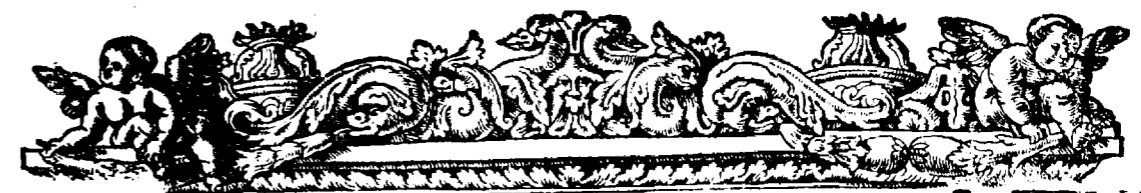

4-128
2955

L 5114542x

GODEFRIDVS HITTORPIVS
LECTORI STUDIOSO S. D.

VM MVLTAE SINT & magnæ artes, quibus uel uitæ dignitas constituitur, uel laborantis reipub. comoda prouehuntur, non mediocris ingenij laus hæc mihi uidetur, quem quisque studij doctrinæq; usum ad communiore literas ornandas adferre possit, eum utilitati publicæ condonare. Nam cum nullum uitæ genus, nullus florentis reipub. status sine literis constitui possit, magnam merentur studij gratiam, qui ad eas uel conseruandas uel illustrandas, in hac graui communi temporum conuersione, animum conuertunt. Neque enim præclarius quisquam de uniuersis rebus humanis mereri potest, quàm qui nulla re alia nisi communi uirtutis uoluntate commotus, earum rerum studia excitat, quarum gloria reipub. splendor, & quicquid hæc rerum uniuersitas habet uel honesti uel iucundi, illustratur. Ut enim certi quidam sunt officiorum gradus, quibus alius alij præstat atque antecellit, ita in primis eius est laudabilis industria, qui literarum dignitatem ad eam honoris amplitudinem, unde paulò ante sæda hominum barbarie deiecta est, adducere conatur. Cæterarum rerum uel facilis est iactura, uel aliunde compensatur utilitas. Literarum neglecta dignitas non solum omnem antiquitatis memoriam, omnem eruditionis elegantiam extinguit, uerumetiam magnis & præclaris conatibus reipub. spoliat. Atq; hanc causam esse puto, ut intolerabilis ferè eorum sit barbaries & portentosa quædam implacabilis naturæ acerbitas, qui nullis uirtutis stimulis ad communiore literarum studia amplectenda impelluntur. Insolens res est, & plena ferocitatis hominis natura, quæ nullis literis ad uitæ placabilitatem animorumq; moderationem conformatur, quando ex omnibus naturæ beneficijs nihil præstantius homini à Deo Opt. Max. concessum est ipsa illa literarum cognitio, quarum est utilitas omnis cum reipub. dignitate coniuncta. Has qui studio, cura atq; diligentia promouet, omnium consuetudine rationibus, omnium seruit gloria. Quæ mihi causa si non esset, quamobrem omnes animi mei sensus ad literarum dignitatem libenter conuertere soleam, committendum tamen mihi non fuerat, ut in excudendo hoc ALEXANDRO ab Alexandro, optimo quidem autore, sed multis ferè annis suppresso, & nusquam

ij

LIBRARIUS
ADRIANUS
MARRATI

per in Gallijs infideliter edito, quam cæteris rebus nauare operam soleo, eam studiosæ iuuentuti detrectarem. Est enim in hoc autore non illa solum, quæ alio qui iacentes hominum animos ad omnem uitæ honestatem amplectendam excitare solet, admirabilis antiquitatis effigies, multiplex eruditionis elegantia, & selecta optimorum exemplorum copia, uerum maior quædam lectiõis utilitas, quam uulgus hominum animo complectatur. Continet enim uaria gentium ordinumq; instituta, admirabilia prudentum consilia, & ea etiam iuris peritorum senatusq; consulta, quæ hactenus à paucis admodum sunt intellecta. Quare etiam magis necessaria huius libri est lectio cum omnibus illis, qui ingenuarum artium exemplorumq; certas formas ceu locos communes sibi colligere student, tum uerò iureconsultis, quorum ut sollicitudini pro nostra summa ac perpetua in rem literariam uoluntate opitulareretur, curauimus magna fide ac industria passim ad marginem ipsa legum capita signari, quarum declarationem faceret autor ipse, quo melius ex ipsis iureconsultorum fontibus lector deprehendat, quantum utilitatis ad res magnas atq; arduas intelligendas adferat diligens huius libri lectio. Priores annotationes sine animi iudicio, sine ordine temerè uidentur adiectæ, tanquam quidam rerum indices; nos maluimus in describendis legum capitibus, sine quibus intelligi autoris sensus non potest, studiosorum commoditati seruire, ut propensum in rebus arduis conatum nostrum agnoscere possint. Cuius animi nostri fidem iam alteram lectori hanc esse uolumus, quòd cum tota pagina in priore illa editione esset uel omissa uel turpiter deprauata, totusq; liber passim esset plurimis lacunis defœdatus, curauimus diligetia maxime ARNOLDI ARLENII ornatisissimi iuuenis, ut ex Bononiensibus bibliothecis solidum nobis exemplar daretur, ad cuius imitationem nostra hæc editio effingeretur: quam ob id debet optimus quisq; boni consulere, q; in ea paranda nihil nisi utilitatem communem simus secuti.

VALE.

QVAE DE AVTORIS VITA EX HISCE
COMMENTARIIS COLLIGERE
LICVERIT.

DE ALEXANDRO hoc, nihil à recentioribus *Georgio* scriptum comperitur: cum tamen eorum tempore uixerit, quorum uita à diuersis conscriptæ sunt, nimirum Fran. Philelphi, Geor. Trapezuntij, Iohan. Platine, Iouiani Pontani, Theodori Gaze, Nico. Perotti, Do. Calderini, Hermolai Barbari, Pauli Cortesij, Raphaelis Volaterrani, quos partim Romæ prælegentes audiuit, partim officio sibi deuinxit, partim etiam questionibus propositis (ut fieri solet inter doctos) exercuit. Philelphum iuuenis senem obseruauit, illumq; Romæ M. T. Ciceronis Thusculanas questiones summo artificio prælegentem audiuit. Nicolaum Perottum & Do. Calderinum scribit sua etate Martialis apophoreta magna emulatione Romæ in scholis eodem tempore prælegisse. Professione fuit iurisconsultus, in qua eò usq; progressus est, ut & in agro Neapolitano, & Romæ causas sepe defenderit: ubi & ædes ostentis umbrarumq; illusionibus infames se aliquando incoluisse scribit, ac in agro Vaticano prædiorum habuisse. Tandem ubi in iudicijs gratia & corruptionibus omnia transigi uideret, patronisq; contra uim potentiorum nihil amplius transigi esse, relicto foro, & causarum actionibus, in mitioribus suisq; ætatem consumpsit: satius esse ducens, ut ipse de se inquit, modico ciuiliq; cultu contentum uiuere, quam bona animi turbi quæ suo pessimo exemplo seruare.

PRIMI LIBRI GENIALIVM DIE-
RVM CAPITA.

Locus ex Tranquillo de testamentis
Caesaris in natali Sciviani Pontani
in vicem discufus cap. 1. pag. 1.
Qui reges vel principes apud varias
gentes cognomen ex suo nomi-
ne posteris reliquerint. cap. 11. 3.
Quale ius in magistratus Tribb.
plebis Roma fuerit. cap. 111. 5.
Quid verbum SINO cum nequandiam,
verbis apud Scil. designet, et quam
vim habeat in edictis. cap. 11. 6.
pag. 6.
Ex quot militibus decuria, centu-
ria, manipulus, vexillum, turma
cohors et legio a Romanis scri-
bi consueverint. cap. V. 7.
Ex quibus causis dictator ap-
ponitur et quare fieri con-
suevit. cap. VI. 9.
Locus ex Terentii Phormione du-
cidatus et vetus Sctum a Gra-
eis ad Romanos deductum.
cap. VII. 10.
Sperote amatus, unum fore, vel a-
mandum fore, veterum autori-
tatis latine dici, contra opi-
nionem quorundam gramma-
ticorum. cap. VIII. 11.
Pleraque veterum Romanorum
cognomen, quibus causis in-
dita fuerint. cap. IX. 12.
Quare partus ancilla cuius fru-
ctus legatus fuit, ut reliquorum
animulium in fructu non sit.
cap. X. 15.
Miracula de somniis apud non-

nullos cognita et compressa
cap. XI. pag. 16.
Qua forma castrorum qualisive
disciplina olim fuit et quot por-
ta in Romanis castris esse consue-
vere. cap. XII. 17.
Quot cognominibus Fortunadea
apud Rom. cognominata et quib.
templis donata fuerit. cap. XIII.
pag. 19.
Quoties opima spolia caesis hostium
duobus, Romam relata fuerint, et
quoties Jani templum clausum
sit. cap. XIV. 21.
Verbum Liberos et Laurentum in
edictis Praetorum quos compre-
hendat. cap. XV. 23.
Qua et quot curiae Romae fuerint
et verbum curia absolute enun-
ciatum, quam designavit.
cap. XVI. 23.
Qua fuerint Roman. Tribuum no-
mina et unde denominata sint
ac quae apud externos celebra-
ntur. cap. XVII. 24.
Historia de Scipione Asiatico et
morte Semiliani Scipionis, quae
in caelo auctore fuit. cap. XVIII.
pag. 27.
Quanta et quam varia Iunicon-
sultorum opinio fuit de supelle-
ctili et quae supellectilis nomine
comprehendantur. cap. XIX. 28.
In qua aetate milites a Romanis
legi consuevere et quae fuerit di-
sciplina militaris, quodve ius
iurandum. cap. XX. 29.
Sifensio inter duos ludis profeso-
res super verbo invenio et rep. rio

contra observationes Grammaticas,
 cuius primam Cap. XXI. 33.
 Ex quibus victoris olim Cos. deinde
 sequuti duces triumphare con-
 fuerint. Cap. XXII. 33.
 Disceptatio Francisci Philolphi cum
 Grammatico, an Cicero aliquan-
 do ludum aperuerit Cap. XXIII.
 pag. 36.
 In quo gradu cognationis apud ple-
 rasque gentes matrimonialiu
 erint et quam diversi mores in
 contrahendis nuptiis fuerint.
 Cap. XXIV. 37.
 Quid sit artemon apud Sarccon
 sultos: et quod dicatur plumbum
 in ripa positum. Cap. XXV. 40.
 Quod esset collegium fratrum Arva-
 lium Romae institutum, quive sa-
 lu sacerdotes et quot societatum
 genera fuerint. Cap. XXVI. 41.
 Quot victores apparitoresque ha-
 bebat dictator, quot Cos. aut
 Prætor. Quæstoresque, quive sece-
 res habebant. Cap. XXVII. 42.
 Quod regium diadema tum apud
 Romanos quam apud exteras
 nationes gentesque fuerit et que
 insignia Cap. XXVIII. 43.
 Quæ fuerint auspicia, quæ ex pulvis
 emissis e cauea captarentur et
 quæ secus das eventus quæ se in
 fortuna afferrent. Cap. XXIX.
 pag. 47.
 Pythagoras, Parmenides et Xenoc-
 philosophi, tum Zeno et Aris-
 to, Pacuvius, Accius poeta unde
 originem duxere. Cap. XXX. 48.

SECUNDI LIBRI GENIALIVM DIE,
 RVM CAPITA.

Locus ex Propertio ab Accio Syncero
 Neapol. in convivio familiari com-
 de emendatus. Cap. I. pag. 49.
 Qui quætores Romæ quotque fuerint
 qualisque potestas et manus erat
 aut iuris dictio. Cap. II. 51.
 Quid responderit super controversæ
 iure testamenti in quo fundus
 seu alicuius legata fuerant
 Cap. III. pag. 54.
 Quæ deorum alicui extra urbem ponæ
 rium sita fuerint et epulis qua in
 urbem postea recepta. Cap. IV. 54.
 Quæ solennes caeremonia more Rom.
 in sponsalibus olim et nuptiis esse
 consueverit et quæ apud exteros
 Cap. V. 55.
 Immanc exemplum Tullia, supra cor-
 pus patris ambulantis et filii lacri-
 tidæ idem facinus admittentis
 Cap. VI. 59.
 Quæ errata interpretis epistolæ. Lam-
 Cicet. commode explanantur. Cap. VII.
 60.
 Quot Romæ pontifices quodque officii-
 um et quæ fuerint insignia, quibusque le-
 gibus maxime pontif. astrictus erat
 et quid apud exteros. Cap. VIII. 61.
 Mira exempla a compluribus expecta-
 de umbrarum figuris et falsis imagi-
 nibus et quæ ipse didicisset atque exper-
 tus fuit. Cap. IX. 64.
 Quæ sint pedum et ta apud Sarccon sult.
 cuiusque generis et quid hupressis
 et pithocampa. Cap. X. 68.
 Qui Romani duces ex oppidis
 et provinciis visubactis cogno-
 menta desumpserunt et
 de SCIPIONE

familia, et quid apud exteros. Caput xi. 66
 Quid sit triplex forum, de quo in Martiale sit men-
 tio, quæve fora olim Romæ fuerint, quæve apud
 exteros præcipua. Caput xij. 69
 Quæ multa militares maiores, et quæ minores mili-
 tib. et ob quæ delicta inferri solebāt. Ca. xij. 70
 Quæ solennia in Herculis sacro ad aram maximam
 servabantur, et quæ apud exteros, quæve ara
 Herculis Romæ fuerint. Caput xiiij. 73
 Quo tempore primū prætores creari cœpere, et quod
 ius, quæve illorum potestas fuerit. Caput xv. 75
 Locus ex Ciceronis oratione pro Milone, quando
 delicta non consummata, ac si perfecta fuissent, pu-
 niri debeant. Caput xvi. 77
 Quod Theophrastus sensit, quibusdam uiperarum
 moribus tibicines mederi, probatum experimen-
 tum. Caput xvij. 78
 Qui uici, uia, uel cliui præcipui Romæ fuerint, et un-
 de nomina originis sumptæ. Cap. xvij. 79
 In quibus membris in homine insit religio quedam,
 propter quam illa sanctæ coli debeant et obserua-
 ri. Caput xix. 81
 Quibus finibus, quæque mensura, iter, actus, aut uia
 constent, et quid pes, cubitus, palmus, iugum, di-
 plectrum, stadiūve sit. Caput XX. 85
 Miraculum de homine, qui plus in mari quam in ter-
 ris degebat, maximamque aequora uelocissimè trans-
 bat. Caput xxi. 87
 In quibus deorum sacrificijs, uicissimas aut hostias an-
 tiquo more cædere non licebat. Caput xxij. 88
 Nunquid quod lege Falcidia cautum est de quarta
 bonorum heredi debita, possit uoluntate testato-
 ris comminui uel tolli. Caput xxij. 90
 Loci ex Iuuenale parum ab interpretibus diligen-
 ter habiti, contra nonnullorum opinionem expla-
 nantur. Caput xxiiij. 91
 Varia apud diuersas gētes puerorum institutiones,
 et infantibus Romanis quæ documenta fuerint.
 Caput xxv. 92
 An inter auguria sternutamenta sint et offensiones
 pedū, et quæ illorū prædictio fuerit. Ca. xxvi. 98
 Quæ potestas proconsulis foret, quive erant procon-
 sules, et an idem iuris quod consules haberent.
 Caput xxvij. 99
 Licere uti accusatio casu nonnunquā in uerbis lo-
 calibus, contra regulas grammatiorū. Ca. xxvij. 101
 Equester ordo quando primum cœptus fuit, quæque
 ipsius ordinis potestas et officium atque insignia
 fuerint. Caput xxix. 102
 Quid sit charta opisthographa apud iureconsultos,
 de qua Ulpianus mentionem fecit, et quot char-
 tarū genera fuerint, et quid cistarius apud eun-
 dem Ulpianum. Caput XXX. 104
 Solere magnos successus ex infima fortuna, et futu-
 ras calamitates plerumque signis præmonstrari.
 Caput xxxi. 106
 Per exemplū Tarquinij Superbi et Thrasyluli Mi-
 lesiorum tyranni, ac Sexti Tarquinij et Zopyri
 Alrij, Caput xxxij. 107

TERTII LIBRI GENIALIVM
 DIERV M CAPITA.

Quid dicatur idem apud philosophos, et quid
 idem à iureconsultis, discussum cum Hermo-
 lao in conuiuio familiari. Caput I. 108
 Gentium diuersarū mores in condendis humanisq;
 corporibus defunctorum, et qui Romanorū usus
 fuerit. Caput ij. 110
 Consularia comitia per quos fiebant, quæve pote-
 stas consulis, quantumque ius et quæ dignitas fo-
 ret. Caput iij. 112
 Quæ sint Sigillaria, uerbum sæpius repetitum apud
 Scæuolā iurecōsultū, tertio de legatis. Ca. iij. 116
 Quæ delictorum pœne maiorum criminum apud di-
 uersas gentes, more et legibus fuerint constitu-
 ta, et quæ minorum. Caput V. 116
 Locus ex Ciceronis oratione pro Milone explana-
 tur, et quæ regis, quæque atria Romæ fuerint. Ca. vi. 121
 Quo apparatu, quibusque caeremonijs apud ueteres
 defuncta corpora igni tradebantur, qualisque pœ-
 pa exequiarum foret. Caput vij. 123
 Miraculū Tritonum et Nereidum, quæ uarijs in lo-
 cis tēpestate nostra cōperta fuerit. Cap. viij. 128
 Qui xystici, quive thymelici apud iureconsultos di-
 cti sint, quod uel officium, et quid nomina designa-
 rint. Item qui intelligantur per aquæ aspersores
 in sacris certaminibus apud iureconsultum, et
 quid pancratiastes et pancratiū. Ca. ix. 129
 Locus ex Iuuenale de trulla quid designet, ex autori-
 tate iuriconsultorum et aliorum testimonio ex-
 planatur. Caput X. 131
 Exempla frugalitatis præcorum, et quàm parco ui-
 ctu contenti fuerint, et quando luxus primum ur-
 bem inuasit. Caput xi. 131
 Quæ sint pura et lectæ hostiæ in deorū sacrificijs, et
 quæ uicissim quibus dijs dicatæ fuerint. Ca. xij. 135
 Quæ origo censorum, quæue potestas, et ex quàm
 paruis inijs in quantum magnitudinis deue-
 rit. Caput xiiij. 139
 Quid sit apud iureconsultos cœnaculariam exerce-
 re, quid catachromis, quid eloica, spheristerium,
 et quid hypocausta. Caput xiiij. 141
 Solere futuras calamitates multo antè signis præ-
 monstrari, et miraculum quo uastitas regni Nea-
 politani prædicta fuit. Cap. xv. 142
 Qui duumiri, triumiri, quinquemiri, septemiri,
 decemiri, quindecimiri, et centumiri fue-
 rint. Caput xvi. 143
 Quoties contra ambitum illorum qui appetunt ma-
 gistratus, pluribus legibus à Romanis obuiam
 itum sit. Caput xvij. 147
 Idus cuiusque mensis apud ueteres Romanorum ma-
 xime festas, et feriatas fuisse, et quid apud exte-
 ros. Caput xvij. 148
 Defensio Ulpiani definentis instratum quid esset, et
 quid differt pulsare à uerberare, contra gramma-
 ticum illum falso accusantem. Caput xix. 150
 Quibus legibus Romano ciui data immunitas fuerit,
 a iij

ne uapularet: & que iura competat dominis in ser-
uos, & patronis in liberos. At em in exilium mitten-
di ratio apud diuersos. Caput XX. 151
Qui ludi apud Romanos frequētes fuerint, qui apud
exteros, quæue sint nuce ocellatæ apud Tranquil-
lum. Caput XXI. 154
Quæ uota olim solēnia fuere apud Romanos, & quæ
apud exteros, quæue uota concipere, & quomodo
soliti sint. Caput XXII. 156
Cōsueuisse Romanos illorum bona quos maximis cri-
minibus damnarant, publicare, & quæ porticus Ro-
mæ insignes fuerint. Ca. XXIII. 160
Quam multiplex annus apud diuersas gentes fuerit,
& qui annus Romanis, quōdve principium anni sit.
Caput XXIII. 161
Qui topiarij apud iureconsultos dicti sint, & lega-
to fundo instructo, an ueniant topiarij, & quæ ser-
uorum species apud eosdem. Ca. XXV. 163
Trium summorum uirorum somnia pares exitus ha-
buisse, quæue somnia qualia uiderant, uera fuisse ex-
perti sunt. Caput XXVI. 164
Qui rex sacrificulus olim apud Romanos foret, quōd-
ue illi nomē, & quæ sacra obiret. Ca. XXVII. 165
Thusci unde duxerint originē, quæue duodecim ur-
bes fuerint, quarum consilio bella gerebantur.
Caput XXVIII. 166

QUARTI LIBRI GENIALIVM
DIERV M CAPITA.

LOCVS ex Martiale cum Iohāne Veneto dis-
cussus, dum calor incommoda sub umbra fra-
xini propulsarent. Caput I. 167
Quæ apud Ro. fuerint militaria signa, quæ apud ex-
teros, quōve pacto educi consueuerint, & quid tesse-
ra, quid uexillum sit. Caput II. 170
Quæ fuerint Romanis comitia centuriata, quæ cu-
riata, quæ tributa, & quæ calata. Cap. II. 173
Quando primam aedilitas cepit, & quot fuerint
aediles, & qui curules, & qui plebei. Ca. III. 178
Iudicium ignaui iudicis super controuerso iure per-
peram iudicantis, haustum aque per fundum alie-
num non deberi. Ca. V. 180
Quanta seueritate à Romanis contra licentiam ma-
gistratum, & quoties occursum sit. Ca. VI. 181
Qui ordo in disponendis aciebus, & quæ norma mi-
litie apud Romanos olim seruari solita fuerit, &
quæ apud exteros. Ca. VII. 183
An sapienti uxor ducenda sit, & quæ ad propagan-
dam sobolem indulta cōmōla à Romanis fuerint.
Caput VIII. 186
Ingens miraculum rerum quæ in Germania & Bri-
tannia, tam ex uitibus quam fluctu maris proueni-
unt. Caput IX. 190
Locus ex Iuuenale declaratur, & quotuplex apud ue-
teres libertatis genus fuerit, qualiterq; ciuitas a-
mittebatur uel dabatur. Ca. X. 192
Qui fuerit modus consulendi senatus, & ubi haberi,
& quo pacto suffragia ferri solerēt, & quid apud
exteros. Ca. XI. 197
Quæ origo sacrorum Lupercalium sit, & quomodo

celebrari, quādoq; coli solerent, & quām uaria deo-
rum effigies fuerint. Ca. XII. 203
Quæ uitia ex loci natura aut celi climate, quibusdā
gentibus ita innata sint, ut illa habeant propria et
perpetua. Ca. XIII. 205
An sit idem deprecari quod recusare, contra quorū-
dam grammaticorum opinionem. Ca. XIII. 206
Triplex quæsitum super nonnullis uerbis iuris consul-
torū subobscuris, quis sit illorū significatus, quæue
pecunie olim fuerint. Ca. XV. 207
Quæ portæ urbis Romæ præcipue fuerint, & unde
nomina sumpserint, & ex quibus causis cognomen-
ta. Ca. XVI. 210
Quo ritu, quibusq; ceremonijs hostia apud priscos
dij immolabatur, et quomō fiebant sacra, et quid
apud exteros. Ca. XVII. 212
Quæ militibus operam in bello nauantibus militaria
dona ab imperatoribus olim dari solita fuerint.
Caput XVIII. 218
Delusiones demonum malorum à multis expertas fu-
isse, qui diuersis imaginibus homines deluserunt.
Caput XIX. 220
Quando dies tam apud Romanos quām exteras gen-
teras gentes incipiat, et qui dies atri, quæue fausti
sint. Ca. XX. 222
Locus Martialis in distichis elucidatus, in quo pleri-
q; interpretes grammati lapsi sunt. Ca. XXI. 226
Exempla legis Iulie et Papiæ, quibus quæ lege Iu-
lia indulta erant, lege Papiæ fuere prohibita.
Caput XXII. 227

Quod ius, quæue potestas dictatoris Romæ et exte-
ris fuerit, et à quibus dici et quanto tempore debu-
erit. Ca. XXIII. 228
Quid mina, quid drachma, quid asis, denarius, sester-
tium et talentum apud gentes diuersas ualuerit.
Caput XXIII. 231
Quæ theatra Romæ fuerint, et qui circi, quorumq;
extent uestigia, et quæ penitus conciderint.
Caput XXV. 234
Qui fuerit medius unguis et infamis digitus, qui-
busq; digitis quæ fuerint qualitates & nomina.
Caput XXVI. 235

QUINTI LIBRI GENIALIVM
DIERV M CAPITA.

LOCVS ex Martiale, apud Gabrielē Altillium
in conuino familiari inuicem discussus.
Caput I. 237
Quot plebis tribuni à primordio urbis fuerint, quæ-
ue potestas, et qui consulari potestate, et qui tribu-
ni erarij. Ca. II. 239
Quonam modo per seculares iniretur foedera, aut bel-
la indicerentur, et quid ab exteris seruatum sit.
Caput II. 241
Pleraq; ueterum prænomen unde deducta fuerint et
denominata, et de Nonis Caprotinis quæ tradan-
tur. Ca. III. 245
Quid sit apud iurecōsultos heliocaminus, quid zeta,
& unde deductū nomē et denominatū. Ca. V. 246

Quādo primū iter regnū ceptū fuerit, et quibus de cau-
sis iter reges Romæ creari cōsueuerit. Ca. VI. 247
Sacrificiū Latinarū quō in Albano fiebat, et quæ erāt
feriæ, quæue ppli ad sacrū cōueniret. Ca. VII. 248
Qui ludi Olympici, qui Pythij, qui Isthmij, & qui Ne-
mei olim apud Græcos, & qui circenses Romæ fue-
rint. Ca. VIII. 249
Mira exēpla quæ in montibus et lapidib. hodie uisun-
tur, unde originē et causas duxerit. Ca. IX. 254
Quā uariū et multiplex ius iurādū apud diuersas gētes
fuerit, et p quos deos iurare cōsueuerit. Ca. X. 255
Quid sit exedra, quid menianū, de quibus apud iurecō-
sultos mētio frequēs, et quid embāma. Ca. XI. 258
Quot uirgines uestales, quæue illarum disciplina &
institutio fuerit, quæue afficiatur poena incesti da-
Ex quibus neteres capta- (mnata. Ca. XII. 258
re auspicia solerent, et auspiciorum quæ prospera,
quæue piacularia sint. Ca. XIII. 261
Quid senserit Hieronymus Porcarius de iniquo iudi-
ce, quibusq; modis litigantes frustreretur & delu-
Que in sermonibus quoti- (dat. Ca. XIII. 265
dianis uulgata prouerbia apud Romanos in usu fu-
erint, et quæ apud exteros frequētia. Ca. XV. 267
Qui primū legē theatralē Romæ tulerit, et quot leges
plebē ab optimatib. postea distinxerit. Ca. XVI. 269
Quid apud Scæuolā iureconsultū sit hierosiarachus,
& quid sit calix diatretus. Ca. XVII. 272
In quo discretus ordo plebeius à patritio fuerit, et in
quo patritius à senatorio, quōdve discrimen in ue-
stibus apud diuersas gentes. Ca. XVIII. 272
Qui nūcrus augurū, quæue potestas aut ius quondā
fuerit, et quō auguria captarentur. Ca. XIX. 280
Qui essent equi funales in Tranquillo, cōtra nōnullo
rū interpretationē probabilis opinio. Ca. XX. 283
Qui fuerit apud ueteres cœnandi usus, quæue hora
prandij & cœnæ, quotq; singulis lectis cœnitabāt,
& quid apud exteros. Ca. XXI. 283
Quæ ipse dictū admirabilia de umbrarū figuris, no-
tib. ferē singulis Romæ experti sui. Ca. XXII. 290
Qui cultus domorū quondā fuerit, & quare maiorū
imagines in postibus, & arma in atrijs et uestibulis
haberēt, & quid de exteris. Ca. XXIII. 290
In extis inspiciendis quæ prospera, quæue dira sint, &
quæ boni, quæue mali prænuncia. Ca. XXV. 294
Consualia, equitia, & ludi Apollinares quando à Ro-
manis fierēt, quōve modo Diti sacra fiant, et quo tē-
Quæ sacra expiationis cau (pore. Ca. XXVI. 296
sa à Romanis seruabantur, et quibus ex causis fie-
rent, quæue apud exteros. Ca. XXVII. 298
Quæ affinitas cum Sex. Tarquinio Superbi filio, &
quæ Collatino cum Bruto, & Lucretiæ cum utroq;
fuerit. Ca. XXVIII. 302

SEXTI LIBRI GENIALIVM
DIERV M CAPITA.

LOCVS ex tertio Cicronis de officijs, quid uen-
ditor emptori prestare teneatur, cum Sigismū-
do in suburbano discussus. Ca. I. 304
Quæ maxima fuerint oracula, quæ tēpla celebria apud
plerasq; gētes i magna religioe et cultu. Ca. II. 306
Qui fuerint legati consulū uel pratorū, quæue iuris-

dictio aut illorum potestas sit. Ca. III. 310
Qui magni dij, qui cōes, aut indigetes dicti, quæue
deorum cognomena, et lunonis Romæ templa sue-
Ex quibus oppidis, quibusq; re (rint. Ca. III. 312
gionibus aut terrarum oris, ingenio clari & præci-
pua doctrina uiri plures euasere. Ca. V. 315
Quo apparatu, & qua pompa, quantoq; omniū stu-
dio olim Romani triumphos agerēt, quis ordo ser-
uari, & quæ in triūpho ferri cōsuerāt. Ca. VI. 316
Responsum Raphaeli Volaterrano, quæue legum &
causarū studio intermisso, in his mitioribus studijs
oblectaremur. Cap. VII. 322
Quæ sit Bona dea, & quæ à ueterib. illi sacra fierēt,
quæue Rubigalia, Floralia & Vinalia forent. Ca
Tantum & quantum comparati- (put VII. 323
uo nōnunquā coniūgi, eademq; pro domo sepe apud
autores inueniri. Ca. IX. 325
Quæ lege duodecim tabularum utiliter & cōmodē,
quæue parū consultē, & nimis seuerē scripta uide-
Sacrū septimontiu in qui- (bantur. Ca. X. 325
bus locis urbis fieret, quæue septē colles urbis sint,
quæue in illis præcipue dignationis loca foret. Ca
Qui flamines primi Romæ sue- (put XI. 331
rint, quōdve flaminis officium, quibusq; essent cere-
monijs additi. Ca. XII. 335
In quot cohortes, manipulos, centurias, decuriasq;
phalanx diuidatur, & quæ illius descriptio fuerit,
Res sacre, religiose & sancte, quæ (Ca. XIII. 336
censerentur apud ueteres, quibusq; sacrū aut san-
ctum facere licuit. Ca. XIII. 337
Locus Cicronis ex Catone maiore de lege Voconia
quæ esset, et quæ Furia et Falcidia, explanatur. Ca
Quid responderim Hieronymo (put XV. 341
Massiano, cur in eodē forem statu semper, cū ad ho-
nores admitterentur alij. Ca. XVI. 342
Quibus ex causis ouare ducibus licebat, et in quibus
ouatio differt à triumpho. Ca. XVII. 343
Qui erāt tribuni militū in Romanis castris, quæue po-
testas et officiu foret, aut iurisdictio. Ca. XVIII. 344
Qui ludi scenici, q Megalenses, q Taurij, Cōpitalij,
Iuuenales et Honorarij fuerint. Ca. XIX. 345
Qui esset urbis præfectus, quōdve officiu, quarumq;
rerū cognitionē aduersionēq; haberet. Ca. XX. 351
Miraculū de hoīe qui extrusus ē carcere, rursusq; in
eū intrusus, inferna se loca adiuisse enarrauit. Ca
Quot militū ordines, cuiusue ge (put XXI. 353
neris milites in Romana militia olim militare con-
suerant, et qui apud exteros. Ca. XXII. 355
Quid sit lex, quid plebiscitū, senatusue consultū, quid
pratorū edicta, uel respōsa prudentū. Ca. XXIII. 361
Qui primi de plebe ad dictaturā, consulatū, et prætu-
ram, aliosq; magistratus euecti fuerint, et de epho-
ris quæ tradantur. Ca. XXIII. 364
Quas acies, quōsue exercitus, qui duces parua manu
profligārint, quæue flumina Xerxis exercitus po-
tārit. Caput XXV. 366
Quid uariae gentes de dijs senserint, & quām impia
& detestanda sacra apud exteras gentes fuerint.
Caput XXVI. 368

FINIS.

INDEX RERVM AC

uocum, non quidem omnium, sed scitu maxime dignarum, in sex Genialium Dierum Alexandri ab Alexandro libris, operosissime per Bar. Laurentem eögestus, fidelissimeq; iuxta seriem alphabeti digestus.

Admiserit lector, litera a numeris adiecta, superiorem paginæ medietatem: b, inferiorem: vbi vero neutra harum adiscitur, vtriusq; medietatem indifferenter indicari.

A Balos insula quæ 198
abdomina à quibus & cur 212. a
epulis interdicta 154. b
abiectis armis plausum facere, quid 172. b
abij & Calui Scythis qui qualesq; habitus 206. a 212. b
abluendi cadaueris & ungedi & ue stiendi mos olim quis 123. a
abluendorum infantium mos olim quis 95. b
abolla quorum uestis 275. b
aborigenum rex quidam, ubinã Roma cæsus & sepultus 332. b
abraam à q; ethnico imperatore inter Lares cultus 338. b
abradata conus in bello cuiusmodi 31. b
abretano Ioui quid immolare, piacularare sic 136. a
abrogari quæ leges poterant 362. a
abrogatio legum quando aut quò fieret 341. a
abscindere aurem amicitie causa, ubi frequens 41. b
abscissi, Romæ olim qui & quomodo haberi 246. a
abstinentes ædilitatē qui nacti 179. b
abstentibus quando triumphus decerneretur 317. a
abstentium ratio ubi nulla 177. b
abstinio marino qui maxime utatur in sacris 214. a
abolutionis notula seu litera apud Romanos quæ 119. a
abscq; mola salia & igne nullum fieri sacrum 216. a
abscq; philosopho ubi nullum fiat sacrum ibidem
abstinere uino quibus sit maxima mulcta 119. b
abydus quorum regia 122. b
Academia Athenis quid 150. a
acadinus fons quid miri præstare solitus 257. a
acæna quid 72. a
acca Larentia quæ 41. a
acca Laræ cur instituta sacra 42. a
accendendi ignis in sacrificio moreres qui 216. b
accensas faces gestare, quibus in ludis familiare 351. a
accensi qui 8. a 358. a
accensus quis & qd eius officiu 43. b
accessus ad inferos proximus, ubi olim creditus 125. b
accj Synceri laus 49. b
accipitris effictio ægyptijs qd 84. a
accipitrem necasse, Ægyptijs quantum nefas 119. b
accipitres qualia adferre omina putentur 263. a
accius poeta tragicus, quando & unde natus 49. a
accubadi in conuiuio mos 285. b
accusatori horæ ad dicendum præscriptæ, quot 200. b 201. a
accusatori subscriptores aut suggestores in dicendo adesse 120. b
accerra quid 123. a
acerabulū qd sit drachmarum 86. b
achæi qd & qles summū magistratū gerentes habere soleat 113. a
achæorum de imperatore suo institutum quod 4. a
achæicus conuentus ex quot constitit ciuitatibus 166. b
achæicus quis qua de re cognominatus 67. a
achates annulus quis 237. a
acherstes unde dictus 68. a
acherusius specus quis 125. b
achilles cuius occisor 5. b
achilles apud quos uel nominari uel ritus 74. b
achilles quantis donis ab Agamemnone donatus 220. a
achilles asyllum ubi 153. b
achilles mentionem facere ubi capitale sit 323. a
achillis præceptores qui 96. b
achillis templum non intrari debet 74. a
achillis super morte Patrocli quantum luctus 123. b
achillē qd ut deū colant 313. b
aciei disponendę modi seu forme qd 183. a
aciem catenis qui colligent 185. b
acierū vulgaris apud Romanos ordo quis 183. a
acierum instruedarum alia atq; alia ratio 184. a
acikj de Antiocho triumpho qd 321. a
acinacē qui quò p deo colat 368. b
acinaces quorum proprij 356. a
acino uug passæ quis poeta aliquando strangulatus 316. b
acor quis quorum deus 368. b
acradina Syracusis quid 332. a
acraz Veneris templum quibus adire ueritum 309. b
acrocorinthus quid 331. b
acrocorinthum qui haberet, qd habere dictus 332. a
acron dux à quo uictus 21. a
acronis error 122. a
actuarius quò orationes quantum scriptas excipe soliti 105. b
actus proprie quid sit 85. b
actus quadrati duo, quid 85. b
actus in comædijs ac tragædijs quantum seruare soliti 346. a
acutis lapidibus cur forum à Catone stratum 69. b
Adad siue Adadus qd deus 313. b
adagiorum aliquot paucis explicatorum, catalogus 267. 268
adagiū sceleratū inter patronos cau sarum, quod 266. b
adamus perpolitus in medio maris more ubi repertus 255. a
adiditi, qles serui dicerentur 246. a
adefpora qui dicti 153. a
adiorix qd in triumpho & quanto Augusti luctu occisus 319. b
adictales cœnæ quæ 146. a 334. a
adipales cœnæ quæ 334. a
adlecti patres qui 197. b
administrationibus quæ regio partita 100. b
admyrtum canere 94. a
adolefcētę Maij q immolent 95. b
adolefcētes ubi in sacris flagellarentur 217. a
adoneus qs quibus sit deus 315. a
adonia Athenis sacra quæ 351. a
adonis quæ dea uocata 314. b
adoptiones irritæ quæ 62. a
adoprui filij qd ferrēt noia 246. a
adorari reges ubi & quò solēt 82. a
adorationē q imperatores aut exegerint, aut respuerint 82
adorea quid 218. a
ad palum exerceri 30. b
ad præpositionis, uis 101. b
adpaxos πόλεμος quid 268. a
adranus quorum deus 313. b
adriaticū mare unde sic dictū 166. a
adscripti milites qui 358. a
ad triarios rem rediisse, quid 268. b
aduenas qui p hostijs mactare soleant 195. b 369. a
adulta Iuno quibus propicia præcipue habita 58. b
adultus Iupiter quibus potissimum inuocari solitus 58. b
adultera, ubi pro supplicio omnibus exponi solita 169. a
adulterā ubi uiro liceat punire, non uxori adulterum 169. b

IN SEX LIBROS GENIALIUM DIERVM, INDEX.
adulteria qua potissimum lege coercita 168. b 169. a
adulteria ubi uel impunita, uel iniqua 169. a
adulterij apud diuersos quam diuersa pœna 169
adulterij suspectam quò Hebræi expetiri aut punire soleant 169. b
adulterinæ Lysimachi literæ quò à Pyrrho deprehensæ 81. b
adulteri quam grauitè à Casare Terberio puniti 169. a
adulterorū Athenis pœna qd 169. a
adulteris opportuna sacra qd 323. b
adunci nasi indicium 82. b
Aeacus cur Iouis filij habitus 75. a
æga quo signo militari usa 170. b
æclon quid 286. a
ædes deorum Romæ qles 54. b 55
ædes Herculis Romæ qd uariæ 74. a
ædes Iunonis Romæ quot 315. a
ædes sacras dicere qd fuerit 144. b
ædes, quò & singulariter & pluraliter usurpetur 325. b
ædes sacras de cælo tãgi, quid auspicij sit 262. a
ædes siue sacella in Capitolino colle quot 331. a
ædium sacrarū cura penes quos esse soleat 159. b
ædificia in publicū porrecta demoliri, quorum fuerit 139. b
ædificiorum apud diuersos ratio qd diuersa 293. b
ædiles an fuerint sacrosancti 179. b
ædiles in Thesalia qui qualesue fuerint 179. a
ædiles primum creati, qui, quales & quot fuerint 178. b
ædiles quibus potissimum incumbere solent 351. a
ædiliū munus quod 178. b
ædiliū potestas nimia coercita 179. a
ædilibus animaduertenda qd 178. b
ædilitas quando cœpra 178. b
ædilitas quibus interdicta 179. b
ædilitatis honor quantus 179. a
ædilitatis repulsam passus, ac postea imperium adeptus qs 179. b
ædilitatem cum alio magistratu iungilicuisse 179. b
ægira (si recte scriptū) urbs ubi 166. b
ægirensia uaticinia quo tantum sanguine potè edantur 310. b
ægisthus quam mire fabuletur enutritus 106. b
ægyptus in quot præfecturas seu regiones partita 100. b
ægyptus quando primū & à quo in prouinciam redacta 5. b
ægyptus quid præ cæteris regionibus proprium habuerit 102. b
ægyptij cuiusmodi in bellis uisiblis ferantur 170. b
ægyptij & Athenienses quomodo fœnus inhibuerint 11. a
ægyptij quomodo sacerdotes eligere soliti 64. b
ægyptij quorum animalium figuris affectus hominū indicantur 84. a
ægyptiorū cū sororibus incestus 37. b
ægyptiorum dea 313. b
ægyptiorū regum cognomina 5. a
ægyptiorum ridiculus in sacrificijs mos 217. a
ægyptiorum sacerdotum sanctitudo quanta 212. b
ægyptiorū sacra Romæ uerita 85. a
ægyptijs principes deorū qui 312. b
ælij Catti cõsulis abstinentia quantum 133. b
æliorū quanta aliquando Romæ modestia & frugalitas 133. b
æmylia tribus unde dicta 26. a
æmyliani Scipionis res gesta quantum 27. b
æmylion (recte) Aemiliorum, lege cum iudicio, nos in hac tm editi one aurore nostrum sequimur) origo & etymologia quæ 14
æneas quod militare signum uenerit in Latium 170. a
æneas regia quæ 122. b
æneus taurus, quorum fuerit olim militare signum 170. b
ænobarbi unde dicti 13. a
æolijs canendi modus qles 171. a
æqumitas, cuius aliqui celsa 172. b
æquimelium quid 160. a
æquinoctiales horæ quæ 225. b
æqr purus aut crassus ubi 205. a
ærem, rerum omnium principium ubi 254. a
ærgano q ad qd uterentur 226. a
ærarium à Cæsare expoliatum, qd fuerit diues 53. b
ærarium Romæ in cuius dei æde fuerit, & cur 53. b
ærarium sanctius ubi & quod 53. b
ærarij cura à qbus ad qd trãstata 53
æraria diuersorum populorum ubi quondam fuerint 54. a
æraria extra urbem quibus in oppidis Romani habuerint 53. b
ære diruti qui 71. a
ære fuso, non signato, qui in cõmercijs utantur 208. b
ære graui quomodo uterentur Romani in emptoribus 209
ærei nummi in Latio inuentor qs 209. a
æris quantus in Macedonia prouentus 196. b
æschines orator cuius 316. a
æschylus quo i certamine, à q, quantum cum mœrore uictus 350. a
æsculapij festa Athenis qd 150. a
æsculapij phanū extra urbē qre 55
æsculapio quæ tantum animalia offerantur 136. b
ætopi patina quãri cõstitit 286. b
æstatem aureā uouere, qd sit 157. b
æstare quò prandere solerēt 133. a
æstius annulus quis 237. a
æs ubi seminet & crescat ut frumentum 191. b
ætas admittēdo in senatū qd 203. a
ætas cõsulum aut aliorum magistratum quæ tantum fuerit 115. b
ætas fungendi magistratus, apud diuersos alia atq; alia 182. b
ætas militię ascribēdo olim qd 29. a
ætas muneris publici pstituta qd 181. b
æthiops fortuitus occurus, qd quibus præsignari 265. b
æthiopes quid seu quantum Dario tributi penderent 196. a
æthiopes quò & q diuersè à relijs nationibus scribere soliti 105. b
æthiopes quo modo puerorū indolem experiantur 94. b
æthiopes quo pacto mori ac sepeliri soleant 111. b
æthiopum amictus militaris, cuius sit coloris 30. a
ætæ incendio quis se, ut deus haberetur, iniiceret 314. a
ætoli natura quales 205. b
ætolorum concilium quale 249. a
ætolorum in prælio mos qs 360. b
Æffinitas Sex. Tarquinij & Collatini quanta 302. b
æffixos sudibus homines, q quomodo dijs immolarent 369. b
æfracta quid 172. a
Æγάρης τῆς ἑσπέρης qdes olim celeberrima ubi 21. a
agamemnonis præceptor qs 96. b
agaris quorum numen 313. b
agathoclis epulis moderatio quantum 287. a
agemala quæ 8. b
ager Romanus ubi terminaret 10. a
ageronalia festa quæ 324. a
agesilaus quam Lycurgi legem abrogarit 121. a
agesilaus qua de re accusetur 186. b
agesilaus rex quam pueriliter cū filio ludere solitus 155. b
agesilai apophthegmata 11 a 314. a
agesilai pia snia & laus 12. b 364. a
ἀγάρης quos Perla uocent 45. a
aggerum in Quirinali colle nomina quæ 333. b
agis rex quò aliqui cõfugerit 153. b
agidis regis ornatus militaris 30. a
agidis regis quantum in sœneratorum odium 11. a
agillina, cuius olim regionis urbs, & quo deinceps noie dicta 166. b
aglaia quæ 238. b
agmina Germanorū in prælijs qualia 336. b 337. a
agna cui dea sacra 136. b
agon, qualis aut quorum in sacrificijs uox 216. a
agon (si recte scriptū) quid 324. a
agonales dies qui ibid.

IN SEX LIBROS GENIALIVM DIERYM ALEXAN

antæus unde genitus 75.a apertio capite esse an recto, utrū salu
antæi regia olim ubi fuerit 122.b brius 81.a apophthegmata aliq̄ insignia 19.a
antennodora cuius deæ ædes 324.a apertio capite semp̄ incedere, quā
anteriorem capillum qui cur abra- salubre 31.a apolifis quid 97.b
dant 279.a apes cuius aliquando infantis ori in apofthasum quid 153.a
antesignani qui dicti 355.a aphererint 264.a apofthosa dea quæ 314.b
antesignanis cedentibus, quō acies apes quem olim infantem melle alu apothecis quid 313.a 314.a
mutaretur 185.a erint 106.a apothecoseos cæcermonia seu ratio- nes olim quæ 313.b
antesterion qs qbus sit mēsis 162.b apes quid præsignare auguribus di- 264.a apparandæ expeditionis tēpus præ-
anthesis tribus q̄n cæteris addita, & cantur 193.a finitum olim quod 173.a
eius prærogatiua 26.a apherer Gnidis quid 153.a apparitiones spirituum nocturnas, nō esse oino nugas 290
antica regio auguribus quæ 282.a apheræ qui dicti 64.a apparitores q, & ex q̄ potissimū na-
antichir quid 236 apheror quid 67.a appellationes q, & ad quæ quō uel li-
antidora cōtra Venerē 212.b apheranus minor quis 67.b appellationes omnes ad quem ma-
antigon⁹ rex quomodo Romæ oc- aphri natura qui q̄ uo- citæ uel illicitæ fuerint 353.a
cificus 121.a aphri pastoritij quomodo & 159.a appellationes omnes ad quem ma-
antigoni de Pyrrho elogiū 27.b aphroditū iuramentū quale 257.b gistratum pertinerent ibid.
antigoni regis insolentia & diade- aphrodite quæ dea uocetur 314.b appendices conuiuij quæ 97.b
ma 47.a aphrorum deus quis 313.b appetitio dea ubi olim culta 20.b
antigoni regis p̄ceptor quis 96.b aphrorum uestes militares cuius ef- 30.a appia uia quæra & q̄ celebris 140.a
antimachus poeta qs ac cuias 316.a aphrorum uestes militares cuius ef- 30.a appius Claudij quā cōfidens in iu-
antiochia quorum regia 123.a apis aut Serapis quid 309.a diciū uenerit, ramcti reus 120.b
antiochi⁹ cadus quāti capax sit 86.b apis quibus maxime cultus 368.b appius cur Cæcus seu cæcarus 73.a
antiochus q̄ noie alā militū p̄cipuā apidis oracula qualia, & quibus mo appius Pulcher qua fortuna iudici-
(si recte scriptū) noiarit 8.b 360.a apidis oracula qualia, & quibus mo appij in Potirios sacerdotes quanta
antiochi apophthegma 364.a apidi ex qua tantū aqua potus exhi- cædes 73.a
antiochi in exercitu ornando luxus 104.a beretur 60.b appij unde dicti • 13.b
quantus 172.b apium herba qualis 60.b appij Cæci qualis censura 140.b
antiochi Soteris tessera quæ 68.b apium quibus in sacris adhiberi so- 298.b appuli qui & ubi sint 49.a
antiochi supbia inaudita 324.b litum 251.b aprilis cui deæ facer 163.a
antisthenes quā paruo contentus apij coronæ quales 163.a aprilis Idus cui & quamobrem fe-
uixerit 134.a apio in quibus ludis uictor corona- 148.b 149.a
antistius quā de nihilo repudiari- retur ibidem stæ
uxorem 188.b apio opus esse ubi olim prouerbia- apri milliarij qui 157.a
antoini Cæsaris tessera q̄lis 172.b liter diceretur 61.a apros integros una mēsa qui appo-
antoini cognomine qui imperato apobate quid ludi sit 156.a nerent 285.b
res usi 3.b apocinus quid 97.b apuli (alijs Appuli) cui uento sacrifi- care soliti 157.b
antoini Philosophi laus, innocētia apocleti Aetolis qui 201.b Aqua à quibus adorata 368.a
& integritas quanta 76.a 350.b apocletū Aetoli quid uocent 198.a aqua mellita quibus dijs aut deabus
antoini Pij laus 11.a apocletæ Athenis quid 141.a aqua quibus dijs aut deabus 157.b
antoini Cleopatæ ubi aliq̄ p̄ter apolidg (si recte scriptū) qui 163.b libetur
morem triumpharit 317.a apollo & Liber apud quos eisdem aqua Mercurij Romæ ubi & quā
antoinius qua ludi specie, q̄ omine, a & sacris & honoribus coleren- 211.a
quo uictus 156.a tur 315.a aqua omnia constare, cuius philoso-
antoinius orator cur ex multis orati apollo et Minerua quibus gentibus phi opinio 110.b
onibus suis nullā ediderit 364 patrij dijs sint 314.a aquæ aspersiōe quid olim inter gen-
antoinij in Actiaco prælio signū na- apollo, quorum aliquādo fuerit tes- tiles fieri putatum 212.b
uale quod 172.b scra 172.b aquæ ductus quid sit 85.b
antoinij in triumpho quanta osten- apollo ubi natus & alitus 307.b aquæ ductuū cura penes quos olim
tatio 320.a apollinis cognomina quā cōsēt di esset 139.b
antoinij tessera qualis 172.b uersa 314.b aquæ ductus Romæ q & q̄r 333.a
antoinio quæ uolucres suam præsi- apollinis simulacra in diuersis tem- aque & ignis quis olim in expiando
gnarint cladem 263.a plis quā diuersa 306.b usus 302.a
antoiniorum (forte Antoninorū) fa apollinis tēpla Romæ ubi & quā aquæ manaria quid 28.b
milita unde orta 12.b multa 55.b aquæ principium rerum omnium qui
anus ubi & quo autore laudetur uul apollini quā uarie apud Græcos li attribuant 254.a
go cum uiris 97.a tari solitum 135.b aquam in certaminibus qui quibus
anymphi qui dicti 212.b apollinæ ludi cur, quādo & a quo aspergere soliti 130.b
anyti ambitio quanta 148.a instituti 297.a aquarū in periueros miracula ac uin-
Aosis quale flumen 167.a apollonius Tyaneus (alijs Thyana- distæ quæ 257.a
Aparuta Athenis quid 351.a us) qd a dñs petere solitus 215.b aquarum in sacris usus ac religio
apelles quo habitu fortunam depin apollonio Tyaneo unde & q̄ preci- quanta 214.b
xerit 20.a osus annulus 85.a aquas quibus hostiæ aspergerentur, humi posuisse, quid ibid.
apenna quid 252.b apolloniū quis imperator cū Chri-

DRI ALEXANDRI NEAPOLITANI, INDEX,

agla aurea cui antè lata 46.b arcana cōcilio quæ gentes usq̄ 201 argeos quæ simulacra ueteres appel
aquila q̄n & quale omē ferat 262.b arcarij qui 163.b larint 260.b
aquilæ auguriū q̄ impediāt 285.a arcera quid 105.b arges quis cur dictus 260.b
aquilæ militaris signi apud Roma- arceri à sacris qui soleant 215.a argilla quibus auspicijs condita, &
nos color quis 170.a arces, aliquot insignes, seu oppida unde sicuocata 265.a
agla seu fulminis nomina unde qui, instar arcium 332.a argilletū seu Argiletum ubi 79.b
buldam data 68.a archagatho medico qd Romæ pri- arginipasa, quæ quibus olim fuerit
aquilæ signū quā nobile apud Ro mo datum 194.a dea 314.b
manos, & unde illis allatū 170.a archelai regis super Euripide luct⁹ argui natura quales 205.b
aquilam qui tanquam numen ado- quantus 123.b argui quā Philippo aliquādo ad-
rarint 368.b archemoro qui ludi qua de causa in ulati 177.a
aquilæ centum quibus in sacris, & stituti 251.b argiuorū moneta qualis 209.b
pro quibus offerrentur 157.b archi Thessalis qui 228.b argiuorum post funus quā sum-
aquilij iurisperiti laus, & domus ci- archias (forsitan Architas) Tarenti- ptuosa magnificentia 127.b
us Romæ ubi 333.b nus q se oblectare solitus 155.b argyrosactiones quot 173.a
aglij cur sic appellati 13.a archidamus q̄ leui de causa q̄ gra- argyroaspida (aut argyraspida) q
aquilina fistula quæ 215.b uiter multatus 364.b 365.a dicti 355.b
Ara duodecim dijs dicata 22.b archierosynes quis 63.b aricij fow qd aliq̄ passum 70.a
ara ex folis dextris animalium cor- archizetes quis à quibus cognomi- arietis capite qui pro galca in bellis
nibus cōstructa quæ 307.b nat as deus 314.b usi 31.b
ara ex folis sacrificiorū cinerib⁹ con- archiloch⁹ cur à Lacedæmonijs cie- arietis exta quomodo in sacrificijs
flata quæ 307.b stus 71.a coquantur 296.b
ara maxima Hercules q̄ & ubi 73 archinus Thebanis quid 218.b arietis insolito colore auspiciū qua-
aræ deorum apud quos pro asylis archita (alibi Architas) quō & a qui le 265.a
essent 153.b bus aliq̄ captus 316.a arietem agris hostiū immittere, Græ-
aræ Herculis uariæ 74.a architas cuius discipulus & ubi na- cis quid 244.b
aræ inferorū quō ornentur 297.b rus 48.b arietes ubi sint sacrosancti 203.b
aræ inferorū raro accessæ 297.a archontes Athenis q & q̄r 147.a arij q & quō pugnent 361.a
aræ diuictas quanta 215.b archontum diuersa noia q̄ ibid. arimaspi quibus urant fistulis 213.b
aras deorū rāgere, qbusdā qd 255.b arcima quid 105.b arion equus qbus in ludis quā mī
arabia ad quid ab Alexandro Ma- arcium aliquot insignium caralo- rē uictor euaserit 251.b
gno destinata 123.a gus 331.b aristander quid quō Alexandro Ma-
arabica reip. diuisio quæ 273.a ardali ara ubi & qualis 308.a gno diuinari 262.b
arabū abominādis qdā mos 40.a ardeolæ qd uolatu portēdāt 263.a aristarū solarū decussidē qd quidam
arabum deus quis 315.b area Romæ ante Telluris adē, cui- tyranus innuerit 107.b
arabum in ædificando luxur quan- us aliq̄ fuerit domus 160.a aristides qua potissimum re gloria-
tus 293.b areopagitæ à quo constituti 197.b ri solitus 134.a
arabum pontifices q̄ ornent 64.b areopagitæ quomodo sentētijs fer aristides unde in exiliū actus 151.b
arabum sepultura quā sit inhone- re soliti 118.b aristidis sapientia in uitanda cōten-
sta 111.b areopagus qd & ubi, ac quātus ei- tione 184.b
aranæ lætiferi morsus ubi 79.a us honor. ibid. aristidis uestitus quis 278.a
ara Paphiæ Veneris quid miri habe areopagus quomodo & cur tam in aristide iustior, quid 268.b
at 310.a culte regetur 331.b aristipp⁹ Socratic. q̄n floruerit 316.b
arare à triumpho statim quis non areta cuius filia, & quā docta, & aristō qs ac cuias 316.a
erubuerit 133.b quid miri fecerit 316.b aristobulus unde quis dictus 68.a
aratri uel condendis nel euertendis aretium, q̄ cuius regiōis urbs 166.b aristocrata quid 229.b
urbibus usus quis 341.a arganum quid 40.b aristodemus tyrannus quo astu op-
aratus quā grande aliquando uo argenti deliquatū ubi & quō ē ter- pressus 103.a
tum fecerit, sed inhumanum, & q- ra fodiatur 191.b aristodemi in optimatum filios edi-
modo perfoluerit 158.b argenti & aurum qbus aliq̄ maxi ctum quod 71.b
aratus quoties fuerit impator 4.a me inuisum ac uile 209.a aristogitonis nomen cur seruis indi-
arati satellites quot 357.a argenti nationibus deuictis tributū prohibitum 164.a
arbores chartis faciendis appositæ noie impositū, nō aurum 233.b aristogitonis quā sanctum fuerit
quæ 104.b argenti ubi primo signatū 209.a Athenis nomen 154.b
arbores diuersæ, dijs diuersis sacratæ argenti celari pondo quot semel in aristomenes quot cōtenarios hoim
quæ 213.b triumpho allata 318.b uno sacrificio mactaric 369.b
arbores infaustæ quæ 214.a argenti libras quot, diuitibus trans- aristomenis cor quale 295.b
arbores maximas qui pro dijs uene gredi non liceret 133.b aristophanis i poetico certamine iu-
rati 368.a argento & auro qui theatra ornaue dicis, iudiciū quā mirum 350.a
arbores priuatis dijs sacræ q̄ 215.b rint 270.b 271.a aristophōtes quā sape causam di-
arbitria principum quando fuerint argētratis rhedis uti quibus olim ia- xerit, semp̄ absolutus 120.b
leges 361.b dultum 202.a aristotelis pro Nicanore cuiusmodi
arbusculæ in Phasi contra adulteri- argenteam fuisse aglam militarem uotum 158.a
um medicina quæ 169.b Romanorū, & cur 170.a aristotelis uestitus qualis 278.a
arbuta 66.a argētei nummi usus quando primū arithmetica ubi uulgo pueros doce-
arcades annū q̄ terminant 161.a Romæ inualuerit 209.b retur 97.a

IN SEX LIBROS GENIALIVM DIERV M ALEXAN

arma quæ quibus uel cõcessa, uel ue	artolaganus quid	284.b	asses spõsæ iam cū uiro cõgressæ, q̄t
rita	355.b	arropresus panis	ibid. & quõ spargi soliti
armata dea quæ	314.b	aruales fratres qui, quot, & unde di	asses unciales & semiunciales
armata concilia Gallis quid, & quo	41.a	arui	assiduus quis dictus
modo fierent	244.b	arninæ cur qdam nominati	15.b
armatos in conciliū uenire, quibus	200.a	arulam super aram in sacris q quo-	assueti prædæ & rapinis, inter mili-
peculiare	100.b	arundine qui rex cum pueris equita-	215.b
armenia in quot gubernatiões diui-	100.b	re solitus	358
armillæ quibus solis darentur	219.a	arundinetum	81.a
armilustrum	301.a	332.b	arundinum fructu quæ gens uulgo
armorū amissionum pœna	71.a	uictitet	133.a
armorum apud diuersos diuersitas	355	aruspex quomodo cæfæ hostiæ ui-	133.a
quanta	355	scera rimaretur	133.a
armorū seu ornatum militariū quan-	360.b	arx Capitolio adhærens, quæ quan-	133.a
ta diuersis uarietas	360.b	tave fuerit	133.a
armorum quæta esset militibus ob-	18.a	arymphæi quanto quibus in precio-	133.a
seruatio	18.a	fuerint	133.a
arnarion Achæis quid	198.a	Asarota quid	226.b
arnensis tribus quando in urbē re-	25.b	asclepiades medicus cuius, ac quan-	226.b
cepra	25.b	tus	226.b
arnophagon cuiusmodi apud Athe-	147.a	ascoliasmus quid	226.b
nas iudicium	147.a	asculanorum dea quæ	226.b
arnophoron quale quantūve Athe-	197.b	asianorū in cõportandis preciosissi-	226.b
nis concilium	197.b	mis qbusq̄ militiã, mos q̄s	226.b
arotæ Syracusis qui	154.a	asiaticarum gētium fortissima olim	226.b
arpides, calcei quales	276.b	quæ	226.b
arripere	40.b	asiaticorum aliquot excellentiū in-	226.b
arrogationes in quibus comitijs fi-	176.b	geniorum catalogus	226.b
eri solitæ	176.b	asiaticus quis Scipionum cognomi-	226.b
arrosio muriū qd portēdat	265.a	natus	226.b
ars ludicra quādo adhiuc Romæ p-	150.b	asiarum Trallianis qui	226.b
bro fuerit	150.b	asina unde qdā cognouit	226.b
arsaces quis fuerit	4.b	asinalis tribus quæ	226.b
arsacis cognomen qui reges usurpa-	4.b	asinus ad tibiã seu lyrã, qd	226.b
runt	4.b	asinus atq̄ asinari ⁹ qbus noibus quã	226.b
artabæ diuersitas quæ	86.b	cui uictoriã p̄diuinarint	226.b
artaxata quorum regiã	122.b	asinus cui deo proprie immolari so-	226.b
artaxerxes cur Macrochir uulgo co-	256.a	litus	226.b
gnominatus	256.a	asinus leonem occidens, q̄le Alexã-	226.b
artaxerxes (rectius legendum Asty-	30.a	ages) quo cõtra Cyrum colore ue-	226.b
stium usus	30.a	mereri solita	226.b
artaxerxis cum filiabus suis incestus	37.b	asini nomine uocari, quantū Aegy-	226.b
matri monialis	37.b	prijs probum	226.b
artaxerxis in delinquentes milites	71.b	asini uellera quærere, quid	226.b
pœna quæ	71.b	asini Pollionis tēperantia	226.b
artaxerxis pro salute uxoris cuius-	158.b	asini q̄ gens cui deo offerat	226.b
modi uotum	158.b	asini quando feriarentur	226.b
artemisia regina quã Xerxi hono-	202.a	asini qbus q̄ de causa inuisti	226.b
rata	202.a	asini ubi nulli, ubi multi	226.b
artemisiæ trophæum	36.a	asissia quæ quibus dea	226.b
artemon quid sit	40	asius canendi modus, qualis	226.b
artes patritiorum ac plebeiorum q̄	272.b	asparagi spinas in sacrificijs crema-	226.b
distinctæ	272.b	re, quibus nefas	226.b
artes sordidæ quæ, & quibus pmif-	272.b	asparago ubi spõs coronetur	226.b
se	272.b	aspendiorum nummi quales	226.b
arteti seruus qua de causa quomo-	155.a	asper cur dictus Trebonius	226.b
do digne mulctatus	155.a	asphalus quid	226.b
arthemis quæ quibus dea	315.a	as quid sit	226.b
artibus diuersis q̄ uariè diuersi affi-	206.b	asari quæ oporteret in sacris, q̄ eli-	226.b
ciantur	206.b	xari	226.b
artificio incubere, q̄b ⁹ sordidū	273.a	assenatio cãdidatorū quãta	226.b
artini in Epidaurio qui	197.b	asses librarij & triunciales	226.b
artium liberaliū doctores à quo ci-	193.b	di, præfixi	226.b

DRI ALEXANDRI NEAPOLITANI, INDEX,

atheniensium in nubendis filiabus	debeat nomen	332.b	augusti nomen q̄ die Octauius ad-
mos	39.a	uentinus cur diu intra urbem non	prus
atheniensium magistratus quis esse	admissus	332.b	augusti præceptor quis
solitus	113.b	uentini etymologia	ibidem
atheniensium magistratus quibus mi-	uentini templa quæ	ibidem	augusti scelus
nistris seu insignibus incedere sole-	auertino mōti q̄s nomē dederit ibi,	ibidem	augustiani qui
ret	44.b	uentinū q̄ primi incoluerint	augusto qui dies maxime fuerint su-
atheniensium militare signum qua-	170.b	uerno propria uictima q̄	224.a
le	170.b	uerruncus deus quis	20.b
atheniensium regum cognomen	4.b	ues cui infanti alimentum aliquan-	210.a
quæ	197.b	ues quatuor supra tribunal ubi &	265
atheniensium senatus quãtus	147.a	cur pendeant	106.a
atheniensium summus magistratus	147.a	augili (alijs Augilæ & Augyli) q̄, &	118.b
quis	147.a	quomodo iurare soliti	118.b
atheniensium thesaurus ubi recon-	54.a	augularum dij qui	256.a
di solitus	26.b	augurale in signe quod	298.a
atheniensium tribuum noia	26.b	augurandi caeremoniæ quæ	282.a
atheniensibus qui leges scriptas tra-	326.a	augurandi ex arce mos augurū qua-	282.a
diderint	326.a	lis	261.b
athenio q̄s quãtusq̄ fuerit	173.a	augurandi ius q̄s, licet augur, nō ha-	204.a
athenionem uocare quid præ se fe-	173.a	beret	5.a
rat	173.a	augurari semel uni datū, nunq̄ eidē	281.b
athetis qui dicti	369.a	uioo adimi potuisse	281
athetis quid	235.b	augurē qui semper adesse uoluerint	199.b
athletæ uicti, quo pacem modo pe-	186.b	senatui	285.a
ti ostendant	186.b	augures quantæ fuerint olim existi-	56.a
athletarum paria lociq̄ quo modo	250.b	mationis	281.a
per sortes disponerentur	250.b	auguri tangere ueritū quid	282.b
athletarum q̄ uariæ species	150.a	auguria ex auibus captandi peritil-	262.b
athletarum statua q̄ habita seu sta-	205.a	simæ nationes quæ	263.a
tu fieri solent	205.a	auguria quã olim à Romanis cu-	314.b
athosis, cuius unius & uxor & filia	37.b	rara	99.a
fuerit	37.b	augurij ex arce petēdi ratio q̄	282.a
atinium plebiscitū quid tribunis ple-	6.b	auguris mentis pœna & infortu-	294.a
bis permitteret	6.b	nium	211.b
atlantem mos in dãdis nominibus,	95.b	augurum munus quod	63.b
quis	95.b	augurū numerus initio ac deinceps	281.a
atromos quis rerū principia statu-	254.a	quantus	281.a
erit	254.a	augustale i castris tabernaculū, quõ	18.a
atri dies qui	59.b	& ubi fieri solitum	351.a
atris uestibus ubi tantū uiri uatantur,	280	augustales ludi qui	157.a
albis tantum mulieres	280	augustales sacerdotes qui	42.a
atrium ab Asinio Pollione structū,	122.b	augustales sodales	3.a
quod	122.b	augustarū nomen quæ mulieres sor-	103.b
atria q̄ pars domus essent	293.a	titæ	190.a
atria quid & quã uaria	122.b	augustus Cæsar per quos confectis	210.a
atria quomodo ornari & in augura-	292.b	uestibus usus	210.a
ri solita	292.b	augustus Cæsar quid nūmis suis in-	210.a
atropheg Fortunæ sedes	20.a	cuti iusserit	210.a
attalida tribus quæ	26.b	augustus quã infirmo fuerit indi-	236.a
attalus quidnam germano Eumeni	40.a	ce	198.b
fecerit	40.a	augustus q̄ti senatores fecerit	198.b
attalus qd primus instituerit	190.a	augustus quo ludi genere maxime	155.a
attali regia ubi	122.b	usus	155.a
attali regis oblectamentum in ocio	155.b	augustus quos ut præceptor docue-	96.b
quale	155.b	rit	96.b
atteius quibus diris M. Crassum de-	159.a	augustus q̄ties fuerit impator	4.a
uouerit	159.a	augustus q̄ties Ianū clauserit	22.a
atticū talentum quot argentilibras	84.b	augusti in annulo signum qd	84.b
ualeret	233.a	augusti in corpore quales essent no-	84.b
attili ⁹ q̄ de causa uelut parricida in	84.b	rit	105.b
mare deiectus	143.b	augusti in deserto stationū pœ-	18.a
Auari natura qualis	238.a	na quæ	18.a
auetili mos p̄liandi quis	361.a	augusti in Pollionem petulãtia seu	84.a
auenti anni quis collis Romæ suū	84.a	mordacitas	84.a
			85.a

IN SEX LIBROS GENIALIVM DIERV M ALEXAN

auroræ quando signari cœptū 84.b
 auroræ lacerti qui 82.b
 auroræ quid solitum litari 137.b
 aurū in auribus ferre, qd 83.a
 aurū ubi proueniat seu nascatur in uitibus 190.b
 aurum quis primus uestibus intexere docuerit 190.a
 aurū Tholosanū habere, quid 269.a
 auspex quis 56.a
 auspicandorum comitorum mos quis 177.a
 auspicatū semp & sacrificatū oportuisse antē quam fieret senatusconsultum 199.b
 auspicij ē pullis capiēdi ritus 47.b
 auspicij tempora certa quæ 282.b
 auspicij tristis signa i sacrificijs quæ 137.b
 auspicia dira quando sint feliciora bonis 138.b
 auspicia ex animalib' diuersis dicitur 48.a
 auspicia ex signis militaribus quæ erit quō capi soleant 170
 auspicia in cōiuijs sinistra q̄ 289.a
 auspicia quæ quibus cedant 283.a
 auspicia qui magistratus non habent 99.b
 auspiciorū aliquot annotatio 262.b
 auspiciorū ḡna quot & quæ 261.b
 auspicij optimis q̄ gerant 285.a
 auspicij qui præsent 63.b
 autochthones q̄ dicantur 279.b
 autographum quid 104.b
 auxilarios qua cautione sibi adficerent Romani 9.a
 Azauenici cognomen q̄ sibi usurparit 68.a
Babylon cuius regia 122.b
 babylon quātū singulis dieb' aliqui tributi daret 196.b
 babylonis portæ aliquot quibus nominibus dicitur 212.a
 babylonicarum mulierum temulentia, impudentia, lasciuia, impudicitia quanta 289.a
 babylonij q̄ uasre à Zopyro circumuenti 107.b
 babyloniorū incestus infand' 37.b
 bacchanalia Aegyptiacaturpitudinis quantæ 349.b
 bacchanalia per totā Italiam quando interdita 349.a
 bacchanalia q̄ aliqui mense fierēt, & quanta eorū licentia 274.b
 bacchanalium ministræ quæ, ministrive qui 349.a
 baccharum apud Heleos mores & orationes 349.b
 bacchanij in q̄bus festis usus 349.a
 bacchi cognōia uaria q̄ 315.a
 bacchi apud Babylonem festa qualia 349.b
 bacchylides poeta cuius 316.a
 bacstrianorū legislator quis 326.a
 bacstriani q̄ & q̄ horridi 60.a
 bacstrianismus quid 97.b
 bagoē nympha quam descriperit 144.a
 bagoiij q̄ reges dicti 5.a
 balbura cuius conuentus oppidum 166.b
 balbutici insignia quædam exempla & iucunda 338.b
 baleares cui Romano cognomen tum dederint 67.a
 baleares quā oderint aurum et argentum 209.a
 baleares quō plientur 360.b
 balnearium in elocandis uirginibus mos quis 39.b
 balneandi horæ hyeme aut æstate quæ 225.a
 balnea Agrippæ quot 226.a
 balnea Cumana q̄ sint celebra 65.a
 balnea patriciorum & plebeiorū distincta ubi 226.a
 balnea quando tm̄ paterent 225.b
 balnea uisō ac mulierū etiā inter ethnicos quosdā distincta 225.b
 balneis q̄ imperatores plus satis dediti fuerint 226.a
 balsamum q̄s in triūpho primus ostenderit 318.b
 balteos argenteos quibus olim ferre liceret 104.a
 bambinla Tigrani qd fuerit 54.a
 bambycati quā execrentur aurū & alia metalla 209.a
 barathrum quid loci Romæ fuerit 117.a
 barbæ radēdæ mos quando primū Romæ introductus 279.a
 barbam apud aliquem ponere, Longobardis quid 41.b
 barbā primā q̄ q̄bus cōsecrēt 273.b
 barbam tondere aut alere, q̄bus sit luctus indicium 123.b
 barbata q̄ qb' cognōiata dea 314.b
 barbata Venus ubi 204.b
 barbarorum uestes quales 273.b
 barchgi ubi, & quanta illorum in defunctos crudelitas 110.b
 barritus quid 183.b
 βασιλευς q̄s magistratus Athenis dicitur 147.a
 basilicæ aliquot Romanæ q̄ 69.a
 basilicæ domorum quæ, & quem in usum fierent 293.a
 bassianus imperator, cur Caracalla dicitur 280.a
 bassiani imp. exercitiū, quod 31.a
 basterna quid 106.a
 batavi regem recens electū qui honorare soliti 46.b
 batavis quo in honore equester ordo fuerit 105.b
 batavorū satellitio quis imperator maxime filius & usus 357.b
 batrachium forum ubi 70.a
 baucalium quod uasis genus 131.b
 Beatus apud Scythas quis 95.a
 bebius quanta clade à Liguribus cecidit 367.b
 bebos q̄s qb' i ludis dederit 348.b
 belgarum in consultationibus silentium & mos quis 200.a
 belgarum uestitus quis 278.a
 belides, cuius urbis portæ 212.a
 belliariorū aliquot apud ueteres descriptio 284
 bellicrepa saltatio quæ 347.a
 bellisari' an Romæ triūpharic 317.b
 bellona quæ dea 315.a
 bellonæ ædes cur in urbem diu non admitta 54.b
 bellonæ in ædē quādo senatus eoo-caretur 316.a
 bellonæ pro tēplo qd consul initio 225.a
 belli facere consueuerit 22.b
 bellonæ q̄ ridicule & immaniter sacrificari solitum 136.a
 bellum iustum quod 244.a
 bellum sine lacrymis, quid 268.a
 bellū illaturis, non propulsaturis, di es arros obseruari 224.b
 belli sumendi initium ex cuius dediti batur æde 22.a
 belli indicio qui olim fieri solita 43.a
 benefactor unde quis aliquando cognominatus 68.b
 beneficiarij qui 359.b
 beneficiariorum satellitio quis maxime usus 357.a
 beneficium accipiens, quo debeat esse animo 238.b
 beneficium à quibus tanquam deus ueneratum 368.b
 beneficij mentio cui habēda 239.a
 bene meritis de repub. nemo indonatus 219.b
 bene precandi aut deuouendi in sacris mores olim qui 300
 benesperatis Fortunæ gdes 10.a
 bene ualere, cuius aliquando fuerit tessera 172.b
 berecynthia dea quæ 313.b
 berecynthiæ seu magnæ matris gdes ubi 332.a
 berenice qd Hierosolymis puoro exoluendo fecerit 158.b
 berosus quid primus inuenisse dicitur 105.a
 beroso quid honoris apud Athenas exhibitum 49.a
 bes quid 2.a
 bestia paupij seu damnū faciēs, cui & quomodo mulctanda 327.b
 bestia cum hominibus publicē purgna commissa 348.a
 bestiarum pellibus uestiri, in Libya quid signet 280.b
 bestiarum simulacra, q̄bus Romani p̄ signis uterētur, quæ 170.a
 bestijs obijci quorū pœna 118.a

DRI ALEXANDRI NEAPOLITANI, INDEX

betulla (rectius betula) uirgis q̄ facta sces consistant 45.a
 Bibacitas quorūdam quanta 287.b
 bibendi ratio apud diuersos olim quæ 287
 bibere uinum, ubi capitale 132.b
 bibienus quomodo adulterum deprensū punierit 169.b
 bibliotheca Attali, qualium fuerit chartarum 105.a
 bibliotheca Philadelphi quā fuerit insignis 5.a
 bibliotheca Prolemæi quando & quo combusta 105.a
 biblos quid olim ueteres nuncuparent 105.a
 bibracte Heduis quid 332.a
 bibulus COS, cuius ex q̄ filij 305.b
 bicarium quod uasis genus 131.b
 bicus quid uasis sit 131.b
 bidentat quid 262.a
 biduū & duas noctes q̄ aliqui potant & continuant 287.b
 bifrons lanas quorum moneta incussus 209.b
 bifrons q̄s deus efficitur 22.a
 bifronti acie qui pugnent 184.b
 bigamia q̄bus olim inuisa 187.a
 bigæ quorū nummorum nota 232.a
 bigati nummi qui 209.b
 bilis, quibus potissimum in sacrificio dimouenda 315.b
 bimæ pecudes quā sint sacrificijs aptæ 135.b
 bina corda q̄bus sint aures 295.b
 bini & bini summū magistratum gerentes apud q̄s olim essent 113.a
 bini reges apud q̄s olim simul creati 113.a
 bionis in lugentes dicitur festiuū 123.b
 bipēnibus qui maxime utantur pugnando 361.a
 bis idem delictū militij an uenia dignum 73.a
 bis nuptæ aut nupti, sacerdotio etiā ethnico inhabiles 213.a
 bithyni Iouem qui uocent 89.a
 bithynia quā excellentia protulerit ingenia 316
 bithynorū regum cognomen 4.b
 bitumen in lustrando adhiberi modo soleret 302.a
 Blemmyarum immanitas in sacrificijs quæ 369.a
 blurium cuius regia 122.b
 Boariū forum Romæ cuius dei habuerit 69.a
 bobutinentes quomodo fuerint ciues Romani 194.a
 bocorus quorum legislator 326.a
 boëdromiū q̄s q̄bus sit mēsis 162.b
 boëtiij scyphi quales 131.b
 boëtiij natura quales 206.a
 boëtiiorum conuentus ubi 249.a
 boëtiiorum in contrahendis nuptiis mos 38.b
 bogus rex à q̄ Romæ occisus 121.a
 boiorū præcipua tribus quæ 26.a
 boiorum uestitus militaris quo fuerit rit olim colore 191.b
 bombycū mira natiuitas, uita, operatio & mors 160.a
 bona damnatorum quem in usum conuerti solita 160.a
 bona dea, quæ 315.a
 bona dea q̄ alio noie dicta 137.a
 bonæ deæ sacra qualia 323.a
 bonæ deæ templū quo fuerit in colle 332.b
 bona fortuna, cuius aliquando in clypeo insigne 355.b
 bona fortunæ ædes 20.a
 bona Porſennæ uenalia, p̄clamari in auctionibus seruo, quid 146.b
 boni uiri officia quæ 306.a
 bononia q̄s fuerit colonia 194.b
 bononienis in quorum essent Romæ clientela 292.b
 bonuseuentus deus quomodo efficitur 204.b
 bonus maritus, quā præstet magno in re puero 188.a
 boreas à quibus qua de causa uoto honoratus 157.b
 bos à qb' p̄ deo cultus 48.a
 bos cuius lege cur immolari prohibitus 135.b
 bos iugalis an ad sacrificia utilis fuerit 135.b
 bos quot cœussibus Romæ semper æstimatus 117.b
 bouis imaginem qui nummis olim incusserint 209.b
 bouē ex pane fictū qui cui aliquando obrulerint 138.a
 boues ad sacra unde peti potissimū, & quō faciri soleant 135.b
 boues præferoces ubi sponte à muliere se offerri sinant 137.b
 boum aures & cornua q̄bus in bello lo p̄ conis sint 31.b
 boum cornibus uina libare in sede 243.b
 boum pangendis, quid 243.b
 boum cornua cur quo in templo suspendi solita 332.b
 boum cruda coria quomodo à quibusdam militiæ usa 31.b
 brachia quorum uestis 277
 brachia cui deæ sacra 82.b
 brachia & manus inermes tendere, militiæ qd præ se ferat 186.a
 brachmanes qualibus utantur charis 105.a
 brachmanes (aut Brachman) quantum curant 206.a
 brachmanum in defunctos sepeliendos impietas quanta 110.b
 brachmanum in puerorū indole ex perienda mos quis 94.b
 brachmanum impudēs impudicitia bullam esse, quid 268.a

bullam in pectore q gestaret 173.a
 bulenticum in theatris quid 170.a
 bupalus cuiusmodi fecerit Fortuna
 simulacrum 20.b
 bupeiorum (si recte scriptū) fami-
 lia unde sic dicta 12.b
 buphonus quis 64.a
 buprestis quid 66.b
 burri cur quidam dicti 13.a
 busiris q̄s Thebas cōdiderit 508.b
 busiritæ cur nō utatur tubis 171.b
 busti alieni nō uiolādi leges q̄ 340.a
 bureo quid, & eius augurium quale
 13.b 263.a
 bureonis cognomen unde quidam
 Romæ natus 13.b
 buzentinis cur ciuitas Ro. aliquan-
 do negata 194.a
 buzigia familia quæ 64.a
 Byblus, cui' aliqñ fuerit regia 122.b
 byzanti' à Turcis expugnandi pro-
 digia quæ 142.b
 byzena temeritas quid 268.a
 byzenus quis fuerit 268.a
 byrsa Carthagini quid 331.b
 byssus ubi & quō pueniat 191.b
 byssum induere, Indis quid 280.b

Caballatio quid, & quibus im-
 precari solita 159.a
 cabira, cui' cōuēt' urbs 166.b
 cacogamia iudicia quæ 187.a
 cacorechnos unde qs dictus 68.b
 cadauer patris ubi fœneratores à fi-
 lijs olim exigerent 11.a
 cadaueri inhumato quo more iusta
 exhiberentur 298.a
 cadauera quō & cur quidam conui-
 uis inferrent 285.b
 cadauera quomodo primū Romæ
 humarentur 110.a
 cadauera q̄t diebus, priusq̄ sepelirē-
 tur, asseruari solita 113.a
 cadaueribus humanis quæ gētes ue-
 scantur 111.a
 cadmea (si recte scriptū) Thebanis
 quid 332.a
 cadmea uictoria quid 268.a
 cadmus q̄s Thebas cōdiderit 308.b
 cadmus qd prim' inuenerit 105.a
 cadmi asyllum ubi 153.b
 caduca auspicia quæ 262.b
 caducei diuersarum nationum qua-
 les 244.b
 caduceum effigie anguim circūda-
 tum deferre, quid 244.b
 cadus quid 86.b
 cadyfcus quid 131.b
 cæci cur quidam Romæ cognomi-
 nati 12.b
 cæcilij unde dicti 14.a
 cæcinæ (alijs Cæcinæ) mira quædā
 ars 45.a
 cæcitate quæ aqua periuros affici-
 at 257.a
 cælibatus cur & ubi olim multa-

tus 139.b
 cælij montis tēpla & domus 332.b
 cælum & Solem qui maxime colue-
 rint 568.a
 cælum & Terra Varroni qd 312.b
 cære, cuius regionis urbs, & q̄ alio
 nomine dicta 166.b
 cæremonia denariæ & tricenariæ
 quales 157.a
 cæremōi' inaugurādi regno q̄ 46.a
 cæremonij in maxima Herculis ara
 quæ 73.b
 cærica horæ quæ 225.b
 cæsar dictator quibus in triumpho
 disterijs impetratus 321.a
 cæsar quid significet, & quæ familia
 cur sic dicta 14.b
 cæsar quibus nominibus præcipuas
 legiones appellat 8.b
 cæsar ad Mundam Hispaniæ ne-
 cessitas quanta 18.b
 cæsar dictatoris superbia 84.a
 cæsar cōtra Pōpeiū tessera q̄ 172.b
 cæsar epull' triumphale, quātū 321.a
 cæsar in triumpho ostētaris q̄ 320.a
 cæsar nomē quis imperator recu-
 sarit 3.b
 cæsares adorari se q̄ uoluerint 82.a
 cæsares aliq̄t inter deos relati 313.b
 cæsares an diadematis ubi sint, &
 qui 46.b
 cæsares ex puincijs subactis cogno-
 minati qui 68.a
 cæsares qui quoties quotidie balne-
 arentur 226.b
 cæsares nō usi satellitibus, qui 357.b
 cæsarum quis aliquando scabellum
 regis Persarū factus 367.b
 cæsones unde cognominati 14.b
 cæsonum in bellis filij quid olim adi-
 caia, quomodo unica litera scribi so-
 leret 245.b
 caia & Caius, quibus olim peculia-
 ria nomina 245.b
 caius Gracchus unde occisus 27.b
 caius, Tarentinis quid 245.b
 caij & Caiæ noie cur spōsus & spon-
 sa ois in spōsalibus noiet 56.a
 calabra curia ubi 24.a
 calabria cui uēto maximæ sit obno-
 xia 157.b
 calabri qui 49.a
 calæ quid 358.b
 calamaria fistula q̄ urantur 213.b
 calamis qui in prælijs usi 361.b
 calamitates quomodo cælitus præ-
 monstrari solitæ 142.b
 calamitosi quomodo apud Scythas
 opem implerent, seu fœdus inest
 243.b 244.a
 calamitosi quōd quid uouere aut de-
 uere soliti 159.a
 calamica uestis quæ 277.a
 calasiries (alijs calasirij) apud Aegy-
 ptios qui 29.b 360.a

callineos unde qs dictus 68.a
 callipyges quæ dea uocata 314.b
 callyrj Syracusanis qui 154.a
 calonum quis usus, & quæ etymolo-
 gia 358.b
 calotechnos quis inter Græcos co-
 gnominatus 68.b
 calpa quid 252.b
 calphurnij unde orti 12.b
 calua Fortuna quæ 20.a
 calua q̄ dea cognominata 314.b
 caluæ ubi uulgo & mulieres sint, nō
 solum uiri 279.b
 caluam celare auro, & ex ea bibe-
 re, quibus religiosum 369.b
 caluatio natura q̄ laborent 279.b
 caluum uellere, quid 267.a
 cambysis ararium ubi 54.a
 cambysis horrida in corruptum iu-
 dicem pōna quæ 118.b
 cambysis cū fororib' suis incest' 37.b
 cambysis somnium quale 164.b
 cambysi quale ex Brutiaco oraculo
 datum responsum 307.b
 camertes quot, qs, quare ciuitate do-
 narit 193.b
 camelaria quid 141.b
 camelarij qui 141.b
 camelas qui in prælijs usurpent, nō
 camelos 361.b
 camelis q̄ militiæ utantur 361.a
 camelos qui cui seu quibus immola-
 re soliti 135.b
 camillon quid 58.b
 camill' cui fortune redē dicarit 19.b
 camilli dictatura q̄ fuerit lōga 10.a
 camilli triumphj quot 34.b
 camilli qui dicti 214.b
 cammæ callidum uindicandi mari-
 ti sui facinus 56.b
 campani natura quales 205.b
 campanis Romanas uxores ducere
 aliqñ pro munere cōcessum 59.a
 campanorū ala, quot equm fuerit,
 & quanti præij 8.b
 campus Martialis ubi 333.a
 cāpus Martius unde dictus, & cuius
 olim fuerit 160.a
 cāpus Rediculi qs & ubi 55.b
 campus sceleratus qs 59.b
 canarium augurium qd 137.a
 candaces q̄ reginæ nominatæ 5.a
 candelabru' tot lychnorum quot di-
 es anni, ubi & unde fixum 22.b
 candida Alexandri fascia Lysimacho
 fortuito imposita, quid ueri portē
 derit 46.a
 cādida in toga qui ludos spectare so-
 liti 350.b
 candidati cur sine toga ad comitia
 uenire iussi 147.b
 candidatorum mos 174.a
 candidatorum supplicatio ac humi-
 litas quanta 175.b
 candys q̄rum regū diadema 46.a
 canendi studium olim apud Roma-

nos quantum 98.a
 canēdi tibia modus quā diuersus
 apud diuersos 171.a
 canere ad tibiā, quō oli habitū 93.b
 canem diuersæ gentes quibus immo-
 larent 137.a
 canē Romani cui immolēt 203.b
 canes, cuius templum nō ingredi di-
 cerentur 74.a
 canes quā uariē à diuersis immo-
 larentur 137.a
 canes quē in usum & q̄ impiū apud
 Hyrcanos nutrentur 110.b
 canes quibus in templis tanquā edi-
 tui fuerint 6.b
 canes ubi dominorum rogis semet
 ipsos iniecerint 126.a
 canes mortuos q̄ quasi homines lu-
 xerint ac sepeliuerint 339.b
 canib' obijcere cadauera hūana, ubi
 olim peculiare 110.b
 canib' in triumpho quis imperator
 uectus 320.a
 canibus quis, p̄ satellitibus aliquan-
 do usus 357.b
 canibus regijs cibū dare tributū no-
 mine, q̄ olim coacti 196.a
 canicula: sidus quo animali placari
 solitum 137.a
 canis cui dea immolaretur 323.b
 canis cui infanti aliquando hubera
 præbuerit 106.a
 canis, cuius aliquando fuerit milita-
 re signum 170.b
 canis ē sacris ciecti ratio 73.b
 canis in talorum ludo quid 155.a
 canis pregnans itineranti obuia, qd
 portendat 265.a
 canis ubi aliquādo loquutus 142.b
 canis quibus gentibus ut rex aut de-
 us, præsit 309.a
 canū multitudo ubi per aërem ferri
 uisa 142.b
 canū pellibus q̄ dij cur ornēt 137.a
 canopica cuius urbis porta 212.a
 cantabrorum mira quædam amici-
 tia lex 41.b
 cantheriū in fossa, quid 267.a
 cantherius quid 66. 267.a
 cantica nuptialia apud Græcos qua
 lia 57.b
 cantilenæ aliq̄t nuptiales apud Græ-
 cos 59.a
 canu' & choris qui præstent 206.b
 caparonia vestalis quomodo & cur
 seipsam occiderit 261.a
 capenæ portæ q̄ multiplices aqua-
 rum decursus 210.b
 capillata arbor quæ 260.b
 capilli tōdendi aut nō tōdendi mos
 quā diuersus diuersis 279
 capillis operiri cadauera, cui' olim
 fuerit iudicium 125.b
 capillorū luxus quantus 280.a
 capillum compositum quæ Palladi
 mitterent 273.a
 capillū pestere & barbam Spartani
 qñ potissimū soliti 172.a
 capillum defectū qui quibus qua de
 causa uouerent 158.a
 capillus uestaliū quomodo aut ubi
 asseruaretur 260.b
 capistro quis apud Macedones cin-
 gi soleret 74.a
 capita bubula uicus quis 80.a
 capita hostiarū præcipua, saum lambe-
 re sanguinem, quid 296.a
 capita hostium q̄ foribus seu post-
 bus affigere consueverint 292.b
 capita legis Iuliae permulta 168.b
 capita qb' in sacrificio uelāda 213.a
 capita scutis subdere, Romanis qd
 signet 186.a
 capitales duumiri qui 144.b
 capitalia militū crimina q̄ 70.b
 capite aperto seu operto quibus sa-
 crificetur 90.b
 capite cens qui 359.a
 capite census quis imperator maxi-
 me usus 359.b
 capite minuti, an ad hereditatē ad-
 mittentur 329.a
 capite nudo qui præsentur 360.b
 capite raso quos semper esse oport-
 teat sacerdotes 64.b
 capite uelato an nō uelato sacrificā-
 tem esse necesse sit 323.b
 capitis iudicium quomodo Romæ
 ferretur 120.b
 capitis sanctitas & principatus 81.a
 capitolia extra Romā plura 331.b
 capitolini ludi qui 351.a
 capitolinus cliuus ubi 80.a
 capitolinus collis quis antea & un-
 de dictus 331.a
 capitolio quæ seruariantur 110.b
 capitolium à quibus quoties resti-
 tutum 331.b
 capitone unde appellati 13.a
 capnomantes qui dicti 216.b
 cappadoces libertatem à Romanis
 deprecati 107.a
 cappadoces natura quales 205.b
 cappadocia in quot præturas seu fa-
 trapeas partita 100.b
 capparim iurare solitus quis 256.a
 capra quem infantem aliqñ lactaf-
 se dicatur 106.b
 capra quibus dijs dicata 136.b
 capra ubi sacrificijs inepra 136.a
 capra ubi spōte ad sacrificium pro-
 deat ē syluis 204.a
 capræ aspectus qd portēdat 264.b
 capræ qb' dijs aprē sacrificēt 136.b
 capram q̄ adorarint 368.b
 caprarij ubi in summo sint honore
 203.b
 capratorū familia quare sic appella-
 ta 12.b
 capricornum qui nummis incusse-
 rint 210.a
 caprifici lac quibus in sacris usui fu-

erit 246.a mum abundant 133.a tributaria facta 22.a
caprifloru familia unde nomen ade 12.b caribus milites quod sepeliant 112.a lire consueta 110.b
caprini oculi quale de se praebeant 82.b carinis solis quis uictuarit 133.a cartheia insula quae habuerit excel-

cato senex quomodo in ciuitate ue 194.a cededi ultro ac rursus instandi arte 26.b tonino quid 360.a
nerit 194.a cededi ultro ac rursus instandi arte 26.b tonino quid 360.a
centuria quot constet 337.a
centuriis simplicibus quadruplares de-

cerua quæ aliqui ifantæ aluerit 106.b
 ceruleus color cur quibusdam inui-
 sus 279.b
 ceruleus seu venetus color cui tem-
 pori dicatus 253.a
 ceruis in triupho quis uetus 320.a
 cerycium quid 244.b
 cesarū in tristado cum natis, & gau-
 dendo cū mortuis, mos 92.b 93.a
 cespius qs mons quare dictus 333.a
 cestici ludi unde & ubi instituti 351.a
 cethegorū familiæ, ppriū qd 12.b
 cetra quid 355.a
 cetrati qui 355.b
 Choalemus unde qs dictus 68.b
 chabrie documentū excipiēdo im-
 petui commodum, quod 205.a
 chalcicon Spartæ quid 153.b
 chalcidici pulli qui 47.b
 chalcidenses q aliqui in Italia
 parint loca 50.b
 chaldaicus annus quantus 162.a
 chalcicecum Spartæ quid 153.b
 chalcus 232.b
 chamæpus quis dictus 57.b
 chaos qui statuerint 254.a
 charnius quid 63.b
 charonda (si recte scriptū) quorū le-
 gillator 316.a
 charonia & Sacra, cuius urbis por-
 tæ 212.a
 chartæ ex quarum arborum cortici-
 bus olim fieri solitæ 104.b
 chartæ diuersa gna quot 104.b
 cheloni, qles seu qn nūmi 209.b
 chij in qrt factiones diuisi 175.b
 chij quomodo à seruis mercenarijs
 oppressi 360.b
 chiliarchus Persis quid 228.b
 chilones unde sic uocati 13.a
 chionæ libertas olim quæ 196.a
 chionæ mœnia nobilissimi lapidis q
 à Cicerone despecta 24.b
 chiorum moneta quæ 209.b
 chionæ natura cōmunis quæ 205.b
 chirodotæ tunicæ quæ 273.b
 chirographum quid 104.b
 chironomia qd saltadi gen^o 347.a
 chius in ludo talorū, quid 155.a
 chlamyde Alexandri Magni qs in tri-
 umpho Romæ usus 320.b
 chlamys quale uestimentum 278.b
 chlanæ, cuiusmodi uestes, & quorū
 uictorū præmia 15.b 252.a 276.a
 choë qs Aegyptijs sit mensis 162.b
 cholargea curia ubi 24.a
 chœnix, qra modij pars 86.a
 chœreatæ qui dicti 26.b
 chone qs Athenis cognouatus 68.b
 choragiū thymelicum quid 130.a
 chori & tibicinis quis quandove in
 scenis usus 346.a
 chori, quale ludorum genus quibus
 fuerit 351.a
 chorios q Minerua dicta 315.a
 chreocopia lex quæ 11.a
 chrestus inter Græcos quis cogno-
 minatus 68.b
 chriç Græcis quid 96.b
 christo quatum propter qd debeât
 mortales 370.b
 christū cū Orpheo & Apollonio qs
 impator ethnicus inter Lares suos
 coluerit 338.b
 chronius qs Athenis mēsis 162.b
 chrysaorei Iouis templum Caribus
 quid 249.a
 chryssipi cū icestuosis cōscūs 37.b
 chrysius quid 233.a
 chrysoaspidæ qui dicti 355.b
 chrysothomos qs olim dictus 68.b
 chydorus fluuius quis, & à quibus
 epotus 368.a
 Ciaxares qd primus egerit 100.b
 cibaria anserum in Capitolio à qui-
 bus curari solita 141.a
 cibi uulgares diuersarum nationum
 qui 133.a
 cibus pueroꝝ apud Persas qs 94.b
 cibus sponsi & sponsæ apud diuer-
 sos quis 58
 cicadas q cur capillis suis innectant
 279.b
 ciceriæ effigies quomodo in trium-
 phis ferretur 319.b
 cicero an aliqui aperuerit literarium
 ludum 36.b 37.a
 cicero quādo & unde imperator di-
 ctus 4.a
 cicero quō ciuitatē adeptus 194.a
 cicerones unde sic dicti 12.b
 ciceronis domus quid post exilium
 domini facta 160.b 332.a
 cicerōis in epistolis & Officijs & p
 Milone loca aliquot explanantur
 60. 122.a 304.b 341.b
 ciceronis lex de ambitu 148.b
 ciceronis præceptor quis 96.b
 ciceroni in exilium profecturo q sit
 uulgo commiseratum 120.b
 ciceroni quæ aues ærumnas suas p-
 diuinarint 263.b
 ciceroni quid ex publico pro adem
 pra domo redditum 332.a
 ciceroni quid honoris Romæ ultra
 omnes contigerit 299.b
 ciceroni quid præ omnibus consu-
 libus negarum 231.a
 ciconia cuiusmodi auspicium adfer-
 re solita 263.a
 ciconia in sceptro, qn regū insigne,
 & qd significarit 47.a
 ciconiā in Thessalia occidisse, quan-
 tum scelus 119.b
 cicuriorū nomen unde 14.b
 cicuta aut uenenum, ubi publica, sit
 pœna 118.b
 cicuræ sorbitiōe qui castrent 212.b
 cidaris qn regū diadema 46.a
 cidaris ac tiarę differētia q 47.a
 cilices natura quales 205.b
 ciliū regis diadema quale 46

cimbri mortuos quō lugeāt 124.a
 cimbri quid pro ornatu galeę ufur-
 parint 31.b
 cimbri quo cantu seu pulsu militiæ
 usi 171.b
 cimbri qmodo turmas in acie collis-
 garent cærenis 185.b
 cimbrorum quanta in sacrificijs im-
 pietas 369.a
 cimbroꝝ militare signū qd 170.b
 cimbroꝝ natura et uires qles 206.a
 cimiliarchium aurum quod 53.b
 cimon q ridicula de causa Themi-
 stocli prælatus 98.a
 cimonis erga patrem defunctum pi-
 etas quæ 111.b 339.b
 cinnatus triuphalis uir quātu stu-
 diosus agriculturæ 133.b
 cinnati cognomen unde 15.a
 cincius (si recte scriptum) quam le-
 gem rulerit 147.b
 cineres ex qua ara nullis omnino uen-
 tis distentur 310.a
 cineres qn in urbē referre & in foro
 condere liceret 338.b
 cineres quoto à crematione die, &
 q colligere soliti 127.a
 cineres triumphantis à rogo in ur-
 bem ferri & condidisse 112.a
 cingulū hois cui deo sacrum 82.b
 cingulum militare qbus apud Ma-
 cedones utitum 32.a
 cinxia cuius deæ cognomē 314.b
 cinxia luno à qbus coleretur 315.b
 cipra (si recte scriptū) quæ dea à qui-
 bus cognominata 314.b
 circe quo post apotheosin nomine
 appellata 315.b
 circenses ludi cui deo sacri 345.b
 circenses, qles & unde dicti 252.b
 circensium gna quot 253.b
 circensium ritus qui 253
 circi ex aquilarum genere auspicū
 quale 263.b
 circio uento cur Augustus uotū fe-
 cerit & sacrum 157.b
 circorum aliquot descriptio ac ma-
 gnitudo quæ 235.a
 circūcisio qb^o gētib^o familiaris 93.b
 circus auis qualis 263.a
 circus maximus à quo primum de-
 signatus 269.b
 cirrum in capitis uertice qui solum
 nutriant 279.b
 cirtha quorū regū regia 122.b
 cistarius quid 105.b
 cistium quid 105.b
 cistia cuius urbis portæ 212.a
 cistophori quorū nummi 209.b
 cithara qui militiæ utantur 171.b
 citharæ odorum certamen publicum
 ubi & quale 251.b
 citharædis à cōiuiio qs imp. se ob-
 lectare solitus 288.b
 ciurizi promōtorio qs regum suos
 thesauros committeret 54.a

clæ Ro. artes indignæ quæ 193.b
 ciuica corona unde fiat, quanti qd fu-
 erit olim honoris 218.b
 ciuile ius penes quos solos olim fue-
 rit 63.a
 ciuis Romanus quo tantūmodo ad
 mortem damnari solitus 120.a
 ciuis Romani priuilegia quæ, & à q
 sublata 151
 ciuium Romanorum imagines qs
 primus in triumpho duxerit 318.a
 ciuitas quā liberaliter sine disci-
 mine dari solet 194.b 195.a
 ciuitas sine suffragio quibus data, ac
 postea cum suffragio 194.a
 ciuitatē, id est, ius ciuis Romani, an
 & quomodo quis amitteret 192.b
 ciuitatem quā parçē Romani ini-
 tio darent 193.a
 ciuitatem qui suā externis non com-
 municarint 195
 ciuitate donati, an & suffragiorum
 ius habuerint 193.a
 ciuitates Achaici (lege cum attentio-
 ne, deesse uiderur uni^o oppidi no-
 men) conuentus quæ & qrt 166.b
 ciuitatum aliquot exterarum ac ue-
 res portæ quibus noibus diste 212.a
 ciuitatum duarum an unus & idem
 possit esse ciuis 193.a
 Clacci cur quidam dicti 13.a
 clades & uictoriae aliquot incredibi-
 les quantæ 366
 clandestina conciliabula cur & inter
 ethnicos uestra 178.a
 clamor dissonus aut æqualis in pri-
 mo congressu, qd præsignet 185.a
 clamoribus aut sibilis in theatro qui
 exploderentur 351.b
 clarigatio quid 244.a
 clarij Apollinis uates quæ 310.a
 clarium, cuius fori nomen 69.b
 clarota quid nominis sit 154.a
 classium lustradæ mos quis 301
 claua caput hominis in sacrificio q
 feriat, & postea cruce affigat 369.b
 claudia tribus unde dicta 25.a
 claudia Vestalis quō patri suo triū-
 phum stabilierit 260.a
 claudia aquæ quæ 333.a
 claudius Cæsar quem mæsem ex suo
 uocari nomine 163.a
 claudius Centiman^o cuius literæ in-
 uentor fabuletur 14.a
 claudius quo maxime ludo uti solit-
 us 155.a
 claudij Cæsaris tessera quæ 172.b
 claudij de Boijs trophæum 35.b
 claudij imperatoris in fœneratores
 edictum 11.b
 claudiorum familia unde Romam
 uenerit 15.b
 clauis portarū castrensiū in cuius
 essent custodia 344.b
 clauis urbis qui 80
 clauis à dictatoribus pangi soliti, qui
 fuerint, & eorum origo 9.b
 clauis figendi causæ 9
 clazomenę cuius regionis quale op-
 pidum 167.a
 cleander quā præfecturam, quomo-
 do, sub quo gesserit 353.a
 cleantes qb^o usus fuerit chartis 105.a
 clearchus q mire seu diuinit^o huma-
 tus 339.b
 clearchi quantus fastus 46.b
 cleombrotus ad quod asylum cōsu-
 gerit 153.b
 cleomenes cur lacedæmonijs & q le-
 ui de causa inuisus 134.b
 cleonis opinio de legib^o quæ 340.b
 cleopatra & Antonius quanto sibi
 adfectu deuincti fuerint 41.a
 cleopatra quō i triupho ducta 319.a
 clepsydris quot hora finiretur 225.b
 clibanarij Persis qui 358.a
 clisthenes quomodo diuiserit tribus
 Athenienses 26.b
 clitellas boui admouere, qd 267.b
 clitella litera inuersa, quid olim Romanis
 signarit 245.b
 cliui Romæ præcipui q & qrt 79.b
 cliuia auspicia quæ 262.b
 cloacæ quid sint, & quā multæ Ro-
 mæ fuerint 142.a
 clodius cur à patrib^o ad plebē trās-
 isset 365.b
 clodij in censores sanctio quæ 140.a
 clodij unde originē habuerint 14.a
 clodij statua ubi & qualis 80.b
 clodij unde Romā translari 245.b
 cluacing Veneris templum ubi 80.b
 cluentiorum origo quæ 14.a
 cluere quid 80.b
 clusium cuius regionis ciuitas, & quo
 alio nomine dicta 166.b
 clypeis qui uterentur 355.a
 clypeorum insignia seu picturę quæ
 quibus olim fuerint 104.b
 clypeus Mineruæ, Vitellio qd 286.b
 Cneus unde deductum 245.a
 cnei Cornelij q speciosus triuphus
 320.b
 Coclitis cognomen unde 13.a
 cœmeteria ubi & quomodo olim
 fieri solita 112
 cœmptio nuptialis quō fieret 56.a
 cœnaculariam exercere quid 141.b
 cœnaculum quid sit 141.b 293.a
 cœnæ funerales quales 127.b
 cœnandi loca hyeme & æstate q di-
 uersa 284.a
 cœnandi tempus olim quod 287.b
 cœnis panes tantum adhibere soliti
 qui 284.b
 cœtus occulti & inter ethnicos ueti-
 ti 178.a
 cœgonus Geris quid 231.a
 cogi ad comiria qui negrent 178.a
 cogitata peccata an & qmodo pu-
 nienda 78.a
 cognati adulterorum quomodo &
 à quo puniri soliti 169.a
 cognomenta aliena sumere, quibus
 quando licuerit 174.b
 cognomina aliquot Romanorū q-
 bus de causis, quibusdā indita 12
 cognomina ex oppidis aut regionibus
 deuictis, quibus Romæ obue-
 nerint 66.b
 cognomina Herculis quā multa
 ac diuersa 74.a
 cohors milliaria quæ 337.a
 cohors Polybio, Callistheni, Epho-
 ro, Gorgia ex quot constet 337.b
 cohors sacra apud Athenas quæ, &
 qualibus constaret 357.a
 cohortis Pelignæ qualia tela 356.b
 cohortes circa latera qui quō habe-
 re suet 357.a
 cohortes legionis iustę qrt sint 8.b
 cohortes scutaræ seu cetratæ quæ
 355.a
 cohortes urbanae quo à legionarijs
 & p̄torianis inter noscerent 357.b
 cohortium differentia 8.a
 cohortium milliaria & quingenta-
 ria quanta uariatio 337.b
 coi q impie senes è medio sustollere
 soliti 111.a
 coire in templis publice in sacrificijs
 soliti qui 370.a
 coitiones occultas facere non licere
 178.a
 coitus indiscretus apud quas olim
 nationes licitus 39.b
 colabrimus quid 97.b
 colan quidam urinator qrtus 88.a
 colchi quot pueros & uirgines tri-
 buti nomine penderent 196.a
 colias in talorum ludo quid 155.a
 collatina porta cur sic dicta 211.a
 collatini cum Superbo cognatio q
 303.a
 collega consulis quomodo fieri sole-
 bat 113.a
 collegium augurū totum, non unus
 aliquis aut duo indicabat 281.b
 collegium sacerdotale Romæ pri-
 mum quod 41.a
 collem marinū qui cur maxime qst
 deum coluerint 368.b
 colles Parnasi qui & quot 306.b
 colles Romæ quot 210.b
 collina porta Romæ quo alio no-
 mine dicta 211.a 333.b
 coloniæ à municipijs quomodo dif-
 ferant 194.a
 coloniæ gna q diuersa 194.b
 colonides quid 80.b
 colophō cuius regionis urbs 167.a
 colophone quomodo oracula edā-
 tur 310.a
 colorare barbā aut capillum, quale
 279.b
 color deo gratus, quis 214.a
 color uestium militarium apud di-
 uersos q diuersus 30

colores scutorum seu clypeorum q̄ fuerint aliq̄ atq̄ aliq̄ 355.b
 colorum hois physiognomia iuxta Platonem 85.a
 colubros ab equis depasci, Cræso quid 265.a
 columba cuius auspicij quō sit 263.b
 columba cui deæ sacra 156.b
 colūba ubi aliq̄ uaticinata 307.a
 columbā qui p̄ dea uenerati 368.b
 colūbas tabellariorū uice fuisse 45.a
 columellę unde quā nuncupati 15.b
 columnæ in defuncti memoriā erigi solitæ ubi 127.b
 comæ cura apud quos 279.a
 comam alere aut tōdere apud quos quid indicet 123.b
 comā alere qui milites soliti 172.a
 comam qui nutrent 278.b
 comas in alium proentas quō fœminæ gerent 277.b
 comati Galli cur dicti 279.b
 comatos quis imperator maxime oderit ibidem
 comedi ex uictimis aut comburi qd̄ apud quos licebat 217
 comere capita Spartanis militibus quid 172.a
 comeris uisus, quid fieri solitū 299.a
 comi in Gallia qd̄ aliq̄ mōstrhorribilis uisum & auditum 142.b
 comica scena quō in theatris fieret 270.a
 comitia Cæsar cum populo quomodo partitus sit 175.b
 comitia cōsularia quomodo & per quos fieri solita 112.b
 comitia illegitima quæ 178.a
 comitia per quos diuersis de causis indici solita ibidem
 comitia q̄ facile perturbarentur 175.b
 comitia quibus diebus fieri non licuerit 177
 comitia quocunq̄ fulmine impediti 261.b
 comitiales dies qui 223.a
 comitiati tribuni qui 177.a. 344.a
 comitij locus ubi & eius etymologia 80.b
 comitijs calatis quot t̄m̄ tribus interesse solent 176.b
 comitijs cōsularibus quos interesse decebat 176.a
 comitorum genera quot 174.a
 comitorum princeps quis 174.b
 commentaculum uirga qualis 213.a
 commentarienses qui dicti 358.a
 commercium sine pecunia quomodo fiat 208.b
 commissum ante matrimonij solennitatem adulterium, an, si postea matrimonium fiat, diluatur 168
 commodi superbia quanta 68.a
 commodo Cæsari quomodo sit assentatum in mutandis mensū nominibus 163.a
 commonitio peccatis q̄re fiat 116.b
 commoriētium sodalitas apud Aegyptios quæ 41.a
 communes dii qui 312.b
 communitas uxorū q̄ execrabilis, & qui rament philosophi eam introduserint 169.b
 comœdiæ in quibus ludis exhiberi solitæ 346.a
 comœdiarum genera quot 346.a
 comœdorum insigne quod 346.a
 cōpedes Græciæ quæ & quot 332.a
 comperendini dies qui 223.a
 compitalitij ludi quibus dijs cur & quando instituti 346.b
 compluuiatæ uites 66.a
 compluuium ibi.
 comus quid 97.b
 concava saxa qui habitent 293.b
 concentus diuersorum instrumentorum qd̄ notare solet 171.a
 conceptiuæ ferig quæ 248.a
 conchæ in monibus unde 254.b
 conchylia in marmoribus ubi inueniantur 255.a
 cōcilia aliquot diuersarū nationum q̄r̄ constitierint personis 198.a
 conciliorum in diuersis regionibus loca olim quæ 249
 concinnare quid 208.a
 concinnator lreum quid ibid.
 concio quō a cōsule, quō a tribuno plebis aduocari solita 173.b
 concionis aduocandæ signum quocantu fieri solitum 171.a
 cōcionē ē libello legere licuisse 201.a
 concordia & Saturni tēpla ubi 80.a
 cōcumbe in epulationibus qui p̄ more habuerint 286.a
 concubinarum apud Persas honor quantus ibid.
 concubinas in cōuiuia qui adducant, uxores non item 289.a
 concubitus promiscuus 39.b
 concussu & crepitu armorum quid indicari solitum 173.a
 conditio pacis aut fœderis cū hoste armato quibus uetita 242
 confarratio 56.a
 confarrationis fœdus quā sanctum 57.b
 confarrationis iure matrimonia ini re soliti qui 63.a
 confessio facturi rē diuinā, q̄lis inter ethnicos fuerit 212.b. 213.a
 confictus aggreduendi mos aut cæ remoniæ quæ 183.a
 confederaciones quibus moribus apud diuersos fierent 243
 congiaria diuersa quomodo & a quibus data 291
 congiarium quid 291.a
 congi quō amphorā faciant 86.b
 coni a Cyro usi, quales 31.b
 conidus centurio quā mirum habuerit cassidis ornatum ibid.
 cōiecturæ aliquot certæ ex somnijs quæ 16.b

coniuges nudas ad tēpla ducere soliti qui 370.a
 coniugij inuendi rationes diuersæ apud diuersos 38.39
 coniugium inter diuersas nationes, an & quō ratum olim fuerit 59.a
 conipodes Epidaurijs qui 197.b
 consciscere sibi mortem, q̄ laudi, quibis probro duxerint 303.b
 conscripti patres qui 197.b
 cōsecrādi cæremoniæ q̄ 337.b. 338.a
 consecrare quid iniussu populi, illicitum 338.a
 consecratio alicuius rei, quibus uerbis, ritibus aut cautelis fieret ibi.
 consecrationis uerba q̄ oportuerit articulate exprimi 338.b
 consecrationi alicui interesse qui uentarentur 341.b
 consi ara qualis & ubi 297.a
 consilij sedes ubi 83.a
 constantia exēpla mira 48.b. 49.a
 constantinus Maximus quāto & ab ethnicis & a Christianis honore affectus 314.a
 consualia qui fuerint ludi 296.b
 consualium ludi quales 297.a
 consuetudine mala delectari, qui p̄ pessima re imprecari soleant 159.a
 consuetudo sepeliendi uulgatissima olim quæ 112.a
 consul cui immediate subit 9.a
 consul q̄ cautione seu periculo adiri solitus 43.b
 consulares proniciæ quæ 100.b
 cōsularus cum plebe quando communicatus 365.b
 consularus insignia olim quæ 113.b
 consularus quō dari solitus 112.b
 consularum quis prius quā ciuitatem adeptus 223.a
 consulis officij qd̄ ac potestas 114.b
 consulis potestas, ius, dignitas, honos, maiestas quæ 43.b. 112. 113. 114. 115.
 consuli ante finitum honorem, consularum abrogari licuisse 115.a
 consulem a tribuno plebis in carcerem duci potuisse 240.a
 consulem unum legitime creatū aliquando alterius nominandi ius habuisse 113.a
 consules de plebe q̄n creati 241.a
 consules extra urbem & securibus ufos cum fascibus 43.b
 cōsules quot simul creati soliti 113.a
 consules ubi, quō & quando uota emittere soliti 158.b
 consulum alter plebeius quādo primum admissus 178
 cōsulum uter alteri præferretur, aut uter fasces prius reciperet 113.b
 consulum utri comitia habendi munus dari solitum 178.a
 consulibus quomodo imperia aliquando ultra annum prorogarentur 116.a

consulibus in caput cuius Romani an & quomodo ius fuerit 115.a
 consulibus statim a creatione quid agendum 114.a
 conuulandi inter pocula morem q̄ habeant 286.a
 confusus quis seu cuius rei deus 296.b
 consuuius pater quis 22.b
 conopios Hercules ubi 74.a
 conops quid significet 20.b
 cōrubernū qd̄ sit & ex q̄t cōster 8.a
 cōrumelia a qbus ut dea culta 20.b
 cōuētus Hispanig olim q̄ & q̄t 100.b
 conuentuum aliquot in diuersis nationibus loca quæ 248.b
 conuētuum aliquot publicorum & celebrium descriptio 166
 cōuertēs fortuna q̄ olim dicta 20.a
 conuertentis fortunæ ædes 20.a
 conuicia apud diuersos quibus uerbis fiant 235.b
 conuicia instar iocorum quō in triumphantes iacerentur 321.a
 conuicij pœna quæ 330.b
 conuiuia ferius ueniens, q̄ modo plesti soleret 289.b
 cōuiuia paucissimi & plurimi in eadem mensa, quot 284.b
 conuiuandi cæremoniæ seu mores genibus diuersis olim q̄les & deinceps 284.
 conuiuando q̄ de magnis rebus age re soleant 243.a
 conuiuari unius mensę numerus apud diuersos quis 284.b
 conuiuia a quo cibo auspiciari solita 133.b
 conuiuia quorundā q̄ longa 286.b
 copaidem coronatā qui dijs offerre soliti 136.b
 copie magna a paruis delect q̄ 366
 copides quid 286.a
 coponius q̄ leui de causa ambitus damnatus 132.a. 147.b
 corallio qui galeas & scuta in bello ornent 31.b
 coralliū qui uates proprie ferre soliti 64.a
 corbana quid 54.a
 corbulonis in cohortē hosti cedentem pœna 71.b
 corculorum cognomen quibus datum 14.a
 corculum unde Scipio dictus 14.b
 corcyrius quid 172.a
 cordile, aliās Crodile quid 47.a
 cordis auspicia qualia 295.a
 cordis parui aut grandis omina quę 295.b
 cordi q̄ potissimū uires insint 296.b
 cordus cur quis cognominatus 15.a
 coriannos quid 237.a
 cor in extis deesse, quid 295.a
 corinna q̄ fuerit insignis poetria, & quoties Pindarum publice uicerit 350.a

corinthii quot meretrices in quo tēplo proficere solerent 370.a
 corinthiaca moneta qualis 209.b
 corinthiorum tribus quot 26.b
 corinthus q̄ sit nobilitata meretricu catu 268.b
 corijs boum qui p̄ nūmis usi 209.a
 corijs piscium aut serpentum qui p̄ uestibus usi 277.b
 corio duro qui in prælijs munirentur 358.a
 coriolani nomen unde 60.a. 66.b
 cornelia Gracchorum mater q̄ a uiro amata 27.a
 cornelia tribus unde 26.a
 cornelius Gallus quorū primus fuit erit præfes 5.b
 cornicines quando militiæ canere soliti 171.a
 cornicularij qui 358.a
 cornicis auguriū quo alio augurio impediatur 283.a
 cornicis sepulchrum circa Myridis paludem quale 340.a
 cornicis natura 56.a
 cornix a sinistra, cuius ominis 263.b
 cornix nūcij uice cui regifuerit 45.a
 cornix, q̄ olim felix nuptias contra sturis auspiciū 56.a
 cornu dextrum qui præferant sinistro, & contra 184.b
 cornua & rubæ simul canentes, quid innuere soleant 171.a
 cornua in prælio quæ 337.a
 cornuta Venus ubi 136.b
 cornuum cantus quid innuere solitus 171.a
 coræbus quid primus in Olympia assequutus 249.b
 coræbi sepulchrum ubi & q̄ illustre 70.a
 corollæ conuiuales a quibus primū inuenta 285.a
 corona ciuitas quo auspicio condita, & unde dicta 265.a
 corona quæ matronæ donari solitę 190.a
 coronæ a Caligula excogitata, quales 219.a
 coronæ a Vespasiano templis dicata, quales 214.a
 coronæ spōsorum ex quibus herbis fieri solitę 57.a
 coronam triumphantis q̄s quō in curru triumphali teneret 320.b
 coronæ triumphantium quō uel in curru, uel quō post triumphum ferrentur 320.b
 coronam triumphantium unde fieri soleant ibid.
 coronarum militibus dari solitarū species quot 218.a
 coronarium aurū cui quō daretur, & a quo tandem sublatum 321.b
 coronata quæ uictima, p̄cedere soleant 137.b

coronatas oues ante se agere qui soleant 343.b
 coronatos epulari quibus familiare 285.a
 coronatos incedere ubi, q̄n & quibus uulgo licitum 45.a
 corpora defuncta quo ritu olim cremantur 123
 corpus pro re an & quō addici debeat 330.a
 coru q̄ sint crudeles 206.a
 corticibus arborum qui pro uestimentis usi 277.b
 coruini nomen unde 13.b
 corūcani q̄ in ciuitate uenerit 194.a
 corūcani usi in ciuitate uocati 195.a
 coruus, qualis supplicij locus apud Thessalos 117.a
 coruus quid portendat 263.b
 coruo Romani quomodo exequias fecerint 340.a
 coruum suos pullos deuorare, & in nidū reliquias ferre, quid 263.b
 corycæum esse quid 269.a
 corynephori cuius tyrāni satellites 357.a
 corynephori q̄ a qb̄ appellati 54.a
 corynes q̄ cuius regionis urbs 166.b
 colconius uicus 80.a
 colmi Cretenisibus qd̄ 113.b. 228.b
 colsi quid sint, & cur quidam sic cognominati 13.a
 coltu uolentia quæ 352.b
 cotarum nomen unde 14.b
 corthurnus quid sit 267.b
 cotrabifis quid 131.a
 cotula (forte cotyla) quot uncias cōtineat 86.b
 coturnicum & gallinaceorū certamine, qui ludere soliti 156.a
 cotyle quid uasis sit 131.b
 cotylā quot uncia faciant 86.b
 couinum quid 105.b. 106.a
 Crassus ad Parthicū bellū pficiscēs, quō ab Atteio execratus 159.a
 crassus diues q̄ ex re popularē gratiam aucupatus 351.b
 crassus orator q̄ egregiē semel in iudicio confusus 364.b
 crassi domus Romę ubi 333.b
 crassi familiaritas in salutando, & te meritas in quadā re, quāta 81.b. 3.b
 crasso quid auspicij fuerit, castra bis fulmine icti 262.a
 crater regio bibere, quale qd̄ Scythis sit 220.a
 crateri militare insigne q̄le 170.b
 crateris ordo in epulis quis 287.b
 crateris pauptas quanta 134.a
 crathis fluuij potus, quales faciat pillos 280.a
 creādorū regum ratio diuersis nationibus quā uaria 229
 creatio pōtificum a collegio ad populum per quem & quādo translata 62.b

IN SEX LIBROS GENIALIVM DIERV M ALEXAN

DRI ALEXANDRI NEAPOLITANI, INDEX,

creditorum quam olim sciret in de
bitores 330.a
creditorum pstruta die no soluentis,
quam crudele apud Indos suppli-
cium 330.a
cremandi cadauera Romae mos un-
de & cur introductus 110.a
cremandi corporis mortui ritus ac
cremonie quae 125.b
cremare corpora cur quibusda fue-
rit nefas 368.a
cremari in funere soliti qui, & qui
non soliti 128.b
creophagoru in circumcidendis mu-
lieribus mos 93.b
crepi qui dicti 203.b
crepidae quales calcei 276.b
creta notari, quid 119.b
cretenses inter auxilia Romanorum
mercede saepe militasse 31.a
cretenses aliqui aquila gestasse 170.a
cretensium in bello usus quis 31.a
cretensium natura qualis 205.b
cretensium pueri quid primum disce-
re soliti 97.a
cretes nescire pelagus, quid 268.b
creticus Romae quis & unde cogno-
minatus 60.
cretum dea praecipua quae 314.a
cretum praefecti quot 198.a
crimina ante ius scriptum quod pu-
nirentur 326.a
crimini minorum puniatio cuius-
modi 71.a
crinem nodo substringere, Suenis
quid sit 280.b
crinium in luctu detodendoru mos
quis & apud quos 123.b
crinibus lumu uerrere, quid 83.b
crithologus (si recte scriptum) quis
olim diceretur 135.a
crobylum quid 47.a
crocodili a quibus ut numina culti
48.a 89.a 368.b
crocodili effigies quid Aegyptiis p-
se ferat 84.a
crocoron quid 39.a 276.b
croesi regia ubi 122.b
croeso quid portenti, antequa a Cy-
ro caperetur, oblatu 106.b 142.b
crossus quid uasis sit 131.b
croto qru philosophor pares 48.b
crotona salubrius esse, quid 268.b
crotoniae quam miserada clade a
qbus ad internecione casti 366.a
crotoniae quid aliquando contra
Locrenses uouerint 158.b
crotoniatarum quam confusum ef-
set concilium 198.a
cruci q magistratus Carthagine affi-
gerentur 182.b
crucifigi in sacrificijs canes ubi so-
lerent 137.a
cruenti & incruenti uictorum q di-
uersa praemia 36.a
cruorem mutuam lingere qui qua

in re soliti 243.a
crupellarij Gallis qui 358.a
cruri utriq armillam aenea q foemi-
nae innectant 277.b
cruribus taurorum qui cui deo sacri-
ficent 135.b
crustumenorum deus quis 314.b
crustumina tribus a quo nuncupa-
ta 25.a
crustuminiū urbs ubi 25.a
crystallo inclusa solis imagine, quis
pro signo militiae usus 172.a
Cubitum differentia 85.b
cubitus quot palmis seu digitis con-
stet 85.b
cuculli aut cucullus quorum uestis
274.a 277.b
cucurbitae exaresactae quid usus pre-
stent 131.b
cucurbitae lanigerae ubi 191.b
cuiq lunone & Genium qui cur de-
derint 312.b
cuiusmodi aliquando monstrum in
Epiro captum 129.b
culceus quot amphorarū sit 86.b
culiciarius Apollo ubi aliquado cul-
tus 20.b 21.a
culmo q tepla cur tegerentur 331.b
culter sacrificij qualis 216.b
cultrarij in sacris qui 216.a
cultero codēubi & dñs immoletur, et
de noxijs suppliciu sumatur 216.b
cultus deorum quāta olim impieta-
te commisti 369
cululli (alias cululi) quid 260.b
cum q uasre Aristodemi tyranni-
de liberatae 108.a
cumanoru stoliditas quanta 206.a
cumei quō adulteras puniant 169.a
cunctator cur quidam dictus 14.b
cuneis in aciebus usi q 184.b
cuneus Romanorum qui solitus fi-
eri 185.b
cupedinis forum 69.b
cupezia calcei quorum 277.a
cupido cum sagittis, cuius olim infi-
gne 355.b
cupido quoru praecipuus deus 314.a
cupressus arbor quae 128.a
cupressus cui sacra 213.b
curatores uiarū Athenis quanti pre-
cij fuerint 140.a
curatores urbi quot p fuerint 353.a
cur autor huius operis, relictis cau-
sis forēsis, quieti se dedit 322.a
curetis quae dea 314.b
curia per se, quid sibi uelit
curiae Athenarum q multiplices 24.
curiae in decurias diuisae 24.b
curiae olim Romae quot 23.b
curiae ueteres ubi 24.a
curiarum genera duo 24.a
curias lustrandi ratio quae 301.b
curiata comitia q, et quomodo indi-
cuntur 176.a
curiatae leges unde latae 362.a

curijs singulis quot praepositi flami-
nes 334.a
curiatij unde Romae uocati 245.b
curiones quarum praepositi appella-
ti 24.b
curiones unde uocati 14.a
curionis theatrum quale 234.b
curiositas Aegyptiorū in dimoscen-
dis hostijs puris quanta 135.b
curius Dentatus q uili & paruo ui-
sitari 133.b
currum ex aduerso nitetem qs uno
digito repulerit 236.a
curru quis primū triūpharū 320.a
curruum diuersi aliquot species seu
uocabula quae 105.b
curribus quae gentes in praels utā-
tur 361.a
cursandi circum altaria in sacrificijs
caeremoniae quae 217.b
cursores aliquot insignes 87.a
cursoris nomē unde Papyrio obue-
nerit 14.a
cursu qui ualeant potissimum 87.a
custodes legum, Tiberio qui 227.b
custodes seu laterones quot q prin-
cipes olim habuerint 357.a
custodie qui quō in triumphis trade-
rentur ad necandum 319.b
cutes hostiu qui quomodo tracta-
re consuei 292.b
cutibus hostiu pro ueste seu tegmi-
ne qui usi 30.a 278.a
Cyathis arx quae 332.a
cyathus quid seu quantum 86.b
cybele quo alio noie dicta 315.b
cybelen q nūmis incusserint 209.b
cybeles aut (ut auror nofer utitur)
Cybelis cognōia diuersa q 315.a
cybely quid solum immolari cosue-
rit 136.a
cybelis sacerdotum ornatus, praeser-
tim apud Sueuos 64.a
cybium (si recte scriptum) quale po-
culi genus 131.b
cyborium quid 131.b
cyclas quorum uestis 276.b
cyclius modulus qlis & quoru 171.a
cyclopes unde geniti 75.a
cyclops apud Romanos quis secun-
da quosdam cognominatus 13.a
cycnus qualium nautis auspicioū
sit 265.b
cydonum laus 31.a
cylibantum quid 28.b 284.a
cyllaraium quid 69.b
cymbalis q militiae utantur 171.b
cynofarges 55.b 74.b
cynofarges (expende locum illum)
Athenis quid 130.a
cynofurci qui dicti 27.a
cypellum quid uasis sit 131.b
cypheia quid uasis sit 131.b
cypriarū uirginū impudicitia quan-
ta 39.a
cypriorū dea praecipua quae 314.a

cyriorū principis praerogatiua Athe-
nis quae 26.b
cypri q dea cognōata 314.b
cyprius uicus quis, & cur acunde di-
ctus 59.b 79.b
cyrus qualem hymnum quibus dñs
milites suos in ipso praelij aditu ca-
nere iuberet 184.a
cyrus quāta strage a Tomyri regi-
na occisus 366.a
cyrus quo contra Arraxerxem (le-
ge, si uis, Astyagem) colore in bel-
lo usus 30.a
cyrus quō expositus & educatus 106.a
cyrus q militie usus signo 170.b
cyrus quō sepeliri uoluerit 339.a
cyrus quos & quō tabellarios suos
disponeret 45.a
cyri consilium de optimo milite de-
ligendo quod 29.b
cyri disciplina militaris 31.a
cyri exercitiū militare 17.b
cyri impū q habuerit fines 301.a
cyri in castris tabernaculum q mo-
do fieri solitum 18.a
cyri quale de Dario somniū, & quos
euentus sortitum 164.b
cyri tessera aliqui qualis 172.b
cyro exitiū per quas aues praesigna-
tum 265.a
cyrrippus unde quis dictus 68.a
cyrzorum mos in educadis infan-
tibus quis 95.a
cytheron mons ubi 306.b
cyziceni cuiusmodi bouem Palladi
aliquando obtulerint 138.a
cyzicenorum dea quae 314.a

praediuinatum 265.a
daunū cur semp cādido uestitu abs-
tineant 280.b
dauus & Geta quorum Athenis no-
mina 154.a
de a quibus potissimum iurando
testarentur 257.b
de a nullā effigiē habētes, q 259.a
deambulare a coena quis potissimū
solitus 288.b
debitoribus q crudeliter ex qua lege
deiecti de ponte, qui dicti 178.a
deificandi aliquem apud Romanos
consuetudo quae 313.b
deiciere de ponte, quid 268.b
deiorari thesaurus ubi recondi sole-
ret 163.a
decembres Idus cui rei sacrae 150.a
decem cohortes legionē iustam ef-
ficere 8.a
decēiugi curru quis aliquando auri-
delectu habendo qui primi nomina
ri soleant 252.b
decemmatrus 90.b 149.a
decempeda 72.a
decemuir Atheniensium q 147.a
decēiuri quā diuersi diuersis tem-
porib' creati 143.b 146.a 326.a
decēiuris creatis, quot annis Roma
tur 307.b
deliaci repli reuerētia quāta ibid.
delicta non cōsummata, quomodo
punienda 77
delos quā sancte ab Atheniensib'
olim habita 308.a
delos quo alio noie dicta 307.b
delphica sibylla quibus temporib'
uixerit 144.a
delphica uasa quae dicantur 28.b
delphici oraculi laus 306.a
delphici templi situs seu locus qua-
lis 306.b
delphin cuius olim in clypeo infi-
gne 355.b
delphini sub signo nati, qles 87.a
delphinus hoim uelēs, qru nūmis
olim incussus 209.a
delphis qru thesauri crediti 54.a
delphos urbs quae & ubi 306.a
delubra olim celebra quae 399.b
deluētinus quorum deus 314.b
delus ad qd a Graecis semp usa 54.a
demadis in Draconis leges qle apo-
phthegma 119.b
demaratus Corintho eiectus, Ro-
mae quid 229.a
demarchus Neapoli quid 228.b
demetria cuius dea festa 252.a
demetrias quorum regia 122.b
demetrii curiositas in uidēdis sacris
uisu illicitis, quanta 149.b 150.a
demetrii erga patris flagitia pudor,
quid patri, p fuerit 83.a
demetrii libido quanta 38.b
demetrii Polyorchetis in ocio studi-
um seu oblectamentū quod 155.b
demetrii tessera quae 172.b
demetrio quid honoris decreuerint
Athenienses 163.a

Dacifiani Claudio q 360.a
dadorum in male pugnates
aiaduertio qualis 71.b
dactylorum quid 131.b
δαδουχηρ Gracis quid 58.b
daduchus quid 64.a
dæmones Platoni quid 313.a
dæmonum uariae apparitiōes 221
δακτυλότηρ quid 236.b
dama qru apud Syros nomē 154.a
damiatrix & Damia quid 323.b
danium sacrum quod 323.a
damnādi apud Romanos quā uae-
rij modi 117. 118
dānatiōis nozula seu lē quae 119.a
damnatorū corpora qui bestijs ob-
ijciant, non sepeliant 339.b
damnatorū cōsanguinei, licet inson-
tes, ubi cum damnatis ipsis pleste-
rentur 118.b
damnatus uoti qs 158.b 159.a
darici stateres quoru nūmi 209.b
darius quali in castris militarijs si-
gno usus 172.a
darius quanta clade ab Alexandro
uictus 366.b
darii primifelicitas ac solertia 164.b
dario quo augurio regnum Persarū
ant

demiurgus quid 113.a 228.b
demiurgi Achæis q & quot 198.a
democrates Taræntinis quid 228.b
democritus quid 229.b
democriti ad imbres excitâdos documentum 211.a
demosthenes ad qd aliquando alylum confugerit 153.b
demosthenes cur à serpente cognominatus 68.b
demosthenes q fuerit blæsus 338.b
demosthenis i clypeo cuiusmodi in signe 355.b
demosthenis uestitus qualis 278.a
demiyli filius quomodo & quoties olympia uicerit 250.a
denarius numerus quomodo per dextram infinuatur 89.b
denariorum gna quam diuersa 232.a
denicales ferarum quæ 127.b
dens i sternutâdo cui excussus 98.b
dentati cuiusdam laus 1.b
dentati cur quidam dicit 14.a
dentes equi uno digito excutere solitus quis 236.a
dentes nascendo qui habuisse ferantur 14.a
deorum aræ, suarum arborum frondibus ornanâde, non alienarum 215.b
deorum deorum uel cognoia, potestates, differentiæ q 312. 313. 314
deorum extra urbem tēpla quæ 55.a
deorum iuxta Varronem millia q 312.b
deorum noia, in quorum singulari turtela urbs esset, cur palam facere nō liceret 314.a
deorum omnium simulacra Romæ in q templo fuerint 331.b
deorum que habita in epulis ratio 286
deorum ridiculæ imagines ubi 89.a
deorum simulacris cur uincula adnexa 204.a 314.b
deorum species Platoni quot 315.a
depesta quid 131.b
deprentari senes qui, & cur sic dicitur 178.a
deprentari abiuratis pœna 330.a
deprentationis natura 207
deprentari quid sit 207
deprentari extra ordinem à Scipione quō castigati 32.b
deprentari uel crudelis potius fontibus plestendis 119.b
deprentari in parêtes pietas summa q, & ea quam impia 111.a
deprentari, quam mōstrōsa dea 204.b
deprentari aciem, & militare nolentis, ubi eadem ratio 140.b
deprentari q seuerè à diuersis imperatoribus puniti 70.b
deprentari signum militare, quatum scelus 170.b
deprentari aut segnes ubi & quomodo multari solent 139
deprentari in funebribus ludis dicerentur 347.b

dibapha purpura quæ 275.a
dicandæ aræ seu statuarum mores Græcis qui 338.a
dicendi in senatu, q diu dicere contumuo licuerit 200.b
dicere ius ad assem, quid 268.b
dichalca 232.b
dicondyli digiti qui 236.a
dictator è plebe primus q 365.b
dictator quâta apud quos fuerit potestatis 230.a
dictator quibus de causis crearet 9
dictator quō diceret, à quibus, q loco & tēpore 10. a 112. b 229. b 230. a
dictatoris etymologia quæ 230.a
dictatoris instar q qualesue fuerint apud exteros 228.b
dictatoris q quantave in omnes erant am cōsules potestas 230
dictatori an & quatenus equo uehelicet 230.b
dictatori multam irrogare q potuerit 240.a
dictatori quot lictores cum fasces & securibus adesse soliti 43.b
dictator è consule, ubi quæ esset, dici consueffe 9.b
dictatorem à populo, & è plebe dicitur aliqui fuisse 230.a
dictatore creato, quorum magistratum potestas cesset 5.b
dictatores duo quâdo & qui simul fuerint 10.a
dictatura uñ Româ traducta 228.b
dictaturæ Cæsaris & Syllæ q 230
dictaturæ tēpus pstituti qd 230.b
dictaturam quot mensibus tē gere, licitum 10.a
dictoria in Iulium triumphantem iacta, quam sœda 321.a
dicto ueniam poscere quando ueteres soleant 269.b
dictynna quæ quibus dea 315.a
didōis soror quomodo à Romanis pro dea coli solita 148.b
didymus cur testiculis suspensus 169.b
dies olim siue breuis, siue lōga, quot tempore esset horarum 225.b
dies initia apud diuersos quam diuersa 222
dies partes olim q & quot 225.a
dies dicere qd, & quō seu à quibus id fieret 120.a
dies fausti & infausti q 222.b 223.b
dies manium qui 222.b
dies matrimonio contrahendo liciti seu illiciti qui 59
dies quibus senatum haberi non liceret, qui 202. b 203. a
dies quot annū faciunt Persis 161. a
dies Sigillariorum qui 116.b
dierum aliquot differentiæ 223 a
dierum obseruatio à quibus impune contempta 224. b
diebus atris & infaustis, nec sacra facta licuisse 225. a

structura quæ 293.b
domus aliquot magnorum uiroꝝ
quàm fuerint humiles 294.a
domus Athenis quid carceris fue-
rit 117.b
domus in Palatino quæ 332.a
domus aliquot Romæ spectris q̄ in
fames 65.b
domus tribunorum plebis cur sem-
per pateret 6.b
dona olim amplissima q̄ 218.a
dona uxori dare, ubi & cur spon-
sio uetitum 56.b
donabi sepulchrum 70.a
donatium quid 291.a
doriensium tribus quibus à Clithe-
ne noibus dictæ 26.b
dorphorus Mariandynis qd 154.a
dorius canendi modus q̄lis 171.a
dormietium in stationibus animad-
uersio olim quæ 18.a
dormire in utranq; aurē, qd 167.b
doryxeni qui dicti 196.a
dos uxoriam olim quanta 189.a
doso quis cur dictus 68.a
dorata cognomē q̄ cur nacta 189.a
dorata ex publico quorum uiroꝝ
filix ibid.
dores dandi aut recipiendi cōsuetu-
do diuersis gentibus quæ 189
dotis uxoriam alienandæ an & q̄mo-
do uir haberet ius 189.a
Drachma quot obolis aut scrupulis
constet 86.b
drachma pars uncix quora 232.a
drachmæ quot lſthmiaco, q̄t Olym-
pico uictori darentur 251.b
drachmarū gnā q̄ diuersa 232.a
drachmas q̄t inſlini Athenis tribu-
ti noie darēt, q̄t inſlinæ 195.a
draco 66.a
draco, cui^o olim i clypeo signū 355.b
draco curuus in se reflexus, cuius
symbolum 161.b
draco qnq; iugerū à quibus p̄ quo
deo cultus 48.a
draconis effigie qui quem deum co-
lant 306.b
draconē i extis apparuisse, qd 196.a
dracon & Solon q̄ legislator 316.a
dracon q̄les ediderit leges 119.b
dracon quō & cur occisus 120.a
draconis i furta lex q̄ seuera 327.b
draconarū milites qui 170.b
draconetti narratio mira de mon-
stro marino 128.b
druidæ natura quales 205.b
druidæ crudelitas quāta 369.a
druidarum superstitio oim penē su-
perstitiosissima 368.b
druidibus initium anni quod 162.a
druidis grauissimū suppliciu qd 120.a
druidis quæ sectæ in alijs regionib^o
adæquentur 206.a
drusillæ matri quid Tiberius nega-
rit 44.b
drusorū cognomen unde 13.b
Duces hostiū mortui quomodo in
triumphis ferrentur 319.a
duci in triūpho solita quæ 319
duabus summis quæ darent 219.b
ducti ad inferos & reducti mirum
quoddam exemplum 353. 354
ductor ordinis primi, & ductor po-
pularium 8.a
ductores ordinum quanti ab Alexā
dro æstimati 345.a
ductum in triumpho, aliquāto post
etiam triumphasse 317.b
ductus literarū à summo ad imū, &
à dextra i lēuā facere soliti q 105.b
duillij de puocatione lex q̄ 181.a
dulopolis ubi & qualis 154.a
duobus equis merctes, quæ alio no-
mine dicti 358.a
duo cur uni aliquando in certamini-
bus commissi 254.a
duodecim fasces cōsulū quō puices
unus tm̄ cōsul haberet, non simul
utereq; 113.b
duodecim horis quō dies omnis di-
uideretur 225.b
duodecim tabularum fragmenta ali-
quot, qualia 326.b
duodeuicesimani qui 360.a
dupla regi Spartano cur darent ob-
sonia 285.b
duplaris decuria quot cōstet 337.a
duplaris phalægis partes ibi.
duplex puniēdi peccati causa 116.b
duplicata extra qd portendat 295.a
duumuiꝝ q̄t & q̄ uarij diuersis tem-
poribus creati 143.b
duumuiꝝorum munus quod 144.b
dux & rex inter Germanos quomo-
do quis fieret 229.b
dux prudens quō aciem ex tempo-
re dirigere debeat 183.a
Dyafar siue Dyafares q̄ de^o 315.b
dycrota quid 172.a
dymæ, cuius regionis seu cōuentus
ciuitas 166.b
dymon quis deus 313.a
dynastes Paphlagonibus qd 228.b
dynos quid 151.b

E Adē ne Roma nunc q̄ olim,
an alia & alia dicēda 109. b
eantidis trib^o prolatiuū 26. b
Ebenū à qb^o tributi noie datū 233. b
ebenum in triūpho quis primus of-
tenderit 318. b
ebrietas quædam mira ac noua bar-
bararū gentium 132. b
ebrietas q̄ edulio discuti puret 285. b
ebriū quām olim exosi 132. a
ebriū principis quomodo Athenis
plesti solitus 132. b
ebuli sententia de poculorum ordi-
ne lepida quæ 287. b
ebullum rex q̄ nequiter cales uiue
ret 39. b

empedocles quām insanierit ut ha-
beretur deus 314. a
empedoclis uestitus quis 278. a
emporitani natura quales 205. b
emporitanorū regio ubi 206. a
empiriones ac uenditiones quō sine
pecunia fiant 208. b
emprore q̄ren^o decipe liceat 305. b
emprori quid uenditor præstare te-
natur 304. b
Encomia canere in cōuiuijs, quibus
peculiare 285. b
encomion quid 35. b
encotyle quid 151. b
endromis quæ uestis 274. a
ennius q̄ in urbe natus 49. a
ennius quem morbū bibendo con-
traxerit 287. b
ennius quomodo sibyllas alicubi sit
imitatus 144. a
enoplia saltatio 347. a
enses q̄ pro cuius dei simulacro ado-
rarint 368. a
enyaterius modulus q̄lis 171. a
Epaminondas cur Themistocli an-
telatus 98. a
epaminūdas quām fuerit studiosus
paupertatis 134. a
epaminūdas in dormientem uigi-
lem aduersio seuera q̄ 18. a
epaminūdas præceptor quis 37. a
ἐπαυρία quæ 58. a
ephariora Cretibus quid 154. a
ephebicum in theatris quid 270. a
epheborum ludi qui 156. a
ephemerides quid 224. a
ephefæ Dianæ templū quanti olim
habitu, et q̄ priuilegiatū, & qua no-
tē combustum 153. b
ephefū Massiliensibus quid 332. a
ephefus, quale cuius regionis oppi-
dum 167. a
ephefū q̄ fuerint neqtiosi 278. b
ephefialtes q̄ paup & abstines 154. a
ephefialtis rogatio de testamentis, q̄
iniqua 328. b
ephefiorum, quales apud Lacedæmonios
fuerint magistratus 364. b
ephefiorum Spariani cui magistratu
mano assimilati 179. a
ephefiorum inſolentia 364. b
ephefiorū in reges Spartanos calu-
mniæ inauditæ 365. a
ephefiorum tribunal qui aliquādo
conecarint impune 205. b
ephefios quis sustulerit 365. a
ephefios historicus, cuius 316. a
epicharis in tormentis quanta pati-
entia 49. a
epicharmus cur ab Hierone multa
tus 96. a
epicharmus cuius discipulus 48. b
epicnemidij Locri ubi 326. a
epicureis singulorum mensum fe-
sti dies qui 150. a
epicurus q̄ natus, & quām discipu-
lis suis amatus 150. a
epicurus, quibus cuius sit dei cogno-
men 315. a
epicurus ubi docere solitus 161. a
epicuri imaginem quomodo multi
olim usurparint 84. b
epicuri summa laus à summa
litate 304. b
epidoriæ quid 133. a
epinicion quid 35. b
epiodium quid 339. a
epiphancs q̄rū regis cognomē 5. a
epiporoma 31. b
epiredium quid 105. b
epirus quorum sit 307. a
epitaphium quid 339. a
epithalamus hymnus quis 58. b
epitaphia poetæ quid primus inter La-
tinos inceptit 133. b
epizeli Atheniensis mōstrum & mi-
raculum 30. b
ἐπιπυλαι Thebæ quæ 308. b
epulandi mos diuersis quis 285. b
epulari in templis licuisse 217. b
epulis trāfactis, quid apud diuersos
fieri solitum 288. b
epulones qui & unde dicti 146. a
epulum triumphale quale 321. a
Equa leporem enixa quando, & qd
portenderit 106. b
equa q̄gnante q̄ aliquando Olym-
pia uicerit 250. a
equabus hermaphroditis in trium-
pho quis uictus 320. a
equabus qui cur in prælijs utantur,
non equis 361. b
equæ iube p̄ cristis apud q̄s usq; 31. b
equas q̄ gēs solū dijs immolet 136. b
equas q̄ cur finibus suis eductas, co-
eque sinant 250. a
eques à celsoribus quomodo notari
seu mulctari solitus 159. a
equester ordo Romæ quis, & quan-
do cœptus, & quantus 102
equestris Fortunæ templum 20. a
equestris ordinis diuisio q̄ 102. b
equestribus statuis q̄ donati 220. b
equi aliquot à quibus Cæsaribus q̄
honorifice tumulati 340. a
equi cataphratorū cuiusmodi lami-
nis quasi plumis tegeantur 352. b
eq̄ figurā qui seruis inurant 278. b
equi olim celeritate nobiles, qui &
ubi 250. a
equi quando ferientur 296. b
equinacapis pelle cū auribus & iu-
bis q̄ militiæ p̄ galea usi 31. a
equitadi studiū Persis quantū 97. b
egrandi artē quis inuenerit 296. b
equitatu quæ natio ualeat, nō pedi-
tatu 358. a
equites Augustani à quo primū in-
stituti 102. b
equites in peditatum mutabiles, q̄
liberet, qui 358. a
equiti triplex præmium cedere, ubi
pedini simplex 321. b
equitia (id est, torneamenta) ubi Ro-
mæ fierent 333. a
egria cui & à quo instituta 297. a
equitibus cur in bellis duo fuerint
equi 186. b
equitibus quid præter arma cōpor-
tandum 186. b
equitorum familia unde sic appella-
ta 12. b
equiris Romani cōsum, quantū esse
oporteret 103. a
equitum in bellis exercitatio q̄ can-
tu fieret 171. a
equitū ornatus in ouatione 343. b
equitum quāta & Græcis & Roma-
nis differentia 358. a
equitum Ro. honor quantus & di-
gnatio 102. b
equis castratis qui cur maxime utā-
tur 267. a
equis triumphantium qui quales ue-
niferent 320. b
equo descendere honoris causa, qui
bus quos oporteret 44. b
equo uehi Persis quid 280. b
equorum cadauera qui quasi hoim
sepeliuerint 339. b
equorum dea quæ 159. a
equorū nutritio à quibus p̄ fauissi-
ma imprecatione habita 159. a
equos & iumenta tondere, apud q̄
quid indicet 123. b
equū qui cui deo immolariēt 136. b
equū qui nūmis incutierint 209. b
equū uendere quis ex q̄ tribu quem
mutuo coegerit 25. b
equus October dictus, quis 149. b
equus quibus dijs sacer 156. b
equus Tiberij quid monstri ostēde-
re uisus 30. b
Erasistratus quis ac cuias 316. a
erebinthius quis deus dictus 315. a
erebo quō immolari solitū 157. a
erechtheū Neptuni delubrum ubi,
& quid habeat miri 310. a
eremodiciū iudiciū quod 208. b
eriganius quid 151. a
eriganis Aethiopum regis singulare
quoddam facinus 64. b
eritheræ qui dicti 153. a
eroticus cuius deæ hymnus 217. b
eruditio puerorū apud Persas qua-
lis 94. b
erythibus Apollo ubi cultus 21. a
erythræa qd & q̄ uaticinata 144. a
Esculus cui sacra 213. b
esefcentia lex quid patrono ademe-
rit 152. b
essedonum superstitio quæ 298. a
essedonum quām abominandus in-
defunctorū corpora mos 111. a

IN SEX LIBROS GENIALIVM DIERV M ALEXAN

effedum quid 105.b
 effaxi Hebrais qui 336.a
 Eteobutades qui 64.a
 etherica ala quæ 8.b
 εὐαγόρας quid 352.b
 εὐαγόρας quid 352.b
 Euagoras quàm ægrè ciuitate do- 39.a
 natus 195.a
 euclia cuiusmodi dea 39.a
 eucnemus unde qs dictus 68.a
 eucratis rex quid & quàm dura à fi- 60.a
 lio passus 60.a
 eudemus unde qs dictus 68.a
 eudoxi annus quid 162.a
 eudox' qs qñve fuerit 315.b
 euepidis Fortunæ templum 20.a
 eumeri Tegeatis impietas q̄ 368.b
 euergetes quorū Ptolemæ 5.a
 euergetes quid sonet, & unde quis 5.b
 ita dictus 68.a
 euianes cuiusmodi Baccho festa ce- 349.b
 lebrent 349.b
 eumeni satellites seu custodes quot 357.a
 dari 357.a
 eumenidibus quid & quomodo li- 137.b
 raretur 137.b
 eumenidib' ubi sacrū fiat 297.b
 eumenis regia ubi 122.b
 eumenis signa militaria q̄ 170.b
 eumolpidas publicis concilijs aliqñ 197.b
 præfuisse 197.b
 eumolpis cuius deæ flamen appel- 336.a
 laretur 336.a
 eudem honorem bis ambire an & 181.b
 quō liceret 181.b
 euni Syri ars & audacia mira 68.b
 eunostis phanum quibus ingredie 509.b
 ritum 509.b
 eunuchas facere quis prim' institue 93.b
 rit 93.b
 eunuchis quis rex cur pro satelliti- 357.b
 bus ureretur 357.b
 eunuchum esse, cuius oporteret deæ 336.a
 flaminem 336.a
 euocati milites qui 358.b
 euocatio manium ubi potissimum 298.b
 fieri solita 298.b
 euocationes deorū quō fierēt 89.b
 eupator, cuius Michridatis cogno- 5.a
 men 5.a
 euphrosyne quæ 238.b
 euribiadis supbia intēpestiua 184.b
 euripides in ludo ratorum qd 155.a
 euripides tragicus quō ab Archelao 123.b
 rege luctus sit 123.b
 euripidis in sibi non sapientem, sen- 269.a
 tentia quæ 269.a
 europi regis oblectamētum in ocio 155.b
 quale 155.b
 eustatonus quale seu quorū Syracu 154.a
 sis nomen 154.a
 eutimus poeta quomodo uiuus de- 314.a
 ificatus 314.a
 eutimus poeta quoties Olympia ui 350.a
 cerit 350.a
 eurychus quidā noie suo quid Au- 265.b
 gusto ominis tulerit 265.b
 Exactio tributorum quo per irri- 117.b
 sionē Athenis noie dicta 117.b
 exarchus (si recte scriptum) Lōgo- 228.b
 bardis quid 228.b
 excellentium aliquot ac doctorum 315.b
 uirorum caralogus 315.b
 exclusi comitijs Romæ qui 177.b
 excubijs in cuius deæ sacris fierent 323.b
 324.a
 excubijs quo cantu militijs indici so- 171.a
 leant 171.a
 excubias ante uallū ratio q̄ 18.a
 excubitores Alexander quot semp 357.a
 haberet 357.a
 excuneati qui dicti 270.a
 execratio scruissima Lacedæmonijs 159.a
 quæ 159.a
 exedra quid sit 258.a
 exempla aliquot crudelium iudicio 322
 rum siue quæstionum 322
 exempla aliquot strictæ disciplinæ 18.a
 militaris 18.a
 exempla parētum corā pueris olim 96.a
 quæ 96.a
 exemplum singularis scuitiæ Tarq 107
 nij & Thrasybuli, par 107
 exequialis cœna quæ 127.b
 exercitia diuersarum nationū q̄ di- 206.b
 uersa 206.b
 exercitia iuuentutis Ro. quæ 155.b
 30.b
 exercitia militaria diuersa 30.b
 exercitia puerilia Romæ q̄ 98.a
 exercitus an crebra mutatiōe castro 17.b
 rum exercendus 17.b
 exercitus educendi indicia quomo- 171.a
 do fierent 171.a
 exercitus in aere ubi & quando ui- 143.a
 sus 143.a
 exercitus lustrandi mos quis 301.a
 exercitus lustratio quō & qbus tm̄ 136.a
 exercitus magni ad internecionem 366.a
 casti qui 366.a
 exercitus unius castra diuersa à quo 19.a
 uerita 19.a
 exertis dextris incedere, quid 186.a
 exerto humero qui præliant 360.b
 exilio plectēdi genus q̄ duplex 151.a
 exilium qualis pœna 151.a
 exotica unguenta ubi & olim uen- 134.b
 di prohibita 134.b
 expeditionibus apti, sed prælijs incē- 31.a
 pri olim qui 31.a
 expiandi mores q̄ diuersi 299.a
 expiandi seu purgandi species præci 301.b
 puæ quæ & quot 301.b
 expurgari quis quō, dijs sibi perpe- 302.a
 tuō iratis, posset 302.a
 exquiliarum etymologia, & capita 333.a
 eius quot 333.a
 exquiliarū tēpla & domus q̄ 214.a
 & auxerit 214.a
 exquilina porta q̄ alijs dicta 210.b
 exquilina tribus à quo reliquis ad- 334.a

Faba alba aut nigra in iudicio 119.b
 ferendo Græcis qd 119.b
 fabam quibus nec ferere, nec 335.b
 esse, nec aspicere liceret 335.b
 fabas iacere aut assumere, quibus se 138.a
 stis solitum 138.a
 fabis q in suffragādo uterent 200.a
 fabius Rullus q̄ potissimū re Maxi 25.a
 mi nomen adeptus 25.a
 fabij Gurgis quàm fuerit insignis 140.a
 censura 140.a
 fabij unde appellati 12.b
 fabricij abstinentia quanta 104.a
 fabulino qui sacrificent 95.b
 fabulinus deus quis 370.a
 faces nuptiales ē q̄ tm̄ arbore, & à q 58.b
 bus accēdi tm̄ solita 58.b
 faciē carpe q̄ lex qbus uetet 326.b
 facies duas cadē ceruice p̄minētes, 209.b
 q nummis olim incusserint 209.b
 factio ois forensis in q̄s tribus à Fa- 25.a
 bio Rullo coacta 25.a
 factiones aliquot diuersarum natio 173
 num quales 173
 factiones Circensiu q̄t & q̄les 253.a
 factiones Græcorū potissimū q̄ 173.a
 fagi corticem quibusdā religiosum 214.a
 esse 214.a
 fagus ubi aliqñ uaticinata 307.a
 fagural ubi & quid 80.a
 falacer qs uel deus, uel dei flamē di- 334.a
 ctus 334.a

DRI ALEXANDRII NEAPOLITANI, INDEX,

fatalica quorum propria 356.a
 fatalidij legis sententia de testatore 341.b
 seu legato, excutitur 91
 falcones cur quidam dicti 13
 falconis anguria qualia 263.a
 falsum testimonium dicentis suppli- 330.a
 cium, quod 330.a
 fama dea ubi culta 20.b
 fame & siti ubi uulgo mori senes co- 111.a
 gantur 111.a
 familia libertatis uindex ac patrona 181.b
 familiaritatis intimæ apud diuersos 41.b
 indicia quæ 41.b
 familiarū aliquot, ex qbus solis re- 229.a
 ges eligerent, nomina q̄ 229.a
 famulorum in conuiujs celebribus 285.a
 munera quæ 285.a
 fannia lex 133.a
 far ad sacrificia impurū, qd 135.a
 farina frumenti cuius urbis mœnia 264.a
 designata 264.a
 farris hemina aut q̄rtarius, quārum 218.a
 & quorum donum 218.a
 fari quo tempore uel liceat, uel non 223.a
 liceat 223.a
 fas ad quid pertineat 362.b
 fasces dictatoris quot 230.b
 fasces etiam uestalibus præferri so- 260.a
 litos 260.a
 fasces & lictores cōsulū quot 119.b
 fasces licitorum ex qualibus uirgis fi- 45.a
 erent 45.a
 fasces p̄ uices modo apud hunc, mo- 113.b
 do apud illū COS. fuisse 113.b
 fasces è lauro quando magistratui 44.b
 anteferrentur 44.b
 fasciarum usus an caligas qs 46.a
 fascinationes quomodo olim repel- 301.b
 li putarentur 301.b
 fasciola crurules quæ 276.b
 fascium summissio 44.b
 fastanos quis imperator sibi tanquā 136.b
 deo mastari edixerit 136.b
 fasti dies q̄ & unde dicant 223.a
 fastentes crimina sua sponte, ubi ab- 119.b
 solui solerent 119.b
 fato oia agi, q̄ philosophati 368.b
 fatua dea q̄ & un̄ dicta 323.b
 faucis tribus incerta origo & infeli 25.b
 citas 25.b
 fauiani qui dicti 205.b
 faunalia qñ agerentur 150.a
 fauni uxor q̄ fuerit casta 323.a
 fauno quid immolare 136.b
 faunus qualis deus 204.a
 fax nuptialis quando faceret dirum 57.b
 omen 57.b
 Febris phanum quotuplex 20.a
 febris phanū ubi 20.a
 februius cui deo dicatus 163.a
 februius quibus infelix ac suspe- 223.b
 ctus 223.b
 februarij idib' qd soleat fieri 148.b
 februatæ lunoni quādo, quomodo 19.b
 & à quibus sacrum fiat 203.b
 februo cur & quādo potissimū lita- 342.a
 retur 342.a
 februius Iouis æde su- 300.a
 merē soliti 300.a
 feciales unde primū creati, & quot 21.b
 initio fuerint 21.b
 fecialium iuramentum 241.b
 fecialium munus quod 256.b
 fecialiu potestas q̄ termino 242.a
 scripta 242.a
 fel cui deo cur dicatum 133.a
 fel nigri canis & genitale sub 295.b
 sponsi cur 295.b
 fel qbus animalibus qua in regione 58.a
 fidei & Termini tēpla ubi 245
 fidei sacrum quō fieret 89.a
 fidei seruandæ tenacissimi olim po- 368.b
 puli qui 368.b
 fidei templum ubi 258.a
 fidenæ, cuius olim regionis oppi- 340.a
 dum 340.a
 fidenaris cognomine quis cur Ro- 166.b
 ma dictus 166.b
 fides qb' uel nulla uel parua 60.a
 67.a
 fides quomodo cui detur 124.b
 fidibus militiæ qui usi 296.b
 fidib' sonare quāto oli in p̄cio 295.b
 fidis quæ seu quorū deus 333.b
 fidus quis seu quorū deus 358.a
 fiduriaria tutela quæ 211.b
 figura membri uirilil à quibus Ro- 158.a
 ma q̄ religione culta 158.a
 figuræ alix atq̄ alix sceptris inscul- 59.a
 ptæ 59.a
 figuræ castrorū alix atq̄ alix 298.b
 figuris animalium q̄ pro literis ure- 360.b
 rentur 360.b
 filamines qui primū, & inde flami- 105.a
 nes dicti 105.a
 filiabus Aristidis quid honoris pu- 334.b
 blice exhibitum 189.a
 filix regis sacrorum quid haberent 358.a
 priuilegij 358.a
 filix quibus in hæreditatem succe- 21.a
 dant, non filij 21.a
 filix ad Vestæ sacerdotium cogendæ 21.b
 aut non cogendæ, quæ 219.a
 filicidæ pœna quæ 148.b
 filij ingenui ubi seruilia pati cogan- 248.a
 tur 248.a
 filij parentes mortuos efferre ubi so- 192.b
 lerent 192.b
 filijs, patre uiuo, pecunia cur non 318
 credenda 318
 filius patrem alere non obnoxius, 278.a
 quis 278.a
 filo qui sacerdotes quō & quando 103.b
 uterentur 103.b
 filum punicum qui ferre pro pi- 96.b
 leo soliti 96.b
 fimbrias pelliceas gestare qbus de- 58.b
 corum 58.b
 fines imp̄ij Ro. olim qui 277.b
 firmatio matrimonij apud diuersos 324.a
 quomodo fiat 324.a
 fistularum species aliquot 19.b
 213.b

gallos omnium sapissime uictos fu-
 nate & rebellasse 317.b germani ex cuiusmodi rebus auspi-
 gamelia luno a quibus coleretur 315.b cia sumunt 264.a
 gamphantes qui, & quanto pere- germani furibus non infensi 327.b getæ Cæsaris mirus in apparadis fer-
 grinos odio prosequantur 195.b germani pro uallo quid usurpare so- culis mos 286.b
 ganges flumen a quibus ut deus cul- liri 18.b getæ quam crudeliter manes uiroꝝ
 tus 315.b germani pyras mortuorū quō ex- xpient 298 b
 ganges quod clarum flumen 167.a trueret soliti 125.b Gilippi peculat^o quō pditus 209.b
 Ganymedis lacus ubi 83.a germani quam fuerint olim hospita gingrinæ tibie quæ 171.b
 Garamantici nomē q̄s recusat 67.a les 196.a Gladiatores in quibus potissimum
 Gardates Persis habitū qui 360.a germani quibus ludis & quam carē ludis exhiberentur 347.b
 Garus piscium nō squamatorum ad- ludere soleant 156.a gladiatoria munera exhibere quorū
 quid utilis 212.b germani quod signum nummis in- initio fuerit 53.a
 gaster quod uasis genus 131.b cufferint 209.b gladiatorius ludus quō exhiberi soli-
 Gasterium quid ibid. germani quo in honore sacerdotes rus, & quibus ei intereire uetitū 127.b
 gaza cuius fuerit ærarium 54.a habuerint 64.b gladiatorū munus quis primus Ro-
 gaza Persicē quid sonet ibid. germani quo reges suos honore af- mæ ediderit 348.a
 gaza quid mōstri aliqñ uisum 129.a ficere fueri 46.b gladiaturam quisaliqñ phibuerit, et
 xia quid 245.b germani quomodo adulteras puni- quibus tm exhibere pmisum 348.a
 Geganæ familie proprium qd 14.a re soliti 169.a gladio breuiori qui pugnent 361.a
 geganiij unde Romā deducti 245.b germani quomodo lauent 226.a gladios & lanceas in sanguine ho-
 geganiij unde uocati 14.a germanis fœnus olim ignotum fu- stia tingere, quid 243.b
 245.b isse 11.a gladius Hispanus qualis 356.a
 gelonorum truculentia & ornatus germanis non fuisse templa, & quid gladius quibus olim proprius ibi-
 militaris 30.a pro templis fuerit 214.a glandem secundis mensis exhibere,
 gemea ala quæ 8.b germanis satellitibus qui Cæsares quibus fuerit magnum 284.a
 geminū fel in extis, quid 295.b uli 357.b glandium usus quibus frumenti lo-
 gem nus pater quis dicitur 22.b germanorum aliquibus plures uxo co fuerit 133.a
 gemmarum usus in annulis quis & res licitæ 40.a glans ex aliena arbore in alienū fun-
 unde 84.b germanorū dñ qui 315.b 368.b dum cadens, cuius sit 327.a
 gemmiferi si iuij qui 167.a germanorū & Indorū sepulchra glastum quid sit 30.a
 gemmis sigtare qñ desitum 84.b qualia 339.a glaucopis dea quæ 315.a
 gemonæ itale cuiusmodi pœnarū germ anorum in bellis insignia cui- glaucus quidam Demyli filius, quō
 locus 117 uimodi 170.b Olympia uicerit 250.a
 gena (si recte scriptum) Antiochio germanorum in cōsistū disciplina γλαυκός ἐστὶ ἀδύνατος, quid 268.b
 cuiusmodi ala 360.a qualis 185.b glires epulis cur interdicti & a qui-
 genarum iudicia que 83.a germanorū in dandis dotibus mos bus 154.b
 genas radere q̄ ex qb̄ ueter 326.b quis 189.b Gnidius senatus capitū quot 198.a
 geniales dii qui 312.b 370.a germanorum in ædificādo mos qs gnidurgis quid 172.a
 genialis lectus quō & cui ornari so- 295.b germanorum in educandis pueris Gordiani cuiusdam relatio de spe-
 litus 58.b germanorum in 95.a etris 65.b
 genitalibus membris sacrificatum mos 95.a etris 65.b
 ut dijs olim fuisse 370.a germanorum in prælio aggrediu gordinē q̄le eligere soliti regē 229.a
 geniti ex serua aut illegitimo coniu- do mores qui 185.b gordiū cur ac quam multæ aues cir-
 gio, Athenis quales 228.b germanorum in sacrificijs truculen- cunuolarint 106.b
 geni^o qs purat^o, & an duo sint 312.b tia quanta 369 gorgias Leoninus q̄ falle in Olym-
 gētesuarij q̄ uarijs urāi militijs & in- germanorum in sententijs reiñien- pijs irrisus 279.b
 struentis & ornā mētis 360.b 361.a dis aut recipiendis mos quis 200.a gorgonis mulieris Spartanz celebre
 gentium maiorum deæ q̄ 312.b germanorum in spōsalibus insignis apophthegma 188.a
 genu alterum alteri imponere in se- mos 56.b gorpias mensis quis 162.b
 natu, quam uitiosum 200.b germanorum legati quid aliqñ Ro- gort yni qua afficiant adulteros pœ-
 genuti in coram legionem animad- mæ in theatro fecerint 271.b na 169
 uersio quæ 71.b germanorum matrimoniale ius qd gonatus unde dictus 68.b
 genuti tribunipl, lex 10.b 189.a Gracchi & Scipiōis simulas ac fami-
 genuum hominis religio quæ 83.a germanorū natura cois quæ 206.a liaritas 27
 geometria celebres qui 206.b germanorum scuta qualia 355.b gracchi in dieictos de gradu plebif-
 geometria ubi uulgo pueros doce- germanorū seruitus qualis 152.a citum quod 182.a
 rerur 97.a germanorū stipendia olim q̄ 360.a gracchi lex pro incolumitate ciuis
 georgius Trapezuntius qd mirali 278.a Rom. quæ 151.b
 quando uiderit 129.a gerri qui, & quam crudeles in funere gracchorū ubi & quō occisus 80.b
 germalia ubi 332.a regis esse soleant 126.b graculo nihil eē cū fidib^o, qd 267.a
 germ inici de Germanis uictis tro- gerusia curia quorū fuerit 24.a graduius quis deus cognouit 55 a
 phum 36.a geisa (alibi gæsa) quibus, ppria 350.a græca sacra Romæ quæ dicta 350.b
 germanici nomen quibus mensibus gestatæ Gallis qui 360.b græca literæ ubi & cur olim dicit u-
 inditum 165.a gestamen triumphantis quale quid itæ 105.b
 germanico quid ab Apide prædiui- fuerit 320.a græcarū literarum inuētor qs 105.a

græci uerecūdiōres ceteris nationi- gymnosophistæ q̄ sobrij sint, & q- de natus 85.a
 bus erga cognatas 37.b bus solum uescantur 212.b hadrubal quo die perierit 19.b
 græcina capitis postulata, uiri sui iu- gymnosophistarū in conuiujs con- haſta centumuiralis quæ 146.a
 dicio absoluta 189.b fuerudo quæ 286.a haſta cruenta quæ & quando pro-
 græcorū abiq̄ abſtinentia q̄ta 154.a græcis 295.a haſta publica quæ ibid.
 græcorū in condendis defunctis an- gynæcia (si recte scriptum) dea quæ haſta ſalutis quæ ibid.
 tiſſima conſuetudo quæ 111.b 157.a 323.b haſta in fines hoſtium proiectio, qd
 græcorum in funere ducis aut regis gypſo quæ gentes corpora ſua mili- præ ſe ferret 244.a
 mos quis 126.b itæ illiniant 30.a haſta puræ quæ 219.b
 græcorum in obſidione Troiæ inſi- gne quod 355.b Habentibus patrem ſuperſti- haſtam dare uel adimere 72.a
 gne quod 355.b tem, qui magiſtratus inter- haſtam mittere aut caduceum, quid
 græcorū more bibere, quid 285.a diſti 180.a haſta qui maxime prælientur 360.b
 græcorum mos audito fauſto nun- cio 45.a habere equū Seianum, quid 269.a haſtas inuicem pmutare, Macronis
 græcorū mos in uouendo qs 158.a habere pauca, & nullius indigere q- quid 243.b
 græcorum natura qualis 205.b dam precari 215.b haſtas q̄ pro dijs coluerint 368.a
 græcoſtaſis ubi Romæ olim fuerit habis rex quā miferē & mirabili- haſtari qui 356.a
 24.a ter educatus 106.b haſtari in q̄ aciei parte locandi 183.a
 græc^o ſermo q̄ Romæ inuiſus 202.b habitudo corporis quæ 29.a haſtatos qui ſequerentur 184.a
 graminea corona cur & unde dari habitus ſepeliendorū olim q̄lis 112.a Hebes tali qui 82.b
 ſolica 218.b hacantus quid primus in Olympijs hebetes quæ regio producar 206.b
 grammatheæ qui 65.b introduxerit 250.b hebrei ubi publicas pecunias depo-
 grammatiæ Syris quid 286.a hadriani Cæsaris apophthegma de nere ſoliti 54.a
 grammaticum cuius & quod pocu iureconſultis 363.b hebrais grauiſſima multa ſuæ pœ-
 li genus 151.b hadrianus quo uocabulo legionem na quæ 119.b
 γραμματικοφίλοι qui 45.a ſummam impartierit 8.b hebrais initium anni quod 162.a
 γραφῆ quid 104.b hæredes qui quō fierent 328.b 329.a hebraorū pontificis ornatus 64.a
 gratiæ quot, & quomodo pingi ſo- hæreditates mulieribus quis q̄ ple- hebrus quā in clytum cuius regio-
 litæ 238.b biſcito ademerit 342.a nis flumen 167.a
 gratiarum ædes ubi ibid. hæreditatum ius apud diuerſos q̄ di- hecate quæ quibusdam dea 315.a
 gratitudinē naturaliter homini inſi- uerſum 328.b hecate ſacra qualia 217.b
 tam eſſe ibid. hætere aquis, quid 267.b hecateus cuius fuerit 316.a
 grauitū balneum quis Romæ exhi- halæ unde quidam diſti 15.a hecatombas uouere quādo ſolitum,
 buerit 226.b halia qui apud Rhodum Iudi 252.a & quid ſit, & quō fiat 157.b
 grauedines quō leuari pureni 256.b haliarnasus quorum regia 122.b hectoris præceptor quis 96.b
 gregarij qui habitū 360.a hallucus quid 236.a hederæ cui ſacra 213.b
 gregario militi quid in caſtris habe- halma quid 155.b 347.a hederæ quibus inuiſa 214.a
 re uetitum 32.a haloa Athenis quid 351.a hederæ q̄ ſacris oib^o coronæ 214.a
 grex idem apud iuriſperitos quis di- haliæres quid 156.a hederæ qs p̄ diademate uſus 47.a
 catur 109.b hammonis imago qualis 204.b hederæ tactus cui illicitus 355.b
 grues a recto ſteſtere curſu, nauis hammonis reſponſum de ſacris græ hedui natura quales 206.a
 quid 263.a corum inſigne 160.a hedui quid primi ex peregrinis Ro-
 grues uolantes a quibus tabellarijs hannibal cur ſæpe mutarit capillos mæ habuerint 198.b
 ſuperati 45.a 280.a heduoꝝ in ſententijs dicendis mo-
 grypi Perſis qui 82.b hannibal ab urbe reditus, cuius dei res qui 200.a
 Gurges cur quidam diſtus 14.b occasionem dederit 55.a heduoꝝ ſummo magiſtratu qd
 gutturnium quid 28.b hannibal cum Gallis icſtum ſædus non liccat 6.a
 Gyala quid 151.b quale fuerit 202.a heleorum tribus quot 26.b
 gygius canendi modus qualis 171.a hannibal nomen ſeruis indi cui fu- helicon quibus ſacer 306.b
 gylippi cult^o militaris q̄ ſordid^o 30.a erit capitale 154.b heliocaminus quid 246.b
 gymnafia Athenis celeberrima quæ hannibal ſuperbia quæ 81.b heliogabalus cui imperatori fuerit
 & quot 150.a hānonis in clypeo inſigne qd 355.b deus 215.a
 gymnafia q̄ olim a græcis culta 97.a harmeniorum (forte Armeniorū) heliogabalus quā cōtempſerit ſe-
 gymneſiæ quā impie mortuos ſe- uirgines nupturq̄, quā ſæde ſe ge- natum 199.a
 pelire ſoliti 111.b rant ante nuptias 39.a heliogabalus quā turpia ſecta ſiue
 gymneſtarū in elocandis nuptui uir harmodi^o nomen quā ſit Athenis ſacra inſtituerit 349.b
 ginibus mos 39.b ſanctum 164.a 154.b heliogabalus quid ridiculiprimus fe-
 gymnafium Herculis apud Athe- harmoſtæ qui diſti 228.b cerit 202.a
 uas, quid 74.b harmoſtes Spartaniſ quid 344.a heliogabalus quomodo inquinari
 gymneta quale Argiuſinomē 154.a harmoſyni Spartaniſ qui 190.a prætorij præfecturam 231.b
 gymnico certamine qui potiffimū harpagones quid 294.a heliogabali in ſecundis mēſis luxus
 ualeant 206.b harpaſtum quid 155.b quis 184.b
 gymnopodia Spartaniſ quid 351.a harpocratē in gemmis pro ſignisali heliogabali in triumpho petulantia
 Gymnoſophiſtæ in Actiopia qua- quos uſurpaſſe 84.b quanta 320.a
 les quantiſ putentur 206.a harpocrates cuiusmodi deus & un- heliogabali in theatris, pſuſio 92.b

IN SEX LIBROS GENIALIVM DIERV M ALEXAN

heliogabali pfulus in annulis usus 85.a
 heliopolis seu Thebae Aegyptiae a q condita 308.b
 heliopolitanus Aegyptius q qualesq astituentur 206.a
 heliotrapeza cuius carceris nomen 117.b
 hellenes qrum reges dicti 4.b
 helota quale Lacedaemonijs nomen 154.a
 helora a Spartanis q habiti 195.b
 helora q seruitute astricti 152.a
 helora qui 93.a
 hemina, qta sextarii pars 86.b
 hemina quot drachmis constet seu cyathis 86.b
 hepar cuius rei sedes 294.b
 hephaphonos q porric' dicta 160.b
 hera qua dea cognominata 314.b
 hera quarum Romae nomen 154.a
 heraci qui dicti 27.a
 heracleum quod poculi genus 131.b
 heracilius quem lepeliendi morem docuerit 110.b
 heracilius quo se ludi genere recreare soleret 155.b
 herbam dare quid 268.b
 herbam do, quid signet 186.a
 herbis quibusdam quosdam emascu- latos fuisse 212.b
 hercic' qui 163.b
 hercules a quibus gētib' maxime dilectus & cultus 74.b
 hercules basilicus in talis quid 155.a
 hercules Conopius ubi cultus 20.b
 hercules Gallicus quis 204.b
 hercules inuictus cuius aliqui fuit ref- fera 172.b
 hercules quam diuerse a diuersis co- gnominatus 74.a
 hercules q fuerit foecundus 57.a
 hercules quis quos ludos Peloponi- sticuerit 249.b
 hercules quot putati 74.b
 herculis cognomen qui uulgo me- ruerint 75.a
 herculis imago, cuius militare signū 170.b
 herculis templum Romae ubi 55.b
 herculi decimam uouere, q olim fau- stum fuerit 158.b
 herculi & Cereri quotidie quibus rebus immoletur 136.b
 herculi in Co quam ineptē sacrifice- tur 74.a
 herculi q impie a diuersis nationi- bus olim immolarum 158.b
 herculi qui potissimum uota facere soleant 159.a
 herca, cuius dea festa 252.a
 herma festa qua 90.a
 hermen Aegyptij quem uocet men- sem 162.a
 hermionensibus quid praeter morē uulgarem uerum sit 125.b

DRI ALEXANDRI NEAPOLITANI, INDEX,

holographum quid 104.b
 holoserica quis primus usus 275.a
 homer' a q aliqui poeta uict' 350.b
 homerus, qualis nūminomē 209.b
 homeri locus de rerum commuta- tione excussus 210.a
 homeri praceptor quis 96.b
 homicida apud Memphitas quomo- do tractaretur 19.a
 homicidia inter Germanos qui lue- rentur olim 117.b
 homicidij expiatio qua 214.b
 homicidij inf Romanos initio pa- na qua 117.b
 hominem deuotum quō occidere li- cuerit impune 159.b
 hominem occidens, modio legumi- nis ubi absolui solitus 119.b
 hominē sacrum cur facilius occidere- licuerit, q non sacrum 338.b
 hominem saginare ad sacra, & inde- mactare soliti qui 369.b
 hoies de rupibus aut speculis sacri- ficij causa q praecipitarint 369.b
 hoies immolare dijs q soliti 369.a
 hoies immolare quando Romae ue- titum 370.a
 homines immolari & deuoueri q- modo soleant 159.b
 homines qui quomodo uel dii, uel- daemones fiant 315.a
 homines seniores ubi mactentur & edantur ut boues 111.a
 homines uiui in simulacro ingenti- pro uictimis exulti 369.a
 homines uiui Romae sacrificij causa- defossi 370.a
 hominis civilis officia qua 306.a
 hominis plus in aqua quam humo- degentis miraculum 88.a
 homo cuiusmodi lancearum iſtu a- Thracibus mactari solitus 369.b
 homolofiti quō foedus iugāt 249.a
 homoloidē cuius oppidi porē 212.a
 homotimi Persis qui 355.a
 honesta missio qua 359.b
 honestas puerorū apud Persas qua- ra 95.a
 honorarium ius quod 365.a
 honorarij ludi qui 348.b
 honores & dignitates q indigne q- dam assequantur 342.b
 honores summis uiris in theatro q- les exhiberentur 351.b
 honori quō sacrificetur 90.b
 honoris templum ubi 55.b
 hoplites quōd ludi genus 155.b
 hora cuius dea cognomen 313.b
 hora quorum dea, & qui uota illi fa- cere soliti 159.a
 horae acculant' & reo praescriptae q- 200.b
 horae diei & uigiliae quot 225.a
 horae sponfalibus accōmodē q 56.a
 horae templum ubi 25.a
 horarū discrimina quō in castris fie- ri aut cani solita 171.a
 horarum genera quot 225.b
 horas nō semp aequales fuisse 225.b
 horatius unde Cocles dictus 15.a
 hortae quid 225.a
 hortales dies qui 225.a
 hordeacea fistula qui in sacris uran- capitale ubi sit 111.a
 hordeū profumento quibus aliqui- pnae nomine datum 70.b
 horicorū (si recte scriptum) deus qs 313.b
 hormius modulus qualis, & quādo- na qua 171.a
 horologia olim qualia 225.b
 horologiū cura penes quos Romae- esse soleat 141.a
 horologiū inuentor primus qs 316.a
 hortae aedes cur semp reclusa 324.a
 hortari quid 324.a
 hortensij qre sic uocati 12.b
 hortum colere, cuius regis delecta- mentum fuerit 155.b
 horus quis Aegyptijs deus 368.b
 hospitales nationes qua 196.a
 hospites q fuerint inuisi Spartanis & alijs quibusdam 195.b
 hospiti quot tantū diebus apud In- dos conuersari liceret 159.b
 hospitibus qs equos pauerit 267.b
 hospitij symbolum Lingonibus qle 244.b
 hospitio aut amicitiae renunciandae 111.a
 homines uiui in simulacro ingenti- mos olim quis 245.a
 hospitium insignium aut legatorum- peregre uenientium tractatio cui- magistratui commissa 52.b
 hostia qua cautela caederetur 216.a
 hostia uetustiori aut iuniori quādo- litari solitum 158.a
 hostiae cuiq; deo suae 213.b
 hostiae dijs ingratae, quales 118.a
 hostig maiores aut minores quomo- do ornarentur 214.b
 hostiae solidae qua 135.b
 hostiarum genera quot 155.a
 hostilia curia ubi quondam Romae- fuerit 25.b
 hostilibus laribus cur aliquando im- molatum 137.a
 hostium spolia in qua domus par- te seruarentur 292.b
 hostias parricida quō plexus 118.a
 Hulceratas aues auspicijs inuitiles- esse 281.b
 hulceroso auguri quid uetitū 281.b
 humana corpora ubi p uallo usur- para 18.b
 humana uictima quando olim im- molari solita & desita 80b, 90
 humana uictima qui cui sacrificent- 74.a
 humana nox quo ex simulacro ali- quando edita 19.b
 humanis corporibus necessaria, in- quo templo uendi soleant 245.a
 humani sanguinis poculo qlia fae- dera iniri solita 243.b
 humano cruore qui cui licet 369.b
 humano sanguine cuius dei simula- crum abluu solitum 370.a
 humi tradere cadauera aut cremare 111.a
 hunnora foedus qddā mirabile 41.a
 Hyacinthia Spartanis qd 351.a
 hyacinthino cono quis in bello usus 31.b
 hyacintho q coronē in sacris 214.a
 hyenas qs quibus in ludis exhibue- rit 348.a
 hyatarum tribus ubi fuerit, & a q di- cta 26.b
 hyberni q crudeli pietate parentes- mortuos prosequantur 111.a
 hydroptōe mulieres ubi 132.a
 hyeme quō oli prādere solitū 155.a
 hylea tribus qua 26.b
 hymnora species aliquot 217.b
 hypepa pulchritudo quāta 252.b
 hypboles qd ultimus Athenis per- tulerit 151.b
 hypborei qlib' urant domib' 293.b
 hyperboreorum quam detestādus- in senio confectos mos 111.a
 hyperhae quid 150.a
 hypingos cuius dea hymnus 217.b
 hypocausta quid sit 142.a
 hypocles Cumeus quas colonias de- duxerit 50.a
 hyporchema quid 217.b
 hypothyra quid 294.b
 hyrcanorum q execranda in sepeli- endis defunctis consuetudo 110.b
 hysteria quale festum 156.b

IN SEX LIBROS GENIALIVM DIERV M ALEXAN

legatus militiae cui absq; medio sub
 sit 9.a lemuralia quor diebus quove men
 legendi à conuiujs studio qui maxi
 me tenerentur 288.b lemuralibus quid offerri & quibus
 leges aliquot cõiuuales 289.b solutum 137.b 138.a libare, quora sacrificij pars
 leges aliquot de primitijs non inue
 hendis in urbem, quæ 324.b lemures qui quomodo iuxta Plato
 leges aliq; p seruis cõtra dños 152.b lemures quomodo è domibus eijci
 leges aliquot theatrales 270 soliti 138.a libera seruo nubēs, quomodo olim
 leges cõstituendæ vestaliū q̄ 259 lemuria (fortè Remuria)quãdo agi
 leges cõtra luxū q̄ diuersæ 134.b solita 59.a liberę in Hispania ciuitates q̄t 195.a
 leges de publicandis pscriptorū bo
 nis, q̄les & unde lata 160.b lenones olim Romæ quãd fuerint
 leges diuersę de dāda, aut adimēda,
 aut negāda ciuitate Ro. 193 lenonibus quis aliqñ præfecturā ur
 leges in fœneratores 10.b 11.a bis commiserit 352.b liberi qui parentes non alant, q̄mo
 leges pro tergo aut capite ciuis Ro
 mani quæ 151 lenoria oppidum quod 166.b do tractandi 327.a
 leges q̄ demū ratę fierent 362.a lentiginos q̄ olim inuisi 213.a libero qd p̄cipue immolare 136.b
 leges q̄ multæ cõtra ambitū à diuer
 sis lata 147 leo cui dormiēti sudorem deterfe
 rit 106.b liberos quatuor aut plures habent
 leges quō à iudicibus iniquis aut in
 doctis opprimant 322.a leo enifer, cuius olim in annulo fue
 rit signum 84.b liberos solum & libertinos militare
 leges quō & unde in initio fierēt 362.a leonē q̄ nummis incusserint 209.b consuesse 359.a
 leges sanctas quãd deceat esse bre
 ues 340.b leonē q̄ p deo colerent 368.b libertas Indorum & Taprobanitarū
 leges scriptas q̄ primi proposuerint
 326.a leones centū quo in sacro & p̄ qui
 bus offerrentur 157.b libertas minima quæ 197.a
 leges sepulchrales q̄ & q̄ uarię 339.a leonib⁹ in triūpho q̄s uectus 320.a libertas minor seu media quæ 196.b
 leges Sparranorū quales 326.b leonib⁹ aspect⁹ qd portēdat 264.b libertas quibus ciuitatibus seu gen
 legibus malis constanter uti, melius
 esse, q̄ bonis inconstanter 340.b leontini à Phalaride qd iussu 71.b tibus uel dara uel adempta 194.b
 legio & phalāx an idē sint 336.b leonū pellib⁹ q̄ p̄ conis usi 31.b libertas seu licentia in Saturnalibus
 legio ex q̄t cohortibus fiat 8.a leonū pugnas q̄ qñ exhiberēt 348.b quę 90.a
 legio tota p̄ quę securi percussa 71.b leporē & currum qui nummis in
 phantem sequi solerent 320.b
 legionarij à priorianis & alijs q̄mo
 do inter noscerent 357.b leporib⁹ ubi insint iecora bina 295 mul & pronomē reciperet 245.b
 legionarij qui 360.a leporis effigies Aegyptijs qd 84.a libertatem in lusu deponere soliti
 legionē nō semp eiusdē nūeri esse 8 lepra, cuius regionis urbs 167.a qui 156.a
 legiones singulas suam aquilam ha
 buisse inter Romanos 170.a lepræ quō adulteros puniāt 169.a libertatem ubi quis furando amit
 teret 328.a
 legionibus singulis quot præfessent
 9.a lepris q̄ diues olim esset 196.a libertatis atrium unde structū 122.b
 legionibus uicticibus quō epulum
 is interdicitus 156.a libertatis porticus cuius aliquando
 exhiberetur 321.b lepus cui genti in epulis aut sacrifici
 fuerit domus 332.a
 legionis educendę signum quo can
 tu fieri solitum 171.a lepus occurrēs qd portēdat 265.a libertatis templum à quo & ex qua
 legionis etymologia 8.b lethe fons ubi 308.b libertatū species tres 192.b
 legionū diuersa nomina 8.b lethes amnis ubi & qualis 125.b liberti ingrati quomodo noua ser
 legis actio quid 327.a lethes Persis qd carceris esset 117.a uitate afficerentur 152.b
 legis XII. tabularū decreta aliquot,
 qualia sint 326.b 327.a leucothea q̄ alio noīe dicta 313.b liberti leuiter peccantes, quomodo
 153.a
 legistatores aliq̄t diuersorū q̄ 326.a leuius p̄ceng Romanis q̄
 117.a libertinas ducere qd ueritū 227.a
 legis uim q̄ dicta seu responsa habe
 ant 362.b qualis 159.b à Claudio passi 153.a
 legitimæ nuptiæ quæ 59.a lex cõtra ambitū prima q̄ 147.a libertini quando ius suffragij habe
 legitimi milites qui 358.b lex curiata quæ 62.a re cõperint 25.a
 legulei inepti qui 116 lex Græcorū in tyrannos
 77.b libertinis quis primus senatum inq
 legum bonarum occasio seu indicia
 quæ 340.b lex in cælibes 187.a narit, & quis purgari 198.b
 lex Julia de adulteris quō in quo ca
 & conditio 84.b 85.a
 leues q̄ nihili olim Trallibus ha
 bitū, & q̄ leui multa occisi 119.b lex Pompeia de quæstura 53.a do pertinerent 328.b
 lemni cur Venerē nō colant 74.b lex quædā crudelis & illex in Co in
 libertorum dea quæ 192.b
 lemniurum deus quis 314.a sula quæ 111.a libertorū insigne quod 96.a
 lemniſci quid 285.a lex quō unius alicuius ob gratiā ali
 libertus iater senatores duos medi⁹

DRI ALEXANDRI NEAPOLITANI, INDEX,

ambulans, q̄ expeditus 199.a linteū sarissę appositū, qd qbus mili
 loto qui p pane utantur 153.a
 libitine q̄des q̄ reu emporiū 298.a tix indicaret 171.b lotometra q̄ panes cõficiant 111.b
 libitine portæ quæ 211.b litare, quora sacrificij pars 216.a lotophagorū sepultura quæ
 libo quãd neqter à Tiberio p frau
 dem circumuentus 153.a literarum diuersarum inuētores di
 a quis pro ḡ proferre solitus 318.b
 libra Italica quor uncij seu denari
 is constet 86.b literas aut epistolas q̄ cur pyr̄ mor
 a seu per se posita, quid iudicib⁹ signi
 ficarent 126.b
 libra quot chrysis constet 233.a tuorū iniicerent 278.b Lucani quō pueros educarēt 119.a
 libralis assis quantū appēderet 322.b literis primū usi qui 105 lucensibus cuiusmodi fuerit ius ciui
 tatis 152.a
 libyrorum deus quis 315.b litibus publicis per quos dies supse
 lucernas quis rex in ocio, p uolupta
 te fabricaret 299.b
 libycus Hercules quis 75.a litibus publicis per quos dies supse
 te fabricaret 299.b
 libylinus q̄s quibus deus 315.a detetur 282.a Lucij Crassi magnanimitas 174.b
 licētiæ magistratū quibus legibus, licus augurū qualis
 181 lituus culpide incurua, qbus sceptri
 per uitaret 47.a
 lichanos quid 236.b lituus qbus in bello peculiaris 171.a
 licas quid sit 85.b lituus quor peculiare insigniū 62.b
 licina & Muria leges, cuius belli oc
 casio fuerint 193.b liuij & Claudij censorum quanta si
 lucing qd hoīs mēbrū sacrū 83.a
 licinij q̄ & unde dicti 33.a liuij p̄cra qñ floruerit 316.b
 lucius unde dictum 245.b
 licū igni non obnoxii, ad qd olim
 præcipue usum 127.a lire soliti 44.b
 lictores cū bacillis tm, qb⁹ & ubi ho
 lita eqtib⁹ interuagari, phibiti 32 a
 noris cauisa permisi 44.a lita qui dicerent 358.b
 lictores dictatoris quor 230.b Loca augurandi certa fuisse, nō for
 tuita 282.b
 lictores in urbe qb⁹ tm pmissi 44.a
 lictores prætoris quor 76.b loca populi & patrū in spectaculis
 269.b
 lictores q̄s prim⁹ habuerit 43.a loca senatus uocādi quæ 199.b
 lictores unde dicti 43.a locandi domos ratio alia atq; alia,
 & quæ 141.b
 lictores urru singuli p se, an bini seu
 terni magistratū præcederēt 43.b locari ad dexteram, quid 83.b
 licitorum munera quæ 44.b locationis leges penes quos esse so
 leant 296.a
 lienis (aliās Iyenis) locus & omnia
 que 295.b 296.a lochia Alexandriæ quid 141.a
 lienosi natura q̄ seu quales 296.a loci in conuiujs ratio q̄ 123.a
 licnos q̄ populi natura sint 279.b locrensis natura qui 205.b
 sigiræi quō aracula ederent 310.a locreses quãd impia & ridicula uo
 catione 159.b
 ligna aris imposita, cuiñā ultro arse
 rint 216.b locresis moneta qualis 209.b
 ligna delibrata seu decorticata q̄ p
 dijs honorarint 368.a locresium aduersus Crotoniatas uo
 tum quale 158.b
 ligna mali ominis quæ 216.b locri Epizephyri quãta clade Cro
 toniatas affligerint 366.a
 ligna qb⁹ in aquis lapidescāt 255.b locrorum insperata ad Sagram ui
 toria quanta 267.b
 lignea edulia quis aliquãdo propo
 suerit 284.b locrorum multiplicitas ac differen
 tia quæ 326.a
 ligures natura qui 206.a loci honoratior in mensa quis, &
 cui dari soleret 288.a
 ligurum quocplex diuisio 206.a locustę quorum sint quotidianus ci
 bus 133.a
 limen offendisse, quid 265.a locustarū in Cyrenaica quanta uis,
 & nullas earum occidisse, quantū
 peccatum 119.b
 limi qui & unde dicti 15.a locutiones brutorū quomodo ex
 piarentur 302.a
 lindi quãd ridicule Herculi sacrifici
 cent 73.b lora in sinu qui & cur gestarēt 43 a
 lineas tm uestes q̄ natio gerat 280.b loricarum tegmina quãd apud di
 uerfos diuersa 31.b
 lingonib⁹ ciuitatē q̄s dederit 195.a lorum quorum insigne 96.a
 lingua q̄ milites multarent 72.b lorio antiquo qui in balneis urant,
 non aqua 226.a
 linguæ hostiarū quibus apud Græ
 cos darentur 216.b lortionibus quor ac quãd assiduis q̄
 sacerdotibus uterentur 335.b
 linguam mendacis quis quot clauis
 transigi iusserit 329.b
 linguas tostas qbus cur in cœnæ fi
 ne apponere mos sit 284.a
 linteaminibus qualibus in cõuiuio
 quidam uterentur 286.b
 linteata cohors Sānitibus qd 337.b
 linteis qd olim inscriberēt 104.b
 linteorū thoracū q̄s olim usus 357 b

IN SEX LIBROS GENIALIUM DIERV ALEXAN

mariales ludi qui 351.a
 marialis locus discussus 69.167.b
 226.b 238.a
 marti q̄ diuersa animalia diuerse gē
 tes immolent 136.b
 marti quod animal dicatum ibid.
 martij unde (si recte scriptum) dicti,
 & qbus id p̄gnosis peculiare 245.b
 martis ædes cur extra urbem fuerit
 54.b
 martis ædes ubi Romæ 331.a
 martius cui dex sacratus 165.a
 martius Coriolanus quid primum
 Romæ passus 120.b
 martius mensis quā uarie à diuer-
 sis olim habitus 162.b
 mascula progenies ubi in hæredita-
 tem succedit, non s̄mina 330.b
 masculas picturas in quibus sacris
 abscondi oporteret 325.a
 masculini generis uictimæ ubi meli-
 ores q̄ fœminini, & ubi rursus con-
 trā 158.a
 masculinæ cuiusmodi fuerint satellit-
 es 357.b
 matre cur quidam nuncupari 14.b
 matresylorum regis ubi olim fue-
 rint, & quæ 122.b
 matragæ cui solum deo quid sa-
 crificent 136.b
 matragæ quo uestium colore mi-
 litia usi 50.a
 matragarum in senes immanitas
 quanta 111.a
 matritium in morte alicuius cō-
 fuerudo quæ 124.a
 matritium lex in seruos malos
 qualis 153.a
 matritium senatus quot constire
 rit perfonis 197.b
 matritium seueritas ac honestas
 quanta 271.b
 matris Sabinus quid de Arualibus
 referat 41.a
 mater Augusti prægnans q̄ mirum
 habuerit somnium 164.b
 mater cuiusmodi flauus 167.a
 mater deū quæ quibusdā sic 314.b
 mater ubi natalibus filij nihil conse-
 rat aut officiat 228.b
 materia domorum initio apud Ro-
 manos & alibi quæ 293
 materia & species iuriscōsultis quid
 109.b
 mathematicæ nobilissim⁹ q̄ 316.a
 matrem Romæ quis primus occide-
 rit, & quō plexus 118.a
 matresfamilie in qua domus parte
 agerent 295.a
 mari liberorū triū, quæ fuerint pri-
 uilegia 187.b
 maribus ipsi suos infantes alēdos
 esse 95 b 96.a
 matrimonia quoto cognauōis gra-
 da apud diuersos licuerint 37.b
 matrimonij cōmoda q̄ & q̄ta 187.a

DRI ALEXANDRI NEAPOLITANI, INDEX,

menander à q̄ poeta qua re aliquan-
 do superatus 350.a
 mendacii q̄ maxime auersari 329.b
 menelai præceptor quis 96.b
 menelaus ex qua apud Lacedæmo-
 nem tribu 27.a
 menianum quid 258.a
 menidix cuius urbis portæ 212.a
 menis rex cur à Thebanis execratus
 154.a
 mensæ apud Indos in conuiujs quo
 modo affideatur 286.a
 mensæ & cibus primi seculi Romæ
 quales 283.b
 mensalis Iuno ubi culta 24.b
 mensarij quinqueuiri qui 145.b
 mensarū in cœnaculis numerus q̄,
 ac nomina quæ 284.a
 mensarum species q̄ diuersæ 28.b
 mensas uacuas tolli nō licuisse 135.b
 menses cui dicati 161.b
 menses quibusdā gētib⁹ suspecti 225.b
 menses q̄ annū constituent 161.a
 menses singuli quorum Cæsar no-
 minibus dicti 163.a
 menses singulos sua habere numina
 163.a
 mensis argenteis quis primus Romæ
 usus 284.a
 mensis mille q̄s aliqui pransus 321.b
 mensis secundis apud Græcos quid
 exhiberetur 284.a
 mensis singulis seu lectis quot cœna
 re soliti 155.a
 mensis unis quot conuiuas Græcis
 adhibere fatis 284.b
 mensū dies quot apud Indos 161.a
 mensium diuersorum diuersa apud
 diuersos nomina 162.b
 menstruatē templā adire ubi ueti-
 tum 215.a
 menstruum annū qui fecerint 161.a
 mensurarum aliquot nomina 86.a
 mensurarum castigatio, quorū mu-
 neris fuerit 179.a
 mentiēdi qbus modus nullus 329.b
 mentina tribus q̄ instituta 25.b
 mentis ædicula ubi 351.b
 mētula porrecta statuas q̄ quib⁹ in
 festis publice puicos ferrēt 349.b
 mentiū tangere & genua apud Græ-
 cos quid 85.a
 mercari quomodo solitum pecunia
 non signata 208.b
 mercatores an ad magistratum ad-
 mittendi 182.b
 mercator de⁹ ac fest⁹ dies q̄s 149.a
 mercatus frequens quoto semp die
 haberi solitus 133.b
 mercenarij milite quō aut quando
 Romani usi 360.b
 mercenarij uiliras 360.b
 mercimonia apud diuersos q̄ diuer-
 se fiant 208.b 209.a
 mercis commendandæ causa quæ di-
 cuntur, an obligent 305.b

mercurij cognōia q̄ sint uaria 315.a
 mercurij q̄ ridicula apud Græcos
 imago, ipsi tamē gloriosa 204.b
 mercurio q̄ dies Athenis sacri 150.a
 mercuriorum numerus q̄s 315.a
 mercurium non ex omni ligno fie-
 ri cuius sententia 204.b
 mercurius q̄b⁹ potissimū p̄fic 149.a
 mercurius trismegistus q̄ tria sum-
 me fuerit 64.b
 meretrices in cuius dex festo nudas
 p̄ urbē cursitare, religiosum 324.b
 meretrices quis qua de causa p̄stitu-
 erit Athenis primus 169.a
 meretrices quō incederent 276.a
 meretrices q̄t affidue in cui⁹ dex tē-
 plo famularēt & fornicarēt 370.a
 meretricib⁹ q̄n p̄stare liceret 225.b
 meretricum uocabula aliquot diuer-
 sa 220.b
 meridiāa tonitrua qd indicēt 262.a
 meridiano tpe qui immolent 215.a
 meridiem uersus q̄ orient 215.a
 merides quō notari solitus 225.a
 meris quale sit securum 355.a
 meroensium sacerdotum q̄ta olim
 autoritas 64.b
 meroēs reginæ q̄ uocentur 5.a
 meroitæ regem delinquentem quō
 puniant 119.a
 meroitarum dij qui 315.b
 meroitis quis q̄lisve imperet 229.a
 meros cuius phalāgis altera pars &
 quot contineat 337.a
 mesa Varia à quo in senatum admis-
 sa 202.a
 mesade Iudæorū regibus qd 332.a
 mesappij (alias Mesapij) qui & ubi
 sint 49.a
 mesius mensis quis 162.b
 mesos digitus quis 236.b
 mesala unde dictus 67.a
 mesalina quō in triumpho uestas 321.a
 messalini præfectura qualis 352.b
 messalini quō in triumpho uestas 321.a
 messeniorū olim insigne in clypeis
 quod 355.b
 mestris cuius & uxor fuerit, & filia
 37.b
 meta in Circensibus q̄les 1253.a
 metagenion quis apud quos dica-
 tur mensis 162.b
 metallis damnare qd 117.b
 metapontinæ Iunonis templū quid
 tur 359.b
 merella Syllæ uxor quā sumptu-
 ose funerata 339.a
 metelli de Sertorio uictō trophæū
 quale 35.b
 metelli pontificis quantus labor in
 prolatione dictionis, opifere 338.b
 metellorum aliquot in patrem suū
 pietas quanta 328.b
 merellus quas leges Cretibus ademe-
 rit, & quales dederit 326
 metellus quidam q̄ leui de causa uxo-
 rem occiderit 152.a
 metia porta quæ 211.b
 metia tribus unde dicta 25.b
 meticolosæ curæ quō auertat 301.b
 metij Sufferij q̄ horrida pœna 117.b
 metius Pomposianus qua calūnia
 à quo occisus 154.b
 metreta quid dicatur 68.b
 meretes q̄s unde cognōitatus 68.b
 mezētij q̄ta in uiuos imanitas 120.a
 Micotrapezæ quid 28.b
 micros digitus quis 236.b
 mida quale Phrygibus nomē 154.a
 midæ regis fortuna quanta 106.b
 midas in tesseris quid 155.a
 migrare ex ueteribus domib⁹ in no-
 uas quo mēse Romæ solitū 225.a
 milciades ex qua fuerit Atheniensis-
 um tribu 26.b
 milciades qd Athenis cōsecut⁹ 220.a
 milciadis de Persis uictoria q̄ 366.a
 miles cui immediate subsit 9.a
 mileti factiones quot 173.a
 miletus qualis Ionie ciuitas 307.a
 miletus quot quātorumq̄ excellen-
 tiū ingeniorum parens 316.a
 miliaria stathi quor 86.a
 milichius quis quibus deus 315.a
 militari sacramentum in quot du-
 raret annos 359.b
 militaria dona q̄ uaria 218.219
 militaria ornamenta ad quid daren-
 tur 220.b
 militaria signa in qua aciei parte lo-
 cari solita 185.a
 militaria signa, quō seu qualia ex se
 auspicia præbere solita 170.b
 militaris quædam lex quō inobedi-
 tes castigandi 344.b
 milite in duas partes dissecto, quis
 quō exercitum lustrare 301.a
 militemus, cuius aliqui tessera 172.b
 milites Alexandri cur barbam rade-
 re iussi 279.a
 milites olim quantum oneris præ-
 ter arma secum ferre soliti 32.a
 milites quoto ætatis anno conscri-
 bi soliti 29.a
 milites quot tribuno, quot duci, q̄t
 legato antequam decreti 244.b
 milites Romani initio quot annos
 suis expensis meruissent 360.a
 militia exautorati, quales haberen-
 tur 359.b
 militia apri, nec tamen militare uo-
 lentes, à qbus mulctarētur 140.b
 militia inidonei qui 29.a
 militia ordo 9.a
 militia uetus q̄ddā constitutū 31.b
 militia uincula quæ & quot 29.a
 militibus in nauali bello quid præ-
 ter solitū, faciendum 186.b
 militibus quis quotidie, mane præ-
 sertim, quō salutandus 345.a
 militibus ubi uinū interdicitū 152.a
 militum ætas apud Persas 29.b

IN SEX LIBROS GENIALIVM DIERV ALEXAN

militum nomina ignorare in castris minutius pro deo cultus ibid. derit 200.a cui dedecorofum 345.a minya q̄ leui pona Trallibus occi- Mva quid, & quot fcdis appederet 200.a militum ordines ac species 183.a di potuerint 119.b 232.a moſtri expiadi apud Athenas mos manos fuiſſe ſummam 117.b moſtri expiadi apud Athenas quos 302.b moſtrum marini Theodoro Garz ui mulctarum militariu differetia q̄ 70.a ſi deſcriptio 129.a moſtris uiſis, qd fieri ſuetu 299.a moſtroſa in bello uiſiones 30.a moſtroſi aut defectuoſi partus quō muliebres ueſtes cur quidam in lu- olim habitū 94.b moſtroſi unde gigni putati 75.a monumeta pauperum & ſeruorū oporteat 56.b monyma regina qui ſe interfecerit 45.b mores peſſimi quid tandem pariāt 340.b morichū q̄ quem uocent deū 315.a morientis ſpiritum quis olim exci- qui ſolita 18.b 19.a morionem quis rex per ocium pro delectamento agere ſoleat 155.b morionis in triumpho & alibi uſus 319.b mortituros aut morientes ſedere u- bi oporteat non iacere 123.a mortalem deum unum & alterum re in pyram ſolita quid 126.a immortalem qui colant 368.b morte mulctare qua tantum ratio- ne licuerit ciuem Roma. 151.a morti deo qui tēpla dicauerint 20.b morti deſtinati ubi abſq̄ morte ple- ſtantur 120.a mortis autorem ſibi neminem eſſe 303.b debe 119.a mortis, in iudicio lato notula ſeu li- tere quæ 119.a mortui, in Aegypto q̄ oratione an- re ſepulturam pſequi ſoleāt 126.b mortui in Aegypto quō humili cō- ſueuerint 110.b mortui quō una litera & qua indica- ri ſoleant 119.a mortuis inferias dandi, ſeu parentā- di tempora quæ 298.b mortuo cui triūphus exhibe^o 319.b mortuos quæ gentes ſatiria proſe- quantur 93.a morum præfectus quis 355.a moſchus Antimolus quā fuerit 153.a fruſgaliſ 132.b moſynæci quō regem delinquentē mulctent 132.b moſthona urbs quæ, & quid ibi Phi- lippus Macedo 361.b m q̄ olim in clypeis inſigne 169.a mugile q̄ Athenis plecterent^o 169.a mugus bouum inter immolandum quid præſignet 137.b magonia porta q̄ aliaſ dicta 210.a magonia unde dicta 211.b mulæ cum curru, quibus olim num- mis inculſæ 209.b mulæ partus incertus quid aliquan- do portenderit 106.b mulæ partus quod portendat 264.b

DRI ALEXANDRII NEAPOLITANI, INDEX,

mulæ ubi uulgo pariant 295.b træ prodigium 129.b mulctæ pecuniarie certam apud Ro- mulieris ebrium regem occidentis 128.b manus fuiſſe ſummam 117.b præmium apud Indos quantum 132.b mulctarum differetia 70.a mulierum in comitijs rō nulla 177.b mulierum in hercis ludis ſtadiū ſeu curſus ratio quæ 252.a mulierum in incefſu differetia olim quæ 280.b mulierum opus olim quod 190.a mulio in triumpho ductus quis poſt de Parchis triumphavit 317.b mullei quales calcei 276.a mulſi pocillū q̄ olim habitū 132.a multitudinē quō olim puniri ſolita p- decimationem 70.b mulus Marianus, quid 268.a mulus quorū ſacrora uictima 296.b mumartius ſub Tullo Hoſtilio quæ præfecturam geſſerit 352.a mundanus annus quis 161.b mundus Diogeni quid 89.a mundus patere q̄ putatus 222.b mundus uniuerſus quō & ubi p tres Saturni filios diuiſus 310.a munerum militib^o dari ſolita q̄ 218. 219. munerum triumphantis qualia, & quibus exhiberi ſolita 321.b municipes qui qua de cauſa aliqua- do dicti 194.a municipij ius quibus daretur ibi- 331.b munychia Athenis quid 331.b munychionis (id eſt, Ianuarij) unde uigeſimo die quid Athenis fieri ſo- litum 149.b munychionis nomē cui detur Athe- nis menſi 162.b muranæ cognominatio unde 15.a muranarum millia quot in qua cœ- na appoſita 321.b murali quis primus donatus 219.b muralis corona quomodo fiat 218.b murani cognomen quibus regibus inditum 4.b murē qui nūmis incuſſerint 209.b mures cādidi quod portendant 265.a mures quō Aegyptij aliq̄ ſubſidi- um tulerint 204.a muris ciuitatū, ædificia priuata cur non admouenda 340.b murium corijs qui ſe ueſtiant 278.a murtia quæ dea uocata 332.b murtia unde Venus dicta 235.a mus qui Bæoticè uocetur 21.a muſca cui aliquando pro inſigni ſu- erit 355.b muſcæ cuius templum non ingredi- fabulata 74.a muſcæ quō ex quibus locis ad tem- pus cedere acreuerit creditæ 251.a muſea, quarum feſta 252.a muſeum, qd Alexandria dictū 123.a muſica quibus uituperata 98.a muſica quibus inuiſa, quibus grata 98.a muſicæ honos olim quantus 98.a

musicae studium apud veteres gra- nastica quid a rusticis tribubus pas- neoptolemus cuius filius 5.a
 cos quantum 94.a sus 25.a nepotes unde qdā cognosci 14.b
 mutela omen quale 265.a nastica cognomen unde 14.b neptuno cur fel dicatum 295.b
 muta exta qua 296.a nastica cur quidam dicti 15.b neptuno ex qb' aialib' sacru flar 135
 mutabilior cothurno, quid 267.b nastica laus 67.a neptuno q dies Athenis sacri 150.a
 mutatio castrorum qui olim indica nales unde quidam Romae co- neptunus quoru olim insigne 355.b
 ri solita 18.b gnominati 15.a nequitia sapere qs dicatur 269.a
 muti qui cuius in teplo qua de cau- nali & nasam habere q dicat 82.b nereis ubi & cui non ita multis ab
 sa facti 74.b nales quorundam dies quibus ma hinc annis uisa 129.a
 mutia q a quibus dies dicta 225.b xime felices 224.a nero Caesar quo habitu nummis se
 mutialis agger Romae ubi 333.b natalis urbis Romae dies qs 89.a incudi iusserit 210.a
 mutina qualis colonia 194.b natalicia festa quod seruarerur 89.b nero gratiam popularē quo benefi-
 mutinino quomodo sacrificent mu natate qui olim discerent 93.b cio aucupatus 196.b
 lieres 74.a nati cum dentibus qui 14.a nero praecipue legioni quod nomē
 murionis porta qua & ubi 211.a nationum aliquot singulares patro- dederit 8.b
 muruandi uxores ad tempus apud ni Romae olim qui 292.b nero qualem militibus dederit ali-
 quos olim ius 40.a natorum sub Delphino natura 87.a quando resseram 172.b
 mutuum mulos scabere, quid 267.a natos recens qui deplorent 92.b nero q deditus fuerit ludis 251.a
 mutuum sanguinem uino mixtum naturg diuersis gētib' ppriis q 205.b nero quem mensē iusserit uocari
 qui qn bibere soliti 243.b naturalis annus quid 162.a Neroneum 163.a
 Mybarum uestes militares cuius fu- nauales duumiri qui 144.b nero quid in liberos ingratos statu-
 erint coloris 30.a nauales ludi quod fierent 253.b erit 153.a
 myodes deus quis 251.a nauales certamine qui singulariter p- nero quid significet, & qui hoc no-
 myniamur imperator quis 54.a stent 206.b mine uocari 15.b
 mynias Chryse filius ubi & cuiusmo naualis corona qualis 218.b nero quod sacrum seu templum co-
 di habuerit araria 54.a naualis praeh signa seu indicia quo scientia scelex adire nō ausus 350.b
 mynca qui utantur in sacris 214.a fieri soleant modo 172.a nero quor uehuculis proficisci solit
 myrthā Sabaei cur nō offerat 216.a naues lustrandi ratio qua 301.b 106.a
 myrtilicinis (si recte scriptum) uir- imagines insculptas gereret 172.a neroni mors quod praefignata 265.b
 gis qui uaticinentur 264.a nauis Thesei quanto tepore Athe- cationes decerni solent 299.b
 myrtea corona cui daretur 343.b nis quod conseruata 109.a neronis edilitas qualis 179.a
 myrtea Veneris ara qua 352.b nauim insulis ornare in consiliu, neronis in iuredicundo mos 364.a
 myrri duae ante Romuli templum, quid portendere solite 22.b 23.a nauim insulis ornare in consiliu, neronis in iuredicundo mos 364.a
 myrri cuius templo cur inferre nō nautae quibus dijs uota facere potit hiantem liberalitas 92.b
 licuerit 323.a simum soleant 159.a neronis in triumpho petulantia q-
 myrcum sufficionibus adhiberi soli- nautae sub Cyro stipediū qd 360.a ta 320.a
 tam esse 302.a nautiorum cognomen unde 14.a neronis quoddam statutum 181.b
 myrcus cui sacra 213.b nauium insignia & nomina priuata nersilia post deificationem quo uo-
 mysi quibus caeremonijs uouere qd que 172 cabulo dicta 313.b
 soleant 158.a Neapoli cuiusmodi aliquando esse tuerit 153.a
 mysonū galeae quo sint ornatu 31.b soleret publicum certamen 350.a neruarum cognomen unde 15.a
 mysteria Cereris qualia 350.b neapolitani in quorum sacris Ro- neruarum cognomen unde 15.a
 ma clientela 292.b nestorida quod poculi genus 131.b
 neapolitani regni excidium quomo nesyotis tribus qua 27.b
 do olim praedictum 143.a neugmatica organa qua 294.a
 necessitatis templum ubi 25.a neuia porta 211.b
 necis potestas penes quem solum neuius poeta qn & ubi natus 49.a
 Romae fuerit 115.a neuri q, & qd pro dijs colant 368.a
 neci ob scenus qn prohibitum 11.a Nicanor unde qs dictus 68.a
 ne decima quidem Syracusanorum nigi in cōdēdis mortuis cura 111.b
 pars, quid 268.b nicias nouum ad Syracusas strage
 nefasti dies qui 223.a ma 18.b
 negligentes in re quenda, ubi & q- nicias q fuerit assidu* i senatu 199.b
 modo mulctari soleant 139 nicolai Perotti laus simul & uitupe
 nemei ludi qui & quod instituti 251.b ratio
 nemeleos locus quis 84.a nicomedis cognomen quorum re-
 nemeleos simulacrū quale 236.b gum fuerit 4.b
 nemesis cuius deae nomen 313.b nicontra asini nomen, Augusto quid
 nemesis dea qualis 236.b praediuarit 265.b
 neocori Aliarci quod olim in clypeo 47.a
 statuere soliti 123.a is insigne 355.b nigri quid pra se ferant 83.a
 nasi indicia qua 82.b neodomadā qui habiti 360.a nigrorum cognomen unde 15.a
 nasi mutatio quibus gētib' sum- neoptolemi felices uictoriae 36.a nigrum albo qui praferant 225.a
 mi supplicij loco habita 120.a neoptolemi militare uexillum qua- nihil eē cū amaracino sui, qd 267.a
 nastica quam oderit scenicos 346.a le 170.b nili aq Aegyptijs q scā 214.b 215.a

niliacus puluis ad quid olim potissi nona Maij dies quibus maxime inui tempore, uictorius potitus 36.a
 mum conduceret 268.a sa 223.b numerandi modus olim qs 97.b
 nimia aedificia Romae qd Augustū nona mensū oim quales 224.a numerare gestu manus 22.b
 timere fecerint 294.a non esse cuiusuis adire Corinthum, numeris quibus principū rerum cun-
 nimias appellationes quis inhibue- quid 268.b starum tribuat 254.a
 rit 353.a nonij annulus q preciosus 84.b numerus apud diuerfas gētes quan-
 niues rubrae ubi 191.a nonij unde dicti 245.b rulus tm fuerit 97.b
 niuibus tepelactis qui uinum dilue- norcia quorum dea 314.b numerus militum Persis quomodo
 rent 285.a notae genitiuae 84.b iniri soleat 30.b
 Nobiles, quibusdam qui 273.a nota notariorum apud Romanos numida natura quales 205.b
 nobilitas in Perside qua re uulgo in olim quanto fuerint in usu 105.b numidarū singulis quot essent uxo-
 notescat 280.b nota seruis inuri solita qles 278.b res 38.b
 nobilium a plebe inter barbaros q- notis q frōs signaret 152.a numidarum tabernacula unde fie-
 le discrimen ibidem nouae legis occasio, non autor, q fit rent 182
 nobilium apud Germanos quantus detestabilis 340.b namidarum uestimenta militaria q
 respectus 200.b noua nuptae uestis 276.a fuerint colore 30.a
 nobiliū filij quot uno sacrificio ubi nouember cui dea dicatur 163.a numidia cui Romano cognomen
 tractati 369.a nouemiri Athenis qui 147.a dedit 67.a
 nobiliū puerorū insigne quod 96.a nouendiale sacrum quod 299.a numina in sacris p̄cipua q 215.a
 nocte tm cōiugia inuri solita 57.b nouerca qs duxerit Romae 38.a nummarij iudices 92.a
 noctes q diebus pferant 222.a nouo antiquum abrogari 329.b nummi aurei & argentei inuētores
 nocti deo qd aial sacrum 136.b nouocomenses a quo ciuitate dona qui 209.a
 noctis definitio qua 328.a ri, & a q rursum priuati 193.b nummora aliquot noia 86.b
 noctis an interdiu funera efferi so- nouū uinū cui offerendum 137.b nummorum aliquot ueterum pro-
 leant 125.a nox in quot horas aut uigilias olim pria noia ac signa q 209.b
 noctu, non interdiu, ubi & cur iudi- diuisa 225.a nundina dea qua 95.b
 cia darentur 118.b nox media quō notaret 225.b nundinae quales aut q ferit 248.a
 noctu pugnare qb' lege uetiti 361.a Nubarum rex seu deus quam ridi- nundinae quoto die haberent 135.b
 noctu supplicij lumere de fontibus culus 309.a nūdinis quō olim balnearē 225.b
 ubi iustum, ubi uentum 119.a nubrib' q dea p̄cipue coleret 315.b nuptiae unde dicta 56.b
 noctu tm qui pugnent 361.a nubere multis uiris fœminam olim nuptialis annulus qles, & utra manu
 noctua quam diuersorum auspicio- ubi decerit 40.a ferretur 84.a
 rum habeatur 263.b nubere semel tantum in uita, qbus nuptiarum alia atq alia apud alios
 noctua q fuerit insigne 170.b concessum 335.b caeremoniae qua 39.a
 noctuam cum facie Mineruae q nū- nubiles uirgines ubi in forū produ- nuptiarum inter ethnicos caeremo-
 nis incusserint 209.b cta auctionentur 38.b niae qua 56.57.58
 noctua qui seruis inurant 278.b nuces spargere 57.b nuncia quora dea 9.b 314.b
 noctuas mittere Athenas, qd 268.b nudas ad templa ducere mulieres q
 nocturna sacra fœris licita q 323.a soleant 370.a Nyssegretum quid 309.a
 nocturna sacra quorum scelerū oc- nudati maxie p̄liantes q 360.b nysileia sacra qua 349.a
 cationem dent 349 nudi qui quō pugnent 361.a nysitlopa quid 158.a
 nocturnae uigiliae quō a Paulo Ae- nudis pedibus prodire, ubi olim ui- nymphades calcei quales 276.b
 milio ordinatae 18.a riosum 277.a nymphades cuius urbis portē 212.a
 nocturni cœtus q lege uetiti 328.a nudis pedibus q quantiq uiri semp nymphae in qbus ludis representa-
 nocturni triumiri qui 145.a incefferint ibidem tio 349.a
 nodū in sirpo quaerere, qd 268.a nudos certare in Olympicis qui pri nysa in Parnaso cui dicara 306.a
 nodus Herculanus cui cingulo inne- mum docuerint 250.b
 cti solitus 57.a nulla ubi deorum templa 89.a
 nolani quo iure fuerint ciues Ro- nullos esse deos qui olim sint opina- Obdientij militaris memora
 mani 194.a ti 368.b 369.a bile exemplum 52
 nomen dei in quibus expiationibus obeliscus quibus aliqñ num-
 subiceretur 302 cia 135.a mis incultus 232.b
 nomenclator quis 81.a numa quō annū distinxit 161.b obelus miles quō mulctaret 72.b
 nomenclatore qui candidati uteren- numa quot filios & quibus nomini oblationes infaulta q 137.b
 tur 174.a bus habuerit 14.a oblatiua auspicia qua 261.b
 nomina donatorum ciuitate, qmo- nume Pompilij domus quousq Ro oblogi oculi indicij quod 82.b
 do mutarentur 193.b ma durant 333.b oboli Graecis qui 56.b
 noia qbus mutari solita 103.b numae regia ubi olim Romae fuerit, oboli quot scilum faciant 232.a
 noibus queng suis uenerari, quam & quando perierit 122.a obolus q̄t cōtineat filijs 86.b 232
 oim solenne 81.a numae sacrificia qualia ferē 88.b obolus unde dictus 232.b
 nois eorum qui in deos referrētur, numantia a quo deleta 27.b obruti aere alieno pœna & infamia
 mutandi ratio q 313.b numatia cui cognomē dedit 67 b qua 330.a
 noim pueris indendorū apud diuer- numatius Plancus cuius aliquando obsequentes latrones qui a quo im-
 sos cōsuetudo qua 95.b discipulus 13.a peratore dicti 359.a
 nomophylaces qui 272.b numenius quātis uno loco, nō uno obsequentis Fortung templū ubi et

IN SEX LIBROS GENIALIVM DIERVM ALEXAN

unde institutum 19.b olea q̄ turmæ coronarent
 obseruanda initio anni quæ 162.b oleæ corona cuius præmiū
 obseruationes aliquot seu cautelæ in oleæ ramū offerre quid
 Circensibus quæ 255.b oleam aut laurum cōburere, uulgo
 obsidionali q̄ primus donat^o 218.b quid p̄ se ferret
 obsidionalis corona quāri olim ha- oleastro qui coronarent
 bita 218.b oleastrum arma peperisse
 obfignata iudicia quæ 187.a olena Tigranaliqui qd
 obsonia ex auro q̄ fecerit 286.b oleum & operā perdere, qd
 obsonia sponsi quæ 58.a oleum in lustrationibus quō adhibe
 obfophagus deus quis 315.a retur 302.a ni 161
 obtestari p̄ Solis iubar, Persis qd 83a oleum in ore gestare, quid 268.a
 obumbrare solem sagittis in præli- oleū i silice dissecto ubi reptū 255.a
 ando qui soleant 361.b oleum oprimū cuiate 284.b
 Occentus muriū qd portēdar 265.a o literæ effigie quis aliquando p̄ st-
 occidentē uersus q̄ orient 215.a gno militiæ usus
 occidentem uersus qui mortuos in se olitorium forum 69.a
 pulchro statuunt 111.b ollus lacto datus est, qn̄ & ubi pro-
 occidere bouē q̄ olī capitale 135.a clamaret 123.a
 occidionis templum cui adire ueti- olympia quid loci sit 249.b
 tum 323.a olympias quid, & quot constet an-
 occiput qb^o natura crinitū 279.a nis 162.a
 ocellatæ nuce quid 156.b olympias regina fratri nupta 37.b
 ochi regis avaritia quanta 187.b olympici ludi q̄ & ubi 249.b
 ochus q̄ conuicio ab Aegyptiis affe olympici uictoris præmiū 250.a
 ctus 235.b olympicorū ludorū uarietas q̄ ibi. 159.a 312.b 323.b
 ociosi quō olim multati 139 olympiū Iouis imago q̄lis 204.b
 ocium quibus sit honestū 275.a olympionicē esse, quanto olim fue-
 crectes q̄ p̄digiose Ser. Tullii ge- rit honori 251.b
 nuisse dicatur 346.b olympiorum imaginem q̄ Romam
 octacilij unde dicti 245.b transtulerint 250.b 251.a
 octaua cuiusq̄ mensis dies, cui Athe olympicum templum ubi 309.b
 nis sacra 150.a olympus mons q̄ altus & q̄ multi
 octauij trophæum 35.b hoc nomine montes dicti 306.b
 October cui dicatur 163.a Omarij Iouis templum Sybaritis
 October mense quid Athenis fieri so olim quid 249.a
 litum 149.b omē belli unde Germani sumere so
 Octoberibus Idib^o quid miri Romæ leant 183.b
 fieret ibid. omina ex iecore quæ 295.a
 octogenarij à quo in militiam coa- omina ex pedū offensione q̄ 98.b
 cti 29.b ominis boni indicia ex pullis 48.a
 oculi effigies Aegyptiis qd 84.a ominis mali signa ex pullis 47.b
 oculis clausis qui pugnent 361.a ominum ex uolucris peritissimi
 oculis pictis qui incedant 277.b qui 262.b
 oculorum religio & indicia q̄ 82.b Oneatæ qui dicti 26.b
 oculos & os morientis claudere so- onerariæ nauis lumina quot 172.b
 litus olim quis 123.a onochonus fluuius à quib^o aliquan-
 Odoratorū imbrū in theatris spar- do epotus 368.a
 sio 92.b onomaceus quis, & q̄ prudenter in
 odorum ac picturarū in scenis pro- imicos tulerit 173.b
 fusio quanta 270.b oracula oim̄ clarissima olim habi
 odorum in triumphis uel accensio, 267.a ra quæ 306
 uel sparsio quæ 320.b oracula p̄ infomnia ratio q̄ 165.a
 Oenoandri cuius sit conuentus op- 324.a oracula quid sit 16.b
 pidum 166.b operimenta lintea eq̄rū q̄ apud Ro- orandum à dijs quid 215.b
 cetoscyros quis deus 315.a manos esset impenetrabilia 357.b
 Offendo quid seu quō signet 33.b orata unde quidam dicti 15.a
 offensiones pedum quale faceret au- 136.b orationes p̄meditatas ē libellis reci-
 gurium 98.b opto capite q̄ sacra faceret 82.a tare licuisse 201.a
 offensioes pedū qd portēdar 265.a opheltes quis dictus 251.b orca 155.a
 offerre terram & aquā, qd 186.a ophentina tribus unde dicta 25.b orchestra quorū in theatris olim fe-
 Oγκισ Hercules quis 204.b ophiulæ herbæ natura q̄ 120.a des 269.b 270.a
 ogmios quis qbus deus 74.a opi quō sacrificet 90.b orcini qui 163.b
 Oἰοναλι quid 131.b opifere uox, cui q̄ difficilis fuerit p̄- ordicalia festa quæ 137.a
 Olæ ara quanti olim cultus 70.a opilus Macrinus quātis adulterum 338.b ordinē deserentis p̄ona 32.a
 olea cui sacra 213.b p̄onnis afficere soleat 169.b minibus dictus 8.a

DRI ALEXANDRI NEAPOLITANI, INDEX,

ordo ciborū in mēsa q̄s 133.b Oua & mel initio conuiuij dari so- uaria eius et ymologia 332.a
 ordo equester quāti olim fuerit pre- lere 133.b 284.a palatualis flamen à qua dea cogno-
 cij 103.b ouandi causa quæ 343.a minatus 334.a
 ordo ex q̄ militibus cōstet 7.b ouās urbē q̄s primus inierit ibid. pale quod ludi genus 155.b
 ordo magistratuum in re militari ouanti an equis obuam procedere, pales quorum dea 89.b
 qualis 9.a seu comitari liceret 344.a pali unde sacra fiant 301.a
 ordo rogandi senatus q̄s 200.b ouāris ornatus & sacra 343.b palibroti qui aliqñ dicti 4.b
 orestes q̄ potissimum re à furore li ouatio qbus concederet 34.b palilia cuiusmodi sacra 324.a
 beratus 302.a ouatiōis et ymologia & pōpa 343 palilia quō seruentur 89
 orgia quæ cuius festa 349.b ouem aut pullum rapere quis impe- palla quorum uestis 276.b
 orientē uersus mortuos in sepeliē- rator ueruerit 343.b palladium forum 69.b
 do q̄ statuerent 111.b oues coronatas añ se agere, & post palladium quid, & à quibus custodi-
 orientē uersus q̄ orient 215.a mactare qui soleant ibid. ri solitum 260.b
 originarij qui 164.a oues quō lustrarent 301.a pallantis Claudiorum liberti quan-
 origines reuixta diuersos q̄ 254.a ouicula unde qdā cognoiatus 14 b ta superbia 81.b
 oris læsi p̄ona quæ 330.b ouidiū locus qdā excussus 33 pallas quorū p̄cipua dea 314.a
 orius quis d̄us dictus 315.a onilia qd Romæ loci sit 80.b 175.a palliū qbus peculiare 274.b
 ornāmēta imperij unde sumperunt ouilli pecoris hostia quanti olim ha- pallor dea qualis 20.b
 Romani 166.b bita 135.a palloris phana cur intra urbes non
 ornatus flaminis quis 335.a ouiniōrū cognomē unde 12.b essent 55.b
 oronopoli qui 272.b ouis cui immolaret 136.b palma uel palm^o q̄t digitiscōstet 85.b
 orphei quot 74.b ouis quanti Romæ uulgo estimare palma qbus uictorib^o darent 251.b
 orpheum quis quomodo cum Chri- tur 117.b 209.a 232.b palmata uestis quorum 275.b
 sto coluerit 338.b ouorū putaminibus qui domos fa- palmicum auguriū quod 264.b
 orpheus à qbus discerptus 74.b ciant 293.b palmulis qui tanquam pane passim
 orthiæ phalangis usus quis 336.b ouū in quorū ludorū pompa nume- uictrent 133.a
 orthius modulus qualis, & à quibus raret primum 350.b
 in bello usurpatus 171.a Oυλαυδρ 8.a
 ortygia cuius insulæ nomē 307.b Ozole qui & unde dicti 326.a
 Oschophoria Athenis quid 149.b ozolæ q̄ monetē signo utant 209.b
 oscines aues quomodo auguriū fa- cerent 262.b
 osculandi quotidianus usus quando & à quo sublatu 152.a
 osculari amicos inter se, ubi & quo- modo usurpatum 82.a
 osculum mulieribus quāti & cur si- mulatē daretur 132.a
 osii qui dicti 63.b
 ostridē q̄ iurādo testent 255.b
 ostris à qbus maxime cultus 368.b
 ostris Aegyptiis quis, & quō effingi solitus 204.a
 ostris quale gesserit insigne 170.b
 ostris quis qbus sit deus 314.b
 ostrer quis dictus 63.b
 ostris humanis qui quomodo in fa- dandum 12.b 13.a
 cris usi 369.a
 ostribus piscium qui pro domorū ma- teria uterentur 293.b
 ostensionales q̄ dicti 360.a
 ostenta ē celo, quō expiarent 299.a
 ostia inferni q̄ & ubi 125.b
 ostia urbs qn̄ & ubi condita 300.b
 ostracismi finis in quo factus 151.b
 ostracismos quid ibid.
 ostrearius panis 284.b
 ostreis marinis qui domos constru- erent 293.b
 Orho præcipuæ legionis quod dede- palamedes quē ludū reperit 154.b
 rit nomen 8.b palaria quid 31.a
 othonem quæ res sola ad imperium palatij quid 331.a
 prouexerit 345.a palatij p̄fectura quāti habita 355.a
 othonis ridicula quædam lex 270.b palatina trib^o unde instituta 25.a
 oἰωνο quid 236.b palatini ludi qui 351.a
 oticulanorum dea quæ 314.b palatinus mons unde dictus, & quā
 pani quod aial dicatum 136.b

praefectura origo quae 352.a fusio 92
 praefectura urbis qui sub quibus 339.b
 regibus gesserint ibi. 6.a
 praefectus castrorum cui sine medio presbyterorum aliquot Romae in- 322
 subsit 9.a digna supplicia quae 114.a
 praefectus Latinarum quis 352.b priami regia quae & ubi 122.b
 praefectus urbis ad quod crearet 351.b priapo quod animal immoletur 136.b
 praefectus urbis sub Romulo quae 352.a priapum & Venerem, quis cui dede 223.a
 praefectus quid olim in lectu facerent rit pro tessera 172.b
 124.b primas post consulē seu imperato-
 praegnās sus quam sit sacrificijs apta rem in castris quis haberet 312.a
 136.b 137.a primipilus quis diceretur 8.a
 praegnās sus quibus quo die mactetur 324.a primipilus quae ex uexillis cōstet 7.b
 praegnantes uictimae quibus tantum primogenia Fortunae templi ubi 19.b
 sacris mactari solita 296.a princeps reip. optimus quis 185.a
 praedi instrumentis seu ornamentis solitus 200.b
 quae diuersis diuersi utantur 360.b 361.a principalis uia in castris quae 17.b
 praemia uictoribus in ludis dari solita, quae 250.a 251 principatum summorum quae diuer-
 praestitini quod habuerint ius ciui- sa apud diuersos uocabula 228.b
 raris Rom. 194.a principes decorum secundum alios &
 praenomina quare instituta 245.b alios qui 312.b
 praenomina Romana unde, & quomo- principes milites qui, & quae in acie
 modo scribi solita 245 locum teneant 184.a 356.a
 praepetes aues quomodo auspiciū quae 254.a
 faciant 262.b principis imago quod fingenda 118.b
 praepotes quae quibus dea uocata 314.b principium anni olim quod 161.b 162.a
 praeses Aegypti primus quis 5.b principum aliquot insignium pre-
 praesidē, sumo honore, quae cautiōe ex ceptores insignes qui 96.b
 puincia discedere oportuerit 182.a prisciani de talento paruo & ma-
 praesidiales prouinciae quae 100.b gno sententia 233.a
 praesidium licetia in spectaculis eden priuata principum decreta quomo-
 dis quomodo & a quae repressa 181.b do aestimanda 364.a
 praestada in uendendis reb' quae 328.a priuata templa uetita 338.a
 praestites qui dii dicti 312.b priuatim consecratum, sacrum non
 praesul inter falios quae appellatus 42 esse ibid.
 praetexta quorum fuerit uestis 273.b priuilegia publica aut priuata sena-
 praetexta cui, p. cognōe datus 14.a torum, qualia 201.b
 praetores bini ubi impitarint 77.a priuilegium filiarum aliquot magi-
 praetores legatis nō idigētes quae 312.a stratum Romae quod 146.a
 praetores quae primum creati, & il- quod quid significet 294.b
 lorum uis, potestas, numerus, offi- probro notatus quae haberetur 72.b
 cium 75.76 probus Caesar quid ultimus omni-
 praetoria in castris porta quae 17.b um habuerit imperatorum 317.a
 praetoriae nauis quot Scipio lumina probus Caesar quot ante imperium
 dederit 172.b donis ornatus 219.b
 praetoriae prouinciae quae 100.b prochyta quod insula facta 50.b
 praetoriani milites qui 356.b proconsul quae & quod crearet 99
 praetorianorum autoritas & uis quae ibi. proconsulare officium cui primo ob-
 praetoris in urbe lictores quae 43.b larum 99.a
 praetoris munus etiam apud externos proconsulares puincia olim quae 100.b
 fuisse 77.a proconsularis honor quando inter-
 praetura Aemilij Pauli quae praeter mo- ciderit 101.a
 rem splendida 76.b 77.a proconsulatus insignia quae 99.b
 praedendi in propatulo mos cur in- proconsulis fasces quot 100.a
 ductus 284.a proconsulis imperium nō nisi extra
 praedendi seu cenandi gestus uarij Romam ualuisse 99.b
 qui 285.b proconsulis intra urbem imperium
 praedij tempus olim quod 287.b quando ualeret 100.a
 praesinus equus ubi a quo Casare quae procolorum cognomen unde 15.a
 religiose tumulatus 340.a prodesse contra uenenum quae pu-
 praesinae factioni in Circensibus qui tentur 285.b
 imperatores maxime dediti 253.a prodicus Cetus quae fuerit impi' 369.a
 praecia militum olim maxima quae 218.a prodigialis Iupiter quali sacrificio
 praeciosarum rerum in theatris pro- placetur 135.b

prouocationes a quo tyranno inhi- pueri grandiusculi apud quos olim puniendorum delictorum ratio di-
 bita 181.b educarentur 96.a uersa 77.b
 prouocationis iniquae multa quae pueri in quorū deorum templum ad pupae a quibus cui dea offerri soli-
 181.a 182.b necem flagellarentur 369.a ta 55.a
 pryraes qui 115.b pueri morientes non lugēdi quae 128.a pupas Veneri quae mitterēt 273.a
 Psallendi & sakandi studium quib' pueri nouem annorum miraculum pupilla tribus unde dicta 25.b
 probro obiectum 98.a pernicitatis inaudita 87.b pupinia seu Pupina tribus unde di-
 plamerychus quo disposuerit exer- pueri puellae in cenis ubi seu quo- cta 25.b
 cirum modo 185.a modo sederent 284.b pura an impura sint animalia, quo-
 psaphon quae & quae ridiculus de' 315.b pueri qui & an, si moriantur, lugen- modo exploretur 135.b
 psylli quomodo puerorum indolē di 123.a pura hostiae quae ibid.
 experiantur 94.b pueriles aliquot ludi 156.a purpura Megalensis quae 346.b
 Pterā Babylonij quid 332.a puerorum diuersae apud diuersos in- purpurā induere quibus licitū 274.a
 quos Graeci uocent 45.a stituciones 92.b 93.a 94 pustulis seu uomis quae aqua periu-
 pulana quae sit salubris 234.b puerorum officium olim quod 133.b ros laedat 257.a
 proembarorum rex seu deus quam pueros in senatum uenire solitos ali- puteolani in quae Ro. clietela 292.b
 ridiculus 309.a quando esse 202.b puteolani pulueris natura quam
 prolem xi bibliotheca quot uolumi- pueros militiae quae adscripserit 29.b mira 255.b
 num fuerit 105.a pueros quae deus uexare putat' 95.b puteolae aliq' miracula quae 310.a
 prolem xi cum sororibus suis ince- puerperae ubi uiris decumbentibus puricolae quod loci Romae & ubi fue-
 stus 37.b ministrent 95.a rit 335.a
 prolem xi qui reges dicti 5.a puerperij & puerorum apud Grae- Pygme (locus ille discutatur) quib'
 teritus 5.a cos ratio quae 96.a quod ludi genus 155.b
 prolem xorum ultimus quis & quae puerum qui cui deo mactent 369.a pylagoras (alibi Pyloras) in Amphī
 occiderit 5.b pugione breui quae maxie pleni 360.b pylonibus quid 166.b
 prolem xus Lagus seu Lagi filius, quae ma tradiderit 29.b pylaicus conuentus quis 249.a
 factus sit 5.a pugnare extra ordinem iniuſu du- pyraica cuius urbs porta 212.a
 Publica loca locare quorum olim fu- cis quae stricte inhibitum 32.a pyramides equis qui erigant 340.a
 erit 139.b pulchrorum familia quae Romae fu- pyrensiam tribus quot 26.b
 publica feriae quae 296.b erit 14.a pyrophorus quis 244.b
 publicani quanto olim in precio fu- pulla ueste conuiujs interesse cur il- pyrrhi apophthegma quoddam in-
 erint 105.a licitum 289.b signe 98.a
 publicani qui dicti 105.b pullarij mentientis poena 48.a pyrrhi Epirotae quae ex re gloria sin-
 publicitae tribus acceptatio 26.a pullarius quis 47.b gularis 17.a
 publicola quae auxerit senatum 197.b pullus uestibus interesse ludis illiciti- pyrrhi in annulo signum 84.b
 publicola quod primus Romae fecerit tum 280.a pyrrhi pollex dextri pedis, quam ha-
 126.b pullus uestib' quae natio militiae uſa buerit uirtutem 236.a
 publicole lex de puocatione quae 181.a 30.a pyrrhi regia ubi 122.B
 publicolae pro ciue prouocante lex pulforum e cauea emissorum auspi- pyrrhicha quod saltatiōis fuerit 347.a
 qualis 176.b cia 47.b pyrrhia qui reges dicti 5.a
 publicum hospitium, quid carceris pulforum Melicorum quantus olim pyrrho exitium a quibus aibus pſſi-
 a quibusdam dictum 117.b honor 47.b gnatum 263.a
 publicus seu Publicius uicus unde di- pullum amiculū Pompeio quod por- pyrrhus cuius filius 5.a
 ctus 80.a tenderit 265.a pyrrhus quam habuerit in se medi-
 publipores unde dicti 245.t pullus unde Fabius dictus 14.b cinam 136.b
 publius Mimographus quo in cer- pulmonis locus & munus, & omnia pyrrhus quod precaria dijs solit' 215.b
 tamine uictor fuerit 350.a quae 295.b pyssianactia Athenis quid 160.b
 pudicitiae patriae facellum 69.a puls unde Romani olim uictitarint, pythagoras quae aliquando anima-
 pudicitiae statua a qua solum tangi quod fieri solita 132.b lia immolarit 135.b
 licita 80.a pulfare quid significet 150.b pythagoras quam religiosae ara Spō
 pudicitiarum plebei & patriae arg pulre, non pane, quam diu Romani dij honorarit 307.b
 ubi 80.a uixerint 283.b pythagoras quo tpe floruerit 316.a
 pudor in balneado apud Romanos puluere inspergi qui soliti 268.a pythagoras unde ortus, & eius pere-
 olim quantus 97.b puluerij louis templum quale 89.a grinatio 48.b
 pudori deo ara statuta ubi 20.b pulueris Puteolani natura 255.b pythagore discipuli aliq' pſclarij 48.b
 pudoris sedes quae 85.a puluina in lectisternijs deorum pythagorae sacrificia qualia 88.b
 puella marina cui non ita multis ab quid 299.a pythagorae uestitus qualis 278.a
 hinc annis uſa 129.a punctis suffragandi mos quando & pythagorei quod suos sepelirēt 110.b
 puellae ad cuius dei aram flagellare- a quo introductus 175.a pytheum quid 306.b
 tur ad necem 369.a punctos esse in facie, Thracibus quod pythia infasto die ab Alexandro ua-
 puellae quod olim docerentur 96.b sit 280.b ticinari coacta, quid dixerit 306.b
 puellae ubi & quod radantur 279.a puniceas uestes militiae habere qui- pythia uares & festa quae 306.b
 puellatoriae ribiae quae 171.b bus nationibus propriū 30.a pythij Bithyni diuitiae incredibiles,
 pueri apud Persas quid discat & Ae- puniendi aut occidendi facinorosos quantae 366.b
 gyptios 97.a Romae modi quae diuersi 117.a pythij ludi qui 251.a 306.b

regum eligendorum diuersis popu- rhamnusia dea quæ 236.b
 lis mores qui 229 rhautumena porta quæ 211.a
 regum reges, & maximi reges qui rhudiarum urbs ubi sita, & cuius pa- romulus & Remus quomodo expo- 352.a
 habiti 46.b tria 49.a riti & aliti 106.a
 rei non instar reorum in iudicium rheia dea quæ, & quo alio nomine di- romulus post mortem quo nomi- 313.b
 qui uenerint 120.b eta 313.b 315.a ne dictus 313.b
 rei quorum seu cuius solius iudicio rheda quid 105.b
 Romæ olim damnarentur 120.a rhena insula quæ 307.b
 reip. hostilia molientium pœna olim rheginis (si recte scriptum) natura infi- romulus quod annu ordinari 161.b
 quæ 118.b tum quid 205.b rorarij qui 8.a 355.a
 relegare in insulas quid 118.a rheginorum moneta qualis 209.b
 relegatio olim Romæ quæ rara 154.b rhinocerotem quis quibus in ludis rostra quid, & ubi, & unde sic appel- 253.a
 religio aquilæ militaris apud Roma exhibuerit 348.b
 nos quanta 170.a rhodi staruæ quot 205.a
 religiosa uestis quæ ac qualis 214.b rhodi figurâ q in acie effingit 184.b
 religiosus quis quod fiat locus 338.b rhompheæ seu rhompheæ quibus rostratâ q primus acceperit 219.a
 reliquatores qui dicti 11.a propriæ & quid 356.a
 reliquæ fulminis quod tractari solitæ rhoxanorum galeæ, thoraces & scu- pœna 119.b
 262.a ra unde fieri solitæ 31.b
 remunium quis locus & ubi 333.b Rica quid 336.a
 remuria quæ agantur 222.b ricinus quorum uestis 276.b
 remus & Romulus ubi aliti 332.a ridere quo potissimum intestino fi- 85.a
 renes cui deæ sacri 82.b at 296.b
 reo, dicendi pro se horæ præstituræ ridicula qui 66.a
 quot 201.a ridicula uxorum ad tempus mutua- ru (aliâs Ro) bigalib⁹ quid solitum 137.a
 reo non cõparente capitis accessio, tio quæ 40.a
 quid olim fieri solitum 121.b
 reorum cognati ubi cum ipsis reis rui seu aquæ ductus Romæ quæ 333.a
 plectantur 118.b Robigalia festa unde & cur institu- culo ducis protensa, quid 171.b
 reorum habitus seu sordes quæ les 120 ta 324.a
 reperio qd seu quod significet 33 robigo quæ sacrificetur 324.a
 reperire unde compositum 33.a robigus deus 20.b
 reperundæ lex à quæ primû lata 14.a roboreg frondes quæ Druidis familia- ruffi unde quidam dicti 15.a
 reperia 58.a res 214.a
 repudiij causæ quæ, & quæ subinde le- rogi lustratio quod fieret 301.b
 ues 188.b rogis amicorum qui seipfos iniecta- rullus unde dictus 14.b
 repudium à quibus quam uel puni- rino 126.a
 tum, uel ægre latum ibid. rogo funerali inferri solita quæ 126.b
 repudium cum uxore quis Romæ roma initio tribus tantum portis con- ruminae sacris uinum inferre, quale 137.b
 primus fecerit 189.a tenta 210.a
 repulsam adilitatis passus, consula- roma quot semel mensibus quæ de cau- ruminales hostiæ quæ 135.b
 rum tamen adeptus, quis 179.a sa magistratus non habuerit 148.a rumon quis locus dictus 297.a
 rerum oculis oblatarum auspicia quæ- romani in quæ ordines diuisi 272.b ruffata scuta qui ferrent 355.b
 lia 265.a romani ludi qui, & quibus alijs no- ruffatas uestes militiæ gerere quibus⁹ 30.a
 respiciens Fortuna ubi templum ha- minibus dicti 345.b gentibus peculiare 30.a
 buerit 20.a romanorum cautio in externo mi- rustica uinalia quæ 324.b
 respondendi de iure facultas unde lire assumendo quæ 30.a
 dari solita 363.a romanorum impietas & crudelitas erint 25.a
 responsa prudentum sæpe pro legi & stultitia in sacrificijs quæ 370.a
 bus habita fuisse ibid. romanorum insignissimæ uictoriæ rutilij uñ sibi nomē hoc adepti 13.a
 responsio principum per libellos quod & clades quæ 367 rutilij cõsul quod primus instituerit 29.b
 fieret, & à quo cur uitata 364.a romanorum quot millia in trium- rutili (si recte scriptum) tribuni qui 344.a
 resurrectionem mortuorum quis phi- pho uno semel pileata ducta 320.b
 losophus quasi per transennam ad- romanorum præcipuus deus quæ 314.a
 uerit 339.a romanula porta quæ 211.a
 reticentia in uenditione quomodo romilia tribus ex quibus instituta 25.a
 multanda 328.a romphi quid 66.a
 reus quod præ accusatore priuilegi romula porta quæ 211.b
 um habere soleat 120.b romuli abstinentia à uino 132.a
 reus uoti quis 158.b rōli ex uulturibus augurij quod 262.b
 rex sacrificulus seu sacrorum quis & romuli lituus qualis 282.a
 cur creatus 165.b romuli nomen cur non usurparint re- dedicationibus necessaria 358.a
 Rhadamantus quid Assyrijs primus 4.b
 intulerit 105.a romuli nutrix quæ 41.a
 rhadamanti perfidia callida quæ 243.b romuli templum ubi, & an unquam sabazius quis deus uocatus 315.a
 rhamnensis Fortunæ templum 21.a apertum 22.b

facæ qui sint, & quod pro sponsa cer- sagares quibus proprii 356.a
 tent 360.b 39.b sagaria quid 141.b
 faciarum galeæ quales 31.b 360.b sagis uti in Libya, quid 280.b
 facciperium quid sit 58.a sagitta 66.a
 faccularij qui 165.b sagittandi exercitiu, & peritissimi quæ 317.b
 facea festa quæ 90.a 31.a 361.b
 sacerdotes è philosophis ubi eligi sagittariorum arma, usus, peritia ac 39.a
 conseruierint 64.b uilitas quæ 356.b 358.b
 sacerdotes in Phrygia quam mire sagittari quæ nūmis incussus 209.b
 sepeliri soliti 111.a sagittarum quantum quibusdam nati 361.b
 sacerdotij æstimatio quæ 62.b onibus studium 361.b
 sacerdotijs duobus eidem simul præ sagittas in cistâ mitti ante regiu tri- 201
 esse licuisse 282.b bunal, Persis quid 30.b
 sacerdotio triplici qui uñ 65.b sagmina quales herbæ 244.b
 sacerdos Romæ confessionem pœ- sagogida Dionysio quid 227.b
 nitentis furis quod perdere coact⁹ 322 sagu purpureu quæ amictus 276.a
 sacerdotu capilli quibus in cultris id- sagu uel sagus quæ uestis 274.a
 derentur 335.b saguntinoru ante sui deletionē por- sandonychem (forte sandonychen) 80.a
 sacerdotum castitas apud ethnicos tentum quod 107.a
 quanta 212 suis quæ quibus dea 315.a
 sacerdotu comitia propria quæ 176.b sarrani quomodo reges suos sepeli- do à Dario punitus 118.b
 sacerdotu dignitas quanta 64.b rent 111.b
 sacerdotu quorundam quam ridicul⁹ salapia ubi sita 49.a
 sacrificadi mos 324.a sale empta macipia quæ haberet 154.b
 sacra dijs maxie grata quæ 160.a sale cibus quæ non adhiberent 335.b
 sacra è cornaculis despiciere quod ue- sale quæ cur primo apponerent 285.b
 staretur 255.b salernini qui sint 49.a
 sacra lunonis quæ sint uaria 315.b salernitanis cur ciuitas adæpta 194.a
 sacra sine sanguine, quæ deos sint 88.b saleres quæ Minerua dicta 315.a
 sacra uia ubi & un dicta 80.b saliaris sacerdotij dignitas & æsti- sanitaris simulacro quod quæ offerre 273.b
 sacramentis militari non ascriptis, quod matio quanta 42.b
 in bello ueritum 32.a salignis uirgis quæ diuinerent 264.a
 sacrum literarum scriptores apud salij qui, quæ & un inuenti 42.a
 Aegyptios qui 354.b saluator quæ cur cognouitatus 15.b
 sacra leges quales 362.a saliorum cura ubi 24.a
 sacrat⁹ homo & res sacra, quæ essent saliorum insigne quod 42.b
 dissimili priuilegio 358.b salorum numerus & sacra 42
 sacres qui dicti 155.b salua ieiuna ad quod utilis 301.b
 sacrificas, quo more circumagat se saluum haurire poculum, cuius esset sappho poetria cuius 81.b 367.a
 in orbem 213.a pœna 289.a
 sacrificia abominanda & crudelia saltandi in templis & circa aras mo- cufferint 209.b
 olim quæ 369 res qui 217.b
 sacrificia aliquot diuersorum diuer saltandi species uariæ 97.b 347.a
 sa 135.a 136.b saltare apud quos olim i precio ma- sardis cuius olim regionis metropo- 68.b
 sacrificia triumphatis quæ 321.a ximo esset 97.b
 sacrificio interdixere, quanta Gallis salratio à Suetonio Troia nomine sariphorus quid 356.b
 pœna 120.a dicta, quæ 347.a
 sacrificuli quæ un & cur eieci 139 b saltationes quæ olim discerent 97.b
 sacrilegus pœna quæ 118.b 120.a salustiani horti quæ & ubi 333.b
 sacriportus ubi 332.a salutandi consuetudines quæ 81.a 291.a
 sacris interesse aut præesse qui pro- salutaris digitus quis 236.a
 hibiti 341.b salutaris porta quæ 211.a
 sacris qui præessent 63.b salutē precari in stertuado 98.b
 sacrorum ethnicorum quanta olim turpi salutis ædes cui aggeri nomen dede- sarmenta ubi sponte sua igne super 358.a
 tudo & impietas 368. & deum rit 333.b
 sacrorum faciendorum mos quis 213.a salutis ædes ubi 211.a
 sacrosancti magistratus qui, & qui sambico grauiora pati, quod 269.a
 non 179.b 239.b sambulus ubi, & quid illic miri acci- sarissas utraq; manu torquere quis 226.b
 sacrosancti tribunus plebis quod 366.a deret 74.b
 sacrosanctum quod quod fieret 340.b samea (si recte scriptum) nauis figurâ sarrellibus quot qui olim uel reges 357.a
 sacrum à matronis tñ quod fieret 350 b q captiuus inurerent 278.b
 sacrum in priuatis ædibus fieri soli- samena quid 172.a
 tum, quod 323.b samia lunonis tēplum, miraculoru satrapes in Cappadocia quid 228.b
 sacrum quid 357.b septē unum esse 310.a
 sadraca cuius olim regia 122 b samnites legioni præcipue quod da- saturio quod rubi lustrarent 90.a
 saga quales uestes 278.b rent nomen 8.b saturni ædes Romæ ubi 53.b

saturni alae ac oculi cur quatuor pu
 tati 205.a
 saturni templa cur nusquam in Aegy
 pro intra urbes essent 55.b
 saturnia porta unde dicta 210.a
 saturno quod ante & post Herculem
 sacrificaret 89.b
 saturnus & Ops quibus putati 312.b
 satyrica scena quod fieret 270.a
 satyrorum in quibus festis repraesentatio
 ratio 349.a
 sauromatem quid tamen diis patriis offer
 rent 136.b
 scaeva cuius urbis quae porta 212.a
 scaeva quid sonet 13.a
 scaeuola quae ludendi gratia se oblectare
 solitus 155.a
 scaeuola nomen unde 13.a
 scalarum anularum uicibus ubi 80.a
 scalarum Gemoniarum ubi & quid
 118.b 132. 332.b
 scamander a quibus epotus 367.b
 scaphium quid 131.a
 scaptia tribus unde dicta 25.a
 scaptia urbs ubi 25.a
 scarabaeos pro diis cultos esse 368.b
 scauri theatrum quae capax 234.b
 scauro cognomen unde 13.a
 scelerata castra quae dicta 59.b
 scelerata porta quae 59.b
 sceleratus capus ubi 211.a
 sceleratus uicibus qui dictus 79.b
 scelerum diuitias & honores potius quam
 uirtute adipisci 542.b
 scenarii theatri diuersitas quae 270.a
 scenici ludi cui deo dicati 345.b
 scenici ludi quando primum & cur
 facti 346.a
 scenici quales olim Romae, quales in
 Graecia habiti 150.b
 scenophori Graecis qui 358.a
 scepsis cuius regia 122.b
 sceptrum diuersorum regum qualia fue
 rint 46.b 47.a
 sceptrum quanti apud Babylonios ha
 bita 47.a
 schœnus quod stadia contineat 86.a
 scillis, quatuor urinator 87.b
 scipio Aemilianus a quibus uene
 no sublatus 28.a
 scipio quid sit, & unde id cognomi
 nis quibusdam datum 15.a
 scipio quod se oblectare solitus 155.b
 scipionis Aemilianus laus 27.b 67.b
 scipionis Asiatici accusatio & libe
 ratio 27.a
 scipionis de Mario uaticinium 27.b
 scipionis imaginem quis tyrannus in
 triumpho duxerit 318.a 319.a
 scironi qui sacrificaret 157.b
 scirophoria Athenis quid 351.a
 scita suffragiorum qui & quot
 dirent 175.a
 scolio (si recte scriptum) quid 285.b
 scombrorum regem uidere, omen
 quale 264.b

senatus quoties per menses singulos
 haberetur 203.a
 senatus consultum quod uel suppressum uel
 publicari solita 201.a
 senatus consultum in fornicatores ipsa
 uerba 10.b
 senatus consultum in cadidatos 148.b
 senatus consultum quod, & quod demum ra
 tum fieret 362.b 363.a
 senatus consultum quod fieret 199.b
 senectus deae sacellum ubi 20.b
 senem saltare, quid 267.b
 senes a quibus apud Romanos mili
 tiae ascripti 29.b
 senes ubi uulgo precipitentur ex altis
 simis rupibus in mare 111.a
 senio in talis quid 155.a
 seniorum apud Germanos respectus
 quis 200.b
 senis decrepiti figura ad quid in tri
 umphis ferretur 319.b
 senones hoitem publice caelum quod
 sacrificarent 369.b
 senonibus urbem inuasurum, quod miri
 Romae factum 142.b
 senonum conuentus quam esset ali
 quod immanis 249
 sententia innoxios quod ferret 121.b
 sententia dicitur ius non omnibus in se
 natu fuisse 199.a
 sententia in orbem ferenda mos quae 266.b
 sententiam rogandi aut ferendi apud
 diuersos mos quis 200.a
 sepeliendi mos olim quis & quam di
 uersus 110. & deinde 338.b
 sepelire uiuos cum mortuis amicitiae
 causa, quibus uulgare 41.b
 sepelire in urbe aut domi aut iuxta
 templa, ubi licitum uel uetitum 112.a
 sepeliri in urbibus, quae leges quae uerue
 rint 338.b
 sepeliri quod non deceret 339.b
 sepeliri sine pompa qui ethnici uo
 luerint 124.b
 septem quod loci esset 80.b
 septembris cui deo sacer 163.a
 septembris quibus initium anni 162.a
 septemmatrus 90.b
 septemuir epulonum qui 145.b
 septima cuiusque mensis dies cui olim
 sacra 150.a
 septimiana porta quae 211.b
 septimij unde dicti 245.b
 septimius Caesar quantum uno digi
 to ualuerit 236.a
 septimontium sacrum seu festum quod
 & ubi fieret 331.a
 septunx (corrige locum illum) quid 2.a
 sepulchra aliquot insignia 70.a
 sepulchra hostium an religiosa ha
 benda 339.b
 sepulchra in parentando quod orna
 tentur 298.b
 sepulchra operosa quae gentes cur
 aspernatae 339.a
 sepulchrales canes qui, & ubi olim
 uulgo habiti 110.b
 sepulchrales coronae quae 251.b
 sepulchri licet diruti sanctitatem in
 ipso solo manere 340.a
 sepulchris fulmine tactis quid ho
 noris haberetur 339.b
 sepulchris quae cibi quae inferrent 138.a
 sepulchris singulis quae cederent 339.a
 sepulchrorum gratia & differentiae apud
 Aegyptios quot 339.a
 sepulchrorum ratio quae 112.a
 sepulchrorum ubi maior cura quam do
 morum 293.b
 sepulchrum dirutum Hannibali quae
 omen 265.b
 sepulchrum Romae in foro quae pri
 mus adeptus 338.b
 sepultura indigni Aegyptiis quae 339.b
 sepultura intra urbem, ubi pro hono
 re daretur 220.a
 sepulturae ubi extra, ubi intra urbes
 fuerint 112.a
 sepulturae apud Aethiopes quam si
 ant sumptuose 339.a
 sepulturae Graecis cura quae 340.a
 sepulchrum Athenis in cuius gratiam
 quam sacrum habuerint 85.a
 serapidi quae sacrificet 89.a
 serapidis forma quae 309.a
 serapidis statua quam mire ac fa
 bre facta 204.b
 serapis a quibus cultus 368.b
 serapis & Isis quibus habiti 312.b
 serapis phana in Aegypto cur non ni
 si extra urbes fuerint 55.b
 serapis quae Roma exactus 85.a
 serapis quod pingeret 204.a
 sereno tonuisse, quid 262.a
 serens quam uident exteros 195.b
 sergia tribus nomen unde 26.a
 sergius origo quae 14.a
 scribis unde pueniat sericum 191.b
 serici panni usus quae primum emer
 deret 320.b
 serici quod plebant fontes aut da
 mnatos 119.b
 sero sapere Phryges, quid 268.b
 serpens quae latrarit 142.b
 serpens ab ancilla enixus, quid pro
 digium attulerit 107.a
 serpem per impluuium decidisse, 264.b
 omen quale 264.b
 serpentis auguria aliisque 112.a
 serra quis esset in urbe locus 297.a
 serra quae nummis incusserint 209.b
 serranae familiae proprium quod 12.b
 serranae fistulae quales 213.b
 serrani unde dicti 12.b
 serrati, quorum nummi 209.b
 sertorij in cohortem unam quibus aliis
 aiaduersione 71.b
 seruare boues Graecis quae dicerent 151.b
 serui adscripti qui 192.b
 serui a quibus sacris eieci 73.b
 serui in caenis dominorum ubi aut quod
 sederent 284.b
 serui iniuste uincti, quo propter solitum
 modo relaxarent 152.b
 serui qui rigide a Lycurgo puniti 152.b
 serui qui primam militiam ascripti 193.a
 serui a quibus ciuitate donati 193.a
 serui quod a dominis plederent 152.a
 serui quod pro furta liberi fierent 197.a
 serui trans mare aduecti, quo signo
 ueniam proponerent 146.b
 serui ubi cum dominis mortuis concre
 mentur 126.a
 serui Tullij in quo delubro quale si
 mulacrum 20.a
 serui Tullij natalis dies quae 149.b
 serui Tullij quam prodigiosa coe
 pto 346.b
 seruilia apud diuersas gentes nomi
 na quae 154.a
 seruilia cuius adultera, & cuius ma
 ter 303.a
 seruilij unum Romam translata 245.b
 seruiliorum superstitio inaudita 233.b
 seruilis cur falso tribunus plebis pu
 tatus 6.a
 seruis comam alere ubi uetitum 278.b
 seruis militibus quo modo Augu
 stus usus 85.a
 seruis quae uestes ueritae 278.b
 seruis unum tamen fuisse nomen 245.b
 seruitus leuior deditis quam capris 154.b
 seruitus ubi durissima, ubi rursus nul
 la 152.a
 seruius Tullius cui Fortunae adde
 carit 19.b
 seruius Tullius quam nefarie a filia
 sua tractatus 59.b
 seruus senatus quae turbulentus 198.a
 seruorum apud diuersos nomina pro
 pria quae 154
 seruum dies festus quae 149.b
 seruum species quam diuersae 163.b
 seruus cur triumphanti in curru assi
 deret 320.b
 sesamis arx ubi 332.a
 sesostri petulantia quanta 320.a
 sesostri (aut sesostri) trophaea quae
 impudica 36.a
 sesquipedes quae cubitos faciat 85.b
 sestertia modij quot 86.a
 sestertia gratia quam diuersa 232.b
 sestertium Romanum 233.a
 sestertius quot drachmis aut assibus
 aut libris constet 232. 233.a
 setae hostiarum quae primum iniice
 rentur igni 216.a
 seu, cuiusmodi sit distinctio 54.b
 seueri Caesaris quae erga Christum & Ab
 raam religio 338.b
 seueri imperatoris quanta laboris
 patientia 31.a
 seueri Septimij tessera quae 172.b
 sexagenaria an militum ascribitur 29.b
 sexagenaria senatoris priuilegium Ro
 me quod 199.a
 sexagenariis ducere uxores, unum ueti
 tum, unde uel permissum 227.a

Table with 4 columns: Description, Reference, Description, Reference. Includes entries like 'sexatrus 90.b 149.a', 'sexcenta millia modiorum', 'sexcentorum hominum capita', etc.

Table with 4 columns: Description, Reference, Description, Reference. Includes entries like 'somnia ratio q', 'somnia ubi immolare', 'somnia fugantia & cociliantra', etc.

stuprator vestaliū quō pūiret 261.a
 stygia Proserpina q̄ 315.a
 stygis in Arcadia q̄lis aqua 257.a
 Sua, q̄liacuncq̄ sint, p̄ferre, honesti^o
 esse quā aliena 350.a
 sua cuiq̄ deo ac deq̄ sacrificia & ui-
 ctimq̄ 155.a
 sua dela q̄bus potissimū p̄fesset 58.b
 sua libris quq̄ 26.b
 sua uicatio uxoris coram filia, quem
 senaru mouerit 96.a
 sub corona & de lapide empti, qui
 146.b
 sub hasta publica uēdere, qd̄ ibi.
 sub pileo uēdēdi mācipia ius qd̄ ibi.
 sub recto qui nunquā religionis er-
 go degerent 212.b
 subcollari honoris causa soliti q̄ 46b
 subditū pontifici qui 63.a
 subitariq̄ legiones quq̄ 173.a
 sublicij pontis cura cui olim Romq̄
 incumberet 61.b
 subscriptores qui essent 120.b
 subsellia equebus & senatorib^o i the-
 atris discretā a plebe, quot 270.b
 subselliorū i theatris ornata q̄lis ibi.
 substitutio pōtissimis q̄ fieret 62.b
 subucula q̄lis uestis 273.b
 subulcis omib^o ubi tēpla ingredi ue-
 ritum 215.a
 suburrana tribus quando & a q̄ in-
 stituta 25.a
 succedendi ius inter matrē & filiā q̄
 lex nō admittat 350.b
 successio regni apud Aethiopes q̄
 insolita 328.b
 successus magnos ex magna calami-
 tate qui olim adepti 106
 succuslanus ager cui uico nomē de-
 derit 80.b
 sudorem militarem quā probavit
 Cyrus 31.a
 sues q̄bus uel accepti uel inuisi 156
 suetonij locus discussus 1.b & dein
 sueni quō capillū gerat 279.b
 sufes uel suffes Carthagenensibus q̄s
 113.a 223.b
 suffecti tribuni qui 344.a
 suffibullū q̄lis & q̄rū uestis 260.b
 suffimine quo populus olim credi-
 tus purgari 301.b
 suffitio qd̄ expiatiōis esset 127.a
 suffocare uictimā q̄ cur soliti 216.a
 suffragandi ius quibus tm̄ senatori-
 bus esset 199.a
 suffragādi rationes q̄ diuersq̄ 175.a
 suffragatoribus cur aliquādo num-
 mi decreti 177.b
 suffragia alia atq̄ alia diuersis comi-
 tijs lata, quō ponderarent 176.a
 suffragia ferendi mos q̄s 200.a
 suffragia in iudicio aequalia, p̄ reo
 facere 121.a
 suffragia plebis ubi potissimū ualue-
 rint, & ubi contra diuitū 176
 suffragia quō ferrent 175.a

sum 255.a
 ius ciuitatis 195.b 194.a
 suis q̄ semp abstineret 156.a
 suillorū familia uñ sic dicta 12.b
 suillum pecus primo oim̄ sacrifici-
 is adhibitum 136.a
 sulfur cur lutrationibus adhiberi so-
 litum 300.b
 sulfuris i sacris usus q̄s 301.b
 sulphitij seruus ob proditum domi-
 num quō plexus 155.a
 sulphitij tribuniplex, lex q̄, & quomo-
 do ab ipso uiolata 10.b
 sulphitius flamen q̄ de causa sacerdo-
 tio priuatus 354.b
 sulphitius q̄ leui de causa uxorem re-
 pudiarit 188.b
 suman^o quis, & quā illi tonitrua tra-
 dita 262.a
 summenium (recti^o, summœnium)
 quid 220.b
 sumptuariā leges quando sint abro-
 gatae 134.b
 supplex qd̄, & eius noīe q̄ res conti-
 neantur 28
 superbo Tarquio qd̄ omnis uultu-
 res attrulerint 262.b
 supcilia cui deq̄ sacra 83.a
 supciliorū indicia 82.b
 suporum ara quō fieret 215.b
 superiorū hostiāe quales ibidē
 supstitites quō una litera nosarent, et
 qua 119.a
 superstitiones uariae & impiaē inter
 ethnicos olim quā 368.369
 supuaganeq̄ aues quā 262.b
 supina cur quis corpora humari uo-
 luerit 339.a
 supparo quā naues pro insigni so-
 leant uti 172.a
 supplicationes apud Græcos q̄mo-
 do fierent 300.a
 supplicationes ob futiles causas de-
 cretae cui & q̄ 299.b
 supplicationes quando, cur, & quō
 fierent 299.a
 supplicia noxiarum apud diuersos
 q̄ diuersa 117.& dein
 supplicia uñ seu q̄re dicta 117.b
 supplicio afficiēdi in Aegypto, quō
 paulo ante mortē tractaret 119.a
 supplicū gestus apud diuersos q̄ di-
 uersi 83
 supremum Salue & Vale q̄n̄ olim
 dicebatur 127.a
 surarū cognomen unde
 suras cur Romani inermes in praeli-
 is seruarent 358.a
 susa q̄s arariū ac regia 54.a 122.b
 sutor ultra crepidas, qd̄ 268.a
 sutrinis qd̄ esset ius ciuitatis 194.a
 sutrinorū dea quā 314.b
 Sybaris q̄rum olim regia 122.b
 sybaritarum in conuiujs illecebrae
 quā 288.b
 sycoptanta, nomen quā probro-

Romae seruarentur 53.b
 tabularum duodecim seueritas in si-
 lios quanta 326.b 327.a
 tacita senatus consulta q̄ 201.a
 taciti Cæsaris edictum pro dominis
 contra seruos quod 153.a
 taciturnitas in sacris quā necessaria
 ria 215.a
 tacitus Cæsar cui mensi suum indi-
 cernij quem deum præcipue colu-
 erint 314.a
 tagus quā celebre cuius regionis
 flumen 167.a
 talchearū in elocandis filiabus con-
 suetudo 39.b
 talentorum genera q̄ diuersa 235.a
 talentum Atticum quorū constat se-
 terijs 235.b
 talentum quot aureis constat 235.b
 tali aurei quorum ludus 156.b
 talio qua in re liceat 330.b
 talionis lex quā rigida 329.b
 talis quō ludi soliti 154.b
 talparum fibræ quales 296.a
 tamphiliana cuius domus Romq̄ di-
 cta 333.b
 tanagra cuius regionis urbs 307.b
 tanagris quanta castitas 56.a 245.b
 tanagris reginæ solertia 211.b
 tangere flamines q̄ uerarentur 335.b
 tancali aq̄ q̄ sic Indis religiosa 243.a
 tm̄ & quantū quō usurpentur 325.a
 tapyras mutuare quando uolunt
 uxores 40.a
 tarantati qui 78.a
 tarantula quid 78
 taras cuius filius, & quorum num-
 mis incussus 209.b
 tarentina moneta qualis 209.b
 tarentinorum præsul & summus pa-
 tronus quis 145.a
 tarentum quis locus in urbe Roma
 fuerit, & unde dictus 297.a
 tarentum quorum philosophorum
 mater 48.b
 tarpeia rupes, cuiusmodi torturae
 aut p̄nq̄ locus 117.a
 tarpeius mons unde dictus 351.a
 tarquinij Prisci sceptrum 47.a
 tarquinij, quq̄ cuius olim regionis ci-
 uitas 166.b
 tarquinij Superbi callidum & tyrā-
 nicum factum 107.a
 tarquinio Prisco quod ex aquila au-
 gurium captum 262.b
 tarquino Superbo qd̄ prodigij obue-
 nerit antequam exularet 142.b
 tarquinio ager quid Romæ post-
 ea factus 160.a
 tauri quos cum regibus uiuos sepe-
 liant 41.b
 tauri unde quidam cognosciati 12.b
 taurij ludi qui, & cur sic uel dicti, uel
 instituti 346.b
 taurina porta unde dicta 210.b

taurum qui cui immolent 136.b
 do Artaxerxes 158.b
 terra quomodo sacrificetur 89:b
 terra simulacrum q̄le 204.b 211.a
 terra quorū locorū nomen 282.b
 tessera alia atq̄ alia significatio 173.a
 tessera frumentaria a quo in popu-
 lum sparsa 92.b
 tessera lusoriae quales 154.b 155.a
 tessera militaris, quale quid sit, & q̄
 diuerse dari soleat 172.b
 tessera in castris unde alij & alij pe-
 terent 344.b
 testiculis aliquādo suspensus qua de
 causa quis 169.b
 testamenta quibus custodienda tra-
 di Romæ solita 259.a
 testamentaria ex duodecim tabulis
 lex quā æqua 328.b
 testamentorum genera quot 176.b
 testamentum militare quomodo fie-
 ri solitum 177.a
 testandi de bonis ratio apud Ger-
 manos nulla 328.b
 testamentum uetus mos 2.b
 testatoribus qua lege nimium per-
 missum 350.b
 testatori quid quā leges uel conce-
 dant, uel negent 341.b 342.a
 testatori Solonis lege quid permis-
 sum 214.a
 testudines qui ut deos honorarint
 368.b
 testudinibus qui uulgo uictitent ut
 pane 135.a
 testudinum in laminas sectaru
 sis quis primus Romæ usus 284.a
 testudinum putaminibus quā sen-
 sim uestiri coepta 284.a
 testudinum testis qui domos con-
 struant 293.b
 testudo quorū numis incussa 209.b
 tetracina quorum nummus 209.b
 tetracomus quid 97.b
 tetragonus lapis quorū deus 204.b
 tetrapolitāi cōuent^o oppida q̄ 166.b
 tetrarchijs q̄ regio diuisa 100.b
 terricorum domus ubi 332.b
 terricus a quo uictus 35.a
 teucris quilibet utantur in bello cri-
 stis 31.b
 Thala & Capsa quid Iugurthæ fu-
 erint 54.a
 thalassio quid sit 57.b
 thalassius quis fuerit 57.b
 thales astrologus quis cuiusue fue-
 rit 316.a
 thales quō annū distinxerit 161.b
 thales quomodo mortuos sepeliri
 iusserit 110.b
 thales ubi sepulchrum habere uolu-
 erit 70.a
 thalietis caullatio seu tergiuersatio
 de non ducenda uxore 186.b
 thargelion mensis qualis 223.b
 thasiorum uina quā mirā & di-
 uersa natura 308.b

T Litera quē aliqui numeris si-
 gnificari 22.b
T litera qd̄ tribuniplex uel-
 lent 6.b
T seu A p se posita, qd̄ in sententijs
 ferendis signarint 119.a
T abellē in triumphis quales præfer-
 rentur 318.b
T abellaria lex quā 175.a
T abellarij publici a quo qua de cau-
 sa instituti 196.b
T abellariorum noīa diuersa 452.a
T abellarum cerearum usus olim q̄s
 esset 104.b
T abellis sententiam qui ferret 119.b
T abernaculorum castrensiū mate-
 ria olim quq̄ 18
T abula publicæ in cuius dei templo

trienis a quibus p deo cultus 233.b
 triens in os sepeliendi cur olim inge 125.b
 trisolutus 211.b
 triens quid 209.b
 trientis quae signa incussa 162.a
 trieteris quid 315.a
 trigemina dea quae 211.b
 trigemina porta unde dicta 211.b
 trigillia porta quae 349.a
 triginea aliquando dies continuos 349.a
 ludis tm impensos fuisse 259.b
 triginta annorum castitas quibus uir- 259.b
 ginibus praescripta 175.a
 triginta dies ad quid olim militi p- 175.a
 stituerentur 147.a
 triginea iudices Aegyptijs quomodo 147.a
 do creati soliti 142.a
 trigon quid loci sit 210.a
 trigonia porta unde dicta 362.b
 trinundino leges ferri, qd 252.b
 triobolus 263.a
 triorches cuiusmodi pbebeat auspici- 263.a
 a, & quid sit 15.b
 tripoli quid 309.b
 triplex apud Martialem foru, quid 69.b
 uelit 315.b
 triplex Iunoni sacrum ubi & quomodo 28.b
 simul fiat 28.b
 tripodes quid 264.a
 tripodis quomodo aut qualia fiant 47.b
 auspicia 64.b
 tripudium auium 326.a
 trimegisti laus 166.b
 trimegistus qb leges tulerit 284.b
 tritica cuius regionis urbs 284.b
 triticum optimum quod 129.b
 tritonis cuiusdam seu hominis marini 332.a
 apparitio uera & facinus 211.b
 triuertex Brutij quid 211.b
 triumphalis porta quae 220.b
 triuphaliu uiroa priuilegia q 220.b
 triumphandi causae exiles abrogatae 34.a
 triumphandi causae quibus in locis 316.b
 tractari solita 35.a
 triumphandi leges 318.b
 triumphantes utru ire in urbe pedi- 318.b
 bus, an uehi consueuerint 320.b
 triumphanti ipsi proxime praeferi 321.b
 solitum quid 320.a
 triumphanti quis coronam supra cap- 321.b
 put sustentaret 320.a
 triumphanti senatus quid exhibere 321.b
 solitus 320.a
 triuphantis eqs q ueherentur 320.a
 triumphantis ornatus quis 320.a
 triumphantiu aliq in solertia q 320.a
 triumphare de ciue Romano qn pri- 35.a
 mum & cui permissum 100.a
 triumphare proconsules quomodo 100.a
 & an poruerint 317.b
 triumphandi caeremoniae ac ppa quae 318.a
 317.b 318.a

VAcatio munerum quibus da uena e q digito ad cor ptingat 84.a
 retur 219.a
 uacca a quibus & ubi p dea uenale q sanguine hre dicti 127.b
 coleretur 48.a 368.b
 uacca cui Veneri immolaret 136.b
 uacca pgnas a quibus instar pueri 309.a
 ra obseruaret 119.b
 uadegi q psequant fures 119.b
 uacii prata 160.a
 ualacia q seu quoru dea 314.b
 ualeria de puocatione lex q 181
 ualerianus Caesar quam miseranda uenditor emptori pdicere quae de- 367.b
 feruitate afflictatus 367.b
 ualerianus qui appellari summam se- 8.b
 gionem 8.b
 ualerioru etymologia 14.a
 ualgoru cognomen unde 13.a
 ualerius Soranus cur occisus 89.a
 ualeudinis remedia quod & ubi ex 309.b
 diuinatione caprentur 325.a
 ualla quarus gramaticus 18.b
 ualli crassitudo 18.b
 uallu castru un & q fieret 18.b
 uani qs qbus in sacris usus 349.a
 uari unde quida dicti 13.a
 uarro quo noie appellari praecipu- 8.b
 am legionem 8.b
 uarro principes deoru qui 312.b
 uarro qrus oli habitus honos 105.a
 uarronis de Bacchanalibus illustre 349.a
 apophthegma 287.b
 uasa quibus uina conuiujs inferren- 287.b
 tur, quae 287.b
 uasa in conuiujs uentri leuando ido- 287.b
 nea qui haberent 287.b
 uasconu in pns mos qs 360.b
 uasorum colclatio, cuius esset in- 18.b
 ducium 18.b
 uasoru uinarioru species aliqt 131.b
 uatiari cognomen unde 15.a
 uaricana porta quae 211.b
 uaticinandi mos inter sibyllas olim 144.a
 quis 144.a
 uaticinij sedes cui sit in testio 294.b
 uaticinij unde dicti 13.a
 Vbi q sonitu pliu inirent 183.b
 Vestigal furari, quibus summe ca- 119.b
 pitale 119.b
 uestigales in Gracos oli q 196.a
 uestigalia noua instituendi qbus ius 172.b
 esset 139.b
 uestigalia p qs constituerent 180.a
 uestigalium nouorum ac sordidow 196.b
 inuentores qui 21.b
 uehiculorum gna q diuersa 166.b
 uenij, qle cui regidis oppidu 204.a
 uenoues qs deus putat 136.b
 uenoui qd immolaret 204.a
 uenouis simulacru ac replu 141.b
 uelaturu (si recte scriptum) qui face- 26.a
 re dicantur 141.b
 uelina trib q & unde dicta 26.a
 uelites q & unde dicti 356.b
 uelut aut signu deponere in plio na- 172.b
 uali, quid innuat 172.b

uerpus digitus quis 236.b
 uerre qui cui maclarent 136.b
 uerruca quid sit 14.b
 uerrucosus quis cognouatus 14.b
 uersura feu uorsura qn uetita 11.a
 uerticorda quae dea, & cur sic dicta 94.a
 314.b 55.a
 uetina (si recte scribit) qn & cur epu- 206.b
 lis interdicta 146.b
 uertunalia q & qn agerent 327.a
 uertumni aedes ubi 79.b
 uerue ubi & cur idibus Ianuarij im- 305
 molaretur 148.b
 uespa examen qd portedar 264.a
 uespasiani auaritia 196.b
 uespasiani dicacitas quanta 288.b
 uespasiani iceneratores edictu 11.b
 uespasianus qs regiones in prouinci 42.b
 as redegerit 212.b
 uespasianus q maxime tempore af- 75.a
 fabilis esset 155.a
 uesp, noctis an dici pars 225.a
 uespernae quid 288.a
 uesta quid esse credita 259.a
 ueste quod aut qd libaret 137.b
 uesta replum qle, & q adiret 259.a
 uestales de scelere couicta, quod aut 149.b
 ubi occiderentur 136.b
 uestales in cesti danata q 314.b
 uestales initio q & quot 331.b
 uestales unde uel instituta, uel Ro- 331.b
 mam translat 55.a
 uestali etiā falces pferri, & a consuli 55.a
 bus de uia cedi 204.b
 uestalib p qd tm iurare licitu 260.b
 uestalib quoto religionis suae anno 253.a
 licuerit nubere 313.b
 uestalis, igne Vestae extingui sinen- 14.b
 tis, poena 368.a
 uestaliu honos ac dignitas q 260.a
 ubi 317.b
 uestalium officium, cura ac religio 317.b
 quae 311.a
 uestes e regionibus ubi nomen ha- 157.b
 beant 276.a
 uestes militares apud alios alia ar- 157.b
 q alia 30.a
 uestes sacrificantiu quales 285.b
 uestes senatoria qles 201.b
 uestibula domow quid 172.b
 uestibularijs dijs qui quando sacrifi- 74.b
 carent 155.a
 uestibus qlibus Romani usi 314.a
 uestib q uti Solon pmiserit 277.a
 uestimeta regu diuersow qlia 276.a
 uestimentiu aliquot noia q 276
 uestitus auguris in augurio occupa- 301.b
 ti, quis 244.a
 uestitus Caesaru aliqt, qlis 150.b
 uestitus saeis interdict q 228.b
 uestit uirilic ac mullebris discrimē 191.b
 olim quod 157.b
 uestium furta quis tyrannus no pu- 45.b
 niret 327.b
 uestiu induendaru exuendaru ve re- 149.b
 ligio quae 149.b

uetulonia cuius olim regionis ciui-
tas, & quid Romæ dederit 166.b
ueturig tribus priuilegiū 26.a 175.a
ueturio à fœneratore quid intentu-
tum 11.a
uetusta Ceres quæ 135.a
uexilla militaria diuersarum gentiū
qualia 170.b
uexilla singula singulis turmis, mani-
pulis, cohortibus fuisse 170.b
uexillares cohortes ex quibus lege-
rentur 357.b
uexillū q̄t ex hoibus fiat 8.a
Via pprie quid sit 85.b
uiz aliquot insignes lapidibus tra-
ta extra Romam q̄ 140.a
uiz sacræ apud Athenas & Mylasas
80.b
uiz urbis Romæ quæ 80
uizurum apud Indos purgatio, distin-
ctio & cura quæ 140.a
uizurum Romæ nomina & celeberrimæ
quæ 79.b 80.b
uizurum uerendarū cura ad q̄s ma-
gistratus spectant 179.a
uizurum qui curarent 139.b
uizurum cui deo uota nuncupent &
supplicent 159.a
uizurum regij qui 45.a
uizurij consulum qui 76.b
uizurij pretorum qui 76.b
uizurij dictatoris quis 164.a
uizurij seruus quis 157.a
uizurum aurum quod 55.b
uizurum Romæ cognouit q̄ & uizurum
uizurum quem fuerint Athenis & Spar-
tae contempti 195.b
uizurum una an duobus seu incertis
dijis offerenda 138.a
uizurum maiores quod offereretur, &
quod minores 137.b
uizurum tempestiuæ q̄ 135.b
uizurum qui 216.a
uizurum carnes q̄ diuersè à diuer-
sis torrerent 217.a
uizurum incrueta à quibus maxime
laudata 36.a
uizurum tacita quæ 186.a
uizurum gdes ubi 332.a
uizurum & clades Romanorum ma-
ximæ quæ 367.b
uizurum & cladium maximarū
catalogus 366
uizurum, quales nummi 209.b
uizurum quid olim publice hono-
ris habitum 105.a
uizurum in Olympijs celebriū ca-
talogus 250.a
uizurum in Hereis p̄mij q̄le 252.a
uizurum, q̄ in certamine laudè uizurum
scribere oporteret 350.a
uizurum Athenarū p̄cipuus qs 80.b
uizurum cuius matrimonium non de-
uitandum 139.b
uizurum intra quot à mariti morte di-

es nubere ueritum 128.a
uizurum q̄to ad summū mēse post uiri
mortē, alij nubere licuerit 190.a
uizurum prima cuiusq̄ mensis dies,
qualis 223.b
uizurum qui & unde dicti 360.a
uizurum uectigal quis sustule-
rit 196.b
uizurum noctis quot 225.a
uizurum quo cantu militij indiceren-
tur 171.a
uizurum castrensium uices qui si-
erent 17.b
uizurum horæ quot 225.a
uizurum p̄fecti officium quod 352.b
uizurum (olim mirū) ferculis
una cœna qs aliqui usus 286.b
uizurum, q̄lis fuerit magistra-
tus 146.a
uizurum collis Romæ uizurum dicti 333.b
uizurum porta Romæ q̄, & q̄ alio
noie appellata 210.b 333.b
uizurum tēpla ac ædificia 333.b
uizurum toros qui aureis commu-
narint 284.a
uizurum libanda, quæ 137.b
uizurum q̄ & quotuplicia 324
uizurum suis q̄bus hostem uincere uel
lent, q̄ ipsi aliqui uincti 185.b
uizurum per quos dies uincola adime-
rentur 299.b
uizurum in sacris ubi nihil esse deceret,
ubi cōtra oporteret 214.b
uizurum fontium q̄ seruarēt 241.b
uizurum de, quis quod Romæ ouas
ingressus 343.b
uizurum cuius nomen 8.b
uizurum secundū liberratē aut serui-
tutē quod darentur 327.b
uizurum qualis uirgula, & unde sic
dicta 192.a
uizurum exhibēdi ratio q̄ 287.a
uizurum diluēdi ratio Græcis q̄ 285.a
uizurum aut diluti bibendi cæremo-
niæ quæ 286.b
uizurum quibus olim Romæ iater-
dictus 132.a
uizurum mulieres quod aliqui Romæ
multatæ 132.a
uizurum cui deo sacrum fiat 136.b
uizurum madentis Græci q̄modo per-
ungant 285.b
uizurum m̄cipia q̄ mercarent 154.b
uizurum quod abstinēat, uel parcissime
utantur 212.b 335.b
uizurum quorū magistratibus q̄ de cau-
sa abstinendum 182.b
uizurum in q̄bus sacris lac uocet 323.a
uizurum optimū ciuitate 284.b
uizurum q̄bus in sacrificijs litari aut nō
litari solitum 137.b
uizurum phanum ubi 23.a
uizurum solo halitu lætales aut min⁹
lætales ubi 79.a
uizurum qs habendus 306.a
uizurum auguralis quæ 47.a

uiscus in quercu, quibus olim quan-
tum fuerit numen 368.b
uisiones aliq̄t diuersorū, q̄les habue-
rint successus 164.b
uizurum pontifici quid ominosi acci-
derit 61.b
uizurum quam mirum Viennæ obue-
nerit prodigium 107.a
uizurum p̄cipua legionem quod indi-
derit nomen 8.b
uizurum quāta aliquādo cœna exce-
ptus 286.b
uizurum recusatum Cæsaris nomen
resumit 3.b
uizurum aut ceteriōis manū inter cæden-
dum tenētis pœna q̄ 344.b
uizurum aliquas in Germania aurū pro-
ferre 190.b
uizurum quibus p̄ferrentur à victori-
bus in castris 344.b
uizurum diuersarum regionum natura-
lia quæ 205. 206
uizurum hederæ ubi p̄ferat 214.a
uizurum q̄ cederent 32.a 197.a 344.b
uizurum columnis quod templum
sustentaretur 310.a
uizurum (alibi uizurum) q̄
dicti 208.a
uizurum folia contra quid remediū
sint 212.b
uizurum Fortuna 20.b
uizurum Fortunæ simulacrū ubi p̄ ui-
ces haberetur 20.b
uizurum q̄ mortuos adseruarēt 111.b
uizurum Vacci adib⁹ qd factū 332.b
uizurum cui⁹ basilicæ architec⁹ 69.a
uizurum q̄rū & q̄tuplices sint 276.b
uizurum cognomen unde 15.a
uizurum q̄s aliqui uulgo dictus 46.a
uizurum quāta fuerint laudata in sa-
crificijs 135.b
uizurum quid 299.b
uizurum dea ubi coleret 20.b
uizurum casus multos cruore insper-
gens, Flaminio qd ominat⁹ 264.a
uizurum ex fonda boue casus, q̄n & p̄
quo offerret 301.b
uizurum sepulcræ uestales q̄ 261.a
uizurum dijs ascripti, qui 315.a
uizurum mortuos in funere cur sequan-
tur 125.a
uizurum defodere, ubi sit pium ac fami-
liare 159.b
uizurum mortuis tm̄ colligando, quis
cruciare solitus 120.a
uizurum qs deus dictus 315.a
uizurum quid 85.b
uizurum honor & despectio q̄ 363.b
uizurum forum 69.b
uizurum triumphantium Cæsaris
quis 317.a
uizurum quæ animalia cui deo litare
solitus 155.b
uizurum in clypeo insigne qd 355.b
uizurum ubi q̄ p̄missum 201.b
uizurum a fronte protensum q̄

gestarent 277.b
uizurum apparitiones non esse oi-
no fabulosas 64.b
uizurum diuisio quæ 225.b
uizurum adducere ad conuiuium,
quid 289.b
uizurum cur quinquēnali exilio mul-
tata 152.b
uizurum t̄m ueste q̄ uterent 277.a
uizurum q̄t scrupulis cōstet 86.a
uizurum assis quot 2.a
uizurum pars q̄ra, sextula 86.a
uizurum uizurum qui 360.a
uizurum q̄bus & ubi aliqui ab-
iecti 154.b
uizurum in auribus ferre, qd & quæ
solerent 83.a 278.a
uizurum esse hostiam unam 213.b
uizurum melius esse, q̄ uel pau-
corū, uel plurimorū 229.b
uizurum t̄m uiri aut uxoris, quā quēve
oporteret esse 335.a
uizurum sues ubi 295.b
uizurum principis qui 291.a
uizurum ignominiosæ apud diuersos
quæ 235.b
uizurum lex q̄, & quā dura in mu-
lieres 342.a
uizurum contra quid remediū omnia qua
lia 265.a
uizurum cui⁹ regiois urbs 166.b
uizurum qui disti 359.a
uizurum trib⁹ origo q̄lis 25.b
uizurum dea quæ 314.b
uizurum olim dea 166.b
uizurum qualia ferrent au-
tore 263.a
uizurum quos qui nun-
cuparint 359.a
uizurum in sa-
culu ubi 211.b
uizurum ubi receptū 285.b
uizurum in ḡne neu-
uizurum 119.b
uizurum q̄ de sacris
uizurum p̄cipuus deus 314.a
uizurum educatus & p̄cipue
cultus 74.b
uizurum h̄re, qd 264.b
uizurum facibus, quibus in lu-
dis currere coactæ 297.a
uizurum pro casside usi 31.b
uizurum quos olim
uizurum q̄ se tegant 84.a
uizurum qd aliqui fœditatis in fili-
abus suis passi 39.b
uizurum regiois urbs 166.b
uizurum auguria p̄-
stiterint 262.b 265.a
uizurum obijce-
re, q̄bus ḡtib⁹ familiare 110.b
uizurum in talorū ludo qd 155.a
uizurum alas in uestibus habere,
quid 292.b
uizurum quando & cur interdi-
cta 134.b

IN SEX LIBROS GENIALIVM DIERV M INDEX

Vxorem suā ad tēpus alicui mutua- re, ubi olim licuerit	40.a	nio quæ	254.a	rit leges	316.a
uxorē pōtificis quantē oporteret ef- se castitatis	63.a	xenophon q̄ uestitu usus	278.a	zelorypia Parthorū quanta	293.a
uxores à uiris desleri, quis nefas pu- tarit	128.a	xerxes quātum cladis ad Thermo- pylas à paucis admodum Sparta- nis acceperit	366.b	zeno cui ^o discipul ^o , & cuias	48.b
uxores plures quando primum uni permissæ apud Romanos	38.a	xerxi neminem statura aut forma p̄ stitisse	229.a	zeno qd̄ i uestitu phibuerit	277.a
uxores q̄ & ubi marito mortuo cō- mori solite	126.a	xerxi quis qua de causa natalis fue- rit dies	224.a	zenobia à q̄ uicta	35.a
uxores ubi emantur	37.b	xerxis abomināda lustrandi exerci- tus ratio quæ	301.a	zenobia q̄libus in triumpho catenis	321.a
uxores ubi sint cōmunes	169.a	xerxis impietas quāta	307.b	zenobia regina impatoris nomē ad epta	4.a
uxori apd̄ Germāos, uiro mortuo, alteri nubere negatū	189.a	xerxis i Babylonios pōena q̄	71.b	zenocrates (alibi Xenocrates) qd̄ bi bēdo meritis	287.b
uxori q̄ cōtra uirū actio det̄	188.a	xerxis uisio quē exitū sortita	164.b	zenocrates qs ac cuias	316.a
uxoris sororem, sed mortuq̄, Roma- nis ducere licuisse	38.a	Xystarchus quid	130.a	zenocrati q̄ra oli fides habita	258.a
uxoris repudiare desiderio q̄ quan- tusq̄ uir aliq̄ extrabuerit	188.b	Xystarchus quid	130.a	zenodoriū urbs à q̄ subacta	3.b
uxori nullā fuisse repudiādi uiri po- testatem	188.b	Xystarchus quid	130.a	zenone cōstantiorē esse, qd̄	268.b
uxoribus uim inferentes, q̄ olim ha- biti	187.b	Xystarchus quid	130.a	zenones cōplures fuisse	49.a
uxorū delicta ubi aut quomodo iu- dicarentur	189.b	Xystarchus quid	130.a	zenonis constantia aduersus Phala- rim	48.b
uxorū impio ubi subsint uiri	188.a	Xystarchus quid	130.a	zenonis iuramentum q̄le	256.a
				zenōis ridicula q̄dā opinio	169.b
				zenonis uestitus qs	278.a
				zephyri Locri quid primi fecerint	326.a
				zerocrates (si recte scriptum) quorū	326.a
				legislator	326.a
				zera quid loci sit	246.b
				zeteta seu (Ζητήσις) quid	11.a
				zeugma ubi, & quid Assyrijs aliq̄	54.a
				Zonam sponsæ quis soluere consue- rit	57.a 58.b
				zopyri & Targni facinus seu perfu- dia par, quæ	107.b
				Zymiræ quid	284.b

ERRATA ALIQVOT CHALCOGRAPHICA, QVAE IN HAC EDITI-
one præcipitanter uel omissa uel commissa fuere: in quibus percurrendis lectori obseruandum est, nume-
ro priori paginam, posteriori lineam indicari, ac deinde ueram uel sequi uel innui lectiōnem.

Corrigatur in primis numerus pagine 86. et 355.

Pag. 2. linea 17. Septunx 5. 17. uendicarat 17. 39. statio ibid. 45. portam 21. 22. Ceninensiu ibid. 23. Ce-
ninenses 54. 11. bant ibid. 14. Iugur 69. 48. fuisse 75. 5. Tiryum 90. 4. aliorum 95. 24. sed uir 99. 35.
proconsul 120. 29. summittant 126. 10. funere 139. 42. aquæductus 152. 2. sancti- ibid. 39. tractan ibi. 42. do-
minis 160. 53. heptaph ibid. 54. dele, se- 183. 34. magnarū 188. 3. desponsi ibi. 26. cuius 190. 38. rara 191.
54. quarū 201. 31. oportebat 209. 49. Mityl 219. 29. honestari 226. 21. Ephesiu 229. 52. licebat. Quo. 233.
18. decuplo 236. 42. ^{ὀπίθῃ} 243. 8. quod Medis 255. 38. quæ 257. 28. duces 259. 13. Cereris 261. 14. uiuam
270. 4. epistylis 273. 27. Troezenæ 276. 22. Fuitq̄ 281. 34. præcipue 282. 30. tentumq̄ 298. 52. XXVII.
302. 42. XXVIII. 330. 38. uigin 333. 2. uitalia 337. 15. quingen 342. 8. uideatur 346. 42. carniū

IN MARGINE.

Pag. 2. lin. 3. Septunx 22. 1. Carthagoue- 29. 17. Tribunorum 38. 1. Fratris Alis 43. 1. Tabellariorū 51. 16. nuus magi-
ibid. 43. num. Porta Carmen- 63. 1. Decretum raz 82. 21. Oculorum re- 116. 1. Consulare 124. 34. Pompa fune- 134. 3.
pti mores pri- ibid. 10. Leges ad co- 209. 26. Mitylençj 252. 42. Apena 271. 6. lecti 302. 15. ferri

Atq̄ hæc sunt, quæ ex parte castigatoris typographici opus hoc absolutum obiter transcurrentis, lectori pa-
tesfacienda uidebatur: tamen multa ex his minutiora essent, quam de quibus cordatus lector admoneri debe-
ret: & restarent adhuc aliquot multo grauiora, quæ castigator hic dissimulasse uidebitur, nisi cōtingat ipsi le-
ctor æquus ac peritus, qui Parrhisensem operis istius editionem, ex qua hæc nata est, diligentius aliquanto pe-
norit. Qui si contigerit, non dubitat is cuius hic partes aguntur, quin sui laboris gratiam habiturus sit: usque
adeo multis ac fœdis cum mēdis ei in hoc opere negociū fuit: quorum tamen bona pars ab eo sublata est,
alia minusculis characteribus artificiose quasi digito monstrata sunt, ut lector & ipse haberet in quibus iudi-
ciū suū exerceret, & in reliqs quæ hac methodo indicari nequiuere, castigatori editionis huius æquior foret.

ALEXANDRI DE ALEXANDRO IVRISPERTI NEA-

politani genitium dicitur Liber Primus.

Cocus ex Tranquillo de testamento Caesaris in natali Joviani Pontani in-
cem discussus

CAPVT PRIMVM.

Accerserat plerumque nos in hortos amoenissimos, ubi adiculae habebat Jovia-
nus Pontanus, in nostra Parthenope vir memoriae aequae nostrae omnibus bonis ar-
tibus atque omni doctrina praeditus: cui praeter ingenii mansuetudinem, quae plurima
in homine fuit, munditia verborum et compositus ille sermo, ad omnium inge-
nuitatem plurimum accessione faciebant. Illoque conveniebamus complurimu-
li, quibus bonarum artium studia eademque disciplina atque non absimilis discendi
facultas erat. Detinebat demulcebatque nos vir ille fandi dulcissimus egregio qua-
dam et illustri oratione sermoneque perquam levi et venusto tates plerumque di-
es: tanta in eo comitas tantusque lepos erat. Forte autem cum natalis sui diem
annuum Decembrio mense, ut solebat, cum amicis celebrare vult, evenit, ut nos
una cum reliquis mihi coniunctis simis, primis ab eo tenebris acciti apud eum
conveniremus. Quocum venimus benigne quidem et comiter accepti, ad forum
concedimus fortissimisque colloquiis notis particulam cum mira suavitate
traduximus, cum interim Jovianum florenti quadam facundia et sermone quam
castissimo de literarum disciplinae differentem, animo serio et aures attentas ex-
ciperemus: quo sermone desito, cum iam mensas et coenam instrui iuberet ca-
trisque nimis intempertivum coeundi tempus esse videretur: Quin ergo, inquit,
optimi iuvenes, dum coena apparatus dumque obsonia esui mativa fruit, aliquid per
hoc otium legimus? Huiusque mox offerri sibi Svetonii Tranquilli et Caesarum vitam. Haerat
ibi adolescens tunc quicquam laeta indolis atque a literarum cultu non abhorrentis,
huic demandat vel divi Julii vitam donec mativum coenandi tempus foret nec tunc
vide nec ambigue legat. Accipit ille cupidus et libens atque dilerte admodum
legere incipit: cum nos interea ea lectione denique legentis verba et compositam il-
lam dicendi brevitatem summa cum attentione captaremus cumque ad eadem le-
ctionis ventum foret anticipata sententia et opera verborum significatione de testa-
mento Caesaris in haec verba ipsum loquentem offendimus: Sed novissimo testamen-
to tres instituit haec edes, sororum nepotes, C. Octavium ex dodrante, L. Pinarium
et Pedium ex quadrante, reliquos in una cura: C. Octavium etiam in familiam nos-
tramque adoptavit: plerumque percussorum in tutoribus filii, si quis sibi nasceretur,
nominavit, D. Brutum etiam in secundis heredibus. Populo hortos circa Tiberim
publice et viridem trecentos sceterlios legavit. Quibus perfectis, puerum sub flore
Jovianus iubet et ad Dentatum conversus, iuvenem qui, ut mihi videbatur, in cogno-
scendis rebus lectione multa exercitus erat: Quid tu, inquit, Dentate, sentes de hoc qua-
drante et dodrante in quibus haec heredes scriptor auctor hic memorat? Unquam
ille hereditatis partem esse partem asseveraret, in qua illos institutos a
Caesare arbitraretur: Proba, inquit Jovianus, haec et vera sententia est,
sed inopi admodum et ieiuna: plus ego desidero. Et me institutus, ro-
gat, nunquid nostro iure civili, in quo multum opera per id temporis impendere
videbatur, aliquid de eius modi partitione tradatur? Tum ego: Memini, inquam, tra-
ditam memoratumque apud nonnullos veteris disciplinae auctores, praecipue apud
nostros Iuris consultos fuisse, omnem hereditatem, quantumque esset, si morientes haec edes
supremo iudicio non esset divisa, tum ab ipso iure in duodecim partes omne illud
patrimonium partiti, quas quidem partes omnes, in unum collocatas, assem ple-
naque antiquitas dixit: singulas vero dirivinctim divisas, uncias appellavit. Itaque
que, si te heredem in uncia institueris in duodecim partes diviso prius toto abe, hoc

Jovianus
Pontanus.

omnis in 211
partes divisa.

Itaque A.S.

GENIALIVM DIERVVM

est omni patrimonio et fortuna mea unica tantum pars tibi institutionis
iure debetur, cum vero te heredem in assem fecero, solidam hereditatem et inte-
grum patrimonium, nullis diminutis partibus transferri volo. Haec autem uncia, quae
asii appellatione continetur, propria nomina a veteribus Iureconsultis singula
ita sunt: nam praeter unciam et assem ea pars, quae sextans appellatur. Duae totius asii
partes, h. e. duas uncias habet, quadrans vero tres. Cum ergo hic in quadrante heredes
instituti L. Pinarius et Q. Pedium videamus, quin ex 12 unciis integro Caesaris pa-
trimonio diviso, tres tantum uncias, h. e. quarta totius hereditatis pars his duobus
debeat, in dubium non venit. Deinceps est triens, i. e. tertia pars totius asii.
Quincunx
Semis As
Septunx
Dro
Dodrans.

quatuor enim haec continent uncias, Quincunx vero quinque. Senis autem dimidium
illius habet, quod asse continetur, quae quidem pars uncias ex toto asse vendicavit.
Septunx
Dro
Dodrans.

quippiam totus as in 12 uncias dividatur, quod dimidium illius est, uncias
i. e. semisem efficiat. Septunx autem 7 consequitur uncias, vergeto, dodrans
vero novem. Cum igitur in dodrante [ut Tranquillus hic refert] Q. Octavianum
Caesar testamento heredem fecerit, ex 12 unciis, in quas Caesaris hereditas
divisa fuit, hic in dodrante institutus, novem consequetur Reliqui vero duo
L. Pinarius et Q. Pedius quadrantem i. e. tres uncias ex integro asse et quartam
totius hereditatis vendicabunt. Inter hos ergo et illam 12 uncia et tota Caesa-
ris hereditas divisa fuit. Sextans autem 10 signat uncias, deunx vero undecim.
Quod a Juvenale non inforti, ut arbitror, dictum est:

Sextans
Quadrans

Triens

Quincunx
Semis As

Septunx
Dro

Dodrans.

Sextans
Deunx.

In unctio
Satyr.

In una cera.

Tranquilla
laus.

Legata.

Vetus testamini
mors.

Proculeius habet sed Gello de unctio.
Totum enim assem dividit, cum ex duodecim unciis alteri unciam, alteri unde-
cim uncias patrimonii tribuit. Est quidem, inquit Porcianus, ita ut dicitur, satisque
de quadrante et dodrante deque uncia et asse ut a Iuris studio explicatum acce-
pimus: sed unum illud etiam me angit in quo ancipitem cogitationem diu dua-
xi, sapinque in hoc quaerendo fui. Nam cum tres heredes institutos auter dicitur
plures postea nominavit, Caium scilicet Octavianum, Q. Pedium et L. Pinarium: domum
adiit, reliquos in una cera h. e. ultima testamenti parte scriptos fuisse. Et cum
si totus as inter eos, quos modo nominasti, absumtus est, quid reliquis, quod istis
debeat, non equidem video, totus enim as, ut modo dixisti, totum absumit heredi-
tatem et dodrans, cum novem signat uncias, quadrans vero tres, duodecim uncias
et totum efficiunt assem. Neque est praeterea quod ex defuncti bonis amplius asse
heredi scripto debeat. Ergo aut frustra absumitur periculum Caesaris isti reliqui in
una cera adiecti, aut alia quadam hereditas obveniendae est, ut istis etiam
satisfiat: quorum alterum si asseveras profecto perperam et absurde dixeras.
Neque ego Tranquillum vel sine criminum autorem tam inconsiderate loquentem
arbitror, ut plus quam oporteat, aliquid in scribendo addiderit, si qui-
dem tam circumcisus in explicandis adnotandisque rebus fuit, ut arguta
pleraque potius perstrinxisset quam aliquid plus in isto addidisse videatur. Tu
ego, est, inquam, quod dubitetur. Neque abnuerim, quin locus hic perobscurus
forsan videatur plerisque: qui tamen probabilis ratione reddita, clarus et
expeditus fiet. Tres enim Caesar testamento suo heredes fecit, ex toto videlicet
asse: siquidem dodrans et quadrans, 12 uncias et totum efficiunt assem. Et
quod asse distributo reliquos in una cera instituit, equidem denotat,
non in nova quadam hereditate hos admittendos fore, sed postquam in
universum bona sua inter heredes partitus fuit: in una cera illos, qui in
singulas partes iure legati admittendi fuerant, nominasse: quae quidem le-
gata, quamvis toto asse distributo, non extra hereditatem sunt, sed adscriptis
heredibus atque ipso debentur. Et enim scriptus haeres qui assem assequitur pro
quantitate bonorum, in quibus institutus est, legata quoque distribuat. Vetus
testamini mors est testamentum mors [quod ipsum apud Ictus lege sancitur] ut primo testa-
mentum mors. menti capite hereditas fiat institutio, siue unus siue plures sint, qui in universum
bona ex defuncti voluntate capiant: sequente capite et

in una cera, secundi haeredes, legata, & reliqua testatoris voluntas, & dispositio ponantur:
siue aliquos onere grauar, aut si quibus dari fierique oportere, testator pro sua volun-
tate arbitratus est: qui non haeredes, sed legatarii dicitur. Si quidem non bona in uniuersum,
sed legata & res singulares capiunt. Idque ex integro asse, atque ex toto patrimonio de-
ducitur. Et hoc Tranquillum nunc dicere arbitror. Nam cum primo capite testamenti
Caesar tres fecisset haeredes ex asse, in una cera & ultimo capite reliqua posuisse, quae
ascriptis haeredibus debentur, Caiumque Octavianum in familiam nomenque ad-
optasse, secundos haeredes & tutores nominasse, populo hortos publice & uiritim tres
centos sextertios legasse. Quibus uerbis ultro citroque ad multam noctem habitis, ani-
ma uersum est, obsonia iam praematura & praecocta esse. Mox in aliud tempus dilatis
sermonibus, ad natalem Iouiani diem celebrandum, cuius causa ueneramus, ab ipso ad-
moniti diuertimus.

Legatarii.

Qui reges uel principes apud uarias gentes cognomenta ex suo nomine posteris reliquerint. Caput II.

Non apud Romanos solum, sed apud exteros quoque obseruatum accepimus,
ut ab eo qui de sua republica bene meritus fuit, posteris duces cognomenta ac-
cipere operae precium ducerent. Nam de Romanis principibus nemo am-
bigit, quin a diuo Iulio & Octauiio reliqui imperatores, Caesares & Au-
gusti, dicti cognominati que sint. Credo equidem, quod desiderio illorum post fune-
ra tenerentur, & tanquam in posteris eadem indoles futurae uirtutis eniteret, ita eodem
sibi nomine adoptato, ipsi quoque ad praecleara facinora obeunda inuitarentur. Mansitque
sequitis imperatoribus cognomen Caesaris & Augusti, Quod non ipsis modo, sed uxo-
ribus, sororibus & filiabus commune fuit. Si quidem Livia postquam nupsit Octauiio,
Augustae nomen tulit: & Agrippina, postquam Claudio coniugata fuit. Senatus quoque
frequenti curia uxori sororibusque Traiani, cognomen Augustarum dedit: & Vitellius ma-
tri, & Faustinae uxori Antoninus: sic Iuliani uxor & filia, Augustae appellatae sunt: quibus
hoc etiam honoris tributum est, ut illas quandoque sacer ignis praerent: quem mox
sequuti Caesares, pro maiestate imperii, more Perfarum regum et ludorum, sibi uendic-
carunt: tamen Vitellius oblatum sibi Caesaris cognomen recusavit, Augusti uero distu-
lerit: quod postea deploratis rebus, quum hostilibus armis premeretur, dimissum reuo-
cauit, & Caesarem se dici uoluit: donec post seriem annorum, haud longo interuallo,
Romani principes Antonini cognomenta sumpserunt. Namque a Pio Antonino, Antoni-
nus philosophus, uir omni laude dignus: deinde Commodus, Caracalla, Geta, Helioga-
balus, & alij ex Caesaribus fama illustres, Antonini nomen sibi adoptarunt: uoluitque Se-
uerus imperator, ut Romani imperatores, sicut Caesaris, sic in posterum Antonini no-
men ferrent, hoc suae posteritati longe clarissimum fore arbitratus. Mox succedenti aeo,
collapsa re militari, Aulphus Gothorum rex, Roma debellata, eo uesaniae processit,
ut quemadmodum Caesares, sic in posterum Romanos principes Aulphos cognomi-
nari destinarit: a quo instituto sicut a pluribus alijs, postea delitum est. Nomen uero im-
peratoris, praetoribus olim magnarum laudum titulus fuit: quippe hoc honore uelut
insigni munere, milites summos duces honestabant: praecipuus honos habebatur
semper. Postea nisi illos, quorum ductu & auspicio constatum fuisset bellum, & sub qui-
bus decem hominum millia uno praelio cecidissent, aut saltem duo millia, quae postea
consuetudo increbuit, uel denique mille occubissent, aut praecipua uictoria potiti es-
sent, nullos imperatoris nomine dignos putarunt. Propterea Marco Crasso, quod ur-
bem Zenodotium trans Euphratem, imbelli certamine & incruento Marte uicit, & ob id
imperatoris nomen sibi arrogauit, magne inuidiae fuit, quod non multo negotio tantum
nomen uendicasset. Pompeius, quod in Aphrica Domitium superasset, quodque ex uis-
ginti millibus hostium, uix tria millia effugissent, toto conspirante exercitu, imperato-
ris nomine fuit honestatus: qui licet se imperatorem saluari permiserit, nunquam tamen
epistolis aut charographis hoc nomen usurpauit, Iulius Caesar, C. Caesaris pater, & Syl-

Caesares Au-
gusti.

Augustae mu-
lieres.

Ignis sacer
praecedebat.

Antonini.

Aulphi.

Imperator.

Imperatores
qui uocati.

lanis temporibus, multa Samnitum & Lucanorum millia ad Eferriam interfecisset, ab exercitu imperator fuit appellatus. Mox diuus Cæsar, post pericula depulsa, prænomine imperatoris sibi arrogavit. Deinde Augustus, Tiberium & Claudium Drusum priuignos hoc nomine nobilitauit. Bello quoque Germanico fufis fugatisque hostibus, Tiberio Cæsari & Tito, expugnatis Hierosolymis, miles uictor imperatoris nomen dedit, & trophæum posuit. Cicero quoque, quod Parthos ad Amanum profligasset, & Metellus quod Sertorium uicisset, imperatoris nomina tulere. Fertur tamen Curio ad Vticam, quod eius opera, conductis comitatibus, omnium rerum copia abundaret exercitus, imperatoris sibi nomen ascuiffe. Et Scipio bello ciuili inter Pompeium & Cæsarem, ut pecuniam à provincialibus cogeret, se imperatorem dixisse. Demum Cæsares, ne in crimen inuidiam que inciderent, imperatoris nomen tanquam titulum mitem & honestiorem, abrogato regis uocabulo, iterum & sæpe desumpserunt. Quare Augustus semel & uicies fuit imperator dictus, & sequuti principes hoc cognomento per sæpe nobilitati sunt. Quod etiam apud Græcos fuit usurpatum; quippe Phocion uigefimum imperator dictus est: Aratus decimum & septimum imperatorem gessit, Pelopidas ter & decies, Philipomenes octauum: quem apud Achaos intra annum bis gerere non licebat, sicut apud Spartanos bis eundem classis præfectum fieri lege uetabatur. Sola mulier Zenobia Palmyrensis regina, quum orientis regnum tueretur, armata in uirili ueste exercitui præfuisse, & imperatoris nomen tulisse dicitur, cuius auspicijs pleraque egregie gesta in hostes fuere: sed non solum Romanos, uerum eos qui Albæ regnarunt, qui ante Romulum per annos trecentos fuere, idem obseruasse proditum est. Cõstat enim à Syluio Ascanij filio, qui secundus ab Ascanio suscepit Albæ regnum, reliquos Albanorum reges per ordinem successionis, Syluios cognominatos fuisse. Siquidem Aeneas Albanorum rex, & Latinus, & Capys, & Capenus, & Tiberinus, ac reliqui deinceps, quandiu regnum Albæ stetit, Syluij cognomenta ab illo meruere. Sicut Latinis regibus à Murano, qui in Latio regnauit, Murani cognomen inditum ferunt. Quæ quidem res ancipitem mihi animum sæpe agit, cogitatioque subit, cur non exemplo Albanorum & Latinorum, idem quod imperatoribus, etiam in regibus ueteres Romani factitarunt, ut à conditore urbis Romulo, reliqui post illum reges, felix faustum que nomen acciperent: cum præsertim ipse urbis conditor, bonis artibus partum firmatum que regnum, inter omnia inimica infestaque longe illud maius auctiusque reliquerit. Sed hanc quaestiuunculam relinquamus, quibus huiusmodi indagare, ingenium abunde & negocium est. Parthos quoque idem obseruasse, ut regum cognomenta ferrent, multi prodidere. Etenim Arfaces Scythæ, uir fortis & strenuus, quum premente inopia, latrocinij obnoxiam iuuentam ageret, coacta exulum manu, quos parthos nuncupant, deuicto Seleuco & Mandragora, in regem Parthorum assumptus, illud ita instituit, formauitque, ut diem uictoriae tanquam natalem libertatis, multis post tempestatibus solennem celebrarint: qui postquam fato functus est, tanto honori ipsius memoria fuit, ut celebre ad posteros reges cognomen Arfacis ex suo nomine reliquerit. Nam & Parapatius, & Mithridates, & Pharnaces, & qui post illum regnarunt Parthorum reges, cognomen Arfacis sibi posterisque illustri titulo propagatum adoptauerunt. Quorum posteros parum legitime regnare dixerunt, nisi ex matris incesto & filij concubitu editi forent. Quin etiam apud Indos hunc aliquid quando morem inoleuisse accepimus. Nanque Indorum reges, alios Palibrotos, alios Sandracotos, nonnullos Taxiles, sequente nomine in quemcunque imperium transier, ob eximiam in bello uirtutem denominatos ferunt. Bithynos quoque ob prioris Nicomedis claritatem, qui militiae et domi clarus fuit, Nicomedis cognomen regibus indisse putant. Sicut à Cecrope, qui Athenis regnauit primus, reges Atheniensium Cecropidas nuncupari. Hic enim omnem multitudinem in oppida duodecim digestam, partitus fuit, quam Theseus obuiam eundo periculis, ne hostium præda forent, uelut unius corporis alumnos, in unam urbem postea sociauit & coegit. Et Paphlagonum Philomenes, Thessalorum Hellenes ab Hellenæ, & Assyriorum reges Tigranes dicti

Cæsares tandem imperatoris nomē sibi assumpserunt.

Achaorū & Spartanorū mos. Zenobia.

Syluij. Murani.

Arfaces.

Parthi.

Incestus Parthorum. Palibroti. Sandracoti. Taxiles.

Nicomedes.

Cecropidæ.

Philomenes. Hellenes. Tigranes.

cognominatiq; sunt. Cum enim Seleucidarum imperium ab Alexandro ad septuaginta supra ducentos annos prouectum fuerit, Tigranis cognomen à primo illo, qui Assyrijs præfuit summæ iustitiæ temperamento, posterius desumpserit, ita ut per ea tempora quatuor supra decem Tigranes reges denominati ferantur. Quin etiam à Neoptolemo Achilles filio, qui Pyrrhus dictus est, reges Molossorum Pyrrhidæ, cum ea loca tenuissent: & Ponti, Mithridatis nomina sumpserit. Is enim cum quo populus Romanus multiplex bellum gessit, à primo Mithridate sextus adnumeratur, quem Eupatorem uocitarunt. Fuitque literis proditum, reges Persarum qui spadones in regnum asciti fuere, Bagoios nuncupari. Et in Meroë, quod Candaces præcipua mulier regnum tenuisset, reginas in posterum Candaces cognominari: eaq; obseruatio constans & per diu mansit. Nec me præterit, Aegyptios quoque reges eandem consuetudinem usurpasse, ut in pleraque historia est. Siquidem cum antea Pharaones dicerentur, Ptolemæus Lagus gregarij militis filius, qui Aegyptum armis sibi uendicarat, post res cum Antigono compositas, cum quo multiplici bello & immodica simultate conflictatus est, Aegypti regnum quandiu uixit, moribus & disciplinis mirifice instruxit ornauitque. Is igitur iam grandis natu, morbo absumptus est, magno de se, ut de tam bene merito principe desiderio, relicto: cuius memoriam Alexandrini tanta charitate prosequuti fuere, ut Philadelpho qui post eum regnauit, & reliquis Aegypti regibus ab illius nomine, Ptolemæi cognomina indiderint. Nam & Evergetes, qui Philadelpho successit, & Philopator qui Tryphon, & Epiphanes, & Philomator, & alter Evergetes Phiton appellatus, & Lagus, & Auletes Aegyptiorum reges, ab illo Ptolemæi dicti cognominatiq; sunt. Hic enim Philadelphus Stratonis discipulus fuit, omni doctrinæ genere clarus, qui cum uiribus attenuatis, infirma ualitudine laboraret, miro discendi studio affectus, nobilem illam omnium sermone celebratam bibliothecam, conquisitis undique exemplaribus, omniumque linguarum uoluminibus construxit, pulcherrimum sanè regis opulentis monumentum, quæ ad primam Alexandrinam durauit bellum. Quæ Philadelphum, Philomatorum & Philopatorum ob neces parentibus & germanis fratribus illatas, per antiphrasin & irrisionem uocitarunt: sicut Evergetes, quod deorum simulacra à Cambyse disiecta restituerat, quasi beneficium: & Auletes defamatissimum, quod super cætera flagitia & dedecora, choraulam & tibias exerceret. Hunc enim Auleten ob simultatem Aegypti regno exegere, qui Romam exul cum uenisset, à senatu populoque Romano benignè exceptus, in Aegypti regnum ab Aul. Gabinio reductus, & restitutus fuit. Post quem Alexandrini Cleopatram & Ptolemæum puerum regno præfecere, sed mota seditione, à factione alterius partis, Cleopatram in Syria exulauit, atque ex illo Aegypti regnum penes puerum stetit. Hic est enim Ptolemæus ille puer, qui Pompeium Magnum ex Pharfalo fugientem, ministro Achilla & Photino miseranda nec affecit: exindeque Alexandrinorum res, urgente fato, in peius magis ac magis ruere uisæ sunt: donec Augustus terra marique uictor, Actiaco prælio superatis Alexandrinis, Antonioque & Cleopatra, quam matrimonio sibi deuinxerat, uictis necatisque, Aegyptum omnem stipendio superimposito, prouinciam effecit, quam primus Romanorum Cornelius Gallus præses administrauit. Tunc primum sub præsidibus haberi coepta est, atque ex illo finis regum Aegyptiorum fuit.

Pyrrhidæ. Mithridates.

Bagoi. Candaces.

Pharaones. Ptolemæi.

Ptolemæi Philadelphii bibliotheca.

Ptol. Philomator & Philopator unde dicti. Ptol. Evergetes.

Pto. Auletes. Ptol. Auletes exul restituitur ab Aul. Gabinio. Ptol. puer.

Que potestas, quantumque ius aduersus reliquos magistratus, tribunis plebis Romæ fuerit. Caput III.

TRibunus plebis, quos plebe à patribus discedente, & ad sacrum montem secedente, sacrosanctos sibi plebs creauit, nec iuri dicundo, nec postulatis ciuim noscendis, sicut alios magistratus, sed ut auxilij latio aduersus consules esset, & illos qui insolenter in plebe insultaret, utque præsidis libertatis custodesque foret, creatos accepimus. Ideo nec in sella curuli sedere, nec purpuratos incedere, nec licitorem ut consules prætoresque, sed uiatorum habere illos satis constat. Causa autem hæc est, quod tribunus plebis, populi Romani magistratus non est: propterea cum consulum, prætorum, & ædilium, reliquorumque magistratum, creato dictatore, iurisdictio cesset & conuiuat, solos tribunos plebis in potestate esse liquet. Ex reliquis præterea magistratibus, cum multi uocationem & cognitionem habeant, apud tribunos tantum prehensionem esse

Tribuni plebis quado creati primum.

Tribunus plebis uiatorum habebat.

Tribunus plebis potestas.

absq̄ uocatione, memoria datum est. Prehendere enim tribuno plebis licet, & in carcerem mittere, iure sacrosanctæ potestatis, etiam consulem, prætorē, censoresq̄, M. Druſi exemplo, qui tribunus plebis, Philippum cōsulem, quia concionantem interpellarat, præcipitem egit in carcerem, ita ut non modica uis sanguinis e naribus efflueret. Etiam ab iniuria quæ coram fieret inhibere, multamq̄; indicere cōsuli, dictatoriq̄; & reliquis magistratibus tribunus pro imperio poterat. Intercessionem quoque aduersus reliquorum potentiam magistratuum, apud tribunos plebis tantummodo sunt. Contra uero dictatoris imperium, à quo non est prouocatio, tribunis intercedendi facultas non est, q̄; uis pleriq̄; contra dictatoris iussum, tribuni intercessionem ualuisse contendunt, Q. Fabij exemplo, qui cum magister equitum esset, & in eum, q̄; contra ueritum pugnaſſet, L. Papyrius dictator animaduertere uellet, M. Fabius pater, qui ter consul dictatorq̄; fuerat, tribunos plebis & populum appellauit, qui intercessionem sua etſi precariam præstissent opem, reum tamen supplicio exemere. Ego autem cum id aliter compertum nō habeam, tribuniciam potestatem semper dictatoris imperio cessisse ausim asseuerare: ab uno quoq̄; tribunorum ad reliquos tribunos prouocare licere, ipsosq̄; intercedere posse, non est controuersia. Neq̄; enim leuis est unius tribuni in prohibendo potestas. Si quidē uno aliquid fieri negante, nihil ceteri, etiam si plures numero sint, decernere ualent. Id tamen lege cautum erat, ne ultra mille passus ab urbe ad tribunos prouocatio foret. Ideo si quid sublata intercessionem tribunorū, per populum agi uellent, extra urbem ultra mille passus comitijs indictis, & senatu euocato, decernebant. Tunc enim sine imperio tribunus censebatur. Capitis etiam diem dicere dictatori uel consulibus, postquam abire magistratu, & reliquis magistratibus dum in honore sunt, tribunorum potestatis est. Illud certē satis constat, neq̄; tribunum plebis diem integrum ab urbe abesse licere, ne auxilij latio cum opus fuerit, ciuibz desit: sicut Heduis in more fuit, ut qui summum gerit imperium, finibus excedere non posset. Neq̄; eum qui parentem superstitem habeat, tribunum plebis esse oportere. Propterea Seruilius, qui tribunatum gesserat, falso tribunus esse creditus est: q̄; patrem quem obiſſe mortem opinio inualuerat, uiuere constabat. Quin & illud animaduertimus, tribunis quoties oportere uisum fuit, habendi & dissoluendi senatus, nonnunquam, ne consularia comitia fiant, intercedendi ius potestatemq̄; fuisse. Ipsi tamen cum frequens habetur senatus, intra limites curiæ adesse non licebat: sed postis ante curiæ fores subsellijs, quæ ad populum pertinerent, senatusconsulto excipere: quæ si probarent, T. litera subscribere solebant. Si autē minime rata esse uellent, poterat senatusconsultum per intercessionem tribunicias impediri. Tamen si a uo posteriore, tribunum frequenti curia, de his quæ ad populum pertinerent senatum sæpe consuluisse, ibiq̄; subsellia habuisse, inter exempla inueniamus: donec Atinio plebiscito tribuni plebis senatores effici metuerent. Posse etiam plebem consulere, & rogationes ad populum ferre, ac super his leges promulgare, quæ plebiscita dicta sunt, tribuniciæ potestatis esse nemo dubitauit: quod quidem concilium in æde Vulcani frequentes habere, ibiq̄; si qua turbulenta confusio esset, in qua consulto opus foret, plebeios aduocare, & concionem frequentissimo concilio habere, assueuerant. In quo templo canes proæditus esse, & sacrilegis tantum adlatrare, fama ferebat: sicut apud Aetnam in Vulcani templo, canes lucum & templum asseruare dicunt: & in Daunia, Achaia Mineræ delubro, atq̄; in Creta Dictææ matris æde canes enutriti traduntur: qui Græcis subblandiuntur, barbaros uero insectantur. In sinu quoq̄; Adriatico Diomedææ aues Græcis mites, barbaris uero insectæ sunt. Hoc etiam notatum est, tribuni plebis domum cuius patere, foresq̄; illius per diem, perq̄; noctem reclusas esse oportere. Cuius rei causam quærentibus nobis, illud probabile uisum, q̄; congressus faciles ad se præbere, & neminem aditu arcere debet. Nam soli tribuno, noctu pariter & die cuius opem imploranti præsto esse, & ius auxilij sui expedire, atq̄; à cuiusq̄; magistratus nimia potentia plebem tueri fas est.

Tribuni in prohibendo potestas,

Canes in templis proæditus,

Diomedææ aues,

Quid uerbum sino, cum negandi aduerbio apud iureconsultos designet, & quam uim habeat in edictis. Caput. 1114

ARguebat quispiam negligentia colonum suum, quem partiarium habebat, q̄; cum fundum suburbanū in agro Neapolitano, ut uetus illius regionis mos est, colendum locauisset, in lege locationis ita scriptum fuit: Ut colonus fundū bene coleret, bene irrigaret, bene stercoret, ne ue quempiam iniussu domini in fundū ingredi sineret. Cum postea dominus poma, & fructus arborum clam sublato, & ex his nihil ad iustam magnitudinem crescere, quin furto subtractum foret, repperisset: coloni negligentiam incuriamq̄; acerbè atq̄; acriter apud iudices criminatus est: quantiū sua interesset, tanti litem extimari poscebat. Cumq̄; colonus secundum locationis legem, se neminem admisisse, aut in fundum ingredi fuisse contenderet, contra stabat fundi dominus, uehementiq̄; obiurgatione colonum incessebat, cum non modo non admittere quæpiam, sed etiam euigilare atq̄; attendere, ne quis ingrederetur, debuisset. Quibus iurgijs ad multam diem protractis, tandem secundum domini postulata iudices litem dedere, quantiū domini interesset, tanti litem contra colonum extimarunt. Sed cum post immodicas altercationes sedata res & composita uiderentur, amboq̄; & colonus & dominus discessissent: percontatus ego sum iudices, quibus rationibus adducti, contra colonum litem extimassent: nam pacto stetisse uidebatur, si neminem permissu suo in fundum ingredi fuisse: atq̄; ideo secundum pacti legem, potius absolendus quam condemnandus fuit. Tum ex his unus literis homo multis præditus, comprobata quaestione: Verbum, inquit, sino in conuentione positum, si cum negandi aduerbio ponatur, non solum hanc habet uim, ut quis contra facientem prohibere debeat: sed ut impense operam det, ne ob seccordiam negligentiamq̄; secus fiat: quod nisi factum fuerit, culpa commissi est. debuit ergo colonus iuxta conuentionē deductam in chirographo, non solum ingredi uolentem prohibere: sed enixè dare operam, & fundum ita custodire, ne quid ob seccordiam furti damni ue dominus pateretur: quod quia molliter fecit atq̄; neglexit, iure multatus fuit. Et ne (inquit) me hoc tatum asseuerare putes, poterit apud te multum fidei fecisse Alphenus iuris publici priuatiq̄; peritus, q̄; de hac quaestione, de qua tu modo quæris, consultus, ita respondit: (tum sibi libellum mirandæ uetustatis e sinu depromit, corrosis iam & senio labentibus literis. In eo ita scriptū fuit:) Redemptor syluam ne cædito, ne ue findito, ne ue deurito, ne ue quem findere, cædere, urere finito. Respondit Alphenus, locatorem potius id uideri uoluisse, ut redemptor non solum, si quem casu uidisset syluā cædere, prohiberet: sed ut curaret dare operam, ne quis cæderet. Quod cum legissemus, tum plane animaduertimus, grauiter simul & uerè litem æstimatam, & iudicatam fuisse.

Sino cum negatione.

ff. loca. l. in lege locat. nis.

Ex quot militibus decuria, centuria, ordo, manipulus, uexillum, turma, cohors et legio, à Romanis scribi consueuerint. Caput V.

IN antiquis annalibus illorum, qui in re militari docti Romani moris & iuris fuerent, intercise scriptum inuenimus, militum ordines in acie instruēda, alios minores, nonnullos maiores, descriptos fuisse: quo facilius cuius ordinis quisq̄; miles, cuiusq̄; manipuli esset, & sub quo duce militaret, dignosci animaduertiq̄; posset. Ideo imperatores singulas centurias ex centum pedibus, decurias uero ex decem equitibus scribere solitauerunt: ut hac militum descriptione distinctior acies, & instructior fieret. Ordo autem, minor centuria, maiorq̄; decuria, ex sexaginta militibus constat, cui præerat uexillarius, plerunq̄; centurio, aut ordinis ductor. Manipulus leuis ex uiginti militibus & turba scutorum fit, Persis ex uiginti quatuor. militesq̄; manipulares appellati. Huic etiam centurio præerat, quem manipulem uocitarunt. Manipulos uero quindecim suis interuallis distinctos, in prima acie uelut fortissimum robur plerunq̄; imperatores locarunt. Leuisq̄; manipulus dictus, q̄; hastis miles gæsisq̄; non armis grauioribus munitur. Turma quasi turma, triginta equites, hoc est, tres decurias, & decuriones tres uetusto more recipit, qui honore præstant & ordine. Ex tribus em̄ ceturijs, Ramnensi, Titensi & Luceri, (quas à prima origine ad belli pacisq̄; munia Romulus instituerat) triginta equites singulis conficiendis turmis scribere solitus fuit, exq̄; ea lectione turmæ constituta. Sed turma ex equitibus, centuria fit ex pedibus. Has quoq̄; tribus ueteres nuncuparunt: & qui his præsunt, tribuni uocati, Primpilus ex tribus uexillis constat, qui

Centuria, Decuria, Ordo.

Manipulus leuis, Turma.

Centuria, Tribus, Tribuni, Primpilus.

Vexillum, Triarii, Rorarii, Accensi, Cohors miliaria,

Quingentaria cohors, Consulares, Prætoriae, Urbanae, Legionariae, Auxiliares, Legio, Quadrageraria.

Turma quadrata,

Pitaneta cohors,

In legionibus describendis uariatum.

Legionum diuersa nomina, Legionis præcipuae uariæ appellationes.

Græcorum alæ ἰπποσύρια, Ἀγκυρα, Gemæa ala.

Iusta legio.

centurionem habet, cui primipili nomen, qui ordine primus erat; siquidem centurio primus, & primipil^o, ac primi ordinis ductor, idem fuit; post quem ductor popularium, in Romanis castris sæpe meruit & ordinis duxit. Vexillum ex centū octogintatribus hominibus fit. Horum primum triarios habet ueteranos, & summæ uirtutis milites; secundum rorarios, fidutiæ paulo minoris; tertium uero accensos, qui minimi roboris, uel in fronte locati, primos congressus excipiebant; uel in postremam aciem reſciebantur. Cohors alia miliaria: ea mille quingentos pedites, equites uero centum trigintaduos habet. Cuius generis cohortes, q̄ ex lecto milite constabant: ad subdita belli, quo lapsam aciem repararent, seruare soliti sunt. Alia quingentaria, quas ex quingentis quinquaginta pedibus, equitibus uero sexaginta sex plerunq̄ describere. Ex quibus nonnullæ consulares, alia prætoriae, alia urbana, n̄nullæ legionariae, pleraq̄ auxiliares dictæ. Cuius generis cohortes numero decē, iustam efficiunt legionem. Tametsi cohortes quinquagenarias apud Latinos, Samnites & Hernicos, & apud Camertes sexcentorum militū quandoq̄ descriptas legamus, quas in centurias, cēturias uero in cōtubernia, nonnunquam duces diuisere, ut decem militibus uno tabernaculo degētibus præfesset unus, qui contubernij caput foret, ipsaq̄ cohabitatio contubernium dicta. Cyrus tamen contubernia pro numero centurionum diuisisse fertur, singulisq̄ tabernaculis cētum milites cohabitare iussisse, qui uno conuictu uiuerent, & sub eodem centurione militarent. Lycurgus uero ad maximos conatus, turmam quadratam ex quinquaginta equitibus fecit, quam οὐλαμὸν uocitauit: qui etiam equites ac pedites in sex tribus diuisit, quarum quælibet tribunum militum, & quatuor præfectos manipulares habuit, quinquagenarios octo, duces turmarum sedecim. Ex quibus tribus aliquando tres, nonnunquam sex turmae pro necessitate constituebantur. Inter cæteras fuit Sparta cohors Pitaneia, præcipui roboris, quæ ultimo discrimini, & ad extremos casus seruabatur. Et tametsi centuriae, decuriae, turmae, cohortes, equitatus, pro uoluntate, proq̄ arbitrio sæpe auctæ & imminutæ, nonnunquam duplicatæ fuerint: idem tamen nominis, quanuis mutato militū numero, sortitæ fuere. Legio autē non uno semper eodemq̄ ex numero fit: sed pro robore, proq̄ militari multitudine, modo maior ampliorq̄, modo exilior esse consueuit: sæpiusq̄ numero & genere uariauit. Romulo primū regnate, legio ex peditem tribus millibus, equitibus uero trecētis fieri cœpta est: quā, q̄ ex lectis militibus confecerat, legionē appellari maluit. Aucta mox ciuitate aduentu Sabinorum, & crescente imperio, sex millium peditem, equitum sexcentorū legiones fieri cœptum, Plutarchus auctor est: cuius testimonio amplissimo moueretur, nisi quod à C. Mario primum, cū aduersus Cimbro moliretur arma, sex millia & ducentorū peditem, equitum uero trecentorū descriptas fuisse, T. Liuius memorat. Scipio deinde, cui Aphricano fuit cognomen, cum in Aphricam traiceret, duas Cannensis exercitus legiones ita suppleuit, ut singulae, sex millia & ducentos pedites, trecentos haberent equites. sæpiusq̄ in describendis legionibus uariatum fuit, ut modo quatuor millia peditem, equitum uero trecentorū legiones fierent; modo quinque millia peditem, equites trecenti, in singulas essent legiones. Quibus Romani duces ob uariis euentus nomina indidere. Si quidem C. Caesar, Martiam & Alaudam præcipuas nuncupauit, decimam maximo in honore habuit: reliquas uero à numero dixit. Nero ad Caspias portas ducturus, sex millia militum legionē fecit, quā phalangem magni Alexandri appellauit. Otho præcipuæ legionis, auxiliatricis nomen dedit; Vitellius, rapacis; Varro, unī ueruaculæ: Pompeius, gemellæ, quod ex duabus unam effecerat; Hadrianus Mineruiam, alij primigeniam, nonnulli classicam, plerique Italicam, septimam, Galbianam, geminam, Vindemissam; alij Claudianam uocitarunt: Valerianus felicem, Samnites linteatam. Græcis uero Hipparchia ala fertur præcipua, quæ ex quingentis duodecim constabat equitibus, & alta Agema: Macedonibus Etheonica. Apud Romanos Scriboniana & Singularium. Antiochus Gemæam, mille equitum alam uocitauit. Inter quas ala Campanorū ex quingentis fere equitibus multū antea fuit. Illud plane constat, ueteres Romanorum perraro, & nisi contra maximos conatus, plus quatuor legionum exercitus scripsisse. Atque in iusta legionē centurias sexaginta, manipulos triginta, cohortes decē ponere consueuisse, Quodq̄ iure militari præ-

ter descriptos singulis legionibus milites, qui Romani uel latini nominis erant, semper auxiliares ex socijs ciuitatibus finitimis, aut externis, peregrina iuuentutis sub disciplina & cultu Romano, & auctum uoluntarijs agmen iungi consueuere. In quo id seruatum est, ne unquam amplior numerus auxiliorum ex peregrinis copijs, q̄ ciuium foret: tametsi à prima origine Romani semper suo milite, nullo externo adiuti militarint. Quodq̄ singulis quatuor legionibus, tribuni militum seni, ac deni præfecti, cēturiones, decuriones, & legati præesse cōsueuere. Est quoq̄ illud animaduertere, lege militari sancitum, ut miles subsit centurioni, centurio tribuno, tribunus præfecto castrorum, præfectus legato, legatus consulis pareat imperio. Consul autem & magister equitum, sic ut reliqui magistratus, dictatoris iussui & potestati subest. Claudius uero Cæsar militiam ita ordinauit, ut post cohortem, alam: post alam, tribunatū legionis daret: quam militarem institutionem à Lacedæmonijs fluxisse crediderim, à quibus reliqua Græcia armorum duces, uelut rei militaris expertissimos, petebat: quibus in more fuit, per gradus maiores duces, minoribus præesse: & ne turbatis imperijs confunderentur, munia distincta mandare multis. Nam cum rex apud eos summum gerat imperium, post regē fuere duces: proxima dignitate tribuni, post tribunos, centuriones; deinceps decani. Ita ut cum gerendarum rerum cura & procuratio multis incumberet, in exercitu uix q̄spi am mediocri prudentia uir, sine honore aut imperio foret.

Ex quibus causis dictator apud Romanos olim, & quare fieri consueuit. Caput VI.

Dictatorem, à quo prouocare non licebat, quemq̄ summum Romæ imperium tenuisse certum est, non modo laborante repub. & trepidis in rebus, cum aut de communi libertate ageretur, metusq̄ de summa rerū esset, quod ultimū erat consilium: sed ex uarijs euentis, diuersisq̄ rerum causis creati soliti accipimus. Nam & clauis figendi, & senatus legendi, aut magistratus coercendi causa, nonnunquam quæstionibus exercendis, plerunq̄ comitijs habendis, sicut res tempusq̄ postulabant, etiam florente republica & procul à belli tumultu, creatum fuisse liquet. Constat enim ciuitate morbo laborante, cum uis pestilentia & insanabilis pernicies, tabesq̄ ciuitatis ita per omnium capita peruagata esset, ut nec ope diuina, nec humanis consilijs leuari posset, quotidieq̄ uarijs morbis corpora affecta caderent: ex seniorum memoria repetitum, pestilentiam quondam fixo à dictatore clauo decessisse. Ideo C. Genutio, & L. Aemilio Mamercio cōsulibus, & sæpe alijs, cum graui morbo ciuitas affecta esset, senatus, clauum panxit, isq̄ clauus dextro lateri ædis Iouis optimi maximi in capitolio fixus fuit. Post quem cum Romæ de ueneficijs quærerent, & aliquot matronæ damnatae forent, eaq̄ res prodigij haberetur loco: ut mentes alienatae, sui compotes fierent, si militi memoria ex annalibus repetita, clauis figendi causa dictator creatus Cneus Quintilius fuit, qui fixo item clauo, cum eo piaculo ciuium mentes sui compotes fecisset, discordes que animos conciliaffet, dictatura se abdicauit. Eos autem clauos fuisse æneas, notasq̄ numeri annorum quibus tunc tempora designabant, habuisse, id que à Vulturnis emanasse ferunt, quibus in usu erat, clauos indices numeri annorum, habere fixos in templo Nurtiae Hetruscae deæ. Comitiorum uero causa, si quando neuter consulum bello abesse poterat, uel morbo, aut alia necessitate comitijs præesse nequirent, senatum absentibus consulibus dictatorem, qui comitijs præfesset, dicere censuisse, sæpe compertum est. Dicebat enim consul dictatorem comitiiorum causa in castris uel ubi ubi terrarum erat, cum ipse à bello auocari commodo reipublicæ non posset. Quæstionibus quoque exercendis creati dictatorem, argumento est, quod Sp. Melio imperium populi Romani affectante, cum nullius imperio magistratus cogi posset, senatus ut nefarios ipsius conatus reprimeret, ut que clandestinas insidias à capite & ceruicibus dimoueret, dictatorem creati exacta ætate Q. Cincinnatum uoluit: qui re explorata, sumpto de reo supplicio, dictatura se abdicauit. Et cum occultas principum coniurationes, concilia que clandestina, Capuæ fieri percubisset, senatum quæstiones, uerū inquirendi causa, decreuisse, dictatorem que quæstionibus exercendis dici censuisse

Singulari legionis capite Ordo magistratum in re militari

Militiæ ordo,

Lacedæmoniorum duces rei militaris peritissimi,

Dictatores cur crearentur

Clauis figendi causa,

L. Manlius clauo fixo pestem sedauit.

Cn. Quintilius fixo clauo mentes alienatas, sui compotes fecit.

Comitiiorum causa.

Quæstionibus exercendis causa.

Legedi senatus gratia.

Dictatores duo simul creati.

Ferias indicendi causa. Cotumaciam cohibendi causa. Prodedi flaminis gratia.

Dictator qd creabatur, & quo tempore & loco, & qd diu. Furius Camillus.

multi adnotarunt. Nec me praeterit, legendi quoq; senatus, cum patres in demortuorum loco suffici, ordinemq; senatorium suppleri opus foret, ut esset qui novos legeret senatores, quiq; senatum sufficeret, plerumq; dictatorem fuisse. Quo tempore illud euenit, ut duo simul dictatores, quod nunquam antea factum, crearentur, Marcus scilicet Iunius, qui castris dictator tunc praerat, & M. Fabius Buteo, qui ordinem senatorum, eo quod multi bello ceciderant, sufficeret, legeretq;. Quanquam & feriarum causa, cum tetra prodigia nunciarentur, proptereaq; feriae indicendae forent, ut esset qui ferias indiceret, quiq; ludis Romanis, aut quadrigis mittendis praesesset. Nonnunquam ut illorum contumaciam cohiberet, qui functis honoribus, magistratu abire uel senatus dicto parere nollent. Interdum, qui flaminem proderet, dictatorem fuisse legimus: qui quidem magistratus non Romae tantum, sed & Albae, & Lauini, & in toto fere Latio summus erat. Id quoq; non praeterendum, quod siue belli gerendi, siue cuiusuis muneris exequendi causa, dictator dictus foret, nisi uirum consularem, quiq; consulatum antea gessisset, & nocte silente, atque in agro Romano (is autem Italia terminabatur) dici licuisse; nec ultra sex menses ante Syllam, dictaturae munus quempiam exercuisse, praeter Furium Camillum, cui iam exacto semestri, cum consternata republica laborarent ancipiti metu, ne tumultus urbani fierent, ne ue urbe relicta, Romani Veios migrarent, senatus in annum dictaturam inuito prorogauit: atq; hic Camillus fuit, qui uindex maiestatis Romanae, dictatura quinquies, triumpho quater positus est. Consulatum uero nunq; attingit, tametsi lege ueteri de dictatore creando primu lata, id sancitum fuerit, ut nisi consulares uiri, quiq; consulatum antea gessissent, nulli dictatores haberentur aut fierent.

Locus ex Terentij Phormione elucidatus, & uetus senatusconsultum a Graecis ad Romanos deductum. Caput VII.

LEgebamus aliquando, dum pueri essemus, Terentij Phormionem, ubi adolescens filius, uirginis amore perditus, mentitus se proximi genere, puella, absente patre, uxore duxerat, lege coactus. Demum reuersus pater, seruus, cuius suasu nuptias cofecerat, qd indotata duxisset atq; ignobile, iurgijs afficiebat, quu leui mercede inhonestas nuptias effugere, & filium ab ignominia redimere potuisset. Hoc erat si dote uirgini dedisset, ut dote contenta, aliu puella uirtu quaereret, filiu uero dimitteret: aut si pecunia deesset, mutuam sumeret uel faenore. Cui seruus in haec uerba respondit: Hui dixit pulchre, siquidem quisquam crederet, Te uiuo. Quid sibi uellet, quod uiuo patre, neminem filio crediturum pecuniam seruus respondebat, non satis tunc acceperamus. Sed cum post aliquot dies, in eadem lectioem, ut fit, incideremus, animaduertimus uetus olim senatusconsultum fuisse, quod primum a Solone ueteri lege sancitum, inde ad nostros deductum fuisse arbitror, quo cautum fuit, Patre uiuente, filio qui sub patris iure est, credi pecuniam non licere: & qui credidisset, petitionem non habere; ne filius familias aere nexus alieno, ut creditum redderet, uel necem patri machinaretur, aut aliunde eam inhonestius quaereret. Sed cum ipsius senatusconsulti uerba non haberemus, incidimus forte ad id temporis cum haec dictauit, in pluscula legum commentaria, quae ex naufragio crepta, nauta quispiam Romam aduexerat: ea cum emendi studio inspiceremus, illud ipsum senatusconsultu, quod diu impesa opera quaesieramus, casu inuenimus. Verba uero ex eo senatusconsulto haec sunt: Placere ne cui qui filio familias mutuam pecuniam dedisset, etiam post mortem patris, cuius in potestate fuisset, actio petitioq; daretur. Ut sciret, qui pessimo exemplo faenerarent, nullius posse filij familias bonu nomen, inde expectata patris sui morte, fieri, & infra. Cum enim faeneratores magna licentia pro arbitrio faenerarent, cautu fuit, primo duodecim tabulis de modo credendi, ne qd plus uinciatario faenore faeneraret: mox tribunitia rogatione ad semiuncias faenus redactum, deinde ad semissem, postea ad trientem: demum L. Genutius tribunus plebis tulit ad populum, ne ullo modo faenerari liceret. Post aliquid uero tempus, Sulpitius trib. plebis, ut crededi modum praefiniret, legem tulit, ne qd ordinis senatorij, ultra duo millia drachmaru aere alienu constaret: qui postea decedens, contra legem a se latam, trecentas myriadas aere alieni constasse inuentus est, Di-

Solonis lex.

Senatusconsultum in faeneratores.

Faenus quo pacto paulatim abrogatum.

Credebatur no ultra duo millia drachmarum,

uus deinde Caesar etiam certum modum credendi praefiniuit. Tiberius uero ut faenus tolleretur omnino, disposito per mensas millies sextertio, cauit ut singulis facultas creditu accipiendi fieret in triennium sine usuris, si debitor in duplum populo cauisset. Postremo pluribus plebiscitis, non modo faenus, sed uetita uersura fuit, cautumq; perpetuo senatusconsulto, ne filio familias credere liceret. Causam ferunt fuisse, quod Caesarius Plotius faenerator T. Veturium nexum & addictum, ob reliquum faenoris non rediti, stuprare uoluit, & uerbere affecit. Sicut de Papyrio traditur, qui Publium nexum ad libidinem perlicere coactus fuit, quae causa traditur fuisse, ut nexi solueretur, ne ue in posterum quisquam neceretur. in qua quidem re, adnotare succurrit, apud iureconsultos, reliquatores dici, qui integrum aere alienu cum faenore non exoluissent, sed partem aere alieni & faenoris deberent. fuitq; Athenis magistratus cui Zeteta nome, apud quem si quis integrum aere debitum non soluisset, conueniri lege poterat. Indis uero & Germanis faenus ignotum fuit, & plerumq; gentes odio illud inexpiabili prosequuta, adeo ut cum furem dupli, faeneratorem quadrupli damnarent. feruntq; Aegyptios & Athenienses, cum haec contagio mali latius serperet, pluribus decretis cauisset, ne ob faenus corpora adiudicari uel addici possent, ne ue super corporibus faenerari fas foret, nec citra debitoris facultatem seuire, quae lex Sisachthia & Chreocopia dicta: adeo ut Lycurgus e tota Sparta faenus & usuras exterminasse dicatur. cumq; omnis Aegyptus esset obruta faenore, fuit lege sancitum, ut ita demum mutuam pecuniam accipere liceret, si cadauer patris faeneratori daretur pignori, penes quem esset potestas paterni sepulchri debitoris oppignorati. Inter ceteros fertur Agis Atheniensium dux adeo faenus exosum habuisse, ut omnium faeneratorum tabulas igne supposito in foro concremarit, quo igne nullum clarius lumen uidisse Agesilaus dixit. laudaturq; Antoninus Pius & Alexander Seuerus, quod Romae faenus trientarium constituerint, cum nonnullos faenoris causa agro paterno uisumq; exutos coeperissent: semissem uero induxerint, & abrogarint. Lucullus quoq; adeo faeneratorum licentiam cohibuit, ut omnem Asiam faenore demersam liberarit: Sicut Cato q in faenore coercendo asperior & durior, ex tota Sicilia faeneratores exegit, illamq; aere alieno obrutam, in pristinum decus restituit. Hoc quidem senatusconsultum iam longo abusu oblitteratum, diuus Claudius faeneratorum licentiam coercens, ne filij familias pecuniam faenori darent, seuero edicto seruari mandauit. Diuus deinde Vespasianus cum censuram ageret, saluti parentum & liberorum consulens, illud denuo ex longo interuallo reuocauit. Non ergo incite seruus ille respondebat, neminem fore, qui uiuo patre, filio pecuniam crederet, cuius petitionem actionemq; lege & senatusconsulto non haberet.

Caes. Plotius faenerator.

Reliquatores.

Zeteta nome.

Faenus exosum.

Lex sisachthia & Chreocopia.

Agis.

Spero te amatum fore, uel amandum fore, ueterum autoritatibus Latine dici licere, contra opinionem quorundam grammaticorum.

Caput VIII.

Commentatiunculas suas non inuenustas adolescens quispiam ingenio & lingua praestabili, dum posteritati & gloriae seruit, apud nonnullos eiusdem disciplinae uiros lectitabat, non equidem, ut uidebatur, laudis indispensandae gratia, sed ut graui illorum iudicio subnixus, liberius consultusq; si quod in eis delictu, si quod ue mendum esset, castigaret, eorum que explorata sententia, nonnulla in uulgo emittebat, multa uel tollebat e medio, uel corrigebat. Aderat inibi familiaris meus quispiam, honesti ordinis, Latinae eloquentiae & ueterum literarum non ignarus, qui cetera quidem minime uisus aspernari, uno uerbo se offensum dicebat, quod in posterum nihil in eum scripturum fore, ille dixerat. Minus Latine (inquit) dictum est, scripturum fore, sed aptius conuenientiusq; dicendum fuit, scripturum esse. Si quidem uerbum fore, cum tempus quod futurum est designet, cum participio in rus, uel in dus, quod pariter futurum tempus designat, minime conuenire: perindeq; haberi ac si dicas, scripturum futurum esse: quae oratio, ut probe nosti, nihil habet gratiae uel dignitatis. Quoq; minus dubites, inquit ille, hoc senserunt multi eruditi: quorum sententiam, iudiciumq; minime aspernaberis. Statimq; ad nos attulit obseruationes grammatici hominis non incursios, in quibus ad hanc sententiam scriptu, definitumq; inuenimus: Fore cu uim participij

Laurentius Valla 1321 lib. 1, ca. 12.

habeat, cum nomine, non cum participio iungi oportere, ne duo simul participia cofundantur. Itaque dicendum, spero te amatorem fore, uel amaturum esse; non autem amaturum fore, uel amandum fore: uenturum esse, non uenturum fore. Et ita dici scribiq; oportere, maxime contendeat. Quod cum legissemus, tenuit nos admiratio istius doctoris, equidem disertis & tamen inconsideratis, qui precipiti ductus sententia, tam asseuerate contendere auderet, id quod longe secus a doctissimis saepe usurparum meminimus. Si quidem T. Liuius facundissimus autor, secundi Punici belli octauo, & acturum se, inquit, per populum aperte fore, si senatus aduersaretur. Et alibi, libenter facturos fore, ut ludi maximi fierent. Et rursus, eo quoque mittendos fore legatos, dixit. Et septimo de Macedonia, sub pellibus habendos milites fore. Q. Curtius, senescendum fore tantum terrarum uel sine imperio obeunti, quibus astipulatur Plinius naturalis historiae secundo, Quid fore putandum est, inquit: & pluribus exemplis quibus omnis historia referta est, quae trita & peruulgata in quaestione minime dubia referre non necesse habeo. Praeterque ueterum autoritates, rationes adduci possent, quibus ita dici conuenire facile contenderim, ex arbitrato eruditissimi uiri. Cum enim substantiuum olim uerbum fuerit suo, atque eius infinitiuum fore, fuisse, futurum esse, &c. eiusdemque uerbi nonnulla tempora retinuerimus, adeo ut forem antiquum, & essem recentius dicamus; quis prohibet etiam fore atque esse, simul custodiri, perindeque amaturum fore dici, quod amaturum esse? Sed cum nos autoritatibus ueterum inniti debeamus, quibus haec comperta fuere, quae pro ratione sunt, frustra in re confessa & explorata, rationem & adminicula non necessaria inquirimus. Si qui tamen sunt ita Latinae linguae curiosi, aut animo tam agresti & duro, quibus ueterum autoritas non satis sit, poterunt ab his qui istiusmodi res conquisitius indagantur, quibusque ista consecrari curae fuit, haec atque his similia perscrutari.

Pleraque ueterum Romanorum cognomina, quibus de causis indita & denominata fuerint.

Caput IX.

V^{erum} profectio est, id quod a multis traditur, ueteres illos non infimae plebis homines, quorum bona fortisque opera populus Romanus usus fuit, ex re rustica, in qua multum diuque uersati fuerant, clari nominis cognometa sumpsisse. Ex qua re coniectari licet, fortes illos atque acri ingenio uiros, quicquid a re publica muneribus oculi & laxamenti habebant, id plerumque in exercendis agris & colendis frugibus ponere consueuissent. Neque sementes terrae iacere, neque uites amputare, aut agros stercoreare, uel irrigare fastidio unquam duxisse: quae nunc probro ducimus, dedecorisque & turpitudinis damus. Eiusmodi fuisse Pisones, qui in pinsendo frumento longo usu fuerant exerciti, uel a piso legumine: hi enim Calphurniorum profapia a Numa originem duxisse feruntur. Cicerones & Lentuli, alteri ob ciceres, alteri ob lentes eximie cultas, generosum familiae nomen inuenere. Fabios quoque a fatione fabarum sunt qui autument denominatos: tametsi ab Hercule prognatos, & ab fouea dictos nonnulli ferant. Sicut Antoniorum familia, quae Romae imperitauit, Antonem Herculis prognatum, autorem stirpis nuncupat. Lactucini, qui lactucas colerent. & Hortensii, quod hortorum studio tenerentur. Stolones quoque a pampinatione & cura arborum, qui curarent ne frutices, quos stolones uocant, ad caudices arborum nascerentur, nobilia cognometa inuenere; Ex qua familia Licinius ille Stolo, primus de plebe consul, quia filium emancipando, fraudem legi fecerat, qua uetabatur ultra quingenta agri iugera possidere, sua lege damnatus est. Pilonios, qui pilum conterendo frumento, idoneum commentum sunt, dictos accepimus. Et Serranos, qui agros sererent, uel qui serenti fuerat delatus honos. Cuius familiae proprium erat, foeminas nullo tempore linea ueste uti: sicut Cethegis, distincto amictu & exerto brachio incedere; & Flaminijs, nisi sacrorum causa e sua domo ignem efferri. Suilli uero, Bubulci, Bupecij, Caprarij, & Porcij, Quinij quoque, Capriliij, Equitij, & Tauri, a pecudibus & armentis cognometa familiae tulere: ex quibus claros illustresque uiros militiae domique multos fuisse, fama uulgauit. Rursus ex corporis uitio, aut membri iactura magis quam honestamento, plures dicti cognominati sunt, quos recensere & breui perstringere, de quibus meminisse potuimus, non pigebit. Strabones, Parti & Caeci, ex oculorum uitio cognometa inuenere: tametsi patos habere oculos, laudi plerumque

Pisones, Cicerones, Lentuli, Fabii, Antonii, Lactucini, Hortensii, Stolones, Pilonii, Serrani, Suilli, Bubulci, Bupecij, Caprarij, Porcij, Quinij, Capriliij, Equitij, Tauri, Ex corporis uitio, Strabones, Parti, Caeci,

datum sit, sunt enim ad lasciuiam proniores. Sicut Licinij & Limi, alteri quod paruus ocellis nascerentur: alteri, qui limis oculis intuerentur. Horatio illi qui Thuscorum copias derinuit solus, qui alterum in bello amisit oculum, Coclitis nomen fuit: quanuis qui esset unoculus, Cyclopem, mox lapsa consuetudine, pro Cyclope, Coclitem appellatum ferant. A simis uero naribus uel repandis, Silos & Simos: a superilijs, Silones: a labiorum magnitudine, Chilones & Labeones: a naso, Nasones: ab auribus mobilibus, Claccos: a capite Capitones, a fronte Frontones, dictos accepimus: sicut a colore, Burros, Nigros, Ruffos, Aquilios & Rutilios. Dixere autem Silos, naribus fursum uersus repandis: Silones uero, qui praeminenti supercilio forent. Galbas quoque a colore galbulae auis creditur denominari. Est enim passeris genus luteis pennis, tametsi a galbeo indumento alii qui dictos asseuerent. Et Lappas, ab inculto capite: & Suras, a surarum neruositate: & Haenones, quos in uetustis lignis cum cariem contraxere, genitos inspicimus. Sicut Aenobarbos ab artis similitudo capillo, multos dictos uolunt. C. Mutius uir clarus genere factisque, cum Porcennam gladio impeteret, qui scribam pro rege obruncarat, a clade dextrae manus, quam sibi ad ignem deflagrauit, Scauolae nomen tulit. Inde cognomentum Scauolae multis Romae factum est. Scauum enim Graece laeuum designauit. Plautos etiam & Plotos, qui supra modum pedibus planis essent. Plancius uero & Plautus, a uola pedum praeriter id nominis fuit: cuius familiae numeratur Numatius Plancus uir praetorius & consularis, qui sub disciplina Ciceronis euasit orator summus. Sic Valgi, Vari, Varii, Varii, Varii & Scauri, qui uarias haberent suras, aut crura pedum intorta, uel quod talis praeminentioribus forent. In Scauris enim adnumerantur praecipuae nobilitatis uiri: quorum familiam in Scauro Mamercus, qui maiestatis reus causam dixit, extinctam fuisse uolunt. Ex Metellis uni, qui frontem uitta ligatus ambularet, Vittato: alteri, qui funebres ludos & uiscerationem sine mora exoluendos curauit, Celeri nomen datum: tertius, qui a Furio tribuno patris reditu exorauit, Pius cognominatus est. Falconum, qui pollices pedum introrsus curuatos, falconis instar haberet. Et Sedigiti, quod senis plerumque digitis: & Tuditanum, quod malleo simili capite nascerentur, cognomen gentilitiae stirpis inuenere. Tudites enim mallei, a tundendo dicti sunt. Sic Malici & Bronci, alteri quod magnis malis & bucicis tumidioribus essent: alteri, qui ore sine labijs nascerentur. Capellas quoque, a capillo pinguedine: Nascas, ab adunco naso: & Mammulas quasi papillofos, ab ipsa re denominatos ferunt. Leccae quoque inexhausta libido, & obscenus amor, gentilitium nomen dedit. Quinetiam ex uarijs fortunae casibus multos clara nomina sumpsisse inuenimus. Valerius tribuno militum, cum ad singulare certamen a Gallo prouocatus descendisset, qui pugnantem in galea coruus insedisset, Coruini nomen factum. Et T. Manlius, qui praualidum hostem cominus trucidasset, induuiasque hosti torquem detraxisset, Torquati nomen assumpsit. Druso quoque a duce Druso pugna singulari uicto, clarum familiae nomen datum. Rursus Buteones dicti, qui auctori familiae, cum classi praefectus a portu solueret, Buteonibus felici omine insedit, quo augurio insignem de hoste uictoriam tulit. Ea enim triores, qui tres habeat testes, nuncupatur. Et Lanatos qui co uestis genere utebantur, quae χλαίνας dictae. Quorum M. Popilius Lanus princeps familiae fuit, qui consul & flamen, cum lanam indutus, sacrum faceret, orto patrum & plebis tumultu, ut erat amictus, in forum processit, magnificaque oratione seditionem compressit, & rixam sedauit. Liuius Salinator, qui in celsura ex salaria annona nouum uectigal statuisset, sal cognomentum dedit. Ex Sabinis uero Claudios, ab autore Appio Claudio gentis principe, qui cum multitudine clientum Romam commigrauit, deductos ferunt: ex qua familia multi insignes nobilitate & honoribus, contra furores tribunitios, pro patribus perpetui defensores extiterunt. Huius generis Appius Caudex cognomento fuit, qui primus classem extra Italiam duxerat, & nauali praelio pugnare docuerat. Dixere autem caudicem, lignorum aceruum compactum & conglutinatum, unde & codices. Ea autem Appiorum familia ab Appiij corona, quam L. Appius in Achaia ludis Naemeis meruit, originem duxisse ferunt, cui postea Neronis dixere nomen, quod Sabina lingua fortem designauit & strenuum: Nero.

Licinij, Limi, Cocles, Sili, Simi, Silones, Labeones, Nasones, Labones, Capitones, Frontones, Burri, Nigri, Ruffi, Aquilij, Rutilij, Sili, Galbae, Lappae, Surae, Halae, Cossij, Aenobarbi, Scauolae, Plauti, Ploti, Planci, Panli, Valgi, Vari, Varii, Varii, Scauri, Scaurorum familia, quae extincta, Vittatus, Celer, Pius, Falcones, Sedigiti, Tudicani, Malici, Bronci, Capellae, Cenestellae, Columellae, Aruinae, Nascas, Mammulae, Leccas, Ex fortunae casibus, Coruini, Torquati, Drusi, Buteones, χλαίνας, Lanati, Salinator, Claudij, Gaudex, Appij, Appij.

potest, permagniq; interesse an pecus ex pecore, uel homo ex serua nascantur. Cum em̄ ex serua natus, sui potens non sit, nec alieni iuris aut dictionis fiat, sed in seruitio & famulatu domino ita addictus, ut sine domini iussu permissu' ue in ius alterius uenire, aut mancipio, nexu' ue obligari non possit, ideo ancillæ partus, in ius ministeriumq; usufructuarij non uenit, sed uelut m̄cipium domino addicitur. Quod in pecore enato secus dici conuenit. Siquidem pecus enatum, cum in manu & fructu sit, unā cum pecore legato tanquam adiectum perinde manet, ac si unā legatum esset. Aptissimè commodissimèq; Brutus, magno ut fuit ingenio, ab homine pecus seiunxit; sed sicut hoc peracri iudicio non ineptè ab altero discreuit, & diuersum arbitratus fuit: ita causam ego tam uariæ decisionis, à ueteribus iureconsultis libenter quæsierim. Cur, aræ usufructu legato, si in ea insula erecta foret, ea postea demolita, in eademmet arca mihi usufructum manere Paulus & Ulpianus censuerūt, non autem ecōtra: namq; ædium usufructu legato, illis demolitis, licet alteræ suffectæ sint, in eis tamē mihi nullum manere usufructū, constans oīm opinio fuit. Et tamen si rationis huius dijudicandæ non prompta animaduersio foret, constitit tamen grande discrimen subesse, q̄ demolitis ædibus, solū & arca quæ prius fuit, manet, in qua mihi usufructus incolumis & certus est; ædib' uero demolitis, quibus alteris inibi suffectis, non eandem censerī conuenit. Ideo cum alia, nō eadem dicantur, usufructum propterea non deberi, iure meritoq; putarunt.

Miracula de somnijs apud nonnullos cognita & comperta, & quæ ipse expertus fuit.

Caput XI.

Iunianus Maius cōterraneus meus, uir bene literatus, in exquirendis, adnotādisq; uerborum & sententiarum uiribus, multi studij fuit: & præterquam quod in erudiendis iuuenulorum animis, imbuendisq; doctrina pueris castigatissimæ disciplinæ: somniorum quoque omnis generis ita uerus coniector fuit, ut ipsius responsa diuina ferè monita haberentur. Ad eum memini cum puer adhuc essem, & ad capiendum ingenij cultum frequens apud eum uentitarem, quotidie somniantium turbam, homines que celebri fama & multi nominis, de somnijs consultum uenisse. Declarabat definiebatq; ille, nō breuiter aut subobscurè, ut pleriq; sed expositè atq; aperte ænigmata somniorum, siue boni, siue mali prænuncia: ita aptè, ut iudicium factū a ueridico diceret. Multi quoq; illius monitu, uitæ interitum, nonnunquā animi ægritudines uitarunt. Sed quod illi, interprete Iuniano, assequebantur, animaduerti quosdam haud quaquā summæ nobilitatis, sed homines tenuissimos & sortis infimæ, absq; ullo interprete assequutos, & somnio tantum præmonitos, imminētē cladē aut futurum exitium, & pleraq; incommoda uitasse. Verissimaq; qualia futura uiderant, somnia extitisse: quod genus Græci ὄραμα, hoc est, uisionem dicūt. Nuper in Vesuuino meo familiaris meus quispiam fuit, homo alioqui exiguæ fortis, obscurus & egēs, sed tamen spectatæ fidei & exempli recti, qui ouium greges custodire solitus, cum esset grauior annis, & ualetudine non bona, eam curam unico, quem habebat, filio delegerat. Accidit, dum procul à stabulo ipse & filius sub paruulo lare noctu decubarent, ouem quandam à lupo circumuentam, sibi in somnijs obuersari, illiusq; dentibus opprimi & lacerari uisam: quo somnio expergefactus senior, filium qui una decubabat, exciuit, utq; ad gregem properè accederet, acclamauit: namq; ouem, cuius etiam nomen referebat, à lupo circumuentam dilaniari dixit. Qui cum illuc excitatus pergeret, eandem, quam pater prædixerat ouē, à lupo lacerari atq; opprimi inuenit, uerissimumq; & quale pater prædixerat, insomnium expertus fuit. Matrona insignis, multi & celebrati nominis, dum Neapoli degerē, referre mihi solita est, quācumq; in somnis imagnē uidisset, eandē sibi postera luce representari. Ea q; magnæ admiratiōi apud reliquas matronas fuit, quod sapius quæ sibi die euentura erant, somnio monita, futura prædiceret. Sed p̄ omnibus quæ notauerim, res est memoria & admiratione digna, quā ego nuper expertus sum, & re probaui. lacebat in lectulo Marius alumnus & cliens meus, cuius ego ingenij & animi indolem sæpe demiratus sum. Is cū per quietē matrē defunctā efferri, & funus apparari uidisset, grauissimos gemitus & lugubres querelas, quibus somnio cōfusus edebat; quē cū excitari iussissem, & causam tā luctuosi gemitus requisissem,

retulit matrem uita functam, sibi per quietem uisam efferri, & funerari. Obseruaui ego diem, & tēpus, quo species hæc obuersata fuerat, notaui. Haud multo post, nūncius de functæ matris ad me uenit: à quo cum diem requisissem, conuenit, ipso die quo mater per quietem efferri uisa fuit, illam ē uita excessisse. Quibus exemplis admonemur, ut esse p̄scita quiescentis animi, & diuinationes, humanæq; mentis prælagium, quasi uaticinium futurorum diuinitus mortalibus datum per somnia, credamus.

Que forma castrorum, qualisq; disciplina olim fuit, & quot portæ in Romanis castris esse consueuerunt.

Caput XII.

Quibus castrametadi scientia, & idonea castris loca eligendi, nota & perspecta cognitio fuit, cuius rei gloria Pyrrho Epirotæ præcipua fuisse traditur: quicq; militaris disciplinæ præcepta diligenter exequuti sunt, hoc annotasse literis accepimus, ut pro loci qualitate, ubi castra metanda forent, proq; angustia & laxitudine, aut militari multitudine, ita se duces castris capiendis insinuent. Sed neque eadem figura & habitu, neq; eisdem in locis semper castrametari oportere, rectè arbitrati sunt: Siquidem modo quadrata, modo trigona, plerunq; rotunda, ex disciplina Lycurgi, qui ita castrametari docuit: nonnunq; lunata, & hemicycla castra habere: interdum planis & patentibus campis, nunc arduis & accliuis in locis, plerunq; dimissa ualle, nunc in colle edito, & summo iugo castra communire: Nonnūquam terræ situ difficili, & impedito saxis præruptissimis loco munito, ut si qua maior uis ingruat, milites in tuto sint: & sicut loci natura tēpusq; patitur, castra & munitiones extendere: ut opportuna aquatio, ne siti & lassitudine conficiantur: ut lignorum, ut pabuli copia sit: ne cōmeatu, ne uere frumentaria prohibeantur, haud paruū munimentum esse putauere. Præcipue castrum uendum, ne collis aut iugum imminet, unde prospectus castrorum, & subita incurfio fiat, neue sylua densa, aut latens fossa, uel sinus occulti iaceant, unde latebræ hostium, & insidiæ parari, aut tacito speculatu pericula oriri possint. Portæ quoq; castrorū, ut pro amplitudine, pauciores potius, quàm plures construantur, esse cum facilius, tum etiam utilius, idq; per commodum fuisse & salutare. Tamen in Romanis castris multiplices aliquando portas nonnulli exemplis adnotarint: quod ideo seruatum est, ne quid erupionem subitam in hostes demoretur, utq; omnibus portis effusus equitatus, uno impetu in hostes diuersi irrumpant. Sed tamen ubi amplissima erunt castra, & quauis late fusa, sibi quatuor ad summum portas constitui cōuenire: minora uero & angusta, duabus contenta esse debere, omnes ferme consentiunt: Quarum sicut nomina distincta, ita dissimilia fuere munia. Prima enim prætoria, quæ & quæstoria dicta est: siquidem in Romanis castris, & prætorium ducis, & quæstorium fuit, prout prætor, aut quæstor castris & legionibus præerat: quæ uel orientem solem spectare, uel è conspectu hostium dirigi cōsueuit. Quod eo fit, ut si quando ad arma conclamatum foret, sine tumultu extra castra contrahi multitudo, & explicari ordines, signaq; educi possint. Etenim ubi acie decernendum erat, illinc cohortes educi, & copiæ admoueri solebant. Vbi etiam militum stadio composita, instructaq; ad subitos conatus esse debebat, cui etiam Principali nomē datum. Altera à tergo castrorum Decumana, eo quod ampla & patens: ex qua desertores, & facinorosi, in quos iure militari animaduerten dum erat, educuntur, & pœnis coercentur. Tertia principalis, ex qua principes, & summi duces uelut ex postico, si quando usui foret, opem suis laborantibus ferre, ordines tendere, & milites educere consueuerunt. Via quoq; quæ ad portum ferebat, Principalis dicta est. Quarta post prætorium, Quintana dicitur: quippe per eam commeatu in castra conuehi, & rerum utensilium copia uenalis exponi: inde etiam merces ad usum militaris multitudinis, quæq; bello usui forent, importari & exportari solita. Hoc quoq; inter exempla relatū est, quod & Fabius Maximus, & pleriq; imperatores præcipiebant, exercitum itineribus, & locorum mutatione crebro fatigari, potius quàm uno in loco in castris sedere, esse cū tutius, tum ad disciplinam militarem nobiliter. Id quod Cytum apud Xenophontem nouimus factitasse. Quauis nonnulli, castrorum crebram mutationem præ se ferre turpem fugam, & exercitus alienationem, duxere. Fuitq; præcepto militari obseruatum, ut uigiliarum uices tubæ in castris per interualla significent, Et si quando hostes in conspectu sint, pro portis

B in

Castrorum alia atq; alia figura.

Quid præcipue cauendū in castris locandis, Portæ castrorum.

Quare multiplices portæ in castris Romanis.

Diuersis castrorum portis, diuersa nomina tributa.

Castrorū locus.

Statio Principalis, Decumana statio.

Via principalis.

Statio Quintana.

Exercitus crebro exercendus.

Vigilia in castris.

castrorum singulae stationes, & expeditae cohortes, dispositis excubijs, instratis equis frenatisque, pro uallo excubent, ut omnia militari custodia uigilijsque tuta firmaque sint, ne paratis insidijs, & omni aditu praesepo, nudata custodijs stationibusque castra, hostes adorian- tur, & nec opinantes inuadant, caedibusque & rapinis pateant. Paulus uero Aemylius, ut attentius custodiam contra somnum repugnarent, nocturnas uigilias sine armis fieri, & inermes milites uigilare iussit: quod multi postea duces exequi magno studio curauerunt. Tametsi ueteri exemplo, stationes uigiliae que, diurna nocturna que munia ab armatis in castris fierent: ita ut ferant militem, quia uallum non accinctus gladio, & alium, quia pugione tantum accinctus foderet, capite luisse. Arma enim ueteres membra mi- litum duxere. Ferturque Epaminundas, cum custodias stationes que circuiret, ut discipli- nam exemplis stabiliret, sopitum militem gladio transfixisse, asserens quod qualem in- uenerat, talem reliquerat. Augustus quoque manipulares milites statione deserta, & centuriones morte multauit. Caius uero Caesar, ut ad subitos conatus disposita praesi- dia haberet, duas saepe legiones pro castris excubare iussit. Vtque in disponendis castris, tendentium ordines, & descripta suis quaeque partibus loca, ac iuxta itinerum interualla distincta sint: utque tribuni militum in principijs iura dent, indeque milites signum petant, ac in stationes & uigilias eant: etiam ut in praetorio imperatoris tabernaculum, quod augustale dicitur, tendant, ibique pro tribunali sedere, classicumque apud eos cani, quoties- que dimicandum foret, pugnae signum ab his tribuni petere debeant. Cyri uero taber- naculum apud Xenophontem hyeme pariter atque aestu orientem uersus, aut in castrorum medio, quod locus munitissimus foret, statui consuevit. Ea enim regio summis ducibus dabatur. Alexandri Magni tabernaculum statuae circuncingebant: in quo tra- ditur mirum, cum ad Oxum amnem statueretur, fontem manantis olei scaturisse. Phi- lippus autem pro uallo castrorum, nonnunquam in conspecto maxime tumulo, taber- naculum fixit: quae quidem ex corio & pellibus, modo ex faccis aut cilicis pilis conte- xitis construebantur. Numidae ex calamo & stramento, Nomades centonum instar te- ctoria intexebant, multi ex tabulis & cratibus. fuitque more nouitio seruatum, ut in prin- cipijs castrorum, aut iuxta tabernaculum ducis, templum uel aediculam simili exem- plo milites construunt, intra quam signa & aquilam uenerarentur & seruari: unde cum opus esset, extra castra educi possent. Illud quoque notatum, per exploratores cen- turionesque, Romanos duces prius explorato & praefixo, locum castris ante capere con- suesse: quotiesque motis castris loca mutanda forent, militari more uasa prius concla- mari, & colligi: utque itineri sarcinas aptent, admoneri: ne quid ignari imprudentesque praepropera festinatione praetermittant. Vallumque castrorum ex caespite aggesta humo, aut mole & aggere contra fluminum impetus: nonnunquam ducta ingenti fossa, uel la- pidum congestis molibus: plerumque arboribus obiectis, prout materia suppetebat, a tyronibus, praefecti castrorum iussu, communiri. Quae quidem fossa praesepo fuit du- odecim pedum, & si detur occasio, latitudine quam amplissima, ne quis illam & muni- tiones transcenderet. Vallum uero tate crassitudinis, quod nullo telo, nulloque tormen- to tranjci possit. Quae quidem munimenta si quando hostis propinquus foret, firmis sta- tionibus dispositis, ut armati inermes & operi intentos tuerentur, fieri solebant. Ger- mani tamen & Gallorum pleraque gens, pro uallo dispositos habebant currus mutuo nexu. Romani in magno discrimine, nouo munimenti genere, clitehas & coniectas sar- cinas pro aggere opposuere. Caesar ad Mundam, cum materia deficeret, castrorum hosti- um factis aggeribus & humanorum corporum strue castra uallauit. Nicias uero dum ad Syracusas sedet, cum esset pro uallo pugnandum, incendio machinarum, quibus ca- stra uallauerat, hostium uim propulsauit. Quodque in castris Romanis postquam uallo fossaque communita sunt, equo insidentem militem, nisi cum acie dimicandum foret, haud facile perspectum esse: neque longius a tubae auditu, nisi imperatoris aut tribuni iussu, mi- liti extra munimenta abire licuisse: qui contra fecerat, in eum militaris animaduersio erat. Idque ideo cautum, ne uagi milites solutiore cura obambulantes, in hostili solo temere progressi, caedibus essent & periculis obnoxij. Quodque mulieres in castris interesse, aut cum militibus turpi consuetudine uersari non decebat, Mulieres enim castra seque apud maiores

Arma militum membra. Animaduersio in dormientes in stati- onibus.

Alia discipli- na.

Augustale ta- bernaculum.

Ducum sum- morum locus.

Tabernacula ex quibus apud diuersas gentes. Templum iuxta tabernaculum ducis.

Vasa concla- mari. Vallum ca- strorum.

Fossa duode- cim pedum. Valli crassitu- do.

Cermano, & Gallorum ual- lum. Vallum Ro- manorum. Vallum ex hu- manis corpo- ribus. Alia discipli- na.

Alia discipli- na.

magna turpitudinis erat, & seuerissima animaduersionis. Quare Scipio Aemylianus maximus imperator, & qui imperatorias artes callebat, bello Numantino collapsam mi- litiae disciplinam, & dissolutum morem in omne licentiae genus, eiectionis multis milli- bus scortorum, restituisse fertur, ad opus que milites traduxisse, stantesque prandere co- egisse, & cocti nihil uesci. Metellus in Africa lasciuientem exercitum, & prauis mo- ribus institutum, correpta castrorum disciplina, emendauit. Alexander quoque Mace- do, depulsis pistoribus & cocis, ad prandia, itinera nocturna: ad coenam, cibi uinique par- citatem se habere dixit. Quibus disciplinis imbuti milites, in fide & officio mansere, sa- pissime que fuisse perspectum, quod in quibus locis hostes castra metati fuerant, inibi Romani exercitus, eadem castra operibus septa habuere, tunc praecipue, quum hostium uehementis inhaerendo, illos haud facile assequi poterant. Quod ne fieret, salubri consilio prouisum fuit, ut abituri milites, uetera tabernacula & munitiones incendant, ne quan- do illa hostium receptus forent. Erat quoque uetus constitutum, ut quoties duo simul consules praetores uel contra hostes, duos consulares exercitus, multasque legiones du- cerent: quo facilius tantae multitudini praesent, diuisa castra, copias & praesidia habe- rent, & munia belli pariterentur, ne confusa imperia & decreta ambigua forent. Quod reuo succedente, a Domitiano uetitum fuit. is enim geminari legionum castra prohibu- it, sub unius imperio & unius castris, satius regi milites arbitratus. Horum castrorum for- tias munitiones firmo munimento relictas, nos recentissima memoria uidisse, & singu- las portas adnotasse, quae species illius ueteris instituti, magnum nobis documentum fu- it, libenter meminimus.

Alexandre apo- phthegma.

Abituri, ta- bernacula in- cendebant.

Domitianus geminari ca- stra prohibuit.

Quot cognominibus Fortuna dea apud Romanos cognominata, & quibus templis donata fuerit.

Capitulum XIII.

Inter numina pleraque quae ueteres habuere, olim a Romanis Fortunam eximia cultam, scriptum in antiquitatibus & traditum est. Idque ex eo coniectari licet, quod plures illi aedes fuisse, ac diuersis nominibus deam denominari, uulgo proditum est. Primus enim Ancus Martius Fortunam uirili cognomento dedicauit: ut uero plures certioresque, Seruius Tullius Paruae Fortunae eadem consecrauit primus. In qua aede signum sua praetexta ornatum dedicasse, & longo tempore mansisse in corruptum, autores tradunt. Causam fuisse crediderim, quod tenuis ipse & parui cultus, ut tum res erant, quodque ex captiua natus, Fortunae beneficio regnum assequutus foret, propterea templo illam sacrasse, proque dea coluisse, tanquam gratiam meriti ferret: quam quidem ita cumulatissime retulit, ut non una aede illam recepisse, aut consecrasse satis fuerit: Si- quidem regnum assequutus, Fortis Fortunae, Primigeniae & Masculae, mox Prosperae & Virilis Fortunae templa eundem erexisse, fama uulgauit. Quod quidem Fortis For- tunae templum, extra pomerium fuisse in hortis a diuo Caesare populo legatis iuxta Tiberim, mox Tiberij tempore dicatum: Primigeniae uero in colle Quirinali autores memorant: quam aedem Domitius praetor urbanus postea dedicauit, licet alteram Pri- migeniae aediculam Publius Sempronius consul secundo Punico bello uouisse, & uoti reus dedicasse feratur. Extatque ueterum monumentis, eundem Seruium, Primigeniam & Obsequentem Fortunam in Capitolio sacrasse, illamque praecipua religione coluisse. Prosperae uero in foro boario fuit: Virilis autem Fortunae templum extra urbem ad Ti- beris ripam, in quod mulieres, quae dabantur nuptui, frequentes uentitabant, & corpo- re inuelato singula membra, ne quo morbo, uitioque affectae forent, aut labe aliqua tenerentur, detegebant. Aucto postea imperio, cum de Veientibus Caruilii consul triumphasse- set, arisque grauis trecenta nonaginta millia in ararij detulisset, de reliquo quod ex ma- nubus & omni praeda exactum fuit, Fortis Fortunae aedem, prope illam quae a Seruio Tullio dicata fuerat, faciendam locasse, T. Liuuius autor est. Cuius dies annua octauo ca- lendas Iulias celebrat: quo tempore Hasdrubal perijt, & Masinissa Siphacem bello uicit. Muliebris uero Fortunae phanum Latina uia, IIII. ab urbe milliaro, in quo loco Coris- olanus matris precibus siue imperio adactus, ab urbis excidio temperauit, Romae conse- cratum dedicatumque, haud ferme quisquam est qui ignoret: cuius simulacrum non semel

Fortuna ma- scula. Parua Fortu- na.

Fortunae di- uersa cogno- mina.

Primigeniae Fortunae tem- plum.

Obsequentis, Prosperae, Virilis.

Muliebris.

Viscata.

Equestris.

Seyz.

Conuertens fortuna.

Calua. Respiciens. Fors fortuna Propria. Mala.

Fortune simu lacra diuersa

Fortune simu lacrum in cubiculo imperatoris. Fortune cultores & despectores.

Dii nocentes.

Væiouis templum. Febris templa.

Vitulina dea.

Hercules Conopius. Apollo culiciarius.

humanam emisisse uocem ferunt. Fuisse quoque Viscata Fortune templum, quod eius illecebris multi capiuntur, denominata: quinetiam Equestris, iuxta lapideum theatrum, ad quod Q. Fuluius Flaccus ex Lacinia: lunonis templo marmoreas tegulas detulit: quæ mox ob religionem eodem relata: fuere. Ac Bonæ, Reduci, Euelpidi, & Atropheæ, nec non Conuertenti, Benesperanti, Propriæ, Virgini, & Seyz Fortune templa, non uno tempore constructa, multi asseuerat. Tametsi Equestris Fortune ædem Romæ nullam fuisse aliqui contendunt, nisi apud Antium. Hanc ædem Fortune Seyz, a Seruio Tullio antea erectam ex phengite lapide, mirifico opere Nero princeps instaurauit, ita ut foribus operitis, diurna ibi lux uideretur: in qua lateret Fortune dedecus, quod seruatus imperitaret. Conuertens autem fortuna, quod homines ludificatur, quodque per omnia humana agit, ac paruis momentis magnas facit mutationes, in eodemque uestigio nunquam diu stat, dicta denominataque est, quæ a Græcis τὴν Ἐπιπύην, quasi æstiuans dicta. Legitur quoque fortuna Calua, quam sub tecto nominare, religio non sinit: & fortuna Respiciens, cuius ædes iuxta templum Iouis Victoris erat. & fors fortuna, quæ ædem trans Tiberim habuit: & fortuna Propria, cuius delubrum in Palatio est. & ad portam Collinam fuisse tres Fortunas, de quarum nominibus ambigitur: ædem quoque fortune intra portam Carmentalem, & malæ fortune in Exquilis, ubi sacellum Larium fuit, sub idem tempus dedicatas inuenimus. Hanc, quæ intra portam Carmentalem sita erat, quandoque incendio absumptam, triumuiri reficiendis ædibus a solo collapsam refecere: illam uero quæ in Exquilis, non ut opem ferret, sed ne obesset, sicut Febris phanum & pleraque numina Romani persanctè coluere. Eius uero simulacrum manu altera cum cornu copiarum, altera gubernaculum geminum uersans effingebatur. Nonnulli habitu scemineo furenti similem, cæcam & exoculatam super uolubile saxum effinxere, quod nullo delectu opes ad malos & indignos conferat, quodque uaga, inconstans, & instabilis foret. Quare Apelles fortunam sedentem effinxisse dicitur, eo quod nunquam staret: sed quos fouisset indulgeret, mox de gradu deiceret. Aliqui sine pedibus illam exculpere, sed manus & pennas tantum adhibuere: ut si manus porrigeret, pennas comprehendere non sineret. Bupalus uero fortune simulacrum fecisse dicitur primus, polum habens in capite, & altera manu cornu Amaltheæ. Alii uitream, quod puncto temporis frangitur, statuere fortunam, cuius simulacrum ex auro fabricatum uelut sacratissimum in cubiculo imperatoris poni, & post obitum in successoris tabernaculum transferri, Spartianus memorat. Fuitque obseruatum, illos qui fortunam religiose colerent, magnis sæpe incrementis auctos: qui uero minimo cultu, aut despectui habuissent, pluribus incommodis fuisse dehonestatos. Propterea Timotheus Cononis filius, quod fortune successus sibi adscriberet, neque illi ut par erat, gratiam ferret, licet magnus imperator, de gradu deiectus, & infelici pugna uictus, atque in exilium actus fuit. Galbæ quoque, qui fortunam Thusculanam torque fraudarat, illumque Capitolinæ Veneri dedicarat, in somnis fortuna queri uisa est, quod se promisso fraudasset, breui se quoque erepturam quod dederat, interminata est, quod mox fuit sua morte subsequutum. Sed quod de Mala fortuna & Febris, idem de Postueta & Prosa, quarum Romæ duæ aræ fuere, ac de Væiouis, Timore & Pallore, atque Auerrunco & Robigo diis, dictum accepimus. Siquidem huiusmodi numina, ne quid obessent, ne uel aliquid afferrent incommodi, Romani persanctè habuere, quos cane & oue placabant. Fuit enim Væiouis ædes inter Capitolium & arcem inter duos lucos. Febris uero phanum triplex: unum in capite uici longi, alterum in palatio, tertium iuxta Mariana monumenta, cuius adhuc extare uestigia plerique asserunt. Quæ numina a Græcis originem duxisse crediderim: quippe Athenienses Contumeliæ & Impudicitiae aras sacrarunt, ut a contumeliis & probriis auerterent. Lacedæmonii, Morti & Timori, atque alijs affectibus templa dicarunt. Misericordiae quoque, Pudori, Famæ & Appetitioni Athenis uisuntur aræ. Romani Vitulinam deam, quod laetitiae præesset, magno cultu semper habuere. Etiam Paupertatis & Senectæ apud Gades sacella ostenduntur. Et Oethei Herculem Conopium, ne prouinciam infestam culicibus redderet, uenerati sunt. Nam culices Oethei conopas uocant. Sicut de Apolline

Culiciario proditum est, qui in Attica colebatur, quod infestos culices ex agris propulsa- ret: & Hippothonus Iupiter apud Erythræos, & Erythibius Apollo apud Rhodios habentur maximi, erythibam enim Rhodii rubiginem dicunt. Bœotii quoque Apollini Pomopioni sacra facere dicuntur, ne muribus prouinciam redderet obnoxiam. Apud eos enim mus, pomopios nuncupatur. Et tamen Fortune præcipuum numen Romæ fuerit, non minus tamen apud alios culta celebrataque est. Nam Feretano in oppido, & in Algido, atque Antii, Equestris Fortune templum, & alterum Præneste satis uetustum, & multa religione inclutum uisebatur, ubi sub imagine duarum sororum colebatur, ex quo consulentibus certa edicula oracula putabant: ubi fortes primum a Numerio Suffio sitas fuisse, fama fert, sicut Lyciæ fons sortes antiquissimis characteribus, quibus futura prænoscentur, emittere traditur. In Eubœa quoque Rhannis urbs fuit, in qua Fortune templum habebatur maximum, & multis cæremoniis sacrum. Præ cæteris autem Syri Fortunam impensius coluisse feruntur, cuius simulacrum ad Orontem summo ingenio & arte, ut Pausanias ait, a Sicyonio Eutychide effictum erat: sicut Athenis in Prytanio simulacrum ἀγαθῆς τύχης, supra omnium seculorum memoriam insigne colebatur.

Quoties opima spolia, cæsis hostium ducibus, Romæ relata fuerint, & quoties Iani templum clausum sit, aliisque scitu non indigna. Caput XIII.

Opima spolia, quæ regibus ducibusque hostium cæsis, Ioui Feretrio in Capitolio ferrebantur, ter solum a Romanis ducibus, qui fortem strenuamque operam reipublicæ nauarunt, delata fuisse comperimus. Prima Romulus urbis autor & parens, de Acrone Cenimensii duce, post rapras Sabinas detulisse fertur, quo tempore Iouis Feretrii templum dicauit. Fuere enim Cenimenses ex Sabinis, Latio propinqui, qui unâ cum Crustumini & Antemnatis ob raptarum contumeliam, contra Romanos primi sumpserunt arma. Iouis uero Feretrii templum fuit in uertice Capitolini montis, exiguum sane & angustum, sed religione sanctum, & propter uerustatē longè primum. Neque magno post interuallo Cornelius Cossus dux ea tempestate inclytus, secunda detulit spolia de Larte Tolumnio, rege Veientum, quem acie uicit, & manu confecit. Veientes enim gens Hetrusca fere, cum quibus & Romanis multiplici bellus manu strenuus & bonus imperator, de Viridomaro Gallorum duce, seu Britomartone apud Clastidium uicto, opima spolia reportauit. Cum Gallis enim & Romanis ad interuentionem, & sæpe Marte atrocissimo dissensus est. sed hi Insuores fuere accolæ Apium, qui post Senones arma contra Romanos tunc & sæpe alias moliti sunt. Feretrius uero Iupiter, uel a ferendo, seu feriendo dictus, quasi ut ducem dux feriret, se propicio & iuuante effectum sit. Ex cuius æde, si quando fœdus ferire, aut pacem Fœciales inire uellent, sicut ex Capitolina arce uerbenam & gramen cum terra euulsum, ita lituum & lapidem silicem, quo fœdus percuterent, sumere mos erat. Opima uero, uel ab opibus ut ait Varro, uel ab iniuncto opere, cum uictoribus tantum laudis accesserit, nominatum sumpserunt: seu quod fidei propius est, opima ampla dici, sicut opimam prædam, & opimum bouem dicimus. Hæc nisi duces, regesque, quorum auspicio res geruntur, suis met corporibus dimicantes, hostium ducibus detraxerint, necemque & exitium intulerint, haud quaquam opima dici uoluerunt. Fuere qui crederent, Ioui Feretrio spolia opima, prima trecentis assibus: secunda Marti, octoginta: tertia Quirino, assibus centum, ex commentariis Numæ præmio constituto, fuisse consecrata. Sed admonuit me huius rei mentio, uenitque mihi in mentem, id quod ueterum monumentis extat, ter quoque templum Iani, pacatis undique populis, ocioque & pace compositis, quandiu Romana res stetit, clausum fuisse. Ex qua re consecrari licet, Romanos a gerendis bellis & strepitu armorum, partim ocio & laxamenti habuisse: atque ideo militari usu assiduo, manu promptos, fortesque bellatores euasisse. Semel a Numa templum Iani clausum fuit, per id tempus quo Romæ regnauit, annis fere IIII. & XL: quo tempore Iani ad infimum Argileti indicem belli pacisque consecrauit, cum populus Romanus tranquillam pacem ageret, & a belli tumultu hoies ad deorum cultum, curamque reuocarēt. Iterum post primū Punicum bellum, cum ad Aegades insulas nauali prælio contra Carthaginenses felici uictoria pugnatum est, ab urbe

Iupiter Hippothonus, Apollo Erythibius & Pomopion, Fortune cultus apud exteros.

Sortes. Rhannenses, Syri.

Prima spolia opima.

Iouis Feretrii templum.

Secunda spolia opima.

Tertia spolia opima.

Feretrius Iupiter unde.

Opima spolia unde dicta.

Iani templum quoties clausum.

Carthago ue
tigalis Po-
pu. Roman.

condita anno fere quinquagesimo, icto cum Carthaginensibus foedere a Luctatio, Mar-
co Attilio & Tito Manlio consulibus. Quo tempore diutino bello fractis animis, uecti
galis & stipendiaria populo Romano Carthago facta est, sed breui tempore: tertio impe-
rante Cæsare Augusto, post bellum Actiacum, Antonio & Cleopatra uictis profliga-
tisq; pace terra mariq; parta, cum tot dissonas gentes nationesq; societate & foedere iun-
xisset: & a ciuili dissensione, assiduisq; cladibus populus respirasse, & quietis imaginem
sumpsisse uisus foret. Qui tamen ter Ianum clausisse dicitur post Actiacam uictoriam:

Templa Iani.

quidam templum ad infimum Argilleti, medium circa forum, contra Capitolium fu-
it, forma quadrata, haud multæ amplitudinis. Siquidem cum Iani simulacrum & aram
tecto clausisset, non multum ultra spatij occupauit. Et sicut duplici facie & bifrons effin-

Iani templi bi-
ne fores.

gebatur, sic binis utrinq; foribus munitum erat, ut alteris oriëtem solem, alteris occiden-
tem prospiceret. Ipsum deinde ad forum transitorium translatum memorant: captisq;
Faleris, quatuor portarum fuisse extructum, quod Iani simulacrum cum frontibus qua-
tuor, multo æuo uetustum, ibi erutum fuisse dicerent. Aliud quoque Iani templum ad
forum Olitorium cõspicuum fuit: quod C. Duillius, qui triumphum naualem egit, pri-
mus extruxisse fertur. Ad hoc templum, bellũ suscepturus consul, frequenti senatu, pri-
moribus patrum ac militibus comitatus, accedebat. Ipse incinctus ritu Gabino, solenni

Belli suscipi-
endi initium

more fores templi recludebat. Is uero amictus, erat toga super tergum sic reiecta, ut la-
cinia reuocata hominẽ cingeret. Qui habitus uestitusq; ex eo sumpsit ortum, quod Ga-
bini cum operarentur sacris, repentino hostium incurſu, ut erant incincti zonis, ab aris
ad prælium profecti, insignem de hoste tulere uictoriam. Quod compar fuit cum eo,
quod de Pausania autores produnt, qui cum extra militum stationem sacrum faceret,
Lydos repente incurſisse, & sacrificij apparatus disiecisse: ipsumq; & comites, ut erant

Toga Gabi-
na.

inermes, Ioris prosequutos Lydos fugasse: inde institutum mansisse, ut Lacedæmonij in
ephebos flagris desæuissent. Inde è columella, quæ pro Bellonæ templo sita erat, hastam
consul iaciebat: sicq; acerrima bella & maxima pro aris focusq; proq; imperio indicebat.

Belli indice-
di ceremoniæ
Iani simula-
crum.
Numerare
gestu manus

Eius uero simulacrum cum clauis effingebatur & uirga: dextra, trecetenarij: sinistra, sexa-
genarij: quarq; numeri figuram, quot diebus annus terminabatur, manu significans: q; p-
pe ueteres gestu manus modo dextræ, nunc sinistra, & digitorum depressione, aut cir-
cunflexione, sæpe annos dinumerarunt. Siquidem digitus minimo proximus compli-
catus, senarium ostendit numerum: circulare digitos sinistra, modo decẽ, nunc triginta:
palma porrecta, XL: superiore uero digito depresso, LX significari tradũt: Cetenarium
uero numerũ de sinistra transferri in dextram: & hsdem digitis quibus in læua, sed non
eundem numerum designari. Aliosq; gestus alios numeros figurauit. Nonnulli Ianum
ita effinxere, ut in dextra T notam haberet CCC, in sinistra uero, ZE, LXV, denotarẽt.

Iani diuersa
nomina.
Iani triplex
statua i foro
Romano.

Cui etiam duodecim aras (quot mensibus annus claudebatur) Romæ dicatas, Varro si-
gnificat: sicut in agro Larissæo iuxta Magnesium, portus Achiuorum duodecim habuis-
se aras: & iuxta Ilium Lecti ara xñ. dijs dicata ferebatur. Dionysius tyrãnus iunior, ut no-
tam dierum totius anni traderet, in Prytaneo Tarentino fixit cadelabrum: in quo tot suc-
cendebantur Iychni, quot anni dies erant. Perfici quoque reges, trecentos sexaginta quin-
que iuuenes puniceis uelatos amiculis, pro numero dierum totius anni qui lateri astar-
rent, promptos & expeditos habuere. Ipse autem cum solennia exhibentur, in præfatio-
ne sacrorum, uarijs nominatur nominibus. Nam & Geminus pater, Iunonius, Conſui-
us, Quirinus, Patutius, & Fluius, pro multiplici potestate dicebatur. Cuius in foro sta-
tua triplex fertur fuisse: ad unam conuenire creditores, ad alteram qui scenus redderent,
ad tertiam qui locarent. Sed præter Iani templum, quod pacatis undiq; populis claude-
batur, fuit Romuli templum in Quirinali, omni tempore clausum, quod patefieri non
decebat: quasi arcanum haberi uellent, an humo tectus, an inter diuos relatus fuerit: ta-
meti Varro post Rostra, Romuli sepulchrum fuisse dicat: quod inter antiquissima ur-
bis monumenta adnumeratur. Ante cuius ædem, testante Plinio, duæ myrti fuere: una

Romuli tem-
plum semper
clausum.
Myrti duæ
ante Romuli
templum.

patritia, altera plebeia: quæ pro augmento uel damno senatorij ordinis uel plebeij, modo
foecunde redundabant, nunc detrimento languebant. Apud Helcos Plutonis templum
semel annis singulis aperitur, & quanuis patens, nulli ingredi fas erat. Corinthi quoq;
Necessitatis & Violentiæ phanum fuisse ferunt, a cuius limine arcentur omnes. Con-
tra uero, ædem Horæ perpetuo apertam Romani uoluere, illiusq; aditum patere omni-
bus. Cur autem indicem belli pacisq; Ianum potissimum ferat, uariata memoria est. Sed
tamen in diuersum autores trahat, illa nobis ratio potior & præstabilior uisa, quod cõ-
sub præside Iano temporum ratio uicesq; habeantur, ideoq; & bifrontem fingi, & tam an-
ni principium, q̃ finem Iano dicari conuenerit. Sic temporum qualitas siue bellum, siue
pax futura esset, sub ipsius præsidio & tutela foret. Aptus, ut omnia hostilia esse, & cun-
ctis bello ardere, uelut cõtra hostes profecto deo: clausus uero, tranquilla pace uigere, &
ab armorum strepitu procul esse, designaret.

Plutonis tem-
plum,
Necessitatis
& Violentiæ
templum,
Horæ templi
Ianus cur &
belli & pacis
index.

Verbum liberorum & parentum, in edictis prætorum quos comprehendat, & an ad omnes in
infinitum extendatur. Caput XV.

IN edicto prætoris de in ius uocando, scriptum est: Prætor ait, parëtem, patronum,
liberos, parentesq; patroni patronæue, in ius sine permissu meo ne quis uocet. Quæ
rebatur apud iuris studiosos, qui tunc animo uacuo & soluto in foro conuenerant,
cum prætor coerceat hoc edicto illos, qui se prius non adito, parentem aut patronum,
parentesue, aut liberos patroni, in forum uel iudicium traxerint: num is qui auum pa-
ternum, qui supra parentem est, uel qui nepotes patroni, aut pronepotes, qui inferiores
sunt, sine permissu prætoris in iudicium uocarit, pariter in edictum committat, perin-
de quæ multandus & coercendus pœna sit. Quod est dicere, num parentis nomine, aut
liberorum, superiores supra patrem, aut inferiores ultra filios comprehendantur edi-
cto. Anceps quæstio fuit inter ueteres iurisperitos, & diu in utranq; partem agitata, ple-
risque arbitrantibus in consularibus edictis, & tribunitijs rogationibus tanquam diuer-
sa dici, liberos, nepotesq;. Multis contra opinantibus, maximeq; antiquorum opinionem
probantibus, qui censuerunt parentis nomen ad tritauum usque extendi: liberos uero,
ad trinepotes: ultra hos, posteriores nuncupari: ex ascendentibus uero, maiores. Nos po-
stea cum in legum controuersis uersaremur, admodum eleganter in Cassij commenta-
rijs, in hanc sententiam scriptum definitumq; inuenimus: Qui legem duodecim tabula-
rum interpretatus, tam in senatusconsultis quam prætorum edictis nomen parentis ad
superiores, & liberorum ad inferiores ad utrunque sexum, & in infinitum extēdit. Nec
modo liberorum, sed natorum nomen ad idem produci: liberosq; habere non eum dici
solum, qui plures, sed qui unicum habeat filium. In cuius sententiam reliquorum iuris-
peritorum opiniones postea concessere. Caius tamen Caligula quum nullum rapinis
modum faceret, posteros non ultra filios extēdi, nequiter cauillatus est. Lampridius ue-
ro in Alexandri uita a uulgi sermone nõ diuersus: Parentis nomine non superiores mo-
do, sed cognatos affinesq; comprehendit censuit. Ex quibus sine controuersia liquet, id
de quo uerbis disceptabatur, pari multa afficiendum, qui auum paternum, qui supra
parentem est, uel patroni nepotes, qui inferiores sunt, in forum uel iudicium traxerit:
quam qui parentem, aut patronum, uel patroni filios, inconsulto prætore in iudicium
uocauerit.

Liberos habere
q; dicantur

Quæ & quot curiæ Romæ fuerint, & uerbum curia sine adiectione nominis, quam curiam
designauit. Caput XVI.

DEambulabam aliquando Romæ cum Pomponio Læto, uiro literarum & lo-
corum ueterum exequētissimo. Cumq; antiquitatis studio ruinas urbis & ue-
terum monumēta quicquid uisendum esset & memorabile, scrutaremur: in
ruinis templi Pacis, grandioribus literis extantibus, effractum ibi marmor le-
gimus hac inscriptione: IN CURIA HOSTILIA. Quærebat a me Pomponius, ubinam
curiam Hostiliam quondam fuisse crederem. Cum q; me arbitrari apud Rostra Hosti-
liam curiam fuisse, ibi que Tullum Hostilium regem curiam iuxta Rostra construxis-
se (autore Varrone) respondissem, Rostra autem in foro esse Romano: siquidem ex ro-
stris nauium Antiatum, suggestum in foro extructum legimus: in quibus clarorũ uiro-

Curia duoru
generum.

rum imagines, q reipublicæ nauarunt operam, p immortalī gloria sape statui & colli
sclebant. Fuisse q duorum generum curias: unum, in quo sacerdotes res diuinas, sacra,
& cæremonias, cultusq; deorum curarēt: alterum, ubi senatum de rebus publicis, & ad
populum pertinentibus consulerent. Quid tu, inquit Pomponius, cum simpliciter cu-
riam nulla cognominis adiectione apud autores legimus nominari, de qua intelligi
portere cēses? Statuam enim Porfennæ accepimus iuxta curiam fuisse: sed de qua intel-
ligi deceat, non sane definitum est. Nam & Calabram curiam legimus iuxta Capitoli-
um, quæ Casæ Romuli fuit proxima, quā sine calatione aperiri non licuisse scribit Var-
ro. Et ueteres curias, ubi pontifices de sacris sacerdotib; & religione deorum, deq; cæ-
remonijs consulebant. Et Pompeij curiam, in qua senatus frequens est haberi solitus:
ibiq; Iulius Cæsar, idibus Martijs coniuratorum manibus oppressus, interijt. Et aliā co-
gnomento Pompilianam, nouitia denominatione: & diui Iulij, quæ Iulia dicta est: & Au-
gusti curiam, quam in comitio ipsum consecrassē memorant: in quibus templa per au-
gures, ne prophana essent loca, ne' ue edita senatusconsulta irrita forent, inaugurata fue-
re. Et Gerusiam, quæ seniorum dicta, & Octauia, sicut Leucadiam ac Saliorum: siquis
dem Salij propriam habuere curiam. Atq; omnes deniq; curias suis nominibus notatas,
definitasq; uidemus. Sed quia nullo nominis cognomento frequenter curiam apud au-
tores legimus, de qua intelligi conueniat, equidem dubito. Tamē si me opinio non fallit,
inquit Pomponius, memini Afconium Padianum dicere: Rostra ad comitium, propē
iuncta curiæ fuisse: nulla propria denominatione exprimens curiam, licet aliō translata,
& noua postmodum facta sit. Ex hoc arbitror, inquit, id quod necessario redundat, cum
in Rostris olim curia Hostilia fuerit, ut Varro & autores tradunt: cum simplici nomine
curiam absque cognomento enunciari uidemus, antequam aliō translata foret, de Hosti-
lia, quam ibi legimus fuisse, intelligi oportere. Ad hanc curiam ad dextram supra comi-
tium græcostalis erat, statio legatorum exterarum gentium & nationum. Ad quam si
iniuriam questi uenirent, aut mandata haberent, accedentes præsto! abantur, & subsiste-
bant. Athenis multiplices fuere curiæ, inter quas Cholargea præcipua nominationis,
quod inde Pericles oriundus foret: & Phylaidarum, ex qua Pisistratus, & aliā magistra-
tum curia, ubi iura dabāt, quod Prytanion dictum est. Megarense uero cū eorum cu-
riam, in qua Timalci tumulus fuit, inter mira & memoranda ducerent, tanquam quid
uisendum & mirificum, propter maximas substructiones, Marco Antonio ostendisse di-
cuntur. Mox sciscitātes quid de illa sentiret, arbitrati miris illā laudibus eius testimonio
celebrari, futilem & nullius pensi iudicauit. Cui haud absimile est quod de Chijs prodit
tur: qui cum ex Chio marmore uersicoloribus maculis, urbis muros tanquā quid mi-
rum Ciceroni ostentarent: magis mirum fuisse, si ex Tiburtino marmore illos constru-
xissent, allegauit.

Calabra cu-
ria.

Curia per se
quid sibi ue-
lit.

Græcostalis.

Curia multi-
plices Athe-
nis.
Prytanion.

Ciceronis di-
sum.

Quæ fuerint Romanarum tribuum nomina, & unde dictæ denominatæq; sint: & quæ apud
exteros celebrentur. Caput XVII.

Ro. popul^o
in tres tri-
bus diuisus.

Curia.

Decuria.
Decuriones.
Iuno mensilis
& quiritia.

Tribus Romanas, quas quinque & triginta fuisse constat, unde dictæ, quæ que
singulis nomina fuerint, quia subobscura quæstio est, nec satis obuia, in Vesu-
uino meo, dum ruri agerem, indagare uisum fuit. Romulum uobis condito-
rem, in tres tribus populum diuisisse, Titientem à Titio, Ramnēsem à Romu-
lo, & Lucerem à Lucumone: singulisq; illarum tribunos præfecisse, & quaque tribum
indecem curias partitum esse, illisq; curiones præposuisse, ita ut triginta essent curiæ,
Dionysius auctor est. Rursusq; singulas curias in decurias, præfectos illarum decurio-
nes dixisse, ut in sua quisq; curia sacra facerent, suamq; aram haberent: ubi Iuno Mensalis,
quæ Quiritia dicta est, colebatur: feriasq; obseruarent, ac ex raptarum nominibus de-
curijs nomina fuisse, multi asseuerant. Tullus uero Hostilius in honoribus & magistra-
tibus dandis fecisse dicitur turmas, sicut erāt Athenis curiæ, quæ uice tribuum rogaren-
tur. Aucta mox ciuitate, & latius propagato imperio, tribus simul cōstitutæ & numero
auctas, ut postremo quinque & triginta fuerint. Ac ex locis quibus duxere originem,
aut à conditoribus, nomina tulisse autores tradunt: ita ut post pugnam cum Latinis ad
Regillum lacum, tunc primum triginta unam tribus Romæ factas inueniamus. Afcitia

deinde nouis ciuibus, ad quinque & triginta illas propagasse facile crediderim. Romilia
ergo tribus, quæ & Quirinalis dicta, quod à Romulo instituta, ex his quos in ciuitatem
asciuerat ex agro, quem de Veientibus ceperat, & ex Sabinis: & Titientis siue Titia, à Ti-
to Tatio, dictæ nominatæq; sunt. Procedente mox tempore, quum Tarquinius Priscus
tres adijcere tribus ueteribus uellet, augurio detentus est quo minus faceret. A Seruio
Tullio post classes centuriasq; constitutas, Suburranam, Palatinam, Exquilinam, Collie
nam, quas urbanas appellauit, & à parte cœptæ urbis nominauit, additas fuisse memo-
rant. In quas manumissos, si reipublicæ Romanæ participes esse uellent, ut unā cum ci-
uibus censerentur, distribuit. In has quatuor urbanas, Quintus Fabius Rullus omnem fo-
rensem factionem postea exeretam, censor cœgit: quod adeo populo gratum dicunt fu-
isse, ut ex hoc Maximī nomen assequi meruerit. Proditum tamen memoriæ est, tempo-
ribus Syllæ, libertinos ex factione Carbonis, & bello sociali Latinos populos in quinque
& triginta tribus diuisos, ius suffragij habuisse. Lapsis inde temporibus, cum Cn. Manlius
tribun^o plebis, homo summa temeritate, perniciosissimas leges ferre uellet, ut libertinis
in omnibus tribubus ascribi & suffragari liceret: ita à Cn. Domitio prætore truci orati-
one contractus fuit, ut sublata rogatione, turpissime destiterit. Demum Clodius tribu-
nus plebis, dum infensis animis patritios insectatur, ut libertini q in tribus solum tribu-
bus suffragia ferebant, in urbanis quoque, quæ ingenuorum sunt, suffragari possent, le-
gem tulit & promulgauit: quod aliquandiu mansit. Præter q; has urbanas, reliquæ rusti-
cæ dictæ, à quibus transire ad urbanas, Romano ciui fuit probro datum. Est tamen lite-
ris proditum, Scipionem Nasica, licet moribus spectatissimū, à rusticis tribubus ædi-
litas repulsam tulisse, quod candidatus dum obuias manus daret, & suffragia ambiret,
rustico opere duratas manus illis obiecitaret. Ab Appio uero Claudio, cum ex Sabinis
magna clientum manu Romam commigraret, Claudiā tribum & Lemoniā à pago
Lemonio, qui extra Capenam uia Latina fuit, dictas memorant. Sic Pontia, Crustumina
nia, & Saptia ab oppidis, quorum ciues in urbem asciti fuerant, dictæ nominatæ: que
sunt. Ea enim urbs Saptia in agro Campano fuit, Crustuminium in Sabinis. Post uero
incensam à Gallis urbem, cum Camilli opera ciuitas restituta foret, quatuor ex nouis ci-
uibus, qui in ciuitatem asciti erant, tribus additæ sunt, quas ex locis nominatas facile cre-
diderim. Hæc fuere Stellatina, Sabatina, Tromentina, & Armenis: quas etiam urbanas
appellari audio. sed hæc Saptia, & Sabatina, quæ & Fabiana dicta est, peculiare quon-
dam diuo Augusto fuere: atq; ideo cum in campum descenderent, ne quid à quoquam
desiderarent, pluribus ab eo muneribus donatæ sunt. Armenis seu Narniensis, ea tribus
fuit, in qua cum Liuius cēsor nomen ferret, Claudius Nero, cum quo censuram frequē-
tem iurgijs egit, quod non syncera fide secum redijsset in gratiam: eundē Liuium equū
uendere iussit, reddens talionem: quippe Liuius citato nomine Claudij in Pollia tribu,
ob ueterem similitatem prius equum uendere coegerat. Sabatinam uero, à lacu Sabate
nuncupatam uolunt. Papyria quoq; Pupinia & Pupilla, ex suis progenitoribus uo-
cantur. Quauis Pupinam ab agro Pupino dictam, est non immerito existimatum. Me-
tiam à Metio oppido claro & peruerusto, cuius memoria inter mortua est, quidam di-
ci opinati sunt. Hanc Metiam Marcus Liuius Salinator in censura cum cæteras tribus
æarias fecisset, quod se ut nocentem condemnassent, & postea consulem censorem q;
fecissent, solam multa exempt, & sine noxa reliquit. Phalerinam & Ophentiam, Lu-
cio Flacco & Lucio Plautio consulibus additas tribus accepimus. Sed Ophentina ab
Ophente fluuio dicta est. Sic Volscina, Terentina, & Faucia: quarum sicut loca origi-
nis ob uetustatem interciderunt, ita nomina originum abolita, memoria oblitterata sunt.
Sed Fauciam pluribus cladibus insignem, si quando in comitijs prima rogabatur, uelut
tristi omine infamem & detestabilem, omnes abominandam putasse, autores memorāt.
Constat enim hanc Fauciam tempore captæ urbis, quo ad Alliam fœde pugnatum est,
& Caudinæ pacis, & ad Cremeram infelicis pugnae, quo pericula & terrores republi-
cæ perpeffa est maximos, primam rogatam fuisse. Ideo si quando rogabatur prima, tristi-
tiam & calamitates, exitialeq; omen adferre credita est. Neq; ignoro Mentinam, Pollia,
& Galeriam, haud longe post additas tribus, cæteris adnumerari: quas ex locis nomina

Romilia tri-
b^o siue quiri-
nalis.

Suburrana,
Palatina,
Exquilina,
Collina,
Urbanæ trib^o

Fabius un-
de Maximī
cognomen
adeptus.
In xxxv tri-
bus Latinus
pop. diuisus.

Libertini in
urbanis suf-
fragabatur.
Tribus rusti-
cæ,
Scipio Nasica
repulsam à ru-
sticis tribub^o
tulit.
Tribus Clau-
dia & Lemo-
nia.
Crustumina

Saptia,
Stellatina,
Sabatina,
Tromentina
Armenis.

Armenis seu
Narniensis.

Sabatinā,
Papyria,
Pupinia,
Pupilla,
Metia.

Phalerina,
Ophentina,
Volscina,
Terentina,
Faucia,
Faucia in co-
mitijs primū
rogata exiti-
ale omen af-
ferebat.

Mentina,
Pollia,
Galeria.

sumpsisse, haud dubie existimari. Hæc enim Pollia tribus fuit, quæ cum Flaviâ rogationem de poena Thufculanis irroganda, quorum consilio defectiones à populo Romano fiebant assidue, omnes tribus antiquassent, sola uerberandos necandos que, eorumque bona iure belli publicanda censuit: quod tam ægrè Papyria tribus tulit, ut neminem ex Pollia candidatum, Papyria quæ Thufculanis prior erat, ad honores euehi passa fuerit. Quo autem tempore lex de ambitu à Caio Petilio lata est, Pomptinam & Publiciam, mox Anthesim & Velinam adiectas tribus fuisse constat. Hæc enim à Velia edito urbis loco, seu à Velino lacu, cui incolæ in ciuitatem asciti fuerant, denominata fertur. quanuis Velinam cum Exquilina in urbem uno tempore ascitas Liuius tradat. Sed Anthesis iuniorum plerumque fuit: cuius in dandis nominibus fors prærogatiua plurimum ualuit. Præter quas fuere Aniensis, Aemylia, Sergia & Cornelia, ex claris Corneliorum & Aemyliorum familijs ductæ: quorum autores nomina familiarum dando tribubus, ad posteros famam nominis transmisere. Sed Anientem, Marco Fulvio Patro, & Tito Manlio Torquato consulibus, tribum ueteribus additam inuenimus. In Aemyliâ autem, ut Formiani & Fundani: in Cornelia, ut Arpinates nomina ferrent, quandoque rogatione promulgata cautum fuit. Præter quas erat prærogatiua iuniorum & seniorum, quibus Veturia & Galeria nomen. Nanque ex ipsis centurijs, facto iterum delectu ex iunioribus & senioribus, præstantiores ætate & dignitate, in proprias centurias seligebant: quarum in ferendis suffragijs erat prærogatiua & primus honor. Hoc tamen dicere ausim, actores Atellanarum hoc priuilegio datos: ne tribu, in qua ascripti erant, à censoribus amouerentur. Sicut Augustus histriones immunes uerberum fecit, & ne flagellis cæderentur, edicto inhibuit. Quodque ex quinque & triginta tribubus in comitijs si quando rogarentur, quæ plures in eandem sententiam irent, cæteris præualuisse: eamque tribum, cuius in ferendis suffragijs prærogatiua fauor inclinauit, & quæ primo suffragabatur, cum ipsius auctoritatem omnes tribus facile sequantur, tantum roboris habuisse, ut pro quo candidato suffragium rulerit, eum aut ipsis comitijs, aut in proximum annum ad honores prouexerit. Illud quoque non est ab re dixisse, Athenis decem tribus, quarum suffragijs, pacis belli que temporibus respublica stetit, à regibus qui imperitarunt, nomina sumpsisse: singulas que tribus in decem genera distinctas fuisse. Ex quatuor enim tribubus, in qua olim ciuitas diuisa fuit, Clisthenes decem effecit. Nanque à Cecrope, qui primus regnauit, tribus Cecropis dicta, sicut Egeia altera, tertia Erichthis, Pandionis, Athamantis, Antiochis, Leontis, (ex qua Themistocles fuit) Oenis, Eantis, Hippocoontis: quibus per subsequentes reges duæ additæ, Antigonis & Demetrias ab Antigono & Demetrio: qui ex suis nominibus, decem ueteribus illas adiecere. Hanc Eantidem ferunt, quum fortiter contra Mardonium & Persas pugnasset, illosque turpi fugasset fuga, ab Atheniensibus hoc proprium tulisse, ut soli illius tribules Spargiticis nymphis sacrum uictoriae faciant quotannis impensa publica. Post quas fuere, Alopecia, Athenonea, Pæanica, Decelêsis, Specia, Acharnas, Agraleuta, Alimusos (ex qua Thucydides) & Lacyas (unde Milciades) mox illis prioribus adiectæ, ex quibus iudices qui iura darent in foro, deligebantur. Eratque constitutum, ut nisi Cypriorum princeps, tribus Atheniensium nemo sorte educeret. Thuriorum quoque urbs in decem pariter tribus diuisa fuit, quas ex gētibus quæ in ciuitate ascitæ fuerant, denominarunt. Siquidem ex Arcadibus, tres Arcadicae: reliquæ uero, Bœotia, Amphistyonida, Dorida, Lyda, Athenaida, Euboida, & Nesyotis, nomina tulere. Ferturque idem Clisthenes tribus Doriensium, ne forent eadem Sicyonijs, quæ Argijs, diuersis nominibus notauisse. Nam præter tribum suam, cui Archæ nomē erat, reliquas ludibrio habitas, ex brutis appellauit. Quippe Hyatas, id est, suales, aliquibus Oneatas, hoc est, asinales, Chœreatas, hoc est, porcales nomina indidit: quibus mox aliud dixere nomē, hoc est, Hyleas, Pamphilos, Diamātes, & Egyleas. Helei uero, cum XII. tribus foret, postea bello Arcadico parte agrum amissa, in octo relapsi sunt: rursus restituto agro, eò uenere, ut X. fierent Traditum quoque est, Corinthios, postquam in unam ciuitatem asciti fuere, in octo tribus distinctos fuisse, quarum nomina prodita non sunt. Et Pyreses, inita cum Attalo societate, de noua tribu Attalida X. ueteribus adiecta cōuenisse, quod postea subsequenti est, Spar-

Pomptina, Publicia,

Velina, Anthesis, Aniensis, Aemylia, Sergia, Cornelia,

Veturia, Galeria,

Atellanarum actorum priuilegium, Histrionum priuilegium

Tribus decem Atheniensium.

Eantis tribus prærogatiuum,

Tribus decem Thuriorum,

Tribus duodecim Helei, Tribus octo Corinthios,

ta uero Aegida & Pitana præcipue tribus fuere, ex qua Menelaus oriundus fuit. Sicut apud Boios tribus Sappinia. Persæ autem urbes in quatuor sæpe curias diuisere: unam pueri tenebāt, & qui erant ætate imbelli, ad primam usque lanuginem: Alteram adolescententes primo flore ætatis, quibus ad militare munus satis erat uirium & roboris: Tertiam ætate matura uiri: Quartam senio affecti, qui nullo impliciti negotio, militiæ muneribus uacabāt, uitamque ocio exigebāt. Hiberos quoque apud Albanos in quatuor genera diuisos comperimus: unum ex optimatibus, ex quibus deliguntur reges, secundum ex sacerdotibus, tertium ex agricolis & militibus, quartum ex plebeijs & popularibus. De Megarensibus uero traditum est, olim in quinque tribus omnem regionem diuisisse, ut distinctio ordinis fieret: ex quibus alij Heraci, nonnulli Piraci, alij Megareses, plerique Trafpodiceij, ultimi Cynosurci dicti. Indi autem non per ætates & tempora, sicut Persæ, sed per munera & artes singulos populos in septem tribus partiti fuere: in philosophos, agricolas, pastores, artifices, milites, ephoros & consiliarios: qui licet essent pauci, & seuerissimis moribus astricti, tamen examussim facta regum pensabant, & cetera lege examinabant.

Tribus Spartatarum, Tribus Boiorum, Curia urbiu Persarum,

Tribus Hiberorum,

Tribus Megarensium, Tribus Indorum,

Historia de Scipione Asiatico, & morte Aemyliani Scipionis, quæ incerto autore fuit. Caput XVIII.

Scipio cognomento Asiaticus, superioris Africani frater, post superatum Antiochum & Asiam bello uictam, peculatus crimine accusatus à tribunis plebis quandoque fuit: cumque in carcerem duceretur, Tiberius Gracchus tribunus plebis (qui antea, quod de republica cum Africano dissentiret, in sensu Corneliorum genti fuerat) intercessit, eumque ne in carcerem mitteretur inhibuit: cuius rei beneficium, amicitia inter eos conciliata & affinitas fuit. Siquidem solenni die, quum Ioui epulum in Capitolio libaretur, Corneliam filiam matram uiro, ei desponsam dedit: quam ille tam cupide dilexit, ut duobus anguibus deprehensis in cubiculo, quum haruspices respondissent, mare angue dimisso, fore ut Cornelia mortem obiret: scemina autem, se occasurum: maluerit Titus Sempronius marem potius extinguere, quam illa morte obire immaturam. Ipseque haud multo post, duobus consulatibus & triumphis pariter clarus, ac censura honore insignis, moritur: superstitionibus Tiberio & Caio Gracchis, summis oratoribus, præcellenti ingenio, & suorum temporum eloquentissimis: ac Sempronia filia, quos ex Cornelia genuerat. Sed Tiberius cum legem agrariam turbulentissimam, inuisam patribus, contra senatus decreta tulisset, nouasque alias haud minus perniciosas ferre contenderet, duce Scipione Nasica, concursu hominum interficitur. Caius uero Gracchus tribunus plebis, dum improbis concionibus rempublicam uexat, actaque sua tueri uult, neque abrogari patitur, duce Opimio consule, serui manu caesus occubuit. Sempronia autem Scipionis Aemiliani (cuius summa dignitas, magnæque res gestæ fuere, qui ob Carthaginem & Numantiam funditus euersas, minor Africanus, & Numantinus cognominatus est) coniugium sortita fuit: cum qua non modica similitate & penè dissidio, quod eam ob morum prauitatem osam haberet, aliquandiu uixit: uenitque in suspicionem, ipsius necis, quæ fuit autore incerto, non minimam causam præbuisse. Quamquam de Caio Graccho, & Fulvio Flacco eius familiari, pariter ambigi dubitarique uideamus. Hic enim Scipio, licet maximus imperator, tamen fuisse traditur abstinentiæ, ut annis quatuor et quinquaginta, quibus in humanis egit, nihil dicatur emisse, nihil uendidisse, nihil ædificasse: atque in tanta rerum affluentia & opibus, quibus Carthaginem & Numantiam deleuit funditus, haud plus tribus & triginta argenti libris, aurum uero duabus, reliquisse. Qui tribunus adhuc militum, dum stipendia faceret, magnum Catonis futuræ magnitudinis testimonium tulit. Siquidem interrogatus, qualis inter primos iuuenum uideretur Scipio: hunc solum sapere, ceteros uero uelut umbras ferri respondit. Quod compar fuit cum Antigoni dicto de Pyrrho: quem magnum futurum uirum, si senesceret: & Scipionis de Mario, quem proximum post se imperatorem, professi fuerunt. Is quoque cum ab Appio Claudio cōpetitore in censura conuictus iactaretur, quod ciuium nomina ignoraret: curæ sibi fuisse potius, ne à quoquam ignoraretur, quam multos no-

Scipio Asiaticus peculatus accusatus,

Amor erga uxorem,

Tiberij Gracchi mors, Semproniae cum Scipione Aemiliani coniugium,

Scipionis Aemiliani abstinentia & frugalitas,

Catonis de Scipione eloquium,

Scipionis spei phlegma,

peregrinos militiae admittant. Proditumque memoriae est, in foedere quod cum Romanis & Antiocho ictum est, caueri, ne milites sub ditione populi Romani conducere, aut uoluntarios habere liceret. Inter auxilia tamen minor, in legionibus longe maior numerus adscribi assuevit. Sed tamen legionariorum, & arma grauiora, & disciplina fuit seuerior; auxiliariorum uero minor, nec tam exactae diligentiae; quibus in praelium euntibus, praeter sagas togasque & rectam tunicam, album aut rubrum paludamentum, quo socios ab hostibus internosceret, publice dabatur. Aphris uero, Caunis, Numidis, Lacedaemonijs, & Massagetis, in bellum profecturis, rufas uel puniceas ferre uestes moris erat; ut eo argumento uulnera & sanguis effusus non innotescerent, confidentiusque & sine pauore dimicarent; id quod apud Persas in usu fuit. Nanque Artaxerxes ducturus contra Cyrum, milites rubro sagulo ornauit, Cyrus albo. Agesilaus quoque ita copias instruxit armis, ut omnia aerea punicea uiderentur. Thraces pullas induti tunicas, in acies prodeunt; contra, Mybae & Aethiopes candido amictu. Samnites discolori ueste praeparantur, nonnunquam candida. Boii & Insabres auratis sagulis, Galli uirgatis cum torque aureo, Brytanni glasto infecti. Est enim fullonia herba, quae atro colore inficit, & hominem decolorem facit, Geloni hostium cutibus ornati, quo truculentiores uisu & aspectu formidabiliore essent. Aethiopes dimidiatum corpus minio, dimidiatum gypso folement illinere. Fertur Caius Caesar, ut in conflictu bellorum cunctis innotesceret, ad prima signa nouo colore amictus, & diuerso armorum habitu insignis prodijisse. Et Lucullus cum thorace squamoso, & amictu purpureo praeparari. Gylippus uero maximus imperator, sordida ueste & semilacera, ac cultu neglecto conspicuus erat. Agis quoque Lacedaemoniorum dux, a gregario milite nihil differebat; sicut Agesilaus, qui cultu corporis uili exultabat, exercitu autem ornato. Contra Alexandrum Macedonem, insignem cum regio habitu, tum Siculo amiculo & lineo thorace, duplicata ac ferrea casside, auro & gemmis arma honestabant. In quo illud traditur mirum, dum in India praeparatur, concussis armis, uisum barbaris lumine infundere, & monstrum ante se agere. Quod compar fuit cum Epizelo Atheniensi, qui (ut tradit Herodotus) in pugna Marathonica praeparatur, uisum monstrum, quod ante se conspiciebat occidere nisus, luminibus captus perpetuo mansit. Etiam Tiberij equus in conflictu belli, ore flamas interdum emittere uidebatur. Caius tamen Gracchus legem tulit ad populum, de uestibus publice militibus dandis, sine stipendiorum diminutione. Inde institutum, ut singulis militibus sagae togaeque in hybernis dentur, praeparauitque mos, ut in bellum profecturi Romani milites, singuli in tabulis describerentur; illorum, ut quae praeparati ceciderant, nota reuersis innotescerent; utque in delectu describendo, primus miles bono omine tanquam inde faustum felixque auspiciis futurum sit, conscriberetur. Id enim boni ominis esse, & prosperos eventus facere putabant. Apud Persas inualuit mos, ut profecturi in bellum, in cistam ante regis tribunal singuli singulas sagittas immitterent, mox reuersi, quaeque repeteret suam; ut ex remanentibus, illorum qui praeparati cecidissent, numerum innotescerent. Hi ergo in castris militiae edocti, hyeme pariter atque aestu diebus singulis mane & post meridiem, locum tenere, signa sequi, ordinem seruare, fossam fodere, sigere ualidum, militari gradu incedere, & alia militaria facere quotidiano usu ediscebant. Nam ducebantur, ceterionibus & tribunis, praeparate curandum erat, in locis ubi statua habebant, cogere tyrones milites, cum primis merere coepissent stipendia, ne sine consilio, sine imperio in hostes tenderent, per turmas hinc inde crebro concurrere, decurrere, clamare, locum tenere, imperium seruare, iussa exequi, seque in orbem colligere, cuneum facere & phalangem, ut sequi signa, & pati taedium, aestus ac uigilias assuescerent, ne pulsi loco cederent, & in acie quisque agnosceret ordines suos; ita ut usu quotidiano non minus ipsi sibi praeparati berent quod facto opus foret, nec hoc incitate ullo, nec imperate, quam ab alijs ediscerent. Quae disciplina praeparata Iphicrati traditur, ut sine ducis opera milites ita institueret consistere in acie, ut peritissime dispositi uiderentur. lactu quoque disci, cursu, saltu, iaculatioe, & lucra inuicem contendere, mos erat. Nandi quoque post solitas exercitationes iuuentutis Romanae summum studium in militari rudimento fuit, aliaque opera iusta militaria, quibus quasi simulacris pugnae, animos corporaque tanquam ad uerum bellum acuebant. Ad palum quoque exerceri, aut iaculis & sagittis ferire, nonnunquam fundis & lapidibus, disciplinae mi-

Alii atque aliae uestes habitusque militiae proficiscendi.

Gladium.

Imperatorum & ducum alii atque alii ornatus in bello.

Visiones monstrorum in bello.

Lex de uestibus publice militibus dandis.

In bellum profecturi.

Tyronum institutio.

Iphicrates.

Ad palum exerceri.

litaris erat. Fuit enim palus cubitorum trium, quem tyrones scuto & clauo uelut hostem petere, in eumque ictus & plagas inferre solebant. In quo id cauebatur in primis, ne dum ad palum ictus intendunt, ipsi hostium telis pateant; proinde oportebat animo eos & corpore intentos esse, non magis ad inferendos, quam ad cauendos declinandosque ictus; cui ludo Palaria nomen. Arcu quoque & sagittis plerumque Cretensis & Cydonis, exactissima cura milites instruebatur, sicut apud Graecos palaestra. Cyri uero disciplina fuit, ut milites semper opus facerent, & nunquam exercita iuuentus, nisi sudore praeparato, cibum sumerent. Qui etiam neque prandebat, neque cenabat unquam, nisi sudasset prius, & militaria obiuisset munera. Agesilaus quoque in gymnasio, ne ocio senescerent milites, exercitationis & uirtutis cuiusque praemia proposuit, leuibusque praeparatis experitudo assuefecit. Qui etiam Persarum regum mos traditur, ut cursus & pugnae dona militibus proponant. Alexander uero Macedo, ne ocio milites lasciuerent, certantibus uirtutis praemia Chiliarchas dedit. Praeparate ceteris Aurelianus Caesar nullum reliquit uacuum diem, quin se pilo, sagittis, ac militaribus armis exerceret. Et Maximinus senior, quauis grandis natu, campestrium exercitationum supra modum labores subiit. Antoninus quoque Bassianus Caracalla, praeparate quae se cum militibus exercebat, iter semper onustus armis pedes fecit. Id quod de Seuero scriptum accepimus, ut hyeme saeva & gelida, aperto capite per niues & pruinas, per montes syluasque cursitaret, in patientia laboris & uictus abstinentia supra fidem assuetus. Quibus documentis redacto in disciplinam milite, posito rudimento, & continuo usu firmato, legiones conscribebant. Praeparateque milites peregrinae militiae, inter auxilia Cretenses saepe militasse accepimus. Hi enim terrestri naualique praeparato, ad insidias, furta & rapinas, populando assueti: excursions maximas facere promptissimi sunt, in praeparato uero segnes; Cydones uero fortissimi, sicut Homerus inquit, illorumque arcus caprinis pellibus ornari plerumque literis adnotarunt. Idque a Iuuenale uersibus mundis significari crediderim, dum inquit:

Tu frue scabie mali, quod in aggere rodit,
Qui tegitur parma & galea; metuensque sagelli,
Discit ab hirsuta iaculum torquere capella.

Notat enim illa ueteris disciplinae rudimenta, quibus tyro miles in emittendis iaculis apud suum centurionem instrui solebat. Quinetiam Romanae militiae fuit, leuis armatura milites atque equites, loricas & galeas urinis pellibus tectas, quo truculentiores uisu forent, in aciem deferre; sicut Graecorum ueteres, pelles fluuiatilis canis pro capitis tegmento uice galeae detulere; equinasque iugas, & caudas in galeis, aut pennas struthionis cameli, nonnunquam leonis pellem pro conis apud Romanos fuisse constat, more Aethiopi, qui pelles equorum capitum cum ipsis auribus & iugis deferentes, nonnunquam pardorum pellibus leonumque amicti, acies subeunt & praeparantur. Thracibus in more fuit, e pelle uulpina cassides ferre, sicut Albanis & Hiberis cum ferinis galeis pugnare. Romanum non modo galeis, sed thoracibus & scutis ex crudis bouum cornibus uti solebant. Apud Graecos autem, Homeri testimonio, equinae iugae pro cristis fuere. Pyrrho & Philippo hircina cornua, Hammoni arietis caput, Achaes pennae uariis distinctae coloribus. Alii rubras cristas supra cassidem deferebant. Cimbrici & Theutones horretium hiatis animalium contexere galeas. Abradatae Persarum duci conus hyacinthinus erat. Cyrus cassidibus aeneis & conis albis milites ornauit. Cares gallos gallinaceos pro conis habent, Alexandri cassidem cristata iuga & pennae candidissimae circuncingebant. Nonnunquam insigne fuit Epiporoma. Galli non modo scuta, sed corallio ornabant galeas. Galatae partim cornua, partim quadrupedum habuere effigies. Samnites cum pinnis muralibus digladiantur, in praeparato uero cristatis galeis; sicut Lusitani, & Sacae Scythica gens, quibus neuuatis cristatisque galeis pugnare in usu est. Teucri, Mysi, & Thraces, super aeneas galeas bouis aures & cornua apponunt. Inter ceteros Conidus centurio, bello contra Mysos fertur miraculo fuisse, quod poculum supra cassidem, modo suscitans flammam, modo remittens deferebat. Eratque Romanae militiae uetus constitutum, ne miles sine comatu ab signis abeat, neue praeparato decedat, neue locum relinquat, aut e castris effugiat, neue discedat longius; sed explorato, & sub signis atque subsidijs positus, non modo in acies praeparate

Palus.

Sagittandi exercitium. Cyri disciplina militaris.

Agesilaus.

Persarum regum mos. Alexandri Maced. Aureliani, Maximini, Anto. Caracallae, Seueri.

Cretenses milites saepe inter auxilia Romanorum, Cydones.

Iuuenalis locus.

Galearum & loricarum in signa apud diuersas gentes.

Militiae Romanae uetus constitutum.

Scipionis ani
mauerio in
milites extra
ordinem de-
prehensos,

Discincti.
Macedonum
lex militaris

Aphri discin-
cti.
Sua quisq; o-
nera ferebat
Pugnare ex-
tra ordinem
iniussu ducis
non licebat.
Sacramento
militari non
adscriptis ho-
stē ferire, aut
militare, fas
non erat.

Iuramentum
legitimū mi-
litare,

Iuramenti mi-
litaris forma

Fortiter,

Lacedæmonij

Atheniensū
militū in Me-
garenses con-
fuetū iurame-
tum.

deat, sed lignatum & pabulatum uadat: omnia deniq; uelut si coram hoste, cauta prauis
facq; sint. Vtq; milites die simul ac noctu, iuxta parati, instructiq; ad nutum, imperiumq;
præsto sint: qui contra fecerat, aut ignominia notaq; afficiebatur, aut seuera correptione
capite luebat: tametsi nonnulli delicta eiusmodi lenius uindictarint. Namq; Aemylianus
Scipio, licet grauissimus exactor disciplinæ, quæ militem extra ordinem deprehende-
rat, fustuario plectebat, eumq; uulgato ad rem militarem exemplo, si Romanus ciuis es-
set, uitibus: si uero externus, fustibus cædebat. Est quoq; lege militari sancitum, ne lixæ
permisti cum equitibus uagentur: ne ue frumentum publicè datum, miles uendat: aut
prædas pecorum, uel mancipiorum uino commutet: ne ue gregarius miles, in acie uel
castris seruum aut iumentum habeat: neu quis, ubi tribunus militum fuisset, postea ordi-
nū ductor esset: nec qui ordines duxisset, miles postea fieret. Vtq; milites manipulares,
qui sub disciplina militant, semper cincti caligatiq; sint: quæ quidem caligæ multiplici-
bus clauis munitæ erant, discinctos enim, uelut ignauos & militiæ minime aptos puta-
runt: præcinctos uero, fortes & strenuos. Quare Macedonū lex erat militaris, ut qui mi-
les hostem non occidisset, non militari cingulo, sed capistro cingeretur: quod apud Car-
thaginenses seruatiū legimus, ut discinctos, postremos homines ducerent: tametsi Aphro-
ditum peculiaris feratur mos, fluxa tunica & discinctos incedere. Quinetiam ut in expedi-
tionem ituri milites, arma & uallum, nec non utrem, follem, scutum, gladium, tum sigd
ad usum uelint, interdum plus dimidiati mensis cibaria, absq; seruorum aut iumentorū
ministerio humeris ferant, antiqui moris & exēpli fuisse. Illud quoq; animaduertimus,
nemini in Romana militia extra ordinem, etiam in prouocantem, contra imperium pu-
gnare licuisse: idem Macedonibus, quibus iniussu ducis, aut arma capere, aut in ordi-
nes ire uetabatur. Quodq; nisi militari sacramento miles adscriptus foret, hostem gladio
petere, aut militare minime fas erat: perindeq; in eum militaris animaduersio fuit, qui
hostem militiæ sacramento non adscriptus occideret, aut qui classico reuocatus, tardius
pareret, q̄ qui ciuem aut sociū iniuria occidisset. Ideo laudasse Cyrus dicitur militem, q̄
cum hostem interfectorus, gladium eduxisset, classico receptui audito, ictus cohibuit &
hostem dimisit. Sed prius sua sponte decuriati equites, centuriati pedites, sacramēta mu-
tuō præstabant. Paulo deinde Aemylio, & Terentio Varrone consulibus, tunc primū,
quod nunquam antea factum, per tribunos militum a uoluntario sacramento, ad legiti-
mum iusiurandum milites adacti fuere. Quod quidē imperator præstare tenebatur pri-
mus, suo mox ordine subsequebantur legati, deinde tribuni, deinde centuriones, postea
decuriones, mox præfecti castrorum, demum milites: quod singulis annis, Calendis lanu-
arijs denuo præstabatur. Iurabant enim per deos solenne iusiurandū: postea in acta prin-
cipum, se iussu consulum conuenturos, neq; è castris, eorum iniussu, quæ sitis occasioni-
bus abituros, non fugæ formidinis ue causa extra ordinem recessuros, nisi teli sumendi,
uel hostis ferendi, aut ciuis seruandi causa. Neq; in exercitu prope ue decem passuum
millia, pluris argentei nummi furtum facturos: extraq; hastam, ligna, pabulum, utrem,
follem: siquid, quod pluris esset, nacti fuissent, id omne ad consules delaturos, aut domi-
nis reddituros. Nonnunquam alio sacramento milites adactos comperimus: tunc cum
ingens subeunda dimicatio foret, & in extremum discrimen res uenit. Vt nisi uictis, de-
bellatis, fuisq; hostibus uictores forent, se ad castra nunquam redituros iurarent. Tum
illud notatum est, quod si ab uniuerso exercitu iusiurandum consuli præstandum esset,
fatis fuisse, si centurio uel tribunus exercitus nomine, conceptis uerbis, sublimi uoce iu-
raret, omnisq; multitudo & singuli milites, communi conspiratione & consensu, in ea-
dem uerba silentio in se quisq; iuret. Hocq; iusiurandum, ac si concepta uerba singuli ex-
pressissent, perinde tenere, atq; sanctū & illibatum haberi. Apud Lacedæmonios uero
milites hoc etiam iuramentum præstare soliti sunt, eisdem cum imperatore amicos, ini-
micosq; habituros, utq; honorū malorumq; firma cōsensio inter eos & foederatio esset.
Neq; omittendum quod de Atheniensibus memoriæ proditum est, qui cum propter
quotidianas contentiones, & uiolatum ius gentium, infensi Megarensibus & animo ho-
stili essent: quoties milites solito militari sacramento adigebant, hoc etiam iusiurandum
illos subire coegisse, se intra militiæ tempus quotannis quoquo modo possent, Mega-

rensiu agros finesq; infesto exercitu inuasuros, & peruastatis agris, nihil intactum reli-
quos, atq; in eos omni clade belli grassaturos.

Diffensio inter duos ludi professores, super uerbo, inuenio & reperio, contra obseruationes
grammatici cuiuspiam. Caput XXI.

AMbulabamus in litore, dum Neapoli essemus, æstiuo anni tempore, cum iam
aduerserasset, ego & Iunius Antonius, & plerique studiosi paribus disciplinis
dediti, qui illuc ociandi causa aduenerant. Cumq; duos ludi literarij profes-
res, super uerbo reperio & inuenio graui contentione inter se iurgantes disce-
ptantesq; uideremus, libuit eorū disceptationi interesse. Atq; ex his alter, cum inuenire
diceret esse, impenso labore rem diu quæsitam assequi: reperire uero, rem nō quæsitam,
sed forte oblatam, nancisci, idq; Ouidij autoritate, qui in suo maiori carmine, dum Ina-
chum natam lo quærentem facit, post longos & irritos labores, his uerbis illam asatur:
Tu non inuēta, reperta es. Quos ipse uersus sic explicabat, ut diceret, te ego cū diu quæ-
sierim, non inueni, sed casu oblatam comperi. Ouidium ergo de significato uerbi, cōtra
illum dñdicare asserbat, qui uerbum reperio casus facit, non operæ. Quocq; minus du-
bites, (inquit ille) habes Latinæ linguæ doctorem non ignobilem: nec mora, commen-
tatiunculas quasdam grammatici hominis non incuriosi, quas secum adduxerat, è sinu to-
gæ depromit, in quibus ita scriptum erat: Excogitare cōsilij est, reperire uero fortunæ.
Vnde Ouidius, Tu non inuenta, reperta es. Hæc cum ille & pleraq; legisset, reclama-
bat alter, doctorem istum, nec uerba, nec mentem Ouidij intelligere quisse, labiq; erro-
re manifesto. Siquidem reperire, est cum labore aliquid quæsitum assequi, deductum ex
re & pario, parere enim est cum labore quærere, unde pecunia parta cum labore quæsi-
ta dicitur, imò eundem Ouidium, quem in medium ille adduxerat, eodem uersu signi-
ficantius contra demonstrare: Tu non inuenta, sed reperta es, inquit, quasi, ego te non ca-
su & fortuna nactus sum, sed studio & labore quæsitam, repperi. Quod & alio uersu eū-
dem exploratius significare aiebat: Examinansq; artus primo, mox ossa requirens, Rep-
perit ossa tamen. Præterq; hanc Ouidij autoritatem, idem apud autores probatissimos
usu continuo obseruari. Q. Curtius: Quippe Euphrates, inquit, altum limum uehit,
quo penitus egesto, uix sufficiens operi fitimo reperiunt solum. Et idem: Quia duces
asseruati profugerant, misit qui conquirerent, nec reperti. Suetonius in Cæsare: Idq;
eo studiosius facerent, quod aliquantum uasculorum operis antiqui scrutantes, reperie-
bant. Vides, inquit ille, reperire esse operæ & consilij, non autem fortunæ: Atq; alter cū
contra tenderet, & uoce immodica obstreperet, eadem sæpius & quædam nugalia repe-
tendo, cupidus ego istius doctoris mentem plane perspicere, accipio libellum à manib;
magistri, atq; in eo lego pleraq; nimium audacis doctrinæ & cōfidentis. Namq; eò pro-
cessit, ut singulos ferme ueterum probatissimos, quorum uestigijs nobis innitū operæ
precium est, à præscripta à se lege & dicendi norma dissidentes taxare non fuit ueritus.
Præter quæ, in eo admiratus sum, offendo & nanciscor ferè idē esse quod reperio, quod
procul à uero esse aperte liquet. Etenim si reperire est, aliquid impenso studio inueni-
re, ut est modo ostensum: nemo ferè quisquam id in uerbo nanciscor, & offendo, inueni-
et. Siquidem uerba hæc haud dubiè sub casu & fortuna sunt. Præterea qui rem ex quisi-
tius pensabit, inueniet nancisci id frequētius notare, rem scilicet forte oblatam, data oc-
casione assequi & habere. T. Liuius tertio ab urbe condita: Pacumius, inquit, Calanus ma-
lis artibus nactus opes. Idem, castris ponendis dispersos nactus. Cæsar idoneam tempe-
statem nactus dixit, id est, assequutus. Id quod, Festo Pompeio autore, scientissime pro-
batur: qui uerbo nanciscor, significatum assequendi potius, quàm inueniendi in suis cō-
mentarijs tribuit: & plerisq; ueterum autoritatibus, in quibus si nancisci inuenire dixe-
ris, profecto absurde & imperite loqueris. Hæc & pleraq; in eo cum legissem, cum me-
iam tæderet, librum restituo, atq; illos inuicem altercantesq; disceptantesq; relinquo.

Laurentium
Vallā norat
Elegantiarū
suarū lib. 5,
cap. 2.

Reperio unde

Offendo, &
nanciscor.

Ex quibus uictorij olim consules, & deinde sequuti duces, triumphare consueverunt.
Caput XXII.

Veteres Romanos olim non ex quibuscunq; uictorijs triumphare consueuissent, sed cum bellorum & uictoriarum causa eo munere digna uiderentur, triumphos egisse accepimus. Causa uero triumphorum licet a prima origine exiles fuerint atq; tenues, quippe quia exiguis uiribus & parua manu rem agebant; postea, aucto dilatoq; imperio, maiores certioresq; fuere, ut ad triumphum munus quisquam aspiraret. Cum Veientes olim Tarquinienesesq; pro Tarquinjs contra Romanos mouissent arma, & uelut a quo Marte utrinq; pugnatum foret, q; uno plus Hetruscorum in acie cecidisset, nec hostium quisquam postera die in conspectu erat, digna res triumpho uisa fuit. Itaq; Valerius consul, quanuis collega morte sublato, de Veientibus Tarquinienibusq; triumphum egit. Et P. Valerius, & T. Lucretius consules cum infesto exercitu in agrum Sabinum profecti, primo uastatione, mox praelio ita hostium opes afflixissent, ut nihil inde rebellionis timeri posset, triumphantes urbem inire. Quinetiam ex deditis & non captis urbibus, aut hostibus fuis & auersis, stante dictatore, a consulibus saepe triumphatum est. De Priuerno & Pometia, deq; Sabinis & Samnitibus, etsi non uicaptis, sed in deditioem acceptis, triumphare licuit: propterq; auersos & palatos hostes, Claudius Petilius consul, dictatore Q. Seruilio Hala, de Tiburtibus & Gallis triumphauit. Et Cornelius & Bebius consules, q; Ligures Apuanos non expectantes bellum, in deditioem acceperunt, & ad duodecim millia in alias terras traduxerunt, de Liguribus uelut acie uictis triumpharunt. Procedente mox tempore, cum propagato imperio, cum hostibus ualidioribus, magnis utrinq; uiribus bella agerentur, cautum fuit, ne cui triumphum, nisi quinq; hostium millia cecidisset, & iusta acie magnas copias fudisset, decernere liceret. Cuius rei fidem apud quaestores, ut quid laboris exhaustum, qd' ue cadis nosceret, amplissimo testimonio facere oportebat. Idq; non ab re uisum. Erat enim triumphus ingens honorum cumulus, quem multi duxerunt maximum uitae bonum, quo nisi magnis conatibus deuictis perauellibus, uictores bello duces honestabant. Utrq; nisi pro aucto imperio, non pro recuperatis his, quae bello amissa erant, triumphus cuiquam decerneretur. Quinetiam nisi suo ductu & auspicio, ac in sua & non aliena prouincia, eaq; pacata, & nullo manente bello, imperatores hostes profligassent & uicissent, triumphare nemini licuit. Ideo, Liuio & Nerone consulibus deuicto ad Metaurum Hasdrubale, Liuio, q; in sua prouincia rem gesserat, de Hasdrubale & Poenis iustissime triumphauit: Nero autem, qui potior uictoriae causa fuit, q; in aliena prouincia suppetias collegae dederat, ouans in urbem uictus est. Exq; duobus consulibus eandem prouinciam fortitis, contraq; eosdem militatibus, uni triumphum decretum, q; hostes fusius egerat, eiusq; ductu & auspicio parta uictoria fuerat, alteri negatum legitimus. L. Valerio Potito & M. Manlio consulibus, q; contra Aequos in Algido prospere rem egissent, Valerio triumphus, q; perseverantior in hoste persequendo, instando, urgendoq; fuerat: Manlio uero, ut ouans urbem iniret, a senatu datum est. Fuitq; animaduersum, q; tametsi uictis, fuis, fugatisq; hostibus, res triumpho dignas imperatores gessissent: si tamen neq; dictator, neq; consul aut praetor exercitui praefuissent: neq; legitimum haberent magistratum, cuius ductu & imperio uicti essent & profligati, triumphare nemini fas erat. Propterea L. Cornelio Lentulo, magnis rebus gestis, negatus triumphus fuit: q; pro consul Hispaniam prouinciam, non consul obrinisset. Tametsi Scipionem pro consulem, & cui saepe prorogatum imperium fuerat, de Hannibale & Poenis: & Cn. Manlium de Gallograecis, Paulumq; Aemilium de Ingaunis Liguribus, & Pompeium Magnum de Sertorio, pro consules egisse triumphos legamus. Perraro enim alicui triumphare permissum fuit, qui sine legitimo magistratu, & sine iusto imperio re gessisset: praeter Pompeium Magnum, qui tametsi in senatum per aetatem admissus non fuisset, eques Romanus adhuc, id quod contigit nulli, deuicto in Africa Domitio, triumphauit: cui hoc ferunt praecipuum contigisse, quod e tribus orbis partibus, speciosos egerit triumphos: sicut Camillo, qui treis triumphos unam egit, triplici uictoria ouans. Sed nec eum qui magnis perpeffis cladibus, & nimium cruenta uictoria esset potitus, tanquam lugubri, & parui compendij, q; multis funeribus, non multis commodis, rem publicam affecisset. Propterea Valerio consuli, uictori contra Gallos, ob cladem exercitus, nega-

Causa triumphorum a prima origine exiles.

Triumphorum causa exiles abrogatae.

Triumphus quibus admittitur.

Quia q; non conturbantur.

Pomp. Mag. eques adhuc triumphauit. Camill' tres triumphos unam egit.

tus triumphus fuit: cum magis dolor ciuibus amissis, q; uictoria hostibus fuis praerualisset. Nec eum qui exercitus Romam non deporasset, nisi perdomitam pacatamq; prouinciam successoris dedisset, more maiorum, Est tamen memoriae proditum, nonnunquam stantibus consulibus praetore qui in sua prouincia res gesserat, hostesq; fuderat, etiam sine consulibus triumphasse: duosq; consules de eisdem hostibus parta uictoria, triumphantes urbem inisse. Neq; negauerim, non semel, sed pluries in eodem magistratu, & contra eosdem hostes, propter res feliciter gestas, magnis saepe ducibus triumphare permissum: quodq; a principio urbis, non curru triumphali, nec equo uchi triumphantes, sed pedibus incedere assueuerant. Postea equo uchi, demum curru quadruplo triumpharunt. Tametsi Romulum de Acrone Ceninesium duce, curru quatuor equorum triumphasse, Dionysius asseuerat, ac ex duobus imperatoribus in magistratu positus, illi qui in supremo gradu est, soli triumphare permissum. Ideo consul cum dictatore, aut praetore non triumphat, ne minor potestas maiori aequata uideatur, ne ue auspicia, quae maioris magistratus sunt, cum minoribus confundantur, licet dictatorem & magistrum equitum unam triumphasse saepe legamus. Illud deniq; ex annalibus constat, Romanum ciuem, quauis quodq; si contra pyratas, seruos, aut fugitiuos, uel aliud genus hominum Romano nomine indignum, bellatum foret, tanquam belli causa erubescenda, quanuis parta uictoria, aut hostibus fuis, auersisq;, nemini triumphare licere. Contra uero ciues bello uictos, quia lugubris uictoria est, ipsiq; dux minime imperator censetur, licet bene gerenda rei occasione data: neq; ouare, aut triumphare, uel supplicationes cuiquam decernere, dum res pub. stetit, unquam permissum fuit, nisi post aliquot aetates, cum Aurelianus Augustus de Tetrico uiro senatorio (quem in oriente uicerat) & Zenobia muliere triumphauit. Apud Graecos uero seruatum diu est, ut qui imperator hostem fugasset, trophaeo donaretur: qui occidisset, aut funditus euertisset, triumpho, uel encamio & peplo. Fuisse autem pepulum uelum, in quo qui facinora gesserant fortia, singula egregie gesta, arque acerrima praelia, & maxima effingere, illudq; pro immortalis memoria exponere palam, & templis dicare assueuerant, scriptores produnt: in quo deorum imagines, saepe clarissimorum uirorum gesta effingebant. Quare Athenienses, Antigoni & Demetrii imagines cum Ioue & Pallade effinxerunt in peplo. Nonnulli pepulum eximij candoris uestem sine manicis, aureis distinctam clauis, fuisse autumant: quam quinto quoq; anno apud Helen, mulieres sex & decem lunoni contexebant. Encamion uero carmen in uictoris laudem editum ad immortalitatem, quo ipse res gestae magnificae, illustri praerconio canebantur, quod Epinicion uocant: trophaeum uero monumentum dixere, tunc marmoreum, modo aeneum, cum inscriptione & titulis a uero perpetuo duraturis. Nonnunquam, si materia non suppetebat, lapides in ingentem cumulum aggerendo, uel insignem arborem excisis ramis, ibiq; hostium spolia statuendo, in memoriam posteritatis, bonis & fortibus uiris pro trophaeis erigebant. Tametsi qui primi Graecis aeneum aut lapideum statuere trophaeum, non magnopere probati fuerint, q; regum tantum nomina illis inscriberent, nec militum opera aut fortitudinem, quibus uictoria parta fuerat, annotarent. Fuitq; moris in locis quibus cum hostibus decertassent & uicissent, aut aliqua insigni clade affecissent, ibi uictores duces pro monumento laudis cum ampla inscriptione trophaeum ponere, & fortium factorum posteris dare memoriam. Quare Pericles nouies pro patria uictor trophaeum posuit: & aliud Agesilaus inter Anthracem Nartheriumq; erexit. Lacones, q; Persas parua manu uicissent, porticum Persicae de manubijs trophaei loco extruxere. Idem contigit Fabio Aemiliano, qui ad Rhodanum deuictis Gallis, ex candido lapide uelut monumentum magnae laudis trophaeum tulit. Sylla contra Archelaum positus uictoria, fixit stemma, in quo Martem, Victoriā, & Venerē, & se uenustum inscripsit. Marius uero de Iugurtha & Cimbris duplici est trophaeo donatus. Metellus autem deuicto Sertorio, aureum sibi poni iussit. Quod & Flaminius de torquibus Gallorum aureum statuit, cum elogijs monumentorum cladis illatae. Claudius quoq; deuictis Boijs, ex torquibus Gallorum unum magni poderis in Capitolio donum posuit, index uictoriae & triumphis, Sicut Octauius, q; ex auro rostratae colunae in foro trophaeum fixit.

Triumphantes in uictoria pedibus incedebant.

Ro. ciuem in triumpho ducere non licebat.

Graecorum triumphum, pepulum.

Encamion.

Epinicion, Trophaeum.

Trophaea quibus statuere tur & quo loco.

Trophaea diuersa uariarum gentium, ex diuersis causis.

Germanicus uero de uictis nationibus inter Rhenum & Albim, congeriem marmorū, structis molibus, Tiberio sacrauit. Proditumq; memoriæ est, Artemisiam, deuicta Rhodo, trophæi loco, duas statuisse imagines æneas, unam Rhodiæ ciuitatis, alteram illi stigmata inurētē pro æterna memoria dedecoris, ignominiaq; acceptæ. Mirumq; prodi de Numenio Antiochi duce, qui cum in Arabia, æstuante uadoso & reciproco mari, prælio nauali contra Persas uictor fuisset; mox æstu reuerso, pedestri certamine ibidem uictor, gemina trophæa Ioui & Neptuno posuit. Sicut de Neoptolemo Mithridatis duce traditur, circa Mæotim æstate nauali pugna, hyeme uero equestri, glacie cōcreto mari, hsdem in locis uictoriam tulisse. Conuenitq; inter peritos rei militaris, quod tametsi duces feliciter rem gessissent, & insigni uictoria potiti essent, si tamen precario ab hoste aliquid petissent, nec trophæo donarentur, nec encōmio. Viriatus autem Lusitanus hanc temeritatis laudē tulit, ut potitus uictoria contra Romanos, trabas & consulares fasces triumphī loco in montibus figeret. Sic Pompeius, deuictis Hispanis & Alpinis gentibus, trophæa in Pyrenæis iugis, qua in Hispaniam iter est, excitauit. Et Domitius Aenobarbus, ac Fabius Maximus contra Allobroges, turres, fixis hostilibus armis, erexere. Inter ceteros memoriæ proditur Sesostris Aegypti rex, si cum hostibus, qui magno certamine dimicassent, & præsentī animo restitissent, rem gessisset; ibi trophæum cum coeleis & uirili membro erigere: si uerō remisso & languido animo, per ignauiam segniter uicti, aut nullo negotio pulsi essent, contra eos muliebri genitali constituto, tāquam in desides & ignauos, trophæum ponere consueuisset. Apud Lacedæmonios uero, contra Nam qui dux fortiter dimicasset, & cruento Marte, magnaq; hostium clade uicisset, trophæi loco, gallum dñs immolabat: qui uero deditioe & pacto, nec nimium cruenta uictoria potitus, belli mala uitasset, bouem, ut signaret, magis decere imperatorem (iuxta Periclis sententiam) consilio & astu, q̄ gladio aut multo sanguine fuso, uictoria potiri. Neq; prætereundum, quod tametsi ponendi trophæa, rebus prospere gestis, apud Græcos frequens usus foret; regibus tamen Macedonum fuisse uetitum, ne illa erigerēt: quippe cum Caranus, deuictu Cisseo rege, trophæū posuisset; noctu ueniens leo, illud euerit & disiecit: inde uelut fœdi ostenti maliq; ominis, uetitum est, ne in posterū reges Macedonum quæsitis uictorijs trophæa ponerent.

Disceptatio Francisci Philelphi cum grammatico, an Cicero aliquando ludum aperuerit.

Caput XXIII.

FRANCISCUS Philelphus, ætatis suæ homo doctus & fortunatus, inter sui æui poetas famam carmine primum auspiciatus est: à principibusq; qui eo tempore floruerunt, magnis honoribus, & re familiari auctus, & honestatus fuit. Cuius uita ineuntis adolescentiæ, postquam deserbuere cupiditates, cū iam ætate matu-
ra senesceret, magnis postea uirtutibus emendauit. Is cum æuo ingrauescente celebris famæ haberetur, & optimatum rogatu accersitūq; Romam aduentasset: experiri, credo, uolens quantum dicendo ualeret, Tusculanas quæstiones Ciceronis publice in scholis legere aggressus est. Ad eum quotidie concursus studiosorum iuuenum, & clari nominis professorum frequens fiebat. Ipseq; inter legendum firma etiam tunc uoce & late-
re, nouis & exquisitis eloquentiæ generibus præceptisq; discipulos imbuebat, exploratoq; iudicio singula dicendi genera, & philosophorum scita multo cum nitore & cultu pensitabat & rimabatur. Eum ego adolescentulus senem, inter ceteros coæuos meos colui & obseruaui: cumq; ad eum nos quoq; uentitarem, memini ipsum inter legendum dicere, Ciceronem cum eiusmodi quæstiones scriberet, conuentum suæ ætatis studiosorum habuisse, ludumq; literarium quasi aperuisse, & pleraq; hoc genus factis scite & eleganter, ut mos ingeniumq; eius fuit, non sine multo ornatu in scholis recensere. Cumq; perorasset, & à lectione, ut sit, discipuli apud eum se colligerent & fabularentur, ipseq; illa eadem sæpius repeteret: animaduerti quempiam grammaticum florentis facundiæ, cuius nomen libens prætereo, eius doctrinæ amulum, qui ipsum p-
niali odio prosequeretur, sæpeq; apud studiosos illum in inuidiâ crimenq; uocabat, singulaq; non modo dicta factaq; sed uerba & nutus obseruabat, contradicere: quæq; ille dixerat, uera esse pernegare, neq; apud autores inueniri, Ciceronē ludum aperuisse,

aut scholas studiosorum habuisse, asseuerare. Cumq; Philelphus, inquit ut erat & placidus, non rhetorū scholas, in quas homines passim uentitarent, sed tamen aliquos præstantis ingenij uiros, studiosos disciplinarum Ciceronem edocuisse, & quasi ludū aperuisse diceret; idq; testimonio probari illius ad Pætū epistola, qua se Dionysium superiorē imitari dicit, qui cū Syracusis expulsus, Athenas commigrasset, ludū inibi aperuisse pariter habere discipulos asseuerauit. Hæc & pleraq; cū ille diceret, contraq; cum aliter insectaretur, & iam non contentione, sed clamoribus & prope dimicatione rem age-
rent, nec res sibi uideretur posse; excandescens Philelphus, tanta indignatione exarsit, ut illum indoctissimum omnium indoctorum uocitaret. Tandem communi discipulorū amicorūq; interkursu, desita ira & ardore illo animorū, composita controuersia, & lis dirempta est. Sed cum postea in ipsius Ciceronis multiplici lectione uersarem, inuenimus id ab eo apertius significari. Namq; ad Volumnium Cassium scribēs, Cassium & Dolabellam suis auribus frui asseuerat. Ad Pætū quoq; Veniunt qui me audiūt, quasi doctum hominem, quia paulo sum q̄ illi doctior. Et ad Papyrium Pætū: Hircium ego habeo, inquit, & Dolabellam, dicendi discipulos, coenandi magistrōs: puto te audiisse illos apud me declamitare. Vatinius quoq; ad Ciceronem de Catillo inquit: Defenditur à Q. Volusio tuo discipulo, Quod & M. Fabius de Cælio & Pansa testatus: Qui omnes à primo ætatis gradu, Ciceronem in disciplinis bonarum artium sectati fuere. Sed quod de Cicerone, idem nimirum de Socrate, Platone, & Aristotele, alijsq; doctissimis uiris, qui scientia præcelluere, accepimus: qui bonis disciplinis iuuenum animos imbuendo, æternam sibi gloriam peperere, suisq; dissertationibus & documentis diuersarum opinionum sectas inuenere. Ante oēs Pythagoras Samius iuuenū æmulantiū studia, scholasq; sophistarū in Italia habuisse fertur: pluresq; discipulos reliquisse magnæ & expertæ uirtutis. Sic Thebanū Epaminundā Lyfias Pythagoreus, Aristoteles Theophrastū, & Syracusanū Dionysium Plato erudiuit. Perrarocq; eximius aliquis ingenio & doctrina inuentus est uir, cuius nō aliqua monumēta studiorū mādāta literis, aut aliq; discipuli sapiētia præceptis aucti & imbuti, uelut hæreditaria munera, posteritati relicti fuerint.

In quo gradu cognationis apud plerasq; gentes matrimonia licuerint, & quā diuersi mores in contrahendis nuptijs fuerint. Caput XXIII.

Inter omnes constare uideo, licuisse quondam passim & nullo defectu aut modo, ueteres coniugijs affinium cognatorum, que copulari: quod tamen non æquē apud omnes seruatum est. Nam etiam apud nonnullas Indorū gentes, Arabas, Persas, Maurosq; qui iuxta Bactrianos sunt, ac magos & Babylonios, quorum hoc institutum fuit, cum quibus Chrysippus sentire uisus est, filios matres ducere uxores, & cum parentibus stupro coire, atq; ex eis sobolem gignere passim licuerit, idq; inter eos coniugium nullis fuerit legibus uetitum; tamen apud reliquas ubiq; gentes, tam immane scelus, lege & moribus sub graui documento interdictum fuit: nefas scilicet existimantes, filios cum matribus turpi amore commisceri, ferarum ritu: quod dictu audituq; fœdum & pudendum est. Aegyptij uero sororum amoribus coniugijsq; implicari, & cum his passim matrimonia inire solitauerunt. Quippe Ptolemæus, ut sororis quam miro amore deperibat, coniugium sortiretur, & suam libidinē expleret, passim id licere permisit. Itaq; ut dirum facinus & notam turpitudinis nefariæ, uelamento matrimonij obnubilaret, omnibus id permitti uoluit. Id quod Persis quoq; licuit. Nam Cambyses duas sorores cum desiderium ferre non posset, & Darius Satyram hsdem genitam parentibus conu-
bio sibi deuinxere. Idem Epirotæ & Macedones: siquidem & Ptolemæus Ceraunicus Epirotæ, Arfinoen duxit, & Olympias Pyrrhi filia, fratris coniugio potita fuit. Contra uero ois Macedones, Græci. ferē Græcia, qui inter priuatas necessitudines cum sororibus commisceri interdictū habuere: nefandumq; putauerunt eodem parente genitos, inuicem incestis nuptijs detineri. Athenienses. Tametsi Atheniensibus germanas ducere uxores, crimini datum non fuerit: quippe Cy-
mon Elpenicē duxit; & ex illo traditum, impune cum sororibus cōiugari, Persis quoq; legitimum fuit, neq; pudendū uisum est, non modo sororibus, sed & filiabus commisce-
ri. Namq; Artaxerxes Athosim atq; Mestrim filias, iustæ uxoris loco habuit; & alij impu-
ne id factitarunt, quod Græci & pleraq; gens improbum nefandumq; extimant, Præ-

Qui precario ab hostibus aliquid petissent,

Sesostris trophæum.

Lacedæmonij uictoriā in cruentā laudabant.

Periclis sententia.

Macedonib; trophæū erigere uetitū.

Ludus Ciceronis.

Babylonij.

Aegyptij.

Persæ.

Epirotæ, Macedones, Græci.

Athenienses.

Persæ.

Thracēs,

Germani,

Arabes, Nabathæi, Britanni,

Græci & Romani uxore alijs usuaria dabant.

Solonis lex,

habere uxores, mulieres uero pluribus nubere; quæ autem paucioribus quinque uiris nupsisset, agrestis habebatur & sordida. Thracēs quoque honori ducunt multiplici coniugio & numero uxorem gloriari: sicut Germani, qui licet singulis uxoribus contenti sint, nobiliores tamen plures habere uxores pro decore familiae & maiestate putant. Apud Arabas, Nabathæos & Britannos, in usu fuit, ut consanguinibus, cognatisque omnibus una uxor sit, ad quam per uices quisque suo ordine admittitur: ingressurusque ad eam, baculum pro foribus ponit; alterius uero congressum pro adulterio luit. Ac ne nimium multa complectar, ne ue ulterius barbaros ritus moresque recenseream, de his hactenus dixisse abunde fuerit. Illud utique uerum est, quod a Græcis & Romanis pariter factitatum nouimus, ut uxore quam quis duxisset, etiam sublati liberis alij dare usuariam, ex qua liberi gignantur, mox illam uendicare legibus & moribus permissum fuisse. Sic Cato Martiam uxorem amico dedit, & Socrates Xantippen. Atque alij id sæpe factitarunt, quæ morem apud Lacedæmonios Lycurgi lege, Tapyrasque, & plerasque gentes inualuisse, documenta sunt: qua cauetur, ut ad senioris uxorem, iuuenis florenti ætate, tollendæ prolis causa, admittatur; legibus uero Solonis sancitur, ut orbæ puellæ qui sunt genere proximi, nubant: utque si maritus ad rationem ueneream minus potens foret, mariti propinquus illius uxorem nanciscatur. Quare Attalus Asia rex, cum falsus rumor inuasisset, Eumene fratrem morte sublatum fuisse, protinus illius coniugem unam cum regno sibi uendi cauit; deinde Eumene superstiti, uxorem illi simul & regnum restituit.

Quid sit artemon apud iureconsultos: & quod dicatur plumbum in ripa positum, de quo ambigitur apud multos. Caput XXV.

I. malum ff. de uerbo. significatio,

Malum, nauis esse partem, licet pleræque naues sine malo sint: artemonem uero non esse nauis partem, labolenus ex autoritate Labconis, in primis magni & docti uiri, de uerborum significatione notauit. Quæsiui ego à iureconsulto maximo temporum nostrorum, claro in iudicijs & foro, quid esset artemon, qui quasi additamentum, non pars nauis à iureconsulto censeretur: cumque ille ex opinione interpretis, artemonem gubernaculum, seu clauum nauis diceret esse: rursus quæsiui ab eo rationem tam uariæ decisionis, cur malus nauis pars sit, cum pleræque naues sine malo sint: gubernaculum uero pars nauis censi non debeat, cum extorto gubernaculo, nauis haud dubie fluitaret, & incommoda fieret, arbitriumque moderandi deperiret. Quippe sicut gubernaculum, sic malus nauis facile demit & addi, figique & refigi potest: plusque operæ & negotij gubernaculum nauis, quam malus præstet. Cumque ille subdubitare aliquandiu uisus, non facile obiecta dilueret: tandem dixi, à nostris interpretibus pleræque minus commode & uere definiti: ob quæ non solum imperiti legum & rudes, sed & docti in dissonos sensus dilabuntur: multiplicique affecti errore, ueros significatus non plane percipiunt. Non enim gubernaculum nauis artemon fuit, ut falso illi opinati sunt: quippe gubernaculum non esse nauis partem dicere, est improbissimæ insipientiæ: sed artemon tractoriæ genus tractorium est, quod ἄρατος Græci uocant, quo fune ductorio per orbiculos traiecto, & acto in gyrum, ut nostri moris est, facili ductu importantur onera uel exportantur: uulgoque, quantum coniectura assequimur, arganum dicitur. Is autem artemon, nauis pars non erat: cum non nauigationi, sed oneri inferendo machina commode constructa fuerit. Iterum idem labolenus plumbum, quod pro tegulis tecto appositum foret, ædium partem esse, ex autoritate eiusdem Labconis asseuerat. Quod uero in ripa tegendi causa locaretur, contra esse dixit: quo sit, ut uendita domo uel legata, plumbum quod esset in ripa, uenditioni aut legato non accedat. Quid esset plumbum in ripa, sæpe à iuris professoribus quæsiui. Et tamen nonnulli inani opinione ferantur, ipsèque legum interpres alioque facundissimus, ingenue se id ignorare fateatur: animaduerti tandem plumbum quod esset in ripa, tegendi causa illud dici conuenire, quod tecto destinatum, necesse appositum, aliquo in loco relictum, donec tecto apponeret comedatum uel fuisse: esseque in ripa id commode dici, quod parietis inherens erectum, ita subsidet, ne humi iaceat penitus, unde uulgo arripere dicitur. Id autem plumbum quod ita hæsit, & subsidet, in ripa esse dictum est. Fuit ergo opinio Labconis, quod tæcti tegulæ plumbæ quæ in tecto sitæ erant, ædificij pars foret; illas tamen quæ se-

Alciat^o artemonem aliter definit. Vide eius comment. in tit. de uerb. significatio. I. malum Artemon quod uere significet.

Hypethri legedum est, non in ripa. Vide Alciat^o in dict. I. malum.

Plumbum in ripa positum.

positæ muro adhaerant, ut paulopost apponerentur, ædificij partem non esse, licet ad eum usum destinata, ut pro regulis tecto inferirent. Itaque legata domo aut uendita, plumbum quod in ripa ita situm erat, uenditioni aut legato non accedere, legitime putarunt.

Quod esset collegium fratrum Arualium Romæ institutum, quæue Salij sacerdotes, & quot societatium genera fuerunt. Caput XXVI.

Primum sacerdotum Romæ collegium, fratrum Arualium fuisse multi asserunt. Hoc enim sacrum à principio originum, Romulus instituit primus. Nam cum legibus armisque urbem muniuisset, ne religio in bene instituta ciuitate deesset, undecim fratres Aruales constituit sacerdotes, sequens duodecimum. Fratresque ideo appellauit, quasi mutua charitate & foedere nexi forent. Refert tamen Massurius Sabinus, Accam Larentiam Romuli nutricem, duodecim eduxisse filios, & cum unum fatis amississet, in defuncti locum Romulum asciuisset: ipsumque & cæteros Aruales appellasse fratres, quod socij essent & ferè pares, agresti & pastoritia sodalitate coniuncti. Horum insignis fuit, spicae corona alba, infula alligata, quam, dum operantur sacris, singulos gestare solenni more decebat: quo insigni ab Acca Larentia donati primum fuerunt: isque honor perennis illis perpetuo mansit, ita ut nullo successu uel casu, tanta societas nisi uita finiretur: tantæque fuit amplitudinis, ut etiam ab hostibus captos, & in extrema fortuna, aut exules, quanuis nullo postliminio redemptos, honor hic comitaretur. Apud Aquitanos uero Solduni dicti sunt, quorum societas erat, ut ipsidem uitæ commodis, opibusque promiscuo usu fruantur: siquid autem aduersi contingeret, eosdem casus, eandemque fortunam, ac etiam uitæ interitum, unam subire cogentur. Quod ab Aegyptijs usurpatum legitimus, quibus amicitia genus & sodalium fuit, cui nomen συναποθνησκόντων, quasi commorientium, qua nulla sanctior firmiorque fuit: quo genere Antonius & Cleopatra, cui plus nimio se addixit, mutuo affectu deuincti fuere, hac lege copulati, ut si fatale quippiam aut dirum casus alteri contigisset, alter tanquam pena socius, eundem fortunæ exitum esset laturus, sociique & comites essent fortunarum & calamitatum: Apud Hunnos tale foedus inexplicabili nexu contrahebatur, ut uiginti uiri generosi spiritus, eisdem sacris initiati, unam comites essent consiliorum & uoluntatum: eo uinculo, ut in conuictu frequenti & contubernio manerent, & ne punctum quidem temporis uacuum relinquunt: prosperaque & incommoda mutuis officijs ferant ad supremum diem: morte autem obita, superstiti defunctum efferant & comitentur. Hiberorum uero mos fuit, ut amici in familiaria iura assueti, principi se deuouent, uitæ mortisque ultores: quique ita in conuictu horte amicorum deuoti erant, omnium consiliorum secretorumque participes fiant, & si quid timendum accidisset, omnes casus & fortunæ minas, atque unam mortem oppetere cogantur. Qui mos Cantabris fuisse traditur, ut pro amicis & foederatis, sociali fide se immolare atque interire non dubitarent, insigni testimonio mutuae charitatis & perpetui amoris. Ex Socianis quoque Gallorum gente, sexcenti ex primoribus, Solduni uocati, unam cum rege uiuunt & commoriantur: nefas putantes, superstitem principi suo esse. Apud alios uero intimi familiares, qui manus, mens, lingua, & oculus, atque aures principis uocantur: in eodem cultu & conuictu sunt, rei nullius ignari, & amici principis, qui arcana consilia & abditos sensus soli cognouerunt. Ab Aethiopicis seruatum est, ut familiares in regis societate per omne obsequium insinuat, unam cum rege ad supremos annos uiuant, consociati & foederati, qui summum inter amicos locum tenent, & si qua corporis parte rex mancus fieret, eodem membro se deformet, eoque morte sublato, sponte intereant. Tauris apud Scythas cum regibus præcipue gratos, & qui magno in honore fuissent, ex amicis sepelire in usu fuit: cui rex tanquam pignus amoris aurem abscindere solebat. Apud Græcos usurpatum est, ut cum aliqui inexplicabili nexu copulantur, uno pallio inuicem se operiant, & morte obita eodem tumultentur: quo significabant, maximum fuit amoris uinculum, apud aliquem ponere barbam. Is enim intimo foedere restrictus erat, apud quem lanuginem quispiam deposuisset. Sicut apud Persas donari anulo à rege, foedus inexplicabile & summi amoris uinculum putabatur. Huic ergo Larentiæ quæ Flauia dicta est, mense Aprili solennes dies & sacra ab Anco instituta, Ro-

Primum collegium Romanum,

Fratres Aruales cur dicti Romuli nutrix.

Solduni,

συναποθνησκόντων, quasi commorientium.

Hunnorum foedus.

Hiberi,

Cantabri,

Sociani, Solduni.

Aethiopes.

Tauri.

Græci.

Longobardi.

Persæ.

Larentalia.

mani assidue celebrant: quae Larentalia dicta sunt, & decimo calendas Ianuarias, qui dies Ioui feriatu erat. Cui Martis flamen, plerunque pontifices in Velabro, ubi Larentiae ara & statua erat, sacrum anniuersarium facere, ad eiusque sepulchrum Decembri mense conuenire frequentes, & dare inferias solebant, quod populum Romanum decedens haec dem fecerat. Cuius rei causa, eius dies inter fastos relatus fuit. Stataque die flamen Quirinalis illi quotannis sacrum facit. Huius postea exemplo inter Romulum & Tatium iniata societate, retinendis Sabinorum sacris, sodales Titij a T. Tatio, uel a titijs auibus, quas obseruat augures, denominati sunt. Post quae, sodalitates, sacris Idæis magnae matris receptis, Romae sub idem tempus inuentae, ueluti publica munera habita sunt, sicut sub Tiberio Augustales, qui numero quinque & uiginti ex primoribus urbis, sorte ducebantur: quos Tiberius Iuliae genti sacrauit. Et Antonini temporibus Antoniniani sodales, mox Eluiani, & Aureliani, & demum Faustidiana puellae ad imaginem antiquitatis nuncupatae, qui in principis comitatu, inexplicabili foedere uincti erant, & post funera, illi flamines & sacerdotes consecrati. Sed cum a Romulo hoc sacerdotium primum institutum ferant, quin reliqua sacra Numa summus religionum cultor obiuerit, nulla cōtroversia est. Nam & pontifices, flamines, salios, atque augures ab ipso inuentos tradunt. Fuere enim salij Martis sacerdotes numero duodecim ex patritijs, liberi & ciues, & qui neutro parente orbatu essent, a Numa seu Tullo Hostilio bello contra Fidenates (ut Liuius auctor est) uoti causa nūcupati: qui postea numerum saliorum duplicasse fertur, ita ut quatuor & uiginti, belli pacisque temporibus collegio cooptarentur: cuius sacri causa haec & origo fertur: Cum enim regnante Numa, morbo & afflatu noxio ciuitas affecta esset, ea que lues nullis sacrificijs aut piaculis sedari uideretur posse, peltam aeneam de caelo, in qua Romanorum fata sita erant, in manus Numae decidisse ferunt. In qua cum urbis salutem sitam crederent, ne inuentu facilis, & ob id furto exposita esset, alias undecim elaboratae artis eadem facie mensurae que a Mamutio fabro, ne dinosci posset, constructas dicunt fuisse: illas que in Martis sacrario asseruisse, illarumque custodes, salios uocasse: quorum princeps praesul, alter uates, alius magister, qui praesidebant, dicti. Illorumque insigne tunica erat punicea, & aeneum in pectore tegmen, quod supra tunicam uersicolore induebant: tum balthei, & aeneae galeae: quibus ornati Martio mense, cum tripudij ad tibiam, solenni que saltatu caelestia ancylia eiusmodi ferentes, culti ornati que prodibant: ipsique gladiolis illa percutientes, cum gressu & gradu composito, pulsu pedum ad sonum uocis modulato, per Capitolium & forum, per que urbem incedebant. Inque eo tripudio Mamutium fabrum, qui tam exacte illa molitus esset, in nominis memoria sempiternam, ac pennatas impennatasque agnas pro spicis & aristis, & Luccium Iouem, lanumque deorum deum, aliosque deos, excepta Venere, quam in carminibus saliaribus nominare nefas erat, uerbis subobscuris, Marti consecratis, quae nec mutare licebat, ritu praesae religionis, in fine carminum referebant. Post aliquot uero aetates, imperatorum nomina suis carminibus salios adnotare constitutum fuit, ut illorum quoque memoriam sempiternae gloriae mandarent. Quare Germanici nomen saliarum carmine, & mox aliorum principum, inter cursu temporum celebrata fuere, quo tempore flaminica dialis uxor capillum pectere, antequam ancylia conderentur, uerabatur: quorum sacra & festos dies coenis sumptuosis, & comessationibus cum cantu & symphonia opipare celebrare soliti sunt: in quibus sutiles coronae & alia conuiujs oblectamenta adhibebant. Hi que dies religiosi & sacri mansere in posterum. Quod sacerdotium quanti fuerit, licet aestimare, quod nisi ex patritijs ad hunc honorem admittebatur nemo: & nisi liber & ciuis, patrimus & matrimus foret. Quod que Appius Claudius triumphalis, Scipio Africanus, & L. Bibaculus inter salios esse, & haec sacra attrectare, gloriae duxere. Et Titus Vespasianus, quod numero saliorum fuisset cooptatus, gratias egit. Antoninus quoque philosophus, natus octo annos, ab Adriano Caesare inter salios adnumerari, laudi duxit, uelut magni splendoris munus ferret. Eratque constitutum, ut qui consulatum aut praeturam, alium uel magistratum gereret, ancylia ferre, & inter salios esse cogi nequiret. Praeter quae, etiam apud Larinates, salios Martis sacerdotes fuisse: & in sacris Herculis ad magnam aram, salios sacrorum ministros cum cantu psallere consue-

Sodales Titij Titij aues.

Sodales augustales. Sodales Antoniniani.

Salij.

Pelta caelitus delapsa.

Insigne saliorum. Tripudia saliorum & carmina.

Venerem in carminibus saliaribus nominare nefas erat.

Saliorum sacra & festi dies sumptuosi. Sacerdotij saliorum dignitates.

comperimus. Et tamen Martio mense ancylia deprompta e Martis sacrario prodiret, si quando tamen gentibus nationibusque iustum piumpque bellum per faciales indicebatur, ancylia in eodem sacrario, aut in curia saliorum commouere, moris erat: quasi eo motu Martem e sua sede exciti, eoque propicio & uolente, arma expediri, legiones conscribi, exercitus apparari, atque omnia hostilia esse designarent: qui dies religiosi & infames habiti sunt, quibus antequam conderentur, sponsalia inire, peregre proficisci, aut pacis foedera tractare, uel aliquid publicae priuatae uel rei inceptare, uelut mali auspicii, tristisque maneret exitus, ominusum fuit.

Belli indicio.

Quot lictores apparitoresque habebat dictator, quot consules aut praetores, quae stipes ue, qui ue secures habebant, & qui non.

Caput XXVII.

Quod Romulo parto regno, cum sella curuli trabeaque, & reliquo ornatu se augustiore fecisset, tum maxime duodecim licitoribus insignem fecerit, qui fasces securesque uelut insignia maiestatis praeferebat, a multis est memoriae mandatum. Nonnulli Tullum Hostilium Romanum regem, primo purpuratum cum licitoribus & fascibus in publicum prodisse ferunt. Sed perpendimus non licitores modo cum fascibus & securibus, sed apparitores quoque regem praere consueisse. Fuere enim apparitores ministri regis, qui astabant lateri, & corporis stipatores erant: ut si quando opus esset, ad imperium nutumque regis praesto forent. Praeter quos fuere uiatores in regio comitatu, qui quoties senatus cogendus esset, ex agris senatores aduocarent, contumacesque citarent & arriperent. Quippe cum praescis temporibus proceres ciuitatis morarentur in agris, si quando consilium publicum cogendum erat, a uillis accersiebantur in senatum: ex quo qui eos euocabant, uiatores dicti, quique ex uiatoribus ligandi caedendi que ius habebant, licitores nominati sunt: quibus iussu regis delinquentes uincire, nudatosque uirgis caedere, & si crimen exposceret, securi percutere negocium erat. Ideo lora in sinu gestantes, regi apparebant: quibusque mandatum erat, facinorosis & delinquentibus crura & manus ligabant, ut post uerbera nouissimo exemplo afficerent. Praeter quos fuit accensus & praeco, qui dicto consulis alterius uel magistratus ad imperium nutumque praesto essent. Accensus, ut ad concionem praeco, ut ad comitia quirites aduocaret. Quod munus ut esset expeditius, libertis dari consueuit, sicut ministrorum & apparitorum, Brutiaris, coactis seruilia exhibere, pro eo quod bello Punico secundo post cladem Cannensem, ad Hannibalem defecissent primi. Sed cum post exactos reges, consules creati, omnia insignia quae apud reges erant, populus consulibus concessa uoluerit, Brutus & Valerius Publicola, qui assertores & uindices Romanae maiestatis fuere, cum stantibus non formidolosum & fetum, sed mitem & plebi percharum efficere consulatum, utque offensionem & inuidiam uitarent, in publicum prodeuntes, cum eisdem quibus reges insignis, secures a fascibus dimouerunt: & cum solis fascibus ad populum concionati sunt. Inde mansit in posterum, ut cum duodecim fascibus, totidem licitores sine securibus consuli praerent. Haec enim fuere insignia summi honoris & imperij consularis. Illis ergo magistratibus secures eum fascibus in urbe praeferebantur, qui sine prouocatione summam imperij tenebant: ut dictatori, & decemuiris, a quibus ad maius tribunal prouocatio non erat. Dictatori ergo pro honore summi imperij, quod plus iuris & maiestatis haberet, quatuor & uiginti licitores cum fascibus & securibus, uiatoresque & apparitores, qui summouerent turbas, praebant: consulibus in urbe duodecim licitores eum fascibus tantum, demptis securibus: foris uero, ut in decreta sibi prouincia, aut quum castris & legionibus praessent, fasces cum securibus, una que licitores apparitoresque praecedebant. Id que ideo cautum, ut prouinciam perniciosi hominibus purgare, illorumque audacia & temeritati obuiam ire, flagitiaque & dedecora poenis & damno mulctare ualerent. In urbe enim consuli cum securibus esse ius non erat: quippe suprema potestas, & ius de nece ciuis consuli intra pomerium non datur. Obseruatumque fuit, ut inter consulem & proximum licitorem, nemini officij causa nisi consulis filio aditus esset: praetori uero in urbe non duodecim ut consuli, sed sex tantummodo licitores apparere solent: extra

Lictores. Apparitores.

Viatores.

Lictoris munus.

Accensus. Praeco.

Brutiaris. Secures abieci post exactos reges.

Secures est fasces quibus praeferebantur post exactos reges.

Consulibus quot licitores.

Ius necis intra pomerium consuli non dabatur. Praetori in urbe quot licitores.

Tribuni plebis uitor & apparitor.

uero urbem, aliquando cum securibus apparuisse inuenimus. Paulo tamen Aemylio in pratura priuilegio honoris duodecim secures apparuisse ferunt, ut consularem maiestate in prouincia præ se ferret. Tribuni autem plebis solum uitorē, apparitorem quæ a prima origine sine licitore habuere: quæ etiam libertini erant, quippe cum Tiberius Gracchus in tribunatu libertis apparitoribus primus usus fuisse dicatur. Postea uero quàm prouincias fortiri cœpe, & illis cum imperio præesse, etiā licitores habēdi tribuno facultas data est. Quæstores uero, ædiles, duūuiri, & minores magistratus, qui prehensionem & uocationem non habebant, in urbe nec licitore utebantur, nec uiatore: tamen si prætorem duodecim secures cum fascibus: & quæstorem, licitorem & fasces quādoque habuisse legamus: quod in prouincijs, quas fortiti prætores quæstores quæ fuerant, non autem intra pomerium id licuisse apparet. Extra urbem enim his uti fascibus & licitoribus interdū cum securibus, licebat, ut sceleris & perfidiæ pœnas a facinorosis expeterēt: in urbe uero minime, nisi quæstores parrici forent: quibus pro imperio & maiestate cum crimina uindicarent, in urbe licitores cū securibus sæpe prælati sunt. Marcus tamen Liuius Drusus dum quæstor Asiam obtineret, nullo licitore aut alio insigni honorū uti uoluit, ne quod seipso insignius prouincia haberet. His ergo quorum erat maius imperium, & maxima auspicia, qui quæ cum aduent magistratus, Vestæ & penatibus rem diuinam faciunt, ut dictatori, consuli & prætori, passim licitores cū fascibus in urbe habere licuit, dictatori etiā cum securibus. cæteris uero qui minima auspicia habebant, licitore uti non licuit, nisi quæstor parrico, ut percensuimus. Fuit quæ uetus constitutum, ut præfecti prouinciarum & præsides, senatoribus ex claris maioribus & inelytæ familia, peregre agentibus, quo conspectior dignitas & honoratior foret, plerunque in prouincia licitores cum bacillis darent: ut quæ si reges externi aut fœderati in prouincias populi Romani ueniret, magistratus Romanus aut præses illi cum licitoribus & fascibus præiret. Mario enim prætor Asiam obtinente, & in eam profecto Mithridate, semper cum fascibus Marius præcessit Mithridatem. Qui quidem licitores non his modo magistratibus, sed & uestalibus, & sacerdotibus, mox Cæsariibus & summis imperatoribus cum uirgis laureatis, et Augustis mulieribus pro muliebri fastigio præcessere. Quare Agrippinæ matri Neronis, perpetuo senatusconsulto licitores duo tributi fuere, & flaminium claudiale. Cōtrā Tiberius Drusillæ matri decerni licitorem minime passus fuit, licet Augustus illam in familiam nomenque Augustæ testamento asciuisset. Illud quoque obseruatum est, ut cum licitores iussu consulum, aliquem e domo euocarent, fores ædium uirga percuterēt, quasi eo signo publicam adesse personam innotesceret. Si cui tamen ob claritatem dignitatemque deferebant, uirga fores percuti uetabant. Cum enim Pompeius Magnus Possidonij domum summi sapientiæ professoris esset ingressurus, fores uirga percuti uetuit, & fasces summisit. Et si quando dictatori, consuli, aut prætori præirent pro imperij maiestate, obuuium quæ semita cedere, denudare caput, & obsequij honorisque causa, equo descendere iuberent, obuuiumque turbam uirga subsisterent, & summouerent. Apud Athenienses & omnem ferè Græciam, ut discrimen personarum notaretur, magistratus non licitores, sed lixas simul & uirgas habuerunt uice licitorum, quos λειψυγες nuncupant. Ferunt uero Germanicus, Athenienses socios & fœderatos, uno licitore uelut præcipuo munere donasse. Neque prætereūdum, in occursum maioris magistratus, minores summittere fasces consueuisse: ut signarent honori deferre & imperio parere. Quare Valerius Publicola in suspicionem affectari regni adductus, dum cōcionatur, fasces populo summisit: scilicet populi quàm consulis maiestatem & iura, potiora arbitratus. Licitoresque cum fascibus sæpe paludatos, consuli etiam paludato in prouinciam profecturo præire solere: quæ quidem paludamenta tunc sumebant, cum in expeditionem aut decretam sibi prouinciam consul iturus esset. Paulo tamen Aemylio prætori in Hiberiam profecturo, albam paludamentū, ac licitores ministrosque albatos cum modico comitatu tributos comperimus. Sine autem licitoribus proficisci in prouinciam, aut consulis profectis, licitores in urbe mansisse, religioni est & prodigij loco habitum. Fuit quoque receptus mos, ut quoties insigni uictoria consules potiti essent, ob res prospere gestas, laureatis fascibus prælatis incederent, literasque laureatas Romam mitti, aut nuncios cum iaculis laureatis

Quæstor parricus, qui & parricius.

Licitores cū fascibus in urbe habere quibus permittuntur.

Licitores cum bacillis. Regibus externis præses cum licitoribus et fascibus præibat. Licitores cum uirgis laureatis.

Licitores fores uirga percutiebant. Licitorum munus.

Athenienses lixas & uirgas loco licitorum habebant. λειψυγοί Summissio fascium.

Fasces laureati. Licitorum laureata.

aduenire, nauemque laureatam aut uictatam, felicitis uictoriae nuncium esse: ac læta & magna significare tunc, quæ depulsis & dissipatis copijs, hostes uicti essent & profligati, animum maduetsum est. Victo enim Mithridate, & fugato duplici plio, lauro ornatam nauem, & bellico apparatu instructam, ut in uictoria mos erat, Lucullus Romam misisse dicitur. Ipsi uero nuncijs tabellarijs, Græci τῆροφόρος dixerunt nomen, quoniam erectas pinnulas gestarent, quod Aelius Verus fecisse dicitur, ut cursoribus alas pennatas imponeret, illosque uentorum nominibus appellaret: quandoque φανίωνας & γραμματοφόρος, Persæ & γῆρας & ἀσύντες. Proditumque memoria est, columbas tabellariorum uice apud maiores sæpe fungi solitas: quippe Cæcina Volaterranus hirundines uictoriae nuncias habuisset. Cyrus uero per interualla locorum tabellarios ita disposuit, ut fatigatis recentes, & nocturni diurnis succederent: adeo ut uolantes grues superarent. Quod & Xerxes fecisse dicitur, ut cursores inuicem succedentes haberet dispositos, quos neque imber, neque noxa a cursu dimoueret. Inter alios Marrhes Aegypti rex proditur cornicem habuisse, cui cursoris uice literas perferendas dabat. Nec abire fuerit meminisse, ex uiridi lauro fascium Luculli, Põpeni fasces languentibus folijs licitores exornare, cõcessa mox uictoriae omen fecisse. Sicut Superbus Tarquinius, ne suum ducem Latini agnoscerent, ne uel discreta insignia haberent, ex Latinis Romanisque fascibus, manipulos miscuit, singulosque ex binis fecit. Ipse tamē Pompeius, licet se imperatorem siuerit appellari, nunquam tamē in fascibus insignia laureæ coronæ detulisse legitur: quo exēplo arguitur, impatorum fascibus laureas apponi cõsueisse, quo iustū imperiū & legitimus triūphus notaret. Apud Græcos uero uetusto more receptū est, ut si quid fauste & feliciter nuncijs afferrent, coronati aduentarent: ipsique ciues felici accepto nuncio, in communis signum lætitiæ coronati incederent, ouantes gratantesque. Carthaginenses, rebus feliciter gestis, præcipuum lætitiæ genus habent, uictimas cædere, ludos celebrare, munera mittere. Quod quæ fascibus, quos præferbant licitores, betullas uirgas maximè commodas duxere. Itaque ex illarum uirgis, tum propter candorem, tum propter tenuitatem publicos fasces, qui magistratibus præiret, effecere. Atque illud animaduersum est, quod tametsi ad reliquas prouincias præsides & magistratus cum licitore & fascibus irent: tamen Alexandriam consulares fasces accedere, aut urbem inire uetabatur: quod diuinis carminibus & uaticinio prædictum esset, tunc demum Aegyptum fore liberam, cum ad eam Romani fasces aduentarent. Tametsi Romani magistratus libera & fœderata oppida, uelut sociali fide copulata, plerunque sine licitore aut fascibus adirent.

Tabellariorum diuersa nomina.

Columbarum & hirundinum ars.

Tabellarij Cyri per interualla locorum.

Cornix literas perferens.

Græcorum mos audito fausto nuncio.

Carthaginenses.

betullæ uirgæ.

Alexandriam fasces non in grediebatur.

Quod regum diadema tam apud Romanos, quàm apud exterarum nationum gentesque fuerit, & que insignia. Caput XXVIII.

Apud Paulum Cortesium uirum doctum, & mihi per familiarē, legebatur Lucullus uita ex Plutarcho: in qua expeditionem & prælia cōtra Mithridatē a Sylam primum, mox a Lucullo suscepta, multa cum facundia uerborum refert, cum quo multiplex, uariū & inexplabile bellū fuit: quoque modo susus & profligatus, quū de consciscenda morte cogitaret, repentinè incursionis metu, ac subito malo perterritus, eunuchum e cubiculo ad sororem, & duas uxores, Monymam & Veronicam, ut in tanto discrimine ne cunctarentur sibi uel honesta morte consulere, antequam uictor hostis adueniret, misisse dicit: & dum alij alio læto absumerentur, illarum alteram animo consternatam, diademate detracto, quod capite gestabat, & collo circumdato, suspendio uitam finire uoluisse: alteram ueneno mortem sibi consciuisse, & qualia in magnis discrimenibus, & summæ fortunæ casibus euenire solent, in eandem sententiam multa commodissime aptissime que enarrat. Atque hæc cum legerentur, quidam uir curiosus & haud illiteratus, qui unā aderat: quoniam modo poruisset quispiam diademate, quod capite gestaretur, suspendio uitam finire demirabatur: quippe diadema regium ex auro geminisque constare dicebat, neque illo efficere potuisse quenquam, ut laqueo deperiret. Quæ cum dixisset, multique idem sentirent, dixi aliud fuisse sententiæ & opinionis meæ: diademamque regium tam Romanis, quàm exteris gentibus, candidam fasciam esse respondit: quod insigne a Libero patre inuentū Plinius notauit: ideo crimini datū Põpicio fuisse, quod hulceris uelandi causa, crus fasciam circumcingeret, tanquam regium sibi diadema uen-

Paulus Cortesius. Plutarchi locus in uita Luculli.

Diadema quod.

Pompeius tatus.

GENIALIVM DIERV M

48

Indicia boni ominis.

Auspicia ex piscibus.

Alia ex alijs animantibus auspicia.

Augures in religionē de linquentes.

pullis non addicentibus, feliciter dimicauit. Et Flaminius consul moturus aduersus hostes, contemptis auspicijs, fortiter pugnavit & uicit. Si autem pulli ē cauea egressi, obiectam pulstem, aut offam uolenti animo depasti essent, ita ut illis uescantibus frustum ab ore decideret, & terram pauiret, quod tripudium faceret solistimum: rem haud dubie fortunari & auspicia secunda esse, laetosq; successus & spem mirificā praesignarunt. Sed quod de pullis apud Romanos proditū est, idem in Lycia in Apollinis fonte, & in Medorum lacu ad Neptuni aquas Lymirae pisces facere tradunt: ubi a consulentibus euocati, ad autum ueniunt: qui si obiectas carnes diriperent & pascerentur, felicia portendere, & praesens auspiciū facere, imperiumq; breui futurum interpretabantur. Contra si caudis abegissent, aut aspernati cibum refugissent, tunc luctus graues & dira ac pestifera augurati fuere. In Epiro quoq; in templo Apollinis draco colebatur: & in Aegypto Apis bos in phano antiuissimo & sanctissimo, intra septa magnae religionis, in quibus coniectura diuinā mentis, & praedictiones futurorum putabatur. Sicut in Memphi uacca, & in Heliopoli Mneus bos, atq; in Arsinoe crocodilus. Hisq; praedictam escam accipientibus aut auersantibus, felicia auguria & exitus fortunati, nonnumquam magna infortunia & repetitum incommodum praedici & praemonstrari. Fuitq; obseruatum in omnia augurum responso, ut si pullarius, seu quiuis augur qui auspicatur, cuiq; monita deorū praedicere, & de augurio respondere, ac porteta interpretari cura fuit, tacitum ferret, quod diu uulgari uoluerit: haud aliter contraheretur nefas, quam si occulenda diuulgaret, & abdita palam faceret. Si uero augurio fallaci mentiri ausus fuisset, sinistrum que pro dextro, uel quod prodigij foret, contra denunciaffet: non id illi qui de auspicio coluit, sed in ipsius pullarij uel auguris caput, qui tam improbe mentiri ausus esset, quicquid fuisset infortunii, recisurum.

Pythagoras, Parmenides & Zeno philosophi, tum Ennius, Pacuuius, Accius & Neuius poetae, unde originem duxere. Caput XXX.

Pythagoras.

Parmenides & Zeno.

Pythagorae discipuli.

Zenonis constantia.

Theodori constantia.

Quod de Pythagora Samio ueteribus monumentis memoriae & literis proditum est, his etiam Genialibus adhaerere non dubitauit. Si quidem hic Samo relicta, ex patrio & natali solo, primo in Aegyptum, mox Babyloniam ad Persarum magos, contemplandos q; siderum motus, originem que mundi speculandum, profectus est. Inde Cretam Lacedaemonemq; ad cognoscendas Minois & Lycurgi inelytas ea tempestate leges, contendit: quibus instructus, tanquam ex mercaturae bonarum artium Metapontum & Crotonem uenit: ubi suis monitis praecipis que tantum processit, ut populum in uitia lapsum, ad frugales mores modestiamq; reuocaret. Ibi que Archytam primo & Epicharmum, mox Philolaum & Alceonem, deinde Zenonem, Parmenidem, ac Lysiam suae disciplinae sectatores habuit: qui eius monitis doctrinae q; imbuti, diuina mente & consilio uiri euasere, lumenq; & ornamentū suae reipublicae fuere. Sed Archytas & Lysias ex Tarento, Alceon & Philolaus Crotoniae, ubi quondam magna Graecia fuit. Parmenides uero & Zeno ex Elea Lucaniae urbe, quae post Silarim iuxta sinum Possidoniatem sita est, oriundi fuere. Eam pleriq; Eleam quae post Silarim iuxta sinum Possidoniatem sita est, deducta fertur. Hic enim ille Zeno fuit dilecticae primus inuentor: cuius pleraq; extat egregie dicta factaq; qui Pythagorae praecipis imbutus, cum Phalaridi tyranno homini saeuo & sanguinario, ob crudelem dominatum necem machinaretur, ut ciues ab impotenti seruitio tollerent, & arcano consilio detecto, captus ab eo in omnes cruciatus laceraretur acerbis quaestionibus, quod conscios facinoris palam faceret: nullis terroribus adduci potuit, ut affines culpae & sententia animi fuit, ut singulos tyranno intimos familiares, quanquam infantes, coniuurati ita impulit, ut facto impetu, lapidibus eum obruerint. Sed quod de Zenone, idem de Theodoro, qui in Hieronymum Hieronis filium, iuuenem omnibus flagitijs coinquinatum propter turpitudinem sordescq; uitae coniuerauerat, scriptum accepimus. Is enim quum tormentis per omnia exempla cruciaretur, quae fortissimi cuiusq; patientiam uincere, ea fuit constantia animi, adeoq; fortis & magnus, ut omnes socios facinoris super-

primeret: tyranni uero alumnos & familiares, uelut sceleris ministros & eodem crimine pollutos, per carnifices & tortores ad supplicium tradi fecerit. Leana quoque quam uis mulier, cum per omnes cruciatus uexaretur a tyrannis, nunquam adduci potuit, ut consilia Harmodij & Aristogitonis tyrannicidarum detegeret. Ob quod meritum simulacrum illi Athenienses erexere leanam aeneam, cui ob taciturnitatem linguam addi ueruerunt, sicut Beroso astronomo, ob uera quae praedixerat uaticinia, in gymnasio statuam linguam aurata effinxere. Cui non absimilis Epicharis libertina fertur, quam in coniuuratione Pisoniana, iussu Neronis per omnia foeda exempla cruciatam, non uerba, non ignes, non torquentium ira peruincere potuit, ut se consciam fateretur. Fuit quoque alter Zenon philosophus insignis, & alij nominis eiusdem fama illustres. Sed quia Tarenti mentio & Ilea facta est, admoneor etiam Rhodiarum in Appulis sitae urbis, quae multi nominis & famae non minoris habitae sunt. Ex his enim Ennius poeta oriundus fuit: tamen si ex Tarento ortum nonnulli credant. Ea enim urbs a Taranto haud multum distans, citra Brundisium in mediterraneo sita est, ubi Lupiae & Salapia oppida fuere. Salentini autem hi sunt, qui extimam oram Italiae, & Chersonesum circa lapygiam incolunt, quae Messapij, Calabri, lapyges, Peucecij, & Appuli communi nomine appellantur. Fuit isdem temporibus Pacuuius tragicarum scriptor, Brundisii in agro Salentino Ennii sorore genitus, & Accius tragicus libertinis parentibus, haud multum aetate distans: simul & Neuius poeta, qui ex Capania, ut frequens opinio est, originem sibi uendicauit.

LIBRI I. GENIALIVM DIERV M, FINIS.

ALEXANDRI

DE ALEXANDRO IURIS PERITI NEAPOLITANI, GENIALIVM DIERV M LIBER SECVNDVS,

Locus ex Propertio, ab Accio Syncero Neapolitano in conuiuio familiari commode emendatus.

CAPVT I.

Sunt uerba cum ego et familiares mei copulsculi, sub idē tempus Neapoli conueniremus: cumq; a forensibus negocijs feriarū causa aliquādo quies foret: ad Accium Syncerū, uirū ingenij cultu & facundia singulari, cum quo mihi peruetus consuetudo fuit a puero, nonnumquam uentitabamus: cum eoq; uel honestis deambulationibus, uel sermonibus lepidissimis, id quod erat temporis, ad multam saepe diem conferebamus, quotidianoq; eius congressu & assiduo comitatu perfruebamur. Accipiebatq; nos homo ille suauitate insigni plerūq; nouo epigramate, aut elegia, uersibus mundis & graphice factis, multo cum nitore & cultu. nonnumquam festiuissimis epulis & latiore conuiuio, coenaq; non uulgari nec prita, sed aut ueteris cucurbitae ferculo cum lactuca thyrsos minutim caeso, & acino uuae passae insperso; aut olentibus pomis, anni frigore seruat, & ficu sicca sinuessana cum rosaceo ex petrino suo, quae ipse appellabat petrinia. Velut fuit illa die, cum mihi & plerisque doctis uiris coena exhibita, Sanazario ex Aethiopia bonae frugis liberto, scitissimo adolescenti, quem libertate & gentili cognomento donauerat, liberalibusq; disciplinis instruxerat, ita ut cuius ingenio non impar uideretur, demandauit ut Propertij elegias a se pluribus in locis castigatas, summis leniterq; cantaret: Quod cum ille cupide faceret, uersusq; ad tibiam modulis dulcissimis, scita & canora uoce canere inceperet: nosq; & proferentis uerba, & concentum, numerosq; admodum suauis, summa cum uoluptate captaremus: & iam millibus modulatis uersibus, uentum esset ubi Cynthiam Baetis demorantem, diu abfuisse conqueritur, his uerbis:

E

Ecquid te medijs cessantem Cynthia Baijs,
Qua iacet Herculeis semita litoribus:
Et modo Thesproti mirantem subdita regno
Proxima Misenis aequora nobilibus?

Propertii lo-
cus discussus

Accius carminibus pausam fieri iussit, & ad me conuersus: Quid tu, inquit, qui orbis si-
tum tam diu legedo perscrutaris, Misenum aut Baias cum Thesproti regno comunc ha-
bere uidisti? Nunquid in memoriam uenit, Thesproti agrum in Epiro iuxta Chaones
& Acarnanes, aut (sicut Herodotus ait) Ambractis & Leucadijs proxima lege a Cuma
no abesse? Quid enim isto in loco hic poeta senserit, qui regno Thesproti aequora Misen-
no proxima subdita esse dixit, quum tanto maris terrarumq; recessu discreta sint, non eq-
dem intelligo. Neq; enim Thesprotios in Cumanum uenisse, aut in Italiam colonias de-
duxisse, uel armis nouas sedes conquisisse, unquam, quod meminerim, legi: nisi tu forte,
qui meliore memoria es, aliter senseris. Cum q; me id arbitrari respodissem, quod pleriq;
studiosi sensere, ut poeta loci confinio & quasi commercio ductus, cum ex Chalcide &
Euboea profecti, multum in ora maris possent, lateq; fines propagassent, illos q; Cumanum
tenuisse, & illuc colonias deduxisse, autores tradant: siquidem Hypocles Cumeus, & Me-
gasthenes Chalcidensis, multo emeso mari, huc colonias deduxere, moniti oraculo, qui p-
pe cum nullam coloniam sine consilio deorum Graeci transmitterent: uel ut multi fe-
runt, duce Parthenope Eumeli filia, quae solum Neapolitanum delegit, columbae auguri
um sequuta: in cuius rei monumentum, Apollini statuam Neapolitani erexere, columba
humero insidente, quam ipsa inspicere & adorare uidebatur: Thesprotiumq; agrum ab
Euboea haud multum distare certum sit, quasi ad hoc alludens poeta, subdita regno The-
sproti aequora Miseno proxima affirmari: scilicet quia ex Chalcide Thesprotis proxi-
ma & Cumeis profecti, agrum Miseno finitimum, hoc est, ipsas Cumas tenuerunt, pro-
pterea ea loca subdita uideri: solere q; non ignobiles poetas loca & recessus circumscri-
bere, illaq; non exposite & aperte, sed quasi per tegmenta & figuras obliquis orationi-
bus denotare: idq; sensisse doctos uiros, ita q; uersus interpretatos fuisse dixi: Nunq; in-
quit Accius, quod ego scio, tam hispida & agresti aure Propertius fuit, ut cum Chalcide
dem aut Cumeos dicere contenderet, Thesprotium agrum quasi finitimum illorum loco nun-
cuparit, quum praesertim nulla societas aut communio cum Thesprotis agro Cumanum fu-
erit: constat q; si omnes sinus, promontoria, litora, insulas, & urbes maritimas, ac maria
uasta, & terrae insulae ex omni antiquitate percensere uelis, Thesprotios magno litorum
flexu & multiplici sinu, longe a Chalcide Euboeae & Cumeis abesse: nec ita finitimos, ut
forsan arbitraris. Neq; ego huius poetae praestantis ingenij uim, hos nitidissimos & mun-
dissimos uersus optime editos, tam abstruso & recondito significato uerborum concul-
casse putarim. Etenim si Chalcidenses & Heretrienses ex Euboea, classe huc aduectos
Cumae condidisse, & pulcherrimam Campaniae oram, ac loca Miseno proxima tenuisse
se fama fert, sicut lapygiam Phaliscos, Nolam & Abellam tenuere, cur loca Miseno fini-
tima, potius Thesprotijs q; Chalcidensibus, q; Heretriensibus subdita dixerit, e quidem igno-
ro: cum & hi ueri incolae sint, & longe aptius conuenientiusq; fuit, istos, q; illos, cum quibus
nullum erat commercium, noiasse. Verum, inquit Accius, si uersus istos bene pensare, & uerba
ac sensus aure attenta rimari uolumus, non Thesproti, ut communis error habet, sed Pro-
chytae a poeta scriptum fuisse facile contenderim. Idq; ita esse, in quoduis pignus uocarim,
non aliter scriptum carmine ab eo editum uel fuisse. Sed hic error ita aliquibus insedit pe-
nitus, ut diuelli haud facile queat. Quod tamen ita esse, inclinatur animus probabili argu-
mento. Cum Prochytae & Pithecusae a continente aestu marino euulsas, quandoq; cir-
cunfluo mare insulas fecisse, siquidem constat, sicut Capreas, Leucosiam, Syrenes, & Oenotri-
as: seu q; multi tradunt, Inarimen montem fuisse, q; motu terrae disclusus a continente, Pro-
chytae fecit insulam, angusto freto interfrente, quae Graecis ab effusione dicta est. Ipsamq;
& Pithecusae disclusas montis partes, proximas Cumanorum finibus tanquam moles obie-
ctas ante agrum Cumanum & Misenum existere, antiqua monumenta annalium prodi-
dere: quod & nunc uidere licet. Subdita ergo Prochytae regno Miseni proxima aequo-
ra poetas dixisse crediderim, cum ipsa litora facili traiectu apta & cohaerentia sint, qui p-
pe cum ante ipsam paruo freto distincta iaceant: propterea subdita uideri potius, q; Thespro-

Apollinis sta-
tua Neapoli
erecta.

Prochyta in-
sula.

tios, cum quibus nullum commercium fuit, extimos & remotissimos intellexisse. Insu-
las quoque regna nuncupari, Virgilij testimonio probatum est septimo Aeneidos, dum
inquit: Fertur Theleboum Capreas dum regna teneret. Huius q; erroris illud quoque
specimen est, quod alio in loco communi opinione, pudendo errore receptum erat, na-
uitam hunc poetam fuisse: quod quidem ita fuit in confesso, ut in eius uita commenta-
rijs pleriq; id pro certo posteris tradere non dubitarint, ut altero uersiculo costare uide-
batur, Et quanuis nauita diues eram: quo imperitius dici profecto nihil potuit, cum ne-
que hoc usquam gentium tradatur, ut elegantissimus poeta & honestissimus, uitae ge-
nus poetarum studijs piaculare & portentosum, nauitae munus concupiuerit. Et porten-
ti ac prodigij simile est, haec commeta in tanti ingenij uiro opinari. Sed quod a uero mi-
nime abest, mendum etiam in hoc uersiculo facile, inquit, ostendimus: siquidem ubi le-
gebatur perperam, quanuis nauita diues eram, non ita diues eram, dicendum fuit. Huius
us quoque rei haud improbabile documentum uideri, quod Iouianus Pontanus uir mul-
tae eruditionis, antiquissimo firmabat testimonio, Propertij elegias patrum nostrorum
aetate, & se adolescentulo primum in lucem prodixisse, cum antea incertis temporibus incom-
pertae forent & incognitae: opusq; obliteratum & longissimo aeuo absumptum, corrosis
& labentibus literis in cella uinaria sub dolij inuentum apparuisse, & cum libelli uetusta-
te, uerbis & nominibus absumptis longo situ & senio, quod in diuturna obscuritate la-
tuerant, ueram lectionem assequi nequissent, effectum ut mendosi inde codices prodirent:
paulatimq; disenti errores, & corrigi coepti sunt: nec tamen effici quisse, ut posteris omni-
no integri inoffensi q; darentur. Ad hunc modum Accius Syncerus noster, scilicet admo-
dum apud complures qui aderamus, sermocinabatur, ita q; mendaces libellos depre-
henderat, errores q; diiudicabat, ac per penso iudicio uicia rimabatur.

Insulae regna
subinde nuncupantur.

Propertius falso nauita
fuisse ex illi
maus.

Locus alius
Propertij.

Propertij ele-
giae quado &
ubi reperit.

Qui quaestores Romae, quotq; fuerint, qualisq; potestas & munus erat, aut iurisdictio.

Caput II.

O Rigo quaestorum antiquissima est, ut Pomponius & Gratianus scribunt: qui p-
pe a conditore urbis Romulo, deinde Numa Pompilio, ut nonnulli putant, ut
uero plures certiores q; a Tullo Hostilio quaesturam primo inuentam fuisse au-
tumant. Sed sicut hoc incertis autoribus traditur, ita exploratum est, Valerium
Publicolam, qui cum Bruto consul fuit, cum Saturni aedem & aetarium condidisset, du-
os quaestores qui publicae pecuniae praesent, suffragijs populi creati uoluisse. Fuere au-
tem hi, P. Veturius & M. Minutius, qui primi ex patribus quaesturae munus curiatu
mitijs cepere. Quae res quum bene & prospere reipublicae cessisset, & plebs cum patri-
bus tumultuata, quaesturae se participem fore contenderet, eo deducta est, ut ex duobus
quatuor quaestores fierent: duo, qui urbanis negocijs & aetario praesent; duo, qui con-
sulibus ad belli ministeria praesto forent: liberum q; esset, ut hi possent populi suffragio
ex plebe uel patribus creati: quo tempore tanto certamine in quaesturam plebs inuasit,
ut ex quatuor uix uni patritio, Fabio scilicet Ambusto, locus relictus foret. Interiecto de-
inde tempore, quo Picetes assiduis cladibus fatigati, in populi Romani societatem ascen-
ti sunt, quaestorum numerus auctus fertur, ut seniores crearentur. Coniectari licet, quod au-
ctis populi Romani uectigalibus, & quaestu haberrimo ex prouincijs proueniente, illo-
rum numerum qui id munus exquerentur, quibus q; curatio haec demandaretur, auge-
ri oportuisse: donec Syllana lege inter cursu temporum, ultra uiginti excreuisse dicun-
tur. Quid autem quaestorio muneri conueniat, separatim & intercise autores tradunt.
Nam consules praetores q; in prouincias profecturi, singulos quaestores, quorum curae
captiua praeda, & quicquid auri argenti q; inde adueniret, appensum adnumeratum q;
demandaretur, apud se habebant. Quorum munus erat, uectigalia populi Romani in pro-
uincia exigere, stipendia praebere militibus, singula q; accepta expensaq; rationibus in-
ferre: multas quoque pecuniarias, tam Romae quam in prouincijs exigere, & in publi-
cas tabulas notare: omnium q; rerum pecuniarum q; notas, & illustres rationes dare: il-
lasq; confectas & consolidatas, absolutas q; per suos scribas in aetarium deponere, quos
quidem scribas maximae probitatis, ne quod fraudi doli ue admitteretur, huic muneri ad-
scriberent, tametsi scribae officium Romanis mercenarium fuerit, nec magni testimonij

l. i. ff. de offi-
quaest.
Quaestorum
origo.

Primum bini
quaestores cre-
ati.

deinde qua-
tuor.

Mox seni.

Tandem ultra
uiginti.

Quaestorum
officium.

Scribae qua-
estorum.

Cato in scribas infideles.

Quæstores à quibus eligebantur. Aliud quæstorum genus.

Quæstores urbani. Quæstorum urbanorum munus.

Quæstores parrici siue parricidii. I. e. para. de inde. ff. de origine iur.

Quæstores parrici ad numerum uigintiarum. Quæstura primus gradus honoris.

aut prece: Macedonibus contra, apud quos nisi uiri experte uirtutis, magnis q̄ rebu gestis, & pro cumulo magnæ gloriæ admittabantur. Siquidem Eumenes Cardianus scriba Philippi regis fuit: & alij uiri illustres, hoc munere uelut amplo honore honestati fuerunt. Cato uero in quæstura ministros & scribas rationibus obnoxios, grauius increpitos, quod paru integra fide aera p̄soluissent, secdū in modū uexasse, & magistratu deiecisse dicitur: q̄ tam accurate quæsturā gessit, ut unus ex quæstoribus quotidie ad arariū ueniret primus, & rationibus cōfectis recederet postremus. Hos em̄ quæstores à principio cōsules deligebāt, nonnunq̄ sorte ductos accipere coacti sunt: donec cum quæstorum honorem populus suffragijs tribunitijs, q̄bus libitū est demādauit. In qua re id obseruari memini mus, ut anteq̄ cōsul prouincia decederet, quæstorij magistratu abesse nō liceret. Alij uero quæstores dicti, q̄ prouincias decreto senatus forteiebatur: qui etiam ius dicere, lictores habere, & munera belli obire, ac magistratus insignia in prouincia ferre poterant; q̄ bus & mandata imperia, & exercitus commissos, illorum q̄ ductu & auspicio egregie bella gesta, prouincias administratas & perdomitas, hostes uictos & profligatos, atque exercitus fufos & multiplici clade affectos legimus. Præter quos urbani quæstores fuerunt: qui et si nullo imperio fungeretur, quippe qui nec uocationem, nec prehensionem haberent, nec sella curuli ut pleriq̄ magistratus, neq̄ licitoribus aut uiatoribus insignes forent, & apud prætorē possent à priuato in ius uocari: negociosa tamen & plena sollicitudinis administratio fuit. Nam & ararij, & uectigaliū populi Romæ curam gessere: tum si quid pecuniarum publice uel priuatim erogari, uel in ararium cōdi deberet, quæstorum curæ demandabatur. cum q̄ exercitus scribi, & in campum legiones educi oporteret, signa militaria à quæstoribus ex arario promebantur: eaq̄ ad cōsules in expeditionem ituros mittebantur. Quinetiam regibus & legatis ex ultimis oris terrarum Romam profectis, publicum hospitium & munera, quæ laucia dicta sunt, sæpe commeatu largi & hospitaliter, & uestimenta per quæstorem urbanum publico nomine præstabantur: ipsiq̄ ac comitibus, ne quid reru deesset, urbani quæstoris curæ mādabatur. Qui tamen non omnium gentiu legatis hæc munera præbere solitaerunt, nam si quæ incognita legationes aduentarent, anteq̄ admitteretur, exploratores minoresq̄ magistratus profecti obuiam, qui & quæ petentes uenirent, in primis ingrebant: inq̄ æde Apollinis extra urbem senatu euocato, postulata noscebant: quos, si uidebatur, admitti iubebant. Et si socij essent foederati, aut bene de republica meriti, quo honoratius exciperentur, his obuiam prodire, illos q̄ liberali & largo uiatico, ac comi hospitio iuuare, benignè inuitare, comitatuq̄ & copia reru omnium cumulare, nōnunquam apparatis excipere epulis per oppida, per q̄ municipia solebant. Sed quum lapsis post temporibus, propagato latè imperio, legati sociorum ab exteris & ultimis gentibus, urbē quotidie adirent: quum uix tot comitatibꝰ populus sufficeret, cautum fuit, ut sublato sumptu & uiatico, legati regum, municipiorū & coloniarum, undecūq̄ Romam profecti, ædē Saturni petant in primis, ibiq̄ apud præfectos ararij nomina dare & literis ascribi debeant: ut quum commodum foret, noscendis singulorū postulatis senatus detur: & post mandata, singulis in prouincias profecturis consulatur. Quinetiam absentibus consulibus comitia quæstorem urbanum habere posse, non est controuersia. Præter hos fuisse quæstores parricos, qui & parricidij dicti sunt, apud multos comperimus: tanta dignationis, ut capitis reos agere, & maiestatis postulare, diemq̄ perduellionis ad populū dicitur, capitales res querere & de fontibus quæstiones habere possent. A quæstoribus Cæsoni Fabio, & Lucio Valerio dies dicta perduellionis Cassio fuit. Et ab Aulo Cornelio & Seruilio quæstoribus M. Volso, q̄ falsus haud dubie testis in Cæsonē fuerat, diem dictam accepimus: qui postea seuera correctione damnati, suorum facinorum poenas dedere. Hos etiam lictores & uiatores habere, & ius dicere liquet: qui & quæstores dicti: quam iurisdictionem triumuiru capitales postea sibi uendicarunt. Quos quidem parricos Syllæ temporibus ad uiginti numerum propagatos, ut de fontibus poenas exigeret, auctores memorant. Per quos ius quotidie dici & senatum suppleri uoluit. Est quoq̄ illud animaduertere, quod licet quæstura ex minoribus magistratibus in urbem foret, eius tamē dignationis erat, ut quisq̄ egregiꝰ & bonæ indolis adolescēs, ex illa

la gradum ad reliquos honores faceret. namq̄ hinc aditum reliquis ad eundis magistratibus auspiciabatur: siquidem primis experimentis, quæsturæ initiati, qui nullis antè honoribus usi erant, inculpatæ uitæ testimonio, ad aedilitatem, mox praturam, & demum consulatum, euehebantur. Quinetiam tanto honori quæstura fuit olim, ut uiri consulares, magnis q̄ honoribus functi, illam gerere indecorū non putarent. Cum Marco Valerio Volesi nepote, Titus Quintius Capitolinus, qui ter consul antea fuerat, qui q̄ amplissimis magistratibus insignis erat, quæsturam gerere non dubitauit. Cato quoq̄ triumphalis senex, quæsturam ita gessit, ut consularis potestas quæstorio muneri adiuncta uideretur. Quod & lege Pompeia cautum fuit, ut deinceps quæstores nisi uiri consulares suffragio populi crearentur. Fuit q̄ inde seruatum in exercitu, cum pro re consiliū capiendum erat, uel acie duces congregi parant, ut quæstores unā cum legatis & senatorij ordinis militibus, tribunis militaribus, & primorum ordinu centurionibus, concilio aduocentur. Cumq̄ antea quæstores designati, gladiatoria munera exhiberet, quod illis erat hoc munus à principibus datum, postea Neronis tempore senatusconsulto cautum fuit, ne deinceps quæstores exhibendi gladiatores ad ferrum, necessitate poluerentur. Nec præterierim quæstores principis candidatos ultra præscriptos, cæteris adnumerari: quorum munus erat, acta senatus & principis perscribere: orationes imperatorum, & libellos ad senatum missos cum postulatis recitare, & mandare literis: distandisq̄ epistolis & legendis assidue uacare. Quare orationes principum, senatusq̄ edita, ac militum conciones, per quæstores sæpe perscripta, lecta, & audita fuisse legimus. Tametsi Nero princeps missas ad senatum orationes, præterito quæstoris officio, per consules recitasse pro concione: & Vespasianus, orationes in senatu quæstoris uice, frequentī curia retulisse dicatur. Sed cum quæstura annuus magistratus foret (quippe finitō anno, ex legis præscripto, reditus quæstorij per mittebatur) quosdam tamen pro rogato imperio, continuo triennio ararij curam, & quæsturæ munus gessisse comperimus: donec lapsis temporibus, desito quæstoris officio, cura ararij à quæstoribus urbanis ad prætorios prætoresq̄, ac præfectos ararij, lege promulgata ab Augusto translata fuit. Is enim ex numero senatorum præfectos ararij delegit primus: deinde sorte ducti fuere ex numero prætorum: quam Claudij Cæsar à præfectis ad quæstores rursus deuolui iussit. Deinde Nero curam tabularum publicarum à quæstoribus ad præfectos transferri uoluit: donec ad Vespasiani tempora peruentum est, quibus rursus à prætoribus cura ararij gerebatur. Apud Athenienses uero amplissimus magistratus quæstura fuit: quam cum gereret Periander, grauis simam contraxit offensam, quod parcius frumentum populo impartiret, propterea q̄ accusatus, & à plebe pro concione lapidibus obrutus fuit. Cur autem in æde Saturni arariū esse uoluerint, licet uaria opinio dissentiat, illorum sententiæ accedo magis, qui censuerunt id quod nonnulli tradunt, & ad finitatem pronus est, Valerium Publicolam, qui Saturni ædem construxit, loci opportunitate ductum, quum omni aditu perseptu, undique præruptus & ab accessu munitus locus foret, eandem Saturni ædem ætis publici, legumque & senatusconsultorum, tabularum que publicarum, & signorum militarium sacrariū esse uoluisse. Præter quod Saturni ararium, Nemis quoque & Tibure, sacrarum pecuniarum thesauros ad incertos belli euentus, si externa uis ingrueret, longo tēpore seruari accepimus. Illud quoq̄ non ab re fuerit meminisse, in eadem Saturni æde fuisse sanctius ararium intentionis curæ: in quo aurum uicesimarium, quod ex uicesimis exigebatur, ad ultimas casus & in extrema fortuna populi Romani seruabatur: quod incensimarium, ab alijs cimiliarchium dictum est. Ex quo C. Cæsar primo ingressu ciuili belli, laterum aureorum sex & uiginti millia: percussæ uero monetæ, pōdo trecenta millia, quod erat tot triumphis partum congestū q̄, & laſerpitiū pondo centū & undecim protulisse fertur. Post quæ legimus ararium militare cum uectigalibus nouis ab Augusto editum: unde prompta pecunia stipendijs sufficeret. Aedem uero Saturni in faucibus Capitolij fuisse constat, qui mons Saturnius dictus, ubi Carmentis phanum, à quo Carmentali portæ nomen datum: ibi quoque Saturnia porta, quæ Pandana, eo quod semper pateret, dicta est: in qua æde senaculum fuisse auctores memorant. Apud Græcos illud fuit notatum, Myniam Chryſæ

Quæsturæ honores & dignitates.

Lex Pompeia de quæsturæ munere.

Quæstores initio gladiatoria munera exhibebat.

Quæstores principis candidati & qd illorū munus.

Quæstura annuus magistratus. Ararij cura à quæstoribus ablata.

Quæstura apud Athenienses.

Ararium in æde Saturni & quare.

Nemis & Tibure etiam fuit ararium. Ararij sanctius, uicesimarium aurum, incensimarium, Cimiliarchium.

Ararium militare. Saturni ædes ubi sita, Carmentis phanum, Portalis, Saturnia porta Pandana.

Delus belli sedes.

Atheniesium thesauri, Lacedaemoniorum, Macedonum, Syracusanorum, Assyriorum, Cambysis.

Gaza Deiotari, Lysimachi, Incurthae, Persarum regum, Hebraeorum, Tigranis, Mithridatis, Babyloniorum.

filium, qui Mynis imperitavit, condendis pecuniis thesauri locum munivisse primum; Tum si quando conspirante Graecia, communi consilio bellum gerendum foret, in Delo insula, quam sedem bello delegerant, collatas pecunias ad belli opus tanquam ararium deponere consuevit; idque quantum opinione auguror, ideo visum, quod difficilis aditu, & arcis in modum munitissimus locus foret. Coetus quoque & belli consilia, in eiusdem insulae templo, nonnunquam apud Olympia habebant; deque rebus maximis de concilij sententia decernebant. Athenienses vero Delphis thesauros omni aetate intactos habuerunt. Lacedaemonij pecunias publicas in thesauris non coegerunt; veriti, ne violentiores custodes nati, illas expilarent. Macedones in oppido Quinda iuxta Tharsum, omnem gazam & pecuniam ad belli opus deponebant. Syracusani in Labdalo castello munito, Assyrij autem Susis. Cambysis ararium, oppidum Gaza in Palaestina fuit. Nam Persae gazam ararium uocant, Deiotari vero in Peio Phrygiae, Lysimachi thesaurus Pergami servabatur; alio quando in Cetirizi promontorio. Incurthae in Thala & Capsa Numidiae, Persarum reges barbaras opulentias in montibus ponunt. Hebraei in Thracia & Tauro Hiericuntis; nam sacrum thesaurum, corbanam uocant. Tigranis in Bambinsa & Olona, Mithridatis in Petra Armeniae. Babyloniorum autem regum in Zeugma urbe iuxta Euphratem, uelut arce tutissima, tributorum thesaurus & ararium esse consuevit.

Quid responderit super controuerso iure testamenti, in quo fundus seu aedes filiae legatae fuerant.

Caput III.

A pud tribumalia iudicium, cum in foro & iudicibus uersarem, ibique affiderem ut postulata cognoscerem, testamentum exhibitum est in hac uerba: T. Sempronius filium honestissimum, ex aere mihi haeredem uolo; Septiciae uero filiae meae impuberi, cum uiri potens erit, fundum suburbanum seu aedes meas, quae in uia lata sunt, do, lego, ut hac dote contenta, Aelio Campano nubat. Cumque filia potens uiri, dote sibi a Sempronio apud iudices dari postularet & lege ageret, tamque ad fundum suburbanum, quae aedes admitti peteret ex legato, ideoque ad iudices consciscendae litis gratia uenisset, Sempronius contra renitens reclamabat, & Septiciae alterum tantum deberi ex testamento, ut siue ad fundum, siue ad aedes admissa fuisset, amplius ex legato peti non posse aiebat; cum testamenti uerba non utrunque dari, sed ad alterum admitti designaret, illamque si alterum fuisset aequa, ad aliud iure legati admitti non decere. Cumque ad multam diem iurgij clamoribusque obstreperent, & infinita contentio, atque inexplicabilis difficultas patronorum esset; tandem post immodicas altercationes, consultus ego a iudicibus super hoc iure controuerso quid sentirem, testamentum & tabulas mihi exhiberi iussi: quo prolato, cum postulata cognouissem, discusso iure quod in controuersiam uenit, & testamenti uerbis mature pensatis: utrunque Septiciae deberi, & tam ad suburbanum fundum quam aedes, iure legati admitti posse respondi. Quippe cum parentis arbitrium tam super fundo quam domo Septiciae consuluisse appareat, & hoc ex testamenti uerbis liquere, dictio enim seu, ultimae dispositioni appositae, in qua omne momentum rei est, & testatoris uoluntas sita apparuit, non disiunctiua, sed coaugmentatiua est: illamque copulare uerius quam disiungere, propterea utrunque simul comprehendere dixi. Et hoc habere rationem explicatam ex perpetua legis dispositione, quam Paulus iureconsultus libro iuris civilis tertio de legatis aptissime prosecutus fuit; qui de hac controuersia consultus, ita respondit: uerba Pauli ex eo libro haec sunt: Vxor meae mundum, ornamenta, seu quae eius causa parauit, do, lego, placuit omnia deberi: hoc enim uerbum seu, ampliandi legati causa positum est. Quibus perlectis, iudices secundum ipsius postulata Septiciae litem dedere.

Quae deorum aedes extra urbis pomerium sitae fuerint, & ex his quae in urbem postea receptae.

Caput IIII.

Aedes Vulcani cur diu in urbe non admissa.

Aedes Bellona et Martis.

Q uod aedes Vulcani a Romulo primum extra pomerium constructa, in urbem diu admissa non fuit, causam hanc ferunt fuisse, ut si deus procul incendia arceret, ne ue confinio & quasi contagio, ubi quae incendijs exposita erat, discrimini aut noxae foret. quos enim deos uel sua ueteres obesse sunt arbitrati, in urbem diutius non admiserunt. Hac de causa aedem Bellonae & Martis extra Capenam, quarto ab urbe miliario constructa ferunt, ut a ciuium mentibus intestinas clades, ardoreque conse-

rendae manus, a ciuili cruore ad hostiles pugnas auocarēt, utque domi iugi concordia getē uiuerent, illos ueluti fomenta praeriorum intra urbem esse noluerunt. In hac aede Bellonae summis ducibus, qui fortem strenuamque operam reip. nauarunt, post res gestas magnifice, senatus saepe dari, ibique de triumphis, deque uictoria consuli mos erat. Martis uero aede, qui graduius dicitur, Appia uia quindecim stadijs ab urbe: & altera Quirini cognomen to, quasi sedati & tranquilli intra pomerium fuisse, multi meminerunt. Sic Veneris Hericinae templum extra portam Collinam magna mole constructum ferunt. Vtque luxuria a matribus familias abestet procul, ideo ab urbe semotum extra pomerium locauerunt. Ad hanc aedem si quando circus maximus Tiberis alluione inundaret, ludos Apollinarios saepe celebratos comperimus: in quam uirgines aetate adolescente Veneri pupas uelut puerilia rudimenta offerre tradunt. In ea quoque intercurso tempore, Veneris ueriticae simulacrum, quod homines ab effusa libidine auerteret, dedicatum fuit. Sed quae fuerint aedes deorum extra urbis moenia, praecipue traduntur Iouis & Fauni, atque Aesculapij phanum in insula Tiberis, quam ab Epidauro aduectus, sedem sibi delegerat, cum aegra ualetudine urbs oppressa, & late uis morbi peruagata foret; seu quae feruente morbo foris habitare salubrius ducerent. Narniae quoque sacellum, quae cantu querelo funeribus praesert, pari exemplo ab urbe semotum extra portam Viminalem statuerunt: sicut phanum Quietis uia Lauicana, & Rediculi extra portam Capenam, quod secundo Punico bello constructum fuisse constat. Cum enim Hannibal urbem oppugnaturus, inter Anienem & moenia Romana castrametatus foret, quae nulla bene gerendae rei occasione data, & spe urbis potiunda abscissa, fatum urbis & propitij dii illius mentem ab oppugnanda urbe auertissent, & inde parum feliciter redisset, Rediculo deo phanum ibi constructum ferunt: diuinitasque est Rediculi, quae uis quibusdam & ostentis inde deterritis, nullo edito negocio redierit. Ultra quod campum Rediculi extra Appiam ad secundum lapidem fuisse dicunt, in quo Hannibal castrametatus fuerat. Aedem quoque Apollinis extra portam Carmentalem sicut aedem Honoris cum ara, quam Q. Maximus dedicauit, & collapsam M. Marcellus restituit; atque Herculis templum diu mansisse extra Collinam plerique asserunt. Sed haec Apollinis aedes, intra forum olitorium & circum Flaminium fuit. Namque in altera extra pomerium, legatis exterarum gentium, antequam admitterentur, senatus daretur consuevit. Templum quoque muliebris Fortunae, latina uia, quarto ab urbe miliario ad fossas Cluillas, quae inde Coriolanum urbi excidium minitantem, maternae preces auocauerunt, quodque mulier urbi laboranti praesidio fuit, & Virilis ac fortis Fortunae templa iuxta Tiberim pariter extra pomerium fuisse liquet: in quo muliebris Fortunae templo, fors mulieres litare, aut sacrificio admitti seruatum est. Aedes praeterea Spei extra portam Carmentalem fuit, & altera in foro olitorio. Hanc aedem extra Carmentalem secundo Punico bello incendio deflagrasse a triumuiris postea restituta: illam uero in foro olitorio, sub idem tempus fulmine ictam fuisse, quo tempore Hannibale Italiam peruastate, resp. intestino malo laborabat, & cuncta bello ardebant, multi prodidere. Quae res uastitate Italiae, & imminens excidium, quo terra marique imperium agebatur & fluctuabat, haud dubie designauit. Apud Athenas uero Cynosarges Herculis templum, gymnasium & lucus, extra urbis moenia uisuebantur. Apud alios Timorem, Pallorem, Paupertatem, & Senectam tanquam noxia numina, procul a ciuitate arcuere, nisi quod Spartae Timoris templum, iuxta eorum tribunal ephori locarunt, cum rempub. nulla re magis quam metu corrigi putarent. Alij Aesculapij templa extra urbis moenia statuere, quod foris degere salubrius ducerent. Ab Aegyptijs autem perpetua constitutione seruatum est, ut nunquam Saturni templa aut Serapis intra oppida admittant; sed uelut peruigiles & excubitores deos, extra pomerium & in suburbanis sedes habere sinant, tanquam illorum numine & fauore ualidis septi praesidijs forent; proque aris focisque & deorum templis, ac solo in quo nati essent, excubarent: illorumque ministerio & opera, ab hostili incurfu & clandestinis insidijs se tutos adnotarent.

Veneris Hericinae.

Ludi Apollinarios.

Pupae Veneri offerentur.

Veneris ueriticae.

Narniae sacellum.

Quietis et Rediculi phanum.

Campus Rediculi.

Aedes Apollinis.

Herculis templum.

Fortunae muliebris.

Virilis et fortis fortunae templum.

Spei aedes.

Atheniensium templa extra moenia.

Timoris, Paupertatis.

Saturni & Serapis templa.

Quae solennes caeremoniae more Romano in sponsalibus olim & nuptijs esse consueuerunt, & quae apud externos.

Caput V.

E iij

Nuptiarum solēnes cæremonias, quæ ritu Romano in sponsalibus adhiberi solent, quas nostri maiores festo coniugij die seruare consueuissent, quasq; uerusto more prætermittere non licebat, has fermè accepimus. Vbi enim uirgo necessitudinis causa, futuro uiro spondebatur: ipso sponsaliorū die, signatoribus & auspiciibus duobus nuptias castas & legitimas auspicabantur noctu, nonnunquam die luce prima: in quo id cauebatur in primis, ne motus celi aut terræ fieret, ne uerturbatiore celo & die inquieto fœdus inirēt. Hæc enim præcipue nuptijs aduersari putabant. Auspicatissimum uero signum esse cornicem, maximæq; fidei & inuolati fœderis indicium facere. Ea enim cornicum societas est, ut ex duabus socijs altera extincta, uidua altera perpetuo maneat: quod de lyncibus proditur, ut post amissam coniugē, alij non iungantur. Qui tum pro marito auspicabatur, auspex, idemq; paranymphus: qui pro uxore, pronuba dicebatur. Tunc qui sponsam ducturus erat, illam sibi in coniugem dari solenni stipulatione postulabat: qui uero daturus, illi uxorem futuram spondebat. Qua de causa mulier, sponsa: (autore Seruio Sulpitio) & ipsa conuentio, sponsalia dicta sunt. In qua sponsione, nec propria nomina sponsi sponsæ uel exprimere fas erat: sed uir Caius, uirgo uero Caia dicebatur. Castum Caiæ Cæciliæ cōiugium, quæ Tanaquil dicta, Tarquinium Priscum coniugem sortita fuit, felici nomine usurpantes. Idq; sacrificio perfecto, & consulto deorum numine, primo diluculo & matutino. Siquidem prima & secunda hora sponsalibus olim & nuptijs dabatur. Nonnunquam per coemptio-nem nuptias trahebāt, ita ut mulier, an ei mater familias esse uellet, a uiro: inuicemq; uir, an ei pater familias esset futurus, a muliere rogaret: quo genere sponsaliorū, uir & uxor inuicem in bonis & fortunis omnibus succedebāt. Mulierq; in mariti familiam ut filia, & sui hæredis loco admittebatur. Quippe cum tribus modis contraherentur nuptiæ, usu, coemptione, & confarratione: per coemptionem uxor in uiri familiam transit, quare mater familias dicta, quæ in mariti manu & mancipio sit: usu uero & confarratione minime, quæ quidem confarratio solis pontificibus dabatur. Tamen sortitione nonnunq; uxores ductas, & sponsalia inita inueniamus. Stipulatione ergo facta & spōsione sequuta, ignem & aquam in limine appositam, uterq; tangere iubebatur, qua etiam noua nupta aspergitur: quasi eo fœdere inexplicabili uinculo, & mutuo nexu forent copulati. Hæc enim elementa sunt prima naturæ, quibus uita uictusq; communis constat, & quibus qui extorres ab hominum cœtu futuri sunt, interdici legibus solet. Apud Græcos uero & Macedones panem gladio diuisum, sponsum & sponsam cum ineunt sponsalia, gustare solenne fuit. Apud Galatas, ut ex eodē poculo uir & uxor bibant. Quare Camma Galata cum uiri mortem illatam a Sinorige uicisci uellet, dissimulato dolore, sponsalia cum eo inire finxit, uenenatumq; poculum illi propinauit: quo hausto, Sinorix & ipsa læta q; ulta uirum esset, mortem obiuere. Cōs autem in more fuit, ut sponsi cū ineunt sponsalia, muliebri ueste induantur. Romulus quoq; in cōmunionem panis & aquæ, matrimonij fœdus inisse traditur. Ab alijs est usurpatum, ut uita purpurea candido distincta, aut ueste uersicolori, sicut apud Latinos usus erat, noua nupta sponsusq; amictur, aut iugum pariter subeant: quare Iuno iugalis dicta, quasi æquissimo iure, & concordibus animis inuicem necerentur, societasq; & communicatio uitæ coita foret. Vel caput obnubāt, ut ueteribus mos erat, unde nuptiæ. Persæ autem & Assyrii, accepta inuicemq; data dextra, fœdus matrimonij ineūt. Nihil enim apud illos fide antiquius erat. Apud Hetruscos in coniunctione nuptiali, uiri sublimes porcā immolant, quasi dñs testibus, illud bene cessurum & futurum inuolabile. Quod quidem dirimere non licebat, nisi diuortio, morte, captiuitate, uel seruitute. Dona uero & munuscula uirum ab uxore, uel contra accipere, legibus erat & scripto iure uetitum: nefas existimantes, quos legitimus amor coniunxisset, donis uideri potius allici q̄ conjugali amore conciliari. Annulus tamen sponsæ dono mittebatur a uiro, qui pronubus dictus: is enim erat ferreus, & sine gemma, prisca uidelicet secula & antiqui uictus parsimoniam, ac frugales mores designans. Germanorum fertur mos non improbandus, ut sponsus complacitæ mulieri, quam ducere animo destinauit, dotem det: qua exhibita, frenatum equū & boues, scutum, gladium, & arma tanquam pignus amoris uxori mittat. Cum uero sponsa

Cæremonia nuptiarum.

Cornix,

Auspex. Paranymphus. Pronuba. Sponsa. Sponsalia.

Prima & secunda hora sponsalibus accommodat.

Nuptiæ tribus modis contrahantur.

Cæremonia.

Græci. Macedones. Galatae.

Cōs.

Alii.

Iuno iugalis.

Nuptiæ unde Persæ & Assyrii. Hetrusci.

Dona uxori dare prohibitum.

Annulus pronubus.

Germani.

ad uirum ire parat, in ipso nuptiarum celebri officio seruatum est, ut reclam tunicam & puram togā uestiat, uerbenaq; quæ Veneri dicata est, & floribus herbisq; a se lectis corollam texat, eamq; sub amiculo deferat. Id quod Locrēsis in usu erat, ut matronæ ex lectis floribus nectant coronas. Nam empta gestare ferta, uitio dabatur. In Bœotia usurpatum est, ut sponsam obtegentes, a parago coronent: apud Græcos autem sisymbrio, caputq; hasta gladiatoris, quæ in corpore mortui stetit (quæ celibaris dicta est) coronat, ac frontem & comam discriminet. Opinari licet, quasi fortes ea de causa uiros se genituram ominetur: aut quod sponsi disciplina se subditā fateatur. Debere enim uxores sub uiri disciplina esse & corrigi, seuerissimis exemplis ueteres uoluerunt. Flammeo etiā caput uelabat, pudoris causa, quod lutei coloris erat, quo matronæ spectatæ pudicitia tegebantur. Quodq; eo flaminica utebatur, cui diuertere a uiro non licet, ideo sine dissidio matrimonium fore opinati sunt. Id tamen apud Spartanos in more fuit, ut uirgines in nuptæ, & quæ nullo coniugij fœdere iunctæ essent, facie inuelata & aperta: nuptæ uero, nisi uelata parte oris, & aperto capite, foras prodirent. Chelidonijs quoq; mulieres quæ se alienis uiris collocassent, dimidium faciei inuelare ius erat, ultra reuelare uetitum. Sedq; cingulo cingebat ex lana ouis contexto, quod Herculeo nodo uinctum, nemini nisi in geniali thoro, & dum sacrum nuptiale fit, soluere permittitur, omnis causa scilicet, ut in sobole gignenda, educendisq; liberis sicut Hercules, fœcundus foret, eo argumento, qd illum eximia fœcunditatis (quippe qui septuaginta ex se liberos reliquit) fuisse dicunt, Zona quoq; nouam nuptam circūcingi, quæ nuptiarū die a uiro solvebat, nonnulli ferunt. Mox nuptiali mundo cōpta, in pelle lunata sedere iubebatur. eiq; pellem sub pedibus strauere, sanè uetustum morē, quo pellibus ueteres usi sunt, significantes. Lusitanis uero in roseis tantum ornamentis sponsas locare permittitur, quibus oēs utuntur pariter, alterius generis non licuit. Cumq; ad uirū profectura, noua nupta egredi uult, ipsum limen transcendere sua sponte, aut uestibulū tangere nō sinunt: sed quasi raptam, & inuitam ē gremio & sinu matris, transcendere limina uolunt, uidelicet nisi coacta, suos relicta, aut proprios lares exitura nō fuisset: uel quia ubi delibandus flos maritalis erat, inuitam ingredi uideri uolunt. Ipsa uero domum egressa, præcedente tibicinate, & eo qui canit hymenæum, officio frequenti affinium stipata, colum comptam secū defert, & fufum cum stamine: duo uero patrimi, & matrimi pueri, eam tenentes deferunt: tertius uero anteit, qui facem accensam præfert, ex pino alba, qua prælucente, ad uirum nupta deducitur. Apud Græcos uero (ut Pausanias ait) media locatur in nuptiali curru, sponso & necessario affini iuxta comitante, quem parochū uocant: cuius axem pro foribus incendebant, ut signarent illam ibi perpetuo mansuram, neq; ulla tempestate inde recessuram. Quod si curru sponsa non subuehitur, sed pedibus mariti domū peteret, Chamæpus dicebatur. Apud Rhodios noua nupta per præconē in mariti domū aduocatur, & eo proclamante, in thalamū admittitur. Eam uero facem, ideo accensam ferunt, quia nisi sub noctem, & in tenebris prisca seculis inite coniugium non licebat: Alio deinceps far tostum præferente, scilicet quia nihil confarrationis fœdere in sponsalibus religiosius fuit. Ideo in dirimēdis nuptijs, et si quādo uir ab uxore diuertere cōtēdit, diffarrationem fieri accepimus. Eandem uero facem sub lecto uiri posuisse, aut in sepulchro comburendam curasse, fœdum erat auspiciū & omen exitiale: maximaq; facere infortunia creditum. Fuit quoq; Græcorū mos, ut cum sponsa ad uiri domum traducitur, puer spinis & glande querna oblitus, canistrum panibus onustum deferat, sponsaq; præcedēs passim clamitet, ἐφυγομαι, ἐφυγομαι, quod est dicere, effugi malum, inueni bonum, quasi post frugales mores, re & honoribus auctior sit. Dumq; ad uirum uadit, intranti domum nuces iuglandes flagitant, easq; pueris iaciunt & passim feliciter dicunt, Thalassiumq; modulatis carminibus clamitant, sicut Græci ὕμνησεν ὕμνησεν, qui felices coniugio fuere, quem morem inoleuisse opinati sunt, quasi felicem, ut Thalassium, cui Sabina uirgo honestæ formæ in raptu contigit, sponsum futurum omnem dignamq; esse quæ Thalassio uiro admodū fortunato nubat, his uocibus significari. Vatro tñ perhibet, signū lanificij esse thalassionē, quæ ueteres quasi illū seu calathū lanificijs aptū nūcuparūt. Nuces uero spargunt, uel quia iactu tripudiū excitāt, uel qd gemi

Loerenfes. Bœoti.

Græci. Celibaris.

Flammeum.

Spartani.

Chelidonijs.

Zonæ solutio.

Lusitani. Cæremonia dum sponsa ad uirū proficiscetur

Græci.

Chamæpus: Rhodijs.

Noctē inibat coniugia.

Confarratio, Diffarratio.

Græci.

Nuces spargantur.

Sponsa. Thalassius.

In Menandrijs, & apud Aristoph. in auib. repetitum.

Thalassio.

Nuces quare

no profectæ operimento, fœtus suos multipliciter muniunt, similia in fœtibus nouæ nuptæ augurati. Athenis uero inualuit usus, ut sponsi caput caricis & palmarum fructibus, legumine & colybijs inspergant: quod & seruis nouitijs, cum primum dominorū ædes introissent, fieri usurpatū est. Sponsus uero illam domi operiens, in qua sedes erat coniugij futura, paratu magno ianuam lana cingit & coronat: multaq; lauro exornat, postesq; uittis laneis primum a noua nupta attingi & ornari, oleoq; & adipe suillo uel lupino inungi iubet: ne quid perniciosæ pestis in domum irreat, quod magorum commentum fuisse dicunt, ut felle nigri canis suffitas domos, & genitale sub limine desolsum habeant, contra mala medicamenta & amatoria maleficia maxime proficere arbitrati. In foribus uero uillarum, lupi rostrum, ne quid deperiret, ne uel mala fascinatio in domum irreperet. Alij stellam marinam uel lupino sanguine illitam, ne quid periculo foret aut noxæ, defixere. Ipsa autem cum uiro congressa primum, treis se rebat asses, ex quibus unum uiro dabat, uelut imaginaria emptione sibi sponsum precio quæsiuerit: altero quem in pede haberet, in foco larium ponebat, quem accensum, pluribus ornabant coronis: tertium, quem in facciperio, in compito uicinali paulo post resignabat. Dixere autem ueteres facciperium, maiorem crumenam, & nummorum receptaculum. Ac epulis instructis, ut porcum mactarent sponsaliorum die, deducto ex Hetruria more. Vtq; sponso bulbi cum nucleis pineis, erucae succo, & pipere in nuptiali cœna dentur obsonia, seruatum est. Pleriq; papaueris succum, lacte & melle dilutū exhibuere. Apud Persas, nisi a deo malo aut cameli medulla, ingredi ad nouam nuptam non licebat, neq; alio uelci cibo illa die fas erat. Babylonijs uir & uxor non miscentur nisi thymiamate prægustato. Solon uero nisi malo Cydonio epulis adhibito, uiri thalamum sponsam ingredi uetuit. Repotia autem postridie nuptias, apud nouum maritum propiores affines lætione conuictu percolebant, qua die noua nupta in uiri domum libertatem auspiciari, & dominam agere simul & rem diuinam facere assuebat: quo tempore clauem sponsæ dari ad signandum partus facilitatem, in more fuit. In cœnis uero nuptialibus Naucraticarum obseruatum est, ne quis ouum aut mellita inferret. Apud Carthaginenses ut thynorum concisis carnibus uescantur. Et in Lepta Libyæ, ut postridie nuptias ollam sponsæ ad sponsi matrem petitum mittat, quam illa asperius abneget, eo exemplo iurgiorum auspiciam augurati. Apud Græcos, ut postera die a nuptijs, pater mittat sponsæ nuptiale munus, quæ ἐπαύλια δῶρα uocitabant. Nanq; ingenuus puer, specie liberali, candida amictus toga, cum ardenti face præibat: longo mox ordine succedebant, qui mundū muliebrem, deinde qui aurum & gemmas, deinde qui uasa & pelues, qui pectines & alabastrors, qui sandalia, & demum reliquā supellectilem ferebant. Parcius tamen apud Athenienses. Nam Solon treis modo uestes, & quædam modici precij uasa non elaboratæ artis, sponsam ad uirum ferre iussit. Præter quæ fuere dona, quæ domestici conferebat & amici, cum primū sponsa reuelata facie uicendam se præberet, ἀνακαλυπτήρια dicta. Romani obseruarunt, ut nuptialia munera fœderi generis nō mittant, quod erat lege uetitū: sed uas artis eximie, quod camillum dicunt, ubi mundus & iocalia uxoris erant, opertū in nuptijs ferat. Genialis præterea lectus, duabus culcitrīs in Genij honorem parabatur eximie, ad quem noua nupta quinque facibus noctu admittebatur: quas ab ædilibus accedi, & ex spino arbore fieri erat auspiciatissimum, & fortunati euentus, cum ex hac arbore in raptu Sabinarum pastores faces accendisse ferantur. Spartani Lycurgi lege, sponsam rasis crinibus in ueste uirilī, pronuba patente cubiculo constituit solam, cui sponsum exoluens zonam, in tenebris primos congressus capit. Quas quidem faces pronubæ, & quæ uni semel nupserant, ante congressus coniugales nouæ nuptæ deferebant. Græcis uero nubentium matribus, tenere faces in nuptijs negocium datur, quod ἀδ' ὄχ' εἰρ' dixerent. Simulq; carmina & Fescenninos uersus, atq; sacrum hymnum, quem epithalamium uocant, decantare, atq; in his quinque deos precari solebant, ut nouæ nuptæ uolentes & propicij adessent, prolemq; secundarent, louem adultum, lunonem adultam, Venerem, Dianam, & Suadelam. Nanq; hæc numina coniugijs præesse putabant: quas etiam pronubas nouam nuptam ad uirum comitari, & domum deducere nonnulli tradunt. Dixere autem Fescenninos a Fescennio Campaniæ uel Sabinorum, ubi carmina nuptialia inueta,

spargebantur.
Athenienses.
Ianuæ sponisq; ornatus.
Magorum commentum.
Cum uiro congressa.
Sacciperiū.
Sponsi obsonia.
Persæ.
Babylonij.
Solonis institutum.
Repotia.
Naucraticæ.
Carthaginenses.
Athenienses frugaliores.
Romani.
Camillon.
Lectus genialis.
Spartani.
Zone solutio.
Græci.
Dij coniugij præfides.
Fescennini uersus.

& posteris memoriæ data sunt primum: ea quidem fuerunt procacia, & lasciuia licentia coniugali, in nuptijs decantari solita per ludum iocumq; amores, gratias, & mistos lepōribus lusus continentia: quos Augustus in Pollionem scripsisse, eumq; mordaciter taxasse fertur: quibus quod non responderet, increpatus Pollio, se non facile dixit in eū scribere, qui posset proscribere. Græcis uero, amœbæum carmen in nuptijs modulatis uocibus canere, solenne fuit: quod festo nuptiarum die Thetidis & Pelei, deos decatasse ferunt. Plato in Gorgia cantilenā in conuiujs decatari prodidit hoc tenore: Formosum esse & diuitem, ac bene ualere, summum extimari bonum. Athenis uero incōditum carmen canebatur: Bonos ama, timidos repelle, sciens timidorum paruam esse gratiam. Illud autē non præterierim, nuptias legitimas illas haberi, quæ inter Romanos ciues, aut cum eo cui princeps populis uel ciuitatem aut connubia dedisset, contrahuntur: quo iure nati liberi, in familia & potestate sunt: cum impare uero, aut si Romanus cū peregrina, uel Latini nominis muliere, aut serua uel barbara iungeretur, nullum fuisse ius nuptiarum necessitudinisq; itaq; nati liberi, sub patris iure aut familia nō erant, sed matrē sequebantur: tametsi tradatur in Græcia & Apulia & Carthagine, seruales sæpe nuptias curari. Quod quidem connubium ut maneret ad posteros, socijs & bene meritis assignitum, nonnunquam externis dare solitauerunt. Siquidem Campanis ut Romanas ducere liceret uxores, natiq; liberi ut iusti hæredes foret, fuit olim pro magno munere datum: sicut Alatrinati, Verulano, & Ferentinati. Neq; enim cum Romano & peregrino connubium esse censuere. Nanq; impares nuptiæ, aut sine testibus, ac patre nō iubente, legitimæ non sunt. Idq; senatusconsulto Romæ cautū fuit, ut si Romanis Latinas uxores ducere contigisset, aut Latinis Romanas, sui essent iuris & arbitrij, siue Romæ degerent, uel in patriam redire uellent: atq; innuptæ puellæ ut matrē sequantur. Quodq; uirgines publicis festis non dabant nuptiū, uiduas uero nubere fas erat. Ac mense Maio, quo Lemuria, ut occisi Remi umbra placaretur, instituta sunt. Et dum Feralia, seu parentalia fiunt, ac diebus impuris, & quibus ancylia in templo Martis non dum condita sunt, uel festis diebus & mense Iunio, nisi post Idus, quenquam nuptijs copulari religiosum erat. Quinctiam animaduersum est, postera die a Nonis, Idibus, uel calendis, uxorem sponsam uel ducere Romanis non licere: sed eos dies uelut tristi omine infames & detestabiles censerit: quoniam hi dies atri decreto pontificum habentur: quibus legiones educere, aut acies cum hostes committere, uel quicquā publicæ rei agere, religio non sinit. Persis uero nuptias contrahere, aut maritale coniugium inire, initio uerni æquinoctij tantummodo permittitur: reliquo anni tempore non licet.

Augusti in Pollionē Fescennini uersus.
Polliōis apophthegma.
Amœbæum carmen.
Cantilena in conuiujs.
Nuptiæ legitimæ.
I. nuptiæ ff. de ritu nuptiæ, et Instit. de nuptijs in prin.
Nuptijs quædo copulari fas erat.
Lemuria.
Dies atri.
Persæ.

Inmane exemplum Tullie, supra corpus patris ambulantis, & filij Eueratidis idē facinus admittentis. Caput VI.

DE Tullia Seruij Tullij filia, nequissima fœmina, quæ Tarquinio Superbo nupta fuit, inhumanæ crudelitatis memorandum facinus, & post homines natos inauditum accepimus. Cum enim furijs ei Tarquinius æquæ ferocis agitatus, regni cupiditate improba, Seruium Tullium fœderum, ut ipse regno potiret, interficiendum curasset, præteruehens ipsa carpento infestis furijs agitata, & muliebri spiritu inflata, supra patris defuncti corpus, uulneribus & plagis affecti & cruentari, incedere nō dubitauit. Ob cuius inhumanū scelus & rei fœditatem, loco tanq; nefario & conscelerato, Scelerati nomen factū. Sane detestabile facinus nominis diritate execrantes. Fuerat enim Cyprius nomē uico, in quo hæc gesta sunt, postea Sceleratus dictus: Cypriusq; nuncupatus, q̄ cum locū eum Sabini insedissent, boni ominis causa, Cyprium, hoc est, bonū appellarūt. Scelerata quoq; porta, quæ Carmentalis olim fuit, subinde dicta est. Cum enim CCC. & VI. Fabij uno agmine inde egressi, contra Veientes ad Cremerā acriter dimicantes, ad unū procubuissent, portæ unde egressi sunt, Sceleratæ nomē inuidere: scilicet memoriā detestandi facinoris, indignitatē rei posteris relinquētes. Castra quoq; in quibus Claudij pater Drusus graui morbo afflictus, & tristi fato sublatus fuit, quia intē pestiua morte præuētus, acerbo funere decessit, Scelerata etiā dixeret: quantū est charitate milites psequuti fuerint, turpi cōuicio & infando noīe significātes. Fuit itaq; Scelerat⁹ cāpus iuxta Collinā portā: in quo uestales incesti dānata, uiuæ defodi

Sceleratus uicus.
Scelerata porta.
Scelerata castra.
Sceleratus campus.

GENIALIVM DIERV M

60

Eucratidē.

consuevere. Sed quod de Tullia est modò dictum, haud absimile facinus in Eucratidē, qui Baetris imperitauit, admissum accepimus: siquidem cum Demetrii ingentes copias parua manu fudisset, Indiamq; exterminato hoste, magno consilio subegisset: dum Baetra peteret, à filio impuro & flagitioso, quem socium regno ascuerat, ut solus potiretur regno, imprudens ex insidijs occupatur, turpiq; nece in uia trucidatur: qui patris caede non contentus, pari scelere & audacia, per corpus uulneribus affecti currum agere, & sanguine inspersus paterno, insepultum abijcere non dubitauit, ausus facinus quod in nulla unquam Scythia tyrannus admisit. Tantis sceleribus mortales uelana regni cupido cepit, ut effrenato furore caeci, ad caedē & cruorē agantur praecipites. Fuere autē Baetriani iuxta Sogdianos & Hyrcanos, horridis ingenijs haud procul ab Scytharū gente: quippe Tanais ab Scythis illos diuidebat, bellicosissimi & rapto uiuere assueti.

Baetriani.

Tria errata interpretis epistolarum familiarium Ciceronis commodè explanantur.

Caput VII.

Ciceronis locus.

TRIBUS erratis lapsum offendimus uirum sanè eruditum, epistolarum familiarium Ciceronis interpretem non infacundum, cuius scripta uulgo innotuere. Primo illa ad M. Caelium epistola, in qua uerba sunt Ciceronis: Oppugnauit quinq; & uiginti diebus, aggeribus, uineis, turribus, oppidū Pindenissum munitissimū, tantis operibus, ut mihi ad summam gloriam nihil desit nisi nomen oppidi. Quid sibi Cicero uellet his uerbis, non satis assequi uidebatur: cum nomen oppidi nihil cenferet aliud, q̄ ipsum oppidum. ac si diceret, ad summam mihi gloriam nihil deest, nisi si ut oppidum quod oppugnare adortus sum, deniq; expugnem. Quod tamen longe abesse à uero intellectu apparet. Quid quaeso nomen oppidi cum ipso oppido commune habuit: aut quid tam insolens, aut à Ciceronis facundia tantū abesse potuit, q̄ uerba plane exposita, poetico sensu & quasi figuris circumscribere, aut coloribus infucare? Quod tamen aliter intelligi oportere ex contextu uerborū liquere arbitror. Cum enim ex oppidis uel expugnatis, imperatores plerumq; nomina ferrent, quippe cū ex Coriolis Martius Coriolanus, & ex Fidenis Sergius Fidenas, atq; ex Creta uicta Metellus Creticus dicti sint: quae sibi cognomenta in testimoniū maximae & expertae uirtutis, rerumq; gestarum gloriae adoptarunt: sic Cicero cum spem haud dubiam potiundi haberet oppidi, nihil deesse ad summam gloriam nisi nomen oppidi, & cognomentū ex Pindenissio asseuerat: uidelicet sicut Africani, Numantini, & Cretici illi nomina tulere, sic ex Pindenissio ipse cognomentum ferat. Rursus alia ad eundem Caelium epistola, his utitur uerbis: Mea uero officia ei nō defuisse tu es testis, quoniā, ut opinor, comicus accidit Phannia. Quod ille in Terentiano Phannia non posse accommodari aiebat: sed alium quendam fuisse Phanniam, de quo sentiret Cicero, qui in notitiam nomenq; non uenit. Quae uerba si pensitare quis uolet, atq; ingenij acie non obtusa rimari, etiam ad Terentianum Phanniam saluo sensu accommodabit. Cum enim Phannia ille Terentianus, Chremetis frater fuerit, & Crito Andrius inopino aduentu opportunè introducatu aduenisse: quo significante de Phannia Chremetis fratre & filia Glycerio, in notitiā uenit, ipsamq; filiam sibi esse compertum habuit: pariter Cicero peropportune comicum Phanniam aduenisse dicit, hoc est, aliquid secreti consilij, quod nondum emerferat, prodijisse in lucem: quo sicut in Phannia Terentiano Glyceriū Chremetis filia, & Phanniae neptis apparuit: sic ipsius opera opportunè sit intellectum, Ciceronis officia illi non defuisse, & se de Appio benemeritum significari. Tertio ad eundem Caelium Ciceronis uerba sunt: Vtor atatis uitio, uelim ita sit: sed tamen togam praetextam texi apio, puto te audisse. Quid uerba signarent, haud perspicue capere uisus fuit. Dicebat enim his uerbis id notari, quasi meam togam mœrore circumdedi, cum apium amarum esse constet, q̄ animo afflictio & iacenti esset. Id tamen aliter intelligi cōuenire, qui sensum eruere uolet, haud dubie animaduertit. Cū enim apium funeralis herba fuerit, exq; apij corona defunctorū tumulos ornari, atq; in ludis funebribus apio coronari uictores proditum sit, merito, inquit, cum tot calamitatibus respub. opprimatur, ob immodicas simultates & ingruentia bella, cū in atrocissimos fluctus reipub. inciderim, ipsiq; cadenti nihil opis ac ferre ualeam: meam, inquit, togam praetextam, quae magistratum decet, texi apio, hoc

Alius locus Ciceronis.

Ciceronis locus alius.

Apium funeralis herba.

est, funere: quasi eò in dignationis uenerit, ut cū ulterius labentem rempub. ferre nequeat, deq; illius interitu crucietur & sollicitus sit, sibi iam in extremo uitae curriculo mortem proposuerit, quā pro repub. libenter subiturus fuit: quod est dicere, si respu. morietur, se nolle uiuere. Sicut Asinius Pollio ad Ciceronem: Nam nec reip. deesse uolo, nec superesse, inquit. Ideo togam praetextam, quae praetoria & cōsularis est, apio, hoc est, funere texuerit, quod etiam Graeco est proverbio usurpatum, ut in mala ualitudine & rebus accisis & deploratis, apio opus esse dicant. Quos intellectus, qui rem assequi uolet, ex uerborum contextu planè redundare perspiciet.

Quot Rome pontifices, quòd ue officium, & quae fuerint insignia, quibusq; legibus maximus pontifex astrictus erat, & quid apud exteros.

Caput VIII.

NON sordidum neq; obscurum apud ueteres olim nomen pontificū fuisse traditur. Nam quum inter sacerdotia à Numa instituta, ipse se pontificē in primis: ut uero alij, Martiū M. filium ex patribus legisset, postea interiectis temporibus, collegium pontificum ad quatuor, mox à tribunis plebis rogatione promulgata, ad octo auctum fuit. mansitq; hic numerus longo aëuo inuiolatus, donec Sylla ad quindecim collegium ampliauit. Inter quos maximus pontifex, genere & dignitate praecipuus erat, & aliorum longè princeps. Horum igitur fuit, religiones & caeremonias publicas priuatasq; sacra & res diuinas sanctissime tueri & interpretari, illaq; omnia exscripta signataq; habere, ut qbus artis, quibus dñs, quibusq; hostijs, quibus diebus, & ad quae templa sacra fierent, perspectum haberent, ne qui Romana sacra negligerent, peregrinosq; ritus asciscerēt, aut deorum caeremonias turbarent. Ad quos tā de caelestium deorum sacrificijs, q̄ de funeribus, iustisq; exhibendis, placandisq; manibus, ac supernis infernisq; dñs: de sepulchris & uotis rite exoluendis, de ferijs, de religione, pietate, sanctitate, caeremonijs deorum, deq; fide & iureiurādo, sacrificijsq; solennibus, plebs quoties uidebatur, tanq̄ ad antistitem deorū immortalium, caeremoniarum & sacrorum consultum, ibat. Ipseq; maximus pontifex precatōnes, supplicationesq; deorū, cum pontificali carmine praere, comitia habere, diesq; feriatos indicere, quo quisq; deus ritu, quo ue die colatur, quibusq; precibus aduocetur, & quid quaq; die operis fieri, uel non fieri publicis ferijs conueniret, edocebat. Eundemq; pontificem maximum, singulorum annorum res gestas & memoratu dignas, diurnis actis mandare literis, illasq; non solum monumentis tradere, sed in albo proponere & referre, ut populo excribendi potestas fieret, solitum esse traditum est. Quod album non apud pōtīfices modo, sed penes senatores, iudices, praetores, decuriones, ac citharædos, & ceteras fuisse constat. Deniq; apud Cæsares & omnes magistratus, qui coercionem habebant, album fuisse apparet: in quo singula constituta decreta, & mandata publicè edita proponebant. Quare Alexandrum Seuerum imperatorem, illorum quibus magistratus delegabat, nomina in albo proponere accepimus, ut uitia uirtutesq; innotescerent: & quo quisq; honore dignus foret, populi iudicio exploraret. Ac nō solum respub. sacra, caeremoniasq; curare, sed de rebus quae ad religionem pertinent, iudicia ferre: contumaciaq; minorum magistratuum uindex esse, sacrificantes obseruare, piaculāq; irae deūm cōquirere, ne secus q̄ praescriptum esset, sacra fierēt, ne ue incerta auspicia, aut turbatae religiones aduersus mores institutaq; maiorum obseruarentur. Vtq; super impetranda uenia uenerandisq; dñs iusta solennia exhibeant, cauere debebat. Tum religionis arcana, & diuinas traditiones cognoscere, & siquid religioni minus uerè adscriptum esset, religione liberare, aut numinibus obligare: de uestalium capite decernere, & ferre sententiā, quae sacra quae ue prophana essent diiudicare, ne ue quis praua religione populum alligaret, maximi pontificis officium & munus erat. In quo fuit obseruatum, ut nunq̄ infausta die & ominosa, collegium consulat, q̄ dirum foret & auspicij mali. Quare Vitellio principi, quod pontificatum maximum adeptus, decimo quinto calendis Augusti, die cladibus insigni, collegium consuluerat, magno exitio fuit. Tum si pons sublicius collaberetur, illum reficere, unde illis nomē factum. Is enim ligneus erat, & nullo aere aut ferro compactus, quē sacrum illi aestimarunt: ita ut in aliqua parte labentem, nisi caesa uictima & sacrificio pfe

Pōtīfich collegij numerus diuersus.

Pont. max. Pōtīfich manus.

Pontificis maximi manus.

Album.

Pontifices unde dicti.

F

Et, reficere nō liceret; diuq; Romæ lignei pontes fuere, donec post interualla tempore ab Aemylio quæstore lapideus constructus fuit. Vota etiā solennia, quibus uerbis concipi, quibusq; pecunijs exolui deberent, pontificum decretis cauebatur, illorumq; arbitratu, uel exoluebantur, aut non ritē emissa denuo concipiebantur. Quod si quis sui iuris arrogandus foret, quæ causa adoptionis, quæ ratio generis, quæ dignitas, quæ uē essent sacra, apud pontifices lege quærebatur, quæ lex curiata dicta est. Idē ideo cautum, ne qua calumnia, seu quis dolus compositus, in arrogādo sui iuris homine adhiberetur; ita ut adoptiones contra ius pontificum factæ, aut sine collegij decreto, nullæ & pro irritis forent. Et quanuis proprium sacerdotis esset, nec imperia, nec magistratus gerere, nec equo uehi, aut trinoctio ab urbe abesse: poterat tamē idem consul uel censor esse & pontifex, pariter religioni & reipub. præesse, ab urbe trinoctio abesse, equo uehi uel pedibus ire. Crassus Licinius pontificatum maximum & consulatum, mox censuram præturamq; simul gessisse, & Liuius pontifex pro prætore ordinibus præfuisse traditur. Ipsum tamen qui simul consul foret & pontifex, ne reipub. aut sacrorum deseratur cura, ne uē longius ablegaretur, extra Italiam sortiri prouinciam non decebat ex senatus decreto, postquam idem Crassus prætor & pōtifex, cui belli summa cōmissa erat, quod nunquam antea factum, sortitus Asiam, ab Aristonico Attali fratre prælio uictus, occubuit. Donec post interualla temporum, extra Italiam sortiri prouincias cœpere. In tantumq; honoris culmen pontificatus & eō excellentiæ creuit, ut Cn. Cornelio prætori, quod quum M. Aemylio Lepido pontifici maximo conuicium fecisset, multa dicta fuerit, ipsumq; regiæ dignitati proximum crederent. Nam & licitor apparebat, & curuli regia sella, ac lectica insignis erat, quā ante uestibulum conspicuam habere assuebat: ad cuius fores pro splendore dignitatis, uiridis laurus affixa uidebatur. Cumq; cæteri honoribus functi, rationem administrati muneris reddere cogerentur, pontifex tamen maximus pro maiestate, gesti honoris rationem dare minime cogi poterat: ipsiq; pro imperio & potestate, quoq; plus dignitatis ferret, cum galero esse & carpento, ut reliquis sacerdotibus ingredi licebat. Quippe pontifici proprium insigne, erat galerus, sicut lituus auguribus, paludamentum imperatoribus, diadema regibus. Et quum in capitolium nulli fas foret carpento uehi, solis pontificibus sacerdotibusq; Tarpeium ascendere carpento licuit. Ad eumq; si qui noxi confugissent, ea die à pœna immunes erāt. Ideo non uulgares, neque obscuros, sed qui nobilitate generis & multo splendore illustres foret, quiq; autoritate & opibus anteirent cæteris, ad pontificatum admiscere. Diuq; Romæ pontifex, qui antea curuli sella non sedisset, nemo creatus fuit: donec lapsis temporibus, etiam qui nullos curules gesserant magistratus, ad pontificatum admiscere. Primus em̄ T. Coruncanus ex plebe homo, pontificatum maximum meruit, quo tempore M. Attilius Regulus, primo Punico bello graui supplicio excruciat, pœnas dedit. Et dein de M. Drusus, quod antea contigit nulli, tribunus plebis simul & pontifex creari meruit. Postea ex plebe & patribus, nullo delectu aut discrimine admitti cœpere. Cum que ad collegium pontificū pertineret, in demortui locum alium cooptare, Cn. tamen Domitius Tr. pl. offensus collegio, quod se in numero pontificū non cooptassent, ius subrogandorum pontificum sacerdotumq; a collegijs ad populum trāstulisse fertur. Ipseq; pontifex maximus primus populi suffragio, aliq; deinceps creari cœpere. Sunt uero qui credant, Licinium Crassum de cooptatione collegiorū ad populi beneficiū transferenda, legem tulisse primum. Inde comitia à populo pōtificibus creandis sæpe indicta fuere. Id tamen in admittendo pontifice sedulo cauebatur, ne quē eligerent, qui cuiquā ex collegio inimicus foret, hīq; per collegium admitti capi dicebantur. Atq; licet uetus fuerit constitutum, in demortui pontificis locū alium nominari, si tñ exacto anno, pontifex mortē obisset, in eius locū alterius nominatio nō erat, licet alter suffici cooptariq; oporteret. Tunc em̄ pōtificis nominationē fieri necesse putarūt, quū nondū exacto anno, mortē obisse constaret, postea uero nō licebat. In locū em̄ T. Octacilij Crassi pōtificis maximi, q̄a exacto anno mortuus fuerat, alterius nominatio nō fuit. Tametsi in locū uiuētis pontificis aliū substitutū legamus. Claudius uero Cæsar tati sacerdotium fecit, ut in cooptandis sacerdotibus neminē nisi iuratus nominaret. Est tñ memoriæ proditū,

Lex curiata.

Consul et censor poterant & simul esse pontifices.

Culmen honoris pontificis.

Pontificis insigne.

Qui pontifex creatur initio.

Cautio in admittendo pontifice.

Pontificis nominatio quādo fiebat. Substitutus pontifex in locū uiuētis. Sacerdotij estimatio.

ut si quid ad religionem pertinens inter pontifices discreparet, uariatis sententijs, ubi aliud alijs sentiunt, id satis fuisse crederent, stabilisq; sententia esset ratum, quod tres pontifices communi decreto statuissent. Et licet à collationibus multi ferant sacerdotes immunes, sunt tamen exempla, pontifices & sacerdotes pecuniam per bellum conferri solitam in stipendium contulisse, illamq; quæstores sæpe exegisse, frustra q; pontifices tribunos appellasse, quum se ob sacerdotium immunes dicerēt. Sed præter hos qui collegio cooptabantur, fuere pontifices minores. Nam scribæ pontificum, qui fastos & cōmentarios habebant, fidelem custodiam rerum gestarum, qui annales maximi dicebantur, quiq; illis ministri aderant, q̄ omnis æui gesta mandabant literis, minores pontifices dicti sunt: à quibus in curia Calabra lunoni singulis calend. sacra fiunt, nouamq; lunā obseruare, & quot dies à calend. ad Nonas superessent, referre solent, ut populo causas feriarum à rege sacrorum recipiendi facultas foret. Ad quorum collegium etiam interpretandi iuris, & an posset lege agi, quæq; cōpeteret actio in iudicijs, declarandi ius spectauit & pertinuit. Quippe ius ciuile inter sacra cæremoniasq; multa secula abditū, solis pontificibus patebat. Ex his quoq; minoribus distinctio gradus fiebat. Nam qui primus collegio ascitus erat, maximus: qui uero ultimus, minimus dicebatur pōtifex. Illud quoq; uerum est, solos pontifices nouo more, coniugalem copulam sacro confarrationis iure inire solitos: quippe quum matrimonia apud maiores tribus modis fierēt, usu, coemptione, & confarratione, confarrationem solis pontificibus dederunt, quum alijs modis per cæteros contrahantur. Animaduersum quoq; est, pontificis uxorem, singularis exempli & magni documēti esse oportere, ut sicut ab omni noxa & libidine ipse mundus erat, ita uxor casta & innocēs maneat. Quodq; pontifici maximo cadauer uidere nefas fuit, ne quid triste aut lugubre oculis acciperet, multo magis si hominem insepultū reliquisset. Si tamen in occursum cadaueris imprudens incidisset, interposito uelamento, ne uisum offenderet, saluis cæremonijs prodire poterat, cui etiam per liberos iurare non licebat, per deos autem permissum fuit. Quodq; ex octo pontificibus, pontifex maximus reliquis præest & propē dominatur, cui rex sacrorum, augures, & omnes flamines, ac uestales uirgines parent, quibus multam indicere, & pœnam irrogare poterat, cuius arbitratu publica & priuata sacra gerebantur, uestalesq; uirgines ad sacri & æterni ignis custodiam, qui in penetralibus Vestæ colebatur, eligebantur, ipsiusq; curæ custodiaq; mandabantur. Atq; ex decreto pontificum enunciata prodigia sæpius procurata fuere, licet augurum proprium munus foret. Namq; augures auspicijs, pontifices uero sacris præfuerunt. Cum enim C. Seruilius pontifex maximus L. Cornelium Dolabellam inaugurare uellet, nec se magistratu abdicaret, & propterea comitijs indictis, illum populi iussu cogeret, quia fœda tempestate comitia turbata fuere, religio fuit ex illo pontificibus inaugurandi, indeq; inaugurare desiere. Neq; solū ab omni sanguine puras manus pontificem seruare decuit, sed ne participem quidem, aut consciū alicuius necis fieri. Eundemq; duplici sacerdotio functum sæpe animaduersum esse: si quidem Q. Fabius Maximus, & pontificatum & auguratum unā gessit: aliq; utriq; simul sacerdotio præfuerunt. Ex Cæsaribus uero C. Cæsar auguratum simul & pontificatum, Galba autem sacerdotium triplex gessisse dicitur: id quod à regibus Spartanorum usurpatū fuit. Nam quum primum in eam assumpti sunt dignitatem priuilegio honoris præcipui, Iouis cælestis & Lacedæmonij sacerdotio funguntur: quibus ex omni scrofarum fœtu porcus debebatur, ut si dñs immolare uellent, nunquam uictima deesset. Est quoq; literis proditū, apud Græcos unum uirum aut fœminam nonnunq; sacris præfuisse: apud Opuntios duos, quorum alter deorum, alter dæmonum sacrificia curat. Indis uero solis sacerdotes numero diuersi sunt, & nunc plures, nunc pauciores cooptantur. Aegyptijs plures, qui easdem traditiones atq; auita & paterna sacerdotia & imperia filijs tradunt, qui post regem secundi sunt. Apud alios aut pontifices diuerso iure & nomine censent. Nam Græci pontificem summum, archierosynem uocant, ad quem ius & moderatio sacrorū pertinet. Babylonij Chaldæum Isidis sacerdotē grāmatheam, alium mīthrā, Sicyonij charanium, quorum collegiū, pastophoræ nuncupant. Delphis quinque pontifices per oēm uisam tam sacri erant, qui olii dicti, quorum primus qui hostiam immolabat, ositer: qui uero

Decretum ratum pontificum.

Pontifices & sacerdotes collectionibus pecuniarijs cōtribuebāt. Pōtifex minor.

Pontifex minimus.

Pontificis uxor casta & innocens.

Quæ pontifici uidere nefas.

Pontificis iuramentum. Pontif. max. q̄b' præerat.

Per pōtificem enunciata prodigia.

Pōtifex à sanguine purus.

Pontifex et augur simul.

Sacerdotium triplex.

Porcus ex oī scrofarū fœtu sacerdotibus debebatur.

Indi.

Aegyptij.

Pont. apud exteros.

Archierosynes.

Grāmatheas Mithras. Charnius. Ositer.

Aphetor.
Daduchus.
Stephanophorus.
Eteobutades
Buzigia familia.
Iuno Veientana.
Isichias.
Thias.
Buphonus.
Hippolytus.
Melissa.
Megalobizus.
Phacasi.
Dodonei.

Isiaci.
Indi uates.
Cybelis Sacerdotes.
Panthei.
Pontifex apud Hebræos.

Cyb. sacer. ornatus.

Arabum Pontifices.
Palladis sacerdos.
Sacerdotum dignitas.
Sacerdotes Iouis in Meroe.

Sacerd. apud Germanos.
Pō. apud Naruales.
Trallium mos.

Sacerd. Herculis in Tyro.
Egypt. sacer.

Mercur. Trismegistus unde Phœnices.

edebat oraculum, aphetor nūcupati sunt: qui unā cū prophetis sacra obibant, diuinasq; prædictiones & cæremonias, & quo cultu, quibusq; exēplis fierent sacra, prædicebant. Apud Athenienses Daduchus maximus erat sacerdos Herculis stephanophorus, Palladis Eteobutades, à Bute propagati, ex qua familia longo tempore sacerdotio præfuerunt: sicut Buzigia familia à Buzige heroë, qui Athenis diu sacerdotiū tenuit. Et posterius ex Cirta & Myrta in Paphia Veneris templo sacris cæremonijs præfuerunt. Quod de Veientana Iunone proditur, quam nisi certi generis sacerdos attrectare nemo poterat. Clazomenis Palladis sacerdos, Isichias: Bacchi uero, Thias nomen habet. Poliei Iouis sacerdos, Buphonus: in Troëzene, Hippolytus nuncupatur. Apud Cretenses matris magnæ sacerdos, Melissa; Ephesiae Dianæ, Megalobizus, qui eunuchus erat. Alexandrinorum atq; Atheniensium Phæcasi, quibus cædida solum ferre calceamēta licet: ex quibus antistes sacrorum purpuram induit. Dodonei uero oraculi pontifices, pedibus semper illotis erant, qui tanquam sacrosancti super nudam humum cubare coguntur. Isiaci, linea stola amicti sunt, capite raso, calceis papyraceis, sistrum tenentes, aut rimum absynthij marini, uel nuce pineas & anubim supra caput deferentes. Sicut Indi uates tāquam religiosum, corallium ferebant. Et Cybelis sacerdotes flagrum, & matrem deum colentes iuxta Sueuos, formas aprum, quo insigni ab hostibus tuti sunt: Panthei sacerdotes, oim duces fiunt, quibus causarum iudicia & publicarum rerum arbitria tribuuntur. Apud Hebræos pontifex festis diebus mitram gestat, cum nebride auro distincta, aut tunicam talarem, & cothurnos cum tintinabulis, quem maiestate decorum, tanti Alexander fecit, ut uenerabundus uenienti occurreret, & uelut sanctissimum numē adoraret. Fuitq; animaduersum, Bellonæ, Cybelis, & Isidis sacerdotes eadē sacra obire, nōdem pro cæremonijs teneri. Sed Cybelis sacerdos uarijs coloribus fucatus, & faciem pigmento delictus, oculoq; obunctus, cum mitella & crocoto, lineo calceamento, ante simulacrum deæ incedebat, cui erat proprium, cum tinnitu cymbalorum & sonitu tympanorum sacrum facere. Arabum uero pontifices lineas uestes induunt, mitras gestant cū sandalio. Apud Pedasios Palladis sacerdos sacram barbam nutrire cogitur, neq; erasa incedere fas erat. Albanis cæremoniarum antistes ea fulgebat dignitate, ut post regem haberetur secundus. In Aritia Artemisæ Dianæ sacerdos rex uocatur. Idem in Cappadocia Bellonæ phænum obtinuit: & in Comanis Ponticis tātæ dignationis erat, ut annis singulis bis diadema gestaret. In Zela quoq; tātū imperij fuit, ut suprema fulgeret dignitate. Traditumq; est, in Meroë Iouis sacerdotes adeo superstitione implese animos, ut nōnunquā missio nuncio, nec regi Aethiopiæ demandarent, nullo detrectante, aut mandatum iussio nem' ue abnegante: donec ad Erganem regem peruentum est, qui omnes occidit, & sacerdotiū sustulit. Apud Germanos nulli uerberare, aut uincere, uel animaduertere nisi sacerdoti permittitur. Narualis iuxta Sueuos præsidet pōtifex, qui muliebri ornatu ingreditur semper. Fuitq; memoriæ proditum, Trallibus regiam regibus destinatam, illi quoq; qui summum gerebat sacerdotium, priuilegio honoris dari. Sicut in Tyro Herculis sacerdos, qui cum infula & purpura incedit, post regem proxima dignitate fungitur. Apud Aegyptios qui sacra ministrant sacerdotes, capite rasi sunt, quum apud alios comati incedant: à quibus est usurpatum, ex philosophis sacerdotes, & ex sacerdotibus probatissimum in regem eligere. Unde Mercurius Trismegistus, id est, ter maximus, nomen tulit, quod philosophus maximus, sacerdos & rex maximus esset. Apud Phœnices solis sacerdos, ueste auro & purpura uaria manuleata, ad imos pedes fluxa incedebat, & tāquam splendoris signum, & amplissimi honoris prærogatiuam, coronam ex auro gemmisq; ferebat.

Mira exempla à compluribus experta de umbrarum figuris & falsis imaginibus, & que ipse didicit atq; expertus fuit. Caput IX.

Profecto rem mirificam, & dictū æstimatūq; admirabilem, de umbrarum figuris & falsis imaginibus, quæ homines uaria specie & aspectu uano plerunq; illudunt, familiaris meus quispiam modò mihi enarrauit: quod equidem fabulosum aut commentitiū uideri posset, nisi grauioris esset ingenij & præstabilis homo doctrinæ: ipsiusq; uirtutis & nō ambiguae fidei plerisq; in rebus multa & magna

documenta forent. Refert enim, quod Romæ quondam ipsius amicus diutino & graui morbo ægrotabat, cum quo coniunctissime uixerat: & quia corpore inualido affectoq; esset, ualitudineq; minus prospera ueretur, uisum est ad illa apparatusissima balnea quæ Cumis sunt, uegetandi corporis & animi leuandi causa proficisci: cum serè constet, homines ex ancipiti morbo, locorum mutatione & sereniore cælo plerunq; leuari. Hi ergo cum fidis aliquot comitibus Cumas quū iter intenderent, & aliquantulum uia emensi forent, æger quū esset & uita & spe tenui, ui morbi coalescente & labore uia, in hospitium in quod forte diuerterant, suum obiit diem. Is ergo amicus qui unā accesserat, quantum prouideri hominis diligētia potuit, pro loco funere satis amplo illum efferrī, rem diuinā fieri, atq; in honorato urbis loco sepulchro condi curauit: ibiq; cum mœstos aliquot habuisset dies, curatis rebus omnibus, ipse & comites Romam, unde digressi fuerant, reuerti cœpere. Sed cum aliquantum uia remensi essent, & nocte appetēte in unū quod uia proximum fuit hospitium diuertissent, ibi se animo & corpore fatigatū quiescere dedisse. Cumq; solus degeret, & adhuc uigilans foret, fert repente amici nuper defuncti imaginem summo pallore & macie, ac eo fermè habitu oris, quali illum cū ægrotaret dimiserat, ad se accessisse: quem cum fuisset intuitus, & præ timore, nec animo, nec mente satis constaret, quis nam esset, interrogauit. Ille autem cum nihil respōdisset, exuatis, ut uidebatur, uestibus, in eodem quo ipse iacebat lectulo, se collocauit, ac propè accessit, quasi eum amplexibus petiturus foret. Alter uero cum propè iam metu exanimis uideretur, ad lectuli spondam secessit, illumq; propè accedentē abegit: qui cum se abiigi expelliq; uidisset, fert in eum toruo & minus familiari uultu inspexisse, resumptisq; mox uestibus illum e lectulo surrexisse, cinctumq; & calceatum inde abeuntem nunquā apparuisse. Quo timore familiaris ille percitus, subita ui morbi correptus, ac prope ad internecionem grauissima ualitudine oppressus fuit. Ferebat etiam, dum in lectulo cum illo luctaretur, nudum illius pedem usq; adeo gelidum ac rigentem attrectasse, ut nulla glacies illius frigori comparari potuerit. Equidem memorabile hoc, & cuius mirū uideri posset, nisi peruulgata res esset, ædes qualdam Romæ euidētissimis ostentis ita infames, ut nemo illas incolere ausus fuerit, quin uarijs umbrarū illusionibus & tetrīs imaginibus, noctibus serè singulis inquietetur. Gordianus amicus meus spectatæ fidei homo, mihi retulit cum Aretium ipse & familiaris suus iter unā intenderēt, & à semita, ut fit, longe deuiassent, loco infami & deuio, ubi ne uestigium quidem apparebat humanū, per ardua & propè inuia diuersis tramitibus aberrare cœpisse. Ibiq; cū nec oppida aut uicos, neq; aliquid culti uiderent, sed nemora tantum saltusq; inuios & inaccessos, oiaq; uasta, muta, & deserta ab humano cultu peragrarent, in quib' ipsa solitudo terrebat animos: uergente iam ad occasum die, fessos labore ac uia confedisse. Cumq; hominis uocē audire procul uisi fuissent, ad illā propius accessisse, homines obuios, quos de uia interrogarent, dari sibi arbitrati. Nec mora, in proximo iugo trium hominum imagines immanes & formidabiles ultra humanum modum, nigris & demissis tunicis, in ueste lugubri funestaq; barba capilloq; summisso, horribili facie conspexisse: qui quū uoce gestuq; ad se, ipsos aduocarēt, ac iam propè esset ut illuc accederent, illos interim ingenti mole corporis longè humana maiores apparuisse. Atq; alium specie non ab simili nudū & nullo amictum uestitu, mirificos edētem saltus gestusq; indecoros conspexisse. Quo timore consternati, properè fugam cepere: uiamq; arduam & præcipitem emensi, uix rusticici cuiuspiam uile hospitium ubi reciperētur, inuenere. Sed quod ego certum habeo, & satis certa probatione tradiderim, profecto haud minus est. Cum Romæ ægra ualitudine oppressus forem, iaceremq; in lectulo, speciem mulieris elegantī forma mihi plane uigilanti obuersatam fuisse, quam cum inspicerem, diu cogitabundus & tacitus fui, reputans nunquid ego falsa imagine captus, aliter atq; res esset, aspicerem. Cumq; meos sensus uigere, & figuram illam nusquam à me dilabi uiderem, quæ nam illa esset interrogauit: quæ tum subridens, & ea quæ acceperat uerba respondens, quasi me planè derideret, cum diu me fuisset intuita, discessit.

Que sint pedamenta apud iureconsultos, cuiusue generis, & quid buprestis, & pityocampa.

Caput X.

F iii

I ueluti ff. de seruitut. rustic. pradio.

Cum in legum commentarijs uersaremur, & rusticorum pradiorum seruitutes scrutaremur, inuenimus Vlpianū ex Neratij sententia censuisse, rusticā seruitutem posse constitui, ut pedamenta ad uineā fulciendā, ex uicini pradio mihi sumere liceat. Quasi uero ego a iureconsulto, qui omnia modestia, multa sibi ineptē arrogabat, quid pedamenta essent, quibus sumendis ex alieno, seruitus constitui poterat. Atq; ille in re uulgari, cum diu cogitabundus hæsitasset, haud multo post, nescio quā inuolucra uerborum, & falsarum opinionum ineptias, ambiguos magis quā ueros sensus denotantia profudit, quibus nihil uerū animaduerti cognosci que potuit. Et tamen pedamen munimen esse & palum, quo uitis caduca fulcitur, neminem fallit, unde pedatio dicta: tamē id triplicis generis fuisse animaduertimus. Nam & pedamen, & ridicā, & statumen eiusmodi fulcimenta nuncupari, Cato asseuerat, Græcē charax: quare pedamento fultæ uites, characatæ dictæ. Sed pedamē quodlibet fulcimen esse cui uitis inhæret, ridicam ex querna arbore, aut ex iunipero, olea, uel cupressu plerumq; fieri: tametsi nullo discrimine ex his quoq; componi pedamen opinio fuerit, statumen ē palis & pertica: quod uero ex arundinibus pedamentum sit, arundinetum. Quod autem natiuum ex arboribus in arbores traductis uitibus, nonnulli traduces, quidā rumpfos, plerumq; arbuta dixerunt, quas in trāspadana Italia ex cornu, populo, tilia, acere, orno, carpino, & quercu frequenter arbutari tradunt. Quare multi in eadem atq; in Campano agro hæc plantaria instituunt: quæ si recto ordine digesta fuerint per æqua interualla quæq; uersum, in quincuncem metata dicuntur. Interq; uites simplici iugo porrectum ordinē, cantherium: transuersamq; hastam inter pedamenta, qua uitis innitur, Cato & Varro iugum: quadruplex uero iugum, a cauis ædium compluuium, unde compluuiatas uites dixerunt: palmitem uero pluribus annis duratum, & quasi emeritum, draconem: qui in bifurco medio inter duo nascitur, focaneum: qui uero per tabulata scandit ad superiora, emissarius dictus est: superior pars malleoli, sagitta: surculum autem qui nihil affert fructus, appellant spadonem, quasi sterilem. Ea uero iuga in agro bene culto, plano, & minus uentoso, altiora in arido & gracili, ac uentis exposito, humilia fieri oportere Plinius notauit. Tametsi cantherium equum dici, cui testes adempti sunt, neminē præterit: sicut uerres castrati, maiales fiunt, & galli, capi. Ex quo licet intelligere, ut ex tuo fundo pedamenta ad uineam fulciendam mihi sumere liceat, posse constitui seruitutem. Censuitq; Paulus iureconsultus, qd tametsi ex tuo fundo pedamenta sumere licere, in fructu sit, tamen hoc ius capiendi, apud legumperitos seruitutem, nō usum fructū, putari. Rursum alium celebri fama iura Romæ profitentem, in auditorio professorum interrogauit, quid esset quod Vlpianus legem Corneliam de sicarijs interpretatus scripsit, pigmentarios si cui temere dederint pityocāpas aut buprestim, legis Cornelie de ueneficis sanctione teneri. Quid essent pityocāpæ, & quid buprestis, ut me doceret, quasi uero. Cumq; ille portenta uerborum longē a fide deuia effudisset, quæ quum pudēdi sint erroris, referre non necesse habeo: paulo post dicti pertæsus, se hoc ignorare ingenuē asseuerauit. Nos autem perscrutati uerbi significatū, animaduertimus pityocampas erucas esse, seu teredines uirulentas, uiru exitiali, quæ in pini sæpe nascuntur arboribus, unde illis nomē factum. Nam πίνος pinus est, κάμπος eruca: quippe erucas Græci κάμπος dicunt, ueneni præsentissimi. Buprestis uero animal inuentum rarum in Italia, similitimum scarabæo, qui inter herbas fallit sæpe boues: quo deuorato, ita concitantur rabie, ut actæ in furorē, terrorem afferant, pauloq; post rumpantur, ex quo perniciose uirus confici dicitur, quod fœdissimē uexat: contra cuius exitium præsentaneo remedio Græci succurri prodidere, & Plinius autor est. Qui ergo tanti facinoris conscius, uel buprestim, uel pityocampas, aut monstrifici quid ueneni ad necem properadam dederit, eum iudicio capitali & pœna legis Cornelie teneri, iura & leges uoluerunt.

Pedatio.

Pedamen, Ridica.

Statumen, Arundinetā, Traduces, Romphi, Arbuita.

Cantherius, Iugum.

Draco, Focaneus, Emissarius, Sagitta, Spado, Cantherius, Maiales, Capi.

I. eiusdem pag. alium ff. ad leg. Cornel. de Sicar.

Pityocampas.

Buprestis.

Qui Romani duces ex oppidis & prouincijs uel subactis cognomenta desumpserunt, & de Scipionum familia, & quid apud exteros. Caput XI.

Coriolanus.

Consueuissent Romanos ex oppidis uel prouincijs captis aut uel subactis plerumq; cognomenta ferre, memoriæ datum est. Martium Coriolanum, qd fortē strenuamq; operam reipub. nauasset, capto Volscorum oppido Coriolis, Corio-

lani nomen sumpsisse ferunt: & Sergium Fidenatis, ex bello quod ad Fidenas gessit. Ex tribus uero Metellis, unus, deuicto Iugurtha & uel subacta Numidia, Numidici alter Q. Cæcilius, L. Metelli filius, ex Macedonia, Macedonici: tertius ex Creta, Cretici cognomenta sumpserunt. Fuit quoq; Metellus Balearicus, ex deuictis Balearib; cognominatus. Sed Numidicus, L. Luculli auunculus fuit: Macedonici, Metellum Balearicum plerumq; filium, nonnulli fratrem dicunt. Creticum uero, & alium Dalmaticum, eiusdem Macedonici filios fuisse nulla cōtrouersia est. L. quoq; Mummius delecta Achaia & Corintho, Achaici cognomen tulit. Sed Corinthi superata, prima laus Macedonici fuit. Is enim omnem Achaia ita bello afflixit, ut rebus abscissis Mummius superueniens, leui certamine expugnatam Corinthum uictoriae suæ adscripserit. Messana quoq; in Sicilia, & Isauria in Cilicia bello domita, M. Valerio & P. Seruilio, Messala & Isaurici cognomenta dederunt. Is enim Seruilius uir acer fuit & strenuus, qui in Ciliciam cum imperio profectus, illā collatis signis, uel atq; armis domuit: Lyciæq; urbes clarissimas iusto prælio uicit. Isauos primū bello aggressus, imperio adiecit. Victor deniq; triumphū ex hostibus, & Isaurici cognomen reportauit. Ex Allobrogibus quoq; Fabius Allobrox, & ex Caucis Germanica gente Gabinius secundus Caucius, atque ex Callectis Brutus cognomento Callectus, & ex Getulis Cossius Getulici nomina sumpserunt. Callecti enim ulterioris Hispaniæ populi sunt, duri & agrestes, qui extrema & mōstana inculta ac difficiles saltus & impeditos ad Oceanum incolunt. Ideo bellacissimi & subactu difficilissimi fuerunt. Fertur tamen Q. Turnius, qui Garamantes ultra Aethiopes horridos & incultos bello uicit, ob modestiam & uitandæ inuidiæ causa, Garamantici cognomēto abstinuisse. Scipionem præterea Africani, qui dux fatalis contra Hannibalem fuit, Africani cognomen tulit: & alterum ex deuicto Antiocho & Asia subacta, Asiaticum cognominatum inuenimus. Sed hic Asiaticus frater Africani fuit, quorū alter P. Scipio, nomine a se uictæ gentis Africani: alter L. Scipio frater, Asiaticus dictus est, qui consul aduersus Antiochum primus Romanorum in Asiam signa intulit: cum eoq; consule Africani frater legatum se gerens, pariter profectus est: illiusq; ductu & auspicio pleraq; egregiè gesta in hostes fuere. Victo deinde Antiocho & pace Eumeni concessa, ob Asiā uictam Asiatici cognomen reportauit. His enim duobus fratribus, Africano scilicet & Asiatico, pater fuit P. Scipio ex Corneliorum gente, cum quo primū Hannibal Pœnus signa in Italiam contulit: cuius fuit Cn. Scipio frater, summi ambo imperatores, uiri ornatissimi, qui paucorū dierū interuallo in Hispania cæsi occubuerunt. Sed ex Publio hi duo quos dixi, Scipiones, Africani scilicet & Asiatici, filij extiterunt: ex Cn. autem P. Cornelius Nasica ortus fuit, qui unus uir optimus a senatu iudicatus, matrē Cybelē ex Pessinunte suscepit, Tiberiumq; Gracchum seditiones in urbe molientem interemit. Fuit quoq; & alius Scipio cognomento Aemilianus, prioris Africani nepos adoptiuus, qui ob Africam & Numantiam bello domitas, minor Africani & Numantini appellatus est. Sed hic Aemilianus quem dico, minime ex Corneliorum gente propagatur, sed adoptiuus in nomen & familiam uenit. Si quidem cum Scipio maior Africani filium haberet natura admodum tenui & imbelli, unde & ualetudinarius uocatus, quod non ea uis animi foret, uigorq; que, nullosq; liberos sustulisset, ne decederet sine liberis, hunc Aemilianum Lucij Pauli filium, ut multi credunt, ex filia nepotem, in familiam nomenq; adoptauit. Fuit enim Scipioni Africani uxor filia Pauli Aemilij, qui consul ad Cannas tantæ cladi superesset, in conflictu belli cæsus occubuit, ex qua unicum filium tulit, filias uero duas, quarum altera Scipioni Nasicæ, altera Tiberio Graccho nuptæ fuere. Aemilio uero Paulo quatuor filij extiterunt: duo in adoptionē alterius familiæ dati, Scipio uidelicet & Fabius, duo in potestate retenti, quos ex altera coniuge sustulerat. Horum alter, quinque diebus ante triumphum, quem speciosissimum de rege Perse & omni Macedonia habuit: alter tertia post triumphum die, adhuc impubes mortē obiere immaturā. Hic ergo Aemilianus ex reliquis Pauli Aemilij filijs iunior fuit, gloria militari illustris, qd Africani nepos adoptiuus, auitæ uirtutis memor, puocatore barbarum tribunus adhuc militū occidit, Cū patre aduersus Persem acriter pugnant, egregia facie

Fidenas, Numidicus, Macedonici, Creticus, Balearicus.

Achaicus.

Messala, Isauricus.

Allobrox, Caucius, Callectus, Getulicus.

Scipionum familia, Africani, Asiaticus.

Aemilianus.

Africani minor & Numantini.

nora gessit. In Aphricam deinde cum exerciū profectus, tertiu Punicum bellum confe-
cit, Carthaginem & Numantiam funditus euerit, parta deinde uictoria, & rebus cose-
ctis, cognomentum Numantino & minori Aphricano inditum fuit. Horum postea ex-
empla sequuti Cæsares, ex prouincijs quas ui & armis subegere, illustria cognomenta
ob immortalē gloriam tulerunt: saepe populi decreto, nonnunquam acclamatione se-
natus. Siquidem Seuerus imperator, & reliqui post eum Cæsares, ex Arabia, Adiabe-
na, Parthia, Armenia & Germania, alijsq; bello domitis gentibus nationibus que, quas
suo ductu & auspicio conquisiuere, Arabici, Adiabenici, Parthici, Armenici & Germa-
nici, sicut Sarmatici, Aphrici, diuersis titulis cognomenta cepere. Fertur tamen Valeri-
ano Cæsari, quod promptus ad arma & bellicosior esset, milites militari studio manu
ad ferrum nomen indidisse: qui postea in imperio delatum Carpici cognomentum resu-
tauit. Alexander uero Seuerus imperator, licet imperatoris, patris patriæ, & Magni co-
gnomenta renuerit, asserens magnis rebus gestis ea sibi nomina parare oportere: tamen
ob deletos Azauenos, Azauenici cognomen sumere non dubitauit. Traianus autē con-
tra Parthos uictor, Parthici appellationem non accepit. Cui cum multi deferrentur ho-
nores, reliqs posthabitis, sola Optimi agnominatiōe gauisus fuit. Commodus uero eo ue-
cordiæ processit, ut pro Comodo, Hercules & Iouis filius dici maluerit, quod sibi post-
ea in inuidiam perniciem que cessit. Apud Græcos non ab oppidis & prouincijs, sed
à rebus gestis magnificè, Soter & Callyneos dicti: à forma & specie corporis, Phystos
& Cyrippus: ab excellentia crurum, Eucemos: à uirtute, Evergetes & Philadelphus:
à fortunæ felicitate, Eudæmos: à multiplici uictoria, Nicanor: ab urbium expugnatio-
ne, Polycrates: à fortitudine, Acherites, aut Aquilæ uel fulminis nomina fuere: quare
Pyrrho ab Epirotis Aquilæ nomen inditum. à multiplici doctrina, Polyhistor, ab opti-
mo consilio, Aristobulos dicti. Quibusdam regibus liuor & uitium, nonnunquam igna-
uia & nequitia cognomentum dedit: quippe Antiocho regi Macedoniæ, quod multa
promitteret, parum efficeret, Doso: Ptolemæo, Lamyro ob uiræ turpitudinem nomen
fuit. Antigonus quoque à rapacitate Hierax, & à genuum magnitudine Gonatus. Alij
à uerborum obscuritate, Scotini, & ab amentia Choalemi, atque ob fictos mores La-
conistæ notam nominis tulerunt: sicut Xenarchus Rhodius à bibacitate, Metretes: & Athe-
niensis Diotinus, Chone, hoc est, infundibulum, quod illo apposito affatim hauriret. De-
mochares uero ob procacem linguam, Parasyades: & Demosthenes, ob morum ferita-
tem, Arges serpentis nomine appellati sunt. Inter quos Varro sophistæ à forma nasi ci-
conia comparis, Pelargus nomen factum. Nonnullis uero ob claritudinem, Lychni di-
xere nomen, sicut Artaxerxi Mnemoni, quod memoria ualere. Pericles summus ora-
tor ob dicendi elegantia & sermonis magnitudinem, Olympius: Dion, Chryostomos:
Phocion, ob frugalitatem, Chrestus seu bonus: Cleomenes & Ptolemæus, Benefactor
nuncupati. Aristides ob morum sanctitatem, Iusti, Callimachus propter studium miræ
artis, Calotechnos, sicut alter ob artis calumniam Cacotechnos sumpsere nomen. Alcæ-
us tamē Pittacum Sarapodam, q̄ latos haberet pedes, cognouit. Antiochus uero Sy-
riæ rex, elatus supra modum hominis, cum uanum titulum uendicaret, cognomēto De-
us dici uoluit: sicut apud Romanos Domitianus, & Caius princeps, qui optimum ma-
ximum, & Latialem louem se dici iussit. Proditus tamen est Mariccus quidam è plebe
Boiorum, cum dei nomē sibi arrogasset, & non spernendam manum perditissimorum
asciuisset, q̄s ingentibus promissis corruerat, ita ut in Romanos ferret arma, postea ca-
ptus & occisus, falsi inditi nominis grauissimas pœnas dedisse. Sicut Seluus ignotus
homo, qui se Aetnæ filium mentitus erat, quū loca circa Aetnam cum perditissimis &
facinorosis prædaretur, à Romanis captus, in ludo gladiatorio scibus bestiarum occi-
sus fuit. Cui haud absimile est quod de Euno Syro proditur, qui quum nuce iuglande
in os inclusa ignem euomeret, simulans se deæ Syriæ numine afflatum, apud feruos &
infimam plebem diuin⁹ habitus, primo duo hominum millia in Sicilia spe rapinarum
asciuit, mox effractis carceribus ad sexaginta millia coegit, Manliumq; & Lentulū præ-
tores iusto prælio uicit & prostrigauit. Deniq; à Romanis coercitus, post multiplices
clades suæ temeritatis meritas pœnas dedit.

Cæsares ex
prouincijs à
sele subactis
cognominati

Carpicus.

Azauenicus.

Optimus.
Commodi ue-
cordia.
Externa,
Græci.
Ab habitu,
fortuna, & re-
bus gestis.

Auitijs.

Quid sit triplex forum, de quo in Martiale sit mentio: quæc fora olim Romæ fuerint, quæc
apud ceteros præcipua. Caput XII.

Domitium Calderinum uirum disertū & studiosum, uidimus aliquando dum
Romæ ageret. interpretabatur tunc Martialis epigrammata, in quibus hos uer-
sus meminimus legisse:

Causas, in quibus, agam Cicerone disertius ipso,
Atq; erit in triplici par mihi nemo foro.

Quos ille in scholis cum suis sectatoribus sic definiebat, ut tria fora Romæ esse diceret,
in quibus iudicia redderentur, Latinum scilicet, Romanum, & uetus: quod in commen-
tarijs à se editis referre non dubitauit. Sed quum legissemus fora multiplicia Romæ, in
quibus forensia negocia & iudicia actitarentur, Romanumq; forum, Latinum quoq; &
uetus dici, tenuit nos admiratio, quod uir ille ingenio alioqui exulto, strictim & inex-
ploratè rem non prætereundam, pertransierit. Nam & Romanum forum in comitio le-
gimus inter Capitolium & Palatium, ubi Rostra, ædes Saturni, Castoris & Pollucis
templa fuere, quod Latium forū dictum est. In quo Romani magistratus, finito hono-
ris tempore, imperij insignia dimittere assuerant: ad quod populus frequens conuenie-
bat, sicut ad comitiū senatores. ibiq; Pauli basilica mille & quingentis talentis taxata,
quæ mox Fuluiæ dicata fuit, licet aliam Opimam in qua senaculum erat, quod in ea se-
niores assidebant: & aliam Iuliam, cuius construendæ præfectus Vitruuius fuit: et aliam
Porciam, quam Cato Genforius magna mole construxit, basilicas fuisse legamus. Alce-
rum uero Cæsaris forum dictum est, ubi Veneris templum ab eo extractum ferunt. Et
Augusti forum, quod cum æde Martis uictoris Augustus sua impensa instruxit, orna-
uitq;. Vetus quoq; forum boarium legimus, in quo ædes Herculis rotunda, matris Ma-
rutæ, & Pudicitia patriæ sacella. Ibi etiam bos ex ære Aeginetico fabrefactus. Quin-
tum fuit olitorium, iuxta quod ædes Spei & Pietatis, quam Marcus Acilius Glabrio du-
umuir dedicauit, Iunonis Maturæ & Fauni templa fuere: ubi lactariam columnam fuisse
Pompeius memorat, in qua infantes lacte alendos deponebant. Forum quoq; Cupedi-
nis, macellum appellari, quod cupedinarium dicunt, cuius generis in Thessalia & omni
Græcia frequentia fuere. Præterq; piscarium & forum Neruæ, cui Transitorio nomen
erat, piscarium in Auentino, & Vipium, & Palladium. Sed piscarium iunctum boario
dicunt fuisse secundum Tiberim, iuxta Iani templum ad Ianiculum, quod quidam Iuno-
nium uocant, sicut fora publica iuxta Veneris phanum: & alia, ut Traiani, ubi columna
integra mirabili structura hodie superest, iuxtaq; forum Neruæ & forum suarium, à se-
quitis principibus, præcipuis operibus ornata. De foro autem ueteri, quod in eo causæ
actitarentur, quatum commemorari, nec reperitur quicquam, nec traditur, nisi unū idēq;
Romanū, uetus, & Latinum forum dicant fuisse. Sed quod nos sentimus, quodq; pro-
babilis putamus de triplici foro, profectō sic est: Primum forum Romanum, iuxta co-
mitium fuisse, in quo de iure controuerso responderi solebat: ipsumq; Cato Genforius,
ne populus litibus assuesceret, acutis lapidibus sternendum putauit: quem postea Mar-
cellus Octauia Augusti sorore genitus, quo salubrius disceptantes operam forensi labo-
ri darent, uelis innumbrauit. Constatq; Iulium Cæsarem, cum ius quotidie seuerissime di-
ceret, alterum de manubjs unā cum æde Veneris genitricis magnifica impēsa & profu-
sis sumptibus construxisse, cuius aream supra sextertium millies, & immenso cōstitisse
autores tradunt: ipsumq; suo nomine imposito, Cæsaris appellasse, in quo iudicia etiam
reddebantur. Tertium diuus Augustus inter publica opera præcipue forum cum æde
Martis construxisse fertur, cum porticu duplici, ubi Apollo eboreus uidebatur: foriq;
extruendi causam fuisse, hominum iudiciorum que multitudinem, quæ uidebatur, (ut
Tranquilli uerbis utar) non sufficientibus duobus foris, tertio indigere, quod Augusti
nuncupatur. Ex quibus sine cōtrouersia liquet, triplex de quo quærimus forum, de Ro-
mano, de Cæsaris & Augusti foro, in quibus lites actitari, & iudicia reddi consue-
rant, non de alijs intelligi oportere. Succurrit tamen in hac re notare, Spartæ forum,
Clariū uocari: apud Iones, Panium, Argis gymnasium, quod Cyllaraium dixerunt: Fora apud
Athenis aliud quod Ptolemæum, & apud Samios & Alexandrinos duo fora, Larua nun-

Martialis lo-
cus à Domi-
tio depraua-
tus.

Forū Roma-
num.

Comitium.

Basilica opi-
ma, Iulia,
Porcia.

Forū Cæsaris

Forū Augusti

Forū uetus.

Forū boarii,

Forū olitori-
um.

Columna la-
ctaria.

Forum Cupe-
dinis.

Piscarium.

Pistorium.

Vipium.

Palladium.

Forū uetus.

Quid per tri-
plex forum
apud Marti-
alem intelli-
gendum.

Fora apud
ceteros.

GENIALIVM DIERV M

70

cupari. Athenis quoque Diphilum & Ceramicum, atque Helicum, quod erat omnium maximum, & Delphinium, & Palladium pro foris fuisse, aliaque ignobiliora, ut Parabiston maius, quasi absconditum, & Trigonum. Fuit quoque Parabiston maius, in quo undecim confidebant iudices: & aliud forum, ubi Olæ ara quam præcipue Athenienses colunt, & Batrachium, & aliud Puniceum à coloribus: & in Thessalia Liberum, atque in Pyrao Hip podromia, & Capuæ Albanum. Celebratur inter cætera Argiuum forum sepulchro Donabi sepulchrum. Themistoclis sepulchrum. Antiochi sepulchrum. Corcebi sepulchrum. Oleaster peperit. Thaletis sepulchrum. Fora duplicia apud Persas.

Fora Capuæ.

cupari. Athenis quoque Diphilum & Ceramicum, atque Helicum, quod erat omnium maximum, & Delphinium, & Palladium pro foris fuisse, aliaque ignobiliora, ut Parabiston maius, quasi absconditum, & Trigonum. Fuit quoque Parabiston maius, in quo undecim confidebant iudices: & aliud forum, ubi Olæ ara quam præcipue Athenienses colunt, & Batrachium, & aliud Puniceum à coloribus: & in Thessalia Liberum, atque in Pyrao Hip podromia, & Capuæ Albanum. Celebratur inter cætera Argiuum forum sepulchro Donabi sepulchrum. Themistoclis sepulchrum. Antiochi sepulchrum. Corcebi sepulchrum. Oleaster peperit. Thaletis sepulchrum. Fora duplicia apud Persas.

Fora Capuæ.

Que multa militares maiores, & que minores militibus, & ob que delicta inferri solebant. Caput XIII.

Multa militares nonnullæ maiores, quæ capitis supplicio luebantur, pleræque minores, prout grauitè aut leuiter delictum esset, facinorosis & delinquentibus militibus, necessario ad rem militarem exemplo, à ducibus inferri solita sunt: quibus fanciuerunt militaris imperii disciplinam, ut ignauus & contumax miles, prout segnis, negligens, & aut affinis culpæ fuisset, ita acri & seuro iudicio uel leniori poena notaretur. Nam desertores, seditiosos & fugitiuos, aut si loco, statione uel præsidio cessissent, terga uel dedissent, aut è castris effugissent, tanquæ pessimo facinore astrictos, capitali poena plectere solebant. Nonnunquam ubi multitudo obnoxia foret, autores turbarum ad palum deligare, aut securi percutere: reliquæ uero multitudinis decimum quæque sorte ductum ad supplicium petere, peruulgata poena fuit. Cæsar uero quum conueneret in cæteris, seditiosorum & desertorum acerrimus inquisitor, & punitor dicitur fuisse maximus. Traditur Alexander Macedo quendam castelli custodia præpositum, ob desertam stationem necesse multauisse, alterum descendentem sagitta confixisse. Appianus tamen Claudius humanius agens, ex his quos loco cessisse nouerat, decimum quæque in conspectu exercitus fuste percuti iussit. Iuba rex asperior & durior, desertores qui loco amisso in castra aufugerat, cruce affixit. Inter cæteros Aufidius Cassius memoria proditur, nouo exemplo multis desertoribus manus detruncasse & pedes, asserens maiori disciplinæ fore, miserabiliter criminofum uiuere, quàm occidere. Seuerus autem imperator, exactor alioqui grauis, urbanas cohortes, quod neci Pertinacis consensuerant, satis habuit, militaribus insignibus exutos, nudos destituere & dimittere. Antiqui tamen moris erat, ut qui aciem reliquissent, aut infrequentes ad signa conuenirent, fustuario plecterentur. Præsidio uero decessisse, semper capitale fuit. Si quæ uero cohortes signa foede amississent, nisi noxam cuius arguebantur, purgassent, in eas more maiorum quandoque capitali supplicio, plerumque leuiori poena scuitum est. Quare pro frumento hordeum dare, uel extra uallum sine tentorijs relinquere, nonnunquam milites in prima acie inducere, aut districtis gladijs discinctos destituere, uarijsque ignominijs afficere solebant: ut his contumelijs coerciti, intentius mandata exquererent, deincepsque ad subeunda pericula paratiores foret. Eos uero qui pugnam detrectassent, aut secessionem fecissent, qui que erant fugæ & pauoris insimulati, qui que segnes & cunctabundi arma cepissent, leuissima nota erat iurciurando adigere, non aliter quàm stantes quoad stipendia facerent, cibum potumque capturos, aut traditio pugillarum, quos taciti statim legerent:

Olæ ara.

Donabi sepulchrum.
Themistoclis sepulchrum.
Antiochi sepulchrum.
Corcebi sepulchrum.
Oleaster peperit.
Thaletis sepulchrum.
Fora duplicia apud Persas.

Facit ad hoc cap. I. nō oēs s. de re mili.

Capitalia crimina militū. Punitio ubi multitudo peccasset.

Cæsar.

Alexander.

App. Claud.

Iuba.

Aufidius Cassius.

Seuerus.

Antiqui moris punitiōes

quæ leuior censebatur nota. Augustus tamen decimam legionem contumacius parentem, cum ignominia tota dimisit. Ob minora uero & leuioris noxæ crimina, uel locum & ordinem in acie mutare, uel stipendium anni differre militibus, neque his æra procedere, qui ære diruti dicebantur, aut in politia uel in frequentia notare, uel citra commoda stipendiorum exautorare, uel locum in quo tenderent in castris, adimere: illosque sine pellibus tabernacula habere, ut humi & sub diuo accubarent, uel ne in oppidis hibernarent, inhibere solebant. In politia autem & in frequentia notabatur hi, qui rudibus & parum nitidis armis, uel strigiosi equo & macie affecto utebantur, qui que prædicto ad pugnam die, occasionibus quæsitis, contumacius parent: quæ mora excusabat, si funeris paterni uel sacrificij gentilis, auspicij ue, aut morbi fontici, uel feriarum causa, ad constitutam diem non adessent. Qui uero arma alienasset, aut illa amississet, propter inertiam turpitudinem æquæ ac desertor morte luebat. Apud Græcos uero, militari erat iure cautum, ut qui miles scutum in acie amississet, capite lueret: qui uero gladium, leuiori poena notaretur: quia maioris disciplinæ, se ab hoste tueri & præstare incolumem, quàm cum sua pernicie hostem perdere, semper summi duces putauere. Quod Scipionis Aemilianij uerbum fuit, malle se ciuem feruare, quàm multos hostes perdere. Quare Lacedæmonij Archilochum poetam urbe exegere, quod carmen scripserat, in quo suadere uisus fuit, satius esse arma, quàm uitam in acie amittere. Germanis quoque qui scutum amississet in bello, à publico concilio & sacris arcebatur. In transfugas uero uelut maiori crimine obnoxios, & patriæ ac ciuium proditores, capitali poena plerumque scuitum est. Hi enim semper uenia indigni fuere, sicut proditoris insimulati. Quantus Q. Fabius Maximus illorum qui contra religionem iurisiurandi, ad hostes transfugerant, dextras amputari madauit, hoc animaduersionis metu sub disciplina & in officio fore arbitratus. A. P. Scipio, Publio tamen Scipione in perfugas & fugitiuos fuit acerbè cõsultum. Siquidem ex Romanis qui rupto imperio ad hostes transfugerant, in crucem efferri: nominis uero Latini, securi percuti iussit. Posterior Aphricanus transfugas bestijs obiecit, Paulus Aemilius elephantis, Germani arboribus suspendunt, ignauos & imbelles palude mergunt. Qui uero captiui in hostium potestate sua desidia uenissent, his arma & ordo militandi mutatus fuit, ut equites in peditu, pedites in funditorum alas transcriberent: utque locum extra castra assignatum, uallo & fossa non communirent. Quare Domitius Corbulo à Nerone in Armeniam missus, duas alas & tres cohortes, quæ hosti cesserant, extra uallum sine munimento tendere iussit. Artaxerxes Medum qui transfugerat, & rursus rebellarat, pro insigni ignominia iussit scortum capite circumferre nudum. Qui etiam summis ducibus siquid deliquissent, ignominia loco detractas uestes flagellari, & pro capite depilando tiaram depilari iussit. Titus Vespasianus tam seueræ disciplinæ fuit, ut militem ab hostibus captum, qui solutis uinclis ad castra refugerat, ultra militare non siuerit, nec illi arma crediderit, quod uiuus ab hostibus capi permiserit. Sertorius uero, ut disciplinam exemplis stabiliret, cohortem propter obscenitatem morum & immmodicas rapinas, ad unum interfecit. Daci cum male pugnassent, hac fuere ignominia notati, ut cumbantes capita loco pedum ponere, & ministeria uxoribus præbere cogerentur. Xerxes quoque ut Babylonios, quorum ductu defectiones ad hostes fiebant assidue, reprimeret, cauit edicto uti arma ne ferrent, sed cauponæ indulgerent, tibijs psallerent, & scorta alerent. Sicut Leontini, ne res nouas molirent, à Phalaride cõuiujs & uinolentiæ relicti sunt. Phalaris. Cyrus. Lydius ornatus.

Cyrus quoque Lydis superatis, cum essent infidi & damnosi, imperasse fertur, ut dimissis armis, iocis & nequitia uacarent, talaresque tunicas ferrent. Ideo Lydius ornatus, molis & parum uirilil habitus: quod de Aristodemo tyranno proditur, qui optimatum filios, ne quid contra se moliri possent, calamistratos incedere, & tortis crinibus ornari, talares pictasque tunicas induere iussit. Cato autem in Hispania contra continuas defecti ones salubri remedio prouidit, ne desciscerent, ut oppidorum mœnia sub idem tempus dirui iuberet. Seuerius Romani: nam legionem licentia corruptam, quod Rhegium in cuius præsidio erant, occupassent, Genutius consul millia hominum quatuor exautorauit totam, & in foro percussit. Sapius uero exilium, ut relegati & capite minuti procul à lare senescerent, & ita ignominiam finirent, ignauis & contumacibus datum com-

Minorum criminum punitio.

Aere diruti.

Notati in politia.

Græci.

Archilochus à Lacedæmonis eiectus. Germani.

F. Maximus.

A. P. Scipio.

Aphricanus posterior. Paulus Aemilius.

Domitius Corbulo.

Artaxerxes.

T. Vespasianus.

Sertorius.

Daci.

Xerxes.

Phalaris. Cyrus. Lydius ornatus.

Cato.

Genutius consul.

Marcellus. perimus. Marcellus autem, milites à quibus orta esset fuga, quicq; pauore signa reliquissent, sequenti pugna inter primas acies frequenter induxit, ut quod ignominia acceperant, alijs praelijs periculo expiarent. Fuit illa etiam nota ignominia non parua, quali Calphurnius Piso consul, & demum Octavius Augustus affecit milites, ut tunicatos discinctosq; per totum diem, cum decempedis plerunq; cespitem portantes, ante pratorium stare, uel obsoleta toga & tunica discincta, nudis pedibus ante principia adesse iuberent. Vel ut fossam fodere discincti cogerentur, ut eo habitu & specie deformi in cunctis conspectu prae se ferrent insignem memoriam flagitij ignominiaq; acceptae. Est autem decempeda, lignum quo latifundia metiuntur, & in partes diuidunt, oblongum pedibus decem. Tametsi diuerso quisq; more agros metiri soleat: quippe in Aegypto aestuaria & fossas funibus metiuntur aut passibus, in Hispania iugis, in Campania uersibus, circa Persidem schoenis, alij parasangis: alibi pertica, cui nomen Acaena: agricolae iugibus, nonnulli stadijs metiri solent agros, campos q;. Lucius uero Calphurnius consul, haud absimili exemplo praefectum equitum, quod arma hosti tradidisset, lacinijs abscessis, discincta tunica, & nudis pedibus ad principia per omne tempus militiae adesse iussit. Fertur Pescennius niger, ob subtractum gallinaceum commanipulones hac affecisse ignominia, ne focum facerent, ne ue cocti quid obsonij sumerent, sed pane & frigidis uescerentur. Tiberius uero nimis seuerus: nam praetorianum militem ob subtractum paucem, capite puniuit. Militem uero militiae gradu deicere, aut exautorare, uel equum illi adimere, ipsumq; uitibus aut uirgis caedere, seu equo detrahare, uel hastas dare iubere, quae censio hastaria dicta est, haec & eiusmodi, non pro leui noxa, sed pro acri delicto, magnae animaduersionis loco à ducibus inferri solita sunt. Hastas dare iubebantur milites, quibus propter probra ignauiae & luxuriae, hasta adimebatur. Etenim sicut gloriae causa fortes uiri donabantur hasta pura, hi qui primum uictores in praelio fuissent: ita ignauis & contumacibus adimebatur. Hoc notabat, tanquam spes merendi stipendia illis adempta foret. Quinetiam militi obeso & praepingui, quod cutem nimis bene curasset, & nimia sagina grauis esset, aliquando equum duces adimere: id quod magnum Agesilaum fecisse legimus. Augustus tamen his qui maiores quinque & quadraginta annis equum retinere nollent, reddendi equi gratiam fecit, illosq; uelut emerita militia dimisit. Apud Thurijs lex erat militaris, ut contumax miles, desertor uel transfuga, muliebri ueste amictus, ob ignominiam uinctus teneretur. Spartani tam seuera militiae disciplina fuit, ut miles qui in acie scutum amisisset, capite lueret. Iidem probro milites aut ignominia notabant: qui probro notabatur, eum nemo igne, nemo alloquio imparatiuit. Ignominia notabatur, qui fugax esset, desertor, aut transfuga. Apud Aegyptios qui milites ordines reliquissent, aut dicto non parerent, uel iniussi in castra redissent, de gradu deiecti, ad inferiorem redibant statum. Si uero ducis consilium hostibus palam fecissent, lingua multabantur. Fuitq; moris apud Syracusanos, ut hipparchi, hoc est, equitum praefecti, militum nomina in tabulis scriberent, illorum qui in acie ordines deseruissent, ut post praelium poena notarentur. Quod & Xerxes fecisse dicitur, ut uirtutis & ignauiae cuiusq; testis & spectator esset. Cyrus autem quem militem extra ordinem inuenit, quicq; proditoris causa dedisset terga, capite puniuit. Nec praetermittendus est Agesilaus, qui quum in bello Peloponessico quosdam Asiaticos in ueste munda & nitida, corpore uero desides uideret & ignauos, ea affecit ignominia, ut uestibus nudatos per castra incedere cogeret, illorumq; amacula fortibus uiris, quorum in bello uirtus enituit, dono daret. Hoc quoque loco poenae militaris fuisse traditur, iubere ignominiae causa militibus audacioribus, qui nec animi, nec consilij satis haberent, uenam solui, quae non tam poena quam medicina fuit, ut superflua sanguinis parte defluxa, se magis intra gyrum rationis continerent. Illud quoque notandum, quod inter animaduersiones militares leuissima est admonitio, castigatio minor, deprensio maior, ignominia maxima. Ideo milites in quos lege militari, castigatione aut admonitione animaduersum est, non propterea ignominia notati erant. Quodq; milites quanuis graui ignominia affecti essent, si tamen ad officium redeunt, semel atq; iterum bene nauatam reipublicae operam praestitissent, singulaq; aut bina ex hostibus spolia retulissent, aut digno aliquo facinore

Ignominia.

Decempeda. Agrorum apud alios alia dimensio.

L. Calphurnius.

Pescennius Niger in furta militum. Tiberius.

Censio hastaria. Hastam dare uel adimere.

Milites obesi.

Agesilaus. Augustus. Emeritorum gratas. Thurijs. Spartani. Ignominia notati.

Aegyptii.

Syracusani.

Xerxes. Cyrus.

Agesilaus.

Militibus praeter modum audacibus uena solubatur. Ordo animaduersionum in milites.

Ignominiae solutio.

gitij labem aboleuissent, tunc demum uno atq; altero felici praelio priori culpa correpta, & oblitterata memoria dedecoris, noxa atq; ignominia soluti, & in eo quo prius erat gradu restituti, pristinam dignitatem & honoris gradum, quibus antea functi erant, quandoq; reciperent. Notatumq; & illud est, perraro bis delictum imperatores uenia dignum putasse: quia iuxta uerbum Lamachi summi ducis, non est in bello bis errare, ubi si quid offenditur perperam temeritate uel inscitia, emendari non potest. Paruaq; in bello offensa, magnatum saepe rerum momenta facit.

Lamachi dictum.

Quae solennia in Herculis sacro ad aram maximam seruabantur, & quae apud exteros, quae uerae Herculis Romae fuerint. Caput XIII.

Post urbem conditam Romulum urbis auctorem sacra Graeco Herculi, ara illi erecta, quae maxima dicta est, (ut ab Euandro constituta erant) fecisse, eaq; posteris mansisse, literis proditum est. Quae ara ante Romulum religiosissima fuisse traditur, eamq; ipsum Herculem loui inuentori, si amissas boues tepperisset, dedisse fama uulgauit. Hoc enim sacrum Euander instituit primus post Marathonios, qui primi diuinos honores Herculi dedere: Potitij & Pinarij, qui ex clarissimis familijs ea loca incolabant, ad sacrum adhibitis. Traditumq; memoriae est, Potitios sacris praesto fuisse: & propiciato deo, extis solennibus depastos: Pinarios uero, extis adedis, ad reliquam dapem uenisse. Inde institutum mansisse, ne extis solennibus uescerentur in posterum, ipsi que Potitij, eorum que posterij, ab Euandro edocti, multis post tempestatibus antistites templi, sacris & caeremonijs praefuere: donec sublata Potitia gente, seruis publicis tradita sunt. Appius enim Claudius censor, sublato Potitiorum genere, cui ad aram maximam familiare id sacerdotium fuit, seruis quos docuerat, sacra delegauit. In quo id traditur mirum, ut triginta puberes, qui reliqui Potitiae familiae manserant, cum omni stirpe intra annum extincti fuerint. Ipse q; Appius huius auctori facinoris, ob hoc admissum in extremum uitae exitium penelapsus sit: & siue casu, siue consilio deorum immortalium, luminibus orbatus, calamitosam uitam egerit. Fuit autem haec ara in Capitolij fauibus, iuxta Carmentalem portam & forum boarium. In qua proprium erat, ut iuueniscus indomitus sua Herculi uictima mactaretur: cui & Fauno, uiam profecturi, factum facerent. In qua propria quaedam huic arae debita solennia, praeter aliorum instituta mansere, quae praeterire non erat fas. Siquidem in ea praetor, aut pontifex qui rem diuinam facit, solalauo nec alia coronatur fronde. Cum que mulieribus adesse sacris & rem diuinam facere omnibus ferè liceat, Herculis tamen sacrificio adesse, uel exta tangere aut uesci, arae ue ad mouere manus, aut solennia uidere, religio non sinebat. Et quum in sacrificio deorum, qui rem diuinam facit, capite aperto numina adire, adorantes que ueste ad caput obducta sacris interesse debeant: apud aram Herculis maximam, dum sacra fiunt, dum que litatur, omnes capite aperto & inuelato esse decet. In qua praeter aliorum morem, nec lectisternium fieri, nec puluinar suscipi poterat: in quibus quoque sacris seruatum legitur, ut sedentes epulis uescantur solennibus, quum in caeteris stantes & saltabundi uesci soleant. Cum q; in omni precatione qui uota effundit sacerdos, Vestam & Ianum, alios que deos praescriptis uerbis, & composito carmine aduocare soleat: illos tamen qui ad aram maximam sacrum faciunt, alium quam Herculem deum aduocare non decebat: quippe cum in Herculis templum deorum nemo admittatur, neque alterius dei aram effigiem ue, sicut in caeteris phanis uidere fas est, ita more tradito, ut mane simul & uespere ad aram maximam sacrum fiat, quum in caeteris maturinum tantummodo tempus hostijs immolandis dictum sit. Fuit que obseruatum, ut ab eiusmodi sacris nedum serui & liberti, sed & canis arceatur, sicut ab arce Atheniensium, ubi Minerua, & a Delo ubi Dianae templum fuit, arcebarur, quod impurum & procax animal esset. Neque fas uisum, sacra Herculis qui libertatem impartiuit, qui que ex seruitute gentes exemit, nisi liberos atrectare. Quod Plateensibus in usu erat, ut dum manibus illorum qui pro Graeciae libertate ceciderant, parentant, & supremum exhibent officium, mancipia procul arceant. Cuius exemplo Coi rem diuinam lunoni exhibentes, a solenni epulo seruos abegere. Traditum uero est, Rhodi Lindi incolas nouo ritu Herculi immolare: nam maledictis ludibrijsq; uerborum Herculi litant iunctis bobus. Si qd ue

Ara maxima Herculis.

Iupiter inuentor. Marathonios Potitij. Pinarij.

App. Claudij facinus.

Arae Herculeae locus. Sacrificium. Cerebrae solennia in ara maxima Herculis obseruari solita. De hoc ca. 19. huius lib.

Canis sacris ciectus.

Plateenses in parentationibus mancipia arcebant. Coi. Lindorum sacra maledicta

ro honesti probiq; in sacrificio prolatum dictum' ue fuisset, tanq; ominosum spretæ religionis crimen erat. Idē in sacris Eleufinis, quæ magna dicta sunt, factitatū comperimus, in quibus mulieres mutuis probris cōuicijsq; se incessere, & maledictis solent conuiciari. Et in festo quod Lenæum Athenienses uocant, scæda cōuicia per risum & iocum in uicem poëtæ iactitant, & contumelijs se lacesunt. Apud Coos autem sacerdos muliebri ueste amictus, & mitra caput ornatus, Herculi sacrum facit, & uictimam cædit: sicut in Attide uiri ornatu muliebri, mulieres uirili, Veneri rem diuinam faciunt. Cui p̄simile est, quod in Mutinini sacello, mulieres togis prætextatis uelate, Romæ sacrificat. non nulli coturnice, ut Phœnices; pleriq; humana uictima, ut Carthaginenses, Herculi litat. In Pætheo quoq; statis diebus in sacris Herculis mactabatur homo, foedo facinore & p̄niciali exēplo. Fuitq; literis proditum, ab ignauis uota Herculi & preces effusas nō exaudiri, quod soli strenuo & puigili prosperos successus faceret, & propicius foret. Sed præter hæc aram fuit alia Victoris Herculis in foro boario, qui triumphalis dictus est, cuius statua ab Euadro sacrata triumpho die, habitu triumphali ornabatur. Alia ad circum maximum Cereris, & Herculis qui cultos cognominatur, à Sylla ex prædicto Sibyllinorum carminum, ut multi autumant, erecta & constructa. Templum quoq; Herculi iuxta Tiberim mirabili structura olim fuisse legimus, in quo ex decimis sacrum fit, ubi duæ aræ, exq; earum altera mulieres degustare, ex altera uiros tatum uelci fas erat. Ad portam quoq; trigeminam Hercules Victoris cognomento fuit, atq; in eodem boario foro ædes Herculi rotunda præcipuæ admirationis, ad quam nec canes, nec muscas ingredi opinio est, sicut Achillis ædem ante Borysthenē nulla ales ingreditur. Fuit præterea Hercules cognomento Oliuarius, & Hercules Cubans. Fuisse q; Herculi & musis communem aram in circo Flaminio, à Fuluio Nobiliori ex censoria pecunia constructam, mox à Martio Philippo Augusti tēpore sacratam fama uulgauit. Sed præter hæc templa, quæ in summa religiōe & cultu maximo fuere, fuit Hercules Conopios apud Oetheos, ab Erythraïs Hippotonos, à Celtis Ogmyos, ab alijs Alexicacos, quasi depulso malorum cognominatus. Ferunt q; templum Iolao nepoti ab Hercule cōstructum, tantæ maiestatis incolis fuisse, ut si à solitis deficerent sacris, muti euaderent: rursum si sacra se perfecturos uouerent, in pristinam restitui sanitatem. Præcipuæ uero admirationis apud Persas colitur Hercules in monte, cui nomen Sambulos, qui per quietem sacerdotēs monere dicitur, ut equos uenatuū sistant ornatos; qui quum per nemora & saltus diu uagati fuerint, nullo rectore, nocte redeunt ad stabula uacuis pharetris; mox omnes saltus feris confossis constratos reperiunt, ita ut multo uenatu incolæ ditentur. Apud Athenas uero Cynosarges templum Herculis, Gymnasium & Lucus, maximū nominis erant, quæ Philippus impotenti ira deuastauit, & incendit. Hoc etiā licet animaduerte re, ab Iliensibus Herculi sacra celebrari ueritum, quod Ilium Hercules olim depopulatus esset, eum propterea odio prosequuti perniciali. Sicut apud Thraces, mulieres tanto flagrant odio, quod Orpheum discerptum à mulieribus dicerent, ut uiri uxoribus stigmata inurerent, in Orphei ultionem. Et Lemni cum Vulcanum colant, quod apud eos enutritus foret, Venerem quod Marti se miscuisset, uelut adulteram adeo contempserunt, ut nemo illi sacrum faceret. Tenedi quoq; Achillem, quod Tenedum deuastasset, ita infensum habuere, ut supplicio afficeretur, si quis restituto templo, Achillem nominasset. Contrā uero Syracusanis Herculem promptum numen, & maximū cultus fuisse, quod ope Proserpinæ Cerberū ex inferis eduxisse dicerent. Caucasii etiam produntur Herculem summis percolere honoribus, quod Prometheus uinculis exoluisset; Ioui & Mineruæ infensi, pleni persuasionis, tanquam Prometheo satisfaciant, quod ignis feris sagittis aquilas & illorum nidos incendiant, foetus que euascent & depopulentur. Ferunt Sibas circa Indum, adeo Herculem uelut gēris autorem coluisse, ut pellibus amictentur ut Hercules, clauas gererent, illas que bobus & equis inurerent. Sicut Tyrri & Gaditani, Herculem magni numinis instar habuere. Fuitq; memoriæ proditum, Herculem non unum fuisse, sed plures. Nam præter Tyrrinthium, etiam Argium, Thebanū, Libycū, Cretēsem & Aegyptium legimus. Deniq; Varro Hercules tres & quadraginta, ac Ioues trecentos enumerat, Cicero sex fuisse dicit, Græci uero Orpheos quinq; fer-

Sacra Eleufina & Lenæa, maledica.

Veneris sacrum in Attide. Sacra alia & diuersa Herculis. Carthaginenses.

Ara uictoris Herculis.

Ara Herculis cultoris.

Herculis templum. Hercules uictor. Hercules ædes rotunda. Aedes Achillis.

Hercules oliuarius & cubans.

Herculis & musarum ara communis. Temp. Herculis, à Iolao cōstructum.

Hercule cultus apud Persas.

Apud Athenienses.

Her. Iliensibus inuisus.

Mulieres apud Thraces odio sæ uiris. Sic Venus apud Lenios, Et Achilles apud Tenedos. Syracusani, Caucasii.

Sibas.

Tyrr. Gaditani. Hercules plures. Iouis 300. Orphei 5.

cere, & Veneres quatuor. Sicut enim præstantissimos & summa prudentia uiros, Iouis filios, ut Aeacum & Minoa, & semideos qui à Ioue genus ducunt: ferocissimos, Neptuni tanquam è mari genitos, ut Cyclopes & Læstrigones; monstrosos uero & ignobiles, è terra editos uetustas nuncupauit, ut Titium & Antæum: ita omnes qui uario & solerti ingenio, fortissimum aliquod facinus gessere, uel periculis subleuandis hominibus profuere, aut alicuius ingenuæ artis autor uel princeps foret, à maioribus Herculis nomina tulere. Sed quod de Libyco Hercule dictum est, meminisse oportet, quod hic Libycus, Aegyptius nuncupatur, qui Nilo natus, Phrygiæ literas primus inuenisse & per manus posteris dedisse traditur.

Veneres quatuor Iouis filij, Neptuni, Monstrosi.

Hercules qui appellari. Hercules libycus.

Quo tempore primum prætores creati cœpere, & quod ius, quæue illorum potestas fuerit. Caput XV.

Proditum memoriæ est, ab ortu urbis, ad annum ferè trecentimum & nonagesimum, prætorem qui ius in urbe diceret, nullum Romæ extitisse. Fuerat enim hoc consulis munus, & illorum qui in summo erant magistratu, super iure conuulso respondere. Sed quia à iure dicendo, ingruente bellorum tumultu, per sæpe eos auocari oportebat, prætor ac proprio magistratu, qui ius in urbe diceret, opus esse uisum fuit. Igitur quo tempore tribuni militum consulari potestate esse desiere, quum iam de consulibus ex plebe creandis magnis contentionibus agitari cœptum esset, eaq; res inuisa patribus infamis q; haberetur, neq; aliter sedari uideretur posse: tum primum leniendæ multitudinis causa, ut consul etiam de plebe fieret, à patribus est impetratum, inuicem que ipsa plebs ut prætor unus ex patribus crearetur, qui ius in urbe redderet, haud dubiè assensit. Fuit em̄ is Spurius Furius Marci filius primum prætor ex patribus, ei' q; ut aliquibus honoris insignijs conspicuus foret, cutulem sellam ut consuli dicitatoriq; & eadē auspicia esse uoluere. Nec diu apud patritios honos iste mansit. Nam haud diu post, Quintus Publius Philo primus de plebe, auersante senatu, prætor factus est: cōmunicataq; tam prætura, quam consulatus cum plebe fuit. Sed cum prætores magis ex usu reipublicæ uiderentur, ita breui illorum numerus auctus fertur, profecto ut mirum sit, quam faciliè coaluerint. Quippe latius propagato & aucto imperio, quo tempore Atilius Calatinus primo Punico bello dictator extra Italiam duxit exercitum, cum obire tantum munus solus non posset, duo prætores creati, exq; his alter urbanam, alter peregrinā iurisdictionē sortiti fuere. Et quia plerunq; usu ueniebat, ut urgentibus hinc inde hostibus, & multiplici bello ingruente, ferro & armis decernendum foret, prætores sicut consules prouincias sortiri, hisq; & exercitibus cum imperio præesse cœperet, ibiq; non solum ius dicendo, sed armis imperitando imperium exercuere. Ipsis enim licet ad ius dicendum creati, non tamen à belli cura uacatio dabatur. Qui tamen in imperio essent, iura tamen prouinciæ sine decreto senatus, aut populi iussu mutare non poterant. Neq; diu post, primo Punico exacto bello, cum Galli trāsalpini in Italiam irrumperēt, quatuor prætores creati lege Bebia fuere: quæ iubebat, à ternis ad quaternos creati licere. Mansit q; hic numerus ad primum fere Macedonicum bellum, quibus & belli summa commissa fuit, illorumq; auspicijs egregiè res gesta plerunque sunt. Tunc quoque additis prouincijs, & magno incremento rebus auctis, cum M. Cato Sardiniam obtineret, Siciliaq; & Hispania imperio accreuissent, magisq; indies prætores ex usu forent, illorum numerus auctus fertur, ut seni crearentur. Post temporum uero curricula quibus Cornelius Sylla rempublicam in dominationem uertit, cum plures de parricidijs, de sicarijs, de falsis leges tulisset, ut essent qui eas tuerentur, quatuor qui de criminibus inquirerent, ueteri numero adiecere, ita ut decem crearentur, mox Iulius Cæsar numerum ampliauit, nā præter hos annonæ & rei frumentariæ præfecit duos, ad inuendos commeatu, qui frumentarij seu Cereales dicti: quibus ut ne quid commeatu frumentiq; urbi deesset, præuidere præcaueretq; negociū erat. Et mox alios, qui ærarū curā agerent, adiecit. Diuus deinde Augustus sedecim expleuit numerū, tamen præturæ candidatos duodecim ab Augusto editos, autores sint: quem numerum non excessurum Tiberius iurando firmavit. Demum diuus Claudius alios constituit, qui deficientium uoluntates tuerentur, & de fidei commissis ius dicerent, quos fidei commissarios uocauit: quo

Sp. Furius primus prætor.

Quo publico Philo primus de plebe. Prætorum numerus auctus.

I. 2. 8 deinde. Post ff. de ori. iur. Prætor urbanus & peregrinus. Prætores prouincias sortiti.

Prætores iur. Lex Bebia.

Prætores vii. Cornelius Sylla. Prætores x. Prætores xii.

Prætores xvi. Præturæ candidati xii.

Prætores decem & octo.

tempore ad decem & octo prætores, quod nunquam antea factum, excrevit numerus. Et quum pupillis tutores a consulibus ante poscerentur, Marcus Antoninus Philosophus, omni doctrina homo eruditus, cuius pleraque extant egregia facinora militaria, ut

Magistratus iudicialis. qd dicitur de magistratu iudiciali.

diligenti disquisitione tutores pupillis darentur, proprio magistratui eam curam demandavit, qui tutelaris dicitur esse. Denique nullo præfinito numero tot fuere, quot expedire rei publicæ visum fuit: quod lege prætoria cauebatur, cuius verba subieci: IVRIS disces

Prætorum in iure dicundo turisdicatio quam lata fuerit.

ptator q privata iudicet, iudicari ue iubet, prætor esto: iuris civilis custos esto: huic potestati parento: quotiesq; senatus creuerit, populusq; iusserit, tot sunt. & infra. Quam lata autem in iure dicundo prætorum iurisdicatio fuerit, multis documentis ostenditur: Nam & bonorum possessionem dare, & ad defuncti bona hæredem admittere: nonnunquam ius constituere, & uetus abrogare poterat: seruos manumittere, iudices delegare, tutores pupillis minime iniustos constituere, dolo uel metu lapsis, aut ut deiectis subuenire, de fide, de que iureiurando: tutelæ, mandati, pro socio, fiduciæ: de q; empto, uendito, locato, conducto ius dicere, suæ cognitionis erat. ^{Idem in tabulis de albatis, quæ ab ipso prætoris dicebantur. In auth. de litigijs. §. Iubemus. col. 3. quorum etiam spectat locus, si quis album prætoris corrupisset &c. Hæc Jac. Omphalius.}

Prætoriam in re iudicanda.

Quinetiam ferias concipere, iudis præesse, quadrigis emittendis signum dare, aquæ ductum curam gerere, ædem dedicare, de gestis cuiusq; magistratus disquerere, duos uiros & decem uiros creare, bonis interdiceret: quæq; ad disciplinam publicam pertinerent, curare & prospicere: tum criminosos reos facere, officij prætoris erat. Rei autem criminis fiebat, ut accusator criminofum in ius ducat, & apud prætorem reum agat, his

Rei criminis quomodo fiebant.

uerbis: Aio te prouinciam depeculatum fuisse, aut crimē aliquod admisisse. Tunc si reus tacuisset, tanq; in conuictum lis dabatur: si uero esset inficiatus, inquirendo crimini præfixo die, a prætore accusatio constituebatur, & tunc in reum, ut noxam cuius arguebatur, dilueret, lege agebatur. Deniq; illud receptū est, absentibus consulibus & in prouinciam profectis, habendi senatus prætori Romæ ius fuisse, comitijsq; præsidēdi, de rebus quæ ad rem publicam pertinent, consultandi, urbi præsellēdi, atq; idem ferē iuris quod consules habere, nulla controuersa est. Nec me præterit, memoriæ datum esse, non modo

Prætor etiam minoribus magistratibus ius dicebat.

super priuatorum causis, sed inferiorum quoq; magistratuum, uidelicet quæstorum & ædiliū, prætori more prisco ius dicere licere. Itaq; tam plebeios & humiles, q̄ adiles & quæstres, reliquosq; magistratus, qui nec uocationē, nec prehensionem habent, apud prætorem in ius uocare cuius potestas est: quos in uincla duci iubere, pro imperio & potestate & legitimis pœnis afficere poterat. Fertur quoq; Octauius Augustus hoc munus prætori urbano dedisse, ut popularium litigatorum appellationes cognosceret, prouincialium uero cognitionem consularibus uiris ipse delegaret. Si tamen ipsi prætores prauē quid deliquissent, ex consulto senatus nonnunq; prætura deiecti fuere. Nam

Prætores de gradu deiecti.

& P. Lentulus prætor & alij magnis criminibus circūuenti, abdicato magistratu, de gradu exturbati, male administrati muneris pœnas dedere. Moris præterea fuit, ut sicut dictatores magistratos equitum, consules sub se legatos habebant, qui eorum uices gerere, & quoties oporteret, munia obire possent: sic prætores quæstorum ope niterentur. Itaq; prætores quæstoribus parentis affectu, & coniunctissimorum loco esse, uerusti iuris fuit. Tametsi prætores sicut consules non modo quæstorem, sed legatum unum plures uel in prouincia habuisse, ipsisq; quoties abessent, legionum & exercitus curam demandasse, compertum sit. Illud quoq; nō ab re fuerit meminisse, prætorem urbanum plus decem

Prætori urbano plus decem diebus urbi abesse non licebat.

continuis diebus Roma abesse non licere: ipsisq; nō duodecim, sicut consuli, sed ut inferior magistratus notaretur, sex tantummodo lictores cū fascibus Romæ: in prouincia uero sibi decreta pro maiestate imperij, etiam cum securibus præire. Paulum tamē Amylium cum prætor in Hiberos duceret, cū duodecim lictoribus præturā gessisse autores tradunt. Credo equidē, ut dignitas consularis adiuncta prætorij uideret, utq; plus maiestatis inesset, ideo duodecim lictores præter scriptū, Amyliū in prouincia habere senatū uoluisse. Fuitq; aduersum, prætorio uiro & q; fuisset prætura functus, toga p̄texta uti licere: eundēq; Amyliū non in purpura modo prætexta, sed trabea cādida & ministris

Toga p̄texta prætorum.

dealbatis, atque in equo albo præturam gessisse. Neque præterierim, nomen prætoris et munus non Romæ tantum, sed apud Latinos populos & Siculos, atque in Samnio, & Campanos, exterarq; gentes præcipuum fuisse. Namq; Aegyptijs loco censoris erat, cui portoria exigendi munus impendebat. Achaïs bini prætores longo tempore imperitarunt, mox unū acceperunt. Apud Macedones, Sagūtinios & Syracusanos, domi forisq; iura dabant: in quo magistratu cum esset Dionysius, gradum ad tyrannidē fecit. Apud Thebanos summam imperij tenebant, sicut fuit Epaminundas: & nisi præsentem eo, magistratus eligi nequibant. Sardiū prætor de bellis consultabat, & fœdera inibat. Aetolis, cum de bello aut quouis negotio senatum consulisset, dicendæ sententiæ ius non habebat. Epirotis & Atheniensibus prætor, Themotheta, & belli dux, singulis annis sortitō creabantur. Is autem si quando bella mouenda, & armis decernendum foret, militum electus habere, legionesq; & turmas conscribere solebat, quam præturam Nicias cum Pericle aliquando gessisse fertur. Nonnunquam Athenienses decem prætores militiae præfecere, qui per uices castris & legionibus imperitarunt. In quo magistratu cū esset Aristides, Milciadi cessit, ne in pugna Marathonica aduersus Darym Darij præfectum, in disfidium ueniret, quum multitudine prætorum, patriæ discrimen impenderet.

Prætoris dignitas apud exterarq; gentes.

Locus ex Ciceronis oratione pro Milone, quando delicta non consummata, ac si perfectas fuissent, puniri debeant. Caput XVI.

CVM Ciceronis orationem, quam pro Milone magna cura & summo ingenio elaboratam, in senatu dixit multo cum uerborum pondere & nitore, quantoque legeremus: in qua ad exaggerandam inuidiam, Clodij seruū in aede Castoris cum fisa, ut Pompeium trucidaret, deprehensum dicit, in hæc uerba ipsum loquitum offendimus: Nisi quia res perfecta non est, ideo punienda non fuit: quasi exitus rerum, non hominum consilia, legibus uindictentur. Minus dolendum fuit, re non perfecta: sed tamen puniendum certe nihilominus. Hactenus Cicero, An semper, inq; omni negotio, praua hominum consilia, quæ exitum sortita non sunt, perinde legibus uindictanda sint, ac si cogitatum facinus esset admissum, in congressu æqualium tunc me præfente quærebatur. Ut si quis cum telo hominis occidendi causa deprehensus, ipsum non occiderit: uel qui uenenum parauit, hominem non necauerit: an tanquam necem intulerit, perinde mulctandus & coercendus pœna sit. Rursus, si extra cogitationis fines peccatum non excessit, neq; actu exequutus est, an nihilominus pari supplicio afficiendus fuerit. Et quantum intelligi ex ueterum monumentis dabatur, distingui oportere putant: ut si homo magnum aliquod scelus, aut extremum facinus patrare inceptat, ut quia deorum templa funestis facibus incendere, phana depeculari, sacra prophanare, patriam, parentes, Lares, focosq; hostibus prodere, necem parenti aut principi parat, aut eiusmodi damnata crimina, in quibus magna calamitas, aut fœdum exitium futurum est, proculdubio leges inceptū facinus, ac si consummatum esset, puniri uoluerit: nec solum autores sceleris, sed facinoris conscios. Nō enim secus censuere eum qui tam atrox dirum uel facinus moliri ausus fuit, quiq; ad tam exitiale scelus animū induxit, perinde affici oportere, ac si illud opere consummasset. Idq; exemplis patere, quod lex Iulia in mœchos animaduertit, ac fures & proditores aequè punit, qui adulterium furtum uel patrarunt, q; qd inceptarunt, etsi crimen non perfecerunt. Ideo Græcis lege cauetur, ut tyrannorum filij uelut facinoris conscij, parentū crimina luant, & haud secus morte exilioq; mulctentur, fœdāq; in eos exēplā iræ inuidiāq; exercentur, tametsi Romana lege caueatur secus, quod in leuioris noxæ criminibus, & ubi non est tanta sceleris magnitudo, aliter statutū est. Tunc enim delinquentes peccato nondū absoluto, non usq; adeo criminibus obnoxij fiunt, nec sceleri ita se obligant, ac si opere exequutum esset. Sed prætoris arbitratu pœna modo maiore, modo minore, pro noxa, & quoad usq; ad facinus progressum fuerit, puniri oportet: ut nec a pœna immunes fiant, nec tam seuera legum disciplina, q̄ qui effecerunt, puniantur. Idq; Ciceronem sentire nunc arbitrari, quū legibus hoīm consilia, non euēta rerum, uindicari dicit: ut quia immaniſſimo reatu obnoxius fuit, qui cum fisa Pompeij trucidandi causa deprehensus fuerat, in quo totius reip. salus & maiestas im

Græcorum lex.

perij piclatabatur, haud dubie poena detestabili dignus erat, tamen illud non consummasset, tanq̄ eo casu foret, quo hoim cōsilia incepta, ac si exitū sortita fuissent, poena coercerent. Non sic autē, ubi cogitationis fines crimen non excessit. Tunc em̄ cogitato, necdum incepto facinore, quia intra cordis arcanum facinus retinetur, neq̄ satis apparet nequitia, quoad usq̄ deducta est, etsi Deo obnoxius fiat, qui scelus, q̄uis minimum, animo p̄sumit: tamen crimē cōceptum aut cogitatū facinus, legibus poenā nō mere: q̄ppe uoluntates (ut Cato inquit) neq̄ legibus, neq̄ poenis fiunt obnoxia. Huc pertinet illud Iuuenalis: Nam scelus intra se tacitus qui cogitat ullum, Facti crimen habet: scilicet Deo obnoxium inuisumq̄ fieri, qui lesa conscientia, infandum facinus animo agitauit.

Iuuenalis.

Quod Theophrastus sensit, quibusdam uiperarum moribus tibicines mederi, probatum experimentum. Caput XVII.

Theophrastus philosoph⁹ præstabili uir sapiētia, Academia post Aristotelem successor, in rebus physicis & mathematicis magna doctrina & æstimatione fuit. eum literis mādasse accepimus, quibusdam uiperarum moribus, cantus tibiæ aut fidicinum, atq̄ alia organa artis musicæ modularē adhibita, aptissime mederi, quod & Asclepiades medicus literis prodidit, qui phreneticos mente imminuta & ualitudine animi affectos, nulla re magis quàm symphonia & uocum cōcentu ac modulis resipiscere, & sanitati restitui censuit. Fertur quoque Ismenias Thebaeus plures Bœotiorum ischiadicos, & coxendicum dolore laborantes, intentione tibiæ bonæ ualitudini restituisse. Tanta hominis naturæ cum harmonia cōsensio est. Quod cum credi uix posset, nuper id nobis quum casu ad id incidere mus, pro explorato & comperito fuit. Siquidem tarantula, id est, phalangio percussos, quos uulgo tarantatos dicunt, haud aliter ex ancipiti morbo conualescere uidimus, quàm si tibicen uel citharista iuxta eos diuersos modulorū incinat, ut pro ueneni qualitate, ita harmonia & audiendi illecebra capti, uenenum illud uel ex intimo corpore dilapsum effundant, aut sensim per uenas diffusum dilabatur. Tarantula enim arabei genus est, dirū animal, tactu pestilēs, eam si casu spectes, futilem & sine noxa putabis, & sane reliquo anni tempore minime pernicioſa aut exitialis, uix aliquid neruorū aut uirium ad nocendum habet. Cum uero aestu anni flagrantissimo, assiduo sole Apuliæ campos, ubi peculiare hoc malum existit, torreri certum est, tum maxime seu affiatu noxiō, seu aestu accensa, morſu uirulento pestiferam perniciem affert; cui tanta malo uis est, ut quemcunq̄ morſu percusserit, nisi celeriter remedio succurratur, aut stupor exitialis primo, deinde certa nex subsequatur necesse est: aut si qui forte uitæ damnum euaserint, ueluti abalienati mente & semiuiui, continuo stupore & hebeti sensu oculorum auriumq̄ affecti, uitam miserabilē ægerime ducant. Huic pesti & tam præſenti malo, quantum prouideri humana diligentia ualuit, unum hoc salubri remedio esse comperit, si protinus tibicen aut citharista uarios concinat modos: tunc em̄ morbo eiusmodi percussus, q̄ moribūdus, & sermonis & oculorū sensus amiserat, quicq̄ nec ingredi, nec fari, neq̄ aliquo sensu frui ualuerat, mox ubi tibiæ aut citharam admotam propius audit, illo miri sono & cōcentu captus & demulſus, uelut è graui somno excitus, oculos attollit parumper, mox se in pedes erigit, ac sese recipiens, paulatim pro modulo & pulſu sonorum, seruata psallendi lege ingreditur: tunc enim inaugeſcente sono, quasi permulſis animis & confirmatis, exultabundus maximo nisu atq̄ impetu, in saltus gest⁹q̄, nec indecoros, neq̄ à pulſu citharæ diſſonos erumpit: ita ut etiam rudes & ignaui, psallendi modos docti in ludo uideantur. Memoria repeto, dum per loca illa diutino situ squalida, & ardore solis feruentia cum aliquot comitib⁹ iter intenderē, undiq̄ oppida & uicos, alia tympanis, nonnulla fistulis pleraq̄ tibiæ circunsonantia adisse: cuius rei causam quæretibus nobis relatam est, tarantulæ morbo affectos undiq̄ per oppida curari. Cūq̄ eius rei gratia in pagū quēdam diuertere mus, inuenim⁹ adoleſcentē morbo eiusmodi affectum, q̄ uelut repētino furore iectus & mēte abalienat⁹, corporis motu nō indecoro & manu pedūq̄ gestib⁹ ad tympanū psallabat non incōcinniter, utq̄ uehemētius modos acciperet, quasi illo pulſu demulceri animus & leniri dolor uideret, sensim & placide aures tympano admouere, mox caput, manus et pedes crebro motu cōcutere, et demū in saltū se attollere uidebam⁹. Quæ res quū

Phrenetici uocum cōcentu resipiscunt

Tarantati.

Tarantula.

ludo & risu prorsus digna uisa foret, interim is qui tympanū pulsabat, sonitu parumper intermisso, pauſam fecit. Atq̄ illum morbo affectum, ubi præcentio illa quieuit, uelut attonitum, stupentiq̄ similem, repente animo linqui, & omni sensu destitui cernimus. Rursus resumpto tympano, ubi primum modulorū audiuit, pristinas illum uires resumere, & acrius in choreas insurgere spectabamus. Creditum est, quod a uero non abhorret, uim illam ueneni uirulento morſu & sanie conceptam, harmonia & uocum concentu, per totum corpus diffundi, atq̄ inde fato nescio quo, dilabi & exinaniri. Ideo illos qui morbo eiusmodi laborarunt, siquid reliquiarum residuum fuit, quod penitus curatum non sit, si quando sono extrinsecus uel concentu illorū aures affici contigerit, ueluti mente consternatos, toto corpore & animo concuti, ac manibus pedibusq̄ gestire comperitum est, donec uis illa tabifica penitus extincta fuerit. Nos etiam quædam arancarū genera & scorpionū, præcipuè apud Albanos & Hiberos gigni, literis mandatum legimus, lætiferi morſus, quibus affectos homines tam dira inficiunt tabe, ut quosdā ridendo, nonnullos flendo, alios diuerso animorum habitu, mortem oppetere compellant. Illud tamen proditū memoriæ est, in Arabia uiperas minus esse lætales, nec morſus lætiferi, q̄ odoratis depastæ, uirulentæ non sunt. In Phœnicia uero & omni Aphricæ tractu, truculentiores, & uel solo halitu afferre necē: & in Syria angues ne læssitos qdē, Syros attingere; in peregrinos autē, ictu perniciali iras acuere. Contrā uero, in Altenio Cariaē mōte scorpiones aduenis innocuos esse: incolis uero, pnciosos & insectos.

Aranea & scorpiones apud Albanos & Hiberos, a uiperæ in Arabia. In Phœnicia & Aphricæ tractu. In Syria. In Altenio monte.

Qui uici, uia, uel cliui præcipui Romæ fuerint, & unde nomina originis sumpserint.

Caput XVIII.

Aduerti sæpe animum, sicut fora, ita & uicos urbis præcipuos, partim à conditoribus, nonnunquam ex uarijs euentis nomina sumpſisse: plerunq̄ qui loca ut bis incoluere, ad posteros denominationes ex suis nominib⁹ transmisere. Thuscum uicum ideo dictum ferunt, q̄ quum Porſenna rex urbi castra admouisset hostiliter, & repētinas incursions faceret, neq̄ ut admitteretur efficere quisset, re infecta inde discedens, contra Aricinos admouit copias: unoq̄ prælio fusi Hetrusci, lassitudine & uulneribus sauch Romam petere: ubi maiore cura habiti & culti in calamitate, amore urbis, locum quem incolerent petiere, quibus in urbe datus est, quem Thuscum uicum appellarunt. Sunt qui credant, Cælium Iubonium Hetruscum bello egregium, cum expedita manu Romulo contra Latinos præsidio uenisse: cumq̄ in monte Cælio loca editiora tenuisset, post Cælij obitum, nequid moliri possent, in æqua deducti, infra ma urbis coluisse, à quibus Thusco uico, ut ait Varro, nomen datum. Ea autem fuere inter Capitolium & palatium loca iuxta comitium stadiorum ferme quatuor, prope Velabro per boarium forum in cliuum publicum flectebatur, atq̄ in ædem Iunonis reginæ, ibiq̄ ædem Vertūni fuisse autores tradunt, qui deus instar magni numinis apud Thuscos, & multo in honore fuit. In capite enim uici Thusci, inter circum maximum & Auentinum, Argiletum & sepulchrum Argi uisebatur. Patritij autem uici nomen dictum accepimus, quod regnante Seruio Tullio, quum timor incessisset patres, ne quid Romana nobilitas moliretur, locus in urbe semotus, quem incolerent, datus fuit, quem patritium, quod ea loca patritij tenerent, uocatum ferunt. Præter quem fuit angiportus patritius ad ædem Dianæ: ad quam uiros ingredi religio non sinit. Cyprium uero dictum autumant, quod quum Sabini locum inſediſſent, boni omnis causa Cyprium, hoc est, bonum nuncuparunt, cui postea propter Tulliaē inhumanum scelus, quod infando facinore carpentum supra defuncti patris corpore egerat, Scelerati dixere nomen. Ex summo enim Cyprio uico eunti dextra in Urbicum flectebatur: inde ad Exquilias iter erat. Sic uicus Aphricus, quod in eo ex Aphrica diuertebant hospites, quicq̄ obſides dacti erant, denominari cœpit. Et Fregellæ, quod ea loca Fregæ ciuitatis hospites incolerēt, Iugarium uero dixere ab ara Iunonis iugæ, quæ præcipuo ibi honore colebatur. Iunonem enim iugā uocant, quod iungere matrimonia & nuptijs præesse putarunt. Hunc Iugarium in infimo Capitolini montis prope Aequimelium & templū Fortunæ fuisse, iuxta ædes matris magnæ, indubia argumenta sunt: quibus in locis etiā Opis & Mineruæ

Thuscus uic⁹

Cliu⁹ public⁹
Ædes Iunonis & Vertumni.
Argiletum.
Vic⁹ patrici⁹.
Angiportus patricius.
Cypri⁹ uic⁹.

De hoc cap. VI. hui⁹ libr.

Vicus Urbic⁹.
Vicus Aphricus.
Vicus Fregellæ.
Vicus iugari⁹.

Vicus sobrius aedes erant. Sobrium autem uicum, uel q nulla ibi caupona foret, aut uinaria officina: uel quia lacte, non uino Mercurio litabatur, nomen uendicasse Pompeius autor est. Vicus uero longus, sicut uia lata a latitudine, sic a longitudine nomen fecit. In eo enim Febris phanum, & ara Pudicitiae plebeiae, quam Virginia Auli filianupta plebeio, templo sacrauit, esse traduntur. Namq aliam patritiae Pudicitiae ad aedem Herculis rotundam in foro boario fuisse uulgatissimum est. Cuius Pudicitiae signum praeterquam ab ea qua uni nupisset, castissima matrona attingi, aut in aede litari nulli permissum fuit. In uia uero lata, lacus Ganymedis, Solisq & Spei, ac Fortunae templa in magno fuere cultu. Praeter quos erat cliuus Capitolinus, ex quo ad aequa urbis ex Capitolio descensus patuit, iuxta quem Saturni & Concordiae templa, haud longe ab aede lunonis monetae: & alter Publicus seu Publicius a Publiciis aedilibus, qui locum statuerunt, uel q publica impensa constratus foret, sicut uia publica, sita apparent. Perq hunc cliuum publicum ad Velabrum, & boarium ac piscarium forum ex Capitolio atq arce descensum patuisse, & inde in Exquilias iter esse tradunt. Nam cliuum urbicum, iuxta quem Seruius Tullius habitauit, & publicum uicum, ad quem lacus Fagutalis, Fagutalq louis sacellum, in quo fagus arbor sacra uisebatur, pariter in Exquilis fuisse proditum est. Fuit quoq cliuus proximus non incelebris, ad quem florales ludi celebrati plerunq sunt, & uicus Cosconius & Histrius, qui, ut multi autumant, a conditoribus nomen uendicarunt. In hoc uicoc Histrio, secundo Punico bello aquarum magnam uim erupisse, T. Liuius memorat. Legimus quoq Sandaliarium uicum ab Apolline Sandaliario, cuius effigiem ornata sandalio, quod est calceamenti genus, in quarta urbis regione autores ponunt. Sicut in sexta regione malum punicum fuisse memorant, & ad Capita bubula, ad Pirum & Scas anularias. Sed quod de uicis, idem de uis dictum accepimus. Nam Carinas a Cerione dictas Varro significat, iuxta quas templum Telluris & Pompeii domus. Hae enim & Suburra celebres & primae uiarum habitae. Hanc uero ab agro Succussano, uel quod sub muro Carinarum foret, denominari tradunt. Post quas uia sacra non minoris celebritatis & famae adnominatur: siquidem per eam frequens in Capitolium iter erat, per quam triumphalis pompa, captiua praeda, & hostium spolia, subactis gentibus & nationibus domitis, solenni apparatu triumphi die procedebant: eamq sacram nuncupari, q inter Romulum & Tatium ictum in ea foedus fuisse tradunt. Quauis in comitio inter Romanos & Sabinos percussum foedus, atq ideo a conuentu comitium ueteres appellasse contendant. Nonnulli q per eam sacra in arcem quotquot mensibus deferri, indeq augures captare auguria solerent, dici opinati sunt. Cuius cognomenti etiam Athenis uia fuisse legimus, q Eleusina sacra in ea peragerent. Et alia Mylasa in Caria eiusdem nominis proditur, ab urbe ad louis templum stadis sexaginta, per qua sacrorum pompa ferebatur. Inter uicos autem Athenis praecipuae dignationis Melita, ubi Phocionis aedes erant, & Achaeis Colonides memorantur. Hae quidem sacra Romae a Carinis oriuntur, & ab Streniae sacello, ubi statua Cloeliae uirginis insidens equo, ibiq ad aedes Larium, & demum ad Scauri aedes procedebant, ubi templum Cluacinae Veneris situm memorant fuisse, q inibi Sabinae mulieres infestas acies, & usq accensum praeliu inter Romanos Sabinosq diremissent. Cluere enim antiqui pugnare dixerunt. In ea quoq regia fuit, ubi Ancus Martius primo, & post aliquot tempestates, Iulius Caesar habitasse fertur. Ibiq Fabius fornix arcus marmoreus a Fabio censore extructus, qui quodam de uictis Allobrogibus triumphauit: & haud procul Calphurnius fornix, apud quem C. Gracchus fragmento subsellij ictus occubuit. Praeter quas fuit uia fornicata in campo, ubi flaminia & septa fuere. Exquilinam uero & Caesimontanam, q in Caesium & Exquilinum montem ferrent, denominari ferè uulgatissimum est. Septa uero, frequentia fuere in Martio campo loca, quibus olim Ouilia nomen, tabulatis cincta. A uo mox succedete, sumptu magnifico & excellenti cultu marmorea facta, quae excelsas porticus & ingentes ambulationes accepere: in quibus populus ad comitia frequens conuenire, & de dandis honoribus, deq repub. decernere solebant, ibiq res censu & extimatione dignae, & quae magno parantur, uenales exponi. De noua autem uia, q supra aedem Vestae, iuncta Romano foro & Velabro fuerit, quodq ex Velabro ad eam iter esset, ibiq ante aduentum

Gallorum, Gallos primum aduentare auditum sit. Proptereaq An dei aram, & Alloquutionis templum illic a Furio Camillo extructum diu mansisse, a multis scriptum & memoratum est.

An ara. Allocationis templum.

In quibus membris in homine insit religio quaedam, propter quam illa sancte soli debeant obseruari. Caput XIX.

Quibusdam membris in homine religionem inesse, eaq sancte obseruari & coli decere, multi arbitrati sunt. Siquidem in capite hominis tanquam in arce, ubi mens & sedes animae creditur esse, quae pars longe sanctissima homini est, quod inde originem sumunt sensus & netui, religio & quoddam numen inesse fertur. Ideo si quem reuerentur ueteres, aut honore dignum putabant, ad omnem occursum caput reuelare & assurgere, ac de uia decedere solebant, scilicet existimantes, nudo & aperto capite in exhibendis honoribus esse oportere, ueluti omnia nostra patiamur: credo etiam ualetudinis causa, ut Varro significat, quod ad fidem proxime accedit, detecta enim capita, contra uim algoris caloris, ue haud dubie firmiora esse, & ad ualetudinem mire proficere multi censuere. Ideo Aegyptii, quod detecto sunt capite, habentur firmiores: Persae uero, quod cum mitra & pileo, debiliores, adeo ut leui ictu offendantur capita. Hinc Hannibal, diuus Iulius, & alij summi duces, detecto semper capite, seu sol, seu imber esset, uelut contra frigora tempestatesq obdurato, incessere. Malinissa quoq Numidiae rex, nullo frigore aut imbrī adduci potuit, ut caput tegeret. Quod de Hadriano & Seuero principe traditur, tantae firmitatis fuisse, ut hyeme saeva & gelida per niues & frigora aperto capite incesserit semper. In quo quidem id longe praestantissimum fuit, suis nominibus quenq uenerari & salutare, salutantibusq redere salutem. Ideo nomen clatorem, qui nomina suggereret, iuxta ueteres habuere. Si autem nomen non succurreret, illum honoris causa dominum appellabant. Graeci uero non proprio, sed officij nomine aut muneris quod gerebat, salutare, religiosus putant. Defunctis uero corpus exanime, aut urna tangere, uenerationis signum erat. Si qui tamen praecipua dignitate & honoribus fulgerent, illos proprijs salutare nominibus, haud decorum uidebatur. Fertur tamen Alexander Macedo postq, profligato Darao, Magnus est cognominatus, nulli nisi Antipatro & Phocioni literis dedisse salutem. Et Demetrius praeter se & Antigoni patrem, regem nec nominasse quenq, nec salutasse. Nero quoq Caesar nedum salute, sed ne resalutatione quidem aliquem impartiuit. Crassus contra: nam infimi ordinis singulos proprijs nominibus resalutauit. Reges Numidarum pro maiestate habent, nulli mortalium impartiri osculum, nec salutem. Pyrrhus uero in salutatione literarum, adulterinas Lysimachi literas deprehendit: nam quum Ptolemaeus Pyrrhū epistolis filium saluaret, in adulterinis quas Ptolemaei nomine Lysimachus destinaret, regem nuncupauit. Tigranes aut, quod a Lucullo non rex regum saluaret, quasi coarguens imperitiam suam, ipsum pari modo retaxauit. Namq ad eum ut imperator scribere contumaci epistola recusauit. Cui haud absimile est, quod Menecrates Iupiter cognominatus, cum literas ab Agefilao hoc tenore accepisset, Menecrati rex Agefila felicitatem, quasi conuicio affectus foret, rescripsit, Menecrates rex Agefilao sanitatem. Darao quoq, quum se regem ascripsisset, neq idem nominis Alexandro impartisset, Alexander rescripsit, ut de cetero meminisset se non tantum regi, sed & suo scribere. Cassander uero quum omnibus libellis & epistolis rex saluaretur, tantae moderationis fuit, ut nunq sibi regium usurparit nomen: sicut Porus Indorum rex ab Alexandro uictus, in postea nunq se regem appellari sustinuit. Contra Perses Philippi filius, quum reb deploratis & euerso regno supplex ad consulē scriberet, tanq in altiore fastigio positus, se regem ascribere non dubitauit. Inter ceteros proditur Hannibal eo insolentiae processisse post uictoria ad Cannas, ut nulli ciuū suorum nisi per interpretem, responsum aut salutem dederit. Et Pallas Claudij libertus, eius proteruitate fuisse, ut non modo nulli ministro salutem impartiuerit, sed ne uocem quidem cum familiari comunicarit. Fertur tamen Sapor Persarum rex, quum ad Constantium scriberet imperatorem, Solis & Lunae se fratrem dixisse. Et Artaxerxes quum minacibus literis urbium excidia, uastationes agrorum, caedes & incedia Lacedaemonijs interminas

Religio in capite. Caput XIX.

Capite reuelato assurgere & de uia decedere.

Capite aperto esse salubre.

Malinissa Numidiae rex.

Suo nomine salutare.

Nomen clator.

Officij aut muneris nomine salutare.

Defunctorum corpus aut urnam tangere.

Salutationes Alexander, Demetrius, Nero, Crassus.

Reg. Numid.

Pyrrhus.

Tigranes.

Menecrates.

Darius.

Cassander, moderatus.

Porus.

Perses.

Hannibal.

Pallas.

Sapor.

Laconū bre- uiloquentia, *Sat est capi non.*
 Neutrū.
 Honor in de- o.
 Caput fan- tior pars in homine. Ocula im- partiri.
 Adorati re- ges.
 Oct. Aug. & Alex. Seuer' adorationē repudiarunt.
 Frons. *scilicet* *Antis it CA* *man hie hndys*
 Frons minor Fros magna. Frons parua. Fros rotūda. *oculorum* *Oculū re- ligio.*
 Oculi.
 Phyllogna- mia ex ocu- lis.
 Ex naso.
 Ex supcilijs.

retur: Spartanos Laconico more unico uerbo respondisse, scilicet, **ut faceret**, Cui haud ab simile est, quod quum Lysander post multiplicia bella ad ephoros scripsisset, Captae sunt Athenae: ephori suo more paucissimis responderunt, Sat est capi. Philippo quoque Macedonum regi, iniqua postulanti, Lacedaemonij rescripserūt, his tantum uerbis, *πείθει οὐ κούρη γράφας, οὐκ*: de eo quod ad nos scripsisti, non. Sicut iterum quum spartanos fines ingressus, quae si uisisset, utrum uellent amicum an hostem se uenire: idem rescripserunt, *οὐδέτερον*, id est, **neutrū**. In qua quidem re Atheniensium moderatio adnotanda succurrit, qui quum Philippi hostis literas, quas ad Olympiadem scripserat, interceptissent, eas inuiolatas reddiderunt, ne thori genialis & secreta coniugij panderent. Verum aliter quum dñs immortalibus honores dabant, fieri seruatum est. Tunc enim capite operato & uelato, sacra facere & numina adire mos erat: ut deorum honores longè dispares ab his q dantur hominibus, magnamq in eo uim diuinitatis ostenderent, quū semoto uisu a rerum conspectu, religiose & uenerabundi diuina peragerent. Ideo in sacris uelare caput, & ueste operiri, antiqui moris fuit. Regum quoque capita insigni fascia ornari, sicut imperatorum aurea corona uel lauro: quonia ea pars corporis **sanctior in homine est**, propterea ibi insigne honorū & diadema esse uoluerunt. Persarum mos erat, ut si pares essent, osculo impartirent quos honorabant: inferiores uero, salutando potētiorū genas manu tangerent. Cognatos tamen reliquosq necessarios, ubi diutius abfuissent, aut longius essent abfuturi, scinuicem osculari frequens usus erat: quod a Romanis usurpatum inuenimus, ut cognatis obuiā factis frontem suauientur. Apud Persas, Medos & Indos, reges adorari, & in salutando homines toto corpore procidere, inuenimus. Quare Thebanus Ismenias iussus Artaxerxem adorare, ne cōtra decus faceret, prolapsus anulum sustulisse, & ita adorantis speciem praebuisse dicitur. Id quod Romanis longe est habitū nefas, nisi q C. Caligula cum Caesares saluarentur prius, adorari se iussit capite uelato ut deum. Mox Diocletianus secordia intolerabilis, contra instituta maiorum, idem exequi ausus fuit. Apud exteros uero Cyro Persarum regi, adorandi cultum primum delatum comperimus, cui proximum dñs immortalibus honorem decreuere. Quod mox Indi & posteri reges exequi magno studio curauerunt. Id quod **Octauius Augustus & Alexander Seuerus praecipue detestati sunt**. Nam si quis inter salutandum flexisset caput, aut assentaretur blandius, foras detrudiatq exigi iusseret. Frontem uero sacra Genio nonnulli tradunt: sicut enim lunoni brachia, pectus Neptuno, cingulum Marti, renes Veneri, pedes Mercurio, digitos Mineruae consecrauit antiquitas: ita frons Genio dicata fuit: quippe deum uenerantes, frontem tangere, & indita ad frontem manu, numina adire solebant. Quare Pompeio Magno frontis honorem, & os probum, uelut maximum naturae munus, tribuerunt. Ipsa enim seueritatis & clementiae index est. Ideo minore frontem, uenustū facere & mitem, remissum & quietū, multi censuerūt. Contra frons magna, segnes: parua, mobiles: rotunda, iracūdos: lata, mente flexibiles designauit. Quod etiam carmine Homerus prosequutus fuit, ut singulos mēbris honestaret deos. Namq lunonem facit candidas uinas habere, Auroram roseos lacertos, Mineruā oculos glaucos, Thetidem argēteos pedes, Heben uero talos pulcherrimos. In oculis quoque religio fuit, in qbus imago & natura hominis, ac tacitus sermo mentis maximè exprimitur, ut enim cauda leonibus, aures equis animorum indicia praestant: sic oculis hominum, mētis imago apparet: nam cordis nunchi sunt. Ex his enim uirtutes uitiaq agnoscimus, iratum uel propiciū animum, laetum aut affectū perpendimus. Dignitatemq oris exhibere consueuerunt, uitamq a morte distinxerunt. Hos osculari & amplecti, ac praecipua charitate prosequi solemus. Refert uero Aristoteles, caprinos oculos & modicè conuiuētes, aut paruos, morum praestare indicium optimorum: contra oblongos, pessimos notare: candidos & protentos, impudentes: carnosos, uersipelles: mobiles, inconstantes. Nasum quoque, morum facere indicium multi arbitrantur. Ideo Persae adunco naso (quos grypos uocant) praecipue honorant, q talem fuisse Cyrum crederent, si mos uero, mites facere & gratiosos. In eo enim irrisionis sedes est: quare nasuti & habere nasum, irrisores dicti. In supcilijs autem notatur fastus, qua parte negamus uel annuimus. Ea quidē porrecta, molles significat: nimis deflexa, auste ros: inflexa, derisores:

demissa, maleuolos: nam si quem fastidimus, truci supercilio designamus. Ideo Romanae mulieres supercilia Lucinae consecrarunt, quia inde lux ad oculos fluit. In genis autē est sedes pudoris. Has enim quum pudet, primū rubore suffundi uidemus, pudibundumq animum ex illis pensitamus. Quare in pueris rubere genas, & ingenuo pudore affici, **pubertatis signum est**: in his enim pudor, integritas, & uirtus ostenditur. In quo proditum memoriae fuit, populum Romanum tantū pudori tribuisse, ut Philippo regi Macedoniae pluribus criminibus impetito, nihil aequè profuerit, q Demetrii filij pudor, in senatu obiecta minime diluere ualentis. Domitiano uero Caesari crebra oris confusio pro modestia putabatur, quum esset summa immanitas. Ideo qui pudorem abiecere, **perfricuisse faciem dicti**, contra in auriculis rubor: nam laesae conscientiae & admittae turpitudinis signum est. Magnas tamen auriculas, stultum designare uoluerunt & loquacem: mediocres uero, mores optimos praemōstrare. In auribus mulieres binos ternosq unguones aut elenchos ferrē, nobilitatis signum fuit: sicut in Oriente uiris gestare aurū. Sylala tamen tunc maximè truculentus fuisse dicitur, & aspectu minaci, quum eius facie rubor infestaret. Plato uero homines rubicundos, dixit animosos: nigriores, uiriles, albos, deo deuotos: mellei coloris & decoloris uultus, nimium amatores. Tametsi cōmuni feratur adagio, iracūdissimos esse flauos rubentesq. In pectore autē sedē esse consilij, ea propter praetextatis bullam pēdere pro pectore, q ubi sedes erat consilij, ibi cordis insigne maneret, multi prodidere. Hominis praeterea genibus quandam esse religionem & pietatē nouimus. Etenim supplicantes, & qui pie exorare aliquid uolunt, deorū hoīmq genua amplectuntur, manus apprehendunt, ad genua procumbūt, illaq tanq sacra suppliciter uenerant & colunt, in his numen & sedē **miserationis esse arbitrati**. Quauis apud Graecorū antiquissimos, in supplicando mentū attingi, & altera manu genua apprehendere, aut oleae ramū uel amēta supplicij offerre, usurpatū sit. Et apud Molossos cū regis prole ad sacrariū confugisse, eumq sedentē erexisse: Spartanis, cruda exta in manus obtulisse: Persis, p Solis iubar obtestari, uel manu ignem excipere, & si uoto caderet, se in aquā iniecturū interminari: apud Scythas & Latinos populos supplicē in late sedere tacitū, abiurationis & maximū supplicadi genus notabat: sicut Graecis, humi inter cineres considerare ad ignē. Eratq Macedonū mos, si quid suppliciter exposcerēt, seminudos, & interiori tm amictos tunica, obtestari: quod a Romanis quoque usurpatū meminimus, ut nudo pectore & deiecta toga ab humeris, deprecentur genua nati, nonnunq humi delecti, quae infima obtestatio putabat. Siculorū uero & Graecorū inualuit mos, squalida ueste, capillo & barba pmissa, illuue & squalore obritos ad miseratōnē adducere: pedib quoque obuolui, & humū uerrere crinibus, aut passis protentisq manibus obtestari, sciipiū supplicandi genus fuisse multi prodiderūt. Sicut manus in caelū tendere, a dñs opē exposci, uel puluerē crinibus spargere, intimū doloris signū notabatur. Est quoque in dextris religio: eam porrigimus, si quid data fide futurū pollicemur: in ipsa em fidem sacratam Numa Pompilius uoluit, sacrumq Fidei instituit, ad quod flamines curru arcuato, manu ad digitos inuoluta, solenni pōpa uehi iussit, magno argumēto illā in dextris sanctā sacratamq, & propterea minimè uiolandā ratus. Apud Persas quoque, si qd firmū illibatūq uolebant, illud dextrae & fidei pignore sanciebāt: itaq nihil apud eos fide antiquus fuit. Ad dextrā uerō locari, praecipue apud Aegyptios, magnus est honos habitus: in medio uerō, maximus. Quod aequè apud Romanos seruātū est. Idē apud Aphros Numidasq. Etiam in dextra magna uiro inesse autoritatē maiestatemq, hoc argumēto notari, quū tumultuantem multitudinē dextra compefcimus, aut indicere silentium, pacemq manu portenta afferre significamus. Inde nos principum statuas pedestres equestresq, ad hoc aui dextra porrecta inspicimus. Marius quoque quum in Romanos maxima clade sauiset, quos seruare uoluit, dextra porrecta, aut salute data, incolumes fecit. Refert tamen Xenophon, **Cyrum singulari prudentia uiros adhibitos cōuiuas**, quo honoratius exciperētur, in sinistra locare solitū, eamq partē uelut cordi affinem, digniorē duxisse. Legimus quoque uirtutes dextras imperatorū, ob fortia facinora milites deosculari, apud Romanos patrij moris fuisse: pedes uero nunq, nisi quod de Maximino prodit tantae perfidiae regnasse, ut in salutationibus sibi pedes osculari fuerit, Tametsi

Ex genis.
 Ex auriculis.
 Platonia ex colorib' phylognomia.
 Ex genua.
 Supplicij genus apud diuersos.
 Merum attinere.
 Dextra religio.
 Ad dextrā locari.
 Dextrae autoritas.
 Ad sinistram locabat Cyrius.
 Manuum deosculario.
 Pedū osculario.
 Romani.

Iulius Cæsar Pompeio Pœno agenti gratias, pedem cum focculo aurato osculandū de-
disse legatur. Fuitq; apud Lingones servatum, ut dextræ effigies hospitij symbolum fer-
ret, & incolumitatis tesseram. Sinistram vero attigisse, ominosum erat, & infortunij lo-
co habitum. In ima vero aure memoriæ sedes locabatur; ideo si quæ facti alicuius admo-
nebant, aut attestari in iudicio volebant, imam aurem veteres tangebant: propterea tin-
nitu ferunt aurium, absentium de nobis sermones præsentiri. Quare Aegyptij qui per
notas & figuras sensus effingunt, si quem memorem significabant, leporem aut vulpem
auritis auribus, q̄ summi essent auditus & insignis memoriæ, effingebat: si vero malū,
crocodilum; si uelocem, accipitrē; si inuidum, anguillam, q̄ cum piscibus esset insocia-
bilis; si iustum, oculum; si liberalem, dextrā manum digitis passis; si avarum, ipsdem com-
pressis marmorī insculpebant. Etiam quum ueniam sermonis à dijs poscimus, proximo
à minimo digito secus aurem locū Nemeseos tangere, & os obsignare solemus: in eo ue-
nam quandam tenuissimam usq; ad ima cordis penetrantē, peruagata opinione arbitra-
ti, ideo in sponsalibus & solenni die nuptiarum, digitum minimo proximi annulo ex-
colebant, & uelut pignus amoris præcipuū ducebant, ut is in summo honore foret, quo
duce mutuus amor usq; ad cordis ima penetraret. Sed meminisse par est, hūc annulum
nuptialem, non ex auro, sed ferro ueteres coniugibus dono dare consueisse: quæ quidem
prior ætas in sinistra ferebat, crediderim, ne usu attereretur, quod erat proprium nuptia-
lis annuli: reliquos uero, siue ex ferro, siue auro, quacūq; manu deferre licuisse, eisq; ue-
teres nō ornatus, sed signandi causa usos fuisse, populūq; Romanū sine hoc insigni lon-
go tempore stetit: solitūq; primo legatis ad exterarum gentes profecturis, annulum au-
reum uelut insigne munus dari: hī q̄ foris aureo, domi ferreo utebantur. Postea iudici-
bus & equestri ordini, hisq; quibus & auro paterno sestertia CCC. census fuisset, fer-
reos primū annulos, deinde aureos dari coeptū: quo insigni equester ordo à senatorio
discretus noscebatur. Idemq; Lacedæmonijs in usu fuit, quibus ferrei annuli frequentes
fuerunt. Morsq; fuit aureos annulos in luctu & funeribus, funestisq; casibus reipub. de-
poni, & ferreos sumi. Scilicet arbitrati sine auro in luctu esse oportere, in quibus impe-
ratorum & principum, aliorumq; quos colebat & præcipuo honore prosequerentur,
aut maiorum imagines effictas excultasq; habebant. Primi enim, saxi fragmentum ferro
inclusum gemmæ loco, gestasse feruntur: superior Africanus sandonycem, quod sola
gemmarum ceram non auferret, Polygratis annulo celebratam. Lentulus aui figuram,
Aphricani filius patris effigie insculpsit annulo. Augustus Octauius sphingis, mox ima-
gine Magni Alexandri, nonnulli Harpocrate & Aegyptijs dijs usi sunt. Notatq; est Pyr-
rhi gemma, in qua Apollo & Musæ cum suis insignijs non effictæ, sed natia specie ui-
sebantur. Et annulus Syllæ, in qua traditus lugurtha insculptus erat. Celebratur quoq;
rana Mecænatiss, & enifer leo Magni Pompeij in gemma, & Seleuci annulus fatalis, in
quo ancora efficta uisebat, cuius imago in femore posteris familiæ natia apparuit: sic
ut Thebis habere lancea, genitiuis notis Satore nomini & familiæ datū erat. Inter quos
fertur in brachio Dacore, notam originis quarto quoque partu regenerari. Et Augustus
corpore maculoso in modum & ordinem cælestis ursæ notas habuisse. Præ cæteris autē
magnis effertur laudib; Nonij senatoris annulus gemma XX. millibus sextertijs taxata,
propter quā ab Antonio proscriptus fuit. Proditumq; memoriæ est, Macrianore familiæ
am hoc habuisse propriū, ut Magni Alexandri imagines tā uiri q̄ fœminæ in annulis de-
ferant, & reliqua supellectile effictas. Ipse tñ, deuictō Dario, quas dest inabat in Asiam li-
teras, Darij annulo imprimebat: quas uero in Europam, suo. Quibusdam uero Epicuri
imagines non annulis modo, sed & poculis habere, magnæ curæ fuit, hoc fausti omnis
generi & nomini suo esse arbitrati. Claudij uero Cæsaris principatu compertum est, nō
gemma signare, sed auro: quod uiolare signis gemmas nefas ducerent. Quomodo Com-
modus imperator signo Amazoniæ signasse dicitur, donec sequentis temporibus passim
id insigne appeti coepit, annulorumq; frequens usus fuit & promiscuus, ita ut Romani
milites sine defectu, & demum libertinæ conditionis homines, quin etiam fœminæ &
extrema mancipia, quod antea non licuit, annulorum aureorum iure donarentur. Qui
enim libertus eo munere donatus erat, uelut ingenuus cēlebatur uiuēs, ita ut haud secus

Memoriae se-
des in ima au-
re,

Tinnitū au-
rium

Digitus à mi-
nimo proximi-
mus,

Annulus
nuptialis,
ex ferro

Annulus qui
in sinistra
manu.

Annulos qui
in initio gesta-
bant.

Nota.

Gemmarū u-
sus in annu-
lis uide.

Gemma
Pirri.

Notæ geniti-
uæ.

Nonij senatoris
annulus.

Epicuri ima-
go in annu-
lis.

Annulorū au-
reorū iure do-

quiuus liber, magistratus & honores gerere, & reliqua ingenuorū munia obire possent: natus libertus
habebatur in
genus, ac no-
mē mutabat.

morte aut obita, hæreditatis & bonorū partē, ut quilibet libertus & seruitute exēptus,
patrono dare cogebatur. Eratq; constitutū, ut qui libertus annulo donaretur, explorato ue-
teri nomine, equestre assumeret. Apud Persas uero donari annulo à rege, amicitia signū
erat, eo argumento illos in intimam sodalitatē, & uinculum maximi fœderis admittere
re significantes. Atheniensib; autem, etiam seruis nequissimis ferreo annulo signare præ-
mittitur: sicut Babylonijs, qui annulo signatorio utuntur omnes. Apud Catos licet for-
tissimus quisq; annulum ferret, ignominia hoc ducebatur loco, tanq̄ uinculo nexus fo-
ret, nisi aliqua hostili cæde eo se exoluisset. Carthaginensēs pro numero expeditionum
milites donabant annulis pluribus. Nec fuerit alienum meminisse, Heliogabalum singu-
lis diebus nouos uariasse annulos, eundemq; nunq̄ bis induisse. Atq; Apollonium Thy-
anæum annulos ab Iarcha dono datos, instar numinis habuisse, ita ut singulis diebus per
uices uariatis, maximorum secretorum particeps fieret. Sed quia de Harpocrate men-
tio facta est, non omittendum, hunc deum inter numina Aegyptiorum reputari, qui ex
Ili & Osiride natus, quoniā præmaturo partu editus erat, tanq̄ mutus & elinguis, præ-
sul silentij & taciturnitatis habitus est: ideo digito obsignante ora effingebatur. Fuit que
animaduersum, hūc Harpocrate, Serapidē, & Ilim, Pisone & Gabinio consulibus, quū
reliquos in capitolium admisissent deos, eueris illos aris Romanos exegisse, illosq; di-
uinis coli honoribus uetuisse: sæpēq; actum in senatu fuisse, de Aegyptiorum & Iudæo-
rum sacris cæremonijsq; urbe pellendis, quod turpium religionum & nouarum super-
stitionum causa & seminarium forent. Atheniensēs uero Serapidem à Ptolemæo accē-
ptum, non solum in urbem introducere, sed magnis percoluere honoribus, cuius tem-
pla in Memphi uetustissima uisuntur, ad quæ nec peregrino, nec sacerdoti, prius quàm
Apim sepelissent, ingredi fas erat.

Apud Persas
à rege dona-
ri annulo.

Heliogabali
in annulorū
usu, luxus.

Harpocrate.

Quibus sinibus, quaq; mensura iter, actus, aut uia constent, & quid pes, cubitus, palmus, iugum,
dipletrum, stadiumue sit. Caput XX.

PRædiorū rusticorū seruitutes apud iureconsultos, qui iura finium, possessionum,
aquarū, itinerumq; notauerunt, has esse nouimus: Iter, Actum, Viam, & Aquæ-
ductum. Iter esse constitit, ius eundi per fundum alienū hominis tñ: Actum, ho-
minis & iumentij: Viam uero, hominis, iumentij & uehiculari. Sed qua mensura, quaq; fi-
nitione iter, actus, aut uia constet, nec expositē, nec satis apertē illos documentis tradi-
tur. Quum uero in nonnullorū autorum lectione uersaremur, qui hæc compertius tradi-
derunt: inuenimus lege duodecim tabularū, uiam in portecto, octo: in anfractu, pedum
sexdecim constitui: illiusq; dimidium, hoc est, pedes quatuor, actui tribui debere: sique
dem actus latitudinis pedum quatuor, longitudinis pedum uiginti supra centum defi-
nitus est: iter uero, dimidium quod actus, hoc est, pedes duos tñ latitudinis habet, etem
quum palmus ex quatuor digitis constet, prout Sidonius & alij metiti fueres: isq; quater
multiplicatus, pedem efficiat, ex quatuor palmis, hoc est, digitis sedecim, pedem consta-
re nemo dubitauit. Nonnulli licham quatuor digitorū, palmum uero (qui spithama di-
citur) duodecim effecerunt. Est autem spithama, mensura manus expansæ à magno di-
gito ad minimū, quantum protenditur palma. Sed si pollicem tantum explices & in-
dicem, lichas nuncupatur. Maior uero spithama in duodecim partes diuisa, duos efficit
pedes & quadrantem. Passum uero nonnulli quinq; alij sex pedum, siue quatuor cubi-
torum describere. Pes autem cum dimidio, cubitū facit: illum namq; ex sex palmis, hoc
est, quatuor & uiginti digitis confici. Aegyptiorū cubitum Samio parem esse, cōsen-
tiunt omnes. Regius uero cubitus, q̄ communis, tribus digitis habetur maior. Si autem
ambas explices manus, & in longū protrahas à pectore linea deducta, ulna dicitur. Rur-
sus qui mensuras & interualla scrutati sunt, duos actus quadratos, iugerum efficere uo-
lunt. Iugerum enim dixerunt, q̄ iugo bouum una die exarari possent: qui iugerij modus tñ
longitudinem, XL. & CC. pedibus: in latitudine uero, centum uiginti definitur. Actus
uero quadratus ita præfinitus est, ut ex quoquo latere pedes centū uiginti efficiat. Hunc
nonnulli pletrum, nam duo pletra singulis iugeribus tributa sunt: duo iugera, dipletrū
dipletrumq; stadij tertiam partem esse, atque ex sex iugeribus stadium effici uoluerūt.

Insti. de serui-
tu. in prin.

Iter.
Actus,
Via.
Alc. in l. Mil-
le passus & l.
quantū ff. de
uerb. sig.

Actus.
Iter.
Palmus,

Lichas,
Palma,
Lichas,
Spithama
maior,
Passus,
Pes,
Cubitus,
Cubitus Aegy-
ptius,
Cub. regius
Vlna.

Iugerum,
Iugum,
Actus qua-
dratus,
Pletrum,
Dipletrum,
Stadium,

Scrupulus.
 Diaulus.
 Hippicum.
 Mille passus.
 Attica sicuti-
 Iosa.
 Dolichus.
 Scrupulus.
 Sextula.
 Sicilium.
 Semiuncia.
 Vncia.
 Parafanga.
 Stathmus.
 Chœnix.
 Medimnus.
 Modius.
 Modiolus.
 Culeus.
 Urnarium.
 Amphora.
 Cadus.
 Metreta.
 Artaba.
 Congi.
 Sextarius.
 Quadrantal.
 Urna.
 Cotyla.
 Stater.
 Scutula.
 Cotula.
 Vncia.
 Cyathus.
 Chus.
 Pondera.
 Drachma.
 Obolus.
 Silique.
 Scrupulus.
 Drachma.
 Nummus ar-
 genteus.
 Denarius.
 Vncia.
 Libra.
 Hemina.
 Acetabulum.

Quod quidem pletrum nonnulli longitudinis pedum centum definire. Iugeri q̄ parte minimam, scrupulum dici, qui decem pedum longitudinis simul & latitudinis habet. Communi tamen dimensione, stadium passibus centū uiginti quinq; diaulon uero, mille & ducentis pedibus longitudinis metiri solent. Græci tamen curricula stadiorum, ducentis passibus in terris Græciæ communiter fecere. Sunt qui tradant stadium quater multiplicatum, hippicum: octies uero, mille passus efficere. Tametsi hippicum, mensuræ genus esse multi contendant: quippe quum omnis ferè Attica sicuti Iosa sit, & effossis utatur puteis, Solon lege sanxit, ut ex publico puteo, ne homines sitirèt, ad hippicū haurire liceret. In spatijs uero, sicut quatuor hippicum, sic duodecim stadia dolichum efficere haud dubie liquet. Ex hoc igitur tanquam ex fonte si quis metiri uolet, & ulterius progredi continua spatia addēdo, in infinitum usq; procedet. Siquidem ex scrupulo ad sextulam, & a sextula ad sicilium, & inde ad semiunciam, & demum ad unciam, & ultra progredi posset. Etenim decem pedes quum undiq; quadrant, scrupulum efficiunt. Ex tribus uero scrupulis, hoc est, pedibus triginta, sextulam effici: eam uero sextampartem opinatur uncia. est enim aeris minima pars. Sex autem scrupulos sicilium conficere, qui uncia quartam efficit partem, drachmas scilicet duas; & ex duobus siciliis, id est, duodecim scrupulis, semiunciam; necnon ex quatuor & uiginti scrupulis unciam effici uolunt. Sed præter hæc fuerunt parafanga & stathmus. Hanc parafangam multi ex trecentis conficiunt stadijs. Stathmum uero, quatuor parafangas penè conficere, haud dubium esse, ita ut ex centum uiginti stadijs stathmum effici dicerent, & hunc quindecim miliarium spatij efficere. Persæ uero schoenos & parafangas diuersis efficiunt modis: quippe Persicam parafangam alij sexaginta stadiorum, nonnulli ex trecentis quadraginta effecere, prout cuiq; commodum fuit, & pro uoluntate. Mensurarum uero alius modus est. Nam quatuor chœnices modium faciunt, chœnica semodium, Medimnus autem ex sex modijs constat: Atheniensis uero ex septē, qui duas amphoras & nonaginta sextarios parit. Modius, duo & uiginti sextertia: modiulus, quartam modij habet. Culeus uiginti amphorarum capax est: urnarium, quadraginta; octo autē congi, amphoram efficiunt. Sed tamen amphorarū aliæ minoris mensuræ, ut Italica: aliæ duplo maioris, ut Antiochicæ censentur. Italica enim urnarum duarū fuit, Attica triū, quæ cadus & metreta dicitur. Cadum tamen à Græcis pro amphora sæpe accipi legimus. Nans Antiochius cadus amphoram capiebat Italicam. Artabarum uero una Medica est, altera Aegyptiaca, capiens modios tres Italos, & tertium alterius. Singuli tamen congi sex sextarios habēt, heminas scilicet duodecim, quippe duæ heminae sextarium complent. Quadrantal autem octo & quadraginta sextarios capit, quod amphoram Italicam nonnulli dicunt esse, cuius dimidiū urna dicitur, quæ ex quatuor & uiginti sextarijs fit. Italus uero sextarius, uiginti unciarū fuit, cotylarum scilicet duarū: quippe decem uncia cotylam efficiant. Apud Arabes uero sextarius medium continet uncia: est enim nomen ponderis, qui à Græcis stater dicitur: is enim Latinis semiunciam facit. Scutula septem habet uncias, cotyla quandoq; sex; ea enim sex recipit cyathos, siquidem uncia & cyathus eiusdem extimationis fuere. Cyathus uero Atticus, decem drachmis appendebat: communis, duodecim, qui efficit unciam & semissem, quæ est sextarij pars duodecima. Alij sextam partem sextarij, cyathum capere dixerunt. Chus uero, qui Græcè χους, cotylas octo habet. In ponderibus autem drachma sex obolos facit, obolus sex siliquas. Siliqua uero & scrupulus idem aestimatur. Ea enim apud Romanos minimum habuit. Drachma ex tribus scrupulis, hoc est, decem & octo siliquis constat. Post drachmā numerus erat argenteus, qui fit ex scrupulis quatuor, hoc est, drachma & scrupulo, qui etiam denarius dicitur. Post hunc uncia ex octo drachmis uel sex denarijs prodit. Et post unciam libra Italica, quæ ex duodecim uncijs, hoc est, denarijs duobus & septuaginta, siue drachmis nonaginta sex constat dicitur. Hemina uero ex sexaginta drachmis fieri uolueret: est enim dimidium sextarij: habet enim cyathos sex, sicut cotyla. Acetabuli autē mensura, hemina quartam efficit partem, hoc est, drachmas quindecim. Communis tamen habet opinio, hemina dimidium sextarij esse, & acetabulū ex octo & decē drachmis constare. Sed tametsi mensurarum & ponderis pro gentibus & nationibus uaria dimen-

sto sit, eaq; nec definiri, nec explicari satis ualeat: tamen sextarium minoris mensuræ fuisse, argumento est, q̄ Hannibalem Italia pulsum, post accisas Carthaginensium res, tæ ab abstinentiæ dicunt fuisse, ut nunquam sextario uini indulserit, parciū imo enim uini poculo contentus erat. Et quia singulas mensurarum species exequi longum esset, ne pluribus morer, de his hæcenus dixisse abundè fuerit. Illud tamen annotare succurrit, q̄ licet schoenum ex duobus & uiginti stadijs, nonnulli ex triginta, uaria opinione, constare dicant: & Herodotus schoenum sexaginta stadiorum scribat, & ex dimidio parafangā: tamen ex stadijs quadraginta, hoc est, passibus quinq; millibus, schoenum uerū confici, communi opinione, quæ longè præstantior fuit, receptum est.

Sextarius.
 Schoenum.

Miraculum de homine, qui plus in mari q̄ in terris degebat, maximaq; æquora uelocissimè tra-

nabat. Caput XXI.

Qui siderum motus, statusq; & interualla ac certos cōstitutosq; cursus & recursus, illorumq; uires & qualitates, mēsurasq; solis ac terræ animo metati sunt: inter quos apud Græcos Berofus, Eudoxus Gnidius, Aristoteles, & Empedocles: apud nostros, Aratus, Iulius Firmicus, M. Manilius, & alij clari sapientiæ autores, quos fama uulgauit, periti cælestium, qui diuinas prædictiones, decreta stellarū, ac uim fati, potestatemq; subtili inquisitione collegere, hoc inter cætera adnotarunt: illos qui sub delphini fidere in lucem editi fuissent, petaminarios esse, hoc est, præcipua pedum pernitate ualere: prorsus ut admirabile uideatur, quàm pernici cursu, & quousu lucri metu magna spatia terrarum breui interuallo ementi fuerint. Quauis plerique physici rerum non ignari, q̄ his splen deficiat, propterea cursu ualere contēdant. Constat enim, quanto minor in corporibus splen foret, tanto perniciores homines esse. Hinc Ladas ille cursor apud autores tantopere celebratus, memoria dignus fuit: qui longum itineris spatium cursu tam citatissimo emensus est, ut nulla pedum uestigia extarent, ita ut sæpe uisum falleret. Quod uerum falsum uel fuerit, nonnullis ambiguum est. Philonides quoq; Alexandri Magni cursor, qui *λεωτόδρομος* dicitur est, pernici cursu ualuisse fertur: cui adnumeratus est Lathenes Thebanus pernicitatis eximia, ita ut ab Choro mo Thebas usq; cum equo cursore contenderit, & uictor fuerit. Inter quæ nimis maior miraculo uisum est, quod Plinius notauit, annos nouem genitum puerum, a meridie ad uesperam quinq; & septuaginta passus millia præcipiti celeritate confecisse. Quod penè a fide deuium & dictu mirabile, quātum uix credi diciq; possit, plerisq; uisum est. Inter cæteros produntur Marji populi, singulari fidere seu fato geniti, ut præcipua pedum leuitate cæteris præstent, ingentiaq; spatia uix credibili celeritate peragerent. Tradunt quoq; Troglodytas & extimos Aethiopes natia quadam pernitate tantum ualuisse, ut fugacissimas feras rapido cursu assequi nō dubitarent. Eos quoq; qui sub piscis astro, certo cursu stationibusq; sideribus constitutis, editi essent, nando plurimum ualuisse, & præcipuos natatu nonnulli tradūt. In his quoq; lienis defectus multum profuisse creditur, nam quibus deesset uenæ, natatu plurimum ualere contendunt. Horum præcipui sunt Ichthyophagi Troglodytis proximi, ceu maris beluæ, immensos tractus natatu peragrantes. Inter quos Scillis quidam Sicyonius proditur apud Græcos, omnium ea tempestate maximus urinator, qui ex Aphetis Artemisum usq; octoginta ferè stadia natatu breui spatio peregit. Nostra uero ætate nonnulli extitere memoradi & multi nominis, qui nando ingens maris interuallū & maxima æquora ementi fuere. Ex omnibus autem quos nostra uidit ætas, recentiore memoria, nouimus quempiam haud sanè ingenitæ nobilitatis, sed extremæ sortis hominem, qui nauticam operam exigua stipe locare solitus, sæpissime piscatu uictum quæritabat, qui ab Enaria (quæ inter Pithecusas è conspectu Neapolis insula sita est) Prochytam usq; quod intermedij pelagi est stadiorum ferme quinquaginta, naufrago nonnunquam & fluctuante pelago, ac tempore anni difficilimo, eadem die nando measse, & nonnunquam remeasse inuentus est. Quod quum uix credibile uideretur, eundem pluribus ad spectaculum effusis, quo res testator esset, promptissimum sui periculum fecisse: & quum in Enaria se præcipitem in mare dedisset, lembum post sequentem longius ipsum nantem obseruasse: donec terra ap-

Nati sub delphino.
 splen.
 Ladas.
 Philonides.
 Lathenes.
 Pueri nouem annorū miraculosa celeritas.
 Marji.
 Troglodytes Aethiopes.
 Nati sub piscibus.
 Ichthyophagi.
 Scillis Sicyonius.

Manius o nator, subter opum mirum dignaj.

pulsus, ad Prochytam incolumis elapsus est. Sed super omnia quæ post hominum memoria, unquam audita, quæq; ab autoribus prodita sunt, qd à louiano Pontano relatu audiuius, dictu mirabile, & supra omne miraculum fuit: siquidem patrum nostrorum memoria, Catanæ homo fuisse traditur, cui nomen Colan inditum ferunt, cognomemato piscis, singulari fato seu fortuna genitus, qui plus in aquis degere quam in terris uisitare solebat, eumq; diebus singulis mare & aquas petere necessum habuisse: ubiq; naturæ ui & necessitate coactum diutius degere consuevit: alioqui dicebat fore, ut si ab aquis abesset diu, quasi respirare, & ducere uitam nequiret, idq; sui exitij mox causam fore asseueraret. Quod illi quo fato aut sidere euenerit, in ambiguo pleriq; omnes reliquere, eumq; tantum nando profecisse, ut haud secus q̄ marina belua, maxima pelagi interualla, spatiaq; immensa quingentorū & ultra stadiorū, fœda tēpestare & reluctatibus aquis, excellenti ui & uelocitate, natatu peragraret. Notumq; & illud est, dictu mirabile, quū medio cursu naues plenis uelis per aquora ferrentur, uiolentissimis interdū tempestatibus, per uastum & apertum mare, interq; agitationes fluctuū & turbines, huic natananti obuiam fuisse: ipsumq; nantem ab undis nautas suis nominibus aduocare solitum: et quia omnibus notus erat, nautas subitæ rei miraculo percitos, lætissimis animis illum in nauī excipientes, unde ueniret, quo ue iter intenderet, & quantum pelagi nando emensus foret, quantasq; tempestates tulerit, sciscitare consuevit, ipsumq; Colan singulis oīa significasse: mox cum focis in nauī pransum aut potum, postquam acquiuisset, madata ad suos, quid illis dici referriq; uellent, & quid faciendum arbitrarētur, à singulis accepisse: nudumq; ut erat, è nauī medio iam pelago cursum tenente, se præcipitem in mare dedisse: mox Caietam, modò in Salentina, Brutia & Lucana litora, modò in Siculos fines, & natale solum, ad quod frequens uentitabat, incolumem nando peruenisse: mandata quæ à nautis acceperat, singulis necessarijs & affinijs significasse. Idq; non semel facere consuevit, donec festo annuo solemniquē die in Siculo freto effusa multitudine ad spectaculum, in portu Messanæ, ut aiunt, experiri credo uolēs, quantum præ cæteris uirando ualeret: dum pateram auream munus natantibus tūc à rege in mare deiecitam, ab imo eripere conatur, quum se in mare misisset, dum illius studio profunda exquirat uada, diu expectatus, ab imo maris fundo, in quod se deiecerat, nunquam emerfit, neque postea inuentus apparuit. Creditur in concauas illius pelagi cauernas, quibus totus ille finus refertus est, incidisse: ipsumq; in imas uoragines uorticibus rapidis semel delapsum, quum se recipere uellet, & ad superiora niti, reuertī nequisset: cumq; diutius reluctatus, respirare nequiret, inter occurfantes scopulos undiq; inundantibus aquis oppressum, uitam interisse.

In quibus deorum sacrificijs, uictimas aut hostias antiquo more cedere non licebat.

Caput X XII.

IN deorum sacrificijs seruatum est, ut non omnibus dijs uictimas aut hostias cederent. Nam in quibusdam sacris cæde uictimarum abstinetur. Siquidem in Terminali sacro nihil animatum sacrificari olim mos habuit, quia eum deum ueluti pacis custodem, à cæde immunem esse uoluerunt. Primus enim Numa Pompilius Terminum & Fidem templo sacrauit, incruentumq; sacrum instituit, ac lege sanxit, ut qui Terminum exarasset, ipse & boues deo sacri fierent. Libo ergo, & farina, ac fruge, & mola salsa, ut ferè omnia Numæ sacra fuere, Terminum apud præcos litabatur sub diuo. Fuit enim Numæ institutum, ut sine farina quæ horna esset, id est, huius anni, sacrum nullum fieret. Apud prius uero seculum, herbas aut fructus manu excerptos, pro holocausto dijs consecrabant: illarumq; exhalatione & fumo superis litabant. Quo exemplo Pythagoras nihil animatum dijs immolandum censuit: sed usq; ad farinam & mel, terræq; fructus & flores offerendum. Quod etiam Lycurgum fecisse legimus, qui tenuissima & nullo paratu Lacedæmonijs sacrificia instituit, ex herbis & his quæ parabilia in promptu sunt, ne quando difficultate paradī omitterentur sacra. Nullaq; ficta apud eum uel picta imago fuit, quippe hominū aut animalium species dijs tribui uetuit. Templum uero in quo colebatur, desuper patens foramen habuit, quia nefas duxerūt, Terminum deū pacis & iustitiæ custodē, sub tecto conspici. Sic Ioui, Soli, Lunæ & Dioidio, in aperto mūdo tem-

Colan urina
805.

Sacra sine cæde.

Terminali sacrum incruentum.

Numæ institutum.

Farina horna
Sacra ex herbis apud seculum prius.
Lycurgi sacra frugalia.
Imagines à Lycurgo prohibita.

Terminali templum apertū.

pla hypetra & sub diuo ueteres extruxere. Quod à Græcis sæpe factitatum nouimus, ut his dijs hypetra templa constituant, sicut aedes Iouis Puluerij in Attica semper sine tecto erigebatur. Græci uero Mineræ in summa parte ædium sine uictima sacrificant, Aesculapio in montibus. Apud Persas nulla dicantur templa dijs, quia cum Solem præcipuum numen & deorum maximum colant, mundum uniuersum illi templum esse dixerūt. A Bithynis usurpatum legimus, ut adoraturi, montium cacumina conscendant, & sine templis Iouem Pappam saluent, sicut Scythæ Papeum, quæ etiam Diogenis opinio fuit, qui mundum phanum dei sanctissimum existimauit. Aegyptijs uero, licet templa marmore & auro essent elaborata, luxu ingenti & mira arte, tamen deorum imago erat deridicula. Nam Simia, Ibis, uel Crocodilus, aut aliæ id genus pestes magorum & Aegyptiorum portenta, pro dijs colebantur. Fuere autem Terminali & Fidei templa iuxta ædem Iouis optimi maximi, in Capitolio primum à Numa constructa, cui sacrum festis Terminalibus in agris, sexto ab urbe miliario sub patenti celo fieri solebat: cui festi nomē, in quibus ex lapide silice uel molari, nonnunquam ex truncis oleagineis sacrificiis calibus Terminis erigebatur. Aegyptiorum quoq; erat iste mos, non pecudibus & sanguine uictimarum, sed precibus & thure placare deos. Ideo Serapin non cæde animalium, sed uerbis, coronisq; & panificijs placabant. Quod Numam Pythagoræ præcepta sequentem, in suis sacris instituisse non ab re fuit: quauis procedente tempore agnam aut suem, intermisso more præco, in sacris Terminalibus cædi seruatum sit. Palilibus quoq; intentiori cura custoditur, ne qua mactetur hostia: quæ eum diem qui patriæ natalis erat, à cæde & sanguine decet esse purum. Fuit enim is dies XII. calend. Maij, quo fausto & felici omine urbis fundamenta iacta sunt primum, quo die mos erat ouilia purgare, transire flammam, sapa & milio sacrum facere, Geniales dies agere, cœnas apparare, à litibus abstinere: quæ prosperos successus decernebant. Deum uero, in cuius tutela urbs foret, nec nominare, nec querere licebat: eumq; nominasse, aut quæsiuisse, noxæ futurū erat. Ideo Valerius Soranus mortis supplicio pœnas dedit, quod numinis nomen, in cuius præsidio urbs esset, efferre in publicum ausus fuisset. Idq; ideo cautum, ne euocationes, quæ ab hostibus ad placandos deos qui urbibus præsunt, fieri solent, contra deos præsidis urbis Romæ fierent. Festa tamen Palilia etiam ante urbem conditam, à pastoribus qui proxima urbis incolebant, celebrari solita, inuenimus. Pales enim dea pabuli & pastorū est, quam pleriq; Vestam, alij matrem deum nuncupant, cui pro partu & prouentu pecorū, lacte & libo sine uictima litabatur, eiq; Palilia dicauerunt, qua die urbem à Romulo conditam fuisse tradunt. Nec solum urbis natalem, sed singulorum dies natalicios, pulte, frugibus, mero, libis, floribus & thure, sacra Genio, sine animali hostia, læti libentesq; celebrarunt: quibus diebus effudisse cruorem aut animal mactasse, mali portenti erat & fœdi auspicij: namq; erant hilaritatis & lætitiæ pleni dies. Terræ quoq; sacrum fieri nō uictima, sed frugibus, floribus & lacte, pleriq; decere putant. Etiam solenne Fidei sacrum, sine cæde & sanguine uictimarum idem Numa instituit, eiq; albo panno uelatos sacra facere, & ad id sacrum flamines curru arcuato, manu ad digitos inuoluta uehi iussit, solenni pompa, magno argumēto, quo fidem tutandam & in dextris sacratā sanctamq; ostenderent: idq; propterea asserunt, quod dextra iuncta, denariū numerum qui sacratissimus est, efficiat. Suffimenta quoq; ex faba milioq; aspersa mulso dijs offerri absque uictima, quo tempore uuæ calente prælo premuntur, sæpe notatum est. Et Carnæ deæ, quæ uictimis scribis humanis præesse, & uitalia fouere credebatur, sacrum à Bruto institutum posteri seruauerunt, ut pulte fabacea & lardo, absque uictima sacrificetur: hic enim quum excors puraretur, latentem animum nimium diu recõditum, suo tempore detexit. Quas quidem fabas, nisi post Iulias calend. adultæ forent, sacris adhibere non licebat: uires namque corporis his maximè augeri confirmariq; opinati. Quam deam in mōte Cælio sedem habere, illiq; calend. Iulij sacrum fieri uoluerunt. Saturno quoq; & Maniæ humanis uictimis, quod licuit antea, postea admonitu Herculis, animali hostia sacrificari desitum est: ideo ad aram Saturni accensis luminibus sacrum fieri cœpit, unde cereis missitandis in Saturnalibus mos inoleuit, q̄ apud Cyrenenses aliter seruabatur. Nam Saturno rem diuinam facturi, ficis ornantur: placentasq; missitant, q̄ mellis repertorem esse ducerēt.

H ij

Templum Iouis Puluerij.
Mineræ & Aesculapio.
Apud Persas nulla tēpla.
Bithyni.
Iupiter Pappas.
Diogenes.
Deorum imagines ridiculæ apud Aegyptios.

Festa Terminalia.

Aegyptiorum sacra incruenta.

Palilia.

Deum urbis nominare nefas.

Pales.

Natalicia festa.

Terræ sacrum, Fidei sacrum.

Decem.

Carnæ.

Saturni & Maniæ.

Cerei in Saturnalibus missi.
Cyrenenses.

Maniæ uero, quæ mater Larium fuit, in compitalibus à Bruto institutis, ut omnis anti-
 quitas fabulata est, non humana uictima ut olim, (nam pro familiæ incolumitate antea
 pueros mactabant) sed aliorum & papauerum capitibus supplicari cœptum fuit: in quibus
 sacris serui interesse, & ex æquato omnium iure, sublato discrimine liber an seruus
 esset, ut in Saturnalibus, unâ cum liberis sacrificia in compitis facere, & comessari, ac
 largiori potui indulgere assuerant, ut hac comitate obstricti, in dominorū obsequiis pa-
 ratiore forent, odiâq; inuicem offensionesq; dimitterent. Quippe festis Saturni diebus,
 seruos ingenuorū ministeria occupare, pileos sumere, & à liberis nullo discrimine dif-
 ferre, stipesq; inuicem dare, & munera missitare, seruatum est. Regna quoq; sortiri in-
 ter æquales, & tanquam reges imperitare, magistratus purpuram induere, reliquos in
 ueste candida diem concelebrare. Qui etiam mos cum Græcis & exteris communis fu-
 it. Nanque apud Babylonios, Sacea appellantur festa, quibus quinq; dies serui dominis
 imperitabant; ex quibus unus, stola sumpta, dominabatur. Apud Thessalos Peloria, Cre-
 tenses Hermea, anniuersarios dies festos habent, quibus ex æquato iure, serui dominiq;
 focij & penè pares, communi libertate fruuntur. Sicut Troezenis panagyra, in quibus
 serui cum dominis pari exemplo uiuunt. Thebanis uero ludi musici Saturno dicati erāt
 Saturnaliorum loco. Ideo in compitalibus manet constitutum, ne humano sanguine sa-
 cra polluerent, utq; pilas & effigies uiriles & muliebres ex lana in compitis suspende-
 rent. Laribusq; tot pilas, quot essent seruorum capita, & tot effigies quot essent liberi,
 noctu pro uictimis darēt: ut si quod periculum familiæ immineret, aut triste fatum, hoc
 sacrificij genere expiarent. Sicut mense Maio, quum prius de ponte sublicio in Tiberim
 homines mitterent, qua de causa flaminicam tristem esse, & animo afflictio cōuenit, quæ
 nec eo mense lauat, nec aliquo cultu utitur: postea ab Hercule admonitas, non homines,
 sed hominum effigies uestales abijcere cœpisse, quæ triginta numero fuere. Casta quo-
 q; mola & sale tuso, & in ollam fictilem cum aqua immisso, eadem uirgines sine uicti-
 ma sacrum facere solebant, cæteri farre & uino, in quibus sacris asellum panibus. coro-
 natum adhibuere. Lari quoque familiari Calendis, Idibus, & Nonis, corona in foco in-
 dita, pro aris focisque, proq; familia non sanguine uictimarum supplicatur. Quæ quidem
 sacra ex hordeacea pulte, libo, farre, uino & thure, cum sale & salino sunt fieri solita: cui
 etiam particulas cœnarum & singulorum fructuum primitias sacrat ut. Ignem enim fa-
 miliarem fauilla & cineribus excitatum, sanctissimis cæremoniis taciti adorabant. Fuitq;
 antiquorum mos, ut profecturi uiam, simulacrum dei, tanquam Larem familiarem & For-
 tunæ comitem secum ferant, cui festis diebus thure & melle uota effunderent & suppli-
 carent. Etiam in Quinquatris Mineruæ, prima dies sine uictima aut cæde fuit, quæ illa in
 lucem primum editam fuisse putant: quinquatrumq; ideo dixere, quæ diem quintum post
 Idus, festum haberent, sicut Triatrum, Sexatrum, Septemmatrum, & Decemmatrum.
 Quidam, quæ quum quinq; diebus operarentur sacris, & reliquis omnibus uictimas cæ-
 derent, atq; exertis ensibus pugnas committerent & digladiarentur: prima die uelut pa-
 cata & festa, à uictimarum cæde abstinerent. Vltima uero Tubulustrium dicta, qua in
 atrio Saturio tubæ lustrabantur agna. Iano quoq; libo & placeta, ac mola salsa, nonnun-
 quam thure & mero: Cereri autem lacte, uino & melle, sine uictima sæpe litatum est.
 Hoc quoq; adnotare non pigebit, quod quum in reliquis sacris qui rem diuinam facit, ue-
 teri instituto, capite uelato immolet, & adorantes uestem ad aures usq; attollant, ut se hu-
 miliores exhibeant dñs, uel ne quid inter sacrificandum triste auribus aut oculis accipi-
 ant: Saturno tamē sacra facientes, uelut ueritatis cultori, capite aperto immolant & in-
 uelato. Honori quoque & Opi ex uetere instituto dum sacrum fit, semper aperto capite
 & sine uelamento sunt. Apud aram quoque Herculis maximam, omnes aperto capite
 supplicare uetusto more seruatum est: uel quia ipsius dei, qui capite aperto est, habitum
 imitari non liceat: uel quod magis adducor ut credam, ut ante Aeneam, qui ritum ue-
 landi capitis inuenit primus, aram maximam fuisse, uetustissimasq; illius cæremonias si-
 gnarent.

Nunquid quod lege Falcidia cautum est, de quarta bonorum hæredi debita, possit uolun-
 te testatoris comminui uel tolli. Caput XXIII.

Verba legis Falcidiæ, quibus modus legatorum præfinitus est, hæc fuere: Qui-
 cunq; ciuis Romanus post hanc legem rogatam, testamentum facietis, is quan-
 tum cuiq; ciui Romano pecuniam iure publico dare, legare uolet, ius pote-
 stasq; esto. Dum ita detur legatum, ne minus quam quartam partem hæreditatis eo tes-
 tamento hæredes capiant: eis quibus ita datum, legatum ue erit, eam pecuniam sine
 fraude sua capere liceto: Isq; hæres qui eam pecuniã dare iussus, damnatus erit, eam pe-
 cuniam debeto dare, quam damnatus est, & infra, Cum ea legis uerba in conuentu iuris-
 peritorum legerentur, præseente me, quærebatur, nunquid quod hac lege sancitum est,
 ut non minus quarta hæreditatis parte, testamento hæres capiat, possit uoluntate testan-
 tis ita comminui uel tolli, ut si omne patrimonium & totum assem legatis distribui ius-
 serit, ita ut nihil aut minus quarta parte scriptus hæres ex bonis capiat, an id contra le-
 gem factum, ius ratumq; foret. Cumq; nonnulli egregiè patronorum censerēt ex Scæ-
 uolæ sententia, licere cuius non infano, præter legum solennitatem, ita ut uolet testari,
 si modo id uellet haberi legitime factum, palam q; id antea testatus esset, plurimum q;
 in eo momenti fore: quippe quum ipsa decedentis uoluntas, lex plane censeatur: & hoc
 Pomponium iureconsultum, hanc legem interpretatum, censuisse, contenderent: decer-
 nentem testatoris uoluntatem, qualiscunq; foret, ad omnem successionis speciem exten-
 di oportere: multiq; in eius sententiam irent, & uelut cunctis obuium id palam fateren-
 tur, nos contra sentire uisi fuimus. Nam Papiniani responsa relegentes, hoc ipsum im-
 probasse animaduertimus, atque respondisse in hæc uerba: Priuatorum pactioibus, le-
 gi refragari non decere. Itaque trienti quæ per legem ex defuncti bonis debetur, neque
 per testatorem extimatione minui, neq; ius quod debetur, auferri posse: ne uidelicet tes-
 tator scriptos hæredes aditione iudificatus foret. Quæ sententia quum diu nobis in se-
 disse, tamen refutari & dilui potuit: quippe cum in eandem lectionem, ut fit, incidere-
 mus, animaduertimus minus probabili, nec uero iudicio, sed falsa nos duci opinione, no-
 uissimoq; iure multis post seculis edito, contra præcorum decreta, secus cautum fuisse:
 atque abrogata Papiniani sententia, ex placito principum lege edita sancitum esse, ut si
 testator trientem dari hæredi inibeat, totum q; assem legatis absumi uolet, ut pro uo-
 luntate de bonis disponere, illaq; sicut libitum est, & quantam partem uolet, cuius lega-
 re ius potestasq; foret, liberum esset hæredi scripto, si nimirum tenuiter sibi cōsultum esset,
 minus q; commodi tot legatis distribuendis, hæreditatem allaturam putaret, aditione
 abstinere, & ius succedendi abnuere. In quam sententiam, quæ notior & probabilior fuit,
 nouissima iuriconsultorum opiniones postea concessere.

Loci ex Iuuenale parum ab interpretibus diligenter habiti, contra nonnullorum opinionem ex-
 planantur. Caput XXIIII.

Defessus ego à forensium causarum contentione & iudiciorū strepitu, aliquan-
 do uacuus cura & labore, ad hæc mitiora studia nostrata, uelut in aliquod op-
 portunum diuersorium, me recipiebam: & quoscunq; aut ueteres, aut nostri
 æui libellos nactus eram, in his legendis perferutandis que, aut uerborum &
 sententiarum uiribus pensandis, exercebar. Cumq; ut fit, in cuiuspiam non equidē in-
 docti, nec spernendi autoris, commentarios super Iuuenalis satyris, quos nuper ediderat,
 & posteritati tradendos curauerat, fortè incidissem, sup his uersibus Septimæ: Rara ta-
 men merces, quæ cognitione tribuni Non egeat: in hanc sententiam ipsum loquutum
 offendimus, ut diceret, apud tribunos plebis agi necesse fore, & post impensos labores
 erudiēdisperis ludi magistrum in iudicio experiri oportere, ut mercedem laboris &
 impensæ doctrinæ assequatur: id q; Iuuenalem in sine satyræ apertius sentire, dum in-
 quit: Et cum se uerterit annus, Accipe uictori populus quod postulat aurum: tanquam
 post lites iudicio à tribuno plebis diffinitas, tandem popul⁹ aurum quod petebatur, ui-
 ctori magistro & mercedem tradi postulare. Qui sensus etsi à multis mira persuasione
 receptus, quam absonus sit, quam q; pudendo errore coarguat imperitiã interpretis, ne-
 mo mediocris solertiæ uir ignorarit. Vbi em̄, quæso, apud autores cōpertū fuit, tribunū
 plebis, iuris cognitionē aut in ius uocatiōem, apud suū tribunal Romæ habuisse, ita ut
 an stipendiū magistro debeat, suæ cognitiōis & arbitrij fuerit? Nō em̄ ut de cōtrouersa

rex. ex l. i. §.
 quicunq; ff.
 ad l. falcidia.

l. quod de bo-
 nis parag. r.
 ff. ad leg. fal.

Auth. sed cō-
 testator. C. ad
 leg. falcid.

l. i. locus in
 sine Satyræ
 septimæ.

Serui in Sa-
 turnalibus.

Sacea festa.
 Peloria.
 Hermea.

Panagyra.
 Thebanorū
 Saturnalia.

Laris.

Minerua.

Tubulustriū.
 Iani.

Cereri.

Caput in sa-
 cris uelare.

Sacrificia ca-
 pite aperto,
 Honoris &
 Opis.

iure cognosceret, aut super eo diiudicaret: sed ut à maiorum magistratum iniuria tenuem plebem defenderet in re praesenti, tribuniciam potestatem inuentam ueteres uoluerunt. Prehendere enim licebat tribuno, & in carcerem mittere: non autem super controuerso iure diiudicare, quod omnes annales & omnia monumenta uetustatis pcalluere. Praeterea quid imperitius dici potuit, aut tam praeposterum, quam ut in exactione uilis stipendij populus, tamquam si plebs aut plebiscitum aliquod rogaretur, interesse debeat, ita ut rogatione promulgata, an stipendium magistro debeat, decernat? Sed quod est uero propius, quodque ab auctoris sensu non absonum putamus, profecto sic est, ut poeta non de tribuno plebis, qui iuris non habet cognitionem, sed de tribuno aetario, apud quem leuiore expeditur causa, intellexisse credatur. Etenim liquere arbitror, leues & numerosos iudices, tribunos fuisse aetarios, causarumque cognitionem habuisse in minimis; quippe ab Aurelio tribuno plebis rogatione promulgata, iudicia in tres ordines diuisa fuere: senatores, equestrem ordinem, & tribunos aetarios, quorum cognitio in minoribus fuit causis: ideo in subsellijs, non pro tribunali ius dicebant. Raram dicit ergo mercedem, quae cognitione non egeat tribuni, non plebis, apud quem nulla erit iuris cognitio: sed aetarii, qui de minoribus causis ius reddebat, intellexisse probabile est: quod & nos sentire salua fide possumus. Rursus quod dicit in sine Satyra, Accipe uictori populus quod postulat aurum: neque de rogatione populi aut scito plebis, quod illi asseuerant, intelligi arbitramur, sed uetustum potius morem praesignari, qui apud Romanos in sacris certaminibus inoleuit frequens. Fuit enim antiqui moris, ut qui in theatro praestabant munera, multitudini effusa ad spectaculum stipem spargerent, uictoresque certaminum & multarum palmarum, gladiatores aere collato & stipe donarent. Quin etiam non ludiones modo, sed elephantos & eos qui in certaminibus fortiter quid aut dignum laude gessissent, à populo collatione stipis & assibus donari legimus. Constatque populum Romanum Spurio Posthumio & Quinto Martio consulibus, primum stipem in ludis spargere coepisse. Nam drachma grandinis in more, atque odorati imbres instar pluuiae, & alia missilia effuse spargebantur. Quod sequuti Caesares, opulentijs huberiusque ad leniendam multitudinem factitarunt. Siquidem C. Caesar nummos non mediocri summae effudit in populum. Nero tesseras frumentarias, aurum, argentum, gemmas, margaritas, naues, insulas, agros, uestes, tabulas pictas, mancipia & iumenta missilia dedit. Domitianus cum omne genus rerum in theatro sparsisset, & pars maior inter popularia decidisset: ne in donati abirent senatorius & equester ordo, per singulos cuneos quinquagenas tesseras pronunciauit. Helioabalus uero aurea & argentea pocula, ac uestes magni census in plebem sparsit munuscula. Multi quoque ex theatro missas à sinu columbas fecere, quae cum per caueam diu uolassent, reuertebantur ad dominos. Fertur tamen Scipio infamiae notam subisse, quod pecuniam in populum ludis publicis iecisset, uelut istis muneribus auram popularem aucuparetur. Quae quidem cum in diripientium manus mittebantur, non sine discrimine & rixa in concursatione & tumultu assequi poterant. Itaque optimus quisque cum primum missilia induci uideret, ne quid discriminis in conflictu turbae elisi paterentur, è ludis excedebant, quaeque apud auctores monumentis testata clarissimis comperta sunt. Post euersum ergo annum, & edocendis pueris labores impensos, Accipe, poeta inquit, mercedem, qualem uictori in ludis populus postulare solet: ac si dicat, uilem assem & nimis tenuem mercedem, qualis est stipis exigua, quae à populo in ludis postulatur, cum aere collato uictor à plebe donatur; consequeris. Quod nos quantum ingenij captu assequi possumus, lectioni magis conuenire, & uero sensui congruere putamus.

Varie apud diuersas gentes puerorum institutiones, & infantibus Romanis quae documenta fuerint. Caput XXV.

Quam uarie apud nationes exteras & gentes ultimas, pueri postquam in lucem editi essent, educarentur, quaeque institutio fuerit, à nonnullis literis memoriae proditum est. Siquidem apud Thraces Trausosque ac Celsas & Cassianos, assuetum erat, ut puero in lucem edito circumdati cognati affinesque, puero laemententur, & afflicti iaceant, ac recensentes calamitates & uitae incommoda, cui tantum restet malorum, quae mox ille passurus aduenit, pectora plangant, lidem in funere exultan-

Trib. aetarii.

Versus postremus eiusdem Satyra.

Stipis sparsio in populum.

Populi in ludiones.

Caesa. in pop. pecunias sparserunt.

Scipio infamia notatus.

Thraces. Trausi. Celsas. Cassiani.

tes iubilant, scilicet cui defuncto omnibus incommodis & infortunjs, quae uita fert, ex hac luce & imminentibus malis, atque omni saeuitia Fortunae tandem excedere datum sit. Quod ab Indis quoque seruari meminimus. Nam Gymnosophistae & Brachmanes, castris & pie uiuentibus mortis diem, natalem uitae ducebant. Spartanos Lycurgi legibus institutos, infantes primum editos, ut labore firmentur, rigidissima aqua fouere, nudosque in patientia laboris enutrire, nihilque somni causa sternere, proditum est. Necnon cibiportionis quae modo praefinito, cum aequalibus in sobrio conuictu, in quae eodem sodalitate & societate studiorum, humili cultu educare, duraeque & horrida disciplina seuerissimis moribus assuefacere, ne qua uitia mentem adhuc rudem inficerent, ne uel mortibus incompressi euaderent, illis magnae cura fuit. Quare prouerbio increbuit, solas Laecenas uiros parere. Quod à Cretensibus & Germanis usurpatum fuit, ut pueri ab inuente adolescentia calores & frigora pati assuescerent, utque uilibus tecti amiculis, hyeme pariter atque aestu eodem cultu incederent: & postquam satis uirium assequuti uidebantur, ut militiae per atarum patientes forent, non in munditijs, ne langueret animus, sed in laboriosis exercitationibus, currendo, algendo, aestuando, famem sitimque tolerando, arduasque & perdifficiles uias peragrando, excerceret; ac pugnae simulacris, in quibus uerba & plagas dare & accipere cogebant. Quinetiam fuit Lacedaemoniorum mos solennis, ut agrestes quos Helotas uocant, qui maxime possent uino ingurgitent, ad potumque & crapulam appellent, illosque uino madidos & distentos, in coetum adolescentium iuuenum introducant, ut iuxta Anacharsis & Platonis consilium, temulentiae turpitudinem intuentes, quasi pertaesi ignauiam, à uino & luxu propius abstinerent; ac tam terribili aspectus, tantique decoris non solum pigeret, sed puderet. Tantaque disciplina fuit, ut iuuenum corpora ne lasciuirent, statim diebus apud ephoros exhiberent, nudosque inspicerent, ut si quid insolitae pinguedinis contraxissent, parsimonia & uictus abstinentia emendarent. Ad aram uero sic uerberare afficiebantur, ut plerisque sanguis manaret ad necem. Apud Gallos quoque & Iberos zonae mensuram habent magistratus, quam si capere non posset mulier succiplena, aut puer obesus, magno afficitur probro. Quibus amatores, imitatoresque uirtutum & adolescentium bonae indolis permitti fuerunt, ut laudati & donati, facilius ad res magnas & magno uiro dignas se accingerent: qui etiam Cretensium fuit mos, quibus non fuisse amatos iuuenes, est ignominiae datum: ex quibus amantem φιλτορα dixere, amatum uero κλεσ νόμ. Quorum exemplo Lucani, liberos à prima infantia sine ueste aut ministerio seruilium, in duritie & parsimonia educabant in syluis, quibus praeda uenatica erat cibus, potus uero fontium liquor. Colchis, Aethiopijs & Troglodytis atque Aegyptijs, Syris & Phoenicibus, pudenda editores infantium circumcidere in usu erat, hoc non mediocriter uitae comodis conducere arbitrati, quo commento labes corporum & eluuiiones dilui putabant, seu quod multi putant, ut diuersitate noti fierent, uelut omne arcanum & pudendum facinus inuelatum fieri ostenderent. In Arabia gens est, Creophagos uocant, quibus nedum uiri, sed mulieres luadae excindi solebat: sicut de Andramite Lydorum rege, qui primus eunuchas fecit mulieres, sermo proditus est: quo exemplo in Aegypto aliquando mulieres excindebantur. Arcades uero pueri, tum Lacedaemonij & Thraces, quam ferunt genus, à teneris insuescunt inter prima rudimenta in modulis & cantibus uersari, musicasque artes & uocem concentus ediscere ad annum XXX. uelut hoc amplissimum iuuentuti munus darent: quod non didicisset, rudis & ignauus, atque infamiae nota inustus putabatur. Graeci uero adolescentibus, musicae et poeticae, liberalibusque potius uocabant disciplinis: in quibus excellere pulchrum putabant. In his enim tribus artibus, quas liberales uocant, literis, palaestra & musica, plus operae & studij coterent. Nec minore studio primae adolescentiae iuuenes imbuebant, ut praeter literas & gymnasticas disciplinas, iuxta Aristotelis praecipuum, quo ad reliqua munia firmiores essent, etiam natate discerent. Et tamen canendi ad tibiam ars, libero homine indigna prius uisa foret, ad eamque sola mancipia admitterentur: a quo mox succedente, tanti fuit honoris, ut ad illam nisi liber & ingenuus admitteretur nemo. Sicut pingendi ars primum Sicyone, mox per omnem Graeciam tanti fuit studij, ut pueros ingenuos picturam tanquam praecipuam liberalium artium, in primis edocerent magistri, perpetuo interdicto, ne ad illam mancipia admitterentur: indoctusque & omnium postremus habebatur, quisquis

Indi.

Spartani.

Prouerbium, Cretenses & Germani.

Lacedaemonii. Helotas.

Galli. Iberi.

Cretenses, Lucani.

Colchi, Aethiopes, Troglodytae, Aegyptii, Syri, Phoenices.

Arabes, Andramis Lydorum rex castravit mulieres. Arcades, Lacedaemonij, Thraces.

Graeci. Artes liberales.

Gymnasticae disciplinae. Natate. Canere ad tibiam. Pingendi ars.

Musica. huius artis nescius aut expertus foret. Platonis quoque institutum erat, ut iuventus musicæ disciplinis inter primas artes instrueretur, ut grauiora studia honesta uoluptate lenirent. Id quod Pythagoras censuit, qui repentinos motus animi & mentis perturbationes, nulla re magis quam uocum concentu mulceri putauit. Cuius tanto studio Græci affecti fuere, ut etiam ad myrtū canerent, cantorūq; cantorē, myrto tradito, inuiteret, quod postea prouerbio increbuit. In qua Timotheus tibicen multum floruisse proditur, qui duplicē mercedem exigebat ab his, quos ab alijs magistris male institutos acciperet, quod hi prius dedocendi quam erudiendi erant: à rudibus uero & ignaris, simplicē. Pœnorum uero mos patrius erat, editorum infantium uenas capitis lana succida inurere, defluentēq; pituitam hoc modo sistere, quod salutare experti aduersus morbos, hoc tanquam peculiari remedio se munire. Aethiopes quoque ab ipso natali die, editos infantes in fronte inurunt, & stigmatē notant, quo capitis & oculorum humor exicetur. Quinetiā in Hybernia, quæ in penitissimo Oceano extraterras insula sita est, cultu indomito & fero, pueri ita aliti educatiq; sunt, ut inter arma & cædes uersentur assidue, matresq; natura immites, ingenio barbaro, primos cibos edito infanti gladio admouere ferantur. Tenet fama, apud Baleares matres infantes pueros ab ipsis uitæ incunabulis his disciplinis assuefacere, ut nisi oblatū cibū baculo aut funda petierint prius, cibo uesci prohibeant. Quē usum uetustissimum apud Cadurcos, Acarnanes, atq; Aethiopes inualuisse legimus, ut saxa ingentia fundis intorquere, aut sagittas & iacula ingētis ponderis uibrare à teneris ediscant. Idoneos autores habeo, Aegyptios impuberes filios apud se alitos & educatos, his disciplinis exercere, ut nisi centum octoginta stadia prius confecerint cursu, uesci cibo nullo modo sinerent: quos à pueritia & primis annis, nudis pedibus ingredi iubebat, ne delicatior cultus corpora emolliret, eneruaret q;. Indi & Brachmanes edito infanti curatorem & uitæ magistrum custodemq; adhibēt, ut sub legibus & magistratibus, bonis disciplinis formatus, salutaribus exemplis erudiatur. Apud quos infans in lucem editus, post menses duos in mediū producitur: & cuius indolis & formæ sit, publico concilio decernit: ut ex faciei & corporis specie, si pace uel bello bonus, & an uita sit uel morte dignus, iudicetur. Et si cuius indoles probaretur, bonis ille formabatur doctrinis: quæ uero minus, morte afficiebatur. Id quod apud Spartanos erat Lycurgi lege sancitum, ut speciosus puer & forma liberali, publice educari: mācus uero & deformis, in loca uasta & prærupta exponi, uel in ultimas terrarū oras ablegari deberet. Idem legibus Romuli à primo ortu urbis constitutum ferunt, ut si mancum quid editum, aut monstrificum fuisset, statim à partu in flumen aut mare exponatur. Produunt Aethiopes editos pueros, quum paulum processere, super aues quas diuersi generis educant, sublimes imponere, eosq; cuius spei futuri sint, piculo internoscere: nam si uolātes intrepidi manēt, uelut generosos & se dignos, magna educat cura: si uero cōsternantur animo, & trepidi pauent, tanq̄ degeneres in loca deserta exponūt & abiciūt. Quod de Pysyllis quoque proditū est, qui partus obijciendo serpentibus, si illæsi manent, an suæ originis sint, experimento internoscunt. Nonnullæ Indorū gentes pueris adolescentibus, etiam si magnæ fortunæ & amplis opibus forent, pro seruis utebantur: ut eam sortem experti, quantum decus libertatis foret, agnoscerent. Quod cum Cretensibus & Laconibus commune asseuerant fuisse, ut ingenuos filios seruilia exhibere cogerēt. Phrygibus uero familiare fuit, proprios uendere filios in eximio ætatis flore, & seruilem in modum educare. Nabathæis quoque adolescentes ingenuos, seruilia præstare officia cōsanguineis, assidua exempla sunt. Persæ autē editum infantem, ante septennium in conspectu parentū non adducunt. Alij, nisi post pubertatem filios à parentibus cōspici non sinūt: qui mos apud Heduos, plurimasq; Gallorum & Germanorum gentes frequens fuisse traditur. Quod ita institutum non ab re fuit: scilicet, ut si quid graui⁹ accidisset, aut si qua calamitas & aduersi casus puero euenturi forent, illos parentes qui ipsorum conspectu tam diu caruerunt, facilius ferant. Eisdemq; Persæ apud se educatos tam sanctis moribus imbuebant, ut illorū disciplina nihil addi uideretur possessi quidem per omnes ætatis gradus hæc illis rudimenta fuerit: iustitiam colere, & æquū ab iniquo dinoscere: tum iaculari, equitare, arcu & cursu cōtendere, & præcipue uera loqui. Cibus uero tam frugalis & modestus, aduersus fa-

mem & sitim tantū modo paratus, ut iuuentus nasturtio, pane, aqua & sale uelut exquiris ualde obsonijs uesceretur. Tantū que pudoris fuisse, ut pro lege seruari, ne in publico aut spuerent, aut nasum emungerent: ne uel in conspectu parentum, nisi iussi considerent. Et quum natalem diem festum singuli & præcipuum habeant, illis tamē etiam indulgentissimi parentes uino abstinere uelut immani scelere præcipiebant. Vt q; nullis errorum maculis notarentur, nudos conspici uiros, nec fas, nec ius esse dicebant. Ita q; nudum conspici hominem, ac si immane scelus admissum foret, capite luebatur. Scythi uero à patribus traditur mos non improbandus, ut iuuenes ephobos plurimos sibi amicos comparare, uelut firmissima uitæ præsidia iuberent. Is enim habebatur affluens & beatus, qui pluribus familiaritatibus fultus foret, pro certo arbitrati, in rebus deploratis & afflictis, nulli unquam satis fuisse amicorum. Romanis uero præualuit usus, ut quæ uterum ferunt, antequam edatur partus, Postuertæ & Prosa, quibus duæ aræ dicantur, ne partus peruersi fierent, ne uel sceris præpostere exiret, immolarent. Egeriæq; nymphæ, & Fluoniæ lunoni sacra facerent: quia putabant illarum ope cōceptum egerere, & fluorem sanguinis cohibere. Cuius rei causa apud Tibarenos inoleuit mos, ut mariti post uxoris puerperium, capite obuoluto tanquam ipsi enixi fuissent, in lectulo decumbant, ea accubatione uxoris labores & uētris profluua cohiberi arbitrati. Fere autem Tibareni iuxta Cappadoces, qui in risu & iocis atq; indulgentia fortunæ uersari solebant. Idem Thracibus & Scythi, Cantabris & Celtiberis proprium, ut puerperæ uitis ipsarum uice decumbentibus ministrēt & famulētur. Apud Athenienses præcipuum edulium puerperæ brassica dabatur, uelut parturienti commodissimum, mox stolis initiatorum infantem obuoluere, ad ualitudinem mirè proficere putantes. In Cyreno mulier puerpera editæ prolis nullam curā gerit: sed uix domi abditus, infantilis educationis curam atq; onus fert. In Liguria quoque & Illyrico mulieres tam patientes laborum sunt, ut post puerperium minime decumbant: prægnantesq; inter opus enixas pueros domum referre tradunt: quos non peperisse, sed inuenisse credas. Cumq; infans editus primam lucē haussisset, Romanis erat in usu, ut ab obstetrice exceptus, humi sterneretur, quasi diuinationem futuri exitus inde auspicati: lecto q; Pilumno & Picumno in adibus parato, ita augurabantur, ut his præsidibus dijs, uitalis foret: ne uel Sylluanus in domum irrepere ualeat, quem uexare pueros opinio erat, ad fores adium tres uiros, qui peruigiles domum circuirent, aduocabant, quorum primus limen securi, alter pilos feriebat, tertius uero scopis euerrebat: mox nomen & tempus editorum filiorum apud præfectos ararij publicis actis testarent & scriberēt. Quæ quidem in Saturni æde tanq̄ publica monumenta seruari proditū est. Deinde cum cibo & potu eum initiarent, Eduis & Potinæ sacra facerent. Eodemq; Adolescentæ Maiæ, quæ fatua dicta est, ac Starano & Fabulino more patrio immolarent. Fuit q; receptus mos, ut in testudineis alucis, aut ex tergore marinarum testudinum factis, calda pueros abluerent, mox oleo & butyro perungerent, Spartani quandoque mero abluiebant, quod uino admoto, resoluī ægritudines putarent. Nonnulli sale & aqua, Galli prægelido amne, ut à teneris calores & frigora pati ediscerent. Idem Thracibus, Scythi q;. Ferē tamen Cato Censorius tam accurate procuradis liberis studuisse, ut nisi se spectante nunq̄ infantem abluī, aut uelamētis obuolui fuerit: ne uel pueri recens editi cunis forte deciderēt, & terra corpuscula affligerent, culcitra iuxta cunas undiq; sternerēt, ut inde excepti innoxij fierēt. Maribusq; nono die postq̄ in lucē editi fuissent, sceminis uero octauo, noia imponerēt, nonnunq; septimo, q; dies lustricus nomē habet. Quod teste Aristotele ideo cautū, q; ante septimum pluribus infans casib⁹ expositus manet. Ab Atheniēsis uero & omni ferē Græcia, decima à natali die infanti nomē indere seruaturū est. Apud Troglodytas fuit patrij moris, ut non hominum, sed arctis, pecoris aut ouis imponant infanti nomina, q; bruta, quorū ope uicabant, suos genitores ducerēt. Atlantes uero Aphricæ populi, nulla infantibus indere noia cōsueuerunt: sed uelut bruta anonymi fuisse. Diuus autē Antonin⁹ philosophus, natos liberos apud præfectos ararij pfiteri, et tertio die à partu noia ferre iussit. Nonno uero die noia infantib⁹ indere, antiq̄ moris fuisse, illud exemplo est, q; Nundina dea apud Romanos magnæ religionis erat: ipsum q; infantem editū, in gremio & sinu matris ac ipsi-

Vini abstinentia.
Nudū uidisse hominem, capitale.
Scythæ.
Amici.

Romani.
Postuertæ,
Prosa.
Egeria.
Iuno Fluonia

Tibarenorū
maritorum
mos.

Thracibus,
Scythæ,
Cantabri.
Celtiberi.
Athenienses,
Cyrnæi,
Ligures,
Illyrici.

Romanorū
mos & ceremoniæ post editum infantem.
Sylluanus pueris infestus.

Spartani,
Galli.
Thracibus,
Scythæ,
Cato Censorius.

Quoto die infanti nomen dabat Romanus.
Dies lustricus Athenienses,
Troglodytæ.

Atlantes.

Nundina.
Matres ipsæ nutrices suorū infantum.

us lacte educari potius q̄ apud coeptas nutrices ali permittent, cum ingenuitas a matre sola, non patre proficiatur: aut si permisissent, magna cura praeceptas illi nutrices Laconicas, uelut educationis magistras, admouerent: cum propter lactis & educationis uitia saepe infantes degenerasse compertum sit. Quod aequè Germanis est habitum nefas, apud quos mater filium suo lacte alit, nec nutrice educandum delegare licet. Graecorum uero inualuit mos, ut quinto die a partu, mulieres comites puerperarum, manus abluerant, & puerum Laribus circumferant, polyposq; & sepias munuscula a cognatis ferant. deinde cum puer paululum processisset, praetexta illum donabant Romani & bulla: ea enim erat aurea, in signe nobilitatis, figuram cordis habens: ut signarent, eam aetatem alterius consilio regendam, qua primum a Prisco Tarquinio donatum eius filium tradunt, quem in praetexta annis hostem dicunt occidisse. Hac Romani pueri honeste geniti & liberaliter educati patritij, aut illorum qui equo meruissent filij, postea usi fuere. Lorum uero erat in signe libertorum, plebeiorum & pauperum. Proprius uero est, quod foedere icto cum Sabinis & Tatio, cautum fuit, ut bulla praetextaq; per eas tempestates Sabinorum ornatu, raptasq; filij uerentur. Fuitq; antiqui moris, ut parentes bonis exemplis artibusq; honestissimis liberos educerent, plerumq; apud patruos, ne nimia parentum indulgentia lasciuerent. Maximamq; dabatur opera, ne quid insolens aut periculosum, ne ue quicq; quod minus esset decorum, coram infante pater faceret aut diceret: ne ue uir mali exempli, qui seruilibus uitis imbueret animos, in conuictu esset: magni enim interest, quos quisq; audiat domi, quibus cum loquatur puer. Quare Cato censor tanti exempli fuit, ut Manlium senatu mouerit, quod interdum praesente filia, uxorem suauis affert: asserens se nunquam nisi cum tonaret, a sua complexum. Et Hieron Epicharmum comicum multasse & poena affectisse dicitur, quod coram filia lasciuos edidisset uersus. Tum ut loci consiliorum, magistrisq; & comites puero probatissimi darentur, qui acuerent iuuentutem ad studia & bonas artes. Nam prauis impulsoribus multos degenerasse compertum est. Quod etiam a Graecis summo studio seruatum meminimus, ut dum puerilis aetas prona esset ad uitia, magistros adhiberent probatissimos, magna & experta uirtutis, quorum conuictu & domesticis disciplinis exemplisq; formarent. Sic Achilles Chirona & Phoenicem, Agamemnon Nestorem, Hector Polydamata, Telemachus Menelaum, Alexander Aristotelem, Antigonus Zenonem: atq; alij uitae magistros habere non poenitendos, sicut Augustus Apollodoru Pergamenum, Tiberius Theodorum Gadareum, Homerus Prognopidem, Virgilius Silonem, Cicero Diodorum, qui illos egregijs artibus instructos, ad bonam frugem prouexere: quorum doctrina, integritate & fide, magni postea uiri euasere. Primus enim Carbilus proditur, qui iuuentuti Romanae ludum aperuit: eius Carbilij libertus, qui uxorem repudiavit primus. Cato uero Censorius tam sancte filium edocuit, ut non alium quaesuerit magistrum: sed seipsum, quia pater erat, filijs exhibuerit praecceptorem. Augustus quoque Octauius, Caium & Lucium, quos sibi filios ascuerat, non alterius, sed sua ipsius doctrina imbuit, itaq; literas & natate illos scientissime docuit. Utq; in ludum literarium non solum ingenui pueri, sed & uirgines nondum adultae, literis & bonis disciplinis formandae uentitarent. Eligebaturq; aliqua matrona insignis, spectatae uirtutis, toto generi propinqua, aut uir grauissimae disciplinae, cuius sanctitate & moribus, tota familia & infantilis cognatio, bonarum artium cupiens imbueretur. Apud eumq; in domo honestissima Haetruscas primum literas, mox Graecas, & haud multo post circumscriptas sententias, quas chrias Graeci uocant, ediscebat: deinde studia liberalia & animi cultu. A quibus si quid esset offensum, praetextati anguillarum tergore, pueri ferula, a parentibus uero leuioribus flagris uel plagis, aut puerili uerbere plectebantur: quibus exciti disciplinis, ad uirtutem uegetabant animos corporaq;. Quod apud Thurijs & omnem fere Graeciam lege cauebatur, ut pueris eum primum adoluerent, magistros studiorum, doctos aetate & usu, in primo tyrocinio publica impensa praeficerent. utq; plures unius curae & disciplinae mandarentur, qui magister esset & comes, sicut de Thuscis & Massiliensibus traditur. Idem apud Iberos Sertorius fecit, ut magistris scientissimis, qui artes docerent liberales, ingenuosq; educarent, stipendium de publico daret, Alexander Macedo multis millibus puerorum

Laconice nutrices. Germani.

Graeci. Romanipueros bulla donabant & praetexta.

Bulla qualis & quorum in signe.

Lorum quorum in signe fuerit. Educatio.

Exempla patrum coram pueris.

Cato censor.

Hieron.

Magistri & consortia puerorum.

Carbilij primus ludi magister Romae. Cato Censorius filium instruxit.

Aug Octauij filios ascuerit os edocuit. Virgines ludum literarium adibant. Ordo instituti in literis apud Roma. Quo instrumeto uapularunt negligetiores.

Stipendia professoribus constituta.

Thuscis. Massilienses. Iberi. Sertorius. Alexander.

ex Perfide magistros dedit, qui Graeca instituta, mores, militaremq; disciplinam praeciparent. Quod de Vespasiano proditum est, ut Graecis Latinisq; rhetoribus annua centena daret: & de Antonino Pio, qui rhetoribus per omnes prouincias annua salaria constituit. Traianus quoq; adolescentes ad quinque millia bonae indolis, ex omni imperio selectos, publice alit, & paratis affectu paribus disciplinis erudiri curauit, ex praeccepto Lycurgi, qui ingenuis adolescentibus uirum praesesse uoluit peritum ac uigilantem, ex his qui summi eliguntur magistratus, quem paedonomum nuncupauit. Persarum uero pueri non literas quemadmodum consuetudo fert, sed iustum ab iniquo secernere, & quae poena improbus homo dignus, qui pace uel bello bonus, & quae sit turpis & honesti distinctio, in scholis ediscebant. Aegyptij geometriam & arithmeticam: puerum uero regium magicas artes edocebat in primis, tanquam studia sanctiora. Ea enim erat diuinae scientia, qua imbui regum filios uoluerit, quoniam ad magnae fortunae cultu ingenia excitaret. Qui mos Persarum regum frequens fuit, ut magicis artibus imbueretur, Spartanarum uero uirgines nondum adultae, in discorum iactu, cursibus & palaestra exercebantur omnes nudae, quod studium a Laconibus, qui summi palaestritae fuerunt, excolebatur in primis: id quod Plato non improbauit, censuitq; ut non modo puellae, sed & anus luctarentur cum uiris, ut patientes laborum, facile res arduas subirent: quorum studio in posterum adeo affecti sunt, ut gymnasia & palastras, quibus tota Graecia dedita erat, ita occupasse animos tradant, ut pro fortibus militibus se bonos palaestritas & athletas dici potius exoptarent. Apud Pythagoraeos, discipuli licet disciplinis imbuerentur bonis, illis tamen annis quinque obstinato silentio tacendum erat: quippe primum rudimentum erat tacere & meditari. Cretensium pueros cogebant magistri in primis leges, mox deorum hymnos, atq; egregia ducum facta modulatis uocibus mandare memoriae. Apud Siginos, qui Persice uiuunt, quadrigas agitare, erat puellare studium. Nondum enim adulta uirgo, quadrigas flectere & circumagere magna facilitate callebat: quibus hoc erat privilegium datum, ut quem uellet ex iuuentute in uirum deligere, liceret. Tanta porro Romanae uerecundiae obseruatio & morum exempla fuere, ut nec pater cum filio pubere, nec socer cum genero lauaret: nudosq; conspiceret parentes, ducerent nefas. Hoc tamen ad memoriam in signe est, quod quauis pueri tam castigatae disciplinae forent, ut omnis esset uita plena grauitatis: calculum tamen ediscere, & computationibus dare operam, in usu fuit Romanae non improbando, tanquam inde redundaret ingenij ratio exactissima. In quo id fuit animaduersum, solos Thraces ad quatuor usque numerare didicisse, Graecos & barbaros ad decem. Albani uero ultra centum computare non nouerunt. Mirumq; prodi, Meletidem adeo ueracem fuisse, ut uix toto ingenij captu ad quinque numerare disceret. Veteres uero Romanorum ultra centum millia numerare nesciuisse, multi asserunt. Tum saltationis genera & motus Ionicos Romanam iuuentutem ediscere, quandoq; in usu fuisse. Siquidem Iones psallendi normam & molles saltus primi inuenisse traduntur. Itaque ingenuos pueros, etiam senatorum filios schola egressos, ad ludum saltatorium frequentes commeare, & cum crotalis neruorum que & tibiaram cantibus ad numerum certo motu psallere, antiquae disciplinae fuit. Quod apud Graecos, Persas, atq; Indos dignum laude & exquisitae artis fuisse, Homero teste probatur, qui inter caetera ludicra liberalia, saltationem ponit. Quippe saltare habet Persae, & equitare praecipuum. Lacedaemonij quoq; saltationem tanquam ad bella utilem, ut gressu composito incederent, inter quotidianas disciplinas habere. Et ut concinna fieret motio in congregandis hostibus, pueri nudi saltare didicerunt. Quare Epaminundas, & saltasse & cantasse dicitur probe. quas etiam per genera & modos distingere, ut podismus, & siphismus modus, comus & tetracomus in hostium congressu fierent. Ascoliasmus uero Baccho dicatus erat, ubi in theatro super utres obunctos uno pede saltat: Colabrisimus, Phalicus, Bactriasmus, Strobilus, Apocinus, & Apocisis, aliaq; saltationum genera, diuerso quaque gestu & modo erant in quotidiano magis usu frequentia. Ea tamen saltatio non ubiq; & passim, sed in tepestiuo conuiuio deliciae causa si quando praestabat, laudi fuit. Quippe cantus & saltatio, Homero teste, conuiuij appedices sunt, modesta tamen, non impudens, qualis fuit Hippoclidis, qui apud Clithenem futurum socerum, dum intempestiue saltat &

Vespasianus. Anton. Pius. Traianus.

Paedonomus Persae.

Regum pueri apud Aegyptios. Magica ars. Reges Persarum.

Spartanae uirgines.

Gymnasia, palaestra. Graeci. Pythagoraeorum discipulorum silentium. Cretenses, Siginii.

Romanorum pudor.

Arithmeticae discere pueri Romani & quare. Thracum numerus. Graecorum, barbarorum, Albanorum. Meletidis stupidas. Romani, Iones. Ludus saltatorius.

Persae. Lacedaemonij.

Epaminudas Modi & saltandi genera.

Hippoclidis defaltatio.

GENIALIVM DIERVIM

98

gesticulatur, illū defaltasse matrimonium Clisthenes dixit. Appius quoq; Claudius uir triumphalis, & Gabinius, M. Cæcilius & Licinius Crassus optime saltare gloria duxerunt; sicut fidibus sonare. Discebant enim fidibus antiqui apud magistros & artifices, nā Decius Sylla optime cantasse dicitur, & Cato Censorius simpliciter cantare, non seruile duxit opus. In tantumq; honoris culmē apud ueteres musica processit, ut illam sacris & publicis cæremonijs adhiberent, cum in deorum puluinibus & epulis magistratum fides p̄cinerent. Et apud Græcos idem musici uates & sapientes erant. Apud quos post cœnā circumferebatur lyra, quam cum recusasset Themistocles, est indoctior habitus, Cimonq; & Epaminundas, q̄ fidibus scirent, antelati fuere. Canebant enim ueteres ad tibiam clarorum uirorū laudes & uirtutes, tametsi principibus hoc fuerit probro datum. Quare uerbū Philippi fertur in Alexandri, debere ipsum pudere, q̄ tam pulchre caneret. Et Pyrrhus, an Caphias uel Python melior musicus uideretur, interrogatus, Polyperconta meliorem ducem respondisse fertur. Scipio tamē Aemilianus Romanæ iuuentuti, q̄ in ludum histrionum ingenui pueri ueniret, & cum sambuco & psalterio canerent & psallerent: & Cicero Gabinio consulari studium saltadi, ut probum obiecta uis. Domitianus quoq; in censura ciuem Romanū senatu mouit, quod choreis plus nimio indulgeret. Id quod Aegyptijs seuera fuit lege inhibuit, apud quos pueri nec palæstræ uacant, nec musica. Quod de Alcibiade proditur, qui musicam tanquam ingenio indignam, odio prosequutus fuit. Contra Pythagoræ: nam tanti musicā fecere, ut excitarerentur ad lyram, & quietem capturi, seño inuitarentur. Inter puerilia uero rudimenta, hastilia iacere, sudem torquere, equum agitare, arma tractare, Romanæ iuuentutis peculiare fuit. Cur autē citius sceminis, serius uero masculis inderent nomina, credo propterea uisum, quia sceminas cito pubertatem assequi compertum est. Ideo ueteri lege cauetur, ut mulieres duodecimo, mares uero quartodecimo anno ætatis, pubertatem assequi censerentur. Eo enim tēpore iura publica masculis pubertatē definire,

An inter auguria sternutamenta sint & offensiones pedum, & quæ illorum prædictio fuerit.
Caput XXVI.

Este inter auguria sternutamenta & offensiones pedum, in naturali historia Plinius notauit, quæ symbola dicta sunt. Pleriq; contra; nam sternutamenta non face-re auspiciū censent: sed quū captatis augurijs superueniunt, illa rata facere, siue boni prænuncia sint, siue mali. Qualiaq; prædicta, præuisaq; fuerant, affirmare & probare sermonis ueritatem, putauerūt. Homerī exemplo, qui Penelope malum precis futurum ab Ulyssē referente, Telemachum facit sternutasse. Et Xenophonte ad milites cōcionante, sub idem tempus sternutans quidam, omen fecit felicissimum, ita ut totius dux militiæ crearetur. Themistocle uerō ad aras sacrificante, à dextera sternutans homo, augurium fecit, quo præcipui captiui immolarentur. Hippia quoq; dum sternutatus excussus dens, magnū augurium fecit calamitatis futuræ. Inde apud ueteres incussa fuit religio, in sternutamentis bonum omen & salutem precari, quod Tiberium Cæsarem mirifice exegisse dicūt, ut si quid infandi diriq; imminet, ea precatione & salute auertatur. Aristoteles autē, quod è capite hominis tanquam ex arce ducunt originem, quæ pars diuina & sanctior homini est, propterea prodeuntem inde spiritum, tanq̄ si-gnum augurale & diuinum numen, nos uenerari decere censuit. Ea quidem apud eos q̄ ista peruestigare adorti sunt, miræ obseruatiōis fuere. nā si essent matutina, nefanda omīnari, & rei inceptandæ irritos conatus facere: si uero meridiana, firmissimi auspiciū esse, præcipue à dextris arbitrati sunt. Sæpe tamen symbolum ueritatis, & prognosticum li-berationis facere ab insidiarū metu, uoluerunt. Fuitq; animaduersum, inter epulas medio accubitu, sternutamento reuocari ferulū: si nō postea gustetur aliquid, inter dira & cer-tissimo exitio haberi. Sed tametsi de sternutamento uariata opinio sit, offensiones tamē pedū insulti semp̄ ominis fuisse, ac portenti & pdigij mali, uulgo proditū est. C. Gracchus qua die ciuili seditione oppressus fuit, domo egrediēs, ita pede limē offendit, ut nō parua uis sanguinis efflueret. Neroni quoq; in expeditionē Alexandriam profecturo, lac-cinia surgenti adhæsit. Crassi etiā filius cōtra Parthos proditurus in aciē, ita pedē offēdit, ut humi prostratus concideret: quos omnes uehementi discrimine & immani stras-

Fidibus discebant ueteres, Musica honoros.

Lyra post cœnam, Themistocles Cimon, Epaminudas Musica uiruperata à quibus.

Musica laudata. Exercitamenta puerorū. Sceminis citius quam masculis inderentur nomina.

Salutem precari in sternutamentis.

Obsersatio ominis ex sternutatiōe.

Omen ex pedū offensione.

ge oppressos, atq; indignissimam fortunam expertos satis constat. Patentq; abunde exempla, quæ singula exequi longum esset. Illud tamen annotare succurrit, adeo Romanos olim in magnis minimisq; rebus auspiciorum euentus, atq; omnia obseruare solitos, ut ab inceptandis prosequendisq; negocijs leui suspiciōe auguriorum, uelut tristitia portenderent, & magna infortunia facerent, auocarentur. Nec modò auspicia, sed sacrificia, ludosq; solennes ita obseruauerunt, ut ob minimas sæpe causas illos instauraret & reficerent. Sacrorum uero cæremonias tam sanctè coluerunt, ut ex leui offensione idem sacrificium trigiesies instauratum, & denuo ac sæpius procuratum fuerit.

Quæ potestas proconsulis foret, quæ erant proconsules, & an idem iuris quod consules haberent.
Caput XXVII.

Quoties instantibus curis mihi animus laxatus fuit, sæpenumero quæsiui quæ potestas proconsulum foret, illorum quibus finito consulatu, prorogatum esset imperium. Et dum quæro, ab autoribus traditum memoratum que inueni, quod ubi finito magistratu annuo, non expediret consulem prouincia decedere: illi, ne sine honore esset, imperium sæpe prorogari, ut eam prouinciā proconsul, non ut consul administraret. Continuabat prorogabatq; illi senatus imperium, nō nunquam populus sine senatu, ex autoritate tribunorum plebis. Nam si in decernenda prouincia senatus auerfaretur, tribunus ad populum ferebat, plebsq; sciebat, & ex scitu plebis & suffragatione populi proconsulatum decernebat: id que quod à populo scitum erat, ratum firmumq; manebat. His ergo à populo uel senatu prorogabatur sæpe imperium ad sex menses, modò ad annum, aut donec debellati hostes, uel reuocati à senatu forent, prout ex republica esse uidebatur. Publius enim Philo consul narratur primus, cui prorogatum imperium fuisset, & ex eo proconsulare officium cœpit pro munere dari. Scipioni deinde Africano in Africam profecto, ne finito consulatu, incommodo reipublicæ prouincia decederet, imperium consulare, donec debellatum esset, prorogatum fuit. Nonnunquam stantibus consulibus, si qui in prouincia tumultus, aut motus orirentur, pluresq; prouinciæ oporteret præesse: nouos proconsules senatus, nunc hsdem, nunc alijs decretis prouincijs creauit, ipsiq; plerunq; legiones & exercitus commisit & mādauit, poteratq; nō modo cōsuli, sed prætori proconsulare munus dari: sicut exemplis pluribus extat. Sempronio em̄ Graccho, & Quinto Fabio Maximo consulibus, quum Hannibal Italiā omni clade belli peruastasset, Claudius Marcellus ex prætore proconsul designatus, uires Hannibalis multis prælijs ita fregit & comminuit, ut facile uinci posse documentum daret. Quin & illud animaduersum est, easdem legiones atq; exercitus, quibus antea consules præfuisent, ipsis proconsulibus prorogato imperio demandari, uel nouos comparari contra repentinos motus, quibus hostibus obuiam ire & magnis opibus rem gerere possent. Habebatq; proconsul proconsulatus insignia eadem, quæ & consulatus. Nam & lictores, fasces, secures, prætextam, curulem que sellam in prouincia sibi decreta uelut consul retinebat, quib; insignijs p̄ imperij maiestate, proq; splendore dignitatis conspicuus erat: nisi eam adiret prouinciā, in qua consul præsens foret, aut è prouincia decedens, Romam aduentaret. Tunc enim finito honore, sine imperio aut insignijs erat, proconsuli em̄ portam Romæ ingresso, minuebatur honor, priuatusq; & sine imperio censebatur. Neque enim proconsulem habere imperium, ubi unā esset consul, cōsentaneum erat, nisi par illi imperium delegatum fuisset. Tunc enim & cōsularia ornamenta, & potestas utriq; erat par. Hoc tñ intererat, q̄ proconsules aut proprætore auspicia non habebant: quippe inauspicati erant, quum cōsules prætoresq; auspicia haberent maxima. Si tamen consul in prouinciā ueniret, in qua proconsul degeret: ipse sine lictoribus & fascibus consuli obuiam ire, & uelut priuatus equo descendere, & obsequium præbere debebat. Quod uero æquatum imperium proconsuli unā cum consule fuerit, pluribus patet exemplis. Nam & cum T. Claudio consule, q̄ Africam prouinciā sortitus erat, P. Cornelij Scipionis, qui illam proconsul administrabat, æquatum imperium fuit. Et quum urbs ab Hannibale admotis hostiliter legionib; premeretur, metusq; de summa rerum esset, Q. Fuluium proconsulem Capua profectum, ne ei minueretur imperium, quod urbem inisset, ex æquato cū consulibus imperio, urbi

Proconsul.

Proconsulis insignia.

Proconsul & proptor auspicia non habebant. Aequatū imperiū proconsuli cum consule.

Proconsulum potestas in urbe consulibus absentibus. Proconsulum triumphus.

præfuisse legimus. In urbem tamen reuersus proconsul, poterat absentibus consulibus eorum uices gerere, urbi præesse, senatum habere, comitia futuris consulibus indicere & si in prouincia sibi decreta quid triumpho dignum gesserat, etiam de uictis hostibus triumphare. P. Philo proconsul, & cui prorogatum imperium saepe fuit, Græcis in Campania debellatis, qui rupto imperio deficiuerant, de Palæopolitanis simul & Græcis triumphum egit. Et Seruilius proconsul de Cilicibus & Isauris, quæ indomita ingenia debellasset, triumphasse fertur: tamen si proconsulem non gerere magistratum legitimum, & ideo triumphare minime posse, plerique asseuerent. Fuit tamen animaduersum, pro-

Proconsul sine prouincia

consulem sine prouincia nonnunquam, ut milites in officio haberet & obsequentes imperio, à senatu creatum, exercitui præfuisse. Qui etiam legatum & quaestorem, quorum consilio niti, quibusque adiutoribus & ministris tam in administranda prouincia, quam gerendo bello uti posset, sicut consul habebat. Illud etiam non præterierim, proconsuli sex tantummodo fascium insignia præire, apud nonnullos scriptis madatum fuisse, licet alij duodecim fascies, lictoresque, & eadem insignia honorum proconsuli sicut consuli apparere

Fascies proconsuli sex tantum

argumentis asseuerent. Quæ quidem insignia statim atque urbem ingressus est, proconsul accipit: contentiosam uero iurisdictionem, nisi in decreta prouincia non exercet: uoluntariam autem, ubique: quippe manumitti apud eos tam liberi quam serui ubique possunt: apud legatum uero proconsulis, non possunt. Hoc tamen interest, quod proconsul in decreta statuta que sibi prouincia ius tantum dicit: consul uero, etiam extra prouinciam & ubique dicit: quod quæ ante successoris aduentum, legatum dimittere non decebat pro-

1.1. & 2. ff. de off. prætor. & leg. 3. & l. obseruare. eo. titu. Consul in quo à proconsule differat.

consulem. Id enim lege lulia repetundarum uetabatur. Fuit que memoriae proditum, non consulibus modo prorogato imperio ultra tempus finiti honoris, proconsularem iurisdictionem fuisse: sed & consulem designatum, ante consulatum proconsulare imperium gessisse. Siquidem Nero Cæsar & alij designati consules ante initum honorem saepe proconsulare imperium gessere. Et prætores pratura functi, & quaestores post quaesturæ munus ex senatus decreto prouinciæ præfuisse ultra præscriptum, qui non prætores, aut quaestores, sed pro prætores pro quaestoresque dicti nominati que sunt. Eundemque pro prætorem & consulis legatum fuisse simul: quaestorem que consulis, pro prætore prouinciæ præfuisse, ibi que insignia prætoris, aut quaestoris habuisse, multiplici exemplo probatum est. Illud quoque admonitu non inutile duxerim, quasdam prouincias proconsulares fuisse, ad quas soli mittebantur proconsules: quasdam consulares, nonnullas præsidiales, plerasque prætorias, quibus consules, præfides, prætores que præfecti erant. Nam Carthago proconsularis erat prouincia. Numidia, Libya, & Asia citra Taurum, & Cyrenæ, consulares. Tripolis, & utraque Mauritanis, atque Aegyptus, sub præsidibus fuere. Cyprus, Iberia, Sardinia, Sicilia, Illyricus, Achaia, Creta, & Bithynia, prætoris. Sardiniam & Corsicam, olim prætorias, postea sub præsidibus fuisse cõperimus. Solum uero Massilienses & Nemaufenses ab onere prouincialis prætoris feruntur immunes.

Pro prætores, Pro quaestores

Cumque omnis Hispania in sex prouincias diuidatur, ex his Bæthica & Lusitania consulares fuerunt, reliquæ sub præsidibus. Ea uero in quatuor conuentus diuisa fuit, in quibus dabatur iura: Gaditanum, Cordubensem, Aætatanum, & Hispalensem. Lusitania uero in Emericensem, Pacensem, & Scalobitanum. Norici & Pannonij in quatuor prouincias, Valeriã, Suauiam, Dalmaticã, & Mesiam. Cappadocia in decem præturas, postea in satrapeas diuisa fuit. Armeniæ magna pars in duodecim gubernationes, Chattamotitæ qui iuxta sinum Arabicum incolunt, in quatuor monades. Paphlagonia in tetrarchias, Mysia in administrationes, Aegyptus in præfecturas & regiones, Syria in toparchias, Thracia in stratageas, Troas in nouem principatus: Indi in sex quinterniones, singulas præfecturas diuisere. Nonnulli in satrapeas, sicut Laodiceam. Alij in ethnarchias, multi in tribus, plerique in classes aut centurias partiti fuere. Gallia, Aquitania, & Britannia, prouinciæ decem & octo numerantur, ad quas præfides mittebantur, quas Cæsar in prouinciæ formam redegit primus. Macedonia septem prouincias habuit, totidem Illyricus, Thracia sex. Augustus Galliam & Aegyptum, Claudius Cappadociam, Cæsar Archelao uita

Prouinciæ proconsulares, consulares, præsidiales, & prætoris.

Hispaniæ prouinciæ.

Norici & Pannoniæ, Cappadocia, Armenia, Chattamotitæ, Paphlagonia, Mysia, Syria, Troas, Indi, Gallia, Aquitania, Britannia, Macedonia, Illyrici, Thracia.

functo, maiorem Cappadociam Romanorum prouincias fecit. Prodit tamen Ciaxares, primus Asiæ populos in prouincias distribuisse, & in suum quæque ordinem distinxisse, hastatos, sagittarios, & equites. Nero Cæsar pontum Polemoniæ & alpes Cocthias, Polemone rege uita functo, prouincias fecit: & nationes alpium maritimas in ius Latij transtulit. Fertur uero de Cappadocia mirum, quod cum liberi essent, libertatem à Romanis deprecari sunt: asserentes illam se ferre non posse, & sub regibus esse maluere. Vespasianus Achaiam, Lyciam, Thraciam, Ciliciam, Comagenem, Rhodum, Byzantium, & Samum libertate adempta, prouincias fecit: Traianus Daciam, Mesopotamiam, Assyriam, Arabiam, & Armeniam. Fuitque hæc dignitas apud Romanos in usu frequens, maximique splendoris: donec temporis interuallo, post Hadrianum imperatorem, & ordo & honor proconsularis desiere. Siquidem M. Antoninus imperator, prouincias ex proconsularibus, consulares aut prætorias pro belli necessitate fecit: ipse Augustus, pacatas imperij prouincias & ab hostili tumultu ociosas, populo Romano regendas dedit, sibi que tumultuantes & operosas, aut hostium incurisibus inquietas desumpsit: ad quas modo proconsules, præfides aut præfectos cum imperio, modo præfida & exercitus, nonnunquam legiones & auxilia destinauit. Tiberius quoque Achaiam & Macedoniam onera deprecantes, proconsulari imperio exemit, sibi que illas regendas asciuit.

gittarios, & equites. Nero Cæsar pontum Polemoniæ & alpes Cocthias, Polemone rege uita functo, prouincias fecit: & nationes alpium maritimas in ius Latij transtulit. Fertur uero de Cappadocia mirum, quod cum liberi essent, libertatem à Romanis deprecari sunt: asserentes illam se ferre non posse, & sub regibus esse maluere. Vespasianus Achaiam, Lyciam, Thraciam, Ciliciam, Comagenem, Rhodum, Byzantium, & Samum libertate adempta, prouincias fecit: Traianus Daciam, Mesopotamiam, Assyriam, Arabiam, & Armeniam. Fuitque hæc dignitas apud Romanos in usu frequens, maximique splendoris: donec temporis interuallo, post Hadrianum imperatorem, & ordo & honor proconsularis desiere. Siquidem M. Antoninus imperator, prouincias ex proconsularibus, consulares aut prætorias pro belli necessitate fecit: ipse Augustus, pacatas imperij prouincias & ab hostili tumultu ociosas, populo Romano regendas dedit, sibi que tumultuantes & operosas, aut hostium incurisibus inquietas desumpsit: ad quas modo proconsules, præfides aut præfectos cum imperio, modo præfida & exercitus, nonnunquam legiones & auxilia destinauit. Tiberius quoque Achaiam & Macedoniam onera deprecantes, proconsulari imperio exemit, sibi que illas regendas asciuit.

Cappadocia libertatem deprecari.

Proconsulum dignitas quando desit.

Licere uti accusatio casu nonnunquam in uerbis localibus, contra regulas grammaticorum.

Caput XXVIII.

Adhbitus sum in concilium, magis quam in concilio: & in causam descendit potius, quam in causa, dici cum frequentius tum ornatus, sæpenumero uidemus fuitque hic sermo ueteribus non frequens modo, sed concinnus & elegans. Titus Liuius de Macedonico bello: Si ex quo traiecimur in Græciã, adhibitus essem in concilium. Idem: Si semel, inquit, in causam descenderit, nihil integrum futurum sit. Et alibi: In euentum eius urbis positum, sperni ab uniuersa gente Thessalorum, aut timeri. Et rursus: In quæ consilium dedi. Et de Macedonico octauo: In ædem Herculis signum ipsius dei positum, & sciuges equi. Quem dicendi modum habuisse proprium & perpetuum ausim contendere. Quinetiam illud animaduertimus, uerbis localibus per accusandi casum, eundem frequenter usum: contraque grammaticas regulas nouo exemplo multa usurpasse, ubi minime cõuenire putaretur, quæ oratio à regula Latinitatis procul abesse uisa est: sed tamē recte & probabiliter dici, in eaque magnum fuisse orationis ornatu, cuius patere potest. quippe de Macedonico bello: Lucius Cornelius consul, inquit, relicto ad exercitum Claudio legato, Romam uenit. Idem: Quæ pro Chalcidensibus ad Euripi fretum dicta erant. Cæsar commentario quinto: Allobroges, inquit, crebro ad Rhodanum dispositis præsidibus. Cicero ad Catonem: Cum ad Cibistra quinque dies essem commoratus, & pleraque quæ frequenti lectione obuia sunt, ex quibus satis exemplorum colligi potest: cum in exercitu, in castris, in Cibistris, grammatici omnes dicendum consentirent. Quod tamen non ineleganter dici sæpenumero uidemus. Nam præter euphoniæ sonum, qui aptior conuenientiorque fuit, cum præpositionem ad, accusandi casui adijcimus, eius eam uim uirtutemque animaduertimus, ut prope locum rem agi, certissima obseruatione designet, ut proximis modo autoritatibus ostensum est. Quod enim Cæsar ad Rhodanum disposita præfida habuit, aut Cicero ad Cibistra fuit commoratus, uel quod T. Liuius ad exercitum dicit legatum reliquisse: id signat, iuxta Rhodanum, exercitum, uel Cibistra: uel per solocismi modum dici grammatici uolunt, & in primis Diomedes, ut è caelo descendere in terris. Aut quandam magis intentionem, ac uim, & penitus atque alte fuisse penetratum in rem, de qua agimus, exprimere contendimus, & tunc in præpositio, accusatio apposita, expressius id significauit, ut superiore exordio & primis probatorum autoritatibus percensuimus. Huius rei admonuit me liber obseruationum grammatici cuiuspiam, quæ in manus meas uenere, in quibus ita scriptum legimus: In marmore incisæ sunt literæ, in gemma, in lapide, in ligno: non in marmore, gemmam, lapidem, uel lignum: cõtra uero, in æs incisæ literas dicimus, non in ære, cum longe secus contra istius grammatici opinionem, crebro apud autores usurpatum inueniamus. Nam in lapide uel ligno, aut lapidem uel lignum, & in ære uel in æs incisæ literas passim dici licere, plusculis exemplis apparet. Maioremque uim per accusandi casum exprimi, & penitus atque alte fuisse penetratum, demonstrari, Plinius iunior ad Tra-

Verba localia cum accusatio

Laurentius Valla taxat lib. 3. ca. 10.

lanum: Quæ, uos, inquit, patres conscripti, ne qua intercipet obliuio, & in publica acta mittenda, & incidenda in ære censuistis. Plinius item naturalis historię quarto & trigesimo: Vnus, inquit, æris ad perpetuitatem monumentorum iam pridem translatus est: tabulis æneis, in quibus publicæ constitutiones incidantur. Cicero quoque actione sexta in Verrem: Id non modo tunc scripserunt, inquit, uerum etiam in ære incisum nobis reliquerunt. Ex quibus apparet, per accusandi & auferendi casum, in marmor & in æs, ac in marmore & ære incisas esse literas, Latine dici licere. Sed quum accusandi casum ponimus, uideri expressius atque altius rem fixam designari: quum uero ablatiuo utimur, leuiter & in superficie, & non penetrari funditus, significari.

Equæstris ordo quando primum coæptus fuit, quæque ipsius ordinis potestas & officium atque insignia fuerint. Caput XXIX.

REÇE & condignè quidam extimauerunt, quum duo ordines, plebis scilicet & senatorius, Romæ à principio editi fuissent: equestrem ordinem, qui medium teneret locum, postea adhiçi coæptum esse: quibus purpura, ut patribus & senatoribus, uti non licebat: ius tamen annulorum aureorum, quo insigni à plebe secernebantur, & medius ordo notabatur, publice tributum ferunt. Quod quidem ius non equitibus modo, tanquam bellicæ uirtutis insigne, sed & senatoribus & militia primoribus datum fuit. Is tamen ordo et si senatorio minor, magnæ tamen amplitudinis uigoris & habitus est: quippe erat auctus amplissimis honoribus, & senatorio penè par. Nam cum à principio originum, eiecto Tarquinio & depulso metu regio, in libertatè se urbs uendicasset, Brutus primus ex equestri ordine senatum suppleuit, trecentosque delegit senatores, quorum consilio & autoritate niterentur. Lapsis deinde temporibus, Caius Gracchus Tiberij frater, & haud multo post Liuius Drusus tribunus plebis, huberiori compendio eum aliquando ordinem cum senatorio confundere decreuerunt: ut quæ plus dignitatis ferret, ut in senatum uenire, & sententiam dicere liceret, lege sacrata, deinde plebiscito sanxerunt. Quibus etiam equitibus tributum est, ut tamen à censoribus in senatum lecti non essent, pro eo tamen quod magistratus & honores gesserat, in senatum uenire, & suffragari, ac sententiæ ius habere possent, qui sunt peditum appellati. Quinetiam equites supra senatores extulerunt, & uelut longe principes plerumque antelati sunt. Neue iudicia quæ penes senatores erant, illius tantum ordinis forent, idem M. Liuius, ut æqua parte penes senatum & equestrem ordinem diuiderentur, legem promulgasse fertur: quæ diu sancta & incorrupta mansit: quæ res magnarum sæpe dissensionum & dissimulationis perniciosæ causa & seminarium fuit. Ipsa quoque decuriarum iudicium, quæ ex ordine equestri deligebantur, mox pluribus discretæ nominibus fuit. Quippe alij tribunis æris, alij selecti, nonnulli appellati sunt iudices: quibus postea nonogenti additi, ab omnibus secreti: quibus scita suffragiorum in comitijs custodire negocium erat, qui tamen iudicium, non equitum nomina ferrent, tamen equestris fuisse ordinis, & inter equites adnumerari, haud dubium est. Namque & annulo ut equites utebantur, & eadem habebant honoris insignia, hæc quoque fungebantur muneribus. Ad quos aliquem ex nouis ciuibus, & cui haud multo tempore ciuitas data esset, admitti non decebat, quia nefas duere ciuem nouitium inter equites adnumerari. Tamen Hannibalis tempore, quo Italia omni clade belli peruastabat, ius annulorum aureorum fuisse promiscui usus Plinius asseueret. Hic etiam ordo quandoque diuisus in plures species fuit, nominibus uarijs, ex quibus qui ampliori prærogatiua illustres erant, petreæ cognomentum tulere, plerique Fabiani, alijque alio nomine celsi. Denique Nero Cæsar ordinem Augustanorum equitum instituit primus, reliquis per eum ordinibus offensis, & ferè destitutis, quoque plus dignitatis ferrent, seruatum est, ut multæ prouinciæ per solos equites Romanos præsidium loco regerentur. Nam & Cappadociæ, & Aegypto, & alijs pluribus diu equites Romani præuere. Inter quas Aegyptus hoc proprium tulit & peculiare, ut ad eam nemo senatorij, sed equestris tantum ordinis præses accederet: quorum decreta diuus Augustus perinde haberi iussit, ac si Romæ magistratus, aut reges, cōsules, prætores ue, illa censuissent. Cuius imperatores ius populo diceret, fuit constitutum, ut equites cum senatoribus unadjudicandis causis consilio adessent, ita ut eorum arbitrari iura & controuersias diffinirent.

Ius annulorum quibus initio concessum.

Amplitudo ordinis equestris. Senatus ex equestri ordine à Bruto suppletus.

Senatores peditum. Equites antelati senatoribus.

Decuriæ iudicum uarijs modis nominatae.

Ius annulorum promiscuum.

Equester ordo diuisus.

rent, Tantique splendoris fuere, ut præfecturam prætorij amplissimum munus continua serie ad Titum usque ab ordine equestri administratam legamus: quinetiam res Cæsarum & negocia procurare, iam diu equestris nobilitas censebatur. Et quum defluxis moribus, equites Romani magno abusu pantomimis aggregarentur, illorumque latera cingerent: Tiberius Cæsar equestrem splendorem illorum contagio pollui arbitratus, ne equites Romani prodeuntes eorum latera tegerent, edicto uetuit. Tamen legamus Augusti tempore equites Romanos ad scenicas operas prodijisse, & Neronem equites, ut operas arena promitterent, præmijs donisque adegisse. Contra uero Caligulam: nam equestre ordinem, ut scenæ deuotum, assidue prolecidit & conuicijs affecit. Coepit quoque mox in senatusconsultis post populum Romanum equester ordo adhiçi, ita ut senatus populusque Romanus & equester ordo, publica decreta edictaque testarentur. Eoque dignationis ordo processit, ut Mecenas equestri gradu uelut amplissimo fastigio contentus, ad senatorium transire non curarit. Cui postea sequuti Cæsares, laticlauum, distinctum tamen à senatorio, uelut honoris ornamentum tradidere. Cautumque fuit, ne quis huic ordini ascisceretur, ne ue ius annulorum aureorum daretur, nisi ipse ingenuus, pater & auus ingenui forent, cuique sestertia quadringenta, quod peculium equestre habitum est, census fuisset, quod etiam Tiberij edicto cauebatur. Fuere qui crederent, auri ornamenta foeminis medium quandoque ordinem fecisse, stolasque à plebeijs diuisisse, ut sicut annulus equitibus, ita auri cultus foeminis medium ordinem designaret. Apud Romanos uero flos ordinis equestris Fabius Rutilianus inter ornatissimos fuisse proditur, qui magister equitum cum Papyrio Curfore aduersus Samnites militauit. Quo tempore, perpetuo senatusconsulto cautum fuit, ne cui pater, auus, aut maritus, eques Romanus fuisset, quantum sui corporis faceret, aut indignis artibus se pollueret. Et tamen publicani antea huic ordini asciti essent (siquidem principes equestris ordinis olim publicani fuere: flosque equitum Romanorum, publicanorum ordine continebatur) postea deprauatis moribus, paulatim mancipes & scribae pro concione ab imperatoribus, uelut præcipuo munere, aureis annulis donari coepere. Deinde libertinos hoc iure donari, & ordini aduocari coeptum. Fere enim mancipes, qui prærogatiuam inter publicanos habebant. Qui uero uectigalia redimebant, publicani dicti. Demum uilissima mancipia, seruitute exempta, in hunc ordinem asciscere, & equestri dignitate ac prætorij ornamentis honestare, usus inualuit. In qua re seruatum est, ut sublatis explosisque ueteribus nominibus, quos ad equestrem splendorem aduocabant, ingenuorum ueterumque Romanorum nominibus nuncuparent, ne quid nota nominis obsoleti, collato honori officeret. Apud Chalcidenses uero tanta ratio peculij habita est, ut qui essent locupletes, equitum nomina ferrent. Cretenses quoque equitum ordinem, & uetustate & dignitate longe præcipuum, in magno precio habere. Achæis equester honor, uelut præcipuo semper munere præcelluit, sicut Germanis qui Bataui dicuntur. Et Capuæ equitibus plerumque est honos habitus, quibus ciuitas data est, quod bello Latino à Romanis non desciuissent. Maximæ uero celebritatis apud Gaditanos hic ordo fuisse traditur. Siquidem uno censu quadringenti Gaditani bello egregij, huius ordinis censu traduntur. Qui etiam numerus in equestri dignitate Patruum fuisse proditus est. Illud tamen præcipuum non negauerim, non cuiusque militum annulos aureos passim deferre licuisse: quia nisi ex primoribus militum, aut re magna & extimatione foret, aut præfectus, centurio, decurio aut tribunus, exercitui præessent: uel à principe aut prætore aureo annulo donati fuissent, illis impune uti non licebat. Fere enim militibus passim uti permittitur. Quem morem Persæ usurparunt, quibus neque aurum zonam ue, aut monile, neque annulum nisi regis munere collatum, deferre licet. Post temporum uero interualla non modo annuli aurei, sed diuersi generis munera uelut ampliora precia, militibus dari coepere. Quippe Aurelianus imperator gregarijs militibus, ut per omne tempus militiae fibulas haberent aureas, priuilegium dedit. Seuerus ultra aureos annulos, etiam domesticas concubinas largitus fuit, quibus delinimentis militum animos emolliuit, & eneruauit. Apud Macedones chlamys & apex aureus munera regia fuere. Sertorius pictas chlamydes militi dona impartiuit, Alexander Macedo usum Persicæ stola. Vetus quoque more in Romanis legionibus solis tribunis aureas fibulas habere: gregarijs

Equites degenerarunt.

Laticlauius.

Quadringenta sestertia peculij equestis.

Foeminis auri ornamenta quod equitibus annuli. Fab. Rutilianus. Publicani equestris ordinis.

Plura cap. 19. huius libri.

Mancipes, Publicani.

Nominis mutatio. Chalcidenses.

Cretenses.

Achæi, Germani, Capuenses.

Gaditani. Patruum. Quibus militum annulos aureos gestare concessum.

Persæ.

Macedonum regum munera. Fibulae aureae.

Iulii prodiga
litas.

Bruti, Sparta-
ci, Fabricii, &
Pescennij fru-
galitas.

Antiochi lu-
xus.

gario uero, aut manipulari, balteos aut phaleras argento decoras ferre permittitur. Fere turq; Iulius Cæsar milites tam cultos habuisse, ut etiam auro & argento politis armis ornaret. Tametsi Brutus in Philippis, tribunis fibulas aureas ut probri obiectauit. Non sic Spartacus, qui dum contra Romanos molitur arma, omnem auri argentiq; usum militi interdixit. Præ cæteris Fabricius censor tantæ abstinentiæ, & tam castigatæ disciplinæ fuit, ut summos duces plus q̄ pateram & salinum ex argento in castris habere, edito inhibuerit; & Pescennius Niger tantæ seueritatis, ut summoto omni argento, in uasis ligneis milites uesci iusserit. Contra uero de Antiocho proditum est, qui tam prodigæ luxuriæ exercitum duxit, ut præter frena & monilia, phaleras & armillas atq; ephippia, galeas & arma, etiam clauos aureos crepidis subiectos, & argentea uasa ad spurcissimos usus, reliquamq; supellectilem ex argento auroq; intertextam, militibus ferre permiserit.

Quid sit charta opisthographa apud iureconsultos, de qua Vlpianus mentionem fecit, & quot chartarum genera fuerint, & quid cisiarius apud eundem Vlpianum.

Caput XXX.

I. Chartæ ff.
de bono. pos-
sels. secun. ta-
bul.

Quidam inter caudicos patronus disertissimus, & in literis non postremi nominis, adiuuit me, atq; alterum cum quo in foro deambulabam, iuris peritū nō parua extimationis uirum, natura tristi admodum & recondita, cuius nomē libēs prætereo, ne quem uidear incessere: & petijt ab eo edoceri, quid sibi uellet Vlpianus de bonorum possessione secundum tabulas, ubi inquit chartæ appellatio nem etiam ad nouam chartā referri, & ad deletitiam: proinde si in opisthographo quispiam testatus sit, posse hinc peti bonorū possessionem. Quid esset opisthographum, significari sibi postulabat. Cumq; ille respondere cunctaretur, & incertus animo fluctuaret, putare se nihilominus dixit, ex interpretis autoritate, opisthographam dici chartam, in qua descriptæ impensæ ad calculos referuntur, una cum tributis & debitis: afferēs quandam uerbi deriuationem deridiculam, & alia nugalia, quæ quum sint perspicuæ falsitatis, referre nō necesse habeo. Necmulto post, quæstione deposita, quum ad alios sermones diuertisset, quasi tacita cōfessione uictus, nō sine pudore digressus est. Quo digresso, quid ego sentirem de opisthographo, petijt à me ille serio explanari. Dixi ego satis liquere, uerbi originem e Græco deductam, & quantum assequi poteram, opisthographā dici chartam, quæ utraq; facie & diuerso latere scripturæ admouebatur, hoc est, intus & à tergo: quæ plerunq; non specie libelli erat, sed uoluminis instar torquebatur, quo more prisca scripta edidisse feruntur, deductum nomen ἀπὸ τοῦ ὀπίσθεν, quod post & retro significat, καὶ γὰρ φησὶ, quod est scriptura. Qui igitur tam à facie q̄ à tergo scripta exarabant, in opisthographo scripsisse ferebantur. Plinius iunior: Electorum commentarios centū sexaginta mihi reliquit opisthographos, hoc est, etiam à tergo scriptos, unde morbum opisthotonicum dici uolunt illorum, qui ceruicem retro flexam habuere: sicut opisthocoma, qui comas retro ferre consueuere, qualis Hectoris coma dicitur fuisse. Fuere enim apud ueteres chartarum diuersa genera. Nam & syngrapha, & opisthographa edebantur scripta. Syngrapha enim uno, opisthographa utroq; exarantur latere. Quod uero testatoris manu scriptum erat, holographum: quod priuatim, chirographum: quod autem quisq; sua manu scripsit, autographum. Præter quæ fuit hieratica ex biblo in Aegypto frequens, sacris tantum uoluminibus dicata. Hæc fuere à principio ex cortice plantani, fraxini, aceris, populi alba: item fagi & ulmi, aut (sicut Vlpianus censuit) ex tilia, phillyra, & papyro. Liber enim, interior pars est corticis quæ ligno cohæret, in quo ante usum chartarum exarabantur scripta, uel in palmarum folijs, ut Plinius notat. Fuitq; antiquissimi moris, publica monumenta plumbeis uoluminibus, priuata autem linteis describi: in quibus nonnunquam publica. In papyro autem perraro publica, frequentius priuata edebantur. Is enim in palustribus Aegypti frequens erat, qui intextus farina glutinabatur. Erant quoque tabellæ cera illitæ, in quibus monumenta literis nonnunquam mandari legimus, aliquando duplices, plerunq; triplices, aut quincuplices colore diuersæ. Nam & luteæ erant, uirides, crocæ, purpureæ. In triplicibus epistolas, in quincuplicibus honores & magistratus: in duplicibus, si quid esset arcanum & subterfice-

Opisthographum.

Opisthocoma.

Chartarū genera.
Syngrapha.
Holographū.
Chirographū.
Autographū.
Hieratica papyrus.
Liber.
I. librorum. ff. de lega. 1.

Tabellæ cereæ.

dum, interioresq; animi notas magis adnotabat. Phillyram uero corticē esse tilia Græci asseuerant, in qua notas uerborum & sensa mandari literis sæpe proditum est. Post quas chartæ hœdinae (quas pergamenas uocāt) fuere, Pergami urbe Troadis primum inuentæ: ubi quum Attalus & Eumenes imperitarent, nobilem illam omnium sermōe celebratam bibliothecam conquisitis undiq; exemplaribus, hœdinis chartis construxissent feruntur. Nam aliam Ptolemæus Philadelphus, plus ducentorum millium uoluminum, in Alexandria disposuit. Quam M. Antonium Cleopatrar largitū fuisse, nōnulli ad primum durasse bellum cum Augusto, asseuerāt: quæ mox incendio absumpta fuit. Romæ autem Asinius Pollio uatum libris cōseruandis bibliothecam dicauit primus: in qua M. Varronis imaginem adhuc uiuētis, pro cumulo magnæ gloriæ posuisse fertur: sicut Victorino ob doctrinæ magnitudinē, uiuenti statuā populus in foro posuit. Apud Athenas Pisistratus illius exemplo bibliothecā fecit, Meminitq; Herodotus, prisca consuetudine, hœdinas pelles biblos nuncupasse ueteres, quōd aliquādo biblorum inopia eiusmodi pelles scripturæ admouerēt. Brachmanes literas nō ceris, nec libris, sed in sindonib; fullatis colorib; effinxere. Babylonij uero cocclilib; laterculis mores, leges, atq; instituta tradidere. Quare Cleantes quod à Zenone audierat, in tegula offe adnotauit. Phœnices animalium figuras literarū loco insculpebāt lapidibus. Ab his em pfectus Cadmus, literas Græciæ intulit, quæ eadem mansere semper & cū literis sermo, licet Pelasgica lingua sæpe mutata & abscessa fuerit. Sicut Assyrijs R hadamath, Aegyptijs Mēnon & Anubis, Phrygijs Hercules, Latinis uero Carmēta & Pelasgi, aut ab Corinthio Demaratho profecti, uel (ut putāt alij) Simonides & Berofus primos characteres edidere. Quauis Aegyptios per animalium figuras primum sensus mētis effinxisse, & antiquissima monumenta mandasse literis, nōnulli ferāt. Alij Assyrios, qui notas literarū docuerint, arbitrantur primos. Nonnulli Ionum characteres à primis originibus editos, omnis uetustatis nuncios fuisse putant: sicut Pherecydem Syriū profam orationem inuenisse. Proditumq; memoriæ est, Aegyptios literas habuisse usitatissimas, quas singuli diis traditas, qui etiam ex omni aternitate rerum gestarū sensa effinxere. Atq; Aethiops perplexo scripturæ genere ufos, ut non ex lateribus digestis ordinibus. (ut mos communis habet) sed à summo ad imum literarum ductus exararent, quod tepocon Græci appellant, q cum septē characteres habeant, illorū singuli quatuor recipiunt significatus. Atq; Aegyptios à dextra in sinistrā, contra Græcorum morem, ductus disponere. Atq; Indos absq; usu literarum, omnis æui res gestas & memoratu dignas, Pythagorico more, memoria tenuisse: illasq; à parētibus traditas per manus posteris dedisse: qui tamen haudmulto post in sindonibus scribere inceptarunt, totasq; paginas monumentis rerum gestarum impleuerunt. Fuitq; apud Carthaginenses uetus constitutum, ne q; Græcas literas aut idioma edisceret, cum arcana illorū consilia & abditos sensus linguæ cōmercio & per occulta colloquia Dionysio prodita intelligerent. Romanis quoq; per signa, ac paruas breuesq; notas, multarum literarū sensa colligere per notarios usus inuoluit, adeo ut quis citato sermone, editas in foro orationes per notas facile actuari ex-ciperent, ac sensa & uerba intelligerent. Quinetiam Romani principes lectores apud se habebant, quos ἀναγνώστας dixere, cum ipsi occupati, lectioni uacare non ualerent: qui etiā usum Latini sermonis nonnullis colonijs pro munere impartierunt. Quippe Cumanis à populo Rom. tributū fuit, ut publice Latine loqui liceret, utq; præconibus Latine uendendi, auctoriādiq; facultas foret. Rursus quæsiuit sibi explanari, qui esset cisiarius, de quo apud Vlpianum & legum peritos frequens mentio fit. Dixi ego cisiarium dici, qui uehiculum duceret, & quasi aurigaret. Cisiū em uehiculari genus esse, aperte liquet. Cicero in Antonium secunda Philippica: Inde cisis celeriter ad urbem uenit, capite inuoluto. Etenim uehiculorum curruq; diuersa fuisse genera, nō una facie, apud autores legimus. Nam & essedum & petoritum, cisiū, carruca, carpentū, pilentū, arca, cera, plaustrum, rheda & farracum, epirediū, quod barbarū est, carri, couinum & arcisma, licet diuersi generis, omnes tamē uehiculorum numero fuere. Petoritum enim gallicum fuit, rotarum quatuor, Pilentum ueneti coloris, quo matronæ uectabantur castæ,

Phillyra.

Chartæ hœdinae.
Attali & Eumenes bibliotheca.
Ptole. bibliotheca.

Asinii Pollionis bibliotheca.

Pisistratus.

Brachmarū scriptura.
Babylonioꝝ.

Literarum inuentores.

Aegyptiū animalium figuris sensa exprimebant.

Pherecydes profam inuentor.

Aegyptiis duo genera literarum.
Aethiops.

Indi.

Carth. Græcas literas discere prohibuitum.

Lectores apud Romanos.

Latini sermonis usus pro munere datus.

Item queritur in princip. ff. locati.
Cisiarius.

Uehiculorū genera diuersa.
Petoritum.
Pilentum.

Thensa,
Counum,
Arcera.

quas postea basternas dixere, couinum Britannorum, esseda Belgarum, thensa deorum ex argento, carruca Germanorum & Gallorum, arcera infirmorum: erat enim plaustrum tectum undique. Eas quidem carrucas etiam in Italia frequentes fuisse comperimus: quippe Nero Caesar, nunquam minus mille carrucis iter fecisse proditur, longo semper agmine impedimentorum incedente. Censuitque iure consultus titulo locati, quod si cisiarius, dum praeterire contendit caeteros, cisius evertit, & seruum quassavit uel occidit, culpa non liberari, sed in eum ex locato ius dari & agi licere.

Solere magnos successus ex infima fortuna, & futuras calamitates plerumque signis praemonstrari. Caput XXXI.

Fabulosa antiquorum historia.

VT omnis antiquitas fabulosa est, his qui in magnis discrimenibus positi, admirabiles exitus habuere, aut ex inopi calamitosaque fortuna, regium fastigium & imperia quaesivere, quo res admirabilior uideretur, commenta miraculi non semel affinxit, ut qui ex grauibus periculis postea erepti forent, maiestate & cura numinum, non casu aut fortuna seruari uiderentur. Romulum & Remum ex Rea Syluia & Marte genitos cum exponi in profluentem Amulius iussisset, a lupa distentis huberibus alitos plerique omnes tradiderunt. Quod commentum fabulae ab exteris nostri mutuati sunt. Nam Cyro Persarum regi, cuius late imperium ualuit, cum ab Astyge expositus & pulsus infans foret, canem hubera praebentem, illumque a feris defendentem pastor gregis inuenisse traditur: quae res futuram ipsius magnitudinem haud dubie portendere uisa est. Nec uana praedictio fuit: quippe qui rerum gestarum magnitudine paruo imperij spatio omnes reges antecesserit. Hieronem Syracusanum, quod ex ancilla editus fuerat, in syluis expositum apes congesto in os melle aliquandiu aluere: qui mox omnes asperitates superuadens, tantum ingenio & uirtute ualuit, ut ob multare militaris facinora, regnum Syracusis, & omnia ornamenta uirtutum paulo post assequutus sit. Hic est enim ille Hiero, qui praecipua & constanti fide rem Romanam iuuit: unoque tenore amicus populi Romani & fidelissimus cultor perpetuo mansit. Pari exemplo traditur Semiramis circa Syriae stagnum infans exposita, ab auibus diu alita & educata, magno praefatio futurae felicitatis, quae mox sublata a pastoribus, post uarios casus, regia coniunx fieri, & late imperitare meruit. Midam quoque regi Phrygiae quum obdormisceret, formicae, quae tritici grana in os congesse, diuitias & opes immodicas illi futuras euidentissimis ostentis adnotarunt. Habis Tartessorum rex, magnis difficultatibus infans agitatus, tandem inter feras a cerua alitus, & haud multo post laqueo captus, post subactas gentes & domitas, saeuientes fortunae minas experiri desiit: qui deinde regnum assequutus, documenta egregij principis dedit, summoque iustitiae temperamento illis gentibus praefuit. Quod commentum de Telepho Herculis filio, qui aui iussu in syluis expositus fuerat, ueteres prodidere. Sicut Peliam ab equa, Paridem ab ursa, Aegisthum a capra, enutritos fabulati sunt. Adeo ex grauibus periculis ereptis, futurae signa felicitatis quae uisae fuerunt praenuncia. Rursus Sandrocotto, qui haud multo post Indorum rex fuit, quum Alexandro inuisus infestusque, saeuitia fugiens, per uastas solitudines curis & insomnijs fatigatus, languente corpore iaceret afflictus, solusque obdormisceret, leo horribilis & pertimescendus sudorem dormienti deterfit lingua: quod ostentum ex omni saeuitia fortunae illum emersurum, & mox imperij praepotentem designauit. Sicut Gordium dum conductis bobus agrum coleret, aues omnis generis circunuoelantes, illum ex infima fortuna ad summum honoris culmen processurum ostenderunt. Mitto Lysimachum & alios quos referre multum operae esset, qui saeuientes fortunae minas & miserabiles casus, ac uim fati, potestatemque mira uirtute superarunt. Sed sicut post calamitates magnis praesagis multi felices euentus sortiti fuerunt, ita ancipitem fortunam, & infandas strages ac praesens excidium ueluti magna sortis humanae documenta, nonnullis praemonstrare facta uoluerunt. Quo tempore Croesus Lydorum rex a Cyro subactus, regno pulsus fuit, semestris filius increpundis articulate loquutus fertur, magno ostento & pernicioso. Xerxe expeditionem in Graeciam parante, equa leporem enixa, & mula quae incertae naturae partum edidit, cruenta bella stragesque, & memorandum illud excidium, quae postea praecipitantibus fati sequuta sunt, praemonstrarunt, Saguntum quoque, quo tempore

Romulus & Remus a lupa nutriti. Cyrus a cane.

Hiero ab apibus.

Semiramis ab auibus.

Midas.

Habis a cerua.

Telephus.

Pelias ab equa.

Paris ab ursa.

Aegisthus a capra.

Sandrocottus.

Gordius.

Lysimachus.

Portenta infelicitatis futurae.

Hannibalis excidium passa est, inter magna & assidua monstra, satis constat, infantem e matris utero penes editum, in ipsum matris aluum reuertisse. Quod prodigium, quasi diuinatio futuri esset, teterrimum bellum & fatale excidium, ac imminens fatum, quo ad internecionem funditus eversa est, haud dubie ostendit. Est quoque in exemplis, excisos panes Syllae temporibus, manantis sanguinis guttas fudisse, canesque & alia id genus animalia rugitu miserabili lugubres uoces dedisse, bellum civile & intestinas clades, tantumque caedis, quantum postea effusum est, denotasse. Inter quae ancilla quae serpentem enixa est, Marficum portendisse bellum dicitur. Multaque eiusmodi in medium afferri poterunt, ut taceam Tarquinium, aliosque innumerabiles, ac mille portenta, quibus maxima & cruenta bella, ac inuidens fortunae casus, euentusque tristissimi uarijs prodigijs, praedictionibusque praescita fuerunt. Ita profecto est, ut quae futura quandoque sunt, multis signis quasi multo ante praeuisa, monitu impulsuque dei declarentur. Et quod fati deberetur, siue anceps malum, & aliqua temporis atrocitas, siue certa spes & indubia salus futura sit, nobis portentis signisque denunciatur: quibus fata imminencia & tepestates sedulo uitari possunt & caueri. Sed quod de Gordio legimus, cui aues circunuoelantes auspiciu fecere, id nimirum Vitellio principi exitio fuit. Nam Viennae pro tribunali sedenti, supra caput & humeros residens gallinaceus, tantumque caedarum auium superuolasse, ut tenebras penes afferrent, praesens periculum & futuras calamitates quibus ad internecionem dijs hominibusque infensus redditus est, non caeca existimatione praemonstrauit.

Par exemplum Tarquinij Superbi & Thrasibuli Milesiorum tyranni, ac Sexti Tarquinij & Zopyri Assyrij. Caput XXXII.

Quod de Tarquinio Superbo scriptum legimus aliquando, qui odio inexpressibili dijs hominibusque infensus, regno pulsus fuit, quum Gabios olim opprimeret, uellet dolis, quia nuncius filij dubiae fidei uidebatur, ne secreta sui consilij panderet, in hortos quibus deambulabat, illum adduxisse. Et quum nihil responderet, summa papauerum capita baculo decussisse, quo aenigmatem quod uellet pater, filius intellexit. Idem de Thrasibulo Milesiorum tyranno, non minoris perfidiae scriptum accepimus. Quum enim a Periandro Corinthio nuncio consultus foret, quod sibi agendum putaret, ut omni suspitione procul & metu uacuum imperitaret, quasi elinguis foret, nihil aliud retulisse fertur, praeter quod nuncium Periandri haud exploratae fidei uirum, in segetem melli maturam adduxit, summasque frumeti aristas baculo decussit, nullo uerbo reddito, eodem nuncio anxie prosequente, & quod uellet Periandro referri expectante. Quo facto intellexit sagacis uir ingenij, ut si ciuibus dominari & tyrannide potiri cuperet, principis ciuitatis & summa capita rerum, quibuscumque modis posset, e medio tolleret, tacitisque ambagibus sublati potentioribus, illum regno potiturum, depulso metu, affirmauit. Atque hic Periander fuit, qui tyrannos, si diuitibus dominari cuperent, amore potius ciuium & charitate, quam armis stiparentur, monuit & suauit. Non enim parua dixit munimenta, beneficentiam & studia hominum ad perpetuitatem. Sed in hoc stratagemate, quod de Sexto Tarquinio legitur, cuius foeda uitia, & foediores libidines fuere, quod odio & dissidio patris simulato, ob suorum morum difficultatem, superbumque ac immodicum imperium, fugam fecisset, Gabiosque infestam Tarquinio gentem petisset, ab illisque exercitum praefectus fuisset, uno atque altero praesidio prosperum rem egisset: tunc demum creditam sibi uniuersam rem Gabinam, sublatam de medio primoribus patrum, haud difficulter nec magno certamine in manus Tarquinij tradidisse. Haud absimile factum, sed pari exemplo, eiusdemque consilij dolis, re gesta apud Persas inuenimus. Namque Assyrij quum a Darao desciuissent, Babyloniamque urbem praualida occupassent, difficilisque expugnatio foret: in magna rege difficultate Zopyrus quidam ex optimatibus, homo callidus & ueterator, ex omni barbarie ad omne facinus proptissimus, animo inuerecundo & astu barbarico, truncis auribus & naso lacero corpore, & facie deformata foedum in modum, singulare genus fraudis commentus fuit. Quippe simulans se a Darao tam foede caesum, quum illo oris dehonestamento conspicuus foret, Assyrios & Babyloniam petijt, asserens sibi nullum nisi apud Darij hostes receptum tutum putasse. Inde ab Assyrijs benignè exceptum, turmis equitum praefectum dicunt

Imperium stabile.

Tarquinij iunioris techna.

Zopyri factus.

Pisistrati do
lus,Dionysij in
occupanda
tyrannide
ars,

Sofis,

fuisse, uno atq; altero praelio contra Daraum prospere rem gessisse, & cum ex composito uictor fuisset, tunc postquam dux totius militiæ constitutus fuit, uniuersum sibi creditum exercitum, ipsamq; Babyloniam ualido praesidio munita, in Darii manus haud multo negotio dedisse. Pisistratus quoque memoratur callido astu & uastro ingenio, ut Athenarum dominio potiretur, lacero & deformato corpore, pluribus sibi illatis uulneribus & plagis, in forum prodixisse, & clamore querulo, magnisque fletibus incensam multitudinem aduocasse, ea sibi uulnera ab inimicis illata palam uociferatus: & cum custodes corporis, manus iuuenum audacissimorum accepisset, tyrannidem Athenis magno scelere & perfidia inuasisse. Neq; absimili exemplo Dionysium, qui Syracusas flagitiosus occupauit, pari audacia & astu idem factitasse accepimus. Namq; dolosis consilijs se multorum insidijs appeti asseuerans, prope concionantis in modum per infimas obtestationes apud populum, peruenit, ut sexcentos circa latera armatos sumeret: quo agmine stipatus, graui & superbo dominatu patriam occupauit. Adeo perniciosis exemplis & uesana cupidine mouentur homines, ut quod uirtute nequeunt, callido astu & malo facinore assequantur. Proditur memoria iuuenis inter ceteros non ignaui spiritus, ex optimatibus quos Aristodemus tyrannus extorres fecerat, hoc consilio usus, ut patriam ab impotenti seruitute liberaret. Nam corpore plagis afflicto, ut fides haberetur, ad Aristodemum uenit: & quos fidissimos habebat, exciuit, illosq; in saltus inuios & inaccessos ubi dispositæ erant insidiæ, adduxit, quibus debellatis & tyranno occiso, Cumas seruili iugo liberauit. Sofis uero Syracusanus, homo uersuti ingenij, nouandi res occasionem nactus, quum similibus dolis sanguine foedatus & ueste lacera, lametabili uoce contra Dionem multitudinem exciret, consilio parum celato, postquam dilicuit fraus, tanquam mollitor nouarum rerum & uulgi turbator, Athenis iudicium subiit, & intestinae fraudis peccatus luit.

LIBRI II. GENIALIVM DIERV M, FINIS.

ALEXANDRI

DE ALEXANDRO IURIS PERITI NEAPOLITANI, GENIALIVM DIERV M LIBER TERTIVS.

Quid dicatur idem apud philosophos, & quid idem à iureconsultis, discussum cum Hermolao in conuiuio familiari. Caput I.

Hermolauus Barbarus amicus meus summus, perquam literis homo ornatissimus, bonisque disciplinis & ingenuis artibus excultus, ac praeter ingenij amoenitatem, quae plurima in homine fuit, doctrina quoque curiosa & eleganti. Ad eum quotidie, dum Roma ageret, complures uiri bene literati, atque in studijs doctrinarum magistri, sapientiaque doctores facundissimi, exercendi animi causa frequentes uentitabant. Accipiebatque singulos ille, aut noua lectione autoris non uulgaris, nonnunquam quaestiuiculis ex philosophia minime procacibus & petulantibus, sed placidis & ingeniosis, ac pro aestimatu cuius usque festiua quadam argutia animum laceissentibus: ita ut ipsius consuetudine & sermone quotidiano, semper quisque doctior & lepidior fieret. Forte uero cum festa solenni die ad coenam ab eo inuitati, nonnulli ex nostratibus boni adolescentes studia humanitatis professi, & nos una transactis negotijs conueniremus, excepit nos ille coenula admodum lauta & frugi, non prodigis epulis & paratu magno, sed parco, breui, & parabili cibo, & ut tenui conuictu, ita summa uoluptate comitatusque mutuos ipse sermones mistos conuiuialibus iocis, in longum protraheret. Cumque

inter coenandum, sicut solebat in conuiuio familiari, iuuenis quispiam laeta indolis, & haud illiteratus, Thesei res gestas nuper à Plutarcho in latinum uersas, scite admodum & uenuste legeret, quoque pacto in Cretam delatus, Labyrinthi errores & Minotauri monstra superarit, reuersoque ut Athenienses ob res fortiter gestas, dies festos dedicarent; & alia permulta, ut ingenium facundiaque eius fuit in extollendis uendicandisque Graecorum rebus, plusquam satis est, profusi. Hoc quoque legebat, nauim qua in Cretam Theseus delatus fuerat, ad Demetrii Phalerei tempora Athenis seruata custodiri. Et quia longo uero absumpta materia fuit, lignis antiquioribus detractis, nouisque coaptatis, diu mansisse. Eaque cum eadem Thesei nauis diceretur, apud philosophos aliosque physicae studiosos, an eadem esset nauis, an uero altera, ancipitem quaestionem incidisse. Cumque haec & pleraque ex Plutarcho in hac sententiam ille legisset: Morosa, inquit Hermolauus, & quae nihil habeat controuersiae, quaestio haec inter philosophos agitari coepta fuit. Cui enim non explicatum est, ubi materia non eadem subest, quae prius erat, & si loco illius altera suffecta sit, minime eandem rem dici oportere. Cõstat enim, nauim quae demptis tabularis & tignis, ex noua materia coaptata est, non eandem esse. Siquidem cum quid idem esse dico, illud ita demum esse idem putandum est, si nihil ei additum detractum uer sit. Nauis ergo quae ueteri dempta, & noua coaptata materia, facta est, quia non eadem materia nunc est quae olim fuit, eadem omnino dicenda non est. Cumque me, qui una aderam, quid de istiusmodi re iudicij haberem, potissime interrogaret: respondi meminisse me in complurium iurisconsultorum libris secus longe atque ipse cõseret, scriptum legisse, quos omnes contra sentire atque isti opinioni aduersari haud dubium fuit. Namque Alphonus iuris ciuilibus & ueterum literarum impense doctus, haud immerito existimauit, ubi iudicium coram uno pluribusue agitari coeptum fuit: si illis fato perfunctis alij suffecti sint, idem iudicium censeris: et populum eundem esse qui nunc est, & qui ab hinc centum annis fuit. Nauim quoque, quae mutata ueteri materia, noua suffecta est, non aliam, sed eandem decere existimari. Quod si aliter dicimus, utique foret, ut nos qui immutamus quotidie, idem non essemus, qui ab hinc anno fuisset. Quin etiam, si longius euagari libet, inueniemus Vlpianum magna uirum auctoritate, qui ob excellentem doctrinam, Aurelij Alexandri impatoris sacri scrinioque magister fuit, & Pompeium pariter iuris scientiam & peritum, literis prodidisse. Si grex mihi testamento legatus esset, isque adeo immutatus est, ut ne ouis quidem quae scripti legati tempore fuit, hodie supersit: sed omnis ex sobole postea nata suffectus sit, eundem gregem dici, atque ideo legatum testamento deberi: quia cum quid loco alterius sufficitur, idem existimari haud dubium est. Atque hoc, inquam, apud ueteres iuris peritos ita in cõfesso fuit, ut exploratius nihil esse possit. Cumque Hermolauus me fuisset intuitus, ueluti fateretur quod assereram: Esse, inquit, arbitror ut dicis, etsi mihi haec sententia omnino non probatur, cui prorsus non accedo: & cum ista sit ueterum iuris peritorum opinio, ut modò dixi, aliquid obniti non auderem, si penitus uera foret. Nam quod asseueras Vlpianum & iureconsultos sentire, facilius est & expedita distinctio, id quod asserunt censeris in casibus per te modò explicatis, non tamen ut in omni re, omnique negotio idem statuendum censeam. Nam si alius rem intueri uolumus, profecto referre arbitror, cum quid idem esse dicimus, an illud eiusdem substantiae & formae, an uero alterius dicamus. Formam uero à substantia abesse non ignoras, quas à uestris iureconsultis materiam & speciem appellari audio, quam Aristoteles uidos nuncupat, Plato uideam: nonnulli materiam, plerique causam & formam. Cum ergo aliquid idem esse dico, hoc apud physicos ita receptum est, quod est uero propius, tunc demum illud idem dici oportere, si eadem materia subest quae prius fuit, & forma seu species immutata non est: idque posse internosci, quod mutatio formae uel substantiae diuersam, non eandem rem facit. Nauis ergo quae tignis detractis ex alia materia coaptata est, & grex noua sobole suffectus, sic populus & alia hoc generum, quae materia seu maui substantia non eadem est, quae olim fuit: quippe quia illa dempta, alia suffecta est: licet forma uel species nauis, gregis, populi, eadem subsit, eandem rem non esse haud dubie efficit: quum diuersa materia uel forma dissimilem rem, non eandem efficiat: alioque dicendum foret, eandem nunc Athenas esse quae quondam fuere, eandem Carthaginē, eandem denique Romam, urbes praualidas olim & po

pulos prapotes, nunc (ut uides) ita incēdijs & ruinis deformatas, uastas, & infrequētes, ut illarum uix memoria aut uestigiū extet. Vestri uero iurecōsulti rem aliter intuent, licet materia rei mutata, si altera illius loco suffecta sit, dummodo eadē species maneat, eandē rem dici putant: credo quia nihil officit aut repugnat, quare illud ex constitutione iuris idē cēseri non debeat. Etenim si in demortui loco suffectus est iudex, uel si testamento quispiam gregē legauit, seu quid aliud arbitrere, licet quod prius erat, mutatum sit, & aliud illius loco suffectū: quia non propterea mutata testantis uoluntas probatur, ex qua iuris cōstitutio pēdet, eandē rem cēseri proculdubio facit. Vbi em̄ ratio legis inest, ibi idē esse iudicium, bonū & æquum est. Quod apud phycos, qui rem acutius intuentur, & magis hæc ad uiuū refecāt, cum sint rerū scientissimi & artiū periti, nō ita receptū est. Leges em̄ quod probabile est, quantumq; æquitas & ius suadet, sequuntur: phyci uero, quantum ueritas & ratio necessario conuincit, efficiunt. Ex hoc igitur effici cogiq; potest id, de quo disceptabatur, nauim quæ mutata ueteri materia, ex altera coaptata est, quia non eadē substantia subest quæ pridē fuit, licet uestri iuriconsulti aliter sentiant, tamē secundum phycas rationes eandē non esse, nec cēseri: quia mutata materia uel substantia, diuersam, ut dixi, non eandē rem facit. Hæc Hermolaus admodum facundo, ut erat, ingenio, multaq; ex m̄ elegātia uerbor; apud cōplusculos qui aderamus, dum cœnulam nobis daret, scitē subtiliterq; diserebat.

Gentium diuersarum mores in condendis humanisq; corporibus defunctorum, & qui Romanorum usus fuerit. Caput II.

Romani in-
mo humi con-
debāt, nō cre-
mabant cor-
pora.

Cornelius
Sylla primus
crematus Ro-
mæ.
Thaletis
mos sepeliēdi

Heracliti.

Carthaginen-
sium.
Syrorum &
Aegyptiorū.
Conditio cor-
porū.
Succus cedri.
Teda.

Pythagoræ
orum sepeli-
endi mos.
Lycurgi sen-
tentia de se-
pultura.
Albanorum.
Taxilorum.
Brachmanū.
Iberorum.
Barcheorum
Parthorum.
Magorum.

Hircanorū.
Canes sepul-
chrales.

Romanos olim ab ortu urbis, defuncta corpora humi condere, neque cremare consueuisse, illud argumēto est, quod Numæ Pompiliū corpus in arca lapidea post multa secula à Cneo Terentio in laniculo inuentum, uetustissimi autores tradunt. Postea quum longinquis bellis defunctos erui cognouissent, ut igni cremarentur, decreto sanxerunt. Primus ex patrib; Cornelius Sylla traditur, qui decedēs igni se cremari uoluit, ueritus talionē, nam ipse corpus Marj & eruta ossa subuertit, & in Anienem misit. Inde mansit diu defunctos cremandi consuetudo: à qua sequutis temporibus dum Antonini Cæsares imperitarent, desitum fuit. Tunc enim illo more abrogato, de nouo corpora humi condere cœpere, ex instituto Thaletis, qui cum omnia ex aquis constare dicat, defunctos terræ mādare iussit, ut humore dissoluatur. Heraclitus uerō igni, tanquam ad originem suam reuertantur, quippe cum omnia ex igne constare diceret. Carthaginenses uerō cum prius terra obruerent fato defunctos, postea à Dario admoniti, mutato consilio, igni tradidere. Apud Syros & Aegyptios condendi & non cremandi corpora, medicataq; cadauera asseruandi in loculis, uetustum morem inualuisse accepimus. Condiiebant enim cadauera myrrha, aloë, cedro, melle, sale, cera, bitumine & resina, odoribus & unguētis delibuta. Ex succo enim cedri exanimum corpus seruari, sic ut uiuentia corrumpi, haud dubie perspectum est. Sudore quoq; ligni tedæ concisa & furnis adacta, apud eosdem mortuos delibutos, seruari prodiderunt, ita lineamentis integris, ut uiui apparerēt: quod ab exteris regibus usurpatum accepimus, ut eorum corpora non cremarent, sed diffusa odoribus tumulo inferrent, aut humi conderent. In tantumq; odores ad defunctos ptinere creditum est, ut quauis cremarent, unguēta tamen & odores flāmæ iniicerent. Pythagoræi non unguentis, sed folijs populi, myrti, & aloes stipati, humi mandabantur, sicut M. Cato condi & humari uoluit. Lycurgum legimus, nihil cum mortuo sepeliri mandasse, sed puniceo amictu uelatum, & oleæ fronde circumdatum, terræ mandari uoluisse. Albanis pecuniam cum mortuis sepelire in loculis mos erat. Taxilis, Brachmanis, & Iberis, uulturibus defuncta corpora obijcere. Barcheis quæ apud Colchos & Iberos gens est, agnatos morbo extinctos, uelut ignauos & degenere, igni tradere: in bello autem absumptos, tanquam fortes & strenuos, obijcere uulturibus. Parthi & magi procul à nostro orbe siti, honestissimā sepulturam uulgo auium aut canū laniatus purauerunt, nudaq; tantum ossa quæ supererant, terræ mādare assuerunt. Sicut apud Hircanos, quorū horrida & inculta uita est, aliasq; gētes indomitas canes sepulchro fuere, q sepulchrales dicti. Hos affluētī cibo nutriebāt, & suos qsq; canes parabat in uita, à qbus mortuū lacerare, atq; hoc eximiū & solēne putabat funus, Persæ fa-

to defunctos, cera circumlitos, ut maxime diuturni essent, domi condebant. Assyrii in melle, regum uero in paludib; Humi uero tradere, aut igne cremare, capitale fuit. Esedonum traditur mos, ut parentum funera cantibus prosequantur, mox cœtib; propinquorū aduocatis, quod dictu audituq; fœdum est, ipsis cadaueribus immistis ouillis carnibus uescatur. Id quod ab Indis & Massagetis usurpatum ferunt, quorum prodigiōsa immanisq; natura est: nam senio confectos in frustra cedere, illorumq; carnibus immistis pecudibus uesci assueuere. Id quoq; apud Derbices Persicam gētem, & cum Hybernis efferatis hominibus cōmune fuit, ut parentes & affines qui succubere, comessetatis maximāq; honestatis munus putarēt: quod Chrysippus philosophus probauit, & literis prodere nō dubitauit. Fuitq; proditum, eosdē Derbices in more habuisse, uiros etiā progressos ætate, more hostiarum immolare ad aras, mulieres uero senescentes præfocare. Tradunt Hyperboreos illos penitissimos, qui in extimo orbis tractu siti sunt, homines rigentis barbariæ, & omni humano generi infociales, eos qui longo æuo uiuerunt, post epulas & familiare conuiuium fertis redimitos, ex rupe abrupta in mare dare præcipites: quæ lex in Coon insula ad Hellepōtum fuisse traditur, ut supra LX. annos nati, aconito uitam finire cogantur, ne ipsi desides & ignaui, fortium uirorū cibaria absumerent, locumq; & partes aliorū occuparent. Quod de Caspijs quoq; memoriæ proditum est: nam filij parētes septuagenarios domi clausos, aut in loca inculta & deserta, intimasq; solitudines expositos, uel fame enectos, siti & inopia conficere, celebre funus putarunt. In Scythia gens est, quæ parētum cadauera inter niues & glaciem truncis affixa arboribus detineant, illa terræ mandare, pro scelere proq; flagitio arbitrati. In Phrygiā mortuos sacerdotes non defodiunt, sed super lapidibus decem cubitis erectos, sublimis constituunt: sicut Nasamones, qui sedentes mortuos statuebant. Thraces quoque fama est & Indos ætate confectos, illos præcipue quibus studiū sapientiæ fuit, incensis rogis mortem oppetere, & sine aliquo funerum apparatu, latos se in flammis iniicere, non refugere nec formidare. Alios inibi homines in alio tractu orbis incōsos & incultos, ultra Arabes & Aethiopes, parentes & sibi coniunctissimos in litoribus, ita ut fluctibus operiantur, sepelire. Ipsosq; Aethiopes ad certos annos uitam producere, qua exacta, diuerso quisq; fungatur fato, exanimatq; corpora uel in flumen deijcere, uel uitro operata, ita ut integra spectētur, & posteris spectaculo sint, asseruare. Pæones in stagna, Ichthyophagi in mare defunctos abijciunt. Troglodytæ paliuri uirgis, mortui ceruicem cum pedibus alligantes, efferūt: deinde cadaueri lapides aggerētes, cornu capræ inibi ridentes apponunt, hoc pro exequiali pompa, proq; funere existimantes. Quod à Gymnesiarum incolis usurpatum legimus, ut incisa & defecta cadauera in urnam imponant, de super que ingentia saxa accumulent. Arabum uero mos proditus est, ut regum & summorum ducum elata cadauera, in loca tetra & inculta stercore obruant, ac cœno & fumo aggesto, terræ imponant. Panebij, si quando rex moritur, corpus quidē defodiunt, caput uero auratū in templo augustissimo consecrāt dicantq;. Sicut Sairanis reges qui imperitarunt, intra septa templi sepelire assuetum erat, hoc sepulturæ genus optimum, & pietatis ultimum officium æstimantes. Lotophagis nulla sepulchrorū habetur cura, sed defunctos in mare deijciunt, parum referre arbitrati, igni, terra, uel aqua dissoluant. Apud Athenienses et omnem ferē Græciam corpora non cremare, sed terræ condere, & sepelire cum funebri ueste, Phrygijs uero igni imponere, antiquissimus mos fuisse proditur. Sed in humanis corporibus Athenienses orientem uersus, Megarenses & Phœnices, ad occidentē uertere solebant. Aphri uero ut Græci sepeliunt. Maxima autē sepeliendorū cadauerum cura Atheniensibus fuisse ferē, præcipue bello peremptorū, ita ut qui illos inhumatos relinquerēt, quouis supplicio dignos putarēt. Idcirco summos duces quæ cæsos nauali pugna in mare deiecerant, grauib; pœnis & capitis supplicio affecere: quibus cum peremptorū corpora assequi nequirent, illorū ossa & dissecta membra passim strata exgere, & humo tegere, defunctosq; in acie, tumulo publicè extructo, quæ annis pro concione laudare, magnæ cœmæ fuit: adeo ut Nicias cū exercitu iter faciēs, ne duorū militū inhumata cadauera relinqueret, totū subsistere agmē, donec humarent, iusserit. Et Cimon Milciadis fili; ut pater sepulchro conderet, captiuū se præbere nō du-

Assyriorum.
Esedonum.

Indorum.
Massagetarū.

Derbicum et
Hybernorū.

Hyperboreo-
rum.

Lex in Coon
de morte ir-
roganda seni-
bus.
Caspiorum.

Scythicū mos.
Phrygiæ.

Nasamonū,
Thracum,
Indorum.

Aliorū quo-
rundam,
Aethiopum.

Pæonum,
Ichthyophago-
rum.
Troglodyta-
rum.

Gymnesiarū
incolarū mos
Arabum.

Panebiorū.

Sairanorum,
Lotophago-
rum.

Atheniensū.

Phrygum.
Megarensiū,
Phœnicum.
Aphrorum.

Atheniensū.
in sepeliēdis
corporib; cu-
ra.

Nicias.

Cimon.

GENIALIVM DIERVM

112

Carum mos Syndonum, Iberorum.

Corpora quo condebantur

Romanorū.

Lex de mortuis in urbe non sepeliendis.

Spartanorū.

Atheniensia.

Corinthiorū. Diog. Cynici sepulchrum.

Loca gentilitios sepulchrorum Romanorum.

Tulliorū corpus inuenta.

Comitia consularia per quos fiebant.

Consul se dictatorem creauit.

Nobilium consularatus ambitio atque inuasio.

bitauit. Traditum quoque est, Cares morte sublatis milites, armatos sepelire; & Sydones tot pisces in sepulchris mittere, quot hostes confecisset qui humaretur. Sicut Iberi pro hostium interfectorum numero tot obeliscos apponunt, hoc insigne testimonium uirtutis & expertissimum decus arbitrati. Condebant enim prisca corpora uel arcis lapideis, uel fictilibus cum funebri tunica; quia nudum iacere cadauer, pro flagitio erat. Reges uero externis differtos odoribus, in montibus sepeliunt; unde deductum, ut illorum sepulchris pyramides apponant aut columnas. Romani uero in domibus quas singuli incolabant, dolijs aut uasculis, qua ex causa lares, quos domesticos uocant deos, colere ceperunt. Postea lege duodecim tabularum, ne in urbe sepeliretur, ne ue ueretur, graui fuit documento sancitum, cuius uerba sunt: In urbe ne sepelito, ne ue urito. Cineres tamen eius qui triumphasset, aut impatoris qui hostes bello domuisset, uel armis temp. auxiliasset, in urbem ferre licebat; quibus hoc honoris causa, ut in foro conderetur, tributum est. licet apud Spartanos secus longe seruatum sit, Lycurgi lege, quibus & in urbe, & secus deorum templa sepelire permittitur. Non sic Athenis; nam in campo extra urbem tumulus erat, in quo columnae extabant, in quibus defunctorum nomina per singulas tribus, qui illic conditi erant, continebantur. Corinthii quoque extra urbem maximorum uirorum monumenta fuerunt. Inter quae Diogenis Synopenis, quem canem Graeci cognominarunt, sepulchrum uisebatur. Reliqui uero in agris quisque suis, aut in fundo suburbano, seu auito & patrio solo ex senatusconsulto Cneo Duillio consule, Romae humari consueuerunt. In quibus sepeliendi licet toto generi & familiae ius esset a principio, postea ut in familiam ius sepulchri non descenderet, recentiore cura prouisum fuit. Frequentius in Flaminia aut Latina uia, ac suburbis & anfractibus uiarum, Romanorum gentilitia sepulchra fuerunt. Ibi quoque Calatini, Scipiones, Seruili, & Metelli, aliorumque honestissimae familiae condebantur; ad quae uasa figulini operis, nonnunquam arma militaria, ensesque & libellos, aliaque quae defuncto cordi in uita fuerant, quorumque efficaci studio tenebatur, ferre, & eodem sepulchro tegere assueuerant, ut ea quae uiui dilexerant, una conderentur. Memini dum Romae agerem, in uetustis sepulchris, quae in uia Appia plurima uisuntur, inter aedificia hortosque, interque coagmenta lapidum, erutum cadauer fuisse, multo aetate uetustum, adolescentulae mulieris facie, capillo, oculis, naribus, & reliquis lineamentis prorsus integris & incorruptis; nisi quod uestigia liquaminum & unguentorum quibus delibutum fuerat, apparebant; recenti specie, inscriptione nulla, qua nomen defunctae innotesceret. Pomponius tamen uir, ut in ea aetate, ueterum literarum impense doctus, Tullia uiam Marci Tullii Ciceronis filiam, de cuius obitu ad Seruum Sulpitium sunt epistolae, aut Priscillam Abascanti, de qua Sylua Papini extat, fuisse augurabatur. Id quibus argumentis asseueraret, cum nulla inscriptionis uestigia extarent, prorsus nescimus.

Consularia comitia per quos fiebant, quae uel potestas consulis, quantumque ius & quae dignitas foret. Caput III.

Comitia consularia nouis consulibus creandis, non modo per consules haberi, sed per interregem, nonnunquam absentibus consulibus, alterum consulem, cuius erat fors, ut comitijs praesesset, ex prouincia euocari, aut si morbo uel necessitate impediti, commodo reipublicae auocari non possent, dictatorem dici, qui comitijs praesesset, saepe rescriptum est. Dicebat enim dictator consulem ex patrum decreto, nonnunquam ex opinione sua, illum cui militares & ciuiles artes, ac imperatoria consilia forent, quicquid est reipublica magis esse uidebatur. Tamen si dictatorem comitiorum causa, aliquid quando se consulem creasse, & in magistratu fuisse legamus, qui comitijs habitis, dictatura se abdicabat. Eadem uero comitia consularia, non solum cum utrunque consul fieri, sed cum altero defuncto collegam cooptari oporteret, saepe iudici haud dubium est. Ipsis quoque comitijs plebem interesse ac centurias & tribus in campum aduocari frequenter inuenimus, quanuis sine plebe per patres clientesque patrum plerumque habita legamus. In quibus etiam absentes non modo patritios, sed plebeios consules nominari licuit. Tamen si aetate succedente ex longo interuallo nobilitas adeo consularium inuasit, ut soli patritij penes quos maximae diuitiae fuere, eiecta plebe, ad consularium assumeretur. Adeoque plebs obnoxios summisit animos, ut nulli plebeio ad capeffendos consularatus, & intermissum honorem uendicantur.

dum animus fuerit, a qua impotentia nobilitatis post aliquot annos, urgente belli discrimine, patritij desuere, tunc quum perculsa nobilitate, Caius Marius nouus homo bello Iugurthino consul factus, plebi Romanae intermissum diu consularium restituit. Et tamen si nisi quaesturam, aedilitatem, & praeturae per gradus antea gessissent, ad consularium nulli admitterentur; plerumque tamen eos qui nullos antea curules gesserant magistratus, quibusque mandatus honor non fuisset, consules creatos inuenimus. Caius Claudius Cento comitiorum causa dictator dictus, Publium Seruilium Quinti filium Galbam, qui nullum antea honorem gesserat, consulem creauit. Et Pompeius Magnus ex senatusconsulto legibus solutus, priusquam alicui magistratum praesuisset, consul factus est. Quorum nomina, postquam comitijs relati erant consules, in fastis & annalibus (unde tempora & annos Romani designabatur) in primis annotare soliti sunt, ex quibus turpissimorum consulum propter flagitia & dedecora saepe nomina inducebantur; id quod actis testabatur. Is uero qui consul dictus designatusque fuerat, antequam magistratum iniret, collegam sibi saepe nominabat, quod est re publica uidebatur; ut positis simultatibus, una mente, consilio ac uirtute, nec seudo certamine & per dissidium, quod praua ambitio solet, reipublica ageretur, utque ex uoluntate sua consul quem maxime appeteret, collegam haberet, non nunquam senatus collegam dixit. Saepius uero ipsis comitijs duo fuere creati consules communi studio uotoque. Erant ergo Romae bini consules potestate pari, sicut apud Iberos bini deliguntur reges; alter qui iura daret, alter qui populis praesesset. & Carthaginensibus duo annui reges praesesset, qui Suffetes dicti. Aliquando iudicum ordo praesessit, qui rerum & personarum ius habebat. Et Lacedaemonijs bini praefecti, mox bini reges nomine magis quam imperio, ex Procli & Heristenis familia primo, postea ex Eurithionis & Agidis; demum ex Heraclidarum genere, pari iure & imperio non dissimili imperitarunt, tamen Lycurgus reipublicae curam per ordines diuiserit: quod apud Achaeos simile accepimus, ut binos praetores annuos sibi praesessent, qui publicas res simul & iudicia curarent; aliquando decem, quos *δύοκατακτορες* uocabant. Athenienses uero post eiectiones triginta tyrannos, qui plures quam mille quingentos ciues indenos necauerunt, neque sinebant cognatos funeribus adesse: decem qui praesessent, per Thrasybulum acciperent; mox ipsis a Pausania eiectionis, Prytanes numero quinquaginta praesessent; quae pars decima senatus erat, quorum numerus quingentorum fuit. In quo obseruatum est, ut ne mox ex genere Athamantis natu maximus, prytanes fieret: qui etiam Rhodi summus erat magistratus. Apud Chaones autem annui magistratus ex primoribus ciuium deligunt, Armeniorum megistanes, Cretensium cosmici dicti sunt: sicut Persarum, magi & caramanges, qui loco praetoris erant. Boeotijs undecim summam rerum praerant, qui pacis bellique temporibus ius dicebant. Qui quidem consules, etsi pari honore essent, non tamen simul insignia consularatus aut imperium habebant. Nam postquam Iunius Brutus, eiectione Tarquinio & regibus exterminatis, cum Collatino consul creatus est, licet omnia iura & insignia quae apud reges erant, populus consulibus concessa uoluerit; tamen ne duplicatus terror uideretur, si apud utrumque consules fasces uideret, cautum fuit ut apud alterum, eum uidelicet qui imperium haberet, fasces essent. Ideo alternis mensibus, modo ad unum, modo ad alterum consulem fasces transire uoluerunt. Idemque sequentis temporibus, dum imperium & reipublica stetit, seruatum est. Sed tamen quo mense, fasces non habebat, accensus apparebat consuli, lictores uero sequebantur; quod intermissum diu, postea Caesar reuocauit denuo. Et quanuis consuli antiquiori fasces darentur prius, ueluti canitiem & annos uenerantes; postea lege Iulia cautum fuit, ut ei qui plures liberos quam collega haberet: aut si numero pares essent, qui maritus foret praeretur; aut si omnia essent paria, antiquior fasces acciperet: eos tamen qui secundum gererent consularium, alteri nouum ineunti, praereri haud dubium est. Erant ergo consularatus insignia duodecim fasces, lictores totidem, purpurea praetexta, curulisque sella. Quin etiam eum qui antea consul fuisset, iterum & saepius consulem creati & qui dictaturam gessisset, in consulem assumi posse, nemo dubitauit. Quintus tamen Fabius Maximus legem tulit ad populum, ne intra annos decem eundem consulem refici liceret, quam legem consensu tacito abrogatam, Sylla iterum promulgauit. Creati ergo consulibus prouinciae nomi-

Consularatus ad plebem reuolutio. Consules sine magistratu alio praecedente creati.

Collega consulis.

Consules bini apud Romanos. Reges bini apud Iberos et Carthage. Praefecti & reges bini apud Lacedaem. Lycurg. per ordines. Achaei, Athenienses.

Prytanes.

Chaones. Megistanes. Cosmi. Magi. Caramanges.

Fasces uicissim apud alterum duntaxat consulem.

Utri prius darentur fasces.

Consularatus insignia.

Lex a Fabio lata.

Provinciarū fortitio, inter consules. Lex curiata.

Provinciæ minores. Cōsules statim a creatione q̄ agerent.

Paludamentū & trabea vestes consularis.

Consules, dictatores & prætores in bellum profecturi.

Athenienses duces in bellum prodituri. Consulis officium.

Consulū potestas.

nabantur, ut eas uel ipsi inter se cōpararent, sortirentur' ue: quos ire ad bellū, quos præesse exercitibus oporteret; uel si in deligendis provincijs non conueniret, extra sortē senatus decerneret. Quod lege curiata cauebatur, ut senatus contra legem curiatam sine sorte provincias delignaret; aut si senatus auersaretur, per populū agi poterat, ut extra ordinem cōsuli provincia daretur; tametsi utrunq; consulē in eandem provinciam cum exercitu profectum quandoq; legamus. Optionem tamen deligendæ provinciae extra ordinem collegæ dari, aut suam sortem permutare cum collega absq; decreto senatus, antiquo more non licebat. Ad quas profecturi consules, si cæsis hostijs & sacrificio profecto, non facile litarent, sæpe diffuso tēpore ire superfluum est. Inter quas fuere minores provinciae, pauci momenti & ferè defamatissimæ, ut sylvarum colliumq; ne cōpingendis nauibus materia deesset, & frequens ad omne genus operum materia suppeteret. Consules uero nominatos, ab ipso inito magistratu legiones cum collega partiti, ac louis optimi. templum adire, senatū habere, eumq; de provincijs, deq; omni statu reipub. consulere. Latinas ferias iudicare, lunoniq; Sospitæ, & loui Latiali solenne sacrum in Albano facere; in quo carnem Latinis populis diuidere mos erat, sæpe perspectum est. Inde q; auspiciato ad uota nūcupanda in Capitolium ire, uotisq; nuncupatis, paludatos uel trabeatos in ueste regia, prosequentijs primoribus patrum, in provincias quisque suas proficisci: & prius quàm ad hostes ducerent legiones, ad populum concionari de provincijs, de administratione belli, & quam spem de se polliceri possint, referre solitos inuenimus. Ex omnibus quoq; magistratibus solos cōsules, dictatores, prætoresq; consularibus auspicijs creatos, antequam adeant magistratus, Lauini Vestæ & penatibus rem diuinam facere tradunt. Quibus in bellum profecturis, militaris supellex consulari maiestate digna, scribæ, librarij, præcones, apparitores, muli & tabernacula publice dabantur. Quæ quidem paludamenta mox sequuti Cæsares sibi desumpserunt. Diuus uero Augustus proconsulibus profecturis in provincias, pro mulis & tabernaculis, certam pecuniam subtaxari iussit. Alexander uero Seuerus iturjs præsidibus in provincias, mulos, equos, uestes & coquos publice dabat; in quadruplum illa reddituris, deposita administratione, ubi male se gessissent, Athenienses uero duces in bellum prodituri, certum ex olea sacra sumere, & uas aquæ ferre iubebantur. Erat igitur consulis officium, domi forisq; ac belli pacisq; temporibus toti reipub. consulere, in que custodienda regendaq; republica totis incumbere uiribus, omni denique studio, consilio, fide, grauitate, & robore animi, pro commodis reipub. pugnare. Itaq; in exercitu si quæ obeunda essent expeditiones, legionibus præerant, & summi imperatoris officio fungebantur. Et in urbe tam de provincijs quàm de magistratibus, de fœdere, pactioibus, gerendisq; bellis, militibus scribendis, comparandis' ue; deq; statu, dignitate, commodisq; reipub. de communi salute ciuium, & spe bonorum, deq; legatorum postulatis, senatū consulere debebat; de que omnibus his singulorum sententias rogare. Sed citra senatus aut populi auctoritatem, soli decernere non licebat. Ipsorum tamen consilio, magistratu amouere poterat, & de gradu deijcere etiam prætorem, censorem' que; uel aqua & igni interdiceret, aut exulem esse iubere, bella suscipere, supremum ius habere. Quod lege magistrati cauebatur in hæc uerba: Consules regio præsumto imperio, hisq; præcūto, iudicando, consulendo, prætores, iudices apparento, militiæ summum ius habento, nemini parento, iussa his populi suprema lex esto, eundem' que magistratum, ni interfuerint decem anni, ne quis capito, ciuitatem annali lege seruanto, duella iusta iuste gerunto, socijs parento, se & seruos continente, populiq; sui gloriam augento, domum cum laude redeunto, & infra. Nonnunquam sine consulto senatus, consul magistratu amouisse cōpertum est: siquidem Flaccus consul Thermum prætorem, inconsulto senatu, honore priuauit & fascibus. Diem quoq; dicere tribuno plebis & reliquis magistratibus pro imperio poterat. Eundemq; ab omnibus magistratibus comitia tum & concionem habere, deq; consilio senatusconsultum facere, & ne fierent inhibere, atq; si e' republica uidebatur, dictatorem dicere posse, nulla controuersia est. Cumq; honorum finis sit consularis, totiusq; imperij maiestatis gerat, legatis undecunq; in curiam admissis, solus ex auctoritate senatus responsa dabat, legemq; ad populum ferebat, is tamen quæ de capite ci-

uis agebatur, pœnam, capitalem' ue noxam inferendi ius non habebat, lege edita qua cauebatur, ut a consulibus (ne per omnia regiam potestatem sibi uendicaret) impune prouocatio esset, neue in caput ciuis Romani, nisi populi iussu, animaduerrere possent. Tunc enim qui noxæ capitis reus, sceleris coarguitur, ad populum produci debebat, & dicta causa, ex populi iudicio de capite ciuis cognitio dabatur. Nam soli dictatori & populo, ius de nece ciuium datum est. Tametsi legamus Opimum cōsulem, contra instituta maiorum, primum dictatorem sibi uim usurpasse, Caium q; Gracchum & Fuluium Flaccum aliosq; ciues, absq; populi iudicio necasse. Si tñ consuli senatus permitteret (quod in summis reipublicæ casib; & magna mole periculorum fiebat) ut caueretur, ne quid reipublica detrimenti caperet, tunc de nece ciuium decernendi, illos q; omnibus modis coercendi, belli gerendi, domi foris' q; summum imperium habendi ius dari censebatur: ipsi tamen consuli Romanum ciuem, etiam senatorem, in carcerem duci iubere, & multam irrogare, facultas erat. Quod si quis partū iusto iudicio multam irrogaram, aut indigno iniuriam factam querebatur, alterius consulis opem implorare, ad eum q; prouocare licebat: ipsiq; collegæ intercedendi, inhibendiq; ne quid secus fieret, ius erat atq; potestas. Quod si quæ causæ prætoriam excederent cognitionē, de his quoq; apud consulem iudicium esse perspicuum est. Et quanuis tanta potestas consuli foret, eoq; excellentiæ & felicitatis creuerit, ut totius reipublicæ & imperij summam gereret: si quid tamen impotenti animo contra rempublicam molitus fuisset, poterat ei ante tempus finiti honoris consulatus abrogari, & de gradu deijci, sicut multis exemplis perspicuum extat. Q. Cincinnatus dictator, L. Minutium cōsulatu abire iussit, & imperium illi abrogauit, quod eius ignauia castra hostes obsederant, & penè expugnarat. Fuitq; literis memoria proditum, quod in provinciam profectus consul cum exercitu, inde decedere, aut præsidium dimittere, uel in aliam provinciam ducere iniussu senatus minimè poterat, id q; lege Iulia sub graui documento uetabatur, ne consul sua sponte bella gerere, aut in regionem provinciamq; sibi non decretam, sine auctoritate patrum & iussu populi accedere liceret. Quod tamen apud Spartanos reges secus fuisse constat. Illis em̄ in quacunq; provinciam, regnum' ue, suo arbitratu bellum gerere, copiasq; deducere permittitur, etiam sine consulto senatus. Hoc quoq; memoriæ datum est, post binos cōsules, quos ab initio exactis regibus continua serie creatos nouimus, semel apud unum imperium consulare stetitisse, tunc cum urgente dissidio Pompeij & Cæsaris, senatus ne quid reipublica detrimenti caperet, unicum cōsulem Cneum Pompeium dicere coactus fuit. Iterum Syllæ temporibus, Cinna interempto, solus Carbo gessit consulatum. Quin etiam illud proditum est, consulem initio creatum, ne magistratū iniret, præterquam religioe, etiã senatusconsulto uetari: & si inisset, uel atq; imperio se cōsulatu abdicare, donec alter ritè suffectus esset, iubebatur: quodq; cōsul abiturus magistratum, peracto honoris tempore, concionatus ad populum, sollemnissimū iusurandum se in magistratu contra leges nihil egisse, & quantum ratione prouideri potuit, ex sui animi sententiã nihil deliquisse, conceptis uerbis, publicè præstabat. Quod quidem ne quid præposterè dicatur, aliquo præeunte sæpe exhibebatur, concioneq; dimissa, cum ingenti comitatu & gratulatione ciuium stipatus, patrum frequentia domum deducebatur. Illud quoq; nō omittendum, q; licet imperium cōsulare annum esset, nulliq; nisi exacto quadragesimo & tertio ætatis anno, consulatum capere antea licuerit: pluribus tamen citra eam ætatem, si quod dignum operæ precii reipublicæ præstitissent, consulatū gerere pmissum fuit. Nā & Valerium Coruinum in tertio & uigesimo ætatis anno, ante legitimum tempus ad consulatū p̄motum legimus: & Mario iuniori, Scipioni Africano, Pōpeio Magno, & Octauiō Augusto, alijsq; ducibus, ob singularem rei militaris disciplinā, & ob candorē ingenij ante tempus, consulatus, aliosq; honores delatos comperimus. Neq; em̄ ætatis magnam habebat rationem Romani, quo minus suffragantibus meritis, dictaturas & consulatus, aliosq; honores meritis ciuib; demandarent. Quos em̄ amplissimis ornamentis dignos putarunt, satis annorum & ætatis habere duxerunt: tametsi L. Iulius tribunus plebis, Q. Fuluius Flacco & Manlius Acidino consulibus rogationē ad populū tulerit, qua declarauit, qui & quibus annis nati, quenq; magistratum peterēt caperentq;. Fuit præ-

Consulium de capite ciuis nullum ius.

Cōsules in ordine redacti a q; de gradu deijcti.

Cōsulib; iniussu senatus puincia discere non licebat.

Spartanorū reges. Penes unum consulem imperium consulare.

Iusurandum consulis quū magistratu defigeretur

Ætas consularium.

Notandū hoc

Consulare imperium prorogatum.

terea literis proditum, eos qui suo anno consulatum peterent, perrato sine repulsa ad scriptos honores admissos. Qui vero serius quam per aetate liceret, sine repulsa plerumque ad consulatum promotos. Consulibusque in provinciam profectis, & cum hostibus bella gerentibus, etiam ultra annum & donec debellatum cum hostibus, aut a senatu reuocati forent, imperium saepe prorogari, quos tamen non esse consules, sed uelut perfunctos magistratu, pro consules nominari. Ipsosque interim fasces & lictores habere, quoad sibi pro consulare duraret imperium, satis compertum & cognitum est.

Quae sint Sigillaria, uerbum saepius repetitum apud Scaeuolam iureconsultum, tertio de legatis.

Caput IIII.

L. penulti. § pater ff. de leg. 2. l.

Verba Scaeuolae iureconsulti libro iuris ciuilibus responsorum tertio de legatis, haec fuerunt: Paterfamilias ita legauit, lances numero duas leues, quas de Sigillaribus emam, dari uolo. Is de Sigillaribus leues quidem non emerat: lances autem emptas habebat, & dictauerat testamentum ante triduum quam moreretur. Quaesitum est, an haec lances quas emptas de Sigillaribus habuit, legato cederent, quum nullas alias de Sigillaribus emerit, nec legauerit. Respondi secundum ea quae proponerentur, deberi eas quas de Sigillaribus emisisset. Haec tenus Scaeuola. Quaesiu ego a uiro docto, multi nominis inter cauidicos, quid esset dicere, lances quas de Sigillaribus emam, dari uolo: is que de Sigillaribus leues quidem non emerat, ac saepius repetitum nomen de Sigillaribus quid designaret. Atque ille quum Sigillaria, uasa esse diceret ad usum nescio quem praeparata, informia & impolita, & quaedam nugalia ex autoritate interpretis, demum post multa deblacterata uerba, quum se quoque in contextu uerborum, & erudendo sensu abstruso dubitare diceret, haud multo post nactus nescio quam occasionem, & causatus sibi negocium esse, non aliter explicato dubio quod quaerebam, discessit atque abiit. Cuius illecebra admoner, ut pessime cum his actum magnopere censeam, quae praetermissio Latinae linguae nitore & cultu uerborum, se protinus ad legum interpretamenta praecipites tradunt, magno errore nimis prope festinationis. Siquidem hoc primum docendi sunt, quonam modo uim ac sensu uerborum, & iurisconsultorum mentem plane percipiant, ut siquid in controuersiam uenit, non praeposteros sensus, sed proprios assequantur significatus. Sigillaria enim uicium esse Romae celebrem, ubi uenum res uenales exponerentur, ibique uasa praecipua, signaque exquisita artis ex aere argentoque fabrefieri solebant, unde nomen factum loco, notum ferè & peruulgatum est. Suetonius in Claudio: Effedum argentum, inquit, sumptuose fabrefactum, & uenale ad Sigillaria redimi, concidique coram imperauit. Idem in Nerone: Sporum Romae circa Sigillaria comitatus est. Aulus Gellius Noctium Atticarum: Apud Sigillaria forte in libraria ego & L. Paulus confedebamus: & pleraque eo pertinentia exempla, ne exequar singula, quae omnium sermonibus celebrata sunt. Huc pertinet quod dies Sigillariorum Saturnalibus adiectos legimus, quibus imagunculae & simulacra uenalia in Sigillaribus proponebantur: quae pro suis capitibus in sacellum Ditis Romani deferebant. Fuit ergo Scaeuolae opinio, testatorem qui lances quas leues de Sigillaribus se empturum promiserat, legasset, & morte praeventus, non emisisset, sed emptas de Sigillaribus antea habuisset, licet leues se empturum promississet: tamen ne testatoris uoluntas irrita fiat, illas quas de Sigillaribus prius emisisset, qualescunque forent, legato accedere uoluisse.

Legi studio si relicto linguae latinae nitore, inepti plerumque

Sigillaria,

Dies Sigillariorum.

Quae delictorum poena maiorum criminum apud diuersas gentes, more & legibus fuerint constituta, & quae minorum. Caput V.

Duplex puniendi peccati causa. Comonitio.

Plato in Gorgia & philosophi plerique non ignobiles, duplicem puniendis peccatis putant esse causam, unam commonitionis, alteram animaduersionis. Comonitio delinquentis causa fit, quum ei qui peccauit, uel pecunia, uel leui coercionem multa dicta est, quod eo fit, ut deinceps qui deliquit, ad bene honesteque uiuendum promptior & emendatior fiat. Ea poena per leges inferri solet, quum leuiter delictum fuit. Ut si iudici aliquid praecipienti contumacius paritum est, uel si praetoris dicto quis audiens non fuit. Animaduersio uero, non ipsius qui poena afficitur, sed reliquorum qui supersunt, gratia adhibetur: ut metu poenae ne simili exemplo fiant, reliqui eadem noxa deterreantur. Nam delictum, quo impunitius, eo effrenatius fit: quia nisi fuerit uin-

Animaduersio.

dicatum in noxios, proposita impunitatis spes mortalium animos criminibus inuitat. Ea animaduersio inferitur in uiros facinorosos, & magnis criminibus obnoxios, ut in reos sacrilegum, maiestatis, parricidii, peculatus, aliosque nefarios & consceleratos, quae propter aliquod inauditum facinus, poenas scelere iure & lege persoluunt. Hinc est quod pro excessu, poenae a legibus constitutae sunt: aliae bonorum, aliae relegationis, nonnullae membrorum, pleraque capitales: ut pro criminis qualitate, legum iudiciorumque poenis coerceatur, aliquid quando exquisitis tormentorum supplicibus in aliquos publice sauitum est. Etenim quae in deum aut principem, parentes aut patriam delinquit, ut qui patrios Lares focosque, & deos penates, quique deorum delubra, sepulchra maiorum prodere, phana peculiari, parentes occidere non uerentur: non uulgari poena, sed nouis exemplorum modis afficiendos, iura diuina & humana uoluerit, posteris documento futuros, ut qui ita affectos uiderint, ne ipsi pari crimine obnoxii fiant, deterreantur. Inducant hoc Romanorum securae fascibus alligatae: quippe qui leuiter peccantes, flagris & fustibus: qui uero grauius deliquere, capitali poena plerumque soleant. Haec enim Romanis peruulgata poena fuit, ut leuiter delinquentes, nudatos uirgis caederent, aut in latomias darent, qui locus erat custodiae destinatus, iuxta Tullianum & forum Piscarium, a Tarquinio Superbo primum instituta. Vel si grauioribus criminibus obnoxii, capitalia ausi fuissent, tergo & capite luerent, uel de saxo & robore deicerent: erat enim rupes uasta in Tarpeio foro superstans: aut si ita essent nefarii & conscelerati, resoluti plumbo necarent, uel unco tractos in scalas Gemonias darent praecipites, exemplo Thesalorum, quibus locus supplicio destinatus erat, cui nomen corui, ex quo noxii agebantur in praecipites, unde frequens illud apud Aristophanem, & κόρανα. Persis uero carcer fuit nomine Lethes, & domiciliu cineribus refertum, ad quod nisi moriturus accederet nemo. Syracusis quoque latomiae, opus ex solido saxo in miranda altitudine depressum, & omni aditu obsepto munitissimum. Apud Messenios carcer Thefaurus nomine, locus sub terra quadrato saxo, in quo Philopemenes necatus fertur, tam immanis fuit & saeuus, ut neque uentum, neque auram acciperet. Romae barathrum dixere noxiorum custodia. Athenienses saeuissimum carcerem, Domum nuncuparunt, sicut tributorum exactionem ciuitatis regimen, miti nomine indignitatem rei temperantes: quo exemplo Appius decemuir, carcerem quem constituit, domiciliu plebis nuncupauit: alij prompularia cellam, nonnulli publicu hospitium dixerunt. Sparta Decas erat locus in carcere ad poenam aedificatus, ubi damnatos mortem oppetere cogebat. Et spelunca quae Ceadae uocatur, quae si pallorem & lachrymas, tetra caliginis & diri aspectus, sicut apud Romanos Tullianum, Carthaginensibus uero Ancon teterrimum fuit domiciliu, & apud Cyprios Ceramon. Sicut Aethiopibus Macrobijs Heliotrapeza noxiorum locus erat. Fuere autem scalae Gemoniae in Auentino, iuxta templum Iunonis Reginae, quod Veijs captis Camillus dedecauit. Unde autem damnatos supplicibus afficiebant, Sextriciu uocatur, praeter quas Latomias, Albam quoque custodiri noxios tanquam loco munitissimo saepe notatum est. Et quis a principio originum seuerissimum de Metio Suffetio sumptum supplicium legamus, qui quadrigis dissentus, in diuersa discerptus fuit, tamen illud, uelut immite praeterque legum humanitatem, in exemplum deductum non est. Quinetiam multa pecuniariae certus fuit modus praefinitus, quem transcendere minime fas erat: quippe de multarum aestimatio, tam a consulibus quam tribunis plebis, saepe senatusconsulto, saepe populi rogatione cautum fuit, quibus maxima erat multa trium milliū & uiginti assium, quae plus triginta bobus & duabus ouibus quaequam multari non decebat, aestimabaturque bos centissibus, ouis uero decussibus: minima uero, oue taxabat una. Saepius uero Romani reges, homicidii conscios, arietis dano multabatur, quae in sacrificijs deorum expedere consueuerit. Siquidem prisca paupertas ex noxiarum bonis sacra deus exhibuisse fertur: quare supplicia dicta, cautumque fuit, ne quae multa indicendo, boue prius quam oue nominaret, ut innotesceret, Romanis mitiores semper placuisse poenas. Apud Athenienses uero seruatum inuenimus, ut multas in ara Iouis Scruatoris dedicaret: quam semel illata remittere non decebat, licet poenas iure debitas, pecunia redimere fas foret, Platonis exemplo, qui singulis delictis denariam multa constituit: ut pro criminis excessu decuplum poenae pederet. Germanis quoque homicidii certo pecorum numero luebat: leuiora uero crimina, pecoris uel equi dano. In metallum uel

Aliqua et alia poena pro facinoris magnitudine.

Romani,

Latomia,

Rupes in foro Tarpeio,

Coruus,

Lethes, Latomia,

Thefaurus, Barathrum,

Domus,

Decas, Ceadae,

Tullianum, Ancon,

Ceramon, Heliotrapeza,

Scalae Gemoniae,

Sextriciu,

Multa pecuniariae summa apud Romanos,

Homicidii multa,

Multa apud Athenienses,

Platonis de multa constitutum,

poenae Germani,

Aqua & igni
interdicere
quid.
Bestiis obiecti

ad insulas in perpetuum, uel praefinito relegare, aut aqua & igni interdiceret, seu ad bestias damnare, frequens etiam Romanis poena fuit. Illis enim aqua & igni interdiceret, quibus commercium societasque hominum, ne quis eos urbe, mensa, tecto, aut lare recipere, uetabatur. Ad bestias danabantur nequissimi serui, aut hostes infestissimi, plerumque homines perniciosi & immanes, qui ob multiplicia crimina defectioesque, indigni uenia fuere: quibus in theatro ut cum immanissimis beluis depugnarēt, negocium datum est.

Ad aurifodinas & lapidicinas condemnati.

Nonnunquam ob crimen damnatos, auro effodiendo aut lapidicinis ueteres destinarent, ut uincti opus facerent perpetuo, uel praefinito. Illi uero qui flagitijs uel tam efferis moribus cooperti fuere, quique eam capitalem noxam ausi, ut his legum uulgaris poena non satis foret, uel ad bestias damnabantur, uel exquisitis tormentorum supplicijs, & ultimis cruciatibus puniebantur. M. Maleolus, matre interempta, Romanorum primus parricidij damnatus, insutus culeo, in mare praecipitatus fuit. L. deinde Hostius post secundum Punicum bellum, parricidij insimulatus, pari supplicio necatus & conuulsiatus, poenas dedit. Manfitque haec poena in parricidas ad haec tempora. culeo em galus gallinaceus, simia, & uipera cum homine insuitur, & in flumen uel mare detruditur: ut in rixa infensorum animalium & foeda laceratione corporis, ob tanti sceleris immanitatem diro cruciatu uulnere interimatur: utque ab omni elemento repudiatum cadaver, irrequieto labore & perpetuis fluctibus agitur.

Aegyptij.

Aegyptij adeo parricidas insectati sunt, ut eos per singula membra acutis calamis impeterent, mox minutissimis icibus conuulsiatos, super spinarum aceros comburerent. Si uero pater filium occidisset, ut continuo triduo circa defuncti corpus genitor assiduus filij spectator esset, sanciuerunt: nulla iustiore poena, quam facinoris conscientia ipsum puniri arbitrati. Lusitani parricidas finibus eictos saxi opprimunt. Persae patris occisorem, notum putant. Iulius uero Caesar praeter praescriptas legibus poenas, parricidas bonorum omnium damno multauit. Solon & Romulus nullam in parricidas statuere poenam, quod neminem tam nefarium & consceleratum aestimarunt, qui tantum facinoris admitteret. Apud Graecos poena in sacrilegos statuta fuit seuerissima, ut praecipitari, uel immersi, aut combusti, poenas daret. Macedones uero parricidas & maiestatis reos, qui in principem aliquid moliti essent, obrunt saxi: nec modo facinoris reos, sed omnium sunt deuota capita, qui illos quouis gradu contigissent. Quod si quis in reipublica hostilia molitus esset, uetus erat mos, ut furca ceruicis inserta, nudum per compita & uicos ducerent, uirgisque ad necem caederent: mox de saxo praecipitem agerent, aut unco tractum in Gemonias deicerent. Apud externos autem in animaduertendis facinoribus dispares mores ritusque fuere. Nam quos Areopagitae capitibus agebant, tacentes ipsi & nulla truci oratione aut efferati odio sententias afficiebant, ipsique litium controuersias noctu & obscura luce, nunquam die iudicabant, ut procul ab omni affectu, qui animos in diuersum agit, tantummodo facta cognoscerent, personas non uiderent. Quare Thebani ut incorruptam iustitiam signarent, nec uariari gratia, iudicij imagines sine manibus: principis uero, sine oculis in foro proposuere: ut signis ostenderent, iudices affectibus capi non oportere. Causaque definita, damnatos undecim uiris poenis afficiendos tradebant: quibus publica poena frequens, cicuta erat aut uenenum. Is uero Areopagus, Athenis uicus cum templo Martis, in quo primum capitibus iudicium latum fuisse dicitur. Apud quos fuit lege cautum, ut qui causam dicit, nec proemio utatur, nec ad miserationem, aut inuidiam adducat: quippe mouere affectus per praconem prohibebatur orator, ne cui plus in misericordia quam in causa spei esset. Bithynis est conspectu Solis tribunal erat, quod illum tanquam sacrosanctum, causa diiudicanda praesse dicebant. Apud Babylonios ubi reges iura dabant, quatuor aues est tecti culmine pendere dicebant: quae fortunae uarietatem, & ne se supra hominem efferret, admoneret. Cambyfes uero in sede ubi iudex per sordes iniuste iudicarat, ipsius detractum corium in lora conuulsiatus, & tribunal ornauit. Fertur Darus Sandocem Aeolidis praefectum, quod pecunia corruptus iniuste iudicarat, cruce affecisse. Nero quoque edicto cauit, ne patroni causa mercede aut muneribus patrocinij adessent. Tantius Areopagus fuit, ut heroas & semideos illic in iudicium aduocatos dicerent, & Pisistratus in eo iudicium subire non dubitauit. Qui post aliquot aetates quum propter continuas clades & belli mala ferere destitisset,

Vbi pater filium occidisset Lusitani. Persae.

Infacrilegos. Graeci. Macedones.

Qui in reipublica hostilia moliti essent. Externa. Areopagitae.

Iudicij & principis imago apud Thebanos.

Areopagus.

Bithyni. Babylonii.

Animaduertio in corruptos iudices.

Areopagizatio.

us esset, Cimon Atheniensis in pristinum illum splendorem lucemque restituit. Lacedaemonij quoque, quos mortis supplicio dignos putarunt, noctu, non die plectere consueuerunt. Causas uero iudices oclusi, neminem uidentes, ex clamore concionis iudicabant. Quod aequum apud Romanos ferere comperimus, quibus ante horam decimam de absente iudicare ius non erat, neque intra trigessimam diem sortiri dicam, quod lege Rupilia uetabatur. Tametsi noctu sumere supplicium de nocente non liceret, quia nota esse supplicia ad aliorum emendationem publice censuere. Macedonibus saxi opprimere delinquentem, antiqui moris erat. Apud Memphitas homicidij reus, ab oppidis & commercio hominum exterminabatur: donec a Gymnosophistis expiatus, in patrium solum & Lares proprios restitui merebatur. In Meroe uero si quid rex deliquit, nulla afficitur poena, sed cunctis auersantibus, & quotidianum congressum negantibus, meroe & tabe conficitur. Aegyptij fuit in more, ut hi de quibus sumendum erat supplicium, ceruices fune innexas tenerent & frenata ora, ut eo insigni poenas luituri notarentur: pridieque daretur neci, munuscula & cenam ex regis mensa acciperent. Quem usum Caesarum temporibus inualuisse legimus, ut quos morte afficere uolebant, illis exquisita obsonia & partem cenae mitterent: si uero indicta causa supplicium sumendum foret, tradito libello, supplicium caedemque demandarent, ut hoc imperatae necis praetextus & signum foret. Aethiopyum traditur mos, ut delinquentes aureis catenis uinciant: & quos morti destinassent, per lictorem signum mortis illis rex mitteret: ipsique accepto signo, protinus mortem sibi consciscerent eo genere licteri, quod quisque delegerat. Quod apud Romanos quadoque inoleuit, ut in capitis iudicio, per theta seu kappa in urnam coniectas literas, signum mortis & capitis supplicio afficiendum notarent: per tau & alpha, absolutionis: per lambda uero & nu, prolationis & diem diffundi, quum parum sibi liquere de causa significarent, quae ampliatiois tabella dicta est. Z quoque in sortibus inauspicata fuit & mali euentus. Nonnulli in nomenclatura militum per tau superstitibus, per theta defunctos in acie tribunos annotare prodiderunt. Alij calculo cretae, absolutionis: carbone uero, condemnationis symbolum indicarunt: tametsi iudices Romae per tabellas plerumque ferre iudicia inueniamus, quae semel definita reuocare non licebat. Apud Graecos autem, alba faba in fortibus auspiciata fuit & boni euentus: nigra uero, mali. Lusitani destinatos neci lapidibus obrunt. Nonnullae circa Caucasum gentes, etiam pro criminibus maximis, nullum morte afficiunt, sed exilio multant, urbesque & agro exterminant: quod in Seripho insula fieri adnotatum est. Apud Indos quoque maximi criminis reus agitur, hanc luit noxam, ut a rege tonderi iubeatur, qua poena nulla insignior fuit: sicut Hebraeis uino abstinere, maxima censebatur multa. fuitque Atheniensibus quandoque lege sancitum, ut qui maximi criminis reus agitur, si fateretur admisissum, impunitate donaretur. Atque Trallianis, ut qui Minyam aut Lelegem occidisset, si leguminis modium defuncti cognatis exoluisset, e caede expiatus foret. Alij pro leui excessu mortis poenam inferebant. Quare occidisse ciconiam in Thessalia, aut ibim, uel accipitrem in Aegypto, capitale fuit. In Cyrenaica lex erat, ut desertoris poena teneretur, qui ingentem uim locustarum, aut earum foetus non debellaret. Nam plerumque illarum tanta exoritur uis, ut quicquid herbidum est, absument. Vaccas quoque si quis uel minimum ex alterius agro eripuisset, capite luebat: sicut Phrygiis rastrum aut uomer subtrahere. Et Indis qui uectigal furatus esset, capite plectebatur. Derbices quoque Persarum gens, in rebus diiudicandis adeo seuerissimi fuere, ut pro minimis saepe causis iugularerent: apud quos foeda supplicia & inhumana delinquentibus sunt dari solita, praesertim supplicij genus quod disphendomena uocant, ut proceris curuatis arboribus, & criminoso in deflexis cacuminibus alligato, illis repente laxatis, lacerum corpus in diuersa distraherent. Aliudque non minus calamitosum & ultimum humanorum, ut duabus scaphis fabrefactis, ibique homine ocluso, ita ut manus & caput extarent, tetro odore, & immunda tabe, ac longo cruciatu hominem conficerent. Apud Graecos quoque in noxios saepe foede saeuissimum est. Nam ignis & rota, nouissima fuere exempla, & frequens supplicium noxios: leges etiam Draconis tam seuerae disciplinae fuere, ut pro leuissimis causis, mortis poenam inferrent. Quare uerbum Demadis proditur, Draconem non atramento scripsisse leges Lacedaemonijs, sed sanguine: qua seueritate tantum contraxit inuidiae, ut in theatro

Lacedaemonij noctu fontes plectebant. Roma, constitutum.

Macedones. Homicidium apud Memphitas. In Meroe rex.

Supplicio afficiendi apud Aegyptios.

Aethiopes.

Mortis, absolutionis, & ampliatiois symbola per literas. Z in fortibus.

Per cretae & carbonem.

Graeci per fabam albam & nigram. Lusitani. Seriphi. Indi. Hebraei. Athenienses. Tralliani.

Ob leue crimen capitis supplicium. Cyrenaei.

Vaccas. Phryges. Indi. Derbices.

Disphendomena.

Graeci.

Leges Draconis seuerissimas.

Athenienses. apud Aeginam, populari tumultu omnium conspiratione iniectum multae vestis, praefocaretur. Athenienses quoque olim damnabant reos, non si totam simul legem, sed uel si unam syllabam transgressi fuissent. Neque praeterendum, quod quidam Aethiopia rex fecisse proditur, ut delinquentium crimina non mortis poena, sed nasi mutilatione puniret, ut eam oris turpitudinem ueriti, circumspectius a criminibus abstererent. Inter ceteros proditus est Persarum rex quidam, qui quum ciuili tumultu, faedo esset conuicio iactatus, adeo exarsit, ut totius populi nares rescinderet. Apud

Druidae & Cercetes. Druidas uero & Cercetes Galliarum populos, sacrificio interdiceret, grauissima poena notabatur; eos enim quibus ita interdictum erat, inter impios cosceleratosque habebant. Ferturque in elephantina Aethiopia sacrilegos hac poena mulcrari, ut ophiusam herbam bibere cogantur, qua pota, ita terroribus & falsis imaginibus afficiebantur, ut mortem sibi consciscerent. Et in Perside ueneficos plecti, ut in amplo lapide caput impingeret, rursusque alio superinducto illud effringerent. Apud quos fama est, delinquentes ante regiam expectare iudicium, ibique pro criminis excessu supplicium pati. Neque praetermittendus Sabatus Aethiops, qui criminis reos non morte, sed uinctos compedibus operi delegando plectebatur: aut Mezentius, qui uiuum corpus putido cadaueri colligando, immanissimo cruciatu necabat homines. Apud praeficos uero Romanorum, ubi quis noxius & exitiale crimen admisisset, nisi die ad populum dicta, & reo de crimine accusato & conuicto, dieque constituta causae dictionis, causaque populi iudicio probata legitime, supplicium capitis de Romano ciue sumere non licebat. Dicebatur enim dies ad populum, a magistratibus aut a tribunis plebis, quibus ius dicendi diem data facultas fuit: nonnumquam a priuatis. Siquidem Lucullus quum nullum magistratum gessisset antea, Seruilio auguri peculato diem dixit: & M. Cotta, uirili toga sumpta, Cn. Carbonem reum postulauit. Eoque producto ad populum, accusatoribus testibusque adductis, si noxae capiti tali & uero crimini locus erat, de reo supplicium sumebatur iudicio populi. In qua re mos erat, ut tam ipse reus qui capitis accersitur, quum ad populum producit ad iudicium diem, quam amici & necessarii, quique proximi aderant, prius quam in suffragiis tribus irent, squalida obsoletaque ueste, stentes & sordidati, barbam capillumque summitant, & poenam deprecantur, ut eo squalore & habitu deformi, populum ad miserationem pietatemque adducerent. Legimus in iudicio M. Manlii, quum causam ad populum diceret, ne conuictos quidem sanguine, in capitis dimicatione & dubiis rebus uestem mutasse. Et inter clara nomina reorum, Appium Claudium, quum a tribunis plebis dicta illi dies esset, non modo facie reorum non fuisse, sed tanto spiritu & tam contumaci uultu causam egisse, ut manente ferocia animi, tribunos perterrefaceret. Contra uero, quum in exilium Cicero ageretur, praeter senatum uniuersum, ultra uiginti millia hominum sordidas uestes & faedum corporis habitum induisse, ut ob illius calamitatem se quoque funestos & in ignauo dolore esse ostenderent. Fertur tamen Scipio Aemilianus, quum esset sibi dies dicta ad populum a Claudio Asellio tribuno pl. & reus causam diceret, in discrimine mortis praeter reorum morem, barbam rasitauisse, & nitida ueste fuisse: & Cato Censorius amplissimum innocentiae testimonium tulisse, quod ab inimicis quinquages criminis postulatus, in foro causam dixit, & iudicium uotis absolutus semper. Sicut Aristophontes Athenis nonages & quinquies causam dixit, & uictor fuit. Herodes uero qui apud Hircaniam accusaretur, ad causam dicendam purpuratus, & armatorum septus praesidio in forum uenit, & iudicium euasit. Primumque populi Romani iudicium post exactos reges de Martio Coriolano fuisse traditur, & C. Galba, qui quum in collegio sacerdotum esset, iudicio populi condemnatus fuit. inde ut iudicio populi de capite Romani ciuis decerneretur, consuetudo mansit. Quinetiam non solum de ciuis Romani capite, sed nec de bonis, nisi ex decreto senatus & populi placito, aut eorum qui ius dicunt, omnibus sententis statutum fuisset, decerni lege nihil poterat. Ipsi tamen qui reus agebatur, ne imparatus & insciens accederet ad causam, cuncta quae ab accusatore mouenda erant, per custodem debent innotescere & significari, ut diluendi criminis & obiecta purgandi facultas foret. Accusatori uero subscriptores aderant, qui ea quae accusationi conferrerent, summissius suggerebant & praebant. Reo quoque laudatio iudicialis seruabatur, ut si cri-

men obiectum dilueret, aut merita praualerent, amici ad miserationem populum flecterent & circumagerent. Quod deinde Pompeius lege lata fieri uetuit, laudationesque solitas pro reis usurpari, prohibuit: qui quum Numantium Plancum in iudicio laudaturus postea accessisset, Cato qui iudex aderat, aures manibus obserasse fertur, dicens laudationem quam lege a se lata fieri prohibuerat, lege auersante audire nolle, quod legum ipse lator & euerfor esset. Lacedaemoniis quoque Lycurgi lege cauetur, ut nisi in conuictum & praetoris iudicio condemnatum, nulli poena noxae merita inferatur. Quam legem Agesilaus cum de reo omnium nequissimo sumendum supplicium foret, quod in patriam conlularat, abrogauit: ne diu negocium discutiendo, poenam iure debitam frustraretur. Fuitque constitutum, ut aequalibus uotis super uindicando facinore in diuersa trahentibus, pro reo iudicium staret, quod uidebatur aequissimum, id quod saepe ab Atheniensibus factitatum est. Nam quum de extinguendis Mitylenis suffragatores paribus uotis dissentirent, Diodoti sententia peruicit, quia lenior. Et quauis ueteribus Romanorum mitissimas placuisse poenas legamus, lapsis postea temporibus, a principibus quos nulla fatietas poenarum cepit, multa irae atque inuidiae faeda exempla edita inueniuntur, ultimisque cruciatibus & crudelibus suppliciis saepe in noxios uindicatum. Nam & tunica fomentis igneis illita, ad palum deligari adurebantur, uel grandi stipite a summo ad imum adgebantur, ut igne accenso, crudeli cruciatu excarnificati interirent; praeterque equuleos, fiduculas, ergastula & cruces, circumdatosque corporibus ignes, lacerationes membrorum & incurfus bestiarum, aliosque enectos ueneno & fame, & dictu faediora exempla, quae exequi longum esset. Conspicuum sumptum fuisse supplicium de regibus autores memorant: namque Antigonum Iudaeorum regem Antonius, indicta causa, quod ante id tempus nulli regum contigit, securi percussit. et Agrippa Bogum Maurusiorum regem, Antonii partes sequutum, supplicio affecit. Fuitque propterea, magistratus apud Cumanos, quem Phylactum uocant, cuius erat munus, in frequentem senatum uenire, regesque manu apprehensos, de quorum iudicio agebatur, detinere: donec de illorum praemio aut poena patrum decreto statueretur. Quod si is qui reus agitur, & capitis accersitur, praedicta die in iudicium non uenit, uel domo abest, mos Romanus erat, ut ante fores adium nomenclator tuba illum ad causam dicendam quatuor diffinitis in locis citaret, neque ante fas erat in eum capitis iudicium dari; aut de noxio supplicium sumi, quam discussa causa, crimine probato, & reo conuicto, ne inauditi & indefensi perirent. Iudices uero, qui pro excessu criminis litem daturi erant, conceptis uerbis se nihil habere, nihil precibus dare, sollemnissimum iusiurandum praestare cogebantur, quod mox deprauatis iudicibus, fieri desitum est. Hoc quidem iusiurandum apud Aegyptios sanctius praestabatur, in haec uerba: Ut ne regis quidem minae, aut iussa, a recto bonoque illos deducerent, aut transuersos agerent. Apud Athenienses iusiurandum iudices praestant, se secundum leges sententiam duros, & causam diffinituros. Iudicium uero de nocente sic fiebat, ut praetor tribunal in primis ascenderet, noxio post terga ligarentur manus, misso praetorio silentium fieret, legitima deinde praetoris proferrentur uerba: classicum ad spectaculum postea canerent, suppliciumque de noxio sumerent. Quod plerumque non statim sumebatur: quippe senatusconsulto Tiberij tempore, & per alias constitutiones actum fuit, ut damnatorum poena in decimum semper differretur diem.

Locus ex Ciceronis oratione pro Milone explanatur, & quae regiae, quaeque atria Romae fuerint.

Caput VI.

Cum Romae in gymnasium literarium, quod plerique eruditorum conuenerant, nos quoque laxandi animi causa quandoque uentitaremus: doctor ibi quispiam, Tullianae lectionis, ut ipse aiebat, professor, ingenio alioque excolto, sed suae laudis plus quam satis esset uendicator, multo audiore circumdatus, Ciceronis orationem quam pro Milone inscripsit, magno ingenio elaboratam, publice apud complusculos lectitabat: eiusque dispositionem & constitutionem, communesque locos, singulasque partes & colores, aliaque oratoriae artis documenta, disciplinasque rhetorum, per numeros nouis & exquisitis modis, ex intimo artificio adnotabat. Cumque uerba ex ea lectione percenteret, quibus Cicero, quantum potest maxime Clodium in inuidiam criminemque adducit, eumque

Lacedaemoniis

Vbi adaequaret suffragia, reus absoluebatur. Thucydides in tertio Romanorum supplicia crudelia.

Supplicium de regibus sumptum.

Phylactus.

Reus non comparis in iudicio.

Iudicium iuramentum solenne ante sententiam definitiuam.

Iudicium de nocente quo praetor fiebat.

infesta oratione infectatur, his uerbis: Hæc sica longo interuallo conuersa rursus in me est: nuper me quidē, ut scitis, ad regiam penē confecit. Sic ipse explicabat, ut diceret, hæc regiam fuisse in colle Quirinali, ubi Numā Pompiliū habitasse autores tradunt, quodq; in eo sedem habuerat. Ideo regiam & atrium Numæ ibi fuisse, & de hac Ciceronē intel ligere asserebat. Atq; hæc & pleraq; in hanc sentētiā quum ille dixisset, tenuit nos ad miratio istius doctoris, tam inconsiderate & perperam loquentis, id quod errore mani festo procul a uero esse liquido constat: siquidem non ubicunq; Romani reges belli pa cisq; temporibus habitauerunt, illic regias aut atria construxerūt. Tullus Hostilius primo in Velia, mox in Exquilis aedes habuit: & Tarquinius Priscus supra Nouam uiam; Ser uius Tullius etiam Exquilias incoluit: & tamen nullas hīdem in locis regias habuisse fe rūtur. sex enim aut ad summum septem Romæ fuisse regias, compertum habemus; unā ad ædem Vestæ iuxta forum, quam Numā incoluit, ibiq; atrium regium fuit: eamq; re giam longo tempore præcipuam fuisse quum religione, tum antiquitate, multi prodī derunt: quæ postea incendio Neronis unā cum æde Vestæ deflagauit. Alteram in Cæ lio monte, ubi Tullus Hostilius, quo frequentius incoleretur, regiam ædificauit. Tertiā in Sacra uia, in qua Ancus Martius sedem habuisse fertur: de qua Ciceronem nunc intel ligere Aconius sentit: quippe inter seruos Hipsei & Milonis pugnam inibi commissam, & Ciceronem opera Clodij uitæ periculum adisse tradunt: quauis Acron perperam aliter sentire uisus sit. Aliamq; in Pompeij theatro, quod in campo fuit, fuisse memorat: iuxta theatra enim regias sitas per sæpe inuenimus, sicut Marcelli theatrum quod regiam habuit, ad quam quatuor columnas magnitudinis miræ ex theatro Scauri translatae Plī nius notauit: & Pauli regiam ad Curtium lacum, & aliam in Sacratio. Fuit enim thea trum Marcelli ab Augusto, sed alieno nomine, conditum, quo tempore a M. Agrippa plura & egregia Romæ constructa fuere. Hic enim fuit ille Marcellus Augusti nepos, ex Octauiā sorore & Marcello genitus: cui filiam Augustus paucis ante diebus quā morte sublatus esset, desponsauit. Neque assentior his, qui atrium in colle Quirinali unā cum regia conditum fuisse dicunt: siquidem omnes ab Asinio Pollione atrium libertatis in primis constructum uolunt, quod in templo Libertatis, cōspiciuæ magnitudinis erat. Postea interiecto tempore, Gracchorum pater in Auentino ex mulctaticia pecunia il lud amplius erexit: in quo bibliotheca Græca Latinaq; uisebatur: quod intercurfu tem porum penē collapsum Sex. Helius Pætus, & C. Cornelius censors restaurarunt. Ea quidem atria ædificij genus fuere, continens mediam aream, in quam ex omni tecto plu uia recipitur, columnis quadriariam per singulos angulos dispositis, & epistylis. Fuit quoq; atrium publicum in Capitolio, & atrium Scauri, in quo maximæ columnæ ex præruptissimis saxi collocatae feruntur: & aliud Pōpeij, quæ postea ipsius curia facta est. Legimus quoq; atrium regium iuxta forum piscarium: & duo atria, Meuium & Ti tium: quæ Porcius Cato in Latonijs fecit. Et atrium Vestæ: & Saturium, in quo sacros rum tubæ agna lustrabantur. In colle uero Quirinali, quod regia aut atrium fuerit, nec traditur quicquam, nec inuenitur. Neq; omittendum, plures regias uelut regalis opulē tiæ monumenta, apud plerasq; gentes laudibus celebrari: nam Cirtha & Vtica, Massæ sylviorum regum regiam fuere: sicut Sybaris Colchorum, Libs Antæi: Iolubæ & Za ma, Pergami. Eumenis, Cynaræ Byblus, Gnosos Minois, Deiotari Blutium, Halicarn assus Caria principum, Eleusa Archelai, Napatia Cādacis, regiam fuere: Darij uero re gia ferē Sadracæ in Assyria. Parthorū Susa, ubi hyemē agūt: Ecbatana & Persapolis, ubi æstatem: quam Alexander iniectis facibus incēdit, Indorum regum Taxila. In Aegypto Abydus, Tigranis Artaxata olim Medorū, nūc Parthorū. Mnemonis regia Susis, Attali Trallibus, & Sardis Cræsi regia uisebatur, quā Gerusiam fecere. Cyri autē regia Baby lon fuit, quā Susis anteferre statuerat. Tametsi Persarū mos foret, in montibus regias facere, in qbus thesauros & antiquissimas gazas congregabāt: ut illas uelut amplissimū uir tutū monumentum posteris relinquerent. Mithridatis autem erat Gabijs, & Oenotri orum regum Pandosia: Macedonum Demetrias, Ilion Priami, Scepsis Aeneæ, Tolgus Pyrrhi, Alexandria uero tres habuit regias, unā Lochian promontorium, alterā Timo

Regia 6. aut 7. Romæ.

Cicero expli catus.

Acronis erot.

Atrium liber tatis.

Atria quod gen' ædificio tum.

Atria diuersa Romæ.

Regia apud exteras gētes

Persarum re gia in monti bus.

nium appellauit Antonius. Museum quoq; pars regiarum erat. Etiam in Antiochia Af syriorum regum regia ferebatur: sicut Sogdianæ gentis in Maracanda: Sami, Polycra tis. Alexander autem Macedo præcipue Arabiam, quam sedem imperio delegerat, to tius imperij regiam destinauit.

Quo apparatu, quibusq; ceremonijs apud ueteres defuncta corpora igni tradebantur, qualisq; pompa exequiarum foret. Caput VII.

Quo ritu, quibusq; cæremonijs defuncta corpora efferri cōsueuissent, qualisq; funerum apparatus & exequiarum pompa fuerit, a multis sæpe autoribus in ter cise perscriptum est. In primis obseruatum fuit, ut proximus sanguine, mo riētis corpus, dum trahit animam, amplexus, exhalantis spiritum osculo exci peret, statumq; hauriret: mox decedentis oculos & ora clauderet, usq; ab Homeri tem poribus usitatum: nefas existimantes, a uiuentibus decedentium oculos spectari, tametsi lege Meuia (ut Varro significat) ne filij parentibus oculos sigillarent, cautū fuerit. Na samones uero præcipue curant, ut morituros, quum agere incipiunt animam, sedentes constituant, ne cubantes spiritum exhalent. Post quæ defuncti corpus per interualla con clamatum, propiores affines calda abluere, deinde unguentis ungere, candidoq; amictu induere, ac diebus septem seruare solebant, ara constituta, ubi odores incenderent, quæ acerra dicta est. Græcis uero septemdecim diebus corpora antequam cremarentur, totis demq; noctibus seruare mos erat. Qui quidem amictus nō ex lana, sed lino intexebatur, Aegyptiorum exemplo, apud quos lanæ uestes, nec cum cadauere sepeliuntur, neq; in ædes deorum importantur. Id quoq; a Græcis usurpatum fuit, ut ueste alba cadauer co ronisq; ornarent, & pæana canentes, sepulchro inferrent. Die uero octauo per præconē indicto funere, ne fraudarētur solenni honore supremi dies, ut homines ad honestandas exequias cōuenirēt, his uerbis, OLLV S locto datus est, pclamabatur. Apud Spartanos erat constitutum, ut rege defuncto, equites obitum regis enunciantes cursitent, scemi nacy crinibus passis & libero conquestu, tinnitu ollas pulsent æneas, quibus nec nocte, nec die quies. Tunc audito regis obitu, in oēm formam luctus concedi permissum erat: mulieresq; proxima affinitate, in ueste cādida & capite aperto, ritu Romano ciulātes, fu nus celebrare. Filij uero tecto capite, in ueste pulla parentes efferre consueuere. Apud Græcos sceminæ uiriq; in candida ueste cum coronis, amplissimi uiri exequias profes sanis, qui candido amictu uelati, & fronde coronati, Timoleonem extulere, cui perpetu os honores atq; in foro sepulchrum decreuere: sicut Sicyoni Aratum in ueste alba & co ronis sepulchro intulere. Argiui quoq; in luctu albas uestes aqua ablutas induunt, & in candido amictu funus comitantur. Aegyptij atq; Assyrij funera obfiti squalore & for dibus, ac cæno obfiti, capillum summittentes, & barba detonsa: Milesii uero, erasis capi tibus, plangere consueuerunt: qui mos apud barbaros inoleuit frequens, ut in funere & casibus auersis, iuuenes tonderent comam, barbam ipsi ponerent, & uxorū capita degla brarēt. Persæ quoq; detonsis coniugibus & liberis, lacera ueste, lugubri ululatu, corpo ra efferebant: qui etiam in funere clarorum uirorum seipfos, equos, & iumenta tonde bant. Apud Græcos conuenit, in luctu uiros comas alere, barbam capillumq; summitte re, mulieres uero tonsis crinibus esse: quē morem a Romanis usurpatum legimus, ut so ciferatione, detonsos crines corpori imponderent, qui mos antiquissimus usq; ab Home ro traditur: apud quem Patrocli cadauer opertum amicorum capillis superiectis fuit: & Achilles flauam comam in defuncti Patrocli funere, manib' secuit. Quippe ea lugen ti aptissima putantur, quæ indecora nec usitata sunt. Cuius rei causa, in Lycia affines & propinqui in funere muliebres uestes induunt, ut eam uestitus deformitatem pertæsi, citius a lachrymis abstineant. Macedonibus assuetum erat, ut crines tonsi, defunctos lu geant. Namq; Archelaus Macedoniæ rex, Euripidem tragicum intimum familiarem, cri nem tonsus luxit. In quo facetissimum illud Bionis proditur, perinde lugētes capillum euellere, quasi caluitij mœror leuaretur. Carthaginenses in luctu comas & ora lacerāt, & hubera plangūt, idem Græcis in usu fuit, ut in luctu capillum manu discindant, & co

Nasamones,

Græci,

Spartanorū ritus, rege de functo.

Filij paren tes effererāt. Alba uestis lu gubris apud quos.

Luctus indi cia comæ de tonsis & bar bā.

Græcorū & Romanorū mos.

Iliad. N.

Lyci,

Macedones.

Bionis dictū, Carthaginē ses & Græci,

AEgyptii in obitu regis,

mam uellant, uicq; defuncti uxor in fletu oculos, corrumpat, quasi hoc munus morientis foret. Aegyptiis quoq; tradit mos, ut in obitu regis singuli capita luto deturpent, & nudatis mammillis mulieres, uiricq; pectora plangant; atq; in deformi illuue, septuaginta duos dies cibis animantium, uino & omni paratu abstineant: ac recensentes regis uirtutes, crebris eiulatibus luctum renouent. Si uero feles moriatur, in luctus & moeroris signu, sola supercilia eradant. Apud Lacedaemonios obitu regis enuciato, Spartiatae ferui & mulieres, ingenti coacta manu, laceratis crinibus, abscissa ueste, cu uocibus & ululatu frontes manu plangunt, & capite conuerberato, interitu miserates eum fuisse optimum regum, uoce significant: quem morte sublatum, omni genere honorum uelut diuinum cumulari Lycurgus lege sanxit. Ideo prauauit mos, regum & optimatum in funebri pōpa, ubi dolore intestino premuntur, ut decoris immemores, cinere caput aspergant, faciem deturpent, tunicam discindant, humi iaceant, comam uellant. Contra uero Thraces; nam defunctos cum cantu & luxu, lasciuicq; gestulatione, patrium carne canentes, efferre soliti sunt. Massilienses quoq; nullo dolori indulgentes, funera cu necessarijs adiecto conuiuio celebrant. Cimbri & Celtiberi, siqui in acie morte oppetunt, gaudio exultant: si autem morbo affecti decedunt, in squalore & luctu sunt. Pellibus quoq; uestiri Romanos diebus luctus, & qui funus facerent, cuiuscq; cura & procuratio funeris erat, praetextam pullam induere, apud multos inuenio. Solitos etiam illorum corpora qui magistratus & honores gesserant, in praetexta purpura, togaq; consulari uel senatoria, uirosq; triumphales in tunica louis, plebeiorum uero in toga plebeia aut pallio efferre, & cum eisdem illa cremare saepe compertum est. Lecto igitur constrato purpura aut linteis splendentibus, & in eo defuncti corpore locato: post ultimam conclamationem, tibicine praecedente qui naeniam funebrem, qua laudes defuncti & facta recensebat, tum pudorem, integritatem & fidem, non saltabudus, ut olim, sed stans Phrygio modulo caneret, funus procedebat. Is enim modus erat ad moerorem accomodatior, quod ideo institutum ferunt, quasi in illas aeternas amoenitates, ac in sedes & cocilia piorum post funera recepti uideantur: tamen si multi hoc funeris solenne, & oem apparatus praetermitti iusserint. Quippe M. Aemilius Lepidus princeps senatus decedens, praecipit filiis, ut sine linteis, sine purpura & tibicine funus sibi facerent. Et Atticus Pomponius, multiq; clari uiri sine pompa funeris efferri uoluerit, praeficasq; quae luctui praesent, aduocare, uel precio conducere solebant, quae cantu & funebri carmine lamentarentur, uitamq; & praecleara gesta, summasq; uirtutes non sine miseratione laudarent. Nonnunquam mimos qui personas effingerent, ac facta dictaq; representarent, adhibebant. Quas quidem naenias Graecis in luctu saepe decantari inuenimus, qui apio coronati, defuncti laudes recensere carmine, quod Ialem uocant, & res memoratu dignas, claro praconio celebrare assuerant. Senatoribus uero & patricijs, atque summis ducibus, tuba: minoribus & plebeijs, exequiali tibia canebant siticines. Quam tibiam non in funeribus modo, sed in sacris, in ludis, & conuiujs adhibebant. Imperatorib; etiam pluribus tubis moestum clangentibus, quod a Caribus & Phoenicibus deducti autumant, qui in funebri pompa breuibus tibijs lugubre canentibus, uti consueuere. Deferedi uero feretrum, propinquioribus uirilil sexus dabatur munus. Itaq; filij parentes, & fratres sorores elatas funere deferebant: nonnunquam serui libertate donati, plerunq; senatorij, praetorij & consulares, quicq; amplissimis honoribus functi erant, imperatorum & consularium uirorum feretrum detulere. Quare Pauli Aemilij, qui de Macedonia triumphauit, legati Macedonum: & Syllae dictatoris feretrum, senatores & sacrae uirgines extulerunt. Et Metello filij tres consulares, duo triumphales, unus censorius, & alter praetor lectum subiere. Dumq; effertur, insignia honorum quos gessisset, ut fasces, secures, lictores, armaq; & dona militaria, coronasq; omnis generis quas in uita meruisset, uexilla, atq; urbium dona & legionum, spoliaq; hostium, ac munera quae quis daturus erat, expressosq; cera uultus, & decora maiorum totiusq; familiae longo ordine simulacra, & gentile stemma praeferebant ab ultima origine, quanto cum poterant apparatu. Quare C. Caesar in amita funere, Marij statuas pro decore familiae detulisse fertur, Et Tiberius in Drusi funere originem luliae gentis, Aeneam, omnes que

Lacedaemo- nsi.

Thraces.

Massilienses, Cimbri Celtiberi

Romani. Qui magistratus aut honores gesserant,

Ritus efferendi funus.

Naenia.

Qui funeris pompam con- temperant, Praefica.

Naenia. id est M. Senatores Patricij Plebei Imperatores.

Feretrum qui ferebant. Imperatorum & consularium uirorum feretrum a quo b; ferebatur.

Pompa funebris.

Albanorum reges, Romulum & Appium Clauum, caeterasq; Appiorum effigies longo ordine produxit. Ferunt quoq; luniam, quae Cassio nupta fuit, uiginti clarissimarum familiarum imagines, uelut indicium splendoris & uetustatis familiae, in funere praefessore: inter quos Manlios & Quintios, Cassiumq; & Brutum. Nonnunquam, ut ampliore efferrentur funere, plures defuncto strauere lectos, qui instrati in pompa funeris ante lectum: sicut de Sylla, cui sex millia, & Marcello, cui sexcentos praefatos legimus. Tum si qui ab eo serui manumissi & libertate donati fuerant, illi praecipue, qui fide insignes a domino cogniti forent, herilem interitum miserantes, pleni lachrymarum, elatum corpus praecedebat pileati, aut alba lana capitibus uelatis: qui quanto plures erant, tanto plus nominis laudisq; dedere, q; familiam totam decedens dominus, tantis muneribus cum currum fuerant prosequuti, eiusdem defuncti corpus pileatos in pompa funeris praefesse inuenimus. Q. Terentium Cullionem, quem Scipio Aphricanus seruitio exemerat, quicq; triumphantis currum capite raso fuerat prosequutus, eiusdem elatum corpus pileatis habitu, capillo demisso, in ueste pulla aut cerulea, ut Cato significat. Quum enim adolescentis funus facerent, ceruleum frequentes induebant. Apud exteros uero phaeum induit, qui inter album & nigrum fuisse color traditur. Nonnunquam senatu uniuersorum funus efferrent, comitantibus. Funeris enim haec lex erat, ut, praecedente pompa funebri, uiui sequantur, tanquam haud multo post morituri. Interim lectulo pleriq; flores & corollas iacere, nonnulli unguenta & odores, alij dona cumulare. Idq; noctu & obscura luce, ideo ardentis faces adhibebant. Nam die funus efferre, uetusto more non licuit: quod Demetrius rex cauit edicto, ut ante lucem uel post crepusculum efferantur corpora: die uero non liceret. Saep tamen imperatoris aut ducis, qui occubisset in acie, funus milites quantum poterant militaribus studijs celebrarunt. Ea pompa fuit, ut arborum matae instructaeq; legiones in turmas & centurias cum uexillis militaribus inuersis, aut abiectis militiae insignibus, defunctum comitentur: phalerasq; equis detrahant, ensium mucrones & lancearum cuspides humi deiectos ferant, & rogum lustrat. Id quod apud Graecos etiam seruari meminimus. Rogo igitur extructo, & pyra cupresso circumdata, propter grauem cremati corporis nidorem, ne tetro odore abigerentur proximantes, ac desuper defuncto corpore locato, illius oculos antequam cremaretur patefacere, & caelo ostendere mos erat. Apud alios tricentem in os defuncti, tanquam nauulum, impone re: quem apud inferos dari pro portorio opinio fuit & uana superstitione creditum: quod apud Hermionenses uetabatur, quia pronus inde ad inferos descensus erat, quasi nauulo non indigerent obituri: sicut circa exitum Syrtium fuit Lethes amnis, & in Epitro atq; Heraclaea pontica Acherusius specus, quae usq; ad inferna patere dixerunt, & contra Laodiceam os Plutonium, in quo omne animatum moritur, & in Tanaro Laconiae inferni ostia, & spelunca per quam Cerberum educunt & furiarum templum esse ferebatur. Gallis uero mutuam inuicem pecuniam dare, quam apud inferos post obitum redderent, in usu erat. Praefica assistente, & lamentabili carmine populum rogo circumdatum ad complorationes & lachrymas prouocante, populo etiam largis fletibus, & patri comploratione respondente. In quo luctu quaedam ad miserationem canebantur carmina, & uersus ad tibiam cum laudibus & lachrymis pietatem, humanitatemq; & defuncti interitum miserantes. Eam uero pyram pro dignitate & honoribus, quibus in uita functus erat, & prout amplissimos magistratus & imperia gesserat, modo maiore, modo minore extruxere. Fuitq; lege duodecim tabularum cautum, ne de lignis politis extrueretur: donec per funerum ministros, qui pollinctores dicti sunt, corpus igne superposito cremabatur. In qua extruenda id seruatum est, ut praeter arida ligna, papyri quoque, quo facilius crementur, nonnunquam crocum & uinum affatim apponant. Germanis struem rogi nec ueste, nec odoribus cumulare licet, sed sua cuique arma, & suus equus adijcitur rogo. Corpora uero clarissimorum uirorum, nisi ex lectissimis lignis

Lecti defuncto strati.

Liberti in funere herili.

Vestiu lugubrium color. Apud exteros. Phaeus color.

Lex funeralis.

Interdum non efferbant mortuum. Pōpa funebri.

Imperatoris aut ducis qui in bello occubisset.

Cremandi corpora mos & caremonia. Triens in os impositus.

Lethes: Acherusius.

Os Plutoni.

Inferni ostia. Galli.

Pyra extruenda ratio.

Pollinctores.

Pyra apud Germanos.

certi generis, concremari sine ullo funeris solenni permittitur. Dumq; igne accēso cor-
 pus ardebat, pro dignitate, proq; opibus, quibus quisq; potens erat, ita amici & affines,
 qui que coniunctissimi aderant, quæ chara habebant & præcipui cultus, cum gemitu &
 questu miserabili, in luctus & grauiſſimi doloris signum, ignibus iaciebant. Itaq; multi
 uestes triumphales, ensesq; & balteos, nonnulli arma militaria; mulieres uero, ne studio
 uincerentur, ornamenta sua, armillas, zonas, mundumq; muliebrem, uittasq; uirginalis
 comæ; aliq; retortos cincinnos & torques, ac bullas prætextasq; liberorum flammæ indi-
 dere: thuraq; unguenta & odores omnium generum, quos lancibus ferebāt. Quare mul-
 tos copia odorum ad pyram exanimatos, & præter infinita odoramenta, in funere Syl-
 læ, statuam iustæ magnitudinis ex odoribus absumptam comperimus. Quæq; defuncto
 charissima, & cordi fuisse arbitrabantur in uita, quarumq; rerum mirum & efficax stud-
 um fuerat, ut scuta, gladios & arma, canes, dilectos equos, luscinas, auesq; ad eundem
 rogam trucidatos, ut unâ cū defuncto cremarentur, igni tradebant; pleriq; uero seipſos.
 Vnde exemplis palam factum nouimus, multos accensis dominorum rogis, doloris im-
 paciētes, uel uolentis sibi manus intulisse, aut igni pariter absumptos esse. Quod etiam
 de canibus qui charitate dominorum in flammam se iniecerunt, memoria proditi est. Nam
 Hieronis & Lyſimachi canes, accensis rogis dominorum, in flammam se iniecerunt, & uno
 incendio aruisse tradunt. Qui etiam erat Græcorum & Aethiopum præcipuus mos, ut
 comas ad rogam dissecant, corpori que & igni imponant: boues & pecora, equosq; &
 canes in ignem mittant, uinuro que & oleum fundant. Ut que rege morte sublato, fami-
 liares, & qui cum eo coniunctissime uixerat, charitate principis uim uitæ sibi ad rogam
 afferant, unâ que morte intereant. Indorum peruulgata historia est, ut uiro defuncto,
 quæ charissima coniunx in uita fuerat, eodem igne absumatur, unâq; cōcremetur. Thra-
 cibus & Getis erat iste mos, ut uiro defuncto, præcipue dilecta coniunx, maximo cultu
 ornata, ad tumulum duci, & a propinquiore macerari, eodemq; tumulo humari debeat.
 Gallis uero, ut serui clientesq; cum dominis patronis ue unâ cremarentur uiuentes, ead-
 dem que pyra intereant. Gerri Scythica gens, defuncto rege, in tumulo ubi cadauer
 odoribus delibutum erat, præcipuam cōcubinarum, pincernam, coquum, agasonem, ac
 ministrum, unâ tumulare, equosq; & L. ex ministris ad rogam præfocare assuerat. Græ-
 cis uero usurpatur, ut imperatore aut duce fato perfunctis, funus efferatur solēni pom-
 pa & apparatu regio: captiui que & milites circa rogam digladiantur, ouesq; & boues
 macentur. Utq; in omnem formam luctus concedatur, equi uiriq; tondeantur, propu-
 gnacula cōcubinarum diruantur, templa lapidentur, aræ subuertantur, Lares abiciantur,
 partus exponantur, cibo abstineant, ignis extinguatur, atque in pompa funeris, magistra-
 tus, sacerdotes, pueri atque iuuenes cum trophæis, coronisq; & armis militaribus sus-
 nus prosequantur. Cœnas quoq; ferales apparari & crateres lacte, uino & sanguine, nec
 non mella & crocum ad rogam inferri solita inuenimus, ut unâ cum defuncto cremens-
 tur. Fuitq; moris Galatarum, ut defuncti familiares & affines, inscriptas epistolas ad ro-
 gam coniciant, uebut apud inferos mortui illas mox lecturi forent. Funebremq; lauda-
 tionem, optimates & grandes natu, aut proximi necessarij in honore positi, de laudibus
 defuncti habere, ac solenni laudatione illius facta dictaq; & totius uitæ cursum, malo-
 rum que laudes recensere assuerant. Primus enim Valerius Publicola, mortuo Bru-
 to, supremas ipsius laudes accurata oratione prosequutus fuit. Inde institutum, ut claros
 rum uirorum in funerib; solennis laudatio esset. Nam & Appij decemuirii defuncti lau-
 dationem sequutis temporibus plebs æquis auribus audiuit. Et Scipionē in funere supre-
 mo, ut hominem diuinum, Maximus commendauit. Fuitq; in usu apud Aegyptios, rege
 defuncto, anteq; iusta dentur, per sacerdotem qui proximam tenebat dignitatem, omnē
 uitæ seriem, & ipsius dicta factaq; & an fuerit fortissimē præliarius, an uero segnis & de-
 uales, ex alto suggestu in maximo omnium conuentu perlegi & recenseri: & si uicia præ-
 ualebāt, honore funeris priuari, atq; insepultū cadauer abici. Si uero uirtutes præcelle-
 rēt, omni honore cumulari, unguētis deliniri, & laudib; celebrari. Reliquos uero cuiusq;
 fortis homines, ita laudari, ut sine ulla opū fortunarum ue mētionē, solam religionē, iu-
 stitiā, pietatemq; cōmendarēt. Apud Indos uero multa secula uiguit mos, ut quū moris

quispiam, pro foribus domus, magistratus cui hoc munus impēdebat, antea uitam
 moresq; describat: ut uicia laudesq; innotescāt omnibus, & palam fiant. Ferturq; Fabius
 Maximus præ cæteris unus, qui in funere filij intestino dolore affectus, oratione nō in-
 fracta ad populum ipsius laudes magno spiritu disseruit. Quod à Græcis simile quod-
 dam accepimus, ut defuncti laudes solenni oratione, & longo perito proœmio, profe-
 quantur. Proditurq; primus Pericles fuisse, qui carmine & laudibus eos qui in bello Pe-
 loponesiaco pro patria occubuerāt, prosequutus fuit. Alij uero Solonem Græcis fune-
 brem orationem primum inuenisse ferunt. Et quanuis à principio uirorum tantū gesta,
 nec mulieres laudare consueſſent; quia tamen Camilli tempore collatum aurum, ut se
 populus Romanus à Gallis redimeret, dederunt; cautum fuit, ut in earū funeribus, sic
 ut in uirorum, solennis laudatio esset. Nono uero die reliquias defuncti & cremari cines-
 res, mater, soror & propinqui, affines que nigra in ueste & effusis comis, aut pontifices
 & sacerdotes, nonnunquam primores patrum perfuncti honoribus, tunicati & discin-
 cti, lotis manibus & nudis pedibus, ossa à cinere separare & colligere, eaq; lacte & uino
 lauare, & deos manes aduocare: Græci uino & unguento inspergere solebant, cum que
 odoribus effusi in lachrymas, in urna condere, & linteo uentilare. Fuit que seruatum
 apud Indos & Aegyptios, regum funebres tunicas, quo cineres cremati à reliqua fauile
 la distincti iaceant, ex licio, quod igni non absumitur, conficere, eas q; ad rogam defun-
 ctum corpus induere. Quippe in Carysto lapis nascebatur, qui uelut lana intextus, nul-
 lo igne adurebatur. Tunc postquam defuncto conclamato, & nomine deplorato, satis la-
 chrymarum luctusq; fuerat, ipsiq; ter aqua aspersi & lustrati erant; omni munere abso-
 luto, supremum Saue & Vale, tanquam nunquam eos uisuri ultra, conclamabant: & à
 præficalibus officijs iustisq; persolutis, post lamenta & conclamationes, LICET
 dicebatur, qua uoce missum populum faciebat. Quicq; funus prosequuti, quicq; comites
 fuerant, uelut supremo functi officio, ad proprios lares reuersi, aqua aspersi, ignem sus-
 pergradiebantur, hoc se piaculo ex funere expiari arbitrati, quod expiationis genus sus-
 fitionem dixere: cuius rei causa serias sæpe indixerunt, quæ Denicales dictæ. Græci ue-
 ro aqua lustrantur pura, eademq; expurgantur, in qua torrē ex altari extinxissent prius.
 Scythæ post funus amicos excipientes, epulum præbebant cadauer comitantibus. Per
 acto igitur funere, ubi à luctu quieuit animus, uiscerationem & ludos funebres, plerūq;
 gladiatorios muneratq; Græcis gymnica certamina & equestria in defuncti memoriā
 populo dari seruatum est; nonnunq; nauium cursus & naumachiam. In qua uisceratiōe
 fuit institutum, ut omnia carius uenirent: quare ad pollinctum emere, sermo percrebuit.
 Ferturq; Numæ edictum, ne pisces qui squamosi non essent, ad pollinctum emere fas fo-
 ret: scilicet ne nimis magno in funeralibus cœnis mercarentur obsonia, quæ cœnā pollin-
 cturā dixerunt. In qua, etsi nihil deesset, omniaq; affatim suppetere, lætari tamē minime de-
 cebat. Fuitq; institutum, ut per uini cibiq; lenimen, defuncti desiderij leuaretur. Præter
 quam erat cœna exequialis, quæ senibus & his qui multum ætate processerant, dabatur:
 in qua pransi, discedētes post supremum officium, alter alteri ualedicebat; quam Silicer-
 nium uocant. Athenis per funeri præfectos epulū apud defuncti maximē necessariū da-
 ri consueuit. Argiuorū uero institutum fuit, ut defuncti affines, statim ab excessu Apol-
 lini sacrificēt, & trigesimo post die Mercurio, Apollinisq; sacerdoti hordeū dent, ignēq;
 extinguant, & rursus accendant, carnesq; uictimarū percoquant, quibus postea uescun-
 tur. Eos quidem ludos apparatu magnifico, continuis IX. diebus, in hisq; gladiatorum
 paria, q; uenalem sanguinē habebāt, Romani exhibere: ad quos intromitti matronas ne-
 fas habitum. Idq; adeo usu & moribus interdictum fuit, ut P. Sempronij uxori, quod lu-
 dis funebrib; interfuisset, repudiū dederit. Domi quoq; & in loco celebri, defuncti ima-
 gines in memoriā posteritatis, plerūq; cereas, aut marmoreas, uel æneas: colūnas quoq;
 cum trophæis & titulis, ac magnificētissimis decretis, publico concilio erigere & res ge-
 stas monumētis inscalpere, leuandi desiderij causa, antiquo more seruatum est. Quas eri-
 am iniuria cæsis ciuib; sempiterno æuo duraturas, publico decreto crexerunt, ut gratiā
 benemeritis ferret. Apud Lacedæmonios, his q; in re militari facinora gesserāt fortia, sta-
 tuas & colūnas paritē cū elogijs post obitū dedere. Rege uero defuncto, ipsius simulacrū,
 L. iij

Laudatio fu-
 nebris apud
 Græcos.
 Orationē fu-
 nebrem quis
 primum ha-
 buerit apud
 Græcos.
 Mulieres etiā
 in funere lau-
 datæ.
 Cineres collū-
 gendū mos.

Tunicæ fune-
 bres regū In-
 dorum & A-

gyptiorum.
 Lictum.

Licet.
 Lustratio post
 iusta funeris
 absoluta.
 Sufficio.
 Denicales fe-
 riæ.

Viscerationes
 & ludi fune-
 bres.

Emerere ad pol-
 linctum.
 Pollinctura.

Silicernium.
 Athenienses.
 Argiui.

Ludorum fu-
 nebrum appa-
 ratus.

Imagines &
 colūnæ in
 memoriā de-
 functi cre-
 ctæ.
 Lacedæmoni-

Tēpus luctus
& qua aetate
defuncti in-
defecti erant,
aut contra,

ita ut uiuus appareret, in toro purpura & auro instrato effinxere. Tempus uero luctus, ut erat à Numa cōstitutum, posteri seruauere: qui puerum trimo minorem, nec lugeri, nec plangi uoluit. Id quod in Thera una ex Cycladibus seruatum legimus: in qua pueri citra septennium, aut homines ultra quinquagesimum annum indefecti fuerunt: quod illi rapti immaturo funere, uix primum uitæ limē attigissent, isti autem satis diu uixissent. Neq; ultra menses decem, filios parentum, aut uxores uirorum mortem desistere statuit. Quod lugēdi tempus, patri & filio, æque fratri & sorori commune esse uoluit: ultra uero non licuit, ne luctu indefesso & lachrymis nunquam desinentibus domus & familia funestarentur: itaq; post annum parentes filiorum, & fratres sororum funera desistere uoluit: ab eo enim tempore lamentis patere iussum est. Tamen nullum lugendi tempus uiris legitimum fuisse nōnulli credant, annumq; sceminis tantum præfinitum ad deplorandum: masculis non item, infra quem alteri nubere non licebat, & concepto necdum edito partu, uetabantur. Marcus tamen Antoninus Philosophus, ne ultra quinque dies lugerent Romani filium sibi morte sublatum, summæ spei adolescentē, edicto inhibuit. Quintus uero Maximus filio consulari, & Lucius Paulus duobus paucis diebus amissis, & Marcus Cato, mortuo prætoris designato filio, non luxerunt. Marcus quoq; Bibulus consul, quum toto cōsulatu domi delituisset, quo die de obitu duorum filiorum certior fuit, in senatum uenit, & munus consulare obiuit. Quod de Anaxagora & Xenophonte traditur, & A finio Pollione, qui quo die filiū amisit, in conuiuio luxit. Contra Pericles, quum animo infracto semper fuisset, amisso Paralo filio, magnitudine doloris uictus, lachrymas haberes dedit, & eiulatus nunquam desinens. Filios uero minores decennio, tot mensibus quot annis uixissent, à parentibus lugeri statuit. Sed nec uxores à uiris, nec sponsas lugeri fas putauit. Tempore uero luctus, matronæ purpuram aurumq; deponunt, atrasq; uestes induunt, & in pellibus degunt: nec illa resumere, donec eluxerunt, licet. Viri autē senatorij laticlauum & annulos aureos exuētes, pullas uestes sumunt: barbam capillumq; summittūt. Piceas quoq; & cupressos, ueluti ferales arbores & Diti sacras, in lugubri domo patritioq; amissis fratribus, liberis & propinquis, apponere mos erat, Græcis uero funesti, & q; exequias duxissent, ut lapidē lesbio extructas domos incantant, q; subtristi esset aspectu. Atheniensibus Solon flebiles lamentationes, & cætera dolorem testantia, uelut inania & nihil uitæ proficientia, sustulit. Lycurgus uero Lacedæmonijs XI. dierū spatium luctum terminauit. Quod à Thracibus & Massiliensibus usurpatum legimus: q; quotidianas lachrymas & funesta omnia, ac sordes lugubres in funere inhibuere. Luctus autē & mæror patrius intra lugendi tempora ob plurimas minuitur causas: ut si liberi nascerent, si pater aut filius, frater aut uir, ab hostib; capti reuertissent: aut cum propior affinis, q; q; lugeret, domi natus foret: uel si puella dabatur nuptui. Publicus uero, si lustrum fieret, aut uota soluerentur, uel sacra Cereris instarent. His cū casibus, domum aut familiam in squalore & sordibus esse non decebat. Hoc quoq; notare contentus sum, neq; puerū minorem septennio, priusq; omnes geniti dentes forent: neq; fulmine ictos, qui uita functi essent, rogis imponere, aut corpora cremare: neq; hominē uita sublatum, ferijs publicis efferre licuisse. Quodq; quoties plura cadauera & acruata corpora urerent, aut incendi curarēt, solitos esse funerum ministros, denis uirorum corporibus singula muliebria adijcere, ut unius adiumento cætera facilius deflagrarent.

Miraculum Tritonum & Nereidum, quæ uarijs in locis tempestate nostra comperta fuerunt.
Caput VIII.

TRitonem & Nereidas, hominesq; mari genitos, quos marinos appellat, præterquam q; apud Pliniū naturalis historiae nono legeram, nostra quoq; tempestate conspicuos fuisse, multa documenta sunt. In memoria mihi est, cū adolescentulus ego in porticu nostra Portanouensi Neapoli quādoq; diuerterem, Draconetum Bonifacium Neopolitanum, patritiæ gētis & inelytæ familiæ uirum, ut in homine militari, facundia florentis, & multarum rerum cognitione clarum: tunc senectæ uenerabilem, & debilitate pedum inualidum, in conuentu maximo, præsentē atq; audiente me, referre solitauiſſe, se dum in Hispania militaret, marinum hominem uultu & corpore prorsus humano, absoluta similitudine pubetenus: postremis uero in piscē

Homo mari-
nus.

definētibus uidisse, in melle ex ultima Mauritania & Oceani finibus ad regulos, sub gibus stipēdia faciebat, & honestum ordinem duxerat, pro monstro allatum. Fuisse autē facie hominis uetusti, capillo & barba hispida atq; hirta, colore ceruleo, statura procerā & maiore humana. Alis quoque tenui cartilagine, quibus marinos fluctus secabat, & mēbrana passim interlucēte munitum. Et hanc rem non sibi tantū, sed plerisq; summæ nobilitatis uiris, notam & conspicuam fuisse, dicere. Sed ne quis hoc uanū aut commentitiū fortasse putet, Theodorus Gaza uir Græca facundia clarus, & philosophiæ præceptis imbutus egregie, apud locumnum Pontanum, ad quem frequens uentitabat, compluresq; nostrates, scitē admodum & luculenter ratiocinabatur, se dum in Peloponesso ageret, & scæda maris tempestate oborta, durissimo tempore anni, nonnulla pisciū monstra procellæ ad litus illisissent, inter cætera uidisse Nereidem in litore, fluctibus expositam, uiuentem iam & spirantē, uultu haud ab simili humano, facie quoq; decora, neq; inuenusta specie, corpore squamis hirta ad pubem usq; nisi quod cætera in locustæ caudam desinebant: ad quam prope uisendam cum frequens concursus fieret, ipseq; & nonnulli ē propinquis oppidis uicini affinesq; eō se contulissent, illam frequenti turba circumdatam, mœstam & animo consternatam, ut ex uultu coniectari erat, in litore iacentem, crebroq; suspirio fatigatam conspexisse: mox cum à tam frequenti corona inspiceretur, scq; in sicco destitutam uideret, præ dolore gemitus spirantes & lachrymas haberes dedisse: cuius misericordia motus ipse, ut erat mitis placidusq; cum turbam decedere de uia iussisset, ipsam interim brachijs & cauda, quo maxime modo poterat, humi reptantem, paulatim ad aquas peruenisse. Cumq; se præcipitem magno nixu in mare dedisset, ingenti impetu fluctus secare cœpisse, momētōq; temporis elaplā ex oculis, nusquā apparuisse. Georgius quoq; Trapezuntius uir multi nominis & magnæ eruditionis, aperta professione referebat amicis, se cum haud procul à litore in fonte quodam spatiaretur, puellam conspexisse elegantia forma undis extantem pubetenus, & quasi lasciuiet, subinde emergentem summergentemq; se, quoad usq; se conspectam intellegens, haud amplius apparuit. Sed super omnia in nostro æuo haud ab simile factum accepimus in Epiro, profecto exemplum inter pauca memorabile, quod nōnulli proden dum posteris putarunt & actis quoq; publicis testatum est: ad fontem iugis aquæ, ad quem mulieres ex oppidulo aquatum uentitabant, Tritonem seu marinum hominem ē spelunca, quam forte ibi nactus fuerat, obseruare solitum, si quando solam ad aquas accedentem, aut per litus obambulantem mulierem uideret, ipsum ex undis & spelunca leni gressu facitissq; uestigijs desilire, & à tergo accedere, ac uī compressam mulierē ex insidijs adoriri, & ad mare concubitus causa arripere, arreptamq; sub undis deferre cōsueuisset. Quod cū apud loci incolas præbuisset, diligentius marinū monstrū obseruasse, & cum diutule laqueos illi intēdisissent, haud multo post dolo captū, & laqueis uinctū cepisse: cumq; cibo abstineret, extra aquas diutius uiuere negesse, squaloreq; tandē & tædio ad extremam tabem uenisse. Tenebat fama, Veneros eos & flagrantissime mulierū amosios esse: propterea oppidi incolas edicto inhibuisse, ne qua deinceps ad fontem mulier, nisi uiris comitata, accederet. Hæc nos & eiusmodi ab his q; diuersa maria penetrant, & eadē monstra placidis aq; colludētia uidissent, & in occursum nautis, exertis capitibus ab undis occurrisse, & uoces audisse referebant, plerunq; accepimus.

Qui xystici, quæ thymelici apud iureconsultos diſi sint, quōdve officium, & quid nomina designarint. Item qui intelligentur per aquæ aspersores in sacris certaminibus apud iurisconsultum. & quid pancratiastes & pancrattium. Caput IX.

CVM Iohanne Platina uiro docto & antiquitatum studioſo, pro familiari consuetudine sæpe deambulabamus, & omnes antiquitates, ueterumq; monumenta atq; ruinas urbis explorabamus. Dūq; in ueteri sepulchro inter semiruta uestigia in Quirinali, literis mirandæ uetustatis situ & senio oblitteratis, epitaphiū legeremus incalprum his uerbis: L. THENODORVS XYSTICVS, PARIDI THYMELICO BENE MERENTI FECIT. Quærebat Platina, qui xystici essent, qui ue thymelici, nunquid artis nomina uel cognomenta forent. Cumq; meminisse me apud autores, qui xystici dicerentur legisse, quodq; in xystis

Nereid Theodoro Gaza uisa.

bran

Geor. Trapezuntius.

Triton.

Ioh. Platina.

Xyftici,
Xyfti.

Hypæthrae.
Paradromi-
da.

* Cy
Gymnafia
tria in Attica

Thymelici.

Athletarū &
hiftrionum
fpecies uarię

Thymelicū
choragiū.

Ciceronis lo-
cus.
Scenici infam-
es apud Ro-
manos.

Scenicorum
honor apud
Græcos.

1. Athletas
ff. de his qui
not. infra.

Qui in fa-
cris certami-
nibus aquam
afpergerent.

Pæcratiates.

Pancratium

1. qua actiōe.
ſi quis ff. ad
leg. Aquil.

uelut in gymnaliis nudī exercebantur, athletas xyfticos dici reſpōdiſſem: xyftos autem longas fuiſſe porticus ampla latitudine, & gymnaſium ubi ambulatiōes eſſent, & arbores plerunq; digeſtæ: in quibus athletæ hybernīs ſæpe tēporibus luctabātur: quas Græci hypæthras ſeu paradromidas dicunt, inſtar illorū quæ in Attica fuerē gymnafia: quæ tria uel maxime memorantur, Lycæum; *Gymnoſarges, & Academia; qui autem thymelici eſſent, mihi non ſuccurrere, neq; in mentem uenire aſſeuerarem; tum Platina quaſi admirans, ait, nunquid noſtro ciuili iure aliquam de thymelicis mentionem fieri adnotaſſem. Nam de xyfticis ſatis ſibi liquere, pugiles fuiſſe, uel ex eo quod in xyftis & longis porticibus exercebantur: uel quod haſtis decernerent, à Græco uerbo *ξυσος* quod eſt haſta: quare xyfticos ludiones, quod haſtis depugnarent uelut gladiatores, & xyſtar-
chum qui gymnaſio præeſſet, nūcuparunt: thymelicos uero, eiſdem generis pugiones ſeu hiſtriones fuiſſe ſe arbitrari. Si quidem Græci hiſtrionicam, thymelīm nuncupant: *θυμέλη* enim, ſcenam dixerunt: *θυμέλιμος*, ſcnicos & hiſtriones; & niſi quid ſe fallat, de his apud iureconſultos in edictis prætorum mētionem fieri aiebat. Fuere, inquit, athle-
tarum & hiſtrionum ſpecies multifariæ: nam & gladiatores, & pugiles, & thymelici, & pancratiates, xyftici, pantomimi, palæſtrita, & arenarij, ſicut Thraces mirmillo-
nes, ſequutores & retiarij: omnes athletarum, hiſtrionum, & comædorum numero habentur: licet pātomimos à Domitiano ſublato, mox à Nerua reſtitutos, demū à Traia-
no eiectos: hiſtrioſq; à Tiberio, & deinde Nerone, ob plurima ſtagitia Italia pulſos le-
gamus. thymelicum uero choragium, apparatus eſſe ſcenarij & hiſtrionum, quos oēs inter artifices adnumerari, neminem fugit. Et pleraq; hoc genus memoriter & expedite, ut ſuus mos erat, ueterum teſtimonijs exēplisq; referebat. Cum uerò nos hac admo-
nitione attentiores facti, in legum commentarijs uerſaremur, deprehendimus apud Vlpianum titulo de infamibus, thymelicorum, xyfticorum & athletarum, quod tunc non commemoramus, mētionem haud dubiam fieri: thymelicorūq; & xyfticos inter athle-
tas, & eos qui in theatrū prodirent, ad edendas in ſcena operas, adnumerari, id quod Platina fuerat præclare arbitratus: cenſuiſſeq; iureconſultos, quod pugnandi cauſa in arenā prodirent, & ludicram facerent, non propterea infamiæ crimen aut notam incurrere. Cuius uerbis admoner, ut uerum eſſe cenſeam, quod apud Ciceronem refert Aemylia-
nus, artem ludicram & ſcenas quandoq; Romanos probro duxiſſe, genusq; hoc homi-
num tanquā ſcurras improbiſſimos tribu amouere uoluſſe. Quare ſub Tiberio, in ope-
ra ſcenæ prodire, famoſa nota cenſebatur. Quod etiam ſenatusconſulto fuit uetitum, cautumq; ſeuerè, ne equites Romani ludo & arena polluerentur. Tameſi ferātur Augu-
ſtus athletis conſeruafſe priuilegia & ampliafſe, coercionemq; in hiſtriones magiſtra-
tibus inhibuiſſe, ita ut in eos animaduerſionem non haberent, Græcis uero prodire in ſcena, inter athletas honorū fuit, nec probro datum eſt: qui ppe cum Plato ſummus fuiſ-
ſet athleta, poſt multiplices uictorias ſe philoſophiæ dedit. Verba uero Vlpiani ex re-
ſponſis Sabini & Caſſij hæc fuere: Athletas omnino artem ludicram non facere: uirtu-
tis enim gratia hoc facere, & utile uidetur, ut neq; thymelici, neq; xyftici, neq; agitato-
res, neq; qui aquam equis ſpargunt, cæteraq; eorum miniſteria qui certaminibus pſunt ſacris aut deſeruiunt, ignominioſi. Ex quibus liquet, thymelicos & xyfticos à iurecōſul-
to inter athletas adnumerari. Sed quia de pancratiſte & his qui in ſacris certaminibus aquam equis ſpargunt, mentio fit, qui fuerint hi, & an inter ludiones recepti, adhuc am-
bigi dubitariq; potuit: cum præſertim nullam de his qui aquā in certaminibus ſpargūt, mētionem fieri apud ueteres, quod meminerim, ſciam: niſi eos dicamus fuiſſe, qui in ſta-
dio diſpoſiti, equis ſpōte currētibus, quo uelocius metam contingerēt, aquam per uices ſpargere, itaq; illos ad curſum impellere ſolerēt. Pancratiſten uero, cum dici uolunt, q-
luctator ſimul & pugil foret: quippe cum aliq; pugiles, aliq; luctatores forent, is qui utro-
q; teneretur ſtudio, pugna ſcilicet & lucta, pancratiſticus nuncupatur: & ubi exercen-
tur, pancratium. Cenſuit q; Vlpianus ad legem Aquiliam, illum qui, dum exercetur in colluctatione uel pancratio, aut pugilatu aliquem oppreſſit uel occidit, Aquilia teneri. Verba uero Vlpiani ex ea lege, hæc ſunt: Si quis in colluctatione, uel pancratio, aut pugilatu, dum exercetur, alius alium occiderit, Aquilia tenetur.

Locus ex Iuuenale de trulla, quid designet, ex autoritate iurifconſulto ram & aliorum teſtimonio explanatur. Caput X.

TRullas pocula eſſe & uafa potoria cenſeri, haud immerito plerique exiſtima-
runt. Idq; quod à Iuuenale dictum eſt de trulla, de quo apud eruditos contro-
uerſia eſt: nō id credi decere, quod uulgo putarunt: ut de uafe in quo alui pro-
luuies effunditur, intelligatur, cum id aliud ſortitū nomen ſit, & à doctiſſimis
ſcaphium & laſanum dicatur, ueroq; autoris ſenſui non ſatis conueniat: ſed de uafe po-
tū parato, intelligi oportere conſtat, illudq; quā ſynceriſſime à poeta dictum fuiſſe:
Laudare paratus,
Si bene ructauit, ſi rectum minxit amicus,
Si trulla inuerſo crepitum dedit aurea fundo.

Trulla.

Scaphium,
Laſanum,

Loc^o Iuuenalis Satyra 5.

In quo illum ſignificare haud dubie putamus, qui poſtq; calicem exhauiſit, in ipſo fundo, ructu aut ſibilo crepitum facere more deteſtabili non fuit ueritus, ubi idem crimen bis arguere ſatyricæ dignitatis fuit. Vel de eo, qui poſtq; uini calicē hauſit, id quod remanſit, ita elicit in pauimento, ut reſonaret. Quod inſolentiſſimi animi, audacis & petulantis, nimiaq; ſecuritatſ fuiſſe liquet: quem abuſum apud cōpotores & helluones impuros, q ſcortis uinoq; madidi & epulis diſtenti erāt, Græcis inualuiſſe multi adnotarunt: ita ut ludus inde conuiualis foret, quē cottabiſin appellarunt, cum reſiduum potum in æneas phialas iactarēt: qui ſi ſonantior creperet, ſe ab amica redamari, & mutuo affectu teneri putabant. Quod eſſe probabile, & ab autoris ſenſu non alienum, ex contextu uerborū liquere putamus. Id uero quod de trulla diximus, inter pocula cenſeri, ſcitè admodum à Scæuola libro iij. de legatis definitū eſt in hæc uerba: Scia dulciſſimæ poculum aureum quod elegerit, fidei hæredū commiſſo ut darēt: quæro cum in hæreditate non ſint niſi trullæ, ſcyphi, modioli, phialæ, an Scia de his ſpeciebus eligere poſſit. Reſpōdi, cum oīa potui parata, pocula dicant, poſſe. Plinius ſeptimo & trigefimo hiftoriæ naturalis; Titus Petronius, inquit, uir conſularis, inuidia Neronis, myrtinam trullam CCC. ſeſtertij emptā fregit, ut menſam eius exhæredaret. Cicero in Verrē VI. actione: Erat, inquit, uas uinariū ex una gemma prægrandi, trulla excauata, Horatius quoq; in ſatyris:
Qui Veientanum feſtis potare diebus
Campana ſolitus trulla, uappamq; profeſtis.

Cottabiſin.

Ex quibus licet æſtimare, trullam inter pocula & uafa potui deſtinata cenſeri: ſicut ſcyphus, modiolus & phiala, & quā Varro dixit depeſtam. tameſi ſcyphum Herculis, cantharum Liberi poculum legamus: quo Marius poſt Cimbricam uictoriam, potaſſe aſſidue dicitur. Fuit quoq; heracleum, Herculis poculum, ſicut neſtorida, quo Neſtor utebatur: & grammaticum Homeri carmine celebratum: quæ in Dianæ templo affixa Capuæ uiſebant. Notatumq; fuit, inter ſcyphos, Bæotios palmam tuliſſe, qui Heracleotici dicti, & Alexandrinas cucurbitas, cum exaruerint, ad uſum uaforum præcipuas fuiſſe. Fertur L. Cræſſus orator duos habuiſſe cyathos Mætoris manu, C. ſeſtertij emptos, quibus ob pudorem nunq; uſus fuit. Et Cornelius Macrus in ſacris propinare electrina patera, quæ in medio Alexandri uultum, in circuitu uero breuibus ſignis omnem hiftoriæ am & bella continebat. Præter quæ uinariæ uafa à Græcis celebrantur, croſſus, bicus, gaſter, gaſterium, bicarium, cypellum, amphicypellum, cyphela, & quod hodie ſeruat nomen baucalium diuerſorum generum: & cybium nauis inſtar: propterea dactylotum, ex proiecturis digitorum nūcupatum, gyalā, dynos, cyborium, cotyle, encotyle, cadus, & cadyſcus & therychia non incelebres, quibus Dionyſius libaſſe fertur. Id autem quod populari ſermone de trulla ſecus dictum eſt, ab eruditis haud immerito perperam iudicari. Succurrit tamē in hac re notare, quod Pomponius iureconſultus de auro & argento legato memoria prodidit, legatis uafis etiam ſcutellas & promulſidaria contineri: in quo animaduertimus, promulſidaria, uafa quibus muſſum continetur, nuncupari. Et licet Græci ονομέλι & μελίγαρον muſſum uocent, Vlpianus tamen de uino & oleo legato, uini appellatōne putat muſſum non contineri, ονομέλι uero contineri.

Depeſta.
Heracleum.
Neſtorida.
Grammaticū
poculum.

Heracleotici
ſcyphi.
Cucurbitæ
Alexandrinę

Promulſidaria uafa.
ονομέλι.
μελίγαρον
τορ^o

Exempla frugalitatis priſcorum, & quā parco uifū contenti fuerint, & quando luxus primū urbem inuaſerit. Caput XI.

Vini usus mulieribus interdicitus.

Prisca frugalitatis & abstinentiae, qua ueteres usi fuere, multa & magna nobis documenta sunt. Siquidem & uini usus adeo mulieribus interdicitus fuit, ut uinum bibisse perinde esset, ac si in adulterio aut graui crimine deprehensa, capitali iudicio plectenda foret. Inoleuit que usus, ut cognati affinesque mulieribus osculum ferrent: scilicet, an uinum bibissent, ut ore explorarent. Idem Massiliensibus & Milesiis, pluribusque Graecorum & barbarorum gentibus, apud quos hydropotae fuere mulieres; nec mulieres modo, sed & uiri abstemij. Apud Troglodytas licet reges mulsum bibant priuilegio honoris, uulgus tamen abstemium est, & aquam potat cum paliuro. Quod & uiris aequae Romae criminofum fuit, ad annum usque trigessimum; seruo uero interdicitum penitus, nisi sacrorum causa solennibus festis que diebus. Quem osculandi quotidianum usum, postea Tiberius Caesar edicto inhibuit. Legimus Romulum urbis conditorem quod in conuiuio uinum non biberet, a conuiuio increpiti. Et Quintum Coponium, quod uini amphoram ei, cuius suffragio magistratu petebat, dono dedisset, ambitus fuisse condemnatum. Proditurque memoriae Egnatius Metellus uxorem, quod uinum biberat, fuisse necasse. Et Cneus Domitius mulierem, quae uisa est plus uini bibisse, quam ualitudinis causa deceret, dote multasse. Et matrona magna natu, quae clauis cellae uinariae resignasset, inedia mori coacta. Lucius quoque Papyrius imperator aduersus Samnites dimicaturus, uictori Ioui pocillum mulsi, pro re magna uotum fecisse dicitur. Bibebat enim murinum aut passum, sapam aut defrutum, aliaque eius generis potu dulcia. Adeoque eos qui se uino ingurgitarent, osos habebant, ut sequutis temporibus censores tanquam indignos qui honores & publica munera gererent, senatu amouerent, notaque & ignominia perstringerent. Indignum enim uidebatur, illos qui ingenio temulento & marcido forent, quique libidinum maculis notarentur, ad rempublicam accedere, aut de publicis consultare. Quod etiam Cretenses, Lacedaemonios, & Carthaginenses fecerant nouimus, qui militibus, ne efferos militia animos insolentiae auerterent, in omni militia uini potum interdixere ex instituto Platonis, qui etiam magistratibus, donec in honore essent, uinum inhibuit. Id quod penes Athenienses criminofum erat, quibus ebrius princeps morte multabatur. Et Pittacus temulentos, siquid deliquissent, duplici poena puniti curauit, ut formidine supplicij, a uino promptius abstinerent. Quin etiam Aegyptiorum lex erat, ut certa uini subtaxata mensura regi quotidianis ferculis daretur, ultra quam excedere non licebat, ne sui impositum, per occasionem & licentiam turpitudini & sordibus uacaret. Sicut proditur de Mossynaeis ultra Carambim flumen, quae regem quem delegere, si quid prae deliquisset, totius diei inedia multabatur. Apud Locrenses Zeleucus uinum usque adeo auerfatus fuit, ut etiam morbo affectis dari inhibuerit, cauitque, ut qui uinum biberet, capite lueret. Indi adeo abstemij fuere, ut nisi sacrorum causa, uinum bibere nulli fas foret, quibus erat constitutum, ut si temulentum regem mulier occidisset, hoc donaretur munere, ut successori nuberet. Persae quoque milites adeo abstemij traduntur, ut pane & aqua sapientius uictarint, panis condimentum & obsonium, famem esse dictitantes: quibus tamen semel annis singulis inebriari permissum erat. Proditumque est, Scythas, cum inebriari gaudeant, & abstemij sint: si quando ebrietatis dulcedine capi uellent, ne contra constitutum facerent, in ignem coniectis herbis, & fumo hausto, haud aliter quam uino epoto, madidos fieri. Quod de Thracibus tradit, qui epulantes, focos ambiunt, herbarum semine ignibus iniecto, cuius nidore capti, ebrios imitatur, & tanquam uino affecti temulenti iacet, sicut nepenthes succo delibutis, tristitia discuti putarunt. Babylonij quoque incenso arborum fructu, & fumo hausto, ita ebrii reddunt, ut tripudij & cantibus exultent, Indos ferunt ex fructu arundinum, quae mel gignunt, aut uino ex dactylis, atque Aegyptios potu e frugibus inebriari. Quin etiam populum Romanum multa secula non pane, sed pulte uictitasse: pistoresque, per annos fere sexcentos usque ad Persicum bellum, nullos Romae fuisse satis constat. Fiebat enim puls ex aqua frumenti & fabarum aut hordei farina, quam in sacris & oblationibus deorum pro uictima adhibere: qui quidem pistores tostum panem lautioribus coquere solebant, reliqua multitudini far, ideo quod far pinsebant, pistores dicti. Quippe cum ueteribus molarum nullus usus foret, sed fruges igne tostas in pilas coniectas pinserent: unde & Pisones dictos uolunt, id enim molarum instar erat. Fuitque

Troglodytae.

Vxores necatae ob uinum potum.

Ebrii exossi.

Aegyptiorum lex.

Mossynaei.

Zeleucus. Indorum constitutum.

Persarum milites abstemij.

Inebriandi ratio absque potu apud Scythas Thracas & Babylonios.

Romanorum frugalitas.

Pistores. Pisones unde dicti.

uetus mos, ut iidem essent coci & pistores. Lapsis mox temporibus haud longo intervallo, panes facere, opus fuit mulierum. Ante uero fruges cognitae, generibus plurimis glandes fuere frumenti loco: sicut pira Argaeis & Tirynthijs, ficus Atheniensibus, quibus Cares adeo abundant, ut illis enutiant pecora: milium Maoticis & lotometra, ex cuius semine conficiunt panes; Medis amygdala. Ichthyophagis pisces, Aethiopi locustae & arundinum fructus, Getulis ferina caro & pabulum pro pulmentario cessere, Chelionophagis testudines, cardamum uero Persis, palmulae autem Carmanis & Babylonijs. Aegyptij ex loto diu uictarunt: Alani carnibus, non pane uescuntur. Nomades & Getarum pars, lacte. Indis autem calistiae semen cibarium fuit, quorum reges oleribus & palmulis plerumque uictum quaesierunt, ciborum affluentiam uelut inuitamenta ignauitauerat. Epicurus quoque summus uoluptatis assertor, uictu frugali & modesto contentus, aqua & polenta, aut pane hordeaceo uictum quaesuit, contraque paupertatem inuictum animum gessit, non quod uoluptates auerfaretur, sed quod in tenui uictu se plus uoluptatis experiri aiebat: cuius rei argumentum est, quod oleribus & pomis ac uilibus cibis, quibus uiuendum cessit, libros refarit. Inter quos prodit Philinus quidam tanta abstinentiae, ut nullo cibo, nisi lacte uictarit, & Moschus Antimolus sophista solis caricis uesci solitus. Pueris quoque & iuuenibus, ut uerecundiores essent, in magistrorum & affinium conspectu foris coenitare: uiris autem, ut frugalitatis & parsimoniae documenta darent, propalam cibum capere, consuetudo fuit: torusque illis ex ulua palustri fiebat, aut stramento: hyemeque ad focum, aestate uero in propatulo & sub dio neque ultra nouem singulis lectis coenabat, illosque lautioribus uesci cibis non sinebant, nam carnis aridae, aut lardi pondo tria, & falfamatorum libram quotidianis ferculis apponere criminofum erat. Siquis ultra apponeret, lege plectebatur. C. Fannij consulis lege ante tertium Punicum bellum introductum est, ne quod uolucrum praeter unam gallinam, quae atilis non esset, apponeretur: utque modus coenandi luxuria non diffunderet, singulis diebus praeter Saturnalibus, & Romanorum ludis, uel plebeis, denos asses, qui domesticis coenis impederentur, praefiniuit. Tantaque frugalitatis fuere, ut mensam quis parca, omnino uacua tolli non sinerent: sed ad cohibendum appetitum semper aliquid reliquiarum, quod postera die coenam iuuaret, superesse uoluerunt. Ouumque & mel initio conuiuij ministrari, in secundis uero mensis poma simul & mel dari consueuere. Quae uictus parsimoniam Athenis quoque seruari tradiderunt. Nam dioscuro in Prytaneo praedium parabatur: in quo nisi oliuae, caseus & porrum dabatur obsonium. Et a Platone in lautissimis coenis, sal, oliuae, caseus, porrum, atque olera tantum ex agris iubentur apponi. Ac festis diebus pueri modesti, cum uerecunda grauitate, maiorum laudes carmine decantare, gradioresque natu summo obsequio uereri: illosque a conuiuio domum reducere solebant, militiae & colendis agris adeo intenti, ut illustria inde cognomina ferret: agrumque male colere, aut minus arare quam uerere, censoria nota putabatur. Cumque octo dies culturae agrorum impenderent, nonum urbanis rebus & nundinis destinant: tamen prioris aui, frequentiores Romanis nundinas, & tertio quoque die mercato frequenti, nonnulli conuenisse dicant. Q. Cincinnatus ab aratro ad dictaturam uocatus, postquam domitis hostibus, triumphans urbem intravit, licet non imperij maiestate, aratrum tamen sumere, & agrum colere non dubitauit. Curius Dentatus cum a Samnitum legatis adiretur, rapa sibi parare obsonium inuictus est, cui duos calones in castris fuisse asserunt, cum summam imperij gereret. M. uero Antonio consulari VIII. seruos, Carboni VII. & M. Catoni cum in Hispania consul duceret, III. solum ministrasse. Fertur quoque Aelius Catus consul, cum in Sicilia coenaret, legatos Aetolorum uasa aurea offerentes repulisse. Atque Epitius poeta, qui primus Latinorum herosica attigit, adeo uictu fuisse tenui, ut in Auentino domuncula & unius ancillae ministerio contentus fuerit: nec tamen id sibi turpe quicquam aut dedecori putauit: siquidem paupertas tunc solida laus censebatur & uera uirtus. Quam rem aestimare licet, quod Aeliorum familiam & Tuberonum, quum decem & septem eiusdem cognominis forent, modicis aedibus cum uxoribus & liberis eisdem lares incoluisse, eundemque agrum Veientanum arasse, ex quo eius fructu uictitasse legimus. Modumque agrorum ultra septem iugera excedere, aut denas argenti libras uiro triumphali in supellectili esse, perniciosum

Panes mulierum.
Glandes.
Argaei.
Tirynthij.
Athenienses.
Cares.
Maotici.
Medi.
Ichthyophagi.
Aethiopes.
Getuli.
Chelionophagi.
Persae.
Carmani.
Babylonij.
Aegyptij.
Alani.
Nomades.
Indi.
Epicuri frugalitas.

Lex Fannia.

Saturnalia.

Ratio administrandae mensae.
Dioscurus.
Coena Platonica.

Agricultura apud ueteres.

Frugalitatis exempla apud Romanos.

erat. Intra bina enim iugera possidere satis uisum, ita ut decem millia grauis aris, maximas putarent diuitias. Quinetiam adeo parci fuere & tenues, ut non minus crimini darent, indomitas cupiditates non refrenasse, aut paternam non seruasse paupertatem, quae ingentes maiorum facultates largitionibus abligurisse: multique oleribus leguminibusque contenti, absque esu carniu[m] saepe uictitarint, documenta frugalitatis & abstinentiae insignem memoriā posteritati exhibentes. Quam etiā Graecis solidae laudis & uerae commendationis fuisse multi adnotarunt. Legimus Thebanū Epaminundam tot uictorijs clarū imperatorē, adeo diuitiarum abstinentissimū, ut unica ueste contentus, si quādo uetustate colapsam resarcire opus foret, domi clausum se teneret, quem Thebani publica impesa & aere collato ob inopiam extulerūt. Aristides se magis gloriari paupertate publice testatur, quae reliquas diuitijs. Hippias quoque philosophus Elaeus, ad id inopiae deuenit, ut uestem, annulū, crepidas & foccos, quaeque cultui erant necessaria, ne quid temporis depiret, suis manibus elaboraret. De Lamacho fertur, quoties ab Atheniensibus dux creabatur, pro pallio & crepidis mutuā ab amicis pecuniā sumere, quā unde compararet non esset. Crates, Diogenes & Antisthenes, alijque produntur philosophi, abiectis diuitijs, pera & baculo contentos uixisse. Phocion, Pelopidas, Socrates atque Ephialtes, pauperimi & in cultu tenuissimo uixere, omnium tamen optimi atque iustissimi. Adeoque luxuria & molliorem cultum detestati fuere, ut Thebis colūna in templo statuta fuerit, in qua dira execrationes in regem Menin, qui molliore uitae cultum inuenit, continebant. Postea paulatim frugales mores defluxere, paupertasque probro haberi coepit: luxuriaque peregrinae inuictū malū ad efficiendum ut aurum Persicum, fugato Mardonio Atheniensium animos labefactauit, & dira tabe infecit. Inde illecebrae libidinum, & rerum secundarum luxus, in omnem licentiam grassati. Primosque Ionas, unguenti coronarijque & secundae mensae consuetudinem inuenere. Tum uestis stragula, mensaeque ac citharae eburneis pedibus insidentes, inestimabili censu comparatae: epulaeque lautiores, & praeter epulas psaltria, ludiones, & alia conuiujs oblectamenta inuenta sunt. Hinc peregrinae obsonia, remotorumque litorum pisces, & magno censu comparatae dapes, ferulaeque sestertium millies aestimata, & gula nouissima irritamenta, aliaque exquisitissima condimenta, & uentris prodigia inuenta sunt, ut nisi quae illa apponeret, sordidus & parum laurus habere. Adeoque luxus excreuit, & eo processit luxuria, affluentibus diuitiarum copijs, ut obsonia lautiora maioresque epulae sumptus, & magnas effusiones edicto coercere, & luxuriosos apparatus pluribus legibus inhibere necesse fuerit. Hinc Fannia, Orchia, Dididia, Oppia, Cornelia, Ancia & Iulia, leges ad cohibendam luxuriam uictus uestitusque, & cenarum immodicos sumptus, latae sunt. Hinc censorum edictis, uulua, uertina, abdomina, & glires epulis & conuiujs inhibita. Quod & Lycurgum fecisse nouimus, qui conuiuiorum apparatus & mensas lautiores uelut cupiditatum inuitamenta sanctionibus inhibuit: saepiusque abrogatis legibus nouae postea editae fuere. Et quanuis Antiocho rege uicto, P. Licinius Crassus & Iulius Caesar censores, ne quis unguenta exotica uenderet, poenis inhibuerint, exemplo Lacedaemoniorum: qui unguentarios urbe exegere; et quanuis M. Antonius, & L. Flaccus, qui legem de coercendis epularum sumptibus antea latam, Duronius tribunus plebis abrogasset, senatu cum amouerint: tamen Q. Aelius Tubero praetura deiectus fuit & despectui habitus, quod in funere Africani populum Romanum publico epulo haedinis pellibus & testis Samijs, ac lectis ligneis excepisset, quod incultam parsimoniam in rebus publicis non exhorruisset. Sicut de Cleomene fertur, qui Lacedaemonijs inuisus fuit & subiratus, quod hospites iure nigro & pane igne durato, Laconico more ad epulas admisisset. Licet Cato senior, quod pellibus haedinis in publico epulo pro stragulis usus esset, non mediocrem laudem tulerit, quod frugales mores & continentissimos exemplo iuuaret. Fertur tamen Tiberius Caesar, quum de coercendo luxu legem ferre uellet, nec coerceri immodicos sumptus uideret posse: satius duxisse omittere quod assequi nequirit, quam tentare turpiter quod postea non efficeret. Sisti deinde res non potuit, quo minus tacito consensu destitutis moribus, sumptuariae omnes leges abrogatae fuerint, quum nullus esset sumptibus modus, luxusque & ignauiā nullis praescriptis finibus, in uoragine & gut-

Paterna pau-
peratis con-
seruatio.

Exempla fruga-
litas apud
Graecos.

Vnde corru-
pti mores pri-
mum.

Leges ad co-
hibendam lu-
xuriam.

Vnguentarios
Lacedaemo-
njs cieci.

Leges sumptu-
ariae paulatim
abrogatae.

gitem uictiorum ad nefas omne usque adeo processerint, ut diuina & humana prophanatint, populoque simul & plebi grauem perniciem attulerint.

Quae sint pure & lectae hostiae in deorum sacrificijs, & quae uictimae quibus dijs dicatae fuerint.

Caput XII.

IN sacrificijs deorum fuit pontificalis obseruatio, ut duobus hostiarum generibus dijs sacra fiant: uno, in quo cum litabatur, uoluntas dei per exta exquirebatur: altero, in quo sola anima deo consecrabatur, quae hostia animalis dicta. Haec frequentes fuere, ouis, sus, capra, bos, gallina & anser: quas cum immolabant, nisi purae essent & lectae, ad rem diuinam non proficere putabant. Fuitque opinio, potius ex haedis & agnis, quia mites sunt, quam ex gallinaceis, suibus & tauris, quonia animo abundant, deos consuli & futura praenosci. Ideo ouilli pecoris hostiam non ab amplitudine, sed quia animi est placidioris, pontifices maximam duxerunt. Lectae autem dicuntur hostiae, maiores & huberius depastae, quae claudae, morbosae, aut uitiosae non sunt, (quia pernosci, nisi ex sana uictima, futura non possunt) quae uel fixam aurem, uel caudam aculeatam, aut linguam nigram non habent. Numa Pompilius deos fruge coli, & mola salsa supplicari instituit, quam molam ex farre, sale & aqua composuit, sine qua nullum sacrificium ratum fieri censuit. Atque id far, nisi tostum esset, ad rem diuinam non esse purum statuit. Ideo Fornacalia & religiosos dies, ac ferias quibus far in fornacibus torrebatur, seruari iussit. Graeci uero non far, sed hordei primitias, libumque & placentas ex hordeo dijs offerri, hordeumque sale inspersum, in primis arae infundi satius duxere, sine quo, saluis caeremonijs, nullum sacrificium fieri poterat, illique qui primitias eiusmodi colligebat, crithologo dixere nomen. In quibus Fornacalibus, qui non fuerant feriat, quique in sua tribu, ut erat constitutum, sacrificium non fecisset, in Quirinalibus sacrificio expiare cogebatur: idcirco Quirinalia stultorum ferias dixere. Atque omnibus ferere dijs suae uictimae, & sua sacra constituta sunt, quae praeterire & transgredi non erat fas. Naque aliena hostia dijs non placantur. Quippe loui tauro, uerre & ariete sacra facere non licet: quia soli Neptuno, Apollini & Marti taurus immolatur. tamen si flaminis uxor omnibus nudinis loui arietem mactet, & triumpho die loui taurus hostia dicata sit. Et apud Homerum Ulysses immolauit loui arietem. Iupiter uero prodigialis mola salsa & thure placatur. Neptuno pleraque gens de nigro tauro, Troezeni de fructuum primitijs sacrificant, Graeci de cruribus taurorum: Ulysses ariete, apro & tauro litauit. Athenis autem licet octauo die mensis cuiusque Neptuno sacrum fiat, non tamen de tauro semper. Neque Apollini semper Graeci de tauro, sed multiplicis generis uictima sacrificant. Namque Homero teste, alius tauro, alter ariete, aliquis hirco sacrum fecit. Ex bobus uero, uitulis & pecudibus, laudatissima uitula ad deorum placamenta habentur. Ideo loui a flamine omnibus Idibus bos caedidus, & ex agro Falisco uel Meuania immolatur. Namque illos ad uictimas farciunt, & deorum seruauit supplicio. Bos tamen iugo subactus, sacrificio non est purus: foetus uero bouis trigesimo die, pecoris septimo, suis uero nisi decimo a partu die puri habentur: ideo sacres dicti. Creditumque est, bouem quinquennalem, insignem loui uictimam: & pecudes cum bimae sunt, sacrificio maturas fieri. Lege autem Solonis de boue nulli deo sacrificari licet: quia cum animal sit innocuum & agrorum cultui deditum, in sacris mactari uetuit: quippe ueteribus tanta uenerationis erat, ut aequae capitale esset bouem quam ciuem necasse. Aegyptij boues ruffas Typhoni mactant, Arabes pingues camelos in ara ignoti dei: sicut nupturae uirginibus camelis sacrificant, heroibus uero, tauro, capro & ariete litant. Fertur tamen Pythagoras praeter a se instituta & praescripta, quandoque bouem musis, loui autem gallum albis plumis immolasse. Solida utilia, nisi caesis tribus hostijs, tauro, ariete & uerre, pura non habentur: sed tamen ut hi omnes, solidi firmique sint: nam uitulos ad aras humeris hominum allatos, & claudicantes, & cuius cauda ad articulum suffraginis non pertingit, non litare animaduersum est. Idque apud Aegyptios seruari tantis caeremonijs, ut linguam boui exerendo, & caudae pilos explorando, si uel unum pilum nigrum repererint, hostiam tanquam impuram non admittant. Graecis autem tauri anpuri sint, farina explorantur, caper ciceribus, capra frigida aqua. Ruminales quoque hostias nisi bidentes fiant, non esse puras consentiunt omnes, Ambaruale uero sacrum, nisi de por-

Duo hostia-
rum genera.

Lectae hostiae.

Sacrificium a
Numa consti-
tutum.
Fornacalia
Graeci.

Crithologus.

Quirinalia.
Sunt cuique deo
sua uictimae &
sacra.

sup. prodigia-
lis.
Sacrata Neptu-
ni.

Vitulae.

Bos iugalis.
Uictimae tem-
peratae.

Lex Solonis,
de boue non
sacrificando.

Heroibus quae
bus animalibus
litabatur.
Hostiae solidae.

Ambaruale
sacrum.

Ambaruale
sacrum.

ca foecunda & grauida, aut uifula, fieri non cōfueuit. Est autem sacrum ambaruale, cum
arua & fegetes solenni uictima luſtratur; eam uictimam maturis frugibus ter circum ar
ua ducere conuenit, omnesq; poſt eam clamantes ſequi; ex quibus unus querna ornatus
fronde, cum ſolenni ſaltatu, composito carmine Cereri decantabat laudes; ac poſtquam
lacte, uino & fauo libaſſent, antequā fruges metere, porcam Cereri immolabant; quæ
præcidanea dicta eſt. Fuirq; memoriae proditum, à ſuilli pecoris genere immolandi ini
tium Romæ primū factum; eo argumento, quod ſus foederibus & ſponſalibus adhi
betur, & in initijs Cereri maclatur. Et quanuis in ſacris Cereris uinū adhibere nefas ſit,
in hoc tamen ſacro de uino libaſſe pontificales libri non uetarunt: quam quidem immo
lari ab eo qui mortuo iuſta feciſſet, crimē admitti putabatur. Deorum quoq; matri nul
lum ſacrum, niſi de porca, fieri permiſſum. Et luſtrari exercitum niſi ſue, oue & tauris q
puri eſſent, non erat fas; qui poſtquā ter circum inſtructas acies ducti erant, præcedente
pompa et grefſu composito, Marti immolabatur. In ſacris deæ Phrygiæ, quæ Matuta &
mater deū dicta eſt, cui Galli execti membra ſecabant, cymbala puſſantes, porcā tanq̄
impuram hoſtiam Romani non admifere; apud cuius ædem ſupplicātes, filijs bona exo
ptare uetantur matres, nepotibus non utiq;. Bellonæ ſacerdotes non animali hoſtia, nec
uictima, ſed ſuo cruore ſacrificant, gladios enim diſtinctos utraq; manu tenentes, hume
ros ſibi & lacertos tanquā phanatici diſſecant; hoc ſanguine litari & crimina expiari pu
tantes, ita ut pro uulneribus ſtipes recipiant. Aegyptij Lunæ tantum & Libero ſuem, re
liquis dñs boues mares, uituloſq; & anſeres immolant; capram tamen aut hircum, nullo
modo. Contra uero Britanni, quibus leporem, gallinam & anſerem in cœnis apponere,
aut dñs offerre lege uetabatur. In Myſia Abretani Iouis templum eſt, in quo ſuem comel
ſe aut maclaſſe, ſcelus erat infandū & piacularare. Idem apud Phœnices, quibus per omne
tempus ſuibus abſtinere præcipitur. Fertur uero in Theſſalia Caſtnienſis Veneris pha
num fuiſſe, & aliud in Sida Pamphyliæ, & in Aſpendo Argiuorum, & Argis, in feſto
quod Hyſteria dicitur; in quibus præter inſtituta, moresq; aliorum, ſues maclare licet,
cum in cæteris nullo modo fas ſit. Solum apud Tuſſas in Aegypto, ubi Venus cornuta
colebatur, uacca Veneri immolabatur, & in Nitriotica præfectura, ouis. In Aſculapij
ſacris, niſi capræ & gallinæ immolantur; hæc q; ad rem diuinam luteo roſtro & pedibus,
puræ non ſunt; nigræ uero & imparibus digitis, idoneæ. Aſtris & ſtellis uolucres dica
tæ fuerunt, Iſidi anſer, gallus Nocti & Laribus, nonnunquam porcus; ſicut equus Soli
& Marti, Lunæ taurus, Iunoni agna, Veneri columba, & capra Pani & Mineruæ, Dia
næ uero cerua. Quāquam Libero uino, melle & lacte, interdum capro & hirco ſacrum
fieri nouimus. Mineruæ uero nihil caprini generis, ſed uaccā, aut boues iniuges; & Iu
noni apud Lacedæmonios capram immolari. Graeci uero Mineruæ iuuenam ſæpe in
domitam auratis cornibus maclantur; quare ἀιτοφάγος dicta. Pyrrhus tamē dum ſple
ne laborantibus medetur, albo ſemp gallo ſacrificauit. Soli uero in Apollonia oue, Pa
ni & Syluano porco, nonnunquam lacte litabatur; Fauno agna uel hædo, Priapo aſino,
Obſeruatūq; à Maſſagetis eſt, ut reliquis dñs poſthabitis, Soli equum immolent; ſicut à
Sauromatis, ut equas dñs patrijs maclent. C. tñ Caligula eo ueſaniae pceſſit, ut ſibi tanq̄
numini ſacro, ſaſianos, phœnicopteros & pauones maclari iuſſerit. Athenieſes tñ annua
ſolennia Mineruæ, nō capra, nec boue, ſed tauris & agnis exhibere ſolent. Perſicæ uero
Dianæ boue lampadis caractere notata; Tempeſtati aut, pulla. Tradunt quoq; in parte
Aphricæ Mineruæ ſacrū fieri, ut ſine uictima puellæ inuicē ſuſtibus decernāt; Perſæ q; q
equū Marti, Carmani aſinū, Luſitani hircū, Latini picū, Lacedæmonij equū, frequētius
canē, Sabelli taurū immolabāt, Romani equū dexteriorē bigæ, Galli ciſalpini uerrem,
diuerſo quiſq; cōſilio rituq; ſita ut à Phæſelitis, quæ in Pāphylia gēs eſt, piſcib; ſaliſ Mar
ti & dñs immoleſt, & à Bœotijs copaide coronata, ab alijs thynno. Ad Optanea uero ſæ
cra, nigræ gallinæ non uidetur puræ. Fuere aut ſacra Opertanea, quæ ſeorſum ab hoīm
cōſpectu i opto ſiūt. Cereri, Apollini & Baccho capris ſacrū fieri decere nōnulli putāt;
ſicut Veioii, quæ Apollinē dicūt, ritu Romano capra immolaſt. Herculi & Cereri duo
decimo Calen, Ianuarias, ſue, panib; & mulſo ſacrū ſit; ſi tñ ſus prægnās ſit, aliter nō hæ

Porca præci
danea.
Immolandi
initia Ro. à
genere ſuillo

Cybeli porca
immolabatur
Exercitus lu
ſtratio.

Galli,

Sacerd, Bello
næ.

Aegyptij
Britanni,
Iupiter Abre
tanus,

Hyſteria,

Aſculapio,

Animalia a
liis alijs dñs
dicata,

Libero.
Mineruæ.

αιτοφάγος

Soli,
Pani,
Syluano,
Fauno,
Priapo,
Maſſagetæ
Sauromatæ
Athenieſes
Perſicæ Dia
næ.
Tempeſtati,
Mineræ,
Aphricæ Mi
neruæ.

Opertanea ſa
cra.
Baccho.
Veioii.
Herculi,

betur pura. Et in Fordicidijs, niſi prægnante boue pontifices litare nō ſolent. qui etiam die
es in ſactis Ordicalia dicuntur. Lares canum pellibus ideō ornantur, quia domus fidi cu
ſtodes ſunt, & alienis formidoſi, domeſticis uero bladi, atq; ad nocturnos ſtrepitus ſo
liciti, ſicut canes, qui floribus & fertis, thure & fruge coluntur; quorum ædes in campo
Martio ab Aemilio Regillo prætorè dicata ſuit. In quorum ſacris id cuſtoditur, ut liber
tini ſacerdotes ſint, qui Auguſtales dicti, niſi q; de ſacrificio extra ædes mittatur foras,
ſed intra domeſticos Lares omnia abſumāt; ſicut cum ſacrum Vulcano ſit, quod Proter
uiam dixerunt, niſi uictima & quocunq; ſuper eſt, igni detur, ſacrificium pollui puta
bant. Domeſticis uero Laribus rerum dabatur primitiæ, ſæpe etiam porcus, tamenſi ho
ſtilibus Laribus, quod ab his hoſtes arceretur, ſæpe immolauit antiquitas. Gynæciæ Ro
mani pro his qui domi naſcuntur, canē immolant; ſicut Graeci Proſerpinae, & Dianæ Sa
bæi. Eſt autem Gynæcia, quam Romani Bonam deam uocant, quæ ex corruptibilibus
generationes facit; cui quum res diuina ſit, optant nemini bonum euenire qui domi na
ſcatur. In Lupercalibus canem immolari mēſe Februario, quia lupo canis inſenſus eſt, &
in expiationibus canē litari legimus, atq; ad placandum caniculæ ſidus frugibus inimi
cum, etiam maclari canes; quas, ſi ruſſæ non ſunt, puras non putarunt; quod ſacrum, ca
narium augurium nuncupant. Pro frugibus quoq; & pecoribus, ut rubigo auertatur, la
ctenti catulo ſacrum fieri cōuenit. Idq; Rubigalibus per Quirinalem flaminem ſacrum
extra urbem fieri, in quo ſuper exta canis thus & merum inſundere mos erat, quos etiā
catulos recēs editos, tam in adijcialibus quā deorum cœnis ſæpe adhibere. Apud La
cedæmonios Marti immolabatur canis. Et Bœotijs, canē in duas partes diſſectō per me
dium, iræ expiatio fuit; idem & Caribus, ut exta canis dñs offerre in uſu haberēt. Viuas
etiam canes cruci affigi, atq; inter ædes Iuuentutis & Sumani, ſingulis annis anſere inſi
dente, deferri uulgo proditum eſt; quæ crux niſi ex ſambuco fieret, ſacrum ritē fieri mi
nime putarunt. Iſidi anſer propria uictima dicata eſt, Plutoni taurus, Proſerpinae iuuen
ca, & bos ſuluus Auerno. Vlyſſes uero apud Homerum ariete & oue nigra Erebo ſacri
ficauit. Sed nec ſementem adminiſtrari, nec oues tondere, niſi catulitio prius fieret, ullo
modo licuit. Vinum in ſacris Cereris adhibere nefas eſt. Primitias uero frugum Cereri,
uinum uero nouum Baccho dare cōuenit; quibus uelci, priuſquam ſacerdotes illa liba
ſent, minime ſacerat. In ſacris deæ Ruminæ inferre uinum, expiatione dignum fuit; q
pe illi ſacrum facientes, hoſtiæ lac, non uinum inſpargebāt. Et in ſacris Floræ, quam Bo
nam deam nuncupant, cum uinum libant, lac fuiſſe dicunt. Veſtæ quoque non uino, ſed
de Numicio flumine libatur, quibus diebus mēſe Iunio molæ frumentariæ & aſini ſer
tis & pane coronantur; ad cuius templum iuxta forum niſi nudo pede accedere nō con
uenit; ſicut in ædem Dianæ apud Cretēſes, quam Britomartem nominant. Proditumq;
memoriae eſt, Romulum nunquā uino in ſacris, ſed lacte libaſſe. Athenieſes quoq; Mne
molyne, Auroræ, Soli, Lunæ & Vraniae, nō uino, ſed aqua melle diluta ſacrificāt. Vbi
uero in ſacris uina libare dñs neceſſum erat, ex græca & imputata uite, ſeu fulmine ta
ctæ; aut quæ uulneratis pedibus calcata uel immunditie polluta fuerat, aut iuxta quam
homo laqueo pependerat; quæq; circuncifiſis uinaceis proſtuxerat, uina libare dñs inſau
ſtum erat. Thafijs uero, niſi uino libaneo odore thuris dñs prolibabatur, & in Aſopo in
æde Eumenidum niſi mulſo libare, & pro coronis floribus uti permiſſum. Victimæ ma
iores dum immolantur, auratis cornibus procedunt; minores, coronatæ offeruntur. Eſt
quoq; obſeruatum, ut ſi cum uinum hoſtiæ fundendum foret, potius molam aut fruges
in caput ſpargerent ordine præpoſtero; aut ſi cum hoſtia ad aras ducitur, uehementius
fuiſſet reluctata, oſtēdiſſetq; ſe inuitam altaribus admoueri, uel ab ara auſugiffet, uel pe
cuſſa mugitum dediſſet, aut in aliam corporis partem quā oporteret, cecidiſſet, piacu
lare ſacrū & triſte auſpiciū faceret, quaſi inuitis dñs offerri uideretur. In qua re animade
uertere licet, apud Hermionenſes boues præferoces facili ductu à miniſtra ſacroꝝ per
uetuſta muliere, ſponte ad ſacrificium duci & immolari. Iones tamen cōtra inſtituta mo
res q; ſacrorum, tunc maxime hoſtiam litare, & dñs gratam fieri putabāt, cum inter im
molādum taurus mugitus daret. Funēſtam q; familiam, aut hominem funere pollutum,
nec ædes deorū dedicare, nec publica ſacra ſacere poſſe, liquet, niſi in Lemuralibus & Pa
M iij

Fordicidia,
Ordicalia.
Lares.

Sacræ Lariū.

Proteruia,

Domeſticis

Laribus.

Gynæciæ.

Lupercalia.
Caniculæ ſi
deri.
Pro frugib;.

Marti,
Bœotijs,
Cares,

Iſidi
Plutoni
Proſerpinae
Auerno.
Erebo.
Sacræ abſq;
uino.
Ruminæ.

Floræ.
Veſtæ.

Qualia uina
libantur
dñs.

Thaſi
Eumenides
Maiores &
minores ui
ctimæ.

Signa triſtis
auſpiciū.

Hermionen
ſes,
Iones,

Lemuralia.

rentalibus: in quibus inferis dijs dare inferias usus obtinuit: quo tempore ades deorum clausæ iacent. In Lemuralibus fabam noctu iacere usurpatum est, Lemures se ex domo eijcere clamantes, quam nigram esse convenit: ipsam que lotis manibus, & pede nudo per ora uersare, & post terga reijcere, arisq; tinnitum facere, utq; Lemures fabis redempti, domo abirent, nouies orare. Idq; Maio mense tribus noctibus fieri, donec solutis religionis animis, manes expiatos ducerent. In Parentalibus assumere fabas usus obtinuit, sicut in peruigilijs cicer. Ac feriales cœnas lentesq; & offas ad sepulchra illor; ferre, quibus parentare ius erat: quæ etiam Feralia à ferendis epulis dicta sunt, quas in defunctor; sepulchris super nudam silicem apponebat. Notatumq; fuit in oibus sacris, foemini generis uictimas esse potiores: itaq; si per marem litari non poterat, foemina succidanea dabat, non econtra. Nam si per foeminam hostiã minime perlitatum foret, succidaneam adhiberi non licebat. Apud Aegyptios secus, quibus foeminam hostiam immolare est habitũ nefas, barbaris quoq; circa môtẽm Caucasum, & apud Derbices Persicã gentẽ, foemininum animal uictimam dare, aut eius carnibus uesci, sub graui documento uctabat. Si tamen primis hostijs nõ litassent, aut si primum negligentia uel casu non recte initium aut curatum sacru foret, illas denuo augeri & sapius ad expianda numina permittitur, donec rite perlitatũ animaduertent. Illud quoq; non omittendum, consueuisse Romanos p rebus quas cito expediri cuperent, ætate grandiorib; hostijs: ubi uero rem augere uellet & produci, iuniori uictima sacrificare. Vnamq; hostiã nunq; duobus dijs aut incertis, sed certo numini immolare, superiorib; impares, inferis uero pares. Quotiesq; ali quid inuẽtu rarũ aut difficile sacrificio adhiberi oporteret, illud cera uel pane effictũ apponere satis, simulacrãq; eiusmodi ficta & commentitia, ac si ipsa res repræsentaretur, eandem uim uigoremq; habuisse, id quod à Græcis obseruatũ comperimus. Cum em̃ Cyziceni nigram bouem Palladi quotannis immolarent, & pressi obsidiõẽ, bouẽ cõpare negrent, ex frumento illam effinxere, eõq; pacto persoluto uoto, numen expiarũ. Athenienses quoq; in festis Iouis militij, quæ Dialia uocãt, extra urbẽ sæpe nõ ueras uictimas, sed cõmode effictas obtulere. Vtq; si p infantib; immolatũ foret, nõ gradis, sed minor hostia mactet. Notatũq; & illud est, in deor; maniũ sacris auersa & tristia auspicia, aut dira & nefanda, magis fausta & felicia esse: itaq; in his sacris potius est non litare, quã litare.

Quæ origo censorum, quæue potestas, & ex quã paruis inijs in quãtũ magnitudinis deuenit. Caput XIII.

Censorum origo licet à paruis inijs orta, eõ tamen creuit, ad tantumq; fastigiũ deuenit, ut morum disciplinãq; Romanã, decoris dedecorisq; discrimen, uetigaliaq; & publicorũ locorum priuatorumq; arbitriũ sub illius cura & potestate foret: totiusq; reipublicæ circa morũ disciplinã, supremũ ius haberet. Fuere em̃ M. Geganio Macerio iterum, & T. Quintio Capitolino quintũ cõsulibus, primi censores suffragijs populi creati Papyrius Semproniusq;, tametsi Seruium Tullium, à quo iura militiæ constituta sunt, primũ censorem fuisse, nonnulli credant: quod populum Romanũ primus censuisset. Qui magistratus etũ à principio quinquennalis, postea à Mamerco Aemylio dictatore cautum fuit, ut annua & semestris censura foret. Cuius rei causa ipse Aemylius, q; ueterem censuræ statum citra præfinitum minuisset, à proximis censoribus tribu morus & ærarius factus est. Ad quam licet à principio admitterentur patrij solum, postea P. Philone dictatore alter censorum, deinde Q. Pompeio & Metello consulibus, uterq; ex plebe censores creati. Demum eõ dignationis uenit, ut nisi clari illustresq;, post triumphos & consulatus illam expeterent. Hi ergo censiendi populi & iustri faciendi causa, ab initio creati, eõ processere, ut maximarum, minimarũq; rerum præcipue circa morum disciplinã, cognitionem animaduersionemq; haberent. Nam de iuramento cognoscere, & in periuros animaduerrere, epularũ sumptus cohibere, senatores legere & cooptare, summotis indignissimis, & honestissimis allectis: principem senatus cõstituerẽ, immeritosq; propter turpitudinẽ fordesq; uitã, senatu uel tribu amouere, notisq; & ignominijs afficere, aut in ceritũ tabulas referre etiã ædilẽ quaestoremq;. Tum illos qui agrũ male colerẽt, aut incuriose haberẽt, perditosq;

Parentalia. Cœnæ feriales

Fœminini generis uictimæ potiores.

Aegypti.

Romanorũ mor.

Victimæ fictiæ.

* Melichij

Dij manes.

Censores primi.

Censura initio quinquennalis, postea annua.

Censorum munus.

& profusos nepotes, parumq; honestis moribus uiuentes, aut uerbis inciuilibus loquentes, ærarios facere, censoriæ potestatis erat. In quo id fuit seruatum, ut motis è senatu notas ascriberent, & demerita notarent, quod lege cœsoria cauebatur, cuius uerba ascripsit Censores populi soboles familiasq; censento, pecuniasq; urbis, tẽpla, uias, ærarium, uetigalia tuento: populisq; partes in tribus distribuunt, & pecunias in ciuitatis ordines partiunt, equitum peditumq; prolem distribuunt, cœlibes esse prohibento, mores populi regunt, probrum in senatu ne relinquũto; bini sunt, magistratum quinquennium habento, reliqui magistratus annui sunt, eaq; potestas semper cõto, & infra. Referebat enim censores in ceritũ tabulas illos, quos ignominia causa suffragijs priuabant: qui qdẽ censores ciues sic notabant, ut qui senator esset, ob crimen eijceretur senatu: q; eques, equum publicum uenderet: qui uero plebeius, in ceritum tabulas referretur. Obseruatumq;, ut quem censores senatu amouerent, nota quoq; & ignominia pstringerent; eaq; quæ ad publicam disciplinã pertinerent, lege edita statuerent. Deniq; eõ dignationis uenire, ut oim magistratum principẽ locum tenerent: ad eamq; nisi uiri consulares & maximis functi honoribus, admitterentur nulli. Quinetiam uitã singulor;, & mores inquirere, exceptisq; consulibus, præfecto urbis, rege factor;, & Vestalib; uirginibus, circa disciplinã morũ in omnes magistratus censere & animaduerrere poterant. Quæ censura apud Siculos quoq; magni nominis fuit: nam quum oēs Siculi ex censu tributa cõferant, omnis potestas æstimationis faciendæ censori permittitur. Hanc etiam institutionem Carthaginensibus fuisse accepimus, ut illi præfectum morum & uitæ magistrũ habeant: quem ferunt in Amilcarem animaduertisse: congressumq; cum Hasdrubale tunc in primo flore ætatis uetuisse, quia multi obloquebantur, q; parum integra fama essent. Apud Argos uero, si quis in re quærenda negligens foret & remissus, aut si desidiosus & segnem uiderent, rationem unde uictum quæreret, apud magistrum qui loco censoris erat, reddere cogebatur, quod Arcopagita Athenis sæpe exequuti sunt, ut qd quisque Atheniensium ageret, & quo quæstu uiueret, magna cura inquireret. A Nabathæis seruatum legimus, ut negligens & remissus, qui opes paternas minuisset, pœna multaretur: cui uero res esset auctior, daretur præmio. Id quod Draconis lege cauebatur, ut q; ocij damnatus esset, capite lueret. Amasis quoq; Aegypti rex, inter cætera constituta, præcipua lege cauit, ut uitæ rationem prætor à quocunq; exquirat, ut si quis turpi quæstu uiueret, uelut facinorosus noxam lueret. Quam legem Solon imitatus fertur, præcipue cauendo, ut qui malis artibus degeret, cuiq; ocio periret dies, pœna afficeret. Cuius rei causa Massilienses, uates sacrificulos, qui quæstus causa sacra circumferebant, suis oppidis exegere, ne religionis prætextu ocium sectarentur & luxum. Quinetiam de paupertate, orbitate & cœlibatu quætere, & contumaces plectere, censorum munus erat. Furius Camillus quum censuram ageret, ut exhaustæ ciuitati, propter assiduas bellorum clades, ciues suppeterent, legem de maritandis ordinibus tulit, qua inter cætera pœnis cõercuit illos, qui uiduarum nuptias, quarum uiri bello ceciderant, deuitarent. Eos uero qui ad senectutem cœlibes peruenerãt, æra pœnæ nomine ad ærarium ferre iussit. Quã legem Q. etiam Metellus Numidicus iterum in censura promulgauit. Aedes quoq; sacras, uias, æquæductus, & loca publica faciendã locare, aut aquarum fluxus dare & inhibere poterant. Siquidem Cato Censorius, aquam publicam, quæ in priuatas domos & hortos deriuabatur, inhibuit, & porrecta in publicum ædificia demolitus fuit. Vectigalia quoq; & portoria noua statuere, & uetera exigenda mandare, illaq; publicanis & cõductoribus locare non uerabantur. Ea tamen proscribere, nisi Romæ & accito populo, eiusq; placito & assensu, ac publico præcone consulto, & nisi calend. Martijs, quibus uetigalia locantur, censori facultas nõ erat. In quo fuit animaduersum, post Pauli Aemylij triumphum, quem de omni Macedonia habuit, Perse deuicto, usq; ad Hircium & Pansam consules, populum Romanũ uetigalium collatione & tributo uacasse. Is em̃ tantũ auri & argenti ex manubijs in ærarium tulit, ut tributor; collationem & onera leuarit. Etiam de ære alieno cognoscere, cœsoria potestatis erat. Animaduersum tũ est, de nulla re censores, q; de iureiurãdo seuerius iudicare cõsueisse, quodq; posteriores prior; decretis plerunq; nõ steterẽ, sapiusq; illa resciderunt & antiquarũt. Post aliquot uero

Censores in quos magistratus censebant.

Siculi.

Carthaginensia.

Argi.

Negligens multatus.

Sacrificuli à Massiliensibus cicti.

Lex Camilli de maritandis ordinibus.

Cœlibatus multatus.

Proscribere soli cœsori nõ licebat, Aemylij manubijs opimæ.

De ære alieno De iureiurando.

Censuram potestas diminita.

Censura clari

Indi.

Athenienses.

Censuram munitas & potestas.

De hoc item lib. ii. cap. 13.

Censores ante consulatum.

Notanda hoc.

Appius Claudius solus censuram egit.

atates Romani nimiam potestatem esse rati, muctonem censorium multis remedijs re-
 tulerunt, & ne impune insolerent, censuræ extenuatis uiribus, grauibus edictis coer-
 citi sunt. Quare P. Clodius in tribunatu plebiscito sauxit, ne quem cēsores notarent, nisi
 antea legitime accusatus, & utriusq; censoris iudicio damnatus foret: in tantum, ut Me-
 tello censori, q; minus iuste pœnam irrogasset, aquæ & igni interdictum fuerit. Diuus
 uero Claudius, dum censuram ageret, nullum nisi sua uoce & sine patrocínio uitæ rati-
 onem reddere passus fuit. Clara quoq; censura fertur Appij Claudi, & Claudi Planci,
 qui uiam Appiam è Roma Brundisium strauit, & aquam, quæ Appia dicta est, inuehen-
 dam curauit. Tametsi C. Gracchum in tribunatu uias perpurgasse, & itinera imperuia
 muniuisse, singulisq; miliaribus lapideas columellas statuisse, & Scaurum Aemiliū usq;
 que Sabatios, M. q; Lepidum, & C. Flaminiū in consulatu Ariminum usq;, & deinde
 in Aquileiam, Flaminiam strauisse legamus. Iulius quoq; Cæsar cōmissa sibi Appiæ cu-
 ra, dum illius refectioni uacat, magnas opes effudisse fertur: quam postea collapsam Au-
 gustus sibi muniendam desumpsit, reliquis triumphalibus uiris delegatis, quas præcipu-
 is operibus ornarunt. M. uero Aemilius consul pacatis Liguribus, uiam à Placentia ut
 Flaminia committeretur, Ariminum usq; strauit: & Flaccus in censura uiam per Formi-
 anum montem perduxit. Fuit quoq; inter celebres Latina & Valeria, altera usq; Sinues-
 sam, altera ad Marsos. Nam Salaria & Nomentana haud multæ longitudinis per Sabie-
 nos constratae sunt. Indis fuit in usu, ut per consiliarios purgentur uia, quibus per dena-
 stadia singulos lapides locare, & diuerticula ac distantias adnotare negocium erat. Athe-
 nis uero uiarum curatores, uniuersæ ferè ciuitatis administrationem habebant. Magni
 quoq; exempli censura fuit Fabij Gurgitis, qui licet defamatisissimus, postea ætate gra-
 uis, censuram seuerissimis moribus egit: sicut L. Lentuli, qui repetundarum accusatus,
 haud multo post censor sanctissimus euasit. Præ cæteris M. Catonis censura apud omnes
 ordines plus nimio tristis & uehemens habita est: quare præcipua flagrauit inuidia, q;
 inuictio animo esset & inflexibili. Illud quoq; notatum est, solere cēsores nouos milites,
 & eos qui supra septimum & decimum annū equo merere debuissent, nec militassent,
 ærarios facere. Quare M. Attilij Reguli, & P. Curij Philonis præclara censura numerat-
 tur, q; iuuenum Romanorum duo millia, qui Hannibale Italiam peruastante, quadrien-
 nio militiam detrectassent, inter ærarios retulerunt, suffragioq; & comitis priuarunt.
 Eis quoq; qui parum idoneè militarent, minus ue facerent, equum adimere, illiusq; ar-
 ma & equum uendere: alios ætate & uiribus habiles ad militiam cogere, & sacramento
 adigere, aut equum publicum dare, officij censoris erat: quod à Solone olim constitutū
 ferunt, qui eadem pœna afficiendum putauit eum qui militare nollet, & qui aciem de-
 sereret, qui ue in acie timidus & ignauus esset. Etiam equitatum recensere, alios qui le-
 gitima stipendia fecissent, militiam missos facere, aut numeratis stipendijs cum laude mis-
 sionem dare, uel equum deferre illis q; militaria munera obiuissent: nonnunquam si cri-
 men exposceret, reum capitis agere poterant: quippe M. Fabius censor seuerior & durio-
 r, Fabium Buteonem filium furti insimulatum, capitis reum egit, & ultimo affectit sup-
 plicio. Et quanuis qui consulatus, dictaturas, & alios gesserant magistratus, ad censurā
 admitti solerent, plerunq; tamen ex ædilitate, qui nec prætor, nec cōsul fuisset, gradum
 ad censuram fecisse comperimus, præcipue quum ante acta uita plena grauitatis foret.
 Crassus Licinius, qui nec præturam antea, nec consulatum gesserat, ad cēsuræ honorem
 ex ædilitate euectus fuit, quam unā cum pontificatu gessit. Ac licet ex duobus consuli-
 bus altero defuncto, collegæ subrogando haberentur comitia, alterq; consul in defuncti
 locum cooptaretur: tamen ex duobus censoribus altero defito, alium subrogari non li-
 cebat. Quod C. Iulio censore mortuo, L. Papyrius Cursor, ne abiret magistratu, M. Cor-
 nelium Maluginensem collegam sibi subrogarat, religio inuasit, & piaculare fuit, quia
 eo lustro à Gallis urbs capta est, ne in demortui locum censor subrogaretur. Itaq; censo-
 re uita functo, collegam magistratu abire oportebat. Quanuis Appius Claudius Cæ-
 cus, contra mores institutaq; maiorum, collega se magistratu abdicante, solus censuram
 gerere non dubitauit. Hoc quoq; adnotasse non pigebit, q; licet omnibus magistratibus
 circa morum disciplinam censura præmineat, tamen tribunatu plebis & ædilitati illā

quandoq; cessisse constat. Ideo P. Furio, & M. Attilio censoribus, ab Appio Metello tri-
 buno plebis, q; quaestorem eum proximo anno tribu amouerant, & ærarium fecerant,
 diem dictam, ipsosq; in uincula duci iussisse comperimus. Nec minus de P. Sempronio
 plebis tribuno, qui Appium Claudium censorem, nisi collega intercessisset, in uincula
 duci iusserat, compertum est: quod profecto non fecisset, si id sibi iure sacrosanctæ po-
 testatis facere non liceret. Quanuis postea consensu senatus res discussa fuerit, ne tribu-
 nitio furori censura obnoxia foret, fertur tamen Domitius Nero, Neronis auus, dū ædi-
 litatem gereret, adeo procax & animi immodicus fuisse, ut L. Plancum censorem uia sibi
 cedere coegerit. Illud quoq; non præterierim, q; inter opera censoria in primis cibaria
 anserum, qui peruigilem curam gerunt in Capitolio, q; olim fuere urbis custodes & im-
 perij, iouemq; miniandum: ex uectigalibus uero lacus Lucrinus cruendus boni ominis
 causa, locari consueuit: quibus censoribus incumbere locationis leges dicere. Sicut
 Athenis apodectæ, qui collationibus & uectigalibus præerant, quorum iudicio quicq;
 controuersia erat in publicis collationibus, decernebatur. Quodq; cura horologij inter
 opera censoria non in postremis erat: atq; in delectu, cessione ue, primi Valerij, Silfrini,
 & Statorij priuilegio honoris nominantur. Quodq; hi qui censoria nota antea notati fu-
 ere, licet cēsores possent creari, & quo minus crearentur, censoria nota minus officiat:
 tamen hi qui censuram gessissent, quanuis laudabiliter, iterū cēsores creari, aut ad mu-
 nus censorium admitti, nullo modo poterant. Idq; exemplo C. Getæ, qui à L. Metello
 & Cn. Domitio censoribus, senatu motus & ignominia notatus, haud longo post inter-
 uallo, oblita memoria dedecoris, & permulsi ciuū animis, ad censuram euectus fu-
 it. Illud quoq; non abre fuerit dixisse, Tiberij tempore magnis contentionibus actum in
 senatu, ut non modo censura, sed reliqui magistratus quinquennales forent, & nisi quin-
 quennio singulo comitia magistratuum fierent, quæ res primū dilata, mox perpetuo si-
 lentio oblitterata fuit.

Quid sit apud iureconsultos cœnaculariam exercere, quid catadromus, quid cloaca, quid
 spheristerium, & quid hypocausta. Caput XIII.

IN circulo iurisperitorum mutuo sermocinantium, præsentem me, quaesitum est à
 notæ facundia uiro, quid sit cœnaculariam exercere. Si quidem ab Vlpiano, titulo
 de his qui deiecerunt, dictum fuit: Si quis cœnaculariam exercens, modicum sibi
 hospitium retinuerit, residuum uero pluribus locauerit, si ex eo cœnaculo deiectum es-
 fusum ue quid fuerit, omnes teneri, quum ex mediano cœnaculo deiectum probaretur.
 Et tametsi nonnulli diuersa sentirent, ancipiti contentione distracti, dixi ego quantum
 comminisci potui ex Varronis autoritate, cœnaculum superiora adium, ad quæ scalis
 ascenderetur, dici: quæ pars inquilinis, & his qui domos conducerent, locabatur. Fuitq;
 moris prisca, ut pleriq; ex ædibus modicum quid sibi reciperent, superiora uero domus
 inquilinis locarent. Fuisse enim Romæ ædificia frequentia, pluribus cœnaculis constru-
 cta, edita in altum, quæ postea ab Augusto certa subtraxata mensura cohibita sunt, multis
 testimonijs probatur. Cœnaculariamq; exercere eum dici, qui eiusmodi negocium age-
 ret, locareq; inquilinis domorum cœnacula consueisset. Græcis uero contra: nam superio-
 riora domus & alta penetralia sibi recipiebant, ad inferiora autem uestibula, & sub por-
 ticu, Homero teste, hospites diuertebant. Censuit ergo Vlpianus, si cœnaculariam ex-
 ercens, hoc est, curam gerens eiusmodi cœnacula locandi, modicum quid ex hospitio
 sibi retinuerit, residuumq; pluribus locauerit, si ex cuius cœnaculo deiectum quid esset,
 in notitiam non uenit, omnes qui incoherent, una actione teneri, contraq; singulos age-
 re licere: diciq; cœnaculariam à cœnaculis, sicut sagariam à sagis, de qua iureconsultus
 sexto & decimo digestorū libro mentionē fecit, qñ s. saga & id genus uestimenti merca-
 spia, quo pluris distrahendo lucrū faciat. Sic camelaria dixere camelorū curationē, & ca-
 melarios camelorū curatores, quod munus psonale est: de qb; apud iurecōsultos de mune-
 rib; fit mētio frequēs: & q; uecturis uictū quaritabāt, uelaturā facere dixerunt. Rursus
 quærebat qd signēt illa Labeonis uerba de actionib; empti, dū ingit: Quod si periculo-
 sam rē antea seruus facere cōsueerat, ut, ut si p catadromū curreret, uel in cloacā se demit

Tribunorum pleb. & ædilitate potestas.

Nerdis in ædilitate potestas.

Censuram munitas præcipua.

Apodectæ.

Censuram bis eundem creati non fas erat.

I. si uero parag, sed si quis ff. de his q; de rec.

Cœnaculum.

Cœnaculariam exercere qd.

Cœnacularia sagaria.

lib. 17. ff. p so cio. l. cū duo- b; parag. quā dam sagaria. Camelaria Camelarii Velaturam fa cere.

I. munerū pa rag. Camela- ria ff. de mune- & hono- sunt yba pau li allegata p labole. in l. penulti ff. de actio. furti.

teret, tuq; uendito à te seruo id imperasti, quod sine periculo exequi nequibat, censuit Paulus teneri uenditorem ob necem damnum ue, si quam in perniciem seruus incurrisset. Quid catadromus, & quid esset cloaca, quarebatur. Respondi catadromum decursionein dici, spatium ue in quo agitaretur præcipiti cursu, & πρὸ τῆς ἀγῶνος, per quem seruus currendo, uel in cloacam se demittendo, nimirum uitæ periculum adibat. Quippe curru uel equi impetu, dum incauti⁹ subit, obteri, uel in cloacam mergi poterat. Fuisse em̄ cloacas Romæ in ingentem altitudinem depressas, receptaculum omnium purgamentorum urbis, à Prisco Tarquinio primum, mox à Superbo, & demum interiecto tempore, à M. Agrippa profusis sumptibus, & magna mole constructas, autores tradunt: per quas septem amnes quasi sub urbe pensili solida structura raperent omnia & auferrent, ad quas non sine uitæ periculo descensus erat. Neq; dubium quin seruus uix sine noxa p catadromum currere, uel in cloacas descendere poterat. Tertia fuit quæstio, qd signent illa Vlpiani uerba, titulo mandati, quibus Aurelium hospiti suo medico mādasse dicit, ut in hortis suis sphæristerium & hypocausta, suæ ualitudinis causa, Rauēnæ construat. Quid esset sphæristerium, & quid hypocausta, ambigebatur. Cumq; censerēt ex interpretis autoritate, locum amœnum dici sphæristerium, hypocausta uero subterraneum, & alia imperitissime: tandem quum certaretur sententijs, ex Plinij & aliorum autoritatibus compertum est, sphæristerium locum fuisse circulare, qui plures capiebat circulos, & spatia uarijs lufibus distincta, à sphærica figura dictum, demulcedi laxandiq; corporis, & animi remittendi causa, à summis uiris, & magnis honorib⁹ functis intra ædes, nonnunquam in thermis extructum: Erāt enim loca deambulationi, quieti & cursui, tū luctæ, iaculationi & palæstræ accommodata. Sicut trigon locus triquetro similis, ubi pila exercebantur & ludo, Græcis frequens erat: in hoc enim ad ualitudinem tuendam diuū Vespasianum remisso à negocijs animo, membra defricare solitum, Suetoni⁹ memorat: & Alexandrum Seuerum, teste Lampridio, in sphæristerio luctari & currere, ac molliter exerceri accepimus. Hypocausta uero cubiculum dici undiq; oclusum, in quod aer non admittitur, sed igne accenso, seruore atq; æstu uaporat intus, nec foras diffunditur calor, dictum à πρὸ τῆς ὑποκαυτῆς, quod est succendere, quasi uaporariū, quod caloris asseruandi causa sit. censuitq; Vlpianus tertio de legatis, quicquid comburendi causa, siue ad balnei calefactionem, siue ad diatarum hypocausta paratum foret, ligni appellatiōe contineri. His enim hypocaustis propter frigora, quibus maxime obnoxij sunt, Germanos, & eos qui gelidissimam plagam incolunt, ac loca assiduo niuis casu inaccessa, uti frequēter inspicimus: in illisq; uersari duro tempore anni, ibiq; epulari, ac serua & iocos agere. Hodiēq; eiusmodi hypocausta in nostro orbe, Germanorum more, in difficultate hyemis, ac gelida & niuali die à multis incolij uidemus.

Solere futuras calamitates multo ante signis præmonstrari, & miraculum quo uastitas regni Neapolitani prædicta fuit.

Caput. XV.

Solere deum immortalem, quum aliquid diri uel aduersi immineat, id portentis & prodigijs futurum ostendere, uenturasq; calamitates signis minisq; cælestibus præmonstrare, & ipsi nouimus, & à non contemnendis autoribus relatum accepimus. Quo tempore Tarquinius regno pulsus fuit, satis constat imminens exitium canem loquutum fuisse, serpentemq; latrasse: quo portento perniciem & exilium sibi mox futurum ostensum est. Cræso Lydorum regi, quando id concidit regnum, natū filium semestrem articulatè loquutum, diro & prodigioso euentu, fatalem calamitatē quæ postea sequuta est, præsignasse dicitur. Gallis etiam Senonib⁹ ad urbem properantibus, in noua uia, ubi Alloquutionis postea templum fuit, uocem auditam quæ Gallos aduentare diceret, inter exempla relatum est. Sed ne infinitas species, & nimis uetera ab ultima origine percensere uideat, patrum nostrorū memoria euidentissimis ostentis, antequam in Ponto Byzātium ab immanissimis Turcis terra marisq; oppugnaretur, quo excidio quanta calamitas, quantumq; uulnus Christianæ reipublicæ illata fuerint, nemo ignorauit: compertum est, apud Comum citerioris Galliæ urbē, uergente ad occasum die, ingentem canum multitudinem per aëra ferri: postq; diuersorum pecorū ar-

Visto belli Turcici.

menta, species peditum primo leuis armaturæ, deinde hastatos scutatosq; subsequi, equesq; in turmas diuisos ingenti instructa acie prosequutos, horis ferme trib⁹ imaginem aduentantis exercitus præbuisse. Demū corpore procero immanē & formidabilem hominem supra q̄ dici possit, ueluti exercitus ductorem, terribili equo insidentem, processisse, aliāq; ludibria oculosq; per inane apparuisse, ingentium malorū prænūcia: donec nocte appetente, uisio omnis illa dilapsa est. Quæ ostenta futurum excidium, eadem & calamitatem, quæ postea urgentibus fatis sequuta sunt, præsignasse nemo dubitauit. Sed quod nos recenti exemplo experti uidimus, profecto haud minus est. Quum florēte fortuna Ferdinandi primi regis Aragonij, urbs Neapolitana & regnum, nullis adhuc belli calamitatibus premeretur, satis constat Cataldum sanctum uirum, qui abhinc annis mille pontifex urbi Tarentinæ præfuit, quemq; patronum Tarentini ciues uenerantur & colunt, nocte intempesta ministro sacrorum cuiuspiam tunc sacris initiato, & in casta religione educato, semel atq; iterum in somnis apparuisse, ac monuisse, ut libellum à se conscriptum, quem in abdito loco uiuens abdidit, in quo diuina arcana scripta erant, effodere & protinus ad regem deferri curaret: qui quum parum fidei somnio dedisset, eadē sibi per quietem sapius obuersata specie, quum primo diluculo solus moraretur in templo, ipsum Cataldum qualis erat olim dum in uita ageret, pontificia ueste & insula amictum, eidem ministro plane uigilanti apparuisse, & prædixisse, ut postera luce quum primum posset, libellum à se conscriptum in abdito loco quem in somnis prædixerat, conditum effodere & regi deferre ne cunctaretur, pœnam, nisi fieret, graulter comminatus. Postera luce solenni pompa ministrum cum populi comitatu ad latebram, in qua longissimo æuo libellus latuerat, processisset eumq; plumbeis tabellis obsignatum, & clauis obferatum inuenisse, satis constat. In eo certum est, futurum regni excidium, miserias, calamitates, & luctuosa tempora, atque instantia mala quæ postea sequuta sunt, regi prædixisse. Id quod experimento docti, magna mercede persolutum uidimus. Si quidem tanta uis diuinæ prædictionis fuit, ut haud multo post, ipsum Ferdinandum seu deum ira, seu fato insuperabili, quod uitari non potuit, in primo belli apparatu, è uita constet excessisse. Carolumq; Gallorum regem, ingenti coacta manu, innumeris copijs Neapolitanum omne regnum inuasisse: Alfonsoq; Ferdinandi primogenitum, post patris obitum uix regno assumptum, regno orbatum, turpi fuga uelut in exilio diem suum obiisse. Mox ipius filium Ferdinandum iuniorem, summæ spei adolescentem, miri erga omnes studij & fauoris, cui rursus regnum debebatur, misero & fatali bello implicatum, in ipso ætatis flore immatura morte præuentum, occubuisse. Postea Gallos & Hispanos communicato imperio, & æquato regni iure, fugato Frederico altero prioris Ferdinandi filio, qui mox regno successerat: ad motis hostiliter legionibus & ampliore exercitu, denuo regnum inuasisse, sacra prophanāq; occupasse, bonorum direptiones fecisse: urbes, uillas, uicosq; omni belli clade puastatos, multa fœda & indigna passos. Oppida quoq; & municipia cadibus & rapinis plena, prouinciasq; hostilem in modū conuassatas, & in extremum discrimen adductas, incendijs & stupris, ac si quid ultra maiorum est, patuisse, eundemq; regem nondum functum fatalibus malis, post euerfam domum, & tot urbium clades, cum coniuge & liberis regno depulsum, domo & fortunis relictis, in inimicorum manus supplicem uenisse, ibiq; morbo & tabe confectum, è uita tandem excessisse: donec ad hæc tempora, in quibus formidare non desinimus, & an satis piamenti & pœnarum adhuc pensum sit ignoramus, peruentum est.

Qui duumuiros, triumuiros, quartumuiros, quinqueuiros, septemuiros, decemuiros, quindecimuiros, & centumuiros fuerint. Caput. XVI.

Duumuiros sacris faciendis, qui carminum Sibyllæ & fatorū populi Romæ Duumuiros, ni, placandæq; & auertendæ deum iræ, antistites erāt: quicq; quoties prodigia nunciarentur, adiri solebant: à principio binos fuisse accepimus, à Tarquinio institutos: quorum alterum M. Atilium, quod arcana Sibyllæ promulgare & palam facere ausus fuerat, uelut parricidā in futū culeo, proiecit in mare. Lapsis deinde tēporib⁹, à Sextio & Licinio tribunis plebis cautū fuit, ut pro duumuiris sacrorū, decemuiros crearent, quosq; patrū, quosq; plebis: māsitrq; hic numerus ad Cornelij ferē Syllā, quo tēporē quidecimumuiros, qui sacris faciendis, supplicationib⁹ & lectisternijs præsentent,

Decemuiros, Quindecimuiros.

Sibyllę libri.

quicq; placamenta deum & expiationes edicerent, officiaq; ceremoniarum exequerentur, librorumq; & carminum Sibyllę curam agerent, primum creati sunt. Qui quidem libri a Tarquinio Superbo ære magno coempti, ad Cornelium usq; Syllam mälere incolumes: tunc enim incenso Capitolio, quum omnia perflagrarent, ipsi pariter absumpti fuere. Siti enim erant in Capitolini Iouis templo, in arca lapidea, loco subterraneo, magna cura studioq; seruati. Tametsi ad Augusti tempora superfuisse, eosq; sub palatini Apollinis basi conditos stetisse, Suetonius autor sit, ubi una cum Martiorum carminibus, & Bagoes nymphę, quę Thufcis artem scripserat fulguritatum, seruabantur. Eam uero sibyllam putant Erythrę, cui nomen Herophila. Alij post Herophilam Erythrę am uixisse arbitrati sunt, quę mulieru prima cecinit oracula. Fuit enim Alexandri tempore. Nam Delphicam ante Troiana bella uaticinatam, & pleraq; Homerum operi suo carmina accommodasse ferunt. Alij Cumanam, quę Amalthea dicta est, dicunt fuisse. Pręter quas fuere uaticinio insignes mulieres, una Athenais noie: apud Hebręos Sabba, apud Chaones Phaennis, Dodoneis Pellę, licet sibyllarum nomen non assequatur. Nam sibyllarum, quatuor pręcipue nomen uendicarunt, Erythrę, Samia, Aegyptia: quibus postea adiectę, ludęa Cumeaq; quę mente concita & numine afflata, euentorum consequentię carminibus prędixere. Eratq; mos uaticinandi, ut ex primis literis cuiusq; uersus uaticinium contexerent: quod Plautum & Ennium in quibusdā uersibus fecisse memorant. Quibus postea libris Gabinus, M. Octacilius, & L. Valerius legati ex consulto senatus Erythras profecti, mille uersus eiusdę Erythrę summa cura conquisitos, in eodem sacrario collocarunt: quę unā religiose culti cōcelebratiq; sunt. Mox Augustus, incenso Capitolio, bello sociali, dato sacerdotibus negotio, per omem Samum, Ithum & Erythras, Aphricam, Siciliam & Italiam conquiri omnia sibyllę carmina, & quantum humana ope fieri posset, uera discerni & interpretari iussit. Et demum quum de libro sibyllę relaxum ad patres fuisset, quem Caninius Gallus recipi inter cęteros eiusdę uatis iusserat, summa ope Tiberio restitit, & ne reciperetur effecit. Et quanuis decemuiris sacrorum alijs superadditi sint, ita ut ad sexaginta excreuisse dicantur, semper tamen quindecim uiri dicti nominatiq; sunt. Creabat enim eos senatus, uel quomodo oportere uidebatur consul. Quinetiam ex scito plebis, duumuiros populum creasse, plerunq; cōpertum est: qui nisi patritij essent, in numero eligi nequibant, & nisi post obitum, alium mutari aut cooprari non decebat, ab omniq; urbano munere & belli cura immunes erāt. Hi ergo & sacras ædes dedicabant, & obsecrationes expiationesq; ad placandas auertendasq; deorum iras procurabant. Tum si tetra prodigia nunciarentur aut monstra in duobus reipub. casibus, iussu senatus ad libros tanquam adytum adibat, illorumq; iussu quę decreta erant aut pręscripta, uelut ex oraculo monita, fiebat. Etiam lectisternia curare, & ex pręscripto librorum, ludis Apollinaribus aut secularibus pręesse, templa dedicare, ludos celebrare, uota concipere, supplicationibus, sacrificijsq; solennibus pręfici solebant. Pręter quos fuere duumuiros, quibus hoc munus incumbere, ut sacras ædes dicarent, autore senatu, aut facerent, faciendas uel locarent, aut reficerent. Hos quoque ex scito plebis, nonnunquam a consule, sæpe a prętore creatos comperimus: eoq; absoluto negotio, ab iniuncti muneris cura quiescebant. Et duumuiros municipiorum, & alij nauales, quibus naualium populi Romani, quotiesq; instrui classem uel refici oportebat, utq; naualibus socijs implerentur, commeatuq; & armamentis instruerentur, negotium dabatur: necnon aqueductuum deriuadarumq; aquarum, coloniãq; deducendę qui curam agerent, quicq; id muneris exequerentur, sæpe duumuiros fuisse comperimus. Et alios capitales, qui perduellionis dię ad populũ dicerent, & in facinorosos animaduertent, a principio originũ creatos. Dię uero perduellionis ad populũ dicere, uel fustib; cedere posse: aut in carcerẽ duci iubere, nulla cōtrouersia est. Pręter hos fuere triumuiros etiã capitales, postquã Curius Dentatus de Samnitibus triumphauit, tunc primum Romę creati, qui de criminibus pariter cognoscerent, & in facinorosos si quid scelere & perfidia deliquissent, animaduertent: qui uigilias per urbem disponere, & ne qui nocturni cœtus fierent, obseruare; neu qui molitores nouar; rerum hostilia auderent, prospicere

Athenais, Sabba, Phaennis, Dodoneis.

•quan

Duumuitorũ munus.

Duumuiros ele si. A plebe. A consule. A prętore. Duumuiros municipiorum & nauales.

Capitales duumuiros. Dię perduellionis dicere ad populũ. Triumuiros capitales.

debebant: quę cura, lapsis temporibus, ad præfectum uigilum translata est. His quoque, ut carceribus latomiarum intentior cura ageretur, carcerisq; custodiam haberent: utq; neci destinatis mensa lanonia, machæra, & supplicij instrumenta præsto forent, cura pręcuratioq; impendebat: ut quum in reos animaduerti oporteret, ipsorum interuentu futurę puellas, licet maximorum criminum reas, & pœnæ capitali obnoxias, triumuiral iudicio afficere non poterant: quorum cura consilioq; non modo incendia, sed coniurationem cladem, propter ingruentem ærarij & militum inopiam, triumuiros congregandę pecunię monetales seu mensarios creatos fuisse: æris, argenti, atq; auri flatores: quorum munus erat, numismata probi auri & argenti, iustiq; ponderis examinare: & alios legendę iuuentutis, qui militię idoneos per oppida conquisitos ascriberent: quod quidē ingruente bellorum tumultu, sæpe fieri animaduertimus. Quo enim tempore ad Canas magna clade pugnatum est, confternata repub. triumuiris datum negotium fuit, ut non ingenuos modo, sed seruos ære coemptos, & mancipia ad quatuor & uiginti milia sacramento adigerent. Etiam sacris requirendis & ædibus reficiendis, quandoq; triumuiros præfuisse accepimus, sicut reipublicę constituendę & legendi senatus: aliosq; recognoscendi turmas equitum cū fide curaq; ab Augusto institutos, plerunq; assignandę agri in colonijs & municipijs, q; uigilias circuirent & incendijs occurrerent, q; nocturni appellati, quod noctu per urbem excubias agerent, triumuiros creati animaduertum est. In qua re proditum memorię fuit, M. Militium, Cn. Lollium, & L. Sextiũ triumuiros nocturnos, quod in sacra uia ad extinguendum incendium præsto nõ fuissent, a tribunis pl. increpitos, multam exoluisse, qui etiam supplendi senatorum numerum, immeritosq; amouendi plerunq; ius habuere. Et si quando ius dicebat, nõ in tribunali sella curuli, sicut consules prætore uel, sed in subsellijs uelut tribuni & quæstores, iura deducendę forent, triumuiros qui agrarij dicti sunt, plerunq; præfuisse compertum est, tametsi agrum Põtinum quinqueuiros diuisisse, & per uiginti uiros ad decem uiros agrum Capuę & Samnũ diuisum, ac ueteranis præmia assignata legamus. Proditũ tamen memorię est, cum tribuni pl. ferrent ad populum, de decemuiris cum imperio creandis, ut quicquid agri publici per Italiam, Syriam, uel Asiam esset, plebi diuideretur, legemq; promulgare contenderent, Ciceronem summa ope restitisse, & uelut rem pestiferã rotumuiros uero creatos accepimus illos, quibus deducendarum coloniarum, aut si quid nouum nunciatum foret, ut curarent ne dano respub. afficeretur, obq; uaria negotia munus mandatum erat. Pręter quos fuere quinqueuiros agris diuidendis, muris, turribusq; reficiendis, sapius ut plebẽ funebri pecunia eleuarent: utq; æs alienum pro his qui soluendo non essent, de publico soluerent: qui mensarij nuncupati: quę res quantum ad patrum plebisq; conciliandos animos profuerit, difficile dictũ est. Quippe quũ esset plebs obruta scœnore, pecunijs in foro positis, uim ingentem æris alieni dissoluerunt. Post quos usu exigente, quinqueuiros creati cis Tiberim & ultra Tiberim, q; possent uespertinis horis uices magistratuum gerere, quum magistratus ad id temporis in foro esse non deceret. Deniq; quoties aliquod munus factu difficile reipub. impendebat, in quo præcipua aliquorum opera, fidesq; exquirebatur, ubiq; multum studij curęq; opus erat: modo duumuiros, nũc triumuiros, aut quatuor uiros, quinqueuiros, sexuiros, aut decem uiros creauere: quorum ope consilioq; iniuncta munera sæpe exequuti sunt. Ipsiq; negotio absoluto, pro quo dicti creati erant, ab iniuncto munere quiescebant. Fuitq; animaduertum, quod si decem uiros locandis uectigalibus (quod plerunq; usu ueniebat) Romani præfessent, his ubiq; uectigalia distrahendi potestas erat, quum aliter nisi Romę a censoribus uectigalia locarentur. De septemuiris epulorum traditum accepimus, quod hi a principio tres uiri fuere, asciti inter sacerdotes, quib; togę prætextę ius datum ut pontificibus. Hi fuere C. Licinius Lucullus, T. Romilius, & P. Porcius Lecca, qui legem de creandis primũ tulere, quos propter sacrorum multitudinem, ut ludorum epulare sa

Præfectus uigilum.

Triumuiros congregandę pecunię causa creati. Triumuiros legendę iuuentutis & militię idoneos.

Triumuiros supplendi senatorum numerũ habuerunt. Iura in subsellijs dabant. Agrarij tribuiros.

Triumuiros supplendi senatorum numerũ habuerunt. Iura in subsellijs dabant. Agrarij tribuiros.

Quatuor uiros.

Quinque uiros.

Quinque uiros cis Tiberim. Quinque uiros ultra.

Septem uiros epulorum. Tres uiri inter sacerdotes asciti.

crificium conficerent, pōtiffices facris præffe uoluere. Qui tempore procedente, septē creati fuere. Et quia facris epulis præerant, cœnarumq; pōtifficum, quæ adhiçiales dictæ sunt, curam agerent, ipsiq; epulas loui principi deorum, cæterisq; dijs indicerebant: deq; illes appellati: qui si qua iusta & solennia facris deessent, ad pontiffices refererebant: deq; illorum consilio sententiæq; sacra & omiffas cæremonias decernebant. Horum filia, ne inuitæ Vestæ sacerdotessiant, sicut auguris & pontifficis maximi, aut quidecimumi sacrorum, ueteri priuilegio immunes erant. Præter hos fuere decemuiri, sub titulo æquandarum legum à principio sine prouocatione creati, mox alijs litibus dñudicandis, qui loco prætorum in urbe ius dicebant. Quippe quum belli munia prætoribus deferrentur, & ob id, urgente armorum tumultu, ab urbe auocarentur, ne iudicia Romæ deessent, illis in expeditionem profectis, decemuiros qui litibus dñudicandis, & noscendis singulorū postulatis præsto forent, præfecerunt prætorū loco: cui magistratui Adrianus ante imperium præfuisse dicitur. Post quos fuit uigintiuiratus causis dñudicandis, quod munus magnæ indolis iuuenibus conferri solebat: illinc enim gradum ad reliquos honores auspiciabantur uiri exculsi ingenio & doctrina. Ad quod Tiberius Neronem Germanici filium promoturus, quod quinquennio maturius peteret q̄ per leges liceret, illum senatui commendauit, & ueniam petijt. Et centumuirum ampliffimum iudicium, qui iura populo aliquandiu dixeret: à quibus nulla erat prouocatio, quorum iudicia centumuiralia dicta. Ex singulis enim tribubus terni iudices selecti, populo ius dicebant. Et quanuis ex quinq; & triginta tribubus, supra centum superessent quinq; usus obtinuit, ut ipsi centumuirum, eorumq; iudicia centumuiralia dicta sint: qui omnes quū iura daturi erant, hasta posita in unum coibant, illorumq; iudicia in duas hastas diuisa erant. Ideo centumuiralis hasta sermonibus celebratur: qui de hæreditatibus, testamentis, usucapionibus, tutelis, gentilitatibus, agnationibus, alluionib⁹, nexis, mancipijs, & stillicidijs q̄ maxime ius dicebant. Qui quum propter turbulentam confusionem in longiffimum lites traherent, perraroq; causas deciderent, diuus Vespasianus ex tot iudicijs selegit quosdam, q̄ breui curriculo, nec longo circuiu causis desinirent. Domitianus quoq; centumuiralia decreta & constituta uelut ambiciose edita, rescidisse fertur. Tantiq; exempli fuere, ut Romani adolentes primæ indolis experimenta à causis centumuiralibus auspicarentur. Et quum antea ne nobiliffimis quidem pateret aditus, nisi à cōsulari uiro magno fauore producerent in foro uiri præclari, magnæq; eruditionis: postea deprauato usu, obtentum est, ut ad declamandum transirent pueri extremæ sortis, nullo discrimine aut delectu, in quibus nec facundia esset, nec eruditio. Præterq; hastam centumuiralem, mos erat militaris, ut si qua ciuitas ui subacta, hostili incurfu diripienda foret, à duce exercitus edito in loco hasta poneretur, qua significatione illam non deditioe & pacto, sed tamquam ui captam diripi licere, & in bona & personas grauari designabat, quæ hasta cruenta nuncupatur. Nam captas, non deditas, urbes diripi ueteres uoluere. Tum si quado bona proscripctorum, hostium uel manubiæ aut præda uenales forent, uectigalia uel locarentur, usus obtinuit, ut hasta posita uenirent, quæ publica dicta est: sicut bello capti, q̄ coronati & serui ære comparari, quod ex edito lapide enunciabantur uenales, sub corona & de lapide empti dicebantur, & qui turmatim uenirent in catasta. Fuitq; moris uerusti, ut his qui trans mare aduecti uenales forent, quo à reliquis mancipijs dinoscerentur, alba creta pedes illinirent. Obseruatum que, ut de seruis sub pileo uenditis, emptori uel ditor nihil præstaret, neque euctionis iure teneretur, tanquam insignia forent mancipia & probatiffima. Utq; præcones & qui bona proscribunt, bona regis Porfennæ uenalia singulis auctionibus referta populo diripienda dedisset, Præter quas fuit hasta saffenna, castra commeatibus referta populo diripienda dedisset, Præter quas fuit hasta saffenna, ubi in summa inopia ad leuandam famem, hasta posita, publice frumentum uenijt. Græcis uero ubi uenalia produuntur mancipia, cycli: ubi uero conscendunt, ut essent cōspicua omnibus, trapeza dicta sunt. Ac licet à principio quaestura functi, cētumuiros aduocare, & ad iudicia cogere consueffent, Augustus tamen censuit, ut postpositis quaestoribus uiris, decemuiri designarentur, qui illos in unum cogere, & ius dicere iuberet. Illud ego non præterierim, apud Carthaginenses centumuiros de numero senatorū fuisse

Adhiçiales eorum.
Epulones un de dicti
Quidecimumi sacrorum epulo nū filia.
Decemuiri.
Decemuiri lib⁹ dñudicandis loco prætorum.

Vigintiuiratus

Centumuirum

Centumuiralia iudicia.

Centumuirorum iudicia.

Centumuiralis hasta

Zast⁹ in l. i. ff. de orig. iur

Inuentus in causis cētumuiralibus primū se exercebat.

Hasta cruenta.

Sub hasta publicæ uedere.

Sub corona et de lapide empti.

Trans mare aduecti illinire.

Sub pileo uenditi.

Hasti salutis.

Κύκλοι.

Τραπεζα.

Quæstura functi.

Centumuirum apud Carthaginenses.

scitos, qui rerum gestarum & bellicæ administrationis rationem à ducibus exigeret. Et ab Aegyptijs triginta iudices ex præcipuis ciuitatibus eligi solere, ex quibus optimum eligebant, qui totius collegij caput & princeps foret. Et in Algido in templo Dianæ quidecimumiros, tam diuinis mysterijs & sacrificijs solennibus, q̄ responsis dandis præesse. Et Athenis arnophagon religiosiffimum & summum iudicium haberi: in quo senatus & populus unam coibant, quo tempore à triginta tyrannis penè in extremum discrimen adductæ sunt. Deinde exactis tyrannis, decemuiri rempub. administrarunt, quorum cuiq; decaducho nomen erat. Post hos astynomi præfuerunt numero decem, quinq; in Pyraeo, totidem in urbe: quibus cura psaltriarum imminebat & tibicinum. Mox nouemuirorum magistratum præcipuum fecere, qui sortito creabantur annis singulis, quos archontes nuncupabant: inter quos primus archon, primarius archontium & longe princeps erat: à quo Athenienses, sicut Romani à consulibus, & Lacedæmonij à tribunis, annos & tempora dinumerabant. Eum honorem qui summus erat magistratus, Hadrianus Cæsar dum Athenis ageret, & mox Galenus gessisse fertur. Secundus, à regia dignatione βασιλεύς: tertius, à belli ductu πολέμαρχος: reliqui, à legum latione θεσμοθέται dicti sunt, ætate & usu docti, qui domi iura dabant, querelas accusationesq; cognoscebant: deq; controuersijs æquo examine decernebant. Aetolis uero polemarchus, claudendarū portarum & urbis curam gerebat, clausæq; noctu detinebat: interdium autem custodia portarum affidebat.

Triginta iudices Aegyptijs.
Quidecimumiros.
Arnophagō.
Decemuirum apud Athenienses.
Decaduchus.
Astynomi.
Nouemuirum.
Archontes.
Athenienses ab archontibus.
Romani à consulibus, Lacedæmonij à tribunis.
Numerabant annos & tempora.
Βασιλεύς.
Πολέμαρχος.
Θεσμοθέται.
Polemarchus apud Aetolos.

Quoties contra ambitum illorum qui appetunt magistratus, pluribus legibus à Romanis obuiatum sit. Caput XVII.

Post urbem conditam longo tēpore, nullam de ambitu legem fuisse latam, multorum literis proditum est: scilicet quia in dandis magistratibus & conferendis honoribus, prisci Romani non largitione & ambitu, sed uera uirtute nitentur: propterq; res egregie gestas domi militiæq; meritis ciues prætura, ædilitate & cōsulatu, ampliffimisq; honoribus honestabant. Prima lex contra ambitum illorum q̄ magistratus appeterent, per tribunos plebis lata fuit, quo tempore post decemuiros tribuni militum consulari potestate reipub. præfuerunt, qua ne cui album in uestimentis petitionis causa quenquam adire liceret, cauebatur. C. deinde Petilius tribunus ple. legem tulit ad populum, qua largitiones illorum qui honores pecunia mercarentur, graui damno & pœna multauit: fuitq; seueriffima disciplina & sub graui censura lex seruata, qua ambitioni & cupiditati obuiam sæpe itum est: ita ut inter exempla relatū sit, Q. Coponium, q̄ uini amphoram ei cuius suffragio magistratum petebat, dono dederat, ambitus condemnatum pœnas luisse. Cincius deinde legem tulit muneralem, qua grauiffimis pœnis affecit eos, qui à quouis candidato munus suffragij causa donum ue acciperent. Inde cautum, ut in petendis honoribus candidati sine toga ad comitia descenderet: ne pecunijs in sinu reconditis, tribuum suffragia mercarentur. Sed quum quotidie hoc malum serpere uideretur magis, & ambitus petentium coerceri oporteret, Paulus Aemilius consul legem tulit ad populum, qua, ne cui suffragij causa munus dare liceret, multiplici pœna interdixit. Postea lege Calphurnia his qui mercede corrupti, aut munere deliniti, candidatis obuiam issent, quicq; precio illos sectarentur, aut si prandium ad captandos animos, aut quid muneris exhibitum foret, præter pœnas legibus constitutas, etiam pecuniaria multa dicta fuit. Id quod Fabia lege cauebatur, qua præfinitur numerus sectatorum, prosequentium in comitijs candidatos, pœna adiecta, si quis plures aduocaret: quam legem Marius etiam in suo tribunatu contra illos qui tribuum suffragia ambirent, seueriffime tulit. Intantumq; ambitus honorum inhibitus fuit, ut Licinia lex & Ebutia, non modo illi qui de nouo creando magistratu ad populū ferret, sed nec ipsius collegæ & affini curationem potestatem ue demandari, graui documento sanciuerit. Demum Marius in consulatu denuo ita ambitū osum habuit, ut aduersus Cottam collegam, & Metellum tribunum ple. legem promulgarit, ne quis largitione aut donis magistratū honores ue assequeretur. Mox Pompeius Magnus quum unicus esset consul, aliquid pertulit, qua peruicax illoꝝ cupidō, qui magistratus appeterent, graui censura multauit. Manifestū diu Romæ hæc uitæ integritas & obseruatiō disciplina, ut procul ambitus

Prima Romana lex contra ambitum.

C. Petili lex

Cincij lex muneralis.

Alia lex.

Paul. Aemilij lex.

Lex Calphurnia.

Lex Fabia.

Lex Marij.

Lex Licinia & Ebutia. Marij lex alia.

Pomp. Magni lex.

one officium & uirtus pluris q̄ census aestimaretur: adeo, ut post longa tempora, Cato nē ambitus diem dixisse illis qui largitiones fecerant, pro miraculo fuerit: qui ut obuiā effrenatis cupiditatibus iret, se quibuscunq; q̄ honores mercarentur, pecuniāq; aut pollicitationibus ambirent, diem ad populum diciturum iureiurando firmavit. Postea usq; adeo mores degenerarunt, itaq; ambitio hominum mentes peruasit, ut sine discrimine nullo pudore aut modestia in assequendis honoribus propalam largitiones fierent; neq; præturas, consulatus, aut potestates mercari turpe ducerent; palamq; cādīdati quum ad comitia descenderent, diuiores haberent & magistrōs curiarum, proq; assequendis honoribus, nūmos in tribus pronunciare & pecunias deponere, ac per sequestrem spargere in turbas non formidarent. Et ne quid turpitudinis deesset, manus & operas clientum & comitum audacissimorum ad uim & seditionem paratas haberēt, ita ut seditionissimo cuique, temeritatēq; & audaciā præcipuus locus foret, quum populus mercede corruptus, atq; aliī potentia amicorum fultus, per cædes & dimicationem, perq; omnem licentiam & audaciā, fasces, imperia, sacerdotia & triumphos darent; & non iusto suffragio, sed armis lapidibusq; pro largitore certaret. Tantaq; exarsit ambitio, ut ex hac turbulenta confusione, octo fere mensibus urbem inter populares procellas patrum & plebis certamina, dum seditionibus uacant, sine lege, sine imperio, sine honoribus diu caruisse magistratibus legamus, quæ quidem res non mediocridamno dedecorēq; fuit, qui morbo Atheniensēs, Athenas quoq; peruasit: nam quum antea incorrupti mores fuissent, primus Anytus Anchemeonis filius, largitionib; immodicis pecunias erogasse & suffragia mercatus fuisse dicitur, perniciali exemplo magnæ turpitudinis & dedecoris inde subsequuti. Deinde Lycurgus ambitiosæ largitionis maius testimoniū fecit: nam donato singulis magistratibus talento, rex Sparta creatus fuit, donec M. Tullius, & mox diuus Iulius, deinde Augustus, ne qua occasio fraudis pateret, inter cæteras quas tulerūt leges, seuera correctione ambitus illoꝝ qui largitionibus suffragia captabant, inhibuere. Et deinde a Lurcone tribuno pl. ut qui nummos in tribus pronunciasset & dedisset: quoad uiueret, annua sextertia pœnæ nomine singulis tribubus pendere cogeretur, saluari edicto cautum fuit. Sed quum effrenatæ cupiditati nondum obuiam irent, corruptionesq; suffragiorum nihilominus immodicæ fierent, senatusconsulto prouisum est, ut candidati ante inita suffragia, nec conuiuentur, nec munera mitant, neq; pecunias deponāt. Quibus edictis, legibus & senatusconsultis, uix tandem ambitus illorum qui honores peterent, postq; diu peruagati sunt, compressere,

Morū degeneratio.

Vrbs sine magistratib; ob seditiones.

Atheniensēs.

Senatusconsultū in candidatos.

Idus cuiusq; mensis, apud ueteres Romanorum maximè festas & feriatas fuisse, & quid apud exteros. Caput XV III.

Idus solēnes.

Feria Idibus dicata. Idibus Ianuarij.

Idib; Februarij.

Idib; Martij.

Idib; Aprilis.

Inter festos celebratosq; dies, quos in honore deortū uetus religio sanxit, Idus præcipue solennes semper fuisse accepimus. nam præterquam quod omnes Idus solui feriatas, & a flamine diali bouem immolari singulis Idibus perspectum sit tamē præcipuæ quædam erant feriae Idibus dicatae, quas ueteres coli obseruariq; iusserunt, ut illas p̄mittere & insolēnes relinquere, ducerēt nefas. nanq; idibus Ianuarij tibicines festū diē agere multa licētia & lasciuiā, muliebriq; habitu p̄ urbē uadere solebāt. Causa uero tradit, q̄ quū honoribus amplissimis essent honestati, his postea exuti, uno agmine Tibur cōcessere, q̄bus reuocandis libert; operā dedit, q̄ apparatus epulis, quasi rē diuinā factur; illos muliebri ornatu, ita ut cōpti paratq; erāt, uino & epulis madidos carpento Romā reportauit, mansitq; ad posteros festa dies annua, ut eo habitu triduo uagantes p̄ urbē, perq; forum cū cantu & tibia incederent. Qua die, ob Augusti uictoriam, quodq; Augusti cognomen Octauio delatū fuit, in tēplo Iouis opt. max. uerue a flamine immobilabatur. Idib; Februarij in Tiberis insula, ubi Fauni ædes erat, Romani rē diuinā & sacrū annuū fecerunt. Idus uero Martias ad Annam Perennā, quo cōmodē annare & perannare liceret, festas genialesq; obseruarunt, largioribus poculis indulgentes. Ea em̄ nymp̄ha soror Didonis credita, in Aricino seu Laurente sedem habuisse fertur, quā a perpetuitate Perennam nuncuparunt; quæ Idus infaustæ & ominosæ postea fuere; placuitq; illas parricidium uocari, q̄ illis diuus Cæsar coniuratorum manibus cælus occubuit. Idibus Aprilis uictori Ioui Q. Fabius ædem, quā bello Sabino uouerat, cū q̄bus crueto Marte

& intestinis sæpe cladibus dimicatum fuerat, dedicauit; eaq; dies festa in posterum haberi cœpta. Hæc enim ædes in palatio fuit magno sumptu & mole constructa. Maij uero Idibus mercatorum festus agebatur dies, q̄ ea Mercurio, qui mercimonijs præest, natalis foret: quodq; Appio Claudio, & P. Seruilio consulibus ædes illi dicata fuerat, qui mensis mercimonijs sacer in posterum semper habitus. Quippe eo mense mercatores Maiæ Mercurioq; sacrum facere, & suam prægnantē immolare, seq; & merces ex Mercurij fonte ad Capenam lustrare assueant, ita magnos & huberes quæstus facere opinati. Hanc ædem ad circum maximum constructam dicunt fuisse, præcipuo opere & magno impendio: quo etiam die sirpeas effigies de ponte sublicio Vestales in Tiberim deijcere produntur, cum prius homines consueissent. Idibus Iunij alter tibicinum dies anniuersarius agebatur festus; qua die tibicines qui sacris præcinent, per urbem uadere feriatos, & ad ædem Mineruæ cōuenire solenne fuit: ipsasq; minusculas quinquatrus, q̄ diem quintum post Idus feriatum haberent, appellarunt: sicut triatrus, sextatrus, septematrus, & decematrus: quo etiam tempore inuicti Iouis ædes dicata fuit. Idus autē Iulias equitum turmae festa fronde & olea ornata, in campo Martio instructa, tanquam congregati acie parant, trabeati celebrāt magnis cæremonijs, ut fuit a Fabio institutum. Nam prætoriae cohortes instructæ tanquam in hostes tenderent, & eques compositus per turmas, in armis stabant: in qua pompa Germanici imagine præcedente, equitū turmae sequebantur instructæ, cum militaribus donis, quibus in testimoniū uirtutis obfortia facinora donati fuerant: eademq; dies, q̄ populus Romanus ducens contra Latinos mira felicitate potitus fuerat, Castori & Polluci sacra fuit & celebris: fertur que origo antiquissima, q̄ tunc Castoris ædem uotam Latino bello, L. Aemyljo & Cæsone consulibus in foro, ubi uisi fuerant, senatus dedicauit. Et ex illo traditum, ut solenni apparatu pompa a templo matris deūm extra urbem, ad forum usq; procederet. Inde trabeati & olea coronati equites, ab æde Honoris ad capitolium irent. Quem trāsuectionis morem diu intermissum Octauius reuocauit, cauēq; ne quis in trāsuehendo (quod antea licitum erat) ab accusatore detraheretur. Qui mensis Atheniensibus quoq; festus erat: quippe Nonis Iulij schophoria celebrant; in quibus oleæ raram, panem fici, cotyla mellis, & fructuum primitijs onustum, per ingenuos pueros foribus appendunt ciuitatis. Et mensis munychionis undeigesimo die, equester ordo pariter Ioui solenni more prodibat cum pompa. Idus uero Augusti, serui & mancipia atq; omnis famularus, festas obseruarunt, q̄ Seruius Tullius ancilla genitus, in lucem tunc editus fuisset: quo tempore uxoribus caput lauare felix faustumq; putabatur, (sicut apud Indos quū rex capillos abluat, festū celebrant diem) donaq; inuicem mittant, & diuitias ostentant. qua die serui & seruæ æquato iure, & nullo discrimine, liber an seruus esset, cum dominis colludere, & festos dies Romæ agere solebant: qui dies etiam pro natali magni Alexandri apud plerosq; esse censebatur, propterea religiosus & sacer Dianæ habitus. Nam facibus accēsis, in nemus Aricinum, ubi erat Dianæ templum, ab urbe discurrebant. Quo etiam mense res celebrata sermonibus proditur, ut matronæ uirilī membri figuram diuinis percolerent honoribus, quam extra portam Collinam ad ædem Veneris cum pompa factorum deferabant, Aegyptiorum more: mox a castissima & spectata pudicitia matrona, præter matronale decus, in sinu Veneris locaretur. Idus quoque Octobres festas fuisse tradunt, quo tempore in Martio campo equum qui October diceretur, immolari seruatum est: cuius caput, ut ex eo sanguis manaret, protinus in regiā deferre, mox cauda desecta, illius cruore aram spargere, & in Reginorum locum deportare, illudq; panibus redimere assueant; de quo inter Suburranos & Sacrauiensēs magnis contentionibus non sine discrimine certabatur. Ab Atheniensibus uero seruatum est, ut mense Octobri, magnorū mysteriorum decimoquarto calend. Nouembris solennis agatur dies, & liber pater in Eleusinam ex urbe transmittatur. Nouembri uero parua, Iunio autē rursus magna celebrantur mysteria, quæ Cereri sacra erant, parua Proserpinæ: in quibus maxime cognitū est, ut quam quis induit uestem iniat, eam ne amplius exueret, donec lacera & pertrita foret. In alijs mysterijs traditur mos, ut uestem in qua quispiam iniat, templis & numinibus dicarent. Quæ quidē mysteria quū alieno tempore intueri nefas esset, Demetrius

Idibus Martij.

De hoc lib. 4. cap. 12. Idib; Iunij.

Minusculæ quinquatrus.

Idibus Iulij.

Atheniensēs. ὠρχοφορία. Nonis Iulij. μνυχίων.

Idibus Augusti.

Indi.

Membrū uirilē a matronis honoratum.

Idibus Octobris.

Magnorū & paruorū mysteriorum solennis dies apud Atheniensēs. Calend. Nouembris.

Idibus decembris.
Nonis.
Aesculaphi
sacra.

rex, ut illorum particeps fieret non suo tempore, Ianuarius & Iunium menses Nouembrem appellauit. Idus uero Decembres solenes fuisse nonnulli tradunt, quod in cursu equorum, uictorem dexteris bigae sacrum Marti immolarent. Nonis Faunalia & Fauni festa per uigili anniuersario colebantur Romae. Athenis uero decima & octaua ipsius mensis die, Aesculaphi erant sacra & festa. Quod autem dictum est Idus Ioui, calendae Iunoni sacras esse, scire licet certis autoribus traditum esse, Epicureos singulis mensibus statas dies habere ferias, quas Icadaso nominant, hoc est, uigesimam cuiusque mensis lunam, quod ea natus Epicurus foret, quem tam sancte habuere, ut illius imaginem non modo annulis, sed poculis ferrent insculptam. Et ab Atheiensibus octauam cuiusque mensis, Neptuno festam coli & feriant: Graecis uero, singulis calendis deos uenerari: sequentem post calendae diem, semideis & heroibus tribuere: qui etiam statas dies mensium certis numinibus consecrati: Siquidem neomenia quae apud nos calendae sunt, & septima mensis Phorbo, quarta Mercurio, octaua Thefeo dicatae fuere. Apud Lacedaemonios autem singulis calendis totius anni, unum quartarius, & farinae medimnus, ac singula pecora regibus uelut ministris sacrorum, Apollini mox immolanda, dabantur.

Epicureorum
Athe. Neptuno.
Graeci.

Lacedaemonii

Defensio Vlpiani definentis instratum quid esset, & quid differt pulsare a uerberare, contra grammaticum illum falso accusantem. Caput. XIX.

Hesterno die familiaris meus in dicendo promptus & audaculus, arguebat Vlpianum iureconsultum, ex autoritate doctoris grammatici, cuius libelli uulgo innotuere, quod male definisset instratum quid esset, quum omne uestimentum esse diceret quod inhietur, quod Vlpianus ex autoritate Labeonis affirmat. Non enim uestimentum esse instratum dixit ille, neque stragulam uestem pro hominis uestimento, sed pro lecti operimento tantum apud autores inueniri: & plerumque in hanc sententiam adduxerat. Cuius dicta quum percipide legeremus, mirum in modum auctoris incuriam admirati fuimus, qui licet abunde multa disseruisset non inepte, in nonnullis tamen perlicentur profatus est, quippe quum stragulam non modo pro lecti operimento accipi, sed pro hominis uestimento apud autores saepe legi inspiciamus, Vlpianumque signate & uere loquutum, qui instratum, omne uestimentum quod inhietur, definiuit. Tranquillus in Nerone: Fugetus est, inquit, Nero impensa CC. millium stragulis albis auro intertextis, quibus usus calendis Ianuarijs fuerat. Pompeius Festus grammaticorum lege eruditissimus, qui uerborum proprietates uiresque admodum pensitauit: Vestis, inquit, generaliter dicitur, ut stragula, ut pallium, tunica, uel penula. T. Lilius tertio de Macedonico bello: Et quum tibi uiro liceat purpura in ueste uti stragula. Paulus quoque iureconsultus ex pellibus uestes confici dicit, cum & tunicam, & stragulam pelliceam nonnulli habeant. Ex quo, stragulam uestem hominis designare, indubitata exempla sunt. Ursus eundem Vlpianum taxauit, quod ex autoritate Officij iureconsulti cessit, pulsare & uerberare eo differre, quia uerberat quod cum dolore, pulsatur uero sine dolore: propterea Vlpiani definitione inuidiose criminatur, tanquam possit aliquando dolore pulsari, & sine dolore uerberari: additque uerberare esse uerberare caedere, quod est instrumentum longum & exile, qualis est uirga, & plerumque eo pertinentia. Sed cum istius auctoris uenia dixerim, Vlpiani mens alio spectat: quippe si mentem ipsius pensitamus, proculdubio intelligemus illum uerberari dici proprie, quod animale corpus uerberare affigit: ipsumque signate & apposite loqui, qui hominem uel pecus uerberatum dixit, non pulsatum. Quum uero ad rem sensu carentem ictus inferuntur, tunc pulsare dicitur, non uerberare: ut pulso ostium, lanam aut uestem: uerberare hominem uel pecus. Neque illi assentior qui dixit, uerberare esse uerberare caedere, hoc est, fuste longo affigere: nam & pugnis & lapide uerberatum quaequam Latine dicimus, sicut fuste uel baculo: idque Terentij testimonio uel maxime apparere: leno enim in Adelphis quum se uerberatum dixisset, mox designauit, quo uerberare esset affligit, usque adeo, inquit, mihi pugnis os fregit. Aul. Gellius noctium Atticarum, pro delectamento, inquit, habuit manu sua uerberare. Tametsi uerberari rem anima & sensu carentem, apud autores plerumque usurpatum legamus. Plinius decimo quarto historiae naturalis: Capaniae uina, inquit, exposita in caedis sub diuo uerberari Sole, Luna, imbre ac uentis, aptissimum. & alibi, Carthago in Africa exercetur halitu maris, & uerberatur imbri, Et pulsari rem animata, & sensu participem

de uerb. sig.
A. instratum h.
Vallian notat
Elegantii. o.
cap. 46.

Instratum.

In eundem
Vallian proximo
capite.
Vide Alciatum
lib. 4. de uer.
sig.

Uerberare.
Pulso.

quandocumque conperimus. Suetonius in Galba: Ut inter conuentum matronarum correcta iurgio, inquit, & manu pulsata sit. Quod non proprie & signate, sed quasi per metaphoram accersitum crediderim. Si tamen certis uerbis & uera finitione signatis eloqui uolumus, pulsatum illud uere dici, quod sensu carere crebro ictu percutit, siue ostium, aut pallium, siue quid aliud dixeris: uerberatum uero hominem aut animal, quod uerberare afficitur, dici conuenire, prout Vlpianus praclare censuit, apud autores probatissimos certum atque confessum est.

Quibus legibus Romano ciui data immunitas fuerit, ne uapularet: & quae iura competant dominis in seruos & patronis in libertos, item in exilium mittendi ratio apud diuersos. Caput XX.

Seruilius consul traditur primus, qui legem tulit, ne quis ciuem Romanum uinum clausumque teneret, quo minus edendi nominis ei potestas foret. Et quum primo in ciues Romanos uerberibus animaduerteret, saepiusque innocentes ob facinoram & gratiam propius inuidiae forent, & poenas luerent immeritas, Porcius Cato pro tergo ciuium, ne cui impune insultare liceret, legem tulisse fertur: quae si quis uerberasset necasset uel Romanum ciuem, graui iudicio mortis cruciatum, bonorumque & exilij poenis mulctari sanxit: quam legem Sepsionius consul alius latis, nouisque additis confirmauit, quae Porcia & Sempronia dictae: quibus legibus de ciue Romano si quis capitans inquireretur, populi iudicium erat, quod fuerat duodecim tabularum lege sancitum, ut de capite ciuis nisi centuriatis comitijs decerni nihil posset: sed nec tolli de ciuitate, uel a solo patrio relegari, aut in exilium agi, nisi dicta causa, & centuriatis comitijs poterat, quod quidem triplicis generis erat, auctore Martiano: aut enim omnium locorum interdiceretur accessus praeter unum, uel in insulam deportabatur: aut sicut Claudius Caesar quosdam mulctasse dicitur, ut ultra tertium lapidem ab urbe egredi uetaret: qui etiam sanxit, ut hi quibus prouincia interdictum esset, urbe quoque summouerentur. Cumque apud exteras gentes solum uertere, & in exilium agi, pro supplicio minime dari soleret, quia non poena exilium erat, sed supplicij diffugium, ne poenas iure debitas luerent: solis Romanis pro maleficio exilij poena fuit: quas postea leges Cornelius Sylla oppressa republica, quam in dominationem uertit, abrogauit: quippe inter grauiora & acerba plurima, primus Romanorum sine populi iudicio ciues morte mulctauit. Atheniensibus uero Clisthenes exilij legem tulit primus, qui haud multo post sua lege damnatus, poenas luit. Deinde exilio quindecennali, aut decennali nouarum rerum molitorum mulctare, inualuit mos, quod genus ostracismum dixerunt, ab ostraco siue testula, quam suffragia ferebant: qui mos talis erat, ut in testulis nomen audacis & perniciosi ciuis, cuius potentiam formidabant, comitijs inscriberent: & cuius plures erant testae in urnam coniectae, is de concilij sententia ab aris focusque proiectus, ut a ciuium arcere aspectu, quindecim aut decem annorum exilio solum uerteret. Fuitque constitutum, ut ita damnati Argiuam exulatum irent, ubi bos erat aeneas magnitudine uisenda: quare qui illic exulabant, seruare bouem dicebantur. Quae comitia nisi supra sex millia ciuium concilio ad iudicij diem conuenerent, nulla atque irrita erant. Ea quidem ostraca, non plebeiorum atque ignobiliu causa, sed ad retundendam nobilissimorum potentiam comenti fuere, ut extorresolare & patria, quasi in exilio conuenerent. Quare Athenienses egregios ciues & benemeritos saepius ob uirtute, ne quis amplius emineret, testula ablegarunt: liquidem praeter Theseum, quem in Scyrum exegerunt, Solon lator legum, Aristides quo nemo iustior, & Themistocles, alijque ob illorum magnitudinem, in exilium acti sunt: Milciadem uero mori coegerunt. Id enim optimo cuique Athenis usu ueniebat, ut in exilium ob eminentiam uirtutis pelleret. Syracusanis uero petalifimus exilij genus fuit, quo efferentis se ciuis audaciam uirtutemque comprimerent. Hi enim non testula, sed in oleae frondibus suspecti ciuis nomen inscribebant: & cuius folia plura existerent, illius conspicua magnitudinem quinquenniali exilio mulctabant. Fuitque finis ostracismi in Hypbole ignobili & minima sortis uiro, quod ultimus hoc exilij genere exterminatus fuit. Postea C. Gracchus incolumitati ciuium consulens, ne quod in eos grauius consuleretur, alia sacra lege sanciuu, ut qui in magistratu & honore positus, ciuem absque populi iudicio necasset, in eum populi animaduersionis foret, quam legem sequuti principes, sempiterna constitutione sanxerunt. Insup statuerunt, ut citra senatus auctoritatem, de nece Romani ciuis decernendi nulli facultas foret,

Seruili lex.

Lex Catonis
pro tergo ciuium.

Lex Sempronia & Porcia
Lex 12. tabularum.

Triplex generis
exilio plebs
dicitur.

Cor. Sylla legem
Romae, uerberare
for.
Exilij lex
apud Athenienses.

ostracismos

Seruare bouem.
Ostraca ad
quid excogitata.
Atheniensium
in benemeritos
condemnationes.

Syracusanum.
petalifimus
genus.

Finis ostracismi.
C. Gracchi
lex.
Alia lex.

Lex de his qui Ro. ciues nō essent,

In eos uero qui Romani non sunt, ne impune insultare liceret, pluribus legibus sanctonibusq; obuiam itum est: ut lege Iulia de ui, Cornelia de sicarijs, & Aquilio plebiscito pœnis multifariam constitutis, quibus singulorum indēnitatibus salubriter consultum fuit. Super seruis quoq; ne in eos grauius æquo domini animaduertent, pœnæ sunt constitutæ: siquidem nequam & contumax seruus, ut plaustrum lignum cui affigitur termo, quæ furca dicta est, in collo ferat, et eo quasi iugo subactus, manibus post terga reuinctis, per ora omnium circumferatur, à singulis q; furcifer appelletur, uelut uincti pedes & manus incedant: nonnunquā pausicape, qua ori manus admouere prohibentur, opus faciant: aut candenti lamina, uel literis frontem & ora inurantur, & uultus inscribatur; ut q; neruo compedibus coerceantur, hac deformi nota, uelut insigni animaduersione affici solebant, ut ea ignominia affecti, maior illis uerecūdia esset ad facinus, pistrino quoque detrudi seruos & damnari mancipia infida, uel notis barbaricis inuri, ut ob improbitatē insignes forent. Tum post uerbera & cruciatus, uinculis, nuditate, fame, siti & compedibus, numellis q; catenis, neruis, pedicis, boijs, & si crimen exposceret, cruce & lamina seruilem in modum affici, uetus peruulgata pœna fuit. Apud Persas uero consuetum erat, ut si seruus ære coemptus aufugisset à domino, uinctus compedibus opus faceret: si autem sponte reuertisset, & fateretur admissum, flagellis caderetur. Ipsi enim nimiam fuisse seruitutem, autores produnt: quippe cū nulli manumittatur apud Parthos, nullaq; mancipia, dempto seruitutis iugo, libera fiant. Contrā apud Indos & Taprobane incolas, quibus nulla fuit seruitus, omnesq; una ingenuitate tenentur. Babylonij facinorosi serui & contumaces per crines trahebant, ut facinoris admissi pœnas darent. Germanis uerbera seruum afficere, aut uinculis coercere habetur nefas: apud quos laxior seruitus erat & libertinis penē par: quippe sibi acquirunt serui, & peculium habent. Proditum tamen est, Helotas à Spartanis bello subactos, cum rebellassent, ab Agide perpetua seruitute damnatos, ut dominis illos manumittere, aut extra Spartanos fines uenundare non liceret. Diogenes uero Cynicus Manen seruum cum aufugisset, non modo uerberare non affectit, sed liberum ire iussit, ac dimisit: turpe existimans Manen sine Diogene uiuere posse, non autem Diogenem sine Mane. Contrā Lycurgus apud Spartanos seruorum petulantiam tam seuerē cohibuit, ut facinorosos seruos dominis interficiendi ius daret. Deinde tam diuus Pius quā sequuti principes super dominorum potestate in seruos, salubriter consuluerunt, ne dominis plus æquo seruire liceret, ne ue iniusta imperia dominorum noxæ forent, ne ue domini seruos quotidianis uerberibus afficerent, sed loris caderent. Quibus constitutionibus cauetur, ut in eum qui suum occidisset seruum, haud secus pœna diceretur, quā qui alienum necasset. Diuus quoque Hadrianus seruos à dominis occidi uetuit, sed si quid deliquissent, prætoris iudicio pœna affici præcepit, ita ut Vmbriam matronam, quod in ancillas supra modum seruiret, in quin quennium relegasse ferant: q; magis è republica ducerent, permulcendo, tractadoq; seruorum animos profieri q; uerberare. Et tam ab his qui mancipio additi aut ære coempti sunt, q; his qui manu emissi libertatem meruerunt, debita iura dominis patronisq; assertoribus constituit: nam iura patronatus post libertatem impensam seruo, dominus inco-

Domīnorum in seruos potestas & aniaduersio. Furca. Furcifer. Pausicape. Nota fronti inusta.

Pistrinum.

Perfarum serui.

Indis & Taprobanis nulli serui. Babylonij Germani.

Agis in Helotas.

Lycurgus.

Diuus Pius.

Hadrianus.

Patronorum ius in cliētes.

Catonis in mancipia asperitas. Patronus in libertum ingratum.

lumia esse uoluit, quæ ex certis causis patronus dominus ue amittebat: siquidem si libertum seruum ue optime meritum, dum famis periculum adiret, patronus non aluit, aut si inuitus libertatem dedit, lex Esfescientia & diuus Pius, ius patronatus patrono, & dominium domino ademit. Quod & Claudius Cæsar sanxit, ut ægra & affecta mancipia si exponerentur, ab omni famulatu & seruitio immunita forent. Item si ad iurandum libertum patronus adegit, ne nubat, ne ue uxorem ducat, eum ad ius patronatus lex pariter non admisit. Tamen lege Iulia de maritandis ordinibus, hæc iuramenta postea inducta & remissa fuerint. fertur propterea Cato senior male audisse, tanq; asperior & durior, q; ægra & affecta mancipia uelut bruta animalia, senio debilitata domo exigeret, & uictum negaret. Contrā uero aduersus male meritos, impuros & flagitiosos libertos, aut si delatorem summisissent, uel patroni nomen detulissent, seu manifesti criminis refo-

Quod ab Atheniensibus decretis edictisq; cautū erat, ut contumax ingratusq; libertus, sub mancipio esse, & seruire cogeret, quoniam liber esse necisset, quod apostasium nuncuparūt. Seruos uero libertate donatos, Lacedæmonij aphetas, & adæspotas, atq; eritheras dixerunt. Massiliensibus libertus ter doli admissi reus aduersus patronum, uelut mancipiū seruire cogebat, per singulas uices libertate rescissa: si quam uero offensam quarto admisisset, domino imputabatur, & inultus ibat, quod toties deceptus patronus, quarto se ei credidisset. Claudius uero Cæsar libertinos qui se pro ciuibus agerent, publicauit: illos uero qui ingrati notarētur, reuocauit in seruitutē: qui etiam libertum, quod patrono delatorem summiserat, ut de statu faceret quæstionem, seruituti addixit. Quod Nerone quoque imperante seruatū est, & frequenti senatu obtētum, de manumissis propter ingratitudinem in seruitutem reuocandis. Nerua Cæsar seruos à quibus dominos accusatos repperit, uelut ingratos iussit occidi. Quod in seruo Artetij proscripti, populus Romanus fecisse proditur, quem uelut ingratum in seruitutem reddidit denuo, q; proscripto domino, bona & liberos occupauit: sicut Sylla de saxo deiecit seruum Sulpiij domini proditorem, ut sibi gratificaretur. Diuus autem Seuerus cauit edicto, ne serui delatores dominorū audiantur, sed pœna mulcentur seueriori. Si uero leuiter offendissent, aut contumeliam conuiciūq; fecissent, uel dicto minus audientes forent, ultra uigesimalium lapidem, in terram oram ue Campaniæ relegandi, domini arbitriū erat, uel ut ferrum traderent: tum ut amplexus hominum uitarent, & à foribus domini arcerentur: fuitq; aliquid in usu, ut de seruis in dominos, nec quæstio haberi, nec iudicium dari posset. quod Tacitus Cæsar cauit edicto, ut ne maiestatis quidem causa contra dominorum capita serui admitterentur, aut per eos inquirerent magistratus. Nec solum serui in dominos, sed nec patroni in clientes testimonium ualuit, quod à Romulo primum edita lege cautum. propterea Tiberius, ut contra Libonem per seruorum quæstiones inquireret, fraudem legi fecisse dicitur, quod illos emancipari, & deinde per tormenta inquiri iussit, donec post temporū curricula, Caius imperator seruis, si quid quererentur de dominis, passim accusandi, & contra eos lege agendi facultatem dedit. Est tamen obseruatum, ut si quæ ex seruis dominus de ergastulo aut uinculis relaxaret, catenas à manibus pedibusq; quibus uinctus fuerat, quandoq; incideret, ut uinculorū pars in corpore seruitutem seruisse, nullumq; ius patroni domino competisse, illumq; pristina libertati, ac si nunquam uinctus fuisset, restitutum. Et tamen seruos profugos leges suscipi uerent inuitis dominis, tamen qui capti bello ad imperatorum regumq; statuas confugerent uelut ad asylum, nexu soluebantur & immunes erant: in eos enim manus iniectio non erat. Nanq; Ephesi templum Dianæ id iuris habuit, ut ad illud confugientes, mancipio soluerentur: quod Alexander ad stadium produxit: postea ab Augusto sublatum, ne proposita impunitatis spes, facinoribus causam daret. Primum enim Cadmus dum Thebas conderet, asylum aperuisse fertur, ad quod fugientes sine discrimine serui aut liberi, ab omni pœna tuti erāt. Nonnulli à prognatis Herculis asylum Athenis primo institutū ferunt, ad quod à patribus oppressis confugere fas erat. Post quod in Rhetæo litore fuit Asiæ asylum, & in Sigæo Achillis: quorum exemplo Romulus & alij asylū aperuere, quod accedentes, impunitate donabantur. Apud Molossos, Samothracas, Crotoniatas & Messenios ac plerosq; ad deorum aras confugisse, pro asylo habitū est, uelut Ithacensibus Iouis Seruatoris ara, delictis em̄ nō uoluntarijs, refugium esse aras putauere. Atheniensibus Thesei sepulchrum id iuris habuit, ut serui ad illud confugientes, nexu soluerentur. Et Spartæ Chalcicecum Mineruæ templum, ad quod Pausanias fugiēs, obstructo aditu, morte mulctatus fuit: & aliud Calchicon, ad quod Agis confugit. Et in Tanæro Neptuni phanū, ad quod Cleobrotus, & in Calauria insula in Aegæo etiā Neptuni templū, ad quod Demosthenes cū aufugisset, ab omni uiolēta incursione Archiæ māsit illa: atq; in Thracia Dianæ tēplum inter Clitoriū & Cynathā: & in Aspēdo Paphyliæ, Tiberij statuæ pro asylo fuere, sicut Dianæ Leucophriæ oppressis perfugium inuolabile fuit. Palladis quoq; templum uelut asylum Lacedæmonij ueneratur, in quo nocentes etiam capitis damnati, incolumes fiūt. Et in Aphrodisio & Papho Veneris, apud

Edictū apud Atheniensibus in libertos ingratos, Apostasium, Aphetas, Adæspotas, Eritheras, Massilienses, Clau, Cæsar.

Nero, Nerua.

Sylla, D. Scuerus,

Liberti qui leuiter peccauerunt.

Taciti Cæsar edictum.

Tiberius.

Serui capti ad regum imperatorumq; statuas contugientes. Dianæ Ephesiæ templum.

Asylum.

Iouis Seruatoris ara. Thesei sepulchrum.

Stratoniceſes Iouis & Triuiæ tēpla, Siculis Palyſciara, in Peloponneſo Hermionæ phanū ſacrū Cereri & Proſerpinae, in Ephelo Artemiſiū, Pergami ædes Aefculapij, in Græcia Calydoniæ Palladis templū, tantæ dignatiōis fuere, ut capitalē fraudē auſi, aut pecunia iudicati, qui ad illa confugiſſent, noxa pecuniæq; exoluerentur. Apud Scythas qui ad Riphæos confugiſſent, tanquam ſanctofanctos, ſui iuris & arbitrij erāt: ſicut in Aegyp̄o in Oſiridis aſylo iuxta Saym; & in Conopo Herculis templo, ad quod ſerui confugiētes, ſi initiati forent, opprimi aut ui cogi non poterant. Traditum q̄ memoriæ eſt, in Libya oppidum fuiſſe, ad quod ſiquis ſeruus lapidē importaffet, liber & ſui potens erat: & Dulopolim in eadē id iuris habuiſſe, ut qui ſeruus ad eā auſugiffet, omni nexu ſolueretur. Cinna uero ciuili manente bello, cū per præconem edixiffet, ut ſerui ad eū confugiētes uelut ad aſylum, liberi forent, illosq; ad pileum uocaffet, magnas ſeruum & perditiffimorum manus coëgiſſe fertur. Sed cum propter aſyloꝝ impunitates, multa facinora admitterentur magna licētia, Tiberius Cæſar, ne impunita eſſent crimina, immunitates aſyloꝝ abrogauit, & exoletum morem antiquauit: qui tamen Samiæ Iunoni & Aefculapij delubro ius ueteris immunitatis ob religionē reſtituit. Neq; omittendum, ſeruis apud Romanos Statij, Dionyſij, necnon Stichi & Heræ frequens nomen fuiſſe: ſicut Athenis Dauus & Geta. cum enim Daci antea Dauī dicerentur, ad Iſtri fontes bello ſubaſti, Athenieſibus ſeruiert, inde ſeruile nomen Dauī & Getæ poſteris reliquerunt. apud Syros Dama, in Paphlagonia Tybius, apud Phryges Manes & Mida ſeruile nomen fuit. Lacedæmonioꝝ ſerui peculiari nomine Helotæ, Argiuoꝝ Gymnetæ, Cretenſium Epharmiotæ, Clarotæ & Mnotæ dicuntur: Theſſalioꝝ Penetæ, Syracuſanoꝝ Euſtatonī, Mariandynorum ſerui Doriphori, Sicyonioꝝ Corynephori appellati ſunt. Pelatæ uero & Thetes, liberorum quidem nomina fuere illoꝝ, qui coacti inopia, ſeruilia præſtabant, ſicut Callicyrij in Creta, & Syracuſanis Arotæ & Callyrij. Præ cæteris autem Iones præcipui inter ſeruos habiti, & uelut inſignia mancipia nobilitati ſunt. Quare Callicratidis Lacedæmonij uerbum fuit, qui interrogatus, cuiusmodi ſibi uiderentur Iones, facetiſſime reſpōdit, frugi ſeruos, liberos utiq; malos. Quod Ageſilaus de Aſiaticis iudicauit: & uulgo de Caligula proditum eſt, nec ſeruū meliorem, nec deteriorem dominum fuiſſe. Athenienſes uero Harmodij & Ariſtogitonis, qui Hippiam interfecerunt, uelut deuota nomina libertati, tanti fecerunt, ut lege ſaxerint, ne illa ſeruis indere liceret. Quo exemplo Domitian⁹ Metium Pompoſianum, q̄ nomina Magonis & Hannibalis ſeruis indidiſſet, ſupplicio affecit, tanquam clariffimoꝝ uirorum noſa ſeruili contagio polluiſſet: præter quæ cōſtans obſeruatione Romanis fuit nimium diu ſeruata, ne ciuis Romanus quouis crimine obnoxius, relegaretur, donec haud magno interuallo id ſeruare deſiere. Primus enim L. Lamia Romanus ciuis, a Gabinio conſule relegatus fertur, & poſt eum plures legum iudicioꝝq; pœnis affecti ſuntq; animaduerſum, ciuilibus bellis captos, uelut hoſtes in prædam uerti & uenum ire non licuiſſe, ſemperq; leuius ſeruitium apud Romanos deditis quàm captis fuiſſe, Græcoſq; perraro ſeruitutem ſeruiſſe: quare illorum nullus mercatorib⁹ dabatur locus: ſicut Perſarum, qui nunquam Romæ ſeruiere, niſi ſub Alexandro Seuero imperatore, licet mox, adhibito precio, ad ſuos redditū ſint. Ponticoſq; & Lydios ſeruos, aut Phrygiæ oſ gregatim Romæ uenire, Thracibusq; peculiare eſſe, ſale coempta mancipia habere, ſicut Lemnijs uino mercari.

Qui ludi apud Romanos frequentes fuerint, qui apud exteros, quæue ſint nuceſ ocellatæ apud Tranquillum. Caput XXI.

Ludus calculoꝝ ueteribus præcipuus fuiſſe traditur, qui & latrones dicti: hi em̄ in duas diuiſi turmas erāt, colore diuerſi, quoꝝ alij milites, alij hoſtes: horum luſus erat, ut turmis inſtructis uelut q̄ cōgredi acie parant, hinc inde ſub hoſtium imagine procederēt: ac præſcripto fine, quoad quiſq; progredi debeat, ita cauere oportebat, ut dum hoſtē quiſq; inuadere nititur, alterius nō pateat incurſib⁹: qui etiam ex gemma fuere, uiris et mulieribus frequēs, a melioribus & ſummis honoribus uel maxime cultus & celebratus, quem Palamedes inueniſſe proditur, ad comprimēdas ocioſi exercitus ſeditiōes, Poſt quos fuere tali eburnei ſex anguloꝝ æquali latitudine, teſſeræ

uero quatuor: nanque erant figuræ ex omni latere quadratæ, quas Græci κνβον uocant. Sed tamē in iactu, teſſeris utebantur tribus, talis uero quatuor: in quibus figuræ effictæ uicem numeri habebant, ſed quinariuſ numeruſ non erat in talis ſicut in teſſeris. Tali autem, aſtragali Græce dicti: & aſtragalizontes, talis ludentes. Geminuſ uero quadratuſ, hoc eſt, octo laterum, dixere Aſphalum. Taxilloꝝ luduſ ex octo punctis uel figuris conſtabat: inter quos unus Steſichori⁹ nomine, hoc eſt, octonariuſ, præcipuus erat. Qui quidem turricula, ſeu quæ dicebatur orca uel fritillus, ſuper patenti tabella punctis diſtincta iactabantur, ne luſoris manuſ iactuſ falleret, & non caſu, ſed fraude conſiſterent. Talioꝝ uero canis damnouſ, ſenio mediuſ & anceps: ſiquidem modo luera, nonnunquā damnuſ afferebat: ſenio uero quaternariuſ numeruſ facit, chiuſ uero ternariuſ: Venus autē quæ ſummū continet numeruſ, multuſ lucri affert, ſemperq; felici exitu luduſ terminauit. Hæc em̄ cani oppoſita, colias dicebatur, tricenariuſq; abſoluebat numerū, Euripides uero quadragenariuſ. In talis quoq; legimus Vulturū & Herculeſ baſilicuſ, quæ an ſigna fuerint uel numeri, dubitaſ adhuc. In teſſeris, Midas fortunatiſſimuſ erat. In taxilloꝝ iactu, ter ſex ſummā Græcis afferūt uictoriā: tria uero, ſummū damnuſ. Qua quidem alea Porcius Cato luſiſſe fertur animi laxadi caufa, & Auguſtuſ effuſe, Domitianuſ, & Claudiuſ, qui etiam luſoriū conſcripſit opuſ. Inter reliquos Theodoruſ Gothoꝝ rex, cum in alea uinceret, fertur indulgentiſſimuſ fuiſſe, eaq; momēta domeſticos promerendis gratijs captare ſolitoſ, ſicut cum Veſpaſianuſ in balneuſ tranſiret. Quibus quidem teſſeris aptiſſima fuiſſe liguſtra Pliniuſ notaui. Fuit quoq; apud ueteres luduſ pilæ & folliculi præcipuæ commendationis & magni ſtudij, quo & Iuliuſ Cæſar, & Octauiuſ, & alij clari uiri illuſtreſq; exercendi corporis & animi uegetadi caufa, ſtudioſiſſime luſere. Quo etiam Scæuola iurecōſultuſ, remiſſo a negocijs animo, luſiſſe ſe proditur, nonnunq; teſſeris aut calculis. Quod de Dionyſio tyrāno traditur, ut pila & folliculo aſſidue luderet. Reliqui uero clariffimi duceſ, aut ſapientiæ profeſſoreſ nō improbandi, animum diuerſis ſtudijs iocisq; remiſere: quippe Socrates dum animo uacaret, cum pueris minutis & facie liberali, iocari aſſuebat: & Scipio Aphricanuſ conchas mari legēdo ſæpe remiſit curas, & Cato Cenſoriuſ cum uerna & famulatu animum redidit, ut cum pueris & ſeruitijs luſuſ agitare. Heraclituſ quoq; Epheliuſ cum a negocijs quieteſceret, aſtragali luſiſſe fertur. Et Attaluſ Aſiæ rex hortuſ pro delicijs coluit, nonnunq; fundendis ſtatuſ ocium occupauit. Memoratur Alexander Seueruſ imperator per dieſ ſeſtoſ perdicū & catuloꝝ pugnaſe oblectaſſe, & Amaliſ Aegypti rex poſt ſeria morionem egiſſe, & magnuſ ille Ageſilauſ cum infante filio arundinem aſcēdiſſe. Neq; prætereundū quod de Demetrio prodituſ eſt Polyorchete, qui poſt negocia bellicaſ machinaſ: & de Europa Macedoniae rege, qui in ocio lucernaſ fabricauit, Parthoꝝ quoque regeſ cum ocium ſuperaret, cuſpideſ acuiſſe ſeruntur. Et Dionyſiuſ iunior cura belli ſolutuſ, plauſtella, menſaſ & ſedeſ mira arte cōpinxit. Attaluſ uero Philomator pro oblectamento habuit, elleborū, aconituſ & cicutam, uenenoſaſq; herbaſ plantare, ut fructuſ inde legeret. Sed tamen pila iuueniuſ luſuſ erat, frequenſ in Martio campo fieri ſolituſ, exq; hiſ altera paganica, trigonalis altera, in qua ſiniſtræ uſuſ præcipuſ traditur. Nanq; illiuſ impuſſu magiſq; dextræ luduſ agebatur, cuiuſ erat uſuſ uel maxime in corporis motu & agilitate, ut ſciret apte pilam iacere atq; excipere, modo incurrere, modo recurrere. Armis quoq; & equis, tum haſta, claua & pila, luſta, uenatione & curſu exerceri Romanam iuuetutem uetuſ conſuetudo fuit, pariter ſudem torquere, equum agitare, arma tractare, ſicut iactuſ diſci, curſu, ſaltu, iaculatione uel cæſtu: q̄ſ luduſ pentathluſ dixere, & ludioneſ pentathloſ ſeu gnquertioneſ. Eratq; ſenatuſcōſulto cautuſ, ut niſi hiſ ludis pecuniam ludere liceret. Græciſ uero octo fuere ludi, quibus iuuentuſ exercebatur impune: ſtadiū, diauluſ, dolichuſ, hopliten, Pygmen, pancratium, palen, & halma, hoc eſt, ſaltuſ. Præter quos fuit harpaſtū, quod uolubili rotunditate in ſolo iactaſ: qui luduſ, Poſſuce autore, fiebat, ut iuuenes in geminaſ diuiſi turmaſ, intra lineas ſeu metaſ cōſiſterēt. harpaſto q̄ poſito in medio, q̄ſq; cōtenderet, ut intra gyrū alteriuſ lineæ immitteretur: quod ſi contingeret, uictoreſ erant: & diſcuſ, fuit enim inſtar pilæ

κνβον
Aſtragali.
Aſphaluſ, Taxilloꝝ luſuſ.
Stefichoriuſ.
Canis, Senio, Chiuſ, Venus, Colias, Euripides, Vulturū, Herculeſ, Midas, Iudi illuſtriū & doctoꝝ uiroꝝ poſt ſeria negocia,
Pila luduſ.
Pila iuueniuſ luduſ.
Exercitia Ro. iuuentuſ.
Ludi quibus pecunia lude re licebat, Græce iuuentuſ ludi.
Harpaſtuſ: Diſcuſ.

Saim

Cinna

Immunitas aſyloꝝ p Tiberiū abrogata.

Seruoꝝ nomina.

Iones ſerui præcipui. Callicratidis faceta reſpōſio.

Romani ciues nō relegati.

Leuius ſeruitium deditis quàm captis.

Sale & uino coempta mancipia.

Latrunculoꝝ luduſ.

Tali Teſſeræ.

Halterea,

Petaurici ludus
Petaurice
Follis ludus,

Sphaera ludus

Sphaeromachia,

Apobate,
Germanorum mos,

Germanorum ludus.
Encotyle,
κινδύλιος
σπυρίδιος
Nucibus
Par impar.

Ephorum puerorum ludi

Nuces in Saturnalibus.
Parthorum puerorum.
Nuces ocellatae,

Tranquilli locus,

æneæ, quæ brachiorum uiribus excepta, & in altum missa, exercebat corpora animosque, ita ut quantum quisque uiribus præstaret, maxime niteret. Namque is fortior & præcipuo robore habebatur, qui illum ultra signatum iecisset scopum: sicut halteres: erant enim circuli figura non sphaerica, sed dimidia longiore, in quibus digiti inseri possent, quos facilibus brachijs rotabat: & nunc iactando, nunc rotando ludus committebatur. Fuit quoque petauri ludus admirationis præcipuus, cum per circulos quispiam ueloci cursu transuolat, corpore ita librato, ut circulum non offendat: unde petauristæ ludiones dicti. Follis autem ludus remissior & ignauior habitus: eo enim senes imbelli ætate ludere solebat. Horum autores Lydos fuisse ferunt, qui ut famem qua premebantur, facilius ferrent, in miseris hoc solatiu inuenere, ut ludo tempora transigerent. Apud Græcos frequens ludus erat sphaeræ, qua qui uicisset, rex dicebatur & imperabat: uictus uero, asinus, & uictoris mandata exequatur: cui sphaeromachia nomen, quo in gymnasio iuuentus exerceri consuebat. Spartanis palæstra, Atheniensibus præter palæstram, quam primi inuenere, erat equester ludus, quæ dixere apobaten, quo Phocionis filius sæpissime lusit & uictor fuit. Proditurque Germanorum mos peculiaris, ut cum omnia lussissent, nihilque pecuniarum superesset, in lusu extremo de libertate cõtenderent: uictusque in alea, seruitium pati, & addici uictori uelut mancipium patiebatur: apud quos frequens ludus erat, ut nudi iuuenes inter gladios & infestas frameas se inuicem iactitarent, illasque saltu transfiliat illæsi. Græcis quoque iocus erat, cui nomen encotyle, quo uicti, uincientium genua manibus excipientes sublimes deserunt. & alius, cindalimus apud plebem frequens, quem clauis exercebant. Nucibus uero, & par impar, uel coturnicum & gallinaceorum certamine, quo ludo Antonius & Octavius lussisse & melioribus ominibus uictor abhisse fertur: aut turbine, uel micantibus digitis, nonnunquam ocellatis nucibus Romæ ephorib; pueri ludere solitauerunt. Nummis quoque in sublime iactatis, caput uel nauim petere, ut quod forte eueniret, & petitis responderet, id uictoriam daret: aut dormientibus oculos & ora pingere, frequens erat puerorum lusus. Quæ quidem nucis loco aleæ fuerunt pueris nondum adultis, quibus in Saturnalibus ludere permissum, sicut iuuenibus alea reliquo anni tempore uetabatur. Parthorum uero pueris ludus erant aurei tali, quibus certo anni tempore indulgere licebat. Sed quod modo est de ocellatis nucibus dictum, memini doctos uiros super nucibus ocellatis eiusmodi quæ essent, ancipitem diu cogitatione duxisse, uariisque in opinione uersari, & alios nucis auellanas, alios amygdalas putare, neque satis certam ferre sententiam super Tranquilli uerbis, quibus Augustum laxandi animi causa cum pueris facie liberali ocellatis nucibus lussisse dicit: Quod uero nos sentimus, & probabilius putamus, id est eiusmodi, ut nucis ocellatas, nucleos, quos in Persiciæ pomis sitos inspicimus, dicamus esse, quibus sæpe ludere nostrates pueros hodie uidemus: dictosque ocellatas, propter ocellos & foramina quibus muniuntur undique. Neque de amygdala & auellana uel oscilla, sicut error habet, sed de persicorum ossibus, quibus tunc ludebatur, & nunc frequens puerorum lusus est, intelligi conuenire, credimus explorare & non ambigere sententiæ fore.

Quæ nota olim solennia fuerunt apud Romanos, & quæ apud exteros, quæ uota concipere, & quomodo soliti sint. Caput XXII.

De belli euentu,

Ludi dñs aut statui.
Is erat L. Papyri de quo supra cap. xi.
Velato capite
Ludi ab imp. uoti.

Qui mos uetustus in uotis nuncupandis olim, quæque solennitas concipiendorum fuisset, multi uarie executi sunt. In primis obseruatum legimus, ut simul ac consuli aut imperatori, cui belli summa commissa erat, de euentu belli incerta spe fluctuanti, uotum uouere collibitum esset, si id inconsulto senatu, aut citra populi auctoritatem faceret, de manubijs uel hostium spolijs, aut si non sufficerent, sua impensa exoluere teneretur. Vouebantur enim sæpius templa aedes uel deorum: ludi que dñs aut statui, quibus numina placari, aut expiari crimina putabant. Nonnunquam mulsi pocillum pro magno munere dñs uotum inuenimus. In quo fuit seruatum, ut uelato capite, & ueste caput opertus imperator, prætor aut consul uotum effundat, illudque conceptis uerbis suscipiat. Quos quidem ludos plerumque imperatores uouerunt ex anno imperij computatos, ut scilicet totidem dierum ludi fierent, quot illi annis imperio præfuisent. Ideo Galenus Cæsar de uictis Syris in Asia, decennialia uota celebrari, Theodosi

us uicennialia & tricennialia, sicut denariæ ceremoniæ & tricenniariæ: quarum sacra aditueris, decem aut triginta diebus obseruatiæ præcipitur. Et centenariæ cœnæ à centenis festiuitatibus: & uasa milliaria, a prosque milliarios à ponderibus dictos comperimus. Porticus quoque ceterarias & milliarias dicimus, à passuum longitudine dimensas. Vestes etiã coronasque ex auro & gemmis, plerumque numinibus uotas, & uoto persoluto dicatas inuenimus: quæ quidem uota pro imperij æternitate, nonnunquam pro salute ciuium uerbis solennibus concipi solebant. In quo id seruatum est, ut nisi tertio die post calendas Ianuarias, pro salute principis uotum concipiatur, utque solenne iusiurandum nuncupationibus uotorum præsteret. Etiam pro itu & reditu, proque incolumitate principis, iacere stipem ad lacum Curti, aut ludorum celebrari, apud Romanos uotum fuisse cõpertum est. Quotiesque pro principis incolumitate concipiebatur uotum, Tiberio imperante id seruatum est, ut in uotorum nuncupatione, Neronem Drusumque dñs cõmendarent. Quæ uero dictator, cõsul aut prætor uota suscipiebat, nõ aliter nisi uerbis conceptis, præeunte pontifice maximo, ne quid præposterè dicatur, concipi poterant. Ex incerta quoque pecunia, & quæ non extaret, uotum concipi posse plerumque animaduersum est: si tamen semel uotum emissum foret, illud de nouo irritum facere non licebat. Quod si incerta pecunia fuisset, pro qua uotum conciperet, eaque bello usui non esset, illam reponi, nec cum alia misceri oportebat: quod nisi factum esset, uotum non rite emissum, nec religione uouentem exolui putarunt. Quod si ueritas in magnis reipublicæ casibus uotum uouendum foret, illa infixa religio animis fuit, ut nisi ex auctoritate collegij pontificum uotum fieret, nõ uotum, sed incõsulta pollicitatio censere. Hoc enim antequam emitteretur, patribus renunciari, & populi iussu ac consulo senatus, arbitraturque pontificum fieri debebat: aliter rite factum conceptum uel esse minus censuerunt: illudque à prætore uel consule, aut pontifice maximo, emitti perperam. In hoc enim uoto, quicquid ex suis, ouibus & agnis inter calendas Martias & Idus Maïas, apud quem natum editum uel fuisset, uoto contineri dixerunt, pueros quoque & puellas, qui inter hæc tempora editi fuissent, haud dubie uoto comprehendit: sed quia immolare eos turpe ducerent, hoc piaculari sacro expiarunt, ut adultos uelarent, uelatosque extra fines exigerent, qui uernæ dicti sunt, quo piaculo si uernæ & ex ancillis nostris nati sunt, uernas appellat. I. seruis urbanis. Si alij uerni. ff. de lega. 3. & l. cõ super uernis. Cod. de rei uend. Metapontinos uotum uouisse ferunt: nam uoti cõpotes, auream æstatem Apollini deuouerunt, quod esse arbitramur, huberrimum & quaestuosissimum annum deo & numinibus cõsecrari. Fuit animaduersum, uel sacrum antea uotum, & post temporum interualla persolutum, religione uouentem, & populum exoluisse, riteque exolutum uideri. Præter quæ, hecatombas uouere Græcis & Romanis antiqui moris fuit olim, cum pestilenti contagio & graui morbo laborarent: quod à Laconibus primum inuentum fuisse dicunt. Cuius uoti obseruatio talis erat, ut ceterum aræ uno in loco aggesto cespice, starent: in eisque centum boues, centum oues, centumque sues uno tempore immolarent: Si uero imperatorum uotum esset, centum leones, centumque aquilæ unam mactarentur. Fuitque constitutum, ut cum hecatombæ uel publica uota soluebatur, populi luctus & mœror desineret. Namque in luctu uouere, est mali auspicij & detestabilis. Est quoque mœroris proditum, non dñs tantum, sed & uentis uelut sancto numini uota persoluta: quippe Augustus circio, ne Galliam rapide infestaret, uotum exoluit, & sacrum fecit: cuius tanta plerumque uis erat, ut tecta auferret. Calabri lapygi, Apuli uento. Apulo, Athenæ scironi, Pamphylj Gagneo, ne incolas tabe afficerent, ne uel arua depopularent. Præcipue Thurij magno affecti beneficio, boreæ uti deo uota persoluerunt, quod Dionysij classem, quam ad eorum excidium parauerat, uehementior coortus, funditus euertisset: sic ut Xerxe in Græciã innumerabiles copias ducente, Delphicum respondisse Græcis oraculum ferunt, ut uentos precarentur sibi auxilio adesse: qui ara uentis extructa, illos propicios habuerunt, tota ferè hostium classe demersa. In agro quoque Sicyonio uentis extructam aram legimus: cui quotannis noctem unam uota effundunt, ut lenita uis uenti desineret, cum turbine uentorum, uillæ, arbuta, fruges passim deuastarentur. Et apud Metaphonem Palladi Anemotidi templum dicatum est, ne uolentiores perflantes loca deuestarent. Ponti uero & Persarum regum uouendi modus erat, ut in excelsis iugis & sum

Ceremoniæ denariæ, tricenniariæ &c.
Cœnæ centenariæ.
Porticus centenariæ.
Vota pro quibus concipiuntur.
Pro principe

Vota quæ dictator, cõsul, aut prætor suscipiebat.
Ex incerta pecunia.

Vota ex auctoritate collegij pontificum.

Vernæ.
Metapontini

Hecatombas uouere, & quando & quod genus sacrificij.

Vento uota persoluta.

*Atabulo,

Thurij,

Ara uentis extructa.

Pallas & uentis.

Regum Pōti & Persarum uouēdi mod⁹.

mo uertice montium pyram construunt, alteramq; desuper breuiorem: ipsēq; ad pyrā ligna rex inferat primus, le uiq; Militari lac & mel inspergat: & postq̄ uinū, mel & odor res infuderit, uelut propiciato deo, uota enunciet: pulmentōq; p̄parato, quod astantibus datur, pyrā ignem inferat, quo incendio astante aēre, uix illuc accedere permittitur. Græcis uero frequens usus erat, ut statuas longo æuo duraturas dñs uouerent: q̄ p̄pe Nicanore ægrotante, Aristoteles uota fecit pro incolumitate, statuas se, Ioui Seruatori unam, alteram Iunoni Sospitæ dicaturum: qui loti, & pura ueste amicti, in superio

Crecentū mos uouendi.

re domus thalamo plerunq; uota effundunt, & dñs supplicat. Athenienses uero, cum in aureis & argenteis uasibus dñs propinassent, & p̄æana cecinissent, tunc demū sanctissimis cæremonijs cælum suspicientes, uota nuncupabant. Ea autem ex primigenijs agnis, nonnunquam ex bobus qui iugum non subissent, frequentia fuere. In quo fuit seruatiū, ut ramus ex sacra olea alba lana coronatus, in emissione uotorum adhiberetur: sicut Parthorum reges & magi, qui nyctegretum quæ nyctilopa dicitur, herbam coloris hyssiginei ut spinæ folia, adhibebant, magnis sæpe laudibus celebratam: qua non adhibita, nullum uotum rite concipi arbitrari sunt: qui cum deos euocabant, marmaritimem herbā, quæ in desertis petris & saxis præruptissimis nascitur, admiscebāt. Apud Aegyptios uero, pro pueris morbo affectis uota concipiebant, ut si deus uoto adesset, defectū capillū dñs dedicarent. Mysi nisi immolato prius equo & litato, extisq; depastis, uota concipere non licuit. Inter solennia autem uota fuisse traditur, quorū exercitus duces de spolijs hostium Vulcano uotum fecissent: id enim soluebatur, ut fuis fugatisq; hostib⁹, scuta, gladios & arma, spoliaq; nonnunq̄ bellorū machinas, currusq; & inutiles naues, uno in loco aggerant, pyrāq; extructa, circumstante populo & frequentissimo exercitu, uelut disposita acie, dux more patrio distinctus, Vulcano, Marti & Palladi incēdat: ipsēq; dux indutus purpuram, primus ardentem facem sumere, ambasq; manus in cælum tendere, deinde in pyram summittere debeat, toto circum exercitu exultante, & percussis armis plaudente: pyrāq; & armis exustis, sacra & rem diuinam faciant, tametsi arma militaria non exuri, sed belli more cremari solita legamus. Apud Hermunduros, inter solennia uota, belli duces sacrare diuersam aciem, illamq; Marti & Mercurio deuouere consueuerūt: q̄ uoto, eq̄, uiri, spolia & machinæ, & cūcta bello quæsitā, occisioni dant. Artaxerxes p̄ uxoris salute, Terræ uotū faciens, se illā attacha humo solēni prece adoraturū p̄misit: et Berenice, ut deo uota solueret, nudo pede et abraſo capillo Hierosolymis ante tribunum supplicauit. Nonnunq̄ frequēs apud ueteres uotū fuit, ut decima p̄dæ & spoliōrū, quicquid ex hostibus captum fuisset, Ioui & dñs deuouerēt: quare Iupiter prædator nuncupatus: sicut Camillus, captis Veijs, uotum uouisse dicitur. Id em̄ soluebatur, ut p̄dæ parte diuendita, donū dñs & numinibus dicarent. Qui mos Gallorum fuit, ut belli iure quæsitā, plerunq; uero partē Marti deuouerent. In quo id erat constitutū, ut diuina ope implorata, is plus spei ferret, & p̄picios facilius haberet deos, qui maiorē p̄dæ partē dñs deuouisset. Qua tempestate Crotoniata aduersus Locreses, graues testatasq; inimicitias habebant, bello dimicaturi, cum decimam p̄dæ Apollini uouissent, Locreses ut uoto uincerēt, nonā deuouere: & cum Galli Aristonico duce cōtra Romanos militarēt, deq; hostiū p̄dæ aureum torquē Marti promississent: Flaminius, ut uoto uinceret, de torquibus Galloꝝ Marti trophæū posuit. Aratus uero Sicyonius cum CCCC. hominū capita, ne ab aduersarijs uoto uinceretur, se deo immolaturū uouisset, nō compos, exoluere uotū Thessalico dolo recusauit. Fuitq; uouentiū mos, ut qui compotes uoti fuissent, quo p̄iora sumerēt, ueteribus persolutis, nouis se obligarent uotis: utq; pater q̄ solus autorandi potestate habet, uotum filij nomine concipere, ipsumq; numinibus obligare possit. Decimam quoq; fructuum Herculi passim uoueri, uotumq; effundi sole

Atheniēsum uota.

Sacra ex quibus in uotis concipiendis. Parthorū reges & magi.

Aegyptij. Mysi. Solēnia uota.

Hermunduri.

Artaxerxes. Berenice. Decimā p̄dæ partē dñs uouebant. Iupiter prædator. Galli.

Decima fructuum Herculi.

Consulū post initum magi strati uota in Capitolio. Rei uoti & damnati.

re Romæ, in usu comperimus, quod auspiciatissimum duxerunt & fortunatissimū. Quæ de causa Lucullū peritū Romani moris & iuris, q̄ decimam Herculi uouisset, uorumq; persoluisset, maximis auctū opibus fortunis q̄ æstimarunt. Illud utiq; uerū est, consules designatos ipso die in magistratus, in bellum profecturos, concionē ad populū habere, Capitoliū adire, ibiq; sacrificio perfecto, uota effundere solere: tūc suscepto emissioq; uoto, cum se numinibus obligarent, rei uoti appellati: cum autē uoti compotes, promiss

sa exoluissent, damnati uoti dicti sunt. Quoties grauiā & acerbā ac misera & intoleranda quispiam pateretur indigne, uoti & imprecationis genus maximum erat, ut positis humi genibus, ambas palmas crebris ictibus solo incuteret, aut torrem ignitum ianuā apponeret, illi q; obuianti delibatis sacris, madente lachrymis sinu, deos superos atque inferos, cælum noctemq; contestans, necem, exilium, dirasq; calamitates, furiali carmine imprecur: & sœua quædam numina aduocans, illum cū omni stirpe & gente, caput, domū, fortunas deuouere, & prætereuntem execrari debeat: quæ imprecatio dici nō potest, q̄ miri & efficacis studiū sit ad uim diuinitatis cōmouēdam. Quibus diris Atteū tribunū plebis execratū M. Crassum ad bellū Parthicū prodeūte, magno post exitio consequuto, Cretenſibus uero acerbissima censetur imprecatio, omnibus uotis expetere, ut hi quos deuouemus, mala consuetudine delectent: qua imprecatione nulla est efficacior ad excidiū properandū: tanquam qui in abusum semel lapsus fuisset, amplius emēdare facinus & ad frugales mores reuerti nequiret. Ideo Carondas graues pœnas sanxisse fertur, ac omni supplicio dignos putasse illos, qui cum malis assuescerēt. Apud Spartanos inter sœuissimas execrationes fuit *ἴμτροζοφῆ*, quam caballationem recentiores uocant, id est, equorum enutritio, eō q̄ magno staret impendio, & homines suauis captu ad perniciem duceret. Nam morbus alendi equos, non pauperes, ut aiunt, sed arua frumentifera sectatur. Extatq; in ueteribus monumentis, quod qui Opi dea, quæ terra dicta est, uotum concipiunt, sedentes uotum effundere, in q̄ concipiendo terram tangere debeat. Utq; pro bouum incolumitate agricolæ Syluano uota persoluant, farris, adorei, lardi, ac pulpæ & uini: pro equis Hipponæ. Castori & Polluci nauæ, & qui naufragium timēt. Qui uero laboribus anguntur, Tutano: fures Lauernæ, iuuenes Horæ: sicut pastores Pæni deo pro pecoribus: & qui uiam profecturi sunt, Herculi supplicat. Syluano quoq; in singula bouum capita, adoreo, lardo, & uini sextario, subtaxata mensura, uotum fit. Ferunt pastoritios Aphros inter uota, & primitiā: loco, aurem pecudis præcidere, illamq; ceruice aduersa supra domum abijcere: pro noctibus uero sarta, ungueta & coronas Veni aut Cupidini dona ferre. Cumq; dñs manibus & Diti concipitur uotum, quæ deo uotio potius dicta est, ouibus tribus atris Telluri Ioui q̄ sacrum fit: in quorum precatiōe qui rem diuinam facit, cum Tellurem inuocat, manibus terram tangit: cum uero Iouem, sublatis in cælum manib⁹ precationem peragit. Cum autem uotum effunditur, manus pectori admouere præcipitur: aliter uotū non rite concipi, sed pollui sacra inexpugnabili religione putarunt. Animaduersum tamen est, pontificum decreto caueri, ut si ab exercitus duce, dñs manibus quispiam deuotus & consecratus foret, neq; is in acie cecidisset, ut Diti satisfiat, signum septem pedes altum in terram defodi oportere: ubiq; signum effossum fuisset, illic hostias immolari non licere. Et tametsi res deo deuotas nemo sibi asciscere queat, hominem tamē deo deuotum, aut dñs consecratū occidere permitti impune, eamq; eadem capitali noxæ non haberi, tanq̄ illius anima non ad nos, sed ad deos pertineat. Illud quoq; inter autores conuenit, fuisse apud Gallos inter consecratos preces & nefaria uota, quæ nec more, nec iure concipiūtur, frequēti in usu, ut in magnis delictis & extremis casibus, homines se dñs immolaturōs, Romanis ferro se digladiaturos, aut pro alterius salute se & caput suum deuoturos, nonnunquam in scenam se prodituros & histrionicā saltaturos: apud Græcos decimū quēq; Apollini Delphico daturōs: Locrenſibus, uirgines se prostituturos: apud alios, defectum crinem dñs oblaturos: & apud Persas, uiuos homines defosuros uouerent. Quare Ametris Xerxis uxor, ut gratiam dñs referret, q̄ in uita diu processerat, quatuordecim illustrium Persarum liberos, sub terrā uiuos defodisse, & uotum persoluisse dicitur, tanquam his uotis & diris imprecationib⁹ dñs immortales & cælestia numina placēt. Ipsis em̄ defodere uiuētes, uulgato in usu fuit. Idomeneus uero Cretenſium rex, cum naufragus ex uoto consecratoro filiū sibi obuiam factum immolare dñs uellet, illumq; perditum iret, a Cretenſibus pulsus & patria eiectus fuit. Pausanias autē Lacedæmonioꝝ dux, ad Plataeas uictor cōtra Mardonium, cum de manubijs tripodem auream Delphis uotū soluisset, suum q̄ nomē inscriberet, Lacedæmonij pertræsi insolentiam, epigramma induxerunt, & ciuitatum nomina inscripserunt. Neq; præterierim responsū Hammonis Atheniensibus datum, lo

Calamitosū & iniuria affectorū uota & imprecationes.

Cretenſiū imprecationes.

Carondas.

Spartanorū ἴμτροζοφῆ.

Opi uoti concipiendi ratio. Agricolæ. Equites. Nauæ. Qui laboribus anguntur. Fures. Iuuenes. Pastores. Vatores. Pastores. Aphrorum. Dñs manibus & Diti.

Cæremoniæ in uotis concipiendis.

Deuoti a duce exercitus.

Homine deuotum occidere impune licebat. Galli.

Græci. Locrenſes. Ametridis uotum.

Idomeneus.

Hammonis re-

sp̄sum de La
cedemoniorū
frugalib' sa-
eris.

ui magis cordi esse, uota Lacedæmoniorū tenuia, & modicas oblationes, pias & castas, quam immodica & opulenta Atheniensium: atq; opimis hostijs & uictimis illorum fœdarias. Id quod Pythagoras censuit, thure & libis magis gaudere & placatiores esse deos, q̄ hecatombis & multo sanguine assidue aras cumulari.

Consueuisse Romanos illorum bona, quos maximis criminibus damnarant, publicare: & que porticus Romæ insignes fuerint. Caput XXIII.

Bona suppli-
cio affectorū
publicata.
Tarquinius,
C. Cassius.

ADuerti sæpe animum, cōsueuisse Romanos, quos pro criminibus oppidō grauius supplicio affecerant, illorum bona propter criminis detestandū facinus, publicare: illaq; destinare publicis usibus, ita ut domini supplicium bonorū publicatio sequeretur. Sic Tarquiniō rege eiecto, ager qui Tarquiniorum quondam fuerat, Marti dicatus, campus Martius dictus est: sic Caij Cassij domus, cui ob affectati regni crimen dies perduellionis dicta fuit, euerſa & demolita, arca ante Telluris ædem facta est. Domus præterea Marci Manlij Capitolini, quæ quondam in arce fuerat, qui suspicionē regni pœnas dedit, de saxo deiectus, ædes atque officina monetæ fuit: in qua æde lintei libri, in quibus erant fata Romanorum, seruabantur. nam Sibyllinos & Martianos, ad quos decem uiri quoties dñi consulendi sunt, adire solent, in Capitolini Iouis & Apollinis templo in palatio seruari certum est. Inde senatus decreto iussuq; populi, ne quis arcem incoleret, ne uē Manliæ gentis homo, Marci prænomen ferret, cautum fuit: ut æterna memoria dedecoris, generi & nomini suo inusta foret. Et cum

M. Manlius
Capitolinus.

Macellus.

Macellus quidam nequam & criminofus, qui in ganeo & lustris uitam egerat, propter latrocinia sordescq; uitæ, capitali supplicio pœnas dedisset, bonis publicatis, in ipsius domo ab Aemylio & Fuluio censoribus macellum, ubi obsonia uenderentur, locum exstructum ferunt: tametsi forum olitorium Romæ antiquum macellum fuisse tradant. Sp. quoque Melij domus, quod turpiter regnum appetere conatus esset, postquam captus accersitus, pœnas dedit, patrimonio publicato, Aequimelium dicta est. Meminimus quoq; Vitrubij Vaccij, cuius in palatio domus, ob illius facinoris pœnam, publicata & euerſa, Vaccij prata loco nomen dedit. Nec minus M. Flacci turbulenti ciuis, qui cum C. Graccho seditionem molitus fuit, cuius domum Quintus Catulus de manubijs Cimbricis porticum fecit, quæ Catuli appellatur: ut tantorum criminum facinora nomē denotaret, supplicijq; insignis memoria foret sempiterna. Quibus exemplis Sylla dictator & mox Caius Cæsar, de bonis proscriptorum publicandis perniciosas leges tulere, quæ Iulia & Cornelia dictæ, unde tot sectiones & omnis generis sectores emerſerunt. In quam porticum Ciceronis domus indigno facinore euerſa, iussu Clodij mutata fertur. Sed meminisse oportet, præter hanc Quinti Catuli, plures Romæ porticus insigni nomine fuisse: nam Pompeij portic⁹ ante ipsius curiam fuit: & altera Octauiae iuxta ædem Iunonis, in qua signa militaria olim à Dalmatis Domitio adempta, mox ab Augusto restituta, diu mansere: & Philippi porticus, Herculis imagine, & Helena Zeuxidis manu celebrata: Porticum quoque duplicem ad circum Flaminium, ab opere Corinthiam, à Cneo Octauio, qui de Perſeo naualem triumphum egit, magnifice instructam legimus atque munitam: & Metelli iuxta ædem Statoris Iouis, per quas matronæ uectari & spatari solebant. Fuit præterea porticus Quirini, antiquo opere uisenda, & Lucij & Caij: atque alia Liuiæ & Octauiae ab Augusto quondam, sed alienis nominibus constructa. In qua ampla prætoria fuisse memorat, quibus ab Augusto demolitis: porticus sub nomine Liuiæ nō minoris cultus maiestatisq; suffecta est. Et porticus Claudiæ, ubi ambulationes subdiale miro ingenio elaboratæ fuerūt. Celebrat quoq; porticus Augusti in palatio cum bibliotheca Græca Latinæq; Numidico marmore per suam symmetriam extructa. In qua Belidum imagines quinquaginta, quæ maritos necauerūt, sitæ erant: et

Macellū anti-
quum.
Sp. Melius.
Aequimeliū.
Vitrubij Vac-
tus.
Vaccij prata.
M. Flaccus.
Porticus Ca-
tuli.
Lex de bonis
proscriptorū
publicandis.

Porticus com-
plures Romæ
Pompeij,
Octauij,
Philippi.
Porticus du-
plex ad circū
flami.
Cn. Octauij,
Metelli,
Quirini,
Lucij,
Caij,
Liuiæ,
Octauiae,
Claudiæ,
Augusti.

Vipsanæ por-
ticus.
Athe. portic⁹
Pœcile.
Pyſianactia.
Pœcile in Eli-
de.
Heptaphonō.

Vipsana, & septorum marmore, & imaginibus, tum lauretis & magnificis operibus exultat. Athenis uero porticus Pœcile, & altera uaria, ubi Mercurius æneus erat, celebratissimæ picturæ uarietate, miris laudib⁹ ferūtur, ubi pugna Marathonica depicta & alia Pyſianactia, & Pœcile in Elide, quam echum uocabant, fertur q; de Olympiæ porticu, quam hetaphonon uocitant, diuersa structuræ facie, mirum: ut uox conclamata per septem orbis ruptis spatijs, eandē multiplicato sono referat; sicut in Cyzico turres se-

septem, acceptas uoces numeroſo percussu multiplicant. Inter quas angiportus patriia nō in postremis fuit, iuxta ædem Dianæ, ad quam ingredi uiros religio non finit. Extra quoque portam Trigeminam, unam porticum, & alteram ad portam Fontinalem iuxta Martis aram, ab ædilibus curulibus ex mulctatitia pecunia constructas, & Seueri porticum postea additam fuisse, à multis prodita memoria est. Sed quia de Pœcile porticu loquor, sciendum est, in hac Stoicos philosophari, sicut Peripateticos in Lycio. Quare Zenon, q; in porticu docebat, quæ Græce σοὰ dicitur, autor Stoicæ sectæ perhibetur, Epicurus uero scholam & conuentus in hortis habuit, ubi philosophabatur.

Angiportus
patriia.
Extra portā
trigeminam.
Ad portā Fon-
tinalem.
Seueri portic⁹.
Lycium.

Quam multiplex annus apud diuersas gentes fuerit, & qui annus Romanis, quōdne principium anni sit. Caput XXIII.

DE multiplici anno apud plerasq; gentes animaduertimus dispares differētias, & multiformes species fuisse: aliosq; alia obseruatione annū metiri, ita ut suo quēq; ingenio, & prout cuiq; commodū fuit, annum dimensos inueniamus. Persis nō obscura nec incelebri ratione, trecētis sexagintaquinq; diebus annus præſinitur. Ex Græcis pleriq; singulis quatuor mensibus annum statuere: nonnulli ad solis cursum terminarunt, quare lycabas dicebatur. Quidam ex barbaris, trium mensium effecerunt. Arcades interdum uno, nonnunquam tribus mensibus annum metiti sunt: ita ut quadripartitis temporibus, diuiso solis cursu, per singula tempora annum efficerent. Alij æstate unum, alterum hyeme commenti fuere: plures à tribus tēporibus, æstate, hyeme & uere, quatuor mensium annum statuere. Aegyptij non una facie, sed multiplici forte uariarunt, ut quandoq; trium, sæpius quatuor mensium annū efficerent; plerunq; mensis spatio ad cursum lunæ metiebantur. Fuere qui crederent, Cares & Acarnanes aliquando sex mensium, frequentius menstruum annum fecisse. Indos quoque diligenti dimensione plena annorū spatia seruasse: menses uero in quinos denos dies, præter alios, definisse. Sed post omnes, uariatis temporibus, Aegyptios uerum annum reperisse, atq; obseruata ratione astrorum, ad solis cursum diuisisse satis cōstat, duodecim mensib⁹ anno assignatis, quos CCC. dierum numero singulos terminarūt: quē propter motus conuertentes & uicissitudines ante inuentas literas, ita effinxere, ut draco curuus in se flexus, suā caudā morderet: quæ descriptio, q; uolubili orbe circumagitur, annum designauit. Dixereq; annū lunarem dierū XXX. alij CCCLIII. effecere, annumq; Ioui, menses uero Iunoni dicarūt. Fertur Solon ita metirus fuisse annum, ut ad Lunæ cursum modo antecedētis solem, modo subsequētis, dimensio anni fieret: quod Indos facere inuenimus, ut ad lunæ meatus, cum se in cornua curuabat, tēpora notarent. Solarem uero qui ex XII. mensibus cōstat, CCCLX. dierum effecere. Thebani uero sacerdotes ex solis cursu annum dimetiētes, duodecim tricenorū dieb⁹, quinos adiecere, qui uertentem annum efficerent. Sunt qui tradant Thaletem Milesium in CCCLXV. dies annum diuisisse, primumq; ueram dimensionem commentum fuisse. Omibus autē sideribus in suum recurrentibus orbem, ita ut post oīum siderum contorsionē, ad eundem locum, unde digressa fuerunt, regressio fieret: cum multa annorū intercesserint millia, magnū annū tradiderunt: quē quidē post duodecim milliū & nongentorū LIII. annoꝝ spatia fieri, mathematici uolunt: idq; Arabes in primis opinati sunt. Nonnulli nisi post xv. annoꝝ millia conuersionē maioris anni fieri iudicarūt. Alij xxxvi. annoꝝ millibus, pleriq; ex singulis tribus millibus: multi, mille CCC. & LX. annoꝝ circuitu terminari dixerunt, quū luna & sol aliq; sidera, post multa secula & ætates, suis locis & originibus restituta foret, quem mundanū annū nuncupāt. Galli autē post trigessimū annū seculū fieri putant. In Italia apud Lauinios tredecim mensiū spatio, hoc est, ccclxxiij. diebus annus clauderetur. Romulus decē mensium curriculo definiuit annum, Martiumq; principium fecit, quinquēq; ab eo Quintilē, & reliquos deinceps nūcupauit. Numa uero Pompilius aliquanto morosius uestigans, primus ad solis cursum, post Aegyptios in duodecim menses annum dimensus fuit, Ianuario & Februario adiectis: Ianuariocq; initiū dedit, tunc uerē anni principiū esse arbitratus, quū post hybernum tropicū sol quō ulterius progrediat non habens, pfecto cursu zodiaci, per singulas stationes celeri meatu ad nos reuerti incipit. Quem quia tricenis diebus per singulos menses luna non perficit, ita dispensauit in

Persæ.
Græci.
Alij.
Arcades.
Alij.
Aegyptij.
Cares.
Acarnanet.
Indi.

Aegyptij ue-
rū annū inue-
nerunt.
Anni symbo-
lum.

Annus Luna-
ris.
Solonis anni
dimensio.
Ann⁹ solaris,
Thebani
sacerdotes.

Thales Mile-
sius,
Ann⁹ magn⁹

Arabes.
Alij.
Annus mun-
danus.
Galli.

Lauinij.

Romulus.
Vide Alc. in
l. Cū bisext⁹.
ff. de uer. sig.
Numa Pōpili-
us.

Intercalatio.

Græcorū in tercalatio.

Augustus.

Anni principium.

Ann^o naturalis & civilis. Trieteris, Olympias, Eudoxi ann^o.

Anni p^{er} aetates distincti.

Diversa anni principia Romanorum, Comitibus & in eisdem magistratibus.

Initio anni que temp^{or} obseruari solita.

Matronalia. Martii mensis observatio.

Mensū diuersorū diuersa nomina apud diuersos.

tercalandos dies, ut uigesimo anno ad metam eandem solis, unde orti essent, plenis annorum spatibus dies congruerent: quod erat apud Græcos aliter institutum: nam ita intercalabant, ut tertio quoque anno mensē intercalarem adicerent. Aegyptij uero tricenis diebus, quibus annus clauderetur, quinos dies singulis annis pro intercalari adicere: scilicet piusque in describendo intercalari uariatū fuit, donec diuus Augustus intercalario mense sublato, ita annum designauit, ut quarto quoque anno absoluto, non autem incipiente, ut Cæsar iudicaret, unus intercalaretur dies, ut ad solis cursum dimensio anni congrueret. Hebræi ab æquinoctio uerno, Græci à solstitio, Aegyptij ab autumno initium fecere anni: quibus September erat principium, cui Hermen dixerunt nomen: ex quibus alij primum mensem totius anni Thei nūcupant: alij, ut Achæi & plerique, circum uergiliarum, uelut anni principium, magistratus & honores ineunt. Actoli post autumnalem æquinoctium comitia faciunt. Druides à sexta quaque luna augurantur anni initium, Eratque annus naturalis, qui duodecim spatium mensium clauderetur, & civilis uariarum gentium opinione definitus: nam & trieteris duorum spatium annorum constabat, tertio incipiente: olympias ex quatuor, quinto redeunte. Eudoxi annus, octo ex nostris cōtinet. Is enim ad ueram anni cognitionem proxime accessit: deinde Hipparchus, postea Ptolemæus, demum Cæsar. Chaldaicus, duodecim: Methonicus, unde uiginti: Saturni, triginta annorum fuit: Iouis, duodecim: Martis, duorum. Alij septimum quæque obseruarunt annum, propterea quod ætatis hominis signum imprimeret. Nonnulli per aetates annos distincti, ita ut singulis ætatibus triginta annorum spatium daret: itaque progentiū arbitrio, proque uoluntate, nonnunquam iudicio imperitæ multitudinis, civilis annus terminabatur, quem magnum plerique dicunt. Sed quauis anni principium Ianuarius fecerit, tamē sequutis temporibus, quo ad comitia & in eisdem magistratus, diuersa Romanis anni principia fuere. Nam Publio Ebutio & Quinto Seruilio consulibus, calendis Sextilibus principium anni agebatur: in eisdemque cōsules, prætores & reliqui magistratus honores inibant. Quo autem tempore decem uiri reipublicæ præfuerunt, non Sextiles calendæ, sed Idus Maiæ solenes in eundem magistratibus fuere: donec tribunus militum cōsulari potestate creatis, cum Veientes diutino & graui bello premerentur, ad Idus Decembres anni principium haberi cœptum fuit, in quibus magistratus inibat & honores dabant. Mansit hæc descriptio anni ad secundum Punicum bellum, quo Romani exitiali bello conficti sunt, ex quo tempore Idus Martias anni principium fecere. Scilicet piusque super anni principium Romani uariarunt, ut modo calendis Quintilibus, modo Octobribus calendis, prout res tempusque postulabant, anni principium facerent: donec ad Augusti tempora uentum est, in quibus rursus calendis Ianuarijs, suscipiendis honoribus anni principium fecere. Fuit tamen memoriæ proditum Nerone imperante, censuisse senatum, ut Decēbri mense quo in lucem editus erat, anni principium fieret: sicut Augusto regnante, officiosæ in eum urbes, quo die ad se primum uenisset, anni initium fecerunt. Est quoque illa obseruatio solennis nimium diu seruata, quæ quauis principio anni mensibus uariato, tamen sicut initio seruari cœpta, ita ad postremum mansit, ut in aris Vestalibus nouum ignem calendis Martijs accenderent, laureas uirides tam in consularibus fascibus, quam ædibus regis sacrorum, flaminum, Vestalium, atque curiæ, ueteribus mutarent, mercedem magistris soluerent, uectigalia locarent, matronæ seruis coenas apponerent, & festum diem agerent: quare matronalia dicta, muneraque uiri mulieribus mitterent, ut in Saturnalibus uiris mulieres: comitia auspicarentur. Sed quod de Martio loquimur, à primo urbis ortu anni principium fecisse: animaduertendum, prioribus seculis apud uarias gentes miræ obseruationis fuisse: siquidem Numa primus, mox Albani, Aricini & Thuseulani, Martium totius anni tertium fecerunt, Sabini & Peligni quartum, Laurentes & Phalisci quintum, Hernici sextum, Equiculi decimum locum in anni constitutione Martium habere uoluerunt, Atheniensibus uero Martius Anastasion dicitur, ab alijs Munychio. Aprilis, Chronius & Antesterion, ab Aegyptijs Pame-nothus. Maius Metageirion, quod apud Syracusanos Carnius, ab Oscis Mæsius nuncupatur. Iunius Boëdromiū, Panemius Iulius, Augustus Thiatris, Gorpas Septēber, quod ab Aegyptijs Tot, ab eisdem Choe & Thybis, Decēber Possideo & Mechiris, Ianuarius quod apud Iones

Lenæos dicitur, quod Bacchi tunc festa fierent. Tragelinus autem Februarius. Eratque uetus constitutum apud pontifices, ut sua numina mensibus præficerent, mensesque singulis nominibus dicarent. Quippe Ianuarius Iunoni erat sacer, Neptuno Februarius, Martius Mineruæ, Aprilis Veneri, Maius Apollini, Iunius Mercurio, Iulius Iulio, Augustus Cæleri, Vulcano September, Marti October, Nouember Dianæ, & Vestæ Decēber. Atheniensibus uero, ut Ianuarius qui erat anni principium, ut que prima & ultima dies cuiusque mensis, Demetrii nomine appellaretur, aliquando lege cautum fuit, quum Demetrio plus nimio indulgerent, & famularentur, Cuius exemplo nonnulli ex Cæsariibus, perpetua felicitate insolentes, mensibus sua nomina indiderunt, fauore imperitæ multitudinis ducti: nam September & Iunius Germanici nomine appellati sunt, October Domitianus, Aprilis Neroneus, Maius Claudius: sicut Augusti & Iulij nomina uelut sanctiora diuo Cæsari & Octauiō, uulgi opinio & cōsensus consecrauit. Tiberius uero Cæsar, ne Septēber suo nomine, ne uel October Luuius uocaretur, apud populum intercessit & peruenit. Cōmodo autem Antonino pro Augusto Commodū, pro Septēbri Hercule, pro Octobri inuictū, pro Nouēbri exuperatoriū, pro Decēbri Amazoniū, assentatores nomina indiderunt. à Tacito uero Cæsare, September Tacitus dictus est.

Suū cuique mēsi numerum.

Athe. institutum.

Cæsares mensibus à se nomina imposuerunt.

Qui topiarij apud iureconsultos dicti sint, & legato fundo instructo, an ueniant topiarij, & quæ seruorum species apud eosdem.

Caput XXV.

Umaxtate anni in Varicano ego & Franciscus Helius & nonnulli studijs & honestis artibus dediti, sole iam occiduo deambularem, & de opere topiario mentio fieret: quidam doctrina & fama celebri, & tunc in numero patronorum allectus, homo maledicus & conuiciator, quæsiuit à me, credo explorandi causa, qui essent topiarij, quod uel topiarium opus foret. Cumque ego à iureconsultis quos profitebatur, de opere topiario & topiarijs multimodam mentionem non ambiguo significato fieri respondiissem, potuisse uel ab illis didicisse: ipse uero id pernegabat, & paulo commotior, haud usquam de topiarijs apud iureconsultos mentionem fieri petulanti dicto asseribat. Sed quum libri tunc copia non esset, ne uiderer tumultuosius agere, & contentionibus magis quam iure contendere, in aliud tempus dilatis sermonibus, quæ tunc mihi in mentem uenerunt, dixi topiarios inter prædiorum rusticorum operarios censeret: dictosque à Græcis, qui arbutulas uirgultaque ductilia facili flexu in uarias formas figurisque modo humi, modo per ruris spatia uario & solerti ingenio effingerent & concinnaret, fuisseque moris præsci, buxo, myrto, aut alio uirgulto uarias hominum effigies nauiumque formas, aut turrium, ædium, uel cubiculorum species, in hortis per huiusmodi operis magistratos qui topiarij dicti sunt, effingi & concinnari, & πρὸ τῶν τόπων, hoc est, à locis, quæ uirgultis eiusmodi effinguntur. quæ quidem ars in hortis colendis frequens fuit, nec fastidienda sedulitas: quo opere hortos nostrates myrto, rosis, hedera, aliisque uirgultis per istiusmodi operarios excultos uidemus. Quibus ille quum uix acquieuisset, haud multo post digressus est. Ego quoque quum me domū recepissem, leui defunctus opera, non modo ab Vlpiano, sed alijs quoque iureconsultis de topiarijs & opere topiario, quod ille pernegabat, mentionem multimodam abunde fieri animaduerti, atque respondiisse Vlpianum, inter cæteros fundo instructo legato, non modo instrumenta fundi, sed si uiridaria sint, etiam topiarios accedere legato. Verba ex Vlpiani responsis de instructo fundo hæc sunt: Quibusdam regionibus accedunt, si uilla cultior est, ueluti atrienfes scoparij: si etiam uiridaria, topiarij: si fundus, saltus, pastiones que habeat, greges pecorum pastoresque saltuarij. Sed quum de scoparijs mentio fiat, non omittendum seruorum species à iureconsultis ab opera & ministerio multiplices censeret: inter quos fuere atriarj, focarij, qui & mediastini dicti sunt, arcarj & hercitarj, qui uersantur in agris, capsarios enim Paulus notauit, qui uestimenta in balneis seruanda suscipiunt: Vlpianus uero qui libros deferunt, capsarios appellauit: sacculares autem, qui uetitas exercent artes, qui que in sacculos ablata reponunt: & apolidas, qui nullo iure ciuitatis funguntur, in opusque publicū deportati, seu ad insulas relegati sunt, qui & insularj appellati, orcinos dici liberos arbitrantur quidam, quos testator post obitū liberos iussit, ita ut hæres patronatus ius

Topiarij.

Topiariorū etiā meminit African^{us} in l. cum diceret. § si. ff. de lega. 2 l. instrumenta in si. ff. de fundo instru. lega. Atriarj, Focarj, Mediastini. Arcarj, Hercitarj, Capsarij, Sacularj Apolidæ Insularj Orcini.

Originarij. Adscripti. Fornacarij. Vicarius. Amanuenses. Dispensatores. Receptitius seruus, est. ut Gellius li. 17. cap. 6. interpretatur quæ mulier de do te excipit.

haberet, non dominus: præter quos numerantur originarij & adscripti, qui adscripti fundo quem colunt, ita sunt, ut nisi cū fundo alienari queant: originarij uero, qui ex adscripti in ipso solo quod incolunt, nati educatiq; sunt. Vicarium seruum Vlpianus censuit, qui ordinario subest, & illi paret: & fornacarium, qui fornaci calcariæ seu ferrariæ seruit & inuigilat: post quos fuere amanuenses & dispensatores: alteri, quorum opera uelut scribarum dominus uitur: alteri, qui æra dispensant, impendiaq; & expensa rationibus notant, & inferunt. Receptitius uero dicitur, qui ob uitium redhibetur.

Trium summorum uirorum somnia pares exitus habuisse: quæ somnia qualia uiderant, uera fuisse experti sunt. Caput XXVI.

D. Claudij somnium.

Quod olim diuo Cæsari, antequam in citeriorem Galliam mouisset, & in urbem ferret arma, in somnis oblatum est, quum sibi per quietem uisum fuit, matri stuprum intulisse: quo somnio ad spem amplissimam coniectores illum excitauit, dominium orbis sibi dari interpretati: idem somnium Hippiae

Hippie somnium.

Pisistrati filio, qui tyranni successor, patriam crudelius occupauit, dū priuatus adhuc regnum affectat fastigium, haud dispari euentu, oblatum fuisse memorant. Siquidem nocturna species matris, cum qua coire uidebatur, sibi per quietem oblata fertur: qua de re imperium latè sibi portendi, coniectores responderunt. Ipseq; somnio monitus, & spei plenus, Athenarum dominio haud multo post potit⁹ fuit. Hic est enim ille Hippias, qui tyrannidem non sine immani scelere aggressus, patre impotētior effrenatiorq; quū exul solum uertisset, impia contra patriam arma molitus fuit: deniq; cum Darso conspirans, in pugna Marathonica cæsus, pœnas patriæ & penatibus dedit. Alter uero eiusdem Pisistrati filius Hipparchus, qui multorum tyrannorum sæuitiam antecessit, quum patriam & ciues impotenti dominatu opprimeret, coniuratione in caput tyranni facta, ab Harmodio & Aristogitone fortissimis iuuenibus non sine omnium salute cæsus fuit: quorū nomina deuota libertati, nequando seruis indere liceret, Athenienses publica detestatiōe sanxerunt. Rursus quod Astyagi Assyriorum regi in somnis oblata species tulit, qui ex naturalibus filia uitem enatam, cuius palmite omnis Asia obumbraretur, uidisse uisus erat. Quare consulti arioli, nepotem futurum, qui toti Asiæ imperitaret, & regni sibi responderunt portendi euerisionem. Hoc nimirum Cyro Assyriorum regi relatū in somnium fuit. Nam maximum filiorum Hystaspis qui Darius erat, duabus alis, altera Asiam, altera Europam obumbrante, per quietem sibi intimum familiarem uidisse in somnium ferunt: cuius rei imagine nulla fuit controuersia, quin post eum Darius regno potiretur: id quod uerissimo euentu consequutum est: quippe Cyro uita functo, Darius ex coniuratis unus, interfectis magis qui regiam occuparāt, solus Assyriorum regno potitus fertur: cui miro ingenio præfuit, tantumq; uirtute effecit, ut illud maius auctiusq; relinqueret. Cui in somnio compar est Xerxis uisio, qui quum in Græciam duceret, olea cuius ramis omnis terra obumbraretur, coronari uisus erat, mox illa cum somnio euanescente. Huic simile accepimus, quod mater Octauij uerum ferēs, sua intestina per oēm terræ ambitum explicari imaginata fuit, uerissimo præfagio, quo latè ipsius imperium protendi euentus docuit. Rursus quod idem diuo Iulio uisio per quietem oblata portendit, quum supra nubem uolitare, & cælum uertice contingere uidebatur, parem exitum habuit cum somnio Cambylis, quo Smerdis fratris regio solio sedentis, & cælum uertice contingentis, ostendere species uisa est. Quod tamen utiq; exitium tulisse, necemq; & cladem portendisse constat: siquidem alter à Bruto & Cassio cædis autoribus oppressus fuit: alter uero quum in suspicionem affectati regni uenisset, occisus, non cogitati forsitan facinoris pœnas dedit. Quod compar fuit cum in somnio Iulij Cæsaris, qui pridie quā periret, se iuxta solium Iouis consistere, & cælo præcipitatū somniauit. Sed animaduertendum, inter in somnia quæ aliquando uisa dormienti apparent, qualia in somnijs animo præuiderant, talia in luce expertos fuisse nonnullos memorari: inter quos, ne nimium multa complectar, Petitijs nauis gubernator memoriæ proditus est, exempli memorabilis inter pauca, qui quum in portu ad Larissam staret, Pompeium ad se squalidū mœrentemq; ueste obsoleta & sordida uenire uisus erat: quod in somniū quū sequenti luce focijs, enarraret, haud multo post, ipsum pugna Pharfalica terribili strage profi-

Astyagi somnium.

Cyri in somnium.

Xerxis uisio.

Octauij matris somnium. D. Iulij uisio.

Cambylis somnium.

Herodotus Smerdem uocat, Iustinus uero Magidē Iulij in somnium.

gatum, qualem in somnis præfagisset, ad se citato gradu properantem cōspexit, ex maximo fastigio ad extrema deiectum. Spectator quoq; ludorum, qui stans in subsellio, à mirmillone, qualem adesse uidebat, se confici in somnis contemplatus erat, haud minori memoria dignus est: nam sicut confessoribus somnium uidisse enarrauit, ita ab illo fuscina occisus, euentu miserabili uerum in somnium periculo docuit. Illud utiq; nō est ab re dixisse, antiqui moris fuisse, oracula & futurorum præscientiam, quibusdam exhibitis sacris, per in somnia dari, qui mos talis erat, ut uictimas cæderent: mox sacrificio perfecto, sub pellibus cæsarum ouium incubantes, somnia captarent, eaq; lymphatica in somnia uerissimos exitus sortiri. Possentq; pleraq; felicitatis, miseriarumq; exempla referri, illorū qui quales species in somnis uiderant, tales postea exitus experti didicere, quæ exequi non opportunum reor. Hoc utiq; inter coniectores somniorum receptum est, ut quæ post uina & cibos, quæ ue repetito somno eueniunt in somnia, quæ ue fiunt quum folia ex arboribus decidunt, ea plerunq; uana æstimari: quotiesq; alicui mente confusa stupentq; ex abrupto somnus aufugit, uelut dirum, in magnam somniantis perniciē recisurum. Illud quoq; haud abnuerim, apud coniectores obseruatum fuisse, somnia & nocturnas uisiones contrarios euentus sortiri: sterēq; uapulare & iugulari, obuersatum in somnis, prosperos euentus facere: contra uero, ridere, dulcibus uesci, & re Venerea frui, damna & languores. Timere autē a somno, mali & futuræ ægritudinis signum est.

Oracula per in somnia.

Quæ somnia uana.

Somnia contrarios euentus sortiri.

Qui rex sacrificulus olim apud Romanos foret, quod uic illi nomen, & quæ sacra obiret. Caput XXVII.

Quum à principio urbis multa & magna sacra reges obirent, ad quos de religione, deq; sacrificijs & cæremonijs deorum, sacerdotes sæpe consultum ibant, qui etiam rem diuinam facientibus aderant, ne bonis auspicijs cœptum confirmatumq; regium nomē, post exterminatos reges aboleretur penitus, ne ue derelictis sacris, regium nomen expeterent, longe antiquissimum rati, sacra quæ penes reges erant, alicui demandare: regem sacrificulum crearunt, qui sacrorum rex dictus, sine regio imperio, solo nomine rex, sacra quæ penes reges erant, obiret, ac cæremonijs præflet: quæ creatum aut in locum decedentis successit, sicut reliquos sacerdotes, inaugurari oportebat. Eratq; non annuum, sed perpetuum sacerdotium, immune ab omni belli tumultu. Neq; enim rex sacrorum militare, stipendia ue facere, aut castris & legionibus præesse poterat, propter suspectum inuisumq; regium nomē, neq; magistratum gerere, aut concionem habere, uel cum populo agere, nanq; eius potestas sola religione & templis tenebatur. Primus enim Manius Papyrius ex patritijs, Bruto consule rex creatus fuit: cui ius sacrificandi, & de sacris decernendi reliquerunt, eum que pōtifici maximo subiecerunt: ideo in sacris epulis, post maximum pontificem, supra flaminem Dialem, Martialem, & Quirinalem, accumbebat. Atque licet à principio à populo crearetur ex patritijs & multis honoribus functis, post aliquot ætates à minore parte populi, selectis calatis que comitijs (quibus fiunt sacerdotes) ex plebe creati cœpit, tunc quum Maximus Curio plebeius homo, rex sacrorum fuit: cuius uxor regina sacrorum hoc habet proprium, ut quoties sacra facit, ex malo punico uirgulam, quam in arculum dicit, pro insula deferat: quæ omnibus calend. Iunoni sacrum facere, eiq; porcum uel agnū mactare debet in regia. Ad quem Vestales uirgines die constituta, annis singulis uentitare, & ne sacra negligerentur, quæ suæ fidei tutelæq; credita erant, præmonere solebāt. Erat ergo regis sacrorum munus, quinto Idus Ianuarias Iano arietem immolare, diesq; fastos prædicere & nefastos, sacra procurare, & quæ sacrificio usui essent ministrare. Ideo sacra facturi, lanam, farra & fruges, lauros & uerbenas, quæq; sacrificio opportuna sunt, regem petunt: ad eumq; tam intra quam extra pomerium, populi ciues que, quiq; in agris agunt, imperiti morum ciuiliū, atq; una agricolæ, de sacris festisq; diebus cōsultum uadunt & sacra postulant. Ipseq; feriarum causas, & quid quoq; mense faciendum, à quibusq; cauendum esset, prædicebat, præmonebatq; cui hoc propriū dicunt fuisse, ut sacrificium in comitio peragat: quo perfecto, nulla cunctatione uel mora se ex foro pripiat: quando uero diuinis rebus perfectis, in comitiū uenit, in Fastis notabatur: utq; calendis Martijs fores regis sacrorum, flaminis & pontificis maximi, noua exornentur lauro,

Rex sacrorum & eius munus.

Manius Papyrius primus rex sacrorum.

Regina sacrorum.

Regis sacrorum munus.

Quid proprium regi sacrorum.

Filiae regis fa-
crorum,

sicut palatinae aedes & Augustae quercus uirides, nunquam lauros habuere. cuius filiae ad sacerdotium Vestae inuitae eligi nequeunt: nam priuilegio honoris ab hoc opere im- munes erant: uolentes uero, non uentantur. Quae autem eiusmodi sacra fuerint solis re- gibus credita, quo ue piaculari sacro expiarentur, licet priscis monumentis perscripti fuerit, apud nostros tamen, quia nimis antiqua & obsoleta sunt, memoria obscurata, nec traditur certum, nec nobis interpretari facile est.

Thusci unde duxerint originē, quae uo duodecim urbes fuerint, quarū consilio bella gerebantur.

Caput XXVIII.

Thusci terra
& mari belli
costi,

THUSCORUM gens olim celebris fuisse traditur, praepotens armis uirisq; siquidē plurimum illi terra, multum mari ualuerunt, totamq; Italiae longitudinem, ab Alpibus ad fretum Siculum fama nominis sui impleuerunt: tantum in re mi- litari processere, ut Thuscorum armis & multitudine hoīm, & quia finitimi urbi erant, nulla apud Italos terribiliora fuerint. Illorum origo a Lydijs fluxisse dicitur:

Thuscorum
origo,

nam quum Maonia quondam agrorum sterilitate premeretur, neq; alimētis sufficeret, eaq; uictus caritas foret, ut patrias sedes relinquere cogerentur: Lydorum rex, superans te multitudine, dimidiam populi partem sedibus excitam ad nouas sedes quae redas Tyr- rheni filio tradere coactus fuit: cui prodigium factum est, ut ab ineunte pueritia inca- nuisse tradatur, qui nauibus mare ingressi, pulsus Vmbris, armata iuuentute loca tenuerit, ubi nunc Tyrrhena dicta est. Eos etiam Thuscos, a Thusco rege, qui ex prognatis Her- culis fuit, seu a cultu deorum, & ritu sacifico, cuius cultores Thyoscus graeci uocant, di- ctos pleriq; autumant. Hi ergo profecti domo, & maria emensi, ad ea loca nauibus dela- ti, & bonitate agrorum, & disciplina militari magna sobole aucti, mirum est q̄ facile co- aluerint: quippe citra Apeninum duodecim magnis urbibus praesidentes, mare inferum Tyrrhenum uocitarunt: quantumq; a Tiberi ad Macram tractus est, fines propagarunt: Trans Apeninum uero totidem colonijs deductis, ab Adria ipsorum colonia Adriaticū mare dixerunt: atq; in principatus diuisi duodecim, Lucumones uocabulo gentis dictos, id est, magistratus, qui duodecim potentissimis urbibus imperitarent, praefecere: indeq; communi rege creato, singulas urbes singulos lictores mittere seruatum est: sicut in con- uentu Amphictyonum, a singulis urbibus Pylagoras mittebatur, autumnis & ueris tem- pore. Unde Romani fascēs, lictores, trabeam, praetextam, curulemq; sellam, togam pi- ctam & palmatam tunicam, tubas & sacrorum ritus, atq; alia imperij ornamenta sum- psere. Cuius exemplo in Pamphylia & Lycia, Lyciacus conuentus erat, ex tribus & uiginti urbibus maximi nominis, quorum suffragijs Lyciae praefectus magistratusq; crea- bantur: quarum maxima, tria fert suffragia: media duo, reliquae singula, idq; erat ratum, quod plurimum assensu niteretur. Et alter Achaicus ex decem, haec fuerunt, Patrae, Dymae, Phara, Tritaea, Lenotia, Aegira, Pellena, Ceraunia, & Carinia: quorū suffragijs quastor unus, & dux unus eligebatur. Cui similem accepimus conuentū Tetrapolim apud Rho- dios, Cabirae, Bubonis, Balburae, & Oenoandri, quarum singulae singulis suffragijs ua- lent, Cabira uero duobus. Sed quae istae duodecim urbes Thuscorum, quae alijs praecel- lebant, quaeq; nomina fuerint, haud facile compertum tradiderim: quantum uero conie- ctari, & ex autorum monumentis assequi licuit, fuere in primis Mantua, quae principa- rū Hettruriae & praefecturas habuit: deinde Tarquinij, a Tarconte praefecto urbis: & Ve- tulonia, quae consularia ornamenta urbi dedit: Perugia, ubi luno Hetruscorum numē co- lebatur eximie, oppidum armis uirisq; potēs, & nulli inferius claritate: Corytus & Are- tium, quae ferme Hettruriae fuerunt capita: item Caere, quondam Agillina: Veni urbs na- tura situq; in primis nobilis: Fidenae & Vulturnum Hetruscorum opulentissimum, quas ualidissimas olim Hettruriae urbes, & inlytae fertilitatis fuisse, celebris fama est. Clusium, cui Carma soli dixere nomen: Item Volaterrae inter Hettruriae urbes longe maximae. Hi ergo communiter rege creato, hostili imminente tumultu, si qua arma suscipienda aut detrectanda forent, unanimi conspiratione & concordia cōsilio conferebant, quod concia- lium ad Voltunae phanum Hetruscae deae in totius Hettruriae medio, habebatur. fuit em̄ phanum Voltunae propē Vulturnum, ut uulgo iactitant, haud procul a Ciminijs iugis: quippe in agro Vulturnensi, quo facilior esset aditus, cōuentus toti Hettruriae, si quid con-

Lucumones,

Amphictyo-
nū cōuentus,
Pyloras,

Lyciacus con-
uentus,

Achaicus cō-
uentus,

Tetrapolis
conuentus.
Duodecim
Thuscorū ci-
uitates excel-
lentiores.

sulto opus foret, indicebatur, quod quidem nono quoq; die indici solebat, & ob id cre- bra concilia, & Nonas multiples apud Hetruscos inueniri tradunt. Lydi autem sunt, qui quondam Maones dicti, inter Phrygiam & Cariam seu Lyciam iuxta Maandrum, Hermus & Pactolus uisendi fontes, qui arenas emittunt aureas, ex Timoli rupe & mon- te Iro defluentes, huberrima loca inundant, frumenti & pecoris, atq; agrorum huberta- te florentia, quib; in tota fere Asia nec fortior, nec magis strenua gens ulla habita est: in qua urbes insignes, Lepra, Ephesus, Colophon, Clazomenae, Phoca & Sardis Lydorum caput: habitantq; uicis pluribus. Is uero Hermus Mytiae initium facit, & (ut serunt) ex mōte Dindymeno lapsus, campos huberes perlabitur. In quibus Dianae tēplum Colce- ne, ubi diebus solennibus simiae saltare dicuntur: inde cum Pactolo in Phocaeum labi- tur mare. Flumina autem auriferis arenis celebra traduntur, Padus Italiae, Pactolus Ly- diae, Tagus in Iberia, Ganges in India, atq; Hebrus in Thracia. Gemmas uero mittunt, Aofis, Mater, & Ganges.

Lydi,

Flu. aureis
arenis,

Flu. gemmis
celebres,

LIBRI III. GENIALIVM DIERV M, FINIS.

ALEXANDRI DE ALEXANDRO IVRISPE RITI NEAPOLITANI, GENIALIVM DIERV M LIBER QVARTVS,

Locus ex Martiale cum Iohāne Veneto discubus, dum calor incommoda sub umbra fra- xini propulsarent. Caput I.

In suburbanum suum, praediolo meo proximum in agro Vaticano, Iohannes Venetus, uir atate no- stra multi nominis, & Graecarum literarum facun- dia clarus, nos & complusculos honestissimos uiros, aestate anni, quum omnes aestiuatum concederet, ad se aduocabat: in quo quidem rure praeter mitis- simum caelum, quo praecipue nitebat, & amœna di- uerticula, uisu iucunda, frondosum nemus manu- consitum, & umbrosa conuallis, per quam aquula per uarias herbulas leni murmure uagabatur, non- nihil amœnitatis decorisq; addebat: parabatq; nos- bis interdum ipse cœnulam ex olusculis, & a se le- ctis herbis, facetoq; nos saepe conuiuio excipiebat:

nonnunquam ficus biferas, & poma persica, cū acidis malis & immaturis, asperrimi gu- stus, quibus mirifice oblectabatur, bellaria exhibebat. Interim dum cœna apparabatur, sub fraxino patulis ramis, unde prospectus ad urbem erat, in laetissimo gramine conse- debamus: inibiq; remittentes animum, festiuissimis quæstiunculis, luculentisq; & uario sermone, nonnunquam lectione autoris non inuenisti, calor incommoda & flagrantē æstum propulsabamus: uelut fuit una die, quum nos unā cum nonnullis earundem disci- plinarum sectatoribus honestis adolescentibus ad umbram, ut fit, in salubri aura uniuersa si assideremus: iuuenis quispiam Martialis epigramata, quae forte secum detulerat, ad- modum uenuste lectitabat: cumq; ipsius autoris satis festiua carmina pleraque non sine multo lepore percurrisset, tale inter cætera epigramma legebatur:

Quod nubis Proculina concubino,
Et mœchum modò, nunc facis maritum,
Ne lex Iulia te notare possit:
Non nubis Proculina, sed fateris,
Quo perlecto, conuersus Iohannes ad Corelium uirum doctum & sapientem, qui unā-
aderat, & Neapoli Romam recens aduenerat: Quid tu, inquit, Coreli censeres hunc auto-

Martialis lo-
cus,

rem sentire uoluisse, quum hanc mulierem, quæ ueteris consuetudinis pertæsa, concubinum legitimum uirum duxit, non nubere, sed fateri adulterium dixit? Neq; enim satis perpicere queo, in quo se adulteram fateatur, quum legibus inhibitam consuetudinem reliquerit, & legitimo potius coniugio copulari uoluerit; quinimo ubi prius mœchando deliquisset, nunc uenia digna foret, quæ explosa pessima uitæ cōsuetudine, ad legitimum matrimonium conuolauit. Cumq; ille se reputare dixisset, q̄ ea mulier quæ in crimen suspicionemq; uenit cum aliquo mœchati, neq; id exploratum satis aut palam factum est: si eiusmodi suspitione flagrans, concubinum uirum duxit, suspitione procul sublata: rem palam aperta professione efficere, & reatum suū confiteri, quippe quæ ortam adulterij suspitionem nuptijs confirmari: & hoc poetam intelligere se arbitrari respondisset: Quid si, inquit Iohannes, mulier hæc non in suspitionem uenit, neq; concubinatum diffiteretur? Siquidem non dissimulante, sed perduto pudore, palam mœchata est. Et nunc pertæsa ueteris consuetudinis, quæ concubino cōiugali nexu legitime copulatur, quibus de causis ipsam profiteri reatum dicere possimus, non equidem uideo. propterea, inquit, aut autor hic loquitur perperā, aut inuenustē, qui hos uersus ad unicum duntaxat modum perstrinxerit. Neq; ego poetam hunc tam inconsideratē loquutum arbitror, ut lepidum hoc epigramma unica tantum specie, abstruso & recondito significatu conluserit, ut de ea solum loqui cōseatur, quæ adulterij suspitione flagrauit, non quæ palam adultera fuit: quū præsertim autor hic habeat hoc proprium, ut nulla circūlocutione usus, simplicissimis uerbis iocos suos admodum uenuste prosequatur. Et ad me conuersus, petiit, ut si quid aliter censerem, in medium affererē. Tum ego, meminiquam, nisi fallor, lege Iulia de adulterijs cautum fuisse, ut si qua mulier cum aliquo mœcharetur, eumq; postea coniugali copula uirum duxisset, siue ueteris consuetudinis inhonestæ, siue criminis pertæsa: non propterea adulterij crimen, aut si quid esset offensum, dilui uel extingui, siue palam, siue clam mœchata fuisset, imò tanquam in confessam, adulterij pœna lege exercetur, & hoc iureconsulti censuerunt, legem Iuliam interpretati: nam commissum antea adulterium, cum quo se mulier postea matrimonio deuinxit, uelamento matrimonij non extingui dixerunt, idq; poetam nunc sentire me arbitrari respondi: ut si mulier hæc seueritatem legis Iuliæ uerita, ne pœna notaretur, concubinum uirum duxisset, hoc modo adulterij crimen eludere posse arbitrata, non dilui pœnam poeta inquit, sed plus negotij habere: quippe quum crimen illā confiteri certum sit: siquidem lex Iulia perinde ream afficit, & supplicio dignam censet, ac si reatū suum, & se adulteram fateretur: quod uel hoc ipso confiteri uisa est, quum fraudē admittere, & pœnam legis eludere conata sit. Etenim multa fuisse capita legis Iuliæ, aperte liquet: neq; enim temeratores solum nuptiarum, capitis lex Iulia accessit, sed & eos, q̄ neq; modo, neq; iure legibus tradito, ab uxore diuertunt, graui pœna prosequit. Quin etiam qui dotale prædium inuita uxore alienat, aut qui turpibus libidinibus, uel impudico uitio se immiscet, pœnā legis Iuliæ non euadit. Fuere enim multiplices leges Iuliæ, non unis latæ temporibus, ut de maritandis ordinibus, lex Iulia muneralis, qua modus impensarum conuiuijs præfinitur: Iulia peculatus, Iulia ambitus, repetundarumq; pecuniarum, quas à prouincialibus quispiam nequiter extorsit: quam L. Piso Frugi de pecunijs repetūdis primus tulit in eos, qui ærarium uel prouinciarum pecunias, aut dona depulati sunt: de annonæ, de residuis, de ui publica, de ueneficijs: ut si quis noxio poculo, aut impuris medicaminibus aliquem fuerit infectatus: & maiestatis, quæ quidem lex in eos, qui contra principē, aut rempub. hostile quippiam moliti fuerint, grauius animaduertit. Lege quoq; Iulia, quid in prouinciam eunti magistratui, aut præsidi à socijs tribui dariq; oporteat, præfinitur. nam præter fœnum, tectum & ligna, aliud gratis nihil deberi putauit. Eademq; lege, cui ex consulibus prius fasces sumēdi potestas sit, haud perplexo definitur: præterq; ista hominum uitæ proficiētia, eadem lege, multa acri & perpenso iudicio animaduersa fuere. Sed inter reliqua legis Iuliæ constituta, nulla (ut uerum eloquamur) seueriori animaduersione coercita sunt, q̄ adulterij crimina & maiestatis. His enim criminibus

Martialis ap-
t' ac minime
inuolurus.
Lex Iulia de
adulterijs.

1. miles § li-
cer ff. ad leg.
Iul. de adulc.

Multa capita
legis Iuliæ.

Multiplices
leges Iuliæ nō
eodem tempo-
re latæ.

Criminis ad-

Maiestatis reus non tantum gladio ultore perit: bonis fisco addictis, iuxta l. qui quis. C. ad l. Iuliam Maiest. uerum etiā memoria ipsius post mortē damnatur, l. meminisse, & l. si. C. eo. parag. publica aut iudic. Insti. de pub. iud.

sequitur, ut leui suspitione astrictos, tanquam reos deputet & conuincat. Quam quidē post Argiūm Hicetum, qui primus in adulteros legem sanxit, diuus Iulius, mox Augustus, aliquanto enixius pertulere, grauiq; coercitione & multiplici pœna adulteria coercere, & Tiberius pœnam grauiorem adulteris sanxit, q̄ amicitia fœdus ab his corrupi putaret, adeo ut etiam propinquis adulteræ ultra ducentissimum lapidem exilium indixerit. Domitianus quoq; & post illum multi Cæsares, Iuliam legem, nouis editionibus innouarunt: ita ut diuus Seuerus non solum pœna teneri illum, qui in nuptam adulterium admisit, edicto cauerit, sed qui in sponsam: quia nec qualemcunq; speciem matrimonij uiolare fas est. Sicut incestum admittere lex putauit illum, qui supra uirginū matronarumq; attentasset, etiam sine stupro. Apud Indos uero, Aethiopes, Massagetæ, barbarasq; nationes, impunita adulteria fuere. Lacedæmonij adulteria non nouerūt: ideo Lycurgi lege in adulteros nulla pœna fuit. Solon uero, ut ab adulterijs cohiberetur iuentus, coemptas meretriculas Athenis prostituit primus, obuiasq; in Venerem esse uoluit, ne matronarum contagio polluerentur. Troglodytarū lex erat, ut qui tyranni uxorem corrumpere, uel mulctaretur. Nomades communes habēt uxores & filios: apud Scythas, præter enses & cyathum, uxores & liberi in communi sunt. Thracibus in usu est, non asseruare uirgines, sed cum quibus libitum est, commiscere licet: in nuptas uero si quid esset offensum, grauissimæ animaduersionis pœna cōstituta. In Tenedo lege erat sancitum, ut adulteri mas & fœmina capite mulctarentur. Apud Athenas mugile plebæbantur, aut sedes expilabatur, cui supplicio paratillos nomē: in Iudæa lapidibus obruuntur. In Attide qui alterius uitiasset uxore, raphanis per obscœna afficit, ut ea ignominia notatus, a contagio alienæ uxoris abstineret. Cumei in adulterio deprehensam, omnibus exhibent subigendam. Apud Germanos adulterā excisis crinibus, maritus expellit domo, & per omnem pagum nudam uerbere afficit. Sicut Lepreæ qui deprensos mœchati, per triduum uinctos ducūt per compita. Gortynis deprensus adulter, lana cononatur, in reliquum uitæ ignominiosus. Apud Pisidas insidens asino, circumducitur. apud Aegyptios naso plectitur. Illi uero qui liberam uiolasset, uiriliter excantur. Quod à Romanis quoq; usurpatum legimus. nam Bibienus Carbonem depresso, fœdum in modum castrasse dicitur. Et apud Græcos Didymos tibicen testiculis suspensus, ex nomine Musca C. Gallum flagellis cecidit, & uerbere afficit. Parthi nullum delictum adulterio grauius uindicant, lege autem Solonis depresso mœchū interimere licebat, quod Platonis lege cauebatur. Inter cæteros Opilius Macrinus adulteros tam perniciali odio prosequutus fuit, ut deprensos ignibus cremaret. Apud Arabes aliasq; nationes adulteris semper capitis pœna fuit: quod pleriq; philosophi prodidere, qui adulterium periurio grauius crimen censuerunt, & ideo seueriori pœna uindicandum. Neq; enim satis constans aut probabilis illorum mihi opinio uisa est, qui in cōstituendo optimo res ipub. statu, communes statuere uxores, quæ Platonis, Zenonis, Chryssippi & Diogenis opinio fuit, quum inde intestina odia offensionesq; gignantur. Tradunt uero magos nulla lege, sed nouo commento adulteria uindicare, ut surculus per ranæ uiscera, ad os trāsfixus, in menstruis uxoribus defigatur à marito. tunc enim uxorem fastidire adulteria, & illorum tædio affici, pro certo opinati sunt. Cui haud absimile est quod Aristoteles prodidit, in Phasi flumine arbusculam nasci, cuius ramus excerptus à uiro, & in uxoris thalamum immisus, efficit, ne uxor alium uirū appetat. Mirumq; prodi, apud Hebræos, ut aqua epota, in qua sacra uerba diluta erant, adulterij conscia hydropis corripatur. Veteri tamen scito apud Romanos cauebatur, ut maritus uxorem in adulterio depresso, impunē necaret: illa tamen si uir adulteraret, iudicio agere non posset. Hac ergo de causa, quantum mihi datur cernere, inquam, existimo poetam hanc ream criminis deputare uoluisse, quæ ut pœnā legis euaderet, illum cū quo mœchabatur, in uirum duxit, eamq; ueluti ream adulterij, sicut lege Iulia diffinitur, coerceri decere: neque uelamento matrimonij crimen dilui uel extingui. His nos quæstiuiculis & alijs festiuis sermonibus dum cœnulam nobis daret, cum Iohanne Veneto caloribus incommoda & æstus iniuriam propulfabamus.

ulteri & ma-
iestatis puni-
tio.

In spōsam ad-
ulterium,
Incestus,
Stuprum.
Quæ gentes
adulteriū nō
puniabant.

Solō meretri-
ces remediū
adulteriū pro-
stituit.
Troglodytæ
Nomades,
Scythæ,
Thracæ,
Tenedō,
Athenienses:
παρατῖλα
μὸς
Iudæi
In Attide
Cumei,
Germani,
Lepreæ,
Gortyni,
Pisidæ,
Aegyptii,
Romani

Parthi,
Lex Solonis

Arabes,

Magi.

Arbuscula in
phasi aduer-
sus adulteriū

Quae apud Romanos fuerint militaria signa, quae apud exteros, quouo pacto educi consueverint, & quid tessera, quid uexillum sit.

Caput II.

Signa militaria quae exercitum praere confueuerant, quum acies educendae, & manus cum hostibus conferendae forent, a principio sceni manipulos fuisse accepimus, quos hastis alligatos signiferi deferre, & illis praerentibus decernere solebant: unde & manipulares dicti. Aucto mox imperio, propagatisq; finibus, quaeque signa ex aetario depromi, & militum acies ac legiones praere assuerant. Haec fuerunt, aquilae, lupi, minotauri, equi & apri simulacra: quibus praerentibus, legiones educere, & ferro decernere mos erat: inter quae apri effigiem quintum tenuisse locum accepimus. Sed tamen cum dimicandum foret, sola aquila quae ordines praeret, e castris educeretur, & sub eo uexillo pugnabatur: Reliqua uero in castris ante praetorium fixa locabantur. Hoc enim insigne Iouem aduersus Titanas usum ferunt, inde ad Cretenses, a Cretensibus ad Troianos, demum in Latium ab Aenea translatum defluxisse: quo postea Romani uelut praecipuo uexillo in bellis usi sunt. Propius uero est, quod Ioue dimicante contra Saturnum, aquilae augurio tanquam felici & fortunato, regni uictor euasit: quo exemplo Romani aquilam uelut auspiciatissimum signum habuere, quam unam habuisse non satis fuit: ideo plures educere institutum erat, ita ut singulas legiones aquilae antecederent. Obseruatumq; ut Romanae legiones nisi ubi aquilarum iugum foret in castris, nunquam ferere hibernarent. Scuerissimaq; disciplina cohortes, quarum desidio signa amissa forent, plecebantur. C. deinde Marius bello Cimbrico, reliquis depositis militaribus signis, solam aquilam tenuisse fertur: eamq; argenteam magis quam auream habuisse, quae fulgentior ex argento atque conspectior foret: quam tanta religione coluere, ut festis illam diebus, unguentis haberent delibutam: miraq; obseruationis erat, ut Romana signa, quae in castris ante praetorium figebantur, non ante euellerentur, quum acie dimicandum foret, quam captatis auspicijs, legiones in praerium prodirent. praeria enim maiores nostri nunquam gerebant nisi auspiciato. Quae si, quum foras educi deberet, facili ductu euellerentur, & leuia translata forent, prosperrimi augurij & indubitatae erat uictoriae signum: contra uero, si in eximendo, magno impulsu opus foret, tunc cladem & excidium futurum haud dubie praemonstrabant. Cumq; in conspectu bellorum manus conserebant, ipsa militaria signa in media locabantur acie, ut pro signis antesignani, post signa alia pugnaret acies: nonnunquam in prima fronte multiplici subsidio firmata, praerabant ordines. Persis quoq; aurea aquila supra oblongam hastam patentibus alis militare signum fuit: nonnunquam Solis simulacrum, sacerq; & aeternus ignis. Atheniensibus noctua, Thebanis sphingis effigies, Aetiae insulae marina turtur, Cimbris aeneus taurus, Eumeni Ceres & Alexander, Cratere & Neoptolemo Minerua, militiae signum in bello notabatur. Cyrus aureum gallum affixum lanceae, militi in acie pro uexillo dedit. Fertur Osiris canem gestasse pro insigni armorum. Et Porus Indorum rex Herculis simulacrum, quod deseruisse, militare flagitium habebatur. Indis autem regibus saepius nulla imago aut effigies, sed tintinnabula & tympanum praecedunt. Aegyptij quoque animalia quae colunt, effictis tabellis, pro bellico insigni habuere. Germani effigies lucis detractas praere iubent. Insubres, si quando praecipua bella sumpturi erant, aurea signa quae immobilia uocant, e templo Mineruae efferentes, praerunt phalangi. Consueuissent etiam singulas turmas, manipulos, & cohortes ac legiones, proprium uexillum & militare signum habere, uulgo proditum est: ut cuius esset legionis quisque miles, & sub quo duce militaret, facile dinosceret, ne sine signis, sine imperio inordinati & incompasiti ducerentur, sed conspicua oibus signa forent. In quibus nomen imperatoris, aut consulis, nonnunquam draconis efficti imago, quare draconarij dicti milites, quod uexillum purpureum erat, aliaq; insignia scripta erant. Nuncq; diuus Iulius uexillo quinque legionis, quae contra Iuliam elephantorum uictrix fuerat, elephantum inscripsit. Alio quoque insigni legionarij milites, alio praetoriani, dissimiliq; auxiliares utebantur. Postea ut imperatorum imagines per imaginiferos deferrentur in acie, pro signis uulgo seruatum est. Nonnunquam labans quadratum

Manipulares unde. Signa quinque militaria ex aetario.

Vnde aquilae signum apud Romanos.

C. Marius aquilae signo solutus. Aquilae religio-ne causa. Auspicia capta ante praerium.

Locus signorum in ipso conspectu.

Persarum signa Atheniensium Thebanorum Aetiae insulae Cimbrorum Eumenis Crateri Neoptolemi Cyri Osiris Pori Indorum Aegyptiorum Germanorum Insubrium Vexilla diuersa.

Draconarij milites.

Imperatorum imagines.

hastae appensum, quod Labarum dixere, pro uexillo fuit. Signa uero educendi exercitus, & certaminis conferendi, in Romanis legionibus, contentus tubarum & cornuum: & si quando silentio educendae forent, tesseram fuisse accepimus. Eam uero tubam Tyrrenus Pisaeus inuenit primus aeneam, quum antea ex cornu bubulo fieret. Tamen buccina in praetorijs castris semel, in consularibus uero bis dabatur signum: qua tuba pedites, equites uero lituo ad pugnam aduocari saepe notatum est. Eratq; mos militaris, ut quoties mouenda erant signa castrorum, & ad reliqua belli munia, soli cornicines signum darent: excubias uero, somnicq; & uigiliarum tempora, buccina designarent. Si autem legiones ducendae in hostes, & acie decernendum foret, aut receptui canendum, & cornua & tubae eodem concentu ceteret: Si conciones aduocarent, aut silentium indicerent, per tibicinem indicebatur. Persis uero proficiscendi hora significatur cornu, Aegyptijs sistro, Alexander Macedo, quum tubae sonitus, tumultuante exercitu, non exaudiretur: iussit pericam ex qua signum eminebat, quae omnibus conspicua foret, supra tabernaculum figi: quo uiso, quisq; miles paratus in hostem iret. Quae quidem tubae non in singulis modo legionibus, sed cohortibus & turmis, praerum signum dare, nec non diei noctisque horas uigiliasq; diuidere solebant. Lacedaemonij & Phryges non cornuum tubarumq; signis, sed tibiaram miti sono & modulo leni temperari consueuere. Lycurgus enim militibus tibiam pro classico dedit. Ea enim tibia quae Phrygia dicitur, a dextra unum, a sinistra duo foramina habuit, cuius modulos non unos accepimus: quippe pro modulo sonorum, ita animos mulcere aut accendere solebant. Siquidem Aeolius modus simplex fuit, Aesius uariis, Lydius querulus, Phrygius religiosus, Dorius bellicosus, Gygius autem hilaris & laetus, Ionicus floridus. Graeci autem in rebus ferijs saepe Dorium adhibuerunt. Apud quos fuit in bello modulus ad tibiā Hormij & Orthij, in comessationibus Parcenij. Lacedaemonij Enyaterij, Atheniensibus Cyclij. Hunc Orthium tam rapide audientium animos accendere ferunt, ut quum illum Alexandro Timotheus concineret, uelut fures & efferatus in rabiem, protinus ad arma exiliuerit. Praeter quod, castorium melos Laconicum, ad excitandos militum animos multum ualuisse fertur. Quinetiam in prosequendis hostibus effuse fugientibus, aut si receptui canendum esset, diuersi traduntur moduli, ad militum excitandos animos, aut sedandos. Qui quidem Lacedaemonij praerium inituri, pluribus concinentibus tibijs, acies ineunt, ut his modulis capti, mature incederent, ferociter amq; & immodicos animos cohiberent, ne uel id quod in concursu magnorum praeriorum usu uenit, hostem cupide insequuti, saeue & atrociter contra uictos insultarent, ita ut longius effusi, acies confunderent & perturbarent. Romanae uero tibiae primo quaternis foraminibus, postea tot pertusis excoltae fuere, ut haud multum abessent a tuba, quarum diuersa traduntur genera. Nam praerentoriae erant & uastae, quibus in sacris praerinebant: & puellatoriae sono clariore, ac gingrinae & miluinae, quae in acutos exerunt sonos, sicut a locis Lydiae, Corinthiae & Aegyptiae, sonis diuersis & nominibus uarijs. Cretenses autem cithara, fidibus & tibijs utuntur in praerijs, quibus instructas acies accendunt. Parthis cornua, saepius ingens tympanum cum ferreis tintinnabulis, pugnae acuebant animos: quod quidem lance concava, corio undiq; protento, & clauis aeneis affixum erat, quod simul ac diuerberabant, ignoto & horribili sonitu tonitrus instar intonabat. Lydi autem cum fistula & fidicine: Indi cum cymbalorum & tympanorum pulsu in hostes ducunt. Id enim erat tubarum loco. Non enim tibias habebant Indi, nisi in re Lydia, quum rex dormitum uadit: sicut reges Siculi ad citharae & auium cantus dormiebant. Galatis uero barbara tuba horribili sono bellicum occinuit: contra apud Busriras & Lycopollitas in Aegypto, quibus tubis canere utebatur, quae sonum asinum redderent: ipsi enim asinos exitiali odio prosequuntur, propter Typhonem asini colorem praerferentem. Cimbrum protentas uehiculorum pelles tantis pulsabant ictibus, ut ingenitum fragorem redderent. Apud Paenos, & in castris Hannibalis rubram uestem tabernaculo ducis protentam, plerunq; tubae sonitum: Illyrj, linteum protentum, aut rubicundam tunicam sarissae appositam: alij protentam purpuram, indicium certaminis fuisse proditum est: quo uiso, quisque miles praerideret praerueretq; & se ad pugnam accingeret, quod in Romanis castris obseruatum legimus, ut rubra ueste tabernaculo

Signa alia atq; alia per tubam, cornu aut buccina, Tessera.

Persae. Aegyptij.

Lacedaemonij & Phryges

Tibia phrygia, Aeolius modus. Aesius Lydius Phrygius Dorius Gygius Ionicus Hormius Orthius, Parcenius Enyaterius Cyclius Castorium melos, Lacedaemonij praerium inituri

Rom. tibiae quot foramina. Tibiarum diuersa genera, Cretenses Parthi

Lydi, Indi,

Galatae Busriras Lycopollitas

Cimbrum Paeni Illyrj

Signa certaminis futuri,

Romani

Dareus
SpartaniMilites coma
tiSigna in præ
lio navali,Athenienses.
Deorum ima
ginib' naues
insignita.pristis
Nauis nomi
na.
Græcorū na
ues ex insulis
nominatae.Barbarum na
uigium.

Alexandri.

Lumen in præ
toria nauis.Tessera mili
tariis.

ducis protenta, diem prælii præsignarent. Daræo super tabernaculum imago solis cry
stallo inclusa, signi loco fulgebat in castris. Apud Spartanos in usu erat, ut quoties fortiter
& magnis utrinque uiribus decernendum foret, milites capita comerent, capillum
barbamq; depecterēt; quo argumento periculum se animæ adire, & hostiles spiritus ge
rere signabant. Erant enim Spartani milites comati omnes, sicut Milesii, Thurii, & Ta
rentini, ac cæteri quibus Laconica instituta placuerunt. Ideo quum Persarum duces, mi
lites Leonidæ comatos, & multo pectine comptos uidissent, ferunt illos despectui habu
isse, uelut desides & ignauos: quum uero animi uigorem & fortitudinem fuissent in acie
experti, animorum præstantiam admiratos obstupuisse. In nauali autem prælio uexillo
ex prætorianauis in sublimi elato, pugnae signum militi dabatur. Nonnunquam con
cussu ueli aut chlamydis, aduentus demonstrabatur: excussio uero, discessus: sicut in no
cte lumen, & in die fumus insidias aduentus que hostium, & occulta consilia plerunque
inducarunt. Apud Athenienses puniceo paludamento è nauis prætoria, contra Lacedæ
moniorum classem, pugnae signum sæpe datum est. Lysander æreo clypeo è nauis elato,
irruptionis signum dedit. Bruti uero nauis prætoria, quo ab alijs dinosceretur, O signū
habuisse fertur: tamen si singulae naues deorum imagines ferrent, sub quorum essent tu
tela. Nanque aliæ Neptunum, nonnullæ pistricis, centauri, equi, uel draconis insignia
habuere. Græcis uero nauibus ex insularum nominibus plerunque nomina fuerunt: quip
pe Gnidurgis, ex Gnido nauis dicta: Samena, quod ex Samo rotundæ figuræ: Parona,
quod ex Paro: & Coreyrion, ex Corcyra. Cercuriam autem quasi caudatam appella
runt, sicut Afractam Rhodiorum, contra tempestates imbellem, Dyerotam Mityle
neorum. Legimus quoque in Libya fuisse nauigia, quæ hirci & capri tulere nomina.
Barbarum que nauigium frequens habuisse arctis lateribus, quod cameram dixere, lata
aluo in modum tecti oclusa, pari utrinque prora, quod sine noxa mutari, & uolui ex
omni latere posset. Supparum uero, Alexandrinæ nauis proprium insigne fuit. nam so
lis Alexandrinis suppara uelorum licebat intendere, sicut corbes onerarijs nauibus pro
signo suspendebantur. Marcus uero Antonius successu rerum insolens, purpureum ue
lum prætoriae nauis apud Actium pro insigni dedit, quo abiecto, uictus, fugientem uxo
rem fuit prosequutus. Id quod Alcibiades fecisse dicitur, ut prætoriam nauim cum ue
lo purpureo haberet. Alexander quoque quum Indum nauigare, uersicolori uelo totius
classis insignia uariavit. Fuit que obseruatum, lumen in prætoria nauis quod cætera
classis prosequitur, spectatissimum insigne noctu fuisse. Quare Scipio in Africam
transmissurus, uelis in altum datis, singula rostrata nauis, bina oneraria, prætoriae trina
luminaria dedit. Et in nauali pugna deponere signum aut uelum, ad alterius præscriptū
se imperata facere, & mandatis obsequi significari. Abiectis uero armis plausum face
re, aut nauim uelatam insulis occurrere, supplicandi genus esse, probatum est. Sed quod
modo de tessera dictum fuit, animaduertimus tesseram symbolum fuisse bellicum, &
signum quo socii milites dinoscebantur ab hostibus, ut pro quibus, & contra quos ar
ma sumerent, facile dinoscerent. Eam fuisse in castris diui Cæsaris, Venerem genitri
cem; in Pompeii Magni, Herculem inuictum; in Pompeii iuuenis, Pietatem. In Antonii
exercitu Lar deus fuit, in Syllæ autem Apollo. Neronem uero optimam matrem mili
tibus tesseram dedisse tradunt. Ipseque diuus Cæsar quandoque Felicitatem, nonnunquam
uictoriam militibus tesseram proposuit. Brutus in Philippis Apollinem. Cyri autem
tessera fuit, Iupiter belli socius & dux. Diuus uero Antoninus, Aequanimitatis. C. Ca
ligula Priapum & Venerem Cassio, tanquam molli & effœminato, signum dedit: adeo
Seuerus Septimius, laboremus: Pertinax uero, militem. Claudius Cæsar græcanico uer
su definiuit tesseram, in hæc uerba: Virū ulcisci decet, quoniam quispiam prior iniuriatur, siue
molestus est. Demetrius Iouem & uictoriam militibus edixit tessera. Fertur Antiochus
cognomento Soter, aduersus Galatas ducturus, signum proposuisse, Bene ualere. Et
Meccenas quoties in castris ducis fungebatur officio, distincti tesseram dedisse. Quam
quidem, siue quem incolumem reuerri, siue castra metari, aut corpora curare, & prande
re milites: seu qua uigilia educi legiones conueniret, uel quid aliud silentio agi oportet
ret, pro militari signo dare soliti sunt. Qua data, satis constabat, non errore, sed consilio

& imperio ducis, ea quæ iubebantur, fieri. Fuitque probatum experimentis, tessera acces
pta, milites ordines seruare frequentes: ea uero sublata, aciem dissipari. Alij tessera men
suram fuisse, qua frumentum militibus metiebantur, non ineptè arbitrati sunt. Erat præ
terea uexillum cerulei ruffique coloris: quo educto, inque arce proposito, satis constabat mi
lites, si quid subitum ingrueret, in re præcipiti non iusto delectu, sed tumultuaria manu
arma expedire, & iustitio indicto, nomina dare, etiam sine uacationis priuilegio, sagam
sumi & inter se coniurare, legiones conscribi, delectum festinanter haberi, arma appa
ri oportere: quæ quidem tumultuaria manus, & subitariae legiones dicebantur: quæ ad
subitos hostium incurfus, in præcipiti celeritate, non satis laxameti iusto delectui duci
bus dabatur. Iusti autem fuere dies triginta, intra quos expeditioni milites apparari necesse
erat. Illud autem satis constat, concussu & crepitu armorum uictoriam significari, exhor
tationes fieri, apud Græcos in πάλαι; apud Aphros, in ηγε, in ηγε, seditionis signum fuit. Pi
leumque in hasta positum, ad libertatem proclamari: Manus expedire, atque alte illas
efferre, consensio militaris erat. Manus uero imperatori protentare milites, initium ar
morum: & flagrante seditione, tumultum suscitari: ad arma conclamari, hostes adesse si
gnificari. Defectionis, Athenionem uocare. Is enim Athenio Siculus fuit, qui Drepani
ensis deficientibus, quum capita factionis assumeret, interempto domino, & ex ergastu
his coacta seruorum manu, & comitibus uoluntarijs, regnum sibi asciuit. Fuisse enim fa
ctiones partium in Sicilia, quemadmodum in Græcia satis constat. In omni fere Græcia
fuerunt partes, Doricæ & Ionicæ: inter Dore erant Lacedæmonii, inter Iones Atheni
enses. Athenas quoque in factiones tres diuisas legimus, in Diachreos, Pedios, & Paralio
s, aliquando in duas, Thucydidis unam, Periclis alteram: aut in plebeiorem, cui Poly
porcon: & optimatum, cui Cassander præerat. Nonnunquam in plures, scilicet Ephial
tis, Myronidis, Thomidæ, Clomonis, & Leocratis. Thessaliam uero in Egesaretos & Pe
treios. Et in Argo, Aristippi & Aristæi. Et apud Milesios, una Plutis, altera Cheromæ
cha factio fuit: sicut apud Carthaginenses Barchina & Hannonis. Alibi similtas plebeio
rum & paucorum: quippe Pericles plebæ, Cimon optimates fouebat. Gallia uero quæ
in factiones duas diuisa foret, alterius Hedui, alterius Sequani capita fuere. Lycurgus
Spartam in duas factiones diuisit, quas phylas & obas nūcupauit. Etiam Peloponnesus
uarijs nitebatur factionibus: namque Argiui, Elii, Mantinenfes, aliisque finitimi Lacedæmo
nijs, diuersarum factionum fuere. In Chio autem fuere factiones duæ: & quum alterius
princeps Onomadeus, uictoria contra alteram potitus esset, alterius factionis uiros ab
urbe minime exigendos curauit, ne inimicorum metu uacuus (quod usu plerunque uenit)
dissidium cum amicis fereret. Consueuisse quoque Romanos milites, itaque militari disci
plina traditum ferunt, ut stipendij pecuniam, aut aliunde paratam, quæ unicuique superes
set pugnae tempore, apud signa in sarcinulis deponerent, eamque imperatores iuxta signa
seruari mandarent. Quod ideo constitutum ferunt, ut non modo patriæ & Larium, sed
fortunarum suarum, milites defensores paratiores, propterea quoque fortiores forent. Et licet
dimidia pars stipendij apud signa sequestrari prius soleret, tamen Domitianus, ne ul
tra mille nummos deponeretur a singulis, edicto prohibuit. Quod ab Asiaticis Romanos
sumpsisse crediderim: quibus fuit in more, ut militiam sequenti, quæ preciosa haberent,
& magni census, secum in expeditione ferret: ut tuendi necessitate, quæ illis erat charissi
ma, plurima & maxima prælia obiret, proptiusque dimicaret. Persæ uero non pecuniam &
gazas, sed pellices uelut charissima pignora, quæ stimulis agerent, apud signa deponerent,
ut pro his quæ erant exoptatissima, & quas maxime diligerent, uelut coniugum & patriæ
memores, forti & presenti animo mortem oppetere non dubitarent. Illud quoque proditum me
moriam est, quoties duo simul consules hinc creati auspicijs, contra eosdem hostes ducerent
legiones, tam itineris quam ineundi certaminis signum ab antiquiore, & consulari, aut pluribus
honoribus functo dari consueisse: quodque si quæ patritios & senatus aduocare consules uel
lent, per præconem singulis nominatis, aut buccina: plebeos uero tribunus plebis per
ministros, non singulos expressis nominibus, sed uniuersos cornu aduocabat.

Quæ fuerint Romanis comitia centuriata, quæ curiata, quæ tributa, & quæ calata.

Caput III.

P III

Tesserae alia
significatio.Tumultuaria
manus & sub
itariae legiones.
Tempus appa
randa expedi
tionis.
Indicia quæ
dam militaria.

Athenio.

Factiones,
Siciliae,
Atheniensis.Argorum
Milesiorum
Carthaginensium.
Gallorum
Spartanorum
in Pelopon
neso

In Chio.

Romanorum
militum mos

Asiatici.

Persæ.

Cum duo con
sules contra
eosdem hostes
ducerent legio
nes.

Centuriata comitia.

Quod centuriatis comitijs consules, tribuni militares, praetores & reliqui magistratus, qui maiora auspicia habebant, crearentur, nemini dubium fuit. Quum enim quatuor essent comitiorum genera, aedilitia, praetoria, tribunitia & consularia, quibus postea addita censoria & quaestoria: centuriata fuere, quae nisi auspiciato fieri poterant, uocatis centurijs, partibus distributis centuriatim aut tribunitim, descriptis ordinibus, classibus, aetatibus, auditis autoribus, & re promulgata & cognita. Vocabantur enim centuriae in Martium campum, quo conuenire facilius possent, ubi libera erat suffragandi potestas, ibique comitiorum die ex censu & aetate illorum, qui ex qualibet tribu in centurias selecti erant & in classes: (nam populus in centum turmas diuidebatur) non autem mixtim ex colluione omnium, per pontem suffragia ferebant. Quae tamen comitia, si quando populus coire nollet, per patres clientesque patrui fieri poterant: positoque uexillo in arce, exercitus praesidijs causa imperabatur. Idque propterea cautum, quod intra urbem comitia habere, aut legere militem non decebat: quippe armatis legionibus urbem ingredi fas non erat, ne grassatoribus obnoxia foret. Candidatorum uero mos fuit, quum comitia fiunt, & in suffragium ciues uadunt, in candida ueste sine toga in campum descendere, cum clientibus gentilibusque, singulasque tribus prehensare & circuire: hominesque etiam tenuissimos & ignotos, quorum suffragijs nituntur, rogare atque illos pro se & communes amicos appellare, obsecrare & obtestari: quorum nomina memoriter referenda erant: quod si qui facere nequirent, adhibito nomenclatore, faciebant: tamen si cautum postea fuerit, ne candidatis nomenclatores adessent, suaque merita & facinora domi forisque commemorare, demissisque & humilibus uerbis supplicare, nihil denique fraudis aut lenocinii omittere, prehendere amicos, ambire patronos, domos stationesque circuire, admonere beneficij, perlicere donis iuuenes, & ingentia polliceri, nihil reliqui facere, ut sibi in consequendis honoribus socij & adiutores sint, atque in petitione suffragentur. In qua re elaborandum erat, ut adolescentes nobiles & summo loco natos, studiosos haberent, qui omni studio & comitate rogandi persuadendique erant, ut se amicos, suffragatores, duces atque assertores exhiberent, competitoribusque inuidiam, sibi que studia hominum, fauorem que conciliarent. Nam multos potentia & multitudine amicorum fultos, potestates & imperia peruicisse inuenimus. Quum enim populus tam Romuli quam Tulli legibus comitiorum princeps foret, ita ut quos creare magistratus uellet, illi potestas esset: his artibus delinim mentes, singulorumque animos captare oportebat. Quod licet esset in usu frequens, nonnulli tamen hoc supplicandi genus uelut sordidum & parum libero homine dignum, deuitarunt: siquidem L. Crassus nunquam adduci potuit, ut praesente Q. Scauola, more candidatorum populo supplicaret. Phocioni quoque cum nunquam supplicare populo sustinisset, & ideo comitijs interesse nollet, absenti & inuito honores delati sunt. Qui etiam candidati, ut plus autoritatis ferrent, ut que iusta suffragatione digni haberentur, cognomenta saepe clarissimarum familiarum desumpserunt: ea que propria & peculiaris licentia candidatorum fuit, ut bonum nomen ferrent, & ex optimatibus iudicarentur. Nec minore studio his quos rogabant, agere gratias: nam mirum & efficax studium in agendis gratijs habebatur. Singulos denique prehensare, obuiasque manus dare, salutare & omnibus arridere debebant. Qui ut conspicui essent, ut que a populo spectarentur, nundinarum tempore & mercatu frequenti, quo opifices & agrestes ad urbem commeabant (quum nona quaque die fora constituerentur) in edito colle spectandos se praebant, ut popularem gratiam fauorem que aucuparentur. Idque post aliquot secula, lapsis iam & defluxis moribus, fieri seruatum est. Antea enim sine ambitu suffragiorum, aut his lenocinijs praesente senatu, summo silentio ipsi per se candidati in comitijs uitam suam belli domique, decora atque officia in rempublicam, & quid singulis uniuersisque praestitissent, tum maiorum fortiter facta, longa & accurata oratione explicabant: qua cura, qua diligentia, qua animi magnitudine honores gessissent, testesque & laudatores dabant, qui omnes aequissimis animis audiebant. Quae rerum gestarum commemoratio non ficta, longe plus poterat, quam praesces & ambita suffragia, quae postea urbem inuadere. Quibus quidem comitijs plerumque dictator, consul aut praetor, maioresque magistratus praerant. Ante cuius curule sellam

Pop. in centurimas.

Candidatorum mos.

Nomenclatores candidatorum.

Romuli & Tulli lege popul' comitiorum princeps.

Comitijs centuriatis qui praerant.

candidati suffragia excipiebant. Scita uero suffragiorum nongenti, qui ex ordine iudicium erant selecti, custodiebant, & ne quid fraudis doliue admitti posset, ne ue quis reserulas in loculum congereret, sollicito curabat: quippe singulis tribubus comitiorum die non solum custodes, sed rogatores & distributores praerant. Describebantur nomina tribuum uel centuriarum, quae intra cancellos, quibus Ouilia nomen erat, ut quaeque uocata fuerat, ex urna ut fors ferebat introducta, suffragabatur. Demum tribuum sortitione facta, in cistellam posita, quam situlam dixere, renunciabant praconis uoce, quem quaeque tribus candidatum elegisset. Fuitque prisci moris, ut Veturia cuius erat praerogatiua suffragiorum, pro suo candidato prius in suffragium iret. nanque ex centurijs militaribus facto iterum defectu tam ex iunioribus quam ueteranis, praestantiores in proprias seligebant centurias: quarum erat praerogatiua suffragiorum per uices, quibus Veturiae nomen datum. Nonnunquam alia seruatata est suffragiorum ratio: liquidem Lucius Cassius Longinus tribunus plebis, Caio Mario & Flacco consulibus, ut populus per tabellas punctis distinctas suffragia ferret, legem tulit tabellaria, quae diu sancta & incorrupta mansit. Ea enim lege, ne qua inuidia oriretur, & quo magis animo libero uota impartirent, cautum fuit, ut non uoce, sed punctis suffragarentur. Puncto enim in tabula appposito, per singulas tribus, pro quo candidato suffragia conferrant, dinosci poterat. Quibus tabellis nihil aliquando melius uisum, quum illis ambitus & concionum licentia palam adempta fuerit. postea animaduertentes, quia autoritas optimatum & illorum qui honoribus praestant, plus uoce quam puncto haud dubie poterat, postpositis tabellis, ad aperta suffragia & primum ordinem comitiorum rediere. Nonnunquam discoloribus ceris signa suffragiorum & sententiarum notabantur, quod in iudicijs quoque fieri animaduertimus. Porsaepe uero uniuersus populus effuso studio, & fauore accensus, aliquem insignem candidatum ob excellentem uirtutem militarem, cuius summa dignitas, maximaque res gestae fuere, cunctis suffragijs consulem aut praetorem, aedilem aut censorem declarauit, & comitijs renunciauit. Quibus in suffragium missis, consul qui praesidebat, eum qui ad honores promotus fuerat, prius uoce renuciabat, mox praconis uoce populo palam fiebat: in quo proditum memoriae est, Domitianum morte affecisse Flauium Sabinum, quod consularium comitiorum die, praeco illum non consulens, sed per errorem ad populum imperatorem declarauit. Qui uero candidatus renunciatus, designatusque fuerat, antequam iniret magistratum, solenne carmen precationis praefatus, sicut mos est, celebri oratione populo uniuerso agere gratias, eumque honorificentissimis uerbis alloqui, & de se bona spem polliceri debebat, quod Paulus Aemilius cum aduersus Persen totis comitijs consul foret renuciatus, facere recusauit. nam palam professus est, nullas se gratias populo debiturum, quin si meliorem nacti essent, liberam se eligendi potestatem populo daturum dixit. Inde e campo qui designatus declaratusque fuerat, in Capitolium, mox ab uniuerso populo in domum suam deducebatur. Quod si primis suffragijs minus ualere poterant, parumque uirtutum in promouendo candidato fuisset: quippe cum binadomo de eisdem candidatis saepe comitia fierent, quo facilius in comitijs concordia populi firmaretur: plerumque prolati comitijs, fracto animo, squalore & lachrymis demissi & supplices candidati, singulos etiam de plebe homines, atque humilimum quemque prehensare, populoque uniuerso supplicare solebant: ita ut quod prius assequi non poterat, pietate motus populus traderet. Id enim in comitijs plerumque eueniebat, ut dies intermissus, rumoresque temere dissipati, aut fabula ficta, uel minima offensuscula, paruaque rerum momenta, totam saepe rationem comitiorum perturbarent, & magnos motus excirent. Fiebat enim saepenumero miserratione, tum splendore uitae, nonnunquam gratia aut meritis antea exhibitis, ut magni casus intercederent, fieretque repentina mutatio: ut qui modo erant repudiati, honestissima suffragatione haberentur digni, praesertim a populo, qui uelut mare sempiterna agitatioe mouetur. Nonnunquam in conferendis honoribus populum bis censuisse, & suffragia dedisse compertum est: centuriatisque & decuriatis comitijs diuersa suffragia contulisse: quod id eo fit, ut cuique libera facultas foret postremis comitijs mutare suffragium, si que primae suffragationis poeniteret. Fertur tamen Caius Caesar comitia ita cum populo partitius, ut pro parte dimidia candidatorum, quos populus uellet, exceptis consulatus petitori-

Scita suffragiorum qui custodiebant.

Ouilia. Suffragiorum ratio.

Veturia tribus.

Suffragia per puncta.

Lex tabellaria.

Alia ratio suffragiorum.

Candidatus ad magistratum aliquis designatus.

denuo ubi primis suffragijs non successisset candidatis.

Primis comitijs repudiati, secundis uero admitti.

Militaris ordo in comitijs consularibus aduocatus.

Cum diuersa suffragia darentur.

Curiata comitia.

Centuriata.

Diuina suffragia.

Calata.

Concilium populi.

Sacerdotium comitia propria.

Instituta de testamento ordinantia in primis testamentorum genera.

bus: pro altera dimidia, quos ipse dedisset, pronuntiaret. Per se uero in comitijs consularibus, quia imperatores deligebantur, praeter populum uniuersum, etiam militaris ordo & equites frequentissimo concilio aduocati intererant: quippe suffragatione militari summi plerumque duces delecti sunt. Scipioni enim Africano iussus populus inire suffragium, omnis militaris ordo, omnesque centuriae & tribus ad unum, imperium in Hispaniam detulere. Quoties dissimilia suffragia diuersis comitijs darentur, illa pualere certum est, quae iustis comitijs fierent. praerogatiua enim suffragiorum, semper iustorum comitijs fuit. Quod autem dempta toga, candidatos in campum prodire obseruatum est, propterea constitutum fuerunt, ne per occultos sinus pecunijs absconsis, largitione & ambitu suffragia mercarentur: aut saltim, ut cicatrices & uulnera, quae pro patria, proque ciuibus pugnando passi sunt, conspicua forent. Proditumque memoriae est, Africani superioris filium, cum praeturae candidatus in campum descenderet, candidam quam induerat togam, turpitudinis maculis obsolescentia ostendisse, magnoque dedecore, totius populi suffragio repulsam tulisse. Quae quidem centuriata comitia per cornicinem indicuntur: curiata uero per lictorem calata solebant. Fuere autem curiata comitia, in quibus non de magistratibus conferendis: sed de exercitu, de legibus, de legatis, deque ducibus deligendis, & legionibus inter consules partiedis, de prouincijs, de genere belli, deque his quae ad rem pertinent militarem, & contra hostes arma sumere expediret, decernebatur: ut si rogationem probaret populus, bellum fieret: si uero antiquaret, cessaretur ab armis: in quibus suffragia non ex censu & aetate, sicut in centuriatis, sed ex generibus omnium aetatum & ordinum promiscua multitudinem ferri assuebant. Cum enim uiritim tribules dabant suffragia, & ubi accedebat singulorum totiusque uulgi opinio & consensus, ea comitia curiata: cum uero per singulas centurias unus ferebatur calculus, centuriata dicta sunt. Ideo in curiatis omnis potestas suffragiorum & comitijs euentus, penes populum stetit. Nam singulis popularibus, etiam despectissimo cuique uiritim suffragandi, proque suo candidato decertandi potestas erat: in centuriatis uero cum non singuli censerent, sed per centurias suffragia ferrent, in quibus copia aliquorum plus poterant, pro eo quod ex omni tribu praecipui opibus & dignitate, in centurias selecti, suffragabantur, diuina suffragationem praualuisse certum est. Interdum uero curiatis comitijs, tribunos plebis tribunosque militares, & alios magistratus extra ordinem creatos inuenimus: tunc maxime, cum hi magistratus primum inuenti constituti que sunt. Erat enim consentaneum, in nouis magistratibus creandis, non aliquorum, sed totius populi suffragia postulari. Quod nisi comitijs curiatis fieri posse, nemo dubitauit. Fuit quoque animaduersum, leges quae ad populum pertinerent, quoadque centuriatis comitijs latas: siquidem L. Valerius Publicola comitijs centuriatis legem tulit, ne quis magistratus ciuem prouocantem uerberaret, necaretue. Praeter quae fuere calata comitia, quae curiata & centuriata continent. Haec enim sunt pontificis maximi & sacerdotum: in quibus non omnes, sed descripti selectique conuenire & suffragia ferre poterant. Nam cum uniuersum populum sacerdotia mandare, uel quenquam sacris praeficere, propter religionem non deceret, Cn. Domitio tribuno plebis legem ferente, cautum est, ut minor pars populi selectique uocaretur, & ab ea parte qui dignus collegio foret, in sacerdotium assumptus, cooptaretur. Ideo non plures quam decem & septem tribus, in pontificis aut sacerdotum comitijs unquam interfuisse compertum est. Quae non comitia, sed populi concilium dicebatur: quippe qui non populum uniuersum, sed tantum partem concilio aduocarent. Cumque sacerdotium maximae esset autoritatis, propter religionem decuit sacerdotes comitia habere propria, in quibus ad sacerdotium assumerentur. His quoque comitijs calatis, quae arbitris pontificibus sunt: arrogationes illorum, qui cum sui iuris sint, in alterius traseunt potestate, fieri compertum est. Haec enim comitia illa sunt calata, quae pro collegio pontificum, aut regis sacrorum, auguris uel aut flaminis inaugurandorum causa fiunt: siquidem ut hi crearentur, & in collegium admitterentur, sacris uel praeficerentur & inaugurarentur, calatis comitijs decernebant. Calatis quoque comitijs, & sacrorum detestationem, & testamenta fieri aduersum est. Tria enim ueteribus fuere testamentorum genera: unum, quod calatis comitijs fiebat: alterum, quod per aes & libram, Hac iuris solennitatem Cicero in Topicis nomen appellare uidetur, cuius meminit Iustinianus in l. unica, C. de usucap. transfer. libripende adhibito, & emptore familiae: tertium,

quod procinctum uocabatur, cum milites ituri in praelium, nulla legum solennitate, tribus aut quatuor adhibitis, raptim apud commilitones testabantur: qui mos talis erat, ut milites, cum decernere parat, antequam togam circumcingerent, aut clypeos arriperent, tribus aut quatuor audientibus haeridem sibi nuncuparent, si quid in acie secus eueniret. Postremo fuere comitia tributa, quae tunc fieri cognitum est, quum non ex generibus hominum, neque ex censu & aetate, sed per regiones urbis tributim uicatimque suffragabantur: in quibus interesse tribus & suffragari per regiones & compita assuebant. Post aliquot uero secula, Publius Scipio Africanus & L. Mummius censes suffragia mutasse ferunt, ut regionatim suffragarentur, pro generibus hominum causisque & quae tribus, tribus describendo. Quibus comitijs, ut tribuni plebis minoresque magistratus fierent, a Volerone primum, deinde a Lectorio tribuno plebis rogatione promulgata, cauebatur, ne patritij quos uellent, tribunos pro clientum suffragia crearent, non populus. Quibus etiam tribus comitijs tribuni militares saepe creati fuere, qui comitijs dicti: in quibus si desissent senatorij ordinis candidati, Augustus Octauius illos ex equestri ordine suffecit, ita ut finito honore, in utro uellent, ordine permanerent. Et licet centuriata comitia de creto senatus & auspiciato, ac sacrificio perfecto & litato, fieri minime soleret: tamen tributa comitia, quia minorum magistratum sunt, nec senatusconsulto, nec augurato, nullisque praecedentibus sacrificijs facta, & eadem die absoluta, rata erant: tamen lege Elia & Susia, ne quis per eos dies quibus cum populo agitur, nisi de caelo prius seruasset, agere liceret, cautum fuerit. Erat quoque mos auspiciandorum comitijs, ut cum praefatione deorum dearumque bonis faustisque nominibus, ac dijs bene iuuantibus, concilia inirent. Apud Argiuos uero indictis comitijs, cum praetor in praefationis carmine, Iouem, Apollinem, atque Herculem praefari soleret, ut successus darent prosperos: postea Philippi nomen adiecerunt praefationi, assentationis genus. Illud tamen non praeterierim, neque comitalibus diebus, more maiorum, senatum haberi: neque nundinarum tempore comitia fieri licere, ne a legibus accipiendis, quae trinundino dabantur, plebem auocari contingeret, ne uel interpellaretur nundinatores, utque rusticis qui in urbem ueniunt, componendi lites, & transigendi facultas foret. Quodque die imbris aut turbine procelloso, aut si foeda tempestas cum grandine, uel si tonitrua aut uenti fierent, uel si in frequentia multitudine quispiam morbo concideret comitijs die, & nisi seruatum de caelo esset prius, quoad centuriata comitia, cum populo agi non licebat: habitaque in his & pro mora, tanquam foeda tempestate facta, dirimi oportebat augurum responso, qui quid uel intercessisset, renuntiabant, idque lege Elia & Susia, in quo id fuit memoriae proditum, cum Appius Pulcher ad populum causam diceret, quod nauali praelio uictus, per contemptum religionis classem amisset, omnesque tribus in eius noxam suffragia ferrent, beneficio tempestatis adiutum, poenam effugisse: nam subito imbris & turbine coorto, sublati comitijs iudicium euasit. Ante uero comitia habita, quod uel intercessisset, renunciare auguri non licebat, quia diuinare uidebatur. Quodque cum foeminis comitijs nulla fuit communio: ideo mulieres nec comitijs interesse, nec suffragia ferre, neque foro aut concionibus immisceri, & propterea nec arrogari poterant: quod erat apud Athenienses constitutum, ut nulla foeminarum concilijs publicis aduocetur, uel ferre suffragium, aut concionibus uiros interesse ualeat: fuitque moris apud eos, quo frequentius comitijs assuescerent, ut singuli suffragatores, nummos acciperent, quod a Calistrate primum inuentum ferunt. Nam cum propter assiduas bellorum expeditiones, Athenienses a rebus urbanis distracti, uix foro assuescerent, & per infrequentiam comitia cogi nequirent: quippe cum ex omni populo in quouis arduo negotio, ultra quinque millia non conuenirent, ut post habitis negotijs ad rempublicam accederent, & de publicis consularerent, aliquo inuitamento cohortandi fuere. Neque ab his quorum imminutum imperium fuit, apud Romanos comitia haberi, tanquam infausti prodigij & infandi ominis foret: neque illorum qui rei agerent, nomina adpetendos honores admitti, nisi ex imine inducto & absoluto: neque absentium rationem habenda, licet nonnulli legibus soluti, contra comitijs more, absentes suffragia protulerint. Quod a Locris Amphissais, qui haud procul Delphis incolunt, factum meminimus: apud quos nullius absentis habetur ratio, sed cum concio aduocata, non solum pylagorae & sa

Tributa comitia.

Comitijs tribuni.

Fusia Mos auspiciandorum comitijs.

Senatus & comitia quando haberi non licebat.

Aelia

Foeminae comitijs non intererant, Athenienses. Numi in suffragatores distributi.

Qui comitijs excludebantur.

Absentium nulla ratio.

cratores, sed omnis multitudo illorum qui sacra faciunt, conueniunt, & suffragia ferunt. Quotiesq; non iustus comitorum rogator fuisset, comitia inde habita, minus legitima cenferi: & licet est q; comitia haberet, aut illis praesert, ad honores assumi non deceret, plerumq; tamen qui comitijs praesere, licet pessimo exemplo, aliorum ministerio & opera illos assequi meruere. Estq; memoria datum, sexagenarijs maiores & homines graeuae aetatis, q; ciuilibus uacarent muneribus, ad comitia suffragij causa descendere cogi negare: quare deieci de ponte, & depotani senes dicti sunt. Namq; iuuenes olim senes de ponte deturbasse dicuntur, quum illis non idem maneret uigor, & animi sensus esset obtusus. Quodq; comitia magistratuum non solum per dictatorem, consulem & praetorem, sed per interregem, aedilem, quaestorem, tribunum plebis, praefectum urbis, tribunumq; cererum aut pontificem maximum, de senatus sententia plebisq; scito, nonnunquam per populum iudici compertum est: ipse tamen praetor consularibus comitijs autor esse non potest, quod maius uersaretur imperium in consulibus creandis, quam ut per praetorem explicaretur. Cumq; Caesarum temporibus, arbitrio principis, nonnunquam tribuum suffragio comitia fierent, Tiberius Caesar inter caetera constituta, e campo ad patres illa transferri uoluit: quorum concilio & suffragio etiam sine populo candidati ad honores & imperia prouecti fuerunt. ex duobus tamen consulibus, ei qui minor natu foret, comitorum habendorum munus dari consuevit. Sine autem consulis, praetoris uel tribuni, aut alterius magistratus decreto, populo & plebi conuenire, aut clandestinos coetus, coitiones uel conciliabula habere (ne quis malo exemplo populum seuocaret, uel secretas consultationes faceret) non licebat.

Quando primum aedilitas coepit, & quot fuerint aediles, & qui curules, & qui plebei.

Caput IIII.

Quo tempore exactis regibus, & consulibus creatis, plebs contentione maxima cum patribus certauit, & tandem ut alter ex consulibus plebeius foret, obtinuit: patres pro communicato plebi consulatu, aedilitatem simul & praetoriam uendicauerunt. Igitur curuli aedilitate creata, illam Cneo Quintio Capitolino, & P. Cornelio Scipioni ex patribus dederunt: postea alternis annis, modo ex plebe, nunc ex patribus aediles creati cepti, munusq; promiscuum fuit: donec curulis aedilitas ad libertini generis homines delata est: tunc quum Cneus Flavius Appij scriba, libertino patre natus, cum Quinto Anitio Praenestino, haud multo ante hoste populi Romani, aedilis curulis ius ciuile in penetralibus pontificum diuulgauit, diesq; fastos in albo proposuit, ac aedem Concordiae cum non mediocri inuidia nobilium dedicauit. Deum dissidente plebe a patribus, ut duo essent plebis aediles, sicut duo patrum antea fuerant, plebi est a patribus concessum. Lapsis inde temporibus, cum Iulius Caesar rerum potiretur, tunc primum sex aediles creati, duo patrum qui cereales dicti, qui curam gererent annonae forensis, copiamq; cibariorum: reliqui ex plebei: quorum praecipuum munus erat, urbis, aedium sacrarum priuatarumq; curam agere, ad eosq; absentibus uel impeditis consulibus summa rerum & maiestas consularis imperij saepe delata est. Hi praepue curabant, ut aedificia publica priuataq; fierent, utq; templa, theatra, stadia, fora, porticus, curiae, & basilicae, atque moenia, magnificis operibus reficerentur & ornarentur: quod lege ueteri sancitum erat, in haec uerba: Suntq; aediles curatores urbis, annonae, ludorumq; solenniū, omissq; ad honoris amplioris gradum, prius accessus esto, & infra. Quibus sacrarum rerum procuratio & totius urbis tutela saepe commissa est. Ad quos etiam senatus consulta & scita plebis, ut in aede sacra conderentur, deferbant: praeparando conueniendoq; frumento & oleo, ne urbs penuria annonae, ne ue caritate laboraret, utq; comitatus, quaeq; bello usui forent, in castra deferrentur, aedilium munus erat. Ideo Manius Martius & Trebius aediles plebis, q; in summa caritate frumentum populo in modios assibus dedere, comitatusq; inuexere, statuas in Capitolio & palatio cum titulis honorum meruere. Et M. Seruilius T. filius aedilis curulis, q; olei denas libras singulis assibus praestitit, celebri memoria dignus fuit. Etiam in eos qui plus q; lege definitum erat, agri possiderent, diem dicere, matronas probri accusare, foeneratores coercere, popinas & gancata obsonia inhibere, in facta dictaq; inciuilia atq; improba, animaduertere, atq;

Comitia illegitima.

Senes deponant.

Comitia quorum autoritate indicantur.

Clandestinae coitiones uetite.

Alter ex consulibus, plebeius.

Aediles alternis annis modo ex plebe, modo ex patribus.

Duo plebis aediles.

Sex aediles, Cereales.

Lex de aedilibus plebeis.

Nero aedilis.

in exilium agere, aedilitate potestatis erat. Nero tamen dum munere aedilitio fungitur, ne quid cocti in popinis ueniret, praeter legumina & olera, interdixisse fertur. Quinctiam nimiam aedilium potestatem cohibuit: statuitq; quantum curules, quantum plebei pignoris caperet, quantumq; poenae irrogaret. Circa religionem, ne q; nisi Romani dii patriorum edictis cautum est, ut ludaeorum Aegyptiorumq; sacra, ritus & caeremoniae ex urbe pellerentur & exigenterent. Senatus consulta excipere, super emedis uendendisq; seruicis aut iumentis, si ex fide bona uenirent, deq; illorum uitio & morbo cognitionem animaduersionemq; habere, thermarum curam agere, illasq; ne essent immundae, ne ue nimis aestuant, curare, aedilitate cognitionis erat: de mensuris quoq; & uerredis uis, deq; alia cognoscere, desuperq; edicta proponere, quae aedilitate dicta sunt, multamq; non parenti irrogare, aut nota turpitudinis afficere poterant. Horum exemplo ephori Lacedaemonijs fuere, & in Thessalia aediles, quibus uirgas fixae praeferebant, quorum munus erat annonam & fori cupidinis curare. Apud Graecos & Aetolos agoranomi, quoru edictis uenditium & ementium rabies coerebatur: qui hoc etiam sibi arrogarunt, de uenditarum emptarumque rerum usu & commercio, deque conuentionibus & pactis cognoscere. in tantumque honoris culmen aedilitas prouecta fuit, ut urbe peste laborante, maiestatem consularis imperij ad aediles decidisse, Titus Liuius autor sit, ac iam bonis temporibus ab optimis quibusque splendor aedilitatis, quaesitus fuerit. Nam & duo Crassi, & Quintus Mutius, & Publius Lentulus, & Scaurus summis honoribus functi, aedilitatem magnificentissime gessere, illamq; magni muneris loco exequuti fuere. Paulus quoq; Aemilius, quum duodecim magnis competitoribus in petitione aedilitatis praeratus fuerit, pro summo honore duxit. Sunt tamen exempla illorum, qui repulsam in petitione aedilitatis perpassi, mox consulatus, praeturas, & summos honores meruerunt, inter quos C. Marius, qui in duabus aedilitatis petitionibus, curulis scilicet & plebeiae, una die bis repulsam tulit, septies deinde consul fieri meruit. Scipio uero Aemilianus, cum candidatus aedilitatis in campum descenderet, ab uniuerso populo fructum huberimur cepit: nam pro aedili, omnium suffragatione consul factus est. L. Lucullus cum ante adultam fratris aetatem, magistratus petere nollet, tantum gratia & fauore ualuit, ut absens una cum fratre aedilis relatus fuerit. Vespasianus uero candidatus aedilitatis, quinquies repulsam passus, demum ad imperium fuit euectus. Et quauis aedilitas per se pro prium munus foret, saepe tamen magistratus equitum & tribunos plebis simul cum magisterio & tribunatu aedilitate gessisse coepimus. Cn. Flauus Appij Caeci scriba, cum tribunatu plebis aedilitate, & T. Sempronium, magistratum equitum una cum aedilitate habuisse constat: tamen si duos magistratus, praesertim curules, simul gerere, antea interdictum fuerit. Munera etiam magnificentissima & ludos apparatusissimos, ad conciliandum populi fauorem, per aediles plebis aut curules, nunc Romanos, nunc plebeios, nonnunquam scenicos, publica uel priuata impensa, aut ex multatitia pecunia curari & instaurari plerumque adnotauimus: in quibus uenationes beluarum, quaeque mira spectatu & insolita sunt, nonnunquam gladiatorum paria qui digladiarentur, spectaculis exhibuere: quae munera cum magnificentissime per aediles edita fuissent, gradus ad amplissimos honores magistratusq; fecere. Illud memoriae datum est, eos qui scriptum facerent, ad aedilitate admitti nequisset: propterea Flauus scriba, quia scriptum facerent, se scriptum non facturum, ad aedilitatem admissus non fuisset. Quodq; aediles, sicut tribuni plebis, sacrosancti aliquando habiti sunt: quod licet ueteri constet exemplo, lexq; a Valerio consule post decemuiros lata, tam tribunos quam aediles, iudices atq; decemuiros inuiolatos sanxisset: tamen quia aediles curules neque prehensionem, nec uocationem habere, nec licetore uti, eosq; a priuato ad maius tribunal, prehendi duci: quod magistratibus nouimus, propterea aedilem non esse sacrosanctum opinati sunt: quod Domitianus Caesar facto declarauit, qui tribuno plebis autor fuit, aedilem repetundarum accusandi, iudicesque in eum a senatu petendi. Qui quidem aediles non Romae tantum, sed in oppidis et uicis ignobilibus saepe fuere magistratus, qui de mensuris & rebus minimis iura dabant. Hoc quoque notatum est, posse aediles, exhausto atque inopi aera

Aedilium potestas nimia, cohibita.

Aedilitate edicta in ludaeorum & Aegyptiorum sacra. Exempla edictorum uide in lib. Pader. de aedilibus.

Ephori apud Lacedaemonios.

Agoranomi.

Honos aedilitatis muneris.

Aedilitatis repulsam passus. ad alios tamen magistratus statim euectus.

Aedilitatis munus cum alio munere coniunctum.

Ludi per aediles editi. Scribae aedilium iuramentum non admittunt. Aediles sacrosancti.

Vestigalia p
ediles consti-
tuta.

rio nouum uectigal constituere, quo reipublicæ oneribus consulatur, quodq; sicut tribu-
nos plebis ad tribunatum, ita ædiles siue curules seu plebeios, qui patrem haberent su-
perstitem, ad ædilitatem minime admitti posse, exemplis maxime probatum est.

*Iudicium ignaui iudicis, super controuerso iure perperam iudicantis, haustum aquæ per
fundum alienum non deberi. Caput V.*

Super controuerso iure in foro Romano, me præsentem, apud ignauium iudicem q
præsidebat, dum quotidiana patrociniâ præstarem, aspera & uehemens quæstio
agitari coepta est. Petebatur enim à testatoris filio, cui haustum aquæ in fundo quæ
alteri legauerat testamento, exceptus fuerat, isq; fons immodicis caloribus postea
exaruerat, deinde tribus post annis denuo emerferat, ex testatoris uoluntate se ad illi
us haustum per fundum legatum admitti. Cui contra stabat fundi dominus, & desita a
qua, seruitutem se nullam debere aiebat: quippe cum aqua, cuius haustus testamento ex-
ceptus fuerat, fonte arefacto, esse deserit, cessare etiam seruitutem, quæ propterea de-
beatur, dicendum erat: et ubi haustus aquæ ex nouo fonte illi forsân deberetur, ius ta-
men eundi per fundum suum, se inuito, illi non esse: pluraq; in hanc sententiam adduxe-
rat, quibus non dissimulanter quæstioni responderi uidebatur. Contra uero testatoris
filius, relicta à patre seruitute, & haustu aquæ sibi legato, etiam aditum ad aquam, qui
nullibi nisi per fundum patere poterat, relictum dicebat: cum nullus aquæ usus foret,
nisi haurire liceret: neq; posse hauriri, nisi per fundum aditus esset. Quod si fieret secus,
profecto cum sibi aliunde haurire nõ daretur, ipse legato pter testatoris uoluntatē, fru-
stratus foret: quod est pudendū dicere. Rursus tametsi aqua desita fuisset, seu astu uehe-
menti, seu quouis modo arefacta, ea postea renata, ius pristinū sibi deberi assererat: nam
quædiu è fonte manaret, ius hauriendi sibi integrū esse, dicendū erat. Cuiq; immodicis iur-
gijis desup obstreperent, & turpibus uocibus inuicē confictarētur, iudex q; assidebat se-
uerus & uehemens, amborum audito postulatu, pauca interfatus, quæsiuit an aqua ex fonte
arefacto penitus fluere desisset: & quā triennio aquā ex fonte manare desisset, (q; ppe cū
renuis, nõ perennis foret) illamq; denuo scaturisse, tabulis & testibus planum fecissent,
deq; hoc nulla controuersia foret: hoc asseuerato, parūper subdubitare uisus, paulo post
eò inclinauit sententiâ, ut eundi per fundū alienum, & aquam desitam rursus hauriendi,
testatoris filio ius nõ esse, sibi liquere iniquissimo decreto pronūciaret. Qua iniuria decre-
ti cū uehementer ille offensus reclamasset, & propterea me adiuisset, peteretq; ut sibi in
causa adesset, utq; suas partes propugnationeq; mea cura patrociniq; suscipere: quæ-
siui ego à iudice, ut bona cum uenia diceret mihi, quo iure, qua lege aut exēplo, isti cui
seruitus testamento relicta fuerat, ius non esse hauriendi ex fonte renato declarasset: si-
quidem si haustus aquæ testamento legatus erat, iter quoq; ad haustum ex æquo & bo-
no relictum uideri debet, cum nisi haurire liceret, nihil præstaret commodi legatū, nihil
opis: idq; tam Paulum & Marcellum, q; Neratium & Vlpianum de seruitutibus senti-
re asseuerari. Quinetiam de sumptibus funerum idem Vlpianus censuit: Si in fundo à
me uendito sepulchrū mihi excepro, iter quoq; ad sepulchrum exceptum uideri, cum
subsequens antecedens supponat. Neq; repugnat, q; arefcente fonte, desita seruitus uide-
debat, quia satis habet rationis explicata, q; mox fonte renato ius idem mihi deberi
quiuis potest intelligere, idq; Labolenū & Paulum de seruitutibus etiam celsuisse. Quin-
etiam Acilicinus consultissimus uir, super hac controuersia Cæsarē Statilio Seuero in
hanc sententiâ rescripsisse dicit: idq; cum lege & iure affirmare cōtenderem, peteremq;
ut more institutoq; maiorum, si quid iudicando deliquisset, caueret ne magno saltem
afficeretur incommodo, is qui in meam fidem clientelamq; uenerat, iudex ad me conuer-
sus, grauiter credo ferens se frequenti auditorio interpellatum, stomachabundus & uul-
tu fere minaci, semel, inqt, desita aqua, postq; fons exaruit, ius illam hauriendi pariter de-
situm uideri: quippe quum aqua nulla sit quæ debeatur, seruitutem extinctam amplius
non reuocari respondit. Cumq; ego contradicerem, horū autoritatibus nixus, pluraq; in
meam sententiâ adducerem, præsertim cum nemo tam indoctus ignarusq; rerum foret,
uel qui primis (ut aiunt) labris iura degustarit, qui restituta re in statum priorem,
idem ius quod antea fuerat, re integra, incolume esse negaret: ipse autem egregius ne-

*l. item. §. 1. ff.
de seruitute
ruti. præd.
l. si uenditor.
ff. de relig. &
sumpt. fun.*

*l. Acilicini.
ff. de seruit.
ruti. præd.*

bulo cum in eandem sententiam iret, illamq; nullo argumento, nec iudiciali disceptatio-
ne, ut modesti iudices solēt, dilueret uel firmaret, si quid probandum aut refellendū es-
set, sed prope ad extremam insaniam uecors excandesceret: ego qui probè noram spiritū
eius, ne infectatione & cōuicij agerem, dicendi pausam feci, satiusq; duxi clienti saluta-
ri consilio prodesse, q; rationibus non proficientibus cum homine illiberali & clamoso
nequicq; disceptare: clientiq; ut ad maius tribunal prouocaret, persuasi: profuitq; prouo-
casse. Nāq; haud multo post, discusso negotio lege & iure, inducto iudicis decreto, pro-
habili & recto iudicio pro testatoris filio lis data est. Verba uero Cæsaris ad Statiliū Se-
uerum ex eius epistola hæc fuere: Succurrendum his putauit: itaq; quod ius habuerunt
tunc, cum primum ea aqua peruenire ad eos non potuit, id eis restitui placet.

*Quanta seueritate à Romanis contra licentiam magistratum, & quoties occursum sit.
Caput VI.*

Quanta disciplina cauerint Romani, ne q; magistratus gererent, nimia licentia
abuterentur, illud documento est, quod pluribus legibus, plebiscitis & sena-
tusconsultis præscripti fines magistratū & potestas coarctata fuit, præcipue
cauendo, ne imperiosa illorum licentia, extra gyrum rationis excederet. P.
Valerius, is qui cum L. Bruto post reges exactos cōsul factus est, ad terrorem increl-
entis audaciæ legem promulgauit, qua cauebatur, ut à quocunq; magistratu ad populum
prouocandi cuius potestas foret: scilicet existimans maioris imperij aduocatione, nīmī-
am magistratum licentiam coarctari: tametsi regum temporibus, prouocationem à re-
gibus fuisse ad populum, idq; pontificalibus libris caueri, multi contendunt: quam legē
à Muræna consule, quo tempore Sora & Alba colonia: deductæ sunt, iterū latam com-
perio: postea exacto decemuirorum imperio, populus Romanus ut licentiæ temerita-
tisq; obuiam iret, præter auxiliū tribuniciū, nouam sanciendo legem, constituit, ne
quis ullum magistratum, sublata intercessione, crearet: qui creasset, eū ius fasq; esset oc-
cidi. Quod mox Duillius cōsul alia cōstitutione innouauit, ut qui magistratum, sublata
prouocatiōe, creasset, tergo & capite lueret. Lapsis inde tēporibus cum opes plurimo-
rum pualerent, humilioreq; à ditioribus assidue premerētur, hisq; superbè auareq; im-
peritarēt, iterum Valeria lex, tanq; unicum præsidium libertatis, ante primum Punicum
bellum lata fuit: qua inter cætera eū qui prouocasset à quouis magistratu, uirgis cæ-
di & securi percuti uetuit: pœnam tamē si secus fecisset, non adiecit, nisi improbe factū
uideri. Cumq; adhuc non satis innocentia consultum foret, & plebis libertas opprime-
retur magis, sæpiusq; hoc malum increbesceret, inita tandē ratio est, qua salubriter tes-
nuioribus cōsultum foret. Siquidem M. Valerius cōsul legem de prouocatione ad po-
pulum, ab eadem familia sæpius latam, tanq; patronam & uindicem libertatis, tertio pro-
mulgauit, grauissimisq; pœnis affecit eum, q; spreto more patrio, ad maius tribunal pro-
uocare inuideret, intantū, ut etiam de ui & maiestate damnatis, ius prouocandi ad po-
pulum dederit, tametsi post decursā secula, Caligula, ne longo circuitu ducerētur lites, ni-
mias prouocationes inuideret. Sed quistot legibus aduocatio maioris potestatis, quæ
ab iniuria tenuiores uendicaret, pmissa foret: nondū tamen satis petulantia & effrenata
licentiæ prouisum erat, nisi caueretur, ne sæpius eadem imperia gerendo, nimis aliquo-
rum potentia insolesceret. Ideo Quintus Martius censor legem tulit ad populum, ne q;
eundem honorem bis ambitet. Et deinde Fabius Maximus aliam recitari iussit, quod eti-
am plebiscito cauebatur, ne intra annos decem eandem potestatem gerere liceret. L. de
inde Sylla, aliquem prius prætorem quàm quæstorem fieri, aut consulem quàm præto-
rem, edita lege uetuit: eundemq; nisi decurso decennij spatio, bis uni magistratū præse-
se, graui pœna interdixit: arbitratus frequentes honorum uicissitudines, nimia potesta-
tis esse, & potentia non ferenda. Quod haud multo post noua cōstitutione innouatū
fuit: cautumq; ne cui intra uigesimum annum, muneris publici administratio daretur.
Et cū licentia præsidium in edendis spectaculis, multo prouincialibus damno & incō-
modo foret, quotidiēq; nouis collationibus exhaurirentur, Nero uetuit, ne gladiatorū
munus, aut ferarum spectaculum præsidet in prouincijs ederent. Quo etiā tempore sta-
tutum est, ut qui perperam ad principem uel senatum prouocasset, pecuniam pœnæ no-

P. Valerij lex

*Duillij consti-
tutio.*

Valeria lex

*M. Valerij lex
de prouoca-
tione ad po-
pulum.*

*Prouocatiōe
inhibita.*

*Q. Martij lex
Fab. Max. lex*

L. Syllæ lex.

*Actas munc-
ris pub. obedi-
di.*

*Neronis statu-
tum.*

Q

Multa ini-
qua puocati
onis.
Plebiscita di-
uerfa.

Magistratu
et imperio de
iecti.

C. Gracchi
plebiscitum.

Annaria lex.

Ratio admi-
nistrati mune-
ris.

Graci.
Alogi rei.
Athenienses.
Magistratu
furgentes
apud Cartha.
uino abstine-
bant.
Aetas fungē-
di magistra-
tus apud The-
banos & Bi-
thynos.
Qui finito
magistratu
provincia ab-
ire nollet.

Thebani.

Carth. seuera
disciplina.
Romani du-
ces multari
ob exercitum
temere amif-
sum.
Valerij Publi
colij lex.

mine in arariū ferre, & multa exoluere cogeret. Pluraq; extat plebiscita, quibus ne duos magistratus, plerum curules, uno anno habere, ne ue plebeium magistratum patrio gerere liceret, cauebatur. Quinetiam pro magistratu aliquid gerere inhibitum erat, nisi prius sacramēto adactus fuisset: quod ideo cautū ferunt, ne spe & cupiditate improba, imperia & honores assumerent; iurabāt enim apud consulem uel senatū solenne iurādum per deos: postea ut in acta principū iurarent, Caesarum temporibus seruatum est: neq; eā plus quinq; dies, nisi qui iurasset in legem, imperium gerere licebat. Siq; tamen in magistratu auarē, superbē & insolenter se gessissent: ipsos ante tempus finiti honoris imperio desistere, & de gradu deici iubebāt. Primusq; cui abrogatum imperium fuerit, Targnius Superbus proditus est, qui propter insolentiā regno pulsus fuit. Postea exactis regibus, Sergium & Virginium tribunos cōsulares, quod male ad Veios pugnant: & Cn. Manlium, & Seruiliū Cepionem pro consules, quod ipsorum temeritate clades ingens accepta fuisset, & a Cimbris cāsi, & castris exuti essent: aliosq; ignauiā insimulatos, abrogato imperio, ante tempus finiti honoris, senatus magistratu abiire, & insignia imperij dimittere coegit. Quod & C. Gracchus alio plebiscito confirmauit, cauēs, ut si cui ante tempus propter indignitatem, imperium esset abrogatum, is alterius ad eundē honoris facultatem non haberet: ne ue maxima imperia diuturna essent, quod unum officere libertati cognitum est. Magistratus & honores geri ultra annum annaria lege prohibetur. Iulius uero Caesar lege sanxit, ne pratoriae provinciae ultra annum, ne ue consulares plus biennio obtinerentur. Tiberius collatos semel honores nō facile ademit, cum saturos & opulētos praesides minus noxios provincialibus duceret. Ne ue finito magistratu, is qui provinciae praefuisset, impune insultasse gauderet, triginta diebus lege Cornelia successorem expectare, & ex provincia reuersus, rationē administrati muneris lege Iulia reddere cogebatur. Ideo plures consules praetoresq; functos honoribus, q; mēte improba, auarē & crudeliter in provincia se gessissent, damnatos & ararios factos inuenimus. Apud Graecos uero lege cauebatur, ut qui gesti muneris rationē non redderet, alogij teneretur. Apud Athenienses q; quis ad remp. accessisset, rationibus ita obnoxius erat, ut etiā sacerdotes obnoxios lex iuberet, apud quos computator publice eligi cōsueuit, q; redditus ciuitatis per singulos magistratus populo resignaret, neminēq; coronari licebat, q; rationibus reddendis obnoxius foret. Carthaginēsis, ne insolecerēt magistratus, toto imperij tēpore uinum interdicebatur, ita abstemios moderatiores fore arbitrati. Thebanis lex data est, ut ad munera publica nemo accederet, nisi qui annis decem a mercimonijs destitisset. Bithynis, ut minor annis triginta, ad honores admitti nequiret: quod tamen Augustus ita praesiniuit, ut ab annis duobus & uiginti admoueri iuuenes.

Verum hodie id temporis ad xxv. annum coarctatum esse constat. l. ad rem p. ff. de mune. & hono. l. sextumdecim. parag. de minoribus quoq; ff. de uaca. & ex cu. mune. & l. non tantum. parag. no q; enim. ff. de decurio.

ad munera iuberet. Quod si fortē finito magistratu, quisquam provinciam successori tradere negaret, uel ultra iustum tempus fasces retineret, is uelut maiestatis reus in principem & rempublicam agebatur. Cui simile apud Thebanos accepimus: nam qui ultra praescriptum honores gesserat, conspirationis reus, capite iuebat. Fertur tamen Epaminondas Thebanus, dum patriae consultum uult, praetura quam gerebat, ultra praesinitum tempus praefuisse, nec successori exercitum tradidisse, quo tempore Lacedaemonios graui bello & intestinis cladibus affecit, ne si honore decederet, Thebani tanto progressu rerum frustrarentur: cuius rei causa capitis anquisitus, omnium uotis absolutus fuit. Carthaginēsis quoque tam seuera uiguit disciplina, ut si quis imperator aut dux prauo consilio, licet felici euentu pugnasset, saeco supplicio in crucem elatus, morte poenas dabat. Romani uero duces, qui temeritate uel inscitia exercitus amississent, aut fugae & pauoris insimulati essent, pecunia & exilio saepe multati sunt. Lege quoq; a Valerio Publicola primum lata cautum fuit, ut qui imperium magistratum ue a populo non accepisset, capite plecteretur: quod ab Atheniensibus seruatum est, quibus nulli erant magistratus, nisi fortitione publica & suffragijs populi creati. Tanta uidelicet cura tantaq; sollicitudine maiores nostri contra insolentiā magistratum, praesidia legum inuenere.

Qui ordo in disponendis aciebus, & quae norma militiae apud Romanos olim seruari solita fuerit, & quae apud exteros. Caput VII.

Militum ordines in Romanis castris plures fuisse, exq; diuersis formis instrui acies consueisse, & firmari subsidijs, saepe notatum est. Species roero militum a principio ita distinctae fuere, ut aut inter hastatos & leuis armaturae milites, aut in principibus, uel inter triarios essent. Et licet de instruendis disponendisq; aciebus certa lex tradi nequiret, quia ex monte, flumine uel locoru situ facili uel impedito, aut ex subiecta planitie, & natura regionis perlustrata oculis, prouidens diligensq; dux, explorato & praefixo acies dirigere, & copias admouere debet: & nunc directa, nunc cuneata, uel trigona, aut hemicycla, modo late fusa, & protenta acie, nunc quadrato agmine, quod frequens apud Persas & Siculos fuit, in hostes uadere, aut hostium uim excipere; nunc frontem uel cuneum, nunc subsidia, orbem, globum, forfices, ferras, turres, atq; alas facere: ita ut terrarum situi sese accommodet, & qualitati insinuet; tamen ubi locus tempusq; patitur, haec acierum forma & turmarum descriptio magnas saepe acies fudit. Nam primi erant hastati, qui hasta tantum gressuq; & pilani, qui pilo primos congressus excipiebant. Fuit autem pilum ligneo hastili, & ferro quadrato, oblongo & praecurto. Hi ergo quindecim manipuli erant expediti & delecti pedites. Inter quos iaculatores & leuis armaturae milites, qui in prima fronte siti, dato signo in hostes incurrere, ac pilis missilibusq; hostem ferire, deinde gladijs cominus congregi solebant: in quibus tyrones qui nuper militiae asciti erant, militabant, ab hisq; primi erant congressus, & hostes laessere assuerant. Mos ergo Romanus erat, instructo paratoq; exercitu, quum congregi acie parant, deos primū consulere, mox auspiciato & litato, ne incertis auspicijs & turbatis religionibus, acies committerent, Solem uenerari, & in hostes ducere, sicut in Syria mos erat: quumq; classico signo dato pugnae ineunt, primo occursum ad ardorem excitandum, ardentissimo clamore concurrere, & signa inferre: qui si consona uoce editus, neq; impar, uariis uel dissonis foret, haud dubie satis animorum ad certamen esse, & futuram uictoriam spondebat: namq; is erat index uoluntatis & animi cuiusq;: si uero excitatior crebriorq; ab hoste sublatu esset, quod euentus praesentis casurus foret, indicium haud dubium praebat: in qua quidem re ad ardorem animi excitandum non solum acies, sed ipsa quoq; signa militaria inferebant. Neq; enim parui momenti fuit illa prima uis & congressio militaris, cum alacres & fidutiae pleni, ardenti clamore simul in hostes ibant & signa inferebant, intolerabili clamore, animorum uno impetu consentiente ac uirtute, quae res magnorum uictoriarum plerumq; causam dedit. Quare a Iulio Caesare Pompeius haud immerito imperitiae arguitur, q; in pugna Pharsalica milites certaminis audios, impetum excipere, non inferre iussit. Quod quidem Cyri consilium fuit, ut si hostes tumultuosius irruerent, taciti milites impetum exciperent; si autem taciturni essent, clamore & strepitu acies inuaderent. Galli & Germani, quibus inconsulta ira & furor est, si quando cum hoste congregi parant, dissono & truci cantu, quae barritum uocant, cum ululatu & tripudijs scuta quatientes, praesentia inibant, ex quo futurae pugnae fortunam augurabatur: aut patrio more, nudis corporibus horredosq; uocis sono; nonnunquam ut auspiciū pugnae sumerent, captiuū cum suo milite mittebant, unde belli omen augurati, in hostes ibant. Quibus Germanis hoc etiam in usu erat, non ante acies committere, q; per matres familias, quas plurimas educebant in castris (sicut Dionysius, qui armatas thyrsis mulieres habuit) an decernendum esset, fortibus & uaticinio praedictū foret. Ambrones nō cursu furioso, sed incessu tardo arma pulsantes, rhythmis cum gressu & pulsu armorum consonantibus, suum nomen exprimentes, in hostes ducunt. Vbi & Treuirii uirorum cantu & foeminarum ululatu, terrorem faciunt, & uoce obtundunt. Aethiopes, cum cecinit bellicum, clamoribus dissonis tumultuantur, & sui moris tripudians exultant. Syri autem in primo congressu Solem uenerati, immodicis uocibus exultantes, cursu q; citatissimo acies subeunt, & in hostes irruunt, ita uano metu deturbati, & ludificati hostē opinati. Athenienses & Lacedaemonij paena canentes & hymnos loquuntur, congregi solent: quod frequens apud Graecos fuisse notatū est: fuitq; Spartanorū mos, ut ante hostiū congressum, Amori sacra faciant, utq; reges Laconici anteq; signa inferant,

Species militum.

Prudens dum ex occasione oblata acies dirigit.

Acierū & turmarū forma. Pilum.

Tyronū congressus. Mos Ro. aggrediendi cōstitutus.

Clamor cōsonus.

Popeij a Iul. Caes. imperitiae accusatus.

Cyri consiliū.

Galli & Germani. Barritus.

Belli omen. Germanorū mos.

Ambrones. Vbi et Treuirii.

Aethiopes. Syri.

Athenienses & Lacedaemonij.

Cyrus.

Principes.

Triarii.

Cyri acies instructio.

Germanorum acies. Sarmatae. Scythae. Thraeces. Macedones. Persae. Siculi. Celtiberi. Galli. Lacedaemonii. Agesilaus.

Thessali. Rhombus. Triballi.

Latini.

Spartani.

Atheniensem legem. Thebani. Lacedaemoniorum & Atheniensem consuetudinem.

Themistocles dictum.

musis immolent, Clementiaq; & Amicitia, non Marti: satius ducentes, pacione hostium animos & pace incruenta conciliare, quam praeh subire aleam, & multa hostium caede uictoria potiri. Cyrus autem, ne hostium efferis clamoribus milites percussis trepidarent, hymnum Polluci & Castori canere iussit, quo concentu effecit, ne improvisa formidine caperentur. Post hastatos sequebantur principes, qui uiribus & aetate fortiores, in quindecim pariter distincti manipulos, scuto & insignibus armis, sub ipsis signis militabant: qui non continenter iuncti erant, sed modicis spatijs discreti, quasi in subsidjs positi: Vt si hastati commissio praelio, ab hostibus deturbati retro cederent, ad principes & grauioris militiae uiros receptus tutus foret. Hijs cum ad hostium subitos conatus praesto essent, obnixae urgentesq; integris uiribus fessos adorirent, & impressioem facerent. Post principes uero triarii pluribus uexillis ordines ducebant. Erant em ueterani milites, magnae & expertae uirtutis, q stabili genere pugnae assueti, scuta & hastas tenentes humi fixas, genu dextro inuixi, praeh euentu, & imperatoris nutu expectabant ad inuadendu, qui modico etiam interuallo seiuncti a principibus, confidebant, liscq; ordinib, cum procinctae acies staret, si a principibus haud feliciter pugnatu esset, nec ad arcendam uim satis roboris aut uirium foret, ut uicti, percussis, & consternati cederent, perditis prope rebus, & desperata salute, se ad triarios p interualla ordinu sensim refererent. At tunc exurgentes triarii, in quibus omnis belli molles, quodq; uirium erat, esse putabatur, (nanq; his uincere aut mori decretu erat) coferti pluribus ordinibus, firmata acie, tanq; uallo muniti, strictis mucronibus, ita ut uir uiro, armis arma coiuuncta forent, uias claudebant, ita magno praesidio firmati, in hostes ibant, ut dirumpi ea acies non posset. Neq; em longum certamen, & increpescens uis diutius durare posset, nisi secunda acies primae, & integri fessis succederet, Cyrus quoq; haud ab simili exemplo, ita aciem instruxit, ut qui primi in praelio, quicq; primae ceturiarum milites essent, in secundis pugnaret ultimi: deinde ultimi succederent ad primos, ita acie instructa, ut seruato ordine pgeredi ad pugnam, & cum opus foret, pedem retro ferre possent. Germani uero per familias & propinquitates cuneis acies instruebant. Sarmatae per turmas, quibus insuperabiles erat: pedestri uero pugna nihil ignauius. Scythae, Thraeces & Macedones cuneo, qui mediam urgeret aciem, frequenter usi sunt. Persae & Siculi, quadrato agmine. Celtiberi tantum cuneo ualebant, ut quacumq; parte decurreret, irruptionem facerent. Gallicis bifronti acie pugnant, cuius usus talis erat, ut nullam militibus terga dandi spem ostenderet. Lacedaemonij cum in cornu incedunt, turma in postremis sequitur, quae se ad frontem & in latus flectere queat, & cum opus foret, uerterent se singuli ordines, & depugnarent. Agesilaus quoq; quadrato agmine exercitu saepe duxit, ita ut dimidiu ante, dimidiu uero post exercitum haberet. Thessali rhombi figuram primi inuenere, q facile circuagitur, cuius ope adiuti, hostibus praualuere. Ferunt Triballos populos oment aciem in quatuor phalanges, & quicquid est copiarum diuidere: Primam ex imbellibus, secundam ex optimis, qui robore praestabant & uiribus: tertiam ex equitibus, quartam ex mulieribus, quae in fugam conuersos conuictis incesserent. Latini uero populi cum antea phalanges similes Macedonicis faceret, postea disciplina Romana edocti, manipulatim acies instruebant. Apud Spartanos in expeditionibus obeundis reges erat primi cum cohortibus suis, in recessu uero postremi. Atheniensibus lege cautum erat, ut polemarchus cum acie decerneret, dextrum semper latus teneat, indeq; in hostes irruat. Thebani cum ad Leuctram sinistro cornu Lacedaemonios fugassent, & uictoria potiti essent, oibus praeh obseruarunt, ut sinistro cornu principatum darent. Eratq; inter Lacedaemonios & Athenienses couentum, ut si arma contra eosdem hostes ferrent, Athenienses sinistrum, Lacedaemonij dextru in acie tenerent locu: tamen in pugna aduersus Mardoniu, Athenienses dextrum cornu contra Persas, Lacedaemonij sinistrum contra Boeotios & Thessalos tenuere. Cumq; aduersus Mardoniu & Medos Athenienses & Tegeates sup instruendis aciebus dissiderent, dextru cornu usurpantibus Atheniensibus, Aristidis autoritate effectum est, ne intempestiue contenderent, quamcumq; partem in acie dedissent, se uiriliter opera nauaturu pfectus. Cui no ab simile est, quod cum Themistocles cu Euribiade Lacedaemoniorum duce contra Xerxe classem ducerent, & de ducatu orta contentio esset, facile cessit,

asserens intempestiuam contentione sua republica non esse, sed eum uideri principem, qui meliorem operam nauasset. Apud Lacedaemonios uero milites ex Scyro insula, cu sinistrum sibi locum delegissent in acie, semper obseruarunt, ut deinceps sinistrum cornu tenerent. Fertur que Psametychus Aegypti rex, cum pugnaturus contra Assyrios, ignominiae loco Aegyptios in sinistra, mercenarios uero & externos in dextraphalagis locauisset, exercitus alienationem & dissidium passus fuisse. More tamen Romano antiquiori duci, dextrum cornu dari consueuit: sinistrum uero, quia minus cura & sollicitudinis habet, iuniori & minus assueti: quanuis sinistro nonnunquam summos duces attributos inueniamus. Tullus em Hostilius aduersus Fidenates pugnaturus, sinistrum sibi desumpsit cornu, dextrum uero Metio dedit. Darius quoq; ad Arbelam cum sibi sinistrum tuendu sumeret, Mazeo dextrum assignauit. Si tamen inter duces de loco non conueniret, plerunq; de ordine agminis quem tenerent, inuicem fortiebatur. Cuiq; signa militaria in media locaretur acie, ita ut p signis antesignani, post signa alia pugnaret acies, quoties hostiu impetu antesignani uicti cederent, ne nudaretur pugnatorib signa, collato statim gradu, ex secunda prima fiebat acies: ita ut a suo qsq; manipulo uel cohorte pugnas non recederet: qui omnes ita docti instructiq; erant, ut ad nutum monentis intenti, ad illius imperium se in turmas colligere, rursus diuidere possent, obsistere, circuire, mutare pugnam, modo a fronte, nunc a cornibus occurrere, sequi signa, ordines seruare, consistere, & locum non deserere, tam facile scirent, ut signo dato, expediti & dicto uelocius, mandatis parerent. Erant enim ita instructae acies, ut faciles partienti, faciles iungenti forent: talisq; disciplina, ut etiam in conflictu belli, & dum praeliatur, miles in sua legione, cohorte uel manipulo maneret, ab eaq; pugnans non recederet. Hoc quoq; proditum est, quod quoties grauis armatura hostem fugasset, ne turmae equitum cursu & fuga insequendo dissiparentur, signaq; & ordines relinquerent, leuem armaturam, funditores sagittariosq; qui hostes longius agerent, & trepidantes opprimerent, emittebant. Quod longe secus apud Lacedaemonios fuisse tradit: q ppe in pugna acerrimi existunt, diuq; & fortiter praeliantur, dum hostem in fugam uertant, quibus fugatis, effusos insequuntur qui nesciunt. Cum enim hostem dare terga coegissent, continuo redibant in ordines: neq; enim uidebatur decorum fati, in fugientem hostem & agmen consternatum inferre signa, & in terga dantes, ius uictoris exercere. Quotiesq; ad ultimum laboris & periculi uentum erat, ut solutis ordinibus uage dissipati milites, forent in summa desperatione & diffidentia, rem in asperis praeh saepe tentatam, felici euentu multi magno studio exequuti sunt, ut dissipati milites ad suos mox ordines rediret: deinde coacto agmine, omnes uno impetu impressione facerent, & ultro in hostes irruerent, magnoq; ardore animoq; pugna repararet: id qd apud Germanos freques fuit, ut cedere loco, & rursus instare p consilio haberent, uel ut eqtes, dimissis eqs, ad proximos euaderent, immiscentes se pedibus, dum fluctuatur acies, hosti obuiam irent: ideo ut spe fugae erepta, aqua to omnium periculo, pedestri praelio acrius insisterent, uel ut in hostes acrius incurrerent, detractis frenis, cum effusum cursum temperare nequirent, equos concitatos agerent, & impressione facta, ui uia facerent, sparsosq; & incopositos adoriretur. Nonnunq; ut uexillo signiferis adempto, & in hostiu agmen, aut intra uallu iniecto, quo acrius subirent, instando atq; urgendo, ne illo potiretur hostis, maiori impressione dimicantes, ita irruerent, ut lapsam plerunq; aciem repararet. Apud Cimbris in more fuit, ne fuga signa & ordines dissiparent, turmas & robora legionum longis catenis inuice conectere, & per balteos milites colligare, ut ita nexi firmi propugnaret. In quo traditur ope ræprecium, quod cum Lacedaemonij contra Tegeates dimicarent, & de uictoria cofisi, uincula secum ferrent, quibus illos uinctos ducerent: postea uicti & fugati a Tegeatib, eisdem uinculis nexi & capti uel ducti sunt. Romanis frequens usus erat, cuneum facere & phalangem, ut inuicem scutis annexis & supra capita elatis, densa latitudine succederent, unaq; conspiratione & consensu in orbem se colligerent, & impressionem facerent. Illud quoq; salutare creditum est, transfugas detractis armis, ne quid insidiaru simulata transiitione moliri possint, in postremam aciem inducere: nanq; illis credere non facile licet. Profuit quoq; salubre consiliu, quod in magna consternatione, abscissis reb' & despe

Principes.
Psametych.
Romani.
Darius. Soritio de loco.
Vbi antesignani uicti cederent.
Vbi terga uerteret hostes.
Lacedaemonij hostes fugientes non insequantur.
In extremo periculo.
Germani.
Cimbri.
Romanorum cuneus & phalanx.
Transfuga.

Fugientes ex
pugio.

rata salute, à Romanis sæpe factitatū nouimus, ut dispositis equitum turmis ante muni-
menta, fugiētes temere ex pugio ad castra, milites pauidos & cōsternatos pro hoste habe-
rent: illosq; stricis gladijs inuaderēt, ut nō minus à tergo q̄ à frōte infestas acies uiderēt.
Hæc em̄ ultima desperatio nonnunq̄ militū animos ita incescit, ut inclinatas & turpi fu-

Petitio ut de
functi sepeli-
rentur.

ga profligatas acies plerūq; repararint: tantoq; ardore pugna legamus restitutā, ut mili-
tes ancipiti coacti metu, uictoriā ex hostiū manib; sæpe eriperint. Fuit hoc quoq; no-
tatū, dum acies pliantur, & armis decernūt, petere ut defuncta corpora liceat sepelire,
uel post plium abire, cōcessum de uictoria uideri. Eos enim qui uicerūt, precario aliqd
ab hoste petere nō decebat: sicut cōfessio cedentis & detrectantis certamē, ubi hostes ad

Deditionis si-
gna apud di-
uerfas gentes

pugna elici nequeunt, pro uictoria fuit. Apud Gallos & Hispanos brachia & manus in
ermes tendere: apud Romanos capita scutis subdere, & arma tradere, deditionis signum
erat. Quare Pompeiani in pugna Pharsalica passis palmis salutē petiere. Armis quoq;
dimissis, salutationē more militari facere, magno sæpe p̄sidio extitit militibus. lūctis ue-
latisq; manibus supplicare, aut cū infulis & uelamentis prodire, apud Græcos manus in
ermes dare, Indis cū pateris occurrere, & uina libare, aut ex Solis ara accēsis facibus ob-

Dedentes se
interficere ne-
fas.
Pacis signa.

uiam prodire, in fidem uenire & potestātē, signum fuit. Neq; em̄ decebat illos qui passis
palmis in deditionē uenissent, morte afficere, aut in eos uelut hostes insultare. Dextris
autem exertis, & sublatis manibus incedere, apud Græcos & Persas pacis signum erat:
sicut Assyrijs & Massiliensibus cum infulis, Græcis cum oleæ ramis aut lauro accedere,
& barbaris florētes capite corollas gestare. Aegyptiorum mos traditur, ut supplice ue-
ste sumpta, & platis omnibus sacris, pacem deprecētur: Gallorum, occurrere magistra-
tus cum pueris & fœminis. Apud Persas, terram & aquam offerre, deditionis signū erat.
Quare Darij legati cum ab Atheniensibus magnificis uerbis terram & aquam peterēt,
ab eisdem aliq̄ in barathrum, nonnulli in puteos præcipites acti sunt. Apud Lacedæmo-
nios scutis positis, manus excutere: in singulari pugna, uox, Herbam do, se uictum fateri
significat: sicut olim bello capti, cum salutem peterēt, in discrimine extremo salutem di-

Athletæ.

cere cœperunt. Athletarum mos erat, ut quum in certamine uicti, digitum aut manu m
exerendo, pacem peti ostenderent. Fuitq; sententia Brasidyæ Peloponnesiū ducis, cum
acies decernere parant, instructo exercitu, lancearum frequentem motum & galearum,
à qua parte futura sit fuga, demonstrare. Esse quoq; Romanæ militiæ comperimus, ut

Brasidyæ sen-
tentia.

equites in prælio duplici urantur equo, ut uni fatigato, alter recens expeditus q; succe-
dat: quodq; sicut miles pedestris militiæ, arma & uallum, & quoties opus foret, plus di-
midiati mensis cibaria: ita equites præter arma & gladium, foeliculis frumentū defere-
bant. In nauali autem prælio constitutum est, ut milites non militari solum fungantur
munere, sed uelut classiarij remigent, & per tabulata nautarum ministeria exequantur,
hostiumq; tela excipiant, & scutis auertant. Hanc disciplinam militarem Lycurgus nō
omnibus significandam censuit. Ideo lege cauit, ne contra eosdem sapius mouerent ar-
ma, ne iterum repugnando, diutino bello assuefcere, & longa militia hostes disciplinis
erudiri contingeret: ideoq; bellicosiores & effrenatiores forent. Accusaturq; Agefilus,
quod continuis bellis quibus Bœotiam infestauit, Thebanos ociosos & bellorum rudes,
ita erudiuit disciplina & usu armorum, ut sæpe ipse ab eisdē in extremū uitæ discri-
men, cum toto exercitu lapsus fuerit.

An sapienti uxor ducenda sit, & quæ ad propagandam sobolem indulta commoda à Romanis fuerint. Caput VIII.

Vetus quæstio fuit, & à prudentibus in utranq; partē agitata, & adhuc in quæ-
stione est, an sapienti uxorem ducere expediat. Compater amicus meus, ho-
mo perfacetus multaq; uenustatis, & multi salis, cui in omni sermone mira
fuit urbanitas, semperq; uenuste dicta, semperq; opportunos iocos habebat: si quem in
nostra Parthenope uxore ducere audisset, eū grauib; cōuicijs, perinde ac si in aliquod
crimen plapsus foret, incescere solebat, q; homo liber & sui potens, in seruitutem man-
cipari, & sub imperio uxorio seruilē in modū excrucuari non curasset: habēs semp̄ illud
in ore Thaletis Milesii, q iuuenis, cur uxore nō duceret interrogatus, q̄a intempestiuū
erat, respondit: iterum senex cum ad cōiugium urgeretur, rursus intempestiuum dixit:

Thaletis di-
ctū de ducēda
uxore.

hac ambaque uerborum, sapienti nunquam uxorem ducendam fore demonstrans. Verum
qui hæc perpenso iudicio explorare uult, profecto in coniugijs multa inueniet commo-
da usui uitæ necessaria, sine quibus uix homini sapienti cælebem uitam ducere expediet.
Siquidē non parua adiumenta ex hac societate homini uel inquieto & fatigato, ad req̄-
em forensium exercitationum, uel in secunda fortuna ad ampliorem fructum lætitiæ,
quum habeat cum qua congaudeat, parantur: præsertim si quis moratam, & non quo-
tidiani damni, ac fœdis & pudendis uitijs nequissimam fœminā nactus fuerit. Nec mi-
nus quum studio & labore foris bona quæsiuerit, superesse domi qui ea diligentissime
tueatur, haud mediocre præsidium uitæ putauerunt. Illud quoq; non parui refert, habere
in miseris solatium, in periculis adiumentum, sociamq; uitæ etiam in calamitate, quæ te
perinde ac se foueat & amplectatur. Adde mutua pignora tori genialis sobolisq; quam
sibi quisq; postfuturam, & bonorum participem cernit: ingenitamq; charitatem in filia-
os, animosq; consociatos: quæ ad ciuitatis & reipublicæ præsidium, nec minus ad pro-
pagationem nominis ualent sempiternam. Quibus delinimentis adductus Socrates, nec
Xantippe quanuis morosa & iurgiosa: nec Pythagoras, Crates & Aristoteles, aliq; sapi-
entissimi uiri, coniugio carere uoluerunt. Quod legibus Lycurgus mādasse feretur: nam
si qui in orbitate & solitudine cælebes uixissent, ea afficiebantur ignominia, ut à ludis ar-
cerentur, per hyemem uero forum nudī circuire cogerentur. Sparta enim tam cælebi
quàm fero & malo marito legibus indicta pœna fuit: quæ iudicia cacogamia & obfiga-
mia dicta. Cretenses uero felici instituto usurparunt, ut è grege iuuenum deligerent
forma conspicuos, quos ad uxores ducendas, propagandamq; sobolem ui & lege com-
pellerent. Thuriarum lex erat, ut iuuenes primo ætatis flore, ad ducendas uxores mu-
neribus honoribusq; inuitarent, qui uero ea defuncta, alteram superduxisset, is inuisus
& execrabilis dñs hominibus que, ab omni honoris aditu & magistratu arcebatur. Pla-
tonis uero legibus cauetur, ut qui ad quintum & trigésimum annum mansisset cælebs,
nullo dignus honore & omnium postremus haberetur: cuius rei causa, Romanos magis-
tratus ad coniugium & prolem excitandam, non solum pœnis coercere repugnantes,
sed & præmijs inuitare iuuentutem sæpenumero uidemus. Furius Camillus & Posthu-
mius quum censuram agerent, his qui ad senectutem cælebes peruenissent: aut uiduarū
nuptias, quarum uiri bello ceciderant, detrectarent, mulctam pœnæ nomine in ærari-
um ferre iusserunt. Quintus Metellus Numidicus censor, & postea diuus Iulius, dein-
de Augustus, liberorum gignendorum & sobolis causa, legem de maritandis ordinibus
tulere, eos ad progeniem propagandam præmijs & immunitatib; inuitantes: siquidem
cui tres erant liberi, uacatio muneris: cui plures, libertas donabatur. Quod à Lacedæ-
monijs constitutum ferunt, ut trium liberorum parens, à custodia & excubijs: quatuor
uero, ab omni onere immunis foret. Quinetiam præturas, quæsturas & consulatus, ho-
noresq; & magistratus, Romani ueteres, nisi parentibus plurium liberorum, comitijs
dederunt. Quare exemplis palam factum nouimus, plures candidatos quum ad comitia &
campum deicenderent, fictis adoptionibus, liberos sibi pessimo more ementitos fuisse.
Quod postea senatusconsulto sublatum fuit, ne simulata filiorum adoptio, ueris paren-
tib; fraudi esset: semperq; mariti & plurium liberorum parentes, in omni negotio, pau-
ciores liberos habentibus, aut sine uxore degentibus, antelati fuere, Persarum more, qui
ingentia munera his qui plures genuerant filios, proponere soliti sunt: quorum reges si
quando Persidem adirent, singulis mulieribus ad sobolis inuitamenta singulos aureos
dare consueuere, prægnantibus uero duplices. Quod rex Ochus, quum esset sordidæ aua-
ritiæ, ne quid largiretur, adire recusauit. Mulieribus que quæ trium liberorum ma-
tres forent, etiam uiuo patre testari, & sine curatore de bonis disponere, negociamq; alia
serere permissum erat. Viroq; decedente sine liberis, omnium bonorum hæres lege Ro-
muli uxor erat: si uero cum liberis, æqualem bonorum partem cum liberis ferebat. Vtq;
non seuera & tristis, sed læta atque hilaris illorum pudicitia foret, uxoribus nec mole-
re, nec coquere, aut alio seruili munere fungi permiserunt: nuptasq; pecuniarum & for-
tunarum uiri sacrorumq; socias esse, iusserunt. Illosq; qui in uxorem aut liberos uiolentas
manus intulissent, uelut sanctissima deorū tēpla uiolassent, impios consceleratosq; duxe-

Coniugij cō-
moda.

Lycorgi lex
in cælebes.

Sparta.

Cretens.

Thuri.

Platois leges

Cælebes mul-
tati.

Lex de mari-
tandis ordi-
nibus.

Qui plures
haberent libe-
ros, alijs præ-
lari.
Persæ.

Romuli lex.
Uxores serui-
lia munera
non obibat.

Qui in ux-
orem aut libe-
ros uiolentas
manus intulif-
sent,

runt. Veteres enim, mulieres propter infirmitatem consilij, sub parentum tutela cognatorum esse uoluerunt: donec uiro desponsata, coniugali copula iungerentur: tunc enim a tutela liberae, in uirorum manu, non in seruitio erant. Ideo & mariti mores pro lege habere, atque his se accommodare conuenit. Contra decet uirum curare, ad cultum uictumque ei ne quid desit: namque uxori malae tractationis contra uirum actio datur. Cauendum quoque, ne uxoris imperio maritus agatur: nam illum famosum despectumque paulo momento praecipitem ageret. Quare uerbum Catonistalia exprobrantis in Romanos saepe emanauit: illos omnibus gentibus armis imperitare, ipsis uero uxores. Fuitque ideo proditum in Assyria, Lunae templum apud Carras fuisse, in quo qui Lunae supplicaret, uxoris imperio subigi: qui uero Luno deo sacrum faceret, uxori dominari ferebatur. Quibus etiam mos a Semiramide traditus per diu mansit, ut uiris uxores dominentur. Sauromatas etiam ferunt hoc habere praecipuum, ut uiri sub imperio uxorio & famulatu sint. Apud Aegyptios, ut uiro mulier praeficiatur, lege cauebatur, testantibus uxoribus inter solennia sponsaliorum, in primis uirum suo arbitrio parere oportere. Spartanae mulieres minime muliebris animi uiris imperant, domesticisque negotiis solae praesunt, curaque omnis & procuratio ad ipsas pertinet. In quo fertur lepide dictum Gorgonis uxoris Leonidae, quae quum ab hospite argueretur, quod solae Spartanae uiris imperitarent, Haud immerito, inquit: nam solae uiros parturiunt. Semper tamen bonum maritum agere, quum in republica magnum uirum esse, pluris ueteres censuerunt. Ipsisque ad coniugium & sobolis inuitamenta, inter muliebra iura, abundantia auro, mundoque muliebris, aureisque segmentis & purpura, omnibusque delinimentis uiri permiserunt. Quare in maximis bellis saepe matronas auro collato, inops avarium subleuasse, & magna reipublicae adiumenta dedisse, praespectum est. Legimus secundo Punico bello, quum res publica infestis hostibus afflictaretur, scirentque matronae avarium populi Romani bello exhauriri, ipsas coactis, sponte aurum & ornamenta sua in avarium contulisse, cuius rei causa, ut festis profectisque diebus, dum ad sacra & ludos irent, carpento ueherentur, a senatu datum est. Camilli quoque tempore, quum a Gallis populum Romanum redimere oporteret, in angustia avarij, quicquid auri & ornamentorum erat, matronas publice contulisse, eoque se populum redemisse accepimus: propterea ut earum sicut uirorum, in funere solennis laudatio esset, senatusconsulto cautum fuit: primaque Popilia a Crasso filio laudata fertur in funere. Postea Iulius Caesar defunctam primus laudauit uxorem: & Nero Poppeae formam, & alia fortunae munera pro rostris magnifice extulit. Alii quoque deinceps defunctorum laudes ad populum solenni oratione prosequuti sunt. Utque perpetuum hoc coniugale foedus & sine dissidio foret, uxori uirum relinquere, & cum alio copulari nequaquam licebat: uiro autem nisi uxor in adulterio aut ueneficio, seu clauium adulteratione deprehensa foret, aut si uinum biberet, leges a Romulo latae diuertere nulli sinebant: qui aliter dissidium fecisset, bona uiri ad uxorem deuoluere uoluerunt. Quare L. Antonius a censoribus notatus, & senatu motus fertur, quod nullo consilio aut modo, quam in matrimonium duxerat, repudiasset: & Tiberius Caesar quae storem gradu deiecit, quod quam coniugem duxerat, tertia post die dimisit. Tametsi ex leuibus causis repudium intercessisse plerumque inueniamus: siquidem Q. Antistius uxorem, quod cum libertina fabulari uiderat, repudiavit: & C. Sulpitius, quod inuelato capite foras prodisset: quippe ueste a capite deducta matronas incedere, minime fas erat. P. quoque Sempronius, quod ludos se inscio spectasset, uxori repudium remisit. Taxaturque Meccenas inconstantia, quod cum ab uxore semel diuertisset, illamque, reconciliata gratia, paulo post reduxisset, iterum ac tertio cum ea simultate exorta, repudium fecit, & mox in gratiam uenit. Quare milles eum duxisse uxorem ferebatur quum unam haberet. Paulus uero Aemilius quum argueretur, quod post longum tempus uxorem Papyriam foecundam & formosam dimisisset, dixisse ferunt, neminem scire, in qua parte calceus, licet speciosus foret, suos premeret digitos. Domitianus tamen Augustus equitem Romanum ob reductam uxorem, cum qua Martius ob adulterij crimen dissidium fecerat, iudicium albo erasit, & nota affecit: & M. Lepidus, quod Apuleiae uxoris desiderium post diuortium ferre nequirit, morbo extabuit: sicut Antistia repudiata a Pompeio, ipsius mater indignitatem ferre non ualens, necem sibi manu consciiuit, So-

Vxor erga maritum & contra.

Viri sub uxoris imperio apud quos.

Semiramis. Sauromatae. Aegyptij.

Spartani.

Leonidae dictum.

Matronarum auro inops avarium subleuatum.

Matronae cur carpento uectae & in funere solenniter laudatae.

Diuortij causa.

Repudij ob leues causas.

lon uero lege constituit, ut qui uxorem exturbasset, dotem illi restitueret, alioqui inter usurium sexquidrachmale ob moram soluere cogeretur. Primus enim P. Caruilius Ruga post annum quingentesimum trigessimum tertium, uel undeuigesimum ab urbe condita, quum uxorem duxisset, ex qua uitio corporis liberos suscipere nequisset, sterilitatis causa diuortium fecit, quod apud diuersas gentes fiebat conditionibus uarijs: nam Thurijs hac lege permittitur, ut neutri cum iuniore sponsa, aut uiro coniugium postea inire liceret, ne libidine aut illecebra uoluptatis magis, quam causa diuertisse uideatur. Apud alios his uerbis concipitur diuortium, ut pari uoto uir & uxor inuicem dicerent, Tuas res tibi habeto. In sponsalibus uero dirimendis, haec fuere uerba: Conditione tua non utar. Atheniensibus libello repudij porrecto a uiro uel uxore, an concedi debeat, magistratus decernit. Apud Germanos semel cum nupta transigitur, cum qua senescendum erat, neque a uiro diuertere, neque post obitum alteri nubere permittitur. Id tamen memoriae proditum est, uxori, cocepto, necdum edito partu, post diuortium, alteri nubere non licere. Damnaturque Augustus Octauius, quod Liuiam Drusillam ex altero uiro abduxit grauidam, quam probauit unice. Neque in ius uocanti matronam, eius corpus tangere, aut a magistratibus summoueri permittitur, ut a tactu alienae manus inuolata maneat. Sed matronae in semitis uiros de uia decedere iussum est: quod & senatusconsulto cauebatur: neque dotale praedium, quod uel dotis causa exhibitum esset, uiro, inuita uxore, alienare, (quod lege Iulia uetatur) ne uxor indorata maneat. Expedit enim reipublicae dotatas esse uxores, licet praesens seculis dos apud Romanos aere graue fuerit: mox decem millia aedis, dotis non excessere: postea corruptis moribus, ad quadraginta millia supergressae sunt, in tantum, ut Megulia, quod quingentorum arium millia dotem dederat, Dotatae nomen uulerit. Fuit tamen lege cautum, ut si mulier uiro in manum conueniret, omnia quae mulieris fuissent, uiro accederent dotis nomine. Proditumque est, populum Romanum Caij Fabricij, & Cn. Scipionis, ac Manij Curij filias, quod obtinuerunt rem familiaris pro natalibus nubere non possent, de publico dotasse: sicut Athenienses Aristidis filias ob modicas facultates, aere collato, connubio locarunt. Solon uero & Lycurgus salubriter consulescentes, ne sponsae magno coniugia inirent, uiris dotes dare legibus uetere. Germanorum fuit uetus constitutum, ut uiri uxoribus dotes dare cogantur: qua non exhibita, nihil consociatum aut foederatum sponsalia haberent. Idem Cantabris, ut nisi a uiro sponsae dos fuisset soluta, nullum esset matrimonij foedus. Apud Indos pari bonum sponsas mercari permittitur, qui quum in plures diuidantur ordines, unius tribus uiro, alterius sumere non licet. Massiliensibus ultra aureos centum, dotem nulli dare permittitur. Cretensibus dimidia pars bonorum, quae fratri contingit, sorori dotis nomine accedit. Apud Gallos quantam pecuniam uir ab uxore accipit dotis nomine, tantam de suo conferre tenentur, ut quod inde redundaret, cum fructibus superstiti accederet. Aegyptij uero adeo dotes auersati sunt, ut qui uiri dotes acciperent, uelut mancipia, uxori addicerentur. Carthaginienses non dotibus, sed nuptiarum impensis, quas immodicas faciunt, modum statuerunt. Fuitque constitutum apud Spartanos, ut qui rei quaerendae causa locupletum affinitates quaerent, poena mulctarentur. Quare Lacedaemonij quod Lyandro superstite, illius filias se ducturos uxores promiserant, & eo morte sublato, ducere recusarunt, optimo iure, ephoris iudicibus, poenas dedere: quod spe praemiorum, locupletum affinitatem affectassent. Si quid uero ab uxore delictum esset, aut si quae simultates offensiones uel forent, si quidem leuia & per ignorantiam admissa, clementi animaduersione & mollissimis poenis emendabant: si quod uero grauius, de eo uir non in iudicio & foro, sed remisso iudiciorum munere, ne litibus obstreperent, cum propinquis tanquam domesticis iudicibus, cognoscebant quicquid dissidij foret, in sacello deae Virioplacae, illarumque contumaciam poenis seuerioribus, aut mollioribus cohibebant. Quod etiam Tiberius Caesar statuit, ut propinqui & necessarii matronas prostratae pudicitiae, quibus accusator decesset, communi sententia coercerent. Nonnunquam uxoris offensa, mariti iudicio permittitur: nam Pomponia Graecina capitis & famae postulata, iudicio mariti infons renunciat: Athenis uero erat magistratus, qui dissidentes cum uiris uxores, quae non synaera fide in gratiam redissent, sine iurgio & sine offensa conciliarent: in quo Crates

Solonis lex. Quis primus repudiari uxorem Romanae.

Thurijs. Verba diuortij concipiendi & sponsalium dirimendorum. Libellus repudij. Germani.

Dos uxoria.

l. i. ff. soluto matri.

Megulia Dotata.

Solonis & Lycurgi lex. Germanorum uetus constitutum. Cantabri. Indi. Massilienses. Cretenses.

Galli. Aegyptij.

Carthaginienses. Spartanorum constitutum.

Ubi uxores deliquissent in maritos.

Viriplacae deae sacellum.

Magistratus Athenis ad conciliandis dissidentes cum uiris uxores.

Diogenis sectator fuit, qui ~~licet~~ omnium & iurgiorum moderator & arbiter inter propinquos p̄cipue habit⁹ est. Sicut apud Spartanos harmosyni erāt magistratus, q̄ mulierum petulantiam immodestiamq; cohibebāt. Apud alios fuere conciliatrices, quæ uir uxores, & uxoribus uiros conciliarent. Adeoq; more maiorum muliebri pudori, salubri temperamento consultum fuit, ut ne priuatam quidē rem agere fœminas, nisi auctore parente, fratre, uiroq; permiserint. Illud certe non est ab re dixisse, q̄ quæ uno uiro contentæ erant, quæq; matronale decus seruassent incolume, haud aliter q̄ pudicæ corona donabantur: quæ uerò post uiri obitum coniugium inisset, nisi post decimū mensem nup̄sisset, leuis & impudica, atq; infamiæ inusta putabatur. Ideo præḡnantem bouē Numæ legibus immolare, & ita facinus expiare cogebatur. Neq; omittendum, quondam uxores uiris, & matres filijs, tunicas togasq; facere, easq; acu & licio ac telis intexere cōsueffe: summosq; imperatores & duces a necessarijs sæpe uestes cōtextas induisse. Quare Alexander Macedo & Augustus Octauius, domesticis tunicis ab uxore, matre & sorore, aut nepte confectis, usi sunt, quas ueteri more in atrio domus cum clientibus Romanis intexebant: Græci uero in cæco & proæco. Quippe apud matronas quondam lanificium magnæ laudi fuit: lanamq; fecisse mulierem, pudicitia & probitatis signum erat: quod a Phrygijs institutum, ad Romanos fluxisse putarim, quibus Attalus rex, primus aurum uestibus intexere instituit. Vnde phrygiones dicti, qui pictas uestes intexebant. Quo enim tempore inter Romanos & Sabinos fœdus ictum est, cum Romulo & Tatius conuenit, ut Sabinæ ab omni opere, præterquā lanificio, immunes forent. Scribitq; Varro, lanam cum colo & fuso Tanaquilis & sandalia in templo Anci Martij, ad sua tēpora durasse incolumem, factamq; ab ea togam regiam uirgulatam, qua Seruius Tullius usus fuit. Erat tamen pagana lege sancitum, ne mulieres in uia torquerent fusos, aut illos detectos ferrent: quoniam frugum prouentib⁹ aduersari putabatur. Vtq; lanificium ueteribus cordi fuisse adnotarent, sponsam nuptiarum die colum comprā, & fusum cum stamine, ad uirum deferre iussere: quem morem apud multos etiam nunc colli obseruariq; uidemus, præcipue Iberos, quibus quicquid texunt mulieres, in commune cōferunt, & uirorum iudicio quæ plurimum texuit, honoribus cumulatur & precio. Phæacenses quoq; Homero teste, sicut rei naualis uiri, ita mulieres pensa trahendi & acu uestes intexendi peritæ sunt. Non sic Aegyptijs: nam uiris domi pensa curare, fœminis uero in foro uacare usus erat. Apud Persas autem matronas lanæ admouere manus, aut calathum & pensa tractare, probro & turpitudini dabatur.

Post uiri obitū matrimonium ineuntes.

Lanificium matronarum.

Phrygiones.

Pagana lex.

Phæacenses. Aegyptij. Persæ.

Ingens miraculum rerum quæ in Germania & Britannia, tam ex uitibus quam fluctu maris proueniunt. Caput IX.

Profecto rem mirificam & ostento similem, & quæ dici crediq; uix possit, amicus meus summus nup̄ enarrauit mihi, quā ego his cōmentatiunculis meis adhæcere dubitarem: ita uidetur esse rata dictu, & super omnem impudētiam, prorsusq; ridiculæ uanitatis, nisi hoc pro comperito & explorato, multorum testimonio comprobasset, qui se non audisse uel legisse, sed oculis uidisse, & manibus atrectasse asserunt. In citeriori Germania intra Danubium loca esse, in quibus, nisi contra frigora & gelu, ac feram sæuamq; hyemem, uites maxima parte anni, sub niuib⁹ humo cōtectæ iaceant, quum nulla his contra immodica frigora tempestatesq; firmitas sit, ut potest in tractu gelidissimo, prorsus algore intereant. Eas demum liquatis niuib⁹, æstate anni ingruente, & calore cæli, mirificè germinare, & frondes geniculatas emittere, sed uini parum effundere. Interq; eas nonnullas, nescio qua cæli temperie, seu occulta & cæca origine, uites existere peculiari miraculo & admirationis præcipuæ: quæ clauiculos & plerumq; candicantia folia ex puro auro germinent, & simul coalescāt, illosq; uidisse & manibus atrectasse, regibusq; & summis ducibus unā cum palmite uitis rimoso cortice, dono datos, ingenti miraculo fuisse: neq; id ubiq; & passim, sed alijs atq; alijs in locis, & modo hic, modo alibi fortuito euentu, & prout naturæ libitū fuit, euenire: idq; apud incolas pro ostento minime haberi: sed quia in locis pluribus id accidere soleat, quasi inter quotidiana & frequentia reputari. Cuius rei causam quærentibus nobis, & plerisque eruditos consulentib⁹ physicæ nō ignaros, qui naturalium rez momenta & causas didic-

Vites in Germania.

Clauiculi & folia uitæ ex auro.

ere, nemo eorum quisquam satis exploratam ferre sententiam, aut quæstioni satisfacere uisus fuit: adeo difficiles causas explicatusq; habebat, nisi quod ex contagio terræ & glebæ, ubi hæc prouenire, quum ibi aurifodinas esse certum sit, subtus in radicibus coalescere aurum, & unā ingenitum & condensatum occulta uī & origine, dum germina emittunt, mirabili naturæ constituto aut decreto stellarum, aurum simul erumpere, & ita germina concipere, frondesq; aureas emittere crediderunt: sicut in Scythia auctores tradunt, in montibus ubi minium effoditur, ex terræ contagione & cæli moderamine extare rubras niues. Iunius Dentatus Parthenopeus, ingenio ornatissimo, uir apprime nobilis & eruditus, quo cum mihi a primo ætatis gradu uetus & magna amicitia fuit, referre solebat, pleraq; prodigiosa & admirabilia, inter quæ miraculum ingens in penitissimis oris Britannia & sinu intimo, ubi æstus effusi Oceani, secūdi & reciproci ad Lunæ augmenta & damna, ac frequentes fluxus maris & refluxus haud secus q̄ tempestas statis uicibus litora infestant, ab auctoribus memorari existunt, sæpe malos & nauium carinas uetustate tabescentes, ad litora expositos, & diutina aqua madefactos, quosdā ueruluti fungos breui pediculo, iuxta aquas gignere, paulatimq; adulescere inter fluctus, lapsisq; diebus etiam moueri, sed tamen a trunco minime diuelli. Interiecto deinde tempore, uelut ad iustam magnitudinem peruenerint, mirum dictū tradit, quod omnem supererat fidem, fungos eiusmodi ita genitos, a trunco sponte euelli, mox alis emissis, & peniculis enatis euolare, & marinas auos existere, uesciq; pisciculis litoralibus, perq; maria passim enatare, pariterq; apud incolas mirum non haberi. Sed quia passim id euenire soleat, quotidiano ulu miraculum esse desinere. Hæc inquam mirifica uiderentur, nisi monstrifica esse ubiq; solertis prouidentisq; naturæ opera experimento uideremus. Ita enim parens natura comparauit, & opus fabricata est, ut sub orbe diuersissimo, pleraq; dictu admirabilia, ex cædentiā fidem, inexplicabili difficultate gignantur. Nam quis crederet quod Aristoteles, Cicero & Plinius tradunt, in Ponto Euxino apud Hypanim fluuium tenues membranas acinorū modo innasce arboribus, ex quibus mox uolucris quæ drupes, quæ ultra diem uitalis non sit, ei supere conspiciantur? Aut quod idem scribit Aristoteles ἡγι δαυμασίων ἀκρομαίων, in Cypro genus quoddam gigni æris, auro nō absimile, quod in frustra minutissima concisum agricolæ serant, mox ad pluuiam exoriri & coalescere, & postquam adoleuerit ad iustam maturitatem, colligi & recondi? Vel quod idem compertum in Iberia dicit, pastores quandoq; syluam incendisse, mox tellure cōscissa, multum argenti deliquati effudisse, iudicatumq; esse, glebam referat uenulis, oris chalcum argentumq; educere? Aliaq; quæ arduæ sunt explicationis & difficultatis imense. Atq; ut reliqua omittatur, nonne usu quotidiano assiduocq; experimento didicimus, ex minimis paruisq; seminibus leui calore fortis, animari uermiculos mirabili cōstituto, qui fronde cōtecti & educati, paulopost quū adoleuerint, Sericum, unde nobis preciosarum uestium usus est, ex se emittant, & demum quū adulti fuerint, gignant ex se cucullos & follicula, in quibus recōditi immoriantur, indeq; enascantur papilioes candiduli, qui inuicem nexi, pariunt semina, ex quibus denuo nasci queant? Ista quidem frequenti apud nos spectaculo quasi quotidiana uisuerent: quæ si alijs referatur, quibus hæc incomperta sunt, prorsus incredibilia, & fide caritura, ac fictis sermonibus similia haud dubie uiderentur. In qua quidem re mirari succurrit, quod Procopius Græcus autor literis & monumentis recentium historiae prodidit, Iustiniani temporibus cōmentum hoc Serici, solerti ingenio quæsitum, primum in Italiam allatum fuisse, quum antea incompertum foret & incognitum. Cuius dicto licet cōiectari, Sericeas uestes ex uermiculis, quales hodie uisuntur, apud prius seculum & ueteres Romanorū non fuisse, licet byssus & purpura ac uestes Sericæ, dissimili uidelicet licio contextæ, oīm sermonibus celebratæ sint, quod ex frondiū canicie depectunt Seres, byssumq; apud Indos frequentē gigni tradunt, ex arbore populo haud dissimili, folijs uero salici, quem in Græcia etiam nasci Pausanias prodidit: apud eosq; lanigeras arbores florē emittere cū nucleo, quo detracto, reliquū ut lana carminetur. Atq; in Persicis insularib⁹ arboribus instar cotonei mali, cucurbitas emittere, quæ mox ruptæ, lanuginis pilos ostendant, ex quibus conficiunt uestes. Et in Atlante arbores nasci, quorū comæ lanugine uestiunt, quæ Sericis uellerib⁹ nō cedat,

Causa.

Niues rubrae in Scythia.

Fungi in cariofis nauib⁹ nati, qui deinde uiuant.

Apud Hypanim fluuium.

Aes seminat in Cypro.

Vermiculi sericum ex se mittentes.

Papilioes.

Sericæ uestes quādo primū emerferint.

Byssus.

Lanigeræ arbores. Arbores in Persicis insularibus. In Atlante.

Quod nobis quoq; satis probabile, nec à fide deuium uideretur; nisi apud Indos & Aegyptios bombycem Coam intexere uermes, qui arancarum more fila deducant, multo pluri lectione uideremus.

Locus ex Iuuenale declaratur, & quotuplex apud ueteres libertatis genus fuerit, qualiterq; ciuitas amittebatur uel dabatur.

Caput X.

IN Iuuenalis satyra quinta, qua in eos inuehitur, qui potentiorum sectatores fiunt, hos uersus postremos meminimus legisse:

Omnia ferre

Si potes & debes, pulsandum uertice raso
Præbebis quandoq; caput, nec dura timebis
Flagra pati, hisepulis & tali dignus amico.

Quos pleriq; parum docti grammatici, uerborum inuolucro interpretati, ita studiosos demorantur, ut non sit facile æstimare, quæ tandem autoris mens, & qui uerborum sensus existat: qui tamen si explorato iudicio exponatur, profecto manifesti apertiq; fiunt. Et licet aliud aliq; autement eruditiores, huic ego opinioni accederè, quæ magis ex contextu uerborum redundat: Quod quum antea multis criminationibus illos qui mentas potentiorum sectantur, & aliena quadra studet uiuere, poëta fuerit insectatus: post multa quæ sub alieno imperio digna atq; indigna pati necesse est, ut tandem se in libertatem uendicent, & iugum quod, imperiosi domini ferendo seruitium, sponte subierat, demum è collo discutiant, suadendo concludat: quodq; pulsandum caput uertice raso, probè arbitraturs: scilicet modum, quo liber quispiam à prætoris fit, designauit. Fuit enim antiqui moris, ut qui ex seruitute in libertatem uocabatur, raso capite ad prætoris iret, apud quem bis terq; caput percussus, uel per licitorem percuti iussus, uirgula quæ uindicta dicta est, aut festuca in eum iacta, quum eum uertisset dominus, prætoris iussu seruitute eximeretur; quicq; libertatem eo modo nactus fuerat, manumissus uindicta dicebatur; quo genere manumissionis, libertatem unà & ciuitatem Romanam assequabatur: scilicet à Vindictio Vitelliorum seu Aquiliorum seruo, cuius iudicio detecta coniuratione de optimèdèis cõsulibus, autore T. L. uio, primus libertate & ciuitate donatus est. Cautumq; fuit, ut qui ita libertatem assequuti essent, uindicta manumissi dicerentur. Raso enim capite, tam illi qui liberi fiebant, quasi tempestatem effugissent, q̄ qui bello capti, seruitute exempti fuerant, incedere & triumphantis currum prosequi consueuere. Obseruatumq; fuit, ut in templo Feroniæ libertorum deæ, tam serui q̄ addicti ex compedibus & ergastulo, libertorum munia acciperent. Non ergo in scitè, debere eos qui potentioribus tam seruiliter famulantur, caput raso uertice prætori pulsandum præbere, seq; in libertatem uendicare, nec dura Virronis flagra patienda esse, poeta censuit: scilicet alludens ad eos, qui ex seruitute à prætoris manumissi, & libertate donati sunt. Apud Lacedæmonios uero, qui serui mancipio eximuntur, fronde coronati incedunt, & templa circumueunt: apud quos hi qui à tyrannis liberati erant, adscripti uocabantur. Sed notandum, apud Romanos libertatum triplices fuisse species: nam pleriq; manumissi, liberi simul & ciues Romani erant, quæ maior libertas, & ex uindicta appellatur: aliq; testamento, uel in æde sacra, aut ante consulem, ut inquit Caius; nonnulli censu fiebant liberi, quo genere manumissionis, etiam ciuitatem Romanam assequabatur. Quum enim soli ciues censerentur, si quis seruus, iubente domino, in censum relatus esset, & liber & ciuis erat: qui tamen census non ius ciuitatis confirmabat, sed indicabat eum qui census fuisset, pro ciue se gessisse. Quam quidem ciuitatem & libertatè, nisi aut proscriptione solum uertendo, aut si aqua & igni interdictum foret, ex decreto senatus, iussuq; populi, nemo inuitus amittebat. Neq; enim ciuem Romanum sine autoritate senatus, ciuem esse desinere fas erat, nisi capti ab hostibus fuissent: tunc enim quoad captiui erant, ius ciuium & ciuitatem amittebant: qui si in urbem postea redirent, iura ciuitatis & libertatis postliminio recipiunt: itaq; liberi & ciues Romani fiunt. Fuitq; memoriæ proditum, ut quem pater aut populus uendidisset, uel pater patratu hostibus dedisset, si ab hostibus receptus susceptusq; fuisset, cum eo nullum postliminium foret. Quod si is quem pater patratu deuo-

Manumissio quibus ceteris fieret l. ego. & l. pater. ff. de manumiss. uind.

Feroniæ templum.

Lacedæmonii.

Adscripti. Apud Romanos triplices libertatum species.

l. i. c. de his q̄ in eccl. man.

Postliminij. s. si ab hostibus. Infit. Quibus me. ius pa. po. fol. l. postliminij. ff. de capti. & postli. re.

uerat, receptus non sit, cum eo postliminium esse, consentiunt omnes; quum nec deditio, nec donatio sine acceptione intelligi possit. Ciuitatem Romanam amitti, si Romanus ciuis urbis alterius iura adsciuerit, multi cõsuere, quum duarum ciuitatum iure ciuili nemo censeatur ciuis. Animaduersumq; est, eum qui ab imperatore ciuitate donatus esset, nunquam ob crimen, populi iudicio fuisse condemnatum: si qui tamen rei capitis agerentur, & ob id solum uerteret, non prius ciuitatem amisisse censebantur, q̄ essent recepti in eam, quò uertendi soli causa uenerant: idq; non ademptione ciuitatis, sed aquæ & ignis interdictione fieri. Hanc uero ciuitatem à principio parcissimè populus Romanus dabat: quippe Crasso & Scæuola consulibus, ne ius ciuitatis in colluuiatione & quasi promiscuum foret, cautum fuit, ne hi qui ciues Romani non essent, pro ciuibus fierent. Quare Punico ardenti bello, Murrina Syracusanus, ob plurima in rēpub. merita, & q̄ in Sicilia cum equitatu transierat ad nostros, ex autoritate senatus & rogatione populi, ciuitate donatus fuit, loco magni muneris. Mox lege Gellia & Cornelia, ut nisi quibus Cn. Pompeius ciuitatem dedisset, nemo ciuis fieret, decretum est. Quo tempore Theophranem Mityleneum ciuitate donauit pro concione. Antea uero lege Apulcia, quæ Saturninus, consul C. Mario, tulisse dicitur, ut in singulas Latinas colonias ternos ciues facere liceret, cautum erat. Deinde lege Pompeia, quæ Pompei Strabo tulit, ueteribus incolis transpadanis idè iuris quod Latinis colonis, tributum est, quos postea ciuitate donauit. C. quoq; Gracchus Italos & Romanos eodem iure censuit, quo tēpore Italicis populis pluribus ciuitas tributa fuit. Primusq; Fuluius Flaccus consul, Italos ut in ciuitate assumerentur, excitasse dicitur; deinde Tyrreni, Lucani & Samnites iure ciuitatis donati fuere. Demum Sylla illorum seruos, qui ciuili bello ceciderant partium suarum, in libertatem uendicauit, & ciues esse uoluit. qui tamen ius ciuitatis haberent, non tamen cū ueteribus tribubus suffragia ferebant. Sed ex illis uelut nouis incolis, alias effecit tribus, in quibus ultimi suffragabantur. ita fiebat, ut ad illos perraro suffragij ius ueniret. Quæ omnia post ciuile bellum, quum rerum Sylla potiretur, & summam imperij teneret, sublata & inducta, in melius emendauit. Nam magnæ sibi curæ fuit, non in colluuiatione omniū, neq; apud exteros nomen Romanū passim uulgaris: ideo populi iussu comitijs centuriatis, singulis municipijs ius ciuitatis, quod antea acceperant, ademit. Quod & Licinia lege & Mutia cauebatur: quippe quum Italiæ populi magna pars se pro ciuibus gererent, Licinius Crassus orator, & Mutius Scæuola pont. max. ut in suum quisq; ius rediret, legè de regendis ciuitatibus tulerunt, quum summa cupiditate ciuitatis Romanæ Italicis populi teneretur: qua lege ita alienati animi sunt, ut principium belli Italicis fuerit. Itaq; ius ciuitatis, quod cum infimis antea promiscuum erat, apud paucos redundans, optabilis fuit. Diuus postea Cæsar medicinam professos, & liberalium artium doctores, præcipui muneris loco, ciuitate donauit. qui quum Nouo comensibus ius ciuitatis dedisset, Marcellus consul id irritum fecit, arreptumq; decurionem Nouo comensum uirgis in foro pulsauit, præfatus ea dedisse uerba, ne se Romanum ciuem aliquando censeret. Marius quoq; legem tulit, ut nisi ex decreto populi, nemini in regione esse liceret. Mox Syllæ exemplo, mille homines Camertes, propter nauatam insigniter operam in bello, ciuitate donauit. Eratq; constitutum, ut qui in numero ciuium Romanorum adsciti, quicq; ciuitatè Romanam populi iussu assequuti fuerant, (ne quid discriminis cum ueris ciuibus foret) pudendas artes & homine Romano indignas, non pertractarent, ac mutatis explosisq; ueteribus nominibus, P. Cornelij, Metellorumq; & Claudiorum, aliorumq; nobilium Romanorum prisca nomina, tanquam ueri ciues & cultu Romano educati, usurparent. Demum Augustus Cæsar uindex maiestatis Romanæ, ne unquam tortus aut uinctus ullo libertatis genere, ciuitatè nancisceretur, edita lege statuit: ipsamq; parcissimè & uelut magnū operaprecium largitus fuit. Quod & Claudius Cæsar prohibuit: nam peregrinæ conditionis homines, gentilia Romanorum nomina assumere ueruit, ciuitatemq; Romanam usurpantes, securi percussit. Sed animaduertendum, non omnes qui in ciuitatem adsciti erant, protinus suffragij ius in tribus habuisse, uel ad magistratus & honores admissos esse: quia nisi ius suffragij à populo his impartiretur, atq; in tribus admissi descriptiq; fuissent, ad dādos honores promouendosq;

Qui ab imperatore ciuitate donatus esset.

Ciuitatè parcissime initio dabant Romani.

Pompeij Strabonis lex.

C. Gracchi lex.

Ciuitate donati raro suffragabantur.

Licinia & Mutia lex.

Lex de regendis ciuitatibus.

Docti ciuitate donati.

Marj lex.

Ciuitate donati, à pudendis artibus abstinebant, & nomina mutabant.

Aug. Cæsaris lex.

Ciuitate donati sine suffragio.

R

Ius Quiritium
cui primo da-
tum.
Municipii ius

Colonie a
municipio
differentia.
Coloniarum
genera.

Libertas

Ius Latii

Privilegium
eorum qui ius
Latii haberent.

Liberalius de
inde civitate
dabant Roma-
ni.
De iure lati-
nitatis vide
elegantem locum
Alc. lib. 1. di-
punct. cap. 11.

magistratus, ius suffragii non habebant: si quidem multis dabatur civitas sine suffragio, plerisque ius Quiritium, nonnullis libertas, aliquibus ius municipii & foederis, pluribus ius Latii: alii tanquam coloni, alii stipendiarii & vectigales habitii, nonnulli spoliis in amicitiam recepti fuere. Quam quidem suffragii latitudinem, sine consulto senatus, solus populus ut beneficium tradebat. Ius vero Quiritium, primum Archagatho medico cum taberna, in compito Acilio datum fuisse legimus: municipii vero illis, qui ex alienis civitatibus adsciti, munerum Romanae civitatis participes erant, nisi quod ad suffragia ferenda, & magistratus admitti non poterant: sicut Fundanis, Formianis, Cumanis, Aceranensis, Lauinensibus & Tusculanis, qui haud multo post, in civitatem admissi fuere. His namque & Campanis equitibus civitas sine suffragio data fuit: quibus postea & Arpinatibus ius suffragii, quod antea negabatur, concessum ferunt. Avagninis quoque civitas sine suffragii latitudine collata est, concilia quoque & connubia adempta, magistratibusque interdictum, praeterquam in curandis sacris. Et quum Puteoli, Salernum & Buxentum, pro eo quod adscripti coloni nomina dedissent, se pro civibus gererent, senatus iudicavit non esse civis. Nonnumquam qui ex municipiis suo iure & legibus utentes, muneris tantum cum populo Romano participes erant, nullis necessitatibus aut alia lege vel foedere adstricti, municipes dicti sunt: sicut M. Cato senex, T. Coruncanus, Caius Marius, M. Tullius, & alii. Tertio, qui ad civitatem Romanam ita venerunt, uti municipia essent suae cuiusque civitatis & coloniae, ut Tiburtes, Praenestini, Pisani, Verulanenses, Nolani, Bobutineses, Placentini, Napesini, Sutrii, Lucenses. Fuit quoque observatum, ut ita recepti, peregrinorum loco non haberentur, sed civium. Et tamen ius coloniae, quam municipii semper maius & auctius fuerit, quod coloni fura institutaque populi Romani, nihil sui arbitrii haberent: municipes vero suis utuntur moribus & institutis, sine imperio populi Romani; tamen in coloniam semel auspiciato deductam, illa incolunt, nova colonia deduci nequit, licet illa existente, novi coloni deduci valeant. Differt tamen colonia a municipio, quia ex civitate colonia alio traducitur, municipes vero aliunde in civitatem veniunt. In quo animadvertendum, plura fuisse coloniarum genera: namque aliae Latinae, aliae civium Romanorum dictae sunt, aliae ex utrisque, nonnullae ex peditibus vel equitibus, quum in agrum bello captum stirpis augendae causa mittebantur: siquidem Bononia, colonia Latina fuit: Mutina & Parma, civium Romanorum: Placentia equites solos habuit Latinos, licet Cicero Placentiam municipium, non coloniam dicat esse. Erat quoque constitutum, ut singulae coloniae annuam pensionem populo Romano penderent, tamen Livius Drusus tri. pl. duodecim colonias sine onere pensionis deduxisse legatur. Fertur tamen populus Romanus llicensibus ob generis vetustatem, & quia autores Romanae stirpis fuerant, plenissimam immunitatem dedisse, ut tutelae curaeque excusationem haberent: Tyrrens vero libertatem, sicut Atheniensibus, & Thessalonicis, quibus etiam diuus Severus ob egregiam fidem Italicum ius dedit. Cyzicenis vero, quum Mithridatico bello ob insignem operam libertatem meruissent, postea Tiberius Caesar, quod insolenter in civis Romanos se gessissent, libertatem ademit, & stipendiarios fecit. Nero quoque universae Aethiopiae libertatem dedit, Graeciamque libera dimisit, & nationes Alpium maritimas in ius Latii transtulit. Ex insulis vero, Cephalonia, Zacynthus, Aegina, liberae fuere. In Africa, Carthago, Leptis, Adruma, Rhodus, Tapus: quae etiam a diuo Severo & Antonino iuris Italici factae sunt. Otho Lingonibus universis civitatem dedit. Ex finitimis, Ostia, Antium, Minturnae, Tarracina, & aliae plures, militiae aliorumque munerum vacatione fungebantur. In Sicilia, quia prima omnium provincia facta est, Mamertina civitas & Taurominitana, foederatae: liberae vero & immunes, Centuripini, Alexina, Segestana, Aletis, & Panormitana. Inter quas, Centuripini & Segestani Latinitatis iura obtinebant. Erat quoque vetus mos, ut qui ius Latii haberent, alios sumere magistratus aut praesides non tenerentur, nisi Romanos civis. Nemaufenses enim quum ius Latii obtinerent, ad aedilitatem & quaesturam aliosque honores, nullos nisi Romanos civis admiserunt. Postea liberalitate populi Romani, ex omni genere, omnique natione terrarum, benemeritos de nomine Romano, quorum virtus emittit, in civitatem adsciscere, & fide ac societate iungere, usus invaluit. Est quoque inter exempla, non stipendiarios modo, sed hostes populi Romani, qui ad nostros imperatores profugerunt,

aut magno usu reipublicae fuissent, qui etiam servos bene de republica meritos, civitate donatos esse. Itaque Tusculanos, Aequos, Volcos, Hernicos bello victos, post victricem civium numero Romanorum adsciscere, suaeque tutelae duxere, & veluti patroni clientes, in fidem ac cepere, cognationeque & hospitio iungere. Sic Iulios Alba, Coruncanos Camerino, Porcios Tusculo oriundos, in senatum acciverunt. Lapsis deinde temporibus, latius hoc ius propagatum fuit, ita ut in Hispania oppida Latii antiquitus donata, undetriginta numerarentur: libertate, sex foedere, tres stipendiaria, centum viginti. In citeriori vero, oppida civium Romanorum, tredecim; Latinorum veterum, octodecim fuerunt, foederatum unum, stipendiaria centum triginta quinque. Inter quas, Pacenses & Emeracenses in Lusitania iuris Italici fuere, in Africa civium Romanorum, quindecim. Denique republica variis casibus agitata, Vespasianus universae Hispaniae ius Latii tribuit. Otho Lingonibus universis civitatem dedit. Claudius vero Caesar, omnes Graecos, Gallos, Hispanos, Britannos, Sauromatas, civitate donare, & togatos videre statuit. Quinctiam non modo in iura civium, sed in imperium saepe externos Romani adsciscere. Primus enim Traianus externus, & deinceps alii ad imperium promoti feruntur. Solon vero Atheniensibus, praeter eos qui sacra & genus aut stirpem antiquissimam haberent, ius civitatis nulli peregrino dari mandavit, nisi ei qui aut perpetuo exilio patria pulsus esset, aut alicuius artis causa cum penatibus & domo Athenas commigrasset. Postea Pericles legem tulit, ut hi soli Athenienses fierent, qui utroque parente Atheniensi civem nati forent: in tantum, ut Eua-goras uix propter multiplicia beneficia, civitate donari meruerit. Qui etiam autor fuit, ut ex non legitimo matrimonio editi, civium non censerentur numero: licet contra legem a se editam, illegitimum filium sibi superstitem, cuius loco haberi voluerit. Deinde inquilini, & adventitii passim in civitate adsciti fuere, coacti, tributum nomine drachmas duodecim quotannis pendere: foeminae vero, sex. Lacedaemonii vero Lycurgi legibus & Thebani, novos incolas & peregrinam stirpem non admiserunt: sed ius civitatis & urbis usum peregrinis interdixere, victosque armis pro alienis arcere. Finitimos tamen, quos Helotas nuncupant, pari iure vixisse, & a Procli & Euristhenis Heraclidibus descendentes, in civitatem adscitos fuisse comperimus. Quinctiam peregrinis Spartam adire, omni tempore non licuit, quod illorum commercia vitarent: quare Deminoxeni, quasi fallaces hospites, dicti sunt. Nec solum Spartae peregrinos & conuenas non admiserunt: sed si quis civis Sparta discedens, apud externos moraretur, capite luebat: quibus nec peregrinari licitum erat, ne versutias & dolos a peregrinis haurirent. Neque aliud Lacedaemoniis & Atheniensibus fuisse fertur exitio, (quamquam multum armis valerent) nisi quod victos bello, oculos haberent, nullosque commercii iure dignos ducerent. Quae de re Phocion Atheniensibus subiratus fuit, quod filium Spartam ad peregrina noscenda instituta dimississent. Tirteum tamen poeta Lacedaemonii civitate donarunt, contra instituta maiorum: quod ideo factum Pausanias ait, nequando illis obici posset, quod peregrino duce usi fuissent. Atheniensibus quandoque lege cautum fuit, ne quis Atheniensium Megaram pedem inferret, multa capitis indicata, quod odio eos prosequerentur perniciali: poenis, si quis vii tempestatis, aut hostium impetu ad eorum litora applicuisset, intra quintum diem abire cogebatur. Carthaginenses quoque adeo peregrinos oculos habebant, ut qui in Sardiniam aut Herculis columnas adnavigabant, mari demergerent. quod de Scythia quoque proditum est, qui adeo peregrinos infectati fuerunt, ut eos omni vitae commercio prohiberent: Anacharsim, quod sacra Graecum more faceret, occiderint. Idem de Scythotauris, qui pro hostibus aduenas immolabant, proditum est. Inter ceteros feruntur Gamphantes in intimis Libyae oris, adeo hostium commercia fugere, ut nulli se peregrino misceri sinant: & Seres, qui coetus & congressus fugiunt hominum, ita ut res precia oculis aestimantes, sua tradant, aliena non emant: sicut arbitrati, iura civium cum peregrinis communicari non oportere. Apud Indos quoque, nisi triduo, hospitem diuertere non licebat, ne civis longo usu dissimiles mores imbueret, & in alienas leges ritusque transferret. In Aegypto quoque apud Busirim & Cynopolim, hospites non diuertebant, neque admittebantur alieni, qui omnibus ferè barbaris mos exoletus erat, ut hospites sinibus pelleret. Claudius quoque Caesar, peregrinos ferè gentilia Romanorum nomina vetuit edicto, Proditum quoque est de Epidauris mixta, quum Illyricos

Ius civitatis
latius propa-
gatum.

In imperium
adsciti.
Athenienses.

Periclis lex.

Lacedaemonii

Melotae.
Inhospitali-
tas.
Dirinoxeni.

Quid Lacedaemoniis & Atheniensibus fuerit exitio, Tirteus poeta

Atheniensium lex.

Carthaginenses.

Scythae.

Scythotauri,
Gamphantes.
Seres.

India.

Aegyptii.
Claudii editum.
Epidaurii.

R n

mores ofos haberent, nec illorum commercia uitare possent, ut se à contagione accola-
rum seruarent immunes, ita cauisse, ut unum seligerent ætate grauem, qui solus ad il-
los penetraret, cum quo commercium haberent, quem poletem dixerunt. Contra uero
Germanis ius hospitij sanctissimum erat, hospitijq; ita enixè indulgebant, ut quæquam
hospitum cum quo mensa fuisset communis & sacrificia, arcere tecto, aut auersari, nefas
ducerent. Idem apud Lucanos, quibus lege cauebatur, ut si quis Sole occaso, diuertentes
hospites notos ignotosq; domo exigeret, κακοξενίας teneretur, multamq; eo nomine
pendere cogeretur. Calabri quoq; hospites comi hospitio benignè inuitant, pira illis af-
fatim apponendo. Traditum tamen memoriæ est, quum inter Megarense & Corinthi-
os de imperio certaretur, captiuos in bello tam leniter habuisse, ut illos uelut hospites
inuicem tractaret, & sine precio dimissos, doryxenos appellaret. Illis em̄ lupiter ξένιου
in præcipuo cultu erat, id est hospitalis. Quare milites cum hostibus extra aciem fami-
liaria iura seruabāt, in acie uero pugnabant uehementissimè. Græcis quoq; dissimiles &
longè dispares libertatis species fuere: siquidem non pari libertate fruuntur, aut uectigali
& tributo premuntur omnes; quippe Tenedij & Hæmij uectigales erant, Chij tributo-
rum immunes & liberi, nauibus tantummodo præstandis obnoxij: Cythera Laconia in-
sula, hoc tantum premebatur onere, ut è Sparta præfectum quotannis acciperet, ad red-
dendum iura. Lacones præter amicorum ministeria, aliud nihil tributi nomine pēdebant.
Vici quoq; circa Babyloniam ad præbenda cibaria canibus regum cogebantur, reliquis
exempti oneribus. Aethiopes uero tertio quoq; anno, binos semodios auri rudis Daræo
regi pēdere dicuntur, ducenos fascesebeni, quinos pueros, & elephantorum dentes ui-
genos. Sicut Colchi centenos pueros, & totidem uirgines, reliquorum tributorum im-
munes. Indi autè æquali omnes premuntur onere: nam quartam fructuum partem re-
gibus annis singulis pendere coguntur. Syri (ut inquit Vlpianus) à quartodecimo ma-
sculi, à duodecimo fœminæ ad quintum & sexagesimum annum, tributa conferunt. Le-
ptis in Aphrica tantum uectigalibus ualuit, ut singula indies talenta Carthaginensibus
uectigal penderet. Sicut ex effossione æris in Macedonia, singula talenta in singulos di-
es Alexandro pendebantur. Et Babylon regi Persarum, singulis diebus singulas argen-
to plenas artabas soluebat. Apud Romanos uero qui populi liberi erant, tributi nihil
conferebant: stipendiarij autem, ad militum opus, stipendia pendere cogebantur: licet
ex Cæsarijs pleriq; uectigalia noua & inaudita propofuerint, ut pro edulijis quæ tota
urbe uenirent, pro litibus atq; iudicijis quadragesimam summæ: sicut Caligula exegit
ex gerulis octauam, ex prostitutis quantum unaquæq; uno concubitu mereret. Vespas-
ianus quoq; uectigalia reuocauit noua, & gratia prouincijs auxit. Alexander Seuerus
bracchariorum, linteonum, citrariorum, pellionum, plaustrariorum, argētariorum, au-
rificum, & aliarum artium uectigal instituit: ex quo thermas quas fundauerat, pluribus
ujsibus ornauit. Antiquis etiam Romanorum, ex agris & noualibus decima seminum da-
batur, uectigalis nomine: nanque aratores decimam frumenti populo Romano pende-
re cogebantur. Tiberius Cæsar centesimam rerum uenalium, in ducentesimam relaxasse
dicitur. Et Nero in initio sui principatus, quo gratiam popularē aucuparetur, quintam
& uigesimam uenalium mancipiorum remisisse, & Traianus uectigal uigesimæ sustu-
lisse. Proditumq; memoriæ est, quum in dubium ueniret, qui liberi essent populi, qui ue-
ctigalij, à M. Antonio publicos tabellarios institutos, ut si in prouincia quispia cau-
sam liberalem diceret, per eos testationes libertatis, & alia immunitatis documenta Ro-
mam ferrent. Minorem uero libertatem, seu mediam, ñ assequi dicebantur, qui manu à
præatore emissi, non Romani ciues, sed Latini nominis tantum ex lege Iunia Norbana fi-
ebant: uel suprema uoluntate domini testamento, si eum hoc expresso manumississet: aut
si inter amicos dextra apprehensum, ad se conuertens, liberum esse iussisset. Hi enim his
immunitatibus, quæ Latinis populis societate & fœdere iunctis indulta erant, funge-
bantur. Nam & in urbe ut Latini cēsebantur, & in castris ut milites ex Latinis colonijs,
non ut externi aut leuium armorum auxiliarij, stipendia merebant. Fuitq; obseruatum,
ut qui ius ciuitatis haberet, si Latinas colonias incoleret, non ideo solum uertisse, aut ius
ciuitatis amisisse putaretur, Et quanuis in Romanis castris, qui militabāt, si qd deliquis-

Poletes.
Ius hospitij
apud Germa-
nos.
Lucani.
κακοξενίας
Calabri.

Iupiter xeni-
us.

Apud Græcos
qui à uectiga-
libus immunes
& qui non.

Romanorū
uectigalia.

Minor, seu me-
dia libertas.

sent, si externi, flagellis & uirgis: si uero Romani ciues forent, uitibus cæderentur: tamē
Luius Drusus & C. Gracchus tribuni, pl. ne liceret quempiam Latini nominis uirgis af-
ficere, sed uitibus, plebiscito sanxerunt, in hac re Latinos populos Romanis coæquates.
Tertiam deniq; libertatem, quam minimam dixere, assequitur hi, qui manumissi, nec ci-
uitatem, nec ius Latij habentes, dedititiorum numero cēsentur: qui nullis priuilegijs ful-
ti, uiuentes liberi erāt, & uelut ingenui, munia publica priuataq; obire, magistratusq; &
cætera dignitatis ornamenta, quæ libero debentur, asse qui poterant: morientes autē, ui-
tam unā & libertatem amittebant: ideo decedentes, neq; testari poterant, neq; post obitū
de bonis disponere, præter patroni uoluntatem, adeo ut eorū bonis, quasi serui pe-
culio, manumissores potirentur. Quod etiam cū Latinæ libertatis hominibus multi cō-
mune dixerunt. Fuere autē dedititij, qui uicti armis, & in fidem recepti, tantum ne serui-
rent, ne ue sub mancipio essent, immunes facti sunt: cuius etiam generis feruntur serui,
qui post admissa crimina, supplicij subditi, aut publicè pro criminibus cæsi, uel in quorū
facie notæ seruitutis impressæ fuerant. Diuq; hæc discrimina libertati & dissimiles spe-
cies fuere: donec sequuti principes, peracti multiplices uariasq; libertates dari, uete-
ribus legibus abrogatis, nouisq; adscitis & cooptatis, exæquato omniū iure, uete-
ritate, ut manumissi apud prætorem, plenam assequatur ciuitatem & libertatem: unde abusus
inualuit postea, deprauatis moribus, ut multi serui per rapinas & furta quæstis pecunijs
libertatem à dominis emerent, statimq; liberi & ciues Romani fierent.

Qui fuerit modus consulendi senatus, & ubi haberi, & quo pacto suffragia ferri solerent, &
quid apud externos. Caput XI.

Senatores à Romulo centum creatos fuisse, qui ob honorem patres, eorumq; pro-
genies patritij dicti sunt: quorum consilio res publica niteretur domi forisq; mul-
ti prodidere. Deinde communicata urbe cū Sabinis & Tatij, idem Romulus ali-
os centum legit in patres, explens numerū ducentorū. Postea Tarquinius Priscus,
in orbitate senatus legisse centum alios fertur, minorū gentium appellatos, tametsi à Bru-
to familias minorum gentium inuentas nonnulli credant. Primus enim Valerius Publicus
amplissimum ordinem auxit, quatuor & sexaginta supra centum ex equestri ordine in
concilium cooptatis, ita ut trecentorum numerum faceret, qui adlecti dicti sunt. Quos
enim post exterminatos reges, ætate graues, spectataq; probitatis uidebant, senatui tan-
quam grauissimo sanctissimoq; concilio adscribebant. Quibus quum alij in locum de-
cedentium successi, & in senatum literis adscripti essent, conscriptos uocarūt, modo plu-
res, modo pauciores, ita ut frequens senatus, & quicquid erat patrum, ex ferè trecentis
senatoribus constaret. Et quū Iulius Cæsar supra mille senatores, belli casibus immi-
to ordini adsciuisset, Augustus Octauius selectos & perpurgatos duab; lectionibus, re-
motis indignissimis, in pristinū decorē reuocauit. Hiq; ueluti p̄sides & reipu. custodes,
tantæ autoritatis fuere, ut si populus regē aut magistratū quēpiam iussisset, id sic ratū fo-
ret, si senatus autor fieret. Leges quoq; à populo latæ, haud aliter ratæ fuerūt, q̄ si patrū
consensu approbarētur. In reliquis uero ita præscripta senatus potestas erat, ut iudicij
populi autoritate senatus rescindi nō posset. Athenis uero senatus fuit quingentorū, q̄ unā
cū tribunis & quæstoribus, senesq; cū iunioribus, de rebus singulis decernebant. Postea
areopagita sanctior senatus à Solone delectus est: quorū cōsilio librata moderatione, ci-
uitatis iura seruabantur, bella indicebantur, lites explicabantur. Nonnunquam eumolpi-
dæ & præcones publico concilio præfuere. Maximum uero, à mille & quadringentis
gerebatur, cui Arnophoron dixere nomen: in quo unā & senatus & populus aderat. La-
cedæmoniorum senatus ex duodetriginta senibus constabat, qui nisi sexagesimum im-
plessent annum, in senatum adscribi non poterant. Apud Epidaurios centum octoginta
rempub. administrabant, ex quibus nobilissimos populariū deligebant senatores, quos
artinos uocabant, & conipodes. Carthaginensibus pro senatu præfuere seniores, non-
nunquam iudicum ordo, qui perpetuus erat magistratus, & nunquam nisi cum uita de-
sinebat. Cato apud Uticam trecentorum concilium legit: Massilienses sexcentos, quos
thymuchos appellarunt: ex quibus quindecim principes, tres præsides erant, autoritate

Externi mili-
tes, uirgis, Ro-
mani uiribus
cædebantur.
Minima liber-
tas.

Dedititij.

l. 7. C. de lati,
liber. toll. &
li. 7. C. de de-
dit. liber. tol.
Manumissores
plena liber-
tas.

Patres centū,
Patritij.
Patres ducēti
Patres trecēti

Patres mino-
rum gentiū.

Adlecti.

Patres cōscri-
pti.

Senatores.
Ro. 100, Jul.
Cæsar.
Augu. Octa.
senatus auto-
ritas.

Athenis quin-
gentorum.
Areopagita.

Eumolpidæ
&

Præcones,
Arnophorū,
Lacedæmonū
senatus 28,
Epidaurij,
Artini.
Conipodes.
Carthaginen-
ses
Veientes,
Massilienses,
Thymuchi.

& opibus longè primis: nemoq; thymuchos fieri poterat, nisi qui iustos filios haberet. In Gnido sexaginta præfuerunt ex optimatibus, amnemes appellati, ad quos de rebus maximis referebant: qui uero sententiam rogabat, aphester dictus est. Achaï commune concilium, arnariion uocatur: qui de rebus publicis consulturi, in Iouis luco Aenarion coibant, cui decem præsidebant, quos demiurgos uocatos ferunt. Sicut Bithyni & Galatæ concilium trecentorum, in locum Dryminetum aduocabant. Apud Argiuos octoginta uiri. Idem apud Mantinenses. In Elide autem, sexaginta senatus uice fungebantur. Cretenses decem habuere præfectos, qui de rebus maximis decernebant. Apud Bithynos minorè annis triginta, in senatū adsciscere non licet. Aetolorū concilium multiplex fuit, quod apocletum nuncupant. Maximū uero Crotoniatæ concilium erat, nec facile explicatu, & turbulētā confusionis, in quo si quid consulto statuendum erat, mille delectos consulebant uiros, ubi præ tumultu minus decerni quicq; lege poterat. Sicut apud Seres, maximus ordo ex quinq; millibus cōsiliarijs fiebat, qui in apparatu belli elephantē singuli præstare tenebantur. Q. Hortensius tribunus pl. deinde Philo dictator legē tulere, ut plebiscita oēs Quirites tenerēt, utq; leges à populo latæ, ritè promulgatæ non essent, nisi post initum populi suffragiū, patres autores fierēt. A primo uerò urbis ortu, post exactos reges, de nulla re populus iudicasse, aut suffragia tulisse traditur, nisi ex cōsulto senatus. Prius enim iubebat populus, deinde cōfirmabat senatus, quod æuo subsequente fieri desitum est: nam de his quæ plebs sciuit, non senatus, ut prius, iudicabatur sed deprauato usu, de his quæ senatus cognouerat, populus iudex erat: quod à Lacedæmonijs seruari meminimus, ut sententiam, quam senatores regesq; censuerant, populo decernēdi corrigendiq; facultas foret, iubente Lycurgo, qui cooptadi senatus, & legendi quos uellet magistratus, ius populo dedit. Contrā Athenienses, iubente Alcibiade: nā omne regimen & summam imperij à populo ad senatum transulere. Sylla quoq; dum rerum potiretur, trecentos legit senatores, sanxitq; ut nisi ex consulto senatus, nihil ad populum ferretur. Erat igitur senatoris officium, tam de promouēdis magistratibus, prouincijsq; administrandis, quam de bellis, triumphis, supplicationibusq; decernēdis, deq; præsidibus in prouincias, & auxilijs summittēdis, de lege, de fœdere & pacationibus, ac tota gerēda repub. liberè sentire, ac fortè constantemq; sententiam dicere. Neq; enim in administranda repu. gerēdoq; imperio, quicq; bello uel pace decerni poterat, nisi patrū autoritate & decreto senatus. Quippe senatū de rebus omnibus decernēdi libera facultas erat, nisi in magistratibus creandis, & legibus faciēdis, aut si in hostes arma mouēda, uel à bello recedēdum, pacesq; & fœdera ineunda foret: tūc enim sine populi iussu, senatum nihil sentire uel decernere posse liquet. Prouinciarum tamē decernendæ, imperatorisq; deligēdi iudicium, atq; ararj dispēsandī munus, ad senatū sine populo semper spectasse, nemo dubitauit: tametsi populum Romanum contra senatus decreta, prouincias nonnunquam demandasse legamus. pacta quoq; sponsonesq; iniussu populi facta, & si per senatum postulata aut consules, populum non tenere, nulliusq; roboris esse haud dubium est. Senatores quoq; uel à dictatore, legēdi senatus causa, uel à cēsorib; seu triumuiris, qui ius legēdi senatus habebant, & eos ex gēte patritia, Romanos primicius, summa dignitate & amplis honoribus functos, legi & cooptari solitos inuenimus; deinde, ex ordine equestri: postremo, plebeios & ultimæ sortis, per gratiam & libidinē, cēsus habita ratione, non morum: nonnunq; libertinorum filios. Appius enim Claudi' Cæcus, dum cēsuram ageret, filijs libertinorum in senatum adscitis, ordinē inquinasse dicitur primus. Nec longo post interuallo, exteræ gentes & transalpinæ nationes, senatorum iura in urbe adipisci, & in senatum admitti meruere. Primiq; Hedui, qui iura fraternitatis cum Romanis habebant: deinde alij illorum exemplo admissi in senatum, & ius suffragij habuisse feruntur. Nero uero, quanuis præceps & furibundus, libertinorū filios diu in curiam non adsciuit, admissosq; gradu deiecit. Augustus Octauius tanti senatores fecit, ut singulos nominatim sedentes in curia salutaret: & discēdens, nullo se mouente, uale diceret. Vespasianus quoque non oportere maledici senatori, remaledici autem ius esse respondit. Alexander Seuerus imperator nullum in senatum admisit, neq; latiaclauū ademit, aut poena affici passus fuit, nisi de cōcilio senatus,

Cnidi.
Amnemes
Aphester.
Arnariion.
Demiurgi
Bithyni.
Galatæ.
Argiui.
Mantinenses.
Elienses
Cretenses.
Aetoli.
Apocletum.
Crotoniatæ.

Seres.

Q. Hortensius
Philonis lex.
Senat' autoritas.

Lacedæmonij

Athenienses.

Senatoris officium.

Populi prerogatiuum.

Qui & quomodo senator res eligebantur.

Appi' Clau. ordinē senatoriū inquinauit.

Exteri in senatum admissi.
Senatorū honor.

Quod diuus Nerua & Hadrianus iurauerat, se nunquam senatorem, nisi ex consulto senatus, puniturum: qui cum libertum suum inter duos senatores medium ambulantem uidisset, misit qui illum colapho caderet, indignum arbitratus, præripere illis honorē, quorū poterat esse seruus. Tantæq; dignationis habiti sunt, ut Tiberius Cæsar illis quandoq; assurgeret, & de uia decederet. Claudius quoque tanti senatores fecit, ut de maiore negotio acturus in senatu, medius inter consulum sellas tribunitio subsellio sederet. Contrā, Heliogabalus uniuersum senatum adeo flocci fecit, ut senatores omnes urbe expulerit, illosq; seruos togatos esse dixerit. Qui tamen nō statim, ut in senatum lecti erāt, ius suffragij habebant: siquidem qui in postremis scripti fuerant, neq; suffragari, neque per se censere aliquid poterant: sed in sententiam quam princeps in senatu dixisset, ire oportebat. Si qui tamen præturam censuramq; aut alios magistratus nō senatores gesserant, ius propterea suffragandi, aut in curiam eundi non habebant. Nō enim quia prætor aut quæstor fuerat, ideo in senatum admitti, aut publici concilij particeps fieri poterat: neque is senator, cui abrogatum imperium fuisset. Si quidem Lucius Cassius tribunus plebis, C. Mario & L. Flacco consulibus, legem tulit, ut quem populus damnasset, is de gradu deiectus, ius in senatum ueniendi, aut suffragandi nō haberet. Senatores quoq; qui honoribus functi essent, quicq; curules gesserant magistratus, curuli sella in senatum & curiam uehi, & cum sceptris, si duces aut uiri consulares fuissent: qui uerò non gesserant, pedibus ire in curiam, & quod uidebatur è republica, censere: & ideo pedarios nuncupari perspectum est: qui tametsi in senatu deesse non solerent, cum de triūphis aut supplicationibus agitur, tamen si cum senatus cogendus foret, ad cōsulis edictū non conuenirent, aut cōtumacius parerent, pignoribus & multa plectebantur. Si qui tamē senatores quintum & sexagesimum annum ætatis excessissent, eos cogi inuitos, aut contumaces pignore uel pecunia plecti nō decebat. Senatori enim sexagenario ad eam ætatem in senatum non uenisse, nulli fraudi fuit: semper tamen in senatum frequentē uenisse, & fortem sententiā dixisse, boni senatoris est habitū. Fertur uerò Cato iunior, tametsi annis grauior esset, cum in eo uigeret uis ingenij consilijq; nulla re, nulloq; negotio adduci potuisse, ut in frequentem senatum uenire moraretur. sicut de Nicia ferebatur, qui assiduus semper in Atheniensium senatu erat. Tametsi senatores plerunq; in senaculo stationē habere, & inde citato gradu, nō expectato edicto, in curiam ire solitos legamus. Sed animaduertēdum, non cuiuscq; cōuocandi senatus uel consultū faciendi ius potestatemq; fuisse: quia solis magistratibus, qui uocationem prehensionēq; habebant, ut dictatori, cōsuli & p̄tori, aut tribuno plebis, tribunoq; militari, uel urbis p̄fecto aut inter regi, cōuocandi senatus ius potestasq; fuit. priuatis enim hominibus aduocadi senatum facultas non dabatur. Neq; in loco prophano senatores cōuenire ad consultandum, sed in loco augusto & sacro, & ubi deorum templa essent. Neq; ante lucem uel post occasum diei factum senatusconsultum, ualere aut ratum esse liquet. Deberetq; prius auspiciari, & ab ingressu hostias immolari apud aram illius dei, in cuius templo conuenirēt: quorum exta tribunis ararijs uenire mos erat: uel, sicut Augustus censuit, thure & mero supplicare, ut rite senatus consultum fiat, exemplo Atheniensium, qui omnibus publicis cōcilijs mantes sacerdotes, qui sacra facerent, adhibebant: & Lacedæmoniorum, qui senatui semper augurem adesse uoluere. Senatusq; consultum uel per singulorum sententias exquisitas, & per calculos cōiectos in urnas, quum de quoquo negotio quid quisq; sentit consultitur, & suo loco rogatus sententiam dicit, aut quū uerbo assentitur, fieri adnotatum est. Et in perrogandis sententijs, post relationem consulis, debere à consulari gradu incipi, & principem in senatu aut consulem designatum, prius, deinde ordine reliquos rogari. Nonnunquam obseruatum est, ut ex consularibus æuo maximi rogarentur primi, deinde inferiores: iuuenes uero uix rogari, quasi pudor esset, iuuenem sene sapientiorē uideri. Et si certaretur sententijs, nec satis liqueret, tunc uel differri consultationē, uel si duæ senatū distinerēt sententiæ, cū aliud alij cēsant, id quod senat' maxima pars decerneret, id ratum fieri: aut si nō probaretur, sententiā diuidi: hoc erat, ut si plures causæ in disquisitionē uenirēt, ut de singulis referatur, postulare: & quod in parte placeret, id sequi: uel per discessionē, tūc cū unius exquisito uoto, cæteri q; in suffragio

Senatorū contemptus.
Senatores electi nō statim suffragabantur, sed in sententiam ibāt.

L. Cassi lex.

Pedarij senatores.

Senator sexagenarius ore reip. exemptus.
Cato iunior.

Nicias.
Senaculum.
Qui senatum conuocabāt.

Vbi senatus haberetur, et quando.

Auspicato.

Athenienses.
Lacedæmonij

Senatusconsultum.

Vbi sententiæ certaretur.

Diuidere sententiam.
Per discessionem.

um ituri erant, in illius sententiam pedibus irent, uel si manum porrigerent, aut cum de scripto sententiam dicerent. In quo id fuit traditum, ut de diuinis rebus prius, & de re publica infinite, aut singulis rebus finite, ad senatum referatur, si quid publici priuatiq; negocij foret statuendum. Nonnunquam licuit senatori, priusquam ordine sententiae rogarentur, postulare, ut extra ordinem de republica dicere liceret. Apud Athenienses uero in frequenti senatu pro cuiusq; aetate sententiae rogabantur. Regibus autem Lacedaemoniorum binos calculos ponendi, cum sententiam dicunt in senatu, facultas erat; tertium uero, si quid pro se decerni uellent. Graecis & plerisque gentibus fabis suffragia dabantur. Syracusanis nemo sententiam dicit rogatus, sed ut quisq; aetate & honore anteit, ita sua sponte quid sui consilij sit, in medium affert, non rogatus: aut si tacent omnes, forte dicere coguntur: quibus in usu erat, ut in concionem prodituri, per literarum elementa forte educerentur. Quare Dionysius proditurus, cum M fortitus fuisset, futuram sibi monarchiam cauillatus est. Lycurgus uero, cum essent adoluscentes loquaciores, & in concilijs obstreperant, cauit edicto, ut nemo in foro, nec in publico confesso diceret, nisi rogatus. Apud Heduos fuit constitutum, ut qui in senatu sententiam dicit, ex eadem familia rogare neminem possit, quid esset sententiae & opinionis suae: proditumq; memoriae est, Germanos concilio coacto, si quid quod minus placeret propositum esset, murmure & fremitu dissentire, & sententiam aspernari: si quid uero complacitum fuisset, frameas & tela concutere, sonosq; armorum & tripudij approbare. Macedonum quoque fuit mos, ut in publica consultatione si quid improbarent, hastis scuta quatientes obstreperet, & auerfareretur. Lacedaemonij summis clamoribus agunt, nec calculis sententiam dicunt, nec admurmuratione suffragia ferunt: aut si cuius partis clamor contentior esset, ut non facile dinoscerent, in duas partes suffragatores transire iubent, ut quae pars maior esset, animaduertent. Apud quos usu receptum erat, ut singuli in concionibus baculum ferrent. Belgae uero contra: nam si quid publico concilio statuendum erat, miro silentio decernunt; si quis autem fremeret aliquo concionante, parte uestis multabatur. Gallis & Germanis, ut in publicis consultationibus armati conueniant, & quid factio opus sit decernant, in more fuit: & si tumultuarentur, silentium sacerdotes indicebant. Apud Tyrios secus: apud quos si quis cum telo concioni interesset, capite luebat. Id tamen Atheniensibus fato datum erat, ut abusi ingenio, si quid publico concilio decernendum foret, in deteriore parte plerumque stant, semperque quod in discrimen adducit, consilium sequantur. Quare uerbum Anacharxis fuit, sapientes in concionibus sententiam dicere apud Graecos, stultos uero iudicare. Persarum uero mos fertur, inter epulas, postquam uino incaluerant, haud secus quam reliqui in concionibus, conciliu habere, & de rebus maximis decernere. Sed tamen non idem semper ordo rogandi senatus fuit: siquidem modo primus rogabatur, qui princeps lectus erat in senatu a censoribus. Is autem legi debebat princeps senatus, qui ex censoribus uiris, qui censuram antea gessissent, antiquior superuideret: nonnunquam consules designati, aut uiri consulares a quo maximi, summis honoribus functi: saepe aliqui extra ordinem a consulibus studio & necessitudine ductis, rogabantur primi. Obseruatumque fuit, ne quem citra consularium locum extra ordinem primum consul rogaret. Quem tamen ordinem rogandi sententias, Calendis Ianuarijs seruari coepit, is toto anno perpetim seruabatur. Diuum tamen Augustum sententias de maiore negotio, non ordine nec more, sed prout libuisset, rogasse ferunt. Germani uero pro aetate & nobilitate in concionibus audiuntur primi, si qua consultatio foret. Rogabant ergo sententiam consules, quiq; senatui praerant, patres qui concilio aderant: ipsosque dum de re quapiam consultant, dumque differendo altercandoque sententiam dicunt, quicquid est fide sua ducerent, stantes esse oportere: post uero sententiam, assidere. In quo fuit prohibitum, ne poplites alternis genibus imponent; quod eos esse ociosos, & non praeparatis animis designaret. quod Athenis quoque seruatim meminimus, ut pracone pronunciant in theatro uel curia, stantes singuli decernant, quid suae opinionis foret. Ius tamen senatori erat, ut rogatus sententiam, perpetua oratione & quam uoluit diu, dicendo diem absumeret: adeo, ut nonnullos horis septem, plerisque dies totos concionem in senatu habuisse tradant. In foro autem lege cauebant, ut sex horae accusatori, reo uero darentur

Athenienses, Reges Lacedaemonij, Calculis, Fabis, Mores rogandi sententiam apud diuersos,

Lycurgi editum.

Hedui.

Germani.

Macedones.

Lacedaemonij

Belgae.

Galli & Germani, Tyrii.

Atheniensium fatum.

Anacharxis dictum, Persarum.

Diuersus ordo rogandi senatus, Princeps senatus.

Germani.

Consules & patres aetate rogandi sententiam rogabant.

Sex horae accusatori, reo aut nouem constituta.

tur nouem, ne paucioribus clepsydris tempore praescripto praecipitarent causas. Ex quibus nonnulli, ne orationes praemeditatas memoriae mandarent, nimiumque in eo tempore absumerent, descriptas conciones a libello legerunt. Postea Cn. Pompeius, quasi frenos eloquentiae dedit, ex quo tempore intra paucissimas, neque ultra tres horas, perorare cogebantur. Nam duae horae accusatori, tres reo dabantur, unaque die ab accusatore, & reo perorari iussum: quia multi data opera, in seruum rem trahebant, tempusque diffundebant, rebus non definitis. Si tamen aliquorum opinioni assentiri uellent, poterant etiam sedentes, illi opinioni cui uisum erat, studio & uoluntate accedere. Ius tamen fuit senatori, a sententia quam semel dixerat, si probabile quid contra afferretur, deduci: aut si ambigua foret, nec facilis explicatu, illam interpretari. Id tamen notatum est, parum fuisse in senatu, breuiter censere & recte sentire, nisi facunde sententiam tueretur, & argumentis firmaret. Post omnes uero rogari, & nouissimum dicere sententiam, ignominiae loco est habitum. In qua re succurrit annotare, quod literis proditum est, Marcum Perpennam & Lucium Volusium Saturninum, omnibus quos in senatu sententiam rogauerant, superstitibus fuisse. Cumque antea senatus consulta pro uoluntate consulum supprimerentur, uel enunciantur: postea a Lucio Valerio & Marco Horatio consulibus statutum fuit, ut amplissimi ordinis decreta ad aedem Cereris ab aedilibus deferrentur: demum, ut in ararium deponerentur. Quod etiam Augustus cauit, ne senatus acta publicarentur, ne ue magistratus, deposito honore, statim in provincias mitterentur. Ex his tamen quaedam fuere tacita senatus consulta, quae palam enunciare non licebat, quae in sanctiore senatu & concilio arcano, tanquam in recessu semoto seruantur: quibus decernendis neque scribae, neque serui publici intererant, ne communicatio consilij foret: cauebaturque, ne quis enunciat. Apud Carthaginenses uero triginta senatorum principes, sanctiori concilio & arcanis negocijs praepositi erant, quae tanquam caeleste arcanum, dici non potest, quam alto silentio obtegerentur. Qui etiam sanctior senatus Athenis fuisse proditur, sine cuius concilio aliquid grauius decerni, aut ferri ad populum, Solonis lege uetabatur. Syracusani autem sanctiorem senatum non habebant: sed si quid arduum & perdifficile imminere, solius Thimeleonis summi ducis uelut sancto arcanoque concilio, iudicio decernebant. Aetolis Apocleti, sanctissimum & arcanarum rerum concilium: quorum consultatione, si quod iustaret periculum, decerni oportebat. Caesarum uero temporibus, decreta senatus, quae ad principem pertinerent, non arcano senatui, sed libris elephantinis mandabantur: qui summa cura in Vlpia bibliotheca, ut essent perpetuo monumento, seruantur. Quae quidem arcana patrum concilia, quanto silentio obtegerentur, illud argumento est, quod Q. Fabius Maximus, cum de tertio Punico bello, quod in arcano concilio decretum erat, Crasso in itinere obnunciasset, a senatu grauius increpitus & conuictus affectus fuit. Alia uero consulta, quae tacita non erant, postquam mature statuta fuerant, de concilio sententia in concione, quae pro uestibulo curiae obuertebatur, recitari & publice edi poterat. Erant igitur senatoris insignia, tunica & purpura & laticlauius, ius spectandi in orchestra & epulandi publice, tam in epulo iouis in Capitolio, quam ludorum causa. Qui quidem laticlauius propria uestis senatoris erat, qua senatus dignitas & amplissimus ordo notabatur. Nonnunquam senatoribus uti penulis, quanquam tenuissimo cultu forent, indultum fuit: quippe Alexander Seuerus imperator, ut senatores ingrauescenti aetate, frigoris causa penulis uti possent, priuilegio indulgit: saepiusque alijs insignijs uti licere, datum est. Nam Gaius Duillio, qui nauali praelio Carthaginensium classem fudit, praeter curulem sella, ut quoties a cena rediret, funale praeretur, & tibicen praecineret, concessum fuit. Et Marco Valerio Volesii filio, quod Sabinos fudit fugauitque, & castris exiit, locum in circo ad spectandum cum sella curuli sibi posterisque permissum nouimus. Lucio quoque Metello, quoque oculis orbam senectutem egit, ut quoties in senatum iret, curru ueheretur, fuit pro munere datum. Nonnunquam antiquior sententiae dicendae locus, toga, praetexta, sella curulis, ius imaginis, in memoriam posteritatis, & in ueste purpurea spectandi, pro magnis officijs in rempublicam senatoribus munera data sunt. Tantaeque dignationis fuere seque quis temporibus, ut in oppidis per loca & coeuentus umbraculis uterentur, indultum sit. Mox sequenti Caesaris, eius ordinem amplissimis honoribus honestarunt, praecipue Alexander Se-

Conciones a libello legere.

Sex horae accusatori, tres reo concessae. Sedentes aliorum opinioni assentiebatur Senatoris ius

Nouissimum sententia dicere.

Senatus consulta in ararium deposita.

Tacita senatus consulta, Sanctius concilium.

Sanctior senatus. Solonis lex.

Apocleti.

Decreta senatus ad principem pertinentia.

Senatus consulta non tacta.

Insignia senatoris & uestis laticlauius.

Penula.

Insignia alia atque alia concessa bene de re publica meritis.

Umbracula senatorum.

Argentata
rheda & car-
ruca.
Ordo patrii
atus.
Mulieres se-
natum adire
vetabantur.
Senaculum mu-
lierum.
Mesa fedit in
senatu.

uerus, ut dignitas conspectior fieret, argentatis rhedis carrucis q̄ senatori uti permisit; utq; sanctior reuerentiorq; ordo putaretur, ex senatorib' illos, qui principali dignitate insignes forent, in ordinem patriatus, quæ maior ampliorq; dignitas habetur, multos adsciuit & prouexit. Sed hoc post multas ætates nouissimo inuento. Fuitq; lege sancitū, ne mulieres cuiusuis negotij causa senatum aut curiam adirent, nisi quod Heliogabalus senaculum mulierum in colle Quirinali constituit primus: qui præter mores institutaq; maiorū, ut in ordine senatorio mater admitteretur à senatu, peruicit: sicut de Mesa Varia eiusdem Heliogabali auia, proditum est: cui tributum ferunt, ut foemina in senatu sederet, patres consuleret, & sententiam diceret, cæteraq; senatoris munia obiret. Quod de Xerxe autores tradunt, qui in arcano concilio, cum delectos Perfarum proceres consu- leret, Artemisiam sæpe ad consultandum accersuit, cuius sententiam sequutus fuit. Antea uero, Claudij & Neronis tempore, cum non pro dignitate uideretur Agrippinā patrum cōsultationibus admitti, decreuere patres, ut à tergo abditi foribus staret; uelo difcreta, quod uisum arceret, aditum admitteret. Lacedæmonijs uero mulieres adhibere publicis concilijs, illasq; frequentī curia in exequendis negotijs socias assumere, usus erat: apud quos foeminae arbitrio decernuntur multa. Idem apud Germanos, ut ubi plurimum negotij sit, foeminarum consilijs regatur: quarum pleraq; ut deas colunt. Neq; omittendum quod de Troglodytis traditur, quibus tanti exempli fuere mulieres, ut in conspectu bellorum, matronarum inter cursu infestas acies dirimant, adeo ut ipsis intercedentibus, præliari ducerent nefas. Quod etiam apud Germanos frequēs fuit, ut illarum foeminae, quas plurimas in castris habebant, labentem sæpe aciem restituant, aut infestissimos animos concilient. Celtæ uero & Galli, non solum mulieres concilijs admittunt, sed quicquid est contentionis, foeminarum iudicio decernunt: ita ut intestina sæpe odia illarum interuentu sedasse feratur. Proditumq; memoria est, in foedere cum Hannibale & Gallis icto cauere, ut societas staret eo iure: q̄ si Carthaginēsis aliquod admissum pateretur à Gallis, eius rei iudiciū penes Gallicas mulieres foret: si uero Gallus à Carthaginēsi, penes magistratum Carthaginēsem cognitio esset. Vtq; pueri prætextati cum parentibus senatoribus, boni exempli causa, in senatum uentitarent: quod post Papyriū Prætextatū, ne quis in senatu gesta enunciaret, longo exinde tempore fieri desitum est. Neq; illud prætereundum, memoria datum fuisse, legatis exterisq; gentibus in senatum admissis, Romanos consules nisi Latine responsa dare consueisse. Quibus admissis, more tradito à patribus, potestatem si quid uellēt, senatus faciebat. Græci uero concilio indicto, per præcones, si quis qd peteret, enunciabant: sicut Atrebatēs & Bellouaci, tubarum cantu concilium aduocabant. Si quid uero proprio sermone loqui uellent, his in senatum admissis, interpretes dabantur: per quos quæ opus erant proponebant, per eosdemq; consulta senatus & responsa accipiebāt. Et tamen Molo rhetor in senatu Græce declamasse dicatur primus, Tiberius tamen adeo Græcum sermonem osum habuit, ut in senatu nescio qd Græce prolaturus, ueniā petierit. Et Claudius Cæsar, Græca prouinciæ principem, quod Latine nesciret, albo iudicium erasit, & peregrinarum misit. In ualuitq; mos, ut mense Februario usq; ad calendas Martias per consules designatos, senatus legatorum audiendis postulatis, & sociorum querimonijs quotidie detur: ne tædio aut longa expectatione & mora frustrarentur: quæ quidem decreta senatus, in prouincijs quicq; suas, cum singulis actis referebant. Illud quoq; satis constat, censum senatoriū ad nummos octingentorū millium olim fuisse: quē Cæsar Augustus & sequuti principes ad duodecies centies sestertium auxerunt: & ne quis eorum inops aut egens foret, illos largo uatico & magnis muneribus prosequuti sunt. Tiberius uero, præter q̄ censum senatoriū iuuit, & honestam paupertatem innocentium subleuauit: prodigos tamen & egentissimos, uel senatu mouit, aut loco cedere coegit. Fertur tamen Claudius laudasse illos, qui ob rei familiaris angustiam senatorio ordini sponte cessissent. Et Nero senatoribus q̄ tenui re familiari essent, annua salaria statuisse: & Marcus Antoninus Philosophus, ut senatores peregrini quartam bonorum & fortunatum saltem in Italia possiderent, lege sancisse. Quoties que ambo consules adessent, senatum unius iussu conuocari non licuisse: quodq; comitialibus diebus ex lege Pupia, aut retris & nefastis, seu cum

Antonini Phi-
losophi lex.
Quando sena-
tum non ha-
bere decebat
lege Pupia.

tonuisset, aut uentorum procellæ tempestates ue fuissent, senatum haberi non decebat. His tamen comitialibus qui Quirinalia sequuntur, senatum non impediri nonnulli putant: id quod Athenis quoque & Syracusis præcipue obseruatum fuit. Nam terræ motu facto, aut tempestate ingruente, cōcilium differri oportebat. Fuitq; adnotatum, post horam decimam, nouam cognitionem causæ in senatu haberi non licere. Neq; patrum decreta in ærarium ante lucem deferri posse, quod senatusconsulto, Tiberio postulante, uetabatur, quo tempore comitia è campo ad patres translata fuere, quum ad eam diem, etsi arbitrio principis niterentur, plura tamen suffragijs tribuum fierent. Augustus tamen Octauius, ut bis in mense legitimus senatus haberetur, calendis scilicet & Idibus, edicto cauit. Ac nisi exacto quarto & uigesimo ætatis anno, in senatum quempiam admitti non licere, præter admodum paucos, quibus ob egregiam uirtutis indolem, hoc à senatu indultum fuit. Tamen Augustus, quo celerius liberi senatorum senatui assuescerent, iuuenibus post uirilem togam, protinus laticlauum dedisse, & curiæ admisisse feratur. Fuitq; uetus constitutum, ut adulescentes senatorum filij, primo flore ætatis, parentes & necessarios in uestibulo curiæ operiant, illosq; senatu egressos, domum reducant & comitentur. senatoribusq; ad plebem transire, & iura patrum amittere, & plebeia subire licuisse, quod præter Marcum Manliū, qui primus à patribus ad plebem defecit, alijs pluribus datum & permissum fuit.

Que origo fuerit sacrorum Lupercalium, & quomodo celebrari, quandoq; coli solerent, & quam uaria deorum effigies fuerint. Caput XII.

DE origine Lupercalium, diuersa ab autoribus prodita sunt: quippe à Romulo & Remo, postq̄ Numitore auo occiso, Amulio regnū restitutum est, ipsi q̄ condēda urbis locū in regionibus, in quibus geniti educatiq; erāt, nacti sunt, sacra eiusmodi instituta ferunt, quū capti epulis & uino, incincti pellibus hostiarum, per luxum & lasciuiam currerēt: quæ inuim uocauerunt. Multi ab Arcadibus, qui cum Euandro in hæc loca uenerant, hoc solenne ludicrum in honorem Lycæi Panos alatum fuisse autumant. Sunt qui putent Romulum & Remum, quū Fauno sacra facerent, clamore pastorum excitos, quorum oues abactæ erant, in latrones præda onustos incurrisse nudos, prædamq; detraxisse: qua postquā potiti sunt, sacra instituisse, ut nudi iuuenes, incincti pellibus, per ludū & lasciuiam currerēt: ex quibus alij Fauiani, nonnulli Quintiliani dicti. Quod sacrum expiationis causa inuentum, ad inferos pertinere, argumento est, q̄ mense Februario, hoc est, xv. calendas Martias, quo populus purgatur, & inferorum placantur manes, hoc sacrum celebrari tradant: quod q̄ lunoni februatæ tunc sacra fiant, cuius feriæ Lupercalia sunt: in quo licet antea adulescentes passim currerent, postea Augustus Octauius, dum pudori consultum uoluit, ne imberbes cursitarent, decreto sanciuit. In eo quoq; capræ immolantur candidæ, quæ solennis uictima in Lupercalibus habetur: quibus immolatis, uiri honesto loco nati, quos Lupercos dicunt, duo ibi sisterent, quorum frontes & ora cultro sanguine hostiarum infuso, inuicem intingerent: mox lana lacte madida sanguinem detergerent, quib' de more in risum effusis, dum cachinnant, tergora in lora inciderent, nudiq; & uncti, amicti caprina pelle, in orbem discurrerent, uultu hilari usq; ad ineptias, obuiāq; turbā eisdē loris impeterēt. quare Crepi dicti. Obseruatiq; ut à sicu Ruminali, ubi Romulus & Remus expositi fuerant, cursum inceperant, concitoq; gradu per urbem uaderēt: quibus mulieres occurrere, & palmas feriendas præbere assuerant, foecunditatē & partus facilitatē propterea sibi dari arbitratæ. Quod sacrum in palatino mōre, ubi Panos tēplū fuit, colebatur: cuius simulacrum caprina facie, rubro colore, hirtis cornibus, pectore sideribus radiatē, infima sui parte hispida, & caprino pede fuit: altera manu fistulam tenens, altera pedū incuruum. In cuius etiam sacris canē immolari tradunt: quippe Pan magnū & sanctissimū habebatur numen. Aegyptijs enim ex octo dijs habetur maximus: qui & Iouis simulacrum arietis facie effinxere. Mendēsī Pana summis percolunt honoribus, adeo ut hircum pro deo colant, mulieresq; cum hircis coire dicatur: caprarūq; maximo in honore sint. Apud Thebanos arietes tāti fuere, ut nō macerētur, sed essent sacrosancti. Arcades Pani & Ioui Lycæo stata die, humana uictima sacrificat: in cuius tēplo umbras non ca-

Edictum Augusti.

Senatores domum reduci per filios & cognatos.

Lupercalia:

Lupercalia ad inferos pertinent.

Ceremonie Lupercalium.

Luperci.

Crepi Luperci.

Panis simulacrum.

Panis numen maximum. Iouis simulacrum.

Aula animallium asylum. Dianæ Actoliæ lucus.
Mænali.
Bœotiq; perdicæ.
Veiovis simulacrum. Apollinis.
Veiovis templum. Iuno sospita.
Simulacris deorū uincta annexa. Saturni effigies. Osiridis. Serapidis.
Solis.
Isidis. Iouis labradæi.
Terræ. Paphiæ ueneris.
Cereris. Herculis apud Celtas.
Veneris in Cypro.
Dercetæ. Mercurij.
Hæmonis.
Dei apud Arabes. Olympi Iouis. Mineræ Trenalidis. Matris deum Boni euentus Pluti. Iustitiæ. Osiridis. Dionysij. Memnonis. Serapidis.

dere, opinio fuit. Athenienses annuis hostijs & ardenti candelabro litant. In Parthenio monte Panos delubrum erat, ubi locus nomine Aula, omnibus animalibus uelut asylum, quem leones & lupi, dum feras insectantur, adire non audent, sed protinus substant, & feras relinquunt. Sicut in Dianæ Actoliæ luco in Veneris, fabulantur, canes dū feras insequantur, ubi ad lucum confugerint, ab insectatione quiescere. Idem in montibus, quos Græci Mænalos uocant, Aristoteles prodit; ad quos ubi fera à canibus impediuntur, tanquam in tutissimam arcem se recipiunt: ipsiq; ultra præscriptum progredi non audent. Quod de Bœotiq; perdicibus memoriæ proditum est, ut præscriptum finē & quasi metas habeant in aëra, ultra quas meare non possunt. Mirum q; euenire in Pedassia regione Cariæ, ut quæ Ioui Lycæo statâ die sacrificetur, capram e Pedaso sua sponte ad sacrificij locum uenire, & se immolandam præbere dicant. Romanis uero præter alios deos fuit Veiovis simulacrum, quem dixere Apollinem, cuius caput ornatur cornibus, sagittas q; manu tenet, iuxta quem aries iacet: sicut imago Apollinis Smynthei, præmès murem effingitur. Atque in Aegypto in templo Vulcani, eius simulacrum cum mure apprehenso cōspicitur: propterea quod Arabes quum regionem inuassissent, Vulcanus magnam uim murium effudisse, arcus q; & habenas corrodidi fecisse, atque ita hostes fugasse dicitur. Fauno quoque capram immolari nouimus, quanuis semideo: cuius ædes una ad forum olitorum, altera ad Tiberis ripam Iouis & Fauni. Veiovis templum inter duos lucos erat, Capitolium & Palatium, præter quæ fuit sospita Iuno Lauini, cuius simulacrum caprina pelle uelatur annis singulis. Sed quia de imaginibus sermo est, non omittendum, id quod à Tyrijs obseruatum legimus, ut deorum simulacris uincta annexa, ne euocarentur & abirent, quum eos hostili carmine euocatos, abituros timerent. Romani quoque Saturni effigiem toto anno uinctam laneo uincto habuere, festis solum diebus Saturnaliorum, uinctis exoluētēs. Aegyptij quum Osirim, quæ Solem & maximum deorum nuncupant, effingere contendunt, sceptrum, in cuius summo oculi species inerat, effinxerunt: Serapidi uero, modium apponunt supra caput. Persæ figurant Solem Leonis rictu, cum tiara utraque manu cornua premente. Indi gryphos iungunt Solis quadrigæ. Phœnicibus Solis simulacrum lapis est niger, ab imo rotundus tenuatur in cuneum. Apud Pæones discus breuis, longo ligno appositus, pro Sole colebatur. In Attica Apollo uerticosus exurgit in pyramidem. Isis uero apud Sueuos in modum liburnæ. Et Iupiter Labradæus cum securi, sicut Terræ simulacrum cum clauis. Paphia quoque Venus fuit non humana effigie, sed informi, latiore initio, metæ in modum fastigiata. Elei Venerem hirco insidentem, altero pede testudinem premente, effinxerunt. Et Pygalicenses Cererem habitu mulieris in petra iacentis, capite & iuba equina, tunica uero demissa. Apud Celtas Hercules fuit cognomento ὄγκις, imagine decrepiti senis, capite incompto, pelle rugosa, dextra clauam tenens, sinistra protentum arcum, multos mortales catenis uinctos ducens: quibus altissima quercus, erat Iouis signum, sicut Palladis Atticæ, & Cereris Farræ informe signum. In Cypro Venus barbara uirili specie & habitu muliebri: apud Tullas in Aegypto, cum cornibus bubulis effingebatur. Fuit q; apud Ascalon Syriæ Derceta dea facie hominis, cuius postrema desinebant in piscem. Mercurij imago Græcis fertur quadrato statu, capite solum effigito, tali specie pluribus figuratis, quos pro immortalis gloria magnis saepe ducibus dicabant. Erat q; opinio Pythagoræ, non ex omni ligno exculpi Mercurios decere. Hammonis uero effigies umbilico similis habetur. Et apud Arabes lapis tetragonus pro deo. Olympij autem Iouis in Attica os, ex ebore auro que constat, reliquum corpus ex luto & gypsum, supra cuius caput Horæ & Parcæ uisuntur. Sic Mineræ Trenalidis os erat ligneus, manus & pedes marmorea. Matris deum simulacrum, nec qua sit materia aut species, nec à quo artifice, noscebat. Boni euentus, species erat pauperis habitu, dextra pateram, sinistra spicam tenens. Diuitiarum uero deus Spartæ, & cæci & iacentis facie colebatur. Iustitiæ apud Aegyptios fuit sine capite, Osiris uero canino. Dionysij forma una barbati, altera cornuti, tertia adolescentis uisebatur. Mirumq; prodi de Memnonis statua, ut quæ matutino solis radio illustratur, æris tinnitum & speciem loquentis præbeat: sicut de Serapidis simulacro in Aegypto, templo ita extracto, ut exoriens Sol, os & labra illustra-

ret. Nec prætereundum quod Aethiopiibus in usum uenit, ut deorum simulacra minio illineret, illa pro maiestate numinū sanctiora & augustiora arbitrati: et apud Aegyptios & Phœnices, ut singulis dijs singulas alas adderet; Saturno uero quatuor, duas protentas, duas uero remissas, & oculos quatuor, ut signarent ipsum dormientem uigilare, & uigilantem dormire consuesse. Quodq; Athenienses, si quem athletarum uictorē designabant, statuam illi obnixo genu cum scuto, porrecta hasta impetum excipere effinxerunt: pro eo quod Chabrias milites Agesilai hoc statu impetum excipere docuit, & uictor fuit. Fertur Licinius in Alabandeos facetissime cauillarus, quod statua quæ erant in balneis, essent habitu iura dantium & causas agentium: quæ uero in foro, omnes discos tenerent. Illud quoque non in postremis fuerit, Rhodi supra septingenta tria milia signorum, nec pauciora Athenis, Delphis, atq; Olympiæ fuisse: Romæ uero tantum statuarum, ut alter populus lapideus uideretur.

Quæ uitia ex loci natura aut cæli climate quibusdam gentibus ita innata sint, ut illa habeant propria & perpetua. Caput XIII.

Lucius Parthenopeus, delicia, amor & decus nostrū, ingenio fuit homo elegantissimus, sermonēq; perquam docto & exculto, uultu hilari & festiuo, præditus omnibus urbanitate & omni sale: sed cultu corporis inuenusto, ueste q; humili & inhonestata, adeoq; omnium rerum hominumq; contemptor, ut summæ nobilitatis uiros ne cōgressu quidem suo dignaretur: & nisi literatos, quos toto pectore fouebat, reliquos flocci penderet & nihili duceret. deniq; nulli obnoxius, liber & suo arbitratu uiuebat. Is, dum Neapoli essemus, doctis iuuenibus comitatus, ad nos uentitabat: cōgressuq; hominis eloquentissimi & mihi amicissimi fruebamur totos serē dies. Dum q; ut sit, diuersarum gentium mores apud nos scite subtiliter q; pensitaret, meminī ipsum dicere solere, quod sicut quædam regiones sunt, quæ acuta ingenia & solertia gignunt, ut quibus est aër purus & tenuis, uelut Athenis: ita quæ retusa & hebetiora, ut quibus crassus & pinguis, sicut Thebis: ita ex cæli rigore uel clementia, nonnunquam ex siderum statu uel influxu, uirtutes uitia q; gentibus innasci, quæ ingenta adeo loci incolas afficiunt, ita q; corporibus animis q; insident, ut illa habeant propria & perpetua. Siquidem Campani superbi natura & bonitate agrorum ex mitissimo cælo & affluentia copia uoluptatum terrestrium maritimarumq; rerum, semper habiti sunt. Domicilium enim superbiæ (ut Cicero inquit) penes Campanos fuit. Argiui & Brutij ex more insito genti, latrones. Illorum namq; ingenia latrocinij læta sunt, & rapinis gaudent. Rhegini pauidi & formidolosi. Itali nobilitate præstant, & regali quadā magnificentia lauti & magni sunt. Galli super insitam genti uanitatem, mobiles & stolidi, contentions auidi, consilijs q; capiendis non ratione, sed impetu feruntur: tamen religioni deditos esse, haud dubium est. Hispani iactabundi, duri & parci, abactoresq; acerrimi, ad inediā laboresq; atq; ad mortem parati. Græci licet ingenio & facundia præstant, eos tamen nationis uitio (unde Græca fides in prouerbium uenit) assentatores, leues atq; infideles esse manifestum est. Cappadoces, Cilices & Cretenses, suo pte ingenio fraudulentissimi & mēdaces: quæpe promissi fidem fallunt, & periurio se adstringunt: in quorum notam Græcum illud est, ἴα κάμπα κάρυσα. Aphri subdoli & mēdaces, quum enim multum classe rebusq; maritimis ualeant, usu & commercio multarum gentium, ad fallendum proni & solettes sunt. Apud eos enim frequenter mercatores uentitant, & studio quæstus, quæ usui sunt merces important. Numidæ uero leuissimi fidei ingenia. Chij petulantissimi: nam cū tribunal ephorum scēdassent, ob petulantiam qua naturæ uitio laborant, ab ephoribus impune tulere. Galatæ minaces. Syri cupidi & auari, præter modum rerum appetentes, gens inquieta, auidaq; in nouas res. Alexandrini derisores & dicaces. Indi & Persæ ociosi: neq; enim ab re proditū est, ocium fratrem esse libertatis. quod de Aetolis quoque traditur, qui nullius imperio paruerūt. Hi enim cum perpetuo liberi sint, in ocio degunt. Cōtrā uero Lydos & Phryges, quū regibus seruiant, negocijs intētos esse & laboriosos. Emporitani imbelles & barbari, Aetoli & Locreses scēdifragi. Druidæ religiosi & malefici, supra q; dici potest: nam dedita superstitionibus gens, in sacris hominē immolant, & cruore captiuorū adolēt aras: uiscumq; & alia dictu nefanda pro numinibus

Alæ dijs addita. Saturni.

Athletarū uictorū.

Alabandei.

L. Parthenopeus.

Campani.

Argiui et Brutij. Rhegini. Itali. Galli.

Hispani.

Græci. Cappadoces. Cilices. Cretenses. Aphri.

Numidæ. Chij. Galatæ. Syri. Alexandrini. Indi. Persæ. Aetoli. Lydi. Phryges. Emporitani. Aetoli. Locreses. Druidæ.

colunt. fuere em̄ Druidæ gens Gallica in Belgis, apud Gallos præ omnibus sacri, sicut enim apud Persas magi, in Græcia philosophi, in Babylonia Chaldæi, apud Indos Brahmanes, in Aethiopia gymnosophistæ, apud Scythas Agrippæi, Abh̄ & Calui, in Aegypto Heliopolitani, apud Hyperboreos Arymphæi, atq; in Hispania Turdetani, sacri habentur: sic apud Gallos Druidæ magno in precio sunt, & diuinis propè laudibus celebrati. Emporitani autem in ora minoris Syrtis, iuxta Aphros Numidasq; degunt, agrifuberis & fertilis soli. Germani uero & Cimbri, duri & laboriosi; atrocinijs tamen & rapinis, quarum nullam infamiam putant, à pueritia dediti: quare Cimbro Germani prædones uocant, quorum uires ad impetum ualidæ sunt, sed momento temporis dilabuntur. Corfi diri & immanes, horridis ingenijs: quippe qui ipsas belluas crudelitate uincant, truci ore ingenitam immanitatè præferentes. Scythæ quoq; rapidi & feroces, & dira feritate grassantes, suis tamen rebus contenti, nihil alienū appetentes, apud quos nihil est furto grauius. Afiani, Iones, Abydeni, Medi, Arabes, Tarentini & Galatæ, molles & effœminati, enervatis animis, ad inertiam nequitiamq; parati, omnib; imbuti de linimentis, in gymnasijs & turpibus amoribus exerciti. Illecebræ enim luxuriæ ad extinguendum uigorem animi apud eos sunt. Addebat etiam Siculos uastro & mōstrifico ingenio, & Astos supra Byzantium, dolosos maximè. Cōtrā uero Cumanos in Aecolia, hebetes & insulsos: quippe qui pluuia tempore, nisi admonerentur uoce præconis, porticus non subeant. Sicut Bœotios & Thebanos, qui plus habere uirium q̄ ingenij feruntur. Et Syracusanos uariæ multiplicisq; naturæ: aut enim excellentissimos esse & omni uirtutum genere præditos, aut improbissimos & omnibus uitijs deprauatos: quod de Atheniensibus quoq; prodit. Atq; Heduos iracundos & temerarios, turbulenti & concitati animi. Et Ligures duros, agrestes & fallaces suapte natura, & ex sterili agro & aspero quæ incolunt, nihil ferendo nisi magno labore partum. Sed cum Ligurū quidā Firmates, nōnulli Apuani, pleriq; Montani, alij Hiluaces, alij Frusinates dicantur, hoc non conuenire nisi transmontanis Liguribus assererat. His enim cum longe ab hominum commercio & cultu distent, & in arido solo luctentur, facile euenire, ut agrestes, duri & immanes fiant. Hoc modo Lucius noster apud nos sermocinatus, peracri iudicio locorū mores examinabat, uitijsq; & uirtutes rimabatur. Sed quia mentio locorum & morum distinctio facta est, hoc dicere ausim longa obseruatione probatum, eas regiones quæ calī clementia & affluenti copia gaudet, sensu hebetes & obtusa mente plerunq; homines gignere: quæ uero difficiles & agrestes sunt, singulari ingenio uiros educere. Ita enim parens natura, siue ille effector mundi deus comparauit, ut ubi rerum habertas & copia sit, ibi bonarum artium studia sæpe & ingenia desint. Sensit tamē Aristoteles, eos qui Scythiam uersus loca deserta incolunt, animo quidem abundare, ingenij nō satis habere: qui uero mitiorē plagā, ingenio & arte præstare. Neq; omiserim quod Maximus Tyrius Græcus autor cum primis prodidit, Crotoniatas palæstra & gymnico certamine ualere, Lacedæmonios pedestri, Athenienses nauali, uenatu Cretenes, Sybarites luxu, Thebanos uero tibijs, Iones autem choro & cantu. Qui etiam adnotauit uulgari adagio ferri, Medicam mollitiem, Sardanapali luxum, delicias Ionicas, Siculas mensas, saltationes Sybariticas, Corinthias meretrices. Atrium quoq; disciplinas Menander dixit, natiua consuetudine distinguinationibus uarijs: Namq; Mitylenæi cithara delectantur, Thebani tibia, Alexandrini geometria ualent, Athenienses statuaria & pictura, Crotoniatæ medicina, Aeginetæ athletarum pugna. Quod proxime accedit ad id quod Eustathius memorie prodidit, forsitan mutuat⁹ ab illis, Bœotios circa palæstrā, reliquasq; artes gymnicas ualde probari, Athenienses in naualib; Thebalos in equestri, (quippe cū ex equo primū pugnare docuerint) Lacedæmonios legibus ualere, Cyrenæos in ephectica scientia. Quod autem de Thessalo equitatu dictum est, qui conferto prælio insuperabiles erant, non prætereundum, Philippum Macedonem, qui totius Græciæ communis hostis & prædo habit⁹ est, ut Thessalos egres uelut firmissimū robur & lōge optimos bello, suæ phalangi adiūgeret, Thessaliā ppter ea inuasisse, illāq; incēdijs & ruinis deformasse,

An sit idem deprecari quod recusare, contra quorundam grammaticorum opinionem, Caput X 1114.

Emporitani.

Germani, Cimbri.

Corfi.

Scythæ
Afiani,
Iones,
Abydeni,
Medi,
Tarentini,
Galatæ,
Sicub,
Cumani,
Bœotij,
Thebani,
Syracusani,
Athenienses,
Hedui,
Ligures,

Regio ferti-
lis hebetio-
res, contra dif-
ficilis inge-
niosiores pro-
ducit,

Maximus Ty-
rius de diuer-
sarum gentiū
pericia pecu-
liari.
Adagia à ciui-
tatum mori-
bus sumpta.

Eustathius.

Thessal⁹ equi-
tatur.

Lat. Vall'is
taxat⁹ li. vi.
cap. iiii.

Quid in mentē uenerit nonnullis grāmaticis, qui non temperantes maledictis, multa nec perpēso iudicio, nec examinato modo digesta, præcipere non uerentur, non satis conijcio. Nuper cum in commētarios obseruationū grāmatici cuiuspiam, quos de latina dicendi norma uiuens ediderat, forte incidissem, in quibus graui cēsura antiquissimum quēq; autorem taxat, ita ipsum loquutum offendimus, ut diceret A. Gellij malè sensisse, q̄ deprecari, abominari uel detestari esse dixit: cēsuitq; deprecari nihil esse aliud q̄ dicto uel facto recusare, quasi multū discriminis foret inter abominari & recusare: idq; Ouidij autoritate pbare nixus fuit, de Ponto: Sæpe precor mortem, mortem quoq; deprecor idem,

Ne mea Sarmaticum contegat ossa solum.

In quibus uerbis deprecari pro recusare intelligit, quod uerbis pluribus affirmate contendit, quæ cōsulto præterimus. Sed libet interrogare, num proprio significato Latine dixerim, Scipio foedus cum Hannibale inire deprecatur, quia pacisci cum Hannibale recusat; aut, Romani cum Pyrrho pacem deprecantur, quia pacem abnegarunt. Contraq; hanc uerbi significationem, secus ab autoribus dictum, & uerbum deprecari in alio sensu accipi uidemus. Titus Liuius sexto ab urbe condita: Non præripiam, inquit, gratiā publici officij deprecandi. Cicero prima actione in Verrem: Si liberè quæ sentio de republica dixerō, primū deprecor ne irascatur, Suetonius in Cæsare: Senatū literis deprecatus est. & ueterum autoritatibus pluribus, in quibus si deprecari recusare dixeris, profectō absurdè & barbarè loqueris: hic em̄ deprecari, idem est quod ualde precari. De enim præpositio, adiecta uerbo, plerunq; auget, ut demirari, defraudare, deierare. Rursus quod ille autoritate Ouidij motus, uoluit deprecari idē esse quod recusare, idem Liuius exploratius ostendit tertio de Macedonico bello: At hercule non ius, sed iniuriam deprecantur. Suetonius in Tiberio: Claudium, inquit, adeo uiolētum & contumacem, ut ne capitis quidem reus deprecari sustinuerit. Cicero in legem Agrariam: Si quid deliquero, nullæ sunt imagines, quæ me à uobis deprecentur. Quibus in locis non signatè nec propriè loquetur, qui deprecari recusare dixerit. Sed uetus probabilisq; sensus est, tam in Ouidij, quàm proximis autorib; id esse deprecari, quod suppliciter petere, & precibus exposcere, ne qd fiat, quod tu uitare cupis, & contendis ne eueniat. Mortem ergo Ouidius deprecatur, non simpliciter recusans mortem, sed suppliciter exposcens, ne mors contingat inter tot truces immanesq; homines. Et ille iniuriam uel suppliciū deprecatur, uidelicet rogat ne inferatur iniuria, ne ue conuiciū fiat. Multū longeq; distat deprecari à recusare: quippe deprecari est precibus rogare, & summissè obtestari ne quid fiat: recusare uero, iure & manu contendere, & quadam mentis uecordia minaciter magis quàm precibus exposcere. Cæsar commentario quinto: Hedui nec deprecandi, nec recusandi causa, legatos ad Cæsarem mittere uolebant. Cicero Thusculanarum quæstionum secundo: De Anaxarcho, inquit, Democritoq; cogitur, qui cum in manus Cyri Nicochreotis incidisset, nullum genus supplicij deprecatus est, neq; recusauit. Pluribusq; patet exemplis, sicut illa persequi libeat: ex quibus sine controuersia liquet, deprecari id esse quod precari, sed dupliciter: uno modo, uehementi studio & enixè precari ut quid fiat, & tunc de præpositio auget, ut primis autoritatibus, quas supra memorauimus, ostensum est: altero, precibus eniti & rogare, ne quid fiat seu eueniat tale, quod tu nolles euenire, & futurum detestaris, sicut est proxime dictū. Et tunc de præpositio, nō augendi, sed uim potius minuendi habet. De enim adiecta uerbo, duplicem significatū, licet diuersum, capit, ut plerunq; solet: plurimūq; interesse, in utro accipias significatu. Quoniam modo & utro magis conueniat sensu, ex ipsa lectione & cōtextu uerborū, prout obuia sunt, cuius uel mediocriter erudito, facile est dinoscere.

Triples quæsitum super nonnullis uerbis iuriconsultorum subobscuris, quis sit illorum significatus, quæ ue pecunie olim fuerint. Caput XV.

Cum Romæ palatini fori iudicia opperiremur, quidā nō ex plebe homo, polens eruditione & doctrina, ad me adijt, & percontatus est, quid sibi uellet Vlpianus de officio proconsulis, æstimantis cum qui prouinciæ præset, dissimulare non debere, si quos causarum concinnatores, aut sitiū redemptores depre-

Vlpiani locus
l. nequicquā,
s. nec adeo.

S ij

hendisset. Quis esset litium concinnator, & quis redemptor, quærebatur. Et quia facilis explicatu quæstio erat, leui functus opera, respondi, concinnatorem litium eum dici, qui novas lites simulatis captionibus & cauillis improbis, in longum ducere molitur, cum sibi iure agere non liceret. Concinnare enim esse, rem efficitis mendacibus, omnibus lenociniis perpolire, sicut is qui unguentis delibutus, madenti coma & capillo composito conspicitur, quos M. Cato uililigatorum nuncupat. Græce autem κερταίος δικαστής, quasi sector litium. Redemptorem quæ causarum eum dici, qui lites quotidianas pecunia mercari, illasque passionibus muneribusque pellicere conaretur, haud secus quam qui domos ædificiumque faciendum utendumue precio conducit: qui etiam quadruplator & interceptor alienæ litis dicitur est, quos homines tanquam inciuiles & malæ artium artifices, iureconsulti iure incensere. Iterum quæsiuit ex me, quid esset quod Alphenus legem Aquiliam interpretatus, inquit: Quod si tabernarius a prætereunte, flagello in quo dolor esset, fuisset cæsus, si illi repugnando oculum eruisset gladio, propter id admissum, Aquilia non teneri: quod diceretur flagellum in quo dolor esset, quærebat. Cumque nonnulli falsa opinione persuasi, flagellum quod dolor afferat, ideo dolor in eo esse assererent, dixi ego mendum in hac dictione fuisse, ingenuè me arbitrari, neque iureconsultum tam incite loquutum, ut in flagello dolor esse dicat, pro eo quod flagris inflictis dolor afferat: cum iureconsulti non pro metaphoras, nec circuitu longo, sed munde admodum & circuncise loquantur: sed pro eo quod dolor esset, scriptum fuit, dolor esset, dicendum fuisse: neque aliter a iureconsulto scriptum acuta cuspe lateret, quod haud secus quam gladius uulnera ingerat, ut Varronis testimonio probatur. In eo enim latens pugio ita situs erat, ut foris minus appareret: Idque coarguitur facili argumento, quod non erat consentaneum, ut si a prætereunte leui flagello tabernarius ictus foret, illi repugnando ferro decernere, & oculum erueret liceret, prout in quæstione est. Quippe inculpata tutela non esset, quum non pari, sed maiore impetu armorum iniuriam propulsaret, quod est lege ueritum. Dicendum ergo fuit, aliquid occulti teli in flagello latuisse, quo percussus tabernarius, impune prætereuntem gladio repercutere, & illi oculum erueret ualuit. Hoc dolore Tiberium Gracchum, ne opportunus iniuriæ foret, accinctum processisse in forum, autores tradunt, quo honestius & dissimulato telo, in curiam iret. Et Claudium Cæsarem a duobus equestri ordinis, cum dolore & uenatorio cultro præstolantibus, penè oppressum Suetonius refert. Tertio consuluit me, quod esset iudicium eremodici, de quo apud Iustinianum sit mentio frequens, contra quod restitutionem dari leges uoluerit. Cumque aliquorum discreparet sententia, peruici tandem, eremodici dici iudicium, quum quid reo absente in disquisitionem uenit, superque iure controuerso mota lite, solus actor nullo se opponente exercuit, contraque reum, indicta causa, lis data fuit: ἀπὸ τῆς ἐρημίας, hoc est, solitudine, eo quod solus actor nulli reo comparere, nec signis collatis (ut aiunt) obtinuit: contra quod rescissionem plerumque dari leges uoluerit. Demum cum sermo incidisset, quod emptio, quid permutatio esset, quæsitum fuit, quo in loco Homerus meminisset, quod emptio, quid permutatio esset, quæsitum fuit, quo in loco Homerus meminisset Achiuos non pecunia, nec ære signato, sed rudi massa æris uel ferri uinum mercari, & cum mancipiis permutare consueuisse. cuius autoritate Vlpianus de contrahenda emptione, etiam sine pecunia fieri emptionem asseuerat. Dixi id de quo consulebamur, mihi in promptu non succurrere: sed tamem meminisse me, tam apud externos quam Romanos, æris signati argenti que pecuniarum longo tempore nullum usum fuisse, mercesque non pecuniarum interuentu, nec signato ære, sed rebus commutare consueuisse. Siquidem Armeni, Scythæ, Særes & Sarmatæ, non intercessu pecuniarum res emere, sed rerum commercio permutare, assueuerant. Deserta enim & uacua cultoribus loca hominibusque infrequenta, magis quam urbes incolant. Indi quoque illi penitissimi, & Esseni idem factitarunt: nam fuso ære utebantur aut aurum chalcum, quippe cum ueteres aurichalcum preciosius auro ducerent percusso uero minime. Lusitanii graui sarcina æris, uel frusto argenti sapientius nummi loco usi fuere. Lacedæmonii Lycurgi legibus omnem auri argenti que usum amouentes, ferrum & rudem massam uasti poderis pecunia habuere. Sicut Byzantii ferri massam pro nummo appedebant. Massyli uero in Africa populi, pecora & mapalia pecuniarum loco habuisse ferunt, cum quibus merces saepe mere-

Concinnator litium. Concinnare.

Vitiligatores Redemptor causarum.

Quadruplator. Interceptor alienæ litis. Alpheni loci. I. flet plagis. ff. ad l. Aquil.

Dolon.

I. pperandâ. g. cū aut eremodici, C. de iudi. Iudicium eremodici apud Iustinianum. De eremodicio uide Budæum in Annotat. & Alciatum lib. 4. de uerb. signi. Apud ueteres diu pecuniarum usum, argenti item & auri non fuisse

catores commutabant. In Britannia gens inhospita, iuxta Scyliram insulam, permutando dare necessaria & accipere consueuerant. Reliqui ære aut annulis ferreis ad certum pondus delibratis. Quod apud Baleares fuit in more, ut omnem auri aut argenti materiam exacerati, nullius generis nummos ad se afferi sinerent. Idem de Carmanis & Bambyca tibus, qui in Tigri sunt, memoriam proditum est, ut omnia metalli genera coementes, illa in profunda terrarum, & abditas solitudines suffodiant, ne pecuniarum commercio enervaretur animi indoles, ingenisque. Quod de Indis & Aethiopicis traditum accepimus, qui auri materiam tam uili aestimarunt, ut catenas noxiorum tantum ex illo conflarent. Oes denique gentes nationesque apud prius seculum mercibus res inuicem commutare, uel corrius bouum nummorum loco, aut bobus pecudibusque, ac ferreis uirgis usos comperimus, Homeri testimonio, qui res censu & aestimatione dignas, non pecunia, sed bouum & pecudum numero taxauit, cum nihil tunc impeso precio ueniret. Primi igitur Lydi aureum & argenteum nummum, cum tunc nullus foret, inuenisse tradunt: tamen Aeginæ argentum primo signatum nonnulli credant. Alii apud Eleos pondera & ex argento nummos a Phædone inuentos putant. Apud Persas uero Darius ex auro monetam percussit primus. In Latio Saturnus æreum nummum repperisse traditur. Romanis quoque auri argenti que signati longo tempore nullus usus fuit. Pecudibus enim & iumentis bobusque res permutare, fontesque plectere solebant, aestimabaturque bos centussibus, ouis uero decussibus. Corrius uero bouum nummos percussos a primis originibus iudicare licet, quod Numa Pompilius scorticos asses, congiarium populo dedisse fertur. Post quos Dionysius ex stano conflauit nummos. Interfecto deinde tempore, ære graui Romanos usos comperimus, quo appenso, non numerato, debita exoluebant. quo tempore Seruius Tullius rex, primus nota pecudum æs signasse proditur, unde & pecunia dicta. Cuius rei causa, in uetustissimis nummis, bouis, pecudis, aut suis signum incussum apparet. Sed quauis a Seruio Tullio pecunia percussa, non propterea a graui ære precij nomine, quod inter licentem ementemque conuenit, exoluendo desitum est: quippe post decem uiros, etiam ære graui Romanos usos fuisse, debitaque exoluisse, autores tradunt, quod æs graue, massa æris fuit, non percussa aut signata: appendi, non numerari solita. Sequutis mox temporibus, Seruio Cepione & Cneo Sempronio consulibus, post Attilium Regulum, argenteo nummo primum figurato, Romæ altera parte lanus bifrons, altera nauis prora incussa fuit, tamen quinque annis ante primum Punicum bellum argenteum nummum Romæ signatum, nonnulli credant: demum post annos duos & sexaginta, aurei apud Romanos eadem nota incussi fuere. Deinde bigæ, & quadrigæ, ac uictoria: quare uictoriati, bigati, & quadrigati dicti. Fertur tamen Liuius Drusus in tribunatu tertiam æris partem argento miscuisse, & signo uictoriæ pariter nummum percussisse, cui uictoriato nomen. In triente autem & quadrante Romani rates incussere. Persæ stateres Daracos numismata habere dicuntur. Græci & Athenienses Tetracinam, & Cistophoros, ac Philippeos nummos, qui bouis imaginem longo tempore habuere incussum, tunc primum a Theseo inuentos, ut ab armis ad agrorum cultum ciues auocaret: cuius formæ Eleis numisma fuit, in quo bouis imago designabatur. Præter quos fuere Oscæ & stateres Darcæ, Philippei & Alexandrei, qui ex auro cudebantur, in quibus mulæ cum curru uidebantur effictæ. Postea noctua cum Mineræ facie Athenis incudi cœpta: unde illud proditum est, Gilippi seruum ephoris detulisse, multas sub tectis cubare noctuas, quod Lysandri pecuniam, quam Gilippus fuerat depeculatus, sub tecto condiderat. Træzeni cum Neptunum præcipuum colant, tridentem nummo effictum habuere. Persicus uero nummus sagittarium incussum habuit, qui Darcus etiam dictus. Germani Serram, qui Serrati. Dardani duos insculpsere gallos, Rhegini leporem & currum, Cephalenes equum, Thasi Persen, Argiui murem, Mitilenaï Sapphus imaginem, Tarentini nummi Taran Neptuni filium, qui Delphino uectabatur, Aspèdii palæstras, Locri autem & Ozolæ hesperum stellam effinxere. Apud Chios ænea moneta fuit, cui nomen Homerus. Peloponnesiorum numisma testudinis figuram habuit, cui Cheloni dixerunt nomē: Cyziceni altera parte Cybelen, altera leonem: Tenedii securim, & facies duas eadē ceruice prominentes: Corinthiaci, qui Poli dicebant, Pegasus: Gergithi autem qui in Phrygia mi-

Aurei & argentei nummi inuentores.

Nummi ex corriis bouum.

Pecunia unde

Nummorum apud Romanos insignia.

Perfarum stateres. Græci. Athenienses. Elei. Noctua in numismate atheniensi. Træzeni. Persæ. Germani. Dardani. Rhegini. Cephalenes. Thasi. Argiui. Mitylinaei. Tarentini. Aspèdii. Locri. Chii. Peloponnesii. Cyziceni. Tenedii. Corinthiaci. Gergithi.

Nūmi cū Cē-
sarum inscri-
ptione,

nore sunt, Sibyllæ imaginem, quod inde esset oriunda, hoc sempiternæ laudi fore arbi-
trati. Postea uerò nouitio inuento, ut imagines Cæsarum cum inscriptione & titulis,
nummis adscriberentur, obseruatū est. Quare Nero Cæsar in habitu citharædi se num-
mo insculpsit: & Severus imperator habitu Alexātri nummos figurauit. Galenus post
occisos satrapas Persarum, monetam, qua Persas captos ducebat, percuti iussit. Augu-
stus Octauius nota sideris capricorni, sub quo in lucem editus erat, argenteum num-
mum percussisse dicitur. Denique, quum apud prius seculum nullus nummorum usus
foret, iudicare licet, Homeri temporibus non pecunia, nec ære signato, sed mercib⁹ in-
uicem Achiuos uinum, æs & ferrum, armis & mancipijs emere consueisse. Cum uerò
hac admonitione attentior factus, ἐν τῇ κ. τῆς ἰλιάδος ὅ δμῖς ζαφῶνῖα uersarar, eos uersus
haud multo negotio comperi: qui tales sunt,

In fl. lib. vii.
Iliados.

ἐνθ' ἔμ' ἀεὶ δινίοντο κερκομῶωντες ἀχαιοί,
ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἰθωνί σιδῆρεσσι,
ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' ἀνπτίσι βόεισι,
ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεισι, τῖδεντο δὲ δ' αἶτα θάλασση.

id est,

Vnde reportabant crinici uina Pelasgi,
Aeris quidam, alij fulgentis munere ferri,
At scutis alij, pars bobus mancipijs' ue
Mutabant passim, & conuiuia læta parabant.

Que portæ urbis Romane præcipue fuerint, & unde nomina sumpserint, & ex quibus causis
cognomenta. Caput XVI.

VRbis Romæ sicut sæpissime pomcerium prolarum fuit, ita multiplices por-
tas pro murorum ambitu extructas fuisse, facile est coniectari. Nam quum à
prima origine fundamenta urbis in palatino monte fuerint, cuius radicibus
antiquissimum pomcerium terminabatur, tribus portis tunc urbs contenta erat: hæc fue-
runt, Carmetalis quæ Scelerata, Pandana quæ Libera dicta est, & Mugonia quæ Trigo-
niam à tribus angulis uocatam ferunt. Id aut pomcerium quod Romulus posuit, à foro
boario pcedens ad magnâ Herкулis aram: inde per ima montis palatini ad aram * Cōsu-
tij, mox ad curias ueteres, & demū ad sacellū Larium, protendebatur. Et cum esset tunc
Roma quadrata, ad forū Romanū procedebat. Varro aut à sylua quæ erat in area Apol-
linis in palatio, usq; ad supercilium scalæ Caci in Auentino, occidentem uersus, & ad
tuguriū Faustuli, ubi casa Romuli fuit, prima urbis fundamenta protēdi asseuerat. Ad-
iecto deinde Capitolino colle à Tito Tatio, quem Arcades Saturnium uocarunt, satia
constat portam illic excitati castelli, Saturniam nūcupasse, quæ Pandana, eò quod sem-
per pateret, dicta est. Cum' que infima Capitolini montis habitaculum fuerint, inde
Carmentali portæ nomen datum, quæ & Scelerata, eò quod CCC. & septem Fabij in-
de prodeuntes, in fausto prælio ad Cremeram omnes à Veietibus oppressi, & miserāda
nece cæsi fuere, iuxta quam ædes Matris, Matutæ & Bellonæ, & columna ex qua daba-
tur belli signum, si quando contra hostes præualescentes sumebantur arma. Ad hanc portā,
matronas Carmentæ nymphæ (quæ mater Euandri fuit) annuas hostias immolare & sa-
crum facere produnt. Sed cū Tarquinius Priscus, quadrato saxo primus, & deinde Ser-
uius Tullius pomcerium protulissent, duosq; urbi colles adiecissent, ita ut septem col-
lium urbs fieret, qui ultimus urbis ambitum auxisse fertur, ac reliqui reges urbem parū
mœnibus ualidam, aggere & fossis muniuissent, portarū quoq; numerum augeri cōsen-
taneum fuit: eoq; magnitudinis urbs processit, sæpius aucto dilatoq; pomcerio, ut IIII
& XXX. portæ per omem ambitum Romæ fuisse legamus: ipsūq; pomceriū Aurelia-
num Cæsare tandē definisse, ut ad millia passū XXX. mœnia ptenderet. tametsi Ne-
ro Ostiam ten⁹ mœnia promouere, atq; inde fossa mare ueteri urbi statuisset inducere.
Exquilinam ergo, Viminalem, Quirinalem portas, & Cælimontanā, à collib⁹ urbis, ubi
sitæ erant, uetusto noīe denominarūt: quis quod Quirini sacello foret proxima, Quiri-
nalem dictā nōnulli ferant, iuxta quā Veneris Erycinæ templū. Quæ quidē Viminalis,
aliquando Numentana dicta est: sicut Exquilinam Taurinam à capite Tauri insculpto,
uocatam ferunt, Capenam uero, constat affluentium aquarū multiplices habuisse decur-

Tres portæ,
Carmentalis
Pandana
Mugonia.

Forte Consi-
tij,

Saturnia.
Pandana un-
de,
Carmentalis,
Scelerata.

Urbs septem
collium,
Portæ xxxiij
urbis Romæ,
Exquilina,
Viminalis,
Quirinalis,
Cælimontanā,
Numentana,
Taurina,
Capena.

sus. Illinc enim ad Martis ædem semita fuit, quadrato saxo, ubi & manalis lapis qui in
urbem delatus, pluias excitare dicebatur: sicut aqua in Lycæi Iouis fonte, si quando sic-
citate laboraretur, sacerdotis manu querno ramo agitata, cogebat nubes, largosq; effun-
debat imbres. Et Athenis Terræ fuisse simulacrum Pausanias prodit, suppliciter à Ioue
aquā expetentis uero euētū, cuius ara in monte Hymetto uisebatur, quem Ἰουβιον, quæ
si pluuium Iouem dixeret. Et apud Indos in arce quam magi incolunt, dolium uidisse
Apollonius tradit: quo aperto, in defectu aquarum nebulæ emittuntur, quæ totam Indi-
am imbribus humectant. Quod etiā documentum Democriti fuit, ut ad imbres excitā-
dos, caput & collum chamæleontis, ligno roboris uti præceperit. Ad eandemq; Cape-
nā, aqua Mercurij erat magnis studijs celebrata: qua mercatores Idibus Martijs se inspar-
gebāt & sua, huberes quæstus propterea facere arbitrati. Et Alcmon aquæ riuulus, cui⁹
aqua sacerdotes furore uersano inter se digladiantes, Cybelis simulacrum ex Pessinunte
a Iuectum, quotannis abfuebāt. iuxta quam M. Marcellus secundo Punico bello, ædem
Virtutis antea uotam dedicauit. Mutionis uero, à Mutione qui illi aliquādo præfuit, &
Minutia, quia Minutiij sacello erat proxima, quem pro deo uetustas coluit. Et Salutaris
ab æde Salutis. Et Rhautumena, ab auriga Rhautumeno, qui Veijs cursu uicerat, quo è
curru effuso, equi citatissimi cū palma in Capitolium contenderunt: portæ dictæ deno-
minatæq; sunt. Catulariam uero dixeret, q; iuxta eam ad placādum Caniculæ sidus frugi-
bus inimicum, immolarētur ruffæ canes. Et Piacularem, propter ostenta & piacula quæ
illic fiebant assidue, dici Pompeius memorat. Collina quoq; quæ Agonensis dicta est,
propter anfractus multiplices, q; partim edita, partim decliua essent loca, nomen sorti-
ta dicitur: extra quā Veneris Erycinæ, & Quietis templa fuere, & iuxta campus cui Sce-
lerati nomē fuit: in quo incesti dānatas, uiuas defodere Vestales assueueret. Romanulam
uerò, & Collatinam: alteram, q; ex Sabinis Romā patens uia foret: alterā, q; illinc Col-
latiam expeditum iter esset, denominarunt: sicut Ferentinā, q; Ferentinum ferret: & Ga-
biulam, q; Gabios. Hanc uero Collatinam, aliquando Pincianam dictam nonnulli uo-
lunt, quod nomen adhuc manet, à proximo palatio deductum. unde demolita marmo-
ra Theodoricus rex Rauennā deportauit. Fuit quoq; Romula porta quam Sabini Ro-
manulam uocauerūt, q; per eam proximus Romam aditus esset, quæ gradus ad noualia
& Volupiae sacellum habuit. Et Querculana, q; quercum proximam haberet. Et Ran-
dasculana, q; ære munita foret: siquidē à ueteribus æs randus dicebatur. In qua caput æne-
um longo tempore stetit memorant, postq; Genutius Typus prætor oraculo monitus
ne regno potiretur, illinc ingredi noluit, accessumq; denegauit. Sicut Ianualis à Iani si-
gno ibidem affixo, nomen uendicauit: quæ sub colle Viminali fuisse traditur, per quam
uim aquarum ingentē magnis procellis cōtra Sabinos fluxisse, illosq; uolentissimis tē-
pestatibus oppressisse memorant. Quā Romulam, Ianualis, & Mutionis non in pomæ-
rio, sed intra urbis ambitum sitas, nonnulli uolunt. Nam de Trigemina & Lauernali sa-
tis cōstat, alterā propter trigeminorū pugnā, quā regnante Tullo, inter Romanos & Al-
banos à trigeminis pugna cōmissa fuit: alterā, q; ad lacū Lauernæ facilis inde uia foret, no-
mina tulisse. Fuit em Lauerna furæ dea, in cui⁹ luco, ut impunita essent furta, prædam fu-
res sortiri, & rapacissimum quemq; immolare tradiderunt. Est tñ literis proditū, Lati-
nos populos annis singulis ad Trigeminā, Euandro ueluti deo sacrū facere: sicut matronæ
apud Carmentalem, Carmentæ. Sanqualis pxima ædibus Anci regis, porta fuit nō in-
celebris. Et altera Libitinenis, per quā fato defuncti efferebātur. & Mugonia, à bouū mu-
gitu, q; illic frequentes erant, denominata: iuxta quā Targnius Priscus habitasse fertur,
quæ & Trigillia dicta est. præter quas fuere Neuia, Lauicana, Metia, & Flumentana, iux-
ta quā fluxisse Tiberim uolūt. Ex hac em ad Petellinū lucū modica uia erat. Et Trium-
phalis, per quā triūphī die, aurati currus, captiua præda, & pompa triūphī procedebat.
Aurelia, Vaticana, & Portuensis, quæ Septimiana nouitia denominatione, ac Fontanilis
trās Tiberim, quod haud procul inde fontiu sacra, fontibus & puteis coronatis, fierēt, di-
ctæ noīatæq; sunt. Sed præ cæteris, unā legimus fuisse, cui Fenestræ dedere nomen, uel
q; humilis & angusta foret: siue q; Targnio Prisco regnate, quū à pastorib⁹ oppressus fu-
isset ex insidijs, Tanaquil inde populū alloquuta, ipsū interitū tā diu dissimulauit, donec

Pluuiæ exci-
tāda modus.

Iupiter pluii-
us.

Aqua Mercurij.

Alcmon.

Mutionis.
Minutia.
Salutaris
Rhautumena

Catularia.
Piacularis.
Collina seu
Agonensis.
Campus sceleratus, in quo
Vestales defo-
diebantur.
Romula.
Gabiula.
Collatina seu
Pinciana.
Ferentina.
Romula siue
Romanula.

Querculana.
Randasculana,
Randus.

Ianualis.

Trigemina.

Lauernalis.

Lauerna.

Sanqualis.
Libitinenis.
Mugonia seu
Trigillia.
Neuia.

Lauicana.
Metia.
Flumentana.
Triumphalis
Aurelia.
Vaticana.
Portuensis.

Mœnia civi-
tati sancta,
l. i. & l. ii. ff.
de rerum di-
uini. §. sancta
Insti. eo ti.

Apud exte-
ros portæ.

Seruium Tullium regni successorem fecit. Est quoque illud animaduertere, quod quæ mœnia civitatum sancta sint, propterea quod illa transgredi sine piaculo fas non sit, certisque præfinitis spatiis, pomœrio inaugurato, fuerint consecrata: ita ut quicquid circa ea soli esset, neque habitari, neque arari liceret: portas tamen sanctas haberi minimè decebat, quippe quum ingredi & exire, & defuncta corpora illinc efferre, aliisque prophana facere cuius permixtum fuerit. Apud exteros vero portæ præcipua denominatione ista feruntur: Scæa apud Troiam, in cuius superliminio Laomedontis cadaver sepulchro conditum erat: sicut ut murus & amnis eiusdem nominis fuere. Alexandria Canopica, Athenis Pyraica, & Sacra, & Charonia, per quam damnati ferebantur ad supplicium: & Dipylus omnibus patentior, atque alia Nymphades nomine, Megaris fuit Triasia, quæ Diplon dicta. Corinthi Teneatica, Thebarum portæ Homoloidæ nuncupatae sunt: apud Sicyonios quoque Sacra fuit, ubi Epopei uisebat monumentum. In Argo Diampares, apud Leontinos Iraœca, in Zichico Thracia, apud Tibur Rarana: Capuæ Iouis, ubi platea Selapsia, in qua unguentarii negotiantur: Cremonæ Brixiana, Tarenti Temenitida, Syracusis Menidita, Trogillorum, & Agradiana: extra quas frequentia sepulchra uisebantur. Babyloniam uero licet plures celebrentur, tamen præcipue Semiramidis, Ninorum, Chaldæorum, Belides, & Cissia.

Quo ritu, quibusque ceremoniis hostia apud præcos dijs immolabatur, & quo modo fiebant sacra, & quid apud exteros.

Caput XV II.

Singulis dijs
sua sacra.

Sacerdos Iouis
& castus.

Ieiunium.

Aegyptii.
Aque aspersio

Abi.
Anymphi.
Cybeles sacer-
dotes.

Antidota ad-
uersus Vene-
rem.

Agessilai sen-
tentiæ.
Hierophantæ
Atheniensium.

Iouis prophe-
tæ
Indorum magi
Rem diuinam
facturus.

Quia mos sacrorum fuerit, quoque ritu, aut quibus exemplis hostia cederetur, & res diuina fieret, ueteribus monumentis intercisè perscriptum est. Et tametsi singulis ferè dijs sua sacra instituta forent, quæ transgredi aut præterire ducebant nefas: neque deos omnes eisdem sacris semper, sed alios alijs ritibus ceremoniisque placari deceret: tamen in omni sacrificio, statas ceremonias & solita solennia conuenit obseruari: quas si prætereant, haud dubie piaculum fieri, & sacra pollui putabant. Si quidem in omnibus sacris, sacerdos quum dijs immolat, & re diuinam facit, prius corporis ablutione purgatur, & a Venere abstinet, ut lautus purusque accedat: quippe ieiunij & castimoniam sacra adituris miram obseruationem fuisse, autores tradunt. Legimus Numam Pompilius, quum pro frugibus faceret, esu carniū & Venere abstinuisse. Et Iulianum Cæsarem oleribus leguminibusque contentum sæpe conuicasse, ob religionem: atque eos qui Iudis sacris initiandi erant, dies decem parcere carniū & uino: & Aegyptios festis quibusdam diebus ieiunia seruare. Aquæ uero aspersione corporis labè tolli, & castimoniam præstari putabant: præterque Mylos & Estenos, aliosque qui ob religionem animantibus abstinent, cælebemque uitam agunt, qui Abi & Anymphi dicti sunt: constat, sacerdotes matris deum Samia testa sibi uirilia amputare: atque illos qui maxima sacra obibant, ut in casta religione manerent, & procul a mulierum contagio uitam agerent, herbis quibusdam emasculari, & uirilitatem amittere. Vtque nulla nisi sacrorum maneret cura, nudique & uacui religioni intenderent, cunctarum rerum dominio se abdicare. Quod iure pontificio cauebatur, cuius uerba sunt: Ad diuos adeunto castè, pietatem adhibento, opes amoueto, qui secus faxit, deus ipse uindex erit. Quam castimoniam apud exteros quoque seruari meminimus: quippe in Thesmophoris matronæ Athenienses, ut Veneris ictus cohiberent, folijs uutilium cubilia substernebant: nonnulli garo ex piscibus, qui squamam non habent, quod incendia libidinum reprimeret, & irritos conatus faceret, in sacris usi sunt: quod Agessilaus putabat, deos non minus religiosi operibus, quam sacrificijs castis delectari. Legimus quoque hierophantas Atheniensium, postquam in pontificatum euecti erant, ut castissime sanctissimeque sacra facerent, cicuta sorbitione castraris & Aegyptios sacerdotes, negotijs omissis, mulieribus nunquam indulgere, carniūque & uino abstinere: atque gymnosophistas adeo abstinentiæ studiosos, ut pomis solum, oriza & farina alantur, in Creta quoque Euripides testatur, quos uocat Iouis prophetas, non modo carniū, sed ne coctis quidem uesci: Et Indorum magos, qui ad Solis sacerdotum euecti erant, carniū abstinere, & nunquam sub tecto esse, sed lineis uelari, & sub dio uitam agere, Quinetiam obseruatum inuenimus, ut qui rem diuinam facturus erat,

ad suam leuandam culpam, se in primis reum dicere debeat, & noxæ poenitere, ac fateri admissum, uultumque submittere, & ad omnem modestiam fingere: deinde ipse, aut publicus præco præcedens sacra, Hoc age, clamitet, uocemque excitet populum, ac uirga turbam summoueat, quæ cōmentaculum dicta est: silentiumque indicat, ne mala uox obstrepant, ne uel quod triste auribus accipiat, & sacris fauere, & intentos esse iubeat: namque in deorum sacrificijs taciturnitate in primis, & intentis animis opus erat: quia si opus facientem sacerdos inter sacra uidisset, temerari & pollui putabatur religione inexpiabili. Ideo custos dabatur, qui sacra inspiceret, & alter qui linguis fauere iuberet. Græcis autem, ad sacrificium accessurus, hoc præfatur primum, τὴν τῆς θεῆς, hoc est, Quis hic? Qui uero inter sunt sacris, referunt: ποῦ δὲοὶ, κἀγαθοὶ, quod est dicere, Multi, & boni. Nam polluti homicidio, aut sanguine infecti humano, hominesque turpissimarum sordium, sacris arcebantur: ne uel aras contingerent, aut sacrificio interessent, lege uetabatur. Et quia a quibusdam sacris mulieres innuptas, aut seruitio pressos, uel ære cōemptos, abesse oportebat: ideo in sacrorum apparatu, licet præfatur, Hostis uictus, mulier uirgo exesto. In Chæronea uero sacerdos lorum tenens, pro ædibus Matutæ clamitat, non seruum ingredi, non seruam, non Aetolum, non Aetolam: quum his sacrificio adesse non liceret. Apud magos, qui lentigines habent, tanquam inuisi dijs immortalibus, ab aris procul fiunt: & hi qui elati reuixerunt, quibusque uiuentibus exequiæ factæ sunt, uelut prophani, a sacris arcebantur: sicut a sacerdotio bis nupti. Apud Germanos, qui scutum amississent in acie, sacris interesse non poterat. Et apud Aegyptios subulcis uniuersis templa interdicta fuerunt: & Hebræis menstruatis, & his qui impetiginem habent. Scythis quoque qui nullum hostem interfecisset in acie, in solennibus libare non poterat: reliqui initiati, adesse non uentantur. Romanis uero si quæ sacrificio mulieres intersunt, capita uelant. Cumque adorat qui rem diuinam facit, uelato capite, ne auersus animus a sacris fiat, dexteram ad osculum ferre, & se in orbem circumagere, prout Numa instituit, necessum habet. Quodque tibicines & citharædi, qui lyras septichordes tenderent, in deorum sacrificijs cum cantu & longis tibijs præcinant, & ne quod aliud agatur exaudiaturque, moneant: illudque ius in æde uescendi habeant, præca est religio seruatum: quæ quidem tibiæ sacrorum, ex buxo: quæ uero ludis præcinebant, ex osse asinino aut argento fiebant: quod illæ miti sono ad rem diuinam, istæ stridenti & acuto ad prælium accenderent. Fuere enim tibiæ rum species plurimæ, ad usus uarios: nam Libyes plagalon uocant, quæ ex loto fit: elymos ex buxo & lauro. Celtæ ex calamis utuntur fistula, Aegyptij ex stipula hordeacea, Scythæ & Arimaspi ex aquilarum & uulturum ossibus: ex quibus aliqua erant ferræ, quæ æquales habent cauernas: aut Phrygiæ, quæ impares & inæquales. Post aliquot uero tempora, ne tibiæ præcinerent in sacris, fuit lege cautum. Aegyptijs in usu erat, non tibiæ, sed cantus adhibere in sacris, quibus septem uocales deos modulata uoce collaudare, tibiærum & citharæ loco fuit. Iudæi in sacris non modo tibiæ, sed tympanis concinnunt. Vtque suæ hostiæ dijs dicatae sint, & superis albæ, inferis uero nigræ immolentur, neque duobus dijs unam hostiam mactari, quia utri deo res diuina fieret, facile non dinoscerent, in omni sacrificio uulgo seruatum est. Namque aliena hostia, uel debili & manca, quæque reluctatur, & se admoueri altaribus non sinit, dijs non placantur: fugientemque hostiam, quæque altaria detrectaret, ubicunque nanciscerentur, mactari oportebat, ne piaculum fieret. Et sicut suæ hostiæ numinibus dicatae sunt, ita & aræ fuerunt. Superis enim, a terra exaltatis aris: terrestribus, in terra: inferis uero, sub effossa terra, sacra facere conuenit: quod apud Indos fuit diu seruatum, ut terrestribus dijs in cauernis, Soli uero in sublimi sacrum faciant. Nonnunquam sine ara, in nudo solo & pavimento sacra peregrisse Græcos, cōper tum est. Eumæus apud Homerum super escharam, uictimam fecit. Arabes arulam super aram constituant, in illaque Soli immolare, & thus adolere solent. Hæc enim ad normam quadratam fuerunt: superque eis sacra facturi, cespitem ex gramine, seu uerbenas apponunt. Istæ enim faustæ in omnibus sacris habitæ, quas ex sacro loco decerpere conuenit. Ipsasque aras suorum numinum fronde ornare, ut Ioui esculo, Apollini lauro, Mineruæ olea, Veneri myrto, Herculi populo, Baccho hedera, Pani uero pino, Diti autem cupresso, Quam ad aram maximam

Rem diuinam
facturus.

Cōmentacu-
lum.

Taciturnitas
in deorum
sacris.

Quibus, sacris
adesse non li-
cebat.

Chæronenses

Magi.

Germani.
Aegyptii,
Hebræi,
Scythæ,
Mulieres in
sacris, & rem
diuinam factu-
rus, capite ue-
lato.

Tibiærum uari-
æ species.

Aegyptijs, p-
tibiæ cantus
in sacris adhi-
bitus.

Iudæi.
Suæ cuius deo-
rum hostiæ.
Qua hostia
dijs non placan-
tur

Indos: sacra
Odyf. 14.
Arabes.

Verbenæ. fam-
stæ in sacris.
Aræ frondi-
bus dijs sacra-
tis ornatae.

Laurus ad
arā maximā
Herculis,
Thracēs,
Iudæi.
Cappadoces,
Aegypti.
Druidæ,
Iſiaci,
Hermionēſes
Parthi,
Thabani &
Athenienſes.

Herbæ infau-
ſtæ in ſacris.

Perſæ,
Indi.

Iudæi.
Germani.

Veſtis ſacer-
dotis ſacriſi-
catori.
Triumphales
uiri.

Lacedæmoni
Pura & reli-
gioſa ueſtis.

Homicidij ex-
piatio.
Aegyptij.
Hoſtia orna-
tus.

Senones.

Scythæ.

Aquæ ſacris
adhibetæ
apud diuer-
ſos.

Camilli.

Herculi ſacra facturi, ſola lauro, neq; alia coronentur fronde. Thracēs & Iudæi pro lege habent, in omnibus ſacris hedera coronari, Cappadoces ambroſia, Apud Aegyptios hedera uitiſbus præfertur. Druidæ nullum ſacrum ſine roboris frōde faciunt. Ptolemæus heliochryſo coronauit deos. Thracēs uero non ſolum coronati, ſed ſcuta & gladios hedera ornati, in ſolemnibus libant. Iſiaci, abſinthij marini ramum uirgultis cæteris præferunt. Aegyptij in louis pompa, & magi myrica, Hermionēſes hyacintho coronantur in ſacris. Parthi ex diuerſo gramine coronata agna, odores incendunt. Ferūt Aegyptios agrōſti herba manibus decerpta, adorari, & papyri flore coronari deos. Veſpafianus uero coronas ex cinnamomo interraſili auro ſæpe templis dicauit. Apud alios autem ſagi cortex religioſus fuit. Non ſic Thebis & Athenis; nanq; in Palladis templo haud facile quiſquam hedera inuenit. Ea uero hedera quæ fert racemos labruſcæ modo, quæ ſmilacem nominant, & arbores quæ nec ſeruntur, nec fructum ferunt, infauſtæ omnib; habentur ſacris, & damnatæ religionis. apud Perſas non modo qui ſacrificat, ſed hoſtia & qui ſacris interſunt, feſta ornantur fronde. Indis contra; nanq; ex his coronatus ſacrificat nemo. Perſæ tamen nec deorum imagines habent, nec templa erigunt. Erāt enim ædium ſacrarum & ſimulacrorum euerſores, ſed in loco mundo & excelſo, cum precatōne dñs uictimas immolant; quod à pleriq; uſurpatum inuenimus: nam Carmeli, de; colebatur, cui nec templum erat, nec ſimulacrum, ſed ara tantum & diuinus cultus. Iudæi mente ſola unum numen colunt; ideo nulla apud eos ſimulacra, non modò rēplis, ſed nec urbibus inſunt. Germani quoq; nullam humani oris ſpeciem dñs, præ eorū magnitudine, dederunt; nec templa dicarunt, ſed lucos & nemora deorum nominibus appellant, illa uelut ſacra templa uenerati. Sacerdos autem, & qui uictimam facit, pura in ueſte & candida (nam color albus deo gratus in primis) in textili tela, nec maioris operæ q̄ menſtrua, nonnunquam in purpura & auro. Triumphales uiri, & qui amplios honores geſſerant, in triumpho ornati, aut in prætexta, lotis manibus & fronde coronati, ſacri & uenerabiles, nudis pedibus & tonſa coma, ad rem diuinam accedebant: idq; à Pythagora traditum Lacedæmoni; obſeruarunt, qui nudis pedibus adorandum ſacrificandumq; cenſuerunt. Pura autem & religioſa dicebatur ueſtis, qua rem diuinam facturi, feſta utuntur die. ea quidem erat ſoluta omni uinculo, nullis maculis, nec ſqualore obſta, nec funeſta aut fulgurata. Quod ſi quis nece aliqua pollutus fuiſſet, bis ſeptem uicibus inundationibusq; ueſtes abluebat aqua, his piamentis ab immunditia emaculati arbitratuſ. Aegyptij uero laneas ueſtes non inferunt in deorum templa, nec cū his cadauera ſepeliunt. Hoſtia ſi maior erat, auratis cornibus; ſi minor, coronata illius dei fronde, cui ſacra ſunt, incedebat: inſulaq; lanea & candida uitta circundata, ante aras nullo uinculo ligata ſiſtebatur; neq; enim in ſacris uinctum quid eſſe poterat. Contra uero apud Senones; nam lucum ſacrum ueneratur, quem niſi uinculo ligatus, ingredi nemo poterat: qui ſi forte prolapſus corruiffet, attolli minimè licebat, ſed per humum reptare neceſſum erat. In Scythia quoq; Marti ſacrum ſit, in quo uictima primis pedibus ligata, ad aram ſiſtitur, cui ſaqueum in collo injiciunt, ac baculo circumducto ſtrangulant, ſine precatōne & uotis. Quam quidem aquā de fonte Iuturnæ, qui circa Numicium labitur, quæq; in omnibus ſacris adhibetur, in primis inſpergebant: eam uero aquam ſuper terram poſuiſſe, piaculum & triſte omen erat. Ideo uas lato ore, & fundo anguſto, in quo hauriretur, ne ſtare poſſet, in ſacris adhibebāt: cui cadum, ali; ſcyphū dixere nomē. illudq; manibus tenere oportebat, Quod quidē flaminicæ uirginis ſacro; miniſtræ, aut Veſtaliū famulæ, nonnunquam pueri flaminum miniſtri, quos Camillos appellant, patriſi & matriſi omnes coronati tenebant manibus. Ex hac aqua ægros curari, & bonæ ualeſtudini reſtitui putabant. Apud Athenienſes uero aqua erat ex Calliroë fonte, magnæ religionis, in maximis ſacris & ſponſaliths cæremonijs, in quib; aliam adhibere nefas habebatur. Fertur in Delij Apollinis templo præcipua aqua fuiſſe, ſacrificantium uſui accommodata, quam ad alios uſus hauſiſſe, magni criminis inſtar erat. Græci in ſacrificijs & expiationibus, Eleutheri aquam frequentes adhibent; Træzeni ex Hippocrene, Perſici reges ex Choaspide, quam peregre profecturi, ſecum ferunt. Arabum reges ex Euleo, qui ortus à Medis, præcipuo nitore fluit. præ cæteris uero Aegyptij, tanti Nili aquam fecere, ut

quum hydria ad templum humeris ferebatur, omnes procumberent, & ſublatis manibus dñs gratias agerent. Ferunt que Babylonios reges ex Nilo & Iſtro aquas inter gazas condere aſſueuiſſe, uelut hoc argumentum ſuæ magnitudinis oſtenderent, quum per tot ſpatia terrarum, totq; inuias regiones aduectæ fuerint. Ipſe uero ſacerdos lanea inſula uelatus, & frōde coronatus, aram manibus tenens, ad Orientem uerſus, (quippe matutinum tempus ſacrificijs idoneum æſtimarunt, quum deos tūc aſſidere templis, & matutinis ſalutationibus adeſſe opinio foret; magorū & Perſarum exemplo, quibus in more fuit, primo ſemper diluculo canere dñs, hymnosq; & laudes dare, orientemq; Solem uenerari) meditato & ſolemni precatōne carmine, uerbis priſcis ex annalium ueſtitate erutis, numina & deos precatuſ, uota effundebat: quam precatōnem plerunq; ter geminare dñs uſurparunt. Quod Mercurius in Aſclepio exiſtinauit, ut adorantes medio die conuertatur in auſtrum, occiduo in occaſum: ſi uero primum oriatur Sol, in ortum. Fuſitq; Apolloni Tyanei opinio, ſummo diluculo cum dñs uerſari; procedente mox die, de dñs loqui oportere. Moſes autem & Hebræi occidentem ſpectari cenſuerunt. Ea uero inſula ex lana alba & cocco fuit, inſtar ſarciæ, plerunq; lata, nonnunquā tortiliſ & rotunda, ex qua uitta hincinde deſuebant. Principiumq; precatōnis à Iano & Veſta, quæ in omnibus ſacris præcipua numina ſunt, quæq; in uotis nuncupadiſ, præſationem perpetuam meruere, fieri oportebat: ut per eos ad reliquos deos aditus pateat, quibus tuſ & merum offerebat in primis. In qua precatōne obſeruat, ut Iupiter pater optinuiſ maximus, Vulcanus, Apollo, Mercurius, omnes deniq; dij ſacro carmine patres aduocentur. Quod in omni ſacro conſtitutum fuit, ut cuius deo ſacrificetur, neceſſe foret, poſt ipſum reliquos aduocari, ut hi uolentes & propicij, uotis & precatōnibus adſint. Antoinus uero imperator deum Helioagalum, quem magni numinis loco habuit, in præſatione ſacrorum reliquis dñs præponi uoluit; & Domitianus Palladem uelut genitricem, & ſe Palladis filium per ſacrificulos in primis iuſſit aduocari. In Peloponneſo autē Meliſta nympha, quæ uſum mellis gentibus dedit, in omni præſatione ſacro; principium precatōnis fecit. Quam quidem precatōnem plerunq; ter repetebāt, ſicut libationem. Dñs deinde & uotis ritè nūcupatiſ, eundem Ianum in fine precatōnis denuo aduocare neceſſum erat, ut ſi deus precatōnis caput & finem faceret. Sine precatōne autē uictimas cædere, aut deos ritè conſuli, ſas non putarunt. Itaq; ſua carmina ſuæq; precatōnes ſingulis dñs inſtituta ſunt, quas plerunq; ne qd præpoſtere dicatur, aliquis ex ſcripto præire, & ad uerbū referre ſolebat. Fertur tamen Pyrrhus Epirota ubi immolabat, nullas effundere precatōnes ſolitus, niſi quod ſanitatē & bene ualere precabatur à dñs. Apud Indos hi qui Pedali; uocantur, inter uota precesq; ſolam iuſtitiam petere in uſu habēt, quaſi hoc munere deum ampliſſimum eſſet mortalibus datū. Socrates in Phædro, ut pulcher intuſ fiat, utq; bona animi & corporis bene haberent, & ut dentur optima, precari docuit. Apollonius Tyaneus à dñs poſcebat, ut bonos cognoſceret, malos uitaret. Interdum pauca habere, & nullius indigere, precatō fuit; quam quidem precatōnem nunc ſacra præcedere, nunc ſubſequi, plerunq; finem claudere, nonnulli uolunt. Manibusq; precantem aram tenere oportebat: quia niſi teneretur ara, ſolas preces non litare perſpectum eſt. Pellex tamen, Numæ legibus aram tangere uetabatur, quā ſi tetigiffet, agnum ſolutis crinibus cædere cogebatur. Precibusq; peractis, & ritè deprecato numine, qui rem diuinam facit, ſe ad dexterā uolucere, & circumuertere, manumq; priorè digito in erectum pollicem reſidēte, ori admouere, deinde ſedere, ueſtiſto more debet, uelut dñs ratas preces habētibus. Galli uero ſe ad læuam uertere religioſius putarunt. Græci poſt effuſas preces, manus oſculant. Id quod Romani ſactitarunt, qui prætereuntes phanum aliquod, manum labris admouent, tanq; deos uenerarentur & timerent, ratasq; preces ſignificat. Frugesq; in caput uictimæ, aut molam ex farre molito & ſale, deinde nouum uinum aut coſtum, & maſcula thura inter cornua fundebat, maſtam eſſe hoſtiæ uoce ſignificans; quod quidem ad uictimæ probationē proficere credebant, ut ſi nō obſtupuiſſent, ſacrificio probarent idoneæ. Græci autē nō fruges, ſed hordeū ſale cōſperſum, at ſi inſpergebāt. Ad Terei ſepulchrū Megariſ, dum ſacrū ſit, calculis p hordeo utūtur.

Sacerd. ſacrificantis cæremonia.
Temp. ſacrificijs idoneū.
Magi & Perſæ.

Indi & Gymnoſophiſtæ

Hebræi.
Inſula ſacerdotis.
Præcatō.

Cōſtitutū in omni ſacro.

Meliſta nympha.

Sua cuiq; deo ſua carmina & precatōnes.
Quid precandum à dñs.

Præcates aram tenebant.

Precibus peractis.

Dianæ uero Propyleæ mulieres Eleusinae, nullam nisi ex hordeo ibi nato, molam conficere possunt, proditumque memoriae est, Iliacis temporibus, ueteres non thure, nec costo, sed cedri & citri fumo deos adoleuisse. atque Sabæos quum omnia odorum genera deus ac cumulent, de myrrha tamen nihil impartiri, quasi numinibus subitatos, quod sola myrrham ex omnibus odoribus apud se gigni non suissent. Sine mola enim falsa, nullum deus sacrificium ratum fieri putabant, in ea efficaciorum uim placandis numinibus & commouendæ diuinitatis esse opinati. Vinum uero antequam funderet sacerdos, propinabat prius scipulo aut simpulio ligneo, uel fictili admodum paruo, quod in sacrificioli apparatu erat cyatho haud dissimile: illudque secundum libationem astantibus circumferebat, ut pariter libarent. Tum setas inter cornua uictimæ manu excerptas, tanquam prima libamina, in ignem mittere, obliquumque cultrum a fronte ad caudam uictimæ ducere, & se ad orientem uertere debebat, quod in sacrificio habebatur primum: siquidem prima sacrificii pars erat, libare deus: secunda, immolare: tertia, reddere: quarta, litare: sacrificiisque adhibitis ex tæda ligno, ut in quocunque sacro fieri mos erat, quas nisi mares ferre alius nemo poterat, & igne accenso super aras (neque enim sine igne ullum sacrificium fieri licebat, quum etiam sabbatis lucernas accendere deus prisco more seruatum sit) accinctos ministros, qui sacrificanti præsto aderant, uictimam immolare iubebat, qui uictimam seu cultrarii, a nonnullis popæ & agones dicti sunt: qui illam supra uerticem, plerumque infra iugulum feriebant. Indi uero uictimam non iugulare, sed præcluso spiritu necare assueverant, ne quid deperiret, ne uel quid mancum deo offerretur. Græcis autem moris erat, si caelestibus deus uictimam facerent, sic hostiæ caput statuere, ut caelum spectaret: si uero inferis, ut terram despiceret. Quibus quidem ministris, nisi iussi essent, manum non licebat. Ideo succincti nutum imperiumque expectantes, Agon dicebant. Interim caesa uictima, alij uasa ut cruore exciperent, cadenti hostiæ supponebant, alij decoriabant. Mox aruspex, flamen, aut sacerdos cultro ferreo uiscera & iecinora rimabatur, in illisque deos consulebat, & an perlitatum foret, explorabat attentè. Apud Galatas uero non aruspex, sed philosophus aderat, sine quo sacrum deus nullum exhiberi poterat. Is autem cultro ferreus erat & oblongus, manubrio eburno, clauis aeneis, ære Cyprio, & capulo argenteo ornatus: namque manu uiscera tangere non decebat, ne qua offensa, pollutis sacris, contraheretur. Apud Delphos fuit usurpatum, ut cultro quo deus immolabant, de nocentibus supplicium sumerent. Persæ & Cappadoces non gladio, sed stipite mactabant hostias. Romani etiã malleo, apud Homerum querno trunco. Quibus inspectis, ex omni uiscere, & membro primitias, partesque desectas farina farris inuoluere, & in calathis sacrificati offerre debebat. Tunc hostia perfecta dicebatur, quas sacerdos aris imponens, foculo accenso comburebat. Hoc enim in omni sacrificio seruatum est, ut de singulis oblatiis, aut deo immolatis, particulas tanquam libamina, ut holocaustum fiat, in ignem mitterent. Aegyptii sacerdotes, immolata uictima, caput abscindunt: illudque diris carminibus execrati, in flumen deiciunt, cum precatione solenni, ut si quid aduersi casurum foret, in caput illud redundaret. Apud Græcos ex caesa uictima, nonnunquam capite & uentre excepto, cætera dabantur deus: lingua uero præconibus. Hunc uero ignem ex olea, lauro, uel quercu crassioris corticis, aut cuius caudex cauis fungosusque foret, accendere, uel numinibus adolere nefas erat. Hæc enim ligna tanquam dira malique ominis, detestati sunt: quem ignem subdita face accendebant, eumque partim ex fumo, quas uertigines faceret, quantumque se attolleret, partim ex flamma, si lucidior aut obtusior, & qua specie foret, multi obseruauerunt, qui capnomantes dicti. Si autem mortuo carbone sacrificetur, signum neglectæ religionis fore & perniciosum, nemo dubitauit. Persis ligna arida, dempto cortice, sacrificio apponere, desuperque oleum fundere, & aruinam pinguem, ignemque appositum, non statu, sed uentulo excitare, in usu fuit. Solique, uelut deorum maximo, quum uirgultorum fasces apponunt, & incendium suscitant, his uerbis proloqui, *Ede ignis domine. Apud Siculos in colle Vulcanio, iuxta Petrensiū stagnum, dum sacrum fit, sarmentorum fasces super aras sua sponte ignem concipere, & nullo flate halitu, incendium fieri fabulantur: Sicut de Seleuco traditur, qui cum Ioui in Pella uictimam faceret, ligna aris imposita ultro arserunt. Et de Egnatia nympa in Appulis, in

Nulla sacra absq; mola falsa. Propinatio in sacris. Ceremoniæ uictimis libandis. Sacrificii partes quatuor.

Nullum sacrum absq; igne. Uictimarii, Cultrarii, Popæ, Agones. Indi non iugulari uictimam Græci.

Galatæ. Culter sacrificii.

Delphi, Persæ, Cappadoces, Romani.

Seruatum in omni sacrificio. Aegyptii.

Græci. Ignis sacrificiorum ex quo struuntur.

Capnomantes.

Persæ.

* Ecce

Siculi.

Egnatia nympa.

cuius ara lignis extructis, ignem sua sponte excitari opinio erat. Tradunt magos apud Persas, dum sacrum fit, carnes super myrto & lauro appostas subtilibus uirgis adurere. Atque Eretrienfes mulieres in Cerealibus obseruare, ut caesa uictima, carnis non igne coctis, sed sole torridis uescantur. Et apud Scythas sacrum fieri Marti, ubi uictimarum carnes ipsarum ossibus aduruntur. Lusitani uero ignitis lapidibus, sacrificiales carnes coquant. Iosides, licet ex omni ligno incendiant aras, spinas tamen asparagi aut stramina in sacrificiis cremare, nefas habent. Mox farra uisceribus spargens, probata libataque exta lancibus imposita, aræ superponebat: uisceraque, detractis extis, flammis & foculo, mittebat desuper thus & costum. Ea quidem uiscera licet nunquam abluta, elixa per se fiebant: uinumque aris postea fundebat, & tunc porrici hostia dicebatur. Persæ uero ex immolata uictima nihil deus adolent, sola anima deos contentos esse rati. Lusitani quoque ex hostia immolata nihil concidunt, sed exta perspicunt, & diuinant. Thisetæ in Asia & Argini, ossa uictimæ tantum in ignem mittunt, & deflagrant: ipsi autem uescuntur carnisibus. Apud Aegyptios inualuit mos, ut immolata uictima, dum sacrificium ardet, omnes se diuerberent, & flagris afficiant. Quare uerbum Xenophanis physici proditur non inuenistum, qui cum Aegyptios sese conuerberantes, & lugentes in sacris uidisset, admonuit, ut si deos esse crederent, quibus sacra ministrabant, ne lugerent: si uero homines, ne sacrificarent. Quod fere a Lacedæmoniis usurpatum fuit, ut in adolescentibus ephobos circa aras flagris defæuiant. Ex reliquis uero hostiæ membris, coenam apparabant, quibus qui sacris interfuere, uesci licebat. Græci uero satis habent femora hostiæ in duo frustra coccisa, igni subicere, ut ex his holocaustum fieret, uisceribusque super prunas assis, pro ientaculo, mox carnis uerum decoctis, discumbentes uesci. Quibus ex legis præscripto portiunculam ad domesticos afferre, & amicis partes uictimarum impartire licebat: extraneos autem ad sacra adhibere, fas non erat. Apud Lacedæmonios autem in publica uisceratione primi reges erant, quibus duplum quam cæteris dabatur, priuilegiisque honoris, præter libamina, immolatorum quoque animalium coria debebantur. horum deaceasque pulres, libaque & farra, ac fructuum primitias non auro uel argento, sed fictili uena & catino, aut simpulo, uel ligneo scypho, qui ne carie absumeretur, pice oblitus erat, aut gutto fagino, sicut Marius Curius, deus prolibare soliti sunt, uetustissimam religionem, qua in deorum sacrificiis fictilibus utebantur, designantes, qui pietate, religione & iustis precibus, non censu, deos placari putabant. Quippe tunc maxime deus propicius esse crediti sunt, cum fictiles erant. Hostiæque immolata & mysteriis peractis, qui sacris intererant, uisco & farre apposito, cum rotundis paniceis, quas in honore deorum adhibebant, stantes uesciebantur. Siquidem in adibus deorum, & epulari simul, & sacrum fieri seruatum est: nam mensa in sacris adibus, ararum uicem præbebant. Quibus quædam extis & carnis sacrificiis, nisi rite sacrificio perfecto, uesci non licebat. Delphicis uero assuerum est, ut immolantes uictimam, exclusis cæteris, uescantur: ad quam extraneos admittere, nefas erat. Contra in sacris Hecata: in quibus qui sacrum fecit, de sacrificio uesci non permittitur. Quæ quidem exta uerum assa apponebantur semper, cum heroieis temporibus non uescerentur elixis: Arietis tamen non uerum cocta, sed elixa in olla apponunt: aliter ritu præpostero sacrum fieret. Interque uescendum laudes deus canere minaque & hymnos canere, ac cymbala pulsantes, choros agitare. Fuitque obseruatum, ut sacrificantes aras circumcurrerent, eursum auspicati a læua dextrorsum, quod religiosus putarunt, mox a dextra læuorsum. Cumque hymnorum plures species forent, quibus psallebat deus, hi tamen fuere in usu frequentes: Hypingos Dianæ, Apollini pæan & Prosoedia, Dionysio dithyrabus, Cereri iulus, Veneri eroticus, id est, amatorius: præter quos fuere, prosoion, hyporchema, & stasimon. Quod ideo inuentum est, ne qua pars corporis religione uacaret, quasi penitus sacro numine afflari, quodam furore capti foret. Memphitæ uero in Osiridis templo dum sacrificant, præter aliorum morum, nec canere tibias, nec psallere soliti sunt. Et Græcorum plerique cum nulla numinis afflacione sacrificia perficiunt, sed animo remisso absque tibia uel canu. Contra apud Indos, quibus nulla fuit numinis consalutatio, uel sacrificium, nisi adhibita saltatio foret. In Delo quoque

Magi. Eretrienfes. Scythæ. Lusitani. Iosides. Porricere hostiam. Persæ. Lusitani. Thisetæ & Argini. Aegyptii. Xenophanis dictum. Adolescentes in sacris Lacedæmoniorum flagellari. Græci. Lacedæmonii. Mensa pro aris. Delphi. Hecata sacra. Laudes deorum inter uescendum. Hymnorum genera. Memphitæ. Græci. Indi. Delphi.

abscq; saltatione uel musica, sacrum nullum fiebat. Fertur Antoninus Cæsar quū deo Helio gabalo sacrum faceret, mulieres Phœnissas, quæ in urbem cursitarent, cymbalâq; & organa musica circum aras psallerent, adhibuisse. Et Cybelis sacerdos cū tinnitu cymbalorū & sonitu tympanorum sacrum facere. Apud Curetas quoq; nullum fit sacrum sine strepitu & fragore, tympanis unâ tubisq; pulsantibus. Re igitur diuina & cæremoniis concelebratis, sacerdos tunc, **ILICET**, succlamabat, qua uoce illos q; interfuerat, missos faciebat. Apud Græcos uerò functus mysterio sacerdos, sic renūciat, *λαοίς ἄφεσις*, quasi populum missum faceret. Si qua tamen mysteria in sacris instauranda forent, initiati manebant, prophanos autē foras exigebant, namq; hoc erat usu frequēs, ut omnia mysteria secreta sint, summâq; in his silentij fides habeatur, sicut in Samothracijs & Eleusinis. **Ilud** utiq; in sacrificijs seruati nequaq; præterierim, ut mola salsa & farre non modo frōs uictimæ, sed foci cultriq; aspergantur unâ; quodq; immolata uictima, si nō litassent, hostias denuo augeri iterū ac sæpius, & maioribus hostijs sacrum instaurari debebant, donec inuenta pace deūm, & propiciato numine, ritē perlitatum æstimarent.

Que militibus operam in bello nauantibus militaria dona ab imperatoribus olim dari solita fuerint. Caput XVIII.

PRiscis temporibus militaria dona, quæ militibus fortem operam nauantibus in bello a ducibus dabatur, heminae uel quartarij farris fuere, (unde adorea, laus bellica dicta) binaq; iugera, aut tantum agri quantum uno die circumarassent, amplissima dona putauere. Precia enim militiae hæc habita sunt maxima, ut post exhaustos labores, milites emeritis stipendijs, sanguine & sudore partis agris donarentur, hos enim lætissimos fructus, uelut opimam prædam, laborum periculorumq; accipiebant; quippe perniciosum ciuem putabant, cui bina aut septem iugera non essent satis. Præter quæ, ut ad decora militiae magis incenderent animos, quoq; honoratior testatorq; eorum uirtus foret, mercede proposita, obsidionalem, ciuicam, muralem, naualem, castrensem & aureas coronas, amplissimaq; alia honoris genera inuenere, quib; donabantur, qui urbes, castra, aut exercitus obsidione liberassent, ciuem uel seruassent, uel primi obsessæ urbis muros subissent. Primus enim Aul. Posthumius dictator ad lacum Regillum castris expugnatis, magni muneris loco auream coronam dedisse fertur. Mox sequuri duces militibus, ut essent re & fortuna auctiores, alias largiti fuere, quas quidem frequenti prætorio egregijs laudibus cumulatis, cum præfatione uirtutum militibus tradebant. Apud Græcos, duces in unum coeuntes, in concilio agitant, & sententias decernunt, quem primum, quē secundum, qui depulsas hostium copias longius egerit, & quo præmio aut honore dignus sit, diiudicat; idq; apud deos aras in Isthmo, in templo Neptuni templo, sumpto ab ara suffragio, & ut erant sententia, sic agro & uacatione donare, ac pro merito præmia largiri solebant. Apud Indos uerò nullo militari dono aut hostili præda donabatur miles, nisi qui hostis caput retulisset in castra. Sed præ cæteris corona ciuica maximi fuit ornatus, cui cedunt aureæ, murales, castrenses, atq; rostratæ: eratq; proprium ius ciuicæ, ut illa donat; perpetuo eam gestare liceret, & ludos incunt, a populo & senatu uniuerso assurgeretur, ius spectandi inter senatores, munerum uacatio sibi, patriq; & auo paterno. Præcipua uerò obsidionalis, tanquam uirtutis præferens spectatissimum insigne, æstimatione immensa, longè præcellere credita est: hæc enim ex illo fiebat gramine, ubi ciues obsidione essent liberati; qua nulla nobilior publica militari lege diffinitur: quippe cæteras, imperatores aut duces singulis militibus tradunt; graminea uero, uelut multo maximum decus præferens, nisi ab uniuerso exercitu, seruatori suo concedi minime poterat. Ciuica ex querna fronde fit: muralis in pinarum similitudinē, naualis instar nauium rostri; quæ uerò castrensis, uelut efficto ualulo figurabatur. Hac obsidionali, Q. Cincinnatus a Minutio & toto exercitu, q; illius opera obsidione liberati fuerant, primus donatus fertur. Et deinde M. Valerius consul contra Samnites, P. Decium tribunum militum, quod eius consilio & ministerio exercitus ex saltu angusto & arctissimis faucibus euaserat, præter gramineam, qua ab uniuerso exercitu & suo præsidio donatus fuit, etiam aurea corona & cætum bobus, ex imio que uno albo opimo auratis cornibus, donauit. Eadem que obsidionalis Fabio Maximo im-

Curetas.

Ilcet.

Prophani & mysterijs exa

Militaria dona.

Adorea.

Perniciosus ciuis.

Coronæ militibus dari solita.

A. Posthumus primus coronam dedit.

Græci.

Indi.

Ciuica corona cui dabatur.

Obsidionalis.

Ciuica ex q; muralis, Naualis, Castrensis, Obsidionalis q; primo adpretus.

peratori, q; cunctando rempub. & ciues seruasset, a toto exercitu, senatuq; & populo, communi conspiratione & consensu tributa est. Et bello Cimbrico, Gn. Teio Atinati, quod cunctantem primipilum interfecerat, ipseq; arrepto uexillo, per castra hostium eruperat, exercitumq; incolumem eduxerat, præter gramineam, ut prætextatus ad tibicinem immolaret foculo accenso, cōcessum fuit. Contigitq; idem honos semel L. Sici-
cinio Dentato, & M. Calphurnio tribuno, quod M. Attilium Regulum, primo Punico bello in Sicilia cum exercitu, hostiū excidio liberasset. Deinde Scipio Aemilianus bello Aphricano, mox Sylla bello Marfico, demum Iulius Cæsar in expugnatione Mitylenarum, & Augustus, obsidionali & ciuica donati fuere. Ea enim ciuica, singularis salutis signum erat; obsidionalis uero, uniuersorum. Rostratam uero accepit primus M. Varro bello piratico, donante Cn. Pompeio; & deinde Agrippa, bello Siculo ab Augusto, q; in conspectu naualis pugnae, in naues hostium insilissent primi. Cornicularq; & auras coronas, phalerasq; argenteas, & aureos torques, tum armillas, adde uexilla cerulea, honoris causa ob nauatam insigniter in bello operam, & ob multa rei militaris facinora, militibus quàm sæpissimè ab imperatoribus dari adnotatum est. Sed auxiliares & externi, aureis; Romani argenteis torquibus donabantur. Contra uero armillas nō externis, sed ciuibus tradebant. Augustus tamen Octauius facilius phaleras & torques, & quicquid auro constaret, quàm murales, castrenses, aut ciuicas coronas munera dedit. C. autē Caligula noui generis coronas, Solis & Lunæ ac Siderum specie commentus fuit. Scipio uero Aemilianus regum & sociorum munera oblata pro tribunali recipiens, in publicas tabulas per quaestorem referri iussa, postmodum fortib; uiris, pro metitis tradebat. Præterq; aureos torques, etiam duplicem annonā, interdum militiae uacationem, & immunitatem ob uirtutis præmium, nonnunquam duplex stipendium imperatores largiti sunt; araq; multiplicia sagæq; & tunicae singulis militibus, qui reb; fortiter gestis interfuere, plerunq; ius ciuitatis ex lege Calphurnia; uel senatoria fungi dignitate inter patres, aut diebus solennibus coronatum incedere, uelut præmia uictoriae haudquaquã spernenda munera fuere. Neque dubium, illos quorum opera insignis in bello stetit, perditæq; & afflictae res restitutae essent, pluries donis muneribusq; honestati. C. Sici-
nius Dentatus, clar; uir ingenio factisq; ob egregia facinora militaria, præter octo aureas coronas, obsidionali una, muralibus tribus, ciuicis quatuor, torq; tribus & octoginta, hastis puris duodeuiginti, armillis plus centum sexaginta donatus fuit. Habeturq; inter exempla, hunc Sici-
nium militaribus donis, omnium honores & uirtutum præmia anteisse. Hæc quidem hasta, quod nullo ferro munita forent, puræ dictæ sunt, quib; donabantur plerunq; milites, qui tunc primum militare facinus in bello admisisse. Cui proximus fuit Manlius Capitolinus, qui uix decimo & septimo ætatis anno, bina ex hostibus spolia tulit, primusq; murali corona donatus, ciuicas sex, militaria dona sex & uiginti meruit ob uirtutem. Probus quoque, qui postea in imperio assumptus fuit, quum bello Sarmatico iam tribunus multa fortiter fecisset, hastis puris quatuor, coronis ual-
laribus duabus, corona ciuica una, uexillis puris quatuor, armillis aureis duabus, torque uno, & patera sacrificali aurea quinq; libris, unâ pro cōcione donatus fuisse memoratur. Quinetiam illud perspectum est, in annonæ caritate & rebus angustissimis, militem ob rei militaris singularem scientiam, collato frumento & pecore donari. Manipulimq; hastatorum ob insignem operam corniculis armillisq; argenteis. Sp. q; Nautium a Papyrio consule bello contra Samnites, etiam coronis aureis donatum. Præterq; aureas pateras, sellasq; curules eburneas, & scipionem eburneum, hasta quoq; tunicae palmarum & pictæ, atq; in bello nauali uexilla cerulea, nonnunquam altioris dignitatis gradus aut militaris ordinis prærogatiua, militibus qui strenuam operam nauarunt, munerata tributa fuere. Summis uero ducibus triumphalis statua, aut consularia ornamenta. In quo animaduersum est, populum Atheniensem per raro uirtutis præmium aliquibus statuas dedisse, in quibus illorum nomina inscriberent, ut populi hoc uideretur beneficium, non illorum qui id meruissent. Nemoq; qui præclarum aliquod gesserat facinus, prout cuiusq; meritum uirtusq; fuit, militari; donis indonatus abesse fertur, adeo ut Quintius prætor, deuictis Hispanis, equites nouo genere honoris, catellis & fistulis

Rostratæ q; primum accepit.

Alia dona militaria.

Noui generis coronæ a Caligula excogitatae. Alia dona.

C. Sici-
nius
Dentatus optime donatus.

Hastæ puræ quæ dicebantur. Murali corona q; primus donatus.

Alia dona.

Dona summorum ducum. Athenienses. Nemo beneficium de rep. in Ro. exercitu indonatus.

donarit. Proditum tamen est, Fulvio Nobiliori à Catone obiectum, quòd leuissimis de causis, utpote quod puteum strenue effoderant, aut uallum curarant, coronis milites donasset. Casari quoq; Augusto multiplicia hæc munera largienti, obiectum à militibus fuit, puerilia hæc deliramenta esse. Namq; exercitui pecunia & agris, non his honoribus opus erat. Legibus uero Solonis apud Athenienses cauebatur, ut præter ea dona quæ militibus duces impartiti fuerant, illorum filij qui bello occubissent, publicè alerentur, & bonis disciplinis instruerentur. Quod Pisistratus cauisse dicitur, ut filij parentum, quor; uirtus insignis in bello fuerat, dona acciperent. Frequens tamen illis munus erat, corona ex auro, nonnunq; tenijs & uittis caput ornare, aut publica sepultura in ceramico: namq; intra mœnia sepelire non licebat, nisi qui ob singularem excellẽtiam, præcipuum hoc donum meruissent. Legimus Syracusanum Dionem, parta uictoria, militibus aurea, & Themistoclem, quod Græciam liberasset, à Lacedæmonijs corona oleagina, & curru eximio donatos, laudatosq; magnificè: ac Milciadem ob pugnam Marathoniam, in qua ultra centum millia Persarum una acie uicit, ab Atheniensibus consecutum, ut in Pœcile porticu, sua imago in prætorũ numero exculperetur inter primores. Agamemnon uero, Homeri testimonio, Aiace, quod cum Hectore pugnasset, bouis immolati tergo & cornibus; Achillem uero, præter septẽ tripodes & uiginti lebetes, decemq; auri talenta, equorum duodecim & septem Lesbium sceminarũ munere donauit. Plataensibus ob nauaram insigniter operam in bello Persico, munus octoginta talẽta largitus fuit. Scythijs uero mos erat, his qui hostẽ superassent, semel annis singulis cratere regio uinum bibere, quod uictoribus circumferebat: qui uero pluribus cæsis uictor fuisset, duobus calicibus potare. Romanis uero traditur usus, ut quorũ parentes reipub. causa occubissent, liberi præmia ferrent, quæ illis deberentur. Si tamen regibus fœderatis, aut socijs mittenda dona foret, scipio eburneus, toga picta, & palmata tunica cum sella curuli, frequentia fuere. Erat autẽ Ceramicus extra Athenas locus, in quo deorum hominumq; excellentium simulacra & statuas, publico decreto erigere, atq; eos qui pro patria occubissent sepelire, illisq; erectis tumulis, inscriptiones & elogia, decretaq; ac titulos apponere assuerant, inter quas Chryssippi imago porrecta manu uidebatur, aliorumq; philosophorum, diuerso gestu & modo. Singulis enim sepulchris singulæ columnæ affigebantur, cum inscriptionibus & titulis, quos ob egregia quisq; facinora meruisset, ibiq; uelut monumentis & trophæis, celebrata illorum memoria fuit. Alter uero Ceramicus intra urbem locus erat Athenis, diuersorũ scortorum, cui nomen Casaluio: sicut Græcis Celosta, & Romæ Summenium, ubi præstabant meretriculæ, quæ pluribus notatæ nominibus fuere: nam & Sphinctæ, Casaluades, Lecastriæ, Casorides, & Casoritæ dictæ: apud Latinos lupæ. Postea sequuti Cæsares, centuriones legatosq; legionum pro magnis officijs in reipub. consularibus ornamentis, aut equo publico, nonnunquam triumphali statua donauere. Quod à Macedonibus antea fuit usurpatum: namq; Alexander Macedo centum uiginti equites, qui in campis Adrastæis ceciderant, propter multa belli decora, equestribus statuis donauit: illorumq; filios patrũ stipendia ferre iussit. Illud tamen haud indignũ est quod annotetur, quod uiri triumphales, qui triumphalia ornamenta meruissent, præcipuo honoris priuilegio, eadem ipsi dona alijs fortiter dimicantibus lege militari impartiri poterant: quodq; uigente hoste, & nisi debellato, dona militaria duces largiri non solebãt. Et licet milites in castris per exiguo ad uescendum argento uterentur, militariq; disciplina horridus miles, non cælatus auro & argento, sed ferro & animis deberet esse munitus: tamen eiusmodi dona, quibus uirtutis gratia miles donabatur, ueluti inuitamenta uirtutum, permulcendis militum animis tanti fuere: itaq; animos ad res magnas acuebant, ut his honoribus aucti & confirmati, quisq; suum decus faceret, destinarẽtq; animis uincere aut mori, mortemq; potius q̃ ignominiosam seruitutem præoptarent, uitã deniq; & quæcunq; pericula nihili penderent.

Delusiones demonum malorum à multis expertas fuisse, qui diuersis imaginibus homines deluserunt.

Caput XIX.

Non est profecto fabulosum, quod apud sanctos uiros autores memorat, ut ceteris spiritibus, quos dæmones uocant, congressum habuerint, illosq; diuersis imaginibus, ac multiplici specie prope deluserint: siquidem nostra quoq; memoria id euenisse compertum est. Nuper amicus meus summus, ingenio & fide singulari, rem dictu admirabilem, hæc prodentibus nobis, sibi euenisse enarrauit quod quĩ credi uix posset, illam multorũ testimonio comprobauit: se quĩ apud cõiunctissimum & sibi familiarem Neapoli diuerteret, & noctis silentio clamantis de uia, & opem implorantis uocem hominis audisset, quum accenso lumine accurrisset, ut quid rei esset inquireret, ibi dæmonem & dirum quoddam numen, tetra & horribili specie conspexisse, qui iuuenem quempiam clamantem, & reluctantem, in uia infestis manib; inuadere quærebat. quo conspecto, quum miser ille ad ipsum quem propè uidebat accurrisset, & ne apprehenderetur, quanto poterat nixu ipsius uestem & manum apprehendisset, se, diuino sapius aduocato numine, quĩ multum diuq; frustra fuisset reluctatus, uix tandem dæmonem abegisse: quo demum abacto, quum iuuenem animo consternatum in domum recepisset, nunquam q; se dimitteret, aut pallium relaxaret, efficere quisse: tantaq; eum torpedo inuasit, ut mente euicta, sui compos non esset, quĩ sibi prorsus representari & ante oculos obuersari illa species uideretur. Tandẽ ad se redditus, re quo pacto se habuerat, enarrauit. Constabat enim, prauis illum moribus & inciuilibus cum dei contemptu diu uixisse, in parentesq; tunc iurgatum, contumelias & intoleranda probra dixisse, deuotionib; execrationibusq; diris ab his agitatum abhisse. Sed ne cui hæc uana uel ficta sermonibus uideantur, autor est Thomas monachus, homo minime malus, cuius ego fidem probitatemq; pluribus in rebus expertus didici, qui serio mihi retulit, q; quum in monasterio & sacris ædibus, quæ in Lucanis montibus sunt, cum pluribus iurgatus foret, & post immodica conuicia & rixas, animo perturbato inde se proriperet: quum per nemora iter solus intenderet, speciem hominis uultu tetro, nigra barba, promissis tunicis, uultu aspectuq; deformi & sæuo, obuiam habuisse: quem quĩ cõpellaret, quid ille solus per deuia errabundus incederet, dixit equũ quo uectabatur amississe, atq; in proximos campos illum euasisse credere: cumq; per sinus inuiose quum una quæsitum pergerent, ad profluentẽ, in cuius alueo gurgites magni & formidabiles redundabãt, deuenisse. Et quum monachus, ut aquam trañceret, calceos sibi eximere appareret, illum magnopere coëgisse, & tandẽ peruicisse, ut super spatulas suas ascenderet, potiusq; à se qui corpore maior erat, uectaretur: qui acquiescens, quum super illius spatulas, ut succollaretur monachus, ascenderet, illeq; iam aquam ingredi appareret, dum uada exquirat, illius pedes non humana, sed tetra & deformi specie conspexit. quo animo maduerso, horribili terrore percitus, deum ut sibi præsto adesset, acclamauit. Mox dæmonem & diram illam speciem, diuino audito uerbo, stridore querulo & ui maxima quanta dici potest, ita è conspectu abhisse dicit, ut imminentem quercum ingenti impetu colliserit, ac per fractis ramis, funditus euerterit, ipseq; cõsternatus atq; exanimis diu iacuerit. Credebat enim, quod à uero non abhorret, nisi præuidisset, illum in rapidissimos uortices & uoragines fluminis præaltas se fuisse necaturum. Sed præ omnibus quæ audiuerim aut uiderim, res est admiratione digna, quã recenti memoria euenisse compertimus Romæ. Quippe nota res est, quum apud Gabios quidam infimæ sortis & obsecris natalibus adolescens uesanus & furiosus, cuius prauis moribus & uita facinorosa fuerat, in parentem grauibus iurgijs conuiciatus foret, post iurgia immodica, quĩ furijs agitat, aduocato dæmone, cui se deuouerat homo ille improbus & impurus, furore cæcus & amens discessisset, & Romam petere cõpisset eo consilio, ut aliquod dirum facinus in patrem moliretur, dum iter faceret, dæmonẽ facie hominis truculenta, sordida barba & capillo, uesteq; obsoleta & squalida obuiam habuisse. quò quum simul pergerent, illum interrogasse iuuenem, quem animo anxio & sollicito uidebat, quid tam tristis incederet, atq; ille, quĩ qd sibi iurgij cum patre fuisset, quodq; aliquid scelesti facinoris patrare cuperet, respondisset: dæmonem illum se quoq; simili casu percitũ fuisse dicere: proinde pergerent, & suas iniurias ultum irent. Cumq; nocte appetere, ad urbem applicuissent, in proximõ hospitiõ diuertisse, atq; in cubiculum quod à caupone utriq;

T in

Solonis lex de filijs q̃rũ parentes in bello perierant.

Ceramicus.

Oleagina.

Pœcile, Iliados, 7.

Iliad. 19.

Scythijs.

Romanorũ usus de nrũ parẽtes occidissent bello. Dona confederatorum. Ceramicus extra Athenas.

Ceramicus alter in urbe. Casaluium. Celosta. Summenij. Sphinctæ. Casaluades. Lecastriæ. Casorides. Casoritæ. Lupæ. Alia dona militaria.

Ornamenta uirtutis militaris ferebãt in castris.

exhibutum fuit, haud multo post cubitum iuisse: Cumq; una cubarent, pestem illam immanem, cum illum somno oppressum uideret, infestis manibus iugulū hominis apprehendisse, ut elisis faucibus necaret, quem iam oppressisset, ni expergefactus ille, dei opē & auxilium aduocasset: quo audito, furiam illam teterrimam stridore & tumultu maximo, tantoq; impetu cubiculum, unde euasit, dicitur collisisse, ut tigna & tectum euerterit, tegulasq; penitus perfrerit: quo strepitu cum magister hospitij excitat⁹ surgeret, & quid ruinae & strepitus esset in clamaret, allato mox lumine, rē sicuti erat, adolescens ille quem solum & seminecem inuenerat, enarrauit: tectumq; collisum & perfractum, unde dæmon ē conspicuū abijt, demonstrauit: quo malo perterritus, cum suae turpitudinis, & antea uitae non solum pigeret, sed puderet, diuino afflatus spiritu, perosus scelera, boni exempli & procul a populari tumultu, uitam egit. Multas quoq; malorum dæmonum illusiones persape apud sanctos uiros fuisse legimus, quas nostra non semel uidit aetas. Quibus salutaribus exemplis admonemur, ut praemuniti aduersus illorum insidias simus, qui nobis inimici infestiq; sunt, & tanquā in specula in insidijs stant: ne uedesides & ignaui concepta opinione populari, illos: qui ista minimè credunt, in aliquod discrimen dilabamur.

Quando dies tā apud Romanos quā exteras gētes incipiat: & qui dies atri, quive fausti sint.

Caput XX.

Aegypti & Atheniensis, Persae, Babylonij, Umbri, Hetrusci, Romani, Vulgus, Galli, Germani.

Solon,

Thebæi, Graeci & Siculo.

Dies fausti & infausi.

Dies atri.

Dies manibus sacri.

Remuria.

Peruulgatum ferè est, Aegyptios & Athenienses diē a Solis occasu facere, & ad altere occidentem terminare: ita ut quod spatij inter duplicem occasum fuit, integrum diem putarent. Persae & Babylonij contrariam diem ab ortu Solis inciperent, & ad altere terminari dixerūt. Umbri & Hetrusci, a sexta hora ad alterius sextam. Romani, a media nocte ad mediā sequentē, ita ut quod inter duas dimidiatas noctes temporis fuit, integrum diem facerent. Vulgus omne, ab oriente luce ad tenebras. Galli & Germani ita sunt metiti diem, ut tempore spatia, non dierum numero, sed per noctium uicissitudines computarent, noctesq; diebus anteferrent. Ipsi enim noctes ante diē fuisse arbitrati sunt. Fertur Solon Atheniensibus suasisse, ut non ad solis, sed lunae meatum dies & tēpora dīnumerarent. Thebæi uero contrā: nam dies non ad lunae, sed solis cursum metiti sunt. Fuitq; tam Graecorū q̄ Sicularum mos, in primis curare, ut sui dies mēsesq; cum solis & lunae ratione congruerent: & si quid discreparet, tunc unum diem aut biduum ex singulo mense adijcere, uel adimere. Dierum uero, quidam fausti & agendis rebus felices, quidam atri & tristi omine infames habiti: quibus aliquid moliri, aut nouae rei inceptare, euentus exitialis erat. In his exercitum conscribere, legiones educere, manus cū hoste conserere, sponsalia inire, peregre proficisci, aut quicq; publicae uel privatae rei moliri, inceptu foedū & exitiale aestimarunt. Obseruatumq; fuit, ut q̄ hostes bello tētare, uel acies eo tēpore cōmittere curaret, rem in nō mediocri periculū discrimenq; adduceret, magno postea exitio cōsequuto. Fuisse aut atros duxere dies, post Idus Quintiles ad quintūdecimū calend. Sextiles duplici clade insignes, quo ad Cremerā Fabij caesi, & quo ad Alliā foedē Romani a Gallis fusi fugatiq; fuere: quibus grauius afflicta, & in extremum discrimen adducta Romana res fuit. Quare Vitellio pontificatum maximū adeptō, q̄ diem ad quintūdecimū calend. Sextiles caeremonijs publicis sacrā concilio edixisset, dirum omen fuit: qua calamitate doctus populus Romanus, illum diē nullius publicae uel privatae rei insignem & notabilem fecit. Cui⁹ exemplo etiam postridie calend. Nonas & Idus mensis cuiusq; religiosos & ominales ac infaustos putauere: propterea quod maximis cladibus & infandis contumelijs populum Romanum tunc affectum fuisse liquet. Dies quoq; manibus sacros, quum mundus patere dicitur, quib⁹ occulta deorum manium sacra apparent, pleriq; omnes ueluti atros & ominosos obseruauerunt: illosq; uelut foedi exitus & ancipitis fortunae detestati sunt. Hi fuere dies postridie Vulcanalia, & antē tertio nonas Octobris, & antē sexto Idus Nouembris. Etiam mēse Maio, dies quibus Remuria celebrantur, ut occisi Remi umbra placaretur: & Nonis Iulij, quae Caprotinae dicuntur, qua die Romulus apparere desinit. Et dū Feralia seu Parētalia dñs manibus fiunt, ac impuris diebus, quibus ancylia nondū condita in tēplo Martiserat, tā nuptijs q̄ itineri ominosos, exitiales et euitabiles duxerūt. Et qua antē quarto

Nonas Sextiles populus Romanus ardente Punico bello, ad Cannas insignem cladem passus fuit, etiam antē quarto Nonas, calend. & Idus cuiusq; mensis, ueluti tristi euentu infelices, pari superstitione deularunt. Ferijs quoq; Latinis statis, uel communibus, aut Saturnalibus, ac diebus festis & sacris, ludisq; publicis, licet fausti felicesq; forent, tamē praelium committi, uel rei militaris delectum haberi, aut quoq; peregre proficisci, tanquam piaculari die, ominosum erat, dirum atq; pestiferum. Praeter hos fuere dies profesti, fasti, intercesi, & praeliari: quia ferijs publicis quibusdam, hostem laceffere uetabatur. Quippe diuisa tempora uoluptatis & laborum, remissionum & curarum, Romani ueteres habuere. Profesti enim diebus, quasi procul a religione, tempus, & priuatam gerere licet, quia comitiales, comperendinos, & praeliari continent. Comitiales fuere, quibus cum populo agi licebat, concilio coacto, nisi si quae seriae conceptae essent, quibus non liceret. Comperendini, quibus uadimonij dicere, & uadare permittuntur: fuitq; animaduersum, in profestis etiam fastos contineri, quibus fari ius erat. Festi uero dies, dijs dicati fuere, in quibus forensibus negotijs ommissis, sacrificia, serias, ludos, epulasq; solennes celebrare, ac inter uota & sacra, faustaq; omnia uersari, uerbisq; prophanis abstinere conuenit. Intercisi autem dicti, in quibus deorum simul atque hominum res agere licet: nam mane & uespere fari inhietur, medio tempore inter caesam hostiam & porrectam fari pmittitur. Fasti etiā dies, in quibus ius fatur, id est, dicitur: nefasti, in quibus nō redditur ius, nec fari licet. Profestos etiā dies, qui erāt ante fastos, nonnulli dictos uolunt. Idus quoq; Martias, quod illis C. Caesar coniuuratorū manibus caesus occubuit, placuit patricijs uocari, ideo inter atros & ominosos receptae. Quotiesq; incurrēte anno dies coepit, qui adiectus nundinis foret, totū annū luctuosus calibus, & diro euentu infelicem incurrere opinati sunt. Proditum tamē memoriae est, stat. s dies anni, infelices aut fortunatas, apud uarias gentes pro multiplici euentu, non una ratione obseruari: siquidem Chalcedonij cuiusq; mensis uigesimalm primam diem, funestam & porretosam habuere, quod illa Darij praefectus ipsorum pueros castrauit, & in Persidem misit. Parthi diem qua Arsaces Seleucum uicit, tanq̄ inicitū libertatis, faustum felicemq; obseruarūt. Cyrus diem qua Scythas & Sacas clade afflixit, adeo felicem habuit, ut eam Sacam appellarit: sicut Assini festam diem Mutiam nuncuparūt, quod Q. Mutius Asiam singulariter rexerat: Athenienses quartam hecatombæonis, qui mensis erat Soli sacer, duplici uictoria insignem, uelut fortunatam, obseruandam praeeperunt, qua ad Leuctrā & Gerastum feliciter pugnatum est. Iidem quartamdecimam Boëdromionis, aut secundum Boëotios, sextam & uigesimam Panemi mensis, quod Artabazum & Perlas ē Græcia suagarunt, felices habuere: qua die liberatori Ioui uictimas caedunt, & sacrum faciūt. Persae uero, tertiam & sextam mēsis Boëdromionis, tanq̄ lugubres & defamatissimas deuitarūt: quibus diebus in pugna Marathonia, & ad Plataeas, & ad Mycalen, a Graecis confliccati, & magnas clades perpeffissent. Qui etiam diem qua Magi qui regnum occuparant, interempti sunt, tam sollemnem habuerunt, ut illam Magophoniam, hoc est, magorum occisionem, appellarent, qua die nulli magorum extra limen prodire fas est. Mensis quoq; Thargelion pleriq; manifestum infortunium fecit: in quo Alexander Macedo apud Granicum duces regis Thargelionis & Daraum clade afflixit: & Carthaginenses a Timoleonte in Sicilia uicti, fusi, fugatiq; fuere. Contra uero sextus Thargelionis dies, multis auspiciatissimus erat. In eo enim Socratis natalis dies proditur fuisse, & Alexandri Macedonis, qui qua die in lucem editus, eadem uita functus fertur: sicut de Magno Pompeio, qui altera post natalem suam die, & Attalo, qui ipso natali die morte sublatus fuit, proditum est. Quam diem Philippus Macedo, ut letam & fortunatam mirifice obseruauit, quod triplici gaudio delibutus fuit: nam quadrigas suas ea die Olympia uicisse accepit, & Parmenionem ducem hostes fuisse, natumq; sibi Alexandrum filium fuisse. Quae nocte deflagrasse templum Dianae Ephesiae autores memorant, ab Herostro incensum, ut famam nominis scelere propagaret. Qua etiam die iterum Persae ad Plataeas ingenti clade superati traduntur: atq; ideo ex uoto Milciadis capras trecentas Athenienses quotannis immolare. Ipsi quoq; Carthaginenses nonū diē mēsis Metagionis pluribus calamitatibus inuisum & detestabile habuere, qua magnis infelicitatis

Dies profesti, fasti, intercesi & praeliari

Profesti dies,

Comitiales dies, Comperendini dies, Fasti, Festi,

Intercisi,

Fasti, Nefasti, Idus Martias,

Apud exteros, Chalcedonij,

Parthi, Cyrus, Assini,

A Sani

Boëdromionis, Persae,

Magophoniam, Thargelionis,

Styxus Thargelionis dies felix,

Carthaginenses, Metagionis,

Persae,

Syracusani. bus & infortunij oppressi sunt. Contra uero Syracusani, quartam supra uigesimali mensis Martij, quem illi Carnium uocant, quod Athenienses cum toto exercitu ad Asinaram flumen, memorabili clade profligant, praecipue felicem habuerunt. In qua re prodigium memoriae est, Timoleontem Syracusanorum ducem praecipuas uictorias semper Syracusanis natali suo dedisse, adeo ut ipsius natalis diem omnes Siculi uelut multiplicis uictoriae autorem, festum agerent: sicut de Iulio Caesare proditur, qui Idus Iulij natalem suum fortunatas semper habuit & felices, Xerxes uero diem qua rex dictus fuit, tanquam imperij natalem, singulis annis insignem celebrauit, qua diademate ornatus, gaudio delibutus, coenam proceribus dabat, cui Titan dixere nomen: fuitque adnotatum, diem qua Alcibiades Athenas ab exilio remeauit, certissimum illi praesignasse exitium, quod funesta tunc colerentur sacra, qua templi ornamenta deponere, pauimenta tegere, & iustitio indicto a negotijs quiescere, mos erat. Sicut quintadecima Iulij moestissima fuit, qua mulieres Athenis ieiunium seruant, & cum sacra Adonia celebrant, & apud Romanos sexto calendis Aprilis, quo die cultores matris deum plangere & lamentari incipiunt. Augustus uero mirum in modum obseruauit, ne postridie nundinarum quoque proficisceretur, aut Nonis quicquam rei seriae inchoaret, quod illas infortunatas multis fuerat expertus exemplis. Apud Creteneses obseruatum est, ut albis lapillis laetos dies, lumbres nigris calculis adnotaret. Idem apud Thracas, Romani quoque, quid quaque die luctu damni uel fecissent, literis designabant, quae ephemerides dicuntur: Nam uetusti moris erat, unumquodque domesticam rationem totius uitae suae, per dies singulos adnotare. Caesar autem in consulatu diurna acta senatus & populi, publicari mandauit, testantia siue laetum quod, siue triste cecidisset. Fuitque ex dignitate populi Romani, res illustres semper annalibus, quotidiana uero diurnis actis mandare literis. Sed tametsi a rebus arduis omni nosa dies deterreat, nonnulli tamen omnem hanc religionem ludificati sunt: prosperoque euentu contra uulgi opinionem minime obseruandam censuerunt. C. Caesar cum admodum neretur, ne ante brumam copias in Africam transmitteret, nulla religionis cura feliciter transmisit. L. etiam Lucullus cum contra Tigranem duceret legiones, nulla fati religione motus, quin pridie Nonas Octobris (quae dies atra forte inciderat) contra innumeras Parthorum copias praelio decerneret, asserens se ex atro & lugubri felicissimum illum diem facturum. nec euentus defuit: nam praelium ingressus, parua manu ingentes hostium copias incredibili felicitate superauit: militesque imperium auspiciisque sequuti suum, memorabili uictoria Tigranis regia & regno pariter potiti sunt. Dion quoque Syracusanus, quum contra Dionysium moturus, luna eclipsim pateretur, & tota delitesceret, nullo prodigio aut ostento moratus fuit, quin eiectione tyranno, crudeli dominatu Syracusas liberaret. Quod de Pelopida dum contra Alexandrum Phraeam ducit, & alijs memoriae proditum est. Romulo quoque, licet felici augurio nato, in ortu tamen & obitu solem defecisse dicunt. Alexander uero Macedo, cum ducturus contra Daraum, luna eclipsim pateretur, & ob id milites trepidarent, Aegyptios adsciuit uates, causasque defectionis expromere iussit: qui dum contra Persas dimicaturus, Iunio mense exercitum duceret, quod apud Macedones luctuosum erat, contempta religione feliciter dimicauit, asserens mensem Iunium, secundum Maium appellari iussisse. Sunt tamen exempla Romanis, eandem diem luctuosam, & mox felicem intercedentibus annis euenisse. Nam qua die Crassus magno dedecore profligatus a Parthis, caesus fuit, eadem, licet aliquot decursis annis, Ventidius Pacorus & Parthos singulari uictoria magnis cladibus interfecit: & die qua a Cimbris profligato exercitu, Romani caesi fuere ingenti clade, eadem postea Lucullus contra Tigranem & Armenios, quos magna caede debellauit, & castris exiit, gloriam tulit insignem. Augusto quoque Octauio, idem dies suscepti imperij primus, & uitae supremus fuisse traditur. Quinto uero Fuluius contigit, ut qua die priore anno ex praetura triumpharet, eadem postea de Liguribus bello uictis triumphans urbem iniret. Graeci quoque qua die ad Plataeas contra Mardonium feliciter dimicauerunt, eadem, licet intercedentibus annis, ad Mycalen uicerunt. Sed sciendum, populum Romanum quoties hostium uim propulserunt, aut illatam iniuriam laceffiti depellerent, quo minus arma sumerent, & hostibus obuiam irent, nulla religione teneri, atroque &

euitabiles dies nullos censere: illosque tantum obseruare, cum inferenda in hostes arma, non propulsanda forent. Feriatis enim diebus, uim cuique inferre piaculare est, propulsare non utique. Illud etiam succurrit, ad octauum calendis Aprilis, Romanos iactitiae diem colere, quem hilaria nuncupant: quo tempore sol zodiaci peragrato spatio, per omnes signorum stationes ad nos reuertens, longiores noctibus efficit dies, quibus festa solennia, & ludos publicos, ac dies hilares concelebrant: quo mense mulieres Veneri sacrum facere, & myrto coronatas lauare tradunt. Athenis, Lunae Hebdomadibus festos agere dies, & iuuenes conuiuari solenne fuit. Apud Indos erat patrius mos, ut quum dies primum augeri incipiunt, rex cum regio comitatu ad flumen lauaturus accedat, equosque & nigrum taurus diis immolet, ueluti felices & fortunatos. Ipsi enim nigrum albo praetulerunt, & sanctius duxerunt. Quodque Sextilibus calendis ex ueteribus domibus migrare, & nouas incolere Romani consueuerunt: illasque ueluti boni euentus & fortunatas obseruauerunt. Neque praeterierim, diebus atris & infaustis, pontificum iussu, non modo a bellis gerendis & reipublicae cura, sed a rebus diuinis & sacrificijs deorum superfederi iussim: quippe diebus inauspicatis & ominosis nullum sacrificium rite fieri pontifices putauerunt, nisi hordae, hoc est, praegnantes immolarentur boues, quae Hordales dies nuncupantur. Romanosque a primis originibus ad primum Punicum bellum, ortus tantum & occasus die: postea meridiem, accenso pronunciantem, notare consueuisse. A quo postea subsequente, diem in horas, noctemque in uigilias diuisisse, ita ut maximam diem in duodecim, minimam uero in decem horas partirentur. Noctem uero ita metiti sunt, ut modo in horas duodecim, nunc in quatuor uigilias etiam longissimas noctes facili diuisione distingerent: Vesper, conticinium, aliam intempestatem, gallicinium, & luciferum: sicut in ternas horas, singulas uigilias pensarunt. Diem uero in luciferum, mane, ortum, meridiem, & occasum: tametsi diem simul & noctem, nonnunquam in horas uiginti quatuor dimensas, ueteres obseruasse legamus. horamque balnei, hyeme nonam, aestate uero octauam fuisse: ipsamque umbris postea & clepsydris notare consueisse, ita ut tribus clepsydris aut paulo plus, hora finiretur. Horae quoque duo genera fuere: namque ex his quaedam aequinoctiales, isomerinae dicuntur, quae pro qualitate temporum, licet uniformes essent, diem a nocte dissimili numero uariarunt: aliae temporales seu uulgares, quae a Graecis caritae, quibus singuli dies aestu pariter atque hyeme, duodenis horis continentur. Solaria enim antiqui eo libramento habuere distincta, ut sexta diei hora, meridies: noctis quoque sexta hora, media nox designaretur. Quum enim lege naturae radii solares, alij hyberni, alij aestiui sint, ita umbrarum aliae aequinoctiales, aliae aestiuae, aliae hybernae fuere. Erant enim horologia figurata, & ea finitione descripta, uti aequinoctialis, brumalis, & solstitialis dies, in partes duodecim assidue diuisus foret, horasque pro qualitate temporum & dierum, modo maiores, nunc minores, nonnunquam crescentes, aliquando breuiores ostenderent, quod commentum Anaximenes Milesius excogitasse dicitur primus, quas quidem enunciare Romanis puerorum munus erat. Sed quia de balneis mentio facta est, non omittendum, balnea apud maiores nocte, aut ante auroram nulli patuisse, utque sine metu cuique lauare liceret, a primis tenebris ad auroram sequentem clausa fuisse: siquidem noctu lauare ueteribus interdictum erat. Hadrianus uero Caesar ante octauam, nisi ualetudine laboraret, publicis balneis neminem admisit. Tempusque lauandi a meridie ad uesperam destinauit, (quo tempore prostare meretricibus permittitur,) lauacraque pro sexibus separauit. Alexander postea Severus, ne quid populo incommodaretur, nocturna concessit balnea, oleo pro luminibus praebito. Quae cum antea permiscua essent uiris aequae & mulieribus, ipse post Antoninum Philosophum, lauacra mista summouit, saepeque cum populo in thermis unam lauit: quod de T. Vespasiano legitur, ut plerumque in thermis, admissa plebe, laualet. Et licet a primis originibus, cum pauca essent balnea, & nullius cultus, Romani raro lauaret, brachiaque & crura labore fatigati tantum abluerent, & toti nisi in nudinis lauarent: tamen post aliquot aetates, balnea & thermarum publicis usibus multimoda fuerunt, magna mole & sumptu constructa Alexandrino & Numidico marmore, latis specularibus, mira caelatura & arte. Nam praeter Agrippinas, Neronianas, Vespasiani & Titi, celebrantur Domitianae, Alexandrinae, Gordianae, Seuerianae, Aurelianae & Constantianae, solidissima structura & sumptu pfu-

Hilaria.

Niger color albo praetatus apud Indos.

Domibus quando migrarent Romani.

Diebus infaustis etiam sacris abstinere.

Hordales dies. Dierum ratio apud Romanos.

Noctis partes.

Diei partes.

Hora balnei.

Umbrarum. Clepsydrae. Horae duplices.

Meridies. Media nox.

Horologia.

Quando balnea ingredi licebat.

Quo tempore meretricibus prostare permittitur.

Balnea uiro-rum & foeminarum distincta.

Nudinis tantum solummodo lauabantur initio.

Thermarum constructarum.

Agrippa cen- tu septuagin- ta balnearu- xit Roma- nis Balneū sine mercede ab Antonio ex- hibitum. Imperatores balneis d. di- ti. Patriciorum & plebeiorū distincta bal- nea apud Car- thaginenses Graeci promi- scue lauabāt.

Germani, Dardani, Illyrii, Lusitani, Apollonii Ty- anei in Spar- tanos dicitur.

noſq; sn'oj

Aethiopes macrobi. Scythae, Aſyrii.

Celtiberi.

Cantabri.

so. Constatq; Marcum Agrippam, ut populo placeret, centum septuaginta balnea, seu lacus in prouinciis formari, Romae gratuita praebuisse; in quibus etiam calda prius abluerent, postea ut a balneis corpora multa frigida stringeret, constitutum ferunt: nec prius ungi, nisi lauissent: cumq; pro singulis olim daretur quadrās, diuus Antoninus ob popularem gratiam balneum sine mercede exhibuit. Commodus uero imperator, tanto studio balnea prosequutus fuit, ut septies atq; octies diebus singulis lauaret. Quod de Gordiano & Galeno proditum est, qui aestate quinquies, hyeme uero bis in die lauere. Illud certe satis constat, Carthaginensibus distincta fuisse balnea, patriciorum & plebeiorum: moremque praualuisse, ut in quibus patricii lauabant, ad illa plebei non accederent. Graecis uero contra: nulla enim distinctio ordinis fuit aut personarum: diuites namque cum pauperibus lauare & patricios cum plebeis nullo discrimine licebat. In quibus tanta plerumque hominum cuiusque ordinis concurrebat turba, ut balneatores, si uulgi maior uis in grueret, pertasi frequentia, aere granum quod uertigines facit, car bonibus inticeret, ut taedio odoris diffugeret. Germani uero non in balneis, sed fluminibus lauabant. Ideo namque diu periti, & summi urinatores habitii. Si quando tamen lauaret balneis, calda abluerent, lautique uescebatur. Dardanis & Illyrijs ter solum lauare permittitur, primo scilicet natali die, secundo in nuptijs, tertio in obitu cuiusque. Lusitanis frigida tantum lauare licet, sicut Spartanis, quibus calda corpus abluere uetitum est: quos cum Apollonius Tyaneus molles & unguento delibutos uideret, aduocatis ephoris, balnea interdixit, senectam hominum calida approbans balnea. Cumque Ephesi balneis praepositum lapidibus appetere, quod illa non calefecisset, summopere restitit, cum frigida lauare satius duceret. Aethiopes macrobijs fonte abluuntur, in quo loti, pinde ac oleo uncti, membris agiles fiunt & uiolam olent, Scythae nullo fonte lauatur, sed uxoribus aquam fundentibus, corpora scabro lapide conterunt, cupressu, cedro, & thuris ligno confricantes. Aſyrijs licet lauare diebus singulis peculiare sit, tamen a coitu & in morte praecipuum. Apud Celtiberos uero obseruatum est, ut in balneis non aqua, sed lotio diu seruato lauaret, dentesque & gingiuas pumicet: quod & Cantabri factitarunt, hanc optimam curationem, & exhaustis uiribus mire proficere arbitrati.

Locus Martialis in distichis elucidatur, in quo plerique interpretes grammatici lapsi sunt.

Caput XXI.

Nicolaus Perottus & Domitius Calderini hallucinatio

Nicolaus Perottus Sipuntinus praeful, homo fuit accurato ingenio, & lectione multa exercitus: eum Domitius Calderinus uir, ut in ea tempestate, doctus, & aemulatione doctrinae, & morum dissimilitudine osum habebat: iurgijsque & conuicijs apud suos sectatores plerumque incessabat, sapienterque apud studiosos in inuidiam illum crimenque uocabat: & ut sunt ferè ingenia, in explicandis autoribus si quid in controuersiam ueniret, uterque potius, quo pacto diuersus ab altero dissentiret, quam quid uerè lectiois esset, rimabatur. Cum autem in scholis Romae eodem tempore Martialis apophoreta publice lectitarent, cuius hoc distichon fuit:

In precio scopas testatur palma fuisse, Ocia sed scopis nunc analecta dabunt.

Perottus in Cornucopiae sepe interpretatur hic accusatur.

• priuata

Analecta,

Afarota,

Ita istos uersus uterque interpretatus est, ut post multa deblactata uerba, uix aliquem sensum illorum dictis elicere queas, cum modo mendum in uersu postremo fuisse alter asseueret, & pro ocia, precium poni oportere, modo afarota, non ab a primitiua, sed intentione dicta esse affirmet: alter ita pleraque nugalia iurgijs & maledictis plena effundat, ut equidem singula enarrare & referre pigeat. Qui uersus si pensitati recte fuerint, absque multo uerborum uolumine, plani expediti que fient. Cum enim analecta reliquias esse ciborum, qui e mensa cadunt in pauimentum, nemo dubitet, ipsaque purgamenta coenae, quaeque euerti solent, in pauimentis, ueluti ibi relicta essent, e paruulis minutis que testulis per calculos colore distinctos, opere lithostrato ita effingi, ut uera uideantur. Plinius autor sit: atque ideo afarota quasi inuerribili dicta: quippe cum oiaque graece seopa dicatur: non ab re, ipsa nunc analecta seu purgamenta, ocia scopis dare autor affirmat: cum ea in pauimento e paruulis testulis efficta, talia forent, ut scopis euerti nullo modo ualeant, & ideo ocia scopis dare necesse sit, cum his euertendis nullum scoparum usus foret. Ipsi uero prinacii odio dissidentes, non quae effingi solebant purgamenta coenae, cogitarunt: sed de ueris anale-

ctis & reliquis coenarum disceptantes, quae cadunt e mensa, in assequendo auctoris sensu multipliciter laborarunt. Depicta ergo purgamenta coenae, ita solo harere dixit, ut ocia scopis dare necesse foret, quem sensum ita expositum, aperte liquere, neminem fallit.

Exempla legis Iuliae & Papiae quibus quae lege Iulia indulta erant, lege Papia suere prohibita. Caput XXII.

Quod lege Iulia de maritandis ordinibus apud ueteres cautum fuit, ut hi quibus uigor iuuenilis foret, primo flore aetatis ad uxores ducendas, liberosque educandos propagandamque sobolem non solum praemijs inuitati, sed poena deterriti cogerentur, id lege Papia & Pompeia certo aetatis gradu interdictum erat: quippe sexagenarijs, & supra eam aetatem ducere uxores, fuit hac lege uetitum. Turpe enim uisum est, & foedissima res senectuti, ut quibus ad eam aetatem fors liberos dedisset, aut caelibes uixissent, his quasi emeritis, aetate affecta, alitudo liberos quare libido foret. Haec postea legem Claudius Caesar abrogauit: nam sexagenarios & ultra, liberos gignere, & proles causa ad coniugium admitti, decere arbitratus est. Rursum quod eadem lex Iulia cauit, quod liberta quae patrono nupsit, eo inuito, ab eo diuertisset, non modo post diuortium alij nubere, inuito patrono, prohibetur: sed patroni coniugium ita lex tutata est, & ratum habuit, ut eo etiam uolente, alterius coniugij facultatem eriperit. Id etiam lege Papia inhibitum fuit: siquidem senatorem eiusque liberos libertinas ducere uxores, perpetua constitutione prohibuit, ita ut inter uirum senatorium & libertam, aut libertini status mulierem, nullum matrimonium censuerit esse, senatorium uidelicet sanguinem libertino admistum, quasi contagio pollui arbitrata. Eademque lege Papia, certa delatoribus praemia constituta sunt: nam quum facinorosi & perditii homines clandestina facinora admitterent, quae ad aliorum perniciem & commune tendebant exitium, utique uideretur, plures delatores esse, qui offensas specularerent in principem, ne quid impune perditissimi homines moliri possent, delatoribus certa praemia constituta: quae quum dimidium illatae multae antea fuissent, Nero princeps delatorum licentiam uolens comprimere, eadem praemia ad quartas reuocauit: quare quadruplatores dicti, quod quartam partem de proscriptorum bonis, quos detulerant, consequerentur. Tiberius uero Caesar, causa praecipui questus, tantum delatoribus tribuit, ut nemini fidem abrogaret, siue quid ueri, siue uani referrent. Nam ebriorum sermo excipiebatur, simplicitas iocantium, & quodcumque dictum capite & fortunis luebatur, adeo ut capitale esset, circa Augusti simulacrum seruum ceci disse, uestem mutasse, effigiemque impressam nummo uel annulo, latrinae aut lupanari intulisse, dictum factumque eius alia qua asstimatione laxasse, ita ut primores senatus, & magna hominum uis infimas delationes exercebant. Cumque senatus de praemijs accusatorum abrogandis aliquando agendum putaret, Tiberius dicitans iura subuerti, si custodes legum amouerentur, tantum licentiae delatoribus dedit, ut plerique criminis postulati, ante iudicium supplicium praue rapinis intendit animum, ita aures delatoribus patefecit, ut nihil cuique tutum esset, delatorumque delatorem timeret, & causidici causarum actionibus posthabitis, ad delationes se congerenti studio foueret. Non sic Vespasianus & Titus, quae adeo illos insectati fuerunt & odio prosequuti, uelut publico exitio destinatos, ut flagellis caesos per amphitheatri arenam spectandos traducerent, ut poenis coerciti, a noxijs deferendis abstinerent. Pius uero Antoninus delatores, si non probarent, capitali poena affecti: si probarent, oblato praemio, dimisit infames. Idem factum memorat de Opilio Macrino imperatore, ut delatores minime admitteret, sed undique conquisitos, poenis & damno mulctaret. Fuitque ueteri sanctione constitutum, ut neque mulieri, neque damnato criminis, neque militi, aut ueteranis, neque uiris clarissimis ob dignitatem, criminofum deferendi licitum esset. Fertur Dionysius tyrannus cum in ciues nullo placatiore animo esset, Sagogidas dispositos habuisse, quae singulorum dicta factaque referret. Circa patroni quoque ad bona liberti admissionem, & patronatus iura eadem lex satis commode prouidit: nam si libertus, cui centum millium sestertiorum census fuisset, duos, unum uel liberos post obitum reliquisset, ad uirilem bonorum partem patro-

Lex Iulia de maritandis ordinibus.

Sexagenarijs & supra eam aetatem uxorem ducere prohibebatur.

Delatoribus praemia lege Papia constituta.

Quadruplatores unde dicti.

Imperatores qui delatoribus auscultarunt.

Qui imperatores delatores auersati.

num admittebat: si vero tres aut ultra haberet filios superstites, nihil ex bonis liberti hac lege patrono debebatur. Fuere quoque & alia legis Papiæ salubriter constituta, inter quæ ut uiginti Vestales uirgines, quæ sacri & æterni ignis perennem curam agerent, pontificis maximi scitu ad sacerdotium eligerentur, & cooptarentur. Utque nemo ad honores magistratus uel admitteretur, nisi ciuis effici aut ciuitate donari antea meruisset. Propterea Marco Perpennæ probrum obiectum fuit, falsoque consul fuisse creditus est, quod contra legem Papiam, priusquam admitteretur ad ciuitatem, consul factus fuit. Procedente mox tempore, cum ius ciuitatis passim & sine delectu etiam infimæ fortis hominibus daretur, idque scedum, neque ex imperii maiestate uisum foret, lege Papiæ cautum est, ut peregrini urbe Romana uti prohiberentur, ad eamque alienigeni non admitterentur. Sed quauis lex Iulia libertinarum coniugia priori constitutione admiserit, lapsis postea temporibus eadem lex, libertinas & ludicram aut scenam exercentes, senatorio uiro admisceri graui poena interdixit, uidelicet, ne senatorius ordo contagio libertinarum pollueretur. Verba ex ea lege hæc sunt: Qui senator est, qui uel filius, nepos uel ex filio, pronepos uel ex filia natus, cuius eorum est, erit uel ne quis eorum sponsam uxorem nesciens dolo malo habeto libertinam, aut eam quæ ipsa cuius uel pater materue, artem ludicram facit, fecerit uel, sponsa nupta uel sciens dolo malo esto. Neue quis eorum dolo malo sciens, sponsam uxorem uel habeto. Hactenus lex Iulia. Post aliquot uero ætates, Aurelianus Cæsar constitutiones legis Papiæ uelut uanissimas induxit, & abrogauit. Claudius uero Cæsar ad obliuionem mulierum, quæ seruis nubunt, coniugium odio prosequutus fuit, ut præter legem ingenuitatis, præterque instituta maiorum, filios inde editos, non ingenuæ conditionis, sed libertinos esse, iurisque libertorum nancisci & ingenuitatis amittere, lege sanciuerit: ipsaque si maritus ignorasset, serua esset: si uero conscius fuisset, liberta. Diuus uero Vespasianus statuit edicto, ut libera quæ se alieno seruo iunxisset, ancilla haberetur: contra uero alia constitutione cavit, ut si serua mulier hac lege ueniret, ne prostitueretur: si contra legem uenditionis prostituta foret, ut esset libera: prostituens que, ius patronatus non haberet. Aegyptiis autem nullus ex serua genitus, habetur seruus aut illegitimus: quia solum patrem ingenuitatem & genus præstare, matrem uero natalibus nihil conferre putabant. Pericles autem Athenis autor fuit, ut qui ex serua, aut non legitimo coniugio nati essent, uel turpi nota affecti forent, ciuium non haberent numero, sed externorum.

Lex Papiæ ab aureliano abrogata. Claud. lex in libertas seruis nubentes. Vespasiani edictum.

Aegyptiis quæ seruos citantur. Pericles.

Quod ius, quæue potestas dictatoris Romæ & extensis fuerit, & à quibus dici & quanto tempore debuerit Caput XXIII.

Qui de creando dictatore exploratum ius habuere, hoc quoque adnotarunt, dictatorem dici qui apud ueteres magister populi uocabatur: idque libris auguralibus extare, magno argumento, quod ab eo magister equitum dicitur. In eo enim ius maiestatis & totius imperii fuit, cuius ductu & auspicio sæpe res publica & imperium stetit, quem magistratum ex Albanis deductum autumant, plerique à Græcis, quos illi ἀρχων, aut à Lacedæmonijs quos ἀρχιστρατηγός, Thessali archos dixere, quæ parem regiam dignitati potestatem habet. Hedui uergobretum, summum magistratum, qui uitæ necisque imperium tenet: Iberi, Ibem uocant: Pœni susestem, Aegyptij dicæcetæ, qui post regem totius regiam curationem habet: sicut apud Persas megistanes & chiliarchus. Hi uero æsymnetæ ueluti tyranni quandoque imperitarunt, qualem Mitylenæi Pittacum elegere: & hipparchi apud eosdem, & Trallianis asiarchæ: apud Magnetes magnetarches: ab Achæis diorigi & demiurgus, à Thebanis archinus, ab Oscis medix summi magistratus appellati: apud Carthaginenses dionysarchus, Capuæ mediatuticus, Neapoli demarchus, Tarenti democrates, in Cappadocia satrapes, in Paphlagonia dynastes, apud Longobardos exarchus, Cretensibus colmi fuere, qui uice regum imperarunt: quibus in usu erat, ut nunquam caput rasarent, sed barbam capillum que summitterent: sicut Plataensium princeps, ferrum tangere, aut aliam uestem quam candidam induere, perpetua lege uetabatur. Persis unus rex summæ potestatis, perpetuo præerat, & nunquam nisi morte mutabatur. Argis licet unus foret, tamen annis singulis amoueri seruatum est. Athenienses quum regali antea regerentur imperio, postea regio dominatu abrogato, libertatem tuentes, popularem statum delegere. Apud Lacedæmo-

Dictator quæ. Vergobretus. Ibes. Sufes. Dicæctes. Megistanes. Chiliarchus. Hipparchi. Asiarchæ. Magnetarchæ. Diorigius. Demiurgus. Archinus. Medix. Mediatuticus. Demarchus. Democrates. Satrapes. Dynastes. Exarchus. Colmi. Plataensium princeps. Persarum rex per uitam regnabat.

nios uero, qui summum gerebat imperium, aliquando rex fuit, qui ex Heraclidarum genere eligebatur, ex quo nouissimi Spartæ regnarunt imperio illibato, aut ex Eurytionidibus & Agidibus familia, sæpius duo ex stirpe Procli & Euristhenis prognatis Herculis, ex quarum altera in alteram transire non licebat: qui tamē non ut reges summum ius habebant, quia iuris omnis publici potestas penes senatum erat. Sic in Papho ex Cinniratorum gente, & Athenis ex Erichthei stirpe magistratus ad sacra Cereris fiebant. In Ionia quoque nisi ex Codri progenie fieri rex nemo poterat: & apud Milesios nisi ex Scamandri Hectoris filij, & Ascanij Aenæ. Idem apud Marcomannos & Quados, ex Marobudui & Tudri genere, exemplo Reginorum, quibus princeps ex Messeniorum stirpe fit. Persici quoque reges ex Achemenidarum familia soli fiunt. Et apud Siculos ex Teline prognati, inferorum deorum longo tempore sacrificuli erant, qui à duobus quæstoribus regi solebant summæ potestatis, uno Lilybatano, altero Syracusano. Etiam Corinthi Bacchiadum familia annis ducentis imperitauit, quos Cypselus tyrannus postea exegit, cuius factionis Demaratus & Tarquinius domo eiectioni, regnum Romæ tenuerunt. Nonnunquam seniores & nobilissimi popularium, Lacedæmonijs amplissimum gessere magistratum. Parthi quandoque ex duobus collegijs, cognatorum scilicet & magorum, binos reges creauerunt. In Meroë nemo summum gerebat imperium, nisi qui præualido corpore cæteris antestaret. Gordij regem, quam obelum & præpinguem esse uolueret, quod ex corporis mole animi indolem diiudicarent. Apud Medos, nisi qui uiribus excelleret, præcipuoque robore cæteris emineret, iure gentis nemo rex eligitur, & in Lybia solum qui citissimo cursu ualeret, pro rege imperitauit: sicut apud Catheos Indicam gentem, qui insigni corporis forma cæteris anteiret: in quo traditur mirum, ex tot millibus armatorum, quos Xerxes in Græciam duxit, neminem sibi corporis magnitudine aut specie præstitisse. Aethiopes quoque, si quando regiam stirpis uir deesset, maximarum uirium, qui que opibus & robore præcelleret, regem eligebant. Sidonij contra: nam si regiam stirpe ortus foret, neminem dominari sinunt. Sabæis post constitutum regem, primus ex nobilioribus iure gentis, ad successionem aspirat regni, cui hoc proprium est, ut extra septa prodire non audeat, quo uenerationis plus inesset: quod si extra regiam conspicitur, lapidibus impetitur. Fuitque obseruatum in Taprobane, ut qui liberus haberet, in regem assumi non posset, ne regnum hæreditario iure sibi uendicaret: & apud Germanos, ut ex generis nobilitate rex fieret, dux uero ex uirtute. Apud Persas uero, ut rex fiat nemo, nisi qui magorum disciplinis imbutus esset, quibus nefas erat, illegitimum tenere regnum, si legitimus superuieret. Utque in regem sumptus, in principio dominatus, quodcumque optaret à populo donum ferat. Proditumque memoriæ est, Sitionum gentibus iuxta Sueuos & Germanos, uetusto more, non uirum, sed sceminam dominari. Regiumque nomen, tam Græcis quam Romanis longo tempore inuisum fuisse, à nullis que in Græcia usurpatum, nisi à Philippo & Alexandri posteris. Atque ex Alexandri ducibus Eumene uiuente, neminem regium nomen sibi uendicasse: sed præfectos appellari solitos, donec Eumene defuncto, Athenienses Antigono & Demetrio immodice obsequentes, inter plurimos honores regium illis nomen, uelut altius fastigium, detulere: licet Sicyonijs primum Aegialeum regnum in Græcia tenuisse, multi asseuerent. Romani quoque socium atque amicorum, nisi benemeritos & magnis officijs deuinctos, nullos appellarunt. Et tamen si democratiam, hoc est, popularem potentiam, aliqui præcipue commendarint: & alij aristocratiam, id est, opimatium regimen: tamen unius imperium pietate & religione inclutum, sub quo non grauis dominatus, sed iustum & legitimum imperium esset, omnium consensu præferretur cæteris. Eum ergo dictatorem primo, uel ab uno ex consulibus autoritate patrum, etiam sine populo, uel ex senatusconsulto, aut ex scitu plebis à populo, uel à consulibus iussu populi, & si inter consules non conuenit, sortiri cum qui dicat, uel à tribunis militum consulari potestate, nonnunquam à prætore dici solebat. Quoties que alteri ex consulibus dicendi dictatorem potestas fuit, semper illi qui falces haberet, & nisi uirum consulem, & in foro Romano, oriente nocte, & sic

Argi. Atheniensium democratia. Lacedæmones.

Paphi. Athenienses. Jones. Milesii. Marcomanni. Quadi. Regini. Persæ. Siculi. Corinthi.

Parthi. In Meroë. Gordij.

Medi. Libyes. Cathæi.

Aethiopes.

Sidonij. Sabæi.

Taprobani.

Germani. Persæ.

Sitiones. Regium nomen diu inuisum.

Socii. Amici.

δημοκρατία.

ἀριστοκρατία.

Imperij unius laudatum.

Dictatorem qui dicerent.

Dictatorem quis dicebat & quo loco.

Imperij quod penes unius optimis & laudabile

lento dicere licuit. Tametsi consularem siue collegam dixisse, & praetores ante consulatum saepe dictos fuisse compertum sit. Poterat que secundo, tertio, & deinceps idem dictator dici. Inde quia dictus esset, non creatus, nec comitis electus, ut reliqui magistratus, dictatorem dici uolunt: qui non apud Romanos tantum, sed Carthaginienses, Fidenates, Lauinenses, Albanos, Tusculanos, Samnites & omne ferè Latium, multae erant potestatis & summi imperij. Is autem dictator simul atque dictus erat, magistrum equitum uel ut imperij socium nominabat, cui summa rei bellicae dabatur. Tametsi à senatu uel populo unà plerunque dictos inueniamus, Titum Largium bello Latino quum in ancipiti terrore esset senatus, dictatorem & unà Spurium Cassium magistrum equitum dixit, qui uelut magister consiliorum dictatori aderat, atque ad ipsius praescriptum parere oportebat, ita ut si quando abesse contingeret, eius uices gerere & munia obire posset. Et licet ante Quintum Fabium Maximum, neminem nisi à senatu uel consule dictum inueniamus: tamen secundo Punico bello quum acerrimo praelio & maximo respublica affligeretur, nouo exemplo populus sine patribus (quod nunquam factum antea) eundem Fabium dictatorem & Quintum Minutium magistrum equitum dixit. Cum que à principio patritij tantum & consulares dicerentur, haud longis post temporibus, plebeios dictos comperimus. Cui enim omne nomen Hertruscum Tarquiniensibus & Faliscis ducibus, infesto exercitu in Romanas copias admoerent, aduersus tantam belli molem, primus de plebe dictator dictus Caius Martius Rutilus fuit, qui magistrum equitum Caium Plautium de plebe hominem sibi cooptauit: & exinde ius arbitrium que dictatoris creandi, senatui populo que tributum est, donec procedente tempore, Cornelius Sylla, qui uictam armis rempublicam in dominationem uertit, contra mores institutaque maiorum, dictatorem seipsum dixit, illiusque imperium in annos centum sibi prorogauit. Quo exemplo Caius Caesar perpetuae dictaturae munus sibi uedicauit. Erat igitur summum dictatoris imperium: nam & capite mulctare, & consulatu deicere, honoresque alijs abrogare, alijs conferre poterat. Qui tantae potestatis erat, ut liceret ei sine senatus aut populi concilio, Romanos ciues in uincula conijcere, atque indemnatos morte afficere: nam salus ciuium uniuersorum, ius de tergo uitaeque, leges, iudicis libertas, arae, foci & dij penates, insuper bona coniugis, & liberorum pudor, pudicitia, eius tutela, potestati, fideique credebantur: cognationes quoque, capitarum habere, in exilium agere, bonis interdiceret, capite mulctare, bellum, pacem, foedera societates que, etiam iniussu populi facere & dirimere, sui arbitrij & iuris erat. Nam si quid collibuisse, siue delectum habere, siue ad hostes ducere, aut aliquos auxilio iuuare, ipsius dicto parere oportebat, cuius erat arbitrium pro numine, nulliusque prouocare licebat. Neque enim ut in consulibus, qui pari sunt potestate, & si idem auspicijs creati, alterius auxilium sperare licebat. Denique dictatore creato, omnium iurisdictio cessat & conuiuet: consules, praetores, aedilesque & magistratus sub illius imperio conticescunt, praeter tribunos plebis. Illi que non duodecim fasces, ut consuli, sed quatuor & uiginti lictores cum securibus fascibusque apparebant, qui etiam tantae maiestatis erat, ut si quando in consulis prouinciam iret, ut supremus ordo noraretur, sine licentoribus, aut aliquo insigni honorum, consul ueritus maiestatem uiri, solus procedebat, priuatusque ubi dictator erat, & sine magistratu cesebatur. Et quia maximum dictatoris imperium potestasque imperiosa erat, pactioes uel foedera iniussu suo inita, nullarum uirium fuisse liquet: illaque suo iussu abrogari poterant & induci. Sed quauis eod excelsentiae creuerit dictator, ut summum teneret imperium, praecipuaque maiestate polleret, ipsi tamen equo uehi minime ius erat. Id enim ueteri lege exceptum fuerat: scilicet, ut inhi bita nimia potestate, tantus honor aliquo sine praescriptus, populi suffragio indigeret. Ideo si quando in expeditionem eques ire uellet, ut equum sibi ascendere liceret, ad populum ferebat, exque pmissu populi equo uehi poterat. Quod tamen Cato iunior, licet in summo esset magistratu, minime curauit: nam maxima itinera & longas uias pedibus semper, nonnunquam cantherio sarcinis adoperto, obiuit expeditus, sicut de Agesilao prodit. Cuique ad sex menses dictaturae munus antea praesinitum foret, multos debellatis & domitis hostibus, & munere absoluto, citra mensem dictatura excessisse comperimus: nonnullis etiam

Dictatorum summa apud diuersas gentes potestas. Magister equitum unà cum dictatore dicitur.

Dictator à populo sine patribus dicitur

Plebeij dictatores.

Cornelius Sylla dictatorem seipsum dixit. Dictatoris summum imperium & potestas.

Dictatori equo uehi non licebat.

Dictaturae tempus praescriptum.

ultra annum, per denos uicenosque dies, prorogata fuisse: alios oblatum dictaturae munus renunciaisse, sicut de Terentio Varrone, qui ad Cannas insigni strage profligatus fuit, proditum est. Alios cum dictatura simul consulatum gessisse, quod de Sylla & Caesare legitimus. Quotiesque se abdicare & munere absolui uolebat, prius magistrum equitum abire magistratu necessum erat, ne dictatore desito, equitum magister, qui proximum gerebat imperium, in summo solus honore aliquid moliretur. Neque ante dictatura abdicare illum sinebat, quam iussu patrum prius consulibus creatis, qui reipublicae praesent, imperium dimitteret: quo dimisso, postquam honore abijt, pauca & modice loquutus, à populo & primoribus patrum frequenti amicorum officio stipatus, cum gratulatione & gaudio domum deducebatur, quod ferè omnibus magistratibus commune fuit, nisi quod Cicero discessurus consulatu, de rebus à se gestis, à Quinto Marcello prohibitus est conuocari. Proditum tamen memoriae est, quosdam de posita dictatura, se consules dixisse (quauis pessimo exemplo) & cum collega consulatum gessisse. Quod malum ne serperet laetius, tam consulto senatus, quam tacito consensu sublatum fuit. Illud certe conuenit inter omnes, dictatorem sine magistro equitum creari non licere. Sicut enim à prima antiquitate tribunus celerum regi aderat, cuius ope rex nitentur, & legatus consulari, ac pratori quaestor auxilio & adiumento erant: sic dictatori magister equitum, & imperatori praefectus praetorio. Quibus absentibus, hi quasi suffecti, honori praesidioque erant: ut si quando abesse, aut grauiori morbo laborare contingeret, ipsorum uicem gererent, & munia obirent, ac quaedam inter eos societas & coniunctio imperij, uirtutis & ignauiae cuiusque testes forent. Apud Lacedaemonios à Lycurgo institutum ferunt, ut octo & uiginti seniores regi adessent, ac duo propinquiores, & contubernales, quos ipse elegerat, qui phytij appellantur, ut si quid casurum foret, animaduertent, ipsiusque munia & officium obirent. Nonnunquam ephori in expeditionem profecto regi custodem & imperij socium dedere, tametsi augur perpetuus regum assessor foret. In Meroe rex quadraginta rectores accipit. Getae cogonum qui regi adesset fecere, qui tantae dignationis erat, ut diuina mente praeditus haberetur. Apud Abateos, qui intimus regi praesto aderat, frater dicebatur, qui prudentia anteibat ceteris. Sed quod est de praefecto praetorio dictum, animaduertendum, temporis cursu procedente, ex longo interuallo à Caesaribus fuisse institutum, ut qui senator esset, ad praefecturam praetorij uehi non posset: qui quum per senatum antea eligeretur, Augustus Caesar habitu suffragiorum suspecto, statuit ut praefectus praetorio, de numero praetorum sorte eligeretur. cui dum assumitur, princeps gladium praecingit pro imperio & potestate. In quo fertur egregium Traiani uerbum, dum praefecto praetorio ensem cingeret, ut si iuste imperaret, per se in iuste, contra se illum sumeret, admonentis. Cuique antea unus foret, Commodus imperator, uelut nimiae potentiae, duos esse uoluit, eam potestatem uelut in partes diuisam, tutiorem arbitratu: quo etiam tempore tres praefecti praetorio fuere, donec Seuerus Alexander imperator, ne non senator de senatore iudicaret, praefectos praetorio senatores iussit esse: ad eos enim senatorum cognitio, & iudicium, iusque & animaduersio spectauit. Helio gabasus uero adeo praefecturam inquinauit, ut saltatorem & histrionicam professum, praefectum praetorij faceret.

Tribunus celerum adest regis Legatus consulari aderat. Quaestor praetori.

Magister equitum dictatori. Praefectus imperatori.

Octo & 20. seniores regi Lacedaemoniorum aderat.

Augur regis assessor. In Meroe. Getae.

Praefectus praetorius. Caesaris institutum.

Traiani dictum.

Praefecti praetorio.

Quid mina, quid drachma, quid asis, denarius, sestertium & talentum apud gentes diuersas ualuerit. Caput XXIIII.

Eπεὶ τὸν Τίμωνα μὲν Terentij comici, Chremes Menedemo consiliu dans, ut amanti filio, quam minimo dispendio consulat, ipsum his uerbis affatur: Et tibi perdere Talentum hoc pacto satius est, quam illo minam. Putabat nonnulli studiosi, minam modicae summae monetam fuisse, ita ut uix denarij potius aequaret, quod ferè ex sensu uerborum constare uidebatur: sed cum in plerisque non ignobilium autorum lectione uersaremur, inuenimus minarum diuersa genera qualitatesque multiplices, ita ut nummorum inexplicabiles species perferuntur, in magnis uersare mur angustis, cum summa esset dissensio, nihilque explorati animaduerti diffiniri que posset. Nam minarum quaedam ex drachmis septuaginta quinq; constare legitimus, quaedam

Mina diuersa

Atticas, quarum sexaginta paruum talentum efficiunt; aliquam ponderis maioris, quæ ex centum ferè & uiginti denarijs fit: aliam apud Athenienses septuaginta trium drachmarum numero taxari: nonnullas Euboicas, quarum septuaginta Babylonicum efficiunt talentum. Ex quo iudicare licet, non tam modici ualoris minâ apud præscos fuisse. Ea enim uerba dicitur Græce, quæ tum nummi, tum libræ nomê habet: apud quos siclis sexaginta cõmuni æstimatione appèdebat, qui obolos mille ducentos pariunt. Nam uiginti obolos siclum efficere haud dubium est. Drachmarum quoque multiplicia fuere genera: ex quibus aliquæ denos efficiunt asses, aliquarum duæ & dimidiata integrum sestertium: constititq; drachmam Atticam & argenteum denarium Romanum, paræ æstimationis fuisse: nummumq; drachmam & denarium idem ualuisse: quanuis alijs contra, qui duas drachmas & dimidiam, decem nummos nostrates efficere contendunt. Dion uero drachmas pro assibus accipit: centumq; drachmas, centum denarijs argenteis æquari censuit, qui libræ efficiunt, quod Plutarchus & alij testati sunt. Cõmuni tamen æstimatione, drachma sex obolis, aut æreis signatis appèdebat, quod singuli quaternis quadrantibus ualebant. Obolus uero sex siliquis. Siliquisq; & scrupulû idê esse opinati sunt, drachmasq; in ponderibus partem uncia octauam fecisse, continere enim scrupulos tres, siliquis uero octodecim: nam singulos scrupulos, sex siliquis habere constitit. Drachma tamen Aeginensium maior Attica, decem obolis permutabatur. Denarij quoque diuersa fuere gna: nam & denos asses singulos pondo denarios efficere legimus, quod æs graue dicebat, unde ex decem æreis denarijs: duosq; cistophoros, denarij pondus pendere. Nonnulli denarij ex siliquis uiginti quatuor confecere, alij ex octodecim drachmasq; & denarium idem esse, sexq; millia denariorum integrum solidum efficere, & hoc esse talentum Achaicum, arbitrati sunt. Primo tamen Punico bello, populus Romanus cum ærarium laboraret, asses unciales fecit, placuitq; æcum denarium sedecim assibus permutari, quinarium octonem, sestertium uero quaternis assibus ualere, ita ut sestertius nummus drachmas quaternas faceret. Notaq; denariorum, bigæ & quadrigæ fuere: quare bigati & quadrigati dicti. Postea uero lege à Papyrio lata, asses semiunciales facti. In militari uero stipendio, denarius pro assibus decem militibus dabatur. Antea uero libralis assis, & dipondius æque appendebat. Quo autem tempore decem uiri legum ferendarum causa imperitarunt, Romani libralijs assibus usi fuere: tamen Quintus Fabius Maximus asses triunciales fecisse dicitur. Cumq; secundo Punico bello, libralijs asses fierent, ut populus ærealieno non magno incommodo leuaretur, debitaq; exoluerentur, ex singulis assibus libralijs, senos percussere, ita ut ex libralijs sextarii fierent, qui demptis tribus uncis, tantumdem ualerent. Plerumq; tamen compertum est, denos asses pondo singulas libras efficere. Sed tamen assis minorem esse monetam, & haud multo æstimari, argumento est, quod in multa à prætoribus irroganda, bos centum assibus æstimabatur, ouis uero decem assibus. Hos tamen asses Græci obolos, alij stipes dixere, quos exigui ualoris fuisse haud dubie constat: nam singuli quaternis assibus ualebant, & octo chalcis; tamen Plinius decem chalcis obolum æstimari dixerit. Treis enim obolus frequens continet siliquis, nonnunquam sex: ea enim quadragesimam supra centesimam partem uncia facit. Eratq; semiobolus, diobolus, triobolus, qui etiam quadrantes, dichalca & trichalca dicti. Obolusq; nomen tulit, quod uetus Atheniensium nummus obeliscum incussum habuit. Sestertiorum uero quidam maiores, alij minores fuere: qui ex quaternis assibus constabant. Erat enim is sestertius quarta denarij pars, quo tempore decussis ualebat: ex quibus apparet, ex sedecim quoque assibus denarium constare: duasq; drachmas & dimidiam, sestertium constare. Alij ex duobus assibus & tertio semisse sestertium efficiunt, quem minimum appellant, quia non duos asses tantum, sed semissem quoque tertij assis continebat. Fuit enim illius multiplex uariarum natura. Eiusmodi sestertios fuisse opinamur, quos Iulius Cæsar nouissimo testamento suo uiritim trecentos populo legauit, cum amplioris summa, neq; erogari potuissent, & ad exhibendum singulis tantam pecuniâ uix ullius sufficeret facultates. Maior uero ex centum drachmis Achaicis seu denarijs constabat. Romani uero ex argenti libra aut paulo infra, tria efficiunt sestertia, ita ut centum sestertia libris triginta argenti appenderent, alij sestertium ex dipodio & semisse conficiunt, qui duas libras & dimidiam facit.

Siclus, Drachmarum diuersa genera. Denarius Romanus.

Obolus, Siliqua, Scrupulus, Drach. Aeginensium, Denariorum genera.

Solidus integer, Talentum Achaicum, Asses unciales.

Asses semiunciales, Libralis assis, Dipondius.

Asses triunciales.

Assis minor, moneta, Obolus, Stipes, Chalcus.

Semiobolus, Diobolus, Triobolus, Quadrantes, Dichalca, Oboli unde dicti, Sestertiorum genera, Minor sestertius, Minimus sestertius, Vide Tranquilum in uita Iulij circa finem, Maior sestertius, Romani.

Quare uiginti quatuor sestertia talentum Atticum efficere relatum est, quod (teste Varro) sexaginta argenti libris taxabatur: quod fit, ut eiusmodi sestertius nummus duas libras & dimidiam contineat. Sunt qui putent ex auri libra quadraginta millia ærium signari, quod & Plinius arbitratus est. Mille quoque sestertius unum aureum computari, non uisimilis Cæsarum temporibus, à iureconsultis legem Papiam interpretantibus, relatum accepimus: is autem aureus, chrysius dicebatur: quorum septuaginta quinque in singulas expendebant libras. Præter quos fuere stateres aurei, qui mina permutabant, alij argentei, quorum decem chrysius efficiunt. Talentum quoque ueteribus multiplex fuisse inuenimus, nec unius generis, sed aliud Atticum, sex millium denariorum: aliud Alexandrinum, duodecim: Neapolitanum sex, Syracusanum trium summam non excessit, Euboicum uero quatuor millium Romanæ monetæ, Achaicum etiam sex millium fuisse asserunt: præter quod fuit Ptolemaicum, Syrium, & Antiochenum, & Babylonicum, quod duobus minis Atticis taxabatur. Erantq; talentorum species multimodæ, ita ut sicut libra & pondo non æqua omnibus, ita dissimilia talenta fuerint. Est tamen proditum memoria, ex mille sestertijs talenta Attica paulo minus quadraginta effici, ex qua adnumeratio efficit, ex uiginti quinque sestertijs talentum Atticum constare: cõmuni tamen æstimatione, talentum decuplo maius mina taxabatur. Autor idem est Priscianus, talentum paruum minarum sexaginta: magnum uero, octoginta trium, & unciarum quatuor: Atticum uero magnum talentum, octoginta libris Romanis ponderibus pendere: paruum uero, sexaginta minis Atticis taxari. Procedente mox tempore, talentum Atticum uiginti quatuor sestertijs romanis æstimatum fuit. easumma est uiginti quatuor nummorum millium: siquidem mille nummi, Romanorum quoque sestertium efficiunt. Quin etiam Atticum talentum quadoque sexdecim sestertijs taxari Varro significat, Aegyptiumq; octoginta ponderibus pendere. In tributis uero taxatione adhibitum Romanis talentum, haud minus pondus octoginta Romanis ponderibus pendebat. Cuius generis talenta, cum leges pacis Antiocho datae sunt, Romanis æquis pensionibus exhibita fuere. Idemq; in uetigalibus & portoribus feruari comperimus. In qua quidem re fuit memoria proditum Romanos uicinis gentibus nationibusq; tributum nomine argentum, non aurum, indixisse. Sunt tamen exempla, centum talenta nonnunquam duodecim pondo Romanis ponderibus effecisse. Pondo autem idem esse quod libra, omnes consentiunt. Quod quidem talentum plerumque non ex pecunia percussa, sed ex massa argenti auriue, aut eboris, ferri quoque & aluminis, aut eboris, quod tributum loco ab Aethiopes & Persarum regibus appendebatur, constare uolunt. Legimus singula millia talentum thuris annua Arabes regibus Persarum pensitasse: ipsosq; Aethiopes uicenos dentes elephantorum eisdem pendere consuecisse Romanosq; à Corsis centum millia pondo ceræ, tributum nomine exegisse: Cappadoces, Persis quingentos equos, & mulorum duo millia annua dedisse. Plerumq; ex pecunia percussa, quod frequens fuit: nam ex tribus aureis etiam talentum constare, Pollux autor est, quod aureis tribus Atticis ualebat. Aureus autem duabus drachmis Atticis taxabatur. Argenteus uero minis Atticis sexaginta. Babylonicum uero, sæpe duo millia & septingentas minas Atticas effecisse uolunt. Ipsum tamen Romanum talentum quæ sapissime septuaginta libras fuit. Apud alios uero minimæ summa, & parui æstimabatur, Homero teste, quod in ludis funebribus Patrocli, cum primus uictor bouem accepisset donum, ultimus duo talenta præmij tulit. Hoc quoque ex autoribus constat, quod à condita urbe ad Pyrrhum regem populus Romanus argento signato minime usus fuit: rudi enim ære appenso, non numerato, utebantur. post que percussam monetam, placuit denarium pro decem libris æreis, quinarium pro quinque, sestertium pro dipondio & semisse computari. Fuisse que in ueteri nummo æreo altera parte lanam bifrontem, altera prora nauis exculptâ, & in antiqua moneta, bouis ouisque imagines: quæ res, Romanos gregibus olim & pecudibus ualuisse, argumento fuit: quare pecunia dicta est. Iani autem bifrontis nota, & nauis prora ideo insculpta ferunt, ut præscos Latinos tunc efferum genus, cum pastoritia uita agerent, è fera agrestiq; uita, legibus & omnium rerum affluetia, quæ illuc terra mariq; importabant, à Iano, quæ cultioris uitæ modum inuenit, ex cultos denotaret. Neque omittendum quod Plinius naturalis historiae libro retulit, Seruiliorum familiam trientem sacrum coluisse, illiq; statis diebus noua religioe sacri fecisse: qui

Talentum Atticum, De auro uide Ale li, Dispuncti, cap. 9. & in l. etia aureos. ff. de uerbo. signi.

Aureus, Chrysius, Staters, Talentum multiplex, Atticum, Alexandrinum, Neapolitanum, Syracusanum, Euboicum, Achaicum, Ptolemaicum, Syrium, Antiochenum, Babylonicum, Talentum paruum & magnum ex Prisciano.

Sestertium Romanum.

Pondo, Talenta non ex pecunia percussa.

Ex pecunia percussa.

Aureus, Argenteus.

Talentum Romanorum, Iliados xxviii, A condita urbe ad Pyrrhum nulla moneta fuerunt, Nota & imagines nummorum apud ueteres Romanos.

Seruiliorum familia trientem coluit.

quā uaria specie & forma dissimili uideretur, modo accessionem & fortunæ incrementa, nonnunquā damna familiæ præsignabat. Illud quoque admonitu non inutile dixerim, Lugduni Romanos imperatores argentū aurumque, & monetæ omne genus signare consueisse: siue quod prompta ibi ad cudendum metalli copia foret, seu quod munitissimi locus, & accessu difficilis ad confluentes, quod ibi Rhodano Arar commiscetur, esse censebatur.

Quæ theatra Romæ fuerint, & qui circi, quorumque extant uestigia, & quæ penitus conciderint. Caput XXV.

In conuentu cruditorum, præsentem me, sermo haberi coeptus est de theatris, quæ multa in urbe fuere, cur paucorum uestigia extant, cum plurima legamus fuisse: Romanosque bellis confectis, adeo spectaculis deditos, ut illa apparatusse exhibentes, quouis magistratu aut honore dignos ducerent. Cumque ex his quidam, populū Romanum pedibus stantem sine scena diu spectasse assererent, mox sub tabernaculis ligneis, aut arundine fultis, quod senatus cōsulto intra urbem, propius uel mille passus theatra habere, aut ludos nisi stantē spectare non liceret: ideo rara fuisse, illorumque substructiones & diruta uestigia nunc extare: plures tamē fuere, qui plurimorum, quæ sequutis temporibus extructa sunt, non species modo, sed ne ruinas quidem apparere dicant. Licet enim post secundum Punicum bellum, P. Cornelius Nasica, cum à censoribus locatum spectandis ludis theatrum extrueretur, uelut publicis moribus nocturnū demoliri fecerit, populūque stans aliquandiu spectauerit: & Augusti tempore tria theatra solum, & amphitheatrum Romæ fuerint: tamen subsequente æuo, quin theatra, circi & porticus ingentis operis, plura & celebria Romæ fuerint, nemo dubitauit: tunc maxime cum urbs Roma cō excellentiæ & felicitatis creuit, ut adificiorum magnitudine ad summum maiestatis fastigium deueniret. Constat enim ueterum monumentis, Marcelli theatrum operis sumptuosissimi, ad infimum Argileri, iuxta templum Pietatis conditum fuisse, quod Augustus Marcelli nomine inscripsit. Octauia uero mater, Augusti soror, eius memoriæ bibliothecam addidit præcipui sumptus. Hic est enim ille Marcellus, cui cum filiam Augustus desponsasset, haud multo post egregius adolefcens acerbo funere sublatus fuit. Et theatrum Scauri, quod in ædilitate fecerat, triplici scena trecentarum sexaginta columnarum, signisque æneis tribus millibus conspicuum, cuius cauea (ut autor Plinius est) supra hominum octoginta millium capax erat. Aut Curionis, qui post homines natos theatrum uersatile & temporaneum mirabili commento construxit, operum longe maximū & conspiciendū. Primus enim Lucius Mummius, exacto Achaico triumpho, theatrum temporaneū, & scenam lignea cōpage possuisse fertur. Cumque apud Fidenas theatrum memorabili casu cum magna hominū pernicie & ingenti strage corruisset, senatus cōsulto cautū fuit, ne quis in posterū theatra, nisi solidæ firmitatis extrueret. Antea enim Pompeius Magnus perpetuo mansurū solida materia ædificauit primus, in cuius dedicatione ludos dedit in circo, & elephantorum pugnam, quod illi fuit uitio & crimini datū, cum antea ligneis gradibus scena fieret: quod à Pompeio magna ex parte coeptum, Caligulam perfecisse, Neronemque in aduentu Tyridatis Armeniorū regis inaurasse legim⁹. Iuxta quod Iouis statua uisenda magnitudine, cui arcus marmoreus à Claudio Cæsare Tiberio dicatus, proximus erat: cuius exemplo Iulius Cæsar molem amphitheatri ingentem, in campo Martio substructionibus maximis erexit: quam postea Augustus mausoleum ædificatur⁹ (teste Tranquillo) demolitus fuit. Et Cornelij Balbi theatrum, cui quatuor colūnae ex ophite lapide pro miraculo fuere, quorum nulla prorsus uestigia cernimus. Et Pompeij amphitheatrum ampla magnitudine & mole: quippe tam profusi sumptus fuit, ut hominū XL. millia comode sedibus acciperet. Necnō amphitheatrum Tauri summa impensa extructū: nec minus castrense, quod in Exqlijs fuit: & Neronis, cuius ne imago quidē extat. Cæsaris uero theatrum iuxta Capitolium, cuius tantum semiruta uestigia uidemus, tanti splendoris fuit, ut urbem atque imperium honestaret. Quantæ autem admirationis fuisse amphitheatrum urbe media credimus, mirificum opus à Vespasiano fundatū, cum ipsius ferè demolitū nunc ruinas solidissima structura demitemur: In quo extruendo oēs impe-

Lugduni omne monetæ genus à Ro. cudebatur.

P. Cor. Nasica theatrum de moliri fecit.

Marcelli theatrum. Bibliotheca Octauia.

Scauri theatrum.

Curionis theatrum. Theatra temporanea. Theatrum apud Fidenas. Pompeij theatrum.

Amphitheatrum Iul. Cæs. extructum. Cor. Balbi theatrum. Pōp. amphitheatrum. Tauri amphitheatrum. Castrense. Neronis. Cæsaris. Vespasian.

ratores regesque magnificentia antecessit, quibus monumentis illud decus maiestatis & imperij, quo urbs Romana floruit, facile est coniectari. Quid de theatro lapideo, iuxta quod ædem equestris Fortunæ fuisse memorat, cuius ne uestigium quidē relictum est? Circum uero maximum celebratissimum trium stadiorum longitudine, à Tarquinio Prisco locum spectaculis designatum, ubi Iunonis & Dianæ templa erexit, & mox à Cæsare dictatore mirifico opere instauratū uidemus, illiusque adhuc uestigia extare: ubi Veneris ædes quæ Fabius ex mulctatitia pecunia faciendā curauit, Libertique & Liberæ, Iuuentutis & Cereris: quas Aul. Posthumius dictator uouerat, atque Herculis phanum, Solisque & Mercurij, Bellonæ & Floræ ædes fuere: ibique Lupercal, & circū Flaminium uidimus aliquādo, quorum uix semiruta uestigia licet inspicere. Atque hic circus Flaminius est, quondam prata Flaminia, iuxta quem Apollinis ædes inter ipsum & olitorium forum, in qua senatus haberi consuevit, ac Iouis Statoris templum, licet alterum in porticu Metelli, & tertium in radice Palatii fuisse legamus, quod à Romulo in pugna cū Tarrio & Sabinis uotū esse dicitur. Fuit quoque Neronis circus in Vaticano, & circus Floræ iuxta ipsi⁹ tēplum: & intimus, quē iuxta urbis murus fuisse Varro significat, cui⁹ licet inter mortua memoria sit, tñ figulos ibi proximos, & myrtetū, à quo facellū Veneris myrtæ, quæ Murtia dicta est, & illius arā sub Auentino antiquissimā legimus. Hoc quoque non in postremis fuerit, prioribus seculis nō modō spectaculis & ludis publicis ueteres theatra habuisse frequentia, sed quæ conciones, aut populi cōcilium haberi, uel toti plebi aliquid exhiberi uellent, id in theatro, ubi concionatē exaudire, & quo cōuenire frequentius possent, ex alto suggestu sedentibus & silentibus cunctis, facere consueisse: idque Græcis præcipuo in more fuisse, licet Athenis theatrum locus legitimæ concionis non esset: quo malo uetus illa Græcia cōcidit, in quorum theatris concilio populi indicto, ubi rudes & ignaui promiscuē confederant, confusa populari & militari turba, uarijs & dissonis clamoribus insanæ concionis, bella suscipiebāt, ciues proscribebant, prætores eligebāt, præmiisque bene meritis ciuibus, interdū pœnas, circumductis urnulis, inferebāt.

Qui fuerit medius unguis & infamis digitus, quibusque digitis quæ fuerint qualitates & nomina. Caput XXVI.

Persuasum habent plerique, in uersu Iuuenalis decimæ, dum inquit: Quum Fortunæ ipse minaci Mandaret laqueum, mediumque ostenderet unguem:

per hæc uerba id notari, quod uulgo omnes contumelijs conciti faciunt, ubi interiecto pollice inter medios proximos digitos, obscœnum in modum, probrum obijciunt: quo argumento illum fastidire, & despiciere ostendunt. quod tamen longè secus in ueteri usu fuisse apparet: quippe infamis digiti obiectu, qui medius est, ipsum in quē obijciunt, infamem notari duxerunt. Fuit enim prisca moris, ut si quos floccipenderent, aut insigni contumelia uel deformi conuicio afficerent, id obiectu medi digiti protentū, non aut compressi, denorarent: quod est à Græcis usurpatū, ut contractis reliquis digitis, medium ignominie causa protēderent, quod σκισμαλισσα dixerit. σκισμαλισσα enim, prætentare est digito an gallinæ oua conceperint: sicut & σκισμαλισσα, ubi quempiam floccifacere ostendunt. Quare ab Atheniensibus medius catapygos, quasi cinædus & scortū, ad nominatur, quod infamiam incuteret, & conuiciū faceret. Apud Græcos sycophanta, aut hodieocos, quasi obessor uiarum & latro, uel propudium, conuiciū censebatur maximum: sicut Persis, muliere uirum ignauiore appellare, nulla insignior contumelia fuit. Apud Aegyptios, asini nomen obiectare, magnum est ingerere probrum, quod Typhonis hostis Osiridis colorem ferret. Quare quum Persarum regem Ochum summi decoris loco Aegyptij asinum appellarent, intantum exarsit, ut diceret: Faciam ut hic asinus uestrum bouem depascatur. qui haud multo post, ingenti coacta manu, occupata Aegypto, Asini immolauit. In quo annotare succurrit, quod tradit Herodotus, quod Scytharum equitatus, quo præcipue ualent, in Aegyptios irrueret, rugitu asinorum & mulorum insolito (quippe quum apud Scythas nulli sint, Aegyptijs uero frequētes) adeo equos Scytharum fuisse consternatos, ut protinus fugam fecerint, Aegyptijsque insignem uictoriam dederint. Id quoque à Martiale non inscite ostensum est:

Theat. lapideum iuxta ædem Veneris. Circus maxim⁹ Tarquinij.

Circus Neronis. Circus Floræ.

Ven⁹ Murtia

Theatra non modo ludis et spectaculis seruiebant. Græcorū theatra.

Iuuenalis Iocus Satyra 10.

Medius digitus infamis.

σκισμαλισσα. ζεπ. ἀδελφίτην. κατὰ τὴν γῆν.

Voces ignominiosæ apud diuersos.

Rideto multum, qui te Sextile cinædum

Dixerit, & digito portigito medium.

Velut eo argumēto uirum improbiſſimæ nequitia designaret. Ex quinque enim digitis, quos sacros Mineræ religio sanxit, cuique suum nomen inditum fuit & qualitas, neque ab re nominati sunt. Pollex enim primus, quia alius maior & longè princeps est, quodque reliquis antestat, & propè dominatur, dictus: quippe cuius adiumento reliqui regunt, itaque non immerito is apud Græcos ἀνδρῆς, quasi altera dicebatur manus, quum in una quaque re socius & adiutor sit. Hunc premere antiqui iubent, quum alicui bene precatur & propicij sunt, bonum omen & efficaces preces futuras interpretati; utrunque uero pollicem iungere, uehementius laudare est: uertere autem pollicem, malè precari. Cumque pollex monocondylus sit, reliqui suere dicondyli, id est, duplicis commissura; ubi uero in digito non erat flexus, phalanx dicebatur. In pedibus autem, pollicis scandenti proximum, à saliendo halluci dixere nomen. Reliqui in pedibus digiti, monocampi, hoc est, unius flexus fuere. In qua quidem re, memoriæ proditum est, Pyrrhi pollicè dextri pedis diuinam uim habuisse, ut splene laborantibus præsentissimo remedio succurreret, qui etiam in pyra cū reliquo corpore absumi nequiuit: sicut de Lamisco proditur, qui apud Lucanos regnauit, cui tertius digitus pedis lupinus erat. Et de Artaxerxe, qui manu altera longior, Macrochir nomen tulit. Proximus uero à pollice, indicis nomē habet, qui etiam salutaris uocabatur: quo ori admoto, silentium indicim: scilicet nil sanctius ad salutem, oris silentio æstimātes. Ideo sacellum Angeronæ, quæ dea præful silentij, ob signato ore effingitur, ac inter antiquissimas religiones Romæ colebatur. Hoc digito salutari Martium Septimium, qui ex fabro ferrario imperium tenuit, tantum ualuisse dicunt, ut currus ex aduerso nitentes repulerit, & fortissimum queng colliserit. Tiberius quoque articulis ita firmis fuisse fertur, ut recens malum salutari digito terebraret. Quod de Claudio secundo Cæsare traditur, qui digitis ita ualidis fuit, ut ictu digitorum aut pugno, sæpe equi dentes excusserit. Contra uero Augustus illo persæpe laborauit, ita ut uix cornei circuli supplemento, scripturæ admoueret. Hoc etiā indicamus, quare indicis nomen tulit, exprobramus & minas inferim. Tertius, qui medius & reliquis maior est, famosus habetur, petulans & libidinosus, cuius obiectu (ut modo significauimus) probrum obiectamus, alteriusque famā lædimus, & detestamur: & quia deses & ignauus in medio situs, nulli rei adiumento est, idcirco despectissimus habitus: Qui etiam uerpus dicebatur: namque ludæis usque eò euiluit, ut interanea exulcerata & putrefcētia, illo recondenderent & fouerent. Fuitque adnotatum apud ueteres Græcorum, ut qui medio digito tanquam per indicem aliquem ostenderent, arguerentur insanire. Quare uerbum Diogenis proditur, multos per digitum insanire, quod medio digito se philosophantes peregrinis demonstraret. Cumque reliquos auro gemmisque insigniret, hūc præsci Romani nudū & honore destitutū reliquere, ueluti infami cōtumelia notare. Galli uero & Britanni medio tantum annulos adiciunt, illum præcipuo honore excolentes. Proditumque est, anulum è sinistra in longissimum dextræ trāsferri, sæpe singultus & grauedines leuare. Græcis uero medius non famosus nomen habet, sed medici. Digitis enim apud illos hæc indita nomina fuere, ἀνδρῆς, δακτύλος, ἰατρὸς, δακτυλιώτης, ὠλίτης, ac si dicas, pollex, index, medicus, annularis, auricularis. Apud Pollucem hæc fuere nomina: Micros, hoc est, paruus, deinde paramesos qui sequitur, postea mesos, deinde lichanos, demum antichir aut megas. Romani uero proximum minimo, annularem seu medicum nuncupant. Illo enim, quum ueniam poscimus à dijs, locum Nemeseos (quæ dea uultrix malorum fuit, faultrix uero bonorum) post aurem dextram ob signamus. Ipsa enim Rhamnusia dicta, ibi locum uenerationis habet. Rhamnes enim à Marathone haud plus sexaginta stadijs abest, ubi Nemesis phanum memoratur præcipuum ab Adrafco ædificatū, cuius simulacrum altera manu fraxineum ramum, altera phialam gestat: quem locum qui eam uenerantur attingunt, quum in ipsa aure memoriæ locum foret. Eundemque minimo proximum in sponfalibus annulo exornamus, quia tenuissimam uenam inde ad cordis ima penetrare arbitrantur. Hunc Aegyptij tanquam sacrum multis odoribus delibutum habere assuerant: habuisseque hoc proprium ferunt, ut complicatus, senarium, qui perfectissimus

Pollex.

ἀνδρῆς.
Pollicem premere.
Pollicè utrumque iungere.
Pollicè uertere.
Pedū digiti.
Hallucis.

Pyrrhi pollex pedis.

Lamisci tertius digitus pedis lupinus.
Artaxerxis macrochir.
Index.
Angerona.
Qui digitis ualuerunt.

Digitus infamis seu uerpus

Diogenis digiti.

Medicus.

Annularis.
Nemeseos.

Nemeseos simulacrum.

est, numerus designaret. Minimū uero, quia omnibus minor, minus officij habet, quodque eius ope minus indigemus, propterea dici autumant: cui etiam auriculari nomen est, quod illius ope aurium sordes, quæque in his incommoda sunt, adimimus & leuamus: tarditatemque aurium, aut si quid in eis puridi fuerit uel purulenti, succurrimus. Fuitque literis proditum, crebro scabere aurem dextram minimo, furoris signum esse: eiusque tinnitū crebriorem, morbum corpori adactum præmonstrare. Si quem tamen dimicationi uel pugnae ueteres laceſcebant, minimo prouocante, inuitabant. Est quoque animaduertere, quod qui minimo gestatur annulus, achates dicitur: quo uero index ornatur, coriannos. Latini autem leuis materiæ annulum, qui minimo gestatur, æstium nuncupant. In auctonibus & locationibus attollere digitum, se emptorem & conductorem: in certamine & pugna, deditonem: manū uero protendere, pacem peti, significabat: quibus in usu erat, ritu præſco, ut qui forensia stipendia auspicabatur, brachium extra togam exerere non auderet.

Minimus seu auricularis.

Minimo aure dextræ scabere.

Minimo prouocare.
Achates.
Coriannos.
Annulus æstium.
Digitum tollere.
Manum protendere.

LIBRI III. GENIALIVM DIERV M FINIS.

ALEXANDRI

DE ALEXANDRO IURIS PERITI NEAPOLITANI, GENIALIVM DIERV M LIBER QVINTVS.

Locus ex Martiale, apud Gabrielem Altitium in conuiuio familiari inuicem discussus.
Caput I.

D Gabriele Altitium, uirum modestissimū, doctissimumque, cum quo mihi à prima adolescentia intima familiaritas fuit, quod is tunc ad pontificatum euectus fuerat, nos & aliquot bonarum artium studiosi iuuenes summo loco nati, Neapoli congratulatum ueneramus: ad quem ut uenimus, excepti ab eo comiter & benigne fuimus. Cumque completi hominem in primis ædibus, post mutuam salutationem, lætis preceationibus ei gratularemur, cumque honorem sibi à dijs fortunari, & quod nobis diu in optatis fuerat, id nunc magnæ uoluptati esse, ac bene locatum in homine morum honestate, & omni doctrina conspicuo, sperareque illud sibi, & urbi nostræ ornamento celsurū, profiteremur: post mutuos inter nos mira suauitate editos sermones ad multam diem, quum iam aduersa sereret, & cœnæ tempus appeteret, indeque nos digredi uolentes uniuersi assurgeremus, impense rogauit, inuitauitque nos diu recusantes, atque excepti ipse admodum placidus & mitis, non grandis conuiuio, sed cœnula non iniucunda, minimeque sumptuosa & petulanti, uerum admodum eleganti & frugis olerum scilicet ferculo, thyrsis uiridibus minusculis cauliculis teneris tunc in flore erumpentibus, leuiter igni admotis, & pisciculis multo pipere & nucis cōditis, cū præcoci uua, & primis pomis ex Lucano suo, quæ ad se delata, secundas nobis mensas ipse præpararat. Cumque miti castoque inter nos procedente sermone, uariato lusu, ad finem cœnulae uentum foret, quempiam, qui ibi assistebat, raræ indolis puerum, forma & specie liberali, literulis satis aspersum, ad se aduocauit, ac unumqueng nostrum per uices dicere iussit, quod quisque uellet sibi ab illo cani epigramma. Cumque nonnullis enunciatibus uersibus, quos miris modulibus & concentu admodum suauis, perquam festiui ter ad lyram ille decantarat, à quodam nostrate in eo cœtu seruata eius uice, hoc epigramma prolatum fuit:

Martialis locus enucleat

Quod non argentum, q non tibi misimus aurum,
 Hoc facimus causa Stella diferte tua:
 Quisquis magna dedit, uoluit sibi magna remitti:
 Fictilibus nostris exoneratus eris.

Quos uersus quum admodum concinniter suauiterq; ille fuisset modulatus: Quid est, Altilius inquit, quod hic autor dicit, q qui multas opes liberaliter largitus est, expetat ipse tantundem sibi reddi ab eo, quem munere affecit, equidem ignoro: quum satis constet, q is qui ingenue liberalis est, non id appetit, ut beneficium pro beneficio sceneretur. Siquidem munificencia & liberalitas, quæ magni animi est, avaritiæ & appetentiæ, quæ semper pusilli fuit, dispar longè & diuersa existit. Qui ergo munificus & liberalis est, & sponte largitur, is profecto ita liberalis est, ut quod dedit beneficium non meretur; & quanto quisq; magno & erecto animo est, ut ingentia largiatur, ita magni putat fuisse, multo plura & maiora si posset largiri, neq; beneficij collati unquam poenitere. Alioqui qui opis emolumentu ue causa largitur, uirtutis nomen amittit, ingentiaq; eum animi bona foedere necesse est. Neq; enim (ut Cicero inquit) si ob tuâ causam cuiusquam commodos, beneficium id putandum est, sed sceneratio. Contra uero auari & cupidi est, si quod forte munus erogauit, tantundem aut multo plura postulare, & uelut data mercis precium ferre: quæ si, ut uidetis, repugnantia sunt, quo nunc modo in unum coeant, & in eodem subiecto sint, nõ sane intelligo. Quum ergo autor hic dicat, quod q magna dedit, quod officiu magni & liberalis est, magna sibi postulet remitti, quod esse cupidi et auari satis constat, equidem eundem liberalis dantis, & auari reposcentis, animu in unum ponere uidetur: quod esse minime potest, nec decet. Cumq; uir quispiam haud sanè ineruditus, qui sermoni aderat, se maxime putare diceret, poetam non ingenui & liberalis, sed cupidi & turpis animi uim naturamq; hoc epigrammate designasse, q usu compertum esset, alieni appetem, eius ingenij esse, ut si quid benigna manu dedit, præpostero more & turbato gentium iure, maiora sibi reddi postulet; & ideo contra officium facit, qui ita beneficium dando sceneratur: istumq; quicumq; est, qui tam stolidè largitur, auari potius quam liberalis officium ferre: Nunquam, inquit Altilius, tam rustica musa Martialem fuisse certè scio, ut quum liberalem exprimere ostendat, cupidum potius & appetem designasse credatur, quum præsertim indefinito utatur uerbo: absonumq; & ab omni prorsus candore alienum uideri poterat, turpis animi potius q ue re ingenui uim exprimere uoluisse. Et ad me conuersus, quid censerem in hac re potissimè me interrogauit. Tum ego me arbitrari dixi, q is qui munificus & liberalis est, licet ingenue largiatur, & libenter officium faciat, tamè natura ita esse comparatum, ut qui beneficium accipit, eo consilio & animo sit, ut illi à quo accepit, ad tantundem sponte obligatus maneat, eumq; pari obsequio deuinciat, ut similem, si occasio detur, gratiam referat, qui de se benemeritus fuit: idq; fit, non animi appetentia aut lucri spe suadete, sed q ita homini natura præscripsit, ut ampla precia beneficijs demus. Siquidem ad promerendum nulla efficacior uis, q officium manet. Atq; ita hoc perspicuum est, fixum homini ingenitumq; fuisse, ut sicut se à ui & iniuria tutari, & illatam cõtumeliam ulcisci, ac talionem reddere, iubete natura impellimur, ita collatum nobis officium alio officio pensare, & conferre cogamur. Nec tantum eadem mësura, sed multo maiore, si potest, beneficium remunerari, & bene cumulatam gratiam referre decet, nec uocare ad calculos expensorum & acceptorum. Ideo non immerito Gratias, unam auersam, duas que non aspicientes ueteres effinxere, quia geminata gratia, & cumulatior ad nos redire debet: quarum nomina Pasithea, Aglaia & Euphrosyne. Apud Lacedæmonios traduntur duæ, ab Homero una uxor Vulcani: illarūq; ades in foro medio ueteres posuere, ut gratia meriti, cuius in promptu foret, atq; ad promerendum quisq; esset facilis & expeditus. Quod quidem ius naturæ est, nullo iure ciuili aut plebiscito. Itaq; si quis eum, qui de se benemeritus fuit, illiberali animo, alio officio non demeretur, neq; illud grate acceptum fert: quippe qui nihil adiuuenti, nihil opis confert, is profecto tanquam uiolator humani iuris, ita de officio decedit, ut omni humana ope indignus, ingrati, criminosi, & mali hominis suspicionem non euadat, simulq; famæ iacturam facere certum sit. Quod

Liberalis hominis natura

Auari natura

Qui beneficium accipit,

Gratitudo naturaliter homini insita,

Gratias tres.

Gratiarum ades.

apud Athenienses & Macedones lege cauebatur, ut haud secus aduersus male meritos ingrati actio detur, ius iudiciumq; dicat, ac si ære alieno, aut graui crimine nexi foret: nam beneficij memoriam (autore Demosthene) qui recipit habere debet; qui uero dedit, statim obliuisci. Persæ quoq; illum qui accepto beneficio, gratiam, quum possit, nõ refert, graui poena prosequuntur, in eumq; lege agere licet, tanquam magno esset scelere pollutus. Germani contra: nam collati beneficij merito nihil sibi deberi putant, neq; acceptis obligantur. Quum ergo autor hic dicat, eum qui magna dedit, magna sibi uelle remitti, non cupidi animum pensare uoluisse putandum est, sed liberalis potius & ingenui, quodq; natura iubente cogimur, ut eum q beneficia in nos contulit, alio officio deuincamus, certa stabilisq; sententia multa maiora & q maxima largiri: quæ obligatio, ad uirtutem dicta est: beneficium enim cui collatum est, ad promerendum naturæ lex obligat & deuincit. Est, inquit Altilius, ita ut dicis, possetq; ueritas carminis & mens autoris ex tuo sensu facile iudicari, promptaq; & expedita defensio foret, nisi aliud ex contextu uerborum liqueret. Sed in hoc ego anceps adhuc & dubius sum, quod poeta istud non naturæ tribuit, sicut tu asseueras, ut ea cogente, qui beneficium accepit, alio officio obstrictus maneat: sed hoc tribuit uoluntati dantis, illo scilicet qui sponte largitur, quicq; beneficium contulit, id postulante. Namq; his utitur uerbis:

Lex Athe. & Macedonum ingratos. Demosth. dictum. Persæ.

Germani.

Si quis magna dedit, uoluit sibi magna remitti.

Quod uerbum cupidi & expetentis est, & propterea auari. Conuincimur ergo autorem potius benemerentis uoluntatem, quam uim naturæ pensare uoluisse. Et quum is qui largitur, eo animo sit, ut ob gratiam meriti tantundem reperat: profecto appetentem & turpem animum, non autem ingenuum & liberalem, præferre uidetur. Ergo auari potius, non aut promptè liberalis animum poeta expendere uoluit. Tum ego: Est inquam, quod dubitetur: sed tamen si uera & salubri ratione rem pensare uolumus, qui mihi naturæ imperio ad dandum faciendum ue deuinctus manet, eundem mihi uelle obnoxium manere, qui à me officium accipit, profecto non negauerim, ut dare faceretq; teneatur quod natura imperat, quodq; iura diuina & humana uolunt, ne subeat ingrati culpam, licet ego libenter dem & ingenue liberalis sim. Neq; propterea animum uideor deturpare, quod in quem beneficium contuli, eundem obnoxium mihi esse uolo. Igitur quum lege naturæ, qui beneficium accipit, debitor maneat, proculdubio me uelle, quod mihi naturæ imperio debetur, non negauerim: neq; propterea liberalis officium imminuo, aut deturpo. Nam gratiæ debitor ita homini ingenita est, ut diuelli nullo modo queat: quam dantem appetere uelut promeritum, non est cõtra officium, nisi sit fortasse quod tu secus arbitrare. Tum Altilius miti, ut erat, ingenio: aut hoc, inquit, uerè est, quod modo dixi, aut profecto sua tempora, in quibus qui multa dabant, multa repetere uolebāt, festiuiter (ut solet) poeta hic criminatur.

Quot plebis tribuni à primordio urbis fuerint, quæue potestas, & qui consulari potestate, & qui tribuni æriarj.

Caput II.

TRibuni plebis, qui post secessionem ad sacrum montem, ut essent præsidio aduersus potentiam magistratuum, creati sunt, bini à principio fuere, C. scilicet Licinius, & P. Albinus è plebe homines comitibus curiatis creati, qui tres collegas sibi desumpserunt, ita ut quinque essent qui plebis tribunatum gererent, singuli ex singulis classibus: cautumq; fuit, ne cui patritio eum gerere honorè liceret. Cumq; propter crebras patrum & plebis cõtentiones, seditio glisceret magis in dies, tribunorumq; numerum augeri oporteret, qui munimentum essent libertatis, à L. Trebonio rogatione promulgata, trigesimo post exacto anno, cautum fuit, ut decem numero potestas finiretur, biniq; ex singulis classibus fierent, qui iterum ac tertio refici, & in sequentes annos à seipsis creati poterāt. Tamen, ne eosdè tribunos populus uideret, ne ue collegam cooperare ius foret, præcipua lege exceptu fuerit: qua lege cauebatur, ut essent sacrosancti in hæc uerba: Plebs quos pro se contra uim, auxiliu ergo, decem creauerit, tribuni eius sunt: quodq; hi prohibuissent, quodq; hi plebem rogassent, ratum esto: sanctiq; sunt, ne ue plebè orbam tribunis relinquunt, & infra. Qui etiam eò potestatis uenere, ut co

Tribuni plebis bini, cum tribus collegis.

Tribuni decem

Tribunorum plebis potestas.

Plebiscita unde dicta. Potestas tribunicia infolens. Hanc committit Sylla.

Intercessio tribunis relicta

Tribunus plebis puniebatur a reliquis trib. & populo.

Cn. Tremelios

L. Cotta.

Tribunus plebis magistratus translatus est ad senatores & patritios. Tribunorum potestas augetur. Lex C. Cottae

Augustus tribunus septem & triginta annis.

Anni & tempora an a tribunis, an a consulibus numerarentur discrepant.

Tribuni consulari potestate

Tribuni militum dicitur.

mitia consulum praetorum ue, & aliorum magistratum habere, & ne quid fieret, inhibere, senatum dissoluere, reliquis tribunis, & quibuscunq; magistratibus diem dicere, ararij curam gerere, patritios cogere, multam irrogare, atq; senatus decreta approbare & improbare poterant: eoq; quod tribuni plebis sanxissent, lege ab Hortensio lata cautum fuit, ut omnes tenerentur. Hinc quae a tribunis plebis edita sunt, plebiscita dicuntur. Fuitq; praecipuo quodam iure excelsa & insolens tribunicia potestas: adeo, ut M. Vecliu in capitis dimicationem uenisse, & ultimo affectum supplicio fuisse, q; transeunti tribuno non decederet de uia, scriptum inueniamus: donec Sylla rerum potes, quum reipu. imperitaret, tribuniciam potestatem ita fregit & comminuit, ut legem ferret, ne cui qui tribunatum gessisset, ad alios honores pateret aditus, uelut indigno honore publico semper futurus. Intercessionem tamen liberam tribuno nihilominus reliquit, quam postea Tiberius Gracchus in tribunatu collegis abrogauit. Quae quidem intercessio etiam praetoribus competebat: quippe intercedere etiam praetor praetori poterat. Qui licet tanta potestatis foret, ut etiam consul in carcerem ducere, dictatoriq; comminari, & multa irrogare posset, si quid tamen scelesto consilio contra commoda plebis gessisset, aut exorta offensione, apud collegas minus iuste intercessisset: poterat ei a reliquis tribunis dies ad populum dici, iussuq; populi aut tribunos in carcerem duci, eiq; tribunatus abrogari, & in exilium agi, & senatu amoueri. Cn. enim Tremelios tribuno pl. in crimen adducto, q; M. Aemilio Lepido pontifici maximo conuicium fecisset, contumeliatq; & probris affecisset, a populo multa dicta fuit. Et L. Cottam tribunum plebis, quum as alienum abnegaret, eo q; in ius uocari, & magistratus imperio cogi non posset, collegae illum coegere, comminatq; sunt, nisi as solueret alienum, se creditoribus illum dedituros, si postulassent: alijq; tribuni suffragio populi saepe coerciti fuere, penes quem exercitio tribunorum fuit. Sed tamen tribunatus, plebis foret magistratus, sequentis inde temporibus, a plebe ad senatum translatus fertur: ita ut senatores & patritij tribunatum gerere amplissimum munus putarent, quod post Syllae tempora obseruatum inuenimus, in tantum, ut extra urbem tribuno prouincias demandari, illisq; cum imperio praefuisse, exercitus ductasse, fascesq; & lictores habuisse legamus. Primusq; Cotta legem tulit, ut tribunus gerere honores, & prouincijs praesse, ac magistratus extra urbem sortiri posset. A principio enim extra urbem ultra mille passus tribuno nulla erat potestas aut imperium. Demum Caesares tribuniciam potestatem tam cupide appetuerunt, ut magni muneris loco, proq; regali potestate illis delata sit: quippe Augustus, ne regis aut dictatoris nome assumeret, tribuniciam potestatem uelut sublime fastigium, & summa potentia subnixus foret, per septem & triginta annos perpetua gessit. Quam etiam Tiberius in quinquennium accepit: ipsamq; Druso conferri a populo pro summo decore habuit. Et deinceps Otho, & sequenti Caesares amplissimi imperij loco appetuere, licet sero Vespasianus illam fuerit assequutus. A deoq; processit tribunicia potestas, ut actum aliquando fuerit in senatu, ut non a consulibus, sed ab his qui tribuniciam gererent potestatem, annos & tempora dinumerarent. Postea uero a Nerone illi ordini infenso, tribunorum facultas maximis edictis coercita fuit, cautumq; seuerè, ne tribuui, ius praetorium aut consulum praeriperent, ne ue quempiam ex Italia euocarèt, cum quo lege agi posset, ne ue quid intra domum pro potestate agerèt, ne ue illatam multam a tribunis quaestores ararij infra menses quatuor in publicas tabulas referret. Sed praeter hos plebis tribunos, fuere alij consulari potestate, anno trecentesimo decimotertio ab urbe condita, hsdem auspicijs quibus consules creati, tam ex plebe q; patribus. Nam quum Canuleius legem ad populum ferre contenderet, ut ex plebe consules facere liceret, patresq; ne consulatus cu plebe promiscuus foret, uehemeter obsisteret, eo res ducta est, ut tribuni militum consulari potestate fieret, tam ex plebe q; patribus: idemq; iuris quod consules, haberent. Nam & sella curuli & consulari praetexta, licioribus & fascibus consularibus insignes erat: ac primo tres patritij creati, mox quum defectiones populorum & tot simul orientia bella tres obire non ualerent, illorum numerus auctus fertur, ut modo quatuor, modo quinque, interdum sex, nonnunquam octo crearentur, tunc quum a Romanis Vei diutino & graui bello premebantur. Ad tantam enim belli molem tribunos

rum auxerunt numerum, quot nunquam antea facti, per quod tempus tribus annis sine consulibus Romana res fuit, sicut decemuiris legum ferendarum causa creatis, biennio defuere: donec desisto tribunorum militum magistratu, & per ingentia certamina uicto senatu, ut consules etiam de plebe fierent, a gre nobilitas passa est. In qua re admirari succurrit, quod Pomponius iureconsultus de origine iuris literis prodidit, tribunos militares consulari potestate ad uigessimum numerum auctos Romae fuisse, quod nunquam audire, & apud autores tacitum & praetermissum est, quum tot tribunorum imperia ambiguis decretis certissimo exitio reipub. fuissent. Praeter hos fuere ararij tribuni, ex tertio iudicum genere, quorum cognitio in pecuniarijs & minoribus causis plebunq; fuit: quippe quum soli antea senatores iudicaret, ob eamq; rem inuisi plebi fieret, C. Gracchus rogatione promulgata, trecentos ex equestri ordine adiecit iudices, parè senatoribus numerum, ut metu communicati imperij iudicia a qua lance pensarent: iudicantq; aliquadiu iudicia integre & incorrupte. Victor deinde Sylla, sublati equestris ordinis iudicis, solos senatores iuris cognitionem habere, & iudicia ferre iussit: quibus annis decem licentè iudicia exercere per turpitudinem & sordes: donec ab Aurelio praetore, alia rogatione iterum communicata iudicia fuere senatui, equitibus, & tribunis ararijs: quae lex iudiciaria dicta est. Quo tempore Verres peculatus criminis causam dixit, quibus uetitè lege Gabinia fuit, ne ex syngrapha ius dicere liceret. Quos postea diuus Iulius noua constitutione abrogauit: nam iudicia ad duo tantum genera redegit, equestris scilicet ordinis & senatorij. Tribunos uero ararios quod erat tertium, sustulit: quos deinde restitutos, & iura sicut prius dixisse, facile crediderim: siquidem Augustus Caesar ad has iudicum decurias quartam adiecit, quae ducenariorum dicta est, quae de minimis iudicaret. M. deinde Plautius, nobilitate suffragante, tulisse ad populum dicitur, & perulcisse, ut singulae tribus quindenos crearent iudices, qui numerus sexcentos uiginti q; expleuit: inter quos erat senatores & plebei, tribuni ararij dicit. Quod compar fuit cum eo quod Athenis statutum comperimus, ut a mille quadringentis, furti aut ambitus & iniuriarum quadoq; iudicatum sit, post quos C. Caligula quintam adiecit decuriam, Galba sextam ad huc recufauit. quae quidem diuersis erant discretæ nominibus: namq; alij tribuni aris, alij selecti, nonnulli iudices, pleriq; Nongenti nuncupati: quorum sortitio fiebat, quoties iura dicturi erant, ne quid doli astus ue admittere tuer, ne ue iudicantis suspicio, iudicij fidem eleuaret. Illorum enim nomina insculpta tabellis, & in urnam coniecta, sorte educebantur. Mansitq; constitutum, ne quis ex nouis ciuibus collegio adnumeratus, inter decurias iudicaret: utq; in Portia basilica, quam Caeto erexit, non e tribunali ius diceret, sicut praetores, sed e subsellis: quod non summi honoris, sed minores essent magistratus, quibus etiam hoc curae fuit, ut publicam pecuniam signarent, illiusq; curam agerèt, solitumq; uincula seruarèt. Verba legis fuere: Tribuni sunt, Domi pecuniam publicam custodiunt, Viscula fontium seruant, Aes, argentum, aurum publice signant. Hoc quoq; meminisse non pigebit, q; tamen aduersus reliquos magistratus iure sacrosanctae potestatis, tribunis plebis intercedere liceat, ita ut uno intercedente, nihil reliqui decernere ualeat: tamen aduersus dictatoriam vim, aut Vestales uirgines, quae uelut sacrosanctae ab hominis tactu illatae manent, nulli tribunos intercedere, uetare aut prohibere, facultas est.

Quonam modo per feciales inirentur foedera, aut bella indicerentur, & quid ab exteris seruatum est. Caput III.

Feciales, quos foederibus faciendis, & rebus repetendis, ac bellis indicendis Romanos habuisse constat, a Tullo Hostilio, seu Anco Martio, ut uero alij, a Numa Pompilio creatos fuisse liquet, qui ab antiqua gente Equiculis iura & uerba solennia, quibus res repetuntur, & bella indicuntur, acceperunt. Hoc collegium a principio uiginti fuere, quibus & patri patrato, ut nunc lino amictu uerentur, proprium fuit: qui tamen foederibus faciendis & bellis indicendis, aut rebus repetendis, quae praeter ius praeteritas ademptae sunt, adhiberentur: tamen si qui legati po. Romani, qui iure gentium sancti sunt, a quouis populo aut natione uiolati forent, ut hi dederentur qui iura gentium temere uiolassent, per feciales cauebatur. Erat enim ueteribus ius legato

Romani sine consulibus. Consules de plebe tadem creati.

Tribuni militares 20.

Tribuni Ararij.

100 ex equestri ordine ad iudicium senatoribus.

Aurelius praetor senatum, Equites, Tribunos ararios coniunxit iudicij exercendis.

D. Iul. iudicia ad duo genera redegit. Quarta iudicum decuria. Ducenarij ad iudicij.

M. Plautij lex Quinta decuria.

Tribunorum sortitio in re dicenda. Noui ciues inter decurias non habentur. In Portia basilica ius dicebant. Tribuni Horij officij.

Feciales 20. Fecialiu mu. nera.

Legatorum ius sanctum.

rum sanctum & inuiolabile, cum hominum praesidio munitum, tum diuino iure desensum, quod etiam inter bella & hostium tela incolume seruabatur. Fuit ergo proprium collegij fecialium, tam de bellis iustisque foederibus, pactionibusque & conditionibus populorum, regum, terrarum & nationum, quam de illatis iniurijs, socijs, foederatisque gentibus cognoscere, raptisque & hostili modo deuastata, belli iure repetere; tum si hostes aqua postulent, aut si praeter legem foederis, se aliquid perpeffos querantur, si sua sponte, aut laesi & lacessiti arma sumpserint, si infida pax seruanda, si induciae aut bella iuste indicta & pacta sint, si petita ex foedere danda, si autores defectionis deposcendi, si contra fidem conuentionis & ius gentium uenire liceat, animaduertere: belli pacisque iura exequi, & perpenso iudicio aestimare. Quae uerba iuris fecialis sic habent: Belli, pacis, foederum, induciarum, oratorum, feciales iudices sunt, & infra. Sed tamen ea foedera pactionesque quae cum socijs inire decet, feciales sancire, aut pacta concipere, haud aliter poterant, quam si consulis aut praetoris autoritate intercedente, senatusconsulto iussuque populi permissum foret: iniussu enim populi, aut citra senatus autoritatem, nihil sanciri posse quod populum teneat, haud dubium est. Fiebat enim senatusconsultum in haec uerba, ut prius uerbenas priuosque lapides praetorem poscerent: qui uerbenam ex arce & sanguina (herbae enim genus est) ac lapidem silicem ex templo Iouis Feretrij daret, fecialesque ea secum ferrent, ac porca adhibita, uetere praefatione praefatis carminibus, ad praestitutam diem, in foro, seu ubi conuenerat, enunciatis, fecialis sceptrum manu tenens, pro Iouis simulacro, tanquam is foederi adhiberetur, filo lancae capite uelatus, & uerbenam coronatus, Iouem, Martem, caeterosque obtestari deos, & dira obsecratione precari debebat, ut si quis eorum foedera uiolasset, aut illa sciens falleret, ita illum Iupiter feriret, quem admodum ipse porcam percuteret. Quibus obtestationibusque sanctissimè prolatis, secundum rem diuinam precationemque, lapide silice porcam percutiebat: mox aqua & igne in sacris adhibitis, illam immolabant: qua caesa, iura pacis & foedera conuenta, ista esse ritè putauerunt, hanc fidem socialem & sanctissimum foedus esse arbitrati, quo nihil sanctius firmissusque fuit: idque ante meridiem, & primo diluculo: nam post meridiem eas precationes facere, aut foedus percutere non licebat. A principio tamen conditae urbis, in foederibus pacis pactionibusque, pro uerbenam myrtus fumebatur. Apud Graecos nisi praenibus adhibitis, legatos minime hostium fines ingredi decebat, neque legationis munere fungi quent, nisi prius infusa aqua, ab eisdem manus abluissent, Iouisque coronatis poculis propinassent. Hi tamè legati, qui cum patrijs sacris Olympum aut Pythiam missi erant, sacris qui uero foedera percutiebant, quasi pacis arbitri & interpretes, *αὐτὸσφάτοι* dicti. Quae foedera pactionesque postquam cum exteris & ultimis gentibus inita erant, Romani in templo Capitolini Iouis, columna aut aeneis tabulis insculpta, ut perpetua monumenta extaret, nonnunquam in fastos & annales referebant, aut in aede Iouis Pisci in clypeo ligneo, corio bouis immolati inscripta. Graeci in Iouis Olympij templo, & in arce Athenis, tamquam in abdito quodam: plerumque tabulis ex antiquo aere, ut essent testata monumentis, sancta & sacra habuere: nonnunquam in Isthmo aut ludis Pythijs, foedera ista & leges dictas, pactionesque erectis titulis perpetuo tempore duraturis publicabant. Athenienses plerumque intra urbem, Lacedaemonij in Amycleo societatum & foederum tabulas, fidei custodia seruabant. Eratque Romanis constitutum, ut nunquam cum hoste armato conditionem foederis acciperent, neque citra senatus aut populi iussum societates & foedera inirent, neque cum aliquibus pacato imperio uti, nisi prius omnia diuina & humana tradidissent, & praesidium acciperent, aut denique societate & foedere adstricti essent. Feruntque Athenienses nunquam nisi in ueste pulla, & malis uictos, pacem & foedera inisse. Qua re significabatur, suorum clade admonitos, & ultima ductos necessitate, post innumeras caedes uiribus extenuatis pacem petere. Carthaginenses & Siculi foedera & inducias non per feciales, sed per tubicinem saepe iniuerunt. Apud Graecos uero, exterisque nationes foederum percutiendorum multimoda species erant: nam porcum, arietem & tauro immolatis, pacis foedus inire, & res repetere solebant, qui belli tempore caduceatores dicti, in pace uero legati. Ex quibus feriebatur plerumque foedera, uel pane praefato, & inuicem gustato, aut uini poculo epoto. Nonnulli agnum marem cadidi uelleris, agnam uero pullam adhibebant: atque ex utriusque uerti-

Feciales nihil poterant nisi praetoris autoritate, aut senatusconsulto intercedente. Foederis percutiendi iure monia.

Tempus foederis percutiendi.

Graecorum caeremonia in suscipiendis legatis hostium.

αὐτὸσφάτοι. Post foedera inita. Graeci Athenienses.

Lacedaemonij Ro. constitutum. Athe. quado foedera inibant. Cartha. Sicuti per tubicinem. Foederis percutiendi mos apud exteros. Caduceatores. Legati.

ce pilis dissectis, & uicissim distributis, manibusque aqua infusa, & uino pateris, mox Soli & Telluri illis immolatis, leges pacis & foedera inibant: quibus qui contra iret, turpissimo facinore & inexplicabili scelere tenebatur. Fertur Aristides, ut istum foedus cum omni Graecia firmaret, post diras execrationes, accensos ferreos orbis, in mare deiecit, adiurans ut ita extinguerentur cum omni stirpe & gente, qui contra foedus irent, uelut ignitum illud ferrum aqua. Vel brachia circa humeros gladio feriendo, & per uices eliciti cruorem lingendo, quod Medis Lydisque sanctissimum foederis uinculum, & iusiurandum esse putabatur, quasi mutuo cruore sacrum. Id quod Carmani frequenter facitarunt, ut in epulis percussa faciei uena, profluentem cruorem uino miscerent, inuicemque propinarent, summum foedus amicitiae, mutuum sanguinem gustasse rati. Nasamonibus fidei danda haec lex erat, ut porrecti uini poculum de manu alterius sumat, inuicemque hauriat: aut si poculum deesset, terrae cinerem lingerent. Indis societas erat maxima de Tantalum aqua potare, de qua si qui unquam bibissent, ea obtestatione tenebantur, ut eiusdem fari & fortunae foedus inisse censeretur. Apud Arabes assuetum erat, ut acuta filice digitos manus expungerent: uestisque utriusque laneos floccos sanguine, qui inde fluxerat, delibutos, septem lapidibus delinirent, diroque carmine in execrationem capitis illius, qui contra iret edito, paribus uotis foedera percuterent. Scythijs grandem calicem mero plenum, mutui sanguinis fuso cruore miscere, & postquam gladium & sagittas eo perfuderant, illud inuicem epotare, maximum erat concordiae uinculum: quo epoto, diuini humanique iuris foedus aequis legibus istum erat. Galli cum quibus fide & iuriurando iunguntur, omnes collatis militaribus signis, adesse iubent. Britannij indictis caeteribus & sacrificijs, conspirationem fidemque sanciebant, atque ita communi consilio & uua mente, pia & aeterna pax inita censebatur. Neque omiserim Persas, apud quos inter uinum & epulas frequentem conuiuio, in quo uxores & filios caeterosque quos charos habet, tanquam fidei pignora adhibebant, ibique inter sacra mensae, uelut apud hospitales deos foedera & pacta inibant, eam fidem socialem rati & mansurae pacis pignus inuiolabile. Qui etiam mos Germanorum fuit, ut de pace & bello, deque foederibus, societatibus, amicitijs, sponsalibus & pactis, in conuiujs inter pocula decernant. Macroni, quae gens Persica est, quum hastam more ipsorum barbaricam tradunt, aliamque more gentis cum qua foedere iunguntur, accipiunt, se maxima & firmissima pactione teneri, & pari uinculo astringi putabant. Ferunt nonnulli Clearchum Lacedaemoniorum ducem, cum barbaris quibusdam foedus sanxisse, ut caeso Ioui tauro, lupo, apro & ariete, Graeci gladios, barbari lanceas in sanguine uicti intingerent. Thraces quoque & Aegyptij e cornibus bouum uina libare alterna uice, conciliari amoris & mansurae fidei certissima pignora celsuere: quippe ueteribus cornua bouum poculorum praestabant uicem. Apud Armenios & Iberos praualuit mos, ut pollices manus, inuicem coniurantes necerent, mox arctissimo nodo perstrictis, collectum sanguinem leui ictu percuterent, manantemque inde cruorem lamberent. In qua quidem re, prodicitur Rhadamistus regis Iberiae filius, dum simulat cum Mithridate Armeniae rege foedus inire, & ob id colligandi pollices forent, Iorum ad terram callido astu decidere simulasse, quo Mithridatis pedes uinculo inuasit, ipsumque cum uxore & liberis captiuos duxit, & nece affecit. Aetoli, quia feroces & immanes: Parthi, qui libertatem tuentes, ne mini seruire patiebantur, aut uinculo fidei astringi, nullam foederis legem pacisci assuerant. Si quid tamen uellent consocierati, licet aegre & difficulter, apud altaria complexi dextras, tanquam dijs testibus & arbitris, postquam sacra libassent, pacta polliceri solebant, ita se aequissimo iure consociatos & arcantem foedus inire putantes. Idem ab Hyrcanis Medisque factitatum, ut dextras dextrae iungentes, conuentiones & pacta sanciret. Fuitque literis proditum, ut si qui scelere facinorosi consocii, magni criminis admittendi coniurationem iniret, quo magis consociato facinori nexi forent, post diras imprecationes execrationesque, qui clandestino scelere obstringebantur, poculum humani sanguinis admixto mero circumferret, oesque ad facinus adiurati, de poculo libaret, aut iugulato homine, post exhaustum sanguinem, diris imprecationibus & furiali carmine exta tangerent. Quod quidem maximum uinculum communi scelere pollutis, & dira execratio habebatur. Manetque constitutum apud Scythas, ut qui opis egeret, insigni calamitate pressus, immolato boue & carnibus

Medi & Lydi. Carmani.

Nasamonis.

Indi.

Arabes.

Scythae.

Galli. Britannij.

Persae.

Germani.

Macroni.

Clearchus.

Thraces. Aegyptij. Armenij Iberi.

Aetoli. & Parthi.

Hyrcani & Medi.

Consociatio ad scelus aliud, quod patrandum.

Calamitate pressi apud Scythas.

Belli indicendi mos apud Ro.

Verbenarius Clarigatio.

Pater patratus.

Hastæ proelio.

Carthaginenses Galli.

Græci.

Corinthii.

Indi Syri Lingones Persæ Athenienses Lacedæmonii Græci ubi cōgrediendū cū hoste. Pyrophorus

I. sanctum si, de re, diuisio. Sagmina Martia, iurifonsul, Cerycium.

Aliud ius feccialium.

decoctis, supra tergus uictimæ stratus humi expectet, donec quis piâ opem laturus adueniat, carne delibata, dextro pede tergori appposito; quo prodeunte, eo adstringebatur foedere, quo nihil sanctius dici aut æstimari poterat. Quod si cui bellum indicendum foret, aut pia & iusta arma mouenda, mos Romanus erat, prius res repeti, mox bellum denunciari: quippe quâ nullum putaret iustum bellum, nisi quod rebus petitis geratur, aut antea denunciatum foret, & solenni more indictum. Feccialibus em̄ prohibetibus, aut non probatibus, neq; cōsuli, neq; senatui aut populo arma in hostes sumere licebat. Sed tñ quum res repetuntur, obseruatum est, ut populi iussu ad fines illoꝝ quatuor fecciales, quos oratores nuncupant, uerbena coronati, res petitū irent, ac deos foederæ ultores testes facerēt. Ex quibus uerbenarius gramē cum terra euulsum ferebat ex arce, legatusq; filo lanæ capite uelato, res sibi dari clara uoce posceret, quæ clarigatio dicta, his uerbis: louē ego testē facio, si ego impiē iniusteq; illas res dedier populo Ro. mihiq; exposco, tum patriæ compotē nunq; sinas esse. Quæ si præstituta die non darentur, post dies tres & triginta (tot enim solēnes fuere) pater patratus, qui feccialiu princeps erat, pariter coronatus bellum indiceret: non em̄ cuiusq; ex feccialibus, sed soli patri patrato indicendi belli facultas erat; quem feccialis uerbena caput & frontē cingens, indicendi belli aut percutiendi foederis principē faciebat. Ibat enim pater patratus ad hostium fines, & uerba solennia præfatus, bellum à populo Romano cōtra præscriptos hostes, ob legitimas quas censuerat causas, clara uoce indicebat: post quā clarigationē mos erat, ut de senatō consilio & populi iussu, feccialis hastā ferratā, aut sanguineā præuulsum, ad fines illoꝝ iaceret; & nō minus tribus puberibus præsentibus bellum indiceret, & ita denunciari & iudici iustum piūq; bellum putauere. Post quæ quasi classico personato, sublati commercis, militi arma capere, & copias cogere licebat, ad hostes ducere, excursions facere, prædas agere, fines populari, eosq; ferro igniq; uastare, frumenta succidere, ædificia incendere, atq; omnia hostiliter agere. Apud Carthaginenses hastam mittere uel caduceum, belli pacisq; signum fuit. Gallorum mos habuit, ut Druidis iubentibus, quū bellum indicendum foret, armatum concilium indicerent, penes quos arbitrium bellorum & pacis erat; & qui nouissimus accederet, nouis exemplorum modis afficeretur: tunc em̄ principium bellorum esse, & arma legitime indicta putarunt. Græcis uero in usu fuit, ut feccialis, post res repetitas, si ad constitutam diem non darentur, arietem hostiū agros statim immitteret, eo modo bellum indictum, & armis uti licere arbitrati. Corinthiis & plerisq; gentibus, per caduceatorem bellum indicebatur, qui in pacis argumentum, caduceum circumdata effigie anguium inuicem connexorum, deferebat: quem tamē nō admisisse, aut finibus excedere iussisse, nulli fraudi fuit. Indi uero ancora erat pro caduceo, Carthaginensibus tessera. Apud Syros signū dextræ, quod apud Lingones erat hostiū symbolum. Persæ lactacem herbam, uelut caduceum & pacis symbolum ferebat. Athenienses Eresionem cum indumento pro caduceo habebant. à Lacedæmonis per secones sæpe bellum indictum est, apud quos mittere legatos cum lana, comminatio censebatur, nisi paritum fuisset, se mandata exequuturos. Præualuitq; Græcorum mos, ut quoties procinctæ acies congregi parant, ante prima signa staret uates laureos ferens ramos & corollas, cui pyrophoro dixere nomen, quoniam lampada præferret: quem uiolare, summum habebatur nefas, quod legati munere fungeretur: utq; in foedere percutiendo hiceteria, hoc est, oleæ ramum cum uitta lanæa legati ferant: quo prætenso, ab omni sæuitia hostili & uiolenta incursione tuti erant. De sagminibus uero etiam apud Martianum iureconsultum de diuisione rerum, testatum inuenimus, cuius uerba sunt: Sagmina sunt herbe, quas legati populi Romani ferre solent, ne quis eos uiolaret, sicut ut legati Græcorum ferunt quæ uocantur hiceteria: tametsi cerycium dici oportere nonnulli putent: κερύκεον enim legatorum ornatus erat: κερύκεον supplicare dicitur. In qua quidem re sciri dignum est, olim Dareo contra Scythas pugnaturus, ab illis caduceatorem missum cum aue, muræ & rana, ac sagittis quinque, tacitis ambagibus nullas oopes contra Scythas præualere significantes. Illud quoque in iure feccialium quæsitum est, utrum regibus contra quos sumuntur arma, an uerò in regni finibus, aut aliquo eius præsidio, bellum iudici oporteret; & an si contra socios foederatos que arma su-

menda essent, amicitia prius renunciari necesse foret. Et placuit, siue coram, siue in præsidio, siue sodalitati & foederibus renunciatum fuisset, siue non, quodcumq; eorum factū esset, ritè id factum uideri. Est tamē obseruatum, ut si qua contētio inter amicos intercederet, sodalitati prius & hospitio renunciari; nam & Germanicus Pisoni prius amicitiam, & Crispinus Badio hospitium remisit. Amasis quoq; animo præsumēs Polycratis ruinam ex successu continuæ felicitatis, ut minus doleret, misit qui sodalitati & amicitia renunciarer. Eratq; moris præci, quoties dirimerent amicitias aut sodalitates, etiam domo interdiceret, isq; finis gratia foret. Neq; omiserim Tybarenos adeo iustos, ut non prius cum hoste congregiantur, q̄ diem, locum, & decertandi horam, ex fide per fecciales hosti renunciarer. Quodq; nonnulli prodiderunt, id quod mihi non probatur, & pro certo affirmare non ausim, legatum populi Romani, si mandata minus uera attulisset, aut parum integra fide foedus percussisset, uelut si populus mandata dedisset, perindeceneri & foedere coerceri.

Sodalitati & hospitio renunciare.

Tybarenorū erga hostes iustitia.

pleraq; ueterum prænomina unde deducta fuerint, & denominata, & de Nonis Caprotinis que tradantur. Caput IIII.

Quari a pluribus audio, unde ueterum illa prænomina, Spurius, Sextus, Caius, Cneus, Titus, & pleraq; a ueteribus usurpata, deducta fuerint: quæq; uis prænominum foret. Et dum præcos ritus, ueterumq; exempla cura cogitationeq; admitto, dumq; antiquitatis monumenta colligo, inuenimus Romanos antiquissima prænomina uelut notissima, non integris dictionibus, sed succisis & simplicibus literis notare, ut T. pro Tito, L. pro Lucio, Q. pro Quinto; modo duplici, ut Cn. Sp. pro Cneo, Spurio; nonnunquam triplici, ut Sex. pro Sexto. Et Cneos quidem a generando, Titos a tuendo denominari; alteros, tanquam sobolis procreandæ auspicia sortiti; alteros, quasi tuendæ patriæ omen assequuti forent. Vnde & Titulos, q̄ patriam tuentur, uel q̄ insignia capitis ea ornamenta ferrēt, quibus Situlos dixere nomen, dictos autumant; sicut Spurios, sine patre genitos denominari. Fuit enim præci moris, ut quum sine patre certo aliquem notarēt, illum non exarata dictione, sed per simplices diuisasq; literas, scilicet per S & P, sine patre significarent. Lucios quoq; & Manios ferunt; alteros, quasi oriente luce; alteros, quasi mane editos; & Posthumos, q̄ post patris obitū editi essent, nuncupari. Sexti uerò, Quinti & Decimi, tum Noni, Septimi & Octacili, a numero genituræ indita nomina fuere. Plerique a Tullio Hostilio Quintios, sicut Seruulios, Tullios, Geganos, Curiatios & Cloelios, ex Albanis Romanis aduocatos ferunt. Eratq; proprium Quintiorum familia, ut uiri æquæ ac foeminae, nullo tempore utantur auro. Mamercos (quod nomē Ofcū est) a Marte genitos dicunt; sicut Martios, quod Aemylion prænomen fuit proprium. Caius uerò & Caia, æquæ uiris ac foeminis prænomina frequentia fuere, maxime in solennibus nuptiarum usurpata, uidelicet Calæ Cæciliae, quæ Tanaquil dicta est, felix faustumq; coniugium fortunatq; augurati. Quod etiam frequēs prænomen Tarētiniis ferunt, quo brutum, terrenum & colonum hominē designabant; Siquidē γῆα terra est, unde γῆα & γῆα, deductos uolūt. Et tametsi in ueteribus monumentis C litera Caium denotaret, ea tñ inuersa hac figura J, Caiam designauit. Illud tñ admonitu non inutile duxerim, neminē Romanoꝝ sine prænomine appellari; idq; ex eo institutum, q̄ quum inter Romulum & Tatium societas & communis imperij inita esset, ut una consensus, unus populus, una mens atq; idem corpus, sublato discrimine notaretur, ut Romani Sabinorum, Sabini Romanorum nomina suis nominibus præponerent, a quo regni iure & cōsociato imperio, cautum fuit. Quare prænomina ueteres fuisse ex Sabinis nominibus deducta, multoꝝ opinio fuit. Quin etiam excellentes uiros & principali dignitate insignes, solis prænominibus nominasse, magnificentius honestiusq; duxere, tanq̄ ob illorum amplitudinē uulgo noti & conspicui forent. Cumq; mancipiis & seruis nullum cognomētum aut prænomen ueteres impartirent, soloq; appellarēt nomine: si quādo tñ manu emissi, libertatem meruissent, ut inter seruile personam & liberam, discrimen nominis foret, cū illis ordo, honos & locus accesserit, prænomina patronoꝝ, ac si disciplina & cultu Romano essent educati, sæpiissime sibi arrogarunt: quare Marcipores, Lucipores, Publipores, a Marco, Lucio, &

Prænomina non integris literis, Cnei, Titi, Tituli.

Spurii.

Luch. Mani, Posthumus, Sexti, Quinti, Decimi, Noni, Septimi, Octacili, Seruulii, Tullii.

Geganii, Curiatii, Cloelii, Mamerci, Martii, Caius, Caia.

Quare prænomina instituta.

Prænomina ex Sabinis nominibus.

Serui & mancipia.

Manumissi.

Adoptivi. Publio, multi seruitute exēpti, nuncupati sunt. Nec modo libertorum hoc fuit propriū, sed adoptiui filij & arrogati, adoptiuium sēpe nomina & prænomena, atq; cognomen ta desumpserunt. Inter quos erant additi, qui tametsi nomen, prænomen ac tribum in sēnti habeant, illos tamen seruisse, & sub alterius mancipio fuisse liquet. Fuere autē additi, qui quum non essent soluendo, creditoribus addicebantur: mox precio persoluto, seu quauis causa, etiam citra domini uoluntatem seruitute exempti, & libertate donati sunt. Præter hos erant abscissi & lenones, æqua ferè conditione ac serui, nullo cognomēto aut ordine, infames, nanq; senatusconsulto prohibitum erat, ne abscissi, quibusq; uirilia exēcta forent, utpote semiuiri, aut lenones, quærendi iuris aut postulandi causa, tribunalia adirēt, Ideo Vectilius Leno in causa testamentaria à Q. Metello deiectus fuit, & à subscilio prohibitus, quia leno erat, quem pro libero propterea habendum non cēsuere. Est tamē literis proditum, ut nisi inter ingenuos, aut ex ingenuis oriundos, nulum gentilitatis cognomē foret; nam seruorum libertorumq; nulla cognatio, nec gentilitas erat. Apud Athenienses uero constitutum est, ut nemo ex fœmina genitus, materni sibi nomē adscisceret: nam fœminis indere familiæ cognomēta lege uetabatur. id quod æquē à Romanis factitatum comperimus, tum, ne quis illas Athenias uocaret, edicto cautum fuit. Ediuerio apud Lycios; nam ex matribus, non patribus gētilitia fuere nomina, filiasq; non filios suos habere hæredes: plusq; honoris fœminis q̄ uiris tributū est. Neq; omittēdum, Nonis Iulij, quibus ē uita concessit Romulus, quas caprotinas & uulgi fugam appellant, Romanos urbe excedentes, ad Capræ paludē sacra facere; dumq; ad rem diuinam uadūt, ueterum prænomena, ut Caium, Lucium, Martium, aliq; prisca nomina inclamare: sicut in Oschophorij Athenienses ob Aegēi mortem, dolētium uoces imitantur. Ancillasq; cultu decoras, in matronali habitu cum occurrentibus prælij imaginem effingere, quod olim cum Latinis Romani gessere: unde celebritatis causa & origo est. Tectasq; umbra caprifici, epulas & alia lætitiæ inuitamenta celebrare. In quibus sacris hoc seruari meminimus, ut inter solennia de caprifici lacte apponatur. Illud præterea notatum est, Romanas mulieres sine cognomēto, solis prænominibus adiecto nomine, denominari. Quodq; Marci prænomen, uelut perniciosum & infame, pleriq; magnopere deuitarunt, postquam M. Manlio crimine affectati regni, turpi iudicio conuicti, ne cui gentili nomen M. Manlio foret, senatusconsulto cautum fuit: quod generi & nomini suo inuistam dedecoris notam attulisset: sicut Claudia gens, propter gentiliū flagitia, cum Luciorum alter cædis, alter latrocinij damnatus foret, ad diluendā memoriā dedecoris, Lucij prænomen deuitauit. Quodq; Domitia gens, cæteris prætermisissis, Cn. & Lucij prænomen, peculiare sibi desumpsit. Siquidem ex Aenobarbia (autore Tranquillo) continua serie tres, Lucij; reliqui uerò, Cnei prænomena eadem serie uendicarunt.

Gētilitatis cognomen ingenuorum. Fœminæ non debeant familiaris cognomen. Lycijs fœminis magno in honore. Nonæ Caprotinæ.

Oschophorij

Ro. mulieres solo prænominē denominabantur. Marci prænomen uita uim. Lucij prænomen uita uim. Claudia gētr. Cn. & Lucij prænomena in honore apud Domitiā gētr.

Quid sit apud iureconsultos heliocaminus, quid zeta, & unde deductum nomen, & denominatum. Caput . V.

IN circo Flaminio, dum post immodicos calores sole occiduo deambularem, adijt ad nos contubernalis meus quispiam proficiens in iure ciuili, sed nimis ineptè gloriosus: & percontatus est, quid esset quod Vlpianus de seruitutibus urbanorum dixit: Quod si arbor à te compacta, heliocamino meo solem adimeret, eo quod umbram facit in loco heliocamini, id contra seruitutem tibi facere non licere. Quid esset heliocaminus, percontabatur. Cumq; de uerbi significato ambigeretur, dixi heliocaminum uaporarium quoddam solare, & apricum locum dici, ad quem sol hybernus accedens, ipsum euaporat & calefacit, deductum nomen ἀπὸ τοῦ ἡλίου καμίνος, id est, solis uaporario seu æstuario. Fuisseq; moris prisce, ut iuxta zetam heliocaminus construatur: zeta enim locus erat unius cubiculi capax, solem hybernum prospectans, ita cōstructa, ut per heliocaminum uaporem acciperet. Erat enim cubiculum hybernum frigori accommodatum, quod nunc sole, nunc igne æstuarēt. Quare Helioabalsi Indicos odores ad uaporandas zetas accēdere cōsueuissē, autores tradit. Fuit ergo opinio Vlpiani, quod si heliocamino meo & uaporario eiusmodi, ad quē sol admitti debet, arbor per te cōpacta officiat, ita quod ad eū admitti nequeat, id uelut cōtra seruitutē factū, nō ritē factū uideri,

Heliocamini.

Zeta.

Quando primum interregnum captum fuerit, & quibus de causis interreges Romæ creari consueuerint. Caput VI.

Quo tempore Romulus ad Capræ paludem humanitatem exuisse fertur, satis constat patres conscriptos de regni successore sollicitos, decem decurijs factis, singulisq; in singulas decurias creatis, ut decem imperitaret, unusq; cum insignijs imperij & lictorib; esset, interreges creauisse, quod imperium per orbem ire, & quinq; dierum spatium terminari iusserunt. Alij per ternos quaternosq; dies, interregni spatium per singulos iuisse, atq; anno uno senatores, qui centum numero erant, imperium tenuisse ferunt. Pleriq; asserunt, cum ducēti senatores essent, à patribus fuisse constitutum, ut per quinos dies singuli, qui fasces & imperij insignia habebant, imperitarent: fundusq; imperio primus, secundo, & reliquis deinceps regni curam munusq; traderet. Nonnulli putant, quod cum centum & quinquaginta patres essent, singuli cum fascibus procedētes, sex noctis horas & sex diei Quirino imperitarunt, & sacrum fecerunt, tantundem Tatio, qui regni consors erat, annumq; interuallum fuisse: donec Numa Pompilio rege creato, Romulo regni successor datus est. Mansitq; mos post exactos reges, ut si qua fortuna aut casu consules creari nequirent, uel uitio creati forent, aut si qua turbulenta confusio & necessitas premeret, donec de consulatu decerneretur, aut dictator reipub. daretur, interreges præessent, qui populo uice cōsulum iura darēt. Quinetiam si contentio inter patres & plebem foret de magistratibus creandis, aut absentibus consulibus comitia haberi non possent, uel uitio creatis magistratibus auspicia renouari oporteret: uel cōsulibus morte sublatis, de comitijs & creandis cōsulibus contentio esset, interreges creari compertum est, ut essent qui comitia haberent, magistratumq; munia obirent. Qui quidem interreges sine populi suffragio, ad concilium plebe non admissa, à patribus tantum auspiciatō creabantur. Quotiesq; per interregem comitia fiebant, in patrum potestate euentum comitiorum fuisse liquet: quippe nemo interrex qui autor comitiorum foret, nisi ex patribus erat. Dicebat uero consulem plerunq; interrex ex patrum decreto, quem ipsi uoluissent, quod officium prodendi interregem oratoris fuisse autumant: poteratq; non modo prætor, sed consul aut dictator interrex fieri. Et si quando proditus interrex, munus pro quo dicebatur, exequi nequiret, exacto dierum quinq; spatio, alius succedebat qui uices susciperet, donec per singulos in orbem irent, ut modo tertius, nunc quintus, aut quartus, nonnunquam quartusdecimus, plerunq; uigessimus proditus interrex, consules magistratibus ue faceret, aut comitia haberet. Quos quidem interreges, dum honori præerant, consulum uicem gerere, idēq; iuris & potestatis habere, haud dubium est: donec absoluto reipublicæ munere, interregum potestas finiretur. In quo id plerunq; euenisse cōperimus, ut proditus interrex, comitijs quæ ipse habuisset, consul crearetur: sicut de L. Posthumio Metello traditur, qui his comitijs quibus interrex præerat, cū Iunio Bubulco consul factus est. Qui etiam tantæ potestatis erant, ut legē ferre possent, senatū consulere, & consulibus munia obire. Hoc quoque dicere haud piget, sine causa interregem dicere haud licere: sed quum turbulentiæ confusiones, aut tumultus comitia impedirent, & nisi ad quartum calendaras Februarias creari non licuisset. Et si quando comitiorum causa interrex proditus esset, quod plerunq; usu ueniebat, nunquā ab eo qui primus proderetur, sed qui secundo aut tertio ac deinceps in orbem irent, uel comitia haberi, uel dictatorē dici, aut consulem uel tribunū creari. Fertur uero Sylla, cum summæ esset potentia, consulibus morbo sublatis, per senatum interregem creari mandasse: scilicet qui non cōsulum comitia exemplo ueteri indiceret, sed ut se dictatorem ad imaginem antiquitatis indicētis comitijs crearet. Neq; negauerim Cæsarium tēporibus nullum interregnum fuisse, quū unus imperio occupata rep. senatus esset negligens & remissus, & uix ulla foret libertatis imago, nisi post Aurelianum, quū de principe deligēdo senatus opinione uaga duceretur, & cum militibus tumultuantibus non consentiret, per sex menses deligēdo principii interregnum fuisse: donec Tacitus in imperio assumptus fuit, qui summū principis spem ostēdit. Tametsi morte sublatis Cæsariibus, quoties de principe deligēdo ambigebat, ad senatū Romanā rem pertinuisse, multiplici exēplo probatū sit: quod Traianus factus

Interreges quādo primū creati.

CL patres.

Interreges quādo & quā de causā creati.

Patres inter regē creabāt.

Qui interreges creabātur.

Interregū munus.

Interregū potestates. Interregē tēmere dicere non licebat.

Cæsarium tēporib; nullū interregnum fuit.

Cæsa. morte sublatis ad senatū res Ro. pertinebat.

cere destinaret, ut si quid ei evenisset humanitus, principem reipublicae senatus daret.

Sacrificium Latinarum quomodo in Albano fiebat, & quae erant feriae, quaeque populi ad sacrificium convenirent. Caput VII.

Romanos consules comites creatos, fortitis provinciis, aut extra sortem datis, Latinas ferias indicare consuevisse, plane peripicuum est: Iouis Latialis in monte Albano sacrum facere, quod Latiar dixerent, ubi carnem Latinis populis dare mos erat, quae uisceratio dicta: Est enim mons Albanus inter Albam & urbem Romam tractu fere pari disinctus, ubi templum a Tarquinio superbo Ioui Latiali constructum ferunt, sacrumque institutum, ad quod Latini populi numero septem & sexaginta, stato tempore, nonnunquam noctu ad lumina frequentes convenirent, ibique nundinas haberent: utque alii agnos, alii caseos, nonnulli lac, plerique molam ad commune epulum afferrent, & una taurum immolarent, concordiae suffragio statutum erat: taurumque immolato, & caesa uictima, riteque sacrificio perfecto, ut quisque populus qui ad sacrum accesserat, & quaeque civitas carnem posceret, de taurumque partem acciperet, priscae moris erat. Principatus uero sacri & publici concilii caput, haud dubie penes Romanos fuit, quas quidem ferias conceptivas, non stativas esse, multi putarunt. Cum enim feriarum quatuor essent genera, stativa, conceptiva, imperativa, aut nundina: Stativa fuerunt, quae statis diebus ac mensibus servantur, ut Saturnalia, Lupercalia, Agonalia: Conceptiva, quae in diem certam a pontifice uel magistratu concipiuntur, ut Latinae, Semestinae, Pagonalia, uel Compitalia: Imperativa, quas consul praetor uel, aut pontifex maximus pro arbitrio indixit: Nundinae uero, semper paganorum habitae sunt feriae, quas Hortensius nefastas esse sanxit, ut rusticis qui nundinandi causa in urbem uenerant, lites componere & leges accipere facultas foret. Quod quidem sacrum uelut anniuersarium sine piaculo nec praetermitti, nec suppressi poterat. Ideo si dilatum aut omissum foret, piaculum admitti putabatur: namque illud iterari, aut intermitteri, uel non suo tempore celebrari, prodigium erat. Propterea Gaius Flaminius, quod secundo Punico bello consul Latinas non indixisset, neque sacrum in Albano fecisset, sed licet modo sine more, sine auspiciis ad exercitum profectus esset, dirum fuit, & haud multo post, publica clade expiatus: siquidem ad Trasimenum quum inconsulta audacia in hostes irruisset, depulsis & dissipatis copiis, totoque exercitu profligato, & nefanda caede afflictio, praetermissi sacri poenas dedit. Quod si in eo sacro non omnes Latini carnem accepissent, sed aliquid dilati praeteriti uel fuissent, aut neglectae caeremoniae, intermissum uel solenne esset, tanquam non rite exhibitum foret, denuo instaurari oportebat. Ea uero quae non anniuersaria, sed calendaria dicuntur sacra, si quo casu aut fortuna dilata, uel suo tempore ommissa forent, & deferri, & nouari, & repeti posse sine piaculo ueteres credidere. Has ergo Latinas Tarquinius a principio in unam diem indixit: post reges uero exactos, altera populi iussu ad hunc coepit fuit. Demum restituta plebe, quae ad sacrum montem secesserat, in tres aut quatuor dies indictas a consule uel praefecto Latinarum fuisse: interiecto deinde tempore, in decem dilatas seruatasque inuenimus. Ultra quos, duo etiam post Latinas religiosi dies habiti, quo tempore, solene ludicrum in Capitolio fieri, quadrigarumque cocito cursu decertare, uictorumque certaminis in palmam uictoriae, absinthium bibere solebat: quibus diebus, si cum Latinis & populo Romano bellum inter eos aut dimicatio foret, induciae dabantur: namque indictis feriis Latinos populos inuicem arma sumere aut acie decernere, uel agros hostili modo uastare, sine graui prodigio non licebat: tunc enim odia offensionesque quiescebant. Cumque post pugnam cum Veientibus ad Vesuuium, foedus lectum fuerit cum Laurentibus, deinceps singulis annis post decimum Latinarum denuo innovari seruatum est. Sed sicut hoc sacrum in Albano, sic Veneris templum Lauinae celebre Latinis populis erat: ad quod convenire, & annua sacra stato facere assuerant, quorum Ardeates (qui antistites templi erant) praecipuam gessere curam. Mansitque in posterum, ut si quod nomini Latino impenderet bellum, uitandae iniuriae causa, in Albano, aut ad lucum Ferentinum, quid facto opus foret, communi concilio decernerent. Anagnini autem concilium Heranicis populis in circo quem maritimum uocant, indicebant. Graecis uero conuentum Amphictyonum ab Amphictyone Heleni filio inuentum, quod fuit sanctissimum Graecorum,

Visceratio. Albanus mons. Templum Iouis Latialis.

Feriarum quatuor genera. Stativa. Conceptiva. Imperativa. Nundinae.

Ceremoniae Latinarum. Calendaria sacra.

Dies duo religiosi post Latinas.

Veneris templum apud Laurentinos. Concilium Latinorum in Albano aut lucum Ferentinum. Anagnini. Graeci. Amphictyones.

et concilium, huius instar sacri tenuisse dicunt, ad quem duodecim florentes Graeciae urbes initio ueris & autumnii convenire, & Cereri sacrum facere, de quibus maximis rebus communi decreto decernere solebant: quod ad Thermopylas indicebatur, & Pylaeum uocant: fuere autem populi qui exciti sedibus illuc confluerebant, Iones, Dorii, Perrhaebii, Baeotii, Magnetes, Achaei, Phthii, Melienses, Dolopes, Aenianes, Delphi & Phocenses. Praeter quos, Homocetos populos huius sacri imaginem praetulisse tradunt. Dissecto enim in minimas partes boue immolato, foedus iungunt, & sacrum faciunt. Nec desunt qui Dianae templum, quod est in Laconiae finibus, huius figuram obtinere dicant. Illic enim Lacones & Meissenii statuto sacrificio, quod in diem certam quotannis faciunt, crebra concilia indicunt, & aduersus maximos conatus de summa rerum consultant. Lugduni quoque ubi Arar Rhodano commiscetur, communis ara finitimos conciuit populos numero sexaginta: ad quod sacrum singuli euocati, ingenti coacta manu, aduertebant, de quibus rebus magnis indicto concilio decernebant. Concilium quoque Aetolorum, quod Panatolium uocant, magni nominis fuit, in quo nisi in Panatolico & Pyrrhiaco concilio de bello uel pace decerni nihil poterat. In Palladis Ioniae templo Pambocotia sacra, concurrere Baeotia tota, & concilia populorum magno concursu ad omnes hostium morus frequentia fiunt. Et Panegyres Athenis quinto quoque anno, atque in Neptuni templo Heliconii ab uniuersis Ionibus conuentus & sacrum fit, quod uocant Panionia. Fuitque alter conuentus Amphictyonum in Troezena templo Neptuni indyto, quod ex septem ciuitatibus populi ad commune sacrum pari usu & commercio coibat. Haec fuere: Athenae, Prasius, Epidaurus, Aegina, Nauplia, Orchomenus, & Mynus. Apud Cares autem Chrysaerei Iouis templum omnibus Caribus communis concilii locus erat. Et Sybaritis Omarij Iouis delubrum, in quo Sybaritae, Caulonitae & Crodematiae conueniunt. Et Dorii in Epitropio Apolline, ad quem conuenientes cum uxoribus & liberis sacrificant, ibique ex omnibus oppidis & uicis, si qua consultatio fieret, ciues & incolae concilio adesse assuerant. Praeter ceteris uero Senonum conuentus fertur immanissimus, quod omnes eiusdem sanguinis, statuto tempore in syluam religione sacra conueniunt: caesoque publice homine, barbara feritate uictimam faciunt, & de bellis consultant. Praeter quos fuit conuentus in Olympia Dianae Alpheoniae iuxta Alpheum: sicut Elaphiae & Daphniae ac Laureae, qui annis singulis stato die celebrantur. Vni soli feruntur Britanni, quum uariis factionibus laborent, ad propulsandum commune periculum, nullos aut paucissimos conuentus habent. ita fit, ut cum uires consociatas non teneant, dum singuli oppugnant, uniuersi succumbant. In Albano autem, qui populi conuenirent & carnem poscerent, hi ferme tradunt: Albenenses, Albani, Esolani, Acciensenses, Abolani, Nubetani, Bolanthei, Corethi, Ortenenses, Latinenses, Longani, Manates, Macrales, Munienses, Olliculani, Octulani, Pedani, Pelletaurini, Querculani, Sicani, Silolenses, Tolerenses, Corniculani, Ficulei, Vetuscamerani, Amerioli, Tutienses, Venatulani, Vicellenses. Praeter hos fuere Ardeates, Violanenses, Bubetani, Corni, Variantani, Gabini, Lauinenses, Lauiniatae, Lauicani, Nomentani, Bouillani, Praenestini, Atriciani, Scaptemni, adde etiam Laurenses, cum quibus & Romanis post decimum Latinarum, singulis annis foedus renouatur, ut percensuimus.

Graecorum. Amphictyones.

Lugduni ara.

Aetolorum concilium.

Baeotorum.

Atheniensium, Ionum conuentus.

Amphictyonum conuentus in Troezena, Carum. Sybaritarum.

Senonum.

Conuentus in Olympia. Britannorum.

Qui populi in Albano conuenirent ad sacra Latinarum.

Qui ludii Olympici, qui Pythij, qui Isthmij, & qui Nemei, olim apud Graecos, & qui circenses Romae fuerint. Caput VIII.

Quae uictoribus praemia in ludis olympicis fuerint, quibus uel coronis donarentur, a nonnullis quaesitum est. Olympicos enim ludos propter Olympi Iouis delubrum, quod in Achaia fuit celebratissimum, dictos accepimus, qui iuxta Pisam & Elidem, in campo, cui Olympia nomen, magno conuentu totius Graeciae, certamine gymnico & equestri celebrari consueuerant: quod delubrum in agro Pisano ab Elide trecentis fere stadiis aberat. Pisa autem pars erat Olympia. Quos ab Hercule institutos in Pelopis honorem, anno mundi quadringentesimo supra quatuor millia, fama distulit. In quibus primus Corcebus, qui olympia uinceret, fuisse traditur. Ipsum quoque Herculem stadium illic metatum, quod maius quam reliqua fuisse memorat. Qui quidem Hercules non is fuit, quod ex Ioue & Alcmena natus fertur: sed qui in Creta genitus, inter Idaeos Dactylos adnominatus est, certantibus ibidem Hercule, Poeneo, Epimede, Iasio & Ida fratribus Idaeis. Non

Olympici ludii.

Olympicos ludos quos instituit.

Agrigentini & Aetnaei equi.

Hirci pecudibus admitti apud Argiuos. Athex equorum studium Qui Olympiā uicerint.

Odyss.

Ludi Olympici, uarij. Graeci per olympiades numerabant. Praefecti de cetero olympiorum.

Panathenaea.

Mulieres ad spectacula olympica non admittebantur. Cherfonitae. Elei certamini olympico praefere.

Quis primus nudauerit corp' i olympiis. Instituta in olympicis.

Sorte educantur athletae.

Imago olympiorum Romae a Catone translata.

Olympici la-

nulli ab Iphito eius filio, & Lycurgo olympicos inuentos primū autumāt. Pleriq; Oenomaum ludos & equorum cursus apud Elidem edidisse uolunt, quorū praefecturam Elei longo tempore habuere, in quibus Agrigentini equi atq; Aetnaei semper praeferes habitū, & ex Epiro primas in olympiacis meruere, atq; ex Venetia, in sacris certaminibus saepe nobilitati sunt: praecipui uero Nysaei, quibus Persarum reges utebantur, & apud Eleos educati, quibus non segnīs equorū cura fuit; quippe qui equas finibus eductas iniri faciant, quod esset experimento cognitum, mirae felicitatis prolem inde prouenire: sicut apud Argiuos ad lucum Agenoris hircos pecudibus admittunt, ut foecundissimos habeant foetus, huberes & quatuorosos. laudatq; Athex rex Scythae, q̄ tanto equorum studio flagrat, ut equum ipse pecceret, & manibus suis ornaret, qui quum à legatis Philippi conspiceretur, an ipse idem faceret interrogauit. Fertur tamen Alcibiades septem quadrigas mirae pernicitatis ad olympia deduxisse, & uictor fuisse, & Heracrites Thessalus equa praegnante olympia uicisse. Atq; Archidami Spartanorum regis filia, inter foeminas uictricem palmam tulisse. Ab Homero autem celebratur Clytoneus Phaeacum uelocissimus, in palaestra Euryalus, in saltu Anchialus, in pugillatu Laodamas, in disco Elatreus. Prae caeteris proditur Theogenes cursu, lucta & pugillatu ita celebris fama, ut mille & ducetas coronas tulerit. Et Glaucus Demyli filius, q̄ cū ipsum arantem pugno excussum uomerem, aratro indidisse conspiceret, pater admirans illum, produxit in olympia; & quum arte aduersarij eluderetur, pater clamauit, ἴδω δὲ ἀγρόν, id est, uulnus ab aratro, ut tam fortiter percuteret, sicut olim pugno uomerem aratro indiderat. quod ille audiens, & tunc uicit, & saepe alias. Hosq; ludos qui uarij & multiplices erant, (nam palaestra, pugnis, cursu & lucta certabatur) quinto quoq; anno celebrari: quod tempus olympiadem dixere, unde Graeci annorum curricula & tempora dinumerant: atque in his decem praefectos sorte ductos djudicare, celebris fama est, uictoresq; quorum uirtus praecipua fuit, oleastro coronari uel calistephano, (oleae enim genus erat) uelut grande uirtutis praemium ferrent, & praeter coronam, uictori statuam olympiae dicari; tametsi olympiae uictore, coronis aureis aut aeneis uulgo donari quandoque proditum. Antea enim in sacris certaminibus arboris ramus pro corona fuit; sic in quibus solenni carmine per tubicinem & praconem ludicrum indicebatur, nudosq; ad certandum ingredi athletas, neque congressurum quempiam cum quo certaretur eligere, sed cum primo prodeunte congregiendum esse. Neque ad spectandum mulieres admitti, praeter unam Pherenicem, quae mater, filia & soror olympionicarum fuit, & Cereris sacerdotes mulieres: neque barbaris pugnare licere, lege cauebatur. Sicut Milciadi certamen equestre & gymnicum Cherfonitae fecerunt, in quo nulli Lampiace no pugnare permittitur. proditūq; memoriae fuit, a prima olympiade usq; uigesimam sextam, Eleos Olympiaco semper certamini praefuisse: in quo licet prius athletae subligacula se trerēt, postea Lacedaemonij decertantiū corpora nudari, mox oleo perfundi edocuere. Primus enim qui nudare corpora in olympiis aggressus fuerit, Hacantus Lacedaemonius fuisse traditur. Antea enim pudori ducebant, nudatis corporibus apparere in ludis. In his quoq; institutum, ut qui largitione corruptis aduersarijs, pugnarēt, quicq; athletae ad praescriptum tempus non uenirent, multa plecterentur: utq; nefario scelere conuicti, aut crimine damnaati, nec in certamen uenirent, neq; ante commissionem spectaculi, ad immolandum accederēt: quippe athletarum parentes, & omnem stirpem citra labem esse uoluerunt. Sorte quoque duci ad pugnandum paria athletarum, & de loco inter se pugiles decernere, exemplis saepe probatū est. Quae sortitio fiebat, ut calculis in urnam coniectis, binae comparēs literae inscriberentur; quicq; eductis sortibus pares sortiti erant, inuicem committerentur. Horum imaginem ludorum Cato Romae translulisse dicitur, cum in theatro spectacula edidisset, uictoribusq; nō ex auro, sicut olim, sed ex oleastro, sicut in olympicis, coronas proposuisset, cuius exemplo Augustus post pugnam Actiacam, olympicorum imaginem & ludos illis aemulos apud Actium in sinu Ambracio Apollini consecrauit, illorumq; curam multis propositis coronis Lacedaemonijs demandauit. Praeter quos in agro Leontino, olympicos ludos Herculi palaestrae

institutos Diodorus memorat, qui si intermitterentur, sacerdotes muti fierent; & si sacra repeterent, liberarentur morbo. Ferturq; Sylla olympiade quinta & septuagesima supra centesimam, athletas & reliqua ex olympijs certamina Romam traduxisse, & solum stadij cursum illis reliquisse. Nero uero contra: namq; agona musicum olympijs addidit, & primus praeter assuetum celebrauit: in quib' aurigauit, & coronam meruit. Futiq; literis proditum (si libet credere) ab immolato tauro deo, quem Myiodem uocant, dum olympiorū celebritas manet, muscas ad unum cateruatim Pisas cocedere: ut fusq; ludis absolutis, eodem reuertit: sicut in Leucade apud Actium Apollinis, ubi Panegyri celebritas futura erat, muscas, boue immolato, illius distentas cruore procinus euolare. Alteri ludi, a Pythone interempto Pythij dicti, in Apollinis honorem celebres fuere, a Diomedē primū instituti, magna religione sacri, in quib' uictores lauro coronati triumpharunt: qui apud Delphos in Phocide, ubi templū Apollinis erat, magnopere culti cocolebratiq; sunt, in quibus comediae & tragediae, & alia fabularum argumenta spectatoribus exhiberi, atq; ad spectandum tibia & cantu inuitari solebant. Tertij Isthmij in Isthmo Achaiae iuxta Corinthum in Megarensium sinu delubro Neptuni in clyto, inter Ionium & Aegaeū, a conuentu totius Achaiae profusis sumptib' fiebant: qui in honorem Melicertae seu Palaeomonis, aut Portumni marini dei, mansere: quos quidem non a principio, mox die celebrari institutum est. Hos enim a Theseo aemulatione Herculis, qui olympia instituit, primū inuentos memorant, qui & quinquennales erant, tanta religione sacri, ut cum eos Cypselus tyrannus Corinthius intermisso more, reliquisset, illorumq; prope intermorta memoria esset, ne tanta celebritas praetermitteretur, Corinthij aliquando enixius ex omni seculorū memoria solennes celebrari: quos tanto deinceps studio coluere, ut ne deleta quidem Achaia a Lucio Mummio, & rota Corintho maximo bello conuulsa, ab eorum spectaculis desuerint. Cum que deserta Corintho, celebrandis ludis ciues superesse nequiret, Sicyonijs proximis incolis, ne celebritas intermitteretur, cultum curamq; demandarunt. In quibus praecipuus honor spectaculi Atheniensibus datus: si quidem tantum spatij, quantum uelum nauis occuparet, ut ceteris praferrentur, subselliaq; praecipua haberent, cum Corinthijs conuenisse dicitur. Et quauis in Isthmo uictores, apud coronam praemium ferrent: postea olympia, quingentas ferret, cautum fuit. Praeter quae munera, hoc etiam uictori tributum est, ut uictor statua donetur, illiq; publicē decernantur alimēta. Si autem ter olympia uicisset, statuae, quas iconas uocant, similitudine membrorum expressa dicarentur. Nonnunq; ut cum quadrigis triumphantium more uectentur in patriam, aut pro ampliori munere, coronis, uertisq; exornent: reuersurq; disiecta parte muri, urbes incant: statuaq; in foro, & perpetua immunitate fruantur: adeo, ut Graecis olympionice esse, maius censeretur munus, q̄ Romae de hostib' triumphus. Quod Romanis etiā in usu fuit, ut athletas, q̄ sacris certaminibus coronā meruissent, uacatione munerū, cura tutelaeq; & perpetua immunitate donarent. Quartos aut Nemeos a Nemea sylua in Archemori honore institutos ferūt: hic em Lycurgi filius, Opheltēs dictus, cui a serpēte interempto, in patris solatiū ludi mansere, quos dicunt Nemeos, quorū nō minor apparatus & celebritas erat. Tametsi a Molochō, q̄ Hercule suscepit hospitio, cuius filius a leone interemptus fuerat, eo enecato, primū institutos dicant: in quibus maiorū imagines, sicut in funebri pompa, logo ordine representari, atq; equorū cursu, simul disco, castu & palaestra dimicari, uictoresq; apio coronari solebant: ideo q̄ super hanc herbam reptātem puerū, a dracone interemptum ferāt. Inde fuit Graecis apud corona funeralis, maiorūq; sepulchris ex apio coronas apponi, illoq; ornari & tegi seruatiū est, quae sepulchrales dicitur. In quibus Nemeis memoratur Arion equus pernicitatis eximia, excusso rectore Polynice, palmā tulisse. Praeter q̄s fuit Delphis citharcedorū certamē, quod & Pythia dixerē, ad quod citharcedj, tibicines & fidicines concurrebant. & in Delo certamē a Theseo institutū, in quo nouo exemplo palmae uictoribus dabantur. Romae uero P. Cornelio Aruina, & C. Mario Rutilio consulibus, palmae primum uictorib' dari coepit. Alexander uero Macedo a Persa arbore coronas proposuit primus, Pergami autem & Athenis fuit pugna gallinaceorum & co-

di in agro Leontino. Sylla athletas ex olympijs Romam traduxit. Nero in olympijs. Myiodes.

Pythij ludi. Praemium uictoriae.

Isthmij ludi.

Thesei Isthmiorum religio obseruatio.

Praemia uictorum.

Qui ter olympia uicisset.

Olympionices.

Ludi Nemei.

Citharcedorū certaminum Praemium uictoriae.

Arion equus Citharcedorū certamen. Certamen in Delo. Gallinaceorum & coturnicum pugna.

turnicum, tanti decoris, ut ad illud tanq̄ gladiatorium munus effusissimo studio omnes conuenirent. Et certamen picturæ Corinthi & Delphis. Et Aeginæ sacra certamina ab Aeaco inuenta; & Thebis heraclea & iolacea, Megaris uero dioleæ. Et ob taurū à Theſeo interfectum, marathonea, in quibus phialam argenteā uictor accipiebat: in Deliacis autem bouem, sicut in certamine dithyramborū poetis dabat bos, uel tripos cum inscrip̄to epigrammate. & Spartæ in certamine poetarum, præmiū ex farina & melle, quod ſyrniatm̄ dixeret. In panathanæis uero, olei ceramum uelut amplum precium uictor accipiebat. Ea quidem duplicia fuerunt: nam & magna quinto quoq̄ anno, & minora singulis fiebant. Apud Pellenen erat Apollinis agon, ubi ex argento proposita præmia certantibus fuerunt, quæ theoxenion uocabant. Et apud Plataas certamen gymnicum, in quo coronæ dabantur ex auro. Et ludj eleutherij, q̄ illic Græcorum copiæ Mardonium cū trecentis millibus Persarum deleuissent: & apud Rhodios ludj, qui uocantur halia: atq̄ certamen hirundinum & cornicum. Erantq̄ festa louis dialia & pandia: sicut lunonis herea, Musarum musea, Cereris demetria, Mercurij hermea. In quibus chlænæ uestes pelliceæ dabantur, quæ sæpe in agonibus fuerunt præmia. Gymnica quoq̄ in honorem Androgei Minos statuisse fertur, in quib⁹ præmium uictori pueros proposuit, apud Nemeam uero obscura quadam ambage hipposelinum dabat donum, quibus muneribus cum præfatione uirtutum uictores donabantur. Præter quæ fuerunt Promethea, ut curretes in palæstra, tedam ardentem gestarent, eamq̄ defatigatus proximo, isq̄ postea defessus alteri, & deinceps alij traderet, donec metam pertingerent: ea quidem ara Promethei in Acadēmia fuit, à qua ad urbem cum accensis eiusmodi factus cursus erat. Est que animaduersum, olympicum stadium in Hereis ludis, sexta parte dempta, mulieribus patere: currebant enim collecta tunica, solutis comis, dextro exerto humero, in quibus uictor oleæ corona erat præmium, & bouis portio lunoni immolata. Ex his ergo ludis cum olympiaci & isthmij quinquennales forent, & nemei singula trieteride fieret, solennes reliqui anni mansere, quorum frequens lusus erat, iaculatio, iactus disci, stadia cursum, palæstra & saltus, quem pentathlūm Græci uocant, Latini quinquertium, ipsosq̄ athletas, quinquertioes. Cumq̄ uictoribus dabat corona, uetus erat mos, ut non illos qui uicerent, sed illorum præconem coronari magna uoce pronuntiant, mox ipsi præconi alter præco ante ludorum missionem coronam daret. Athenis uero lex iubebat, ut si quis coronaretur à senatu, in senatu præconium fieret: si à populo, in concione. Proditum quoq̄ memoriæ est, apud Nasamones à uirginib⁹ edi certamen quodammodo ad Tritonidis paludē, quæ non cursu, sed pugnis & sustibus certabant, ex quibus si qua ictu concidisset, falsa censetur uirgo: uictrix uero, armata uectabatur curru. Sed quod græcis olympici fuisse, hoc nimirum Romæ (quantum opinione auguror) circenses fuisse crediderim: quippe agonici circenses apud Elidem in honorem Iouis olympici pariter inuenti institutiq̄ sunt. Inde Romam aduocatos putarim: in Eli de enim iuxta fluminis ripam angusto tramite, altero latere urgente flumine, altero positus gladij, ut utriusque præfens exitum esset, bigarum cursu certabatur, dimicatione pernicioſa adeo, ut intra præscriptum illas coercere necesse foret: unde circenses dicti. Plerumq̄ unus equus curru, qui ceses aliquando simplici biga, quæ sinoris dicta est, pugna committebatur. Quibus postea accessere calpæ & apenæ: calpæ currus trahebatur equa, apenæ imulas iugabat. Nero uero in olympijs non bigis, sed decemiuigū curru aurigasse, & uictor fuisse proditur. Milciades uero quadrigario curriculo olympicā palmam reportauit. Traditumq̄ memoriæ est, Romæ quadrigas ex asinis immenso constitisse, adeo ut quadrigæ quadringentis millibus uenirent. Ibi quoq̄ formæ certamen haberi, uictorq̄ armis donari, & ad templa uirtutis deduci, myrtoq̄ coronari solebat: sic ut in Cereis Eleusinae festo prope Alpheum, speciei certamen erat: in quo animaduersum, Tenedias mulieres omnium quot sunt in Asia, uenustatis palmam tulisse, tametsi Hypæpas tanquam uenustatis præcipue, aliq̄ celebrant, & Homerus formosissimas in Helladē asseueret. Romam deinde circēses transfati, positis metis, non autem gladij, eximie culti celebratiq̄ sunt, in quibus septem fuerunt curricula solēnia (nam septeno cir-

Picturæ certamen.
Aeginea.
Heraclea.
Iolacea.
Dioleæ.
Marathonea.
Deliacæ.
Dithyrambica.
Certamen poetarum.
Panathanæica.
Theoxenion.
Gymnicum.
Eleutherij ludj.
Halia.
Dialia.
Pandia.
Herea.
Musea.
Demetria.
Mermea.

Mulieribus in Hereis ludis cursus.
Pentathlon.
Quinquertium.
Quinquertio.

Virginibus apud Nasamones certamen.

Ludj circenses.

Circenses unde dicti.

Calpæ.
Apenæ.

Formæ certamen.
Certamen in festo Cereis.
Speciei uenustatis.
Circenses Romam transfati.

Ritus circensium ludorū.

Metæ in circensibus.
Factiones quatuor circensium.

Factionibus quatuor duæ ad. dicitur.
Circensium duo genera.
Imagines in Circensibus ex late.

Munera illi qui Circensibus præerat.

Cereales.
Circenses.
Seculares.
Nauales.
Observationes aliq̄ in Circensibus.

Cū quo nullus in certamen prodire uellet.

cursu currebant aurigæ) & uiginti que missus, quæ Domitianus ad quina spatia corripuit: missus uero, ad centenos propagauit, uterque singulos quinos missus. sæpe Romani principes uenationem dedere, aut Troiæ decursionem, uelut uero, quod ex colatione populi fiebat, ærarius dictus. Equis enim mira uelocitate currentibus insidentes, leuissimos currus ingenui pueri cursu quàm citatissimo agitabat, qui præcipua arte satis gnari doctiq̄ erant examissim seruare normam, ne ipsi aut quadrigæ agitata, aliquo temporis puncto metas conuincerent, utq̄ per singulos missus, idem currus per quina spatia sine offensione circuitet. Quæ quidē metæ cum antea lignæ fuissent, Claudi auratas instituit. Fuitq̄ moris, ut ante commissionem Circensium, ministri cum equis defultorij missus exituros nunciarent. In his quoq̄ quatuor factiones pro anni temporibus, uidelicet ueneta quæ cerulea, prassinæ quæ uiridis dicta est, alba & rosea, miro fauentium studio coli, celebrariq̄ solitæ sunt. Viridis enim color, ueri dicitur erat, æstati roseus, hyemi uenetus, albus autumno. Nonnulli uero per elementa colores diuiserunt quippe hyacinthus æri dabatur, coccus ætheri, byssus terræ, purpura mari. Panno que uersicolore per singulas factiones certabatur, in quibus spectantium fauor & aura popularis, gratia q̄ & studium, ad uictoriam multum loci dedit: nam tanto fauentium studio hinc inde certabatur, quum suos quisque clamore & plausu foueret, ut magis studio & colore panni, ac fauore quo affecti erant, quàm uerâ uirtute niterentur: is que popularis fauor & gratia non dubiam plerumque uictoriam dedit: adeo, ut non populus modo, sed & principes ingenti studio & gratia factionum contenderent: siquidem Vitellius uenetae factioni ita addictus erat, ut eos per æqua & iniqua amplo fauore prosequeretur, adeo ut quosdam qui clare maledixerat, occidi iuberet. Sicut prassinæ deditus erat Caligula & Nero Cæsar. Caligula enim sestertium uicies agitatori Cythico contulit. Nero uero quum quereretur tractum prassinum agitatore, & ob id iurgaretur à magistro, de Hectore se loqui mentitus est. Fertur autem Verus Antoninus à uenetae factionis hominibus, quam odio execrabili prosequeretur, intoleranda probra & contumelias tulisse, quod contra eos prassinæ studeret, illos que studio & commodis prosequeretur. Caracalla uero quum in aurigam, cui studebat, populus cauillatus esset, exercitum immisit, & pœnas exegit. Ad has quatuor factiones, alias aurati purpurei q̄ panni Domitianum addidisse Suetonius memorat. Erant que circensium duo genera: Patrietij, qui per patres: plebei, qui per plebem agebantur stato die, mense Nouembri, quos Claudius Imperator sæpe commisit & celebrauit. In quibus præter spectacula etiam deorum simulacra, nonnunquam imperatorum & ducum imagines habitu triumphali, ob studium fauoremq̄ popularem erga principes, equestres aut pedestres, aliquando uictorias cū palmis, ferculisq̄ & tensa, currusq̄ elephantorū produci, & prælata pompa efferri solebant. Quare Germanici equestrem statuam ex ebore, circensi pompa prælatam comperimus. Et Antoninus defunctæ Faustinae imaginem cunctis circensibus præferri uoluit, quæ quidem imagines nonnunquam aureæ, uel argentæ, plerumq̄ erant gypseæ, aut ex ebore. In quo illud adnotatum fuit, ut loca per quæ pompa & deorum simulacra uectabantur, ne recondita sacra è coenaculis despicerentur, oraculo moniti, uel illis cooperirent. Præualuit que mos, ut prætor alius uel magistratus, qui ludis præerat, mappam aurigis mitteret, & cursus signum daret, quod erat futurorum circensium initium: id quod à Nerone certo euentu ceptum, (ut Cassiodorus ait) fluxit ad posteros. Post quos adnumerantur circenses cereales & seculares, atque aliq̄ nauales, ubi in certamine maximo immisso euripo, naues metis appositis, ne illas conuincerent, cursu præcipiti concurrebant. Illud utiq̄ nō in postremis fuerit, quod tam in circensibus quàm sacris certaminibus, magna cura seruatum est, ut qui intempestiue surgunt, aut qui ante alios exeunt, colaphis cedantur: quod q̄ qui coronam meruisset, tanquam ad supremum fastigium uentum foret, nihil ultra de uirium aut artis incremento speraret: ut q̄ non minus bonos fortesq̄ uiros, qui ad certamen prouocarent, neque cum quo certaretur inuenirent, quum nemo luctari aut congredi audet, quàm eos qui fortiter pugnant & uicissent, merita palma, aut posito constitutoq̄ præmio donarent: neque enim minus coronari pugiles, qui absque sudore in certaminibus, quàm qui pugando palmam as-

Vnus duob⁹ commissus,

sequuti sunt, cauebatur: licet adnotatum quandoque exemplis legamus, ut si athleta ed fortitudinis processerit, ut non inueniret parē, plures uni obhcerentur, cum quibus periculum faceret & decertaret; nam ut uictor quis declaret, & uictoriae insigne ferat, a multo opus esse dixerunt. Neq; praetereundum, gymnica certamina Eleis praecipua fuisse, thymelica Corinthiis, scenica Atheniensibus.

Mira exempla quae in montibus & lapidibus hodie uidentur, unde originem & causas duxerint. Caput IX.

Philosophorum opinio- nes de rerum principiis.

Ingens cupido animos stimulauit illorum, qui rerum naturae originem & causas diligenti aestimatione scrutati sunt, quod orbis huius quem incolimus immensi & inexplicabilis, totiusq; naturae rerum, cuius aeternam uertiginem & irrequietum ambitum uidemus, principium & origo sit; quod equidem immensae quaestionis fuit. Thales ille Milesius inter septem praecipue celebratus, cum quo sacerdotes Aegypti & uates Pindarus, ex humore omnia consistare dixerunt, Anaximenes ex aere, Heraclitus Ephesius, Stoici, & Parmenides ignem, Anaximander Milesius infinitatem, Pythagoras numeros, Empedocles Agrigentinus quatuor elementa, Plato Deum & hylē, unde elementa deriuantur, Xenophanes aquam simul & terram, rerum originem principiumq; duxerunt. Epicurus autem, Leucippus, & Democritus Abderites, ex atomis, siue ex paruis minutisq; corporibus temere concurrētibus, in unum confusis & condensatis, omnium elementorum uim atque substantiam, rerumque formas & figuras oriri dicunt. Indi & Brachmanes praeter quatuor elementa, quintam naturam, ex qua caelum & sidera constarent, effinxerant: hancq; rerum machinam, & hunc terrae globum, quem incolimus, quandoque indigestum & confusum, nullo rerum discrimine aut ordine, olim unum chaos extitisse; postea diuino consilio & delectu, siue ex paruis huiusmodi corporibus & sempiterna illa incurfione atomorum, siue quia grauiora in profundum, leuia uero caelesti labefactata motu, & ancipiti contentione distracta, natura uolente, in altum euolauere, hanc rerum faciem, & hunc quem haurimus aërem, istamq; quam incolimus terram, mutuo licet contrariis sultam nexu, ex illa illuione & turbulenta confusione emerfisse: & prout plus minusue illi densatae materiae, uel humoris suere particeps, ita montes & edita, nunc conualles & depressa, modo maria & flumina, fontesq; & lacus, camposq; ac diuersas rerum facies, & tanta naturae miracula, summum illum artificem & rectorem Deum, omnium conditorem, tantaeq; mollis fabricatorem, diuino magisterio examinato modo effecisse; humoremque in undas, leuiaq; in aëra & ignes, quodq; minus defacatū erat, in terras diuina forte distincta recessisse: donec ad certam istam solidamq; peruenit speciem, aëremq; quo fruimur, quemq; incolimus & haurimus. In his que forte euenisse, ut pleraque alterius speciei & formae, in tantae machinae molitione cum terra simul coaluerint: huiusque rei argumentum esse, quod terram mobilem & solubilem, paulatim confusam, longissimo aëro in lapides durescere, diuersarumque rerum species intra lapidum uiscera unum corpus effici: illa que simul in omni aeternitate condensari, ac diuersas facies quotidie artificem naturam moliri uidemus. Quare diuersi coloris marmora, in quibus misturas inexplicabiles in uno nunc corpore concretas inspicimus, quoadq; distincta & separata, multipliciū corporum fuisse facile crediderim: quae quidem res, illi primae originis & coaceruatiōis indubia argumenta praebet: siue quod nonnulli tradūt, diuersis cardinibus inductis aëre, uel mari sedibus suis ex cito, seu nimis effusis, diluuiō quādam inuadisset mundum; postea cum fluctibus & mari omnia miscerent, defestis repestatibus & terrae situ defacato, post tot aquarum moles & agitatiōes fluctuū, solidas apparuisse terras: propterea in montibus, quibus longe a mari, ea quae in litoralibus uadis cernunt, nunc inueniri: & quae in mediterranea, specie tantum litorali apparere. In memoria mihi est, lapidē duri marmoris non unius coloris uidisse in montibus Calabriae, longe a mari recessu, in quo multiplices cochas maris coeestas, & simul concretas cum ipso marmore, in unum corpus coaluisse uideres: quas quidem osses & non lapideas esse, & quales in litoralibus uadis inspicimus, facile erat cernere. Quod si marmor in frustra dissectū refecisses, etiā multiplices cochas singulis frustis quasi natiuas consistere, & cum lapide unā discindi uideres. Quod profecto multum praestat argumenti, dissimilia corpora disincta prius, postea col-

Quinta essentia.

Chaos.

Elementorum commistio.

Lapidum diuersae species unde produrunt.

Conchas in montibus.

Iustone rerum mista & longo aëro coaceruata coaluisse. Quod genus marmoris in quo conchylia uideatur plurima, in Thessalia & Haemonia praecipue apparere autores memorant: atq; in Aegypto falsudinem esudare Herodotus tradit, ita ut in collibus editioribus, ea quae mari incito expuuntur, facile conspiciantur. Apud Megarense quoque & omnem Macedoniam, ex rupium praeruptissimis saxis lapides excauari nonnulli testati sunt: in quibus pleraque specie appareant litorali, multaq; aedificia & magnas moles ex illis constructi. Iouianus Pontanus ad hoc aëri uir haud dubie clarus ingenio factis que, cum plerisque nobilibus, praesente me, sermocinabatur, se in promontorio Pausilypi iuxta Neapolim, uidepestatibus ingenti lapsu proruto monte, uidisse in medio abscissi collis trabem ligneam, undique latere montis duro lapide cinctam, cum montis dorso concreuisse, & in unum corpus coaluisse: & hanc rem mirificam, quae non minore miraculo fuit, quam conchylia in montibus, non uni tantum spectaculo fuisse. Sed ne quis hoc fictum commentum arbitretur, peruulgata res est, paucis ante nos seculis, dum Neapoli marmora aedificia causa discinderentur, adamantem mire splendidum, non natiua uena, aut rudi & informi, sed absoluta artificis manu confectum & perpolitum, mira caelatura & arte, in medio marmoris concretum fabros inuenisse: eumq; pro miraculo regi dono datum, inter cubiculi arcana conspicuum fuisse, hodieq; inter illustria adnumerari. Praeter quae, mira profecto sunt, quae a plerisque digna memoratu produntur: Palamedes amicus meus, calcariae fornacis praecipuus artifex, ingenio gnauo & industrio, auctor alioqui grauis, saepe mihi retulit, se dum marmora discinderet, in medio silicis, quae nisi ui malleorum dirumpi haud facile poterat, oleum quasi in uase conclusum inuenisse, odoris immensi & aspectu iucundo, cui medica uis fuisse dicebatur: quo effuso, manus sibi diu miro odore fragrarunt. Quod ego quo pacto, stante semper solida illa materia, illic coagulari aut occludi potuerit, non equidem scio. Nos etiam apud autores legimus, si uera tradunt, in Chiorum lapidicinis diffisso saxo, caput effictum Panisci apparuisse: & ad Baetim Hispaniae, lapides nasci, quibus scissis, ex puro auro frustra & lapillos conspiciant: & ab Europa usque Elim quicquid orae maritimae mari abluitur, in saxa mutari: aut quod de puluere Puteolano traditur, qui marinis aquis tactis, durescit in saxum: & in mari rubro syluasi uiuere, oleamq; & laurum, in quibus fungi enascantur, qui mox sole tacti, conuertantur in pumicem. Atq; in Lucania, Cappadocia & Hierapoli Mysiae, nonnullas esse aquas, quibus uirgulta & ligna iniecta, breui post lapidescunt. Quod si aquis hoc datum est, siue lege factorum, siue consilio dei, quae reliqua mundi opera aeterna constitutione molitur, ut arenas & glaream, aliasq; hoc genus species consolidat & indurescat: quanto probabilius est, parentem rerum naturam, longissimo aëro ea quae disincta fuerant, physica ui & ratione consolidare potuisse, cum praesertim montes lapidesq; adolescere indies, exhaustaq; effossionibus loca, sua ui rursus repleri, aliaq; attenuari & imminui: ac maria quae sempiterna agitatiōe mouentur, alia recedere, pleraque inundare, ac locorum facies mutari quotidie spectemus.

Quam uarium & multiplex iusurandum apud diuersas gentes fuerit, & per quos deos iurare consueuerint. Caput X.

Quam uarium & multiplex iusurandum apud gentes fuerit, a nonnullis proditum memoriae est. Per terram, per amnes, per fontes, per undas fluentes, immanissimum sanctissimumq; iusurandum fuisse, Graecorum ueteres crediderunt: res apud eosdemq; qui sanctam & inuictabilem praestant fidem, in Thesmo- phora, hoc est, legiferae Cereris templum descendere, & quibusdam exhibitis sacris, deae purpuram induere, incensisque facibus, uelut praesentibus numinibus, per quicquid est deorum deierare solebat: aut per regium sceptrum, in quo iura dabant, teste Homero: quod praepotens iusurandum regibus uisum, ita ut maxima obstricti fide tenerentur. Nonnunquam uerre apprehenso, & stricto in iugulum gladio, caelum, terras, solem, & ultrices furias aduocare & testes facere, mox uerre immolato, & in mare deiecto, iusurandum praerberet quo praestito, nihil praeterea quaerendum homini erat. Atheniensibus ex solis Graecis per Iudem iurare licuit. Nonnunquam deorum aras tangere, sanctissimum iusurandum putabatur. Apud Thebeos per Osiridem, Scythias per solium re-

Sal in montibus.

Trabs est lapide concreta.

Adamas caelestis in marmore repertus.

Oleum in silice conclusum repertum.

Caput panisci in saxo diffisso inuenit Puteus Puteolanus. Syluasi in mari rubro. Virgulta aëre iniecta lapidescunt.

Graeci ueteres. Aliud.

Aliud. Iliados II. Aliud.

Atheniensibus. Aliud. Thebei. Scythae.

Epidauri.
Thracēs.
Maſſagetæ.
Cappadoces.
Perſæ.
Aegypti.
Zeno.
Iones.
Lampon.
Socrates.
Sophocles.
Aethiopes.
Lacones.
Armenij.

gis, aut per uentum & acylacem, ſolenne iuramentum fuit. Apud Epidaurios per Se-
melem, apud Thracēs per Mercurium, Maſſagetis per Tanaim & Mæotidem paludē.
Cappadocibus per mōtem, quem pro deo colunt. Perſæ: mos erat, per mitram, hoc eſt,
ſolem iurare. Aegyptij allium, porrum & cepas, uelut ſanctiſſima numina uenerati ſunt,
quæ fallere aut illorum periurio adſtringi, ſine graui piaculo non licebat. Fertur Zeno
per capparim, Iones per crambe, Lampon per anſerem, Socrates per canem & plata-
num, ne per deos iuraret, aliquando per quercum & hircum: Sophocles per Laperſas,
hoc eſt, Caſtorem & Pollucem, deierare conſueuiſſe. Aethiopes per defunctos, quos
colebant in uita, quorum corpora uitro ſeruabant, deierarunt. Lacones per Spartanos
& Argiuos deos. Armenij iuſiurandum de rebus magnis in templo Anaitidis deæ, quam
maximi numinis inſtar habebant, ab ipſiſq; religioſe colebatur, præſtare conſue-
rant. Apud nonnullos per obſcenos & ſœtidos cibos: ab alijs per caput alterius, aut p men-
ſam & fruges: nonnunquam ſuper defectis carnibus, aut militaribus armis. Apud Sy-
racuſanos, tactis cereis ignitis, iurabatur. Græcorum pleriq; per Rhadamantum. Pytha-
gorei per quaternionem: ſiquidem hunc numerum ad animæ integritatem ſpectare di-
cunt: in his ſuere, mens, ſcientia, opinio & ſenſus. Aphri per uiros inſignes, qui uirtuti-
bus enituerent: Pœni per patrios deos, fidem iureiurando ſacrarunt. Orpheus aſſi ſi quis
diuinam iuſtitiam atteſtari uellet, per numina octo iurare permiſit, Ignem, Aquam, Ter-
ram, Cælum, Lunam, Solem, Phanem & Noctem. Philoſophi per Socratem, tanquam
numen ſanctiſſimum, Indi per aquam Sâdaracinam, quæ apud magos è fonte manabat,
maximum iuſiurandum æſtimarunt, ita ut deierantes graui nexu & certifiſſimo exitio te-
nerentur. Neq; omiſerim Prieniſum ſpectatiſſimum iuramentum, qui cum ad interne-
cionem ad locum qui dicitur Quercus, cum Mileſiſ graui bello decertaſſent, in eorū li-
beros & chara pignora amiſiſſent, ſi quid ſanctiore ſœdere firmare uellent, per tenebras
quæ apud Quercū deierabant. Sicut Augilis qui circa Cyrenen ſunt, & Naſamonibus,
niſi per manes defunctorum, quos ueluti deos colebāt, iurare fas erat, illorum ſepulchra
contingentes: quod Aegyptijs quoq; in more fuit, ut per defunctos quos in fictilib; circa
templa condiderant, maximū putarent iuſiurandū, contra cuius religionē uenire non li-
cebat. Pœnoꝝ mos traditur, ut aram & ſacra tangentes, uel agnum laua, dextra ſilicem
tenentes, deos hominesq; conteſtentur, ut ſi illos ſciens falleret, ita ſe Iupiter feriret, quē
admodum ipſe agnum percuteret. Quin etiam uetus Romanis inoleuit mos, ut iuratu-
ri per Iouem, modo ad deorum aras ſacrificio perfecto, ignem, aram atque exta tange-
rent: modo ſuper cæſis hoſtijs iurarent: nonnunquam lapidem ſilicem tenentes, hæc ad
uerbum proferrent: Si ſciens fallo, me Iupiter, ſalua urbe arceq; bonis eijciat, uti ego la-
pidem hunc eijcio. Quibus enunciatis, lapidem manu emittebat: ideo per Iouem lapi-
dem, ſolenniſſimum ſanctiſſimumq; iuſiurandum ueteribus fuiſſe proditum eſt, illudq;
intentioni cura ſeruari oportebat. Quod quidē in ſœderibus publicis ſolenniſſe præ-
ſtabatur, ut ſpecialis, ſumpto manibus lapide, pactis conuentis ſtare promitteret, in hæc
uerba: Si recte ac ſine dolo malo hoc ſœdus, atq; hoc iuſiurandum facio, dñi mihi cuncta
felicia præſtent: ſi aliter aut facio, aut cogito, cæteris omnibus ſalis, ſolus ego peream,
uti lapis hic è manibus meis decidet. Poſt quam precatonem, manu lapidem eijciebat,
cui iuramento nullis opibus, nulloq; negotio contraire fas erat. Præter quæ frequēs Ro-
manis fuit iuſiurandū, per deos & deorum numina, perq; terram, mare & ſidera: ſicut per
deum Fidium, qui Sabinorū deus eſt, culus ædes in Quirinali fuit. per parentes uero præ-
ſtari iuſiurandum, illoſq; iuramentis aduocare, illiberalis ſermo eſt habitus. Præ cæteris
aſſi ex omni memoria ſanctiſſimum iuſiurandū apud Romanos uiſum eſt, ut iurās, terrā
tenens, cælum deoſq; conteſtans, conceptis uerbis ſe & caput ſuum, ac ſtirpem & fami-
liam, bona & fortunas, quibuſdam additis precatonibus deuoueret. Poſt aliquot uero
tempeſtates, per ſalutem & genium principis deierare, longe præſtantiſſimum iuſiuran-
dum haberi ceceptum, cui nulla ui, nulloq; imperio cōtraire fas erat. Quod Tiberius Cæ-
ſar de ſe præſtari uetuit: nam ne in acta ſua iurarent, ne uenomen ſuum teſtarentur, aut
genium, obſtinatiſſimè reſtitit. Quod etiam de Nerone proditur, ut cum antea in acta

Alti.

Syracuſiani.
Græci pleriq;
Pythagorei.
Aphri.
Pœni.
Orpheus.

Philoſophi.

Indi.

Prieniſes.

Augili.
Naſamonēs.
Aegypti.

Pœni.

Romani.

Per Iouem la-
pidem.

Specialium iu-
ramentum.

Per deum Fi-
dium.
Per parentes.
Sanctiſſimū
iuſiurandum
apud Roma-
nos.
Per ſalutē &
genium prin-
cipis.

principum iurarent magiſtratus, collegam ſuum Antiftiſi in ſua acta iurare inhiuerit.
Caius Caligula maximum iuramentum, nec pro concione, nec ad milites, niſi per nomē
Drufillæ præſtitit, cui plus nimio addiſtus erat. Claudius uero per Auguſtum. Eſt quo-
q; omnium ſermone celebratum, & magnis euentis periculisq; expiatum, quod in ara
Palicorum, lacu ſeu cratere religioſo, breui & profundo, ſemperq; lurido, apud Sici-
los iuramentum præſtabatur: ad quem multiplici ſcaturigine ebullierem, iurantes ſpon-
ſione facta, religioſe accedebant; & qui caſte & ſine labe criminis iuraſſet, illæſus & ua-
lidus abibat: qui uero contra religionem, iuriſiurandi fidem abiuraſſet, reus criminis, in
lacu demerſus, læſæ conſciētiae & peierati numinis, morte pœnas dabat: in quorū tem-
plo fama fert, crateres quosdā incerta & cæca origine igneos globos perpetim euome-
re, & feruentem aquam tetri odoris inde æſtuare. Quod Ariſtoteles de fonte Acadino
memoriæ prodidit, q iuxta Palicos in Sicilia manat, in quo tabellas inſcripto iuramen-
to, ſi recte iuratum foret, ſupernatare, neq; liquore perfundi aſſeuerat: ſi perperam, pro-
tinus in profundum rapi, neque apparere ultra. Idem in Sardinia quaſdam aquarum ſca-
turigines facere: nam ubi periuriū erat, quicumque in eis immerſus, cæcitate admiſſum
facinus luebat: qui uero integer ad iuſiurandum accedebat, incolumi fama clariuſ cerne-
bat. Iuxta Tyanam quoque ſons Ioui ſacer, frigidus ebullire traditur, qui quū cæteris
foret innoxius, periuris ſolum puſtulas liuentes, & uomicas facit calamitoſas. Atq; in
Bithynia iuxta Brieti templum ſons cæremonijs ſacer, manare ſeruētis naturæ, ubi per-
iuri uelut urente flamma necabatur, ita ut magno malo periurium lueretur. Teneat opi-
nio in Arcadia apud aquam Strygē (quæ è petra manabat præſentiſſimi ueneni) ad No-
nacrīm, idem iuſiurandum præſtari, ſub inſigni documento ſpretæ religionis: namq; in
fraude & perfidia deierantium, extremi discriminis erat. Sicut ſubterraneus ſpecus ad
Corinthum, qui Palæmonis dicitur, à nemine adiri fertur ſine periurijs pœna memora-
bili. Fuitq; in uſu apud Athenienſes, ut iuſiurandum quod publice in ſœderibus præſta-
batur, poſtquam per ſenatum exhibitum erat, quo ſanctius foret, quæſtores, apud Ar-
gos uero, prætores conſtitunt, apud Mantineam, uates & belli deces, in Elide autem,
opiſices & legum periti, nequid repentino motu imperitæ multitudinis mutari, aut ſe-
cus fieri diciq; poſſet. Præ cæteris uero maximum uinculum iuramenti apud Samnites
uetuſta religione fuiſſe traditum eſt, ut ara in medio conſtituta, ac cæſis uictimis, omni
aditu præſepto, iurans introducatur, & furiali carmine inter ſtragem uictimarum dita
execratiōe adſtringatur. Qui etiam Arcadibus mos erat, inter cædes uictimarum ſolen-
nem fidem & iuſiurandum dare. Græcis uero, libantes dñs in ædibus ſactis iurare, ma-
gnum uinculum iuramenti exiſtimatum eſt. Illud utiq; profuerit admonuiſſe, diu ſer-
uatum apud Romanos, ut neq; uiri per Caſtorem, neq; mulieres per Herculem, iuſi-
randū darent, per Pollucem uero, utriq; iurare nō uetantur. Sæpius tamē maſculi per
deos, mulieres per deas iurare uſurparunt: licet Socrates apud Platonem per Iunonem
iuraſſe legatur. Quodq; qui Herculem aut Dionyſium, uel deum Phidiū iuraturi ſunt,
ſub diuo iurare cogantur: ſub teſto autem non decibat, quia cum obuiam eundo peri-
culis, laboribus maximis fuerint exerciti, in umbra & ſub teſto, tanquā ſub ignaui ocio
illos appellare turpe erat. Fuit quoq; literis pditū, pontifici maximo per deos iurare li-
cuiſſe, per libertos uero, non licuiſſe. Solus tamen ſtamen dialis iuramentum præſtare
perpetua lege uetabatur: ideo ſi quando in magiſtratu aſſumptus, per leges iurare tene-
baſ, alium qui uicem illius ageret, ſufficere, & ita in leges iurare cogebaſ. Subit tamē
reputatio, idem apud Phryges ſeruari, qui non modo nullo iuramento adiguntur, ſed
nec alios ad deierandū cogunt. Ferūt uero Gallos & Pœnos nulla religione iuriſiurati
di moueri, quin ubi uiſum fuerit, deſeruiant, nullo rapinis modo aut ſauitiae præſini-
to. Sicut Aphrodiſiū iuramentum pro uano haberi ueteres uoluerūt: namq; ueteri ada-
gio amantibus uerū ludificare, permiſſum eſt. Fertur uero Dionyſii tyranni uerbuſ, ſicut
pueros talis, ita iuramentis homines fruſtrari oportere. Illud quoq; notatum eſt, Euripi-
dem & Ariſtophanē taxaſſe Spartanos uelut infidos damnosoſq; quibus nec cara, nec fi-
des, nec iuſiurandū foret. Idq; uero teſtimonio probari, q corrupto munerib; rege Ari-
ſtocrate, bello cōtra Meſſenios, læſa fide iuriſiuradi, primi Martiam uirtutem uenalem

C. Caligulæ
iuramentū.
Claudi.

Apud ſiculos
in ara Palico-
rum.

Acadin' ſonē

In Sardinia.

Fons iuxta
Tyanam.
Fos in Bithy-
nia,
Styx in Arca-
dia.

In ſpecu Palæ-
monis apud
Corinthios.
Iuramēta per
quæſtores, pæ-
tores, uates &
belli duces
alioſq; conſtitu-
mata.
Samnites.

Arcades.

Græci.

Viri per Her-
culem, ſcemi-
næ uero per
Caſtorem iu-
rabant.
Cæremoniæ.

Ponti, Maxi.

Fla. dialis
non iurabat.

Phryges non
iurabant.
Galliſ & Pœ-
nis nulla reli-
gio iuriſiurati-
di.
Venerū iuſ-
iurandum.
Spartani per
fidia taxaſſi.

Theſſala ſi- des. Parthi, Aphri, Syri, Arabes, Perſæ.

fecere. Quod de Theſſalis quoque poetæ tradunt, quibus ex fortuna pendet fides, cū bel- lo Peloponneſiaco fœdera & deos oblitī, in ipſa acie ab Athenienſibus ad Lacedæmo- nios, mutatis ordinibus transfugerint Quare Theſſala fides, uelut uana & fluxa, in pro- uerbiū uenit. Parthis quoque fides nulla, niſi quantum expedit, quibus utilitas ſemper eſt fide ſanctior: idem Aphriſi Syriſque. Soli tamen Arabes Perſæque fidē ſeruare didice- re: tanti enim fidem fecere, ut humanam ſocietatem cum fide tolli crederent, contraque utilitatem fides illis ſemper antiquior fuit. Vno tamen exemplo proditur Amaliſ Per- ſarum rex labefactiſſe fidem, qui cum Barcæis ſuper occultam foſſam fœd^o feriret, id raturum fore iurauit, quoad hum^o illa firma ſolidaque maneret: mox reſecta fouea, fœdus ſoluit, & iurandū rupit. Præ cæteris tradiſ Zenocrati tāta fides habita, ut quū nulli- us iurati teſtimonium admitteretur, ſoli Athenieſes ſine iuramenti religione aſſenſere, eumque iniuratum, quod inueteratæ fidei eſſet, in fidem atque officiū admilere.

Quid ſit exedra, quid menianum, de quibus apud iureconſultos mentio frequens, & quid embamma. Caput XI.

I, ſi uero ſi. ſi tu, allega.

Fuit in perpetua quaſtione apud iuriſp eritos, quod inter patronos cauſarum longe præſtantiſſimi habiti ſunt, quid exedra, & quid menianum eſſet: de quibus ab Vl- piano de his qui deiecerunt, mentio ſit. Et quum homo quiſpiam inſigniter im- pudens, aſſereret fenestræ genus fuiſſe exedram, qualem in noſtris ædibus hodie conſpi- cimus, id que improbiſſimè contenderet: alij aliter cenſentes, ſedem eſſe putarunt, qua uiri maturo ingenio, ſtudio & bonis artibus dediti, uti ſolita uere, idque Ciceronis aucto- ritate ſignificari, de natura deorum primo, ubi ſe in exedra ſedentem, diſſerere aſſeuerat, cumque hic uerbi ſignificatus longe ab Vlpiani mēte diſſideret, animaduerti tandem, non ſedem ab Vlpiano, ſed cubiculum designari columnis ſultum, & epiſtolyſ pluribus, ex- ciſis ſpatijs, quibus proſpectus in uiam erat, aliquando ſub dio, nonnunquam ſub tecto; menianum uero dici, proiectum protentumque ſpatium ultra ædes tignis porrectis, nul- lo munimento ſultū ab imo, ambulandi proſpiciendi ue cauſa, a Caio Menio Cralli col- lega, unde nomen mutuauit, inuentum. Cum enim C. Menius, Catone & Flacco conſu- libus domū uideret, ut ibi baſilica extrueretur, ius unius columnæ ſupra quam tectum proſpiceret, & tigna immitteret, ſibi excepit, quo ſuperiora latius pateret, & poſteri pro- ſpectaret: cuius generis ædificijs, inde meniana dicta, hodieque id nomen obtinuit: idque a Labeone de priuatis ædificijs aptiſſime notari, cuius uerba fuere: Proiecta ſunt ea, quæ ita prouehunt, ut nunquam conqueſcant. eiſmodi ſunt meniana & ſubgrūdia. Iterum quærebatur, quid eſſet embamma, de quo ab Vlpiano de uino & oleo legato, an aceto de- ceat annumerari, eleganter quaeritur. Cumque in uerbi ſignificatu ſolliciti eſſent, neque id aſſequi uiderentur poſſe, nos embamma cenſuimus contritos ſapores dici, acido uino inſuſos, aſperrimi guſtus, ad acuendum excitandum que ſtomachum, a uerbo ἐμβάμμα, quod eſt, intingo, ſeu (ut putant alij) acetum coagulatum, quod uino dilutum aut aqua aceti ſaporē facit. Eſt igitur Vlpiani opinio, aceto legato, embamma perinde legato ac- cedere, ſicut aceti: quoniā eiſdem ſaporis & naturæ ſunt. Verba uero Vlpiani de uino legato, hæc fuere: Si aceti quis legauerit, non cōtinebitur legato aceti, quod uini nume- ro fuit: embamma uero cōtinebitur, quia aceti numero fuit.

Exedra.

Menianum.

Embamma. I, ſi quis uini ſi. ſi acerum. ſi de triu. uino & oleo lega.

Quot uirgines ueſtales, quæ ue illarum diſciplina & inſtitutio fuerit, quæ ue aſſeuiatur poena inceſti damnata. Caput XII.

Veſtales à Numa inſti- tuta.

Virgines in Mineræ templo. Lychn^o Athe- nis.

Ignis peruigil apud Del-

Quide Veſtalibus uirginibus memoriam reliquere, illas à Numa Pompilio primum lectas fuiſſe autumant, quod ſacerdotium cum Albæ oriundum eſ- ſet, idē Numa inde translato ſacro, Romam aduocauit: utque Veſtæ antiſtites aſſidue foret, præcipua uirginitate & alijs cæremonijs ſanctas fecit. Cuius in- ſtar ſacri, in Poliadiſ Mineræ templo multa religione inſcylto, in Attica fuiſſe legim^o, in quo uirgines aſſidue degere, & lychnū inextincti luminis, ac Palladiū exiſtere, multo- rum opinio fuit. Lychnum quoque in arce Athenis Mineræ conſecratū ferunt, quem ſe- mel oleo repletum, aſſidue lumini alimenta ſufficere ad inſequētis anni eundem diem, prodiderunt. Ignem quoque peruigilem apud Delphos cuſtodiri à mulieribus, quæ ma- trimonio ſolutæ erant, inuenimus: ubi ſi quādo extinguebat, ex Solis flamma peregris

num elici oportebat. Perſæ quoque ignē habent peruigilem, ſicut Chaldæi, Medi & Aſ- ſyrii, ut deorum maximum, illique uelut ſacro numini hoſtias maclare, & ſacra facere, at- que ex illo euenta rerum interpretari aſſuerāt: apud quos Dianæ Ecbatanæ templum fuit, quam Anatin uocat, cuius ſacerdotes procul à uirilī contagio in perpetua uirgini- tate degunt. In Britānia quoque Mineræ numen colitur, in cuius templo perpetui ignes nunquam caneſcere in ſauillas, ſed in ſaxcos globos uerti ferebātur. Hæ autē uirgines in tem- plo Veſtæ, quod forma circulari fuit, inter Capitolium & Palatium morabātur aſſidue, ad quod ingredi interdū uetabatur nemo: ſub noctem uero adire, præ pudore, maſcu- lo non licebat: ſœminæ uero ſas erat. in quo nulla Veſtæ effigies aut ſimulacrū deæ cui immolarent uiſebatur, quia Veſtam nihil aliud quam animum & diuinum putarunt ignē, quæ diuina mens animo concipitur, oculis non uidetur. Sicut Corinthi ædes Parca, Cæteris & Proſerpinæ, nulla habere ſimulacra dicuntur. Tametiſ Veſtam, uirginis oie tympanum geſtantis, quod uentos contineat, nonnulli effinxere: cuius aditum ex fonte ce- cænenarum Veſtæ conſecrato, ex Numæ legibus, ueſtales ſpargere aſſuerāt. Quod quide- minime inauguratum fuit, ne quādo in eo ſenatus cogeretur, ideo non eſſe templū aliqui exiſtimarunt: licet in atrio Veſtæ quod a templo ſeiunctum erat, quādoque habe- ri ſenatum uideamus. Quibus uirginibus, ne ſacra intermitterent, ſtipendium de publi- co ſtatuit. Eas enim quatuor à principio fuiſſe tradunt, quarum nomina Gegamia & Be- remia, deinde Camilia & Tarpeia, primum à Numa initiatæ, & poſt Numam à regibus ad ſacerdotium additæ. Lapiſ inde temporibus, quum populus in ſex partes diuiſus fo- ret, ut pro eo ſua quiſque parte miniſtram haberet ſacerorum, duas additas fuiſſe ferunt, donec aucto & propagato imperio, collegium Veſtaliū ad uigenariū numerum con- ſtitutum fuit: quibus quæ præſidebat, dicebatur maxima. Has ergo arbitrio decretoque pontificis max. ingenuas & libero patre genitas, etiam nolentes & ab inuitis ad ſacerdo- tium cogi compertum eſt, eas præcipue, quibus ſumma integritas, pudor & uirtus fo- ret, niſi flaminis, pontificis, auguris, aut quædecim uiri ſacris faciendis, tubicinis ue ſacro- rum, uel ſeptem uiri epulorum, aut ſalij filia foret: horum enim filias, inuitas & detre- ctates ad ſacerdotium cogi non poſſe, neque cuius pater tres aut ſupra filios non haberet: neque illam, cuius ſoror ueſtalis fuiſſet capta, pontificum decreto cauebatur: neque illas, quæ mater cum uiro diſſidium feciſſet, neque in eodem cōiugio maneret. Quarum ſi qua mortē oppeteret, in demortuæ locū aliam capi oportebat: ſed nec minor ſex, neque decē annis maior capi poterat, quæ ue patrima & matrima non eſſet, neque ea quæ aliquo oris aut ſenſus uitio laboraret. Quæ dum capitur à pontifice max. non ſuo nomine, ſed Ama- ta appellatur, omne ueteris denominationis ſequutiſ: ſiquidem quæ prima ueſtalis capta fuit, hoc nomine fertur nuncupata. Quibus quidē ad ſacerdotiū admiſſis, aſſidua inſidēs cura inerat ignis ſacri & æterni, qui in penetralibus Veſtæ in fictilibus uacuulis ſeruaba- tur, quali cæleſtis arcani cuſtodiam & curam fidelem per uices agere, ignemque ſeruare: Quibus propter ſanctitatem & continuam uirginitatē, tātus eſt honos habitus, ut uelut ſacroſanctæ, ab omni uiroque contagio intactæ forent, aduerſusque eas, aut decreta iuſſusque earum, nulli magiſtratu intercedendi facultas erat. Quibus hoc etiam tributum eſt, ut licet eſſent ſub patris iure, poſtquā ad ſacerdotium adſcitæ ſunt, ſui iuris effectis, teſtan- di manumittendique etiam ſine curatore libera facultas foret. Ipſæ tamen in teſtati hære- ditatem adire, aut bonis ſucceedere, uel ipſis in teſtati hærederes aliqui eſſe ne quibant, quod ueteri ſcito apud Labeonem cauebatur. Cumque ſoli Theratiæ ueſtali, priuilegio hono- ris, ius teſtimoni dicendi à populo datum eſſet, hinc effici cogique poſſe, reliquas teſti- monij ferendi ius non habere: eas tamē quum teſtimonium dicebāt, iudicio & foro ad- eſſe oportebat. Tum ſi qua diſſidia & ſimilitates, uel aliqua exortæ offenſiones fuiſſent, aut ſeditio in teſtati coorta inter ciues, ut ueſtalibus intercedentibus & deprecatricibus, & quaſi internuncijs, pacis fœdera inirentur, illarum curæ mandabatur: hiſque medijs & procurantibus, offenſarum culparumque uenia impetrabatur. Teſtamenta quoque & quæ ſecretioris conſilij erāt, quæ ue quis celari, & in abdito eſſe, & ſuo tempore in lucē pro- mi uolebat, apud illas deponerentur, ut in ſideli cuſtodia eſſent. Quibus, poſtquam in ſacerdo- tium adſcitæ fuerunt, triginta annorum caſtitas præſcripta fuit: primo enim decennio

phos. Perſas, Chal- deos, Medos, & Aſſyrios.

Dianæ Ecba- tanæ ſacerdo- tris, Britanni. Veſtales in templo Veſtæ

Veſtæ nulla effigies.

In Parcarū, Cereris & Proſerpinæ ædibus nulla ſimulacra. In Veſtæ tem- plo ſenatum cogi non lice- bat.

Quatuor pri- mum Veſta- les, deinde ſex, tandem uiginti. Vnde erunt ex loco ſacro. Etiam inuitæ ad hoc ſacer- dotium coge- bantur.

Amata no- men Veſtali- bus impoſita Munus ueſta- lium. Honos ueſta- lium.

Theratiæ ue- ſtali, ius ſerē di teſtimoni Alia ueſtaliū munita.

Triginta an- norum caſti- tas ueſtaliū præſcripta.

quæ ad cultum & arcanas cæremonias, ritusq; sacrorum spectarent, quæ ue uetustissimis carminibus & monumentis prodita erant, ediscabant; secundo uerò, quæ didicere, opere complere & efficere; tertio autem decennio, sacra & instituta, ritusq; & cæremonias quas didicissent, alias edocere oportebat. Tunc demum exacto circulo annoꝝ triginta uelut emeritis stipèdijs, liberum erat uel sacerdotio solui, & aliam uitam nancisci, uel si uolet, alij nubere, & filios educere, aut sacrorum curam gerere, & eodẽ cultu ornatuq; esse non uetabantur. Tantæq; dignationis fuere, ut si extra atrium Vestæ prodire uellet, nisi præcedentibus fascibus, ob honorem sacerdotij, foras exire non liceret. Tum si uí morbi aut necessitate, templo excedebant, quo uenerationis plus inesset, matronas & grandes natu matres, insignes morum uerecundia & probitate, quæ eas comitarètur & custodirent, adhibebant; cui ad omnem occursum, etiam consules prætoresq; de uia decedebant. Quòd si dum foras uadunt, ad capitale quisquam supplicium traheretur, si obuiam fieret, ipsum tunc mortem oppetere, aut nouissimo exemplo affici non decebat. Tantoq; cultu & honore ob sanctitatem sacerdotij habitæ sunt, ut seruitia fugitiua nondum urbẽ egressa, in loco precationis retinerèt, & seruitute eximerent. Ad se quoq; fugientes ab iniuria prohibere, atq; à cuiusq; magistratus imperio intercedere poterant; ab eisq; quum sacrosanctæ forent, aut decreto iussuq; earum, nulli magistratui, nec tribuno plebis, qui pariter sacrosanctus est, prouocare permissum; tantumq; illarum iussui uirium & roboris fuit, ut Claudia uestalis patrẽ iniussu populi triumphantem, ne cui tribuno intercedere liceret, ascẽso simul curru, in Capitolium sequuta fuerit. Quod si quando Vestæ ignis (cuius præcipuam ducebant curam) extinctus foret, id inter non minima prodigia habitum, magna semper mercede expiatum fuit; quippe ex eo formido, & non mediocris terror religioq; senatui populoq; incussa erat; illisq; non procuratis, aut dijs non propiciatis, à rebus agendis grauibuscq; negocijs haud secus abstinebãt, q̃ si dira & tetra prodigia, aut portèta calamitosa prædicta forent. Ea uerò uestalis, cui custodia fuerat, ob secordiam, sicut ob alia crimina, à pōtifice maximo, qui eas fidei custodia seruabat, flagro plectebatur. In abdito enim conclaui & penitus abstruso loco, eã obtèto linteo flagris plectebat. Ignem uero extinctum ita suscitabat, ut uas æneum pelucidum trium angulorum, ad Solis iubar obijceret, ita ut undiq; accensus in orbẽ corret; illudq; usq; adeo diuerberaret, donec conceptum ignem arida materia clibano in ædem ferret. Quẽ quidem nouum accẽdere calendis martijs, quibus principium anni agebatur, quorannis solitæ sunt. Fuitq; is ignis perpetuus, in penetralibus sacris, & penu Vestæ, uelut sanctiore recessu, conditus; in quo palladium & dij penates Troia aduecti, fatale pignus imperij colebantur, ad quod nulli hominum, nisi uestalibus & pontificibus adire fas erat. Qui quidem dij fuere duo iuuenes ueteris artis & operæ paruis imaginculis sedentes, & militari more pila tenètes: tametsi palladium ab Aenea aduectum, nonnulli Apollinem & Neptunum ferant; alij troianam Palladem Romæ & Lauini, Luceriæ & Siritidæ, demonstrari tradunt; qui ab Aenea in Italiam allati, Lauini mansere primum, mox ab Iulo in Albam à se conditam trãssatos, pristinam Lauini sedem sua sponte repetisse dicunt. Quod si quando uestales sacra dijs libarèt, aut Vestæ rem diuinam facerèt, eo cultu ornatuq; erant, ut licet uirtatè incederèt, album tunc uestimentũ, quod suffibulum uocant, oblongum prætextum quadrangulum in capite fumerèt, illudq; fibula subnecterèt; castaq; mola & sale tuso, ac in ollam fictilem misso, & mox in aquam iniecto, sacra facerèt, calicibusq; fictilibus, qui cululli dicti sunt, Vestæ & dijs libarent: Sirpeasq; effigies triginta numero, quas argeos uocant, ex uirgulto statis diebus in Tiberim deijcerent, arasq; deorum, numinibus accenso foculo, dicarèt: quibus hoc proprium ferunt, ut defectum capillum tanquam sacrosanctum, uulgo atteri non sinerèt; sed in loto arbore conspicuæ magnitudinis, quæ in Lucinæ ara colebatur, apponerent, cui ob id capillatæ nomen. Tum si quando sacramèto adigebatur, nisi per suã Vestam iurare licebat. Eratq; uestalium opus, annis singulis stata die regem sacrorum adire, utq; uigilaret, ne ue diuina intermitteret, præmonere præcaueretq;. Tantæq; dignationis & pudoris habitæ sunt, ut his præsentibus tanquam arbitris numinibus, non factis modo, sed & uerbis obscenis & prætextatis abstinerent: easq; uelut augusta & sancta

Honos uestalis lib^o exhibit^o

Vestæ ignis extinct^o pro digni loco habitum.

Vestalis cuius incuria ignis extinctus, flagris casta à pontifice. Ignis Vestæ resuscitandi ratio.

Palladium & dij penates in uestalium custodia.

Vestaliũ ornatu sua sacrificando. Suffibulum. Sacrificij modus. Sirpeas effigies in Tiberim deiectæ. Lot^o capillata.

Vestaliũ iurandum. Munus aliud uestalium. Honos.

tèpla, atq; unicũ castitatis exemplar, religiosè obseruarent. Et tametsi tanti exempli & disciplinæ forent, illas tamen athletarum spectaculis & theatro interfuisse quandoq; legimus, scilicet remisso officij munere, de concilij sententia. Si qua uero detestabili scelere polluta, omnium sententijs pontificum incesti conuicta & dånata forer, in eã man^o aut uim inferre nulli licuit: sed postquã familiam in potestate habere, & sacris abstinere iussa fuerat, stata die sub effossa humo ad portã Collinã, in loco cui Scelerato nomen, uiuam defodiebant; uirginis uerò stupratorem, in comitio cædebant ad necem. In ea eĩ subterranea erat fouea, ad quam gradibus descensus, & in imo lectulus, lucerna ardens, panis simul & lac, item aqua & in gutto oleum: uirginẽ uero damnatam, dẽptis uittis è uertice, feretro impositam, cultu miserabili, maximo omnium horrore, eò deducebant; quod ubi deducta fuerat, uinclis solutam, pontifex maximus solẽne præfatus carmẽ, capite uelato ad ostium foueæ constituebatur; & postq̃ introgressa fuerat, illo auerso, & scalis sublaris, desuperq; aggesta humo, defodiebant uinam, ita ut ab omni hominis tactu illa læsa extingueretur. Qua die tanquam lugubri & ominosa consternata urbe, uelut si reptinuum incommodum accidisset, iustitio indicto, nihil publicæ magnæq; rei agere licebat. Tanta uidelicet cura, tantaq; sollicitudine præsci cauebant, ne qua in sacerdotes & deo dicatas uirgines uis fieret. Fuere autem uestales incesti damnatæ inter alias, Popilia, Acmylia, Oppia, Fabia, Minutia, Sexilia, Opimia, & Fleronia, inter quas Caparonia suspendio supplicium præuenit. Fabia uero incesti causam dixit, cum ei Catilina obijceretur, & quia soror Terentiæ Ciceronis erat, inducto crimine, absoluta fuit. Cornelia Maximilla absens & inaudita, à Domitiano incesti rea, quũ esset absoluta, nõ admisi forsan criminis, prauo iudicio pœnas dedit. Cumq; Urbina falsi criminis, uirgis casta & uiua defossa fuisset, religio urbẽ peruasit, immeritã pœnam luisse, quod pestilenti contagio matronæ mortuos edebat pareus, ipsaq; unã interibat, ob id admissum plecti & merita noxa puniri. Posthumia uero ob mundiorẽ cultũ, criminis insimulata, causam dixit: mox sine noxa & innocens comperta, de collegij sententiã, oĩm uotis absoluta fuit.

Spectaculis admixta.

Vestalis incesti conuictæ pœna.

Stupratoris pœna.

Uestales incesti damnatæ.

Quæ absoluta, innocentes cõdemnatæ.

Ex quibus ueteres capt. arc. auspicia solerent, & auspiciorum quæ prospera, quæ ue piacularia sint.

Caput XIII.

PRiscos Romanorum adeo auspicijs deditos fuisse constat, ut post urbem conditam, falsa illa superstitione & praua religione ducti, nihil bello uel pace, domi militiæq; agerèt, nisi auspiciato. Sed inter auspicia de quibus antiquitas fabulata est, quæ prospera, quæ ue piacularia sint, sæpe quæstium est. In primis receptum est, auspiciorum quinque genera obseruari ab augurandi peritis: primum ex cælo, secundum ex auiibus, tertium ex tripudijs, quartum ex quadrupedibus, ultimũ ex diris. Ex his quædam oblatiua sunt, quæ non poscuntur; quædam impetratiua, quæ optata ueniunt. Oblatiua, non semper auspiciũ facere; siquidem in potestate uidentis sunt, an illa ad se pertinerent uelint. in augurum enim disciplina hoc traditur primum, nulla auspicia, siue boni, siue mali prænuncia, ad eum qui illa obseruare negauit, pertinere; nam temere iacta, & sine ratione uaga, diuinationem non recipiunt. Ex impetratiuis autem auspicijs uera sumi, sæpe notatum est. Quotiesq; augures ex arce augurium petunt, lituum tenet sine nodo aduncũ, quo cæli regiones & certa spatia, quibus uidèda ad se pertinere uolebãt, quæ templa dicta sunt. sedebat enim augur uelato capite, & lituo cæli regiones notabat. Ex cælo fit augurium, ut si læuum intonauisset, quod prosperi euentus putarunt esse; idem, si fulgur à sinistra in dextrã emicuisset, Hetrusca disciplina: quia quæ nobis læua sunt, à dijs dextera ex parte demitti putant. Ideo fulmen in rebus omnibus læuum auspiciũ facit, boniq; euentus est, si sinistra ex parte uenit. In auspicijs enim quæ sinistra sunt, bene euentura putantur; tametsi Græci dextera ex parte ueniens augurium, auspiciatius putent. Ex his tamen dira habentur fulmina, quæ per septètrionem in occasum uergunt; quæ uero ex ortu ducunt originẽ, & in eandẽ partem cæli circumactu redeunt, summã portendunt felicitatẽ, quale ostentum Syllæ dictatori oblatum memorat; aut quum fulmen è cælo decidit, rursusq; in sublimi crebris ignibus micat, quod fortunatũ fuisse nemo dubitauit. Ipsum tñ fulmẽ, quacumq; ex parte uenit, comitia impedit. Ioue eĩ tonante, nihil cum populo agi posse liquet. Si tñ tonet in comitijs, uitium oblatũ creandis ma-

Auspiciorum quinque genera.

Ceremonia dum ex arce auguriũ petuntur. Templo Ex cælo.

Græci, Fulmina dira, & cõtra.

Fulmẽ comitia impedit.

Manubia lo
uis curru
Fulmina di
urna Ioui
nocturna
Plutoni tri
buta.

Poppyfma.
Fulminis a
uertendi ra
tio.

Ful. in polla
tis lucis.

Bidental.
Tonitrus im
pares, pares,
matutini, me
ridiani, sereno
tempore
emissi.

Fulgura pu
blica, pri
uata.
Fulgura po
stularia, pesti
fera, consilia
ria, monito
ria, auxilia
ria, hospita
lia, regalia,
peremptalia.

Trium fulmi
num genera
apud pluri
mos.

Auguria.
Aues oscines
Aues praepe
tes,
Aues fune
bres
Superuaga
nea
Auspicia ca
dauca
Cliuia.
Auspicia ex
aquile & uul
turis uolatu.

Que gentes
auguria po
tissimam obser
uarint

gistratibus, atq; ideo obnunciari oportere: si uero grandinet simul & fulminet, calamitate praesignari uolunt. Propterea cum omnes dii manubias albas nigrasq; habeant, solius Iouis rubras esse uolunt. Et quauis Hetrusci uates nouem dijs fulminum iactus potestatesq; tribuant, quorum undecim fuere genera: Romani tamen diurna Ioui, nocturna Sumano (quem Plutonium dicunt) tradiderunt. Fuitq; memoriae proditum, ea fulmina quae solus Iupiter excutit, laeta esse: quae uero Cocilio deorum aduocato, auersa reputari. Ideo fulgetras adorare, & poppysmatibus obstrepere, consensum esse gentium Plinius notauit. Est autem poppysma, sibilus tenuis ore emissus. Graeci uero, ut uisum tonitrus & speciem fulminantis caeli auerterent, pateris uina effundebant. Thraces dum fulminat aut tonat, in caelum sagittas intendunt, rati tonantem hostem esse dei, quem ipsi colerent. Paulo tamen Aemylio apud Amphipolim sacrificante, fulmen e caelo emissum, quum sacra combussisset, regni mutationem portendit, quod mox consequutum est. Fuitq; opinio haruspicum, fulmina magnopere fieri in pollutis lucis: ideo reliquias fulminis cum sacrificio sepelire, dispersosq; ignes in unum cogere, & quadam tacita prece, terrae condere solebat, quem locum bidental dixerunt. Nonnulli impares tonitrus boni ominis esse, & felicia portendere uolunt: pares autem, diros euentus & calamitates: alij matutinos, uentum; imbrem uero, meridianos praedicere. Serena tamen tempestate tonuisse, hominesq; aut aedes sacras de caelo tactas esse, tristis euentus fuisse & auspicii mali, saepe notatum est. Contra uero Homerus, Iouem sereno intonuisse post effusas preces, felix omen & raram auspiciam fecit. M. Crasso castra quae trans Euphratem metatus fuerat, bis fulmine icta, triste prodigium & infandas caedes attulere. Alij ex fulguribus quaedam publica adnotarunt, alia priuata: publica, non ultra trigessimum portendere annum, nisi in deditione oppidis: priuata, non ultra decimum augurium facere, nisi in sponsalibus & natali die auspiciata. ex quibus, quaedam postularia, alia pestifera, pleraque consiliaria dicta sunt: aut monitoria uel auxiliaria, hospitalia uel regalia, nonnulla peremptalia, quae superuentium fulgurum significationem perimunt. Ea enim tantam uim habent, ut quicquid alia portenderet, illorum interuentu tollatur. Quod uero interuentu fulminis portentum est, alterius significatione tolli nequit: pestifera mortem, postularia sacrificiorum emendationem admonent. Pars multo maxima, tria fulminum genera fecit: consiliarium, quod post cogitatum negocium superuenit: autoritatis, quum post rem perfectam, bonum aut malum quod futurum sit, praedicit: status, ubi nec opinantibus nobis fulmen interuenit. Quae uero fortuita sunt & in casu posita, nulla ratione subnixta, diuinationem non recipiunt. Ex aibus uero, augures quasdam obscines, quasdam praepetes notarunt: obscines caetu, praepetes uolatu augurium facere & futura praedicere. Semper enim canis obscinis quum sinister est, secundissimus fuit. Ex praepetibus autem, aquila, uulture & buteone, sanquali & immusulo, laetatur, easq; felices euentus esse, quum ingentibus alis patulae & porrectae uolant. quasdam dixerunt funebres, quae omine auerso aliquid fieri uertat: nonnullas superuaganeas, quae ex summo acumine emittunt uocem: alia caduca auspicia, quum in templo per augures metato aliquid excidit: pleraque cliuia, quae difficulter eueniunt. Aquila si dextra ex parte uenit, felix omen facit, & magnarum rerum auspicia: quas quidem uolatu augurium facere, praecipue si stridentibus alis euolare uideant, omen futuri maximi boni, ac laeta & magna portendere dixerunt. Vultures quoque Romulo in condenda urbe praesens auspiciam fecere: Sed tamen uultures aquilarum foetus implumes occidisse, nidosq; euertisse, ipsosq; a pastu pedibus & rostro abegisse, Tarquinio Superbo exilium & regni amissionem, quae mox sequuta sunt, portenderunt. Aquilam Tarquinio Prisco pileum detraxisse in sublimi, deinde capti reposuisse, regnum ominata ferunt: sicut Aristader aquilae augurio, uictorem Alexandrum praediuidit. Rursus correptum iaculum e manu satellitum abstulisse, & in profundum deiecissee, uelut prodigiosum ostentum, Dionysio exilium, & regnum sibi abrogari, funestasq; calamitates praemonstrauit. Fuitq; diu quaestionis, an sanqualis & immusulus inter aquilas censendi forent: quorum uolatus licet aeo priore incognitus, secundissimos habere euentus censebatur. Cumq; ex aibus omnia multi obseruarint, praecipui fuere Cares, quibus rex Caras ex aibus auspiciam dedit primus. Postea Arabes, Phryges, Cae-

fices, Piscides, Pamphyli & Galli, auium cantus & uolatus religiosè obseruarunt: ex quibus uera auspicia ominati sunt: quibus obseruatis, haud secus quae ex oraculis euenta rerum & negociorum praesumere. Saepè tamen uulturem in aedem Iouis, aut deorum uolasse, prodigij loco receptum est: ideo uelut portentum malique auspicii, procuratum fuit. Si tamen uultures, corui & aquilae in unum coirent, eadem haud dubiam: & si grues uolantes a recto flecterent cursu, & retrocederent, infandam nautis tempestatem, & mare procellosum, mox turbines & fluctus praenunciarent. Ciconia non ut grues prodigium facere dicunt: sed in augurij non dubiam ferre concordiae significationem. Proxima est accipitrum natura: praecipuum uero genus, quod circum appellat, altero pede claudum, quod fortunatum nuptijs & pecuariae rei opinati sunt. Contra miluus diri malique ominis, semperq; infortunia praemonstrare creditus. Triorchen uero, cui principatum dedere augures, & falconem, felices euentus, futuriq; maximi boni spem habere, augurio expertissimo competum est. Est autem triorches quem buteonem antiquitas dixit, qui quae tres testes habeat, triorches dictus. Falconis uero augurium tam auspiciatissimum Thucydides fuit, ut uiso augurio, Capua in solo felicissimo condiderint. Daro accipitrum uisio duo uulturum paria uellicantium, omen fuit, quod e coniuratis sumpto supplicio, haud multo post Persarum regno potiretur. Picus uero martius & lusciniæ efficacis auspicio habentur, prosperaq; semper & felicia decreuerunt. inter quae ardeolas, quas leucos uocant, quum ad austrum uolant uel septentrionem, magna semper portendere uoluerunt: solui enim pericula & metus extirpantur eorum aspectu, multorum opinio fuit. Lusciniæ quae in ore Stesichori infantis cecinit, talem illum futurum designauit, quantus postea fuit. Contra hirundines infausti ominis esse, & ancipitem afferre fortunam, multi prodiderunt: nam Cyro regi, dum contra Scythas bellum parat, hirundinum uisio infaustam fecit expeditionem. Eadem quoque Pyrrhi tabernaculo, & in nauis Antonij insidentes, suscepti belli infelicitatem & funestas clades portenderunt. Picus quoque martius in capite patris iura reddentis deprehensus, & occisus, futurum excidium auguratus fuit: in uexillis uero Sabinorum insidens, felix augurium fecit. Columba si comitata est, prosperos successus auguratur: ceteris autem nullius auspicii credita est: sicut cygnus nautis, & his quae de genere aquilarum, columbam discerpentem unguibus, felix nunciu attulisse Homerus uoluit. Praeposteros aut uespertinos gallorum cantus, optimi euentus multi nota uere. Themistocli pridie quae in Xerxem duceret, auditus gallorum cantus, uictoriae mox futurae praenunciu fecit: idque ideo, quod uictus nequaquam canit: uictor uero obstrepit & murmurat. Contra uero gallinarum: nam diri aliquid imminere, aut futurum incommodum illarum cantus designauit. Inter reliquas uero inauspicatissima fertur incendiarum & piacularis, propter quam urbs saepe frustrata fuit. quae autem haec fuerit, maximae quaestionis est. Coruus quoque inter aues inauspicatae est garrulitatis: pessimam uero coruorum significationem, maximè quum glutunt uocem uelut strangulati, Plinius notauit: si uero ab ortu clara uoce occinuerint, praesentem felicitatem: contra uero, ab occasu exitium apportant. Coruos tamen pullos deuorasse, reliquiasq; in nidum detulisse, diffidiu inter Syllam & Marium, quo plurimo sanguine pugnatu est, designauit. Coruos quoque aurum corrosisse, uelut dirum malique portenti, procuratum fuit. Eadem quoque aues inuolantes obstrepentesq;, Alexandro Babyloniam ingressuro, & Ciceroni imminens periculum extemasq; et umnas praemonstrarunt. A dextra tamen coruus, & a sinistra cornix uel picus, spem non ambigua & ratum auspiciam fecere. Maximè uero abominatus est bubo, tristis & dira auis, uoce funesta & gemitu, qui formidolosa, dirasq; necessitates & magnas moles instare portendit: ipsum tamen cantu & stridore querulo, dirum facere auspiciam putant. tacens, non semper malus fuit: quippe bubonis aspectus, Agrippae captiuo ludaeorum regnum portendisse fertur. Noctua quoque non semper infortunia facit: nanque uolans, insignem de hoste uictoriam quandoque apportauit. Apud Athenienses enim, noctuae uolatus uictoriae semper fecit auspiciu. Si tamen sereno canit, tempestatem: tempestate uero si occinuerit, serenum nunciate fertur. Eadem uero in hasta regis Pyrrhi insidens contra Argos euntis, fatum illi & discrimen extremum praedixit,

Sinistrum omne
ex uulturibus.

Ex uulturibus
coruis & aquilis congregatis.

Ex gruibus.
Ex ciconia.
Ex accipitre

Ex miluo.

Ex falcone.

Ex buteone.

Ex picis & lusciniæ
Ex ardeola.

Ex hirudinibus.

Ex picis martio

Ex columba.

Ex cygno.
Arist. circiter
inter accipitrum genera
recenset.

Ex gallorum cantu.
Ex gallinaceo cantu.

Ex coruis.

Ex bubone.

Ex noctua.

Ex apibus.

Apes quoque suo examine dira ostenta saepe & triste auspiciū fecere, sicut ante pugnam Pharsalicam in ara insidentes, & in nauibus conspectae, dum per æquora ferrentur, Dionius & Pompeio Magno cladem perniciosam, & calamitosos casus prænotarunt. Et quum in castris Bruti examen conspiceretur, mutari castra hæuspices iusserunt, ne quid diri portenderent. Nonnunquam felici euentu, sicut quum in castris Drusi uua dependente insedere, quo tempore ad Arbalonem prosperrime pugnatum fuit. Ipsas uero apicem arboris insedisse, oppugnationis futuræ & teterrimi belli afferre signa, multi adnotarunt, quæ uero apes in ora infantis Platonis aduolarunt, haud dubiam spem eius magnitudinis attulerunt. Aliter uespærum examen, nam calamitosum auspiciū facere probatum est. Aues autem omnium generum circumuolasse, felicitatem magnæ fortunæ, diadematum regium mox futurum Gordio ostenderunt. Ferunt in Alexandria descriptione, cum ob gypsi inopiam mœnia farina frumenti designarentur, aues omnis generis illam depascentes, omen fecisse, horreum uicinis gentibus quandoque futuram. Ex tripudis uero esse auguria, ueteres fabulati sunt: ut si pulli non addixissent, uel si uitululus sacrificantium manibus proripuisset, aut hostia profugisset, uel percussa mugitum dedisset, uel si inter sacrificandum aliquid triste oculis aut auribus occurrisset, seu in extis caput iocineris defuisset, quæ omnia fœdi euentus esse, nemo dubitauit. Flaminiū sacrificanti, uitululus qui multos cruore inspersit, omen magni terroris fecit. Vel quum pulli e cauea adicerent & pascerentur, ita quod tripudium facerent solistimum, quæ secundissima traduntur auspicia: nam pascentes aues uidere, felicitatem portendere multi censuerunt. Lydi, Persæ, Iberi & Thracæ, non ex auibibus, sed maxima auguria ex uino obseruauerunt. Nam uinum effundere, aut uestes uino inquinare, felicitatis haud dubie fortunæ signa esse, augurati sunt: idque attestante Homero, qui Ulyssæ discedente, & bona uerba precante, Alcinoi uxorem humi facit uinum fundere, uelut preces ratas deus habiturus. Germani ex hinnitus & fremitu equorum, monitus futurorum prædici putant, quos nullo opere contactos, candidi coloris plurimos educebant. In Cappadocia ex myrrhæ uirgibus, in Scythia ex salignis humi contratis: alij ex uibrata salitione oculi, quod augurium palmicum: in Lycia ex piscibus, quos ichthyomantes uocant: atque Enariæ Androgeni ex tiliæ fronde uaticinantur, Nasamones uero ex somniis ad sepulchra defunctorum. Fuitque apud Byzantios receptus mos, ut scombrorum regem uidere, qui inter conchylia est miri aspectus, aut iunctum iumentum sterco emittere, fortunatissimos euentus faciat: quæ singula augurum disciplinis latius tradita & præcepta sunt. Ex quadrupedibus autem fuere, quæ pedestria dicuntur auguria: ut quæ a lupo, serpente, equo, uulpe, cæterisque reptilibus fiunt. Lupum, si ad dextram commearit pleno ore, magnæ & prosperæ rei augurium facere, & nullum præstantius esse opinantur: contra, lupos in Capitolio uisos, prodigij loco est habitum, cuius causa iustratum Capitolium quandoque uidemus, Lupum quoque castra introisse, & laceratis obujs intactum abiisse, exitium & cladem portendisse euentus docuit, toto postea exercitu ingenti clade affecto. Rursus, quum cerua a lupo fugata, inter duas acies euasisset illæsa, insignem uictoriam Romanis dedit. Lupos quoque in foro uisos, incolumes euasisse, armis opprimi patriam, & magna rerum momenta designauit. Quum in Libyam colonia duceretur, lupos metas quibus agger designabatur, mordicus dissipasse, uelut diri euentus, effecit quo minus deduceretur. Non sic Samnitibus deducuntibus coloniam, quo duce auspiciatâ deduxere, quare Hirpini dicti. Fuitque animaduersum, lupum subnigrum obuiam factum, grande discrimen afferre. Iuuenca si annicula, aut mula si gemellos peperit, ostentum diæ pestemque denunciat. Sicut leonis aspectus famosus fuit & inglorius, itineraque infesta facere creditus: namque hostium pugnam saepe portenderunt: capræ uero, salutaris. hæ enim Carano eximia felicitatis duces fuere. A sinum leonem occidisse, omne magni terroris fecisse, necemque Alexandro portendisse, literis mandatum est. Serpentem per impluuium decidisse, aut iter comitantium interrupisse illæsum, uel foetam uulpem obuiam habuisse, aut canem alienas ædes introisse, formidolosos casus & insignem calamitatem facere, periti adnotarunt. Serpentem quoque extis solennibus depastum, diri ominis & extremi exitij loco est habitum. Contra, Syllæ inter sacrificandum serpens uisus & elapsus, felicem uictoriam

Ex uespis.
Ex omnis generis auium circumuolatu.

Auguria ex tripudis.

De hoc plura li. pri. ca. 19.

Ex uino.

Odyss.

Ex hinnitus & fremitu equorum
Ex uirgulis.
Ex oculis.
Ex piscibus.
Ex tiliæ fronde.
Ex somniis.
Byzanti.Ex quadrupedibus
Ex lupo.
Ex iuuenca annicula aut mula partu.
Ex leonis aspectu.
Ex capræ.
Ex asino leone occidente.
Ex serpentis, uulpis, canis.

dedit. Suburbana uero colubris plena, equosque illis depastos, Cræso Lydorum regi ab externis regnum subigi portenderunt. Mures quum candidi sunt, lætum auspiciū faciunt, licet illorum occentu dirimi auspicia dicantur: namque occentus soricis auditus, Fabio Maximo dictaturam, & C. Flaminiū magistrum equitum, deponendi causam dedit. Mures quoque in Argillæ fundamentis apparuisse pugnales, ciues præferoces & militares, haud dubio argumento præsignauit: ea enim urbs ad Strymonem bonis auspiciis condita, a muribus dicta est: sicut Coronæ ciuitas in Peloponneso ad Pamisi flumen, quæ cornix ænea in fundamentis apparuit, felix nomen tulit. Si quid tamen mures arrose rint, tristitia semper & dira portenderunt. Carboni imperatori corrosis fasciis, quibus in calceatu utebatur, exitium prædixerunt: aurumque & clypeos corrosisse, Maricum portendere bellum. Lepus quoque occurrens in uia, infortunatum iter præfagit & ominosum: idem uulpes foeta, & canis prægnans: mustela quoque sicut picus, a sinistra ueniens, infaus est ominis est. Feruntque arietem insolito colore natum, miram felicitatem prænotasse. Ex diris sunt offensiones pedum, uoces exaudita, res oblata oculis, & alia id genus, ex quibus certa captantur auspicia: lumen offendisse, laciniam adhæsisse, uel prolapsam occidisse, obscœnum ostentum esse, uulgo receptum est. C. Flaminius quo tempore ad Trasimenum oppressus interijt, quum in equum insilisset, equo prolapsus, repente corruit, diro & fœdo euentu, quo ad interuentionem crudelem in modum casus, occubuit. Neroni Cæsari Alexandriam profecturo lacinia adhæsit. Diuus uero Augustus læuum sinistri calcem præpostere indutum animaduertit, qua die seditione militari prope afflictus est. Et Pompeio Magno pullum amiculum quadie ad Pharsaliam profugatus fuit, diras uastitates præmonstrauit. Voces quoque exceptæ in utraque partem, magnopere augurium fecerunt: idcirco in rerum principijs, quod bonum, felix, faustumque foret, præfabantur ueteres. Quum maximas clades urbs per pessa fuisset, & ancipiti contentione agerent patres, an relicto patrio solo, Veios migrarent, uox centurionis audita, HEIC manebimus optime, urbis sedem stabilisse fertur. Aliter Crasso in bellum profecturo, qui Cauneas ficus uenales clamabat, illud omen fecit, quo spoliatus fama & fortunæ omnibus, memorabili clade profligatus interijt. Neroni rursus paucis ante ipsius eadem diebus, de mausoleo uox exaudita fertur, nomine eum ciens. Augusti quoque Cæsaris supremo digressu ab urbe uox temere emissa, augurium fecit, non amplius Romæ eum futurum: sicut Scipioni in Aphricam profecturo, promontorium Pulchri incolumem spem ostendit: contra Hannibali quum ex Italia Aphricam peteret, sepulchrum diruptum, auspiciū ferale. Bruto etiam & Cassio prodituris in aciem obuuius Aethiops, calamitates præsignauit. Quare fœdissime & cruento bello, atque intestina clade ita conflictati sunt, ut ambo uno prælio conciderent. Fertur quoque Hadrianus Cæsar ex Mauri occursu futuram mortem imaginatus. Non sic Octauio Augusto: namque asinus cui Nicontæ nomen, & asinarius cui Eutycho, obuiam facti, omen certæ uictoriæ attulere. Ac ne nimius uidear, ne ue diutius studiosos fatigemus, de his hæcenus dixisse, abunde fuerit. Illud quoque haud dubium, sues comesse foetus, inter prodigia minime reputari: siquidem id frequens, neque propterea ominosum fuisse, assiduus exemplis probatum est.

Ex lepore.
Ex mustela.
Ex ariete.
Dira.

Ex uocibus exceptis.

Ex Aethiops occursu.

Quid senserit Hieronymus Porcarius de iniquo iudice, quibusque modis litigantes frustretur & deludat. Caput XIII.

Hieronymus Porcarius, diuini humanique iuris sciens, homo liberi animi & acris ingenij fuit: præterque huberem facundiam, mira in eo eruditio, & in maledicendo libertas admisto sale: erat enim acris iudicio, & ad irridendum contentiosus & audax, non infacetus, ita ut iocis urbanis unumquemque carperet, & ad uium usque lacesseret. Is in confesso nobilium, dum apud eum pro familiari consuetudine diuertentem, dicere solebat, quatuor modis iudicia eludi, ueterum scitis traditum esse: odio, gratia, precio, aut timore: præter quæ nihil esse quod iudicum animos flectat a uero, literis mandatum dicebat. Sed tamen, si quis improbum aut perniciosum iudicem nactus fuerit, qui iudicio & legibus abuti uelit, innumeris ferè modis iudicia eludi & præuaricati solere, contra ius fasque. Quibus uero modis id fieret, memoriter ipse & expedite disse-

Quatuor modis iudicia eludi.

rebat: neq; enim solum iniquus iudex, inquit, qui alteri parti pronior est, longis intervallis differendo iudicium, clientem pro quo ius stare videt, frustratur & decipit, ita ut longa mora fatigatus, iudicium relinquere cogatur, aut donec alius instructior fiat, expectet, ut alter interim dolo victus occumbat; sed etiam quum non ex fide bona acta proponit & refert, quum quæ unius partis causam agunt, diligenter ensciat: quæ vero contra, supprimit & tacet, bonum ius & partis eludi atq; obteri dicebat. Quinetiam multos vidisse asserbat, qui illum cum quo lis est, cui plus nimio fauet, quo pacto adversarij telis se opponat, instruere non uerentur, quum quid in re quaq; consilij capiendum sit, alteri parti enunciât, ita ut ille paratior factus, bonum alterius ius euertat, & conuincat: quum alterius neq; uoces animis, nec querelas auribus admittant: & quum miser ille timidus imprudensq; rerum, iudicis fidem implorâdo, frustra ipsius aures fatigauerit: iudex interim seuerus & uehemens loquenti obstrepat, eumq; uel difficulter admittat, aut impotentem ore obiurgat: uel si admittit ægre & perinuitus, dissimulato sermone uultuq; cum tædio admittere cogatur. Quorum quidem nequitia & animi ad fallendum destinati, nulla maiora (inquit) argumenta sunt, q̄ quum reconditus ille sensus, & abstrusus animus, quam labem misero illi afferat, non facile dinoscatur. Quinetiam per sæpe euenire dicebat, ut malus iudex, ut illum improuidum ad insidias ducat, & uana spe ludificetur, se dubitare in quo nihil uerendum sit, asseueret; si quod autem in causæ disceptationem anceps dubium ue fiat, illud dissimulante omittat: ut quum maximè uicisse te credas, tunc tibi præcipue subeundum periculum sit. Nonnunquam euenire, ut quum diutius litigantem frustrari nequeat, precibus seu querelis fatigatus, causam in iudicio se producurum prædicat, aliorumq; iudicium exploret uota, nō ut causam æquo iudicio terminet, sed ut quo pacto inuadat ius alterius, solerter inquirat: illorumq; uotis in illius miseri perniciem exploratis, sine religione & fide ipsum perditum eat. Si uero non dubiam spem uictoriæ uiderit, iudiciorum & litium mora ita rem producat, ut quum finire nuru omnem disceptationem ualeat, neutro inclinatis sententijs, suspensa omnia infectaq; relinquat. Deumq; ille cōtestans & hominum fidem, si quidem, quem appeller, quem obtestetur, quem imploret, nullū habet, diuturna expectatione & ampliore sumptu uexatus, de suo iure tandē decedere cogatur, quo foedius dici æstimariq; nihil potuisset. Atq; utinam non his artibus foedissime uexatos, nec quotidianis damnis tenore uno opprimi miseros uideremus. Postremo morē pessimo exēplo inualuisse dicebat, ut iudices non iure nec iudicio, sed per factionem & gratiam, aut libidinem, perq; inuidiam iudiciorum uota conferant, illic præsertim, ubi in orbē super iure controverso sententiæ explorantur. In qua quidem re, tanto certamine hinc inde exardescunt studia, ut male dictis inter se & conuicis, & plerunq; manibus uix temperent, tantaq; iudiciorū turpitudine fiat, ut nec iudicio, nec disceptatione, sed libidine, perq; omnes cupiditates suffragentur, studiumq; & gratiam aliquorum potius, q̄ uera iudicia inquirant. Ac mille modos referebat, quibus iniquus iudex, non iudicis, sed impuri latronis modo, uelut officina nequitia, per avaritiam & sordes bonum alterius ius inuadat, uanaq; iudicia precio aut gratia nundinetur: qui quidem non legum periti, sed euersores potius humani iuris dicēdi sunt. Recte igitur Isocrates nunq̄ effici existimauit posse, ut hi qui malè instituti, aut moribus prauis & inciuilibus sunt, iustitiam assequantur. Deniq; nihil malo iudice peius, aduersus quem nec imperia magistratuum, nec leges ualent: neq; facile esse inuenire hominem, quē nec sectat preces, nec dona transuersum agat. Inualuitq; uetus adagium apud caularum patronos, omni dimicatione, contentione atq; cura enitendum, ut iudicem quem quis nactus fuerit, partim gratia, partim precio aut pactione, dādo & pollicendo, propensioem sibi quoquo modo parent: quo incolumi amico, nihil amplius quærendum illi sit: isto enim maximè effici modo, ut eum ad uoluntatem suam ille nutumq; conuertat: & qui gratia plus possunt, causa plus ualuisse uideatur, illiq; uel nunquam causa cadat, uel præter ius fasq; iudicata ferant, & uictores fiant. Sed iam latius processu & liberius, quia me morum piger tædetq;. Malè profecto humanis ingenijs nostra uitia consuluere, quum iudicia quæ fidei tutelæq; nostræ credita sunt, non ad salutem, sed ad perniciem humani generis cæci cupiditate uertamus.

Vbi sententiæ in orbē explorantur.

Isocratis dictum.

Adagium scribitur apud patronos caularum.

Que in sermonibus quotidianis uulgata prouerbia apud Romanos in usum fuerint, & que apud exteros frequentia.

Caput XV.

Vulgata apud maiores prouerbia, quæ magis fuerint obuia, de quibus meminisse potuimus, præ multis & ferè innumeris, hæc plane accepimus: eaq; licet breuibus conclusa sententijs, in sermone quotidiano usurpata, aliud dicere uideantur, ut aliud sonent uerba; aliud sentias: tamen sub alieno intellectu obliquis orationibus, quin magna plerunq; sentia & rerum documenta appareant, nulli dubium fuit. Horum exemplorum plena uetustas est: nam si quos mutuo studio teneri, & consociatos sibi inuicem operas dare designabant, mutuum mulos scabere dicebant: q; scilicet ita opibus se iuuarent, & alter alteri præsidio esset, quæ admodum muli inuicem se confricantes scabunt. Contrà uero, quum aliquis nihil proficit, & frustra operando fatigatur, ingenti periculo, fructu nullo, oleum simul & operâ perdere aiebant. Sicut Græcum adagium fuit, ὄνος πόκιος κητῆς, hoc est, asini uellera quæris, quasi ad id operam daret, ubi laborando nihil proficeret, cui affine est, ἀλάκροσ τιλλας, hoc est, caluum uellis. Et quum quis lacessit ad pugnam, mox linquitur animo, ut cominus congrredi non audeat, cantherium in fossa dixere: sunt enim cantherij, equi testiculis defectis, & exectis genitalibus: qui quum semine careant, languidiore & degeneres sunt. quare Scythijs & Sarmatis peculiare est, equos præferoces eunuchos facere, quo mollitis animis, mitiores fiant. Græco quoq; prouerbio increbuit, ut quum aliqua ita essent dissociata, ut non facile conuentura putarentur, nihil esse cum fidibus graculo, uel cum amaracino sui, dicere. Fuisse enim amaracinum fragrantissimi odoris unguentum, ex amaraco dilutum, autores memorant. Ad hunc sensum, in lente unguentum: cui proxime accedit, ὄνος πρὸς ἀλόν, hoc est, asinus ad tibiā, & ὄνος λύρα. Et quum quis diuersus agitur, & ita dubius animi fluctuatur, ut nec abnuere, nec polliceri audeat, & in quauis partem declinet, præfens damnū aut exitium uideat, se inter sacrum & saxum positum, uulgo iactitat: deductum ab eo, qui in foedere ineundo porcā saxo ferit: sicut Græcum est adagium, Διομηδεία ἀνάγκη, quod scilicet ita astricq; maneat, uelut apud Diomedē hospites, quorum uisceribus equas depauisse dicitur. In eum uero, quem diuersa trahunt curæ, & incertus nutat, ut nunc in unam, nunc in alteram inclinet sententiam, εὐμεταβολώτερος κοθῆρνος, id est, mutabilior cothurno, sermo percrebuit. cothurnum enim calceamenti generis esse quatuor angulorum, fabricatum ita, ut utriq; pedi, & uiris ac mulieribus aptetur commodè, perspicue constat. Rursus, si quid certum & destinatum esset, nec uana expectatione ferrentur, hoc re ad Sagram gesta certius esse: contrà uero, quum irrita caderent promissa, & uana spe ducerentur, se auribus lupum tenere dicebant. Huc pertinet, quod quotidiano fertur adagio, inter os & offam multa incidere, quum aliquid disceptatum, πολλά μεταξὺ πέλο κύλικος καὶ χείλεος ἄκρος, id est, Multa cadunt inter calicē, supra præmaq; labra. Quod autem est de Sagra dictum, inde fluxit adagium, quod quum decem Locrorum millia, ad Sagram insperata uictoria positi essent, aduersus Crotoniatarum centū & uiginti millia, idq; uix credibile uideretur, postea certis autotibus re comperita, in prouerbiū cessit, ut quum quid certo certius significat, re ad Sagram gesta nihil certius dicerent. Cumq; ingenti animi sollicitudine premitur quispiam, resq; ita in angusto sunt, ut trepidum diffidentemq; animum gerat, omnisq; moles negociorū uno in loco inclinatura uideatur, hic mihi aqua hæret, dicere solem: tractum ab eo qui naufragium facit, qui aqua ori admota, penè submergitur. Et quum ex re quapiam totū pendet negociū, ubiq; tota moles periculi imminet, hic mihi prora & puppis est, uulgatus sermo fuit. Contrà uero, quum exoneratum animum curis, discussa sollicitudine gerimus, ut bona spe impleamur, securos in utranq; aurem dormire pollicemur. Sicut rem saluam dicimus, saltante sene, tractum ab eo, q; quum circenses Romæ fierent, & turbatis ludis aduentu Hannibalis, in omen magni terroris receptum esset, postea reuertentem in circo senem inuenissent, rem saluam dixerunt. Clitellas quoq; boui admotas, quā munus uiro inerti collatū uiderent, Quisq; de reb; quarum nescius est,

Mutuum muli scabunt.

Oleum & operam perdere. Asini uellera quæris. Caluum uellere. Cantherij in fossa.

Nihil cum fidibus graculo uel amaracino sui. In lente unguentum. Asinus ad tibiā. Asinus ad lyrā inter sacrum & saxū stare. Diomedea necessitas. Mutabilior cothurno.

Re ad Sagram gesta certius Auribus lupū tenere. Inter os & offam. Multa cadunt inter calicē. Locri ad Sagram uictores.

Aqua hæret.

Prora & puppis. In utraq; aurem dormire pollicemur.

Clitellas boui.

Sutor supra crepidas.

Mulus Marianus.

ΚΟΝΤΙ. ΚΟΝΤΙ.

Cadmea uictoria. Laurus in mustaceis. Bulla. Calcaria cur renti addere. Olei in ore gestare. Byzena temeritas. Nodum in sirpo querere.

Dignus cum quo in tenebris micent.

Fœni habere in cornu.

Dicere ius ad assem. Herbam dare.

Noctuas Athenas. Cretes nescire pelagus. Ne decima q dem Syracusanora pars. Croton salubrius. Zenone continentior. Croton constantior. Aristide iustior. Nescit cuiusq adire Corinthum.

De ponte deterrere. Ad triarios rem uenisse.

Sero sapiunt Phryges.

dijudicat, sutores supra crepidas iudicare dicunt. Nouo quoque genere prouerbij in usu uenit, ut qui tam ad imperandum, quam parendum iuxta paratus foret, quique non se gniter mandata exequitur, mulus Marianus diceretur, namque Marius quacumque militibus mandauit onera, ipse inter infimos obiit in primis. Quauis furculas quibus sarcinas ut aiores gerunt, quas Marius primus commentus fuit, mulos Marianos alij dictos uelint. Quotiesque uictoria sine labore quaesita foret alicui, ΚΟΝΤΙ uicisse: contra uero, ubi multo negotio uictoria potiretur quispiam, ΚΟΝΤΙ uicisse dicimus; quum enim puluere aspersus athleta esset, ΚΟΝΤΙ uicisse dicebatur; solere enim athletas & multarum palmarum pugiles, ad uires refouendas puluere luctatorio inspergi, quo fortius dimicet, ferè per uulgatum est, quem ex Nilo præcipuum fuisse uolunt. Pari exemplo quum parum comodi affert uictoria, & haud magno discrimine à uictore uictus abest, Cadmea uictoria dicitur. Apud Græcos uero ἄδ' ἀκρυς πόλιν, hoc est, bellum sine lachrymis: Latinis autem, laureola in mustaceis, Bullam quoque dicebant, si quid haud multo post destitutum cernebant: Est enim in aquis spuma tumens, quæ ex crebra agitatione nascitur, punctoque temporis dissoluitur. Quare sermo Diogenis in eos qui ob coronas olympicas lasciuirent gaudio, percrebuit, ut bullas accepisse diceret. & calcaria sponte currenti addita, si quæ sua sponte ad audendum agendumque hortamur. Oleum uero in ore gestare, dixerunt, cui loqui inhibatum est, cuique uerbum facere non licet. Contra, ubi quis lingua immodicus infinitæ licentiæ & audaciæ est, qui moderari linguam nesciat, Byzena temeritas dicebatur: fuit enim Byzenus Neptuni filius, procax nimium & insolens. Et qui ingenio timido & diffidenti scrupulum facit, ubi faciendus minime foret, nodum in sirpo querere dicebant. Si quem uero probum uirum designabant, qui nihil contra honestum moliretur, tutoque eius fidei crederentur omnia, dignum esse cum quo in tenebris micent, assererebant. Qui uero ingenio perspicaci, nulli occasione fraudis patet, τὴν πιδνκ, οὐχ ὀλιγοίται, hoc est, senex simia non capitur, prouerbium fecit. Contra, si quis improbus ad nocendum paratus uenit, scœnum habere in cornu dictus est: erat enim prisca moris, bobus qui cornu peterent, scœni manipulos apponere, quo ad præcauedum homines paratiores forent; quare uerbum Sicini scurræ fuit in Crassum, ideo conuictis parcere, & scœnum habere in cornu uideret. Dici quoque ius ad assem, quum etiam minima librato examine moderata fuissent, uoluerit; & qui se uictum fatebatur, herbam dare, prouerbio iactabatur: quippe supplices & qui pacem petunt, oleæ ramos uelamenta supplicum, aut gramen cum terra euulsam, uictori offerebant, uel barbarico more ferris coronati occurrerebant, quasi illos quibus porigerent, ducerent meliores. Mittere autem noctuas Athenas, τλαῦκα ἐξ ἁθίνας, uetus adagium fuit, quum ea quæ illi super sunt, alicui damus; quum enim Athenis noctuæ affatim exhuberent, qui illuc noctuas mitteret, nimis ad ea loca merces ferret, ubi illæ redundarent. Et cum quis nescire simulat quæ percallet, Cretes nescire pelagus uulgo dicitur: ex illo traditum, quod nemo Cretenis nauiculariam, & pelagi commercia nesciret. Quinetiam ex locis plura fluxere prouerbia. Nam si qui opibus claros & præpotentes focci faciunt, illis ne decimam quidem Syracusanorum esse; & quum loca & salubrem aerem celebrant, Croton salubriora dicunt: scilicet quod Syracusas ditissimas, sicut Orchomenon in Bœotia, & Crotonem, composita aeris temperie saluberrimam ferunt. Etiam à personis plura adagia fluxerunt; nam & Zenone continentior, & Crotone constantior, & Aristide iustior, crebro usurpatum est. Eò pertinet, non esse hominis cuiusque Corinthum petere, quod præceptum in luxuriam ciuitas, ubique illecebræ libidinum fons, quæ magno parabantur. Tum si quem affectum & negotijs inutilem ducebant, in quo nihil adiumenti, nihil consilij foret, eum de ponte deterrere oportere monebant: si quidem grandæuos ætate ad suffragia, quæ comitis dabantur, non admittebant. Quum uero uehementer laboratur, fortunæque in extremo sunt, ita ut nulla daretur spes melior, re ad triarios uenisse, in prouerbium uenit: quum enim triarum in ultimo essent præsidio, ultra quos nihil opis sperabatur, quum abscissa omni spe, ad ultimum uentum esset, re ad triarios uenisse dicebant. Si quid autem tarde cogitatum, aut salubre consilium serò expressum fuisset, serò Phryges sapere sermo fuit, quod à Græcis fluxisse autumant; nam quum decimo exacto anno, post magnas clades Troiani Helenam simul & iure belli quæ-

sita, Græcis restituenda censerent, serò Phryges sapere, prouerbium deductum est. Et qui in re quapiam parum sapere uisus, damnus patitur, qui sibi sapiens prodesse nequit, ne quicquam sapere dicitur: ad quam sententiam accedit Euripidis uersus, μὴ σοφὸς οὐκ αὐτὸς σοφός, hoc est, odi sapientem, qui sibi sapiens non est. Et qui astu & dolis nimis ualet, Corycæus nuncupatur, ex eo deductum, quod ex Coryco latrones prædæ assueti, audacis ingenij & summæ solertiæ foret. In eos quoque qui præferunt lætitiæ, quum insapiantro similis herba nascatur, cuius esus deducto ore uelut ridentes homines mortem oppetere cogit. Si quis uero obrutus malis, cum fortuna fluctuatur, ut nihil sibi prospere cedat, illum equum habere Seianum, aut aurum Tholosanum asseuerant: quod scilicet ita excidio & continuis cladibus premitur, ut qui aurum Tholosanum habuere, aut Seiani equum: sicut de segmentis Helenæ, & Eriphyles aut Hermionæ monili autores tradunt, quorum participes, ærumnarum continua mole oppressi, in extremum uenere discrimen; sicut de Agave, Iocasta, Semele, Argia & Eriphyle apparet. quod & Græcis quoque uice prouerbij fuit, κακὸν ἐφ' αὐτῷ ἔλασεν, ὥστε κακίαν νέφει, mala ad se trahens, ut cæcias nubes. Id etiam apud Eleos in prouerbium cessit, ut in eum qui continuis premitur malis, grauiora Sambico pati diceret. Quum uero quispiam iniqua contentione uictus, ulterius damno premitur, Opprobrium uictis, adagium erat: quod à Brenno, quum se Romani auro redimerent, sumptum memorant. Tritum quoque prouerbium fuit, lucum di acti labores, quum bene nauatam à nobis operam, suauis memoria repetimus. Et quum inter loquendum medio affatu is superuenit, de quo sermo sit, lupum in fabula, qui minime nos loqui sinat, esse dixerunt: nam ferè constat, quem prior lupus uiderit, proloqui qui nequisset. Cumque fraus animo agitata, à bono honestoque in prauum transit, atque in auctoris redit perniciem, Malum consilium consultori pessimum, in adagium uenit. Ac mille modis euulgata prouerbia fuere, quotidiano sermone usurpata, quæ recensere superuacua disputationis foret, quare ne exequar singula, quum non sit animus ea consecrari quæ ab alijs huberius explicata sunt & latius, de his hæcenus dixisse satis habeam. Illud utique antiqui moris erat, quod quum alicui precabantur bene, ut quicquid fuisset cupitum eueniret, ne quid diri aut infausti successum læderet, pollicem premere iuebant. Quotiesque in propinqua spe futuri boni, ueniam à dijs petimus, in sinum despuere solemus, uelut ratas preces dijs habituris. Cumque in sermone quotidiano quæpiam male audisset, aut uerbo uoce uel offensus foret, dicto ueniam postulare; in auersis uero enunciatis, meliora ornari, atque inuidiam uerbo abesse iubebant. In mentione defunctorum, illorum memoria non sollicitari; in sordidis & obscœnis dictis, honorem auribus seruare, & præfari honestatem, ueteres consueisse, memoriæ & literis proditum est.

Qui primus legem theatralem Romæ tulerit, & quot leges plebem ab optimatibus postea distinxerint.

Caput XVI.

Inter eos qui à prima origine spectacula Romæ ediderunt, Tarquinius Priscus opulentiore instructusque quam aliquis regum ludos fecisse dicitur. Is enim in ludorum apparatu, cultu & magnificentia omnes antecessit; ab ipso enim circus maximus spectaculis designatus locus fuit, qui postea ædificiorum magnitudine, & aulico apparatu præcipuus semper exhibendis ludis est habitus, in quo munera ingenti apparatu mox exhibita fuere, diuisis locis plebi per singulas curias. Cumque intercederet annis, patribus equitibusque, ac plebi Romanæ consula loca fuissent, ubi spectarent, Corn. Scipione & T. Sempronio consulibus, ludis Romanis per ædiles curules discreta loca senatoria à populo fuere: utque suus cuique honos seruaretur, lege cautum fuit, ut optimatibus subsellia proxima daretur. Quo tempore præcipua loca orchestra senatoribus data sunt, ubi in scena saltabatur, & chorus inducebatur: podium imperatori & consulibus, profcena & pulpita optimatibus, nonnunquam principi; siquidem Nero è profceno sæpe spectauit, aliquando è puluinari, quod in prima fronte theatri, spectaculorum locus erat. Fertur tamen Augustus Cæsar, legatos sociarum foederatarumque gentium, in orchestra considerare uelisse, quum quosdam libertini generis illic spectare deprehend-

Nequicquam sapere Corycæus.

Rifus Sardonicus.

Equus Seianus. Aurum Tholosanum.

Ut cæcias nubes. Grauiora Sambico. Opprobrium uictis. lucundi acti labores. Lupus in fabula.

Malum consilium consultori pessimum.

pollicem premere. In sinum despuere. Vbi quis male audisset, aut uerbo uoce uel offensus foret, dicto ueniam postulare, meliora ornari, atque inuidiam uerbo abesse iubebant.

Tarquinius Priscus in edendis spectaculis studium. Circus maximus.

Loca in spectaculis principum confusa, discreta.

Senatorum locus, Imperatoris, Optimatum.

Qui ludis
praesidebant.
Scena ludos

Tragica sce-
na.

Comica,
Satyrica.
Histrionu lo-
cus.
Chori.
Populi.
Excuncti.
Graeci,
Seniorum,
Iuuenum,
Senatoru sub
sellia a popu-
larib' sciunt

Aediliu fan-
ctio de digni-
tatis cuiusq;
& gradus dis-
crimine.

Aeliu Pateri &
L. Corneliu e-
dictam.

Attiliu Serran-
ni & L. Scriboniu
lex.

Senatorib' &
equitibus 14.
subsellia in
spectaculis.

Othonis lex.

Subsellioru
ornatus.

diffet. Post aliquot uero aetates, ut imperator una cum sacerdotibus in sella imperatoria ludis praesideret, consuetudo inualuit. Quae quidem scena in fronte theatri ab uno cornu ad alterum porrigebatur uersatilis, plerumque ductilis, multis columnis & epistylis fulta: quae primo parietem non habuit, sed frondibus obumbrabatur: postea tabulis pictis in parietis morem componi coepta, quae spectaculorum sedes praecipuae inde habitae. ea enim triplicis generis erat: namque tragica columnis & deorum signis exornabatur, quibus & tabulis pictis, partim ab amicis, partim a Graecia commodatis, utebantur: comica, aedificiorum figuram praefert: satyrica uero, montibus inumbratur & syluis. In ea enim histrionum sedes erant, qui ad edendas in scena operas locabantur, in orchestra autem chori: reliqua uero loca popularia fuerunt, in quibus omnis sexus & aetas, atque infimus ordo sine discrimine spectabat: qui uero a sedibus exclusi fuerant, excuncti dicti. Graeci uero praeter haec buleuticum construxerunt in theatro, ubi seniores, sicut ephebi cum, ubi iuuenes spectarent. Ante hanc uero legem, per annos quingentos sexaginta a condita urbe, populus una cum patribus promiscua iniquitate spectauit. Postea uero P. Africanus superior quum consul esset cum T. Longo, ludis Romanis plurima senatorum subsellia a populari consessu separari iussit. Et quae eo discrimine aliorum studium, aliorum indignatio esset, praebuisse eius rei nouitas non mediocrem plebi sermonem dicitur, adeo ut ipsum Africanum, quod eius rei autor fuisset, poenituisse ferant: gratiamque ingentem apud ordinem senatorium aediles pepererunt, qui sanxerunt, ut gradus dignitatisque cuiusque & fortunae discrimen foret, mansitque aliquandiu lex seruata, usque didicere, multo praestabilius esse, seruato gradu cuiusque, quam in colluione omnium spectaculis interesse. Proditum tamen memoriae est, tempore quo promiscuus spectaculorum usus erat, nunquam plebeium praemodestia & uerecundia, ante uirum senatorium aut consularem spectare sustinuisse. Cumque post aliquot tempora, plebs cum patribus confusis ordinibus nihilominus spectaret, Sex. Aelius Paterus & L. Cornelius Cethegus censores, ne turba patribus misceretur, quum tantum hominum conueneret in theatrum, alio edicto statuere, quod non sine indignatione plebis factum memorat, quae se despectui haberi, & contemptam esse arbitrata est: tamen Aelium Patrum in censura collegae prioris Scipionis fuisse nonnulli tradant. Rursus quum haud longo post interuallo, constitutione abrogata, senatus & populus solutissimo more spectarent, Attilius Serranus & L. Scribonius Libo aediles curules, scenicis ludis & Romanis, ut dicebantur loca plebeiorum a patribus essent, populusque discretus a senatoribus spectaret, quarta promulgata lege, statuere, spectareque aliquandiu, donec lege Iulia theatri & Roscia, ut in quatuordecim ordinibus & subselliis proximioribus senatores atque equites spectarent, semota plebe, optimatibus data facultas fuit. Quorum numerum a diuo Iulio adeo excretaum fuisse constat, ut quatuordecim ordines, & proxima subsellia, solis senatoribus non sufficerent: adeo ut Laberius Mimus inter equites sedere iussus, praemodestia recipi uix potuerit. Quod & Sylla temporibus iterum confusum fuisse crediderim: nam gladiatorum munus dedit, uiris aequae & mulieribus, locis promiscuis & indistinctis, in magna licentia spectandi, & sine ullo discrimine honorum. Cautum deinde lege Othonis fuit, quam tribunus tulit, ut magis fortunae & pecuniae, quam generis aut honorum ratio haberetur: & non modo patribus aut equestri ordinis & senatoribus uiris, sed summis honoribus functis, quibus quadringentorum sestertiorum ipsi, patri, uocisque census non fuisset, spectandi in quatuordecim subselliis ius non esset, eaque loca honoris causa diuitibus solum constituta fuere. Quippe tenues & sordidae inopia uiros, quamuis claros illustresque, quibus quinquaginta sestertiorum non esset census, mixtim cum ditioribus in quatuordecim sedere, minime decere arbitratum est. Tantaque diuitiarum ratio fuit, ut duo primi ordines, tribunis & plebeis ditioribus, exclusis patribus, uacarent: idque non sine graui offensione nobilitatis. Quae quidem subsellia ita compta habuere, ut crocum & uinum per singulos cuneos spargerent, illosque praecipuis odoribus diluerent, ac picturis exornarent, nonnumquam minio & chryfocola arenam circi sternerent, ita ut Hadrianus balsama & crocum per gradus theatri strauisse feratur. Primusque Clodius Pulcher fuisse traditur, quod scenam uariis picturis signisque & tabulis ornauit: Trebonius auro, alij argento, plerumque ebore, Q. Catullus uelis

carbasinis theatrum texit, Lentulus Spinter byssino uelo. Nero Caesar auri rameta pro arena strauit, & uela stellata colore caeli posuit, totumque Pompeii theatrum in unum diem auro operuit. C. uero Antonius & Murana scenam fecere argenteam. Caius etiam princeps pegma ex argento duxit. Nonnumquam qui ludos dabant, ne populo sol officeret, aulae suspendebant, plerumque supparo usi sunt, quod posterior aetas paulatim accepit, quae non modo in theatro, sed in cubiculis fere singulis habuere, ut si quod pulueris caderet, exciperetur. proditumque memoriae est, Cn. Pompeium, ne populum aetate officeret, etiam aquae decursum per subsellia duxisse: mox diuum Caesarem in aedilitate omni scenae apparatus argenteo usum esse, qui etiam in munere gladiatorio, forum Romanum & uiam sacram in clium usque Capitolinum, linteis contexit. Apud Lacedaemonios uero in omni commissione ludorum, regum erant loca praecipua, quibus ut inter spectandum cuique liceret inniti, priuilegium datum est. Athenis si peregrinus publicis ludis in theatro saltaret, mille drachmis poena multabatur. Qua etiam Othonis lege decoctoribus, qui fortuna naufragio, non suo uitio decoxissent, certus in theatro locus constitutus erat, sicut uicioribus tribunitiis, ut eorum quoque uera & salubris ratio haberetur. His quoque qui artem ludicram exercuissent, ne in quatuordecim federent, eadem lege cauebatur. Qui uero quaestum sui corporis fecissent, quicquid uilitate & gula aut luxuria se autorassent, uel aere obligassent, a theatro arcebantur penitus. Quod Athenis quoque statutum ferunt, ut qui multis flagitiis dedecoratus, aut nota turpitudinis nefariae insignis foret, a suggestis & ludis arceretur: id quae adeo procaciter seruatum est, ut praefecti subselliorum per cuneos dispositi, a subselliis, in quibus immeriti sedebant, quibus equester non fuisset census, uis spectatores desererent. C. tamen Gracchum accepimus, cum animaduertisset contra instituta maiorum, passim patribus & plebeis loca spectaculorum mercede locari nullo delectu, accitis operariis & fabricis, illa fuisse demolitum. Solitosque Romanos principes, ob multa in rempublicam merita, Massiliensibus, exterarumque gentium legatis ab ultimis oris, locum inter senatores spectandi pro insigni munere largiri: in quo proditur memoriae de Germanis lepide factum, quod cum alios de Romanis benemeritos in senatorum subselliis spectassent, ne inferiores officio uiderentur, ipsos non admissos, sua sponte subsellia adisse & una consedissee. Contra uero, L. Flaminium Q. fratrem, quum senatu motus, in commissione ludorum humilis & despectus extrema in parte sederet, populus uniuersus ob fratris egregiae facinorae reuocauit, & inter consularia subsellia admittit. Iidem tamen Massilienses tam seuerae disciplinae fuere, ut nullum aditum iuuentuti in scenam uel theatrum darent, quod essent morum corruptela, ne per obscenos motus iuuenes impudicitia lasciuiarent. Augustus uero Caesar milites atque equites ita discreuit a populo, ut eos qui bellis civilibus attrito patrimonio, equestre censum non haberent, si tamen ipsis aut parentibus antea fuissent, in quatuordecim spectare permitteret, edicto legis non obstante, qui etiam cuncum suum praetextatis & paedagogis assignauit: foeminas quoque, quae promiscue antea assuerant, nisi ex superiore loco spectare iussit, adeo ut summa theatri deinceps solis matronis pateret: licet ab athletarum spectaculis noua constitutione omnem muliebre sexum postea abdicaret. Virginibus uero uestalibus contra praetoris tribunal locum dedit. Vtique senatoribus quoties quod spectandum publice ederet, primus subselliorum ordo uacaret, cauit edicto. Mox Tiberius spectantium immodestiam exilio multauit: & quum confusis nihilominus ordinibus, & sine discrimine personarum spectarent, Claudius Caesar senatoribus loca restituit. Nero uero equitum subsellia sedibus plebeiorum, & incondite turbae praeposuit, ne equester ordo a plebe uulgari & sordidis hominibus indistinctus foret. Quod & Domitianus sequentibus temporibus, renouata lege theatri, penes obliterata, iterum fecisse dicitur. Alexander autem Macedo militibus qui secum militiam meruissent, post emerita stipendia, priores sedes in theatro, utque coronati spectarent, pro munere largitus fuit. Eratque constitutum Caesarum temporibus, ut statio cohortis ludis assideret, ut theatralem licentiam cohiberet: & si quid turbarum aut maioris tumultus ingrueret, praesto foret. Quam Nero Caesar dimouit, quo maior species libertatis foret, & plebs modestiae expimentum sua sponte daret. Illud sine contouersia conuenit, adeo post tempore curricula degenerasse Romanos & census aestimatione ferri solitos, ut non solum

Peregrino Athenis salere in theatro non licebat.

A theatri e- lecti.

Ro. exteris locum in spectaculis dabant.

Massilienses in uenes in scenam uel theatrum non admittere. Augusti statuta in spectaculis.

Matronae ab athletarum spectaculis reiectae. Vestales.

Nero.

Domitianus, Alexander.

Caesarum constitutum.

Romani degenerarunt.

lum ad implendas equitis facultates, non minus millibus quadringentis opus esse duce-
rent, sed ad decurionatum nullos, nisi quibus centum millium nūmū census fuisset,
promouendos curarent. Qui quidem decurionatus, & domi & foris magistratus præ-
cipuus fuit. Namq̄ erat decurio cubiculariorum, & municipalis, tum ille qui decem e-
quitum turmis præfectus militabat, decurio dicitur est. Fuitq̄ Pomponij opinio, eos eti-
am qui in senatum & concilium publicum adsciti fuerant, cum coloniæ deducebantur,
quasi principes coloniæ, quæ pars decima colonorum erat, decurionū numero censerit.

Decurio.

Quid apud Scæuolam iureconsultum sit hierosiarcho, & quid sit calix
diatretus. Caput XVII.

1. annua s, at
silia, ff.

Hesterno die inter duos iuris peritos, uel sanos an furiosos uero magis nomine cē-
sendos, nescio: clamorosa disceptatio, & animosa contentio fuit, quid sibi uellet
Scæuola de legatis annuis, qui censuit, quod si testator ex redditu cœnaculi &
horrei hierosiarcho & libertis qui in templo illo erunt, decem annua reliquis-
set, non ipsis modo, sed & successoribus legatum uideri. Quid esset hierosiarcho, ab al-
tero exquirebatur. Cumq̄ nugator ille uultu & uoce immodesta facellum esse diceret,
uel locum diuino cultui destinatum, & pleraq̄ nugalia ex autoritate interpretis effun-
deret: alter qui non minus insipiens & delirus erat, quonam modo successor facello da-
ri posset, edoceri postulabat, cum iureconsultus hominem signare uideatur, nō locum.
Ille autem cum insolentius & audacius eodem se uolueret, & iam nō disceptatione, sed
petulantissimis uerbis uociferarentur tanto tumultu, ut uix manibus temperarent, tan-
dem cum multum fuissent inuicem debacchati, sedato clamore, & cōtentione deposita,
me qui ad hos tumultus forte incideram, uelut communem arbitrum appellarūt. Dixi
ego falsa illos duci opinione, qui hierosiarcho locum dicerent aut facellum: sed eum
dici conuenire, qui præpositus rebus sacris fuisset, quasi princeps sacrorum & τῶν ἱερῶν,
quod est sacrum, καὶ ἱερῶν, quod princeps, quasi sacrarū rerum & sacerdotij caput, quod
pontificis maximi propriū esse conuenit. ἱερεὺς enim sacerdos uocatur, cuius diuinarum
rerum cura & procuratio est. Eū Græci ἱερεὺς dicunt, quod idē plane significat. Quip-
pe q̄ sacris præfunt cæremonijs, prædictionibusq̄ deorum, multiplici nomine censentur:
namq̄ hierophantas aliquos, alios hierodidas calos, nonnullos hieronomos, plerosq̄
hierophylaces, aut nōmophylaces, qui frequentes erant, appellarunt, aut stephephoros
qui flaminum, uel orōnopolos, qui augurū loco fuere. Etiam quæsiuere ex me, quis es-
set calix diatretus ut explicarem, de quo Vlpianum legem Aquiliam interpretatum,
mentionem facere aiebant. Dixi ego quantum comminisci potui, diatretum calicem di-
ci (ut Suidas interpretatur) uas torno politum & detornatum, cuius generis frequentia
apud ueteres fuere: tamen si diatretum nonnulli dici putent, quod (autore Festo) per an-
tiphrasim malum diem significat, qui sensus haud dubie absonus foret atque imperti-
nens. Censuit uero Vlpianus, quod si calicem diatretum, hoc est, torno expolitum, arti-
fici reficiendum aut aptandum dederim, si imperitia effractus foret, damni iniuria tene-
ri qui suscepit: si uero, quod rimas habebat uitiosas, fuerit excusatus, artificem non tene-
ri Aquilia, nisi periculo suo se facturum conuenisset: tunc enim ex locato agi oportere,
Aquila agi non posse.

Hierosiarcho

1. si seruus
seruum. s.
si calicem
diatretum.
Calix diatre-
tus.

Diatretum.

In quo discretus ordo plebeius à patritio fuerit, & in quo patritius à seuatorio, quōdve dis-
crimen in uestibus apud diuersas gentes. Caput XVIII.

Ro. in duos
ordines diui-
si.

Romulum urbis autorem in duos ordines populū diuisisse, plebeij scilicet &
senatorium, illorumq̄ progeniem patritios seu optimates, exemplo Atheni-
ensium, quos ἀριστοὶ uocāt, humiliores uero & inopem uulgum, plebeios
nuncupasse: hisq̄ ingenuas artes reliquisse, uidelicet patritijs militiam & magistratus
gerere, sacra facere, ius dicere, publica & urbana negocia administrare: plebeijs autē mi-
litiam & agrorum curam, pecorisq̄ depascendi, reliquasq̄ ingenuas artes demandasse,
satis constat: mercaturā, sordidas pudendasq̄ artes, ut popinariā, & quæ manuales sunt,
ad usum mortalitatis, aduenis & his qui recens aduenerāt, delegasse: Romanos uero ser-
uile ministerium & laboriosa negocia exercere noluisse, quibus omnem quæstum sordidum
interdixit: nam quæstus omnis patrib⁹ indecorus uisus. Quod Theseum in Athe-

Patritiorū ar-
tes.
Plebeiorum.

Aduenarum.
Quæstus Ro-
manis contē-
ptus.
Theseus.

narū institutione, & Hippodamum Milesium in constituēdo optimo reip. statu, aliosq̄
urbium conditores fecisse, ut secreti ciuū ordines, & ingenua officia à seruilibus distin-
cta forent, pleriq̄ literis adnotarūt: hi enim temp. in triplicis status, qualitatis uel homi-
nes diuisere. Ion uero Athenas in quatuor distinxit ordines: nam ex ciuib⁹ quosdā agri-
colas, alios opifices designauit, nonnullos sacris, reliquos urbi præfecit. Thespianes autē
in duo diuisi sunt genera, opifices & nobilitatem, qui adeo sordidas artes, & omnem
quæstum auersari fuere, ut ministerium aliquod didicisse, uel aruo studuisse, polluere
nobilitatem crederent: itaq̄ illorum paupertas maxime insignis fuit. Deniq̄ Aegyptij,
Græci, Scythæ, Persæ & Lydi, omnes qui artificio incumberent, pro ignobilibus duce-
bant, qui uero militiæ, generosos. Scythis quoq̄ & Thracibus, qui in ocio degunt, ho-
nestissimi habentur, qui prudentia & autoritate anteibant cæteris. Arabes autem illorū
politiam trifariā diuisere, ex quibus sacerdotes primi sunt, his addunt artifices, secun-
dum agricolæ, tertium milites tenent locum. Quam institutionem ab Aegyptijs oriu-
dam, multi in formandis urbibus & moribus instituendis sectati fuere. Quibus uero re-
bus patritij à plebe secernebantur, pluribus exemplis perspectum est: siquidem patritij
& qui nobilitate præstant, quicq̄ honeste geniti & liberaliter educati erant, bullam in pe-
ctore, lunulas in pedibus habebant: erant enim fibulæ eburneæ corniculantes instar lu-
næ. Quod à Numa institutum ferunt, ut senatores, eorumq̄ posterij nigris calceis lunas
annecterent. Ab Arcadibus deductum, ut se profelenos designarēt, uelut amplissimum
testimoniū nobilitatis ferrēt: quippe in calceis senatorum lunam adscripsisse, centenum
numerum designauit, quo tunc senatores continebantur. Ea enim bulla, aurea fuisse tra-
ditur, figuram cordis habens, qua etiam obsignasse dicuntur ueteres: cum plebeij & li-
bertini scorteo loro munirentur: quā quidem pueri ingenui, & illorum qui equo me-
ruissent filij, ad pubertatem usq̄ unā cum prætexa induebant: illamq̄ exacta pueritia,
solenni festo Laribus suspendebant: sicut Romanae puellæ puellare rudimentum, pupas
Veneri Argiuae: & matura uiro, compositum capillum Palladi. Trœzene uero puellæ
Hippolyro crinē consecrabant. In Sicyonia quoq̄ ἱρυσία, hoc est, Sanitatis simulacrum
fuit, cui uirgines crines refecare, & capillos dicare solebant. Athenienses cum ex ephē-
bis excessissent, primitias crinium Delphos deferebant: & cum antiquiores comam cir-
ca tempora, aut posteriorem crinem Apollini & fluminibus tonderent, a uo succeden-
te Theseus anteriore capillū Delphis dedicauit, unde Theseis tonsura prodita est, cuius
exemplo iuuenes cum primum ex ephēbis excessissent, anteriorem comam Phœbo &
Aesculapio aut Libero obtulere primitias: postea Romani adolēcentes magnæ indolis,
primæ lanuginis barbam dijs consecrare usurparunt. Et quum primo Romani ciues si-
ne tunicis sola toga amicti forent, postea substrictas breuesq̄ tunicas citra humerū de-
sinentes habuere. Talares uero & manicatas (quas Græci chirodotas uocant) aut discin-
ctas induere, pro flagitio fuit, quod erat barbaris propriū, talares ferre & manicatas tu-
nicas. Ideo Aemilianus Pauli filius, P. Sulpitio Gallo, q̄ tunicis manus totas operienti-
bus uteretur: & Cicero Verri, quod cum talari tunica & pallio purpureo incederet, ut
probrū obiecit. Quæ quidē tunica toga tegebatur, sapius prætexa. Cato uero seni-
or, cum tunica sine manicis per hyemem incessit: & iunior, nudis pedibus ueste fusca &
sine tunica, sola toga accinctus, ius in foro dixit. idq̄ ex uetere instituto usurparunt, q̄
Romuli statuae & Camilli in Capitolio & Rostris togatæ sine tunicis erant. Aurelianus
tamen Cæsar manicatas & albas tunicas ex prouincijs diuersis, congiariū populo dedis-
se fertur. Fuitq̄ is corporis habitus nō munditijs cultus, sed uiriliss, in quo personæ de-
cor, & multa maiestas inerat: intra tunicam uero interula, quā subuculam dixere, carni
proxima, æque à uiris & mulierib⁹ nullo discrimine sumebatur: nam postquam binas
tunicas Romani habere cœperunt, Varro ait interiorem instituisse uocare subuculam,
& inclusam, prætextam uero, supra tunicam quicq̄ honoratus & nobilis habebat, quā
quidem pueri patritij aliquando purpuream induebant. Inde enim prima commēdatio
incuntis ætatis, & specimen uirtutis haberi cœptum. Libertinis autem & peregrinis, cū
quibus nulla esset necessitudo aut coniunctio sanguinis, prætexa uti olim nō licebat: post
aliquot uero tēpora, ut libertinorū filij illa uterentur, usus obtinuit. Quam quidē pur-

Hippodam⁹.
Atheniēsis.
Thespianes.

Nobiles qui,
Scythæ,
Arabes.

Patritiorū à
plebeis di-
stinctio.

Arcades pro-
fcleni.

Bulla.
Bullā Larib⁹
suspendebat.
Puellæ pupas
Veneri & cri-
nem Palladi
offerebant.
Sanitatis si-
mulacrum
Atheniēsi-
um adole-
scentes.

Barba prima
dijs oblata.

Vestis barba-
rorum.

Romuli &
Camilli sta-
tuæ tunicæ

Interula.

Subucula.
Inclusa.
Prætexa.

Purpura.

purā magno honori patritijs fuisse accepimus: erat enim pro maiestate in pueritia, maximeq; patritium ordinem à plebe diuidebat; namq; patritijs Tyriae muricis purpura dabatur, cum equester ordo & plebeius purpuram non induerent, cuius usum antiquissimum Plinius notauit. Sequutis inde temporibus, ad tantum fastigium deuenit, ut Caetoni Vticensi ludos in ueste purpurea spectandi facultas à senatu, pro summo honoris gradu tributa sit. Tribuno enim plebis, uel plebeio homini purpuram induere, nulli erat fas. Hi enim penulis breui uillo, praecipue pluuio tempore, aut laeina utebantur: quippe uestis tribuni plebis plebeiorumq; penula plerumq; fuit, sicut sagi, endromis, & cuculli. Erant enim frigoribus apti, quibus imperatores uti non decebat, tametsi legamus Caligulam depictas penulas saepe induisse. Et plebeiam purpuram distinctam à patritia in usu fuisse: Erat enim fusca & obsoleta, non murice & cocco, sed herbarum succis infecta. Eadem uero penula senatores plerumq; usos foris inuenimus: intra urbem uero non licuit, donec Alexander imperator, dum aetati consultum uoluit, ut senatores ingrauescenti aetate intra urbem penulis ueterentur, legem promulgasse dicitur, quas supra tunicam induebant, quo essent uilli grossioris: sicut endromis longiori uillo, pinguis & crassa, in frigoribus à diuitibus usurpata. Quam quidem praetextam ad uirilem aetatem pueros deferre licuit: post pubertatem uero, in septimo & decimo aetatis anno, dimissa praetexta, togam induebant, aliquando puram niuem candoris, quae uirilis dicta est. Eam tamen in quarto & uigesimo à multis sumptam comperimus, saepius in decimo quinto, & sexto ac decimo. Quippe Augustus Octauius annorum sedecim, & Caius Caesar in uideigesimo. Nero autem uix pubescens, togam uirilem sumpsit ante tempus, quo maturus imperio uideretur. Diuus quoque Antoninus Philosophus, & ex Caesaribus coeplures, in quintodecimo uirile desumpserunt togam, tunc cum praiceps & lubrica iuuentis aetas uidebatur. Quae supra praetextam nonnunquam patritiam sumebant, cum plebeii sine praetexta, simplici toga amictentur: quippe toga erat plebeiorum & infimi ordinis, praetexta honestorum & nobilium, quod etiam circa mulieres seruabatur: nam toga priscis seculis in usu promiscuo tam uirorum quam mulierum, nocturnumq; ac diurnum indumentum fuit, sicut palliolum & penula, postea uero illam distinxerunt, quam festa solenniq; die, amplissimo cultu & apparatu magnifico, probi adulescentes sumere solebant, praecipue Bacchanalibus festis mense Martio, quibus diebus sumere uirilem togam in religione fuit, qua signabatur, liberioris uitae pueris facultate dari. Potentiores & insignes nobilitate & honoribus, etiam purpuream cum frequenti comitatu apud delubra deorum induebant, indeq; in forum excepti, solenni officio deducebantur. Tenuiores etiam aetate induere togam: nam pro opibus ueteres, magnas & paruas habuerunt. Claudius tamen Caesar toga uirili, die sine apparatu aut solenni officio, in Capitolium deduci uoluit. Supra tunicam uero uela pro togis induisse, animi fuit imbellis & eneruati. Ea quidem toga cui purpura praetextabatur, illis tantum dari assuerat, quorum patres magistratus curules, & insignes gesserant honores: namq; hic primus iuuentiae & bonae indolis habitus est honos, omenq; futurae uirtutis & magni nominis aestimabatur. Germani uero in primis experimentis, framea & scuto adulescentes exornabant: illinc enim commendationem ineuntis adulescentiae auspicabantur. Cretensibus militaris stola, his & patera. Bithynis & Ponticis, focci & pallium. Argiuis pueris deferre clypeum, insigne munus & primum decus adulescentiae censebatur. Eam uero togam extremam induebant Romani, saepius rasam, nonnunquam penulam & uillosam: namq; erat Romana grauitate digna, quam propriam habuere, sicut Graeci pallium. Ideo qui Romani ciues esse desierant, aut ciuitatis iura amiserant, quicq; relegati, quibus quae aqua & igni interdictum foret, togam induere non poterant: hi enim toga dimissa, pallium sumebant, quod Graecum fuisse satis constat. Togam uero rasam phrygianam, primum Augusti temporibus usurpata, Plinius asseuerat: supra quam multi lacernas induere: saepe ludis festis in theatro, quae amphitheatrales dictae, & militares erant: aliae coccinae, Baeoticae uero albae. Quam togam plerumq; laxiorem, nonnulli breuiorem usurparunt. Legimus Catonem seniore praecurta toga & candida usum, & nunquam centum drachmis maiore sumptu: Caesarem laticlauo simbriato, laxiore cinctura: Augustum quaternis tunicis, togisq; nec restrictis, nec fulis, cum thora

Tribunorum & plebeiorum uestes.

Purpura plebeia.

Endromis.

Toga quae aetate sumebatur.

Toga uestis promiscua ad uerum sexum.

Bacchanalibus toga uirilis sumebatur.

Toga arcta.

Vela pro togis. Toga cum purpura.

Germani.

Cretenses, Bithyni, Pontici, Argiui, Pallium.

Toga rasa. Lacerna. Toga amphitheatrales. Coccinae, Baeoticae.

ce laneo femoralibusq; & tibialibus incessisse: Meconatem molliori ueste discinctum, quare Malacinus dicitur: Marcum Antonium, tunica ad coxam cincta, & uillosa chlamyde: & Sextum Pompeium Magni filium, post naualem uictoria, ceruleam semper desumpsisse: Hortensium, cultiore habitu & elaborato: Neronemq; nullam uestem bis induisse, saepiusq; in ornatu tragico cum cothurnis prodisse: & Caligulam cum deorum insignibus, aurea barba & fulmine, aut cum fuscina & caduceo, plerumq; Veneris habitu, aut gemmatum, manuleatum & cycladatum, semperq; triumphalia ornamenta gestasse: Vespasianumq; ueste & habitu neglecto, & uix à gregario milite differere: sicut de Alexandro Macedone proditum est, cultu habituq; paulum à priuato abhorrente fuisse: & Hierone Syracusano, qui regi uix decoro habitu incessit. Sic diuus Seuerus uili amiculo & exigua ueste adopertus, & à plebe uulgari nihil excellens. Et Tacitus simili cultu cum aequalibus: nam in toga qua priuatus urebatur, in imperio saepe uisus fuit. Contra, Heliogabalus nimis sumptuosa & magni census: is enim primus holoserica uestem induit, Galenus quoque cum chlamyde purpurea gemmatis sibilis, saepius tunica aurata prodijt. Fertur tamen Octauius Caesar liberis senatorum, in quibus esset uirtutis specimen, quo frequentius senatui assuescerent, sumpta uirili toga, laticlauum protinus dedisse. Togam uero praetextam, aediles, quaestores, & qui magistratus & honores gerunt, ueluti honoris ornamentum insigne induere soliti sunt, quae ex purpura fuisse traditur, nonnunquam bis tincta, quod acrius coloratur, dibapha dicta, quam Lentulus Spinter in aedilitate primus induisse fertur, cuius ualor denarius mille in libras taxabatur. Sed quod discriminis inter patritios & plebeios purpura faciebat, ut distinctum utriusq; ordinem notaret, hoc nimirum inter patritios & senatores laticlauus & tunica latiore purpura efficiebat: is enim laticlauus & latior tunica, insignia ordinis senatorij fuere, quae ordinem senatorium à patritio discernebat, quibus amplissimus ordo notabatur: quum reliquis patritijs, qui ad senatum admissi non erant, illis uti non liceret. Quauis post aliquot aetates, etiam equestri ordini laticlauum distinctum à senatorio tributum inueniamus, cuius usus postea à Caesaribus pro insigni decoro impetrari consueuit. In eo enim aureus clauus affigebatur, quem, quia frequens & promiscuus erat, Tacitus Caesar interdixit, auroq; clauaris uestibus uti prohibuit. Erat praeterea toga praetexta, consularis & praetoria, quam hi qui consulatum praeturam uel gerebant, ferre solitauerunt: quam etiam in coloniis & municipijs cuiusq; magistratui deferre ius erat. Ipsa enim & laticlauus inter antiquissima censentur urbis ornamenta: quippe à Tullo Hostilio, nonnulli à Balcaribus inuentas primum autumant, quae in omne aeuum postea mansere: sicut uestem papauerata, ueluti augustas atq; illustri & excelso honori debitas, accipiunt, praecipui cultus ornatusq; fuerunt: in quibus decus totius imperij, ingentisq; uirtutis specimen noscebatur. Etenim palmata uestis in pace, consulis: uictoria uero parta, triumphantis indumentum erat: quae quidem purpureae, auro intextae erant: & nisi triumphalibus uiris, atq; ex Capitolio & Palatio haud aliter dari solitae, eo quod essent Iouis tunicae perquam similes: tametsi aliqui annotarint. Quam scutulatam Galli primum intexerunt, sicut phrygiatam Phryges. Fertur tamen Gordianus tunicam & togam pictam primus ex Caesaribus, dum priuatus ageret, propriam induisse: neq; ex Capitolio (ut moris erat) publicam desumpsisse. Abolla autem externorum regum fertur, sicut Romanorum trabea: magni tamen splendoris, quae rarerent Romanos usos inuenimus: nam soli reges aut consules, trabeati incessere, tametsi militarem, nonnulli senatorium amictum, abollam fuisse dicant. Quam plerique philosophi desumpserunt, licet Graecos milites & philosophos palliatos, nonnunquam chlamydatos legamus. Primus enim Romulus trabea usus fuit, quae triplicis generis erat: Namque unum deus consecratum, sola purpura intexebatur: aliud regium ex purpura, immixto albo, quam reges consules uel induebant: tertia auguralis fuit, quae ex purpura fiebat & cocco: quo genere augures uti assuerant, dum auguria captant. Saepius tamen sub tegmine puniceo, alterno textu purpura distinguebatur:

Meconas Malacinus appellatur.

Holoserica uestis.

Praetexta quae induebatur, Dibapha.

Distinctio uestis inter patritios & senatores.

Toga praetexta, consularis & praetoria.

Uestis papauerata. Palmata uestis.

Uestes triumphales.

Abolla, Trabea.

Philosophorum uestis, Trabea triplicis generis.

Sagum.
Assyrii.
Medi.
Armeni.
Persæ.
Lydi.
Phœnicæ.
Syri.
Cilices.
Romani.
Taprobani.
Nabathæi.
Sexticula.
Vestes ex pro-
uincijs nomi-
nata.
Discrimē ue-
stis in mu-
lieribus.
Matronæ.

Meretrices.

Stola.

Noua nupta.
Cyclas.
Palla.
Ricinus.
Crocoton.
Syrma.

Virgines.

Vittarū duo
genera.
Strophium.

Ancillæ.

Fasciolarū crurales.

Pueri.
Calcei mulie-
bres.
Calceorum
species.

Mullei.

Crepidæ.
Soleæ.
Iphicratides.
Nymphides.
Arpides.

Necq̄ sum ignarus, Maurorum Numidarumq̄ regum amictū, esse purpureum sagum, quare luba rex sagulo usus purpureo dicitur. Assyriorum tunica partim purpurea fuit, partim alba. Medis autem, Persis, & Armenis regibus ac Lydis, amictus purpureus quæ drangulari figura, & cidaris, quanuis Persici reges triplici anaxyride & cultu duodecim milliū talentorū quādoq̄ usi sint. Phœnicib⁹ uero, Syris, & Cilicib⁹ regibus chlamys cū crepidibus: Romanis quoq̄ læna, quæ χλαῖνα dicta, regales cultus ornatusq̄ fuisse. Taprobana rex syrmatē uestitur, Cyrus stola modica, Nabathæorum reges sola purpura. Cleomenes sæpius breui tunica amictus apparuit. Antigonus & Aristippus agresti, & regi uix decoro habitu. Contra Demetrius non modo diademate, sed ueste ex auro & purpura conspicuus erat. Sexticula uero nō regia, sed imperatoria uestis fuisse traditur. Athenienses autem reges sæpe Creticum induebant: apud quos ex provincijs uestes nomina sumpserunt: nam præter tarentinidam fuit Sardonica, sicula, therea, phrygia & cassiaca militibus propria, ac deuturga, dipthera pastoritia & bysacena, ac aliæ multiplicis generis. Sed quod discriminis inter uiros senatorios & consules ac triumphales, purpura & palmata uestis faciebat, ut cæteris præstarent: idem discriminis cultus uestitusq̄ in mulierib⁹ fuit. etenim matronæ & spectatæ pudicitia mulieres, nisi nigro capillo, & longè late que fusa toga ad talos demissa, stola que & flammeo, ac uittis & reticulo, quo capita uelarent, utebantur: cum meretrices flauum capillum haberent, & togam subductiorē absq̄ flammeo & uitta: quam togam uirilē, quæ adulteri crimine damnatæ erant, dimissa stola, sumere cogebant: namq̄ meretrices prostabant cum toga & stolis pullis, quibus etiam ianthino & cocco uti inhibitum est. Fuit aliquando mulieribus uetitum, ne uersicolori ueste uterentur, lege Oppia, quod etiam à Nerone factum memorant, qui mulieribus amethystini & Tyrii usum interdixit. Quæ quidem stola plebeijs, quanuis honestis, non dabatur: siquidem patritiæ & grandes natu matres, illam honoris causa deferebant: erat enim ad imos pedes fluxa, quæ insita contexta ambibat. Rectam uero tunicam & puram togam, noua nupta induebat: quam etiam tyronibus, dum militiæ ascribuntur, tributam inuenimus. Cyclas quoq̄, palla & ricinus cum crotoco honestarum uestes fuisse uirginū & matronarum, licet citharædis quādoq̄ palla in usu fuit, quæ syrma dicta est, erat enim tragædorum. Cyclas uero rotunda, quæ Alexander Romanus imperator matronis regijs dedit, quæ plus sex uncis auri nō haberet cum reticulo, & pallium auro aspersum cum inauribus & monili baccato. Crocoton quoq̄ rotunda & fimbriata, sed tantum locupletibus concessa. Vittasq̄ & supparū ac togam prætextam, solæ uirgines deferebant, quæ nuptis non dabantur. Erant enim insignia pudoris & uerecundiæ, quibus mos erat, capillos aut humeris defluentes, aut reticulo collectos ferre: licet uittarum duo genera inueniamus: uirginalem unam, alteram nuptialem, qua nubentes uelabantur. Strophium uero pectoralem fasciam, uel capitis ornatum, nonnulli cingulum fuisse autumant, & soleas purpureas puellarum calceos. Sed tamen strophium, mirras & purpureas fasciolas, ancillarum fuisse amictus, multi testati sunt: idq̄ à Cicerone Clodio obiectum, quod in strophio, mitra & purpurea fasciola, se ancillam mentitus, sacra Bonæ deæ polluisset. Fasciolas uero crurales, crurum pedumq̄ uelamenta, æque uiris ac mulieribus communes aliqui uolunt, quæ sæpe purpureæ, nonnunquam conchylitæ erant. Fasciæ uero pectorales dabantur pueris, quæ uirides fuisse. Sicyonia & focci, calcei muliebres delicatioris cultus & amatorij. Erant enim ueteribus calcei specie uaria: nam & Gallicæ & soleæ & cothurni: tum mullei albi, hederacei, cerei, & linætei, calceorum species sunt: qui cum antea communes uiris æque ac mulieribus forent: sequuti Cæsares, inter quos Aurelianus, illos uiris ademere, & foeminarum calceis addidere, quas etiam ferunt compedes habuisse ex argento, cum ex auro uetarentur. Qui mullei, sicut ueteribus monumentis extat, olim fuisse calcei Albanorum regum, deinde patritiorum facti: demum patritijs adempti, & mulieribus traditi: sicut crepidas antea senatores, mox equites, demum milites habuere proprias. Soleas autem calceamenta dixere, quibus plantarum calces in fine teguntur, habentis iuncta, cæteris prope nudis. Apud Achæos autem calcei foeminarum, fuisse albi & tenues. Atheniensibus elaboratæ artis, iphicratides dicti. Græcis nymphides & arpides, multiplici futura, sicut Scythicæ,

Laconicæ, Persicæ, Amyclidæ & Alcibiadæ. Persæ enim calceo utuntur alto & duplo, ut magni appareant: Assyrii paruo, Aegyptij papyraceo, Babylonij soleis Thebanis similimo, Cretenses militari, Nabathæi sandalio. Indi ex arborum corticibus nonnulli soleas pedibus addebant. Phocion uero nudo pede incessit, & Cato Uticensis mira patientia, ita ut uix cruda hyeme, calcearent: quod de Socrate & Aristodemo legimus. Lycurgus quoq̄ pueris Spartæ pro calceamento, pedum nuditatem dedit, quod facilius ac cliuia ascenderent & decliua peragrarent. Empedocles ferreo calceo incedebat. Hispani è Sparto, Ligures Cantabrico, Galli agrestes perone. Demetrius uero Antigoni eduanitatis processit, ut aureo calceo calcearet. Augustus altiusculo usus fuit, ut procerior uideretur. Caligula socco muliebri, Diocletianus & Heliogabalus gemmato, Carinus gemmatis fibulis. Apud Aegyptios autem inuuptas puellas calceis uti non licet, ut euagandi licetia cohiberetur, quum nudo pede extra septa prodire nefas foret. Cupezia uero, non muliebres, sed tibicinū calcei erant. Palla uero picta cum amiculo purpureo. Apud Persas, stola medica cum armillis & torque. Aegyptijs, sacra Isidis uestis, reginarum amictus ornatusq̄ fuisse, quib⁹ insignijs uelut uerissimis notis, à uulgo secernebantur. Quam quidem pallam pueris puellisq̄ quādoq̄ traditā legimus. Apud Græcos uero, Arabes, Lydos, Phryges & Assyrios, longa stola, mitris & mitellis matronas & uiros ornari, traditum est: uirorum apud eosdem, frequens uestis, stola quadrata fuit. Thefalidis demissa chlamys erat omni tempore accommodatior. calantica autem, Romanis capitis fuit ornatus, non uestis. Lycurgus iuuenibus una tantum ueste, eaq̄ obsoleta, & nullo discrimine à cæteris uti toto anno permisit. Zeno quoq̄ nullum discrimen uestis esse inter ciues, sed eosdem amictus uiros ac mulieres ferre præcipiebat. Solon plus tribus uestibus quenquam uti, lege prohibuit. Apud reliquas uero gentes uestitus habitusq̄ dissimiles fuisse: nā Gallis nobilioribus tinctas gestare uestes, aut saga hirsuta uirgata: hyeme crassiora, æstate subtiliora longis uillis, & brachas longis femoralibus auro pictas, intonsas, & uarij coloris, quas anaxyrides Græci uocant: tum collo torques & monilia, frequens mos fuisse traditur. Quas quidem brachas, non apud Gallos modo, sed Medos & Scythas aliosq̄ barbaros in usu comperimus. Tum endromides & cuculli frigoribus apti, Gallorum propria commenta sunt. Apud Vectones & Cantabros, mulieres monilia ferrea collo circumdare, & à fronte protensum umbraculum, quod attrahant, quum uelint, & retrahant. Alias protentas comas in altum erigere, illasq̄ baculo obuoluere: nonnullas sinciput expilare, magni decoris putabatur. Gnidanorum uxoribus, qui iuxta Lotophagos sunt, multi æstimabatur fimbrias pelliceas ferre plurimas, quas munera adulteri sumebant, illasq̄ præcipuæ dignationis erat, quæ pluribus fimbrijs muniretur. Sicut Curetib⁹, qui Aetoliam incolunt, longas stolas puellares induere. Et Andrimachidarum uxoribus utroq̄ crure aneam armillam innectere. Arabibus Nabathæisq̄, tunicas cum subligaculis ferre. Indorum fuit ornatus in ueste candida, & carbasis miræ tenuitatis auro purpureaq̄ distinctis: Medorum oculis pictis incedere, colorato capillo, coma protensa, circa collum monili, & armillis circa manus, capite uelato, ueste pellucida & fluida. Contra uero Persarum: nam crassiore utebantur, laxa & fluxa cinctura, nonnunquam stola Semiramidis. Quare Alexander Macedo utrorumq̄ inspecto habitu, Persicam induit uestem, Medorum admittere recusauit. Sic Gratianus Cæsar, deuictis Germanis, Romanum neglexit cultum, amictu Alano atq̄ equo pariter usus, Assyriorum mos erat duplici amiculo uestiri, altero lineo ad pedes demisso, altero laneo quod superinduebant. Maurusius crassam uestem, aut laceram quam induebant, pro tempore uariare utebatur. Persæ amictum habent æstate purpureum, hyeme uarium. Troglodytæ serpentum & piscium coria. Massagetæ ex arborum corticibus amictus intexebant, Scythicis fere similes. Mardorum genti proprium fuit, crassiore uestem & non ultra genua induere, pro que capitis ornatu fundam fronti annexere. Indi quoque dissimiles habitus corporis mira specie uariarunt. Nanque alij nudi agunt, nonnulli piscium, ferarum aut auium pellibus amicti sunt, plerique lino, multi lana uestiuntur: alij in cultu corporis ita accurati, ut faciem coloribus pingant, cæcidam uestem induant, aurum gestent, lapillis ornentur, Mauri leonum, pardorum & ursorum

Nabathæi.
Indi.
Nudo pede q̄
incedebant.

Hispani.
Ligures.
Antigonus,
Galli.
Imperatorū
puellæ inu-
ptæ apud Aē-
gyptios.
Cupezia.
Persæ.
Reginarum
amict⁹ apud
Aegyptios.
Mitra.
Mirella.
Thefalida.
Calantica.
Vna tantum
ueste qui ue-
bantur.

Galli nobilior-
ores.

Anaxyrides,
Bracha.

Endromis,
Cuculli.
Vectones.
Monilia fer-
rea.
Gnidani.

Curetes,
Andrimachi-
des.
Arabes.
Indi.
Nabathæi,
Medi,
Persæ.

Assyrii.

Maurusii.
Persæ.
Massagetæ.

Mardi.

Indi.

Scythæ tergoribus, alij serpentum & piscium corijs uelantur. Scythiæ magna pars terгоре uul-
 pium & murium operi incedunt, sicut Geloni hostium cutibus. Britanni reliqua nu-
 di, uentrem & ceruicem ferro cingunt. Hispani primum breue sagulum, mox stolas &
 togas Romano more acceperunt, quare stolati dicti & togati. Gymnesiarum incolæ iun-
 ceo ornantur amictu, Belgæ hirsuto sagulo, Germani sago cum fibula: aut si desit fibu-
 la, spina conferta: locupletes uero, stricta ueste singulos artus exprimente. Quin etiam
 apud ueteres sapientiæ professores, diuersi cultus corporis ornatusque fuere. Namque Dio-
 genes corpore seminudo fuit, ueste humili & fordida: qui quum Rhodios ueste conspie-
 cuos cerneret, illos duxit nimium insolentes: tursus quum Lacedæmonijs in ueste lore
 & inhonesta, occurrisset, etiam hos insolentes nuncupauit. Pythagoras alba amictus ueste
 ste, neque ex mortuo animali quippiam ferens, auream coronam gestabat, nonnunquam
 purpuratus. Crates manticam & sordidum palliolum. Aristippus Socraticus Milesi-
 siam chlamydem, aliquando amictum uiliorem induebat, cætera nudus. Aristoteles ue-
 ro decorus habitu, & nitido uestitu fuit, tonsa coma, digitis redimitis auro. Hippias cul-
 tu uisendus suis manibus elaborato, sicut Apollonius Tyaneus linteis, & Gorgias pura
 pura conspicuus erat. Heracles molliori ueste, Zeno tenui pallio, Empedocles Agrigen-
 tinus præter purpuram, etiam calceamentis æreis incedebat. Demosthenes molli tuni-
 ca & nimis accurata, Aristides trita lacerna, Socrates uilissima stola, Xenophon cum tho-
 race & clypeo. Fuitque Homeri opatio, antiquissimos Græcorum, pelles leonum pardos-
 rumque, ouium & caprarum, ac luporum à principio induisse. Postea impotentia mulie-
 bri eo uelania processum fuit, ut maximos induta cultus, purpuraque & auro, ac gemmis
 redimitæ procederent: armillas auroque in digitis aureos, colloque monilia, & catenas
 circa latera margaritis interta, in auribus uero uniones & cylindros ad ostentationem
 luxus, Romanæ mulieres ferrent: ipsasque auro fulgentes iuncto uehiculo & carpentis,
 feitis profectis que diebus per urbem, perque oppida uehi proditum sit. Quod non modo
 Romanis, sed & sociorum Latini nominis uxoribus decoris causa tributum ferunt: qui-
 bus quidem uehicularum nisi castæ & spectatæ probitatis fuissent, alijs uti non decebat, à qui-
 bus uiri una sedentes, descendere minime cogi poterat, quasi in tuto essent præsidio, pri-
 uilegio uxoribus. Quare Domitianus Cæsar nouo statuit edicto, ut probrois scæminis le-
 gicæ usus adimeretur. Fuitque apud Athenienses seruatum, ut Atticæ scæminæ Doridam
 uestem, quam prius induebant, similitam Corinthiæ, ne fibulis necesterentur, in lineam
 commutarent: & à Syracusanis lege sancitum, ne uiri aut mulieres maiori sumptu or-
 narentur, nisi prius se constupratos, & omni nequitia impudicas decerent. Quod prope
 cum Ephesijs compar fuit, qui quum uirgines inquinatissimi essent, neminem frugi uiuere
 passi sunt: Hermodorumque, quod uir probatissimus esset, urbe exegere, qui Romæ postea
 leges decem uirales interpretatus, staua in comitio à populo donatus fuit. Hæc quoque
 que inter cætera notatum est, consules paludatos, nonnunquam trabecatos, paludatis li-
 gatoribus ad bella ducere solitos: namque erat paludamentum uestis imperatorum, qua sum-
 mi duces persæpe utebantur: ornatus tamen militaris, quam chlamydem appellant.
 Militesque sagatos militiæ domique incedere consueuerunt: saga enim, chlamys & lacerna, mi-
 litum uestes fuere, adde etiam lænam, quam supremam induebant, licet subsequenter tem-
 poribus Antoninus Philosophus Augustus, milites sub se stipendiarios, togatos esse ius-
 serit, nec unquam sagatos incedere passus sit. Mansitque diu Romæ constitutum, ut serui
 ingenuorum ueste non uterentur: quippe qui nec colobias, nec calceos habebant, quæ li-
 beris dabant. Crepidis quoque aut mulleis uti seruos aut plebeios, erat lege uetitum. Sy-
 racusani uero, ut discrimen ingenuæ & seruilis personæ notare, seruis equi characterem
 inuenerunt: Sami quoque captiuos Athenienses, noctuæ figura: Athenienses uero Samios
 bello captos, Sameæ nauis signo deformauerunt: nonnunquam seruis literas inuenerunt, qui li-
 terari dicti. Apud Lacedæmonios quoque ingenui alebant comam: namque oēs comati erant,
 cum seruos crines habere non deceret. Idem in omni fere Græcia, ubi seruis nutrire comam ne-
 fas erat, quæ etiam ab ingenuis distinguebant tunica: namque amphimachalos liberis, hetero-
 machalos seruitijs dabat. Apud Romanos uero ab urbe condita ad annum CCCCLIII.
 iuuenes pariter ac senes inuolos fuisse liquet, sed postquam Publius Ticius e Sicilia

Scythæ.
Geloni.
Britanni.
Hispani.
Gymnesiæ.
Belgæ.
Germani.

Philosopho-
rum uestes.

Corona au-
rea Pythago-
ræ.

Antiquorum
uestis ex a-
malium pelli-
bus.
Cultus Ro-
manorum.

Legicæ mu-
lierum.

Viri uxoris
nomine pro-
uulgum
Athenienses

Syracusani,

Ephesi-
Hermodorus

Paludamen-
tum.
Chlamys.
Saga.
Lacerna.
Læna.

Seruatorum ab
ingenuis dis-
tinctio.
Notæ fronti
inuitæ seruis
& captiuis.
Literari ser-
ui.

Comam qui
uiri habent.
Amphima-
chalos.
Heteroma-
chalos.

tonsores adduxit Romam, inde ut iuuenes rasarentur, barbam, capillumque tonderent, ad
 annum quadragesimum institutum mansit: post eum uero non licebat. Primus enim qui
 barba quotidie rasaret, Africanus traditur: deinde Augustus, quod seruis uisitoribus
 erat inuitum, qui intonsa barba & capillo hirsuto fuere. Fuitque animaduertitum, ante Fla-
 dianum Cæsarem imperatores barbam sæpe rasauisse. Ipse enim ex Cæsaris primus,
 promissa barba incesit & capillo. Commodus imperator cum ualli tonsori crederet,
 sicut Alexander Pheræus & Dionysius, sibi ipse candente carbone iuglandium putami-
 nibus barbam adurebat, qui etiam fucato capillo cum ramentis aureis incensit. Quod de
 Lucio Vero & Galieno imperatoribus traditum est, qui auri scobem crinibus asperse-
 re. Arabes, Abantes & Mysii, ne in conspectu belli hostibus præda forent, crinibus asperse-
 pillum rasarunt, qui etiam puellarem capillum in rotundum tondebant, anteriorem ca-
 radentes. Ferunt Curetas & Actolos pariter, quum à fronte essent capillati, tempora sub-
 ab hostibus raperentur, frontem abrasisse, & ab occipite cæsariæ nutrire. Quod de Alex-
 andro Macedone proditum est, qui barbam militibus radi iussit, ne hostili prædæ an-
 sam daret. Ferunt quoque Machlyes natua consuetudine occiput crinitum gestare: sicut
 Aufes anteriorem capitis partem. Contra Lycurgus Spartanos milites promisso capil-
 lo & comatos esse uoluit, licet more Laconico barbam ad cutem rasaret: illos propterea
 aut uenustiores, aut uisu terribiliores esse arbitrat: apud eos enim populares à cæsariæ no-
 scitabantur. Quod Mauris & Britannis in more fuit, ut cincinnis ornati essent rutilis co-
 mis, & tam composito capillo, ut in incessu uix se contingi paterent, omni corporis par-
 te abra, præter caput & labrum. Lycii comam tantifecerunt, ut ne crines tonderent,
 iera pœnæ nomine Mausolo regi Carie soluere non dubitarent. Argiui cum antea crinis
 ti essent, uicti à Lacedæmonijs, amissis Tyrhjs, deplorandæ calamitatis causa, capillos to-
 tonderunt, uouentes se non resumpturos, nisi Tyrias recepissent: sicut Sybari à Croto-
 niatis direpta, uniuersi Milesii capita deraserunt, & ingentem luctum ediderunt. Ma-
 xies uero dextram capitis partem comatam gerunt, sinistram radunt. Lusitani autem co-
 mas tondere nefas ducunt, itaque illas diffundunt ut foeminae. Idem & Galli comati, qui-
 bus plurimus capillus erat, æque maribus & foeminis inde nomine imposito. Indi capil-
 lum pectus sæpius quam tondent, barba semper intonsa. Agathyrsi cerulo fucantur ca-
 pillo. Arabes quoque intonsi fuere, barba solum abra. Autores habeo, Scythas & Par-
 thos, quo maiorem terrorem incutiât, quoque subita & improuisa formidine hostes ma-
 gis afficiant, hirsutis crinibus fuisse. Idem apud Germanos Catosque, quibus ruffus
 erat crinis coactus in nodum, qui etiam duxere nefas barbam capillumque tondere, aut
 alio cultu esse, nisi hostis caput ex acie retulissent. Quauis tradatur Parthorum esse, ca-
 pillum effundere, Germanorum iungere, Scytharum spargere. Aegyptijs uero flaua co-
 ma despectui erat, & lege cautum, ne quis eam ferret, quod ea Typhonus fuisse dicebat,
 sicut Agrigentini ceruleum colorem interdixerunt, quod eo Phalaridis satellites usi sunt.
 Apud Sueuos usurpatum est, horrentem capillum ligare in summo, ut hostibus terrore
 sint, uel retro flectere. Dacæ cum caput radant totum, in summo uertice circum cresces-
 re sinunt. Contra Riphæi: nam mulieres pariter & uiri detonso sunt uertice, & capillo
 deraso, adeo ut glabri uideantur: sicut Myconij omnes caluitio laborant, æque ut in
 Cauno omnes lienosi. Non sic in Aegypto, ubi raro caluitiu fuit. Produunt autores, Athe-
 niensium uetustissimos capillis colligendis cicadas aureas annectere, ut eo argumento au-
 tochthones hoc est, primos & sine origine se præbent. Caius uero Cæsar, comatos tanto
 despectui habuit, ut quoties occurrerent, occipitio raso deturparet. Capillum uero
 aut barbam inficere coloribus, imbellis fuisse & eneruati, exempla sunt. In primis Phi-
 lippi Macedonis, qui quum ex amicis Antipatri arbitrum delegisset, quem aduertisset
 barbam & capillum inficere, protinus gradu deiecit, & iudicare ueruit, uelut mendacem.
 Quod compar fuit cum eo qui Spartæ cõcionabatur, quem quum Archidamus rex fu-
 cato capillo uidisset, profari ueruit, & in medio affatu exigi iussit. Cui non inconuenit,
 quod de Gorgia Leontino proditum est, qui cum in Olympijs de communi Græcorum
 concordia insigniter peroraret, Melanthus eum ludibrio habuit, quod de totius Græ-
 ciæ concordia agitaret, qui se, uxorem, & ancillam concordem habere nefecit: quæ ob ze-

Rasata bar-
ba quando
quædo intru-
ducta.

Ramenta au-
rea in capil-
lis.

Qui caput tẽ-
debant.

Comæ cura
apud quos.

Flaua coma
apud Argy-
rios conuen-
tia.

Riphæi-
Myconij.

Atheniensi-
cicada in co-
mis.

Barba aut ca-
pillum inficere
imbellis.

Capillorum lu-
xus.

Synthesi.

Lacernæ albæ
quædo sume-
bantur.
In ueste pulla
in die inter-
fere non licebat.

In calamita-
te publica lu-
xus iudicia.

Apud Tapy-
ras, Basti-
nos & Ieros
durimen or-
dinum.
Parthi,
Persæ.

Indi,
Thraci,
Britanni,
Gelsoni,
Agathyrsi.
Aurum in au-
ribus.
Germanorum
uestes.
Sueuorum.
Libyci.
Aegyptii.

Circumpadano-
rum luxus ob
Phætonis ca-
sum.

lorypnam irata, quotidie dissidium peteret. In quo fuit experimentis cognitum, quod hi-
quæ Sybari biberent, sicarentur capilli nigri; qui uero è Crathi, flauis & fluxi, sicut de
Clitumno proditur in Meuania. Legimus tamen Hannibalem ducentem in Italiam, cri-
nibus sæpe mutatis, se à Gallorum perfidia uindicasse; & Pyrrhum coma coloribus su-
cata incesisse, Romanasq; matronas rutilare capillos conuuisse. Mansitq; Romæ obser-
uatum, in Saturnalibus, synthesibus uel, quibus diebus dimissa toga, synthesim sume-
bant, quanuis Nero Cæsar: extra dies Saturnalicios, synthesim inducit discinctus & dis-
calceatus. Diebus autem natalitibus, quibus natalem quisq; suum annuū celebrabat, & ca-
lendis Ianuariis, nonnunq; ludis Romanis, albas lacernas prætextasq; indutos incedere, &
ludos spectare, nam in ueste pulla ludis interesse Augustus inhiuit, ne uel quis pulla-
torum media caueca federet, edito cauit. In ludis uero funebribus penulati spectatores
erant: penulas enim tunc populus sumebat, cum in cæteris togati conuenirent, nisi in
gladiatorio mutere, ad quod frequenter penulati conuenere, quod Commodus impera-
tor seruari iussit. Ferunt primos Lacedæmonios, ne populus in ludis algeret, penulas
sumpsisse. Antoninus uero Bassianus nouo uestis genere populum donauit, quare Ca-
racallæ nomen tulit. Augusti uero tempore, toga rasa & phrygiana dari cœpta. Illud
etiam admonendū existimo, quoties insigni calamitate uel clade, aut alijs belli casib; po-
pulus affectus esset, in magna conseruatione iustitiam iudici, claudi ararium & taber-
nas, ac iudicia tolli solere. Et quod p magnas calamitates fiebat in mœstitia publica, Ro-
manos dimissis togis, positisque laci clauis & aureis annulis, saga somere, uelut in luctu &
summa sollicitudine se esse denotarēt. Si tamen cōsulares uiri forent, licet ob calamitatē
populus in sagis esset, ipsi tamen in togis erant, ne deformi tetroq; habitu tantam digni-
tatē scelerent. Sed nec saga, donec lætior fortuna, aut illustri uictoria clades emendata
foret, dimittebat. Quæ uictoria potit, uel quæ fuis fugatisq; hostibus, sceddissimū bellū
finitū foret, exuto iustitio, in cōmunis signū lætitiæ, populus uniuersus prætextas: reliqui
uero, magistratus insignia & ornamēta sua, ac pristinū ornarū cultumq; sumebāt. Illud
quoq; discriminē ordinū personarūq; est notatū dignū, quod apud Tapyras, Bastitanos &
Iberos, incultasq; nationes circa Hyrcaniā seruari meminimus, ut uiri atras uestes indu-
ant, crinesq; lōgiore gerat: fœminæ uero albis tunicis, ac breuibus tōsisq; comis incede-
re cogantur. Apud Parthos aut Persasq; equo uehi, uel pedes ire, nobilitatē à uulgo di-
stinguebat: nullus cū honeste genitus, pedibus incedebat: quod cōpar ferē cum Roma-
nis fuit, quibus plebeis pedibus incedūt, matronæ nobiles lecticis uectabant: eisdemq;
Parthis qui principem locū habent, anaxyridem triplā induunt, & manicatā tunicam;
plebs uero erat in tunicis sine manicis. Apud Indos byssum induere, nisi nobilis, nemo
poterat. Thracibus punctos esse in facie, nobiliores demōstrauit: nō punctos, ignobiles
& obscuros. Idem Britannis, Gelsonis & Agathyrsis, apud quos qui ceruleo pingūtur,
honoribus præstant: minus aut pingi, humilitatis signū erat. Indis quoq; Atheniensibus
& Persis, in auribus ferre aurū, nobilitatē designauit. Ex Germanis uiri clari illustresq;
stricta nec fluitante utuntur ueste: cæteri, sagis cum fibula. Apud Sueuos ingenui obli-
quant crinem, & nodo substringunt, quū serui fluxa coma & crinibus incedāt. In Libya
primores sagis uelantur, uulgus uero bestiarum pellibus amicti sunt. In Aegypto uiri
binis utuntur uestibus, fœminæ singulis; uniuersis nisi lineas ferre uestes non licebat.
Neq; referre alienum fuerit, quod circumpadanis populis usuuenisse tradunt, ut lugu-
bres uestes longo tempore induerent, intestino mœrore affecti propter Phætonis ca-
sum, quod de cælo præcipitatus, fulmine ictus, & in Eridanum deiectus foret. Sicut in
Daunia Aristoteles refert, mares & fœminas lugubria uestire, quod post Troiæ euersio-
nem, quum illuc delati sedes occupassent, ut orbatos se patria & fortunis indicarent, in
posterum candidis abstinuisse, & pullas uestes desumpsisse.

Qui numerus augurū, quæue potestas aut ius quondam fuerit, & quomodo auguria captarentur.
Caput XIX.

Questioni diu res fuit, qui numerus augurū olim apud Romanos fuerit, quod
sacerdotium magnæ religionis fuisse constat. Et tamen si à principio, ut in tri-
bus centurijs, Ramnensi, Titieni & Luceri, singuli essent augures, constitua-

tum foret, quorum numerum imparem esse decere arbitrati sunt: tamen sequitis tem-
poribus, quin ad quatuor, mox quinque numerum aucti fuerint, nulla controuersia est:
donec, ut nō ultra nouem collegium excederet, senatusconsulto cautum fuit. Idq; ante
primum Punicum bellū, quo tempore Sora & Alba coloniæ deductæ fuere. Demum
à Sylla dictatore collegium propagatum ferunt, ut ultra nouem, quindecim crearen-
tur, ita ut quatuor & uiginti essent. Hi ergo uelut interpretes internuncijq; deorū, tantæ
dignationis habiti sunt, ut eum qui aruspiciam fecerat, in senatum adscribi, & inter pa-
tres legi, fas esse duceretur. Regib; quoq; sicut iura dare & sapere, ita diuinare, regium
munus erat. Itaq; à primo ortu urbis, hīdem reges & augures erant, qui futura prædice-
rent, & iura darēt. Deniq; Romulus hoc sacerdotio præditus, optimus augur fuisse tra-
ditur. Proditumq; est, Romæ optimatum filios sex, Hetruriæ populis, ut augurandi ar-
tem ediscerent, ex decreto senatus in disciplinam tradi solitos, ut Romæ augurandi sci-
entia & ars innotesceret. Quæ quidem incredibilis & penè diuina Fesulis pollebat, ubi
domiciliū augurum esse ferebatur, quod & ueteri lege sancitū erat in hæc uerba: Pro-
digia & portēta ad Hetruscōs aruspices, si senatus iusserit, deferunt. Hetruriæq; prin-
cipes disciplinam discunt: quibus diuis decreuerint, procurant: hīdē fulgura & osten-
ta pianto, auspicia seruanto, auguri parēt. & infra. Singulis quoq; tribubus olim singu-
li augures præficiēbant, qui sacris cæremonijs prædictionibusq; deorum præessent, pu-
blica priuacq; auspicia curarēt, sicut à Romulo constitutum fuit. Postea uero comitū cu-
riatis, quæ pontificis maximi dicuntur, non à populo uniuerso, sed à minore parte & se-
lectis, quibus sacerdotia mandare curæ erat, de concilij sentētia eligebantur: namq; ipsi
nominabant, quos dignissimos iudicarūt. Nonnunq; si quis augur decessisset, à duobus
unus nominari, & à toto deinde collegio expeti & cooptari poterat. Qui postq; ad sacer-
dotium admissi fuerāt, mox inaugurati, ut mos erat, captatisq; augurijs in collegiū ad-
mittebantur. Et tamen si præsentibus admitterentur soli, sæpius tamen absentium habitam
rationē comperimus, quod lege Iulia cauebatur. Cumq; sacerdotia semel collata, ob plu-
rimas causas adimi solerent, solus auguratus perpetuus fuit: ideo semel collatus, quoad
uita suppetit, etiam magnis intercedentib; causis, uiuenti non adimitur. Quare Fabius
Maximus proditur duobus & sexaginta annis summa cum laude auguratum gessisse ad
ultimam senectam. Si quis tamen augur hulcus patere, licet in sacerdotio foret, augu-
randi tamē ius nō habebat. Ex hulceratis quoq; auib; auguria captari non licere, (si qui-
dem morbosæ aues auspicia nulla faciunt) sæpe relatum est. In augurum enim collegio
illud precipuē seruuatur, ut sicut quisq; ætate præcedit, ita maxime primatū teneat: quip-
pe inter augures maiores natu, etiam his qui cum imperio sunt, præferri solēt. Horum
ergo proprium fuit, ex auib; uaticinia obseruare, signaq; rerum futurarū, & à dñs mo-
nita contemplari: si opportunè euolassent, aut sedes idoneas accepissent, obnunciare: de
prodigijs, somnijs, augurijs atq; oraculis, portentis, extisq; responsa dare. Tum obserua-
tiones auspiciorum, procuraciones expiationesq; uatum libros, portentorum explana-
tiones & monita deorum edicere, si quid ingruente fato casurū foret, & quod saluis au-
spicijs fieret. Quod ue augurium lætum, quod ue piacularē esset, quod minas cælestes,
ingruentesq; calamitates, aut fatale exitium afferret, præmonere & uaticinari, quæ lege
augurali latius decreta & pscripta sunt, cuius uerba adscripsi: Interpretes Iouis optimi
maximi publici augures, signis & auspicijs postea uidento, disciplinam tenent, sacer-
dotesq; uincta, iurgeta & salicta publica auguranto, quicq; agent rem duelli, quicq; popu-
lare auspiciū præmonent, olliq; obtemperanto, diuorumq; iras prouidento, hisq; pa-
rēt, cæliq; fulgura regionibus ratis denotanto, urbemq; & templa & agros, liberata &
effata habēt: quæq; augures iniusta, nefasta, uitiosa, dira dixerint, irrita infestacq; sunt:
quicq; non paruerit, capitale esto. & infra. Ipsiq; augurijs auspicijsq; captadis interesse de-
bēt, eaq; notare, ac inspicere & referre, & an egregie esset litatū, declarare: quibusq; hos-
tibus, & quibus sacris ac supplicationibus, & quæ ad puluina, tetra prodigia procura-
rentur aut expiantur, enunciare. Sed tamen soli auguri sine collegio auspicia interpre-
tari nō licuit: totum enim collegium censere, & sententiam ferre decebat, si quid exquisi-
tius interpretari uellent, si durior forte casus ambigua foret interpretationis, qui in du-

Augurū nu-
merus impar.
Augures qua-
tuor.
Quinq;
Nouem.

Viginti qua-
tuor.
Augurum di-
gnitas.

Reges & au-
gures hīdem.
Romulus au-
gur.
Ro. sex opti-
matum filij
Hetruscis tra-
diti.

Augurum do-
miciliū Fe-
sulis.
Singulis tri-
bubus singu-
li augures præ-
fecti.
Augurum
creatio.

Auguratus
munus nō ad-
mittebatur.

Augur q; hul-
cus haberet.
Aues ex hul-
cerata.
Ætatis ratio
in augurum
collegio.
Augurum
munus.

Lex augura-
lis.

Non augur
unus, sed to-
tum collegiū
auspicia in-
terpretaba-
tur.

bium controuersiam que ueniret: ad quos etiam de singulis prodigijs & portentis, quæ eorum prædictio foret, & an scædo uel felici exitu euentura essent, omnes tanquam ad adytem aliquem consultum ibant. Tum si qui magistratus uitio creati forent, eorum responsio uel admittebantur, uel magistratu abire cogebantur: itaque dictatores, cõsules, prætores, & reliqui magistratus uitio creati, ne quid diuini obstaret, ex responso aruspicium, magistratu abire sæpe coacti sunt. Poterantq; augures propter tetra prodigia, aut si quid officeret, comitia creandis magistratibus uel impedire, uel uitare. Quotiesq; ex arce augurium petebant, lituum sine nodo, hoc est, baculum à summo inflexum, in parte qua robustior est, quod insigne augurale fuit, tenebant: quo cæli regiones & certa spatia, quibus uidenda ad se pertinere uolebant, quæ templa dicta sunt, præfinirent, & certa finitione signarent, ut quod dextrum, quod uel sinistrum esset, oculis & animo metiri possent: nam manu cæli spatia notare, saluis auspicijs, non licebat. Quo quidem lituo augur prospectu in urbem atq; agros captato, regiones ab oriente ad occasum terminabat, limite decumano, & cardine ex transuerso, signo metato, quod oculi ferrent quam longissimè. Qui quidem lituus etiam regium fuit insigne, in quo potestas dirimendarum litium esse noscebatur. Proditumq; memoriæ est, Romuli lituū ambas cuspides ab imo & à summo inflexas habuisse, præter formam lituū auguralis. Ex notatis uero regionibus, prima antica, posterior postica, tum dextra & sinistra dictæ. Quauis Hetrusci uates cælestium prodigiorum periti, cælum in duodecim partes diuiserint, anticamq; ad occidentum, quoniam omnis illuc inclinatus motus; & posticam ad orientem; dextras ad septentrionem, sinistras uero ad meridiem proclinare uoluerunt. Sedebat enim augur uelato capite, & duplici toga augurali, quæ lana dicta est, uel trabea amictus ex purpura & cocco, cum captabat auspicia, & lituo cæli regiones notabat. ipseq; cæla uictima obseruatis notatisq; signis, longum carmen præfatus, preces effundebat: quas si forte non rite didicisset, ne quid præpostere diceretur, aliquo præeunte, emittebat. Græcis uero augur non trabea amictus, sed toga candida uelatus, poscit auguria. Macedonibus quoq; uates in amictu candido auream gerens coronam, captat auguria & uaticinatur. Post effusas uero preces, oculis in cælum fixis, sedere conuenit, momentis omnibus paratum intentumq; toto animo affixum, factu ubiq; silentio, ne quid uideretur audiretur uel, quod auspiciū dirimeret, quoad de cælo seruasset, captataq; auguria & signa missa forent, quibus missis, ex auib⁹ quæ oscines, quæ præpetes uel inferæ, & an tacitæ uel strepentes ad uolarent, & si dextra uel sinistra, quæ uel admissiuæ essent, & quæ arcuæ, quæ uel cliuæ, aut inebær, quæ uetaræt. Tum si motus pronus uel obliquus, supinus an rectus, aut in latera referrebat: conueniebatq; ex tempore augurem adire & auguriū firmari: namq; unū uel diuise auspiciū, non erat satis. Adnotatumq; exemplis est, non ubiq; & passim auguri capere auspicia licere, quia nisi in præscriptis destinatisq; locis, quibus Telqua nomē, aut in arce, uel ad ueteres curias, augures; pontifices uero, nisi in postmuriō, auspicia captare fas erat. Sed sciendum, non omnibus auguribus, sed solo magistro augurum de cælo auspiciari licuisse: qui huic muneri præfectus, magister à collegio eligebatur. Obseruatumq; ut si extra urbem, aut in pomærio, uel domo conducta, seu quouis tabernaculo, quod cõperat, augur aspiceretur, & inter augurandum nondum firmis signis, urbē aut pomærium inauspicato transgressus foret, ut rite caperentur auspicia, primum omitti tabernaculum, & alterum sumi necesse fore: denuoq; auspiciari oportere, ex quo nouus auspiciorum instauratur aspectus. Et cum certa dies auspicijs dicata esset, post mediam noctem ad mediam futuram diem auspiciari licere. Septima autem aut sexta diei hora, non decebat: namq; incipiente aut crescēte die, non aut desinēte, iusta auspicia fuere. Post Sextilem quoq; mensē, quo tēpore aues, aut imbecillæ, aut morbosæ sunt, uel pulli carū imperfecti, auspiciari non licuit: eo em̄ tempore à pontifice maximo de cælo seruare uetabatur. In quo id fuit constitutum, ut nō modo morbosis auib⁹, sed cuiuscunq; funeri augur aduocare manus, & feralia atrectare uetaretur. Si aut post augurium susceptum, ad aquā uenire cōtingeret, ne eius interuentu auguriū frustrare, quod aquæ intercessu interrumpi certū est, suis precibus aquā haurire, & uictima pmittere oportebat. Poteratq; idē & pōtifex & augur esse, duob⁹q; simul sacerdotijs pponi, cui etiā lictor præibat, sic

Augurium ex arce petere. Lituus auguris. Templum.

Lituus regium insigne.

Regiones in celo ab auguribus notatæ.

Vestis auguris & caromix in auguris captandis. uide item ca. xii. Græci. Macedones.

Loca in quibus auguria obseruabantur.

Magistri augurum munus Notandum.

Auspicij tempora.

Augur feralia non atrectabat. Post augurium obseruata. Pontifex & augur simul.

ut pōtifex maximo. Et tamen post susceptos honores, auguratus cõferri solet, tñ Faustus Maximus admodum adolescens, priusquam ullum gereret magistratum, auguratum gessisse dicitur. Quotiesq; pro diuersis captarentur, illius præualere auspicia, qui in summo esset magistratu, certum est: ideo consulis auspicia, si cum prætoris cõfundantur, præponi haud dubium esse. Fuitq; exemplis cognitū, apud augures optimis auspicijs ea geri, quæ pro reip. salute susciperentur: quæ contra, inauspicata esse & monstrifica. Illud quoq; dixisse non ab re fuerit, occentu soricis dirimi auspicia, sicut aquæ interuentu irrita fiunt: utq; luminaria domus auguralis semper aperta sint, nulloq; operculo claudant: Quodq; quum auspicia captant, cælo non turbido, nec procelloso aut pluuio, sed aura silenti & placida, ubi omnia pura & trāquilla sunt, aspiciantur, ne uenti status aut tēpestas auiū gressus à suo cursu diuertat. Estq; obseruari, ut minora auspicia, semper maioribus cedat, licet priora sint. Si quidē cornicis aut columbarum auspicia, aquila superueniente, irrita fiunt: aquilæ uero augurium, fulmine adueniente, nullum est.

Qui essent equi funales in Tranquillo, contra nonnullorum interpretationem probabilis opinio.

Caput XX.

ANceps quaestio fuit apud grammaticos, ambiguo sensu in utranq; partem agitata, qui essent equi funales, qui in solenni triumpho apparatu, iuxta triumphantis currum incedebat. Nuper in cœtu patritiorum, in controuersiam certamenq; uenit, quonam modo accipi conueniat, quod est in Tranquillo dictum, Tiberium Aetico triumpho Augusti currum fuisse comitatum, sinisteriore funali equo, quæ Germanicus dexteriore ueheretur: qui essent funales equi, quærebatur. Cumq; uaria & ferè populari opinione ferrentur, nobisq; quum minime probaretur, uisum tandem est, funales dici equos, qui funibus alligati, currum triumphantis traherent: quibus præeuntibus, summi imperatores uectabatur triūphi die, in quib⁹ ingenui pueri sedere ueteri more solebant. Prætextatos enim filios in equis triumphantium uehi, & Cicero meminit, & multi prodidere. Quare Paulus Aemilius, uicta Macedonia, filios duos impuberes: & Germanicus currum quinq; liberis onustum, in triumpho duxit. M. quoq; Antoninus Philosoph⁹, & Verus, triumpho die mille puellas uirgines in equis triumphalibus uexere. Vel quod in his insiderent, qui funalia præferrebat & faces, propterea funales dictos uetere autoritate probari: nam per uulgatum ferè est, faces & lumina tam in apparatu triumpho, q̄ iuxta triumphatē deferri solere. Diuus enim Cæsar ad lumina quadringenta in Capitolium triumphans ascendit, elephantis lychnos dextra sinistraq; gestantibus. Quod eo constitutum ferunt, tum ut spectatior triumpho apparatus & conspectior foret, tum ut lumina, si forte tenebris obortis, pompæ triūphali non sufficeret dies, ad arcendas tenebras præsto forent: ipseq; triumphans, luminibus circa adhibitis, cõspectior fieret. Propterea haud ab re uisum, sicut in Cæsaris triūpho elephantos lychnos gestasse legimus, compari modo funalia & faces equos iuxta triumphantem ferre, dici probabiliter posse. Vnde funales equos à funalibus, quæ in equis triumphalibus præferrebant, probè dici argumentamur. Ex quibus licuit nobis æstimare, uel q̄ funibus currum traherent, uel q̄ faces iuxta triumphantem deferrent, sicut ueteri exemplo probatum est, funales equos dici & æstimari.

Maiores magistratus augurium minori præferre batur. Auspicia pro repu optima. Soric occentu auspicia dirempta. Domus auguris aperta. Aura silenti & placida auguria captanda. Minora auspicia maioribus cedebant.

Funales equi apud ueterum.

Prætextati filii in equis triumphantium.

Vnde funales dicti.

Qui fuerit apud ueteres cenandi usus, quæ ue hora prandij & cœna, quotiq; singulis lectis cœnabant & quid apud externos. Caput XXI.

Antiquis torum ex palustri ulua, & ex stramento, uel ex cespite fuisse, & longo tempore ex pulvere, non pane Romanos uictitasse, perspicuum exēplis & probatum est: postea quū annis intercedentibus ex illo agresti cultu desitū esset, mensas, in quibus epularentur, ex acere aut fraxino quadratas, deinde orbiculatas fecisse, in quibus præderent & cœnarent, satis constat. Quæ morem à Laconibus Romanos sumpsisse crediderim, quibus nullæ fuere mensæ nisi ex robore. Romanis enim antea lecti erant Archiaci & Bœotici, humiles & breues. Labentibus deinde moribus, tātæ luxuriæ factæ sunt, ut ærati primum lecti, abaci, triclinia, & monopodia, quæ Cn. Manlius Asia deuicta, primum uexit in triumpho, deinde citreæ mensæ, quæ elephantinis pedibus sustinebantur orbiculatæ, magno sumptu fierent, quarum precium auro appendebat, aut ex

Torum & cibus primitiui. Mensæ.

Tres lecti in coenaculis & tricliniis.

Perſæ.

Paulaniæ fru galitas, Græci, Romani. Mensæ argenteæ.

Cibus, uterque nimis.

Prandium & cœna in propatulo.

Cœnæ initiū Secūde mēſe.

Iberi, Græci.

Attica bellaria. Platonis bellaria.

Panes & paniceæ mēſæ. Panis speciosus.

Placentarum genera. Cœnæ veterum Romanorum.

Cœniuarum numerus. Adagium.

Græci, Carmani.

L. Verus numerū conuiuarū auxit.

e bore uel testudine, sectis putaminibus in laminas, quod Carbilius Pollio instituit primus; adeo, ut non modo mensas, sed lectos & repositoria testudinū putamine uestirent. In coenaculis enim domorum aut tricliniis stratis tribus lectis, prisci illi sedentes cœnabant, in quibus tres fuisse mensas Varro significat, ex quibus una uinaria orbiculata, cylibantum dicta, a poculis quas *κώπυκα* Græci uocant; altera lapidea, oblonga columella suffulta, cui cartibulum; tertia quadrata, quæ uasa detinebat, cui urnariū dixere nomen. Perſæ uero, quum antea in uimineis toris discumberent, postea lectos aurofulgentes, & gemmis magnificè construxere, in quibus uasa non minoris census adæquarunt, quos tanto censu exultos ac regium apparatus in castris, Paulanias quum deuicto Mardonio ad Plataeas uidisset, illo neglecto, modica mensa Laconicam cœnam fecisse dicitur. Græci in symposio Græciensi frequenter cœnitarunt. Apud Romanos uero Heliogabalus argenteas primas mensas habuisse dicitur; quibus in solenni epulo duæ tantum mensæ adhibebantur, una carniū, altera pomorū; namq; ueteribus cibus mundus erat & simplex, neq; operosis condituris aut appetentia exquisitus, sed sine apparatus & sine impensa. Prandium enim & cœna in propatulo fiebat, quia palam cœnare dedecus nō erat; secreto uero cœnasse, probro & ignominia fuit. Id quod Lacedæmoniis Lycurgi lege cauebatur; quod ideo constitutum ferunt, ne quis splendidius altero uesceretur. Hyemecq; ad focum æstiuo anni tempore in aprico cœnabat. Ouum uero & mel, initium cœnæ fecere; in secundis mensis poma & mel, sicut ad principia conuiuii, & multiformes nuces dari assueuerunt. Apud maiores autem, semen candidi papaueris cum melle & lactuca plerumq; mensas secundas fecit; deinde, ut uua, ficus, pitum & alia pomorum genera darentur bellaria, in usu fuit. Iberis autē, ut in symposiis glandem in secundis mensis tribuant, magni putabatur. Græcis oua cum turdis & leporinis carnibus ac mellitis placentis, secundæ mensæ frequentius data sunt: quibus erat iste mos, ut in fine cœnæ linguas igne torridas, post sermones degustandas darent. Præcipua tamen bellaria traduntur fuisse Attica, lauta atq; eximia. Platonis uero bellaria fuere ficus, cicer, faba, myrti bacca, & ex fago glans prunis tosta. Fertur Heliogabalus pro luxu affluetia parasitos in secundis mensis nouo genere edulij saginasse; nam cereas dapes, aut lignea edulia uel eburnea, sæpe fictilia aut marmorea exhibuit, quum per singulos missus tantum biberent, uelut uescerentur & manus abluerent. Panem uero paniceasq; mensas non argenteis uasculis, sed uimineis canistris Romani inferebant; Græci uero per promas. Quos ex multiplici genere uariarunt; nam & plebeius erat, & siligineus, qui candore præstabat & tritico, præcipuè Campano, quod (autore Varrone) cæteris præstaret, sicut in Falerno uinum, in Casinati oleum, in Thusculano ficū, in Tarentino mel præferabatur cæteris. Erat & secundarius panis, & ostrearius, artolaganus, speusticius, subcineritius, & aptoptesius; inter quæ ptisanam uelut saluberrimam magnopere commendarunt, quæ a Græcis sumpta origine, ad Romanos fluxit. Postquam alicam Romani inuenere, cuius Græci inexpertes sunt. Græcis quoque multiplicia panum genera comperimus: nam & zymitas, hoc est, fermentatos, & obelias, & cribanitas & canchrydias & apiritas, pyrtiras & pyrinos, panes legimus. Placentarum quoque genera uaria, tarentinas, crassianas, ficulas, clustras, plicias, guttatas, montianas, mustaceas, & spiras, quæ fiunt ex caseo. Proditumq; memoriæ est, antiquissimos Romanorum, cœnæ tantum panem adhibuisse, prandio uero carnibus uesci, non elixis, sed assis, & ueru decoctis, aut frictis: quibus Parthi abstinebant, & nisi uenatu quæstis, nulli uesci permissum. Et quæ paucissimi conuiuiæ erant, nō minores tribus; quum plurimi, non ultra nouē in eadem mensa eisdemq; lectis cœnabant; tamen uetus feratur adagium, Septem cœniuium, nouem cœniuium facere, quod scilicet obstrepente multitudine, tumultuantur potius q̄ in sobrio conuiuiu sint. Græcis quatuor, aut quinque conuictores unis mensis adhibere, satis erat. Carmanis uero separata singulis conuiuis sedes sunt, & sua cuiq; in accubitu mensa. Fertur tamen L. Verus imperator præter exempla maiorum, cum duodecim solenni cœniuium primus accubuisse. Homerus usq; ad decem probauit. in symposio autem Platonis octo cœniunt & uiginti. In quibus mensis Romani liberos cū pueris puellisq; adhibebant, qui ad fulcra lectorum, serui ad pedes. In ipsis autem lectis cum uiris cubantibus foemi-

nae sedentes cœnabant; a principio enim maiores nostri sedentes epulabatur latronum more, adhibitis etiam principum liberis apud summos uiros, cum cæteris id ætatis pueris nobilibus, qui propria & parciore mensa, in conspectu affinium uescerentur. Apud Græcos uero foeminas in uirili conuiuio accubere nisi propinquorum, non licebat: quibus consuetudo mansit, ut in primis epulis brevioribus poculis transigerent, in fine uero laxiora adhiberent: quare Græco more bibere, est capaciore poculis haurire, quibus lex data, ut in symposiis aut biberent, aut abirent. Sicut apud Scythas Scythiæ, erat intemperatius bibere. Nonnulli Græco more bibere dicunt esse, quoties deos aut amicos inter pocula appellaret singulos nominatim, toties haurire & largè merum bibere: utq; quum magistratus & honores dabat, uina pateris circūferret: cumq; alicui propinassent, nominatim designare cui poculum daret: & primo deos, deinde amicos appellare: toties que haurire assarim, & bona a dñs precari. Et tamen si uinum sapientia adhiberi putarent, si quando tamen uinum aqua admiscerent, illud tepè factis niuibus diluebant, nonnunquam marinam uino adhibebat, quo incorruptius foret. Romanis etiam corollas poculis accipere, festisq; diebus coronatos & fertis redimitos epulari mos erat cum lemniscis: erant enim fasciæ coloratae, quæ coronis addebatur. cautumq; fuit, ut Hetruscis corollis lemnisci tantum aurei darentur, sumpta ab Ionibus consuetudine, qui in lautioribus culinibus primi corollas inuenere: quod ab Indis usurpat, ut ad familiaritate conuiuium coronati accedant. Quinetiam uetusti moris erat, sercula exquisita & lautiora a ministris coronatis cum cantu & tibicine in cœnis solennibus afferri, poculisq; coronatis bibere, summamq; cœnarum lautitiam tripatina distinguere, una murænarum, altera luporum, tertia myxionis piscis, & ne intepescerent cum obsonijs, focos quoq; transferri institutum. Singulisq; poculis singulos deos aut heroas, nonnunquam amicos aduocare, adstante cantorum turba, ac toto seruitio & famulatu: quorum alter reliquias colligit, quæ e mensa cadit, alter murmur cõpescit, alius spura e pauimento, & si quid immūdi est uerit. eiq; processere delicia, declinatis corruptisq; moribus, ut tota: a prouisa mensa apponerent, quem primus Romanorum Seruilius Rullus apposuisse fertur. Deinde, multam uenationem & condimentorum uarietate apponi usurpatum. Quinetiam uersatilia cœnationum laquearia Nero cõmentus fuit, ut quæ ferula admittebatur, alia facies cubiculi desineret, alia succederet. Aegyptiorum mos traditur, ut in familiaribus cœnis brassicæ præsumant in primis, eo edulij genere ebrietate discutati arbitrati, quæ Cato oleribus præposuit cunctis, ita ut mane illam esse oporteret reuinum. Nonnulli nuces, lupinos, citrum & apium, quæ uenenis prodesse, uelut antidotū, præcepere. Græci uino madentes, oleo perungunt & sale, qui etiam ante reliquias dapes, sal uelut amicitiæ symbolum hospitibus apponunt: sicut Romani lactucas, quæ ebrietatem discuterent. Quinetiam Aegyptiorum usus erat, ut in solenni epulo propinquo rum & affinium, qui decessere, aromatibus referta corpora hsdem lineamentis & specie recentissima, ac si uiui essent, introducant: hisq; præsentibus & quasi conuiuis adhibitis, epulentur: & si quando regum conuiujs aduocarentur, uasa haberent, in quibus uentre leuantur aut uomerent. Cretensibus, accubantes uesci, instar magni criminis erat, itaq; stantes epulabatur. contra Lusitaniam sedentes cœnabant, quod Alexander Macedo fecit, qui sedens uesceretur. Græci quoq; in toris ex boum tergoribus assidentes, ordine ludunt & uescuntur. Galli, dum cœnant, in stramentis assident: Galatae, in pellibus luporum aut canum. Cato iunior post civile bellum, non accubens ut prius, sed sedens, cibo parciore usus fuit. Contra de Terentio Varrone & Hannibale legitur, ut post afflictas res, stantes cœnarent. Apud Indos solus rex in lecto ex stramentis factio accubat, cæteri sedentes epulantur. Spartani communia erant conuiuia, pauperes cum ditioribus eodem uescuntur obsonios festisq; diebus, quos Phiditia nuncupant, nigrum ius & panem igni duratum apponunt, utq; regi duplum obsoniorum q̄ cæteris detur, lege sancitum erat, non societatis gratia, sed ut posset obsonio quem uellet honorare. Qui etiam assuerant excellentium uirorum laudes, ignauorum foeda scelera in epulis canere ad lyrā, quæ dicunt scolia. Idem apud Athenienses; nā in celebri epulo quod sylitiā uocat, tenuiores

Formina apud Græcos nō accubebant cum uiris.

Græcorū bibendi mos, Scythiæ, Scythiæ.

Propinatio.

Vini dilutio apud Græcos.

Coronæ in conuiuis. Lemnisci.

Ferculorum in cœnis solennibus afferendi ratio.

Potandi ratio. Famulorum munera in conuiuis solennibus.

Deliciae corruptis moribus.

Uersatilia laquearia cœnationum.

Aegyptiorum.

Cretensibus, stantes Lusitani, sedentes.

Græci, Galli, Galatae.

Indi Spartani Phiditia.

Scolia Encomia ad lyrā, Scythiæ.

Andria
Tithenidia.
As.
Spartanis
Copides.
Indi.

Gymnosophi
statum mos
interrogandi
adulescentes
ante prandi-
um uel cenā
Consultatio-
nes inter po-
cula.
Persae.
Bactriani.

Graeci.

Thracae.

Libatio epu-
larum & po-
culorum.

Perfarum re-
ges.
Post epulas.
Quot ferula
in apparatu
magnifico.

Augusti con-
uiuia.

Iulii
Neronis.
Domitiani.
Heliogabali.

Galenus.
Caligula.
Vitellii.

Titi.

Geta.
Aetia con-
uiuia.
Heliogabalus.
Lucullus.
Aetia pent-
pharmacum

Aesopi pati-
na.

cum didicoribus una conueniunt, & aequalem obsoniorum partem ferunt. Cretenses eius-
modi comestiones, andria dicunt, Persae tithenidia, Graeci *ταλιαμ*, Syri grammatis-
as. Fuere quoque Spartanis coenae copides, in quibus capra immolabatur, & alia aeloni.
Apud Indos ara mensae in modum constituta, pluribus accubantibus circum: in ea quae
carnibus appositis, quilibet conuiuia sua sede ad mensam uadit, & quam uult partem ca-
pit, atque in sedem reuersus, carnibus & pane uescitur. qui etiam comestiones in propa-
tulo, Laconico more, faciebant. Neque alienum fuerit, quod apud gymnosophistas tradi-
tur, ut paratis instructisque mensis, antequam dapes apponantur, adulescentes singuli qui
ad epulum conueniunt, quid generi humano lucrifecerint, quod uel sapienter didicis-
set, uel fuerit illa haec, coram senioribus exprimere cogantur. Et qui deses aut remis-
sus, nihil frugi in medium affert, impransus manet, & foras extruditur, quibus discipli-
nis illis ad uirtutem acuebant. Persarum mos erat, inter pocula de rebus feriis consulta-
re: & post comestiones, si quid sanctiore foedere concludi uellent, concubinas adoca-
re, & circumferre, tanquam ea adhiberent foederi, quae apud eos sancta & chara sunt. Idem
Bactrianis, ut inter pocula de bellis consultant, & si quid complacitum est, merum lar-
gius infundant: & Graecis, quibus uetustissimo iure usurpatur, ut postquam magnifice
epulati fuerant, quasi refoto animo, de bellis decernant largioribus poculis: quae si quan-
do circumferre, a dextris incipiebant. Thracae post interperatissimas perpotationes,
primo in uino & alea uersari, mox ad illicitos concubitus accedere solebant. Si qui uero
ea uicordia fuere, ut post epulas nudas mulieres introducant, Dionysii prioris exemplo,
aut alia quam cibi obsonia conuiujs ministrent, fuit pro flagitio habitum, uelut scelus
& nequitia singularis. Interque epulas & pocula primum libare dijs dapes, & bene precari
coniujs, & secundum precationem dapibus cum modestia uesci, prisci moris erat, haud
aliter quam si sacrum epulum esset: siquidem apud maiores, inter res sacras mensa habe-
batur: nam Pisidae coenantes, parentum manibus primitias reddunt. Romani & Graeci
in conuictu familiari, ciborum particulis & uino in ignem coniectis, libamina dijs da-
bant, & primitias coenarum Laribus, quibus sal cum pane & caseo pro pulmentario ces-
sit. Vtque primum calix Ioui olympio miscetur, secundus heroibus, tertius feruatori Ioui.
Et quum uinum purum dabatur, obseruatum est, ut Iouem Sospitem aduocarent, ne tem-
ulentos faceret. Quum uero aqua dilutum, Iouem appellare Seruatorem. Persarum
reges ante cibum de modestia disputant, ante sacrificium de iustitia, ante bellum de for-
titudine. Et post trinam potationem, cum modestia epulati, bona a dijs precabantur. Non
nulli inter bellaria honores dijs ac magnis heroibus dabant. Quum uero apparatu ma-
gnifico exquisitissimae epulae dabatur, trinis ferculis, sequitis mox temporibus etiam se-
nis Romani coenam exhibere: idque luxuria erat: quo modo Augustus conuiuia inisse
fertur, quibus non amplius trinis ferculis, aut quum abundantissime, senis conuiuabatur.
Iulius uero Caesar in Aegypto conuiuia multiplici ferculo protraxit cum Cleopatra, ad
primam lucem. Nero quoque effusus in luxum & epulas, a medio die ad medias noctes,
inter uina & scorta accubasse fertur. Domitianus non ultra Solis occasum. Et Helioga-
balus tam perditae nequitiae & luxuriae fuisse, ut uiginti duo fercula ingentium obsoni-
orum una coena admiserit, nunquam Iouis lintheaminibus usus, sed nouis & recentibus sem-
per, sicut Galenus, qui aureis lintheaminibus strauit. Caligula una die ceteris festertio coe-
nauit, qui etiam ex auro panes & obsonia apposuit. Vitellius quoque inter apparatusissimas
epulas largissimo sumptu discubuit, quae una coena a fratre exceptus fuit, in qua duo mil-
lia lectissimorum piscium, & septem auium, apposita traduntur. Titus conuiuia institu-
it iucunda magis quam profusa. Geta maxima praedia per singulas literas iubebat, ut pullum,
perdicem, pauonem, porcellum, piscem, & pernam unis epulis apponeret, & sic per sin-
gula elementa apparatus diuideret. Heliogabalus aetia conuiuia coloribus distinxit,
sicut Lucullus per deos. Autor est Spartianus, Aelium Verum imperatorem, omnium
primum excogitasse pentapharmacum praecipui saporis, ex sumine, phasianio, crustulo,
aprugna siue perna & pauone, instar Vitellianae patinae, quae immenso constitit, quam
clypeum Mineruae appellauit. Cui proxima fuit Aesopi patina, sexcentis festertis taxa-
ta, in qua aues uocales & canoras apposuit numeris sex singulas coemptas. Pertinax uero

imperator contra, qui dimidiatas lactucas & carduos in priuata coena apposuisse fertur.
Diuus quoque Caesar, & Octauus Augustus in quotidianis coenis cibi minimi fuere
& uulgaris. Tiberius diebus solennibus pridiana saepe obsonia & semesa apposuit. The-
odosius modico & castrensi cibo contentus fuit. Traianus etiam in uescendo frugalissi-
mus fertur. Laudaturque Iulianus imperator, quod statarium praedium caperet, castrensi
cibo & ministro obuiuo contentus, qui per triduum, porcellum & leporem diuisit. Regi-
bus uero Aegypti in coenarum magnificentia & regali luxu, nihil praeter uitulum &
anserem apponere licuit. Regibus Persarum, nisi pane, pulite, cardamo & sale uesci. An-
tigonus etiam parco & uulgari cibo contentus fuit. Aristippus, licet tyrannidem occu-
passet, cibo tamen uili refotus, & exclusis stipatoribus, coenauit: sicut Agathocles nunquam
sine fictilibus, memor paterna obscuritatis, quae figulo patre genitus foret, adeo quae inter
uasa aurea sigulina semper admiserit. Inter ceteros autem helluones Annarus Babylo-
niae rex, tanti luxus fuisse proditur, & tam profunda gula, ut stola muliebri amictus,
mero & unguento madens, centum & quinquaginta psaltris simul accubantibus, uelut
officina nequitiae, magnis effusionibus coenitaret. Vinum uero Graecum semel tantum
etiam in lautissimis conuiujs apponere solebant: namque ueteribus fuere conuiuia iucunda
da magis quam profusa. Primusque diuus Caesar triumphalibus coenis, quatuor uini genera,
propter instituta maiorum, dicitur apposuisse, Falernum, Chium, Lesbium & Mamer-
tinum. Antiquissimi (ut Varro ait) primo utres, deinde tinas, demum uini amphoras &
cupas apposuerunt. Quod (teste Homero) herocis temporibus fuit usurpatum, ut uina utri-
bus inferrent, Sylla praeter omnis generis condimenta, uinum supra quadragenarium,
epulo publice praebito, populo dedit: Arabes quum longiori potu indulgerent, nemini
supra duodena pocula bibere fas erat. Germanis si indueris ebrietatem, quantum con-
cupiscunt, licet Augustus Octauus senos sextantes non excessit. Hannibal nunquam plus
festario uini indulgit. Caesar quoque uini parcissimus fuit, & bene diluti. Alexander Ma-
cedo, ad unum quocumque calicem, multo colloquio sermonem protrahebat, qui tamen ali-
quando triduo incalescit. Fertur Vticensis quandoque ad auroram cum amicis perpotando
uigilasse, non ut mergeret, sed ut reprimeret curas: quod Plato non improbauit, quum
largiori uino aliquanto refici animos putaret. Democritus uero quaternos cyathos se-
starios minime censuit excedere oportere: siquidem iuxta Anaxarsum, primum craterem
ad sitim pertinere dixit, secundum ad hilaritatem, tertium ad uoluptatem, quartum ad
insaniam. Vel, ut Ebulus poeta Cyprius, qui bene sentientibus tria tantum propinarum po-
cula praeiit: Sanitati primum, Amori alterum, tertium Somno, quartum non utique no-
strum, sed iniuria: ultimum uero *εγωισμ* appellari uoluit: nam postremo Graeci Mercurio
litabant, uelut somni largitori, & bono daemone, cui gratias agebant, *κελευσις & γαδς & αει*
μου. Persae uero tribus libationibus factis, a dijs immortalibus bona precati, conuiujs
um dissoluebant. Tiberius uero biduum & duas noctes potu continuasse fertur, & Trai-
anus capacioribus scyphis, sed citra ebrietatem bibisse. Bonosus autem bibit, quantum
nemo alius. Proditumque memoriae est, Commodum Caesarem in astuationibus ingens uini
poculum haurire cunctis acclamantibus, *Viue Caesar*. Inter ceteros proditur Zenocrates
philosophus, in uitate Dionysio, uini charam hausisse, & praemium tulisse: atque Ennius ni-
mio hausto mero, articulare morbum contraxisse, quo extinctus fuit. Apud Nabathae-
os uero plura duodenis exicasse pocula, erat ignominiosum. Ipse uero Dionysius iunior
usque adeo uino marcidus fuit, ut ad nonaginta dies mero incalescit. Socrates tamen fer-
tur nunquam uino hilarior fuisse, sed eodem statu semper. Accusaturque Mithridates tanta bi-
bacitatis, ut praemia plus haurientibus proponeret. Neque subitendum, quod Leonides ad-
uersus Byzantios uinolentissimos fecisse dicitur, qui quum obsidione premere, neque ciues
pro mcenibus continere posset, quae passim ad cauponas cursitaret, ut illos in officio habe-
ret, ad mcenia cauponas & uinarias officinas disposuit, id quod apud Phigaleos bibacissi-
mos pariter fecit. Inter oes autem uinolentissimos Promachus Macedo memoratur, quorum
ingurgitans citharos, & ob id ab Alexandro corona donatus, quae triduo superuixit postea.
Et Nouellius Tricogius rare gloriae inter bibacissimos. Prandia uero prisci antelucana
habere, meridianum cibum coenam dicere solebat, Quod & Graecis uetustissimo in usu fuit:

Pertinacis
Caesaris
Octauus
Tiberius
Theodosius
Traianus
Iulianus
Regum Ae-
gyptiorum
Regum Persa-
rum.
Antigoni,
Aristippi
Agathoclis

Annari Ba-
by. regis lu-
xus.

Potus in con-
uiujs
vinum graecum
D. Caesar
Vasa quibus
uina in con-
uiuia inere-
bantur.

Sylla
Arabes
Germani
Augustus
Hannibal
Caesar

Alexander
Cato Vticen-
sis
Plato
Democritus,
Anaxarsti-
dianus

Ebuli dicta

Persae.
Tiberius.
Traianus
Bonosus

Commodus
Zenocrates
Dionysius
Ennius
Nabathaei
Dionysius iu-
nior.
Socrates
Mithridates
Leonides

Phigalei
Promachus
Nouellius Tri-
cogus
Prandia & coe-
nae tempus.

Odyss. 14.

Nanq; Eumæum scribit Homerus matutina hora prædium fecisse. Postea illo more desito, seruatum est, ut prædia in usu non essent: sed qua hora cœna apparabatur, ea prandium fieret, quod tempus nona esse consuevit, sæpe octaua: ante mediam uero diem præsum fuisse, uel antelucanam cœnam fecisse, crimini dabatur. Idq; erat dissoluti & helluonis: siquidem post forensia negocia trãfacta, apud priscos fiebat prædium: cœnas uero, quod nocte plerunq; fierent, uespernas dixere. Sed tamen prædium leue & modicũ, cœna autem fuit copiosior: tamen Aristoteles largè prandendum, & parce cœnãdum putat. Et licet Romanorum antiquissimos noctu cœnasse nonnulli opinati fuerint, constat tamen post multas ætates usum inualuisse, ut postmeridianis horis uescerentur. Persis quoq; in meridie semel tãtum uesci consuetudo fuit: qui erat Aethiopũ mos, ut unico cibo contenti essent diebus singulis, ut alerent corpus, non saginarent: tamen si abusus postea Persis inualuerit, ut à mane ad uesperam quicquid est temporis, unico prædio cõcluderent. Fertur Alexander Macedo appetente nocte cœnasse, & primo diluculo prandio accubuisse, plerunq; ad multam noctem cœnam protraxisse. Galba ante lucem uescebat, Cicero ante occasum solis petrarò discubuit. Præ cæteris uero Tarentini usurparunt, matutinis se poculis ingurgitare, adeo ut temulenti in forum conueniãt. Indi horam prædij aut cœnæ non nouerunt, sed ut cuiq; libitum, comessabatur: qui etiam Persarum & Numidarum mos, ut quacunq; hora uescerentur. Diogenes quoq; nullam temporis horam prædio definiuit. Senioribusq; uel ut ætate uenerabilibus, aut his qui prudentia & autoritate anteirent, primi discubitus & honoratior locus dari, ipsiq; sublata mensa primi assurgere consueuerat. Erat autem Romanis locus honoratior, qui summus in mensa fuit: nonnulli in medio discubuisse, honoratius putarunt. In imo uero conuiuij dominus cœnabat. Apud Græcos non modo loci dignitate uiros fama præcellentes in concilio uel mensa, sed poculis maioribus, & carne opimiore honestabat. Indis ut cuiq; in mentem uenit, in quacunq; parte lecti discumbere licet: nõ enim honore personæ ueratio in mensa habetur. Apud Persas magna ratio mensæ, præsertim regiæ fuit, in qua præter matrem & regis coniugem, nemini interesse permittitur, tamen matronas quãdoq; adhibitas legamus. Aegyptijs autem si quis ad cœnam regis nõ uocatus accederet, capitis luit pœnam. Post epulas uero, eruditas confabulationes, deinde fides & tibias, ac symphonias & cantus, illorum qui maiorum laudes carmine decãtãt, adhibere anti-

Vesperna.

Perse.

Alexander Macedo.

Galba.

Cicero.

Tarentini.

Indi.

Perse.

Numida.

Diogenes.

Loci ratio in conuiujs.

Græci.

Indi.

Perse.

Aegyptij.

Post epulas.

Abydeni.

Moriones.

Romani.

Sybarita.

Galata.

Celta.

Samnites.

Indi.

Octauius.

Vespasianus.

Tiberius.

Nero.

Cato Uticensis.

Pomp. Attic.

Alex. Seuer.

Hadrianus.

Heliogabal.

Sylla.

Alex. Seuer.

tionibus comis erat & facilis, Fertur quoq; idem Seuerus Alexander, post epulas catu-

Handwritten notes in the left margin:
Tiberius...
Vespasianus...
Nero...
Cato Uticensis...
Pomp. Attic...
Alex. Seuer...
Hadrianus...
Heliogabal...

los cum porcellis & perdices ad pugnam sæpe cõmittere. & Cleomenes, sublatis mensis, uinum crateris circumferre. A Græcis uero ænigma & gryphos post conuiuia lusus proponebatur, cuius captiones soluenti præmium carnis portio, non soluẽti pœna erat, ut falsum hauriret poculum. Parthis admittere concubinas post epulas, non improbat: uxores autem domi abditas, in uirorum conspectum non adducit. Babylonjs autem in conuiujs à principio, sceminarum modestus est habitus: paulatim deinde pudore prophanato, summa uelamenta exiunt: & post epulas ultimis amiculis reuelatis, pudibunda ostendunt, in omnemq; licentiam uocor: & lasciuarum, pudorem abñciunt. Fuitq; ueteri more seruati, q; bibente aliquo ex conuiujs, mensam tolli nõ sinerent: nanq; auspicij mali & detestabilis putabatur. Quod si inter cœnandũ ferculum à mensa reuocatum foret, nisi cœna continueretur, nisiq; appositis epulis uesceretur, inter dira fuisse. Quinetiam per mensas deflare, aut prolapsum cibum è manu nõ reddi, ominolum erat: tamen quorundã opinio fuerit, quæ è mensa decidunt in communi conuiuio, nec tollere, nec gustare, illa heroum esse opinati, quodq; apud honoratos & doctos uiros, nunq; ferre, sine lectione cœna fuit. Et quũ conuictus frequens in cœnam, & prædium diuisus foret, pleriq; tanto tẽperamento & tenui conuictu fuere, ut sola cœna contenti, nunq; ante Solis occasum, & nisi post decimã accumberent: inter quos memoratur A sinius Pollio, qui quũ esset tota die negociosus, ita post decimã animum relaxauit, ut nec legedis minimis literulis uacaret. Quidam noctu, alij media die, negocijs pausam fecere. Nonnulli autem tanta ingluuie & uentre tam uoraci fuere, ut uelut impuri helluones, effusas perpotationes, & exquisita obsonia quadrifariam diuiderent, in ientacula, prandia, cœnas & comessationes, semper instructis paratisq; mensis tanto apparatu, donec uino madidi & crapula distenti fierent. Quod quidem obscuris sauientibus moribus, à nonnullis pessimo exemplo factitatu est. Antea uero non licuit, ne ingentia animi bona ingluuie corporis foedarent. Apud Siculos aut usus erat bis in die epulis saginari, & saturum fieri, quibus templum Saturitati dicatu erat, quare Sicula mensæ & Syracusanae deliciae tanq; lautissimæ in prouerbiũ uenere, sicut apud Græcos Pharsali & Bœothj uocantur: quippe quũ à conuiujs crudi discederent, distenti rursus se ingurgitabat. Quod & Plato improbauit, & Romani duxere nefas, ut bis in die saturum fieri uocordis essent. Hoc quoq; apud conuiuas seruatum legimus, ut in familiari cõuiuio, aut epulis lautioribus aliquem attractum, aut pulla in ueste discumbere, ducerent nefas: nã depulso languore animi, non in tristitia conuiuio interesse decet. propterea Vatinio, q; in epulo Q. Ariãtra in ueste accubuerat, à Cicerone obiectum, & crimini datum est: q; prope bellos conuiuas & conuictores faciles, in candida, non pulla ueste accumbere decet, tamen cœnatoria & triclinaria conuiujs dari, antiqui moris fuerit. Ferturq; Hadrianus Caesar semper aut toga summissa, aut pallio tectus, accubuisse. Et Salonius imperator, milites epulari cum sagis iussisse, hyeme grauibus, æstate tenuibus. Quo tempore seruatu est, ut milites cum imperatore cincti discubarent. Tum frequens hæc fuit obseruatio, q; si quis ad cœnam benignè inuitatus iret, alios pari affectu aut sanguine conuictos eisdem aduocare epulis non uetabatur, ueluti comites secũ & umbras duceret. Sua autem sponte conuiuio alijs parato, se intromittere non decebat. Si qui uero non accersiti & aduocati irent, in imã lecti spondam deduci iubebat. Tum si forsan minus tempestiue, neq; ad horam constitutã, conuiuia accederet, illum nisi triclinio circuito, admittenti non sinebant: & tunc epulari iussus, discumbebat. Reges tamen Spartanorum sero prodeuntes, cœnæ parte multantur: quippe ad cœnam non eunibus binæ choenices farinae, & uini singulae cotylæ mittuntur, dupla uero presentibus. Ideo ephori Agidi regi Lacedæmoniorum quum ad Phiditia non accederet, cœnæ partem perenti abnegarunt. Tum si quãdo inter epulas incendium quisquã nominaret, ne quid ea res diri portenderet, aquam sub mensam inspergebãt, à quibus obseruatum est, ut aliquo ex conuiuiarum numero è triclinio prodeunte, uerri solum nullo modo sinerët, hoc infandum omen & perniciosum portentum augurati. Si tamen ad lumina cœnarent, aut illa in triclinio essent, ueteris instituti fuit, ut lumen in lychno non extinguerët, sed illud sua spõte emori

Cleomenes, Græci.

Parthi.

Babylonj.

Auspicia & omina, in conuiujs.

Lectione in cœna. Temperantiæ exempla.

Ingluuiet.

Ingentia animi bona ingluuie corporis foedarent.

Siculi. Saturum.

Saturitatis templum.

Siculae mensæ.

Syracusanae deliciae.

Pharsali. Bœothj.

Pulla ueste conuiujs interesse non decebat.

Cœnatoria et triclinia conuiujs data.

Hadrianus.

Salonius.

Umbras adducere ad conuiuium.

Leges aliquæ in conuiujs obseruatae.

Imam lecti spondam.

Non sinebant.

Tunc epulari iussus.

Reges tamen Spartanorum sero prodeuntes.

sinerent. Quodq; mensam prisci nunquam uacuum tolli iubebant, semperq; prandii partes superesse uoluerunt: siue antiqui uictus parsimonia, siue morem, quo aliquid reliquiarum in mensa superesse felix omen erat, ueteri instituto adnotantes. Legimus tamē, cœna peracta, reliquias & semela obsonia ministris astatibus diuidi & circumferri, antiqui moris & exempli fuisse.

Que ipse ditu admirabilia de umbrarum figuris noctibus ferè singulis Romæ expertus fuit.

Caput XXIII.

NOta & uulgata res est, ædes qualdā Romæ, quas ego incolui, euidentissimis ostentis ita infames, ut nemo illas incolere ausus fuerit, quin assiduis umbrarum illusionibus, & tetrīs imaginibus, noctibus ferè singulis inquietetur; in quibus præter nocturnos tumultus, quos medio ferè noctis silentio audiebamus, & horrendos fremitus cum ciulatu striduloq; uocis sono, quibus lachrymari & tremere uidebatur, speciem hominis squalida facie, uultu minaci, nigro corpore & aspectu formidabili, nomen suum exprimentem, & opem implorātem, cernebamus. Sed ne quis hoc fabulosum aut commentitium putet, autor est Nicolaus Tuba uir multæ & expertæ fidei, qui quum rei explorandæ gratia, cum nonnullis doctis iuuenibus prima face ad nos aduentassent, cupido incessit animo, hæc quæ à me promebatur, uero testimonio expectari, & an uera essent inueneri. Et ne quid inexpertum relinquerent, noctem per uigilem egere mecū, ut rem notam exploratamq; haberent, neq; eos opinio fefellit; nā quum accensis luminibus, per uigiles starent, haud procul species hæc dira terribiliq; facie, & uultu tetro representata est, quam ipsi tumultuari, & diris nos uocibus agitare uidebant, cumq; omnia clamore & tumultu streperent, post multa oculorum ludibria, tantū formidinis pauorisq; intulit, ut territi & trepidi uix mente incolumi satis constaret. Et cū totæ ædes gemitu funesto miserentur, singulisq; cubiculis pestis illa importuna obuersaretur, dum propius accederemus, illam retro cedere, & querula uoce lumen effugere cernebamus. Demum cum multum diuq; tumultuata fuisset, haud multo post ubi multum noctis processit, uisio omnis illa dilapsa est. Sed præ cæteris quæ ibi expertus sum, non omittam miraculum ingens, quod mihi plane uigilanti maiore aliquanto trepidatione haud multo post obuenit: nam cum tenebris obortis, cubiculi fores obserassem firma sera, iaceremq; in lectulo, nulla adhuc quiete composita, lumine accenso, horribilem illam speciem foris iam tumultuari & cubiculi forem manibus pulsare sentiebam. Nec multo post, simulacrum illud, operis additisq; foribus (uix credibile dictū) per commissuras & rimas in cubiculum se intromisit, quod sub lectulo meo iacens, cum Marcus alumnus & cliens meus, utpote qui è conspectu cubabat, tetra & dira facie aspiceret, pauore subito consternatus, luctu & gemitu omnia opplebat, ipsamq; intromissam non sine formidine clamabat: Idq; mihi, cum clausum cubiculi ostium aspicerē, uix credibile uideretur, interim dixit illud simulacrum quod sub lectulo iacebat meo, manum & brachium protendere, lumenq; quod iuxta aderat, extinguere uidimus: quo extincto, libellos meos & quicquid rerum erat, querula uoce miscere, ac omnia euertere non destitit. Mox cum ad tumultum exciti socij eò se contulissent, lumenq; intromissuri obuersarentur uestibulo, interim ipsam opertum cubiculi ostium manu aperire, & foras effugere uidimus. Erat enim ipsius species, ut plane perspeximus, simulacro hominis nigerrimo non absimilis. Illud utiq; mirum fuerit, dignumq; memoratu, figuram illam, dum nobiscum sic luctaretur, quum fores cubiculi referasset, ab his qui lumē intromisere, minimè conspectam: sed quum primum cubiculi fores exiuit, elapsam ex oculis, ilico discessisse, & in auras euanuisse.

Qui cultus domorum quondam fuerit, & quare maiorum imagines in postibus, & armis in atrijs & uestibulis haberent, & quid de exteris.

Caput XXIII.

Vestibula domorum.

Quibus pristini decoris memoria relicta fuit, hoc etiā literis adnotasse accepimus, amplas domos in primis gressib⁹ uestibula habuisse, quæ spatia licet pars ædium forent, tñ illa pro ædib⁹ fuisse nemo ignorauit: erat em̄ locus uacuus, per quē de uia ad fores patebat aditus, in quo præstolari q̄ salutatum uenerāt,

aut si conuento opus foret, tempus opperiri solebant: quod quidem prima aut altera diei hora esse consuevit. Fuit enim apud maiores non modica laus illis, qui ex claris familiaribus erant, q̄ plurimos clientes, non modo cateruas togatorum, sed & reuiores amicos habere, à quibus obseruarentur quotidie & colerentur, cumq; his ad fortū deducerentur frequenti comitatu: namq; maximi decoris erat, amplos uiros illustresq; etiam ab infima plebe quotidie saluari, apperi, deduci, reduci & consuli, eisq; decedi & assurgi. Fiebat enim salutatio more prisco dextram iungēdo dextra: quippe cum referat Varro, omnem antiquorum honorem, dextrarum constitisse uirtute, nonnunquam osculo, plebs runq; assurgendo, caputq; denudando, quod apud nostrates frequenti in usu est: mās itq; obseruatum, ut salutantes imperatorem, antequam admitterentur, interiores aulici scrutarentur, sinumq; præterarent, ne quis cum telo esset. Nonnunq; ut ualentissimi serui catenis religati, pro ostio aditum custodirent, ne non uocati admitterentur. Laudaturq; Vespasianus, M. Antoninus & Alexander Seuerus imperatores, q̄ salutarentur patente cubiculo, ministris admissionalibus remotis. Apud Parthos uero regem adire uel salutare sine munere, nulli licitum erat. Quibus clientibus ab his quos sectabantur, frequens sportula dabatur, quæ prius centum quadrantes fuit: deinde tectam dari instituta: quæ re uocatores principis dicti, qui ad cœnam conuiuias admittebant: quorum nonnulli mercede accepta, alios subdititios principum sæpe cœnis aduocarunt. Quā Nero ad sportulas reuocauit, qui etiam plebi congiarium quadragenos nummos uiritim dedit: siquidem imperatoris munus, quod populo dabatur, congiarium dictum est: quod uero militibus, donatiuum. Mox Domitianus sportulas ad cœnas reduxit: in qua frequens obsonium, panis, oleum & porcina caro dari solita, absq; uino. Diuus uero Iulius ad conciliandum populi fauorem, frumentū uiritim dedit ternos modios, & totidem olei libras, trecenos quoq; nummos singulis, & centenos pro mora. Augustus Octavius frumentū plebi gratuitum & menstruum, Nero quadragenos nummos uiritim congiarium largitus fuit. Caius uero Cæsar trecenos sestertios, & forensia uiris & pueris, ac foeminis fascas purpuræ, & conchyli, nonnunquam pro sportulis panaria cum obsonio. Domitianus etiam congiarium nummorum CCC. senatui & equestri ordini panaria, plebi uero sportellas cum obsonio. Cato iunior nouo more tribuit sportulas: Græcis ex tritico, raphano, blito & apio: Romanis autem uini amphoras, carnes porcinas, ficus & lignorum fascas. Quauis apud antiquissimos sesterti lactis darentur, uini nunquam, nisi q̄ à Cornelio Cethego in consulatu mustum rutatum populo datum est. Ancus uero Martius rex, salis modia sex millia congiarium populo erogasse fertur, ex quo tantum quisq; ferebat, quantum in singulorum capita descriptum erat, ab undecimo ætatis anno. Augustus etiam tricenos & quadragenos, nonnunquam singulis quinquagenos & ducentenos nummos largitus fuit, ac ne minores quidem pueros præterit, sicut Traianus infantes quoq; ad sportulas admisit. Tiberius trecentenos uiritim dedit, & prædium mille mensis. Galba dedit populo congiarium, & epulum senatui & equestri ordini, ac præter epulas forensia uiris, foeminis ac pueris fascias purpuræ & conchyli, quibus ueteres pro caligis utebant. Et mox Nero, Domitianus, Hadrianus & reliqui Cæsares multa populo sæpe largiti sunt. Sed Hadrianus nouo more, aromata, balsama & crocum nonnunq; duplex congiarium, ternis per singulos aureis diuisis. Commodus singulis denarios septingenos, uicenos, quinos. Aurelianus uero ad Parthicum proditur⁹ bellum, quum bilibres coronas singulis promississet, & aureas populus expectaret, siligineas dedit nouo genere panis, quo deinceps usi fuerunt: qui tñ populo uniuerso panem, oleum & suillam carnē postea diuisit, uinumq; dare statuerat, nisi morte præuentus fuisset. Fuitq; obseruatum, ut principes assumpto imperio, ad conciliandum fauorem, congiarium darent populo, quod annuum plerunq; homines clarissimi, & summis honoribus functi, pro officio & clientela uelut stipendium capiebant. Erant ergo hi quos isti sectabantur, illosq; patroni & defensores, suiq; officij ducebant, in fidem illos & clientelā habere, tutelæq; suæ ducere & ope iuare. Quinetiā non foris tñ, sed intra domesticos Lares, liberos seruosq; salutatores comperim⁹, qui bis in die frequentes aderāt: ut mane saluere, uel peri ualere, domino aut patrono dicerent. Nec non populis & nationibus, ac bonis

BB ij

Salutadimos apud ueteres

instruere iungendo dextram

Imperatorū salutari. Octavianū seruū

Sportula clientibus salutariibus data. Vocatores.

Congiarium. Donatiuum. Congiarium diuersa à diuersis imperatoribus populo data.

Duplex congiarium.

Congiarium sumpto imperio.

Patroni. Clientes. Domesticorū salutaciones. Populorum & nationum patroni.

Populorū & nationū patrōni.

& fidelibus socijs, patronos publice fuisse Romæ homines honestissimos summo loco natos, qui fortunarum propugnatores erant, & ciuitatum defensores non pœnitendi, quorum studio & fide, singula negocia in senatu facerent, & promouerent: siquidem Syracusani in clientela Marcellorum fuere, Lacedæmonij in Claudiorū, Puteolani Brutorum, Neapolitani Liciniorum, Bononienses Antoniorum. Allobroges patrono Fabio Sanga usi sunt. Marius Herennij, Cæsar quoq; Græcorum patrocinio plerunq; affuit. Plebs deniq; ipsa sub patritiorum equitumq; Romanorum tutela per clientelas diuisa erat. Quod à Romulo à primis originibus institutum ferunt, ut pleben singulos patronos ex patribus legerent, quorum consilio & autoritate niterentur. Præterq; uestibula fuere caua ædium & peristyllia, ad quæ quisq; suo iure non uocatus admittebatur. In foribus uero & atrijs domorū, ara, focus & Lar familiaris erant: nanq; focus erat aræ deorum penatium, quem instar numinis habebant, in quibus nō deorū modō simulacra, quos singulis ædibus in larario colebant, sed imagines ac expressos uultus illorum qui familiæ decus fuere & ornāmētum, ac principum & patronorum quos quisq; colebat, habere assuerant. Quare L. Vitellius, Vitellij pater, Narcissi & Pallantis imagines inter lares coluisse fertur. cereræ enim imagines in atrijs domorum singulis disponebantur armarijs, quos ita celebrabant colebantq; ac si illi quorum uultus exprimebantur, ut uerent. Quas festis diebus, & in summa gratulatione & latitia, laureis sertis & floribus ornare, illorumq; natales dies festa luce celebrare solebat. In luctu uero & gemitu familiæ tanquam consilij doloris essent, & tacita mœsticia funestarentur, deformari: tantoq; honore dignos putabant, ut illas cum singulis imaginum titulis, illorū præcipue, quorum dignitas maximæq; res gestæ fuere, in exequiali pompa & apparatu funeris extra ædes producerent, & longa serie uelut familiæ decora repræsenterent, illaq; defunctorum exequias, & unâ funus comitarentur. Ita tradito more, ut domino aut aliquo ex familia uita functo, illius imago tam circa limina domus, q̄ pro foribus locaretur, ut defuncti desiderium repræsenterata illa species leniret, posterorūq; ad præclara facinora domo forisq; obscunda inuitaret. In eisdem quoq; atrijs & foribus, ac circa domorum limina, hostium spolia, quos quisq; uicisset, quorumq; uictor extitisset, etiā enses & clypei, galeæq; & currus, ac deuictarum nauium rostra, ueluti auitæ gloriæ, & fortium factorum ornamenta affigi assueuerunt: quæ quanto uetustiora erant, tanto plus decoris & maiestatis habebant. Ideo nec uetustate consumpta reficiebantur, nec effracta resarciebantur. Hæc enim omnium ad se uertebant oculos, quo intuentium animos cogitatio subiret, ut pari ipsi exemplo ad magna facinora, magnasq; res inuitarentur. Nec solum priuatas domos, sed porticus & deorum templa hostilibus spolijs tanquam trophæis exornare, uetusti moris erat: tantiq; exempli fuere, ut illa posteris non mediocri stimulatō fuerit, ne degeneres ipsi, ne ue ignaui tam claros triumphos turpibus factis dictisq; fœderent. Ad eorūq; hæc propria familiæ ornamenta sunt habita, ut quantum alienatis ædibus, nouo domino spolia & imagines resingere non liceret. Hæc statuas, quibus splendor & uetustas familiæ notabatur, amouere, est habitum nefas. Belgarum uero fuit mos barbaricus, caesoris hostium capita postibus tanq; spolia affigere: qui etiam Galatarū, qui ultra Rhenum incolunt, usus traditur, ut spolia hostium sanguine perfusa, & trunca capita foribus affigant. Gelonorum hostium cutes, ut ex omnibus spectaculo sint, ac fortium factorum insigni documentum, & hostibus pertimescendum foret. In Aegypto autem in uestibulis domorum, alas uulturum proponere, indicium nobilitatis & uetustatis familiæ esse uidebatur. Apud Phryges pardalis pro foribus affixa (Homero teste) signū immunitatis erat, ne hostium incurfibus pateret. Alexander uero captis Thebis, ut Pindari domui parceret, illa inscribi iussit. In eisdem quoq; atrijs, pinacothecæ non mediocri paratu dispositæ erant: in quibus tabulæ pictæ, ex latu argenti, stragula uestis, signa & ornamenta reponerentur. Sicut Græcis fuere cheli & cista, phascoli & thiscus, in quibus egregia supellex, & muliebris mundus seruabantur. Quæ atria plerunq; inaugurata fuere: nanq; haud aliter in illis senatus cogi poterat, q̄ si inaugurata templa fuissent. Non tñ omnes, sed solas palatinas ædes inaugurari seruaturum est, ut habita in his senatus decreta, rata forent. Eas quidem ædes ueluti augustissimas, uestibula regalia habere, cognitum est: atriaq; poten-

Plebs per clientelas diuisa.

Caua ædium & peristyllia. In foribus & atrijs.

Cereræ imagines in armarijs. Imagines familiarium in exequialibus pompis educæ.

Hostium spolia in atrijs.

Deorū templa spolijs ornata.

Belgarū mos Galatarum.

Gelonorum.

Aegyptiorū. Pardalis immunitatis signum. Pindari domui ab Alexandro pardalium. Pinacothecæ. Atria inaugurata. Senatus in atrijs cogebatur.

tiora, peristyllia amplissima, & conclauiā insigni pauimento: tricliniaq; & ampla prætoria, ac cœnationes mira cœlatura & arte. Nonnunquam xysta, colles, nemora, hortos, piscinas, curipos, amnes, & aquarum ductus, porticusq; pauimentatas, cultu & laxitate conspicuas, syluasq; & ambulationes: siquidem in his publica concilia & iudicia, atq; birriaq; & conuentus frequentes fieri consueuerunt: inq; eandem palatarum ædium uenturæ Cæsarum, affixæ uidebantur. Quæ quidem atria in primo aditu domus, & pro-

Matresfamilias in atrijs. Græci. Andronitis Gynæceum

Parthorum zelotypia

Reges concludi apud Parthos

Basilicæ antepotentiorum domos. Scholasticæ exercitationes & declamationes

Thalami descriptio

Cultus simplex à principio urbis

Platonis dictum Indi. Galli Britannii Sueui Ligures Germani Medii

Lateritiæ domus

Nomades Hyperborei Dardani Phryges Troglodytæ Baleares

Alti Mardi Aethiopes Indi. Massilienses. In Meroe Cathromotitæ Ichthyophagi Chelophonnes & Troglodytæ. Chaldæi profugi ex sale. Spitamæi ex ouorum putaminibus & pennis. Chaldæi Spitamæi Arabes Sabæi. Odyss. 7. Persæ. Indorū regia

Præter quæ, potentiorum domos basilicas habere ante uestibulum, magno ornamento duxere, in quibus esset tribunal, tanq; plus inesset autoritatis, quod iudicia publica ante ædes darentur: nonnunq; scholasticæ exercitationes & declamationes in his fierent, quippe quum frequens ibi esset auditorij locus: licet basilicas soro coniunctas plerunq; legamus, in quibus conuenirent negotiatores, & merces exponerent. Communis tñ thalamicus peristylus soli exposita, postea prodromus, ultimo domus, & in posticis ædijs hortus. Cœnaculum uero supra ædes erat, scalis ferentibus in publicum, nonnunquam instructas domos, & scandulis robustis aut stramentis contextam urbem per annos quadringetos usq; ad Pyrrhi bellum legamus, qui modicus cultus, Hispanis, Aquitanis & Lusitanis, atq; Aegyptijs fuit, quibus in modicis diuersorij degere, sepulchra uero magnificientissima extruere patrij moris erat. Non sic Agrigentini & Megarenses: nam iuxta Platonis uerbum, ædificabant ut semper uicturi, epulabatur ut morituri. Indi quoq; in cultu corporis accuratissimi erant: in sepulchris uero extruendis, parci & modici. Gallicis domicilia pluteis & cratibus intexere mos erat: Britannis & Sueuis, in tugurijs unâ cū armentis stabulari: Liguribus montanis, speluncas & uastissimos specus incolere, aut cubilia modica & subobscura. Germani nō cohærentibus ædificijs habitant, sed suâ quisque domum spatio circumdat. Medi diuersoria habent magnis recessibus circumdata, & nemoribus manu confitis. alij lateritias fecere domos, quas Euryalus & Hyperpius inuenere primi. Scythæ & Nomades, quia fusi per agros sunt, carris quocunq; fors tulit, pro tecto & lare utuntur. Hyperboreis nemora, uel luci, ac sparsa tuguria domus sunt: nam præaltas syluas & rupes inuias incolunt. Dardani foueas sub fimo, & sordidas ædes habent. Phryges olim & Troglodytæ sub effossis tumulis, Baleares in faxis concauis, cuniculis ad corporis magnitudinem dimensis. alij ex ulua palustris latibula intererunt. Mardorum gens specus infodiunt montibus, in quos se, coniuges, & liberos receperunt. Aethiopes & Indorum magna pars subterraneas domos habent: Massilienses ex paleis: in Meroe ex palma, Cathromotitæ ex ligno. Indi quoque, Aegyptij & Britannii, ex arundinibus. Ichthyophagi ex ostreis marinis, aut ex piscium ossibus tecta con-

Matresfamilias in atrijs. Græci. Andronitis Gynæceum

Parthorum zelotypia

Reges concludi apud Parthos

Basilicæ antepotentiorum domos. Scholasticæ exercitationes & declamationes

Thalami descriptio

Cultus simplex à principio urbis

Platonis dictum Indi. Galli Britannii Sueui Ligures Germani Medii

Lateritiæ domus

Nomades Hyperborei Dardani Phryges Troglodytæ Baleares Alti Mardi Aethiopes Indi. Massilienses. In Meroe Cathromotitæ Ichthyophagi Chelophonnes & Troglodytæ. Chaldæi profugi ex sale. Spitamæi ex ouorum putaminibus & pennis. Chaldæi Spitamæi Arabes Sabæi. Odyss. 7. Persæ. Indorū regia

Lycurgi con
stitutum.

Athenienfes.

Augusti edi-
cium.

Tyrri.

Instrumenta
domus.
Vipianus in
l. quæstium
§. accu. ff.

Centones.

Siphones.

Harpagones

Pegmata.

Prothyrum.

Myprothyra.

imaginibus tota distinguitur, eamq; ex auro uites percurrit, fultæ aureis colinnis. Fuitq; institutum Lycurgi apud Spartanos, ut domorum culmina securi, ianuas uero ferra disseciant, ne quis insignius altero ædificaret. Quare Agesilai domus ab inopi & priuata haud dissimilis fuit, sicut Pompeij domus usq; ad tertium triumphum. Athenienfes quæ antea specus & abditos saltus incolerent, primi lateritias ædes calce & cæmentis cõstruxerunt. Postea uero in tantum magnitudinis urbis ædificia processerunt, ut tota ædificia exurgens, in quatuor aut quinque contignationes, & multa tabulata tecta excitarent, maximasq; domos maximis domibus imponerent, ut orator Aristides professus fuit, ita ut Augusto Cæsari, ne urbs ruinis laboraret magna mole ædificiorum, ne quis supra septuaginta pedes sublimi ædificaret, inhibere necesse fuerit, licet ipse modicas ædes incoleret, & toro modicè instrato cubaret. Quod & Nero Cæsar post incensam urbem, dimensis uicorum ordinibus & uiarum spatij, statuit, ne ultra præscriptum ædificia tollerentur. Quare Aemilius Porcina à L. Cassio accusatus, & pœna multatus fuit, quod uillam nimis sublimem ædificasset. produntq; Tyrios adeo editas maximis contignationibus domos aliquando struxisse, ut parum abfuerit, quin tota terræmotu corruerit. Sed quæ sunt instrumenta domus, quæ relicta domo instructa, ad nouum dominum transeant, sæpe quæsitum est: & præter imagines & affixa spolia, ista etiam Paulus iureconsultus de instructo fundo adnotauit: Specularia, pegmata, canales, harpagones, hamos, centones, siphones, scalas, perticas, spongiasq; quibus instrumentis domus contra uim ignis ad incertos casus defenditur, squalor abluitur, & immunditiæ purgantur. Dixere autem centones, ex uillis grossioribus sagula intexta uilioribus pannis, quibus domorum tecta, tabulata aut lignæ machinæ militares, aduersus incendia, si ignis maior uis ingruat, muniuntur. Siphones uero, fistulas follibus iunctas, seu machinas hydraulicas, quibus agitatis, ad superiora ædium exhauriunt aquam, qui etiam organa neumatica dicti. Harpagones ferreas manus, seu asseres ferro unco præfixos, quo igni furenti obuiam irent, quos ab Anacharse Scytha inuentos nonnulli uolunt. Pegmata uero compactam machinam ex ære, marmore uel ligno, tum ornatus, tum commodi causa, instar illorum quæ in pompæ apparatu producuntur, quibus etiam intra ædes uti assuerant. Addit Paulus horologium æreum domi non affixum, & prothyrum, relicta domo instructa, ad domum transire. Est autem prothyrum instar uestibuli plerumq; opertum, quod ante ædes & ostium sit: quod non esse uestibulum merito nonnulli putant, sed ligneam structuram in isto uestibulo ante fores: qua obstate quali repagulo, apertis ianuis, quæ intus fiunt, non apparent. sumpsitq; nomen à πύθω quod ante significat, dicitur autem ianuam, unde hypothesis ualuarum illa hians cauitas dicta. Censuitq; Põponius iureconsultus ex autoritate Labeonis, prothyra eiusmodi si pro ædibus sint affixa, ædium partem esse, tamen si facile demi possint & reponi: sicut ligneam structuram, quæ æstate tolli, hyeme reponi solet, ædium esse Labeo putauit, quoniam perpetua causa parata forent: itaq; alienata domo, prothyra eiusmodi una cum domo ad emptorem transire uoluit. Verba uero Pompeij iureconsulti de uerborum significatione, hæc sunt: Idem Labeo ait, prothyra quod in ædibus fieri solet, ædium est.

In extis inspiciendis quæ prospera quæue dira sint, & quæ boni, quæue mali præuincia.
Caput XXV.

Qui augurum disciplinam obseruarunt, quicq; illorum præscita perscrutati sunt in fibris extisq; inspiciendis, inter ea quæ dira aut secunda essent, multum inter fuisse uolunt: licet alij alio modo illa interpretari, & eorum euenta prædicere soleant. Et tamen in extis contineri cor, cerebrum, pulmonem, stomachum, lienem, hepar, seu iecur, communi opinione receptum fuit, quas Græci ψῆνῆς dicunt, in credibili fabrica coniuncta, quorum ex habitu & colore, salubritatis & pestilentiae signa ostenduntur: tamen nullum discrimen uehemētius fuit, q̄ si caput iocinoris, uel ipsum iecur in extis defuisset, quod caput extorum dicitur, tunc omen exitij malorumq; fuisse, funestumq; & magni terroris, nisi in sollicitudine & metu, quia curas tunc perimere putarunt. Cumq; hepar ex non puro sanguine sit, quia sanguis purus cogitur circa cor: tñ in hepate sedem uaticinij esse, & præsagium futuroꝝ periti haruspices opinati sunt, Quo

Capite iocinoris non inuenio inter exta.

Sedes uaticinij in hepate

mensis Claudius Cæsar lieneno interceptus fuit, sacrificati iocinoris caput defuisse constat, quod & Caio principi euenisse memorat: quæ exta pestifera dicta fuere. Si uero in iecore extremum quod fibra dicitur, ita lidearetur, ut ab ima fibra iocinera intrinsecus replicata essent, aut si geminum iecur foret, per hæc lata & magna portendi, argumētumq; felicitatis esse nemo dubitauit. Auctum iecoris caput aut duplicatum, nimis lætum auspiciu facere, sicut exta duplicata magnas facere accessiones, prolationeq; finium & triumphum portendi uoluerunt. Et tamen circa Brilerum & Thermè in Thracia, & in Chersoneso iuxta Propontidè tradat Plinius, bina iocinora leporibus inesse, & si aliud transferatur, alterum interire: tamen id non esse prodigium, omnium opinione receptum est. Sylla immolati iecur extrema sui parte speciem laureæ coronæ præ se tulit, mirabili ostento felicitatis futuræ. Si uero liuidum esset aut uitiosum, uel si in coquendo distabit, aut sanies purulenta efflueret, caput uel fibrarum pustulas haberet, piaculare esse, & magna facere infortunia, cõstans opinio fuit. Idcirco denuo augebatur uictima, donec iterum cæsis hostijs litatum foret. Ex corde quoq; unde sanguinis origo manat, licet à principio auspicia sumere minime solerent, posteaquam in extis corda rimari cõperunt, quo tempore Pyrrhus post multiplices clades Italia pulsus fuit, hoc obseruauit haruspices, ut si cor silens iaceret, neq; palpitaret, aut in extis de fuisset, calamitates portendi & magnas fortunæ minas crederent. Diuo Cæsari, dum rerum potiretur, immolati cor defuisse dicitur, tristissimo euentu: namq; haud multo post conspiratione cõiunctissimo casus occubuit. Quod de Pertinace proditum est, ut quæ die morte sublarus fuit, sacrificanti non modo cor uictimæ, sed hepar deesset. Si autem in summo corde pinguedo foret, aut solito maius, raptum uel ab aquila aut auibus fuisset, nimium propicios deos ostenderunt. Dum Hermocrates dijs sacra faceret, raptum cor uictimæ, & à coruo elastum in sublime, felix auspiciu fecit, quo Cardiam urbem ad Corinthum auspiciatissime condidit. Sicut auo Galbæ, fulgur procurati, cum aquila exta rapuisset, & in sublimem quercum detulisset, imperium portendit. Fuitq; animaduersum, cor quibus prægram de esset, pauidos facere: quibus exiguum, aspectu formidabili & audaces: quare Hermogenis summi rhetoris, & qui præcoccissimi ingenij fuit, mortui dissecto corpore hispidum cor inuentum est. Tamen tradatur apud eruditos, eos qui hebeti essent sensu, corde duro & spisso: qui uero ingenio ualentes, molli fuisse: id quod Plinius de Aristomene Messenio, & alij de Lyandro, cuius defuncti cor pilosum inuentum esse, meminere. Fel quoq; in extis augurium facere proditum est, quod sub hepate angusto ore, & fundo ampliore apparet, ut purum illud clarumq; reddat. Si tamen geminum reperitur, licet prodigium sit, tamen magnæ spei fortunam portendit. Quo em tempore Augustus apud Actium, profligato Antonio, uictor fuit, eo ipso uictoriae die, geminum fel in extis inuenisse tradit. Arato quoq; sacrificati, cum geminum fel haruspex inspexisset, quæ capitali odio dissideret, mox sincera fide conciliari, societatesq; & fœdera iungi prædixit, quod uerissimo euentu postea cõsequutum est. Fuitq; disciplina augurali traditum, ut fel Neptuno perpetuo dicatum sit, uelut humoris auctori. Quod si in extis prægrande fel inueniretur, prodigij loco est habitum. Sed quauis prodigiosum, magna semper & felicia portendit. Fert tamè Aristoteles in Naxo prægrande fel pecoribus innasci: circa Chalcidè Eubœæ, & in Ponto, pecori nullum esse: ceruo quoq; & damæ, equo, mulo & asino, camelo atq; apro, usq; defuisse. Sicut perdices in Paphlagonia bina corda habere, & in Bisaltia lepores bina iecora. Et in agro Cretensi pecora circa Gnoson splenem habere tradit, circa Cortynam non habere. Vel quod idè tradit, in Seripho insula, & in Acantho Macedoniae & apud Cyrenem ranas non coaxare. Et in Emathia Macedoniae sues unguilos nasci: atq; in Cappadocia mulas foetus parere, & in Eleo agro mulos non educi, neq; propterea omnium aut prodigium uideri. Pulmo uero sub corde est spirandi officina: is incisus et geminus, tempus dirimere, & diè differre tradit. Si uero simplex esset & solidus, cõtinuare tempore curricula, nullasq; cõtationes & moras afferre, opinati sunt. Si uero pulmonis fibra lateret, aut cum corde & iecore cõiunctus foret, uel si paruo distinguere interuallo, miseris casus portendere uoluerunt. Lien aduersus iecur, sinistra in parte est: siquidem uentriculo annectitur in intestino, ut iecur purum reddat, Quod si in dextram uergeret, fe-

Extia pestifera.

Omen felicitatis ex inspecto iocinore.

Infelicitatis.

Ex corde.

Cordis prægrandis uel exigui iudicium. Hermogenis & Aristomenis corda hispida.

Ex felle.

Fel Neptuno dicatum.

Ex pulmone

Ex liene.

rale auspiciū, & prædicere quæ magno malo luuntur, haud dubiū esse: qui tamen ab unda, homines decolores facit. Quare in terra Caria Caunios, quod sub graui caelo de gunt, mitum in modum lienosos dicunt esse. Vnde uerbum Stratonici citharædi, illic ambulare mortuos, quod omnes mirifice pallerent facie tabifica. In Fordicidijs sacris, quibus hostias quæ uterum ferunt, immolare præcipitur, si foetus biceps aut mancus in utero esset, uel interaneis exhulceratis apparet, exta eiusmodi imminetium malorū nunciata esse, creditum est. Dracones in extis apparuisse, latum fecere auspiciū. cōtrā Graccho sacrificanti, ad exta irrepisse adeso iocinere, necem futuram & imminens fatū portenderunt, quæ mox subsequuta sunt. Extæ quoque de sacrificantis manu, ab aquila fuisse rapta, tam efficaci auspicio fuere, ut nullū præsentius aut felicius fuerit. Si tamen è manu decidissent, uel uiscera cruore infecta essent aut liuida, nigrisq; distincta maculis, uel si omentum & membrana uiscera continens, hians foret aut sanguine suffusa, indubiam necem & fatale exitium portenderunt: quale Crasso euenit, cum contra Parthos ducturus lustraret exercitum, documento futurae magnæ calamitatis. Præcisa uero hostiarum capita, suum sanguinem aut exta lambere, Pyrrho sacrificanti obitum luctuosum & foedus euentus designarunt. Idem Cimonî formicarum cateruas sanguinem uictimæ corripuisse, adnotarunt. Ferūt tamen diuinadi periti, sanguinem uictimæ crassiorem & calidiorem, efficaciorē uim portendere: qui uero tenuior esset & frigidior, maiorem habere intelligentiam. Estq; inter exempla, præcisum caput uictimæ fluctu maris absorptum, atq; extra non comparuisse, Callicratidi Lacedæmonio interitum uitæ attulisse. Subit tamen illa reputatio, ueteribus tradi monumentis, gallinaceorum fibras maxime dñs gratas uideri, sicut talparum magi uerissima dicunt, illisq; haud secus quàm solennis uictima pulcherrime litari. Hæc enim sunt exta argutissima, in quibus diuina mens inesse creditur. Fuisseq; Cypriorum inuentum, ex suillis extis fieri diuinationem, quodq; nisi ex sana uictima, neq; litari, nec futura prænosci poterant. Ea uero exta quæ nihil habent diuinationis, quæ que expiandi non litant, tanquam sine nutu, nullo que afflatu diuino muta dicuntur, quibus non esse litatum notabatur. Quæ autem multum felicitatis & fortunæ pollicentur, regalia dicta sunt. Apud magos uero, talparum exta & ranarum euentus fortunatos, nonnunquam magnos casus prædicere crediderunt. Cumq; cætera uiscera, detractis extis, postquam litatum erat, aræ imposita, igni darentur, ipsa tamen exta nunquam elixa, sed uerū decocta apponebantur: sola tamen arietis exta aqua elixa sacris epulis apponuntur. Neptuno uero & fluctibus quum sacra faciunt, mare ingressuri, aliquando ipsam hostiam, nonnunq; cruda exta in mare proiciunt, & uina infundunt. Illud utiq; non ab re fuerit meminisse, quod periti rerum literis adnotarunt, singulis uisceribus hominum suam uim & affectus innatos fuisse: idcirco homines splene ridere, felle irasci, iecore amare, corde sapere & timere.

Consualia, equitia, & ludi Apollinares, quando à Romanis fierent, quòve modo Diti sacra fiant, & quo tempore. Caput XXVI.

Romulum urbis conditorem, pace cum finitimis parta, Neptuno equestri solennes fecisse ludos, Consualiaq; appellasse, in quibus Sabinas rapuit, autores memorant. Fuit enim Consus consilij deus, cuius ara in circo maximo, undiq; aggesta humo, abdita erat, quod arcanum esse consilium putarunt: quam aram cum ludos celebrant, omnibus adire fas est, reliquo anni tempore non est licitum: in qua Romani sacrificijs igneis alijsq; solennibus festos agere dies assuerant: quæ feriæ publicæ dictæ sunt, in quibus sacris uictima erat mulus, quoniam id genus quadrupedum primum uehiculo iunctum fuisse credunt, eo quod Lunæ uehiculum traherent, equosq; & asinos coronis fertisq; exornare, & feriari, neq; illos labori admittere mos erat, quod instituta nauigatione, quum omnium generum merces nauibus aduehantur, ocium quodammo do iumētis & remissio data sit: uel quod equos primum Neptunus domuerat, & equitadi artem inuenerat, quare Hippius dicebatur. Huic Sextili mense die octauo post decimam, equestres ludos Romulum instituisse ferunt, quarto ab urbe condita anno, qua die raptas Sabinas uoluit: tamen si mense Martio primum Consualia instituta, eoq; tempore raptas Sabinas nonnulli testati sunt. Pleriq; dñs laribus, dñi Romani ludos celebrat,

Fordicidia sacra

Dracones in extis apparuisse

Extæ ab aquila rapta, tam efficaci auspicio fuere, ut nullū præsentius aut felicius fuerit.

Extæ e manu lapsa

Capita hostiarum præcisa suū sanguine libentia

Crassi aut tenuis sanguinis i uictimis iudicia

Ex gallinaceorū fibris ex talparum, ex suillis extis

Sanam uictimam esse oportebat

Extæ muta, Regalia

Extæ quæ apponerentur in uictimis

Neptuno & fluctibus sacrificandi ratio

Sua quibus uisceribus uis.

Consualia Consus atq; eius templum

Uictima in Consualibus

Neptunus equi domitor

Consualia quando celebrata.

Romulum Sabinas rapuisse dicunt. Erat ergo is ludus, ut equi & muli iuncti & soluti in circo maximo, magno spectantium studio currerent. Qui uero fuerit raptarum numerus, inter autores discrepat: quidam non ultra triginta fuisse tradunt, quæ curijs nomina dedere: nonnulli quingentas, pleriq; septē & uiginti, ut Valerius Antias: alij sexcetas & tres supra octoginta. Præterq; ludos Consuales, Marti quoque in Martio campo idem Romulus ludos instituit, quos ab equorum cursu, Equitia nuncupauit: qui, si quando aliuione Tiberis inundasset campum, in Cælio monte, ubi Martialis campus erat, colebantur: sicut uel fluminis inundato circo maximo, extra portam Collinam ad ædem Veneris Erycinæ Apollinares celebrarunt. Erant enim ludi Apollinares ex prædicto Martianorum carminum, quibus Cannensis clades scripta fuit, bello Punico secundo, uictoria causa instituti. Alij Cornelio Sylla prætoris urbis ex responso Martianorum fratrum, à quibus fata Romanorum præscripta erant, inuentos dicunt fuisse. In quibus decemuiri Apollini boue aurata & duabus capris auratis, Latonæ q; boue aurata, sacra Græco ritu facere assuerant, quos prætoris præsidente, populum laureatum spectasse, Apollini pro cuiusque copijs stipe data, Titus Liuius autor est. Cumq; antea incerto die fierent, Publius Licinius Varus prætor urbis legē tulit, ut dies ante tertio Nonas Quintiles his ludis status foret, isq; in perpetuum sacer haberi cceptus est. In quorum celeberritate, matronas spectata pudicitia in propatulo epulari, omniq; caeremoniarum genere festum diem agere produnt, puerosq; manibus amplexos psallere & hymnos Apollini canere, sicut Dianæ uirgines. Quæ quidem Equitia singulis annis duodecimo calendis Maias in circo maximo celebrant, qui dies cerealibus incurrebat, in quibus post equos, uulpes stipulis alligatæ, accensa flamma, cursitabant. Præterq; aram Cossi, quæ in circo fuit ab accessu hominum femora, etiam ara Ditis & Proserpinæ in loco abdito in Martio campo ad Tarētum colebatur, locum denominatum, quod ibi Tiberis ripas teneret, qui Rumon propterea dictus & Serra, ad quam rarus erat accessus hominū. Dñs enim inferis aram non à terra sublimem, sed sub effossa humo statui decere putabant, ad quam ex præcepto Sibyllini carminis, altero & quinquagesimo anno ab urbe condita, sacra & ludos institutos memorant, ad eamq; ter annis singulis accessum placandis manibus patere: uidelicet postridie Vulcanalia, & ante sexto Idus Nouembris, & ante tertio Nonas Octobris. Apud Eleos uero Plutonis templum semel tantum patet, & quauis patens, nulli introire licitū est. Sicyonij quoque semel annis singulis Eumenidum prope Alopum diem agunt, & sacrum faciunt. Cumq; humanis capitibus prius Ditem placarent, postea ab Hercule admoniti, hominum simulacra uictimas dederunt. Observatumq; fuit, ut sterilibus pecudibus & iuuenis, ac uino, melle, lacte & sanguine Diti sacrificiant: Quanquam Numæ legibus inferis dñs uina libare uetareretur, his uerbis: Vinorogum ne respergito. Eas quidem aras, quæ plerumq; geminæ fuerunt & pares, dum sacra faciunt, sicut reliquas inferorum, nigris uittis aut ceruleis ornāt, & cupressu. Cumq; pecudes immolant, spirantem cruorem in effossam terram mittunt: uinūq; lac & mel unā infundunt, uisceraq; cæsæ uictimæ ter circum aras ducunt, igne accenso, hoc piaculari sacro inferos euocari arbitrati. Inualuitq; mos, ut inferis dñs facturi sacra, pares uictimas easq; sinistra immolent: & quum manes expiandi sunt, pocula libent, rogumq; uino, aut sepulchrum conuersa manu inspergant, in quibus litasse piaculū erat: nigrasq; hostias immolent, uinaq; effundant, uasaq; in ignem mittant, uiscera que igni apposita oleo inspergant, quippe Diti sacra exhibētes, cui omnia perdere proprium est: signaq; herilia è sepulchris eruta, atro igni apponāt: neq; oriente luce, ut superis, sed noctu uel meridie, aut decrecente die, hostiā immolare conuenit, capite ita constituto, ut terram, non cælum spectet. Cumq; in deorum sacris qui rem diuinam facit, corporis prius ablutione purgetur: inferis, qui funebria exhibiturus est, omnia ablutione, leui tñ spargitur ramo. Est tamen Fabij Seruuliani pontificis maximi disciplina traditum, ut atro die manibus parentare non liceret, ne infesti manes fierent: quia quum in his sacris lanam et louē præfari necesse sit, quæ atro die aduocare piaculare est, eo die solenni præcati de uiti, & inferis sacra facere uctabant. Hi tñ ludi ad Tarentū seculares dicti, quò statò die, sed à prima origine, singulis centis annis, ex præcepto Sibyllinorum carminū fiebant, quos

Ludi forma in Consualibus, Sabinarū raptarum numerus.

Equitia.

Apollinares ludi.

Apollinares quo die celebrati.

Equitia quando celebrantur.

Ara Ditis & Proserpinæ.

Deorum inferi aræ sub terra.

Sacra & ludi ad aræ Ditis & Proserpinæ inferi templum.

Eumenidum templum.

Quibus uictimis Diti sacrificabatur, & qua caeremonia.

Manes.

Manibus atro die parentare nefas.

Ludi seculares.

Cadaveribus
inhumatis
ita exhibita.

rum autor Valerius Publicola fuit, qui primus cæsis atris bobus, Diti maribus, Proferpinæ scæminis, trinoctio ludos ad Tarentum fecit. Proditur tamen decretum inter pontifices, ut si defuncto cadaveri iusta quispiam exhibere uult, & an humatum esset in dubium ueniret, satis haberent, si quibusdam sacris precationibusq; exhibitis, glebam absenti cadaveri, aut terrâ inicerent, terq; iniecto puluere, à labe erroris cadaver, manesq; expiatos ducerent: atq; si operto humo cadauere, os exceptum fuisset, donec purgetur, inhumatum uideri. Est quoq; notatum, in æde Libitinæ ea quæ humanis corporibus usui sunt, Romanos uéditare, qui nisi mense exacto & uesperis, ac Februario mense, mortuis dare inferias solebât. Delphi uero apud arâ Epitymbiæ Veneris manes euocabant, & defunctis parentabant, Græci autem paucis à morte diebus, feralia litabant defunctis obsequia: obseruatumq; ut reliquo corpore cõbusto, plerûq; digitum mēbrum uel aut crines seponerent, quibus tanquam cadaveri iusta persoluerent & parentarent. Exteris uero gentibus diuersa parentatio fuit: namq; apud Plataenses manibus peremptoræ ciuium dabantur inferiæ, ut præcedente tibicine, uehicula multa lauro & myrto fusca, cum coronis sequantur, mox lactis, uini & olei libationes succedant: deinde purpuram indutus princeps, cuius ductu res geruntur, exclusis seruis, mactato ante pyram tauro, ubi Iouem & Mercurium adorasset, manes illorum qui pro patria ceciderât, ad cœnam aduocet: postea craterem merum libans, se defunctorum manibus propinare asseueret: hoc modo illos uelut claro præconio excitos, expiari opinati. Achillis uero manes in Sigeo nisi nudos & unguentis delibutos circa sepulchrû decurrentes, nudos expiare comperitum est. Apud Albanos, manibus defunctorum parentare, aut iusta persolueri, nulli permittitur, quod defunctos humana ope putabant nõ egere. Etesdones purgatum defuncti caput inaurant, illiq; quotannis hostias mactant & iusta persolunt. Augilæ, qui ultra Cyrenem sunt, nullos deos, præter defunctorum manes, putabât: ab illis ubi tumulis incubuere, per somnia responsa accipere opinati. Aegyptij dum manibus defunctorum parentant, post preces oppleti lachrymis, tumulum amplexantur & coronant: quibus mos erat, in insula quæ Abalos dicitur, ut si quo merso in flumine, cadaver non appareat, centum annis illi funus facerent, & ita manes expiarent. Delphi cum Pyrrhi tumulus nullo honore antea coluissent, postea cum didicissent, illum contra Gallos pro Delphis adfuisse, Pyrrhi manibus in posterum parentarunt. Delij uero pueri & puellæ, Hyperboreis uirginibus uita functis, tonsis crinibus parentasse dicuntur, quos fuis inuolutos, supra illarum monumentum puellæ deponunt, pueri uero in sepulchris. Getarum lex erat, manes uiri defuncti, non aliter nisi morte uxoris expiari. Ad Therei sepulchrum si qui parentant, aut immolant, hordei loco calculis utuntur. Romani uero floribus ornare sepulchrum, & sacrificio atq; epulo defunctis parentare solent, nonnunquam thure & mero supplicare sine tibicine, quibus in acie cæsis, fuit tam ara quam annua parentatio constituta. Et tametsi mense Februario mortuis dare inferias consueissent, Decius tamen & Brutus, contra maiorum instituta, Decembri mense parentabant. Proditurq; memoria Traianus imperator, in ea domo qua Alexander Macedo morte sublatus fuit, eius manibus parentasse, & sacrum fecisse. Maxima uero manium euocatio (Homeri testimonio) apud Auernum traditur fuisse, in quo cæsis uictimis, & carmine effuso, manes defunctorum ab inferis per diras execrationes eliciunt: mox tenuissima effigie, & hominis simulacro sub noctem apparente, responso excepto, super quo consulturi uenerant, è conspectu imago in auras puncto temporis dilabitur. Notatumq; & illud, in deorum manium sacris & feralibus cœnis, præter lentres & offas, aptum apponi, quibus qui sacris intererant, uescebantur. Neq; solum spectacula & ludos, sed deorum sacrificia & manium parentationes, si quando minus rite exhibita, aut si non omnia iusta & solennia seruata essent, ex leuib; ommissis causis, aut plus iusto seruatis, secundo & tertio ac sæpius, ueteres instaurare & reficere consueisse.

Que sacra expiationis causa à Romanis seruabantur, & quibus ex causis fierent, que uel apud exteros. Caput XXV.

Sacra solennia
& stata,

Inter plurima sacra quæ uetus religio habuit, quædam solennia & stata fuerunt, quæ eodem stylo modoq; indici semper & seruari solita sunt, quorum ritus & cæremoniæ

nias transgredi aut omittere, nulli fas erat: siquidem si lapidibus pluisset, Nouemdiu expiatio ubi lapidibus pluisset. Vbi ex cælo offensa apparuissent. semper sacro expiatum fuit: hoc enim sacrum nouem dies colebatur, quod uel prætor urbanus, uel pōtifex maximus ex senatus decreto indicebat: id q; uel cælesti uoce in Albano missa, uel haruspicum monitu. Si uero cælestes minæ terrores uel, aut terra enūciarentur prodigia, formidinesq; uel si terribilis species, aut quid nouum & inopinatum oblatum esset, ut cū duo uisi soles, faces uel de cælo colluxissent, aut crinita sidera insigni nouitate, uel igneus turbo, atq; insolita mundi facies fulsisset: strepitus uel armorum de cælo auditus, & ingētibus procellis effusus imber foret, uel misto sanguine Tiberis fluxisset, rectaq; publica ædes uel deorum de cælo tacta essent, aut alia terribilia monstra & prodigia cælestia ostentantia minas apparerent, his auertendis terroribus, piacularibus sacrificijs factis ad placandas iras, uel feriæ indicebantur, aut lectisternia tribus stratis lectis, Ioui, Vulcano & Mineruæ, (siquidem hi iactus fulminum possidebant) nonnunquam ludorum celebritate, decreto pontificum procurabantur. Fiebant enim supplicationes cum solenni precatione urbe tota, circa omnia delubra phanaq; & puluina, in quibus honos dñs dabatur: senatoresq; & patritij cum coniugibus & liberis, plerunq; coronati, nonnunquam omnes tribus & ordines, præeunte pontifice maximo, aliquando diu uiris, præcedentibus pueris ingenuis & libertinis, ac uirginibus patrimis & matrimis coronatis, uel lauream tenentibus manu, uoce modulata pronunciantibus carmen, prælata pompa, frequentes supplicare, & pacem deum exposcere solebât. Græci uero si quando terribi malis supplicabât, uerustum carmen inter uota precesq; cani iubebât, hoc tenore: Beatorum antiquissima sanitas, in omni tempore tecum sum. Quæ quidem puluina, apparatus lecticæ diuoræ erât, in quibus numina pro maiestate iuxta aras sublimia extabât, quibus fasciculi ex uerbis (struppi uocati) pro capitibus locabantur. Hæ quoq; supplicationes, si quod iustum bellum in exteras nationes indictum, aut si pro aris focisq; & deorum templis, ac solo patrio pugnandum foret, ut ea res populo Romano socijsq; ac nomini Latino bene & feliciter eueniret, utq; bonis auspicijs ac dñs bene iuantibus arma fumerent. Ac uictoribus bello uiris, ob res feliciter ductu eorum gestas, in quibus grates dñs agebant, mulieresq; eximios cultus, uiri prætexas atq; amplissima ornamenta fumebât, à senatu maximi muneris loco sæpe tributæ sunt, modò pluriu dierum, modò paucorum, prout magnifice gesta, & prosperi successus postulabant. Diuo Iulio in expeditione Gallica, contra quos multiplici clade dimicatum est, ob claras pugnas quæ decem dierum supplicatio decreta fuit. Et Decius Brutus ob profligatum Antonium bello Mutinensi (quod antea contigit nulli) quinquaginta dierum supplicationes meruit. Cicero quoq; in senatu C. Octauio ob res feliciter gestas, per omnia templa phanaq; pariter quinquaginta diebus supplicationes decreuit. In quibus grandes natu matres manibus amplexæ, & uiri semotim coronati procedere, & cū bonis precationibus & faustis omnibus ad rēpla conuenire, & dñs gratias agere solebât. In his quoq; præcipue ciues lætari, quod uitulari dixere, delubra patere, aras sacrificijs fumare, honoreq; ac donis cumulari, nonnunquâ uinum & thus publice dari legimus. Fuitq; supplicatio aliquando prærogatiua triumphis: nam quibus ob res bene gestas supplicationes decretae sunt, haud multo post feliciter cõfectis bellis, à senatu speciosos triumphos datos comperimus. Obseruatumq; ut quoties obsecrationes, supplicationesq; aut lectisternia indicebantur, à iurgijs & litibus tēperarent, uinctisq; uinacula demerēt: & tametsi ob rei militaris facinora aut partâ uictoriâ, supplicatio decerni soleret duci absentis, uni tamen Ciceroni togato & præsentis, q; temp. è coniuratorum manibus eripuerat, & ciues conseruaret, supplicatio decreta fuit. Estq; animaduersum, plerûq; à matronis quibus uiri essent, Iunoni supplicatum, primû in Capitolio, deinde in mari proximo, unde hausta aqua templum & simulacrum inspergebât: Post aliquot uero ærates, defluxis moribus, & collapsa disciplina militari, ob leuissimas sæpe causas, & quæ ad remp. uix pertinerēt, supplicationes decretas inuenimus: quippe Neroni ob recitationem carminum in theatro, uel ob fugas ciuium infandas, & ob publicas clades, quod scuitum esset in noxiorum bona, & leuib; de causis sæpe decreuit supplicationem senatus: nam quoties fugas aut cædes iussisset Nero, toties dñs grates habitas autores referunt. Fuitq; ista uaga po-

Supplicatio-
nes quibus cære-
moniis fieret.

Græci,

Puluinaria
in lectister-
nijs,

Alia suppli-
cationu cau-
sa,

Supplicatio
D. Iulio de-
creta.

Decio Bruto,

C. Octauio,

Uitulari.

Supplicatio
triumphi præ-
rogatiua.

Ciceroni,

Iunoni,
Supplicatio-
nes ob leuif-
simas causas,
Neroni.

Græci. pularis supplicatio. Græcis autem ob prosperos successus, * partam de hostibus victo-
riam, rarenter supplicatio, sæpius epulum per singulas tribus publice dari, & ludi indi-
ci solebant. Si cui tamen supplicatio pro insignibus factis dabatur, apud Athenienses fer-
uatam est, ut uasa aurea & argentea in pompis efferrent, & sacra decernerent, quasi hoc
magnificum laudationis munus foret. Si uero semimares, aut insoliti animalium partus,
& alia monstra informia edita essent, iusso scetu exportari, & in mare uel flumen deijci,
à ter nouenis uirginibus, carnem per urbem canebatur, donum deinde lunoni ferebatur.
Quod si bubo uel lupus cellam Iouis, aut Capitolium intrasset, propter id prodigium,
tedæ aut uictimæ, nonnunquam sulfuris & aquæ lustratione urbem aut Capitolium
expiant & lustrant, quæ uictima Amburbialis dicta. Licet singulo perfecto quin-
quennio, per censores urbem lustrari sue, oue & tauro: aut uerre, tauro, & ariete, qui cir-
cunducebatur, quæ Solitaurilia uocantur, inueniamus. In quo fuit constitutum, ut men-
se Februarii quo tempore urbs lustratur, Februus (qui lustrationi præest) in primis lita-
rent & sacrum facerent: mox censor in magna ordinum frequentia deos imperij præsi-
des solenni precatione aduocaret, ut rem Romanam, urbes, templa, fines, aquas perpe-
tuo seruariet incolumes, & prosperos successus darent, dubijs que conatibus adessent:
mala que auerruncarent, uota que in sequens lustrum promitterent: circum que urbis pom-
cerium sereno cælo, pontifices, flamines & omnes augures, sacrificuli & uates, Vestæ
les uirgines, galli sacerdotes, septem uiri epulorum, quindecim uiri sacrorum & salij, se-
quentibus patribus & omni plebe, Gabino ritu cum solenni precatione procederent.
Cum que in precationis carmine, quum lustrum conderent, antea rogaretur, ut dii im-
mortales rem Romanam uolentes propicijs propagarent, & ampliorem facerent: postea
ea aucto propagato que late imperio ad summum culmen, Scipio Aemilianus censor, in
condendo lustro, non ut ampliorem facerent, sed tantum ut rem Romanam seruariet
incolumem, rogari iussit, tanquam ad ultimum amplitudinis prouecta esset. Mansit que
diu mos, ut in omni precatione quum pro populo facerent, pro senatu quoque & qui-
ritibus precarentur: neque fas esset, in solenni prece sine altero alterum nominare: sicut
Athenienses (ut refert Theopompus) quum uota dijs effunderent, Chijs & sibi prospe-
ra precabantur, & in Panegyris, quæ singulis quinquennijs fiebant, per præconem sibi
& Platæensibus bona precari usurparunt. Deinde Philippo subirati, propter continuas
clades & belli mala decreto sanxerunt, ut quoties sacerdotes prospera Atheniensi po-
pulo, socijs que & exercitui precabantur, toties Philippum, liberos, terrestres nauales que
copias, atque omnem Macedoniam, exitiali carmine & diris imprecationibus deresta-
rentur. Nero tamen dum Isthmi opus aspiciatur, in præfationis carmine sibi tantum &
populo Romano bona precatus fuit, dissimulata senatus mentione. Ut que cum lustrum
fieret, publicus luctus populo minueretur, quia in publica lætitia illuue & luctu fœda-
ri non decebat. Sulfur quoque lustrationibus adhiberi plerique uolunt: fuit enim reli-
giosum, maxime que ualuit procurandis religionibus, ad expiandas suffitu domos, quæ
lustratio in rebus pluribus fiebat ob incolumitatem: nam uictula præcedente, aut agna
coronata, messis, ager, fundus, terra, grex uel pecus, ter circumlustrabatur, prosequente
agrestium turba cum fistula solenni que psaltatu & clamoribus, deum deam ue, cui sacra
fiunt, inuocante, uti morbos, uastitudinem, calamitates & intemperies prohiberet, fru-
menta que grandire & bene uenire sinerent, pastores pecora que seruariet. Quod quidem
ambaruale sacrum etiam tutandis imperij finibus fiebat: primus enim imperij finis, fe-
sti locus, ad quintum sextum ue lapidem ab urbe notabatur: mox Lauini, ubi dijs patrijs
Romani reges pro salute urbis sacrum facere assuerant. Postea Anco regnante, usque ad
mare imperium prolatum, Ostia que in ora Tiberis condita. Tempore deinde proceden-
te, longe dilato aucto que imperio, post magnos progressus alijs in locis, ubi fines Roma-
ni imperij erant, pontifices uno simul tempore uelut in patrio solo sacrum concelebra-
runt, & ambaruale uictimam fecerunt: donec Romani imperij terminus à Gadibus ad
mare rubrum & Oceanum, & ab oriente ad Euphratem, quod Lucullus processit, & Olu-
ros, quod ductu Pompeij Magni Romana signa illata, sunt, imperij terminus propagatus
fuit: à meridiano uero ad tractum Libyæ, & ad Septentrionem ad Rhenum & Istrum,

Græci.

Athenienses.

Vbi monstra
edita essent.Ob bubonem
aut lupi cel-
lâ lo. aut Ca-
pit. ingref-
sum.Amburbialis
uictima.
Solitaurilia
& eorundem
ceremoniæ.Quid in lu-
stris cõden-
dis precaban-
tur à dijs.

Athenienses.

Nero.
In lustro pu-
blicus luctus
minutus.
Sulfur lustra-
tionibus ad-
hibitum.Ambaruale
sacrum ad tu-
randum impe-
rium.Ostia quando
condita.

qui quidem latius processerunt, quam Cyri imperium fuisse traditur, cuius regnum ter-
minos habuit ab oriente mare rubrum, ad septentrionem pontum Euxinum, ad occiden-
tem Cyprum & Aegyptum: ad meridiem uero Aethiopiã. Si tamen ager lustrandus
foret, ita lustrabatur, ut lunoni & Iano uina libarent prius, mox Martem patrem, ut sci-
ens uolensque propicius adesset sibi & familiæ, aduocarent, agrum que perfecto sacrificio
lustrarent. Apud Græcos urbs exemplo Epimenidis lustrabatur, ut binas oues nigri &
candidi uelleris ex urbe pago ue, quod ire uellent, liberas dimitterent, subsequitis custo-
dibus, qui illas ubicunque accubuissent, beneficienti deo immolarent. Gallis uero lustran-
di urbem usus erat, ut hominem purioribus cibis anno saginarent, ac festo die urbe tota
circunductum extra pomcerium educerent, eumque mox lapidibus obruerent. Si autem
oues lustrarentur, obseruatum est, ut pastor summo diluculo aqua illas inspergeret &
sulfure, herbaque sabina & lauro igne succensis, circum ouilia suffumigaret: cumque sacro
carmine, milio & libo cum lacte & sapa Pali sacra faceret: quo suffitu pecora expiari &
morbos depelli, ac diras tabes exterminari putarunt. Quod si exercitus lustrandus esset,
is instructus, præcedente sue aut hirco, oue & tauro, in campo Martio lustrabatur, ar-
matorumque milites, pedites, equitesque lauro coronatos rem diuinam & lustrale sacrificium
facere oportebat sub die, ut fuit à Seruio institutum, qui hoc lustrationis genus inue-
nit primus: quem diem Armilustrum nuncupant, in quo id magnopere seruatur, ut quæ
hostias ducunt, eligantur bonis nominibus, inde certa omina & felices successus toto ex-
ercitui captantes. Mansitque constitutum, ut quum exercitus & castra lustrabantur, triti-
cum militibus pro cuiusque contubernio daretur, & singulis drachmæ, munera que & do-
natiuum, uotaque in proximum lustrum exoluenda duces promitterent. Macedonibus ue-
ro inter diuisam hostiam, priorem ad dexteram, posteriorem ad læuam uia, aut discis-
sæ canis uiscera, armatas copias & exercitum traducere, instructo paratoque milite præ-
cedere, & simulacrum pugnae edere: cumque cohorte regia & omni belli apparatu, arma
ab ultima origine regum proferre, & sacrum piaculare facere, lustrandi mos fuit. Xerxes
autem milite detrectante militiã, in duas partes dissecto, exercitum traduxit, & hac ui-
ctima execrabili milites lustrauit, & crimina expiavit. Si uere classes nauales que copias
lustrarentur, disposita classe in litore, aram quæ mari abluebatur, construere conuenit: in
qua sacerdotes uictimas cæderet, mox circumstante exercitu, casam uictimam atque extra
per classem in litore dispositam nauiculis circumferrent, cum solenni carmine & preca-
tione, ducibus unã insidentibus in scaphis: diuisaque hostiæ partem in mare cum uisceris-
bus porricerent, partem uero flammis adolerent, eo modo classem lustrari & calamita-
tes depelli opinati. Rogus quoque militari more lustrabatur, ut instructa armata que acies
ter circum incensam pyram, ubi defunctos in acie cremabant, arma quatientes cum lu-
ctu & lamentabili carmine, nunc frena & balteos, nunc galeas & cristas, sæpius enses &
arma spoliisque in ignem mitterent & cum tripudijs decurrerent: hostisque ad rogam im-
molatis, inferias occisorum manibus darent: flammamque extincta, occisorum cineres mul-
to arenæ aggere cumularent, quum tot urnæ singulis non sufficerent. Curias quoque &
populum purgari accepimus, ut excerptum uictulum ex fordæ bouis immolatae utero
(sicut in Fordicidij mos est) per uestalem natu grauiorem igni comburerent, exque il-
lius cinere, & equi sanguine, adustisque fabarum stipulis suffimen fieret, quo populus &
curiæ Palilibus purgantur, quod quidem in templo Vestæ præcipua cura ad dubios ca-
sus & incerta fortunæ seruabatur, hoc modo ab infortunis populum uniuersum expia-
ri putantes. Præter quæ, Tubulustria ueteres celebrarunt, diebus quibus Martio men-
se tubæ sacrorum in atrio Saturio lustrabantur. Somnia quoque meticulosa & curas, flu-
minis absolute purgari, & fascinationes salua ieiuna repelli, ueteri superstitione cre-
ditum est. Apud Athenienses & Lydos sacrum piaculare fit, ut conciones, theatra &
populum minutis porcellis lustrant per peristiarchos, & ita calamitates auerterent
& auerruncarent. Sed quod est de sulfure dictum, idem de lauro & uerbena comper-
tum est: siquidem uerbena & laurus, suffitionibus frequens fuit, propter religionem ani-
mo incusam, quod qui aliquo essent piaculo polluti, sæpius sulfure, nonnunquam aqua,
ouo, igni, uerbena & lauro expiantur. Tres enim istæ species ueteribus fere usu fre-

Agri lustran-
di ratio.

Græci.

Galli.

Quid lustran-
darum ratio.

Exercitus.

Armilustrum

Macedones.

Xerxes.

Classium ac
nauium co-
piarum lu-
strandi mos.Rogus lustra-
tio.Curiarum ac
populi lustra-
tio.Tubulustria,
Somniorum,
curarum &
fascinationum.
Athenienses.Peristiarchl.
Sulfur in sa-
cris.Verbena.
Laurus.
Tres purgan-
di species.

Odyss. xxi. circa finem.

quentes; aut enim tecta & sulfure purgari, uel aqua ablui, uel aere uentilari solebant, quod Homeri testimonio a Graecis seruatum legimus: apud quem Ulysses caedem procorum igne & sulfure expiari iussit; & Orestes aqua, quae septem fluminibus confunde batur, ablutus, dimisit furorem; quam marinam esse conuenit, quum propter uim igneam magnopere purgationibus consentanea putetur: namque mari saepe expiantur quae uiolata sunt. Troezeni quoque ut a materna caede Orestem expiantur, ex Hippocrene aquam adhibuerunt. Inter reliquas uero expiationes, prodigiorum expiandi genus, ut qui deos sibi iratos & nunquam propicios cerneret, linteatu lucernam & laurum manu tenens, genibus obrepere debeat, & uocibus acclamare, numina que sibi irata palam profiteri. Ipsam uero laurum, quum suffitionibus & magicæ adhibetur, accendere & igni admo uere conuenit: quae si admota sonantius crepit, haud dubie propicia numina designauit; si uero nullo murmure tacet, infelicitatem. Aliter in prophanis usibus oleam aut laurum comburere, infandi auspicij erat: praeterque laurum etiam myrtum suffitionibus addide runt. Oleumque & bitumen marina inspersum aqua, admisso sulfure, atque aes, in lustratio nibus expiationibusque adhiberi conpertum est, maximaque dabatur opera, ne quibus diebus urbs populus ue excidium aut calamitatem insignem passi fuissent, lustrum quoquo mo do fieret, quia scedo exitu & graui strage omnia casura putabantur. Quod si bouem aliud ue animal loquutum, aut hoc genus portenta nunciata forent, ueteris instituti erat, sub diuo senatum & patrum concilium haberi, quod expiationis genus putarunt. Fiebat enim senatus non in Rostris, neque in curia, ubi habetur frequens; sed in loco aprico & pa tenti caelo, ab auguribus tamen inaugurato, ne irritum senatusconsultum fieret. Si uero terra ingenti concussa motu, aut urbs agrique ue contremiscerent, quod raro euenire & ma gna portendere dixerunt, saepius supplicationem in triduum decreuere, duum uiris praecuntibus; nonnunquam ut ex una familia omnes coronati supplicaret, uel ferias praetor urbanus agris leuandis mentibus indiceret, concione aduocata. Nomen uero dei cui sacrum fieret, supprimebat, utque iurgis & litibus temperaret, admonebat. Fuitque animaduersum, nunquam urbem Romam tremuisse, quin alicuius futuri mali praenuncium efset: utque semel motu terrae enunciato, pro quo feriae indictae, conceptae ue erant, alium terrae motum eadem die nemo enunciaret, quod foedum & magni discriminis foret. Cur autem dei nomen cui sacrum fieret, supprimebant, illud causae traditur, quod cum telluris motorem certum deum, qui eam uim haberet, ueteres non dignosceret, illum qui huic rei praesesset, nuncupare pontificales uetarunt libri; & ne accipiti aestimatione ferrentur, aliumque pro alio deo colerent, aut non offensum numen placarent, satius duxere, dei nomen cui sacra fierent, supprimere, quam illum frustra aut perperam nominare. Illud uero non est ab re dixisse, quod apud Athenienses seruatum legimus, ut si qua enunciareretur monstra, quae expiatione egerent, Agyis, id est, uestibularijs dijs, in semitis uiarum sacra exhiberent: quare Agyieus Apollo colebatur eximie, ut si id bene & feliciter casurum esset, prosperos successus darent, & promissa firmarent atque admitterent; si uero moles aliqua instaret mali, aditu inhibito & obsepto, auerterent & auerruncarent.

Expurgandi gen. dñs per petuo alicui iratis.

Myrtus. Oleum, bitumen & aes cum sulfure lustrationibus adhiberi solitum. Portentorum expiatio.

In terrae motu

Nomen dei subicebatur in terrae motus expiatione.

Atheniensium expiatio in monstris enunciatis.

Quae affinitas cum Sexto Tarquinio Superbi filio, & quae Collatino cum Bruto, & Lucretia cum utroque fuerit. Caput XXVII.

Super Ouidij Nasonis uersu de fastis secundo, ubi Lucretia Sextum Tarquinium Superbi filium, singulari scelere & audacia domi excepit, hostem pro hospite, quum illius stuprandae mala eum libido cepisset, dum inquit Comiter excipitur, sanguine iunctus erat:

Quo iure cognationis Lucretia Sexto Tarquinio iungeretur, & quid Iunio Bruto, qui Tarquinium regno eiecit, affinitatis cum Lucretia fuerit, apud studiosos, animo tunc ociofo & remisso inter circulares iocos quaerebatur, superuacua tunc forsitan disputatione. Cumque nonnulli ob incertam cognationem Tarquinij, Collatini & Egerij, accipiti aestimatione ferretur: nos in re obscura ob uetustatem dum cognationis gradum per omnia exempla colligimus, inuenimus Iunium Brutum Tarquinia sorore Superbi regis natum, utpote ex sorore genitum, Superbo nepotem fuisse. Collatinus uero, cui Lucretia nupta fuit, quum Egerij filius foret, siue (ut nonnulli tradunt) nepos: ipseque Egerius cum Tar

Ouidij locus in epitolis.

Iunio Brutus Tarquinij Superbi nepos.

quinij Prisci frater fuerit, nihil ambigitur, quod si Tarquinio Priscus Superbo auus extitit, quin Collatinus nepos Egerij, frater patryelis Superbo, & Sexto auunculus fiat. Quod si Egerium Collatino patrem dicamus fuisse, prout frequens opinio est, haud dubie Collatinus Superbo non frater, sed uelut ex fratre aui natus, maior auunculus foret, inuicemque Sextus Tarquinus Collatino pronepos fieret; Lucretia uero eo gradu, quo Sextus Tarquinus Collatino sanguine iunctus erat, eodem affinitatis iure Sextum attingeret. Quod si Collatinus & Brutus ex duabus Tarquinij fororibus editi sint, prout alij cenent, nulla controuersia est, quin Collatinus & Brutus arctissimo gradu coniuncti fuerint: ipseque Sextus Lucretiae nepos sit. Si autem Tarquinus Priscus Superbo non auus, sed pater fuit, ut multi exequuti sunt, Collatinus Egerij filius, & Superbus, uelut ex duobus germanis prognati, fratres patruales erunt, Lucretiaque Collatini uxor, nulla dubitatio foret, quin Sexto auuncula censeatur: interque Sextum & Lucretiam iura summæ necessitudinis foret. Hic est enim ille Brutus omnium sermone celebratus, qui legum & libertatis summus autor et uindex, cum furere se simulasset, latèrem animum nimium diu reconditum, suo tempore detexit: magnificaque oratione, non uerborum & demeritis, auunculo imperium abrogauit: populumque Romanum auspiciis imperiumque sequuti sunt, ex graui seruitio & dominatu regio se in libertatem uendicauit. Sed quod de Iunio Bruto, qui Tarquinium regno eiecit, idem de Decio Bruto, qui conspirans cum Cassio, necem Gaii Caesari intulere, ducesque & assertores Romanae maiestatis fuisse, factum comperimus: siquidem hic propiore affinitate Caesari, quam Iunius Brutus Tarquinio iunctus fuit: non enim nepos, ut ille, sed filius esse creditus est, nam quum Seruilia soror Uticensis, materque Bruti fuerit, cum qua adolescens Caesar consuetudinem non sine probro habuisse fertur, cumque eo tempore Brutus ex Seruilia natus foret, haud dubie Caesaris filius uulgo habitus est. Quod ipsum Caesarem de caedis suae, quam undique infestis mucronibus appetere, dixisse ferunt. Iunia uero tertia soror Bruti, Cassio nupta fuit. Porcia autem Catonis filia, mulier non muliebris spiritus, quum Bruto nupsisset, cum miris modis, & super omnium amorem ardorem amasse fertur, ex qua Bibulum tulit. Quae cum post afflictas fortunas Bruti necem audisset, quum mori animo destinasset, idque fixum statutumque haberet, & ne uim sibi afferret, uetita arma fuissent: ea praesentia animi fuit, ut clauso cubiculi ostio, ne cuius interuentus facinus moraretur, incenso carbone, & sibi in fauces indito, memor generis & Romani nominis, necem sibi ipsa conscia: tantus uigor animi ingenijque fuit, tantusque spiritus mulier, admonitu patris, quod pariter manus sibi mortifero uulnere intulerat, fuisse credita est. In qua quidem re subire recordatio, ueteribus literis & annalium monumentis extare, quod tamen apud uarias gentes uim sibi afferre, & necem sua sponte consciscere, dignum laude & magni fuerit habitum: apud Thebanos tantum, qui mortem sibi consciauit, nulla fuit laude dignitas: quin potius id crimini dabatur & probro, eoque facinore pudendam inuictam & imperitiâ coarguebat suam, uelut sui carnifex, immanisque natura foret: Athenienses uero cum necem quisquam sibi manu consciaisset, defuncto cadaueri manus tanquam facinorosam abscindunt: illamque diuisam a corpore, inhumatam relinquunt, reliquam uero cadaueri humo tegunt. Quod Platonis documentum fuit, quum inuenitur, ut si quis censuit optimi quocumque infractum animo uim fortunae & incursum calamitatum potius ferre, & nisi eius dies promissus aduenisset, neminem iniussu Dei mortem sibi consciscere, aut ante tempus fato fungi oportere: idque magnifice praestari, cuius praestari usus uideri, ut quodammodo LIBER V. GENIALIUM DIERVM FINIS.

Collatini cum Superbo cognatio.

Collatini & Bruti cognatio.

Iunius Brutus Decius Brutus Iunia Bruti soror. Porcia Catonis filia.

Mortem sibi consciscere apud quos laudi, & apud quos contra probro dabatur.

Platonis sententia de morte sibi non consciscenda.

104 **ALEXANDRI**
DE ALEXANDRO IVRISPE
 RITI NEAPOLITANI, GENIALIVM
 DIERYM LIBER SEXTVS.

Locus ex tertio Ciceronis de Officijs, quid uenditor emptori prestare teneatur, cum Sigismundo in suburbano discussus. Caput 1.

Sigismundus
 Fulgins.

VM Sigismundo Fulginate, uiro docto & multarum reru cognitione claro, uetus mihi a prima adolescentia consuetudo fuit: is quanquam multis rerum actionibus, pluribusq; muneribus apud pontifices magno ului foret, si quando tamen negocijs pausa fieret, (quod uix illi contingere poterat, ut in tanta mole rerum ab immodico labore coquiesceret) id quod octi dabat, lectioni clarorū uitorū, aut suorum temporū scribēdis annalibus, rebusq; uel pace, uel bello gestis, perlibenter exhibebat. Nonnunquam in suo pradiolo in monte Ianiculo, miro prospectu & collibus amceno, ubi adiculas habebat, cum amicis se recipiebat, ibiq; lepidis iucundisq; sermonibus, id quod erat laxamenti, unā familiarissime conferebat. Prestabat nō nunquam nobis ipse cœnam, ut non nimis insolentem, sic profecto sobriam & modestam, ac temporibus consentaneam: & ut erat ipse comis facilisq; natura, ita facilem nobis uitium, non exquisitis ualde obsonijs apparabat: si quidem asparagos altiles acido uino & pipere conditos cum iuscule tepidulo, ac ferculum cucurbitæ, cū immatura uua ibidem expressa & decocta largo succo, quibus perlibenter uescebatur, obsonia nobis exhibebat: addebat etiam pirum pomumq; persicum miro odore fragrantia. Post cœnam uero, si quādo ocium erat a negocijs, ut animo uacaret, illius sermonibus & congressu spectatæ uirtutis ac pacis artibus & ingenio clari uiri diutius perfruebar. Forte autem quum æstiuo anni tempore postmeridianis horis, eius rogatu accersitūq; ad euentitarem, eundem ad aquulam perspicuo liquore & frigore manantem per rosata, arbusculasq; undiq; topiario opere dispositas, perq; hortensia ablaqueata, & lætissima uireta nacti sumus: aderāt ibi cōplures honesti adolescētes, latinæ græcæq; eloquentiæ professores, cum qbus de literarū studijs perq; libēter sermocinabā, quos ipse minutis quæstionibus uariæ eruditōis diuersimode exercebat. Inter quos adolescens qspia in dolis bonæ, libellū Ciceronis de officijs tertiu lectitabat: pter q; multa ad edictū adiliū pertinētia, quæ ex fide bona emptorē uenditori prestare oportere censuit, hæc legebant:

Ciceronis locus.

Si pestilētes ædes q; uēdat, quæ salubres habeant, aut in qbus serpētes sint, teneri uenditorē ex edicto adiliū, id quod dolo uendiderat recipe, emptoriq; preciu reddere. Idē: Si in annonæ caritate frumentū aliquod aduexerim, solusq; ego sciam multos illuc frumenta aduecturos, ita ut illoꝝ aduentu inopiā paulo post leuaturi sint, illa me etiā nota facere, neq; subeicendū ut taciturnitate mea capiant, plurisq; q̄ æquū sit, frumentū ego uendā: omnia deniq; quæ uenditor sciat, ne emptor ignoret, in distrahēdis rebus ex bona fide prestari oportere, & plerāq; hoc genus periucide lectitabat. Cūq; hæc & multa in hanc sententiā ille legisset: Quonā, inq; Sigismundus, istud accidat modo, ut uēditor ea quæ diuersa & lōge aliena sunt, in distrahendis mercibus prestare teneat, eadem ignoro: nam ut in re quam distrahere quispiā uult, qd morbi uitijq; sit, emptori palā facere debeat, puto ad edictum adiliū pertinere, ut si seruus fur erro ue sit, aut equus calce, uel bos cornu petere soleat, aut quod nunc Cicerō dixit, ædes pestilentes sint, habeaturq; salubres, uel quid occulti uitij latentisq; morbi sit, illud enūciari debere, facile, inq; assensim: quæ uero extrinsecus manēt in casu posita, illa per uenditorē prædici, ad eaq; edictum adiliū, leges ue ullas extendi, ne quāq; (inq; t) mihi quisquā persuadet. Ideo se mi-

rari Ciceronem, qui tanquā aliquid morbi uitijq; inesse in re uendita, perinde id quod postea euenturum; & in casu & fortuna situm esset, per uenditorē prænunciari uoluerit. Cumq; ex his qui assisteabant, quidam ætate grauis & in literis satis proficiens, se arbitrari respondisset, quod sicut quædam ad morbum uitijq; rei uenditæ uix pertinet; sed tamen quouis modo profutura sunt, nosse, ædiles ne emptores capiantur, a uenditorib; enūciari & palam fieri mādauerūt, ita hoc quoq; iussisse: Sicut (inq; t) uetus edictum adiliū fuit, ne ueteranus seruus p nouitio ueneat, etiam si nulli morbo uitijq; affectus sit: utq; si mulus castratus sit, tamen si æque bonus, emptorē non latere uoluerunt: ita si sciam aliquos in summa frumentū inopia, paulo post annonæ caritatem leuatuos, illa a me prænosci debere, ne fraudis occasio detur, pariter censuerunt, atq; ex æquo & bono iusserunt, ut quod proscribenti liquet, etiam si fortē euenturum sit, enūciari debeat, ne quod uenditor sciat, emptor ignoret. Nunquam (inquit Sigismundus) id mihi in mentem uenire posset, neq; quisquā mihi argumentis defenderet, ut edictū adiliū hoc comprehendere sentiam, ut euetā negociolorum, quæ temere & fortuito futura sunt, per uenditorē prædici debeant, quæ si reticeantur, redhibitioni propterea locus sit, quum istud asserere, summæ mihi uideatur improbitatis & inicitæ. Cumq; ex me qd mihi probaretur exquiret, respondi magni referre, in re de qua agitur, quid morbi uitijq; esset enūciare, an quæ casu futura sint, prædicere & diuinare. Quæ enim insunt in re quæ distrahitur, & ad ipsius pertinent notionem, quam uenditor antē præsensit, ut si quo morbo uitijq; laboret, uel labe afficiatur, ex edicto adiliū, nota facere iubemur emptori: quæ uero pendent a casu & fortuna & diuersa sunt, nullis nos legibus aut edictis cogi enūciare. Quid enim interest mea, si nauis ex Asia ueniens, huc merces allatura, & paulo post arctissimam annonam leuatura sit, dummodo in re de qua agitur, nihil dolo malo factum sit? Alioqui dicendum foret, an frumenti, olei & uini, quod distrahere quispiam uolet, annonæ uel caritatis eo anno futura sit, uel si cancri sidere, aut uastitate, seu alia frugum peste, aut ira deūm, sata interitura, uel hostium strage, uel chasmate ea res deperitura sit: quod (ut uideris) non est in re de qua agitur, sed in casu positum: & illa prædicere, profecto ridiculum foret. Nam quod edicto adiliū cautū est, ut præstetur a uenditore, ne quid in re proscrip̄ta uitij lateat, ne ue quid ueri reticeatur, aut fictum quid accersitum ue aliquid sit aliunde, & quod stetur pacti & conuēti formulæ, satis esse lege prospectum, ne quid uitij latentis supprimatur, quod ipse sciat, emptor ignoret. Alioqui ipsum redhibitorio iudicio teneri certū est, idq; nō adeo seuerè & restrictè iure ciuili traditum esse, sed parcè & molliter: quippe si quid uenditor dixit commendandæ suæ mercis causa, illud prestari ædiles non coēgere, ut si seruum frugi, dicto audiente esse uenditor dixerit, quæ enim commendandæ mercis causa in uenditionibus dicuntur, uenditorē non obligant: neq; enim constituta auctione ita quis proscribit, fundum sterilem aut domum pestilentem uendo. At si dicat seruum literatum, artificem, nomenclatorem, arithmeticum, fabrum aut textorem, quo pluris ueneat, id prestare proculdubio cogitur. Præterea in re modica decipi emptorē posse, etiā iure consulti uoluerunt: non enim redhibitorio iudicio teneri dixerunt eum, qui pluris aliquanto rem distraxit, q̄ quanti æstimata sit: siquidem res bona fide uēdita, propter minimā rem inepta fieri non debet. Sed ubi ita immodico mercatur quispiam, ut magnam pati iacturam necesse habeat, tunc redhibitioni locum fore, edicto adiliū cautū fuisse. Quod si ita est, huic sententiæ cōuenit, hocq; argumento conuincimur, ut neq; eum qui nauem huc frumentū aduecturam, cuius aduetus annonæ caritatem & arctos comæatus leuaturus sit: neq; eum q frumētā diripi, agros uastari, uel annum aduersum frugibus, longē ante præsenferit, & minime enūciari, redhibitorio iudicio teneri arbitri: cū hæc non insint in re quæ proscribit, sed in euentu fortunæ. Et quod nūc Cicerō inq; t, eum q rem distrahit, debere etiam quæ aliunde futura sunt enūciare, ut si nauē huc frumentū aduecturam sciat, quo uilitas annonæ consequutura, aut uēditæ merces uiliores futuræ sint, emptori prædicere, profecto eō pertinere crediderim, ut præcipi intelligamus ab eo qui ex intimo artificio uirū bonū instruit, & ita instruit, ut ne minima quidem in re quouis prætextu contra iura legesq; cōtraq; humani generis societatem aliquid admissurus sit.

Edictum uetus adiliū.

Alexandri enarratio loci Ciceronis.

Unde uenit, autat uenit, autat uenit, autat uenit.

Emptorem in re modica decipi posse.

Vir bonus,

non est q de civilibus actionibus, quantumq; moribus legibusq; pmissum sit, ingrat. Quae stioni diu res fuit, quid uirum bonum, quid civilem & politicum deceat. Viro em bono hoc dat, ut ubiq; sanctus, ubiq; castus, honesti cultor, pius & integer sit, cuius ne erratum quidem minimum fuerit, ne dicam uictum: qui nullo malo perterritus, nulla calamitate uictus, fortunae cedat, nihil expetat, nihil dicat, nihil faciat in uita, nisi summa cu laude et dignitate, in nulla re delinquat, nullius rei poeniteat. Seruet q; foedera humani gnis ita inuiolata, in magnis minimisq; rebus, ut ne minima quidem conscientiae labe detineatur. Civilem uero dixere hominem, qui legum iudiciorumq; metuens, quantum moribus legibusq; tributum est, id tanto temperamento agit, ut quoad fieri possit, nihil perperam aut inconsulte admissurus sit, qui sua prouidentia, religione, fide, quantum q; ratione prouideri potuit, rei publicae & ciuium saluti consulat, legibus pareat, patriam tueatur, proximos amet, refrenet libidines & indomitas cupiditates, uerecundiam seruet, atq; etiam si in aliquo delinquit, id tamen agit, ut civilia officia, humaniq; generis foedera, q; minimum laedat: quippe quum nos optimum dicimus, cui pauciora desunt. Quae cum ita sint, no fuit ab re, ut sanctus iste homo ta defacato animo & tam integer, quem nos magis fingimus quam inuenimus, no modo si quid esset in re uicti, sed & si quid aliunde futurum putaret, ut nullam officii partem deferat, quanuis minimum praedicere teneatur. Haec nos cum Sigismundo Fulginate, ingenii magni & spectatae uirtutis uiro, flagrante diei aestu, incredibili suauitate disserabamus.

Ciuis.

Que maxima fuerint oracula, quae uel templi celebra apud plerasq; gentes, in magna religione & cultu. Caput II.

Delphicum Oraculum,

Delphos,

Parnasus bicollis. Cytharon. Sparticarum nympharum antrum.

Templi Apollinis locus apud Delphos,

Ceremoniae ritus Delphici oraculi consulendi.

Alexander Pythiam coegit uaticinari. Python. Pythia festa. Pythii ludi. Pythia. Pytheum. Pythii Spartanorum.

Inter oracula quae apud Graecos Aphrosq; praecipuo cultu fuerunt, ad quae homines uentitabant, Delphicum in terris clarissimum fuisse cultu, & religione longe excellens, uno omnium testimonio traditum est: fuit em Delphos totius orbis umbilicus, commune humani gnis oraculum, in monte Parnaso excelsio & praerupte alto sita ciuitas, nullis mœnibus, sed tantum abruptis rupibus saxisque munita, arduo & difficili ascensu, in quo Nyssa ciuitas Libero consecrata, Gyrha uero ad montis radices iuxta mare. Erat autem Parnasus Phocidis mōs in Bœotia in duos diuisus colles, Thitoræa & Hyampæum, quorum alter Libero, Apollini alter dicati fuere. Helicon uero Musis. In Cytharonis autem uertice Sparticarum nympharum antrum colebatur, qui mons iuxta Olympum situs erat, supra quem Olympi editissimus uertex decem fere stadiis attollebatur. Qui eiusdem nominis mons & in Macedonia, & in Thessalia, Mysia, Cilicia, Elide, & Arcadia excelsus quidem attollitur. Templum uero intra urbis ambitum fuit, quod pariter non manu extructa, sed natia praecipitia muniere aditu difficili & angusto: quippe quem ex quinque lapidibus tantum, uelut in mole obiecta, obstructum ferant: in medio autem exigua planities, & in ea hiatus, ex quo uentus & acer spiritus manans, mentes uatum in uecordia uertit. Eoq; spiritu ex infimo specu edito, quasi diuino afflatu phoebas in tripode stans, mente furibunda statis diebus, quibus fari licet, consulentibus responsa canit, licet ferant Apollinem sex mensibus apud Lycios, sex apud Delum uaticinari, reliqua uero oracula aliquando Idibus, nonnunquam calendis, nunc die oriente, nunc desinente, responsa dabant: quae a mulieribus tantum, quae erant templi uates, uaticinatis in modum ferebantur. In quo id praecipuum fuit, ut qui oraculum consulit, breui admodum oratione quid uelit exposcat, utq; nullum Latine edatur oraculum, neq; edi priusquam ab imo, dum sacrificant, tota uictima contremiscat: nec capitis commotionem satis esse, sed omnibus illa partibus quati oportere. In quo proditur memoriae, cum infasto die Pythiam reluctantem & inuitam Alexander coegeret, illam uel coactam, q; esset inuictus, respondisse: quod pro nomine acceptum uel idico praesagio, futurae magnitudinis pronuntium fecit. In eo quidem templo, Apollinis simulacrum fuit humana effigie: in Delo, draconis: in Lycia uero lupi. Quam urbem Python, ob interfectum pythonem, dictam comperimus: nam & Pythius Apollo, & Pythia festa, & ludi Pythii, & ipsa uates Pythia dicta, & Pytheum oraculi locus. Spartae quoq; Pythios nuncupant, qui Delphos ad consulendum oraculum mittebantur, qui publice cum regibus cibaria habent & uescuntur una. Huc ex omni orbe praua religione incussa, qua se hominum uanitas confundebat, uiri princip

palii dignitate insignes, frequentes consultum ibant, eaq; ex omnibus uera & longe clarissima oracula habita sunt. Quare regum populorumq; amplissimis donis, muneribusq; & multarum urbium thesauris refertum templum fuit: inter quos Agillinorum & Spinensium non in postremis gazae fuere: Quod quidem cuncta oracula antiquitate excellebat. Proximum huic fertur Dodonaei Iouis oraculum. Dodona enim ampla in Epiro ciuitas, & satis florens habita. Epirus autem Molossorum regnum erat. Templum uero iuxta nemus Ioui sacrum, in quo arbores responsa dare dicebantur, omnibus circa populis sanctum, a Pelasgis constructum & paludibus circumfusum, quercusq; uocales illic fuisse fama uulgauit, ad quas ut in dubiis casibus responsa acciperent, capti superstitione homines religiose accedebat. Fuitq; praeditum memoriae, quercui Dodonaeae famulantes, diuina facultate accipere: solistq; Bœotiq; si quando consulto opus foret, uiros responsa daret, primaq; sagum & columba Dodonae uaticinatum: quotiesq; oraculum edebatur, lebetes aeneos ad numerum, siue casu, siue consulto, tinnitus edere canoros. In quo Deucalion & Pyrrha desinentibus aquis, post diluuium confedis, & nume consuluisse perhibetur. Subinde Alexander Epiri rex eodem oraculo monitus, ut urbem Pandosiam & amnem Acherusium, tanquam fatalia loca uitaret, in responsis habuit, oraculi sorte de his quae in Thesprotis essent, intelligere arbitratus: qui quum infestissimas gentes in Brutis armis petiit, & belli iure uastat, apud eiusdem nominis loca, infanda strage uictus, oraculi fide uera impleuit. Quod quidem templum Philippus Macedo (uelut immanis praedo) sicut pleraq; omnia rapinatum genere uastauit, & incedit: uasq; & quae preciosa erant, immisso exercitu diripuit. In eo quoq; fons sacer uisebatur, quum uas accensas extingueret, ad motas praecul accedit. Tertium uero Dindymaei Apollinis oraculum antiquissimum, & multi nominis habetur, quod Branchidarum nuncupant: Branchus enim Thessalus fuit Apollini dilectus, & filius habitus, quem interfectum dolens, templo & diuinitate sacrauit. Is autem Apollo Milesius dicitur. Est autem Miletus totius Ioniae caput. Templum uero ad decem & octo stadia ab urbe, a litore autem uiginti aberat, maxima mole & psumptibus extructum, auctumq; amplissimis donis. Quod Xerxes deorum hominumq; contemptor, dum innumerabilibus copiis Graeciae bellum parat, nulla religione aut deum uerecundia, sicut multas, incendiis & ruinis deformauit, templumq; & aras euerit. Annis deinde intercedentibus, Milesii oraculo moniti, huberiori impensa illud omnium maximum & dignum ratio nuntio restaurarunt, ita ut ob magnitudinem fastigio extruendo nullae contignationes sufficerint. Quartum in urbe Bruti Latoniae oraculum inlyctum diuitibus memorat. Urbs autem Bruti in Aegypto contra Nili ostium, quod Sebeniticum dicitur. Templum uero media in urbe situm omnibus circa populis sanctum, & caeremoniis sacrum erat, porticum habens decem passibus altam, in quo oraculum Cambyssi redditum est, in Ecbatanis illustum decessurum, ambiguo nomine decepto, cum altera apud Syros, altera in Medis essent. Delphi quoque sortes & oracula, indubia semper habita sunt. Fuit autem Delos una ex Cycladibus, cui nomen Ortygia: aedes uero mari imminebat, a qua proximus in Euboea traiectus erat: quinque enim passuum millibus ab Tanacra aberat. Tanacra autem in Euboea uetus traditur ciuitas. In quo quidem templo ipsum Apollinem natum, & alitum fabulatur, tanta religionis, ut ne Persae quidem cum innumerabilibus copiis bellum parant, & omnia belli iure uastat, uolentas aut sacrilegas admouere manus ausi fuerint, in cuius ara nullum immolari animal proditum est: quare morbo & pestilenti contagione coacti Delphii, id decreto sanxerunt, ne homines defunctos ibi cremaret, ne uel sepeliret, neq; in Delo canes alerent, scilicet ut ab omni caede insula immunis foret. Cumq; oraculo moniti Athenienses, Delum expiant, hoc expiationis genus inuenere, ut cadauera sepulchris condita inde eruerent, atq; edixere, nequis in Delo moreretur, ne uel quis homo nasceretur: sed morituri & pariturae mulieres, in Rhena insula Delo proxima transmigrarent. Cuius ara hoc praedictum mirum & monstrificum, ut ex dextris cornibus animalium mira arte comparatis erecta fuerit: sicut Thebis ara Apollinis Spodii ex sacrificiorum cineribus constructa ferunt, unde cognomen tulit, quae nonnulli inter orbis miracula adnumerant, ad quam cum accessisset Pythagoras, ipsum ob religionem adorasse fert: & ne ara sanguine foedaret, hostiam immolare noluit, sed frumeto, hordeo & placenta sine igne sacra fecit. Quae insula

Agillinorum & Spinensium gazae in templo Apollinis Delphici. Dodonae oraculum. Epirus,

Oracula Apollinis ambigua,

Templi Apollinis Delphici a Philippo uastatum. Fons in templo. Oraculum Apollinis Dindymaei, Branchus.

Oraculum Latoniae. Bruti urbs.

Delphi sortes. Tanacra. Templi Apollinis in Delo honos.

In Delo nemo uel nascebatur uel moriebatur.

Ara Apollinis Spodii.

tantæ sanctitudinis habita est, ut ad eam quotannis Athenienses tacti religione, uarijs mercibus onustam nauim mitterent, quo tempore quenquam uinciri, aut supplicio affici, religioni fuit, donec rediret nauis. Cumq; cætera responsa Apollinis sub nubilo uerborum & sensu ambiguo redderentur, sola Delij oracula nullo regmento exposita atq; aperta fuere. Etiam in Attica ara Iouis supremi exëplo haud dissimili traditur, ad quã nihil conuenit animatum immolari: sed uarijs libamentis & bellarijs absq; uino sacrificatur. In Paphiæ quoq; Veneris ara, licet ex cæsis hostijs captentur auspicia, illic tamen sanguinem effundere non decebat: igne enim puro & precibus tantum altaria adolent, in cuius sacris certissima hædox fibris fides habita semper. In Patara quoq; Lyciæ, oraculum Apollinis & delubrum magnæ felicitatis fertur, in quo sex anni mensibus responsa dantur, quæ Lyciæ sortes dicunt. Eo enim excellentiæ creuit, ut opibus ac fide Delphico haud ab simile fuerit. Præter quæ Amphiarai & Trophonij oracula, Græcis inclytæ religionis fuerunt: ea enim uetustate & fide præcipua habita sunt. Fuit enim Amphiarus diuinus uates, cui Oropij diuinos honores decreuere, ædemq; illi cædido marmore dedere, quem tãto cultu studioq; Græcia honorauit, ut inter deos illum reciperet: in eoq; solo ac sede ubi humatus sepultusq; est, certissima responsa daret, quæ quidem in somnis edebantur: nã post purgationem & sacrificia dñs, quorum nomina in ara insculpta erant, maciato ariete, pellem substernebãt, in qua incubantes, somnia captabãt, illorum significatus & euenta mox interpretati. Eratq; publica cõstitutione sancitum, ut in Amphiarai templo nullus Thebanus obdormisceret, aut uaticinaretur. Fons quoq; in eo uisebatur, ad quem qui accepto oraculo morbo leuabatur, argentum & aurum signatum mittere tenebatur. Apud Canopum quoq; in templo Serapis, & in phano Pasiphaës, & in Pergamo Aesculaphi, atq; in Narbaca apud Hyrcanos oracula pariter ex somnijs edebantur. & apud Troezenos Ardali ara, in qua Somno & musis immolabatur: quicq; responsa accipiunt, integrum diem à cibo, à uino autem triduum abstinere conuenit. à quibus edita fors olim Mardonio fuit, qua contra Spartanos in acie pugnas occubuit. Quibus quidem oraculis populi omnes cæca opinione ducti, tatum fidei dedere, ut eorum responsis moniti, sauentes tempestates & prælia uitasse credatur. Quod quidem Amphiarai templum, in Attica: Trophonij uero, apud Thebas Bœoticiæ fuit, à Cadmo (ut dicitur) conditas, Bacchi & Herculis patriã, quas Alexander Macedo diruit, ciuibus sub corona uenundatis, quæ ἱερὰ πύλας dicuntur, quæ ciuitas iuxta Magnesium & Thessaliam haud longè à mari sita est: ubi Trophonij oraculum multu nominis, qui quum à Bœotijs de Thebano bello consuleretur, ibiq; res diuina fieret, gallos gallinaceos perpetim ceciuisse ferunt, quo concetu Thebanis insignis uictoria prædicta fuit. Aliæ uero Thebæ in Aegypto fuere in regione Thebaida, ἱερόμυλας, quas nonnulli Heliopolim, plerique Thebas dixerunt. quæ ciuitas à Busiri condita, stadiorum centum quadraginta ambitu se rebatur. Aliæ in Thessalia iuxta Amphifum amnem, quæ Phthioticiæ dicuntur. Et in Lycia aliæ Thebæ, patria Andromedes. Aliæ iuxta Miletum: in Ionia quoq; in Syria, in Attica, Cataonia, & in Italia apud Lucanos Thebæ fuisse traditur. Præter quod fuit Trophonij Iouis oraculum in Lebadia Bœoticiæ, in hiatu subterraneo, tetro & horrido, imo & angusto recessu, ad quem scalis descensus erat: quò consulentes magnis difficultatibus descendere nudos, aut in ueste alba & lineo, uel purpureo amiculo, placentasq; lemuri bus offerre oportebat, ne quo periculo forent aut noxæ, haustoq; oraculo, per alium terræ hiatus ad superiora niti. In quo illud proditur mirum, eum qui post consultum oraculum inde digressus foret, animo semper afflictio & iacento, nunquã ridere solitum esse: iuxta quod duo fontes uisebatur, alter Lethæ, cuius aquã descensuri si haurirët, omni um daretur obliuio: alter Memoriciæ, ex cuius haustu, omnijs quæ unquã uidisset, recordatio subiret. Sicut Thasis duo uini genera nasci produntur, alterum quod somnũ conciliaret, alterum quod fugaret. Ipsius uero statua non in templo, sed in tumulo nimis edito uisebatur, quæ ferreis obeliscis obsepta erat. Fuit quoq; ultra Cyrenẽ in extimo sinu apud Garamates Iouis Ammonis augustissimum & antiquissimum oraculum, in uastis solitudinibus & campis torridis, siccitate sterili, ac nudo solo: ad quod sole exurente, æstu flagrantissimo, per immensas arenarum moles, uastamq; planitiem calore & siti in-

Rhenæ insule sanctitudo

Delij oracula aperta. Ara Iouis in Attica.

Ara Paphiæ Veneris.

In Patara.

Lyciæ sortes. Amphiarai & Trophonij oracula.

Fons in Amphiarai templo

Ara Ardali.

Trophonij & Amphiarai templa. Thebæ diuerse.

Trophonij Iouis oraculum

Ex Trophonij antro reuersi semper ristes.

Lethæ fons. Memoriciæ fons.

Thalorum uina.

Trophonij statua. Iouis Ammonij oraculum.

festam, uix iter cuiquam tolerabile fuit: siquidem uentus eas sicut fluctus nunc huc, nunc illuc agitare, & campos uelut maria infestare solet: nubes enim pulueres uehit, & scæda tempestate uexat. Post quæ, nemus frequenti sylua oleaq; & proceris arboribus fontibusq; passim manantibus amœnum, in medijs arenis & situ arido haud plus quadraginta stadiorum oraculi septa claudebat: ultra uerò latèdeserta regio, uestigio humano inaccessa. Circa uero Ammonij passim loca incolunt. Ipse uero Ammon hircino capite & pelle amictus, multis cæremonijs colebatur. Hunc sacerdotes, quum responsa petunt, aurato nauigio uectare, & patrium carmen canere, eoq; propiciato, petentibus responsa dare solebant, quæ non uerbis, sed nutu signisq; subobscuris ab Ammone edebantur. Quod quidem ad tãtæ maiestatis fastigium uenit, ut illuc post Cambysem, Alexandrum Macedonem per ingentes ætus, omni tractu sitiente, penetrasse, pro miraculo fuerit. In Aegypto quoq; Apis oraculum omnium sermone celebratur: erat enim bos, qui & Serapis dictus, corpore niger, candida fronte, in tergore alba nota insignis, duplicibus pilis in cauda, & lingua cantharo notatus, quem certos uitæ annos excedere non licebat. Hunc in lacum demersum Aegyptij, indicto iustitio, ueste abscessa, & laceratis crinibus defunctum plangebant: inuento uerò, mirifice lætabantur. Responsa autem dare nõ ut reliqua oracula solitus, sed si manu oblatum pabulum sumpsisset à consulentibus, secundos euentus, atq; omnia prospera decernebat: si uero abnueret, indubio malo & memorandis cladibus casura diuinabat. Ideo quum à Germanico pabulum oblatum renuisset, funestum omen & indubiam necem, quæ paulo post sequuta est, prænuiciauit. A Tenedijs uero seruatum est, prægnantem uaccam enutriri, cui ueluti puerperæ famulantur. Apud Aethiopes gens est (Nubas uocant) & in Aphrica Ptoembari, quibus regis uice, canis dominatur, quæ mirifice obseruant, ex illius motu & nutu imperia, & quæ sint placita augurantes. Persis quoq; (ut autor est Aristophanes) aliquando gallus regis uice p fuit & imperitauit. Sed præter hæc oracula, quæ augustissima & sancta habita sunt, tẽpla quoq; diuinitis & sanctitate inclyta præcipua celebrantur: In Græcia, Olympij, in Arabia, Triphili: in Cydonia, Dicitæ: in Alexandria, Iouis Sinopitiæ: in Libya & Andro, Dionysij: in Epidauro, Aesculapij: in Isthmo & Tanaro, Sumio Eubœæ atq; Attica & Calabris, Neptuni: in Acarnania, Aecij: in Claro, Actio & Leucade, Lycia & Selenuntia, Apollinis: in Cappadocia, Bellonæ: in eademq; & Ionia atq; Epheso, Dianæ: in Halicarnasso, Mineruæ: in Papho, Veneris: in Bosphoro, Apaturiciæ: in Cypro, Acreæ Veneris: in Locris, Proserpinæ: in Achaia & Catina, Cereris: in Samo, Argis, Metaponto & in Lucania, Iunonis. Sed quod est de Olympio dictum, hoc templum in agro Pisano fuit, haud procul ab Elide, ante quod Lucus agresti olea consitus, & stadium omnium maximum, iuxta quod Alpheus præterfluens ex Arcadia, mare ingreditur. In phano autem Iouis Triphili, columna ex solido auro multo æuo uetusta, cum titulis rerum gestarum sacrata uisebatur, quam ipsum Iouem statuisse ferunt. Acreæ uerò Veneris templum mulieribus nec uidere, nec adire fas est. Sicut Eunosti phanum in Tanagra adeo mulieribus interdicitum fuit, ut si quo infortunio aut uastitate Tanagrai opprimerentur, diligenter inquirerent, ne qua mulier consulto aut casu templo appropinquasset. Castabalis Persicæ Dianæ phanum tantæ fuit religionis, ut illic dicatur uirgines (quod uix credi potest) super prunas nudis pedibus ambulent innoxie: sicut in templo Feroniæ super ignem affati numine incedebant: & ad montem Soractis, familiæ quas Hirpias uocant, super incensam struem insultabant impune, quibus perpetuo senatusconsulto uacatio muneris data est. In Achaia aut Cereris tẽplo fons manat cæremonijs sacer, in quæ grauiore morbo impliciti introspicentes, speculo in fontẽ demisso, eueta ualerudinis internoscant: sicut Trallibus in antro Charonio, & apud Aegyptios in Isidis, & in Melopidæ semideæ tẽplo in Bubasto, ab ægrotis ualerudinis remedia in somnijs psciunt. Fuitq; mos ut hi q morbis leuari meruissent, remedia et q curatiõe leuaretur, in æde Aesculapij uelut in albo pponerët, ut essent sempiterno monumẽto, & cæteros exëplo iuaret. Cõtrariæ uero religionis Catinensis Cereris, q Achaia, sacrariũ fuit. ad istud em uiris accedere nõ licet, sacra uero p mulieres ministrari, & uirgines p fici solebat: cui simulacrũ nõ modo tagere, sed

Cæremonia Ioui Ammonio exhibitæ, atq; eius imago.

Apis oraculum atq; eius forma.

Responsa Apis.

Tenedij, Aethiopes, Ptoembari.

Persæ. Templa diuinitis & sanctitate inclyta.

Templum in olympio. Columna in templo Iouis triphili. Tẽplũ Acreæ Veneris & Eunosti mulieribus adire nefas. Persicæ Dianæ phanum.

Fõs in Achaia Cereris templo.

Catinensis Cereris sacrum.

Samia lunonis templum

Lacinia lunonis ara. Paphia Veneris ara.

Metapontinae lunonis templi Liberi patris, Ephesia Dianae.

Neptuni

Putei apud Pythopolim.

Colophonis uates. Ligitari.

Vates Apollinis in Clario

Fons Liberi in Andro.

Sacra Dionysii in Bisaltia. Aegirenses. Hierapolis antrum. Fons apud Potnias.

ne uidere quidem homini fas est. Samia autem Iunonis dignum sua amplitudine templum, inter septem orbis miracula adnumeratur, quod ab urbe haud plus uiginti stadiis aberat. In Lacinia Iunonis ara miracula affingunt, ut cineres in ara perflantibus uentis, immobiles maneat, sicut ara Veneris Paphiae sub palustri caelo nullis pluuijs humecta tur. Metapontinae Iunonis templum hoc pro miraculo habuit, ut uirginis columnis fulciretur. In Libya Liberi patris templum, & oppidum ab uno eodemque bis inueniri negant. Ephesia autem Dianae supra omnium seculorum memoriam celebratissima & augustissima aedes fuit, magnis effusionibus & profusissima impensa a tota Asia constructa, septem stadiis ab urbe, nudo & palustri solo; in cuius festo annuo iuuenes primo flore aetatis, & uirgines cultu excellenti procedere ad templum praelata pompa, & festum diem agere, sponsaliaque inuicem inire consueverant. Delubrum uero Neptuni in Achaia, Erechtheum cognominatum, hoc memorabile habuit, ut aqua in puteo, flante austro, fluctuaret; caeteris uero perflantibus uentis, iaceret immota; cui compar Aristoteles tradit de Pythopoli urbe ad Ascaniam paludem, cuius putei hyeme effluent, aestate uero ad superficiem redundant; & apud Gades in Herculis templo, puteum inundante Oceano eliccari. Quod uero de Clario dicimus, est animaduertendum, in Clario louem, Neptunum & Plutonem, mundum fuisse sortitos, qui mox nugis innumeris orbem implerere. Et Colophone in Apollinis delubro uates multa aqua epota, ex subiecta lacuna spiritu diuino tactos responsa dare; sicut apud Ligitarios in Thracia, ex intimo adyto Libero consecrato, plurimo mero exhausto, ueluti numine afflatus uaticinari. Fuitque antem aduersum in Clario Apollinis, non foeminam, ut Delphis, sed certis est familiaris sacerdotibus, aut ex Mileto accitos, plerumque literarum ignaros, hausta fontis aqua, uaticinia referre. Et in Andro, in templo Liberi patris manare fontem, qui Nonis Ianuarij uini saporem habeat; quod si est conspectu templi auferatur, rursus in aquam transeat. Nec deesse qui crederent apud Heleos in Bacchi festo, quod *δραπ* uocant, tres lebetes in templo sua sponte repleri uino. Et in Bisaltia templum Dionysii esse, in quo cum sacra persoluuntur, si grata deo sunt, mira lux effunditur; contra uero, mirae tenebrae. Atque in Aegira, nisi sanguine tauri epoto, sacerdotem non uaticinari. Cui compar miraculum fertur Hierapolis antrum esse, quod quum mortiferum exhalet, in eo intereunt omnia uisibilia, & quae uiriliter amiserunt. Et apud Potnias Boeotiae manare fontem, ex quo equae indigenae haurientes, concitetur in rabiem. Mirum quoque quod circa Halicarnassum antistiti Mineruae euenire traditur, ut quoties Amphictyensis, qui ea loca incolunt, aliquid aduersi casurum foret, grandis illi nascatur barba, quasi eo portento futuras illis calamitates responderet: sicut in terra Caria, mulieribus templo dicatis; pilos in genis aut mento innasci, futurae diuinationis signum erat.

Qui fuerint legati consulum uel praetorum, quae uel iurisdictio aut illorum potestas sit.

Caput III.

Singuli consules legati sibi adificiebant

Legati consulum a consulibus constituti

Quales legati consulibus eligebantur.

Consules designatos cum primis prouincias sortiti essent, legatos sibi nominare, uelut comites expeditionis, & adiutores negociorum, quorum ope consilioque niterentur, quique ipsorum uices gererent, quoties abesse contingeret, uulgo notatum est; qui, sicut duo erant consules ipsi, duo pariter fuere, quos uel praesentes legebat senatus, magna prudentia uiros, summis honoribus functos, uel absentes nominabat, quibus post consules totius prouinciae legionumque, atque exercitus curatio mandata est. Tamen nonnullos a consulibus nominatos, ut pari uoto & una mente rempublicam administrarent, ex decreto senatus sapissime legationis munere functos legamus. Vnusquisque ergo consul suum legatum habebat, quo praecipuo consultore ac ministro consiliorum, in rebus gerendis delectuque habendo, totaque administranda prouincia utebatur, quorum consilio & autoritate, uel praelia suscipiebant, uel bello abstinebant, qui etiam decreta consulum, & arcana consilia sapissime exequiebantur cum fide & cura. Consulibusque functis consulatu, & finito magistratu, legatos uelut legatiouis munere functos, honore abire oportebat; quod quidem plerumque ex plebe aut patribus, nonnumquam praetorum aut consulares fuere. Etiam praetores urbis, quique antea consulatu gessissent, & magnos bello uiros functos honoribus & triumphis, homines fidos acceptosque, legationis munere

fungi comperimus; illorumque procuracione & cura, prouincias ab hostili incurfu defensas, & saepe in officio retentas fuisse; quorum etiam autoritas tam in administranda prouincia, quam ducendo exercitu acieque instruenda, & quando essent admoturi copias, tantum fuit, ut absentibus uel impeditis consulibus, summam imperij tenerent. Consiliorum & fortium factorum, ac merita uirtutis & ignauiae cuiusque, qua cura, qua fide & diligentia, quaque disciplina militari, duces exercitui & castris praesuisissent, si quid fictum uanumque aut parum integra ueritate afferrent, locupletissimi testes erant; soli denique gesta consulum diligenti aestimatione perpendere, & pensare debebant. Tum consulibus laborantibus, aut morbo implicitis, uel fato perfunctis, ipsi superesse, & munia obire poterant; namque ipsorum erat officium, & potestatis habere, ne imperatorias sibi partes uendicarent, siquidem legati munus est, omnia ad praescriptum imperiumque consulibus agere: imperatoris uero, summam rei consulere, & liberum tenere imperium, eo consultore & ministro. M. Claudius legatus contra literas L. Cornelijs consulibus de pugna aduersus Boios ad senatum magnifice scriptas, priuatim de consulibus negligentia pluribus per literas significauit, quae illi mox exitio criminique fuerunt; namque illum eriminando, effecit, quo minus L. Cornelius de Boijs triumpharet; ipsiusque denegati triumphum, testimonijs legati, praecipua causa fuit. Quamquam Cn. Manlius, contradicentibus decem legatis, in crimine adductus, acta per se causa in senatu, crimine absolutus, de Gallograecis magnifice triumpharit. Quinetiam siquid per legatos in prouincia absentibus consulibus & dum eorum uicem gerunt, fortiter ac dignum laude & triumpho gestum foret, poterat sine consule solus legatus suo iure & merito triumphare. De Parthis & Pacoro Ventidius M. Antonij legatus, sine Antonio, licet nouo exemplo, triumphauit. Caius etiam Marius legatus Metelli consulibus, ipsum criminando, effecit, ut posthabito Metello, de Iugurtha triumpharit; ante cuius currum, cum duobus filijs ductus est in triumpho. Quinetiam patrem filio legatum fuisse, & fratrem fratri, saepissime compertum est; Q. Fabium Maximum, Q. filio consuli legatum aduersus Sannites ad Suessulam obuiam prodisse; & equo descendisse, autores memorant. P. Scipionem, cui Africano fuit cognomen, Scipioni fratri aduersus Antiochum consuli destinato, legatum uenisse; tantumque autoritate effecisse, ut uicto Antiocho, & pace Eumeni concessa, frater cuius legatus uenerat, de Antiocho & omni Asia triumpharit: ob Asiamque a se uictam, Asiaticum cognomen reportarit. Illud quoque notatum est, quoties consuli prorogatum fuisset imperium, etiam legati munus ad id tempus diffundi saepe & prorogari. Animaduertimusque & illud, a primis originibus legatum proconsulis sine equo ingredi consueisse; postea uero a Senatu institutum, ut in uehiculis sederent, & siue morte obita, siue casu legatus in prouincia esse desisset, legationis munus solum consulem sine senatu dedisset; ipsumque consulem aut senatum unum plures uel legatos imperatori impedito, qui uicem suam gererent, & rebus gerendis sufficerent, saepius creauisse, comitesque expeditionis dedisset. C. Caesari imperatori, cuius in re militari praecipua uirtus fuit, dum contra efferas gentes bellum parat, decem legatos consilij socios decreuit senatus, quibus adiutoribus & ministris magnas res gessisse fertur. Pompeius quoque bello piratico, contra tot praedones & communes hostes omni genere rapinarum grassantes, quum solus superesse nequiret, quinque & uiginti legatos accepit, tametsi aliquando solus ipse legati munus obiret. Quinetiam Fuluius consuli graui uulnere affecto, quum exercitui & castris praesente nequiret aduersus Hannibalem, ex patrum decreto tres legati additi fuere. Quinetiam in expeditionem iturum consulem, plures & ultra sex legatos comites duxisse compertum est, quibus lictores cum fascibus pro muneris dignitate publice dabantur, qui illis uelut publico magistratu praecedebant. Subsequentis postea temporibus, in tantum legatorum munus processit, & ad id fastigium deuenit, ut quoties laborantibus prouincijs subsidia mittenda forent, aut si quid publici priuatique negotij maneret, ubi plurimum laboris & periculi impederet, ea frequenter senatus per legatos decerneret, illisque prouinciae administrandae munus curamque delegaret, quae libera dicta legatio est; nam soli sine consule aut praetore, legati munere fungebantur.

Legatorum consulum officia & autoritas.

Legati munus imperatoris.

Legatorum triumphus.

Legati munus prorogatum, Legatus proconsulis.

Legati imperatorum.

Legatorum lictores.

Libera legatio.

Legati legio
nū ubi creatur,

Legati in or
dine redacti.
Questor lega
to prælatas,

Legatus in A
phricâ missus

Agessilaus le
gatus,

Quæ etiam legatio à senatu uel populo sæpissime dabatur his, qui honestâ proficiscen
di causam, aut prætextum fugæ per speciem honoris quærent, quo honoratius exci
perentur. Quin & scriptum legimus obseruatumq; fuisse, legatos legionum non in se
nato modo, sed à ducibus exercituum plerunq; creati, qui singulis pluribusq; legionib
us præpositi, illarum administrationem curamq; gererent: qui si quid per occasionem
& licentiam dignum animaduersione admisissent, poterat eis legationis munus abroga
ri, & de gradu deici: quotiesq; quæstor cum legato consulis concurrat in eisdem actio
nibus & pari causa, quæstor, tanquam plus ferat honoris, præponi solet. Nec modo con
sulê, sed & prætorem legatos in prouincia unum plures ue habere, quorum cõsilio ni
terentur, nisi prætores urbani forent, quibus nihil opus esse legatis censuerunt. Illud quo
que proditum est, legatum qui in Aphricam accederet, si quid operæ precii, aut digni
laude in prouincia admisisset, haud multo post, inculpatæ uitæ testimonio illâ procon
sulê administrasse. Tum si quâdo in acie uel castris, urgentibus hostibus, consulto opus
foret, per legatum qui summæ rerum præerat, & primas tenebat post consulem, rem ad
concilium deferri, ubi legati legionum, primores centurionum, quæstores, tribuniq; &
præfecti castrorum consultantes, capita conferebant: & quicquid opus erat factio, com
muni animo consilioq; decernebant: & demum ut erant sententiæ, legati iudicio impe
rioq; sanciebant. Ab exteris uero Agessilaus proditur tanti legati munus fecisse, ut quibus
imperator maximus, legatorum tamen officia obire non dubitaret.

Qui magni dij, qui communes, aut indigetes dicti, quæue deorum cognomen
ta, & lunonis Romæ templa fuerint.

Caput IIII.

Magni dij.
Dij duodecim
maiorum ge
nium
Dij Penates,
Magni unde.

Penates qui.

Dij cõmunes.

Perfæ:
Scythæ.
Massagetæ.
Pœni,
Alij,
Græci.

Dij selecti.

Dij geniales.

Genius.

Genij duo.
Sua cuiq; Iu
no & Genio
Lares.

DEorum quos præci coluere, nomina potestatesq; multiplices olim ueteres sta
tuisse, haud ambiguum est: nam quidam ex his Magni, quos Græci θεοὺς μεγά
λυς uocant, pleriq; Communes dicti sunt inferioris notæ. Magni fuere, Iu
piter, Minerua, Mercurius, quos è Samothracia in Italiam Aeneas attulit. Alij
maiorum gentium deos, duodecim statuere: hi fuere Iuno, Vesta, Minerua, Ceres, Dia
na, Venus: uirorum autem, Iupiter, Mars, Mercurius, Neptunus, Vulcanus, Apollo: q
etiam dij penates ab Aenea appellati: Magniq; dicti, uel q reliquos genere fama q; præ
cellerent, uel quod infinitæ potestatis forent. M. Varro Cælum & Terram principes
deorum, Aegyptij Serapim & Isim, in Latio Saturnum & Opim: pleriq; deos penates
Magnos opinati sunt. Dixere autem penates, per quos spiramus, & corporis & animi ui
res possidemus. Hos dicunt esse Iouem in medio æthere, Iunonê in imo, in summo uerò
Mineruam, aliq; Apollinem & Neptunum, Martem uerò, Bellonam & Victoriã, cõ
munes & usitatios deos nuncupari, ea (ut dicunt) causa, quod omnibus præsto sunt,
& modo ab uno, nunc ab alio beneficia conferri, & passim homines iuuari putant. Non
nulli matrem deum, Solem, Lunam, Plutonem & Martem, communes dixere deos, q
hi ferme ab omnibus frequenti cultu, cura q; obseruantur: nam Perfæ Ignem deum co
lunt: Scythæ præcipuum deorum Martem, cui equos immolant. Massagetæ & Pœni,
Solem & Lunam: aliq; Plutonem, uelut præcipua numina uenerantur, licet Solem Per
farum, Lunam Græcorum præsidem nonnulli credant. Varro autem, qui magna hæc
inquisitione collegit, ex omni deorum turba, quos supra triginta millia fuisse autumat,
quosdam seclusit, quos selectos nuncupauit: hi fuere, Ianus, Iupiter, Saturnus, Mercuri
us, Mars, Apollo, Genius, Vulcanus, Sol, Neptunus, Liber, Orcus, Iuno, Tellus, Ceres,
Luna, Diana, Venus & Vesta. illosq; selectos uelut usitatiora numina appellauit. Geni
ales uero deos multi putant, Aquam, Terram, Ignem & Aërem: his addit Solem & Lu
nam, ex quibus feminibus gignuntur omnia, quibus natali die quisq; sacrum facit, q gi
gnendarum rerum uim haberent, qui Genius deorum filius, & parens hominum habe
tur. Tametsi binos Genios ab ipso natali die cuiq; mortali deorum munere datos, boni
scilicet & malum, Empedocles reputarit, Menander unum. Alij Iunonê & Genium su
um singulis dederunt, quasi præsidem & oppugnatores. Lares quoq; inter deos receptos
fuisse, multorum testimonio probatur, quos antiqui inferiores dixere deos, qui priua
tarum ædium, triuorum, uiarumq; atq; urbis curam agunt: ideo Præstitites nuncupati.

Hos Aegyptij quatuor fuisse putant, quos simul atq; in lucem editus fuisset homo, illi
us per uigilem curam agere opinantur, quorū nomina Dymon, Typhis, Heros & Ana
chis. Fuitq; Platonis opinio, homines qui summa integritate uixissent, post fata effici La
res: si uero improbi detestabilesq; fuissent, Lemures. Ipse enim trinas fecit deorum spe
cies, ex quibus unus est summus, primus & solus deus: alteri medi, quos cælicolas uo
cat: tertij, qui dñs sunt minores, cælicolis maiores. Dæmones uero ministros deorū, cu
stodes autem hominum putauit. Dñ nempe ruris & agricolarū, quos uitæ agrestis ho
mines & rustici coluerunt, hi feruntur: Iupiter, Tellus, Sol & Luna, Ceres & Liber, Ru
bigus & Flora, Minerua & Venus, Lympha & Bonuseuentus, qui morbos, uastitudi
nem, calamitatem, intemperiesq; depellunt. Præter hos fuere dñ indigetes, qui ex ho
minibus in deorum nume: asciti, propter eximias belli pacisq; artes, q de genere hu
mano bene meriti essent, post mortem numinibus æquati, celebrem posteris memoriã
reliquerunt, ut Hercules & Aeneas, quem uocant indigetem, Castor & Pollux, Aescu
lapius & Romulus: atq; ali, qui dum uixere, sancti laboribus, ob fortia facinora generi
humano exhibita, tanto honore habiti cultiq; sunt, ut ex hominibus in deorum cœtum
asciti, pro dñs celebrarent & colerentur, quos uelut ascriptitios & novos incolas, post
fata in cælum receptos putauere. Fuit enim hæc consentiens obseruatio, præcipue apud
Lacones, ut eximios præclarosq; uiros, qui ob uitam eundo periculis, rempub. auxissent,
ob egregia facinora ciuibus & patriæ exhibita, ut gratiam meriti redderent, in deorum
sedes receptos consecrarent, & in cælum tollerent, illisq; diuinos honores & humano
fastigio ampliora decerneret: templaq; flamines, puluinar & aras, ac sedes immortalita
tis exhiberent. Græci uero propter beneficia uiuentes etiam cælo cõsecrare, & immor
talitate donare consueuerunt, quam apothewsin dixerunt: sicut de Platone & Agessila le
gim, atq; alijs, q in cœtu cælestium recepti, in uita diuinos honores meruerunt: illisq; cer
tamina, ludos & sacra anniuersaria dicarunt, tanquã numinibus aut heroibus: illis præ
sertim, qui tyrannos exegerunt, aut uindictas libertatis fuerunt. Hi tãquam mortale fa
stigium egressi, omnium cõsensu in concilio cælestium asciti, pro dñs haberi & coli co
epti sunt. Hinc etiam Romani Cæsares, quorum opera & uirtute res Romana creuit, &
imperij fines late propagati sunt, post funera immortalis memoria consecrati, & in de
os receperunt, qui ob æternam gloriam, dñ indigetes dicti, nominibus plerunq; mutatis,
& nouis cooptatis: siquidẽ Romulus, Quirinus: Ino, Matuta: Leucothea, Albunea: Me
licerta, Palamon & Portumnus: Leda, Nemesis: Circe, Marica: Nerfalia, Hora: Rheia, de
orū mater: Idæa, Dindymena: Philena, Pessinuntia: & Cybeles, Berecynthia, dictæ sunt.
Indi uerò Iouem pluuialem, & Gangem flumen, uelut indigetes deos, carmine incondi
to uenerantur: Meroitæ Herculem, Pana, & Isim: Germani Tuisionem deum terra edi
tum, & Mannũ filium: Astymphalissi, Achillem: Persæ, Amanum & Anandatũ: Vene
ti Diomedem instar numinis habent, cui etiam candidum immolabant equũ. Sicut Ae
gyptij Iudem, Mauri Iubam, Pœni Vranum, Macedones Gabyrum, Latini Faunum, Si
culi Adranum, Libyci Psaphonem, ne omnes perenseam deos. Is enim Psaphon quum
despectissimus esset, & ultimæ notæ, uocales aues edocuit hæc uerba eloqui, Magnus
deus Psaphon, quibus dimissis in lucos, audita uoce, apud rudês populos est pro deo ha
bitus. Thraces Zamolxin, Syri Astartem, Adad & Agartin: Arabes Dyafarem, Horici
Tibilineum & Aphri Cælestum. Aegiolenses, Maceranas deas: & gens iuxta Naucra
tim Aegypti, Theutum, uelut præsentissima numina coluerunt, qui omnes ex hominib
post funera diuinitate donati, dñq; indigetes post consecrationem habiti sunt. Quã qui
dem sic fieri nouimus, ut imperatore qui referendus in deos & consecrandus erat, uita
functo, pyram in tabernaculi formam construerent, quod auro & ebore, signisq; & ta
bulis pictis exornatum mirificè, alio desuper breuiori, usq; ad tertiam contignationem
erigebant, aquila cum omnium odorum aggestu in summo culmine locata: lecto que
constrato purpura & auro, in quo defuncti effigies iacebat: senatus, equester ordo, ac ui
ri triumphales, quicq; amplissimos honores gesserant, procedentes lectum deferbant
in pyrã, cum carmine & hymnis, omnibusq; humanis diuinisq; aggestis honoribus. De
mum incensa pyra, quum uapore & fumo aquila agitata, è summo culmine tabernaculi

Lares qua
tuor

Platonis opi
nio

Dæmones.
Dij agricola
rum

Dij indigetes

Lacones ho
mines de, re
pub. bene me
ritos in deo
rum cælogũ
referbant.

Græci uiuē
tes.
& πολέωσις.

Cæsares Ro
inter deos re
lati.
Nominis mu
tatio, cum q
in deorũ nu
merum refer
retur.

Indorum dij
indigetes,
Meroitarum,
Germanorũ,
Perfarum,
Venetorum,
Aegyptiorũ,
Maurorum,
Pœnorum,
Macedonum,
Latinorum,
Siculorum,
Libycorum,
Psaphon.

Cæremoniã
referendi ali
quem inter
deos.

vera petisset, religio incussa fuit, ipsius animam per inane caelum petisse, ipsumque defecato quod mortale erat & caducum, in numero caelestium & concilio deorum recipi & haberi. Quam consecrationem apothecis in Graeci nuncuparunt, qui deinceps inter diuos relatus, pro deo colebatur. Fuitque senatusconsulto cautum, ne quis ex Caesaribus, nisi ex decreto patrum, inter deos referretur. Mirum tamen de Diocletiano proditur, quod sponte deposito imperio, nonum post annum, primus sine imperio, populi iussu, patribus auctoribus, caelestes honores & apothecis meruit. Et de Constantino Maximo, qui diuersarum religionum assensu, ab ethnicis inter diuos relatus fuit, & a Christianis inter sanctos. Feruntque magnum illum Agesilaum, cum a Thasis apothecis honoratus, & inter diuos relatus fuisset uiuens, illos interrogasse, ut si deos faciendi potestatem haberent, prius se ipsos consecrarent, postea se deificarent. Contra Empedocles: nam tanto studio captus fuit ut pro numine coleretur, ut in medium Aetnae incendium uiuens se deiceret. Inter ceteros proditur Eutimus poeta Locris oriundus, oraculi iussu uiuens consecratus, & inter diuos relatus. Patrios uero dixere deos, qui singulis urbibus praesunt, illarumque praesides & propugnatores sunt, ut Apollo & Minerua Athenis, Iliensibus & Gnoisis, qui inde illam oriunda ferunt, licet Alalcomeniam suam dicant: Thebis Boeotiam Liber & Hercules, Iuno Carthagini, quam humano cruore placabant, eademque Samo, Spartae & Mycenis, atque Argis, ubi nata fertur: Venus Cypro & Papho, Apollo Rhodis, Lemno Vulcanus, Naxos Libero: idemque Apollo Delphis, Tanarus Neptuno, Cyzicenis Pallas, quod ea urbs pro dote illi fuerat: Tenedis, Tenebris deus: Alabandensibus Alabandus, Cretensibus Diana, quam Britomartem uocant: Thespisensibus & Parianis Cupido, Romanis uero Mars: qui praecipuo honore insignes a suis ciuibus colebantur extimie, quanuis numen quod urbi praesert, palam facere nefas putarent, ne euocationes quae ad auertenda numina quae urbibus praesunt, fieri ab hostibus solent, ipsis ali quando innotescerent. Erat enim uetus mos, ut in urbium obsidione, ubi ad ultimam dimicationem uentum esset, tutelares deos, sub quorum praesidio urbs foret, certo carmine & uerbis conceptis, in nouas sedes euocarent, teplaque ampliora & solenes aras illis promitterent, nefas opinari deos urbium praesides, urbe hostiliter direpta, uelut mancipia captiuos habere. Persis uero & Aegyptiis nullos patrios habere deos in usu fuit, quod euocationibus illos migrare ex oppidis, & sine tutela deserti timerent. Alii uincta & catenas annexebant diis. Nonnulli sponsores a diis petebant, ne euocarentur & abirent. Tyrus enim obsidione pressa, Herculis simulacrum, quod magna religione colunt, ne urbem desereret, aurea catena deminxere. Neque solum insignes urbes conspicuae magnitudinis, sed oppida penes deformata, & medicis uici, ne hostili uastarentur incursum, patrios deos coluisse ferunt: siquidem Crustumeni Deluentinum peculiarem habere, Narnienses Viridianum, Asculani Ancariam, Volturnenses Nurciam, Otricoli Valentiam, Sutrinum quoque Norciam. Sed tamen peculiaris Iuno Carthagini fuerit & praecipuum numen, Romae tamen non minoris obseruationis cultusque habita est: quippe quam cordi Romanis, & quam regali magnificentia culta celebrataque sit, illud argumento fuerit, quod post initum consulatum consules Iunoni Sospitae sacrum faciunt, quodque singulorum mensium calendas praecipue Martias, suo numini dicarunt, & sanctas habuerunt: quare matronalia dicta, quod matronae illas celebrant pro coniugibus, & sacrum faciunt, quodque ea die Iunonis aedes coli coepta fuit: sicut Aprilii mense Veneri matronae myrto coronatae lauant. Eius uariae potestates & nomina fuerunt: nam & Curetis, Lucina, Matrona, Regina, & Opigena, quod parturientibus opem fert, Hera, Isterduca, Cinxia, Hippia, Thulesis Cipra, a Laurentibus Calendaris, a Corinthiis Anetistos dicta est, quam & matrem deum nuncupant, alii Pelasgam: sicut Venus, Cypris, Adonis, Verticorda, Aphrodite, ab Assyriis Melitta, ab Arabibus Alitta, a Graecis Pitho, ab Eleis Vrania, a Scythiis Arginipasa, a Cypris Barbata, etiam Calua, Armata, Pandemus, Apostropha, & Callypygos: a Thebanis Praepotens, a Persis quoque Mitra appellata est. Nec minus Apollinem nominibus uariis uocatum ferunt: quippe apud Athamenas Titan, apud Aegyptios Ostris: a Persis, ubi in antro colitur, Mitra nuncupatur, a Lydis Lymios, ab aliis Eleus. In Taurominio Archigetes, a Syracusanis Themites, a Graecis Ty-

Senatusconsultum
Diocletianus

Constantinus

agesilai dicta

Empedoclis
ambitio.

Eutimus.

Di patrii.

Dei nome occultu, in cuius tutela erat urbs
Urbem expugnaturi, diis tutelariibus alia loca promittebant.

Persae
Aegyptii.

Patrii dii & tutelares.

Matronalia.

Iunonis uariis potestates.

Veneris diuersa nomina apud diuersos.

Apollinis.

reos, cui sacrum ante fores faciunt: apud Pachyni incolas Libyssinus, a Scythiis Octoscyros, a Lesbii Myricaeus, quod myricae, hoc est, uirgas teneret: apud Spartanos Carnius dictus est, ab Atheniensibus Patrous & Alexicacos, a Milesiis & Delis Vlios & Paonicus, in Arcadia Epicurus, apud Eleos Obfophagus: ab aliis Lycius, Phaeus, Phaneus, Ismenus, & Orius dicebatur. Obseruatumque apud Thracas, Lacedaemonios & Boeotios fuit, Apollinem & Liberum patrem eadem sacra habere, isdemque honoribus coli. Baccho uero Siculi Morichum dixere nomen: Arabes, Oracal & Adoneum: alii Lyaeum, Erebinthium, Sabazium: Lacedaemonii Scythitem & Milichium uocitarunt, cuius faciem musto intingere & focis ornare uetus mos erat. Tradunt quoque Mineruas diuersis cognominari nominibus: nam & Trigemina, Glaucopis & Sais ab Aegyptiis appellatur: a Milesiis Assia, apud quos mirificum fuit templum: a Graecis Arthemis, a Cretensibus Dictynna, Phoebe & Diana: a Siculis Lyen, quia parturientium soluit dolores, Prima enim fertur Iouis filia: secunda, Nilo orta, quam Aegyptii Saleten dixerunt: tertia, quam Arcades Chorion nominant: quarta Pallantis, quae patrem interemit, ipsam uitiare conantem, cui pinnarum talaria affinxerunt. Mercurium quoque multiplex ferunt uocatum nomine: nam Galli Theutatem, Aegyptii Thei appellarunt, quos quinque numerari plerique autumat, sicut Vulcanos plures. Cybelem quoque, alii Rheam dixerunt, alii Berecynthiam, plerique Bonam deam. Isidem uero Phryges, Pessinuntiam matrem deum uocant: Attici Cecropiam Mineruam, Cyprum Paphiam Venerem, Cretes Dictynnam Dianam, Siculi Stygiam Proserpinam, Eleusini uetustam Cererem, alii Iunonem, nonnulli Bellonam, plerique Hecaten. Prima uero Iunonis aedes a Camillo dicata est in Auentino, quae ceteris longe multumque praestitit, ad quam simulacrum Iunonis Veientanae alatum memorat, quae reginam noiatam uolunt. Altera in Capitolio, iuxta quae sacri anseres pascebantur, quae & Regina dicta est. Tertia in Arce, cognomento Monetae, in area, in qua M. Manlius Capitolini domus fuit, quam a L. Furio dictatore uotam nonnulli memorant: nam qui nouo motu tota urbs contremisceret, & quibus praesentis, cui uel deo sacrum fieret, non dinoscere, ex arce uocem audiam ferunt, monentem, ut suae plena sagulario ara Iunonis Iugae conspici, quae coniugibus praesert dicebatur, sicut Cinxia & Garmelia Iuno, a nubentibus sancte colebatur: cui sacrificantes, obseruant ut bilem a uisceribus hostiae dimoueant, illamque iuxta aram defodiant loco abdito & operto, ut signarent sine bili matrimonia esse oportere. In Exquilis quoque Lacinae Iunonis templum fuit, & in foro olitorio ara Iunonis Matutae. Aedem in Palatio etiam Iunonis Sospitae summo honore cultam inuenimus, iuxta templum Cybeles, cuius aram Numae legibus praesert tangere uetabatur. nam in colle Viminali & in porticu Octauiae, Iunonis templum & aram fuisse uulgo proditum memoriae est. Neque omittendum, noua religione & barbara caeremonia apud diuersas gentes Iunoni sacrum fieri: nam Lauini templum Iunonis erat, & iuxta specus, unde prodiens draco, uirginis manu pascebatur. In Syria in phano antiquissimo sacerdotes dum Iunoni sacrificant, inuicem digladiantur, sicut Corybantibus in sacris magna dea, & in templo Dianae apud Ariciam: apud Crotonem sacerdos breui scuto superstant factum facit, & uictima Iunoni caedit. In Samo nisi habitu nubentis & nuptiarum solennibus seruatis, Iunoni sacrum facere non licet. In Stymphalo Arcadiae Iunoni triplex sacrum ex tribus cognominibus fit: unum, uelut puellae: alterum, ut Ioui nuptae: tertium, uelut uiduae. Sami quoque, ut dicata Iunoni templa, Lyfandria uocentur, senatusconsulto cautum fuit: & Argis in ara Iunonis, nulli externo aut peregrino sacrum facere permittitur.

Ex quibus oppidis, quibusque regionibus, aut terrarum oris, ingenio clari & praecipua doctrina uiri plures uaserunt. Caput V.

EX multis magnis animis, amplissimisque ingenis, quae unquam uidimus aut legimus, illorum qui studio disciplinarum exterarum nationes conquiescere, in primis Homerus fuit, Orpheus, Eudoxus, Democritus, Pythagoras, Archita & Plato, clarissimi sapientia: qui ad gymnosophistas spectandosque siderum motus, disciplinasque ediscendas, tamquam ad mercaturam bonarum artium, profecti sunt. Is uero Eudoxus summus Eudoxus.

Apollo & Liber eisdem sacris culti.
Bacchi cognomina diuersa Mineruae diuersa cognomina.

Mercurii uaria nomina.

Cybeles nomina.

Iunonis aedes & ara diuersae Romae.

Sacra Iunonia diuersa.

Lyfandria.

Pythagoras, Plato, Archita, Thales, Solon, Lycurgus,

Ex Mileto Ionia.

Ex Asia uiri docti.

Ex Cartheia seu Iulide.

Ex Bithynia.

Ex Cyrenis

Aliq urbes docti uiri claritate.

Simonides.

Af. lepiades.

Anacreontis Interitus.

perhibetur astrologus, qua tempestate Galli Senones urbem peruastarunt. Pythagoras Tarquinij Superbi tempore uiguit. Platonem uero post quadringentesimum urbis annum ad Dionysium uenisse fama uulgauit. Archita autem dum discendi studio flagrat, multas per oras peregrinatus, captus a piratis, & uenundatus est. Sic Thales ille Milesius, cuius sunt multa & miranda inuenta, deinde Solon & Lycurgus, ut legum sanctionumque, quas tulere, causas rationesque curiosius pensitarent, alijque illustres uiri, nullum uitae cultum aut paratum requirentes, partim Aegyptios & Aethiopes, partim Syros, Arabas, Persas, Parthos, Hyrcanos & Indos, omnes denique terrarum fibras, ac diuersi orbis ultimas oras rimando, nihil inexpertum reliquere, dum studia bonarum artium, & ueri cognitionem undique emendicarent, ita ut ex omnibus sapientissimis uiris, quos ulla unquam tulit aetas, in patrio solo paucissimos funeratos inuenias. Quibus exculsi doctrinis, tantum processere, ut multa ingeniorum doctrinarumque monumenta posteris reliquerint: suasque non urbes modo & oppida, sed regiones & gentes magnis nominibus nobilitarint. Praecipue uero Miletus Ioniae, multiplici doctrina praeditis uiris excelluisse fertur: nam & Thales astrologi, qui inter sapientes adnominatur, Anaximenes philosophi mathematicorum nobilissimi, qui horologium ostendit primus: Timothei musici, & Anaximandri physici, Hecatei historici, atque Aeschini oratoris, qui magno in precio fuerere, alijque scientissimis uiris floruisse fertur. Ingenia quoque Asiatica sua laude fraudanda non sunt. Ex hac enim poeta Anacreon, Mynnermus, & Antimachus, claro praconio celebrati: deinde Hipponax, & Sappho, atque Alcaeus poetae, qui lyricos inuenit. Praeter hos, Xanthus, Hecateus, Herodotus, Ephorus & Theopompus historici, alijque praecipua doctrina uiri, illam sempiternae laudi memoriaeque commendarunt. Fuit praeterea Cartheia seu Iulis, parua circa Delon insula, clara ingenij uirisque: ex ea enim Simonides poeta, qui scripsit multa praecclare, & Bacchylides, deinde Erasistratus medendi arte clarus, cuius plura documenta sunt: atque Aristo Bionis aemulus ex peripatetica disciplina, duxere originem. Nec minus ex Bithynia & Cyrenis, non dispari laude cefendi. Ex illa enim Zenocrates philosophus, & Dionysius dialecticus, Hipparchus & Theodosius, item Theophrastus orator, in causis forensibus uersatus egregie, & Asclepiades medicus. Ex Cyrenis uero Callimachus, qui elegos scripsit primus, quo tempore Liuius poeta Romae fabulam dedit: & Aristippus Socraticus floruisse dicitur, cuius filia Areta tantum ingenio ualuit, ut post Aristippum scholas cum laude rexit, & disciplinas docuerit. Praeter quas urbes, Tharsus, Alabanda, Tyrus, Gnidus, Rhodus, uarijs eruditionibus & doctrinis excelluere, praecipuosque & summo ingenio uiros eduxere. Sed quod est de Simonide dictum, magni exempli illius casus fuere, bis monitu diuini, partim ruina, partim naufragio erepti. Asclepiades uero publico fertur praconio, quod phreneticos & mente imminuta laborantes, concentu sonorum, mirabili experimento ad sanitatem reuocarit. De Anacreonte inter mira exempla fatum memoratur, & memorabilis illa mors, acino uuae passae stragulati: quae res infirmitatis humanae nos commonefacit, fortunaque uarietatis, atque imminentium calamitatum, uitaeque uarijs casibus expositae, magna nobis documenta dari.

Quo apparatu, & qua pompa, quantoque omnium studio olim Romani triumphos agerent: quis ordo seruari, & que in triumpho ferri consueant.

Caput VI.

Triumphu petenti quae prius facienda & obseruanda erant.

Quae triumphantium pompa & quis ordo fuerit, quantoque omnium studio & apparatu ducibus exercituum, post res feliciter gestas, triumphus deferri consueisset, inter cetera ueterum monumentis traditum est. In primis fuit obseruatum, ut qui imperatores rebus bene gestis, post multa facinora militaria, domitis hostibus, triumphum posceret, pacatam prouinciam successori in primis traderent, exercitum que uictorem & opimum praeda, testemque uirtutis & ignauiae cuiusque, meritisque & immeriti, Romam reducerent. In eadem Bellonae extra urbem senatu euocato, (neque enim triumphum petenti, urbem inire fas erat) de rebus a se gestis magnifice, quae oppida, quasque prouincias bello uicissent, aut quibus cum hostibus signis collatis conuictissent, quaeque egregia ipsi fecissent, quotque hostium millia cecidissent, oia denique belli

decora, ordine differebant: ubi legatos, tribunos militum, centuriones, milites denique exercitus, quo notior testatiorque eorum uirtus foret, adesse oportebat, ut merita illius uirtutis, cui tantus honor debebatur, si quid ueri uanisque referretur, testes forent. Augustus uero Octavius in templo Martis Ultoris, quod in foro suo posuit, senatum de bellis, deque triumphis consuli, utque prouincias cum imperio petiturum inde deducerentur, in eoque reuerterentur ex prouincia triumphorum insignia deponerent, decreto sanciuit: tametsi in Martio campo, & in pratis Flaminis, non semel de triumpho actum inueniamus. Apud Argiuos ex militia reuerterentur duces, cum militum agmine totoque exercitu, in Charadro extra urbem concilium aduocabant: ibique de militaribus donis, quae cuique deberentur, optimatum consensu decernebant. Sapius tamen absenti duci, quam de rebus gestis egregie, maxime cognitum esset, a senatu decretus triumphus fuit. Cumque res bello gestae triumpho dignae uiderentur, prout erant sententiae, populi iussu, patribus autoribus, triumphum decernebant: aut si senatus aduersaretur, per tribunos ad populum ferri posse, populumque citra senatus auctoritatem, triumphos saepe decreuisse, compertum est. Valerius & Horatius consulibus, uictis Sabinis & Volscis, quum triumphus negaretur, L. Icilius tribunus plebis de illorum triumpho ad populum tulit, qui primi ex scito plebis, nullo decernente senatu, triumpharunt. Et M. Rutilio dictatori de plebe homini, deditis & uictis hostibus, sine patrum auctoritate, solo iussu populi triumphare licuit. Tametsi plures, quum Romae aduersante senatu honos negaretur, in Albano honestos triumphos egisse legamus. Primusque M. Papyrius Masso, quum Romae negaretur, in Albano, & alij illius exemplo triumpharunt. M. uero Antonio, magnae inuidiae fuit, quum deberet Romae, Alexandriae de Parthis triumphauit. Et Domitius Aenobarbo, quum de uictis Aruernis, nullo decernente senatu, elephanto uectus, uelut triumphas, totam Italiam peruagarit. Manfitque diu mos Romae de domitis nationibus & hostibus bello uictis triumphandi, ad Probum usque imperatorem: is enim ultimus Caesarum triumphasse traditur. Post quem oblitterata uirtute militari, quum uigor, ille animi defuisset, & imperium deflexisset, nulli Caesarum triumphasse leguntur: quauis alij Bellisarius, qui sub Iustiano meruit coronam, postremum omnium triumphasse contendebant. Fuitque maxime cognitum, a condita urbe ad Vespasianum & Titum, de uictis debellatisque nationibus ab ultimo orbe, Romanos per tota secula uiginti supra trecentos triumphos egisse: exque Samnitibus solum, hostibus praualentibus, multiplici tandem clade affectis & debellatis, quatuor supra triginta triumphos inisse: pluriesque de Gallis quae de reliquo orbe terrarum, duces Romanos triumphasse. Et tametsi Romanis tantum ciuibus olim triumphus decerneretur, uni tamen Cornelio Balbo externo & Gaditano, ob de uictos Garamates, tributum legimus. Mirumque prodi de Ventidio Basso, qui ductus in triumpho, & mulio, eo processit, ut Romanorum primus felicitate mira de Parthis triumpharit. Fuluius postea Thufculanus, cum & ciuis & consul Thufculi fuisset, & ad Romanos transisset, tam feliciter egit, ut Thufculum extra sortem uelut prouinciam assequutus, triumphum Romae de sua patria egerit, eo ipso anno ciuitate donatus, & consul factus. M. quoque Perpenna Graecus homo, postea consul de Aristonico iustissimum Romae duxit triumphum. Proditus tamen ob modestiam recusarit. Et M. Fabius, quia fratrem bello amiserat, triumpho cessisse. Tibertius quoque Caesar de Illyrijs parta uictoria, triumphare noluit, consternata tunc ciuitate propter Varianam cladem: sicut Marius, de uictis Theutonibus, triumphum distulit, conspicatus patriam aduentantibus Cimbris laborare. Septimius quoque Seuerus, de uictis Parthis, quum pedum ualetudine laboraret, triumphum recusauit. Igitur decreto triumpho, Romani magistratus & omnes tribus obuiae, flaminesque purpura, & sacerdotes ac pontifices apiculis uelati, laudantes gratantesque, atque uiri triumphales consularesque, cunctaque nobilitas & senatus in praetexta & laticlavis, tum omnis sexus & aetas frequentes cum coniugibus & liberis in laticlavis publica, omnibus denique ordinibus effusis, cum gaudio ad excipiendum uisendumque prodibant. Apud Athenienses uero, si quando summi duces rebus feliciter gestis, urbem inirent, non modo a magistratibus & omnibus ordinibus frequenter obuiam itum est: sed deorum quoque imagines producere obuiam,

Argiuo.

Absentibus decretus triumphus.

Triumphu a populo decreti sine senatus auctoritate.

Probus ultimus Caesarum triumphauit.

Bellisarius.

Ro. de Gallis saepe triumpharunt.

Qui triumphare recusarunt.

Triumphu caeremoniae Romani.

Athenienses.

Quae ante triumphante rebanur,

& diem Victoriae consecrare mos erat. Ingenti deinde, longo ordine, montium, fluminum, oppidorum & urbium species, quas bello peruicerat, & ui expugnat, praecedebat. Urbes enim, montes & flumina, regionesque, quas imperatores bello domuissent, in triumpho duci uetusti moris erat: quare T. Quintius dictator, Praeneste in ditione accipit, signum Praeneste duxit triumphans, & M. Marcellus Syracusas, & Scipio Asiaticus centum triginta oppidorum simulacra uno triumpho detulit, & C. Caesar Massiliam, Nilum, Rhenum, Rhodanumque ex auro, & fatu ex ebore. Saepetiam praemultitudine oppidorum effictas turres pro expugnatibus urbibus, captarum ciuitatum simulacra ferentes, in triumpho detulere. Fertur Sylla quum omnes Asiae & Graeciae urbes bello domitas in triumpho duxisset, nulla Romanorum oppida, aut ciuium imagines ducere uoluisse, non sic Caesar: nam imagines Scipionis, Petreii & Catonis, inter pompae ferula representauit. Inter quae tabellas grandioribus literis inscriptas, cum titulis, in quibus naues captae, urbes tributo affectae, seruae, aut uectigales, in fidem uel acceptae, oppidaque expugnata, gentes perdomitae, & reges bello uicti continebantur. Tum pegmata in tertium quartumque nidum, uelut exertis ramis, surgentia, & simulacra bellorum artificum manu elaborata, praeferebant: ubi captarum urbium praefiorumque effictas species erant, ubi acies uictas & fugatas, percussos consternatosque hostes, caestellorum excidia, exercitusque intra fusos, urbes populari, ferro ignique vastari, aedificia incendi, moenia disturbari, claustra reuelli, totaque imagines praefiorum effictas, facile erat cernere. His succedebant spolia hostium, & captiua arma, tum currus spolijs onusti, militariaque signa ex domitis gentibus non erecta, sed inuersa. Post haec catapultae, balistae, & tormentorum omne genus ui expugnatum, ac belli apparatus, machinaeque ad urbium excidia, rostraque nauium ui captarum, nauesque rostratae bello uictae, proferebant: quare Lucullus longas & rostratas decem ultra centum in triumpho duxit. Praeterea falcati currus, clypeique insignes & scuta, quibus L. Papyrius dictator de Samnitibus triumphans foris ornauit, tum lecticae aureae, aeneae uel argenteae signa ex deuictis gentibus, quorum supra ducenta octoginta, & marmorea feretotidem, M. Fuluius in triumpho, quem de Actolis & Cephalenia habuit, carpentis uexit, Currusque aurei uel argentei, uasaque aurea & argentea omnis generis, spoliisque ciuitatum ui captarum: tum coronae aureae, & urbium dona, & populorum, quibus a socijs & foedere iunctis pro uirtute dux donatus fuerat, suo ordine sequebantur, quae nonnullos supra octingentas & duo millia detulisse comperimus. Quodque auri uel argenti facti signaque ex manubijs & urbium spolijs, partim rudibus massis quasitum foret, id omne deferri in triumpho, & per scriptum in tabulis, in ararium est condiditum. Legimus Scipionem, cui Africano fuit cognomen, bello Carthaginensi, ex praeda argenti celati pondere quadringenta, & uasorum aureorum pondere ducenta millia. Paulumque Aemilium, deuicta Macedonia, uasorum aureorum, auri que & argenti signati tantum detulisse, ut ex illo populus Romanus tributum pendere desierit. Quinetiam Herculis signum ante triumphantem non raro in pompa uehi solere, tum si quid uisendum & memorabile, atque aetate priore incognitum, in deuicta provincia fuisset, uelut rem spectatissimam nouo inuento una afferri comperit. Vespasianus Iudaea capta, balsamum nunquam aliam uisam arborem: & Pompeius, uicto Mithridate, eburnum, primi ostenderunt. Eundemque Pompeium tertio triumpho, quem de Asia & Ponto habuit, inter solennia, alueum cum tesseriis lusorium e gemmis duabus, magnitudinis mirae, nulla gemmarum ad eam accedente, detulisse: & Aurelianum Caesarem, praeter alia spectatissima, tigrides, alces, & camelopardales in triumpho pompa ostendisse, autores memorant. Praeter quae, elephantos aut equos in bello captos, simul & obsides qui a foederatis gentibus & socijs dati erant, tanquam pacis pignora deduci notatum est. Qui mos Syracusanis frequens erat, ut captiuos equos tonsis crinibus, uictores autem lauro coronatos ducerent in triumpho. Elefantos autem Curius Dentatus post Italia uictum fugatumque Pyrrhum, quatuor captiuos detulit primus. L. quoque Caecilius Metellus, rebus aduersus Poenos feliciter gestis, primo punico bello cetum & uiginti: & P. Cornelius Nasica triumpho Gallico, praeter multa memoranda, equosque gregem bello captos: & Scipio Asiaticus, deuicto Antiocho, ultra mille & ducentos eburneos

Tabellae in triumpho praefatae.

Herculis signum ante triumphantem praefatum.

Syracusanis.

dentes: & Cneus Manlius, deuicta Asia, monopodia & abacos, ac triclinia arata, uestesque stragulam, detulere. Post hos tubicines multiplici sono classicum canentes incedebant, quos longo ordine candidi boues, taurique auratis cornibus, infulisque & uittis ornati & auro, mox immolandi sequebantur. Hos comitabantur succincti adolescentes, aureas argenteasque patinas tenentes, quibus succedebant tribuni militum, centuriones, praefecti, equitesque insignes ac pedites uictoris exercitus, qui ob egregia facinora & nauatam in bello operam, dona militaria meruissent. Necnon milites, quorum spectatissima uirtus in bello fuit, quique ab imperatore, ciuicis, muralibus, caestrensis uel coronis, torquibusque aureis, phaleris aut armillis donati erant, insignes militaribus donis, spolijs armis que fulgentes praebant, sequentibus mox legatis & tribunis legionum in equis. Tum reges & captiui nobiles, & si qui bello capti insignes forent, praecipue hostium duces, contra quos indictum fuisset bellum, ex tanto fastigio deiectione in uehiculis aut ferulis, caeteri uero cateruatim uincti catenis in seruitum notam, praecedebant. Quare Pompeius Magnus regum filios & obsides numero quatuor & triginta supra trecentos, praetulisse fertur, inter quos Tigranem, Aristobulum, & Mithridatis filios quinq; filias uero duas. Caius quoque Caesar Africano triumpho, Iuba regis filium infantem, qui mox clarus ingenio euasit, ante currum duxit. Et quum Catonis, Scipionis & Petreii, aliorumque imagines uarijs casibus affectas detulisset, Pompeii simulacrum deferri passus non fuit. Quod si morte obita, minime duci ualuisse, illorum imagines & simulacra praefate delata sunt. Cui enim Scipio, deuicta Carthagine, Hasdrubalem: & Paulus Aemilius Perseum & filios, Mariusque Iugurtham regno deturbatos, contra decus regium duxissent captiuos in triumpho, Augustus post bellum Actiacum Alexandrino triumpho, quum Cleopatra ducere nequiret, ipsius imaginem quae manu sibi mortem conscuerat, exanguem detulit. In quo omnes gazas Ptolemaeorum congestas, tantumque auri & pecuniarum inuexit, ut praecia possessionum uenialium exinde duplicia statuerentur. Proditumque memoria est, Lucullum triumpho Mithridatico aureum Mithridatis simulacrum sex pedum, & clypeum ex preciosis gemmis praeter alia insignia detulisse: & Pompeium Magnum Pharnacis statuam argenteam, suam uero ex margaritis, & signa aurea tria, & alia myrrhina, coronasque ex gemmis & margaritis tres & triginta adduxisse: captiuosque belli iure uinctos duci noluisse, sed patrio more succinctos ire iussit, quos exacta pompa, regali munificentia liberos donatosque remisit. Scipio uero Aemilianus expugnata Numantia, nec spolia, nec praedam, nec captiuos tulit: quippe quum quicquid esset auri uel argenti & spoliolorum ac preciosissimarum rerum, & demum se ipsos, Numantini caede & incendio absumperint, nullaque re nisi uictoria ipse potitus fuerit. Id tamen in triumpho pompa seruatum meminimus, ut quum de foro in Capitolium flecteret triumphans, hostium captiuos insignes, qui semina discordiae & belli autores fuissent, in custodiam detrudi iuberet, ut exacta pompa, neci darentur. quare quum Adiatorix tetrarcha Galatarum, qui in triumpho Actiaco ductus, seruato more, iugulatus fuisset cum filio insciente Augusto, nimium indoluisse Augustus, & lachrymas effudisse fertur. Hadrianus quoque triumphum, qui Traiano debebatur, quum morte obita triumphare nequisset, illi defuncto exhibuit: quippe triumpho apparatus praecedente, & omni praeda, Traiani imaginem tanquam uictoris insignis uictoriae, cuius ipse dux & autor fuit, in triumpho currum uexit. Et quia Romulum patrum memoria, captis Veijs, Veientium ducem senio affectum in triumpho captiuum duxit, inde ut inter solennia decrepitis senex, exoletus & excors, qui aemula facie illum mentiretur, puerili bulla ornatus, ante currum duceretur, aliquandiu mansit, praecone Sardinum senem proclamante: nam Veios Sardinorum fuisse coloniam ueteres tradidere. Imperatorique triumphanti oleagineis sertis ornati, aureas coronas praeferebant ministri, quae his qui triumphum meritum procurassent, dari assuerat. Vniuerso mox senatu in albis praetextis iuxta currum longe maximum triumpho spectaculum exhibente. Tum citharcedorum & tibicinum solertissimi artifices, quos Lydios uocat, canentes psallentesque ibant coronati. In quorum medio quospiam penè delirus, qui inconditis iocis ineptire uidebatur, in talari ueste, simbribus aureis & armillis ornatus, lasciuia gesticulatio usque ad ineptias, risus comouebat. Inter quos Ciceriae effi-

Captiui in triumphum ducti.

Imagines dum hostium mortuorum in triumphum ductae.

Hostium captiuorum insigniores, in custodia tradebantur.

Traiano mortuus triumphauit.

Veientium ducis imago representata per senem decrepitem inter solennia. Coronae triumphantis praefatae.

Citharædi & tibicines, Delirus.

Cicero & M. Porcius Cato effigies. Apparatus magnificentia.

Triumphans ornatus.

Romulus sine curru triumphavit. Quis primus in curru triumphavit.

Sesostris insolentia.

Tigranis insolentia.

Ex quibus coronae triumphales concinnantur.

Seruus in curru triumphali.

Coronae post triumphum locui Capitoli vel templis dicatae. Equis triumphantium insidentes.

Florum sparsio

Qui curram sequebantur.

giem argutam & Manduci, magnis malis, ore hianti cum crepitu dentium, aut Petreiae quae eburnam anam effingebat, nonnunquam adhibuere. Tantaque erat apparatus magnificentia, ut cum dies exponendis rebus suffectura non uideretur, plerumque triduum, nonnunquam dies integros & noctes totas in apparatu pompae tributos legamus: Siquidem Aemilius Paulus de rege Persa, & Q. Flaminius de Macedonia triduo triumpharunt. Iulius Caesar quater eodem mense, & diuus Augustus tres egit triumphos continuo triduo. Ipse uero triumphans, cui tantus honos dabatur, curru aurato sublimis, atque ornatu humano augustior, quatuor insignibus equis, caeteris altior & magnificentior uehebatur, praecedentibus lictoribus, coronatus in purpura, cum insignibus imperii & magistratus, quem gerebat: qui ut conspectior uideretur, minio illini solebat, exemplo Assyriorum & Medorum, apud quos inungi oculos & faciem pingi, ex Cyri instituto assuetum est. Persarum reges heliathae cum adipe leonino, & Aethiopum proceres minio colorantur, quo facie non inuenusta, sed pro imperii maiestate, forma conspicui fiant. Scire tamen licet Romulum cum de Veientibus triumphauit, sine curru egisse triumphum. Primumque Tarquinium Priscum, ut uero plures certioresque tradunt, Valerium Publicolam, quod Thuscis bello uicerat, quadrijugo curru triumphasse, Gestamenque triumphantium apud prius seculum bullam fuisse, remedium inditis in ea, quae contra inuidiam praeficerent. Postea Camillum, quod antea licuit nulli, in triumpho albetibus equis urbem inisse tradunt. Procedente mox tempore, Pompeius Magnus triumpho Africano, & diuus Caesar Gallico elephantis, & Marcus Antonius leonibus ad curram, praeter aliorum instituta, triumpharunt. Nero autem Caesar monstrifico inueto hermaphroditas equas portenti loco ad curram duxit. Heliogabalus maiore infania, quaternis canibus, mox tigris uectatus fuit. Aurelianus etiam ceruis ad curram triumphauit. Inter caeteros proditur Sesostris Aegypti rex, regno impotenti insolens, eo ferociae processisse, ut forte ductos reges, annis singulis ad curram iungeret, ut ea pompa per omnium ora uectaretur triumphans. Quod non ab simile a Tigranis insolentia uidetur, cui tanta fuit secordia, ut reges & dynastae seruiliter praebent. Alexander tamen Seuerus imperator, quum de Persis triumpharet, non curru triumphali, sed pedibus sequente curru quatuor elephantorum, palatium ascendit. Targnius uero Priscus aurea tunica processit ornatus, Pompeius chlamyde Magni Alexandri. Ipsos uero triumphantes myrto prius (autore Mafurio) mox lauro plexo, & ex laureto, quod a Liuia Augusta pactum erat, postquam Caesares imperitarunt, deinde aurea coronari institutum ferunt. Ex lauro autem ideo, uel quod spectatissima in monte Parnaso, uel quod fulmine afflari nunquam comperitum sit. Quam quidem coronam, non ipsos triumphantes gestare, sed seruum in curru eodem, qui supra illius uerticem ipsam teneret, post se habere tradunt. Suspiciari licet, uel quod oneri ferendo triumphantem fatigari minime uolebant, uel ut humanae fragilitatis memor foret, quum iuxta affidere seruum in eodem, uideret curru, ne per insolentiam nimis sibi placeret, & triumphatu superbiret. Quam quidem exacto triumpho, in gremio Capitolini Iouis locare, uel templis dicare solebant, quod beneficio deorum immortalium de hostibus triumphare contigisset. Sunt tamen autores, in altera triumphantis manu laurum, in altera teneri sceptrum, dum triumphali uehitur curru. In equis uero triumphantium, ingenui pueri aut uirgines nondum adultae, proxima cognatione iunctae, ad habenas cognati, & affines in ueste candida, iuxta latera scribae & ministri, qui ducem sequuti comites expeditionis fuerant, comitabantur. Interim per uias effusi, omnis sexus & aetas in communi gaudio, flores iacere & passim deus libare, alij uictimas caedere, undique thuris & odorum copia exhalante. Post currum uero captiuum, seruitute exempti, & libertate donati, sequebantur, omnes capitibus rasis & pileati, quasi effugisse seruitutem uiderentur. Quare Titi Flaminii curru, qui de Macedonia & Nabide triumphauit, Romanorum supra duo millia captiuorum, qui bello capti ab Hannibale diuenditi fuerant, quos per uniuersam Graeciam conquisitos redemerat, liberi postliminio capitibus rasis sequuti sunt. Et Cneo Cornelio, qui de Insubribus & Cenomanis triumphauit, turba Cremonensium, Placentinorumque colonorum, ab eo obsidione & seruitute exempti, pileati post currum incessere. Proditum tamen me-

moriae est, Lucio Furio qui in praetura de Gallis triumphauit, nec captiuos praecessisse, nec spolia praelata, nec milites sequutos. M. quoque Acilium de Antiocho & Aetolis sine militibus triumphasse, & sine exercitu. Fuere tamen qui traderet, tribunos praefectosque legionum, centuriones & legatos, equis aut carpento insidentes, interdum pedibus, in pompa triumphali curru prosequutos: nam Tiberium triumphantem legati legionum cum triumphalibus ornamentis sequuti fuere. Et Messalina post Claudii Caesaris curru, carpento uecta fuit. Et Aurelianus Caesar Zenobiam uinctam aureis catenis carpento duxit. Post haec uictrices legiones militesque uictoris exercitus armati ac diuisi in turmas, pleni fortunarum gloriaeque cum iocorum lasciuia, & carmine triumphali, ludibundi & spolijs ornati, uerba & inconditos uersus in triumphante militari modo iactantes, sequebantur. Quare Camillus, Romulus, & parens patriae, ac conditor urbis, sicut Marius Cimbrico triumpho, tertius conditor appellatus est, et Caesar inter militares iocos a Nicomede subactus, & moechus Gallus. Lapsana quoque se uixisse apud Dyrrachium, milites in Caesarem inter iocos cauillati fuere. M. uero Manlius in triumpho, quem de Gallograecis habuit, milites inter iocos uelut nimis indulgentem & ambitiosum taxauere. Dumque per urbem pompa & tantus ordo procedit, per uias perque omnes aditus & deorum templa patentia passim triclinae stratis, omnium generum, aetatum & ordinum, effusa multitudo inter uota precesque ad aras deus libabant, hostias mactabant, grates deus agebant, conceptamque laetitiam, canu & carmine, ac laetis acclamationibus significabant: donec cum omni apparatu, cumque his militariibus iocis per media urbem & Velabrum, perque Sacram uiam laeti & ouantes in Capitolium ascenderet, ubi tauros in pompa ductos in Iouis optimi maximi templo immolabat, quos priusquam de nece hostium ducis certissimis costaret argumentis, triumphante minime immolare debere, multi arbitrati sunt. Epulum post haec magnificentissimum, & laetum omni apparatu genere huberrimis amplissimisque obsonijs ac sumptu magnifico publice dabatur, in quo turdos & murenas inter obsonia apparari, & uina praecipua, atque unguenta minio delibuta exhiberi consueuerat. Quare diuus Caesar merito celebratur, qui Africano triumpho, praeter obsonia apparatusissima, uno die in duobus & uiginti millibus tricliniorum instructis, paratisque mensis epulum regali magnificentia, ac uini salerni amphoras centum, & Chii cados centum populo dedisse fertur, ubi sex muranarum millia una coena exhibuit, Tiberius quoque mille mensis praedictum parauit. Ad illud etiam consules inuitari, mox ne uenirent rogari solebant, scilicet ne quis maior triumphante honore quam illi debebatur, praeriperet, utque locus honestissimus triumphanti, cui tantus honos habitus est, daretur, ut illi a coena omnis ordo & aetas officij causa, domum sine offensione reduceret, quae praesentibus consulibus alteri tribui non decebat. Interdum uero notatum est, epulas, extructasque mensas, ante domos in promiscuo usu rerum omnium uicticibus legionibus, quo agmine triumphantem sequebantur, exhibitas fuisse. Et post triumphum, ut gratia esset cumulatior, aurum coronarium ex uictis bello gentibus, ob concessam uitam, imperatori dari, quod quidem nisi triumpho recepto, praestari non decebat, pro eo quod pro coronarium phi a socijs & bello uictis gentibus quasi uectigal dabatur, quod Hadrianus primo Italiae remisit, & in prouincijs minuit. Deinde uero Alexander Seuerus unam cum negociatorum, populo illud dono dedit. Togas quoque & sagula, araeque & dona multiplicia, singulis militibus pro meritis ab imperatore elargiri. In quo id seruatum est, ut quod pediti, duplex centurioni, triplex equi daretur, unam cum stipendio militari & frumento duplici: tribuno uero, multo magis. Aduersumque & illud est, imperatorem, cui belli summa commissa fuit, decreto iam triumpho, antequam urbem iniret, saepe tribunos, praefectos, equites, centurionesque ob fortia facinora, militariibus donis in primis ornasse, & benemeritis praemia largitum esse: ipsosque cum donis & insignibus militariibus in pompa triumphali praecedere triumphantem, nonnunquam sequi consueuisse. Praeterque assuetos honores, uel locum in Circo ad spectandum cum laurea & sella curuli inter uiros triumphales consularesque sibi & posteris, uel ut in ueste triumphali ludos spectaret, arcumque marmoris, nonnunquam statuam in foro pedestrem aut equestrem, ampliore sumptu cum decretis & titulis honorum, in Comitio, in Rostris, in Foro, in Palatio, in Capitolio, aut in Cella Iouis (quae rarissimus, honor corrigi) senatum & populum triumphanti, aliaque insignia uirtutum dona honores dedisse.

Ioci liberi & acclamationes in triumphante.

Sacrificia in Capitolio.

Epulum triumphale.

D. Caesaris epulum.

Tiberis.

Epulae legionibus uicticibus ante fores exhibita. Coronarium aurum imperatori datum post triumphum. Munera data militibus. Notandum.

Dona triumphanti a senatu & populo data.

Quarebat aliquando ex me, dum Romæ agerem, Raphael Volaterranus, uir insignis doctrinæ & uirtutis, cui ad mores emendatissimos, grauitas libero homine digna non modicam accessionem faciebat, quid causæ foret, quod quum causarum patrocinij & foro usque à pueritia essem addictus, illis posthabitis, & quasi forensibus negocijs prætermisissis, in his studijs mitioribus ita me oblectaret, ut causarum patrocinij bellum indixisse uiderer. Cui hoc causæ referebam, quod leges quæ ad communem utilitatem editæ, studio & labore maximo quæsitæ & meditata nobis forent, neque ab his qui iura darent colli, neque perinde ut oporteret, præcipi uiderem, doleremque iuri dicundo illos plerumque præsidere, qui eas uel turpiter ignorarent, uel per gratiam & sordes facile corrumpi sinerent: & quibus seruandarum legum præcipua imminet cura, hi maxime legum scita contemnerent: quibus rebus effici, ut tot scita & decreta ueterum monumentis nobis tradita, maximisque ingenij elaborata, & tam pensiculate expensa, unus homunculus nequissimus audacissimusque, ignarus legum, iudiciorum & fori, qui magistratui præfisset, non salubri temperamento, nec disceptatione ac iudicio, sed ausu temerario & omni iure neglecto, ad suam libidinem per scelus & nequitiam euerteret. Horum non minima exempla dicebam fore, ea quæ dudum experti uidimus. Nuper quum Romæ custodias cognoscerem, operæ precium fuit uidere, quæ rerum miracula monstris & portentis similia, ac dictu fastidiosa, quæ uel turpitudines ad aliquorum libidinem admitterentur, contra ius fasque: siquidem sacerdotem quempiam in his nati sumus, grauem & sanctum uirum, uita & moribus ornatissimum, hominem profecto honestæ & magnæ laudis, diu tenebris & carcere maceratum, indignissimam fortunam subire coactum, pro eo quod pecuniam sibi traditam ab eo qui illam furto subtraxerat, ut uero domino restitueret, illius iussu madataque restituerat, suppresso autore: ipsi quoque quæstionibus subditi uidimus, & tormentis uexari, ut illi quod conscientia culpæ & spe ueniæ adductus, abstulisse confessus fuerat, palam faceret, delinquentisque delicta, quæ ille poenitens culpæ dixerat, enunciaret: quo discrimine adactus pauper senior, confitentis peccatum & delinquentem enunciare coactus fuit. Quod quidem scripto iure uetitum, sanctionibusque & decretis interdictum esse constat. Rursus alium immani scelere cooperatum, hominem impurissimum turpissimumque, qui maximorum criminum reus, testibus, tabulis, testimonijs, & certissimis documentis conuictus fuerat, quæ nec ipse gloria bundus diffitebatur, qui quæ legum iudiciorumque poenis sauisime coercendus erat, ab eisdem ergastulis, sola præsentis temeritate, nullo negotio dimitti & liberari, aliasque audacias & turpitudines, ne dicam scelera indigna auditu, profatuque, quæ uix credenti non modo enunciata, sed uisa & comperta fuere. Iason Matassalanus & Ludouicus Mætha, quum sacerdotalibus quibus fungebantur muneribus cedere nollent, quæsitis occasionibus ad inimicorum libidinem, tetro carcere usque eo tenti fuere, donec illorum arbitrio singulis ornamentis, fama, & fortunis omnibus exturbati, quoad illis liberet, ex cruciati sunt, non uero iudicio, sed præsentis sola temeritate & libidine: ne prosequar uiros uitæ inculpatissimæ, summa integritate & fide, falsis criminibus circumuentos ab impotentibus inimicis miseros & laborantes, in quos grauius crudeliterque consultum uidimus, uel ut afflictas fortunas inuaderent, ipsosque de possessione & antiquissimis sedibus deturbarent, uel ut inuidorum libidini obtemperarent: aliaque in miseros edita exempla, nulla pietate in supplices & calamitosos, eosque innoxios turpibus iudicij conflictari, & usque premi ab his, qui gratia & opibus plus possunt pollutique: alios uero autores manifesti facinoris, ne appellari quidem. Quæ quum uiderem, patronis que contra uim potentiorum aut gratiam, nihil præsidij esse, nihil opis, frustra nos in legum controuersis & ediscendis tot casuum uarietatibus tam pensiculate editis, tantum laboris & uigiliarum suscipere, tantoque nos studio fatigari dicebam, quum ad ignauissimi impurissimi que cuiusque temeritatem, qui iuri dicendo præsideret, quem leges uirum bonum esse uolunt, non æquo iure, sed ad gratiam & libidinem iudicia ferri, decretaque legum tanto consilio edita, conuelli & labefactari uiderem.

Inter eos quibus ista indagare curæ fuit, sæpe quæsitum est, quæ sit Bona dea, cuius numen tantopere colli à Romanis legimus: quod sacrum à principio originum inchoatum, dum imperium stetit, incredibili cæremonia colebatur. Multi putauerunt Floram, Bonam deam esse, quæ Flauij seu Fauni quondam uxor, uino madens, myrteis flagris à uiro cæsa, postea cum facti poeniteret, & ipsius desiderio tabesceret, diuinis honoribus colli coepta fuit: in cuius ædem licet florum omne genus importent, myrtum tamen inferre non decebat, in memoriam ueteris mulctæ, sicut in Tenedo tibicinem adire Tenes templum, aut Achillis mentionem facere, ob ueteris ignominia memoriam, uerabatur. Et apud Rhodios præconem accedere ad Occidionis templum, interdictum erat. Quidam Græcorum ex Liberi matribus illam effinxerunt: alij Medeam, plerique Semelem, multi Proserpinam putant: Romani Dryada Fauni uxorem, cuius ne nomen quidem uirum intelligere fas erat. Qui uero Bonam deam dicunt Fauni uxorem, illam tam illibata castitatis fuisse opinati sunt, ut extra gynæcium nunquam egressa, nec uirum uiderit unquam, nec à uiro conspecta, nomenque fando nullibi auditum sit. Quæ quidem sacra quæ Maio mense pro salute populi fierent, quicquid esset masculinum, domo exigebatur, ita ut non modo extra conspectum summoueretur uisus, sed mascula quoque pictura tegetur, quod compar Mysia Cereris sacrum obtinere dicunt, in quo quum septem operetur dies, terra à templo exactis uiris, pulsus etiam canibus maribus, mulieres celebrabant. Cuius in sacris Bonæ deæ uino libetur, illud non suo nomine nuncupant, sed lac dicunt esse, uini tamen amphoram in sacris obuoluta apponunt, quæ dixere Mellariam ad quod sacrum nisi castas, quæque à uiris abstinuissent, nullas accedere licebat, templumque deæ neque uirum ingredi, nec interesse permittitur: cuius limina purpureis uittis uelabant, quæ non ubique & passim, sed in maximi pontificis domo, in recessu intimo, nocte, non autem die fiebat. Et licet nocturna sacra prisco ritu mulieribus interdicta fuerint, in hoc tamen sacro quum pro populo facerent, mulieres nocte interesse non uentantur: quod quidem tantæ religionis est habitum, ut illud uestales uirgines obirent, & per illas sacrum fieret. Cuius ædes altera in Auentino, altera iuxta Iulij templum fuisse, ad nouam uiam. Alij dixere Bonam deam, quæ Græci Gynæciam nuncupant, cuius festis diebus palmitum tabernacula mulieres intexunt, interque solæna draconem apponunt, quod sacrum non in pontificis domo, sed in ædibus quibus suis celebrare affuerat, aut illis quæ essent in imperio consulari uel prætorij dignitate. Dumque sacrum sit, cunctos mares domo exigunt, ne polluerentur & piaculum fieret, quum ritu sacrorum neque deam conspici, neque sacerdotes palam fieri liceret. Vxor enim exornata, domo maribus exactis, nouem continuas noctes operata furiali incessu, cum aris crepitu & phanatico discursu sacra peragit: alij simili temulentia ad id sacrum accitis mulieribus, unde occasio frequens mæchadi, & facultas adulteris data est. In cuius sacrificijs canes immolantur, quique huic supplicant, maledictis & probris deam incessunt, neminemque optant bonum inuenire, qui domi nascatur: quippe eam dixere Bonam deam, quæ ex corruptis generationes faciat, quare illam Gynæciam quasi rerum genitricem, uocant. Quod sacrum Damium à more præpostero, ipsaque Damia, sacerdoti decem diebus, uerbis turpibus & obscenis celebrari produnt, magna uerborum licentia, scilicet arbitrata, ex obscenitate uerborum & iocorum lasciuia, Cereris luctum mœroremque leuari, quem ex raptu filia conceperat. Nonnulli Opem dixere Bonam deam, quæ & Maia dicta est, quam nominibus uarijs, Faunam & Fatuam, & matrem deum, & Idæam, Pessinuntiam, Cybelem, Rheam, & Phrygiam nuncupant, quia hominibus fauet, & opem liberis præstat: Fatuamque dictam, quod infantes in lucem editos, fandi modos & uerba edoceat: cui qui uota concipiunt, manu terram tangentes, uelut parenti & genitrici supplicant. Cumque in omnibus sacris, qui rem diuinam facit, uelare caput soleat, huic aperto capite & inuelato sacrificat. Quæ dea Aegyptijs celebre numen fuisse affuerat: cui simulacrum sinistra scyphum tenet, dextra sistrum: hoc est, aneu crepitaculum, quod non spiritu, sed motu concussum personat, ab illisque luis dicta, cui per uigilia excubiæque no-

Variæ sententia quæ esset Bona dea.

Cæremonia in sacris Bonæ deæ.

Mellaria.

Sacra Bonæ deæ quo in loco fiebant. Religio. Aedes Bonæ deæ. Gynæcia. Cæremonia. Genesia.

Mæchadi occasio in sacris Bonæ deæ.

Genesia.

Damium. Cereris sacrum.

Ops.

Opis uaria nomina. Faua.

Cæremonia. Opis simulacrum.

Ceremonia
i sacris Iſidis.

Festorum quo-
rundam no-
mina.

Sacra popula-
ria.

Opis aedes.
Aedes Hortae
semp reclusa.
Iſidis aedes.

Agonalia.

Agonales di-
es
Agon.

Carmentalia

Robigalia.

Floralia.

Ceremonia
in floralibus.

Flora.

Antisteria.
Vertunalia.

Vinalia.

Meditrinae fa-
cra.
Rustica uina-
lia.

Lex apud thu-
ſculanos.
Laurenti lex.
Graecorum.

sturnae a puellis peraguntur. Cuius sacerdotes linea amicti stola, per urbem lugentes uagabantur, mox laeti sacra perficiunt: in cuius festo qui ex collegio sunt sacerdotes, diuersas facies induunt ornatu uario: nam alius incinctus balteo, militem agit, alius uenabulo uenator incedit, alius longa stola foeminam mentitur, nonnulli cum fascibus procedunt uelut magistratus. Post quae mulieres candidis amiculis ferta ferentes, cum speculis & pectine ante simulacrum deae famulantur, ipsamque comentes cum lucernis & lampade sequuntur. Et quia Saturni & Vulcani uxor dicitur, ideo flamen Vulcanalis calendis Maſis illi rem diuinam facit, & praegnantem suam macerat Maia & Mercurio, cuius ferias Saturnalibus incurrenotatum est, festosque illi dies Opalia, Carmentalia, Agonalia post Saturnalia agunt: sicut Robigalia, Floralia, Vinalia, Agonalia, Carmentalia, Agonalia & Vertunalia. Praeter quae fuerunt sacra popularia, non certis familiaribus tributa, ut Fornacalia, Palilia, Laralia. Fuit autem aedes Opis in Capitolio una, altera in uico Iugario Opis & Saturni. Notatumque his qui Ope indigerent, ad asylum Cereris panem dari, quibus nunquam templum clauderetur, sicut aedes Hortae reclusam esse uoluerunt, quum sit hortari ad res magnas adducere. Iſidis uero aedes una patritia, altera uero Antenodora dicta est, cuius templum in regione Martij campi fuit, proximum Tiberi, iuxta Septa & Ouile. Sed quae de Agonalibus loquor, sciendum Agonalia statuas ferias fuisse, quibus Iano quinto Idus Ianuarias macerantur aries: dictique Agonales dies, quae a principe ciuitatis interrogatur: quippe antiqui agon macerare dixerunt, quod uerbum in solennibus frequens usurpatur. propterea princeps gregis immolabatur, quorum autorem Numam Pompilius ferunt. Carmentalia uero a matribus familias annis singulis fiunt decimo octavo calendis Februarias, in quibus aliquid scortum, aut sua morte peremptum attulisse, magnum crimen erat. Robigalia a Numa quoque instituta sunt, ne rubigo segetes, ne ue uredo aut grando inuaderet. Ideo sexto calendis Maſis agebantur, quo die Robigo deo sacrum fieri docuit. Floralia a Flora sumpsere nomen, cui ut arbores asfatim efflorescerent, ad iustamque magnitudinem fructus accederent, quarto calendis Maſis, oraculo moniti sacra constituerunt: namque haec tempora frugibus metuenda sunt. In cuius festis diebus foeminas, quae uulgaro corpore quaestu faciunt, denudari, & pudendis obscenisque inuelatis, per luxum & lasciuiam currere, & impudicos iocos agere seruatum est, quibus etiam aediles cicer, fabas & missilia plebi spargere assuerunt, leporesque & capreas, aliaque mitia animalia ludis admittere, quos in uico patritio, aut proximo celebrabant, nocturneque accensis facibus, cum multa obscenitate uerborum per urbem uadere, & ad tubae sonitum conuenire. Fuit enim Flora nobile scortum, huius autor arguendi, quae quum praepotens esset & diuitibus afflueret, populum Romanum morte obita, haeredem fecit, pecuniamque annuam ludis exhiberi uoluit, quorum instar ludorum Antisteria apud Athenienses simili licentia fuere. Vertunalia uero, dies festos Vertumno dicatos habuere Octobri mense, cuius sacellum in uico Turario erat uertentibus se ad dexteram sub basilicae angulo, qui deus mercaturae & uertendarum rerum habitus. Vinalia autem erant duplicia: altera uinis degustandis duodecimo calendis Martias quum uisna pura sunt, quo die Ioui nouum uinum libare mos est, quod ex dolio haustum, calpatre eximebant. Altera, quibus flamen dialis uindemiam auspiciatus maturis uuis, uinum legere & uindemiam fieri iubet, quibus diebus agnam Ioui immolant, inter quae caesa & porrecta, uinum legit, quo tempore ex phano Veneris uinum affatim effundebant. Fuitque ueteri lege sancitum, ut flamen Martialis diceret diem ueteri uino libando, medicaminis causa. Inde usurpatum uerbum: NOVVM VETVS VINVM BIBO, NOVO VETERI VINO MORBO MEDEOR. Unde Meditrinae nomen deae, cuius sacra Meditrinalia, & dies Meditrinalis. Sicut ad primitias pomorum noua esse dicebant uetera, & alia exoptabant noua, omnis causa. Praeter quae fuerunt Rustica uinalia, quae Veneri aedes tunc dicata foret, eiusque tutelae olitores addicerentur, quibus diebus erant feriati, quae dies tempestatibus leniendis solennis habebatur, qua nouum uinum in urbem ferre, & in cellis uinari condere assuerant. Apud Thulculanos lege cautum erat, ne quis nouum uinum, antequam Vinalia calentur, in urbem inueheret: Laurentibus, ne quis pomum ex alieno legeret inarimum, quod humeris uectaretur: Graecis, ante uernum aequinoctium,

ne quis uitem incidere, neque uiam ante aequinoctium autumnale gustaret: Romanis uino & nouis frugibus, antequam sacerdos primitias libasset, uesci non licuit. Graecis quoque in usu erat, in festo, cui Pithcegia nomen, quo dolia relinuntur, uinum affatim haurire, ad cuius potum non seruos modo, sed mercenarios, clientes & rusticam turbam aduocabant.

Tantum & quantum comparatio nonnunquam coniungi, eademque pro domo saepe apud autores inueniri. Caput IX.

CVm a tumultuariis negotiis, ingenij uegetandi causa, animum ad mansuetiores res musas quandoque diuenterem, incidimus forte ad id temporis, quum haec commentaremur, in libellum Elegantiarum (quem sic inscripserat) grammatici cuiuspiam docti hominis & confidentis, qui plerumque exquisitae & non indifferente ex auctoritate adnotasse uidebatur. In quibus ita scriptum legimus: Tantum & quantum, uel bonum & positiuum; tanto & quanto, comparatio iungi oportere, ut quanto es doctior, tanto es melior; quantum potes, tantum elabora. Arguitque Lactatium uelut parum diserte loquentem: Quanto frequenter impellitur, tanto firmiter roboratur. Sed quum nos longe secus a probatissimis haec obseruata legissemus, profecto id non usque quaque uerum putamus: ipsumque qui inter grammaticos principem locum facile tenuit, quod citra calumniam dictum sit, incuriose processisse. Esto enim quod sic fuerit ab autoribus saepe usurpatum, quin secus dici scribi que possit, citra reprehensionem non negauerim: siquidem & tantum cum quanto, & cum positiuo aut comparatiuo iungi non indifferente, plerumque uidemus. Fuitque haec oratio non erudita solum, sed suis numeris omnibus absoluta. Titus Liuius tertio ab urbe condita: Quantum iuniores patrum plebi se magis insinuabant, eo acrius contra tribuni tendebant. Lucius Florus epitomatum secundo: Numantia, inquit, quantum Carthaginis, Capuae, Corinthi opibus inferior, ita uirtutis nomine & honore par omnibus. Idem de Cassiano bello: Sed quanto est efficacior fortuna quam uirtus, tantum esse uirtutem. Plinius Nepos epistolarum ultimo: Quantum ab huiusmodi cupiditatibus remotior eius animus esset, tanto impensius &c. Tacitus historiarum quinto: Tiberius, inquit, quanto intentus olim publicas ad curas, tanto occultior in lusus. Plinius quoque historiae naturalis trigesimo, multum superlatiuo iuxit: Domus, inquit, multum pulcherrima consensu omnium aetate ea in colle Quirinali, Caesari fuit. Quin etiam dixit grammaticus nosster, proxime accedere ad uim comparatiuorum ante & post, ut tanto ego ante ueni, non tantum. Contra quod auctoritas Plinii & aliorum obuia est, Naturalis historiae xviii. Quantum igitur uniuersas terras ager Campanus antecedit, tantum ipsum pars eius quae Laboriae dicitur. Caesar commentario vi, Omni, inquit, nobilitate Heduarum interfecta, tantum potentia antecesserunt, & alijs passim autoribus probatissimis, in quibus liquet, tantum cum quanto, & comparatiuo & positiuo, non absque cultu Latini sermonis iungi licere. In eodem quoque libello scriptum fuit, Aedem singulari pro templo, plurali numero pro domo accipi oportere, nisi sacras adieceris, quod tamen secus dictum definitumque plerumque est. Q. Curtius libro quinto: Stabat, inquit, ad fores aedis eius, in qua rex uesciebatur, & alibi: Excubabant seruatis noctium uicibus, proximi foribus aedis. Cicero pro Cluentio: Atque illo tempore, inquit, in aede T. Annij hominis honestissimi Scalenus accersitus ab Oppianico uenit. Rursus aedes plurali pro templo T. Liuius non semel ponit: Duum uiri, inquit, creati fuere aedibus dedicandis. Suetonius in Claudio: Spectacula, inquit, edidit, quum prius ad superiores aedes supplicasset. Neque abnuerim, quin frequens habeat usus, ut aedes plurali numero pro domo, pro templo uero singulari dici conueniat. Sed tamen quin altero etiam modo Latine dici possit, isque sermo citra reprehensionem probabilis sit, licet parcius circumspectiusque, antiqua dicta & ueterum auctoritas facit.

Que lege duodecim tabularum utiliter & commode, quae uel parum consulte, & nimis seuerè scripta uidebantur. Caput X.

Ad condita urbe ad annum fere trecentimum, populum Romanum incipiti bello distractum, sine legibus certis, suis tantum moribus uixisse, neque externas leges conquisisse satis constat, trecentesimo demum exacto anno post finitimos suos.

EE

Taxatus Laurentius Valla
Elegantiarum
lib. ca. xviii

In eundem lib.
iii. cap. vii.

Populus Romanus trecentos annos sine legibus uixit.

Decemviri
quando pri-
mum creati.
Leges xii. ta-
bularū Athe-
nis Romam
traductæ.

peratos bello, quietis rebus, quum res publica legibus formanda uideretur, decemvros legum ferendarum causa cre-
arunt: qui Athenas profecti ad iura statuenda, ut peregrina in-
stituta, scita, mores q̄ nosce-

Quamquā contextus hic dicit decemvros Athenas profectos, ut leges à Græcis ciuitatibus peterent, tamen hoc non ita simpliciter accipiendū est. nam historię veritas habet, tres tantum legatos ad Græciā pro legibus petendis atq̄ asserendis missos. Allatis autem legibus, decemvros constitutos esse, qui ex eisdem Romanas leges cōficerent & publicarent. Vide Zesium in Commentarijs ad d. l. 2. par. g. exactis.

Leges scripte
à quibus pri-
mum propo-
sita.

rent, diuino consilio leges duodecim tabulis in æs incisas, in foro proposuere, excerptas à Solonis legibus, quæ axibus ligneis continebantur, quibus boni æqui que iussa, prauis delictorumq̄ depulsio, tum iudiciorum ordo, & bene uiuendi norma, pœnæq̄ ac præmia constituta sunt, à quibus postea omnis diuini humani q̄ nostri iuris sanctio manauit. Quæ quidem leges, quum longi temporis abusu antiquatæ essent, & uetustate consenuissent, nouis postea editis, quæ eadem illa continebant, licet mutatis uerbis, eadem tamen scita & constituta mansere. Primi enim qui leges scriptas proposuere, æquandæ libertatis causa, Zephyri fuere Locri in Brutijs, à Zephyrio promontorio dicti, Aiæcis Oilei socij: licet alij in Bœotia Locri Opuntij prodantur, Patrocli patriæ: alij Epicnemidij in eadem Bœotia: alij Ozolæ à malo odore nuncupati in Libya. His ergo Zephyrijs Zeleucus, Spartanorum & Cretensium placita imitatus, qui à Mincē uetustas leges acceperunt, acerbiores leges conscripsit, pœnasq̄ iure debitas, iuris atq̄ iniuriæ regulas scripto præfiniuit, ut metu iudiciorum & pœnarum, à criminibus abstinere. Antea enim omnis animaduersio criminis, non scripto iure, sed iudicis arbitrio edebatur. Postea Athenienses à Dracone & Solone scriptas leges in Prytano ab eo fixas & propositas, iura q̄ & iudicia acceperunt. Demum Romani moderando iura summis infimis q̄ æquando, illosq̄ exēplo scriptas promulgauit. Et sicut Cretensib⁹ Minos, sic Zoroastri Bactrianis & Persis leges dedit, Charonda Carthaginensibus, Zamolsis Scythis, Plato Magnesijs & Siculis, Aegyptijs uero Minas, Trismegistus, & Bocorus, Thebanis Philolaus, Andronodorus Chalcidensibus, qui in Thracia sunt. Prothagoras autem Thurijs, quibus postea abrogatis & inductis, Metellus deuicta Creta, illas cū Romanis commutauit. Lacedæmonij uero non iure scripto, sed moribus tantum usu annorum cōprobatis, pro lege usi sunt. Ideo Lycurgus leges scriptas Spartanis nullas dedit, sed omnium consensu mores, tanquam si lex edita fuisset, experiundo obseruarunt. Indi quoq̄ literas non nouere, sed æquissimos mores, legis uice habuerunt: hiq̄ adeo tenaces fuere, ut omni scripto iuri anteirent. Sed quæ prisca instituta per conditores Romani iuris eisdem tabulis ad uerbum scripta fuerint, parum comperta sunt, quum ad manū non sint, nulliq̄ annales extant, nullaq̄ monumenta uetustatis: nisi quod pauca quæ ad morum disciplinam & iudicia spectant, inter ceteros auctores produnt. Extant q̄ (ut multi asserunt) Hermodori Ephesij legum decemviralium primi interpretis scripta relata, cuius statua ob id fuit in comitio erecta. Ex quibus pleraq̄ explorata & satis utiliter, quædam duriter & inhumane, nonnulla remissa & leniter uidentur constituta, quorum aliqua probanda, multa uelut immitia & agrestia refellenda sunt, nisi forte, multo æuo inter ceteros & reconditos illius sensus non tenemus. Ex his non alienum fuerit aliqua, licet nimis per uetusta & obsoleta, adnotasse: nam faciem carpere, & genas radere unguibus, mulieres per commode uetabant: neq̄ magicis artibus segetem ex alieno traducere, neque defunctorum corpora in urbe uel aut sepeliri utiliter sanciuerunt: eiulatus q̄ & flebiles questus quotidianasq̄ lachrymas, & cantus lugubres in funeribus inhibuerunt: sicut à Solone constitutum fuerat. Verba ex ea lege hæc sunt: Faciem ne carpito, ne ue alienam segetem pellexeris, mulieres genas ne radito, ne ue lessum funeris ergo habeto, in urbe ne urito, ne ue sepelito. Tum si quis in suo atborē panxit, à uicini fundo quinque pedes abesse uoluit, in hæc uerba: Si quid in agro plantaueris, quinque pedes à uicino abesto. Si ficū aut oleam, pedes nouē abesto. Quod aut alienam segetē pellere ueneficij lex uetuit, ideo cautum est, q̄ carmine euocari fruges & aliō transferri ueteres crediderunt: quod ne liceret ad alterius iniuriam condere, etiam lege sanxerunt. Insuper filijs sub patris iure esse, illosq̄ uictus necessitatis ue causa patrio iure uedere, & precij quæstui esse, usq̄ ad tertiam auctionē, ne ue id fraudi ignominia ue esset, neq̄ filijs quicq̄ in bonis esse, patrib⁹

Zeueucus,

Legumlatores diuersarū gentium.

Lacedæmonij iure scripto non utebantur

Indi, Quæ olim in xii. tabulis scripta, nunc compertum.

Hermodorus

Quædam ex xii. tabulis relicta.

Carmine euocabantur fruges, sanctio de partibus erga filios, & cōtra,

uiuentibus, uoluerit, nisi patrio iure emancipatione solutus foret, aut se iubente, spon-
sam filius duxisset, quod antea à Numa Pompilio cautum fuerat, quem etiam pater occi-
dere poterat. Sed quum à prisca illa seueritate postea desuisissent, sequuti interpretes
ius naturæ sequuti, cauerunt, ut liberi parentes alant, aut uinciantur. Quam emancipati-
onem, seu cuius rei alienationem, secundum formulas antiqui iuris, ita fieri iubebat, ut
is qui mancipium accipit, æs tenēs, ita dicat: HVNC EGO HOMINEM EX
IVRE QUIRITVM, MEVM ESSE AIO: post quæ uerba, ære percussit
libram, atq̄ illi æs dat, à quo mancipium accipit, quasi per imaginariā uenditionem pre-
cij loco, in ius suum & ditionem uendicaret de alterius manu. Quæcunq̄ igitur aliena-
tio duodecim tabulis haud aliter nisi hac solennitate fieri iure poterat, aut cessione, quæ
fieret apud magistratum populi Romani, ut cui res iure ceditur, rem tenens, ita uendit-
et: HVNC ego hominem ex iure Quiritum, meum esse aio: mox prætor interrogat
eum qui cedit, an contra uendit. quo negante aut tacente, ei qui uendicaret, rem ad-
dicat. idq̄ legis actio dicitur, quia traditione pura cessio rei mancipi non explicabatur.
Quare usurpatur, ut in emptione rerum quæ mancipi sunt, libra interponeretur, & li-
bripendens. Si tamen filius è muliere, quæ uulgaro corpore quæstum fecit, & nō iustis
nuptijs editus, aut à patre nullis foret artibus instructus, lege Solonis patrem alere mi-
nime cogi poterat. Glandem quoq̄ suam in alienum fundum procidētē, ut liceat tol-
lere in alieno, quicq̄ iniuria alteri arbores cecidisset, in singulas ficos æris uiginti quin-
que pœnam soluere cogebat. Tum inter iura stillicidiorum & parietum, ne quis adis-
bus tignum iniunctum eximere cogatur, sed duplum pro eo præstari, neue quadrupes
pauperiem alteri faxit, sed dari animal pro noxa, aut eius offerri æstimationem lege ca-
uebatur. Quod à Solone statutū erat, ut si canis morsu affecisset quippiam, quatuor pe-
dum capistro nexus dederetur, quod de omni quoq̄ pecore sanctū est. Iisdemq̄ legib⁹
quoties de alicuius statu causa agitur, ut liber an seruus sit in dubio ueniat, dari uindi-
cias secundum libertatem, aut seruitutem cauebatur. Utq̄ ad agrum meum per tuum
eunti uia mihi pateat, quæ in porrecto octo, in anfractu sedecim pedum foret. Dari au-
tem uindicias secundum libertatem tunc dicebatur, quum prætor super assertione libe-
ri capitis, aut seruilis personæ, quem assertor seruum aut liberum dicit, de quo ambigi-
tur, datis inducijs decernit edicto, ne interim asserto uis inferri ualeat per assertorem,
sed in libertate qua fungitur, maneat. Cum uero prætor assertum in seruitute pro seruo
teneri apud assertorem interim iubet, uindiciæ secundum seruitutem dicuntur dari.
Furta quoq̄ eadem lex usq̄ adeo auersata est, & tam seuera correctione pleciit, ut furē
manifestum in seruitutem tradat illi, cui furto quid subtractum foret. Furem uero no-
cte deprensū, quoquo modo: die uero, si telo se defenderet: & demū cum clamore oc-
cidi permiserit, in hæc uerba: Si nox furtum factū sit, si im aliquis occisit, iure cæsus esto.
Furta quoq̄ per lacem & licium cōcepta, uelut manifesta, seueriori pœna puniuit. E di-
uerso Lycurgus Spartanis furta impunita esse uoluit, quo magis acuerentur ingenia,
animosq̄ essent uegeto & solerti, exemplo Germanorum & Aegyptiorum, qui furta le-
gibus inulta reliquere. Si tamen sacerdoti exhibita fuissent, furī ablata rei pars lucro
accedebat. Apud Persas fuere Cardaces, quibus nullus erat rapinis modus: nam per oc-
casionem & licentiam rapto uiuere permittitur. Fertur tamē Dionysius senior, quum
sceleris cōuictos grauius puniret, illos qui uestes furabatur, impune abire iussisse. Con-
tra uero apud Scythas, quibus nihil erat furto graui⁹, seuerissima em plecebatur pœ-
na, q̄ turbato gētū iure, de possessiōe dominos euerterēt. Indi quoq̄ à rapinis uelut cō-
tra hominū societate, cōtraq̄ diuinū humanumq̄ ius magnopere abstinere, adeo ut si
quis uectigal furat⁹ esset, capite lueret: tametsi Herodotus auctor sit, Tauroscythas furan-
di licetia sibi uictū quærere. Id quod Solon apud Athenas sanctionib⁹ magnope uetu-
it, cauēs ut siq̄ quod nō posuisset tolleret, tanq̄ improb⁹ pœnas daret. Præ ceteris Dra-
co legūlator, ut ab alieno omnes manū abstinere, furta tā morosissime p̄stituit, ut eū
qui stercorendi causa, sterco bubulū abstulisset, aut olera, capitis supplicio afficeret: cen-
suitq̄ furto teneri etiā q̄ iumētū aliorum, q̄ quod uendū acceperat, deduceret. In Lycia
Lych.

Mod⁹ uendē-
di pueros aut
mancia.

Legis actio.

Fili⁹ meretri-
cis aut artib⁹
nō instructus
patrem alere
non cogeba-
tur.
De stillicidijs
& parietibus

Vindiciæ secū-
dū libertate,
De uindicijs
uide l. 2. §. in i-
riū. ff. de origi-
iur.

Vindiciæ secū-
dum seruitu-
tem,
Lex de furib⁹
l. si pignore, §
finē. ff. de fur.

Furta per lan-
cē & licium
concepta.
Spartanis fur-
ta impunita.

Cardaces.

Scythæ,
Indi.

Tauroscythæ
Solonis san-
ctio,
Draconis lex
l. si pignore, §
finē. ff. de fur.

EE ij

Alexader Seuerus. Furta per lacē & licium.

Noctis definitio secundū legem.

De rerū uēditionibus.

Retentio in uenditione multanda. Iuramentum per pecuniā depositam.

Furtū actio.

Leges tabularum circa ultimas uoluntates.

Ephialtis rogatio.

Solon, Arabes.

Lycii.

Cantabri, Germani.

Aethiopi regni hereditas.

Libertorū bona.

ferunt cōstitutum, ut si liber homo quippiā furatur, libertate amissā, seruus cogatur esse & mancipiū. Alexader quoq; Seuerus adeo uindex furtoꝝ fuit, ut præter seuerissimas pœnas, nullum raptorē aut furē salutationi admiserit, illos q; uelut nequissimos cōspectu summouerit. Dixere autē furta per lancem & licium, q; fures qui in alienas penetrauerat, plerunq; (ut est sagax fures solertia) licium ferebāt, quo furta alligarēt, et lancem præ oculis, ne innotescerent. Eadem quoq; lex coetus nocturnos & coitiones in urbe nocte fieri uetuit, quod lapsu mox temporis obliteratum, postea Gabinia lege inuouatum fuit. Noctemq; ita lex definiuit, ut post solis occasum nocte esse decernerent. Verba legis hæc sunt: Ante meridiem causam conūcito, quum perorant ambo præsentēs: post meridiem præsentem litem addicito: Si ambo præsentēs, Sol occasus suprema tempestas esto. Vēditāq; rei & traditā, nisi persoluto precio uel satisfacto, haud aliter rem ad emptorem transferri uoluit. Furtiuaq; rei usucapionē & dominium inhiuit. Quo etiam iure cauebatur, in rebus uendundis ea præstari oportere, quæ essent nuncupata, ita ut pacti & conuenti stetur formulæ, quæ qui inficiatus foret, duplicem subiret pœnam. Quod mox à iureconsultis, qui formulas de dolo malo inuenerunt, cautius statutum est: nam in re uendita, siquid esset uitii, quod emptor ignoret, uenditor sciat, reticentiam quoq; multari iusserunt. Erat tamen lege cōstitutum, ut si quis peteret quod inficiaretur dubia argumentorum fide, ambo, petitor & reus æreos quingentos apud pontificem deponerent, quod iuramentum dicebatur: & demum re discussa, uictor pro quo iudiciū staret, nūmos reciperet: uicti uero, ad arariū ferebāt. Et tamen si lege duodecim tabularū, usucapione bienniali fundi dominiū trāsiret ad emptorē, nihilq; de urbanis cauere prædēs, iurecōsulti postea legē interpretati, idē placitū iuris æquitate ad urbana trāsulere, qua etiā lege cautū fuit, ut uestibulū sepulchri, sicut sepulchri, usucapere nō liceret. Frugē quoq; alterius aratro quæsitā nocte pauisse, uel infame carnē proposuisse, puberi duodecim tabulis capitale fuit: impuberi uero, prætoris arbitrato fustis pœna. Eūq; q; hostem concitasset, aut opē tulisset, capite puniuit. Furti quoq; noxalis actio, lege duodecim tabularū cōstitutata erat, ut si seruus quadrupes uel furtum damnū uel admisit, uel fraude aut p̄fidia qd patrauit, dedēdo seruū aut quadrupedē, liberet dominus. Quod si seruus equus uel meus in stadio coronā meruisset, domino deberi cauebatur, his uerbis: Qui coronā parit ipse pecuniā uel, eius uirtutis ergo arguit, quā seruus eq; uel meruissent. Et hæc oīa sapiētia propē singulari eisdē tabulis sancta & sacrata fuere. Nec tantum circa corrigēdos plectēdosq; mores, sed circa ultimas uoluntates & bonorū successiones testamento debitas, & ad parentū bona admissiōē, eisdē tabulis iura perscripta sunt: nā masculos æque ac fœminas ad bona parentū pariter uocauit, eosq; siue testamēto ualido, siue nullo: nec solū natos, sed posthumos, inuitos & necessarios, hæredes esse iussit, proq; hæreditarijs partiōibus legata distribui uoluit. Quod olim Ephialtes ephorus Lacedæmonijs lege prohibuit: nā rogationē tulit nimis insolentē, ut liceret patri, filijs omissis, extraneos scribere successores, hoc agens, ut filiū quē odio prosequeretur, exheredaret. Solon uero nisi extarent filij, quos testator uoluit, scribi hæredes iussit pro uolūtate. Apud Arabes lege cauetur, ut fratres gentiliū hæreditatem successores antecedant filios, quia natu grādiōres sunt. Lycij populi filias, nō filios, hæredes nūcupant, & à matribus cognomēta ferūt: qui etiam apud Cantabros uetus erat mos, ut maribus omissis, filias ex asse instituāt. Germanis uero de bonis testari nō licebat: sed si liberi extarent, ad intestati patris hæreditatem admittēbantur: si min⁹, proximiores propinqui. Apud Aethiopes ad regni successiōem, nō regis, sed fratris filij uocabantur. proditum tamen memoriæ est, Metelli filios Romæ à patre hæreditate excussos, testamentum tamen irritū non fecisse, satius arbitrati, bonorū extorres fieri, quàm qualemcunq; patris uoluntatem non tueri. Non sic Hortensius orator & Fuluius Flaccus. nam scelestissimos filios, & parricidij cōuictos, quibus bonis se abdicatos iurassent, hæredes tamen bonorū reliquere. Attilia uero Variola cū à patre octogenario hæreditate excussa esset, centumuirali tamē iudicio ad patris bona admissa fuit, p̄ eo quod undecimo post die, nouercam ei superduxerat, uelut decrepitus pater atate desperet. Libertorū quoq; hæreditatē & tutelam filiorū, si intestati decessissent, ad patronum per

tinere. Quibus q; tutor datus non esset, proximos agnatos, uelut fide & cōstantia singulari, ad tutelam & curam aduocauit. Fuitq; apud Thuriōs lege cautum, ut bonorum & fortunarum pupilli, agnati proximi curam agerent: ipsius uero educatio & morum institutio, maternis affinis daretur. Solonis tamen lege cautum fuit, ne is tutor esset, ad quem post obitum, pupilli bona redundarent, ne qua fraus, neu quis dolus cōpositus pupillo exitio foret: quæ tutela fiduciaria dicta, quippe fiduciā is habere dicitur, cui res aliqua mancipatur & creditur, ut haud multo post illam mancipanti reddat. Eos Lacedæmonij quoq; nuncupant, qui alterius tutelam curamq; suscipiunt. Apud Indos lege cauetur, ut patre defuncto, filijs tutores duo, qui illorum curam agerent, peregrini, nō ciues dentur. Atq; si nemo suus hæres patri existeret decedenti, proximos agnatos hæredes iussit esse, his uerbis: Agnatus proximus familiam habeto. Si tamen capite minutū essent, illos ad bona decedentis lex non admittebat. Patronumq; ad bona liberti, tunc demum peculiumq; admittit, si nemo suus hæres foret. Suspectumq; tutorem à pupilli tutela amoueri, furiososq; & prodigos, quicq; patrimonium profusis sumptibus debacchantur, in agnatorum tutela & cura esse uoluit, quibus etiam bonorum administratio lege interdicta fuit. Viro quoq; ab uxore diuertere, aut res suas sibi habere, nisi causa legitime cognita, eisdem tabulis uerabatur: quo diuortio nulla uxoris culpa subsequuto, dos integra repetebatur. Si uero culpa inesset, usq; ad dimidium dotis in singulos liberos, sexta à marito retinebatur. Interdum si diuortium fieret, quod melius æquius esset, apud uirū manere: quod uero non esset melius æquius, id uxor post diuortij uendicare iubebatur. Quod si in confessum aut iudicatum lis data foret, triginta dies exoluēdo debito præfixi fuere. Verba legis sunt: Aeris confessi, rebusq; iudicatis, triginta dies iusti sunt, post deinde manus iniectio esto. Quod si cliētem aut eum qui in fidem patrociniū uenit, quisquam nequam & improbus fraude aut dolo frustraretur, eum lex haud secus puniuit, ac si capitali iudicio esset affectus, in hæc uerba: Patronus si cliēti fraudem fecerit, facer esto. Neq; enim leui animaduersione dignum censuit eum, qui fidem labefactasset, quicq; frustraretur illum, qui in suam fidem & clientelam uenit, seq; illi commisit & credidit. Nam clientem qui tutelæ patroni se cōmisit, chariorem haberi q̄ propinquos affinesq; ueteres uoluerit: id quod Persis & Indis magni criminis instar erat, quorū lege cauetur, ut qui clientē decepisset, quicq; ter mendacio abusus fuisset, illi per oīem uitam silentium indiceretur, nulloq; magistratu aut honore dignus haberetur. Artaxerxes quoq; mirifice mēdacium auersatus fuit, adeo ut mendacis hominis linguam triplici clauo affici iusserit. Fere Epaminūdas tam seuerus ueritatis cultor fuisse, ut ne ioco quidem quādoq; mētius sit. E diuerso Aegyptijs nullus mentiendi modus, summiq; mentiendi impunitas erat. Eademq; lex, ut ex duabus pluribus uel sententijs decretis uel, quociens ancipiti res contentione distrahitur, semper ut antiquo abroget nouum, utq; postremum quod populū iussisset, id ratum foret, sancirum uoluit, & plerq; notatu & scitu digna: quæ omnia perpenso iudicio, & librata moderamine, à præcis legum conditoribus, commode constituta sunt: quorum argumento conūcimus, q̄ examinato modo præsci iuris interpretes scita legum promulgarunt. Contrā uero multa incuriose & subrustice, partim insolenter & inhumane, non probabili, nec recto iudicio eadem lege decreta uident & cōstitutata, quæ forsā aut segniter p̄uita, aut negligenter animaduersa fuere: nā de qua re iudicio disceptabat, in re præsentī & apud prætorē exhibita, ex lege duodecim tabularum correptio manus fiebat, quod ex iure manu confertū dicit. atq; de ea nisi corā exhibita, minē decerni, aut iure agi lege poterat. Quodq; si homo in iudiciū citat, & morbo aut senio affectus, ad ingrediendū inualidus foret, iumentū aut plaustrum lex dari iubebat, quo æger ille forte spiritū exhalās, supremis annis sisteret: uidelicet nō dum per patronos & assertores aut sponsores agendi forma constituta, cuius uerba adscripta: Si in ius uocat, si morbus cuius uel uitium extierit, qui in ius uocabit, iumentū dato: si nō let, arcerā ne sterit. Id quod lege Elia postea fuit sublatum, cautumq; ut locuples in iudicio clienti adisset, in hæc uerba: Assiduo uindex assiduus esto. Dixere autē assiduum, qui pluribus assibus & fortunis locuples foret. Nec minus seuerè quàm duriter: quod si quis cōsulto, ut casu, alterius membrum rupit aut secuit, è pacto talio pœna erat. Tum

Tutores Thuriōꝝ lex

Solonis lex.

Tutela fiduciaria.

Indos.

Tutores duo filiorū apud Indos. Capite minuti ad hæreditatem non admitti.

Diuortium.

Solutio debitorū.

De patronis erga clientē

Perfarum & Indorum lex

Mendacii detestatio, & cōtra.

Mendacia in iure secundū uarias species uarijs modis puniuntur.

Nouum antiquo abrogat.

Quædam incuriose & incuriose decreta.

Ex iure manu confertū.

Assiduus.

Lex crudelis in debitores.

quod simile monstri est, & omnem exuperat secordiam, Si ob as alitemi creditori debitor additus foret, post distractum patrimonium, re familiari destitutus, postq; uincula & catenas, membra eius breuissimo laniatu, ad creditorum libidinem diuidi iubebat, iniquissimo decreto sauae atrocitatis immanitatisq;. Verba legis sunt: In ius ducito, ni iudicatum faxit, aut se ui & iure uendicat, statim ducito, uincito, aut neruo & compedibus quindecim pondo, nec minore: si uolet, maiore uincito: si uolet, suo uiuito: ni suo uiuit, q; cum uinctum habet, libras farris indies: si uolet, plus dato. Tertius mundinis parteis fecanto, si plus minus ue fecuerint, sine fraude esto, & infra. Hanc uero legem Athenis Solon antea abrogarat: na corpus pro re addici, aut super eo scenerari, sanctionib; ueruit, quae lex Sesachthea dicta, quasi oneris leuamē, qua antea cauit, ut praeter bona debitoris, in tergoe & corpus nulla uexatio esset: sicut post XXX. tyrannos, patta libertate, Athenenses Amnestiam, hoc est, malorum obliuionem, legem edidere, qua ueterum admissorum impunitas dabatur, idem ab Aegyptijs cautum affirmant, ut ultra res & bona debitoris, nulla in corpus animaduersio foret: nam pecuniae creditae bona, non corpus dixere obnoxium: qbus in usu erat, ut defunctorum corpora unguētis delibuta, ac si uiui essent, creditori oppignorarent, & super his scenerarentur; magno dedecore illorū, qui consuetuta die non relinquent. Post aliquot uero tempora ab Atheniensibus cautum fuit, ut si litem pater non per soluisset, filius exoluere, & uinculis publicis interim detineri cogeretur, sicut de Cimone & alijs traditur. Apud Bccorios qui as alienum non dissoluit, in foro sedere cogitur: & circumstante plebe, in os & ora corbē accipere, qua nulla fuit ignominia maior. Indis uero qui creditū moratur, a creditore reus agitur: mox praefixa die, si non soluit, manu trunca, & oculo effosso, morte afficitur. Apud Pifidas quoq; de abiurato deposito maximum erat iudicium, ut abiurans facinus morte lueret: Nec minus se uere, q; falsum testimonium dixisse conuictum, de saxo lex deici iubebat: quod ab Aegyptijs ductum facile crediderim, quibus omne periurium, & ueri iudificatio, dijs abiuratis, morte luebatur, q; deos unā atq; homines offendisset. Mox subsequutis legib; mitior poena periurio data est, quarum uerba sunt: Periurij poena diuina, exitium: humana, dedecus uiolati iuris iurandi esto. Apud Indos uero de periurio conuictus, manuum pedumq; digitis & extremis membris decurtabat. Iudicem quoq; aut arbitrum iure datum, conuictum ob rem iudicandam pecuniam accipere, aut qui turpe iudicium nundinatur, non minore seueritate capite puniuit, cuius rei causa post aliquot secula M. Cinthius legē tulit ad populū, qua caudicis munera ob patrocinia largiri ueruit, saepi q; lege res petita, postea Claudius iussit, ut sine patrona quisq; uitae rationē redderet. Contra uero, in eum qui insigni cōtumelia quempiam affecisset, tam leuem multam dixit, ut illi qui summa turpitudine sedatus erat, ultra uiginti quinque aris multam conuicians non deberet, ut tantulo impendio summa iniuria lueretur. Verba legis sunt: Si quis alteri iniuriam faxit, uiginti quinque aris poena igno: Siquis tamen occentauisset, aut carmen condidisset, quod infamiam faceret, flagitiumq; alteri, capitale sit. Solon uero seueriori disciplina coercuit iniurias: nam pro cōuicio popularem uoluit actionē dari, ita ut cuius agēdi facultas foret. Cumq; masculorum progeniem ad parētum bona, sine discrimine lex uocaret: illos qui per foeminini sexus necessitudinē pariter sunt cōiuncti, ita ofos habuit, ut nec inter matrem & filiam ius succedendi daret. Et quum propter membrū ruptum fractum ue talionē cōstituerit, his uerbis: Si quis membrū rupit, in eū talio esto: illi qui alteri os fregit, quum ea corporis pars sanctior in homine sit, ob id admissum ni miū tenuiter poena dixit, cum propter oris dignitatē seueriori poenā uindicandū foret. Decedentiū quoq; uoluntates ita lex fouit, ut omne patrimonij & qcquid in bonis esset, testatori legare pmiserit, nihil apud haeredē q onus aditionis habet, ex defuncti substantia remanēte. Verba legis sunt: Vti legasset suae rei q; q; ita ius esto. Et plerap hoc genus quae acerbissima, dura nimis & agrestia uisa sunt. Quod aut lex, si diens morbo fontico impedif, quo minus sisti ualeat, iubet diē iudicij esse diffusum, ex bono & aequo factum crediderim. Siq; de sequuti iurifcōsulți legē XII. tabular; interpretati, morbo impedito, iudicio; tēpora dilabi uoluere. Sed cū ois illa decē uitalis seueritas, ac t̄stis & inhumana ratio tā lege Ebutia q; alijs edictis, penitē inducta fuerint, postea sequuti iuris interpre

nundinis

Sesachthea

Amnestias lex Aegyptij

Defunctorum corpora oppignorata Atheniensis

Bccorios

Indi Depositi abiuratum. Falsi testimonij conuictus. Periurij conuictus.

Iudicij corrupti poena. Cinthij lex. Caudicis munera non danda. Contra eos q; cōtumelia alique affecissent.

Carmen infame edidisse. Solon. Inter matrem & filiam ius succedendi negatum. Talio.

De uoluntate decedentium

tes, miti & tractabili ratioe eadē leges indefesso studio interpretati, abrogatis his quae duriora, quae uero aegora uidebant sequuti, propositas cōtrouersias huberi explicarūt: itaq; effecerūt, ut graui ppēso iudicio, aegissima nobis iura sanctissimaq; hodie tradant.

Sacrum septimontium in quibus locis urbis fieret, quae septem colles urbis sunt, quae in illis praecipue dignationis loca forent.

Caput XI.

Septimontium festum agere Romanos, quod Septimius urbi collis addit foret, apud autores legim; quo tempore in septem locis sacrum fieri Varro significat, Palatio, Suburra, Velia, Fagutali, Caelio, Oppio & Cespio: quo die per urbem uenticulis ferri criminofum erat, qui Paganalia dictus, q; non populi, sed montanorum & agrestium dies festus erat. Quod enim in Palatio sacrum fiebat, Palatium, sicut in Viminali, Fagutal dictū est. Sicut inter urbis colles Capitolinum fuisse praecipuum nemo dubitat, qui Saturnius ab Arcadibus, qui ea loca incolebant, primo nuncupatus, portamq; illic excitati castelli Saturniam habuit, phauumq; Saturni in Capitolij faucibus, quod ararium populi Romani fuit, qui etiā Tarpeius a uestali oppressa armis, postea Capitolinus ex hominis capite inuento, dum templi fundamēta effodiunt, denominatus est: in quo praeter Iouis optimi max. templum, Iunonis Reginae & Mineruae aedes fuere. Tria enim sacella paruo distincta spatio uisebantur, medium Iouis tonantis, ad dextram Mineruae, ad sinistram Iunonis. Quod quidem Iouis templum semper Sabinis patuisse traditum est, ex foedere, quod inter Romulum & Tatium ictum fuit. Iuxta quod sacri anseres, qui per uigiles excubitores erant, affluentibus cibis pascebantur. In eorum foedera cum Carthaginensibus icta & innouata, & cum Attalo Pergami rege, aeneis tabulis, pactioesq; & priuilegia, senatus consulta, plebiscita, & immunitates, usq; ab exordio urbis cum exteris gentibus inita seruabantur: quae non modo in tabulis, sed in clypeis quoq; quandoq; scripta fuere. Siquidem foedus Gabiorum cum Romanis, in corio bouis rotundo instar clypei descriptum uisebatur. Fidei quoq; & Termini templa iuxta erant: Martis uero & Iunonis Monetae in arce, cuius solium, domus M. Manlij Capitolinus perniciosi ciuis fuisse traditur: qui nouarum rerum cupiens, regnū appetere aggressus est, in quem fuit iusta animaduersione uindicatum. Quae quidem arx Capitolio adhasset, excubijs ualloq; circumdata, in qua situm erat Iouis simulacrum ab ortu urbis e cupressu. Mentis quoq; & Veneris Ericynae, atq; Opis & Iuuentutis adiculae inibi fuerat: atq; omnia deorum simulacra in Capitolio fuisse produntur, inter quae ara Iouis Publici & Veneris Caluae, quam sub tecto nominare religio non sinebat, ibiq; atrium publicum & curiam Calabram, quae casa Romuli proxima fuit, ubi minor pontifex festos enunciabat dies. Aedemq; tonantis Iouis ab Augusto, nouamq; aliam custodi Ioui conditam a Domitiano, autores memorant. Quae curia & Romuli casa in memoriam uentustatis, e culmo fuit & stramentis, quo mos ueterum & humilis ille cultus, notaretur: sicut areopagus Athenis ad antiquitatis exemplar, luto & palea tegebatur. Hunc montem auspiciato conditum, post incensam a Gallis urbem, quasi propugnaculum imperij, saxo quadrato cinctum fuisse memorant, quae Horati; Puluillus unā cum templo dedicauit. Interiecto deinde quadringentor; & quindecim annorū spatio, incendio absumptum Sylla restituit. Mox magnificis operibus & imaginibus magni sumptus exornatus mons fuit, praecipue Iouis & Apollinis statua cubitorum triginta a Lucullo ex Apollonia Ponti urbe translata, quem deinde restitutum Quintus Catulus dedicauit, quod unū suae felicitati defuisse Sylla testatus fuit. Sed quum rursus in Vitellij seditione, dissidentibus praetorianis a plebe, ciuili rabie esset euersus, Vespasianus illum denuo restitutum aggressus, non perfecit, morte praeventus: demum Domitianus in imperio restitutum cōsecrauit. Sed praeter hoc fuit aliud capitolium Capuae arx munitissima, aliud Beneuenti: sicut apud Carthaginenses Byrsa opus inuictū late prospectas, Aesculapio (ut ferunt) dicatū, quod erat Carthagini instar Capitolij. Et apud Argos arces duae, ex quibus Larissa egregie munita. Et Corinthi Acrocorinthus munitissimus uertex, qui urbi imminet: atque Athenis Munychia & Cecropia, cui nōla; nomen, locus natura magis q; opere septus: nam Pelasgicū (quae Athenar; pars editior erat) incolere oraculo moniti

Septimontium festum. Sacrum in septem locis fiebat. Paganalia. Palatium. Fagutal. Capitolinus prius Saturnius & Tarpeius dictus.

Septimontium festum. Sacrum in septem locis fiebat. Paganalia. Palatium. Fagutal. Capitolinus prius Saturnius & Tarpeius dictus.

Templa in Capitolino, & iuxta. Anseres in capitolino iuxta Iouis tonantis templū.

Quae in Capitolio seruabantur.

Alia templa iuxta Capitolium.

Iouis simulacrum.

Omnia deorum simulacra in capitolio. Curia Calabra Casa Romuli

Areopagus.

capitolium exustum a Sylla restitutum.

Capitolium in Vitellij seditione euersus. Capitolium nō in alijs locis. Byrsa. Larissa. Acrocorinthus. Munychia. Cecropia. Pelasgicum.

GENIALIUM DIERV

uetabatur. Suis autem Mnemonium, in Samo Cyathis & Amastris, iuxta Paphlagoniam Sciamis pro arce fuit & munimento. Apud Heduos Bibracte, Brutiorum Trinobtex, Syracusis Acradina, Messenae autem Ithome. Quam Acrocorinthum Philippus si haberet, utroque cornu bouem tenere Demetrius dicebat: sicut Graeciae compedes, Corinthum, Chalcidem & Demetriadem, idem Philippus appellauit. Arx uero Thebana, Cadmea dicebatur: Aegypti regum Memphis, Babylonis Ptera, Hierosolymis Mesade, Massiliensibus Ephesium, Palatinus uero mons capitolio proximus, quin Arcades habeat autores, nemo dubitat, quem a Palantia urbe Arcadiae dictum aut uant, ipsumque Aborigenes, & Reate perfectos tenuisse: aut a balatu pecorum seu Pale pastorum dea, uel a Palatia Latini uxore, siue ab Hyperborea Palantis filia, uel quod ibi Pallas defunctus sit, nomen sortitum uolunt. Constatque prima fundamenta urbis ibi iacta, Romamque quadratam Romulum fundasse, Palatinumque, ne opportunus iniuriae foret, muniuisse. Postea aedem Victoriae, & templum Apollinis & Musarum, quod magna mole constructum, cum bibliotheca graeca latinaque Augustum addidisse: ibique sacellum deae Virioplacae, ad quod uir & uxor dissidentes conuenire, & in gratia acquiescentis animis redire assuebant, ac Febris phanum, aedemque matris magnae, quae Berecynthia dicta est, ac templum Lunae noctiluae, delubrumque lunonis sospitae, haud longum post extructa fuisse. Etiam lucus Vestae a Palatii radice, ad nouam usque uiam de uexu fuit: & Lupercal, ubi Romulus & Remus aliti feruntur & educari. Regionemque Palatii ad capita bubala multos inibi nominasse, ubi postea sacrum fuit. Huicque regioni Germalia, ac Sacriportum, & domum Scauri spectare, quam Clodius mercatus fuerat, & ad Sacram usque uiam portendi Varro significat. Ibi quoque praecelara domus Cn. Octauianae, quae ex ea familia consul fuit primus: Crassique oratoris, Q. Catuli, atque C. Aquilii, & Lepidi. Templum quoque Iouis Statoris in Palatii radice constructum a Romulo, quo tempore inter Romanos & Sabinos pugnatum est, multi asseuerant. Ibi quoque Ciceronis domus, quae iussu Clodii demolita, in porticum Libertatis translata fuit, fuisse fertur: cui postea & Valerio Maximo aedes impensa publica aedificatas ferunt. Ac Vitruuii Vaccii, qui autor defectionis fuerat: quas ditatas una cum bonis. Semoni Sango consecratas, T. Liuius autor est. De Auentino autem, quod ibi rex Albanorum seu Aboriginum Auentinus, praelio fusus & sepultus, monti nomen dedit: uel ab aduentu, quod commune omnium Latinorum Dianae templum ibi erat, ad quod finitimi frequentes ueniebant: siue ab aduectu, quod olim paludibus disclusus mons erat, ratibusque aduerti illuc commebat. an ab Auentae amne Sabinorum, qui loca tenuere (ut Varro significat) dictus sit, incerta opinio est. Qui quidem collis modice altus, duodecim fere stadiorum ambitu esse ferebatur. In quo praeter Dianae templum, ubi bouum cornua suspendebant, Lauretum atque lunonis reginae, & Mineruae templum fuisse. Ibi quoque aedes Bonae deae, & Libertatis, quae ex mulctatitia pecunia Gracchus faciendam locauit. Forumque pistorium, & scae Gemoniae, ex quibus damnati dabantur praecipites: araque Ioui Elicio, ad eliciendos fulgurum monitus, a Tullo Hostilio dicatas ac aedes Lunae, Remoniamque, quem locum Remus ad inaugurandum templum cepit, & Armilustrum, ubi Tatius Romulo consors regni, sepultus erat: atque ara Veneris Myrtae, quam Murtiam uocant, fuisse traduntur. Illud plane constat, primos Latinos, capta urbe Politorio ab Anco Martio, Auentinum incoluisse. Procedente mox tempore, cautum fuisse, ut in Saturnalibus ad illum frequentes Romani commearent. Quodque ex septem urbis collibus, quum caeteri intra pomerium sine, solus ab urbe disclusus, intra moenia longo tempore admissus non fuit: siue quod plebs eo secessisset, siue quod Remo auspicate, illic aues non addixissent, uelut ominosum, extra pomerium fuisse. Caelius uero a Caelio Lubenno Hetrusco, qui cum non parua manu Romulo contra Latinos ducens suppetias tulit, quod ibi locum & sedem habuere, dictus cognominatusque est, cui quondam Querculano nomen, quod multiplex quercu septus munitur. Quum uero Tullus Hostilius, Alba diruta, Albanos Romam traduxisset, Caelium urbi addidit: quoque frequentius incoletur, ibi sumpsit regiam, ex quo ad plana urbis leni cliuo, & prope aquas descensus erat. In eo templum diui Claudii a Nerone demolitum, postea a Vespasiano instauratum, magna mole constructum erat: ibique Mamurrae domus, & Tetricorum aedes,

Cyathis, Amastris, Bibracte, Acradina, Ithome, Cadmea, Memphis, Ptera, Mesade, Ephesium, Palatinus mons unde dicitur.

Victoriae edes Apollinis, Musarum, Virioplacae, Febris, Matris magnae, lunonis sospitae, Vestae lucus, Lupercal.

Domus in palatio, Iouis Statoris templum.

Semoni Sango Auentinus mons unde appellatus, Templum & ara in Auentino.

Scae Gemoniae.

Latini Auentinum primi incoluerunt, Auentinus diu extra urbem.

Caelius collis unde dicitur, Vibeno, Querculanus.

Templa, domus & sacella in Caelio.

Fauni, Veneris & Cupidinis templa fuisse, & Carnae deae sacellum, quae uialita fouere dicebatur. Campusque Martialis, in quo si quando Tiberis superfusus campum Martium inundaret, Equitia fiebant. In eo quoque duo aqueductus, alter Claudii in Palatium, Caracallae alter in Capitolium hodie uisuntur. Constat enim, Romae aquarum multiplices ductus fuisse temporibus uariis: nam praeter Appiam, Ceruleam & Curtiam, fuit Anio uetus, Martia, Tepula, Iulia, Virgo, Alsetina quae Augusta, Claudia & Anio nouus, quae in urbem influunt: inter quas Martia praecipuo nitore fluit, ex Fucino lacu defluens, quae P. & Quintus Martii Romam primi deduxere, Cerulea uero & Curtia, a C. Caesare & Claudio magno impendio, & substructionibus maximis, a quadragesimo lapide ad urbem ductae fuisse. Inter quas Claudia ex Caelio monte in Auentinum perenni manabat fonte: cuius aqueductus duos Caligula inuouauit, qui ex fontibus Ceruleo & Curtio deducti, pro eo quod illos Claudius nouo lapideo opere absoluisset, Claudiae dictae sunt aquae. Alter uero Anio nouus, in plurimos & huberes lacus diuisus fuit. Reliquae a conditoribus, aut a locis denominantur, quarum hodie ductus sumptuosissimi operis licet inspicere, partim extantes, partim collapsos & deformatos. Hunc montem (autore Transquillo) quum multae insulae in eo deflagassent, Tiberius Caesar, precio exhibitio, restituit, quem propterea Augustum ex suo nomine nuncupauit. Exquilias autem Seruius Tullius auxit: & ut loco dignitas foret, regiam ibi sumpsit: quasque excultae ab eo potissime fuerint, Exquilias nuncupauit: tametsi ab excubijs regis dictas nonnulli credant: antea enim quod sexticeps erat, Cespium nomen tulit. Hic ex urbis collibus solus duplici iugo & aggere munitur, quum reliqui singulis contenti sint: ex quibus alter Cespium nuncupatur, alter Oppius: qui & lacum Fugulatem, hortos Meccenatis & Larium, & Querculanum, sacellumque & lucum Martis una complexus est, Mala quoque Fortuna & lunonis Lucinae templa, cuius festa dies calendis Martii colebatur a matronis, quod parturientibus opem ferret, & lucem daret, Extra uero Exquilias locus fuit, cui Puticolae nomen, ubi puteos, in quos defunctorum publice cadauera in subiectam foueam mittebantur, fuisse proditum est, exemplo Themistoclis, qui Melitae templum iuxta domum constituit, in quo damnatorum corpora cum uestibus & laqueis condebantur. QUIRINALIS quoque & Viminalis, quin inter septem numerentur, nulla controuersia est: sed Quirinalis a Quirini phano, qui ibi colebatur, siue quod a Curibus profecti loca tenuerunt, nuncupatur, qui Agonius, & porta quae illuc ferebat, Agonensis, quae etiam Collina dicta. Cumque in Quirinali diuersi aggeres forent, singuli sua nomina sortiti fuerunt: namque ex his uni Tricepsos ad aedem Quirini, contra quam sacellum Semonis. Sanguis uisebatur: alteri Salutari, ob Salutis aedem: tertio Mutiali, ad aedem dei Diffidii, nomen erat, ut Varro inquit. In eo quoque Numa Pompilius domum habuit, quae ad Augusti tempora mansit incolumis, ubi & Primogeniae Fortunae templum, quae publica dicta est, ac Fidi Sabini dei, Salutis & Florae, templa fuisse. Habuitque circum multa memoria dignum, & uallem Quirinalem, ubi Pomponii Atrici domus, cui Tamphilianae nomen, aliasque domos clarissimas. Viminalis uero, uel ab ara Iouis Viminei, uel quod ibi uinum sylua esset, denominatus fertur: ubi campus Viminalis, lucus Petelinus, & templum lunonis Lucinae. Qui quidem colles a Seruio Tullio, post censum perfectum, urbi additi sunt. Hic enim, adiecto Exquilino & Viminali, quod intermedii spatii est, stadiorum sex, est Collina porta ad Exquilinam, turribus muniuit & muro sepexit, ne quando excursiones illinc fierent, & hostium praesidium foret: in cuius medio porta Viminalis nomen habet. Habuitque hortos Salustianos, qui praeter amoenitatem, profusissimi sumptus erant. Post aliquot uero tempora aedibus pulcherrimis magnae molis ornatus mons fuit. Inter quas conspicuae magnitudinis M. Crassi domus, nec minore sumptu C. Aquilii equitis iuris scientissimi, quae primus de dolo malo inuenit formulas, cuius pleraque extant egregie constituta: necnon Q. Catuli instructas, aliasque Romanorum ciuium aedes conspicuas, in eodem colle annotauere annales.

Aqua ductus Romae diuersi.

Claudii aquae.

Exquilias.

Exquilias duo aggeres.

Quirinalis collis unde dicitur.

Quirinalis aggeres, & nomina, Sani.

Viminalis collis unde.

Porta uiminalis, Salustiani horti.

Qui flamines primi Romae fuerint, quodue flaminis officium, quibusue essent caeremonijs additi. Caput XII.

Flamen Iouis

Flamines 15, & eorū noīa,

Dialis, Furinalis, Falacer, Palatualis,

Fla. curiales. Fla. plebis. Singulis curiis bini prapostiti sacerdotis,

Adiciales & adipales cōna. Fla. a quibus crearentur,

Flamines unde dicti,

Fla. dialis albo galero insignis

Sacrarū literarū scriptores loco flaminum apud Aegyptios,

Flaminū munus. Fla. quibus de causis sacerdotio efferretur

Flaminei pueri aut puellae ministerio uebatur.

NVma Pompilius summus religionum cultor, inter cætera inuenta & constituta, flaminem Iouis assiduū sacerdotem legisse fertur, qui re & æstimatione magna fuit, eumq; insigni ueste, toga prætexta, & curuli sella, ac liçtore adornasse, duosq; illi flamines adsciuisse, unum Marti, Quirino alterum, genere famaq; longè principes, quibus sacra faciendi & uictimas immolandi datum munus erat. Post aliquot uero tempestates, aucta ciuitate, quum augeri sacerdotia oporteret, quindecim flamines cõstituti fuere, qui omnes à dñs, quibus sacra faciebant, cognomēra sortiti sunt, quorum primus Dialis, ultimus Pomonalis: Pomona enim pomorum dea est. Martialis uero, Viminalis, Quirinalis, Vulcanalis, Carmentalis, Falacer & Palatualis, ac Peciri flamen, Martiani sodalis, & reliqui deinceps post Dialem fuere. Dialis enim, q Iouis sacerdos foret, Furinalis à Furida, cuius etiam feriæ Furinales. Falacer à Falacre pomorum deo. Palatualis uero, quia illi deæ in cuius tutela Palatiū erat, sacra faciebat, nomina cepere: post quos nonnullis ex Cæsaribus in deos relatis, post funera flamines tributū ex Cæsariū nominibus, quorum sacris præerant, denominant: ut Martianus, Heluianus, Antoninianus, & reliqui. Erant que curiales flamines, maiores: plebis uero, minores, nam præter præscriptos, quum in sua quisq; curia publica sacra facerent, singulisq; curiis sui ministri essent, à quibus sacra populo dabantur, hi nimirum curiales flamines, eo quod curiis præessent, dicti sunt: singulis enim curiis bini præpositi erant sacerdotes, honesti ordinis, moribus & uirtute præstantes, quorum nemo citra quinquagesimum annum inferior ætate fuit: qui nisi à collegio nominarentur, ad flaminium admitti non poterant. Quippe sacerdotes, nisi quos dignissimos putabāt, ad collegium nullo admittere, admittiq; inaugurabantur: quo die auguribus, pontificibus, regi sacrorum & uestalibus uirginibus, cœnas opiparas magnificè apparabant, quæ adñciales seu adipales dictæ. Nonnunquam uero pontificem maximum flaminem creauisse exemplis relatatum est: siquidem Cneus Valerius Flaccus à Publio Licinio pontifice maximo Dialis flamen creatus, sacerdotium gessit magnificè, qui quum fuisset uita & moribus inquitatissimus, & parum secunda fama, postea summa religione & cõtinentiā flaminio præfuit, magno que honore & pudore spectatissimus euasit. Sæpe tamen à dictatore flaminem proditum, plerunq; à populo uel principe, comperimus. Qui tamen proditus esset, non tamen sacerdotiū gerebat: quin à pontificibus prius esset in collegium cooptatus. Qui quidem, quod pileum gestaret, in quo uirgula oleaginea modicū lana habens in summo, instar fungi inerat, flamines quasi silamines dicti sunt, quem quum per æstum ferre non possent, dempto pileo, caput ligabāt filo, quod nudo capite incedere fas non erat. Solus tamen inter reliquos flamines, Dialis albo galero insignis est, quem nisi ex ouis albæ tergore Ioui immolata fieri non decebat, ut eo insigni à reliquis conspicuus foret. Festo tñ die flamē & si æstu laboraret, filo dempto, pileum sumebat: tunc enim filo ligasse caput, non satis erat. Quippe celebri die flaminem sine pileo esse non cõuenit. Est tamen obseruatum inter flamines, Dialem assidue pileum lanamq; gestare, quū reliquis flaminibus, tunc quum sacrum faciunt, & festa ac religiosa die cum pileo esse deceat. Si tamen mortem oppetere Dialem forte contingeret, tunc quum agit animam, cum pileo esse minime conuenit: deposito enim pileo decumbere, & animam efflare oportebat. Aliter apud Aegyptios: nam sacrarum literarum scriptores, qui loco flaminis sunt, puniceum filum pro insigni capitis, non pileum deferunt. Horum ergo in sacrificiis deorum, non minimum ius potestasq; fuit: nam quæ sacra dñs darentur & quæ uictimæ cæderentur, & quādo exta offerrentur, & an perfecto sacrificio litatum foret, enunciare debebant, tum sacrarū cura & cæremoniarum ad eos spectauit & pertinuit. Quod sacerdotium non, sicut auguris, perpetuum erat: siquidem si sacra nō rite fecisset, aut neglectæ religionis flamen argui posset, seu aliquid aduersus constitutum faceret, flaminio abire oportebat: Sulpitius enim flamen, quod inter sacrificandum apex prolapsus fuisset, sacerdotio deiectus fuit. Caius etiam Claudius & Cornelius Cethegus, quod exta uictimæ perperam dederat, abire flaminio necessum habuit. Cumq; flamē sacra dñs dare & hostiam immolare uult, flamineum puerum aut puellam iuxta habebat, qui parati intentiq; ministerio, & sacrificanti præsto forent, quæq; exequenda, quæ patri mo-

ris & ritus erant, sacris ministraret: quos non nisi ingenuos, patrimos & matrimos esse decebat. Cui ad sacra eunti, præco præcimitator dicitur, præire & præmonere solebat populo, ut dum sacra fiunt, ab opere cessarent: qui si contumacius parent, pignoribus & multa plectebantur: neq; enim flaminem aut regem sacrorum religiosis diebus, aut feriatis opus facientem uidere fas erat. Quin etiam dum operatur sacris, eo corporis ornatu erat, ut fibulis æneis accinctus, uictimas cæderet, & dñs libaret. Ipse quoque uxorem, cui flaminicæ nomen, quoties tonitrua audisset, feruari necessum erat. Cui hoc est muneris loco datum, ut à uiro diuertere non liceret: namq; ipse unius uir uxoris, & flaminica uiri unius uxor eligebatur: sicut Aegypti ad Tauri sacra semel maritum assumpserunt. Cuiq; ob sacerdoti dignitatem, in senatum ueniendi & sententiam dicendi, antea flaminis licuerit, idq; post temporum curricula eorum desidia oblitteratum esset, L. Flaccus flamē rem longe intermissam reuocauit, eiq; & reliquis flaminibus, ut ueteri iure usurpato, in senatum ingredi, & publico concilio interesse, togæq; prætextæ, & amplissimi ordinis ornamenta habere liceret, senatuscõsulto datum est, tamen carbasum flaminis indumentum propriū fuisse dicat: Ex eo enim, quoties frequēs senatus haberet, flaminis haud secus quod senatori in curiā ueniendi, consultandi, suffragandi, cõsentiendiq; potestas data fuit. Et tamen flamines sacerdotio addicti essent, nō tamē à belli muneribus erāt immunes, sæpiusq; res à patribus tētata, & in utraq; parte sermonibus agitata fuit, desuperq; lex lata fuisset, ut tã flamines q̄ reliqui sacerdotes militiæ munere uacaret, nisi Gallorū imminēte tumultu, quū res publica milite egeret, à militia minime auocados decreuissent. Sæpe tamē flamines, ne ad bellū irēt, religiōe inhibitos ferūt: quippe Cæcilius Metellus pōtiffex max. Aul. Posthumius cõsulē, quoniā flamē Martialis erat, ne ad bellū p̄ficisceretur, ne ue stipēdia faceret, inhibuit, aliosq; uetitos fuisse cõstat, ne cura belli & rei militaris p̄curatio, illos à sacris auocaret. Nōnūq; uero Dialē flaminē extra Italiā fortitū puinciā inuenimus, asserētē, nullas religiones Diali, Martiali, & Quirinali puincias fortiri uetuisse. Augustus tamē Octauius annuā absentia, & puinciarū administrationē Diali cõcedi ueluit, ne à cura sacrorū nimiu diu abesset. Qui quidem sicut inter flamines honore præcipuus, sic maximis cæremoniis astrictus erat: quippe soli flaminis in primis iurare nō licebat, nefas æstimantes, cui deorū sacra & cæremoniæ credita sunt, ipsi uerbo asserenti fidem non habere, cui hoc munus impendebat, ut singulis Idibus, quas feriatas habebat, bouē Ioui immolaret: utq; ad flaminium assumptus, e patrio iure immunis cõfestim sui potēs fiat. Eidemq; sub diuo ungi, uel sine interula esse, aut equo uehi, noctem ue unam ab urbe abesse non licebat. Si tamen aduersa ualetudo Dialem incessisset, pontificis maximi arbitrio, ultra binoc̄tium abesse poterat, dum ne diebus publici sacrificii, nec sapius q̄ bis eodem anno procul fiat. Dialemq; coniuge defuncta, flaminio abire oportebat, quia sine coniuge esse, aut iteꝝ coniugio copulari non decebat: namq; bis nupti, sacerdotio pelluntur. Quod ab Aegyptiis æquē seruatum est, ut semel tantum sacerdoti nubere fas sit, quum reliqui pro uoluntate & facultatibus plures capiant. Frumentum quoque, farinam & carnem crudam, canem, capram uel equum tangere uetabatur. Hederā Dialis si attigisset, uel annulū cum gemma, aut nodū habuisset, piaculum admitti putabatur: fabā tangere aut nominare, uel funebres tibias audire, Diali flaminis non licet: neque enim feralia atrectare fas erat. Capillum si tonderet, nisi æneis cultris, uelut turpissimo facinore tenebatur. Quod à Sabinis sumptum crediderim, quibus æneo cultro sacerdotis capillum tondere præcipitur. Ignem ex Diali flaminis domo efferri, nisi sacrorum causa, aut prociñctā classē uidere, paratasq; ad bellum copias, piaculare est. Mortuoq; pecudis corio flaminis calceos fieri, nefandum: cuius sacerdoti ab urbe tribus abesse noñibus non licet, alijsq; cæremoniis Dialis astrictus erat, quibus à uilioribus sacerdotibus reliquisq; flaminibus cultu & ornatu longe sanctior erat atq; conspectior. Aegyptiis uero diu seruatus inoleuit mos, ut sacerdoti, nec fabam serere aut comesse, neq; aspiciere liceret, quibus erat constitutum, lege apud Memphim lata, ut Iudis sacerdotes semper de raso sint capite: utq; tertia quaq; die corpus eradat & frigida abluat, ter die, noctu bis: piscibus quoq; etiā tactu abstineat, nedū esu: uestemq; lineā, calceos papyraceos gerat: ouillis, nec suillis carnibus uescatur: sal cibus nō adhibeant, uino abstineat, aut si bibere libet,

Flamen in sacris,

Ornat⁹ flaminis. Flaminica uxor flaminis. Flamen unicū dātaxat uxorem ducebat,

Carbasus flaminis indumentū. Fla. à belli muneribus nō in totum immunes,

Fla. puincias aliquoties præerant,

Cæremoniæ quibus flaminis dialis astrictus erat,

Fla. dialis, uxore defuncta, sacerdotio cedere cogebatur. Sacerdotibus semel tantum nubere fas,

Aegyptiorū sacerdotū cæremoniæ,

perparco utatur; mare detestentur & nautas, a quibus institutum est, Apidi potum dare ex peculiari puteo, non ex Nili aqua. Apud Græcos uero flaminibus, stephanophoris nomen fuit, quibus ferre coronam & comam promissam, proprium erat, qui etiam arma fumere, aut Phocensium agros inuadere lege uetabantur. Poliadis quoque Mineruæ flaminis hoc dabatur præcipuum, ut caseum recentem tangere perpetua lege uetaretur. Phœbi uero, aureum sceptrum coronis & uittis redimitum ferre, Flamini autem Ephesiæ Dianæ, qui eunuchus erat, Megabizo nomen fuit, Cereris uero Eumolpidi. Apud Hebræos Eschi summi sacerdotes loco flaminis erant, qui uino, coniugio & carnibus abstinent, & duriori cubili degunt. Sed præter Dialis præscriptas cæremonias, aliæ fuerunt uxori flaminis præstitutæ, quas perpetua lege seruare tenebantur, quæ ex Romuli constituto sacerdotum uxores cum uiris consecrentur, præscriptisq; cæremoniis teneantur: namque flaminica quum ad Argos uadit, neque comere caput, neque capillum pertere debet: Quotiesq; tonitrua audisset, feriata erat, cui mense Iunio, nisi post Idus, nec ungues secare, nec capillum comere, neque uirum tangere permissum, cuius unguium & capilli præsegmina subtus arborem silicem terra operiri necessum erat. Illi quoque fabis uesci, aut gradus supra tres ascendere, minime licet: Solaq; Dialis uxor sacrorum causa sub uiri potestate & iure est. Fuitq; amictus flaminicæ purpureus quadrat° simbriatus, cui nomen ricæ, quo uelut palliolo utebatur. Pleriq; flammeum uestem flaminicæ proprium duxere, cui cælum fulmineum color, & Tutulum capitis ornatus, cui inerat uitta purpurea, quæ crinibus annectitur. Hoc quoque non in postremis fuerit, quod si quis nocens ad flaminem accederet, illo die ab omni pœna criminis tutus erat: qui si uinculis nexus foret, eisdem solutus laxabatur. Ac licet sacerdoti, ut rebus diuinis impensius uacaret, ne uel a sacris cultuq; & religione deorum, aliarum rerum cura seiungeret, magistratus gerere non liceret: tamen & flaminem honores gessisse, & consulatum unam & flaminium ad ministrasse, ac tam rebus diuinis quam humanis præfuisse, atq; utriusq; honoris ornamenta gestasse, apud multos tradita memoria est.

Græcorum Stephano-phori

Hebræorum sacerdotes.

Flaminicæ dialis cæremonia.

Flaminicæ amictus.

Flamē aliquando alios etiam magistrat° si uui gerebat.

Phalanx.

Macædonica phalanx. Orthia phalanx.

Phalanx ex quot constabat apud diuersas gentes

Phalangitæ.

* Saciphorus

Quod legio quondam apud Romanos fuit, id phalangem Græcis, Macedonibus & Dardanis, exterisque nationibus ualuisse, monumentis proditum est: Ea enim in libero campo, & si quando expatiari licuit, magno usui fuit. Cum uero arctis faucibus & præruptis faxis, aut inter uiarum angusta premitur, non est ea uis potestasq; quippe Macædonica phalanx immobilis, semper ex stabili peditum agmine, nec partiri, nec diuidi facilis erat, quod in Romana legione longe secus: quotiesq; coniunctos seruat ordines, & suis turmis ita fertur instructa, ut continenti agmine uir uiro, armis arma coniuncta forent, magno præsidio munita, ad uictoriâ maxima momenta fecit: Sicut Orthia phalanx, quæ in cornua procedit, & in profunditatem, ita instruebatur, ut nec a tergo assiliri, nec a fronte occurari, neque a lateribus præ magnitudine circunueniri posset: quod etiam Macædonicæ phalangi erat proprium, prælongas hastas ante clypeos obijcere, ita ut nisi in libero campo eius nullus usus foret. Si uero laxatis ordinibus semel esset dissoluta robore simul atq; ordine dissipato, omnis uis uirtusq; eius puncto temporis dissoluuntur. Hanc, qui de instruendis aciebus memoriam reliqueret, quicq; in ea describenda multum studij & opere contriueret, ex nouem armatorum millibus; alij ex uiginti quinque millibus, ut Syri; Persæ ex quadraginta millibus definiere. Cuius exemplo Perseus, aduersus Aemilium Paulum ex quadraginta millibus phalangem instruxit, Alexander Romanus imperator ex triginta millibus. Macædones uero ex sedecim millibus, trecentis octoginta quatuor militibus constare dixerunt, quos phalangitas uocant: sicut a Philippo primum, mox ab Alexandro descripta fuit, qua quidem externi duces, uelut firmissimo robore, usi fuere: nam tanti momenti fuit, ut incredibile dictu sit, quam parua manu quantas copias fuderit. Sequuntis inde tempestatibus, Græcorum duces diuersas turmas legionesq; describere, inter quas Macædonum robur * Sariphorus magni æstimatur, quo uelut firmissimo munimento in posterum usi sunt. Lacedæmonij raras instruxere phalanges, Germani densatis agminibus, scutis capita cons-

In quot cohortes, manipulos, centurias, decuriasq; phalanx diuidatur, & quæ illius descriptio fuerit. Caput XIII.

tecti, obiectis parmis, phalangem ita composuerunt, ut ad irrumpendum magna momenta faceret. Ea uero phalanx ita descripta erat, ut in minimas partes diuidi, rursus momento temporis in unum colligi posset: quoque distinctior esset, singulæ ipsius partes propria sortitæ sunt nomina: Si quidem hæc phalanx quadruplaris, in singulas duplares diuiditur, quibus cornua nomen indidere: quæ singulæ octo millia ceterum nonaginta duos milites habent, decurias uero quingentas duodecim. Hanc postea duplarem in duas simplices itæque partiti fuere, quarum singulas ex hominibus quatuor millibus octoginta sex effecerunt. Item simplaris ista in duas rursus diuiditur partes, quibus nomen Meros, quæ hominum duorum millium quadraginta triu describitur, quæ quælibet ex ceterum uigintiocto decurijs constat. Rursus Meros cohortem milliariam facit: ea autem est hominum mille uiginti quatuor, hoc est, centuriarum sexaginta quatuor, cuius præfectus maior tribunus appellatur. Ista deinde milliaria in duas quingentarias, quæ singulæ homines quingentos duodecim, centurias triginta duas habent, eiusq; ductor tribunus minor: eandemque quingentariam in duos manipulos partiti sunt. Singuli uero manipuli homines recipiunt ducentos quinquaginta sex, decurias uero sedecim, cui ductor manipularius præerat, quam & Senagiam uocant. Rursus manipulum duas ceteras facere uolunt, quæ quælibet milites centum uigintiocto, hoc est, octo decurias capit. Nam duplicata centuria manipulum facit, cuius præfectus centurio ordinarius uocatur. Simplex uero centuria duas quadruplares decurias facit, quæ singulæ hominum sexaginta quatuor: quæ quadruplaris in duas duplares diuiditur, quæ ex triginta duobus militibus sunt singulæ; duplariq; decuria in simplicem, quæ ex sedecim militibus scribi dicitur conueuit. Hæc enim totius phalagis Macædonicæ, quam ex sedecim millibus trecentis octoginta quatuor militibus ueteres effecerunt, per commoda descriptio fuit. In qua duo sunt cornua, duplariq; phalanges duæ, simplices quatuor, partes octo, cohortes milliariae sedecim, quingentariae triginta duæ, manipuli sexaginta quatuor, centuriarum centum uigintiocto, decuriarum quadruplarem ducentarum quinquaginta sex, duplarem sexcentarum duodecim, simplices mille uiginti quatuor. Ex his ergo effici cogitur potest, quid phalanx, quid cohortis, manipulus, centuria, decuria uel sit, quantumque militum in disponendis aciebus externa descriptione unaquæque capere assueuit. Qua quidem phalange Romanos duces contra exterarum gentes aliquando usos comperimus, illamque non uno militum numero descripsisse: nam contra Mithridatem & Archelaum Sylla & Romani plerique duces contra exterarum gentes, phalange usi sunt. Postea uero manipulatim struere aciem cœpere, illamque in plures ordines, turmas, decurias centuriasq; atq; ordines diuisere, Galli uero & Celtiberi, atq; exterarum nationes plerique, non phalangem, sed cateruas habuere, hominum denarium, aliquando senarium millium. Sed quod est de cohorte milliaria dictum uel quingentaria, licet animaduertere, illam dissimili modo Græcos uariasse, qui pro tempore & locis, & prout quisque commodum putauit, cohortes non una facie describere: siquidem Polybius ex nonaginta hominibus cohortem fecit, Callisthenes ex septingentis, Ephorus ex quingentis, Gorgias ex quadringentis lectis uiris, quam sacram nuncupauit. Samnites quadragenariam fecere cohortem, quæ Linteata dicta. Camertes sexcentarum hominum cohortem Romanis aliquando misere ex fœdere. Nestor uero apud Homerum, per singulas tribus cohortes disposuit, ut in conspectu præliorum alter alteri opem ferret, & inuicem se iuuarent. Fuitque miræ obseruationis apud Græcos, ut prima cohors tanquam firmissimum robur ex quadringentis militibus fiat, a Romanis uero præter milliariam & quingentariam, etiam ex ducentis militibus primum Syllæ temporibus cohortem descriptam fuisse, apud multos nota memoria est.

Singularum partium phalagis nomina Quadruplaris, Duplaris, Cornua, Simplaris, Meros, Cohors milliaria, Tribunus maior, Quingentaria, Tribunus minor.

Manipuli, Manipularius, Synagia, Centuria, Centurio, Centuria simplex, Decuria quadruplaris, Decuria duplaris, Decuria simplaris,

Ro. phalange usi.

Galli, Celtiberi.

Milliaria & quingentaria cohortis uariatio apud Græcos.

Iliados 6.

Res sacre, religiose & sanctæ, que consecrentur apud ueteres, quibusq; sacrum aut sanctum facere licuit. Caput XIII.

Res sacras, religiosas & sanctas, in nullius semper bonis fuisse, ueteri lege seruatum est: erant enim sacra diuino cultui mancipata. Ait enim Trebatius: Quicquid deorum ergo habetur, sacrum est, siue ædes, siue ara, uel signum, locus, aut pecunia, siue quicquid aliud more institutoque ciuitatis ritibus deus consecratum foret. Ea uero consecratio, uel a consule aut imperatore accenso foculo fit, cum tibicine, uerbis pri-

Sacrum quid, i. sacra, ff. de reru diuis. & parag. sacra, inst. eo.

Consecratio nis cæremonia.

In iussu populi nihil consecratur.

Papyria lex.

Platonis sententia. Alia obseruationes.

Græci. Cæremoniæ in templi consecratione.

Sabina herba in dedicacionibus. In dedicanda ara uel sinu sacro. Athenienses.

Cõsecratiõis uerba articulate exprimenda.

Demost. blisus

Luctus remissus. Homo sacer. In loco consecrando.

Sepeliendi locus apud priuos Romanos. Imagines in larario.

Quorõ cineres in urbe sepelire licebat.

Sepulchra familiaria.

scis & solennibus, præeunte uero pontifice maximo præfante carmen, capite uelato, & concione aduocata, ac iussu populi. iniussu enim populi, iuxta diuinas traditiones, cõsecrari ædem, terrã, agrum, aut sanciri, nihil poterat. Postea latum ad populũ fuit, plebsq; sciuit, ut in tẽpli consecratione aræ ue, etiã iussus senatus tribunorũq; plebis maioris partis interesset: in quo illud seruatum est, ne una cella duobus dñs dicatur. Demũ lege Papyria non modo tẽpla & aras, sed ne priuatas qdem ædes, sine iussu populi, consecrare, aut sempiterna religione obligare licuit; nam quod priuatus religionis ergo sacrauit, sacrum non esse consentiunt oēs. Fuitq; Platonis sententia, ut deorũ delubra nemo priuatus constituat, satis arbitratus ad immolandum publica templa patere. Funestamq; familiã, aut hoĩem funere pollutum, templum aram ue dedicare, aut à lugentibus sacrificari, uel ali quid consecrari, uetabatur; namq; in luctu dñs supplicare, non sacrificare licebat, quĩ sine ne gemitu aut morsu animi sacris interesse deceat. Propterea in sacrificijs anniuersarijs, & ædis dedicatione, publicũ luctum minui perpetua lege cauebatur. Tum si qñ exitialis bello & terribili strage dimicatum foret, ne propter luctũ acerbitatẽ & intestinũ urbis malum sacra Cereris intermitterentur, lugendi tempus ad certã fuit diem præfinitum; quod etiam Græcis in usu erat, ut in annua Cereris celebritate, funestis interesse aut uota exoluere, uetaretur. Templi uero consecratio fiebat, ut q templum ædem ue dedicaturus erat, postem tenens, accenso foculo & aduocato numine, cui tẽplũ ædes ue sacran tur, se ex prophano usu & humano iure, templũ, cellam, mensas, arulas, quæq; eo perti nent, eximere, eaq; conceptis uerbis ipsi numini (nominat numẽ) diuina humanaq; omnia consecrare dicarẽq; affirmet, Sabina herba ad sacrum adhibita, sine qua tẽplum ædem ue, phana aut sacella, minime dici putarunt posse. Fuitq; cõstitutũ, ut in dedicanda ara uel simulacro, postem teneri non oporteret, in æde uero necessum foret; in quo est animadu uersum, si pars recte tabernaculum captũ esset, crimen spretæ religionis admitti. Atheni ensibus uero in ara consecranda, uel statua dedicanda, mulieres in ueste uersicolori ollas le gumĩnũ circumferunt, illasq; gratias agẽtes, erectiorib; diuidũt. Notatumq; & illud, con secrationis uerba ritẽ concipi oportere, ne syllaba uel uerbo cadat; quare Metellũ pon tificem ædem dedicaturũ, quum balbus esset, multũ laborasse ferunt, ut uerbũ opiferæ ritẽ exprimere, & sine offensione posset; sicut Demosthenes linguæ impedimento offen sus, adeo blasus erat, ut in exprimendo q literã, multũ laborasse dicant, pro qua l profes didas uestes induant. Cumq; omnia sacra tanq; dñs debita, uiolari nefas foret; hominẽ tñ sacrũ & deo deuotũ morte afficere, nefas nõ putarunt, tanq; illius anima dñs deuota, am plius humani cõmerci non sit. Religiosum uero locum eum facere dicũt, q defunctum cadauer aut cineres in locũ suum desert, qui ue mortuum in prædio loco ue suo humo regit, locustũ ubi crematur corpus, prius q iniecta gleba sit, non ideo religiosus manet, sed prophanus. Sed quũ à prima origine intra suas quisq; ædes desossa cadauera habe rent, unde Lares in singulis adib; colendi religio peruasit, in Larario, in quo pter deorũ penatium, etiã insignium uiroũ, quas uenerarẽtur, effictas imagines habebãt; quare Se uerus imperator religione tactus, Christum, Abraã, Orpheum & Apolloniũ, uelut de os, intra ædes ueneratus est; postea lege xij. tabularũ, ne intra urbẽ sepelire liceret, probẽ cautum fuit; itaq; in agris quisq; suis sepulchra & loculos, in quibus cineres suorũ cõdes rent, habuere. Cineres tñ illorum qui triumphassent, aut imperatorum, summorumq; ducum, qui rempub. auxissent, uirginumq; uestalium, in urbem ferri, & in foro condi licebat. Primumq; Traianum Augustum sepulchrũ in foro meruisse accepimus, quod & posteris deinceps datum est. A qua institutione postea desitum esse crediderim: nam que Hadrianus, & mox Antoninus Pius Augustus, ius antiquum renouans, ne cui intra urbem sepelire liceret, edictis decretisq; sanciuere. Quæ Platonis etiam institutio fuit, ut in agro infœcundo & sterili sepulchra constituerent, ne uiuẽtib; officiat. Cumq; tota familia sepulchri patrisfamilias particeps foret, (quippe extra sacra & legem inferri cadauer non licebat) procedente mox tempore, ne in genus & posteros sepulchra de scenderent, alia fuit lege sancitum, donec nouo postea edicto ad genus & familiã per

tinuere. Quæ quidem pro dignitate & opibus fiebant maiora, si imperatores aut sum mos duces amplis honoribus functos, sepelire cõtingeret: minora uero, si mediocris for tunæ uiros sepulchro condi curarent. In quibus literis adnotabant, quot pedes à fronte, quot in latitudinem sacer locus procederet. Sed quum profusissimæ impensæ, & ma gnæ moles sepulchrorum quotidie fierent, sequutis inde temporibus, ne ampliori ope re excitari sepulchrum, q̃ quod quinq; dieb; absolueretur, nec maiori lapide, q̃ qui lau des sepulti & titulos honorum acciperet, lege cautum fuit: quod Græci epitadium siue epitaphiũ dixere, id quod Plato legibus cauit, & Græci sanciuere, ne quis maioris ope ræ sepulchrum excitaret, q̃ quod decem homines triduo perficerent: ne ue Hermas in Ceramico apponere, aut longo petito proœmio, epigramma inscribere fas foret. Mox Demetrius rex nouis sepulchris modum statuit, sanxitq; super defuncti cineres erigi co lumellam, quæ ultra cubitos tres non extaret. Quod Sylla lege promulgata constituit, qua funebres impensæ, & ambitiosæ exequiæ, atq; ad rogum munera, necnon conuiu orum impendia, præscripto fine taxabantur: qui tamen in Metellæ coniugis funere le gem suã transgressus, profusione maxima exequias dedit. Lycurgus uero defuncti no men tumulo ascribi uetuit, nisi illius qui fortiter pro patria occubisset, & operam in bello reipu. nauasset. Solon uero pœna coercuit illos, qui sepulchra delerent, aut in gen tilia alienum inferrent. Aegyptijs tria fuere sepulchrorum genera: unum præcipuum & maximi sumptus, quod argenti talento taxabatur; medium, minarum uiginti; humi le uero, ex leui materia minimæ impensæ. Clariora fuere Aethiopiibus: nam ditiorum monumenta ex auro fiunt, tenuiora ex argento, inopes autem conduntur fictilibus. In di & Germani operosa sepulchra, ut grauiã defunctis, aspernati sunt, itaque humili con debantur tumulo. Cyrus uero apud Xenophontem, non auro, nec argento cõdi, sed ter ræ corpus reddi uoluit, uelut matri. Singulosq; singulis sepulchris condi apud Roma nos diu permansit, quod ab Atheniensibus usurpatum est. Megarense contra; nam tres aut quatuor defuncta corpora singulis condebant tumulis prona, contra Diogenes Cy nicus: nã corpus in faciem sepeliri censuit, inferiora aliquando conuertenda arbitratus. In publico tamẽ non fuisse ius sepulturæ, ex decreto pontificum cauebatur. Sed quum uis morbi Romæ passim per ignota capita uagaretur, Antoninus Philosophus Augu stus, ut passim in urbe liceret humari, cauit edicto, loco non definito. Si qui tamen tyrã ni malẽ de republica meriti, supplicio affecti essent, aut si qui laqueo & morte inhones ta, aut malo læto occubissent, uel cælesti essent afflati numine, illos condi sepulchro, aut humari non decebat, itaq; insepoliti abijciebantur. Vnius tamen Phocionis publico iudicio damnati, quum insepolitũ cadauer iaceret, seruilis manus sepelisse fertur. Si au tem de cælo sepulchrũ tactum aut fulmine ictum esset, locum à deo expeti & propter ea consecrari putarunt, quod Lycurgo & Euripidi poetæ contigisse ferunt, quorum sepul chra de cælo tacta sunt. Eratq; Græcis lege cautũ, ut qui patrimoniu prodegerat, sepul chro patrio non humaretur, sed externo: Ne ue quis ob prodicionem reus, Athenis tu mularetur, tanq; ob crimen famosus foret. Ideo Phocionis aliorumq; qui prodicionis in simulati pœnas dederant, cadauera extra fines Atticos exegerunt. Cimon uero Milciã dis filius, ut pater qui obierat in carcere, humaretur, captiuum se præstitit, & seruituti mancipauit. Apud Aegyptios si quem prauis moribus uixisse contingeret, eiectum ca dauer in uastis solitudinibus exponunt. Persæ damnatorum corpora feris & canibus ab hiciunt. In quo illud traditur mirum, q̃ cum Clearchi cadauer ob crimen infamulati ca nibus expositum foret, magna uis uenti exoriens, illud puluere textit, tanq; dñs significan tibus immeritũ pœnas dedisse. Hostium tamen sepulchra nobis religiosa non sunt: ideo uiolari sine piaculo possunt, lapidesq; inde sublatos in quemlibet usum conuertere, non est ueritum. Atq; licet Athenis magna fuerit sepulchrorum cura, non minor tamen Ro manis, qui publica monumenta etiã pauperibus & seruis ubi conderentur ædificarunt. Apud Græcos quoq; detestabili crimine obnoxius erat, & capitis pœna dignus, qui in sepulchro cadauer reliquisset, adeo ut equos & canes parentis affectu Cimonem & Xan tippum luxisse, & tumulo indidisse legamus. Anser quoq; Lacydi philosopho ita adhæ sisse fertur, ut nec domi, necq; foris ab eo discederet; quem elatum funere, effusis lachry

Sepulchra dignitate & opibus.

Lex de sepulchris struendis.

Epitadium & Epitaphium.

Demetrii sanctio.

Sylla.

Lycurgi.

Solonis.

Aegyptijs tria sepulchrorum genera.

Aethiopes, Indi.

Germani, Cyrus, Romani.

Megarense.

Diogenis sepeliendi ratio.

Tyranni & q sibi mortẽ cõsciuerant, nõ sepulti.

Græcorũ lex in prodigos.

Proditores.

Aegyptiũ, Persa. Clearchi cadauer.

Hostiũ Sepulchra.

Pecudũ sepulchra & exequiæ.

mis sepeliuit. Alexáder quoq; Bucephalo duxit exequias, sicut Agrigentini equis sepulchra & pyramides erexere. Inter quos Augustus Octaui^o, & postea Hadrianus Cæsar, equo tumulum fecisse traduntur maximi sumptus, & carmen inscripsisse. Commodus quoq; Præsino equo mortuo sepulchrū in Vaticano fecit. Et Romani coruo dedere exequias, præcedente tibicine, duorum Aethiopum humeris elato. Aegyptij uero, quum feles aut aliquod animal moritur, cuius superstitioni addicti sunt, sindone contextum, & sale atque aromatibus delibutum, sepeliunt. Quare circa Myridis paludem cornicis atq; ibidis sepulchra sumptuoso lapide uisebantur. Tantaq; apud Græcos cura sepulturæ fuit, ut decem prætores, q; bello nauali apud Arginusas ui tempestatis acti, defunctos in acie non sepelissent, ab Atheniensibus capitis accersiti, & ultimo supplicio affecti sint. Et Lacedæmoniū dum contra Messenios ducunt, ne milites qui bello ceciderāt, insepulti manerent, tesseras in brachijs insculptis nominibus habuere. Inoleuitq; mos Athenis, ut singulæ tribus singulas arcas, in quibus cadauera & dispersas reliquias illorum qui bello ceciderant, suæ cuiusq; tribus inquisita colligerent, in expeditione uehiculis ferant. Vnus autem torus constratus inanis ducebatur, illorum qui conquisiti non apparerant: & postquā in publicis sepulchris illa condidissent, ne essent inhonorati, insigni testimonio pietatis in defunctos, solenni oratione de ipsorum laudibus, q; pro patria mortem pugnando passi fuerant, illos magnificis uerbis atq; honoribus extulerunt: tametsi ea procuratio funeris, inter pudendas & minime ingenuas artes haberetur. Si cuius tamen ossa cineresq; in alienum sepulchrum deferrentur, illa eruere loci dominus, & sine pontificum decreto aliō transferre non poterat. Est tamen lege cautum, ut locus fulmine ictus, ilico religiosus, & in nullius bonis fiat, q; cum deus consecrasse uidebatur. Vtq; iuxta sepulchrum nouū, propius uel sexaginta pedes, inuito domino, ædes ad mouere non liceat. Ideo inuiolabilia habita, quæ nec p̄scribi poterant, nec ufucapi, sicut nec publica. Et tam Romana lege q̄ Solonis, ne quis alienum bustum uiolaret aut deturceret, grauissima fuit pœna interdicti: quare sepulchri uiolati actio constituta est. Notatumq; & illud, sepulchra & loca religiosa ipsa antiquitate sanctiora fieri, eoq; diruto, nihilominus religiosum locum esse: quippe sepulchrorum sanctitas in ipso solo manet. Sancta uero dicuntur loca, quæ sacrata legibus plebiscitis uel sancta, pœnis adiectis, inuiolata manent: siquidem sanctiones aut obrestatione, aut consecratione, uel pœnis consecrantur. Itaq; muri & mœnia ciuitatum, quod illa transgredi non licet, & tam intra q̄ extra pomerium omnes ab his arcentur, nec cuiquam ædificia illis admouere fas est, Augusta & sancta dicta sunt: ideo illibata iuris sanctione defenduntur. Capitale enim fuit, & seueriori pœna coercitum, etiam lege Romuli, illi, qui mœnia transgressus attigisset. Neq; mœnia solum, sed ipsum pomeriū, quantumq; circa mœnia loci est, quod nec coli, neq; arari fas erat, sanctū esse liquet. Tametsi sacra & religiosa, quandoq; sancta dicta sint. Leges quoq; quæ iussa pœnis & supplicijs, ac religionibus in æternū coercentur, eo quia non debent pœnæ sanctione corrumpi, sanctæ dicuntur: quas breues esse conuenit, uelut monita oraculorum diuinitus missa, ut paucis iubeant, non pluribus disputent, suadeantq; magis q̄ comminentur: quas quidē Plato iussit esse q̄ paucissimas: nam si suo iure funguntur magistratus, nihil opus esse multiplici lege putauit: ubi uero horū improbitate aliō detorquentur, ex legum multitudine perniciem afferri dicebat. Fuitq; opinio Cleonis apud Thucydidem, fatius esse malis legibus assuetam ciuitatem non facile mutari, q̄ bonis inconstanter uti. Sed tamen leges à populo latæ, aliter ratæ non habentur, q̄ si patres autores fiant, postq̄ fuit de cælo seruatum, nisiq; ad populum prius latæ scriba suggerente, consensu populi, non per uim, iussuq; senatus trinundino promulgatæ, & per præconē prolata, iurata & recepta, in foro propolita, ac in ærarium conditæ fuissent. Nam sacrosanctum quid fieri minime poterat, nisi per populum plebemq; sacrum esset. Ideo consulibus legem Curiatam ferentibus, quia à populo non recepta, sed à tribuno plebis sæpe intercessum fuerat, pro lege habita nō est. Proditum que memoriarum fuit, malos mores optimis ferendis legibus sæpe causam dedisse: quia ubi perperam uiuitur, multiplicibus edundis legibus magna datur occasio. Inde apud Aeginetas cautū est, ut qui nouæ cōdendæ legis causam daret, inuisus omnibus & execrabilis fieret.

Aegyptij.

Atheniensis tribus mos de his q bello ceciderant.

Oratio funebri.

Locus fulmine ictus, religiosus & sacrosanctus sit.

Lex de non uiolando alio busto. Antiquas sanctiones augebat, sancta loca.

Mœnia sancta.

Pomerium sanctum. Sacra & religiosa, sancta. Leges sanctæ. Leges breues esse conuenit. Platonis sententia de legum paucitate.

Cleonis opinio. Quas leges raras habebat Romani.

Sacrosanctum.

Novæ legis autor excreta bilis apud Aeginetas.

Sic apud Indos, si quis aliquid perniciosi inuenisset, nisi protinus remedio succurreret, morte plectebatur. Quæ quidem leges, licet in æternum editæ, quæ aut usus coarguit, aut rerum status facit inutiles, pro tēpore mutari & induci, ac facile abrogari possunt. Porta uero ciuitatis, non ut mœnia, sanctæ sunt: quia quum per illas defuncta ferantur corpora, sacrosanctas minime putarunt; quod enim funestum est, id sacrum aut sanctum fieri minime potest: tametsi alia feratur causa. Cum enim urbium conditores mœnia signarent, incincti ritu Gabino, id est, toga reiecta circa humeros, taurum ad dextram interius, uaccam aeneo aratro iungebant, stiuamq; tenentes incuruam, ita ut omnes glebæ in interiorē ruerent partem, perfecto sacrificio mœnia signabant: ubi uero portæ futura erant, id loci minime sulcabant, sed aratrum suspendentes, portarum spatia reliquere intacta. Ideo quum mœnia signata solenni sacrificio, sancta sint: portæ, quia signari illas uel sulcari minime decebat, sanctæ minime fuere: in quo id seruatum meminimus, ut fruges in subiectam foueam demittant, & ex uicina terra exaggerent, bouesq; sulcatis mœnibus immolent. Macedones uero ubi primum urbis mœnia futura erant, polentam inter solennia adhibere. Quod quidem aratrum non adificandis modo urbibus, sed illis funditus euertendis inducebatur, quasi segetes ibi mox futuras denotarent. Fuitq; constitutum, ut nemo Cæsarem, nisi qui imperij fines propagasset, non prouinciali, sed Italico agro quæsito, nationesq; signis collatis & iusto prælio perdomuisset, ius proferendi pomerij haberet. In qua re est animaduersum, Syllam ultimum Romanorum, pomeriū protulisse, & post Syllam, Claudium Cæsarem terminos urbis propagasse. Si uero non pomerium, sed templi ambitus & area consecranda forent, eam consecrationem fieri accepimus, ut serena luce, omnem aream & spatium uittis coronisq; euincerent. Mox milites & uestales uirgines cum pueris puellisq; patrimis & matrimis, ex quatuor fontibus aquam spargerent, bouesq; & tauro aream lustrarent. Prætorq; præsidēs deos precatus, & magistratus unā, sacerdotesq; & senatus, cum equitibus & populo, saxum in gens fundamentis inijcerent, passimq; auri & argenti stipes, & metallas primitias nullis fornacibus euictas aggerarent. in quo præcipue cauendum, ne saxum, aurum uel in aliud opus destinatum, apponant. Notatumq; & illud, ut non solum funesti à consecratione & sacris arceantur, sed manci, quicq; insignes debilitate corporis, aut membro nō satis utiles sunt, uelut indigni qui sacra tractarent: propterea M. Sergius ob prauitatem imminutionemq; corporis à sacris, ut mancus amotus fuit, q; sacra tractare nequisset. Quod Persis quoq; in usu fuisse traditum est, quibus morbo affectum, oculo, aut membro deficientem, dominari, uel sacris præesse inhibetur. Quodq; res & loca deorū immortalium diuino cultui mancipata, iussu populi per pontifices mutari & transferri, ac prophana fieri posse, uerbis conceptis, amota religione, sæpe compertum est.

Legum abrogatio. Porta cur sancta non essent.

Nō cuius Cæsari ius proferendi pomeria.

Templi ambitus consecrati.

Manci, mutilati, debiles, & funesti à consecratione reiecti.

Locus Ciceronis ex Catone maiore de lege Voconia quæ esset, & quæ Furia, & Falcidia, explanatur. Caput XV.

CVM Palatini fori iudicia opperiremur, & radio interdū ac mora offenderemur, in bibliothecam pontificum, quæ ibi fuit proxima, sæpe diuertebamur: ubiq; in quoscunq; incideramus libellos, uaria lectione cum amicis contrebamus. Cumq; Ciceronis Catonem maiorem inibi forte nacti essemus, hæc uerba quæ ex persona Catonis Cicero memorat, in eo tunc pensitabamus: Cum ego quinq; & sexaginta annos natus, legem Voconiam magna uoce & bonis lateribus suasissem. Quid Voconia lege quam tunc Cato suasit, cautum fuisset, apud nonnullos qui aderant, quærebatur. Et quum ex nostratibus homo quispiam fori & iudiciorum non ignarus, idem quod Furia & Falcidia, Voconia lege cauere respondisset, ne scilicet testatori ex bonis suis ultra doctantem legare liceret: utq; quarta hæreditatis pars scripto hæredi saltem maneret incolumis, sapiusq; hanc legem abrogatam noua constitutione excitatam esse, & pleraq; induceret: dixi ego indubio errore labi illos, qui idem Voconia, quod Furia aut Falcidia statutū fuisse contenderent: quippe Furia & Falcidia, contra legis xij. tabularum antiquissima decreta à principio latæ fuere. Quum eim duodecim tabulis quomodo uolet, & cui quantumq; uolet, de bonis disponendi, illaq; siue institutionis, siue legati iure relinquendi, data facultas foret: postea lege Falcidia & Furia, ut nisi ad doctantem legare liceret, sta

Ciceronis locus in Catone.

Non idem Voconia lege qd Furia & Falcidia statuit.

tutum fuit. Interiectis inde temporibus, Q. Volumius Saxa Tri. pl. tulit ad populum, ne quis heredem mulierem faceret, coercitaq; eo plebiscito mulierum hereditates sunt. Mox lege Voconia, qua C. Voconius Aricinus Tri. pl. tulit, sancitum fuit, ut non foeminas modo, sed ne quis census heredem etiam unicam relinqueret filiam, quam legem Caeto persuasit; quo quidem plebiscito, ne liceret legare mulieribus ultra quadrantem, sub graui documento uetabatur: nam quum solidae hereditates, & magna patrimonialia mulieribus assidue legarentur, prorsus ut admirabile uideantur, quantum mulierum opes hereditatibus accreuisent; quum obuiam eundem putarent, ne tam immodice largitiones mulieribus fierent, quibus temere abutebantur, cautum fuit lege Voconia, ut non ultra quadrantem, hoc est, quartam hereditatis partem, mulieribus ex quouis peculio obuicere posset. Lege autem Falcidia non quadrantem, sicut in Voconia, sed ne ultra quadrantem in legatis cuius absumere potestas foret, cauebatur, ut saltem quarta pars hereditatis & bonorum, heredi scripto, qui in bona & nomen adscitus erat, maneret incolumis. Quod enim Voconia lex mulieribus tantum interdixit, ne ultra quadrantem legaretur, lex Falcidia ad omnium hereditatem extendit, cauens ne ultra dodrantem, hoc est, nouem uncias testatori in legatis absumere facultas foret. Post aliquot uero aetates, quum multi adulteri praeteritis liberis, integrum assent mœchis testamento relinquerent, Domitianus Caesar salubri constitutione, probrosos foeminis quae mœcharentur, ius capiendi hereditates legataq; ademit, ne uel lecticis uetarentur, inhibuit. Quod autem uerbis legis cauebatur, ne quis census heredem etiam unicam relinqueret filiam, census sa dicebatur, qui multam pecuniam & ultra centum millia nummum in possessione haberet: nam cui multae essent pecuniae, multi census aestimabatur. Verba uero legis duodecim tabularum, quibus libera facultas disponendi testatori datur, haec fuere: Vt legasset suae rei quisq; ita ius esto.

Quid responderim Hieronymo Massaino, cur in eodem forem statu semper, quum ad honores admitterentur alij. Caput XVII.

Hieronymus Massainus.

Demirabatur aliquando Hieronymus Massainus, uir multae eruditionis, & in studiis bonarum artium non minus, atq; in rerum actionibus uersatus abunde; cur, quum plurimos fuitiles & ignauos ad honores & sacerdotia promotos, magnosq; & opulentos quotidie uideat, me tamen ipse in eadem fortuna eodemq; semper tenore aspiceret, cui mercedem laborum studiorum que deberi putaret. Quotiesq; in eos sermones uenit, obiurgabundus & commoto similis, meam segnitiem accusabat, increpitaq; ignauia, tatis tu (inquit) laboribus tam diu nihil sapere didicisti. Cumq; me non nimis laborare, & mea forte & parabili fortuna contentum respondissem, is ut me erigeret, languentemq; spem excitaret, consilium dedit ut facerem, quod quempiam hominem altu & insigni arte longè clarissimum fecisse comperit, qui quum nullis bonis artibus ad pontificatum obrepere posset, dolia uini praecipui pleraq; mercatus, ea pontifici dono dedit, suspicatus fore id quod euenit: quo maxime munere effectus, ut proximo senatu multo ampliora tulerit: namq; & honoribus & pontificio donatus postea fuit. Aliosq; referebat homines despectissimos turpissimosq; qui praedae & rapinis assueti, pecunias siue iure, siue iniuria calamitosis erogatas, aut ui extortas, ad fiscum conferebant: quibus artibus effecere, ut clari praepotentesq; euaderent. Aliosq; ignobiles & obscuros sortis infimae atq; e ceno emerfos, ut aiunt, qui quum per modica re familiarum essent, & gratia polleret, tantum ualuisse, ut ad sacerdotia & pontificatus, quum multi clari & disertum uiri concurreret, omnium suffragatione ceteris praelati sint. Innumerosq; referebat alios moribus perditissimis, qui ceteris magnitudine ex infima fortuna, ad honores obrepere. Memoria teneo, quum pueris nobis quidam magna doctrina, & in primis honestus uir, non minus graece q̄ latine doctus, nihil praesidij, nihil sibi opis ad degendam uitam parare potuisset, uitamq; admodum tenuem & anxiam duceret, cum inuidos mores cerneret, ac probitati praclusam uiam, & quid sibi faciendum esset animo uolueret, ut aliquod in posteram uitae subsidium parare posset, eò uesania processit, ut coactus inopia, obscenitatis & libero homine indignis artibus uacaret: (quibus uero artibus, non libet dicere: ita foedae & pudendae sunt) consecuta que fuit sibi res ex sententia, nanque haud

multo post, & sacerdotio & opibus auctus, affluens & beatus tranquillissime uita egit. Ad eam despecta fortuna, ubi nullus honos uirtuti est, extrema experiri aliquando cogit. Quibus ego exemplis admonitus, uehementer animo consternatus sum, ne quando ut eiusmodi honores appetere, subirem scelesti consilij & conscientiae notam, longe igitur multumq; praestat, satiusq; fuit, ut ingenio meo, uacuumq; his molestijs, modico ciuiliq; cultu contentum esse, neq; in ambitione non necessariam incurrere, q̄ bona animi, si qua sibi homo studio & labore parauit, ea turpi quaestu pessimo exemplo scedere.

Quibus ex causis ouare ducibus licebat, & in quibus ouatio differt à triumpho.

Caput XVII.

Romani duces, qui in hostes uictoria tulere arma, si minus ea quae gesserant, triumpho digna foret, ut tantum ferrent honoris, persepe quum domum reuertissent, minoribus triumphis & ouatione honestati sunt, quam Graeci ἐὺν νῦν cupant. Causae uero ouandi, nec triumphandi, haec ferme traduntur: Si non de bellati hostes penitus, sed solum pericula depulsa sunt: fusiq; & fugati, perculsi & consternati, aut à populationibus coerciti, non autem multis & magnis cladibus affecti forent. Si ignominia tantum accepta cladis eleuata, uel paululum laboris admissum, aut non in sua & sibi constituta, sed in aliena prouincia res gessissent. Qui enim alieno auspicio res gesserunt, de prouincia triumphos agere non poterant. Si nondum pacata prouincia, reliqua bellorum superessent. Si bella non rite indicta, uel cum hoste non legitimo, sed populo Romano indigno, ut cum seruis, piratis & fugitiuis bellum fuisset. Vel si deditioe facta, mediocri certamine, & incruento praelio pugnatum esset. Aut si ex prouincia exercitus non deportatus, nec successor traditus foret. His omnibus ouare, nec triumphare legitimo triumpho permissum est. Primus enim Posthumius Tubertus traditur, qui bello Sabino uictor, q̄ haud multo negotio hostem fuderat, urbem ouans inijt: inde institutum, ut ob praemissas causas ouatio detur, non triumphus. Pompeius uero & apertus senatu, & omnibus ordinibus obuiam effusus, paratu magno urbem inibat. Et opipida bello capta, signaq; militaria, spoliataq; & captiua arma, muneraq; quibus donatus fuerat, praese gerebat. Tum duces bello capti, & obsides dati, bellorum machinae & currus, uataq; aurea & argentea, ac quicquid pecuniarum ex manubijs & praeda exactum foret, etiam coronae oppidorum, quibus à socijs honestatus fuerat. Tum si qui milites donis militaribus, torquibusq; & armillis donati essent, pulcherrimo comitatu praecedebant. Ipse uero dux, cui ouandi honos datur, myrtea insignis corona, sceptrum manu tenens, non triumphali picta, uel aurata ueste, nec curru quadrijugo, ut triumphantes, sed purpure decorus, insidens equo. Neque senatu sub praetextis iuxta currum, triumphantis more, sed eo subsequente, sola plebe & equestri ordine, aut equitibus praeeuntibus incedebat. Sed notandum, eos quibus ouandi dabatur ius, priscis seculis sine exercitu aut legionibus urbem pedibus inuuisse: lapsis postea temporibus, ut equo ueherentur, more praualuisse: ex quo duobus imperatoribus rebus bene gestis, alteri triumphum, alteri ut ouas urbem iniret, datum esse. Cum Lucretio Tricipitino Veturius consul de Volscis & Aesquilis triumphauit: sed alteri, ut curru quadrijugo triumphantem legiones sequerentur: Veturio uero, ut sine legionibus, ouans equo ueheretur, à senatu datum fuit. Bello etiam Punico secundo, Marcus Liuius & Claudius Nero de Hasdrubale & Poenis triumpharunt: sed Liuius curru triumphans cum legionibus, Nero autem sine exercitu equo urbem inisse proditur. Interdum uero ouantes lauro, non myrto coronatos inuenimus: siquidem Marcus Crassus de fugitiuis & Spartaco, quos collatis signis uicerat, ex consulo senatus, lauro coronatus ouasse traditur. Et Tiberius Caesar quum de Vindeliciis moesta ciuitate propter repentinum incommodum, triumphare nollet, non equo, sed curru cum triumphalibus ornamentis lauro ornatus, ouans ingressus est. Turmas quoq; equitum non lauro, sed olea ornatas, cum militaribus iocis & uersibus inconditis ouati praecedere, non subseq, ut in triumphis solet: neq; ouantes candidos tauros aut boues maclare, ut erat triumphati mos, sed coronatas oues ante se agere, illasq; exacta popa, immolare coepit, quare ouatione dixere. Neq; clagentibus tubis, ut ille Martius triumphus solet, sed modo

Ouandi causae

Posthumius Tubertus prius ouas urbem ingressus. Pompeius uero & apertus ouans.

Myrtea corona ouantis.

Ouantes initio sine exercitu & legionibus pedibus urbem ingrediebantur.

Laurea corona ouantium

Equitum ornatus in ouatione. Ouantium sacra. Ouatio unde dicta.

Tibiæ in ouz-
tione.
Obuiam pro-
ceditium qui
equo ueheren-
tur & contra.

dulantibus tibijs deduci. Illud quoq; notatum perhibent, tam in maioribus quàm minoribus triumphis, nisi quibus præcipui honoris aut priuilegij prærogatiua indultum fuisset, ut equo uectarentur, omnes qui ouanti aut triumphanti prodirent obuiam, qui q; erant comites, pedibus & non equo incessisse: quod longo post tempore obseruatum mansisse in triumphali pompa, multa documenta sunt.

Qui erant tribuni militum in Romanis castris, quæue potestas & officium foret, aut iurisdictio.
Caput XVIII.

Tribuni mili-
tum nouem,
Singularum
legionũ seni
tribuni.
Tribuni per
quos eligerẽ-
tur.
Tribu. Ruffu-
li & Rutuli.
Tribuni suffe-
cti.
Tribuni co-
mitiati.
Tribuni à Cæ-
saribus creati

TRibunos militum qui castris & legionibus præerant, imperium in milites habere, exercituique & summæ rerum præesse, ferè peruulgatum est. Qui tametia primis originibus terni ex singulis tribubus, Ramnensi, Titieni, & Luceri crearentur; tamen militari lege, ut singulis quatuor legionibus seni ac de ni tribuni præessent, sancitum erat. Qui licet à consulibus & summis ducibus antea eligerentur, post aliquot ætates ut militari suffragio & prærogatiua crearentur, militibus munus datum fuit. Lapsis mox temporibus, ut populi suffragio & tribuni rogatione fierent, lege cautum fuit: ex quibus qui à consulibus creabantur, Ruffuli, mox Rutuli nuncupati, eo q; Rutilius Ruffus consul de illorum imperio primus tulisset. Aliorum uero tribunorum militarium duo fuere genera: aut enim suffecti erant, aut comitati: Suffecti, militari suffragio in castris; Comitati uero, populi iussu comitijs creabantur. Demum sequuti Cæsares, tribunos ipsi delegere, homines insigni testimonio, in quibus esset specimen magnæ & expertæ uirtutis. Quare Hadrianus Cæsar uiros ætatis exactæ & summæ prudentiæ, doctos ætate & usu, ad tribunatum euexit: uetuitq; edicto, ne imberbis adolescens uel, tribunus fieret. Fuitq; prisca moris, ut quum princeps ad tribunatum quempiam eueheret, gladium illi in manu traderet; quo signabatur, in militibus iure militari habere imperium. Cuius edicti uerba sic habent: Milites quibus iussi erunt, parento, eorumq; tribuni sunt, & infra. Huic Lacones & præsidij præfecto harmosten dixere nomen, qui magistratus semestris erat. Illorumq; præcipuum munus, castrorum & exercitus curam agere, ne sine munimeto, sine custodijs sint, per uigiles excubias iubere, ne quid occulto speculatu hostes moliri possint. In primisq; milites ad solenne iusiurandum adigere; neq; em militi arma capere fas erat, nisi prius apud tribunum legitimum præstitisset iusiurandum: qui etiam in castris iura dabat. quoq; in promptu essent & nihil moraretur imperium, illorum statio in castrorum principijs erat, ubi tribunum habere & iura dare assuerant, quibus non uirgas, ut cõsuli aut prætori, sed ad terrorem audaciæ, uites lictores præferebant, cõtumacesq; milites Romani uel Latini nominis, iussa minus exequentes, non uirgis, sed uitibus per centuriones; externos uero fustibus plecebant. Alexander tamen Seuerus tribunis non lictores aut apparitores, sed milites anteire iussit, quatuor tribuno, sex duci, decem uero legato. Eratq; militari lege cautum, ut si miles dum cæditur ob crimen, uitem frangeret, aut centurionis uel tribuni manum teneret, de gradu deiectus, militia amoueretur; si autem uiolentas manus inferret, capite lueret. Cumq; reliqui milites passim ferreos haberet annulos, tribunis tamen, centurionibus & legatis, aut his quibus ordo & imperiũ erat, aurei dabantur; à quibus siue in hostes ducere, siue castrametari, siue in prima acie & fronte locari, aut in subsidijs poni, uel in stationes & uigilias ire conueniret, tesseram milites petebat. Ipsi uero ab imperatore, quod dari oportebat, signum assumebant, copiasq; equitum & peditum, quoties dimicandum erat, ornari & instrui, atq; in aciem educi iubebant. Milites quoq; in conflictu præliorum, singulos & uniuersos hortari & monere, atq; in cessantes animaduertere, tribuni proprium munus erat. Missionem quoq; militibus perfunctis militia, si causam probarent, ex autoritate & iussu cõsulum dabant. Quod Fuluius cohortem legionis, in qua tribunus erat, sine iussu cõsulum missam fecerat, Quintus Fuluius Flaccus censor illum ærarium fecit, & senatu amouit. Si qui tamen post missionem studio pugnæ militare cuperent, nisi secundo sacramento adscripti essent, arma sumere & mere, aut in hostes cedere nequibant. Marcellus notauit tribunorum militum officium esse, milites in castris habere dicto audiẽtes, & intentos imperio, ad exercitatioes deducere, in stationes mittere, clauas portarum suscipere, ne occulta colloquia serat, ne ue quis au-

Tribuni mili-
tum officium
ex Marcello.

tor noui consilij cum hostibus moliri quid possit, stationes, uigilias, munitionesq; ne infrequẽtes sint, nonnunquam interdum, sæpius noctu circuire, milites singulis momentis instructos paratosq; habere, siue pabulatum, siue frumentatum uadant, præferim si in procinctu hostes sint, exploratoq; in hostes ducere. Cumq; frumentum militibus admetitur, ne quid minus æquo impartiant, interesse, ne ue perniciosa fame, aut inopia afficiantur, utq; præparati comæatus abunde sufficiant alimentis, ne arma, uiri, equi aut pecunia defint, cum imperatore multo ante præuidere: nam Romani duces rationem commerciorum præcipuam habuere semper: castris locum capere, ualetudinarios inspiciere, sauciorum curam agere, nomina militum memoriæ tenere. Quippe imperatorẽ aut tribunum ignorare milites, pudenda inscitia est. Neq; aliud Othonem ad imperium euexit, quàm quod quencq; militum, in agmine, in stationibus, in itinere nomine compellabat suo, ex hoc gratiam & studia hominum assequutus. Querelas quoq; militum audire, illorumq; delicta militari lege plecere, infidum damnosumq; militem militiae gradu deiecere, tribunorum potestatis est. Fertur tamen Aurelianus Cæsar tam seueræ disciplinæ fuisse, ut tribuno per epistolam mandaret, ut militum manus contineret, ne quis pullum aut ouem raperet, aut uua ex uineis, aut ex segete spicas: ut arma terfa, calceamenta fortia, uestis noua, equus defricatus, & mulus centurionatus foret. Fuitq; antiq; moris, ut miles in castris ad centurionem, centurio ad tribunum, mane salutatũ uadaret, & ad edictum præsto sit. Ac licet tribunis militum centuriones subsint & decuriones, ipsi tamen legati imperio parent. eratq; militari lege cautũ, ne quis ubi tribunus militum fuisset, postea ordinum ductor esset; namq; centurio, decurio & ordinis ductor tribuno inferiores sunt. Alexander uero Macedo tanti tribunos & decuriones fecit, ut neminem nisi sexagenarium ordines ducere siuerit. Hoc quoq; notatum est, cum qui præconium faceret, inter decuriones admitti non licere, & multo magis inter tribunos. Si tamen antea præconium fecisset, & postea artem desuisset, ad decurionatum admitti poterat, ad tribunatum non utiq;. Insuper obseruatum, ut si quando in aliquos iusta mouenda forent arma, senatum per tribunum militum de bello indicendo ad populum sæpe tulisse. Quodq; ueteri instituto ad tribunatum admitti nemo poterat, nisi prius alam duxisset; neq; alam ducere, nisi cohorti præfuisset: siquidem cohors erat ala inferior. Tribunatus uero legionum, post alam conferri dariq; consueuit.

Aureliani di-
sciplina in mi-
litarem rapa-
citatẽ,

Qui ad tribu-
natum aduif-
si,

Qui Iudi scenici, qui Megalenses, qui Taurij, Compitalitij, Iuuenales, & Honorarij fuerint.
Caput XIX.

Inter spectatissimos ludos, qui plurimi Romæ fuerunt, Romani Iudi à regibus instituti primum, qui & magni, & circenses dicti, præcipui semper habiti sunt, Ioui, Iunoni, & Mineruæ celebres: nam singulis dñs singuli erant dicati Iudi: quippe uenationes & munera Saturno, scenici Libero, circenses Neptuno; alijsq; alijs numinibus dabantur, quos ad placanda numina unã cum sacrificijs, cumq; cãtu & tibijs celebrabant, prætoris edicto id decernente in hæc uerba: Ludis publicis, quod sine curriculo & sine corporis certatione fiat, popularem læticiam cantu, fidibus & tibijs moderanto, ea que cum diuino honore iungunt, & infra. Quos etiam, urgente bellorum tumultu, prætermittere duxerunt nefas. Quum enim secundo Punico bello externis hostibus Italia affictaretur, & cuncta bello arderent, eosdem magnifice apparatusq; factos, & in plures dies instauratos, olei que congios in uicos datos fuisse comperimus. Postea confectis bellis & rebus contra Samnites gestis, magnifice Romanos faciendos curasse, illos que coronarum populum spectasse, uictoribus que palmas è Græcia translato more, atque epulum ludorum causa ædiles dedisse, Titus Liuius autor est. Fuere quoque Iudi magni, quos post pugnam ad Trasimenum uotos inuenimus, aris trecentis triginta tribus millib; bobus albis quadringentis, multisq; hostijs & alijs diuithijs clari, quos a Marco Acilio consule in apparatu belli cõtra Antiochũ iterũ uotos, & magno sumptu exolutos, ac dies decem continuos celebratos tradunt; in quorum celebritate, præcipua per singula puluinararia mittebantur munera. Anno inde ab urbe ferè quadringentesimo, quũ uis morbi ingens urbem peruasisset, & graui cælo uulgarentur morbi, tantaq; tabes & uis mali ingrueret, ut nullum pestis suffugiũ foret, quum ope diuina lucem minime

Sui cuiq; deo-
rum Iudi,

Prætoris edi-
ctum de ludis

Iudi magni,

Scenici Iudi
quãdo primũ
facti,

leuari crederent, uictis superstitione animis, scenici primum ludi apparatu magnifico facti sunt, quos ludiones ex Hetruria, motibus non indecoris, uersibus ridiculis cum cantu & tibicine adhibitis histrionibus, saltantes celebrarunt. Eosq; ab aedilibus curulibus secundo Punico bello, per quadriuum instauratos, ac noctu luminibus accensis celebrari, missiliaq; uarij generis spargi, autores memorat; in quib; inter ludicra scenae, comediae representari solebant, multis fabularum argumentis & apparatu uario, quarum sex fuere genera: namq; ex his alia stataria, alia motoria, alia togata, nonnulla palliata, pleraq; praetextata, aut Atellanae. Erat q; constitutum, ut comedi cum soccis proscenia inirent, actores tragœdiarum cum cothurnis: planipedes excalceati: scenici certatores nudi, circa pudenda tantum uelati. Vtq; ad ostentationem scenae, in argumentum fabulae pro personis quas gerebant, uarios amictus induerent: quippe Agamemnon sceptrum ferebat, pellem bubulcus, Achilles arma, Telephus penulam & peram, ita ut pro fabulae argumento congruens apparatus fieret per artifices scenicos, qui imitarentur effectus. Vtq; in scena quinq; tantum seruantur actus: nam scenico ludioni quinquies prodeunt, ultra prodire non licuit: quod in tragœdia quoq; seruatum est, ut non plures quinque personarum actus fierent. Vtq; finito argumento, & scena personis uacua, chorus & tibicen introducatur. In ueteri uero comœdia seruatur, ut primarum partium communes actiones sint, aut gesta militiae domiq; postremarum uero, conuiuia, cantus, positiones, & lusus. Postea, seu ob morum prauitatem, seu quia mali exempli ludi erant, penicemq; ciuib; afferebant, ita scenicos insectari sunt, ut Scipio Nasica in censura scenicos ludiones tribu mouisse, & a rarios fecisse dicatur, licet institutum foret, ut actores Atellanarum tribu non moueretur, sed stipendia facerent & mererent, fuitq; uetus mos diu seruatus, ut primitiae spectaculorum a ludicris scenicorum choreis inciperent. Cum que Idæam deorum matrem ex Pessinunte Romani aduocassent, praeter munera & apparatus magnificentiam, ludos in honorem deae instituerunt, qui praecipui inde habitus sunt, quos Marcus Iunius Brutus cum templo in Palatio dedicauit, qui etiam scenici dicti; illosq; megalenses appellarunt, illorumq; curam aediles gerere, ac ueris initio praeterea diuitiarum pompa celebrare: permittitq; ludendi licentia, personatos iuuenes, magistratum priuatorumq; munia & personas, & facta dictaq; imitari, & ante deae simulacrum ludere, matronasq; spectatae pudicitiae in his psallere, memoriae datum est. Quibus diebus Romanae consuetudinis erat, conuiuia & sodalitates inuicem agere, & comestari, uictu tamen frugali & modesto, nec die tantum, sed noctu epulari: namq; hi ludi praecipue casti, magno fauore spectantium conspicui erant, ad quos seruos adire non licebat: Illosq; praetores & magistratus purpurati, in toga & praetexta, atq; in ornatu maximo celebrarunt: quare purpura Megalensis, in uulgi prouerbiu uenit. Quibus diebus stipem cogere, Idæae matris familiae proprium fuit, quod edicto cauebatur his uerbis: Praeter Idæae matris familias, eosq; iustis diebus, ne quis stipem cogito. & infra. In quibus fuit constitutum, ut patris Megalensibus motitaret, plebs uero Cerealius. Praeter hos fuere Tauri dijs inferis consecrati, quorum origo fertur antiquissima: quum enim regnante Superbo, uis morbi & insanabilis perniciēs per omnes urbis regiones & compita peruagata esset, assiduisq; funeribus exhausta ciuitas foret, atq; ob esum canium taurorum pestifer annus grauidas mulieres ita affecisset, ut sisti pestilentia nequiret, in deorum inferorum placamenta hos ludos concelebrarunt, qui Tauri dicti, quod obtrahere carnem morbum, inuenti primum concelebratiq; sunt, in quibus metas circumcurrere, uelut in Circensibus seruatum est. Compitalitios uero Laribus, quos bis in anno uernis aestiuisq; floribus ornabant, dicatos pleriq; autumant, quorum origo ab ultima antiquitate fuisse proditur. Cum enim Prisco Tarquinio regnate, in foco genitale repente apparuisset, quo in sinu admoto, mater Seruii Tullii Ocretes, stupens miraculo, haud multo post Seruium Tullium enixa peperit, qui mox regno successit, & quod puero caput arserit, Laris filius esse creditus est. inde Compitalitij ludi primum instituti inuentiq; fuere, quos per uicorum magistratos fieri, & in compitis celebrari, ac per multum temporis desitos, quum solennia ludorum intermittere nefas esset, post L. Lusellum & C. Marium consules a L. Pisone reuocatos, & magno apparatu instauratos memorant, qui

Comœdiarum sex genera.

Decori obseruatio in uestibus.

Comœdiarum antiquae obseruationes.

Ludi Megalenses.

Purpura Megalensis.

Ludi Tauri.

Ludi Compitalitij.

postea non per uicorum magistratos, sed praefectos uicorum celebrari coepti, & demum sublatis collegijs, haud multo post discussi fuere. Tametsi ab Atheniensibus primum institutos Compitalitios nonnulli credant, in quibus praemium uictori hircus donabatur: post quos, iuuenales, funebres & seculares, uario & solerti ingenio inde recepti paratiq; sunt: in iuuenalibus enim, licet iuuenum causa instituti forent, in hisq; adolescentes per lusus & lasciuam admitterentur, plerumq; tamen anus & grandaetas natu matres, senesq; ingrauescenti aetate, ludis admissos comperimus. Lusus erat quem ludebant, turmae puerorum primo aetatis flore, & iuuenes generosi spiritus, ut equis instratis, hinc inde dispositis turmis, tamquam acie instructa, composito agmine, in iusta modum pugnae cursitarent, speciemq; praelii, modo in occursum eundo, nunc a tergo & in gyrum occursum praerberet, & campestem incursionem facerent, specimenque magnae indolis, & commendationem ineuntis adolescentiae praeferebant, ita ut qualis quisque futurus esset, cuiusq; spei, facile eniteret. In his quoque pyrrhicham saltari accepimus, quae integris urbis moribus, magno fauentium studio fiebat: quae primum inuenta fertur in Creta, nonnulli a Laconibus ad res bellicas facile obeundas, ut armati leui flexu & saltu, nunc se contrahendo, nunc in altum exiliendo, nunc declinando, tela & plagas uertant, disciplinamq; ediscerent: quae enoplia saltatio dicta est, quam Tranquillus Trostiam nuncupauit: idq; a Romulo institutum ferunt, ut cum armis saltarent milites saltatione, quam bellicepam dixit. Sicut in Panathenais armatos pueros saltare uoluerunt, in quibus pueri puellaeque forma conspicui, manibus amplexi, nunc in orbem, nunc in obliquum per diuersos flexus pyrrhicham in theatro saltabant. Postea uero Gaditani modi & mollissimae saltationes, quum essent minus notae, inuenta fuere, in plures diuisae species: in chironomiam, quae manuum gestu: halma, quae pedum: lactisina, quae calcibus ad humeros tactis saltabantur, quorum inuentores lones fuisse dicunt, unde gestus quoque pantomimi fluxere: in quo id fuit constitutum, ut in chironomia alij gestus subiti, alij miserabiles, alij longi nomina ferrent. Funebres uero ludos etiam inter ludicra scenae exhiberi accepimus, & post ludos epulum datum, quibus qui praerant, designatores dicti, in quibus gladiatorum paria, qui uenalem habent sanguinem, modo plura, nunc pauciora, nonnunquam familiae lanistatum ad gladiaturam comparatae, digladiari, uulnera que & caedes accipere solebant: quos in defunctorum illustrium memoriam ea de causa institutos ferunt, quod quum hostes bello uicti, seruiq; ad sepulchra summorum ducum olim saepe iugularentur, & sanguinem effunderent, idque posteris saeuum & inhumanum uideretur scelus, cautum fuit, ut saeva illa desita consuetudine, serui libertiq; & damnati capite, ac gladiatores bustuarum, qui uenalem habent sanguinem, usu armorum & astu eruditi, conducti precio per lanistas, digladiarentur: in quibus in emulationem certamenq; uirtutis, licet dimicatione perniciose, uulnera acciperent darentq;, & ferro decernerent, in qua si quis forte succumberet, mercedem lanista perdit gladiatoris accipiebat. Athenienses uero fures & sicarios pecunia comparatos, armis instruebant, quos, ut in scena dimicarent, inuicem mittebant: apud quos usus obtinuit, ut imperatore uita functo, duodecim captiui ad sepulchrum iugulati, tumulenter una. Quae munera licet summam immanitatis forent, duces in bellum profecturi, Romae plerumq; populo exhibuerunt: scilicet ut uulnera cernere assuescerent, caedesq; & praelia non formidarent. quibus cetera lex data, ut multo grauioribus armis pugnare discant, utq; diutius in pugnae simulacris armati, assuescant, ut in patientia laborum educati, in conflictu pugnae minus laborarent, neq; ut tyrones corporibus animisq; deficerent. Vtq; lanistae cum hastis & rudibus primo introducuntur, mox gladijs decernant, ad praeliumq; incedebant tunicati. Vtq; ante congressum multa fiant, quae non ad uulnus, sed ad speciem gestulationis, & motus agilitatem uideantur: procedente mox pugna, ut nudi digladiant, neq; in uulnere ingemiscant, ne ue iniussi decumbant, ne ue postquam decubuissent, ferrum accipere iussi, segnes & cunctabundi accipiant, aut retractent. Ad quod certamen insignes nobilitate & opibus, neq; obscuro generis homines plerumq; perire: nam & Nero Caesar CCCC. senatores, & DC. equites ad ferrum exhibuit. Et Domitiani temporibus, nobiles ad specimen uirtutis ostendendum, in arenam perditae non dubitarunt, quod non

Ludi iuuenales.

Pyrrhicham.

Enoplia saltatio.

Saltatio in panathenais.

Saltationes molles.

Ludifunebres Designatores.

Athenienses.

Quis primus
gladiatorum
munus dederit.

Matronis ludis interesse
vetitum.
Cretenses,
Spartani.

Quibus gladiatorum
munus dare permissum.
Ludis secularibus.

Secularium ludorum origo.

Ludi theatrales & honorarii.

Munera huiusmodi scenica ad honores uiam parabant.

uitorum modo pugnas, sed foeminarum noctu commisit: donec cautum fuit, ne equites Romani ludo & arena polluerentur. Primus enim qui gladiatorum edidit munus, Iunius Brutus, in honorem defuncti patris, fuisse traditur. Alij Appium Claudium & Fulvium consules in foro boario gladiatores commisisse primos asseuerant. In quo praeter apparatus magnificentiam, immanissimas feras, hominesque, qui cum his concurrerent, ad pugnam exhibuit. Ad quos matronas admitti erat lege uetitum, ne immanitati aut feritati assuescerent: sicut ab athletarum spectaculis, muliebrem sexum Augustus auocauit & dimouit. Non sic Cretensibus, qui praecipuas & magno natu mulieres ad gladiatorum munus admittebant: & Sparta nulla est tam nobilis mulier, quae precio conducta, non ad scenam prodeat. Cumque antea gladiatorum ludi imperatorum munus forent, Claudius princeps, ut pecunia quaestorum fierent, cauit edicto: quos propter caedes & immanitatem, quodque mali exempli essent, postea edi prohibuit. Et quia nonnulli inopes & modicis facultatibus, sordida mercede conductos gladiatores ad ferrum exhibebant, Tiberio imperante, senatusconsulto cautum fuit, ne quis gladiatorum munus daret, cui minus quadringentis millibus census esset. Post aliquot uero aetates Theodoricus Gothorum rex, ita gladiatores odio persecutus fuit, ut optantibus Romanis, non modo illos denegarit, sed nunquam postea edi permiserit. Fuitque in usu, ut in funebribus essent spectatores penulati, quum in caeteris togati conuenirent. Seculares uero ludos, quos singulis centumdecem annis, uel quod semel tantum hominis aetate fierent, dictos accepimus. Nam seculum ueteres hac finitione terminarunt. Alij nisi decurso trium aetatum spatio, seculares fieri negauerunt, qui supra Tiberim, saepius in Capitolio, magna frequentia & fauore sunt edi soliti: ad quos licet praeco inuitaret ad ludos, quos nec uidisset ququam, nec uisurus esset, illos tamen citra hunc annorum numerum per saepe celebratos comperimus: nam & diuus Augustus seculares fecit, & haud multo post Claudius celebrauit, quo interuallo sexaginta tres haud amplius interfuere anni. Mox Domitianus illos instaurauit, habita temporis ratione, ex quo ab Augusto editi fuerant, quos Roma per omnia theatra fieri seruatum est, in quibus trinocitio reuera caligine bobus atris ad Tarentum sacrum Plutoni & Proserpinae, lectisternium, peruigilia & supplicationes instar Cereris initiorum fieri solebant, carmine & hymnis in Capitolio a pueris puellisque patri mis & matrimis, in Apollinis & Dianae laudem modulato, cum quibus saepe Circenses dabantur una. Quorum institutio fertur antiquissima. Cum enim Valerius Publicola, qui reges eiecit, tres filios morbo laborantes ex uoto recepisset incolumes, uoti reus, hos instituit primus, & celebrauit: quos antea praeteritos uel intermissos diuus Augustus magnifico apparatu celebrauit, quanuis non uera ratione dimensa. In quibus iuuenes sine aliquo maiore natu propinquorum, nocturno spectaculo interesse uetuit. Postremo Domitianus septimos exhibuit, ad sua tempora ab ortu urbis obseruatos. Et demum post curricula temporum, Philippus imperator, millesimo urbis anno ex omni seculorum memoria, apparatissimos seculares fecit: in quibus praeter elephantos triginta, leones, tigres, alces atque hyaenas & bebos, etiam gladiatorum parua mille, hippopotamum, & rhinocerotem, ferasque immanissimas uenationi dedit. Praeter quos, fuere ludi theatrales & honorarii, qui aequae ac funebres statim non sunt: sed ut quisque ad honores, ut aedilitatem, praeturas uel consulatum euectus erat, ad conciliandum populi fauorem maxima hos laetitia coluit & celebrauit: in quibus elephatorum & leonum pugnas aliarumque beluarum uenationes frequenter exhibitas inuenimus. Primus enim Scauola in curuli aedilitate leonum pugnas dedisse fertur, mox Pompeius iubatos trecentos quindecim, Caesar quadringentos: donec senatusconsulto cautum fuit, ne Africas in urbem inuherent. Contra Cneus Aufidius tribunus plebis: nam Circensium causa importari iussit. Postea Augustus tigrim, & Domitius Aenobarbus centum ursos Numidicos in aedilitate, & totidem uenatores Aethiopes dedit. Haec enim expectatio munerum, quantum studij & fauoris ad conciliandum popularium animos attulerit, quum magnifico sumptu exhibita fuissent, enarratu difficile est: siquidem qui illa ample & largiter dedissent, aut qui munificentia reliquos anteissent, facilimos aditus ad honores, consulatus & praeturas, reliquosque magistratus, proximis comitibus habuere: quorum cura

& procuratio praecipua aedilium erat. Et qui illos ob seueritatem praetermisisset, populare odium & offensam haud dubie incurrit, & uelut sordidus & parum ciuilis, est pro despectissimo habitus. Mamercus enim homini ditissimo, quod aedilitatem, ne sumptus in exhibendis ludis faceret, assequi non curasset, in consulatu repulsam tulit. In his enim res commentitias, fabellas & scenas representare, tum monstra & uisu incognita, uenationesque & pugnas populo dare assuerant: ad quas mulieres descendisse, & cum immanissimis feris saepe depugnasse comperimus, tanto omnium studio, ut triginta & amplius dies, sepositis negocijs, Romani ludis impenderent: quos postea Augustus coarctauit, ne ludorum celebritas nimium diu actus forenses & negocia moraretur. Theatrales quoque ludos in Liberi patris honorem inuentos fuisse, omnes ferè consentiunt, quos ab Atheniensibus originem duxisse ferunt, qui primi Nouembri mense Bacchanalia & ludos gymnicos ac Liberales celebrarunt, tanta licentia, ut nympharum & heroum habitibus bacchantes prodirent in forum, & ad sonum tibiae cum lasciuia gesticulatione compositis modis psallerent, uinumque cum bellarijs, libaque ex melle, magna bibendi licentia circunferrent, quos plerumque populus coronatus spectauit. Quae sacra praeterquam quod per anum deliram & temulentam indicerentur, eo insolentiae processere, ut mulieres uiri que ornati hedera, crine fluxo, lymphatis animis debacchatae, cum thyrsis uelut insanientes & furore afflatae obuios ferirent: ministri quoque phanatici non minore uesania ferulas gestarent, tanta temulentia & uerborum licentia, ut Marcus Varro, nisi ab amentibus fieri potuisset negaret: quare ministrae Maenades dictae, inter quos Sileni, Satyri, Bacchae, Lenae & Chiae, Mimallones, Naiades, Nymphae & Tityri, sacris operabantur. In his quoque comestationes, thyrsi, tibiae & cantus frequentes erant. Et quoniam ad animae purgationem pertinere dicerent, etiam uannum quo triticum purgatur, & ouum sphaerali figura adhibebant. Quae sacra procedente tempore, quum ex diuturnis nocturna fierent unde Nyctileia appellata sunt, promiscuis ingenuorum & foeminarum stupris, cum strepitu & ululatu in omne facinus & libidinem, perpetuo senatusconsulto, non in urbe modo, sed per omnem Italiam coeercita fuere: maximisque poenis inhibuitum, ne Bacchanalia Roma, ne ue in Italia fierent, quum in contubernio sordidissimorum patrarentur, essentque maximorum scelerum causa & feminarijs. Apud Thracas Orgia Bacchi ab Orpheo instituta, nisi a menstruo sic fiebant. Euianes Bacchi festa celebrant, in quibus ludiones primo, mox spectatores multo uino epoto, ad arma coeurrunt. A Babylonijs quoque festus dies Baccho plurimo mero exhausto colebatur, in quo noctem perennem lasciuia gesticulationibus & largiori potu indulgebatur. Apud Heleos bacchae Dionysio psallentes modulata uoce, precantur ut bouino pede ad se accedat. Lauini integer mensis Libero dicabatur, quibus diebus obscenis uerbis & spurcissimis uti permissum: quod Helioabalus instituisse fertur, ut in uindemiae festo multa impudica & obscena iactarent in dominos: id quod nostrates seruare etiamnum solenne habent: donec per forum uirile membrum plaustro transfuerent, cui matrona spectatae pudicitiae uelut sancto numini coronam imponebat. Quod etiam Varro fieri consueisse, in reliqua Italia scribit, tanta turpitudine, ut per dies festos Liberi membrum per agros poststellis, mox in urbe cum cantu & ululatu ferrent. Ab Aegyptijs tanto abusu Bacchanalia fiebant, ut temeto ingurgitati, statuas cubitales per pagos circunferant, protenta mentula, magnitudine uisenda, praeeunte tibia & choro, cum Mercurij statua, pheretro porrecto: quas foeminae & magno natu matres uelut pompam triumphalem, praese agebant, tam foedo spectaculo, ut nihil improbius aut nequius foret. Eadem quoque licentia Athenis uulgo usurpatur Nouembri mense, quo Bacchanalia celebrabant, ut phanatica multitudo baccharum habitu per urbem processeret. Fuit praeterea quinquennale ludicum, in quo tam uersu quam prosa oratione graecae latineque, tum musica per citharcedos & citharistas, tum gymnics ludis certabatur: quos Nero Caesar primus ad morem Graeci certaminis a Graecia Romam deduxisse, loquique Capitolino dicasse, atque singulis quinquennijs magno certamine animorum celebrasse fertur, iam intermissos ducentis annis a Lucij Mummij triumpho, qui primus hoc spectaculi genus in urbe praestitit. In quibus quatum quisque facundiae experimento, aut candore ingenij eniteret, facile apparebat. Cuiusmodi Caligula, horum instar, miscellos Lugdu

Theatralium origo.

Bacchanalium licentia.

Bacchanalia per anum indicebantur.

Vannus.

Nyctileia Bacchanalia inhibita.

Orgia in Thracia. Euianes. Babylonij.

Helei. Lauini.

Aegyptij.

ueretto

Ludicum quinquennale.

Triplex ludicra quinquennale.

Tragediorum certamen.

Hircus tragediarum premium.

Poetarum certamen in Elide

Quinquennale certamen apud Neapolim.

Ludi plebei.

Ludi Cereales seu Circenses.

Sacra graeca.

Cereri mysteria.

ni fecit, graecae latinaeque facundiae experimento. In quo certamine lege sancitum erat, ut uicti uictoribus hoc praemii darent, ut ipsorum laudes tanquam obnoxii scriberent & carmine celebraret. Postea a Domitiano triplex institutum ferunt Capitolino Ioui, Musicum, Equestre & Gymnicum, aliquanto plurimum coronatorum, in quibus Papinius Statius uictus fertur, uictor autem & ter coronatus in certamine Albano, quod Domitianus pariter instituit. In quo poetae certatim Mineruae psallebant hymnos. In eo uero Publius Mimographus palmam tulisse dicitur. Athenis quoque ad Thesei sepulchrum celebres hi ludii mansere, in quibus tragediarum certamen magno conuentu totius Graeciae fuisse tradunt. Eo enim uiri eloquentissimi ex omni Graecia exciti, confluxere, inter quos Aeschylus primus tragediam dedit, in ea uictor Sophocles, uictus Aeschylus, haud multo post, mœreore uictus occubuit, quibus etiam ludis decem iudices ex singulis curiis praesuerunt. Fuitque in more, ut hircus praemium tragediarum foret. Utque lyrici iuuenecam immolarent, tragediarum hircum, poetae taurum. Proditur tamen comicus Menander, quum centum et octo scripsisset fabulas, in certamine comœdiorum, licet esset superior, tamen ambitu & factione a Philomene uictus renunciatus. In Elide quoque poetae accipitro themate, carminibus certabant, uictoribus coronam ferebat donum: Sicut Archelaus Mausolago agona proposuit & ludos, in quibus doctissimi saepe decertarunt: inter quos Theopompus Isocratis discipulus, omnium consensu, propter singularem uim ingenii, uictoriam tulit. Una tamen proditur Corinna, musca lyrica dicta, tanta eruditione claruisse, ut Thebis cum Pindaro carminibus certaret, & quingens uictrix foret. Et Aristophanes quum certamini poetarum iudex praesideret, poetae illaudato uictoriam dedisse, quod sua, non aliena recitasset. Eurimus quoque Locris oriundus tam disertus scripsit carmina, ut olympicis ludis semper uictor fuerit, semel tantum uni posthabitus. Quine etiam Neapoli quinquennale certamen fuisse tradunt musicum & gymnicum, illis aemulum, quae in Graecia summa laude celebrantur, quod etiam noctibus magna luce ignium singulis quinquenniis Romae fiebat, magnis oratorum & uatum certaminibus. Neque omiserim a quibusdam traditum memoriae, Hesiodum carminibus cum Homero in certamine poetarum contendisse, uictoremque Hesiodum epigramma cum tripodem in Helicone posuisse. Erant praeter hos plebei ludii spectatissimi, qui exactis regibus pro plebis libertate primum dati sunt: quos nonnulli post secessionem ad sacrum montem institutos ferunt, ob consociatos patrum plebisque animos, quos postea Lucius Sylla, perdomitis hostibus, magna plebis expectatione restituit: quorum aediles plebis arbitri & moderatores erant, in quorum celebritate seruatum meminimus, ut quoties instaurarentur, ab his ludorum causa epulum daretur, quos ex uariis causis non semel instauratos comperimus. Cereales uero quum in Cereris honorem magnificentissime fierent, nulla controuersia est, quos circenses dictos nonnulli uolunt: nam & deorum imagines in his longo ordine produci, & circum metas cursu contendere solebant, ouumque in cerealis pompae apparatu numerabatur primum, in quibus peruigilia noctu fiebant, sicut in sacris Isidis excubiis: in his quoque aediles plebis pro equorum cursu plerumque gladiatorum certamen exhibuere. Cereri enim ad quintum calendas Aprilis annis singulis Romani rem diuinam more patrio facere assuebant: quae sacra, quod est Graecia translata essent, & per Graecos curata, Graeca dicta sunt. Fuisse enim in Graecia sacra Eleusinae Cereris spectatissima, autores memorant, quae obscura luce fiebant, sacerdotibusque facibus discurrentes cursu phanatico sacra peragebant, a quibus uelut sanctissimis & impollutis, impij conuicti: amouebantur uoce praconis, ita ut templum uelut omni religione sanctum, alicuius criminis aut noxae conscio adire non liceret, quod si quis adisset non initiatus, capite luebat, ad quod Nero conscientia sceleris agitur, in gredi ueritus fuit. Non sic Antoninus Philosophus Augustus: nam fretus innocetia & uitae integritate, sine discrimine adiuit. Cuius mysteria magno silentio incluta, uelut arcanum quid sanctumque in uulgus efferre non licebat. Quod sacrum a solis matronis fiebat annis singulis. Romanique in toga candida spectare ludos, mulieresque in ueste alba pariter sacrum facere solebant: in quo id fuit obseruatum, ut tunc deus gratum esse censerent, si a laetis, nec funere pollutis celebraretur, utque in sacris Cereris, ante noctem epuletur nemo, atque

a uino in primis & Venere abstineant. Utque quinto quoque anno ex Sibyllinis carminibus prodigiorum causa ieiunium fiat: inter quae praecipuum fuit, ut sacris initiatos, calda abiceret primum, quod castitati praesesse duceret. Apud Athenas in sacris Cereris, quae dicuntur Adonia, mulieres simulacra defunctorum efferre, multaque funesta & calamitosa iusto comploratu & gemitu effingere traduntur: in cuius sacrificio Atticae uirgines inter solennia, reposita cistis sacra capitibus occulte deferunt, quum Cereri sacrum occultissimis caeremonijs fieret: quippe prophano homini Cereris mundum uidere nefas erat. Apud Stuculos uero Cereri & Proserpinae diuerso anni tempore sacrum fit: Proserpinae enim maturis mœsibus, decem festos agunt dies: Cereri uero, quum semen in terram mittitur. Graecis autem in tribus ludis, praeterquam in Cereali, accensas faces gestare uetus mos habuit, in Prometheis, in Vulcanis, in Panathenais. Praeter hos fuerunt ludii martiales Marti dicati, & alij piscatorum, ex quaestu piscantium: alij castrenses, qui in castris praetorianis plerumque cum uenatione dabantur: nonnulli miscellanei, ex ludis numerum multiplici genere: alij Palatini, in Palatio triduo celebrari soliti in diui Iulij honorem, qui uictam armis rempublicam in dominationem uertit: alij Capitolini, quum Iupiter optimus maximus suam sedem seruasset, qui alijs solennibus additi, collegiumque nouum (auctore senaru) institutum fuit. Praecipui Augustales, quos Tiberij tempore tribuni plebis in Augusti honorem facere instituerunt. Athenis uero & in omni Graecia multiplices fuerunt ludii, in quibus ad aucupandam populari gratiam, Theophrastus fructum diuitiarum putauit maximum: nam Panathenaea, Dionysia, Scirophoria, Haloa, & Apaturia celebrae fuerunt. Apud Lacedaemonios Gymnopodia, Hyacinthia & Chori. Patuuij, Cestici ab Antenore inuenti, quos inter reliquos annumerasse non ab re fuit. Illud utique uerum est, quod quauis ludorum multiplices species forent, tamen aedilitia largitione quatuor curari impensus assuebant, Megalenses, Funebres, Circenses & Apollinares, magno semper apparatu & habitu, in quibus non tuba aut fistula, ut in alijs, sed sola tibia canebant. Quodque uetusto more quoties festi ludii edebantur, illos omnis aetas, sexus & ordo plerumque coronati spectabant: quare Lucius Crassus cognomino Diues, quod corollas ex auro & argento imitatione foliorum in ludis populo dedisset, celebri memoria habetur. Fuitque praecipui moris, ut populus in theatro uel circo saepe ludicrum a principe postulare, cuius praecipuo studio teneretur: quotiesque princeps aut imperator, qui perdomitis hostibus triumphasset, uel popularis homo plebi percharus, ad ludos & theatrum iret, quum primum in conspectu prodiret, communi omnium plausu & fauore concionis, faustisque acclamationibus totis theatris exciperetur: nonnunquam uniuersus populus aduenienti principi assurgere, & lacernas deponere solebant, ut togati apparent, qui honor summis tantum ducibus, aut uiris summa integritate & fide ob merita in populum dabatur. Contra uero deformatus ignominia, aut infensus infestusque populo, clamoribus explodebatur & sibilis. Tum si quando ludii remitte & leniter, aut non legitime celebrarentur, uel si quo infortunio aut casu repente constitissent, aut si tibi conuicti uel inter solennia ludorum commisso spectaculo, ex subita laetitia ad repentinum motum translati essent, aut si in enunciandis ludis uersu aedilis errasset, aut uerbo, uel ante commissionem ludorum, siue dum eduntur, tumultus repens, aut aliquid tristite auribus oculis uel occurrisset, & ex uariis causis, tanquam si nefario scelere polluti essent, eiusmodi admissa, ludorum instauratione procurabantur & expiabantur. Cum enim pompa duceretur, quod obuius feruus loris medio circo uapularet, in fausto augurio ludos pollutos pontifices putarunt. Et quum in caeremoniarum apparatu tena procederet, quod equo costernato, auriga habenas sinistra corripisset, currumque perperam egisset & circumflexisset, uelut ominosum, ludorum instauratione opus esse iudicant.

Sacra Cereris apud Athenas.

Siculij.

Graeci.

Martiales, Piscatorum, Castrenses, Miscellanei, Palatini.

Augustales, Ludii multiplices in Graecia.

Lacedaemonij Ludii quatuor impensus curati.

Spectatores coronati.

Honor principum theatrum ingredienti exhibitus.

Cum ludii minus bene agerentur.

Qui esset urbis praefectus, quodue officium, quarumque rerum cognitionem animaduersionemque haberet. Caput XX.

Solitatos Romanos fuisse, quum reges & postea consules praetoresque reipublicae causa abessent, ne quis repens tumultus fieret, ne ue urbs sine imperio esset, aut hostium incuribus pateret, praefectum creare, qui urbi mœnibusque praesideret, ius redderet & subitis mederetur, saepe notatum est: qui si quid in urbe rursus

Praefectus urbis ad quid creatus.

batum esset, quum res postularet, iuventutem armare, & per loca opportuna disponere, arma tela que in propugnaculis ingerere, castella communire, muros turres que praesidio firmare, atque omnia custodire uigilans que instructa habere, portas claudere, pro portis stationes dispositos que stationarios milites, ad tuendam populi quietem, tenere deberet. Et ne quid falleret, aut nudatum praesidens esset, animaduertere & oculis perstrare, nihil denique curae aut laboris omittere. Qui tamen urbi praefectus foret, in suburbis aequae cognitionem animaduersionemque habebat, illique exercitus demandatos, & gerendi belli saepe negocium datum esse liquet. Quam praefecturam a prima antiquitate Romae fuisse multiplici exemplo apparet: Siquidem a Romulo primus Romulus, a Tullo Hostilio Mumartius, & Sp. Lucretius pater Lucretiae, regnante Superbo, urbis praefecturam meruere, deinde consulibus eam curationem demandarunt. Post aliquot uero aetates, tanquam non ciuile munus, a multis aspernatum est, ita ut eam curationem uelut ignobilem, repudiantibus plurimis. Q. Seruilius ut altercationes dirimeret, filium substituerit, eumque extra sortem urbi praefecerit. Quam saepe intermissam fuisse crediderim: quippe Augustus urbis praefecturam, tanquam nouum munus & officium, creauit. Demum in tantum processit, ut Nero a cognitionibus praefecturae urbis, honoris initia auspicaretur: & Piso uiginti annos praefecturam urbis, uelut instar magni muneris, gerere non dubitauerit. Exratque diui Seueri epistola ad Fabium Culleonem, qua cognitio criminum per totam Italiae ad praefectum urbis delegatur. Relegandi quoque ad insulas, uel deportandi quos delicti enormitas postulat, querelasque seruorum libertorumque audiendi, si de patronis dominis uel querantur, ius illi potestasque fuit: carnumque & fori boarii, piscarii, & suarii cura cognitioque ad eundem spectauit & pertinuit. Etiam senatum per urbis praefectum uocari & consuli posse, atque absentibus uel impeditis consiliis senatusconsultum fieri, nulla controuersia est. Denique diligenter curare, ne qua pars urbis labaret, ne uel per occasionem & licentiam aliquid plebs moliri possit: ne uel quod circa urbis custodiam aut munus uigiliarum segniter exequutum foret, quod ab homine impigro ante perpici potuisset, prauidere praecauereque debebat. tantique exempli fuit, ut quum foedissimo bello respublica affligeretur, saepe urbi saluti fuisse & imperio, magnaque attulisse praesidia compertum sit. Sed notandum hunc praefectum, aut patritiae gentis uirum, aut senatorem, deligi consueisse: idque exemplo Marci Messalae oratoris, qui Augusti tempore urbis praefectus fuit, facile dignosci, licet sexto post die magistratu se abdicarit, non ingenuam & parum ciuilem potestatem esse ratus. Et tamen Lucium Pisonem & Cossium praefectos urbis uino indulgisse, & multum noctis conuiujs exegisse legamus, adeo ut biduum & duas noctes cum Tiberio largiore potu indulserint, illos tamen satis grauitate & inoffense urbis tutelam administrasse, controuersia non est. Procedente mox tempore, in tantum praefectura urbis processit, ut Sabino Vespasiani fratri ad praefecturam processisse, magni muneris loco fuerit: & Pertinax imperator ex praefectura urbis ad imperium prouectus sit. Rursus post aliquod interuallum, tam infimae fortis habita est, ut Heliogabalus omnes lenones ad praefecturam urbis prouehere destinaret. Qui uero praefectus Latinorum erat, etiam non senator fieri poterat: quippe quum citra aetatem senatoriam saepe annis iunior crearetur ex nobilioribus: idcirco praefecto Latinorum, senatum habere non licuisse notatum est: inter quos Marcus Antoninus Philosophus, qui postea imperitauit, annis iunior praefecturam urbis gessisse proditur. A Prienenfibus quoque in Neptuni Heliconis sacro, quod cum Ionibus commune fuit, iuuenis aetate uix adulta, praefectus creabatur & rex. Ab Indis in sex quinterniones urbis praefectura diuiditur: namque alij peregrinos recipiunt, alij uitam & mores notant, nonnulli defunctorum bona mortesque inquirunt, alij uendendis mercibus praesunt: multi uenditae rerum exigunt decimas, ita ut omne ciuitatis regimē illi moderetur. Graecis uero urbis praefectus dicebatur, ipsaque praefectura ἑβραχία. Praeter quem fuit praetoriarum cohortium praefectus, annonaeque & uigilum, qui in numero magistratuum populi Romani non sunt, sed extra ordinem utilitatis causa creati. Ad praefectum enim uigilum de incendiarijs, de furibus, de effractoribus, de receptatoribus, cognitio pertinet. Augustus uero Octauius quum plura oriretur incēdia Romae, septē cohortes opportunis locis constituit, ut unaquaeque bi

Origo praefecturae.

Praefectura intermissa saepe & reuocata.

Munera alia Praefecti.

Praefecti qui deligebantur.

Luch Pisonis & Cossi praefectorum uinolentia.

Praefecturae honos & paulo post utilitas.

Praefectus Latinorum.

Prienenfes. Praefectus in sacro Neptuni Heliconis. Indi.

Graeci. ἑβραχία.

Praefectus uigilum.

nas urbis regiones tueretur, quas praefecto uigilum subiecit. Praefectus uero annonae ad leuandum frumenti inopiam, conuectis comitatibus, plerumque urbi praefuit & imperio. Praeter quos fuit praefectus morum, quem censorem nuncupant, & haud multo post, praefectus castrorum & legionum, ac praefectus palatii temporibus Caesarum nouissimis additi, quae dignitas proxima Caesarum magnitudini fuit, cui praefecturae Cleander a Commodio praepositus memoratur, qui propter morum insolentiam, cum filijs una crudeli supplicio excarnificatus, poenas dedit. Et similis sub Hadriano, qui deposita palatii praefectura, ad ocium se tradidit, moriensque inscripsit tumulo, quod quum multos exegisset annos, septem tantum uixit, quibus ocio se dederat. Celebratur quoque Opilius Macrinus, qui ex humili fortuna per Caracallam palatio praefectus, mox ad imperium conscendit. Illud quoque a ueteribus factitatum nouimus, ut quatuordecim curatores urbis una cum praefecto tam urbi quam urbanis negocijs praesint. Sed & illud notatum, ad urbis praefectum appellationes omnium potestatum, & illorum qui in honore erant, pertinuisse, ipsarumque cognitionem animaduersionemque habuisse, quod quidem noua constitutione a posteris seruatum est. Antea enim ex constituto Neronis appellationes a iudicibus ad senatum fiebant, cautumque fuit, ut qui a priuatis iudicibus ad senatum prouocassent, tantum pecuniae poenae nomine exoluere cogentur, quantum qui imperatorem appellassent. A senatu uero ad principem appellare non licere, oratione diui Hadriani cauebatur: nec a praefecto praetorio, quae principis locum tenuit, appellare licuit. C. tamen Caligula nimias appellationes inhibuisse fertur, liberamque iurisdictionem magistratibus dedisse, ita ut sine appellatione iudicatum exequerentur, & placita seruariet. Quinetiam illud quaesitum est, an tutorum curatoresque, qui nequiter & inofficiose in tutela curaque de officio decedentes, uersati fuissent: aut filiorum, qui parentes quos uenerari decet, contumeliosus probrosque affecissent, in eosque turpissimum facinus admittentes, impias manus intulissent: cognitionem animaduersionemque praefectus haberet. Et placuit ab urbis praefecto in tutores curatoresque, qui in euidenti calumnia tutelam curamque gessissent: aut in filios, qui parentum dicto contumaces, & minus audientes foret, animaduerti cognoscique posse: quod quidem tam legibus & senatusconsultis, quam decretis editisque principum alij super alia editis & promulgatis, sancitum est.

Miraculum de homine, qui extrusus e carcere, rursusque in eum intrusus, in serua se loca aduulsi enarrauit. Caput. XXI.

Inter fabulosa miracula, & puerilibus fabellis similia, multas magnasque res, quae uix credi dicique possunt, nullum tam impudens mendacium creditum est, quod ad hosce annos in Pelignis euenisse dicunt, quod quum nouum commentum putaretur, & uulgatum, id uerum postea fuisse, tam fama celebri, quae ubique per uasit & uulgata est, quam multorum testimonio, qui rem gestam didicere, non fictis sermonibus, sed certissimis experimentis compertum est. Quo autem pacto se res habuerit, hoc traditur modo: In Pelignis oppidum uetustum est, cuius nomen praetereo libes, licet obscura origine, haud tamen ignobile. in eo dominus, qui urbi praerant, superbe a uareque ciuibus imperitabat, ac trucibus dictis factisque in subditos seruilem in modum animaduertere solebat, eosque licet imperata facerent, neque segniter mandata exequerentur, ob leues plerumque causas, poenis & damno multabat. Forte autem quum homo quispian alioqui bonus, sed tenui re familiari, inops atque despectus, ipsius domini uenaticum canem, cuius miro studio tenebat, ita uerberare affecisset, ut ob id perisse putaretur: quum id dominus rescisset, uehementer offensus, eum truci & minaci uultu grauitate increpitatum, in pessimum coniecit carcerem: ibique quum uinctus graui custodia teneretur, post aliquot dies, hi quibus diligens ipsius cura mandata erat, clauso iam carcere, & tam foribus quam omni aditu perseperto, ne elabi posset, quum ad illum accederent, ut solebant, in eodem intus carcere nusquam inuenere: qui diu conquisitus, quum non appareret, nullumque effugij uestigium extaret, rem ad dominum detulere: quod quum credi uix posset, ipseque mirum in modum obstupesceret, post tres ferme dies, hsdem foribus pessum firmatis, idem ipse quomodo carceri addictus fuerat, imprudentibus oibus, & nemine conscio, rursus in eodem intus carcere intrusus apparuit: custodesque, ut cibum afferrent, aduoca

Praefectus annona.

Praefectus morum. Praefectus castrorum, legionum & palatii.

14. urbis curatores. Appellationes omnium potestatum ad urbis praefectum pertinere.

D. Hadriani edictum.

Appellationes nimiae inhibita.

uit: quæ quæ propere accessissent, oēsque miraculo obstupescerent, eum uultu tetro & horribili facie, luxatis uisibusque membris, aliter longe atque pridem fuerat, conspexere: quem quum interrogassent, unde elapsus & rursus in eodem intrusus carcere foret, quibusque in locis fuisset, & unde tam foedo & tetro cultu emerisset: ipse uelut elinguis, quum nullum proferret uerbum, sed attonito stupentibusque similis foret, ut ad dominum quantocumque us admitteretur, postulauit: habere quod illi propere nunciaret, magnum, nec differendum. Cumque ad eum protinus admissus esset, rem mirificam & admirabilem, ac dictu audituque formidolosa, & uix credenda miracula dicere orsus fuit: Nam se ab inferis (si libet credere) remissum enarrauit: siquidem quum diutius carceris squalorem ferre nequiret, seu desperatione uictus, seu iudicium reformidans, inops consilii, malum dæmonem ut sibi præsto esset, seque ex tam tetro carcere relaxaret, aduocasse dixit. Nec multo post, dæmonem foedo aspectu & terribili facie in eodem intus carcere aspexisse, & secum pactum fuisse, ab eodemque & ferreis claustris, non sine graui pressura extrusum, in loca deinde inferna & profundas uastitates, ac fundum telluris intimæ actum esse præcipitem, singulaque lustrasse: impiorumque supplicia, & sedes consceleratas, æternasque tenebras, & æternas uidisse, ac loca foeda & formidolosa, regesque & summos duces in abrupto hiatus & profundo uoraginis densa merfos caligine afflicti, & furiarum ardentibus facibus agitari: gemitusque & ciulatus, ac dies noctesque ploratus mulierum & uirorum audisse: pontificesque uidisse infulis & trabeis, purpura & auro distinctis, ac gemmis ornatos, aliasque miserabiles facies omnis generis hominum, ætatum & ordinum, in cultu uario afflicti, & iacentes inter præaltas uoragines, alios immenso limo haustos æternis supplicibus & nocte cruciari, ipsorumque dænata scelera sempiterno dolore puniri: inter quos plures quos nouerat in uita, adnotauit, & præcipue intimum familiarem, quem dum in uita ageret, æqualē sodalemque habuerat, alloquutus dixit: ab eo probe agnitus, & miti sitis sermone requisitus fuit, quod rerum ageretur, & quid reliquæ spei sibi foret. Ipseque quum præ graui seruitio & crudeli dominatu, usque premi respondisset, illum mandasse, ut domino enūciaret, caueret nequid tale ageret in posterum, ne ue graui tributo & iniugo uectigali subditos opprimeret: namque illi uacua sedē, quam prope cernebat, præstituta esse prædixit. Et ut haud dubiè promissi foret, fidēque ut dicto haberet, meminisse (ingit) illum debere secreti consilii & mutæ pactiois, quam dum unā militarent, & in castris agerēt, clam iniuissent, quorum nemo particeps aut conscius unquam fuit: quod consilium quum memoriter ille enūciasset, & non solum dicta cōuenta, sed & singula uerba spōsionesque, quibus uterque astrictus erat, recēsuisset, ipsum dominum ordine hæc audientē, animo serio & attentiore factū, mirū in modū obstupuisse, ingensque animo formido incussa fuit, consideranti quonā modo, quæ soli sibi credita, & nulli unquam enūciata fuere, homo ille hebes & tardus ingenio, quasi numine afflatus, explorata haberet, ea que uultu interrito enūciaret. Adhuc miraculo, eundē interrogasse illum cum quo tunc sermo erat apud inferos, quum nitido cultu uestituque apparato uidebatur, nunquid aliquo cruciatu afflictiarentur, quum insigni ueste & auro conspicui forent: illumque respondisse, perenni incendio, interque maximos cruciatus, & sempiterno dolore usque premi & afflicti, idque totū quod auro & purpura fulgeret, ignem atque incendium esse. Et quum ipse id experiri uolens propius manum purpuræ admouisset, admonitum ab eo fuisse, ne tangeret, & tamen efficere nequiquisse, ut non ex calor afflatu palmā sibi manus, quam tunc ostendebat, incendio & ipsi purpuræ admotam deflagraret. Erat enim pustulis liuentibus, & tetrīs hulceribus ueluti tabe & igne sacro, maloque quod latius serpere uidebatur, fere consumpta. Referunt præterea, qui illum adiuere, eum postquam ab inferis emerit, quasi mēte cōsternata, hebetique aurium oculorumque sensu affectus foret, semper cogitabundū in rarū prodixisse sermonem, uixque sapius interrogatum colloquenti respondisse. Vultu uero tam tetro, & aspectu tam deformi, reuertisse, ut qui dudum à cōiuge & liberis probe agnitus foret, is postquam remeauit ab inferis, tam diro uultu, toriusque facie corporis dissimilis effectus est, ut uix eundē illum esse crederēt. Sæpiusque obortis lachrymis, ob faciei diritatem et speciem hominis foedisime mutatā, notos affinesque ipsum alloquutos fuisse: ægreque ut ante obitū, quum mox cōsequutus est, res suas dispensaret, ac liberis & posteritati consuleret, uitæ spatium habuisse.

Quot militum ordines, cuiusve generis milites in Romana militia olim militare consueverant, & qui apud externos. Caput XXII.

Militum ordines, quos Romani duces habere, quibus res magnas gessere, hi ferme traduntur, nomine diuersi: namque rorarij dicti, cæ quibus primi erant congressus, qui leuibus muniti armis, parmam & gladium gerentes, sicut ros ante pluuiam, sic priusquam procurerent, aut acies admouerent, hostem incessabant, & primos concursus excipiebant. Præmittebatur enim leuis armatura, quæ eliceret, & hostem gradu moueret, mox equitatum libero cursu & robora legionum immittebant, quæ longius pellerent & fugarent. Qui etiam antesignani, eo quod primi agminis erant, dicti: sicut apud Persas homotimi milites in principijs erant, qui magno pere apud reges nobilitati sunt, inter quos peltari & cetrati, qui peltas cetras que (scutorum enim genera sunt) deferebant, haud multo discrimine diuersas. pelta enim cetræ haud dissimilis est: namque erat cetra scutum ex loro, quo Aphri, Hispani, Galli & Persæ plerumque usi sunt, in rhombi figuram: pelta uero, breue scutum instar lunæ: parma, figuræ latioris & circularis. Lusitanis uero scuta fuere duorum pedum latitudinis, quæ nec fibula, nec ansa, nec loro necebantur. Numidica ex corijs sicut Græcis. Oretanis & Gallicis quandoque pro munimento fuit pelta, queis erant enses obtusa cuspide, scuta uero debilia. Hiphicrates quoque pro parma militibus peltam dedit, hastæque modum duplicauit, & gladios longiores fecit, quare pelteasta appellati. Thracibus & Belgis dabatur pelta, quam meridem dixere. Liguribus ænea parma. Sardis pugio cum pelta. Celtiberis leue scutum & rotundum. Caius uero Marius parmulas militibus inhibuit, illas minus habiles & superuacuas arbitratus. Romani autem clypeos peditibus, scuta equitibus dedere: quos quidem milites à prima origine clypeis usos comperimus. postquam uero stipendiarij facti sunt, mutato armorum genere, scuta maius tegmentum pro clypeis acceperunt, sicut Latini populi (quare scutata & cetrata cohortes dictæ) quæ ex cratribus plerumque intexebant. Antea enim Romulus Argolico scuto utebatur. Post uero iustum cum Tatio foedus, Romani, dimisso Argolico, Sabinorum acceperunt scuta, sua que Romulus cum Sabinis arma commutauit, quibus postea Romani usi sunt. Samnitibus lata, ad summum æquali fastigio fuere, in imo uero cuneata. Maris amplissima, quæ decumana dicta sunt. Lucani quoque scuta ex uimine confecta, corijs tegebant. Græci frequenter russatis, Carthaginenses albis, nonnunquam clypeis diuersa insignia ferentibus, utebantur: Corinthij rubris. Alba uero ferre scuta, Romanis erat ignominia loco: nam fortes utebantur pictis. Pœni ex auro sculptis imaginibus. Germani scuta lectissimis coloribus distinxere. Græci quoque diuersa insignia, & numina addiderunt: quippe Græcorum clypeis Neptunus erat, Troianorum Minerua, Vlysses Delphinis insigne in scuto prætulit, Agamemnon formidinem capite leonino cum epigrammate. Niciæ scutum auro fulgebat & purpura. Lacedæmonij λ, Μεσηνij μ, literas describere. Alcibiades Cupidinem cum sagittis, Neocorus Aliarcus draconem, Demosthenes in scuto aureis literis Bonam Fortunam inscripsit: Legio ad Cordubā Pompeij nomen. Persis uero cratis erat in manu læua, gladius uel securis in dextris. Fertur Alexander Macedo argyroaspidas ab argenteis clypeis, sicut Alexander Seuerus imperator chrysoaspidas ab aureis nuncupasse: id quod à Samnitibus fuit usurpatum, ut argenteis aureisque scutis ornarentur. Galatæ animalium formas æneas scuto effinxere, sicut Lacedæmonius quispiam in ingenti scuto muscam effictam habuit: & Hanno Carthaginensis argenteo clypeo cum imagine Barchini Hasdrubalis conspicuus erat: Cleomenes uero docuit Lacedæmonios, clypeos non annulo suspensum, sed brachio innexum habere, quo se firmius protegerent. Philipomenes Achæis, cum antea scutis leuioribus, & ad protegenda corpora minus habilibus uterentur, pro scuto clypeum, pro hastili sarissam dedit. Qui tamen scutati pedites ferreas ocreas in dextro cruce induebant, ne cruce effracto, neci expositi forent. Sarmatis uero nulla scuta fuere: namque in consuetu præliorum defendi scuto inhiherentur: itaque ad uulnera expositi, toto corpore patebant. Deinde pilani, qui pilis depugnabant, dicti. Fuit enim Pilum hastile, habes & ferrum pedale, & trigonum stylo præacuto, quod stupa colligatum emittebant, in-

Rorarij.

Antesignani
Homotimi,
Peltari.
Cetrati.
Cetra.
Pelta.
Parma.
Lusitanorū
scuta.

Numidicæ.

Pelteasta.
Merides æneæ
Parma æneaClypei
Scuta.Scuti Argolico
cumDecumana
scuta.
Russati.
Gentium di
uersi clypei.Principi ac
Ducum.
Gentium.

Hanno.

Lacedæmonij

Achæi.

Sarissa.
Sarmatis.Pilani.
Pilum.

terdum hastam habens triū pedum, nec minoris proëminentia ferrea ueruta: quo emisso, uelut ad id dato signo, citato gradu in hostes ibant: mox strictis gladijs collato pede, cominus rem gerebant, quæ ab hostibus missa, Romani sæpe densatis scutis excipiebant: tametsi nonnunquam tanto ardore animorū ad arma concursum, & in hostes itum est, ut ne mora in pilis emittendis fieret, illa abñcerent, & strictis gladijs cominus rem gererent: quæ quidem pila Romanis propria, & sua fuere arma, telum haud dubie quæ hasta uehementius: sicut gessa Gallorum, sarissæ Macedonum, lancea Hispanorum, gladius Lacedæmoniorum, acinacis Medorum, falarica Saguntinorum, sagæ Perfarum, rhomphea Thracum, framea Germanorum & sparus rusticorum: Theutonicorum uerò, caeteia. Erat enim hasta angusto & breui ferro, rhomphea autem ingentis longitudinis. Tametsi Hispanum gladium admodum breuem, & sarissam prælongā hastam ferro affixo legamus, Etia sic Romanis frequens & peculiaris fuit: quippe Romani milites utroque latere ferebant sicas, dextra breuiorem, sinistra longiorem. Proditumque memoria est, C. Mariū noua primum forma iacula fecisse: nam quum duplici telo antea munitur, ipse alterum admisit, alterum sustulit, & loco illius clauum panxit, quo firmiter impingerent, Marcellus ad Nolam longiora pila militibus distribuit, quo ferirent uehementius, quum Carthaginenses breuioribus, & minus habilibus uterentur. Cleomenes uero docuit Lacedæmonios pro lancea sarissis uti, quas utraq; manu torquere assuefecit. Galatæ pro ensibus spatæ gestabant oblongas, quas à dextro latere catenis subnectebant. Post quos hastati, qui hastam gessaq; ferebant, qui etiam in prima fronte positi, hastis præualidis ferro munitis militabant: erant enim ferè tyrones, tunc primum militiæ adscripti. Deinde principes ordines ducebant, milites robustiores ætate & usu doctiores, ab hastatis per interualla diuisi. Tertij uexilli triarij fuere, quæ si qua maior uis ingrueret, aut durior casus principes repelleret, compressis ordinibus, uno continente agmine, totam aciem clauderent, laxatos, languentesque ordines magnis uiribus repararent: Tantique roboris erant, ut rebus abscessis & deploratis, sæpe debilitatam uirtutem, & fractos restituerent animos. Præter hos uelites, quæ uestiti & nullis armis muniti, quo expeditiores forent, inter leuis armaturæ milites locabantur, quibus parmæ tripedales, breuioribus que equestres, & iacula quaternos longa pedes, ferro præfixo, data sunt, ex celeri cursu quasi uolantes dicti, prompti ad excursiones, qui ad prosequendum inclinatum semel aciem, uagos effusosque prædatores excipiendum, infestasque populationes & uastitatem inhibendum, tum ad subita belli & repentinas incursiones, mirum dictu est, quæto præsidio fuerint. Hi enim secundo Punico ardente bello, dum Romani ad Capuam sedent, ut contra equites, quibus hostis præualebat, repugnaret, à Fulvio Flacco proconsule primum inuenti instituti que sunt. Quibus additi sequentibus bellis plerumque sagittarij, & cohors Peligna uelitaribus armis, quorum tela ad remittendum imperitis inhabilia traduntur. Rursus inter militum ordines alij descripti sunt, quibus prætorianis nomen, qui iuxta ducis prætorium excubantes, honore atque ordine præstabant: hi enim præcipuo robore & uirtute illustres equites, magna & firma præsidia fuere, quippe qui circa principis tabernaculum, & imperatoris latera militabant, quum nobilitate & honoribus anteiret. Hos antea celeres à Romulo dictos ferunt: siquidem Romulus trecentos circa se, pacis bellique temporibus habuit expeditos, quos Celeres nuncupauit: qui postea Flexumines, demum Trossuli, quod oppidum Tuscorum Trossulum sine peditum opera, uicē cepissent, dicti sunt: quos Numa dissoluit, & antiquata militia missos fecit. Primus enim Tarquinius Superbus custodiam ferocissimorum circa se habuit, ut noctu penes regiam excubarēt, die autem illius latera cingerent. Obseruatumque fuit, ut is summam militiæ gereret, & imperatoris uicē fungeretur, qui prætoria castra & prætorianos haberet: namque omnis cura & procuratio rei militaris, desito imperio ueteri, penes prætorianos fuit, qui quædam quoque quum Romæ iuxta pomerium castra metantur, magnarum dissensionum causam præbuere: nam per celebra urbis loca super assumendo principe inextricabiles sæpe pugnas conserebant. Ideo Tiberius Cæsar, ne per hospitia dispersi, populares tumultus fererent, extra frequentia urbis prætorianis loca dedit. Denique in tantum uiribus processere, ut quem uellent, ad spem imperij impellerent, & in principem assumerent,

Gessa.
Sarissa.
Lancea.
Gladius.
Acinacis.
Falarica.
Sagaris.
Rhomphea.
Framea.
Sparus.
Cæteia.
Sica.
C. Marij iacula.
Lacedæmonia.
Galatæ.
Spatæ.

Hastati.
Tyrones.

Milites ætate
robustiores.
Triarij.

Velites.

Sagittarij et
Peligna cohortes
additi
uelitaribus.
Prætoriani.

Celeres.

Flexumines.
Trossuli.

Imperatoris

assumptumque mox deturbarent, essentque arbitri totius imperij & moderatores, qui etiam speculatorum ordinem habebant promptissimorum, qui circa ducis latera excubabant: unde magni sæpe duces adiumenta sumpserunt: quippe Africanus primus fortissimum queng delegit, qui ab eo non discederet, & cætero belli munere uacaret. Sequuti deinde consules & demum Cæsares, cohortes circa latera, ueluti firma & ualida præsidia habuerunt. In urbe quoque ex præfectura Rheatina delecti milites ad latera consulum excubantes, sæpe reipub. operam nauarunt. Manus quoque equitum Romanorum armata, præsidij causa senatui plerumque affuit. Cato quoque promptos circa se Firmianos habuisse fertur. Fuitque moris populi Romani, sociali fide & fœdere iunctis, quos reges appellauisset, turmam equitum Romanorum honoris causa, & militarem custodiam uelut præsidium impartiri. Reges quoque Asia, militum cohortes & robora uirorum habuere, quos Agraspidas à genere armorum nuncuparunt. Lacedæmoniorum reges generosissimos iuuenes trecentos habuere custodes. Athenienses factam cohortem, quæ ex se inuicem amantibus constabat: quæ etiam apud Thebanos fuit. Alexander Macedo clypeatos & Persarum mille satellites excubitores adsciuit. Macedonum quoque reges obseruarunt nobilium liberos habere, qui noctu seruatibus uicibus, pro foribus ubi rex quiescebat, excubarent. Alexander Epiri ducentos Lucanorum exules habuit expeditos. Aratus uero ad corporis custodiam delectos milites accepisse fertur. Pisistratus Corynephoros. Marius satellites quos uocauit Præcipites. Et Sulpitius tribunus, Marij tempore, manum equitum iuniorum custodes aduocauit. Cumque symbola in castris ab Antigono de nece Eumenis darentur, Macedones mille milites expeditos, ad ipsius custodiam dederunt. Dionysius præualidis seruis latera muniuit, & effers barbaris commisit custodiâ, quos quum dimitti Plato suauisset, penè in discrimen uitæ & dissidium uenit. Petreus beneficiarius & cetratis stipatus fuit. Apud Persas turmæ immortalium, quæ ex decem millibus constabant, ad extremos seruabantur casus, qui aureos torques & manicatas tunicas habuere distinctas auro, ex quibus mille selectis, Melliphoris dixere nomen: donec Theodosio imperante, ab Ardaburio & nomen & genus immortalium desiere: quorum instar ordo equitum apud Gallos fuit, quæ Thymochresiam, Græci somatophylacas uocant. Cyrus custodes corporis eunuchos habuit, quo magis in officio essent, eos præter illecebras uoluptatum, firmissimum præsidium ratus. Indi uero reges, peruigiles mulieres habuere excubantes. Masinissa parum hominibus credens, salutem suam canibus uallauit. Iulius autem Cæsar, omissis excubijs, custodes corporis nullos admisit, satius arbitratus, semel morti succumbere, quam metu assiduo detineri. Augustus Calaguritanorum & Germanorum manum aduocauit: sicut Tiberius Germanos, & Galba euocatos. Caius autem Caligula Batauos. Antoninus etiam Germanos equites acciuit. Traianus quoque sine stipatoribus, aut militari custodia per diu uixit. Fuitque literis proditum, excubias militares & corporis custodes, non Cæsariibus modò, sed Augustis mulieribus, ut matri & coniugi imperatoris, olim apparuisse. Secundi ordinis cohortium urbanarum milites ex Romanis frequenter adscripti sunt, ex quibus uexillares cohortes delegebat. Tertij legionarij, qui legionibus adscripti militabant, qui tam ex ciuibus quam Latini nominis, & fœdere iunctis ciuitatibus sacramento adsciti erant: quoque facilius discerentur, diuersa habuere insignia: namque alij prætoriani, alij legionarij, atque urbanarum cohortium milites utebantur insignijs. Præter quos fuere cataphratti loricati equites, ferro muniti & fulti grauioribus armis, qui stabili gradu congregari, & uim excipere solebant: quibus arma erant, galea, clypeus, ocreæ, lorica, omnia ex ære, hasta & gladius: Cassides uerò & thoraces peditibus similes. Hæc enim præ reliquis fortis & inuicta acies, tanto robore munimento que fuisse traditur, ut trepidam diffidentem que aciem plerumque repararit. Erat enim manus hæc ualidissima, præque cæteris terrori hostibus & formidini, ab hisque gentes sapius subactæ fuerunt & domitæ: quibus & equis operimenta fuere lintea, quæ ferreis laminis instar plumæ neciebantur, profecto munimentum contra omne telum insuperabile, quæ tanti fuere, ut eas Hiphicrates cum æneis commutarit, illasque Atheniensibus dederit. Priscis uero seculis per pauci linteis thoracibus (Homero teste) depugnarunt, Maxima uero firmitatis celebratur thorax ille linteus

Cohortes circa
latera consulū
& Cæsarium.

Fœdere Romanorum
iuncti.
Reges Asiae.
Agraspidae.
Lacedæmonij
reges.
Athenienses.
Thebani.
Macedones.

Corynephori.
Præcipites.

Beneficiarius.
Cetratis.
Turmæ immortalium.
Melliphori.
Thymochresia.
Somatophylaces.
Cyrus.
Indi Reges.
Masinissa.

Iulius.
Augustus.
Tiberius.
Galba.
Caligula.
Traianus.
Antoninus.
Vexillares cohortes
Legionarij.

Cataphratti.
Cataphrattorum arma.

Thorax Amasis regis.

Statarij. Crupellarij.

Clibanarij.

Equitij Græcorum species, Hippotoxotæ Scenophori, Iphicratenes Fabiani, Dimachæ, Hippagogi, Amphippi, Acceti seu adscripti, Principes, Comitarij, Cornicularij, Ferentarij, Funditores,

Sagittarij.

Græci

Calones: Lixæ.

Calones unde dicti. Calæ. Brutarij.

Picentes.

Caligati. Legitimi, Euocati.

Amasis Aegypti regis, cuius singula fila trecentis sexaginta alijs constabant, in quo ex auro & lana uersicolore, diuersis animalium figuris inscriptæ eius uenationes erant. Nonnunquam equites galeis & clypeis ferro coruscantibus, in equis insidentes pariter ferro æreque munitis, in acies prodierunt: quæ licet multimodis munirentur armis, suras tamen & femora nuda armis habebant, quo expeditiores pedibus forent, quos statarios uocatos ferunt, quippe graue agmen, qui nisi firma manu & lento gressu prodibant in aciem. Galli crupellarios uocant, quibus continuum tegmen erat ictibus impenetrabile. Persæ clibanarios: quod erat proprium Sarmatarum, ferreis laminis, aut præduro corio cõserto muniti: qui quum turmis instructi uadunt, mirum dictu quæti roboris quantæque formidinis sint. Illorum uero pedestri pugna nihil ignauius. Græcis quoque dissimiles equitum fuere species: nam quidam hippotoxotæ dicti, alij scenophori, plerique Iphicratenses summæ laudis, sicut apud Romanos Fabiani: alij Dimachæ grauioribus armis, qui quum opus est, pedestres fiunt acies: nonnulli hippagogi: multi amphippi, qui equis duobus merebant. Ultra quos in Romanis castris Accenti stipediæ fecere, qui in demortuorum locum suffecti, cooptati ue fuerat, quasi ad cæsum adiecti, qui & adscripti, quæ suppletis numerum militum, legionibus adscribebantur. Fuitque nomen ordinis militaris, sicut principes, commentarienses, uel cornicularij. Inter leuis uero armaturæ milites, ferentarij non in postremis erant, funditores dicti, ex Balearibus frequentes, qui saxis & sudibus, uelut nimbo grandinis, & omni genere telorum quæ feruntur, non autem gerunt, procul hostem missilibus arcent, & in fugam agunt: nonnunquam ense congregiuntur cominus, qui etiam in cornibus & hostem petere eminus solebant, quibus singulis tres fundæ e neruo uel iunco, aut setis simplici habena fuere: interdum triplici scutali fundis, sicut ab Aegio, Patris & Dymis, funditores usi sunt, cum scuto & iaculo præuisto, qui una cum sagittarijs & iaculatoribus incedebant, qui usus apud Indos præcipuus erat, ut missio lapide, extremos pueri capillos attingant impune. Hi inferioris ordinis quæ pedites, despectissimique inter milites habiti sunt: quare huic inconditæ turbæ, ad populandum uastandumque agros magis quam iustæ pugnæ idoneæ. Cyrus seruos præfecit, quasi illos non militare, sed præde & rapinis assuetos, seruilia exercere duceret. Tamen sagittariorum & funditorum plerumque delecta manus non temere congressi, magna ad uictoriam momenta fecere. Qui quidem sagittarij cum thorace, tibialibus & pharetra, ense accincti, nonnunquam sine pharetra cum hasta & scuto præliabantur. Græcis uero, licet ex diuersis prouincijs funditores & sagittarij stipendia fecerint, tamen Circei & Elymæi præcipui habiti sunt. Fertur Scipio Africanus aduersus Numantinos dimicaturus, omnibus centurijs delectos sagittarios funditoresque miscuisse: qua descriptione effecit, ut de Numantinis insignem uictoriam tulerit. Metellus quoque ducens in Iugurtham, funditores & sagittarios inter manipulos diuisit, ita ut parum abfuerit, quin ingenti uictoria potiretur. Calones uero lixæque, licet militiæ sacramento adigi non solerent, siquidem seruilia ministrabant militibus, illos tamen in aciem prodisse, bonam fidelemque operam reipublice nauasse comperimus, tunc quum accisis rebus & re exterminata, militumque fracta uirtute, militiam militare coacti sunt: qui quæ ligneas clauas uel uallum gestarent, dicti calones fuere. Calas enim antiqui dixerunt fustes, quos serui portabant in comitatu dominorum, dum in expeditionem uadunt, seu ἐπὶ τῶν καλῶν. Lixæ quoque, qui exercitum sequuti quæstus causa, aquam militibus curabant: Sicut Brutarij, quorum opera ueluti seruorum magistratus utebantur, persæpe militarunt, & munera fecerunt. Quum enim secundo Punico bello post Cannensem cladem Brutij ad Hannibalem primi defecissent, postea deuicto Hannibale, eos Romani, neque milites scripsere, neque pro socijs habuere, sed magistratibus præstare iusserunt seruorum munia militiæ domique: sicut Picentes, ob initam cum Hannibale societatem, pro militari officio, uiatorum & tabellariorū operas præbuere. Super eos quos dixi adnumerantur caligati, quibus caligis militaribus uti permissum: tamen pro caligatis omne militum genus a militari caliga, multi accipi cõtendunt: quæ quidem ferreis clauis multiplicibus munitæ erant. Præter quos legitimi euocati, & tumultuarij milites fuere: legitimi, quæ militiæ sacramento iusto delectu adscripti militabant: euocati, qui ex prouincijs sociisque ciuitatibus a quo iure & scedere iun-

ctis, non Latini nominis, militiæ munere fungebantur: qui non milites, sed pro militibus habiti sunt. Milites enim nominis Latini, proxime morem Romanum instructi erant; lingua, moribus, armorum genere congruentes, disciplina denique & cultu Romano, quæ plerumque Gabino ritu toga circuncincta, ita ut lacinia reuocata, hominem cingeret, militarunt. Tumultuarij uero dicti, qui repentino aduentu hostium, quum in discrimine extremo res foret, per trepidationem & metum raptim militiæ adscribebantur. Etiam proletarios, & capite censos quandoque munera fecisse, & reipublice operam nauasse comperimus. Erant enim hi tenuissimi & modicarum facultatum, qui non ultra mille quingenta aris in censum referebant, domi ad prolem excitanda destinati, dimissa militiæ, & sacramento soluti, qui temporibus reipublice, difficilimis, quum undique imperium fluctuaret, rebus abscissis, milites quandoque scripti sunt. Sicut quum post Cannensem pugnam, seruitia, obaratos & mercenarios, ac capitalia aulos, militiæ sacramento adigere populus coactus fuit, numero octo millium, qui in exemplum iusti militis militauerunt, quos uolones dixere, quæ sponte militiæ adsciti, libertatis studio militiam meruissent. Fuitque animaduertsum, in Romanis castris, nisi ingenuos & liberrimos seruitute exemptos, militiam meruisse neminem, præter quam secundo Punico bello, quo Hannibal Pœnus Italiam omni clade belli peruastabat, quo populus Romanus extremo discrimine adactus, rem desuetam usurpauit, primumque seruitia sacramento adegit. Postea sociali bello ex libertinis duodecim cohortes bonam fidelemque operam reipublice nauarunt. Mox Iulius Cæsar ex magna parte perdomitis hostibus, quum ob bellorum clades in locum decedentium nullos sufficere ualeret, seruos commodatos militiæ adscripsit. Augustus quoque Octauius bello Illyrico & Germanico cohortes libertorum legit, quos uoluntarios appellauit, illosque cum ingenis commiseri, aut eodem uti armorum genere uelut. Hos quoque Romæ incendioque causa, & si grauior tumultus oriretur, instructos paratosque habuit. Ipse enim seruos, qui civilibus bellis stipediæ fecerat, cõfectis bellis, dominis restituit. Lapsis inde temporibus, Antoninus Cæsar uoluntarios, quos obsequentes latrones uocauit, & gladiatores contra hostes præpotentes militiæ armauit. Cleomenes quoque dux Lacedæmoniorum, seruitia ad nouem millia libertate donasse, & militiæ adscripsisse fertur, quum bellis attriti milite indigerent. Sed tamen capite censos propter inopiam & modicam rem familiarem, diu sacramento adscribere non licuit: donec C. Marius capite censos militiæ muneribus fungi, & militare coegit, qui in exemplum iusti militis militauerunt. Postremo causarum dicti, quibus cause ne mererent, legitime suppetebant: sicut beneficiarum, quæ perfuncti militiæ, & data missione, post nauatam insigniter operam, muneris uacatione donati & militia missi fuere: tamen beneficiarios, quæ beneficio tribunorum ad militiam euecti erant, nonnulli dictos credant. Tria enim fuere missionum genera, quibus milites exautorabantur: Honesta, quum emeritis stipendijs, & functis comodis missionum, uacationis munere donant, quo tempore scuta, gladios & arma dicabantur Laribus, sicut gladiatores Herculi, quod deus iuuantibus perfuncti militiæ, rudem acceperunt: quod missionis tempus, militi quinquagenario erat definitum. Alij, nisi decennio stipendia meruissent, missionem petere, neminem putari posse. More tamen Romano, militare sacramentum in undecimum diffundebatur annum: quo exacto, militia perfunctis missio dabatur. Deinde ut decimus sextus annus stipendij finem faceret, Tiberio imperante cautum fuit, qui etiam militiæ tempus ad uigesimum annum prorogauit, cautumque ut nisi post uigesimum annum, missio militi non daretur: prætoriana uero cohortes, nisi annis sedecim militassent, ad penates & domesticos Lares non remittebantur. Apud Assyrios autem Ninus Semiramis filius, annis singulis copias sacramento solutas domum remisit. Rursus nouos milites, militiæ sacramento, nullo præstituto tempore, adegit: quos tamen ultra annum militiæ nunquam adscripsit. Causaria uero missio dicitur, quum senectus aut ualitudine aduersa, uitio uel corporis, domos uellet aut res inuisere suas, uel uiribus parum ualidi, minus idonei muneribus essent. Ignominiosa, quæ & profusa dicitur, quum militi ob delictum & graue crimine, quibus reus agitur, ut quæ transfuga, desertor, aut fugitiuus arguit, uel timide et diffidenter cum hoste cõgredis, ignominia notatur, et militia exautoratur: in qua re licet animaduertere, quæ si tribunus militem exautorauit, hoc est, insignia militaria illi ademit, infamia quoque affecisse uidebat. Post aliquot uero tepestates, noui milites

Milites nominis Latini.

Tumultuarij.

Proletarij. Capite censu.

Volones.

Voluntarij.

Causarij.

Beneficiarij. Tria missionum genera.

Causaria missio.

Ignominiosa.

Militia exautorati.

Militia exau-
torati.
Militia varia
romana.

Gregarii.
Legionarii.
Alarii.
Manipularii.

Neodomadae.
Gardates le-
cti milites.
Calasiries.
Hermosthybi-
es.
Genca.
Dioniani.
Ro. initio nul-
lis stipendiis
militabant.

Calasiries.
Hermosthyb.

Militis mer-
cenarii.

Galli.
Gessatae.
Cares.
Prusias.
Parthii.

Britanni.
Scythae.
Chn.

Syracusani.

Armoru mili-
tariu atq; or-
natu apud
varias gentes
diuersitas.
Vascones.
Aetoli.
Pelasgi.
Albani.
Iberi.
Saca.
Lacones.

nomibus uarijs a Caesaribus, penes quos fuit ius arbitriumq; rerum omnium, militiae adigi coeperent: praeter gregarios, qui uilissimi inter milites sunt, fuere legionarii, alarii & manipulares, qui in legionibus, alis, uel manipulis militabant: ex quibus Nero Augustianus, & diuus Claudius Dacianos milites legit. Probus uero Decimanos, Alexander Seuerus Ostensionales, Tiberius Vigesimalanos, & alii Primanos, Secundanos, Quartanos, Quartadecimanos, Undeuigesimalanos, Duodeuigesimalanos, a legionum numero, magna & experta uirtutis. Apud Spartanos Neodomadae omnium habentur fortissimi, quos Persae gardates dicunt. Antoninus Caesar lectos milites, Pitamitem & Laconicam centuriam appellauit. Aegyptii & Aethiopes, calasiries & hermosthybies: Antiochus alam mille equitum, Genca: Dion uero Dionianos. Illud tamen ad memoriam insigne est, milites Romani nominis a condita urbe ad tribunos militares, & captam a Gallis urbem, per annos fere trecentos quinquaginta suo sumptu & impensa meruisse, ac stipendia fecisse, parte enim anni sub pellibus militabant: parte uero, liberis, uxori & penatibus, sibiq; ac familiae, agrum colendo, & rei rusticae nauando opera, necessaria parabant. Quo autem tempore Veri diutina obsidione & intestino malo obsessi fuere, quum hyemare oporteret in castris, Romani utili & necessario exemplo docti, militibus stipendium de publico statuere, tunc primum collata stipe, aera militibus constituta sunt. Et deinceps reliqua militia, sumptu & aere publico meruere. Nonnulli Anxure capto sub tribunis militaribus, patres stipendium annuum militibus decreuisse memorant: quod quidem denis assibus in dies singulos taxabatur. Postea Tiberio regnante, singuli denarii diurni dati, praetorianis uero bini. Scipio Africani instituit, ut praetorianis sexquipler stipendium daretur, hoc est, integrum & dimidiatum. Domitianus, quartum stipendium aureos ternos, militi tradidisse fertur. Apud Germanos epulae & largi conuictus militum pro stipendio fuere. Cyrus ternos obolos singulis nautis stipendium dedit, quibus Lyander unum adici procurauit. Aegyptii calasiries & hermosthybies, quos praecipuos habebant milites, praeter praedia dabant panis tosti pondera definita, & carnis bubulae minas singulis; uini uero sextarios quaternos. Mercenario milite populus Romanus perra ad iutus fuit: solum enim Punico bello Q. Fabio Maximo, & T. Sempronio Graccho consulibus, ope externa adiutus, bella gessit, & Hispania, Celtiberi stipendiarii militis auxilio fultus, legiones duxit, quos latrones, quae mercede militarent, quasi seruentes, nuncupauit antiquitas, qui plerumque circa imperatoris latera excubabant. Galli gessatas uocant milites mercenarios. Inter caeteros Cares mercede militasse, & auxilia conduxisse traduntur, ideo uiliores habiti. Fertur tamen Prusias conductis in Thracia mercenariis militibus, ita Byzantios obsidisse, ut extra moenia progredi nequirent. Parthi nec mercenarios, nec ordinarios habent exercitus, quibus nec certa imperia, nec duces erant. Sed postquam iussu regis ad bellum educti fuerant, confectis bellis, ad propria dilapsi, nullam mercedem stipendiorum perferunt, nisi praedam. Britanni non aere signato militant, sed aurum, argentum, & alia metalla precium uictoriae ferunt. Scythis, nisi capite hostis oblato, miles praedae particeps fieri nequit. Chn autem quum seruis mercenariis pro militate uterentur, bello subacti, seruis proprijs uincti traditi, & in exilium acti sunt, sicut Syracusis aliquando possessores a clientibus exacti fuere. Fertur uero Caro senior cum Celtiberorum manum ducentis talentis, & nimis magno stipendio conduxisset, & ob id increpatus ab amicis foret, quod summam nunquam exoluere ualeret, respondisse: si uicerimus, ex hostili praeda illis satisfiet: si uicti forsan erimus, non habebunt unde petat. Fuit praeterea memoriae literis proditum, apud tot dissonas gentes, linguis moribusque differetes, uaria etiam armorum specie & dissimili ornatu milites in acie prodire, & cum hostibus congregari consueisse, quem sibi quisque proprium & peculiarem fecit. Etenim Vascones tecto capite, aut cum galea pugnare nefas habent. Aetoli & Pelasgi dextro pede nudo dimicant, & sinistro crure uestito armis. Albani & Iberi ferarum tergo caput amicti. Saca Scythica gens, cristatis galeis in acutum definentibus. Lacones pileati. Persae turrato pileo. Lusitani cristata galea & neruata casside, aut mitratis frontibus, & iaculo hamato. Paphlagones hasta, Spartani breui pugione praerantur. Salentini exerto humero. Gallograeci nullo uestitu calceatibus amicti, quippe qui nunquam nisi in pugna nudentur. Balears

discintri. Cares funda. Persae, Parthi, Cydones, & Macae sagittis. Thraeces peltati cum iaculis & romphea, Lacones gladio breuiori: Carthaginenses breuibus spiculis, Oretani iaculo, funda, & gladio. Numidae & Massasylis effrenatis equis, & sine ephippijs, mirabili uelocitate, ita ut modo citato agmine fugiant, modo insequantur, mira ad cauendum solertia: nonnunquam binos trahentes desultorios equos, ita ut inter pugnandum ex fesso in recentem armati confestim transcendant, quod compar fuit cum Sueuis & Dardanis, qui pariter confestim pugnant & cedunt. Samnites uibrare hastas antequam dimicent, alluerant: quibus in praelio non utuntur. Euboici & Aphri hastis congregiuntur, quas uocant phalangas. Cretenses Cydonio arcu & saltu. Andabatae nisi obscuro caelo, nouo & inusitato genere, clausis & coniuuentibus oculis, aut in caligine & tenebris pugnant. Idem apud Arios, qui iuxta Sueuos incolunt, ut nisi atra nocte praerari liceat nigro scuto, corpore colore fucato, & oculis uinctis. Auctyles quoque libyci populi, noctu pugnare discunt: die habent inducias. At non Parthi, quibus pugnare in tenebris est lege uetitum. Lacones uero, ut in tenebris pugnare discerent, nunquam noctu praerari lumine incedebant. Contra Athenenses: nam e cubiculo egredi noctu, nisi praerato lumine, Solonis lege uetabantur. Galli praerlongis gladijs, & sine mucronibus, & uastis scutis supra umbilicum, nudi dimicabant. Hispani breuioribus & acuminatis, leues agilitate corporum & armorum habitu: nam linteis praetextis, cum purpura & candidissimis tunicis praerantur. Aegyptii scutis oblongis, ita ut uix hostem conspiciant, & magnis hastis. Achaei breuioribus, neque ad protegenda corpora habilibus, & hastilibus minoribus, quibus Philopomenes, pro scuto clypeum, pro hastili sarissam dedit. Macedones graui armatura, breui gladiolo, & leuibus peltis. Medi & Thesali equitatu ualent. Massagetae equis & peditibus, Assyrii, Syri, Arabes, atque Asiatici fere omnes frequentius de curru praerantur: sicut Britanni, qui ingentibus gladijs sine mucrone, & breuibus cetris ictus excipiunt. Ipsi etiam Arabes uelocibus camelis cominus oblongo gladio, eminus arcu & sagitta, Bathriani bipennibus & leuibus scutis, Indi arcu tricubitali uel hasta, pelta & lato gladio, Mauri leonum & elephantum pellibus urforumque amicti, bella gerunt. Circa Maerim Laxamathae uiri pedibus, foeminae equestri praeratio, non ense, sed laqueo depugnant: Sicut Nomades, qui Persice uiuunt, hostem illaqueatum conficiunt. Ex Germanis Roxani scuto, thorace & galea ex crudo bouis corio, reliqui immenso scuto armantur, & hasta enormi. Aethiopes arcubus longis non minus quatuor cubitis, & sagittis longissimis. Parthi missilibus telis, aut sagittis assuecunt, citis cohortibus nunc occursantes, nunc terga dantes, simulata fuga: quod apud Scythas & Germanos fortissimum pugnae genus censebatur, ut cedere loco, & rursus instare, pro consilio haberet: quibus usus erat cum foeminis equabus praerari, quod uescias cursu leuaret: mares uero in aciem non producere: sicut Bathriani foeminas camelas, ad bella praeparant, maribus in expeditione non utuntur. Sed tacti Persae, Medi & Assyrii, effuso cursu procurando, eminus iaculis & sagittis hostem inceserent, haud longis inde temporibus Persae optimates, thorapectus, scuto sinistram, dextram gladio uel securi muniuerunt, Lydi quoque & plerique barbari, longis brachijs & longis cristis, sed breui arcu & spiculo armantur. Quod autem de Cydonijs loquor, non omittendum, nulli Graecorum praeter Cretenses sagittis uti, institutum patrium esse: nec solum Cydones, Persas, & Parthos cateruis sagittariorum ualere, quos hippotoxotas uocant, sed Aethiopes, Arabes, Indos, Scythas, Bathras, Sarmatas, ad de Aegyptios, & orientis populos, contra ingentes hostium copias, calamorum & sagittarum iactu praecipue ualuisse, quibus plerumque sole obubratur, & ideo serenos exoptat dies, praeter caeteris Magnesium arte sagittandi habuisse tradunt praecipua, ubi oppidum Mothona, in quo Philippus sagittae iactu amisit oculum. Scythis autem adeo sagittarum studium fuit, ut dextra ac sinistra pariter iaculati, & uice alterna in hostes mittere, sublato discrimine, calleret.

Persae.
Lusitani.
Paphlagones
Spartani.
Salentini.
Gallograeci,
Cares.
Persae.
Parthi.
Cydones.
Maca.
Thraeces.
Carthaginenses.
Oretani.
Numidae.
Massasylis.
Samnites.
Euboici.
Cretenses.
Andabatae.
Arii.
Auctyles.
Parthi.
Lacones.
Athenienses.
Lacenienses.
Galli.
Hispani.
Aegyptii.
Achaei.
Macedones.
Medi.
Thesali.
Massagetae.
Assyrii.
Syri.
Arabes.
Britanni.
Bathriani.
Indi.
Mauri.
Laxamathae.
Nomades.
Roxani.
Aethiopes.
Parthi.

Lydi.
Gentes sagittandi peritae.

Hippotoxotae

Magnesium.

Nullae leges initio Ro. ex scripto populi iudicio.

Quid sit lex, quid plebiscitum, senatusue consultum, quid praetorum edicta, uel responsa prudentum. Caput XXIII.

Verum est quod prodit ab autoribus, a principio originum, nullas apud Romanos ex scripto populi iudicio, leges latas fuisse: sed quod reges iudicium statuebant, id pro lege seruabatur. Arbitria enim principum pro legibus erant: quippe

et dicitur apud praetores in iuris legibus. HH

Leges curiatæ
Leges sacra-
tæ.

Papyrianum
ius.

Quæ demum
leges ratæ
erant Roma-
nis.

Quæ lex ab-
rogari pote-
rat, & pro in-
fecta haberi.

Trinundino
leges fieri.
Legis abroga-
tio ad gratiã
privati cuius-
piam.

Iuris divisio.
Fas.

Leges sacra-
tæ.

Plebiscita.

Plebiscitorũ
& legum dif-
ferentia.
Populi & ple-
bis differentia.

Senatuscon-
sultum.

condendarum legum ius arbitriumq; tunc penes reges erat, quum delictorũ poenas p̄-
miãq; constituunt, & querelas civium criminationesq; admittunt. Hinc à Romulo le-
ges curiatæ, & reliquis regibus, p̄cipuè à Servio Tullio, absq; populi concilio, sed tan-
tum consulto senatu, leges sacratæ fuere, quibus etiam reges tenebantur: quas sine ordi-
ne latas Papyrius in unum collegit & aceruavit, unde ius Papyrianum dictum. Quũ ue-
ro exterminatis regibus, cõsules & annui magistratus præessent, ius potestasq; omnis le-
gis condendæ consulibus collata fuit: q̄ quoties ex usu erat, ex consulto senatus, leges ad
populũ tulere, quæ firmæ illibataq; mansere. Neq; consules modo, sed dictatores, præ-
tores, ædiles, censoresq; ad populũ iura dare, & legem ferre poterant, eaq; promulga-
ta & demum lata populi iussu, patribus autoribus, ita summos ac infimos astringebat,
ut obedienter imperata facere oporteret. Quòd si in lege ferèda populus aduersaretur,
aut senatus illam non acciperet: quippe qui eam ferri aut promulgari non sineret, nul-
lius exempli, nullarumq; uirium esse cõlebatur. Ferebat enim præco legem ad populũ,
ex autoritate & iussu dictatoris, consulis, prætoris uel, subiiciente uerba & præuente scri-
ba: qui quum illam promulgasset, id demũ firmũ erat, si in eo quod lege cauebatur, po-
pulus autor fieret. Ipsaq; lata & promulgata, atq; in æs incisa, & in ærarium condita, ita
eius scitis omnes astringebat, ut eius firma maneret autoritas: aduersusq; eam si quid fa-
ctũ foret, posset non iure factum uideri. Multa quoq; per legẽ lata aduersus eum, q̄ se-
cus fecisset, impune irrogari quibat. Si quid tñ ea promulgata, addẽdum legi foret, de-
trahendum uel, anteq; in foro proposita, & in æs incisa fuisset, facile licebat, postea uero
uetabatur. Si tñ non trinundino lex promulgaretur, aut loue tonante, uel per uim & mis-
nas, seu per fulgura & tempestates, uel die ominoso & piaculari edita: si cõtra plebis tri-
bunorum uel intercessiones, aut deniq; contra auspicia feratur: si neq; iurata per cõsules
tribunos uel esset, poterat haud dubiè abrogari, & pro infecta haberi. Quare quum M.
lubilius Drusus tri. pl. leges pro optimatibus tulisset, Philippus consul qui ei infensus
aderat, obtinuit à senatu, ut leges eius uno senatusconsulto tollerentur, quia contra au-
spicia latae erant, propterea illis populũ nō teneri. Neq; enim fas erat pro lege recipi,
quod uitio, & non iusto imperio editum fuisset aut promulgatum: idq; lege ueteri caue-
batur, his uerbis: Legum iusta imperia sunt, hisq; ciues modestè & sine reculatione pa-
rento: & infra. Dictum est autem trinundino leges ferri, quòd tribus nundinis propo-
ni leges, demum promulgari deberent. Si quid tamen alicui ob gratiam, q̄ dignum
aliquod operæ precium fecisset, contra ius publicum aut legem scriptam indulgendum
foret, nonnũq; senatu postulante, populi iussu lex abrogabatur, ut ille legibus soluere-
tur, exemplo Lacedæmoniorũ, & ius interim conniebat, eademq; post annũ ferebatur
denuo. Alexander uero Severus imperator, nullã sacrasse dicitur legẽ, sine XX. iurispe-
ritorũ & quinquaginta disertissimorũ consilio, quod quidẽ ius, in legẽ, morem & æqui-
tatem ueteres diuiserunt: iusq; ad res humanas, fas ad religionẽ pertinere uoluerũt. Sed
notandum, nō solũ leges editas consensu populi sacratas, sed & scita plebis, senatuscon-
sulta, edicta magistratũ, ac iuris peritorum autoritates & responsa, demũ placita princi-
pũ, & res iudicatas, uim legis habuisse, in qbus ciuile omne ius consistit. Animaduersionis
em̄ metu, magistratus dum audaciæ & facinorib; obuia eunt, his ueluti legibus oēs
alligant. Erãt enim plebiscita, quæ rogatione tribunitia legis condendæ causa, plebs
statuebat, quæ licet à plebe scita essent, illa tñ uim legis habere haud dubium est. Quin-
tus enim Hortensius quum plebs in laniculum secessisset, in Esculeto legem tulit, ut ea
quæ plebs iussisset, omnes Quirites tenerent, quam L. Valerius, & M. Horatius antea tu-
lerant centuriatis comitijs. Magni tñ inter plebiscita legesq; intererat, q̄ plebiscita, tri-
buno rogante, de his quæ ad plebem pertinent: leges uerò, consule uel prætore, aut alio
magistratu consulente, rogabantur. Qui tamẽ populus differt à plebe, q̄ in populo pa-
tritijs, senatores, cunctaq; nobilitas insunt: in plebe uerò patritijs nō insunt. Non tñ quic-
quid populus iussit, ratum esse decet: quia quod ius non esset, populus iubere non pote-
rat. Senatus quoq; consulta, tametsi ad populũ non ferantur, si tñ ea tribuni probassent,
& rata esse uellet, legis uim obtinere. Erat enim senatusconsultũ, quod senatu iubẽte,
decernebat sine lege. Hæc em̄ illa sunt decreta & consulta patrum, quæ iuris statuendi

causa, non ob priuatam utilitatẽ decreto amplissimi ordinis statuuntur: quæ tunc rata
erant, si tribuni plebis ea censuissent, aliter poterat senatusconsultum per intercessiones
tribunitias impediri. Fuitq; diu obseruatum, in omnibus senatusconsultis, in quibus ali-
quem solui placebat, adhibere, ut de ea re ad populũ feratur, quod postea adhiẽci desitum
est. Præter quæ, Prætorum edicta, quæ iuris statuendi causa in albo proponuntur, legi
uicem habuere, ut quum doli metus uel causa, aut uel quod factum sit uel clam, se ratum
non habiturum promittit: quæ quidem edicta, uel ciuile iuris declarandi, uel interpre-
tandi, adiuuadi, supplendi uel causa, à prætore proponebantur, quod ius honorarium di-
ctum est. Et quum prætores olim ob gratiam plerumq; uarie ius dicerent, Cornelius le-
gem tulit, ut nisi ex edictis suis perpetuis, & scripto iure prætores iura dare nō possent,
Fuitq; constitutum, ut non prætores modo, sed ædiles, censoresq; de his quæ cuiusq; ma-
gistratus iurisdictionis sunt, quoties uaria & commutabilis ratio aliquid noui decernẽ-
di causam daret, edicta proponerent, eaq; circumspecte edita, uelut iura legesq; promul-
gatas seruari mandarent, ita ut si quid contrã factum esset, poterat in eum haud secus le-
ge agi, quàm si decreta legum labefactasset, aut præterisset. In quibus etiam seruatum
comperimus, tunc quum proponuntur aut eduntur, in primis nomen Cæsaris cum ho-
nore præfari. Et tametsi annuam dici legem edicta prætorum quidam censuerint, cõstat
tamen, illorum constituta haud secus, quàm si perpetua lex esset, sæpe ualuisse. Estq; me-
morizæ proditum, ut instar edictorum, prætoris interdictione ualeat; nam si quid bono pu-
blico ne fieret interdixit, haud secus in eos animaduertit, qui admiserent aliquid cõtra ue-
titum, quàm si quid fieri iussisset, & ob nequitiam paritum non fuisset. Responsa deniq;
prudentum pro legibus sæpe habita & recepta sunt: quum enim interpretandi iuris &
sententiæ ferendæ de his quæ in controuersiam ueniunt, potestas his tributa esset, illo-
rum responsa, librata moderatione edita, nimirum eam uim obtinere, ac si leges sacra-
tæ fuissent: quæ quidem tantæ autoritatis fuere, ut suppressa ratione, illorum placita in-
star legis haberent. Ante uero Augusti tempora ius respondendi de iure cõtrouerso nul-
li datum fuit: sed qui studiorum suorum fiduciam habebant, consulentibus responsa da-
bant: primus enim Augustus iureconsultis, uelut legum ministris, de iure respon-
di super his quæ in dubium disceptationemq; uenirent, munus dedisse fertur: & ex illo
traditũ, ut respondendi interpretandiq; iura, pro beneficio à principe peteretur facul-
tas. Quare à Tiberio Cæsare, Sabino iureconsulto interpretandi iuris, magni muneris
loco, ius tributum fuit: & post eũ reliqui Cæsares id muneris sui esse uoluerunt, adeo ut
quum ab Hadriano uiri prætorij, ut de iure respondere liceret, pro beneficio peterent,
respondisse dicatur, hoc non peti à principe, sed præstari solere: & ideo si quis sui fiduciam
haberet, essetq; iuris sciens, respondendi se facultatem non negatum. Quare illo-
rum responsa leges nonnũquam edita, sæpius interpretata sunt, feruntq; Mazacenos
iuxta Cappadoces, quum Caronda legibus uterentur, ne sine interprete legũ scita ser-
uarent, si quod dubium ius emergeret, aliquem peritum iuris elegisse, cuius responsa
& dictis parerent. Eiusmodi fuere tam Papiniani, Seruũ Sulpitiũ, Pauli & Scæuolæ:
quàm Vlpiani, Trebatij, Tuberonis, Cassij, & Saluũ Iuliani, aliorumq; iurisconsulto-
rum magno studio curaq; elaboratæ sententiæ: quibus tam leges quàm plebiscita,
prætorumq; edicta, & senatusconsulta interpretandi facultas erat, proq; illorum respo-
nsis in iudicio & foro ius sæpe dictum est. Hic enim Cassius nepos fuit Tuberonis ex si-
lia, quæ neptis erat Seruũ Sulpitiũ, iuris scientissimus & consultissimus. Papinianus ue-
ro Scæuolæ discipulus, & ut in plurimum est monumentis, sub Seuero principe in sum-
mã cõmendationẽ uenit. Vlpianus aut, Paulus, Pomponius, Triphonius, Merianus, Cel-
sus, Proculus, Modestinus, Alphenus, Africanus, Florẽtinus, Martianus, Callistratus,
Hermogenes & Venuleius, sub Alexandro Seuero florere: in eius societate & iura fa-
miliaritatis alleciti, Papiniani omnes discipuli. Vlpianum uero ipse Alexander præcæ-
teris ob morum probitatem, & singularem iuris scientiam, amplissimis honoribus ho-
nestauit, & re familiari auxit: qui tamen ab Heliogabalo, quòd bonus uir esset, officio
motus fuit. Alphenus uero ab adolescentia tonstrinam exercuit, mox sub Sulpitio iuris
scientissimus euasit, ita ut consul effici, & decedens, publico funere efferri meruerit,

Prætori di-
cta.

Lex Cornelia

Respon-
sa pru-
dentium.

Respon-
di ius quãdo
primo datum
Verba sunt
Põponij in l.
a. no longe à
fine, ff. de o-
rig. iur.

Iuris peritus
peculiaris ad
dãda respon-
sa apud Maza-
cenos.

Iurisconsulti
quibus inter-
pretandi ius
datum.

Trebatius, licet sub disciplina Ciceronis iuris peritissimus, aliquot libros de iure civili composuisset, & de religionibus nouem, tamen & uersu heroico plurimum ualuit, & inter poetas adnumeratus est. Saluius autem Iulianus, proauus fuit Didio Iuliano, qui post Pertinacem, imperium tenuit. Papinianum uero Caracalla iussit interfici, quod fratris necem quem interfecerat, apud senatum excusare nollet, asserentem non tam facile patricium excusari posse quam fieri. Fertur uero Caligula, qui hostis humani generis dictus est, omnia iurisperitorum placita inducere, & praeter se, nullum de iure respondere uoluisse. Postremo PRINCIPVM PLACITA, quae constitutiones appellantur, pro legibus etiam recepta fuerunt: Nam quum diuus Caesar, & sequuti principes summam imperij haberent, & soli iura darent, omnis condendae legis ius potestasque lege Hortensia a populo ad principem translata fuit, ita ut quod principum decretis communis iuris decernendi causa statutum esset, etiam sine populi concilio pro lege haberetur. Non tamen omnis Caesaris uoluntas lex putanda est, quia si quid princeps non publico decreto, ut inter exempla referatur, sed priuati iuris causa statuisset, id non esse legem conuenit: quippe priuata decreta principis in exemplum non deducuntur. Diuus autem Traianus uir omni laude dignus, quum priuilegijs ab se editis, aut ob merita indultis, multos inniti, atque in exemplum trahi uideret, ueritus ne contra leges moresque maiorum, ad alias causas perferrentur, illaque in iudicijs & foro pro lege acciperent, diplomatibus libellisque nunquam ex scripto respondebat, ne perniciosum inde exemplum, & quasi seminarium mali oriretur: sed tantum uerbo, quibus uisum est, assensisse fertur, aut priuilegia induxisse. Tametsi uetus mos esset, principem scripto adire, & consulentibus per libellos respondere. Quod & Nero fecit, qui in iure dicendo, nisi scripto & sequenti die postulatoribus respondit. Proditur tertius Antiochus tanti decreta legum fecisse, ut datis diplomatibus edixerit, ut si quid suo iussu contra leges & iura decretum foret, ne sibi parerent, impuneque aduersarentur: cuius exemplo Agesilaus, non aliter promissa praestare uoluit, quam si iusta essent. Marcus quoque Antonius orator est tot millibus orationum, nullam ex scripto edidit concionem, ut si quid parum laude dignum, & contra legum decreta in his compertum esset, posset a se dictum inficiari. Quod parum prospiciens L. Crassus orator, quum a M. Bruto increpitus esset apud iudices, quod ex duabus orationibus capita inter se contraria edidisset, respondit, orationes esse caularum & temporum, non autem hominum & patronorum.

Qui primi de plebe ad dictaturam, consulatum, & praeturam, aliosque magistratus euecti fuerint, & de ephoris quae tradantur.

Caput XXIIII.

QVo tempore in monte sacro magistratus sibi plebs creauit, quos sacrosanctos fecit, id cautum est, ne cui patricio illos capere liceret, quod non ab re sancitum fuit: Nam quum aduersus potentiam patriciorum, tribunum propugnato rem factorem que sibi plebs creasset, ut querelas criminationesque in patres acciperet, periniquum uidebatur, ut in quo defensores sibi plebs adsciuerat, ad id fastigium honoris, illos qui sibi infensi infestique erant, aduocaret, quorum instar ephori apud Lacedaemonios habuere: qui sicut tribuni plebis Romae consularem potestatem, ita regum Spartanorum insolentiam reprimerent, ne imperio abuterentur, nimiaeque ferociae & audaciae assuescerent. Qui a principio quinque ex amicorum numero fuere, ut ministri regum auxilio allecti, scilicet quum reges foris bella gererent, ipsi domi iura darent, primum a Theopompo Spartanorum rege instituti, necessitatis causa, licet Spartana lege cautum fuerit, utriusque regi cum exercitu foras prodire non licere. Paulatim eorum licentiae processere, ut regi non assurgerent, & seorsum tribunal haberent, & non modo magistratus comprimerent, & in disquisitionem uocarent, ac de uendendis emendisque rebus cognoscerent, sed regi, quid factum opus erat, praescriberent, quibusque annis copiae educendae forent, quoque tempore equitatus, aut grauis armatura, & peditum acies promouendae, enunciarent. Adeoque omnium rerum gerendarum censores erant, ut Archidamum Lacedaemoniorum regem graui affecerint multa,

Caracalla in solentia.

Principum placita.

Priuata decreta principum.

Responsio principum per libellos.

Gregis Antiochi edictum.

Ephori.

Lex Spartana.

Ephorum insolentia.

quod cum uxore exigui corporis nuptias contraxisset, quod liberos tantum, non reges se genituum cogitasset, ipsumque in disquisitionem uocare, & in carcerem trudere, atque morte afficere possent, sicut de Pausania, Agide & alijs factitatum accepimus. eoque insolentiae processere, ut quum inissent magistratum, seruis primum bellum indicerent, quod olim cum Messenijs conspirassent, magnisque calamitatibus & multiplici incommodo Spartam affecissent: mox, ut singuli barbaram rasarent, per praconem edicerent, ut si quis minus dicto audientes foret, internosceret. Vtque maiori formidini essent, iuxta triclinium ubi tribunal habebant, Timoris sacellum erexere. Vtque occasionem regis criminandi scrutarentur, singulis nouennijs caelum & sidera silenti nocte obseruauerunt, ut si stellae ex caeli regione in aliam declinantem, aut radiantem uiderent, reges contra deos aliquid molitos criminauerunt: itaque efficiebant, ut regimini cedere & magistratu abire cogerent. Erat tamen ius regi, ut si ab ephoris uocatus, primae & alteri iussioni non pareret, contumacia fraudi non esset: tertiae nisi paruisset, imperio cogi poterat. Qui quidem ephori una cum regibus singulis mensibus mutuo iurabant, pro legibus Lycurgi imperatum ire, & regnum inconcussum tenere. Hos postea Cleomenes, quum crudelem in modum dominarentur, sustulit, & restituta regi potestate, illos de gradu deiecit, & dominium abrogauit. Si tamen reges dissentirent, uariatis sententijs, illi qui uideretur melior, standum erat: si in unam sententiam conuenirent, nulli ephorum contraire fas erat. Ergo plebeios magistratus nulli patricio sumere licebat, idcirco uolero tribunus plebis rogatione promulgata statuit, plebsque sciuit, ut plebei magistratus sine patribus, sed tantum admissa plebe tribunitijs comitijs fierent. Cumque patricij magistratus auspiciato fierent, solos plebeios inauspicatos esse, & minoribus regi auspicijs, peruulgatum est. Et tametsi ad dictaturam, consulatum, praeturam & censuram nulli nisi patricij antea admitterentur, tamen sequutis temporibus patricij magistratus cum plebe communicati fuerunt: Si quidem Sextius primus de plebe consul factus est, quod deinde fuit Licinia lege cautum, quam C. Licinius & L. Sextius tri. pl. promulgarunt, ut consulatus cum plebe communis foret. Q. quoque P. Philo praeturam, & Cl. Licinius Stolo de plebe homines, magistratum equitum cum patribus gessere. Quinetiam dictaturam, in qua summus splendor & amplitudo erat, censuramque cum plebe communicatam inuenimus: namque M. Rutilius primus dictator & censor, deinde Q. Pompeius, & Q. Metellus utrique ex plebe censores facti sunt, quam legem Philo dictator tulisse fertur. Omnes denique patricij magistratus, etiam pontificatus, & sacerdotia cum plebe communicata fuere. Nec modo ex plebe ciues, sed Latini nominis, & demum exterarum gentium populi, ad magistratus & honores Romae prouecti fuerunt. Tribunatum uero plebis longo tempore nihil cum patribus consociatum habuisse comperimus, nisi quum finito decemuirali imperio, nouos tribunos plebis cooptari oporteret, Sp. Tarpeium & Aul. Aeternium patricios & consulares, in collegium tribuni adsciuerunt. Et mox Minutius magister equitum, quod de Sp. Melio sumpsit poenas, & postea Appius Pulcher, ut Ptolemaeo bellum indiceret, & deinde P. Clodius, ut tribunus plebis fieret, a patribus ad plebem transiuerunt: donec post Syllae tempora tribunatus plebis passim a patricijs & summis honoribus functis, appeti coepit: qui prouincias sortiri, & imperium gerere, atque cum fascibus, & licetoribus etiam extra urbem incedere coeperunt. Tantique postea honoris habitus est, ut populum Romanum Octauio Augusto, & deinceps Caesaribus tribunatum plebis dedisse, pro magno fuerit munere existimatum. Illud est tamen minime praeterendum, quod quum a tribuno ple. dies dici consuli praetoribus possit, ipse tamen iure sacrosanctae potestatis, ab omni potentia magistratus immunis erat. Si tamen potestate tradita abuteretur, aut si iura plebis minueret, uel ubi intercedendum minime fuisset, intercederet, seu si contra commoda plebis aliquid molitus esset, poterat ei dies dici, & a consule uel tribuno reus agi: cunctisque suffragantibus tribubus, de gradu deici, & poenis coerceri. Tunc enim sacrosanctus esse desinebat, & prophanus erat. Quod nouem tribuni plebis cum Sp. Cassio, ne magistratus more maiorum subrogarentur, contra libertatem populi Romani coniurarant, Publius Mutius tribunus plebis eis non solum tribunatum abrogauit, sed & poenas debitas iure & lege inferri peruicit. Et Tiberius Gracchus in

Sacellum Timoris.

Ephori gradum deiecit.

Plebei magistratus.

Patricij magistratus cum plebe communicati.

Extremae gentes ad magistratus Romae prouectae.

Tribunatus plebis a patricijs captus.

Honores tribunitiae potestatis.

Trib. pl. potestate abutens.

tribunatu Octaviu collegam contra comoda plebis intercedentem, tribuum maiori parte suffragante, potestate priuavit. Verba uero legis quibus tribunus plebis factus sanctus sit, ascripti: Tribunum inuitum, tanquam unum e multis, nemo cogito agere, neque uerberato, neque alteri ut uerberet imperato, neque occidito, neque occidi iubeto. Si quis autem prohibitorum horum quid fecerit, impius execrabilis que esto, bonaque eius publicato ad sacra Cereris, & qui aliquem hæc agentium occiderit, cædis expiatus esto.

Legis uerba de tribunis sacrosanctis.

Quas acies, quosve exercitus, qui duces parua manu profligarint, quæve flumina Xerxis exercitus potarit.

Caput XXV.

Tres exerci parua manu profligati.

Acies profligatas & exercitus parua manu cæsos ad interitum, ita ut uix pauci superfuerint, tres præcipuos ab autoribus memoratos ferunt, licet ex omni antiquitate si quis reputare uolet, innumeras inueniet. Quum enim Assyriorum rex Cyrus contra Scythas cum ualido exercitu occæpisset bellum facere, postquam eos ingenti clade afflixit, cæso etiam unico regis filio, Tomyris regina Scytharum dissimulatis ægritudinem animi, inter angustissimos tramites Assyrios naeta, ita illos cecidit, ut parua manu hostium ingentes copias fuderit, ducentaque millia Persarum una acie trucidarit, tanta cæde, ut ne nuncius quidem luctuosæ cladis superfuerit. Alteram, quum inter Locrenses Epizephyrios & Crotoniatis sæuentibus odijs certaretur, tanto furore animorum, & quasi uecordia ad pugnam fuisse procursum ferunt, ut quindecim Locrosum millia aduersus Crotoniatarum centum uiginti millia saue & atrociter pugnam inire non dubitarint, Locrensesque tam parua manu tot millia Crotoniatarum felicitate mira uno prælio attriuerint, ita prorsus, ut ex ea strage pauci uix fuga elapsi superfuisse dicantur, eaque ad Sagram Metaponti fluium commissa pugna, ad posteros celebrè memoriam nominis dederit, uulgo iactato prouerbio, ἀλθέρεια τῶν ἐπι Σάγρα. Tertiam, cum duce Milciade in campis Marathonijs contra Artaphernem & Datym Darij præfectos, ab Atheniensibus uno prælio feliciter pugnatu & debellatu est, in qua decem Atheniensium millia, Persarum plus centum decem millia crudelem in modum affixerunt, toto cæso exercitu. Fuit autem Marathon Atticæ ciuitas ab Athenis haud plus decem millibus passu distans. Itaque quum annis intercedentibus, contra Xerxem arma Græciæ inferentem, qui bellum dijs hominibusque indixerat, memorabilis Spartanorum ad Thermopylas, & claustra illa tam natura quam munimento inexpugnabilia, pugna comissa fuit, trophæis & monumentis celebrata; quorum tam insolens uictoria proditur, ut decem hominum millia, duce Leonida, contra innumerabiles Persarum copias, claustra tenere, & sexcenti Spartani, quingentorum milliū castra inuadere non dubitarint, ubi tanta strage ad fatietatem sauitum est, ut difficile dictu sit, Spartanorum Atheniensiumque, uel singulorum præcipuam uirtutem, uel uniuersorum laudes dinumerare; ad id uero cladis processum, ut quid funerum absumptum sit, illud argumento fuerit, quod cadauera passim strata prælio uel repestate, corporaque morbo & uastitate enecta, aliosque alia peste absumptos, mare & terra uix ceperit. Quisque modo terrestres naualesque copias ultra decies centena peditum, equitum uero octoginta millia armatorum, in expeditionem duxerat, cuique sexcenta millia frumenti modia diurna cibo, & tot flumina exhausta potui non suffecerint: is cum multa cæde & fuga a paucissimis cæsus & profligatus, inconsulti certaminis, & temerariæ expeditionis insignes poenas dederit: ipseque tanti exercitus imperator magnificus, tanta clade oppressus, inermi naue per stragem corporum armorumque uix effugerit. In qua quidem re non minori miraculo proditur, tantas copias ab uno Pythio Bithyno epulo exceptas magnificè, frumentoque, ueste ac uiatico adiutas. Fuit illa quoque memorabilis exempli clades celebrata sermonibus, cum ad Granicum amnem, aut Arbelam, uel quum ad Amanicas Pylas in faucibus angustis ab Alexandro signis collatis cum Dæro pugnatum est, in qua prope ad interuicium dimicatum fuit. Vbi ultra centum millia Persarum peditum feruntur cæsa, equitum uero decem millia; ex Macedonibus uero non ultra trigintaduo pedites, equites autem centum quinquaginta occidisse. Ad Granicum uero barbarorum uiginti millia, equitum uero duo millia scedum in mo-

Pugna Alexandri aduersus Darium apud Granicum.

dum occubere, quum ex Alexandri exercitu trigintaquatuor fuisse desideratos, quidam monumentis testati sint. Romani autem licet incredibili felicitate sæpe hostium copias ad extremum exitium profligarint, tamè præcipuis cladibus, & infanda strage maxime hostem affecere: uel quum M. Liuius & Claudius Nero Hasdrubalem suppetias Hannibali ferentem, ad Metaurum ingenti strage debellarunt, ubi par Cannensium cladis exitium redditum fuisse memorat. Vel quum Fabius Aemilianus uix triginta millibus militum ad Rhodanum plus ducenta Gallorum millia ingenti strage deleuit, Vel quum contra Antiochum haud minus feliciter pugnatum est, plus quinquaginta millibus hostium cæsis, uiginti quatuor equitibus, & trecentis peditibus Romæ desideratis. Aut quum C. Marius Cimbrorum & Theutonorum ad aquas Sextias parua manu cecidit, Vel quum Sylla contra Mithridatem ad Orchomenum & Cheroniam ducens, illius copias fudit, & in intimas solitudines egit, Aut quum contra Archelaum non longe a Pyrao commisso prælio, ita eum deformauit, ut ex uiginti hostium millibus uix decem superfuerint, ex Syllæ uero exercitu uix quatuordecim desiderati sint. Aut quum Pompeius eundem Mithridatē strage atrocissima perculit, quadraginta millibus hostium cæsis, non pluribus uiginti ex suis interfectis. Vel quum Lucullus contra Tigranem bellum magnis conatibus aggressus, multiplici eum clade affecit, in quo Romanorum uix pars uigesima copias hostium accedere uisa est: cuius pugnae tanta Romanorum felicitas fuisse traditur, ut ultra centum millia hostium promiscua cæde occisa, Romanorum uero non ultra centum uulnerati, occisi autem quinque dicantur. Tam paruo impendio tam insolens uictoria stetit. Aethi quoque Galli in expeditione Arabica memorabilis uictoria inter illustria adnumeratur, ut post excidia & uastationes agrorum, pluribus oppidis expugnatis, plus triginta hominum millibus foede cæsis & profligatis, non amplius septem ex suis interfectis, illustri uictoria potitus fuerit. Mitto Caesaris felicitatem, cuius longe lateque diffusa uirtus fuit, quoties belli casibus agitatus contra Aquitanos, Heluetios, Aruernos, reliquosque Gallos & Germanos, aliasque exteras & incultis moribus gentes, parua manu innumeras hostium copias fudit. Quoties aduersus maximos conatus inops ipse & impetratus presentissimo animo restitit: quoties admotas hostiliter legiones fudit, quot prælia consecit, quam firmissima hostium præsidia sæpe conuulsit & labefactauit, quas urbes & gentes uel & obsidione domuit, aut deditas in deditioem fidemque recepit, ita ut an uirtute animi & mentis magnitudine, an felicitate & fortuna plus ualuerit, difficile sit diiudicare. Sed post tot successus & felicitates una Romanorum clades inter exempla memoratur insignis, quum Lucius Bebius in Hispaniam ducens, agmine inexplorato per abditos saltus & inuisas regiones in insidias præcipitatus, circumuentus a Liguribus & oppressus est, oportueritque Massilienses tam luctuosam cladem per nuncios Romanis significare. Altera post Cannensem cladem cum duce Caio Manlio & Quinto Cæpione, a Cimbris & Theutonibus, legionibus fuis, plus octoginta Romanorum & sociorum millia ad Rhodanum foede cæsa & debellata fuere; ubi tantum cladis acceptum, ut uix decem superfuisse dicantur, qua clade populus Romanus in tanto pauore & luctu fuit, ut uelut ultima publicorum malorum passus, iustitio indicto, sicut in magna conuersione assolet, prætextas & laticlauios dimiserit, & saga sumplerit. Sed super omnem indignitatem foedi exempli & memoriæ est, quod de Valeriano Cæsare recentiore memoria proditum est, qui quum optimus fuerit, infelix apparuit tamen, postquam uis illa uigorque & uirtus bellica, atque antiquum belli decus exoleuit, qui in expeditione in Persas quum foedissimo euentu pugnasset, a Sapore Persarum rege, occiso exercitu, captus, usque eo deformatus fuit, tantisque contumelijs obnoxius, ut post afflictas fortunas, nulla uerecundia pristinae maiestatis, contra decus imperij, regi Persarum equum ascensuro, humi prostratus dorso gradum faceret, adeo Romani indignissimam fortunam, & grauissimos casus, ac sortis humanæ uarietatem, uelut magna documenta mortalitatis, nonnunquam experti fuere. In qua quidem re proditur uerbum Galeni filij uecordis & deliri, qui qua die de captiuitate patris rescituit, parum curans, uerbum Catonis usurpauit: Sciebam, inquit, me genuisse mortalem. Quæ autem flumina a tot millibus Persarum epota, Xerxi non suffecerint, hæc præcipue traduntur: Scamander &

Romanorum parua manu uictoria.

Flumina a Xerxis exercitu epota.

Oionochonus in Thessalia; S imois in Phrygia, qui ex Ida sub Illo decurrens quandoq; torrentior, ad Sigeum mare ingreditur: Chydorus in Bœotia, Lysus in Samothracia, qui per Thasios fluit; Mænala iuxta Hellepontum in Lyfimachia. Addit Herodotus lacum in sinu eodem triginta stadiorum, quem sola iumenta Persarum, quum aqua subsalsum saporem habeat, & potui insalubris homini sit, paucis diebus efficauere.

Quid uariæ gentes de dijs senserint, & quam impia & detestanda sacra apud exterâs gentes fuerint. Caput XXVI.

Quam impia & falsa inter gentes olim de dijs opinio fuerit, quamq; multiformes deorū uanitates, & quâ infandis sacris prisca deos coluerint, dictu referre difficile est: siquidem primi mortales nulla doctrinæ schola, nec ratioe aut lege, sed suo quisque ingenio, & prout impetus animi tulit, deos geniosq; adaptando, numina coluerunt. Primos enim qui antiquissimi fuerunt, hastas colere cœpisse, aut ligna delibrata corticibus pro dijs ueneratos accepimus: inde à Romanis religio fluxit, ut singulis deorum simulacris hastas darent: tamen antiquissimos Romanorum, centum septuaginta annos sine deorum imaginibus uixisse nonnulli testati sint. Indi quicquid colere cœperunt, præcipue maximas arbores deos putauerunt, illasq; pro numinibus uenerati sunt, quas ferro uiolasse capitale fuit: ex quibus nonnulli draconem quinque iugerum, uelut Liberi patris simulacrum, coluerunt: Persæ & Massagetæ Cælum, Iouem: Solem uero deum maximum dixerunt, equosq; illi sacrauerunt, quibus interdictum erat, ne quem præter Solem deum colerent. Quicquid uero quernis arboribus nascatur, è Cælo missum putabant: idem Soli, Lunæ, Telluri & Igni, Aquæ ac Ventis sacrum facere instituerunt, quos omnes deos, Ignem uero præcipuum duxerunt: quæ etiam magorum opinio fuit, cui Thales ad stipulatur, qui Ignem tam religiose coluerunt, ut cremare corpora ducerent nefas, ne contagio cadaueris, deorum maximum uiolarêt. Multos comperi persuasum habere, Martem peruigilem deum esse, & præsentissimum numen: quare Neuri qui iuxta Borysthenem sunt, enses pro Martis simulacro adorabant. Sunt qui arbitrentur uisco, quod in querna arbore nascatur, nullum præsentius numen æstimari. Hi fuerunt Druidæ, quorum uana superstitio inter mortales præcipua fuisse traditur. Alij mari porrectum collem uelut præsentem deum coluerunt, quod eo oclusa uallis, æstu Oceani non inuindaret. Cappadocibus quoque Mons deus habetur. Et Phryges Mæandro & Marsyæ sacrificant. Scythæ illi inhospitales, qui in intimas solitudines acti sunt, super sarmentorum fascibus uetustissimo collato acinaci, uelut Martis simulacro, annuis hostijs litabant. Pœni Soli & Lunæ uniuersi sacrificant. Syri occæcatis animis Pisces & Columbam deos sibi consecrarunt. Troglodytæ Testudines, Heliopolitani Bouem, Memphitæ Vaccam, Lentopolitani Leonem, Capram & Hircum Mendesii, Thebani Aquilam, Lycopolitani Lupum, Babylonij uero Cepum, ab his uelut propicio numine petita accipere arbitrantes. Cyrenaici Acorem, magnum deum muscarum æstimarunt. Arabes ad Memnonium, Cercopithecum cælo dicarunt, illius opem in rebus afflictis implorantes. Mitto Aegyptiorum superstitio nem, & falsarum opinionum ineptias, qui Apim præcipuo honore uenerati, solum responsa dare, & prosperos euentus, aut futuras calamitates præmonstrare, fabulati sunt, modo Iosim & Osiridem, modo Serapim, & quod dicere piget, crocodilos, à quibus hominè deuorari, tanq̃ à deo expetitū, magni muneris habebatur loco, modo Ichneumones, Ibes & fœda animalia, aliq; ludibria religionum, uelut deorum numina colentes, ita ut gentes aliquas quæ Felem auream, & alios qui Scarabæos, pro dijs haberent, circa Scyonem fuisse legamus. Germani Solem, Vulcanum & Lunam, solos deos quos credebant, opinati sunt, quæ Anaximandri opinio fuit, ut cælestia sidera deos esse crederet. Quinetiam Aegyptij Solis simulacrum diplomatibus consignatis adorant, quem Horum nuncupant, illud que precibus & uotis frequentant assidue. Arabes Iouem & Bacchum. Aethiopes ex dijs unum mortalem, alterum immortalem putant: nonnulli Pœnam & Beneficium, Assyrij & Persæ unum bonorum largitorem, alterum malorum, Fuere qui crederent nullos deos esse, cæci & excordes, omniq; agi fato, animasq; eū corporibus interire unâ. Ex his præter Diagoram & Theodorum Cyrenæum, Eumerum

Hastæ, Ligna delibrata,

Indorum arbores, Draco, Cælum, Iupiter, Sol, Luna, Aqua, Tellus, Ignis, Aqua, Ventis, Mars, Ensis, Viscus, Collis marinus, Mons, Mæander, Marsias, Acinacis, Sol, Luna, Pisces, Columba, Testudines, Bos, Vacca, Leo, Capra, Hircus, Aquila, Lupus, Cepus, Acor, Cercopithecus, Apis, Isis, Osiris, Serapis, Crocodili, Ichneumones, Ibes, Feles, Scarabæi, Sol, Vulcanus, Luna, Sidera, Horus, Jupiter, Bacchus, Pœna, Beneficium,

Tegeatem, & Callimachum, ac Prodicum Cæum, aliosq; plures, qui & dii dicti, fuere Callaici gens moribus effera, cultu inhumano & fero, neque more neque iure uiuentes, Numidæ Ammonem in desertis arenis magnis honoribus frequentant. Celtiberi cuius am deo, cuius etiam nomen ignorabant, plena Luna nocturnum sacrum facere, & ante cuiusque fores saltibus indecoris pernoctare didicerunt. Quod si illorum sacrificia scrutari, ac barbaros externosq; ritus eruere conamur, quàm impios cultus & quàm infanda sacra, apud tot efferas nationes uario gentium ritu inueniemus? Scythotauri pro hostijs Dianæ aduenas immolabant, Laodiceï Palladi uirginè, Arcades Ioui Lycæo puerum, Pleriq; iuxta Borysthenem uecordi animo homines, uictimas dare, & in sacrificijs deorū humanis ossibus adolere solebant. Blemmyæ, Cimbri, Galli, Druidæ & Germani, statis diebus, humanis litant hostijs, & cruore captiuorum adolent aras, tunc propiciari deum maxime arbitrati, quum per cruciatum homines excarnificarent, ex pœnis hominum diuinationem & auguria captantes. Fuitq; apud Phœnices & Carthaginenses nimium diu seruatum, ut infantes principali honore insignes sorte ductos, in regio ornatu Saturno immolarent hostias; & quem fors morti destinarat, morti subtrahere non licebat. quare multorum ciuium largis fletibus deplorata funera fuere, à quibus sacris quum defuissent, postea uicti ab Agathocle, deos propterea subiratos arbitantes, ut numen placarent, ducentos nobilium filios mactarunt ad aras: ad eam mortalitas sub nomine religionis ad infandas cædes agebatur præceptis. Id quod à Rhodijs & Cretensibus factitatum comperimus, ut hominem epulis grauati, ac pueros impubes festis diebus Saturno mactarent. in Chio & Salamine mos multa secula uiguit, ut Diomedij & Dionysio homines discerptos iugularent, eiusdemq; Dionysii templum in Arcadia fuit, in quo puellæ ad aram disflagellabantur ad necem: sicut Spartæ in ara Mercurij, & Orthiæ Dianæ pueri. Quin etiam alij ingenti simulacro uiminibus intertoto, & uisus hominibus oppleto, ac igne succenso, hominibus que fœdum in modum exanimatis, maximum holocaustum dijs offerre putauerunt. Boijs & Celtis purgato capiti hostis capite, caluariam auro cælare, & in eo poculo in solēnibus libare, religiosissimum erat. Proditur Aristomenes Messenius, Ioui, quem Ithometem appellant, trecentos simul homines, in quibus Theopompus fuit, uno sacrificio mactasse: & Lacedæmonios eò uesaniæ processisse, ut Marti humana uictima litarent. Galatæ & Massagetæ non aliter deos rite cōsuli arbitrati sunt, quàm iugulato homine apud aras deorum, ex cuius casu, tum ex membrorum laniatu & fluxu sanguinis, futura diuinabant. Cimbri noxios homines seruatos, sudibus affixos, dijs pro hostijs dabant. Galli præter Hesium & Theutatem, Mercurium, quos humano cruore placabant, grauioribus morbis aut periculis affecti, ad placandas deorum aras, aut homines immolabant, aut se immolatos uouebant: ad cuius aram etiam grandæuos ætate pro uictimis profecabant. Lusitanis uetus mos erat, ex intestinis hominum exta prospicere, atq; inde omina & diuinationes captare, abscissasq; captiuorum dextras pro munere dijs offerre. Thraces Zamol sim, quem maximum deum putant, non aliter fieri propicium æstimarunt, q̃ si ad aram facili lancearū ictu homo concideret, eam optimam & dijs gratissimam uictimam opinati. Germani quoq; ritu barbarico, Mercurio humano cruore litare religiosissimum putant. Idem fecere Senones, qui cæso publice homine, infanda sacra statis diebus anni celebrabant, his portentis delicta expiari opinati. Persis quoq; ad habendas dijs gratias, uiuentes iuuenes, eosq; spirantes sub terra defodere assuetum fuit. quem morem Grecis inoleuisse accepimus, ut in anniuersaria celebritate Baccho uiuos homines sacrificet, quiq; ita fuisset immolatus, maximâ inter suos probitatis laudē ferat. Lögum est exeq, qui Tauroꝝ mores fuerint, ut apud arâ hominè sisterent, & post solēnes preces, hois caput claua ferirêt, illudq; cruci affigerent, truncq; corpus ex ingēti rupe in præceptis darent: quod cū Leucadijs cōmune fuisse tradit, ut in Apollinis sacro, auertēdæ deorū iræ, hoiem de mōtis specula deticeret, & in mare precipitè agerêt. Fuitq; apud Albanos usus patris, ut hoiem sacris iniuriatū, q̃ sanctitate polleteret, diu seruati & opipare saginati apud

Dei, Ammon, Deus ignotus, Sacrificia, Aduenas immolati, Virgo, Puer, Homines & ossa humana, Humanæ hostia, Infantes immolati.

Hoies discerpti, Puellæ ad necem flagellate, Pueri flagellati, Viui homines exusti, Boijs & Celtis Trecenti hoies uno sacrificio Hoies iugulati & immolati.

Homines affixi sudibus.

Dextræ dijs oblatæ, Homo lancea ictus, Humanus cruor, Homo casus publice, Viuetes iuuenes defossi, Viui hoies sacrificati.

Tauri, Leucadij.

Homo immolatus.

Coitus in Lu-
cris.

aras sifterent, eumq; furiali carmine excantatum, quibusdam additis precationibus, cum alijs hostijs immolarēt. Tantaq; animoꝝ insipiētia fuit, & tam p̄ceps libido imperiti uulgi, ut om̄es ferē mortales in tēplis coire, & nefandis libidinibus immisceri, ac pudēdis genitalibus sacrum facere, quod procreationis seminarium forent, nefas non putarent, ita

Britanni litā:
sanguine ca-
ptiuorum.
Meretrices in
templo Vene-
ris habitātes.
Romani.

ut Britannis lōgo tempore mos inoleuerit, coniuges & nurus nudas, & succo herbarum delibutas, ad templa ducere, & ita supplicare, ac captiuorum sanguine dñs litare. Et Corinthi supra mille prostitutas in templo Veneris assidue degere, & inflammata libidine, quæstui meretricio operā dare, & uelut sacrorum ministras deæ famulari. Piget referre Romanos tunc rerum dominos, quibus foedera, leges & sacra exteris dare nationibus imperium fuit, quanto in errore, & quam tetra caligine uersatus fuit uictor ille gētium populus, & totius dominator orbis, om̄i superstitioni obnoxius, lunones & Genios quotidie sibi asciscendo, & noua numina adoptando, qui etiam extraordinaria sacra ex fata libus libris facere coacti, Græcū & Græcam, totidemq; Gallos, in foro boario ad placā-

Homines ui-
ni defossi.

das deorum iras, sub terras uiuos defodere ueriti non fuerunt. Licuitq; diu in sacris hominem interimere, & dñs immolare, aded ut Saturnum & Latialem Iouem humana placarent hostia, cuius simulacrum, dum sacrificant, humano sanguine prolebant: donec

Homines im-
molare apud
Romanos
quando ueti-
tum.

Cneo Cornelio Lentulo, & Publio Licinio Crasso consulibus, senatusconsulto cautum fuit, ne nouam inducere religionem, ne ue hominem immolare, aut humano sanguine litare liceret. Ac præter notissimos deos homini uix initiato, & nondum in lucem edito, turbas deoꝝ tanquam pedissequos & pædagogos, & tot uanitates præfecere: Profam, Postuertam, Egeriam, Fluoniam, Lucinam, Pilumnum, Picumnum, Edufam, Porinam, Maiam, quæ Fatua dicta est, quos sibi deos finxit antiquitas, etiā Stabilinum, & Statanum, ac Fabulinum, alios que Magnos, alios Geniales, alios Indigetes, nonnullos Patrios deos uenerati. Adeo ignara superstitio hominum mentes deprauat, & nonnunquam sapientum animos transuersos agit. Quantum debe-

mus **CHRISTO** domino, regi & doctōri nostro, quē

uerum Deum ueneramur & scimus, quo præmonstrante, ex-

plosa ferarum gentium doctrina, ritu q; immani & bar-

baro, ueram religionem edocti, humanitatē & ue-

rum Deum colimus, euctis que erroribus &

infandis ineptijs, quas prisca coluerunt, qd

quenque deceat, & quibus sacris,

quæ que mente Deum co-

lere oporteat, no-

scitamus!

LIBRI SEXTI GENIALIVM DIERV M, FINIS.

Ἡ δὲ διὰ χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἐπέτυχεν ἡ ἐπιπέμειν, ἡ ἐπιπέμειν, ἡ ἐπιπέμειν, ἡ ἐπιπέμειν.

EXCVDENDVM CVRABAT M. GO-

DEFRIDVS HITTORPIVS CIVIS COLO-

NIENSIS, ANNO CHRISTI NATI M. D. XXXIX.